

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Právnická fakulta

Katedra občianskeho práva



**KOŠICKÉ DNI
SÚKROMNÉHO PRÁVA IV.
POCTA PROFESOROV VOJČÍKOVI**

Recenzovaný zborník vedeckých prác

KDSP
KOŠICKÉ DNI SÚKROMNÉHO PRÁVA

Košice 2022

Recenzovaný zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie Košické dni súkromného práva IV., ktorá sa konala v dňoch 15. až 17. júna 2022, je čiastkovým výstupom riešenia grantovej úlohy projektu schváleného Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied pod registračným číslom 1/0765/20 s názvom „*Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva*“.

Editori:

doc. JUDr. Peter Molnár, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

JUDr. Viktória Kol'vecková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

JUDr. Miroslava Kušníriková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

Mgr. Renáta Romanová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

JUDr. Lukáš Macko

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

Recenzenti:

prof. JUDr. Svetlana Ficová, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

prof. JUDr. Anton Dulak, PhD.

Paneurópska vysoká škola v Bratislave, Fakulta práva, Ústav súkromného práva

doc. JUDr. Alexandra Löwy, PhD., LL.M.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

JUDr. Zuzana Adamová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Ústav práva duševného vlastníctva a informačných technológií

doc. JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons 4.0 - CC BY NC ND („Uved'te pôvod – Nepoužívajte komerčne - Nespracováajte“)



Za odbornú a jazykovú stránku zborníka vedeckých prác zodpovedajú autori. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Dostupné od: 20.06.2022

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

DOI: <https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-00>

ISBN 978-80-574-0098-1 (e-publikácia)

ISBN 978-80-8129-138-8 (tlačaná publikácia)

Partneri konferencie



ČOLLÁK & PARTNERI
advokátska kancelária



ADVOKÁTSKA KANCELÁRIA
JUDR. VLADIMÍR FILIČKO, PHD., S. R. O.



BRÖSTL | ČENTÍK
ADVOKÁTSKA KANCELÁRIA

KINSTELLAR



ILLEŠ

Advokátska kancelária



BAMIDA®
S.r.o.





prof. JUDr. Peter Vojčík, CSc.

LAUDATIO PROFESOR PETER VOJČÍK

Košické dni súkromného práva, ako jedno z významných vedeckých právnických podujatí, sú neodmysliteľne späté s osobou pána profesora Petra Vojčíka, autora prvej myšlienky realizácie tejto konferencie. Víziou konferencie je dlhodobá tradícia sústreďovania a prezentovania vedeckých príspevkov predovšetkým, nie však výlučne, z oblasti súkromného práva a vytvorenie medzigeneračného priestoru na výmenu názorov a upevňovanie medziľudských vzťahov. Túto základnú ideu pán profesor prezentoval v predhovore prvého zborníka vedeckých prác z konferencie a úspešne ju napĺňa, čoho dôkazom je aj skutočnosť, že dnes s potešením vydávame v poradí štvrtý zborník. Všetci, ktorí pána profesora poznajú, sa iste zhodnú na tom, že prepájanie odbornosti s budovaním a upevňovaním vzájomných vzťahov predstavuje jedinečnú symbiózu, vlastnú jeho osobe.

Tohtoročná konferencia je výnimočnou tým, že jej zakladateľ v septembri minulého roka oslávil životné jubileum – 70 rokov. Preto je tento ročník zasluženému venovaný práve pocte profesorovi Vojčíkovi. Každého z autorov vedeckých prác publikovaných v tomto zborníku jubilant ovplyvnil profesionálne a väčšina z nich mala to šťastie, že ich ovplyvnil aj osobne a ľudsky.

Prof. JUDr. Peter Vojčík, CSc. sa narodil 8. septembra 1951 v Spišskej Novej Vsi. Po ukončení Strednej všeobecno-vzdelávacej školy Šrobárova v Košiciach jeho cesty smerovali na západné Slovensko, kde sa rozhodol pre štúdium práv. A hoci všeobecné a doplňujúce právnické vzdelanie získal na Univerzite Komenského v Bratislave, svoje ďalšie profesionálne pôsobenie realizuje bližšie k svojmu rodisku, v Košiciach.

Vedecko-pedagogický život profesor Vojčík zasvätil občianskemu právu hmotnému. Nemožno však neuviesť, že jeho srdcovou záležitosťou je oblasť práva duševného vlastníctva. V oboch oblastiach predstavuje meno pána profesora fenomén, na ktorý je patrične hrdá aj Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a jej právnická fakulta, súčasťou ktorej je už takmer celé polstoročie. Spätosť pána profesora s fakultou najlepšie vystihuje skutočnosť, že sa na jej činnosti a rozvoji aktívne podieľa už od jej vzniku. V rokoch 2000 až 2003 fakultu viedol ako jej dekan. Nadácia profesora Karola Planka ocenila v roku 2009 pána profesora Vojčíka za významný celoživotný prínos pri organizácii právnického života a za vynikajúce výsledky v rozvoji vied o štáte a práve v Slovenskej republike Medailou profesora Karola Planka. V roku 2019 bola jeho práca ocenená Zlatou medailou Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

V práve duševného vlastníctva profesor Vojčík zanechal nezmazateľnú stopu a bolo prítomné aj pri jeho kvalifikačnom raste. Má veľkú zásluhu na vzniku špecializovaného časopisu Duševné vlastníctvo, v ktorého redakčnej rade stále pôsobí a niekoľko rokov bol aj jej predsedom.

Pán profesor dlhoročne pôsobí ako vedúci Katedry občianskeho práva a počas svojho doterajšieho pôsobenia obohatil životy mnohých svojich kolegov a študentov všetkých stupňov štúdia a zapísal sa nielen do pamätí, ale aj srdca množstva ľudí. Členov katedry stále inšpiruje, podporuje a upevňuje dobré vzťahy v kolektíve.

Z jeho odbornosti a pracovného elánu malo či stále má úžitok aj množstvo ďalších inštitúcií doma aj v zahraničí (slovenské a české právnické fakulty a úrady priemyselného vlastníctva, Slovenská akadémia vied, Ústavný súd Slovenskej republiky, Ministerstvo spravodlivosti SR, Justičná akadémia SR, Slovenská advokátska komora, Metropolitní univerzita v Prahe a iné).

Vedecké poznatky a nadobudnuté skúsenosti pretavil v roku 1991 do založenia prestížnej a opakovane oceňovanej advokátskej kancelárie Vojčík & Partners, čím potvrdil

a zveľadil právnickú tradíciu svojej rodiny, v ktorej pokračujú aj jeho deti Leo a Katka. V roku 2019 udelila Slovenská advokátska komora pánovi profesorovi ocenenie za celoživotný prínos advokácii.

Pán profesor nadovšetko miluje svoju rodinu, ktorá ho celý život podporuje v jeho úsilí. Obzvlášť je pre neho veľkou oporou vždy dobre naladená manželka Katka, ktorá mu vytvára potrebné zázemie umožňujúce plnenie povinností na všetkých „frontoch“ a jeho ďalší rozvoj. Je vášnivým fanúšikom vážnej hudby, a bez akejkoľvek hyperboly milovníkom opery. Poteší ho dobrý vtip, ktorým častokrát už od skorého rána spríjemňuje pracovné prostredie všetkým na katedre. Jeho priateľská povaha, prirodzený humor a dobrá nálada prispievajú nielen k príjemnej pracovnej atmosfére, ale sú tiež zárukou dobrej zábavy na spoločenských podujatiach.

Pán profesor, ďakujeme Ti naozaj za veľmi veľa, odborne i ľudsky. Prajeme Ti k Tvojmu životnému jubileu zo srdca všetko najlepšie, pevné zdravie, radosť zo života, rodiny a priateľov, a nech sa tešíme v Tvojej príjemnej a obohacujúcej spoločnosti ešte dlhé roky!

S úctou a vďakou

Kolektív
Katedry občianskeho práva
Právnickej fakulty
Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

OBSAH

OBČIANSKE PRÁVO HMOTNÉ

OTVÁRANIE TEXTÚRY POSTMODERNÝCH KODIFIKÁCIÍ 16
prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.

*NÁHRADA ŠKODY NA ZDRAVÍ VO SVETLE PREBIEHAJÚCEJ REKODIFIKÁCIE
SÚKROMNÉHO PRÁVA* 41
JUDr. Vladimíra Houdek Běhalová

PACTA SUNT SERVANDA A MOŽNOSTI JEJ KOREKCIE..... 50
JUDr. Marian Ďurana, PhD.
doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.

*PRÁVO DIEŤATA POZNAŤ SVOJICH RODIČOV V KONTEXTE OSOBITOSTÍ
RODINNÉHO PRÁVA* 56
Mgr. Peter Koromház, PhD.

ELEKTRONICKÉ PRÁVNE ÚKONY A NÁSLEDKY ICH NEPLATNOSTI..... 70
JUDr. Martina Kerekešová

*RUČENÍ SPOLEČNÍKA A JEDNATELE ZA DLUHY SPOLEČNOSTI S RUČENÍM
OMEZENÝM*..... 80
Mgr. Petra Kotápišová

LIMITY ÚPRAVY STYKU BIOLOGICKÉHO OTCA DIEŤAŤA AKO BLÍZKEJ OSOBY
..... 87
doc. JUDr. Alexandra Löwy, PhD., LL.M.
Mgr. Tamara Čipková, PhD.

VÝMĚNEK JAKO STARO-NOVÝ SMLUVNÍ TYP (PO 8 LETECH) 96
JUDr. Tomáš Tintěra, Ph.D.

CIVILNÉ PRÁVO PROCESNÉ

NEPOSTIHNUTEĽNÁ HODNOTA OBYDLIA V ODDĽŽOVACOM KONKURZE ... 106
JUDr. Bc. Filip Balla

*NÁROK PODĽA §369C OBCHODNÉHO ZÁKONNÍKA C/A NÁROK NA NÁHRADU
TROV PRÁVNEHO ZASTÚPENIA* 112
JUDr. Dominik Čipka

SÚKROMNÉ PRÁVO PROCESNÉ - KONTEXTY KOEXISTENCIE EXISTUJÚCICH DECÍZNYCH SYSTÉMOV A PRÍSTUP ZÁKONODARCU	119
doc. JUDr. Jaroslav Čollák, PhD.	
SMRŤ DLŽNÍKA V PROCESE ODDLŽENIA FYZICKEJ OSOBY	132
Mgr. Jakub Dzimko JUDr. Lenka Ušiaková, PhD. JUDr. Andrea Barancová, PhD.	
KATASTER NEHNUTEĽNOSTÍ A INŠTITÚTY CIVILNÉHO PRÁVA PROCESNÉHO	141
JUDr. Róbert Jakubáč, PhD.	
ROZHODOVANIE O TROVÁCH KONANIA VEDENÉHO NA PODKLADE FORMULÁROVEJ ŽALOBY	148
JUDr. Viktória Koľveková JUDr. Miroslava Kušníriková	
ÚSTAVNOPRÁVNE EXTERNALITY REKODIFIKÁCIE CIVILNÉHO PROCESU .	160
JUDr. Anna Kseňáková	
ROZHODOVACIA ČINNOSŤ SÚDOV O NÁROKU NA PAUŠÁLNU NÁHRADU NÁKLADOV V STREDOEURÓPSKOM PRIESTORE	169
JUDr. Aneta Kšenzíghová, MBA. doc. JUDr. Ing. Martin Kubinec, PhD.	
POSTAVENIE ŽALOBCOV V SPOROCH PROTI POSKYTOVATEĽOM ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI	180
JUDr. Miroslava Kušníriková JUDr. Vikória Koľveková	
OCHRANA PRÁV VERITEĽOV A DLŽNÍKOV V REŽIME OSOBNÝCH BANKROTŮV PO 5 ROKOCH OD PRIJATIA ZMIEN V ODDLŽENÍ	192
JUDr. PhDr. Rudolf Manik, PhD., MBA, MHA	
NESPRÁVNE PRÁVNE POSÚDENIE VECI V DÔSLEDKU NEODKLONENIA SA OD (PREKONANEJ) JUDIKATÚRY	201
doc. JUDr. Peter Molnár, PhD.	
KOMPARÁCIA INŠTITÚTU ŽALOBY NA OBNOVU KONANIA PODĽA SPRÁVNEHO SÚDNEHO PORIADKU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A ČESKEJ REPUBLIKE	211
JUDr. Ján Pollák	

<i>K NIEKTORÝM ASPEKTOM PREKVAPIVÝCH ROZHODNUTÍ Z POHĽADU ODVOLACIEHO KONANIA</i>	220
Mgr. Viliam Poništ, PhD.	
<i>NAD SOUDCOVSKOU MODERACÍ NÁHRADY NÁKLADŮ ŘÍZENÍ – VYBRANÉ APLIKAČNÍ PROBLÉMY</i>	231
JUDr. Miroslav Sedláček, Ph.D., LL.M.	
<i>NEODKLADNÉ OPATRENIE AKO PROSTRIEDOK OCHRANY OBCHODNÉHO TAJOMSTVA</i>	240
JUDr. Martin Serfőző	
<i>DIĚŤA AKO SLABŠIA STRANA V CIVILNOM PROCESE</i>	251
JUDr. Ing. Simona Smolková Mgr. Jakub Dzimko	
<i>PRIZNANIE HLASOVACÍCH A ĎALŠÍCH PRÁV SPOJENÝCH S POPRETOU POHĽADÁVKOU V KONKURZNOM KONANÍ</i>	258
doc. JUDr. Milan Sudzina, PhD.	
<i>PREJUDICIALITA V KONTEXTE PROCESNÝCH PRINCÍPOV V CIVILNOM PROCESE</i>	267
doc. JUDr. Katarína Ševcová, PhD.	
<i>PRINCÍP PRÁVNEJ ISTOTY A ÚLOHA NAJVVYŠŠIEHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY PRI JEHO POSILŇOVANÍ</i>	279
JUDr. Ján Šikuta, PhD.	
<i>PŘEDBĚŽNÁ OPATŘENÍ O ÚPRAVĚ POMĚRŮ DÍTĚTE PO 1. 1. 2022</i>	290
JUDr. Renáta Šínová, Ph.D.	
<i>LEKÁRSKY POSUDOK AKO DÔKAZNÝ PROSTRIEDOK V MEDICÍNSKYCH SPOROCH</i>	299
JUDr. Katarína Tomková	
<i>SPECIFIKA PŘEDBĚŽNÉHO ŘÍZENÍ VE VĚCI OCHRANY PROTI DOMÁCÍMU NÁSILÍ V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ ČR, ANEB NABÍZÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA TÝRANÉ OSOBY DOSTATEČNOU POMOC?</i>	309
Mgr. Radka Zálešáková	
<u>PRÁVO DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA</u>	
<i>NOVELA AUTORSKÉHO ZÁKONA: ČO SI VYDAVATELIA OBJEDNALI A ČO VYDAVATELIA DOSTALI</i>	321
JUDr. Zuzana Adamová, PhD.	

<i>VÝKON PRÁV A SLOBÔD V KONTEXTE HODNOTOVEJ ORIENTÁCIE REFORMY AUTORSKÉHO PRÁVA</i>	334
doc. JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.	
<i>AUTORSKOPRÁVNÍ OCHRANA LIDSKÝCH HODNOT V DIGITÁLNI M PROSTŘEDÍ</i>	349
prof. JUDr. Martin Boháček, CSc.	
<i>PROSAZENÍ A JEHO VÝZNAM V PRÁVU OZNAČENÍ ZEMĚPISNÉHO PŮVODU</i>	365
Mgr. Michal Černý Ph.D.	
<i>POP ART Z POHLADU AUTORSKÉHO PRÁVA</i>	382
prof. JUDr. Branislav Hazucha, LL.D. Mjur.	
<i>EXCESIVNÍ ČLÁNEK 17 SMĚRNICE O AUTORSKÉM PRÁVU A JEHO IMPLEMENTACE</i>	390
PhDr. Mgr. Michal Krajčírovič	
<i>VÝVOJ APLIKÁCIE ČLÁNKU 17 SMERNICE Č. 2019/790 V KONTEXTE IMPLEMENTÁCIE V ČLENSKÝCH ŠTÁTOCH EURÓPSKEJ ÚNIE</i>	397
JUDr. Lukáš Macko	
<i>OSOBITOSTI AUTORSKOPRÁVNEJ OCHRANY POČÍTAČOVÉHO PROGRAMU</i>	407
Mgr. Renáta Romanová	
<i>VÝSLEDKY TRESTNOPRÁVNEHO STÍHANIA PORUŠENÍ AUTORSKÝCH PRÁV NA SLOVENSKU</i>	416
JUDr. Laura Bachňáková Rózenfeldová, PhD.	
<i>SÚDNA OCHRANA KNOW-HOW</i>	424
JUDr. Štefan Varholík	
<i>OCHRANA ĽUDSKÝCH HODNÔT PO SMRTI ICH TVORCOV</i>	432
prof. JUDr. Peter Vojčík, CSc.	

OBČIANSKE PRÁVO HMOTNÉ

OTVÁRANIE TEXTÚRY POSTMODERNÝCH KODIFIKÁCIÍ

prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
pavel.hollander@upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-41>

Abstrakt

Dôvody textúry vyplývajú z povahy právnej úpravy (patrí sem noetický a jazykový dôvod otvorenosti textúry, dôvod daný rozpätím medzi všeobecnosťou zákona a jedinečnosťou konkrétneho prípadu a napokon aj rozdiel medzi právnou štruktúrou a právnou normou). Ďalšími sú fakultatívne, možné dôvody otvorenosti textúry zákona. Tie sa delia na zamýšľané (ide o ciele postupy legislatívnej techniky, ako aj postupy pri formulovaní odôvodnenia súdnych či správnych rozhodnutí) a nezamýšľané (teda subjektívne, vyplývajúce z nedostatočnej úrovne vedomostí). Kodifikačné úsilie obsahuje paradox – vízia prekonania fragmentácie a dosiahnutia úplnosti nevyhnutne vyústi do externality neúplnosti. Tento paradox možno nazvať Jánusovskou tvárou kodifikácie, ktorá pretrváva aj na začiatku 21. Storočia: po viac ako dvesto rokoch právna veda a právna prax nedokázali nájsť na tento paradox uspokojivú odpoveď. Obraz dneška v celej jeho mozaike rozširujúcich sa zdrojov postmoderných kodifikácií, ich hodnotová nejednoznačnosť, prechod od subsumpcie k proporcionalite pri aplikácii kódexov, zvyšovanie podielu kauzálnych oproti všeobecným ustanoveniam, a to všetko v procese narastajúcej fragmentácie a dynamiky permanentného novelizovania, zmeny právneho jazyka a relativizovanie princípov formujúcich právny systém, je tiež obrazom neustále sa otvárajúcej textúry postmoderných kodifikácií.

Abstract

The reasons for the texture stem from the nature of the legal regulation (these include the noetic and linguistic reason for the openness of the texture, the reason given by the margin between the generality of the law and the uniqueness of a particular case and finally the difference between the legal structure and the legal norm). Other reasons for the openness of the texture of the law are optional, possible. These are divided into intended (they are targeted procedures of legislative technique as well as procedures for formulating the reasoning of court or administrative decisions) and unintended (ie subjective, arising from an insufficient level of knowledge). There is a conceptual paradox with codification - the vision of overcoming fragmentation and achieving completeness inevitably results in the externality of incompleteness. This paradox can be described by the Janus face of codification, which persists at the beginning of the 21st century, after more than two hundred years, legal science and legal practice have failed to find a satisfactory answer to this paradox. The image of today in all its mosaic of expanding sources of postmodern codifications, their value ambiguity, transition from subsumption to proportionality in the application of codes, increase in causal share compared to general provisions, all in the process of growing fragmentation and dynamics of permanent amendments, legal language changes to relativizing the legal system-forming principles is also a picture of the ever-evolving texture of postmodern codifications.

Kľúčové slová: otvorená textúra práva, paradox kodifikácií: úsilie o úplnosť a externalita neúplnosti, postmoderný tlak na otváranie textúry kodifikácií

Key words: open texture of the law, the paradox of codifications: the pursuit of completeness and the externality of incompleteness, postmodern pressure to open up the texture of codifications

Pripomínanie absencie novej a súčasnosti odpovedajúcej kodifikácie súkromného práva sprevádza slovenský civilistický diskurz po dlhé roky. Jeho ilustráciou z nedávnych je dní je aj pasáž z autoreferátu k doktorskej dizertácii Mareka Števäčka: „V Slovenskej republike ani 32 rokov po novembri 1989 nedisponujeme modernou právnou úpravou súkromného práva, takou prepotrebnou pre budovanie tolerantnej demokratickej a humanistickej orientovanej spoločnosti. Proces rekodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike doteraz nebol zavŕšený.“¹ Téma kodifikácie je prítomná i vo všetkých predchádzajúcich ročníkoch Košických dní súkromného práva a pokiaľ budú kodifikačné práce pokračovať doterajším tempom, s optimizmom sa dívam i do budúcnosti, určite zostane v centre pozornosti i ďalších ročníkov. Konečne, v Nemecku prebiehali kodifikačné diskusie takmer celé 19. storočie ...

V prológu k nasledujúcej úvahe si zopakujeme všeobecne známe fakty, ktoré som pripomenul i vo svojom príspevku v predchádzajúcom roku: V oblasti občianskeho práva vstúpilo „po-Novembrové“ Československo po roku 1989 s civilným kódexom z roku 1964 (zákonom č. 40/1964 Zb.), v dobovom civilistickom slangu označovaného termínom „nový“ občiansky zákonník (tým „starým“ bol Všeobecný občiansky zákonník z roku 1811, a „stredným“ občiansky zákonník č. 141/1950 Zb.). Rozsiahla novela „nového“ občianskeho zákonníka, prijatá v roku 1991 (publikovaná pod č. 509/1991 Zb.) na určitý čas vytvorila vyššiu mieru súladu predmetu a obsahu občianskoprávnej regulácie. To však len dočasu. V Českej republike sa s príchodom nového milénia otvára diskusia o rekodifikácii občianskeho práva,² ktorá po rôznych peripetiách vyúsťuje do prijatia nového civilného kódexu (publikovaného pod č. 89/2012 Zb.), a to s účinnosťou od 1.1.2014. V Slovenskej republike formovanie prístupov (v novo utváraných a časom zanikajúcich komisiách) kontinuitne prebieha do dnešných dní. S pribúdajúcim časom mení sa však i spoločenský kontext, menia sa potreby, ciele i záujmy. Mení sa i celková podoba právneho systému, mení sa pojmoslovie, metaformózami prechádzajú i hodnoty a právny systém formujúce princípy.

Vo svojom tohtoročnom príspevku sa vyhnem experimentovaniu a radšej sa budem pridržať spomínaného pevného bodu súkromnoprávneho diskurzu.

Formulovanie téz príspevku uvediem odkazom na známu úvahu Herberta Harta. Hart vo svojom slávnom diele *Pojem práva* vnáša do právno-teoretickej terminológie pojem otvorenej textúry: „Nech si už na oznamovanie noriem správania vyberieme akýkoľvek prostriedok – precedens alebo zákonodarstvo –, v určitej chvíli vždy vzniknú pochybnosti o jeho použití a daný prostriedok sa prejaví ako neurčitý, napriek tomu, že v obrovskom množstve bežných prípadov funguje úplne hladko. Bude mať to, čo sme nazvali otvorenou textúrou... Ale bez ohľadu na skutočnosť, že jazyk, od ktorého sme závislí, je jazyk s otvorenou textúrou (t. j. prirodzený jazyk – pozn. P.H.), si musíme uvedomovať, že treba zavrhnúť – dokonca aj ako ideál – predstavu pravidla natoľko podrobného, že by sme v jeho rámci otázku, či pre určitý konkrétny prípad platí, alebo neplatí, vždy vyriešili už vopred a pri skutočnom použití tohto pravidla by sme nikdy nemuseli voliť medzi otvorenými

¹ ŠTEVČEK, M. *Moderné občianske právo v podmienkach Slovenskej republiky. Autoreferát dizertácie na získanie vedeckej hodnosti doktora právnych vied (právne vedy – 050500)*. Bratislava 2021, s. 9-10.

² Do tejto diskusie skromnou mierou prispel i autor tejto state – pozri HOLLÄNDER, P., *Přirozené zásady právní a role předporozumění při interpretaci občanského zákoníku*. In: *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Eds. ŠVESTKA, J./DVOŘÁK, J./TICHÝ, L., Praha 2007, s. 135 a nasl.

alternatívami. Dôvodom je, stručne povedané, to, že je na nás nutnosť takejto voľby uvalená – nie sme totiž bohovia, sme ľudia.³

Pojem otvorenej textúry Hart preberá od Friedricha Waismanna,⁴ ktorý ho koncipuje – v reakcii na dielo Ludwiga Wittgensteina – ako nástroj napomáhajúci objasneniu problému verifikácie (pravdivosti). Pre Waismanna sú ilustráciou pojmov uzavretej textúrou matematické pojmy, na rozdiel od nich empirické pojmy majú otvorenú textúru (či pórovitosť). Otvorená textúra jazyka tak preňho znamená možnosť (potencialitu) vágnosti, neurčitosti, neúplnosti.⁵

Predpokladajme teda, ako pracovnú hypotézu, že otvorená textúra – čiže potencialita neurčitosti – je daná dôvodom noetickým, či nemožnosťou apriórne myšlienkovu uchopiť svet v jeho úplnosti (v statickom i dynamickom, čiže vývojovom rozmere), ďalej dôvodom zrozumiteľnosti (čiže nutnosťou použiť ako komunikačný prostriedok prirodzený jazyk, resp. jeho modifikáciu, pre ktorú je príznačná určitá miera sémantickej i syntaktickej nepresnosti), po tretie dôvodom všeobecnosti právnej regulácie ako definičného znaku práva (a s tým spojenou neurčitosťou prekonávania obľúka medzi všeobecnou normatívnou úpravou a konkrétnymi parametrami prípadu, na ktorý sa aplikuje), a nakoniec po štvrté rozdielom medzi štruktúrou právneho predpisu a štruktúrou právnej normy, ktorý možno preklenúť len myšlienkovou aktivitou interpreta vychádzajúcou z predporozumenia. Poznamenajme ešte, že Hart sám zaraďuje medzi dôvody otvorenej textúry noetický a jazykový dôvod a dôvod všeobecnosti práva.⁶

Hart teda vo svojom slávnom diele formuluje pojem otvorenej textúry práva a prisudzuje mu negatívnu konotáciu. Prvou tézou mojej úvahy je návrh, podnet na revíziu, presnejšie vyjadrené, čiastkovú revíziu uvedenej Hartovej myšlienky.

Otvorenosť textúry práva – ako som už spomenul – vyplýva z viacerých príčin. Štyri, ktoré som vymenoval, sú nutne spojené so „svetom“ práva, vyplývajú z povahy vecí, vyplývajú z povahy právnej regulácie. Existujú však i ďalšie príčiny otvorenej textúry práva, označme ich ako fakultatívne, ktoré možno rozdeliť do dvoch skupín: na zamýšľané a nezamýšľané.

Zamýšľanými sú postupy legislatívnej techniky i postupy formulovania odôvodnenia súdnych či správnych rozhodnutí, ktoré zámerne ponechávajú – aspoň do určitej miery – otvorený priestor pre interpretáciu a budúci právny vývoj, umožňujúc tým i aplikáciou práva reflektovať doposiaľ nepoznané spoločenské výzvy vyžadujúce si právnu reakciu, umožňujúc tým reflektovať zmeny, vývoj spoločenských pomerov.

Ilustráciou legislatívno-technického postupu vedome otvárajúceho textúru práva je ustanovenie Prílohy č. 1 k Legislatívnym pravidlám vlády Slovenskej republiky (v platnom znení), bodu 4, podľa ktorého „ak sa majú novoupravované právne vzťahy v celom rozsahu podrobiť už platnej právnej úprave, používa sa slovo ‚rovnako‘. Ak sa na tieto vzťahy majú uplatňovať len niektoré časti jestvujúcej právnej úpravy, používa sa slovo ‚primerane‘. Pretože pojem ‚primerane‘ umožňuje pomerne voľný výklad, a tým aj nejednotné uplatňovanie, treba ho používať len v nevyhnutných prípadoch.“ Iným príkladom je ustanovenie čl. 8 ods. 2 toho istého predpisu, podľa ktorého „ak návrh zákona predpokladá

³ HART, H. L. A., *Concept of Law*. Český preklad: *Pojem práva*. Praha 2004, s. 132. DOI: <https://doi.org/10.1093/he/9780199644704.003.0010>

⁴ WAISMANN, F., *Verifiability*. Proceedings of the Aristotelian Society, suppl. vol. 19 (1945), s. 119-150. DOI: <https://doi.org/10.1093/aristoteliansupp/19.1.101>

⁵ Podrobnejšie k Waismannovej koncepcii otvorenej textúry pozri BIX, B. *Law, Language and Legal Determinacy*. New York 1993, s. 7, DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198260509.001.0001> a nasl.; DÖNNING, S., *Die Vagheit der Sprache*. Wiesbaden 2005, s. 78 a nasl.

⁶ HART, H. L. A., *Concept of Law*. Český preklad: *Pojem práva*. Praha 2004, DOI: <https://doi.org/10.1093/he/9780199644704.003.0010>

vydanie vykonávacieho právneho predpisu, musí obsahovať, spravidla v samostatnom paragrafe, splnomocnenie na jeho vydanie“.

Ilustráciou judikatórneho postupu vedome otvárajúceho textúru práva je pasáž z odôvodnenia nálezu Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. IV. ÚS 2856/08: „Ústavný súd ustálene judikuje, že rozhodnutie o tom, či sú splnené zákonom stanovené predpoklady pre priznanie oslobodenia od súdnych poplatkov, spadá do rozhodovacej sféry všeobecných súdov; so zreteľom na ústavne zaručený princíp nezávislosti súdov (článok 82 ústavy) Ústavnému súdu spravidla neprináleží prehodnocovať závery, ku ktorým všeobecný súd pri zvažovaní dôvodnosti uplatneného nároku dospeje.“ Iným príkladom je odôvodnenie nálezu toho istého súdu v kauze posudzovania prípustnosť väzby v menej závažných deliktach (IV.ÚS 1770/07): „Pojem ‚pokračoval‘ použitý zákonodarcom v ustanovení § 68 ods. 3 písm. e) trestného poriadku dopadá preto iba na situácie, keď obvinený pokračoval v trestnej činnosti po začatí trestného stíhania, a nie pred začatím trestného stíhania, iba ak väzba uvalená podľa uvedeného zákonného ustanovenia na obvineného za skutok bezprostredne nadväzujúci na predchádzajúcu, zvlášť potom niekoľkokrát opakovanú trestnú činnosť, obstoí v teste proporcionality, pretože sleduje legitímny cieľ a nie je daný iný primerane šetrný prostriedok, ktorým bolo možné tento cieľ dosiahnuť.“

Nezamýšľané sú postupy otvárajúce textúru práva prameniace z nedostatočného stupňa právnej vzdelanosti (právneho pojmoslovia, legislatívnej techniky apod.) a z nedostatočného poznania legislatívne upravovanej či judiciálne alebo správno-právne rozhodovanej problematiky.

Na tieto fenomény upozorňoval i Friedrich Carl von Savigny vo svojej slávnej polemickej stati „*O výzve našej doby zákonodarstvu a právnej vede*“, adresovanej Antonovi Friedrichovi Justusovi Thibautovi⁷ v spore o kodifikáciu súkromného práva. Na adresu svojich oponentov v tejto súvislosti pripomína: „V posúdení súčasného stavu sa zhodujeme, pretože obe strany ho považujeme za vadný. Vy však vidíte dôvod zla v prameňoch práva a veríte, že kódex môže pomôcť: ja vadný stav nachádzam skôr v nás a verím, že práve z tohto dôvodu dnes neplatí výzva mať kódex.“⁸ Savigny opakovane, na viacerých miestach svojej úvahy, spája kodifikačné úsilie s úrovňou právnej vedy, podľa jeho presvedčenia, „ak ku kodifikácii dochádza v situácii, keď právna veda nie je schopná rozpoznať a v pojmoch vyjadriť povahu danej doby, neúspech kodifikácie, jej neúplnosť sú nevyhnutelné“.⁹

Savigny teda člení nezamýšľané postupy otvárajúce textúru práva na objektívne (neúplnosť kodifikácie z dôvodu nemožnosti apriórne uchopiť všetky stránky predmetu právnej regulácie) a subjektívne (nedostatočná úroveň právnej vedy).

Kodifikačné úsilie sprevádzajúce dejiny kontinentálnej Európy na začiatku 19. storočia, ako aj slávny kodifikačný spor vedený Thibautom a Savignym, našli svoju ozvenu aj za kanálom La Manche. Kľúčová osobnosť anglického právno-filozofického sveta 19. storočia, ktorej sa vo vlastnej krajine dostalo uznania až po smrti, John Austin (1790-1859), v posmrtné, svojou manželkou (spisovateľkou Sarah Taylor) v roku 1863 vydanéj knihe svojich prednášok *Lectures on Jurisprudence or the Philosophy of Positive Law* na veľkej ploche analyzuje problematiku prameňov práva. Táto analýza nie je v podstate ničím iným, než pokračovaním polemiky medzi Thibautom a Savignym. Austin rozlišuje na strane jednej všeobecné úvahy o potrebnosti a užitočnosti kodifikácie a na strane druhej tieto úvahy v kontexte konkrétnych krajín, podrobne pomeriava argumenty priaznivcov aj odporcov kodifikačného úsilia, pričom dospieva k záveru, podľa ktorého zmysluplná je iba diskusia

⁷ Pozri THIBAUT, A.F.J. *Über die Notwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts in Deutschland*. Heidelberg, 1814.

⁸ SAVIGNY, F.C. von *Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*. Heidelberg, 1814, s. 161.

⁹ Tamže, s. 22, 161.

vedená z pohľadu súradníc konkrétnej krajiny: „Z toho vyplýva, že otázka kodifikácie je otázkou času a miesta. V súhrne (resp. bez odkazu na podmienky daného spoločenstva) nemožno pochybovať o tom, že úplný kódex je lepší ako súbor sudcovského práva; resp. je lepší ako súbor práva, ktorý sa čiastočne skladá zo sudcovského práva a čiastočne z písaného práva, neprehľadne prilepených na súdnu sústavu. Ak kladieme túto otázku v konkrétnom prípade (alebo s ohľadom na účelnosť kodifikácie v tom alebo inom spoločenstve), môžu však vzniknúť pochybnosti. Tu sa musíme konfrontovať s existujúcim právom – nie s ideálom možných kódexov, ale s konkrétnym kódexom, ktorý by vyvolal tam alebo inde pokus o kodifikáciu. A táto konkrétna a praktická otázka (ako správne usúdil pán von Savigny) sa zmení predovšetkým na odpoveď, ktorú treba položiť niekomu inému: totiž, sú potom tu alebo inde títo ľudia kompetentní splniť ťažkú úlohu úspešnej kodifikácie? Sú kompetentní vytvoriť kódex, ktorý by bol v stave dosiahnuť viac, než len kompenzovať zlo, ktoré nutne treba zmeniť? Obrovskú obtiažnosť úspešnej kodifikácie nijaký jej racionálny obhajca nepoprie alebo nespochybňuje. Nemožnosť kodifikácie sa neodváža proklamovať nikto z jej racionálnych odporcov.“¹⁰

Urobme si súvahu predchádzajúcich úvah: Dôvody otvárajúce textúru jednak pramena z povahy vecí, t.j. z povahy právnej regulácie (patrí medzi ne noetický a jazykový dôvod otvorenosti textúry, dôvod daný rozpätím medzi všeobecnosťou práva a jedinečnosťou konkrétneho prípadu a konečne rozdielom medzi štruktúrou právneho predpisu a štruktúrou právnej normy), a jednak sú dôvody otvorenosti textúry práva fakultatívne, možné. Tie sa členia na zamýšľané (sú nimi cielené postupy legislatívnej techniky i postupy formulovania odôvodnenia súdnych či správnych rozhodnutí) a nezamýšľané (t.j. subjektívne, prameniace z nedostatočnej úrovne poznania).

Záverom k prvej téze mojich úvah pripomínam konštatovanie, že otvorenosť textúry práva, ktorá je daná zamýšľanými postupmi legislatívnej techniky i zamýšľanými postupmi formulovania odôvodnenia súdnych či správnych rozhodnutí, a ktorá zámerne ponecháva – aspoň do určitej miery – otvorený priestor pre interpretáciu a budúci právny vývoj, umožňujúc tým i aplikáciu práva reflektovať doposiaľ nepoznané spoločenské výzvy vyžadujúce si právnu reakciu, umožňujúc tým reflektovať zmeny, vývoj spoločenských pomerov, týmto sleduje pozitívny účel. Otvorenosť textúry teda môže mať za následok negatívne dopady (neurčitosť aplikácie práva a tým právnu neistotu), môže ale mať pre aplikáciu práva za následok práve spomenuté pozitívne dopady.

Druhou tézou mojej úvahy je tvrdenie určitej osobitosti otvorenosti textúry kodifikácií v porovnaní s čiastkovými právnymi úpravami. Inými slovami vyjadrené, ide o tvrdenie osobitosti otvorenosti textúry spojenej s kodifikačnou ambíciou prekonať roztrieštenosť právnej úpravy a vytvoriť komplexnú úpravu určitého uceleného výseku ľudských vzťahov, úpravu nahradzujúcu roztrieštenosť úplnosťou, celistvosťou.

Túto osobitosť a s ňou spojený paradox si na prelome 18. a 19. storočia veľmi dobre uvedomovali veľikáni právnej vedy.

Prvým z nich, o ktorom sa zmienim, bol Jean-Étienne-Marie Portalis, kľúčová postava stojaca pri zrode *Code civil*. Než mu odovzdám slovo, len pripomínam, že základnou intenciou kodifikačného úsilia bolo odstránenie roztrieštenosti právnej úpravy a s ňou spojenej nejasnosti, nepresnosti a neúplnosti právnej regulácie.

Počnúc rokom 1560 (a následne potom v roku 1576 a 1614) sa Generálne stavy vo Francúzsku v reakcii na roztrieštenosť platného práva domáhajú jeho kodifikácie. Novo konštituované Národné zhromaždenie po revolúcii v roku 1789 tak opakovane robí v priebehu deväťdesiatych rokov 18. storočia (výslovne potom dekrétom z 5. júla 1790, resp.

¹⁰ AUSTIN, J. *Lectures on Jurisprudence or the Philosophy of Positive Law*. London, 1890, s. 342.

v ústave z roku 1791)¹¹: „Zákon, zákonodarná moc sa považujú za prameň všetkého práva.“¹² Dňa 13. augusta 1800 Napoleon, v úlohe prvého konzula republiky, ruší predchádzajúcu komisiu pre prípravu kódexu, a menuje komisiu novú, v ktorej kľúčovú úlohu zohrali François Denis Tronchet, Jacques de Maleville (obaja praktici s rozsiahlou skúsenosťou advokáta i sudcu) a Jean-Étienne-Marie Portalis a Félix-Julien-Jean Bigot de Préameneu (opäť dvojica s obdobnou životnou skúsenosťou, tentoraz právnik, politika aj filozofa). Výsledkom ich úsilia je *Code civil*, ktorý sa stáva nielen právnickým ale aj literárnym veľdielom: Z korešpondencie dvoch svetovo významných románopiscov sa dozvedáme pozoruhodný postreh o literárnej úrovni *Code civil*. 30. októbra 1840 Stendhal napísal Balzacovi: „voliac tón pri koncipovaní *Kartúzy (parmskej – pozn. aut.)*, prečítal som si občas pár strán *Code civil*“.¹³

Portalisov význam v dejinách práva výstižne vyjadril slovami Alain Levasseur, dnes profesor – emeritus dejín súkromného práva Tulane University v New Orleans: „Justinian vybral Triboniana za hlavu komisie poverenej napísaním toho, čo malo byť Digestami (t.j. zhrnutím – pozn. P.H.); Napoleon si vybral Portalisa, aby splnil rovnaké povinnosti.“¹⁴

Portalis nielen koncipuje *Code civil*, ale aj popisuje intencie a úskalia jeho tvorby: „Na začiatku našich diskusií sme sa nemohli ubrániť prekvapeniu z tak rozšíreného názoru, že pri tvorbe občianskeho zákonníka by stačilo niekoľko presných ustanovení na každú tému a že veľkým umením je všetko zjednodušiť a pritom všetko predvídať. ... Všetko zjednodušiť je záväzok, na význame ktorého by sme sa museli zhodnúť všetci. Predvídať všetko je nemožný cieľ. ... Preto sme si nemysleli, že by sme mali zjednodušiť zákony do tej miery, že by sme občanov nechali bez pravidiel alebo záruk týkajúcich sa ich najväčších záujmov. Tiež sme sa vyhýbali nebezpečnej ambícii chcieť všetko predpovedať a regulovať. Kto by si pomyslel, že tí, ktorým sa kódex vždy zdá príliš objemný, sú práve tí ľudia, ktorí sa panovačne odvážia poveriť zákonodarcu náročnou úlohou, aby nič neponechal na uváženie sudcu? ... Bez ohľadu na to, čo robíme, pozitívne zákony nikdy nemôžu úplne nahradiť používanie prirodzeného rozumu v záležitostiach života. Potreby spoločnosti sú také rozmanité, styk medzi ľuďmi taký aktívny, ich záujmy také rozmanité a ich vzťahy také rozsiahle, že zákonodarca nedokáže pokryť všetky možnosti. Kódex, akokoľvek sa môže zdať úplný, je sotva hotový, kým sudcu nepostaví pred tisíc neočakávaných problémov. Pretože zákony, ktoré sa raz navrhnú, zostanú tak, ako boli napísané. Ľudia, naopak, nikdy nie sú v nehybnosti; sú neustále aktívni a ich neutíchajúce aktivity, ktorých účinky sú v mnohých smeroch modifikované okolnosťami, vytvárajú v každom okamihu nejakú novú kombináciu, nejakú novú skutočnosť, nejaký nový výsledok. ... Úlohou legislatívy je stanoviť, širokým prístupom, všeobecné ustanovenia zákona, stanoviť princípy, ktoré budú použiteľné pri aplikácii, a nezachádzať do detailov otázok, ktoré môžu vzniknúť v konkrétnom prípade. ... Nepochybne by bolo žiaduce, aby všetky záležitosti boli upravené legislatívou. Ale ak neexistuje presné ustanovenie o konkrétnej veci, potom starý zvyk, stály a dobre zavedený, neprerušená línia podobných rozhodnutí, názor alebo akceptovaná zásada preberá miesto prijatého zákona. Keď sa neriadime ničím, čo je ustanovené alebo známe, keď ide o úplne nový jav, vraciame sa späť k princípom prirodzeného zákona. Lebo ak je

¹¹ Pozri LOBINGIER, CH.S. *Napoleon and his Code*. Harward Law Review, Vol. 32, No. 2, 1918, s. 115-116. DOI: <https://doi.org/10.2307/1327640>

¹² ROSS, A. *Theorie der Rechtsquellen*, pozn. 111, s. 37.

¹³ DE BROGLIE, G. *La langue du Code civil*. <http://www.asmp.fr> - Académie des sciences morales et politiques. s. 2, náhľad 8.3.2021; pozri tiež NEWMAN, M.L. *Stendhal and the Code civil*. The French Review, Vol. XLIII, No. 3, February 1970, s. 434.

¹⁴ LEVASSEUR, A.A. *Code Napoleon or Code Portalis?* (1969) Journal Articles. 337, https://digitalcommons.law.lsu.edu/faculty_scholarship/337, s. 762.

predvídavosť zákonníka obmedzená, príroda je nekonečná; vzťahuje sa na všetko, čo sa týka ľudí.¹⁵

Z obsiahlej citácie Portalisových úvah upozorňujem na jeho kľúčové myšlienky: ich obsah by sa dal zhrnúť názvom: paradox kodifikácie – vízia prekonania roztrieštenosti a dosiahnutia úplnosti má nevyhnutne za následok externalitu neúplnosti. Tento paradox možno označiť Jánusovskou tvárou kodifikácie.

Portalis opakovane zdôrazňuje nemožnosť apriórne v právnej úprave uchopiť určitý segment, určitý ucelený výsek ľudských vzťahov. Príčiny tejto nemožnosti vidí v obmedzenosti nášho poznania obsiahnuť celú mnohotvárnosť ľudských vzťahov, ako aj v dynamike, premenlivosti, vývoji týchto vzťahov. Odmieta „populárne“, zjednodušujúce predstavy o tvorbe kódexu: „Vyhýbali sme sa nebezpečnej ambícii chcieť všetko predpovedať a regulovať. Kto by si pomyslel, že tí, ktorým sa kódex vždy zdá príliš objemný, sú práve tí ľudia, ktorí sa panovačne odvážia poveriť zákonodarcu náročnou úlohou, aby nič neponechal na uváženie sudcu?“ Áno, uvedomuje si nevyhnutnosť externalít, vidí ich v neúplnosti kódexu: statickej i dynamickej. Minimalizovanie externalít vidí jednak v legislatívnej technike, v hesle: nepodľahnúť, slovami dneška, legislatívnemu optimizmu, vyhýbať sa kazuistickým a používať generálne normy, jednak v nevyhnutnosti kvalifikovanej sudcovskej interpretácie kódexu, ako aj nevyhnutnosti jeho judiciálneho dotvárania – odkazuje v tejto súvislosti na využitie analógie, využitie iných prameňov práva, v neposlednom rade i na argumentáciu spravodlivosťou (prirodzeným právom). Pripomeňme tú dôležitú okolnosť, že Portalis, ktorého filozoficko-právne úvahy zohrali pri tvorbe *Code civil* kľúčovú úlohu, „zákon nepovažoval za jediný prameň práva. Určité miesto priznával aj obyčajovému právu, a, čo je ešte dôležitejšie, uznal, že sudca nutne musí disponovať určitou mierou samostatnej právotvornej činnosti,“ pričom jeho úvaha vychádzala z jeho už spomenutého presvedčenia o nemožnosti dosiahnuť bezvýnimočnú úplnosť, bezmedzerovosť písaného práva: „Portalis sa vo svojich vystúpeniach obracal proti presvedčeniu, že by bolo možné právny systém vtesnať do paragrafov jedného zákona.“¹⁶

Franz von Zeiller (1751-1828), hlavný autor rakúskeho všeobecného zákonníka z roku 1811 o intenciách a úskaliach kodifikačného úsilia uvažuje obdobne ako Portalis: „Nemožno očakávať, že zákonodarca pri tvorbe svojich predpisov o konkrétnom predmete právnej úpravy mal na mysli všetky možné prípady (často spôsobené osobitnou tvrdohlavosťou konajúcich alebo ojedinelou súhrou okolností), resp. že určitý predmet právnej úpravy o sebe vypovedá všetko, čo sa ho môže týkať.“¹⁷

Friedrich Carl von Savigny v súvislosti s prvým cieľom každej kodifikácie, „nastolením čo najvyššieho stupňa právnej istoty“, pripomína: „Čo sa týka matérie, najdôležitejšou a najťažšou úlohou je úplnosť kódexu ... Kódex, keďže má byť jediným prameňom práva, by mal v skutočnosti vopred obsahovať rozhodnutie pre každý prípad, ktorý nastane. ... Ale každý, kto pozorne sledoval právne prípady, ľahko pochopí, že toto úsilie musí zostať bezvýsledné, pretože v skutočných prípadoch neexistujú absolútne žiadne hranice pre vytváranie rozdielov. Aj v najnovších kódexoch sa úplne upustilo od predstierania úsilia o túto materiálnu úplnosť, ale bez toho, aby sa na jej miesto vložilo čokoľvek iné.“¹⁸

¹⁵ Tamže, s. 768-770.

¹⁶ ROSS, A. *Theorie der Rechtsquellen. Ein Beitrag zur Theorie des positiven Rechts auf Grundlage dogmenhistorischer Untersuchungen*. Leipzig/Wien, 1929, s. 39.

¹⁷ ZEILLER, F.E. von *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*. Erster Band, Wien-Triest 1811, s. 63.

¹⁸ SAVIGNY, F.C. von *Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*. Heidelberg, 1814, s. 20-22.

V dovetku svojej myšlienky Savigny ale nezohľadnil slávny § 7 v.o.z., ktorým sa autori v.o.z. pokúsili reagovať na noetický dôvod otvorenosti textúry práva, t.j. nemožnosť apriórne poznať svet – ani jeho segment, výsek – v jeho úplnosti, a to ani zo statického ani z dynamického hľadiska. Pripomeňme si znenie tohto zákonného ustanovenia: „Ak právny prípad nemožno rozhodnúť ani podľa slov ani podľa prirodzeného zmyslu zákona, je potrebné brať zreteľ na podobné prípady v zákone určite rozhodnuté a na dôvody iných, s ním príbuzných zákonov. Ak je právny prípad i potom pochybný, musí byť rozhodnutý so zreteľom na starostlivo zhrnuté a zrelo uvážené okolnosti podľa prirodzených právnych zásad.“

Vráťme sa na tomto mieste k Portalisovmu presvedčeniu týkajúceho sa nevyhnutnosti spojiť kodifikačné úsilie s kvalifikovanou sudcovskou interpretáciou kódexu, nevyhnutnosťou jeho judiciálneho dotvárania, nevyhnutnosťou poskytnúť sudcovi určitú mieru samostatnej právotvornej činnosti.

Portalisove názory sa však v onej dobe nepresadili. Kodifikačné úsilie v tomto význame zostalo na polovici cesty. Úlohy mainstreamu sa ujala právno-exegetická škola: „exegetická právna škola, t.j. *École de l'Exégèse*, dominovala vo Francúzsku a Belgicku v devätnástom storočí. Snažila sa dôsledne obmedziť oblasť prameňov práva, ktoré má sudca k dispozícii pri svojom právnom rozhodovaní. Podľa exegetického pojmu práva je legislatíva primárnym, ak nie výlučným prameňom práva, ktorý môže sudca legitímne vo svojich úvahách použiť. Zákon bol definovaný totožnosťou s vôľou suverénneho zákonodarcu, ako ju nachádzame vyjadrenú v legislatíve a prípravných prácach. Rozkvetom exegetickej školy boli roky 1830-1880. Obdobie počnúc rokom 1804 a končiac rokom 1830 bolo dobou jej formovania a roky od roku 1880 do roku 1900 boli obdobím jej rozpadu.“¹⁹ Inými slovami vyjadrené: „V teórii prameňov práva exegetickej školy dominovalo presvedčenie, že písané právo bolo zd'aleka najdôležitejším prameňom práva. ... Písané právo bolo tiež považované za takmer výlučný prameň práva.“²⁰ Jean-Joseph Bugnetovi (1794-1866), profesorovi občianskeho práva parížskej univerzity, sa pripisuje slávny a často uvádzaný výrok vystihujúci základnú myšlienku exegetickej školy: „Nepoznám občianske právo: Vyučujem *Code Napoleon*.“²¹ Exegetická škola sa teda nepresadzovala, neuplatňovala len doktrinálne, nepresadzovala sa len niekoľkými knihami či odbornými článkami, neuplatňovala sa len v judikatúre vyšších súdov, ale v jej duchu sa vzdelávali na právnických fakultách v priebehu 19. storočia generácie právnikov.

Obdobná situácia, vyplývajúca ale z odlišných príčin, je príznačná po prijatí v.o.z. i pre Rakúsko. Hans Lentze (1909-1970), nemecko-rakúsky právny historik, profesor na Univerzite vo Viedni, ju charakterizuje týmito slovami: „rakúska judikatúra sa vyznačovala epigonizmom, ktorý sa uspokojil s exegetickým spôsobom výkladu zákonov. Vtedajší autoritatívny trend nedovolil, aby sa objavila kritika zákona.“²² Werner Ogris (1935-2015), nástupca Hansa Lentza na viedenskej univerzite, vnímanie práva dobu pred revolúciou v roku 1848, dobu, ktorej dejiny prisúdili názov prameniari z pera rakúskeho spisovateľa Franza Grillparzera *Vormärz* (predmarcová doba), spojil s paradigmou právneho formalizmu pri aplikácii a interpretácii práva: „Zákon sa javil (...) ako niečo dokonalé, ako niečo

¹⁹ SILTALA, R. *Law, Truth, and Reason. A Treatise on Legal Argumentation*. Dordrecht/Heidelberg/London/New York 2011, s. 138. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-1872-2_4

²⁰ BAUDEWIJN, B. *De exegetische school. Een kritische studie van de rechtsbronnen – en interpretatieleer bij de 19de eeuwse commentatoren van de Code Civil*. Antwerpen 1981, s. 277.

²¹ Pozri HUSSON, L. *Analyse critique de la méthode de l'exégèse*. In: HUSSON, L. *Nouvelles études sur la pensée juridique*. Paris 1974, s. 75.

²² LENTZE, H. *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein*. Wien 1962, s. 71.

neomylné, ako niečo, čo sa nedalo kritizovať; skrátka: ako alfa a omega každej právnej činnosti.²³

Dôvody rakúskej *Predmarcovej* exegézy sú dva: prežívajúce tradície z doby panovania Márie Terézie a Jozefa II. spojené s obmedzením priestoru sudcovskej interpretácie práva, a „paralyzujúce účinky politických a spoločenských pomerov v Predmarcovom Rakúsku“²⁴, t.j. paralyzujúce účinky obdobia Metternichovského absolutizmu.

Franz von Zeiller nebol „len“ hlavným autorom v.o.z., ale aj profesorom prirodzeného práva a práva rímskeho na viedenskej univerzite, i autorom reformy právnického vysokoškolského štúdia, ktorá prenášala ťažisko výučby z oblasti *ius commune* na oblasť pozitívneho práva a jeho prirodzenoprávnych východísk.²⁵ Zeiller bol vo svojej prirodzenoprávnej orientácii zásadne ovplyvnený Immanuelom Kantom.²⁶ Túto skutočnosť zdôrazňuje i vo svojom komentári k v.o.z., konštatujúc, že kódex vychádza z „filozofickej právnej vedy“, ktorou sa v tej dobe chápala teória prirodzeného práva.²⁷ Zeillerovi prirodzenoprávne východisko slúži nielen pri koncipovaní kódexu, ale aj vo funkcii nástroja znižujúceho mieru externalít spojených s nevyhnutnosťou neúplnosti každej kodifikácie, externalít, ktorých prítomnosť si dobre uvedomoval. V ustanovení § 7 v.o.z. sa tak prirodzenoprávne princípy okrem postupu analógiou stávajú nástrojom na vyplňanie medzier kódexu. K § 7 v.o.z. vo svojom komentári poznamenáva: „Prirodzené právne princípy (filozofia práva prirodzené právo)“ tento „prameň je nevyčerpatel'ný, pretože každú otázku, ktorá sa nachádza v oblasti (právneho) rozumu, ním (vďaka sile princíпов) možno posúdiť a možno vyriešiť.“²⁸

Zeiller tým otvoril bránu k znižovaniu miery kodifikačných externalít, k riešeniu problému nezamýšľanej otvorenej textúry kódexu, avšak, v konkurencii s dobovým dominantným vplyvom právnej exegézy, sa jeho koncepcia nepresadila.

Exkurzom do sveta dominantných prístupov k interpretácii práva vo Francúzsku a v Rakúsku v prvých dvoch tretinách 19. storočia som sa pokúsil ilustrovať rozpor medzi pôvodnými kodifikačnými intenciami Jean-Étienne-Marie Portalisa i Franza von Zeillera týkajúcich sa nevyhnutnosti spojiť kodifikačné úsilie s kvalifikovanou sudcovskou interpretáciou kódexu, nevyhnutnosti jeho judiciálneho dotvárania, pokúsil som sa dokumentovať svoju tézu, podľa ktorej sa jeho intencie vo svojej dobe nepresadili. Kodifikačné úsilie preto v tomto kontexte zostalo na polovici cesty.

Posledná tretina 19. storočia k Jánusovskému paradoxu kodifikácie prináša nové impulzy.

Situácia v rakúskom právnom prostredí sa posúva novým smerom nástupom Leopolda Thuna-Hohensteina do funkcie ministra kultu a vzdelávania vo vláдах Felixa Schwarzenberga po roku 1849 a Alexandra Bacha po roku 1860. Thun-Hohenstein inicioval reformu právnického štúdia, ktorej obsahom sa stalo i opustenie panujúcej exegetickej metódy prístupu k právu: v.o.z. nazval „právnickým evanjeliom“ a dobu exegetickej školy dobou „stavu právneho spánku“.²⁹

²³ OGRIS, W. *Der Entwicklungsgang der österreichischen Privatrechtswissenschaft im 19. Jahrhundert*. Berlin 1968, s. 7-8. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110893625>

²⁴ Tamže, s. 8.

²⁵ Pozri FILLAFER, F.L. *Franz von Zeiller und der Kantianismus in der Rechtswissenschaft*. In: WEIBEL, V.L. (Hrsg.) *Umwege. Annäherungen an Immanuel Kant in Wien, Österreich und Osteuropa*. Göttingen/Wien 2015. s. 83. DOI: <https://doi.org/10.14220/9783737004800.83>

²⁶ Tamže, s. 83, 88. Pozri tiež: ZEILLER, F. von *Das natürliche Privatrecht*. 2. Aufl., Wien 1808.

²⁷ ZEILLER, F.E. von *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*. Erster Band, Wien-Triest 1811, s. 1. K významu pojmu „filozofickej právnej vedy“ pozri JAKOB, L.M. von *philosophische Rechtslehre oder naturrecht*. Halle 1795.

²⁸ Tamže, s. 65-66.

²⁹ LENTZE, H. *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein*. Wien 1962, s. 304.

Právnickou tvárou tejto zmeny sa stal vynikajúci civilista Joseph Unger (1828-1913), od roku 1853 profesor pražskej, od roku 1857 viedenskej univerzity. Vo svojej pražskej vstupnej profesorskej prednáške prehlásil: „Skoršia exegetická metóda sa už opakovane považuje za nedostatočnú a na jej miesto nastúpila historicko-filozofická škola, podstata ktorej spočíva v tom, naučiť sa chápať súčasnosť s jej zvláštnymi javmi láskavým, dôkladným štúdiom minulosti, nie preto, aby sme nahradili súčasnosť minulosťou s jej zastaranými, svetom unavenými inštitúciami, ale aby sme ju vhodne nasmerovali do blaženej budúcnosti a cez pochopenie požiadaviek súčasnosti privítali múdry pokrok.“³⁰ Odkazujúc na diela Savignyho a Puchtu Unger proklamuje nutnosť systematického výkladu opierajúceho sa o poznanie právnych inštitútov, zároveň kritizuje existujúci prístup v odbornej spisbe, výlučne sa orientujúci na doslovný text v.o.z..³¹

Ako konštatuje Hans Lentze: „Unger našiel svoju skutočnú životnú úlohu v začlenení rakúskej vedy o občianskom práve ako vedy o čiastkovom právnom systéme do rámca celonemeckej vedy o občianskom práve. Ako pandektista sa Unger venoval vede rímskeho práva, pokiaľ to bolo relevantné pre platnú dogmatiku občianskeho práva.“³²

Joseph Unger obracia teda kormidlo rakúskeho právneho myslenia od právnej exegézy k historicko-právnej škole, ktorej neoddeliteľnou súčasťou sa stáva aj pojmová jurisprudencia. Totiž – s menom Georga Friedricha Puchtu (1798-1846), vynikajúceho pandektistu, žiaka a neskôr i priateľa Fridricha Carla von Savigny, spájame na „starom“ kontinente zlom v nástupe k analytickej jurisprudencii, zlom, ktorému sa dostalo názvu pojmová jurisprudencia (*Begriffsjurisprudenz*). Podľa Puchtu je úlohou vedy „poznávať právne ustanovenia v ich systematickej súvislosti ako navzájom podmienené a jeden od druhého odvodené, za účelom vysledovania genealógie jednotlivých právnych ustanovení až po ich princíp, a aby bolo možné zostúpiť od princípov k ich najposlednejším priečkam“.³³ Puchta zvažuje postavenie právnej vedy v úlohe prameňa práva, a to v súvislosti dnes označovanej interpretácie *largo sensu*, t. j. interpretácie, ktorou možno z explicitne zakotvenej vyvodiť v právnom poriadku implicitne obsiahnutú normu, a to na rozdiel od výkladu *stricto sensu*, ktorý je výkladom explicitne vyjadrených znakov.³⁴ Puchta v tomto kontexte rozvíja svoju predstavu „genealógie právnych pojmov“, podľa neho v danom prípade právne ustanovenia „viditeľne vznikajú ako produkt vedeckej dedukcie.“³⁵

Ungerov odklon smerom k historicko-právnej škole a k pojmovej jurisprudencii sa však netýka len právnej exegézy ale aj Zeillerovho prirodzenoprávneho odkazu.

Prakticky v rovnakom období so všetkou naliehavosťou a razanciou vstupuje na scénu právnej vedy a rýchlo na nej získava dominantné postavenie právny pozitivizmus.

³⁰ UNGER, J. *System des Oesterreichischen Allgemeinen Privatrechts. Erster Band, Leipzig 1856, s. IV. Pozri tiež: SLAPNICKA, H. Die Prager Juristenfakultät in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. In: Die Teilung der Prager Universität 1882 und die intellektuelle Desintegration in den böhmischen Ländern. Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 26. bis 28. November 1982. Hrsg. SEIBT, F., München 1984, s. 59.*

³¹ UNGER, J. *System des Oesterreichischen Allgemeinen Privatrechts. Erster Band, Leipzig 1856, s. VIII-XI.*

³² LENTZE, H. *Joseph Unger-Leben und Werk. In: Festschrift 70. Geburtstag von F. Arnold. Hrsg. PLÖCHL, W.M./GAMPL, I., Wien 1963, s. 225.*

³³ PUCHTA, G. F. *Cursus der Institutionen. Geschichte des Rechts bei dem römischen Volk mit einer Einleitung in die Rechtswissenschaft und Geschichte des römischen Civilprocesses. Bd. 1, Leipzig 1841, s. 37. Podrobnejšie v této souvislosti viz HAFERKAMP, H.-P. Georg Friedrich Puchta und die ‚Begriffsjurisprudenz‘. Frankfurt a. M., 2004.*

³⁴ K rozlíšeniu výkladu *stricto a largo sensu* pozri ZIEMBIŃSKI, Z. *Problemy podstawowe prawoznawstwa. Warszawa 1980, s. 275-276; WRÓBLEWSKI, J. Legal Reasoning in Legal Interpretation. In: WRÓBLEWSKI, J. Meaning and Truth in Judicial Decision. 2. Ed., Helsinki 1983, s. 72 a nasl.; ALEXI, R. Recht, Vernunft, Diskurs. Studien zur Rechtsphilosophie. Frankfurt a. M. 1995, s. 72 a nasl.*

³⁵ PUCHTA, G.F. *Cursus der Institutionen. Geschichte des Rechts bei dem römischen Volk mit einer Einleitung in die Rechtswissenschaft und Geschichte des römischen Civilprocesses. Bd. 1, Leipzig 1841, s. 37.*

V rakúskom prostredí, v prostredí pôsobenia v.o.z. je snáď tou jeho najvýraznejšou tvárou Carl (Karl) Magnus Bergbohm (1849-1927), internacionalista a právny filozof, pôsobiaci na univerzitách v Dorpate (dnes Tartu), Marburgu a Bonne.³⁶ Bergbohmove texty sú do dnešných dní považované „za vzor pozitivizmu v právnej vede“,³⁷ jeho dielom sa završuje celé storočie postupného prerodu právnej vedy z iusnaturalistickej na iuspozitivistickú. Bergbohm v tej najvyhranenejšej podobe odmieta akékoľvek prirodzeno-právne rezíduá v právnom myslení a v tej najvyhranenejšej podobe formuluje oddeľujúcu tézu. A je to práve jeho temperament, ktorý nepochybne – okrem ideí a téz – musel zaujať čitateľov jeho slávneho diela *Jurisprudenz und Rechtsphilosophie*. Východiskom Bergbohmových teoretických téz je radikálne odmietnutie iusnaturalizmu: „Burina prirodzeného práva, v akejkoľvek forme a rúchu, ktorá sa môže otvorene alebo nesmelo objaviť, musí byť odstránená, a to neúnavne aj s pňom a stonkou.“³⁸

Bergbohm vymedzuje pojem práva ekvivalenciou práva a pozitívneho práva: „Všetko právo, ktoré je alebo bolo, je alebo bolo pozitívne; všetko právo, ktoré je alebo bolo myslené, nebolo alebo nie je pozitívne, pretože ako právo nepôsobilo... Podľa všeobecného jazykového úzu pozitívne právo neznamena iba zákon výslovne stanovený štátom na rozdiel od práva (obsiahnutého – pozn. P.H.) vo všetkých ostatných právnych prameňoch a iných jeho javových formách ..., ale zahŕňa aj neštátne a nie slovami formulované normy, za predpokladu, že ide len o právne normy. Všetko právo je pozitívne, všetko právo je ‚stanovené‘ a iba pozitívne právo je právo.“³⁹ „Stanovené“ pozitívne právo nadobúda teda podľa Bergbohma dve možné formy: autoritatívneho určenia alebo sociálnej účinnosti, právne normy teda vznikajú „buď autoritatívnou vôľou alebo... skutkami, v každom prípade cestou objektívne preukázateľného procesu vzniku“, pričom právo ďalej definuje ako normatívnu kategóriu a jeho vnútornou konzistentnosťou (bezrozpornosťou): „Právo nie je ani súhrnom zákonov, medzi ktorými sa vyskytujú antinómie, ani zbierkou názorov, ktoré si navzájom môžu odporovať, ale harmonickým systémom imperatívnych príkazov.“⁴⁰

Pramene práva predstavujú pre Bergbohma, ako sme už spoznali z jeho myšlienok, iba zákon a obyčaj, v postavení prameňov – na rozdiel od Savignyho a Puchta – odmieta sudcovské právo⁴¹ ako aj jurisprudenciu.⁴² Vplyv tejto tézy v krajinách nemeckého jazykového okruhu aj v krajinách strednej Európy je viditeľný do dnešných dní.

V dôsledku zásadného posunu právnej vedy smerom k právnemu pozitivizmu sa pojmová jurisprudencia začína odpútať od svojho prameňa, od historicko-právnej školy. Pojmová jurisprudencia v tejto súvislosti „prepriaha“, stáva sa súčasťou dominujúceho právneho pozitivizmu: „Pojmová jurisprudencia nadväzuje na Bergbohmov pozitivistický princíp, pokiaľ spája aplikáciu práva s platným zákonom a viaže ju na postup pomocou logického výkladu.“⁴³

Právny pozitivizmus spojený s pojmovou jurisprudenciou prijíma tézu úplnosti práva a nepripúšťa existenciu medzier v práve. Obe tieto tézy vyjadruje tzv. všeobecná negatívna

³⁶ K jeho pôsobeniu a vedeckému dielu pozri podrobne KASTNER, B. *Karl Magnus Bergbohm – Werk und Wirkung. Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie/Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*. Vol. 84, No. 2 (1998), s. 232-249.

³⁷ BROCKMÖLLER, A. *Die Entstehung der Rechtstheorie im 19. Jahrhundert in Deutschland*. Baden-Baden, 1997, s. 256.

³⁸ BERGBOHM, K. *Jurisprudenz und Rechtsphilosophie*. Erster Band. Leipzig, 1892, s. 118. DOI: <https://doi.org/10.2307/2175404>

³⁹ Tamže, s. 52.

⁴⁰ Tamže, s. 132, 391.

⁴¹ Tamže, s. 384 a nasl.

⁴² Tamže, s. 521 a nasl.

⁴³ MUHS, K. *Geschichte des abendländischen Geistes, Grundzüge einer Kultursynthese*. Bd. 2, Berlin 1950, s. 412.

veta. Pregnantne ju vyjadril najvýznamnejší československý civilista medzivojnového obdobia Jan Krčmář: „Často sa stretávame s javom, že zrejme nejde o právne irelevantný skutkový základ, a predsa o jeho právnych následkoch sa v zákone nedočítame, alebo sa dočítame o právnych následkoch, ktoré sú zrejme nevhodné. Hovorí sa o medzerách v práve. Toto názvoslovie je mylné. Ak uvažujeme základ ..., že totiž obsah právneho poriadku možno redukovať na podmienené súdy, podľa ktorých s popísanými skutkovými základmi sú spojené popísané právne následky, a že pri aplikácii právnych pravidiel pôjde nakoniec vždy o to, či jedna osoba má voči druhej povinnosť k nejakému *dare, facere, pati* alebo *non facere* alebo takúto povinnosť nemá, poznávame z toho, že je len dvojaká možnosť: Buď právne pravidlo takú povinnosť ukladá alebo ju neukladá. A keďže uloženie povinnosti a jej neuloženie sú kontradiktórne logické pojmy, nemôže sa vôbec vyskytnúť skutkový základ, o ktorom podľa zákona neplatí ani, že s ním právne následky sú spojené, ani že s ním spojené nie sú a že by tu bolo akýmsi právnymi pravidlami neupravené vacuum.“⁴⁴

Jan Krčmář rozoznáva tri dôvody, ktoré zakladajú úvahy o medzerách v práve: Sú nimi „arbitrárnosť pravidla“, „kazuistická povaha zákona a jej nevyhnutný následok, kusosť“, a konečne „nespokojnosť s právnym poriadkom“ spočívajúca v konštatovaní, že „právne pravidlo nie je spravodlivé a že by v právnom poriadku malo byť ustanovené niečo, čo tam ustanovené nie je“.⁴⁵ Na okraj § 7 v.o.z. poznamenáva, že „tento text si možno vysvetliť ako produkt doby ovládanej vierou v prirodzené právo ... Naša doba však nepozná prirodzené právo, aspoň nie v tej podobe, na akú verilo 18. storočie a prvé desaťročia 19. storočia. Napriek tomu nemožno považovať zmienku o prirodzených právnych zásadách za bezvýznamnú. Dá sa z nej vyčítať, že o veciach spadajúcich pod § 7 vetu druhú nemožno rozhodnúť svojvoľne, ale je tu nutné sa riadiť hľadiskami spravodlivosti, ktorá je všeobecným základom právneho poriadku.“⁴⁶

Na tému úplnosti v.o.z. a povahy jeho § 7 pred polstoročím prebehla v rakúskej právnej vede ostrá výmena názorov. Franz Bydlinsky (1931-2011), vynikajúci rakúsky civilista a právny teoretik, vo svojej úvahe z roku 1969 prichádza s polemickou reakciou na koncepciu medzier v práve a interpretáciu § 7 v.o.z. ako bola táto obsiahnutá v dielach predstaviteľov čistej právnej náuky, najmä Hansa Kelsena.⁴⁷ Čistá právna náuka pojem medzier v práve (presne a korektne vyjadrené, pojem nepravých medzier v práve⁴⁸ *odmieta*.⁴⁹ *Zastáva totiž tézu „všeobecnej negatívnej vety“, podľa ktorej oprávnenia (nároky) a po-*

⁴⁴ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná.* (I. vyd. 1929), IV. doplněně vydání, Praha 1946, s. 73.

⁴⁵ Tamže, s. 73-74.

⁴⁶ Tamže, s. 75.

⁴⁷ BYDLINSKI, F. *Gesetzeslücke, § 7 ABGB und die „Reine Rechtslehre“.* In: *Gedenkschrift Franz Gschnitzer.* Hrsg. FEISTENBERGER, CH./MAYRHOFER, M., Innsbruck 1969, s. 101 a nasl.

⁴⁸ Rozlíšenie medzier v práve na pravé a nepravé v právnom myslení zaviedol E. Zitelmann (*Lücken im Recht.* Leipzig 1903, s. 27). Pravou medzerou (niekedy tiež nazývanou medzerou technickou) sa rozumie neúplnosť písaného práva pre určitý komponent posudzovaného prípadu, tj situácia, v ktorej niektoré komponenty prípadu sú upravené písaným právom explicitne, niektoré nie, pričom bez ich právneho posúdenia prípad ako celok rozhodnúť nemožno. Nepravou medzerou je potom neúplnosť písaného práva (jeho absencia) v porovnaní s explicitnou úpravou obdobných prípadov, tj z pohľadu princípu rovnosti (podľa ktorého sa rovnakým je nakladať rovnako), alebo z pohľadu všeobecných právnych princíпов. Podrobnejšie k medzerám v práve pozri najmä: CANARIS, C.-W. *Die Feststellung von Lücken im Gesetz.* 2. Aufl., Berlin 1983; DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-05311-7> ENGISCH, K. *Einführung in das juristische Denken.* 9. vydání, Stuttgart 1997, s. 180 a nasl.; RÜTHERS, B. *Rechtstheorie. Begriff, Geltung und Anwendung des Rechts.* München 1999, s. 463 a nasl. Pre Kelsena predstavujú pravé (technické) medzery splnomocnenia na stanovenie „normy nižšieho stupňa“ (KELSEN, H. *Reine Rechtslehre.* 2. Aufl., Wien 1960, s. 254-255 DOI: <https://doi.org/10.33196/9783704683991>). K akceptácii pravých, technických medzier v práve v súčasnej čistej právnej náuke pozri WALTER, R. *Österreichisches Bundesverfassungsrecht.* Wien 1972, s. 95 a nasl.

⁴⁹ Pozri KELSEN, H. *Reine Rechtslehre.* 2. Aufl., Wien 1960, s. 251 a nasl.; WEYR, F. *Základy filosofie práva.* Brno 1920, s. 91 a nasl. DOI: <https://doi.org/10.33196/9783704683991>

vinnosti neexistujú, ak nie sú odôvodnené pozitívnym právom. V takýchto prípadoch je sudca povinný nárok, ktorý pozitívnym právom založený nie je, zamietnuť. Za týchto okolností, myslí si Bydlinski, vyplývajú pre čistú právnu náuku pojmoslovné ťažkosti. Je to kvôli tomu, že existencia medzier v práve je pozitívno-právne uznaná zákonodarcom (ako je tomu práve v ustanovení § 7 v.o.z., alebo v ustanovení § 1 švajčiarskeho občianskeho zákonníka, § 1 uvodzovacieho zákona k talianskemu občianskemu zákonníku, respektíve v § 1 a 4 španielskeho občianskeho zákonníka). Uvedené zákonné ustanovenia majú podľa Kelsena fiktívnu povahu, ktorá „spočíva v tom, že nedostatok určitej právnej normy, založený na subjektívnom, morálno-politickom hodnotovom súde, je vo vnútri právneho poriadku predstavovaný ako logická nemožnosť“.⁵⁰

Bydlinsky reaguje formulovaním paradoxu výkladu § 7 v.o.z.: Podľa Kelsena teda neexistuje vedecká metóda určujúca kritériá výberu jedinej správnej z mnohých možných interpretácií. V prípade konfliktu medzi dikciou zákona a intenciou zákonodarcu preto obom patrí rovnaká váha; inými slovami, vedecky nemožno rozhodnúť, či je právom to, čo zákonodarcu vyslovil, alebo to, čo chcel (zamýšľal).⁵¹ Bydlinského k tomu poznamenáva, že uvedený záver rýdzej náuky právnej musí platiť aj pre interpretáciu § 7 v.o.z., z čoho vyvodzuje dôsledok, že „sudca smie rozhodnúť každý právny prípad buď podľa svojich subjektívnych, morálno-politických názorov, alebo podľa zákona, pričom voľba je na ňom samom“.⁵² Bydlinski potom uzatvára: „Aké je to zničujúce, ukazuje sa najlepšie v tom, že učenec Kelsenovho geniálneho bystrozraku sa nechal uniesť k zjavnej nekonzistentnosti, aby sa vyhol týmto dôsledkom: poprel vlastnú teóriu interpretácie, aby prostredníctvom výlučného zohľadnenia doslovného znenia zákona (v rozpore s úmyslom zákonodarcu, ktorého váha je podľa jeho mienky s váhou doslovného znenia zákona rovnocenná) dosiahol ‚samozrušenie‘ splnomocnenia udeleného súdu.“⁵³

Na Bydlinského paradox reaguje rad zástancov čistej právnej náuky,⁵⁴ problém paradoxu Jánusovskej podoby kódexu i paradoxu výkladu jeho § 7 však zostávajú prítomné.

Napriek tomu, že prelom 19. a 20. storočia ako aj samotné 20. storočie prinášajú rad myšlienkových prúdov usilujúcich sa položiť teoretické základy sudcovského vyplňania medzier v práve, sudcovského dotvárania práva⁵⁵ (spomeňme školu voľného práva,⁵⁶

⁵⁰ KELSEN, H. *Reine Rechtslehre*. 2. Aufl., Wien 1960, s. 251 a nasl.; WEYR, F. *Základy filosofie práva*. Brno 1920, s. 253.

⁵¹ KELSEN, H. *Reine Rechtslehre*. Wien 1934, s. 90 a nasl.; KELSEN, H. *Zur Theorie der Interpretation*. *Internationale Zeitschrift für die Theorie des Rechts*, VIII, 1934, s. 9 a nasl. DOI: <https://doi.org/10.1628/978-3-16-156465-9>

⁵² BYDLINSKI, F. *Gesetzeslücke, § 7 ABGB und die „Reine Rechtslehre“*. In: *Gedenkschrift Franz Gschnitzer*. Hrsg. FEISTENBERGER, CH./MAYRHOFER, M., Innsbruck 1969, s. 110.

⁵³ Tamže.

⁵⁴ Napr. RINGHOFER, K. *Interpretation und Reine Rechtslehre*. In: *Festschrift für Hans Kelsen zum 90. Geburtstag*. Hrsg. MERKL, A.J./VERDROSS, A./MARCIC, R./WALTER, R., Wien 1971, s. 198 a nasl. Podrobnejšie pozri: HOLLÄNDER, P., *Mezera v zákoně, § 7 o.z.o. a ryzí nauka právní (poznámky k úvaze Franze Bydlinského)*. In: *200 let ABGB. Od kodifikace k rektifikaci českého občanského práva*. Ed. HRUŠÁKOVÁ, M., Praha, 2011.

⁵⁵ Na prvom mieste v tejto súvislosti spomeňme ostrý výpad voči pojmovej jurisprudencii z pera Rudolfa von Jheringa: „Dotkol som sa bodu, ktorý zahŕňa podpis dnešnej pojmovej jurisprudencie, ako ju nazývam. Celá jurisprudencia operuje s pojmami, právne a pojmové myslenie sú synonymá, v tomto zmysle je každá jurisprudencia pojmovou jurisprudenciou, predovšetkým rímska; práve z tohto dôvodu nie je potrebné pridávať tento dovetok. Ak sa to tu z mojej strany predsa len deje, potom sa tým myslí omyl našej dnešnej jurisprudencie, ktorá ignorujúc praktický konečný účel a podmienky aplikovateľnosti práva v práve vidí len predmet, na ktorom ponechaná sama na seba môže otestovať svoje čaro a účel v logickom myslení uzavretým v sebe samom, - ide o arénu logickej evolúcie, arénu gymnastiky ducha, v ktorej palma víťazstva pripadá najviac virtuóznemu mysliteľovi.“ (JHERING, R. von *Scherz und Ernst in der Jurisprudenz*. 3. Auflage, Leipzig 1885, s. 347.)

záujmovú jurisprudenciu,⁵⁷ koncepciu *libre recherche scientifique*,⁵⁸ s nástupom ústavného súdництва spojený materiálny náhľad na výklad práva⁵⁹), vžitú paradigmu však nie je vôbec jednoduché opustiť. Výstižne v tejto súvislosti poznamenáva Marijan Pavčnik: „Hoci pojmová jurisprudencia už nemá nijakých priaznivcov, ktorí by sa plne viazali na jej východiskové body, treba ešte stále počítať s tým, že ako ideológia ‚aplikácie práva‘ je prinajmenšom latentne prítomná. Ide pritom o nekritické stotožnenie zákona s právom, sudcovského rozhodnutia s reprodukciou zákonnej normy s ohľadom na konkrétny prípad a o prenesenie zodpovednosti na imaginárneho zákonodarcu.“⁶⁰

Portalisom formulovaný paradox Jánusovskej podoby kodifikácií teda pretrváva i na začiatku 21. storočia, po vyše dvesto rokoch sa právnej vede ani právnej praxi naň nepodarilo nájsť uspokojivú odpoveď.

Prastará zásada rozumného uvažovania hovorí: „Ak sa ti nedarí problém vyriešiť, vráť sa na začiatok!“

Vráťme sa teda k referovaným kľúčovým myšlienkam veľikánov právnej vedy prelomu 18. a 19. storočia spojených s kodifikačným úsilím a s paradoxom úplnosti: úplnosťou ako kodifikačným cieľom a neúplnosťou (otvorenosťou textúry) ako kodifikačnou externalitou.

Uviedol som, že dôvody otvárajúce textúru jednak pramenia z povahy vecí, t.j. z povahy právnej regulácie (patrí medzi ne noetický a jazykový dôvod otvorenosti textúry, dôvod daný rozpätím medzi všeobecnosťou práva a jedinečnosťou konkrétneho prípadu a konečne rozdielom medzi štruktúrou právneho predpisu a štruktúrou právnej normy), a jednak sú dôvody otvorenosti textúry práva fakultatívne, možné. Tie sa členia na zamýšľané (sú nimi ciele postupy legislatívnej techniky i postupy formulovania odôvodnenia súdnych či správnych rozhodnutí) a nezamýšľané (t.j. subjektívne, prameniace z nedostatočnej úrovne poznania).

Friedrich Carl von Savigny i John Austin akcentovali dopad nezamýšľaných, subjektívnych faktorov otvárajúcich textúru kodifikácií, prameniach z nedostatočnej úrovne poznania. Jean-Étienne-Marie Portalis i Franz von Zeiller zdôrazňovali nutnosť v legislatívnej kodifikačnej technike použiť generálne a vyhýbať sa kazuistickým normám, pripomínali nevyhnutnosť spojiť kodifikačné úsilie s kvalifikovanou sudcovskou interpretáciou kódexu, s jeho judiciálnym dotváraním (využívajúc pritom zásadu zákazu *denegationis iustitiae*, či otvorenie možnosti dotvoriť kódex v prípade jeho medzerovitosti – pórovitosti, v Hartovej terminológii – metódou analógie či odkazom na prirodzenoprávne princípy. Franz von Zeiller zdôrazňoval a presadzoval i teoretickú, koncepčnú homogénnosť, jeho formálnu i obsahovú konzistentnosť ako aj jeho hodnotové ukotvenie – rekurz na základné hodnotové princípy nielen vo význame akéhosi epiteta *ornans* spomenutého

⁵⁶ Pripomeňme aspoň jej kľúčového reprezentanta, Hermanna Kantorowicza (1877-1940) a jeho manifest, v ktorom ohlásil program školy voľného práva: *GNAEUS FLAVIUS, Der Kampf um die Rechtswissenschaft*. Heidelberg, 1906.

⁵⁷ Zakladateľom a priekopníkom záujmovej jurisprudencie je Philipp Heck (1858-1943), kľúčovým dielom potom: *Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz*. Tübingen 1914.

⁵⁸ Jej predstaviteľom je François Gény (1861-1959), pripomeňme jeho kľúčové dielo: GÉNY, F. *Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif. Essai critique*. 1899. 2e édition, Paris 1919.

⁵⁹ Pozri napr. nález Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 127/96, v ktorom súd konštatoval: „Pokiaľ procesné právne úkony účastníkov konania obsahujú zjavnú nesprávnosť, treba účastníkom dať príležitosť odstrániť ju“. Opakom toho postupu je prehnaný formalizmus, ktorého dôsledkom je sofistifikované zdôvodňovanie zjavnej nespravodlivosti, alebo neprihliadnutie na zmysel a účel právnej úpravy a tým dotknutie zmyslu čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd. K teoretickej reflexii formalistického prístupu k aplikácii práva v postkomunistických krajinách strednej Európy pozri KÜHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. Analýza příčin postkomunistické právní krize*. Praha 2005,

⁶⁰ PAVČNIK, M. *Juristisches Verstehen und Entscheiden*. Wien/New York 1993, s. 132. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-7091-6659-8>

v úvodných ustanoveniach (č. 16 v.o.z.) ale najmä – vyjadrené súčasťou konštitucionalistickou terminológiou – legislatívne i interpretačné prestupovanie (prežarovanie) kodifikácie týmito princípmi.

Akým smerom sa vo všetkých týchto bodoch uberá druhá polovica 20. a prelom 20. a 21. storočia? Aké odpovede na tézy týchto veľkánov prináša povíhrica postmoderny, dnes sa odievajúca do stále nových a nových kostýmov?

Väčšinu z uvedených požiadaviek a východísk kodifikačných úvah tak, ako sa ony uplatnili pri tvorbe v.o.z., presne a výstižne sumarizuje Jan Krčmář: „Občiansky zákonník je vybudovaný, o čom nemôže byť sporu, na práve rímskom, a to v tej jeho podobe, ktorá sa vyvinula recepciou rímskeho práva severne od Álp a jeho ďalším pretváraním, teda na tak zvané *usus modernum Pandectarum*. Pokiaľ sa týka niektorých partií (porovnaj napr. právo manželské) opiera sa zákonník o právo kanonické ... Základom niektorých inštitúcií sú domáce pramene, z ktorých najmä české a rakúske právo bolo použité rozsiahlejšie. ... Prihliada sa tiež na súdobé kodifikácie, z nich najmä na pruský *Landrecht*, ktorý poslúžil za vzor redakcie niektorých ustanovení. Okrem toho sa v občianskom zákonníku stretávame s niektorými prvkami, ktoré sa nevyskytujú v žiadnom staršom právnom poriadku a kde sa dá teda hovoriť o tvorivých činoch jeho redaktorov. ... Celý ráz zákonníka ide na vrub jeho redaktorov, z ktorých tí hlavní, najprv Martini a po ňom Zeiller, sú pravými deťmi a významnými, vysoko vzdelanými reprezentantmi osvietenскеj doby a sú naplnení jej postulátmi a tendenciami. Myšlienky ovládajúce vtedajšiu náuku prirodzeného práva, a to presvedčenie, že všetko právo spočíva na pevných a nezmeniteľných základoch, ďalej snaha, aby právo bolo spravodlivé, t. j. aby všetkým meralo rovnako, aby spĺňalo požiadavky ekvity, aby bolo primerané krajine, pre ktorú je vydané, aby bolo jasné a zrozumiteľné ako aj úplné, pričom úplnosť chce sa docieľiť použitím nie kazuistických prístupov, ale aplikáciou všeobecných a zreteľných pojmov, všetky tieto myšlienky sa odrážajú v občianskom zákonníku.“⁶¹

Ku Krčmářovmu rezumé pripojme ešte doplnenie, ako ho skicuje ďalší významný český civilista, obdobne ako Jan Krčmář, žiak Antonína Randu, Emanuel Tilsch: „Občiansky zákonník je dielom svojej doby; zostavili ho osobnosti, ktoré vyrástli v jozefínskych dobách. Martini aj Zeiller boli profesormi prirodzeného práva. Na vrub týchto okolností je nutné pripočítať tieto javy: a) Stály dôraz na ‚voľnosť a rovnosť‘ v rôznych obratoch (‚prirodzená sloboda‘, ‚každý má právo ...‘, ‚každý je spôsobilý ...‘, ‚každý môže ...‘, ‚každému je dovolené ...‘, ‚... nerobí sa nijaký rozdiel‘ a pod.); pozri napr. §§ 16, 17, 18, 19, 20, 33, 39, 47, 162, 355, 381, 382, 538, 878, 883, 1295, 1305, 1306, 1349. ... b) ‚Úplnosť a čírosť‘ občianskeho zákonníka, ktorú sa redaktori usilovali dosiahnuť. Zákonník mal obsahovať občianske právo v jeho úplnosti (pozri č. IV vyhl. patentu, tiež §§ 10.-12. obč. zák.) a len občianske právo. Úplnosť sa mala dosiahnuť všeobecnými vetami, nie kazuistickými preludmi (ako príklady odstrašujúcej kazuistiky sa uvádzali rímske pramene, Codes Theresianus, pruský *landrecht*). Čírosť zákona sa dosahovala tým, že boli vylúčené predpisy procesného práva (pozri §§ 461 a nasl., 798, 1001 a nasl.), práva trestného, štátneho a najmä predpisy tzv. ‚politické‘. Tým sa uskutočnilo odlúčenie justície od správy. ... c) Zákonné právo dedičské, ktoré je konštruované úplne pravidelne a symetricky z rozumu a nie na historických základoch. d) Boj proti ‚subtilitám‘, historickým singularitám a polovičatosťiam rímskeho práva; sem patrí odstránenie pravidla: *Nemo pro parte testatus ...*, § 554, 556, 562; pravidla: *Quotiens per eum stetit ...*, § 669 ... e) Namiesto zmiernení prísneho práva, ktoré boli odstránené takto priamočiarym riešením, zaviedli redaktori nové zmiernenia, ktoré však nespočívali na rímskom práve, ale na ‚prirodzenej slušnosti‘: predpisy o poctivom

⁶¹ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná.* (I. vyd. 1929), IV. doplněné vydání, Praha 1946, s. 22.

nadobudnutí § 367 a pod. ... predpisy o omyle (§§ 871 a nasl.) sú založené celkom na cti a viere.⁶²

Porovnajme najskôr načrtnutý diapazón zdrojov prvých a dodnes platných európskych kodifikácií s vejárom zdrojov súčasných, postmoderných kódexov. Príkladom je český kódex z roku 2012, dôvodová správa ktorého v tejto súvislosti uvádza: „Základným všeobecným ideovým zdrojom rekodifikácie je vládny návrh Občianskeho zákonníka bývalého Československa z r. 1937, ... Revízne práce vychádzajú z troch základných myšlienkových zdrojov. Sú nimi: a) kritické vyhodnotenie vývoja občianskeho a súkromného práva platného na našom území od začiatku 19. storočia do súčasnosti, vrátane príslušných literárnych výstupov; b) kritické vyhodnotenie významnejších občianskych kódexov z okruhu európskej kontinentálnej kultúry (najmä ide o zákonníky rakúsky, švajčiarsky, nemecký, ďalej taliansky, holandský, poľský; z najmodernejších úprav sa berú do úvahy občianske zákonníky Québecu a Ruska, prihliada sa tiež na francúzsky, belgický, španielsky aj portugalský kódex, aj na občianske právo Lichtenštajnska a niektoré ďalšie úpravy); c) úprava príslušných medzinárodných zmlúv a nariadení a smerníc prijatých na úrovni Európskej únie, ako aj návrhy vznikajúce na tejto úrovni; d) do úvahy sa berú tiež relevantné nadnárodné projekty (zásady UNIDROIT a projekty vypracované akademickými kruhmi, napr. CEC, PECL, PETL, PEFL, DCFR a pod.).“

Príprava postmoderných kódexov sa nemôže vyhnúť neporovnateľne širšiemu okruhu východísk než tomu bolo na prelome 18. a 19. storočia: Tento holý fakt má výhody i nevýhody: výhodou je rozsiahlejšie zázemie odborných poznatkov, nevýhodou je nesmierna náročnosť až nemožnosť ich kvalifikovaného vyhodnotenia – a to vychádzajúc z tézy, podľa ktorej právna komparatistika zásadne nie je len porovnávaním „textov“ ale aj, či najmä, porovnávaním „kontextov“ do ktorých sú tieto „texty“ zasadené a z ktorých tieto „texty“ vychádzajú. Ďalej, mnohopočetnosť, difúznosť zdrojov má nevyhnutne za následok riziko nekonzistentnosti, zvýšených nárokov na vytvorenie bezrozporného, obsahovo a sledovanými účelmi súladného celku. Diverzita zdrojov teda nesie v sebe bonus nových poznatkov, zároveň riziká nepresností ich prenosu a riziká nekonzistentnosti. Externalita diverzity možno minimalizovať len zvýšenými nárokmi na vzdelanosť redaktorov a na zvládnutie nuansí legislatívnej techniky.

Obsahová i interpretačná konzistencia kódexu predstavuje spojené nádoby s jeho konzistenciou hodnotovou. Opäť si vypomôžem príkladom najbližším. Podľa dôvodovej správy nového českého občianskeho zákonníka kódex „vychádza z idey, že funkčné určenie súkromného práva je slúžiť človeku ako prostriedok na presadzovanie jeho slobody. Účel občianskeho kódexu je umožniť aj garantovať slobodné utváranie súkromného života, a ponechať teda čo najširší priestor slobodnej iniciatíve jednotlivca. Preto osnova kladie zásadný dôraz na hľadisko autonómie vôle. So zreteľom na to sa za prvú zásadu súkromného práva nepokladá rovnosť osôb, ale zásada autonómie vôle. Hľadisko rovnosti osôb nemôže byť určujúce v prvom rade, pretože dôraz na zásadu rovnosti ako určujúcu pre občianske právo nezodpovedá skutočnému stavu.“

Pohľad na dikciu kódexu ale ponúka do určitej miery odlišný dojem. Ilustráciou odklonu od princípu autonómie vôle k princípu rovnosti vo forme retributívnej spravodlivosti (kompenzovaniu nerovnosti zmluvných strán nerovnosťou ich postavenia) je úprava spotrebiteľských zmlúv premietajúca vplyv európskeho práva. Dôvodová správa v konkrétnostiach k § 1812 o.z. uvádza: „Odsek 1 stanovuje pravidlá pre výklad obsahových náležitostí zmluvy. Ak sa použije formulácia pripúšťajúca rôzny výklad, obsah zmluvy sa vyloží spôsobom priaznivejším pre spotrebiteľa. Ide o zvláštne výhody priznávané len

⁶² TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. 3. vyd., Praha 1925, s. 24-25.

spotrebiteľovi.“ Diverzita zdrojov a miera ich vplyvu vedie, resp. môže viesť i k diverzite hodnôt, tým i k otváraniu textúry kódexu.

V hodnotovej sfére k otváraniu textúry postmoderného kódexu vedie i ďalší významný faktor: konštitucionalizácia aplikácie podústavného práva, chápanie ustanovení občianskeho kódexu vo význame princípov. Jan-Reinard Sieckmann, žiak Roberta Alexyho, v tejto súvislosti konštatuje: „Aplikácia noriem vyžaduje subsumpciu skutkových zistení pod skutkovú podstatu a dedukciu právneho následku. ... Aplikácia princípov naproti tomu vyžaduje spravidla meranie kolidujúcich princípov.“⁶³

V podobe ilustrácie tohto významného nóva uvádzam príklad kolízie ustanovení upravujúcich premlčanie a zneužitie práva: Nález ÚS sp. zn. I.ÚS 1532/16 podobu tejto kolízie načrtáva takto: „Podľa ustálenej judikatúry Ústavného súdu námietka premlčania zásadne dobrým mravom neodporuje, ale môže nastať situácia, že uplatnenie tejto námietky je výrazom zneužitia práva na úkor účastníka, ktorý márne uplynutie premlčacej doby nezavinil a voči ktorému by za takejto situácie zánik nároku v dôsledku uplynutia premlčacej doby bol neprimerane tvrdým postihom v porovnaní s rozsahom a charakterom ním uplatňovaného práva a s dôvodmi, pre ktoré svoje právo včas neuplatnil [pozri napr. nález sp. zn. I. ÚS 718/11 z 26. 6. 2012 (N 124/65 ZbNU 607); či nález sp. zn. II. ÚS 3403/11 z 8. 8. 2013 (N 142/70 ZbNU 333), bod 16; a odkazy v nich uvedené]. Vždy je nevyhnutné vychádzať z individuálnych okolností každého jednotlivého prípadu, ktoré sú založené na skutkových zisteniach. Mnohé prípady a ich špecifické okolnosti môžu byť komplikované a netypické; to však nevyvážuje všeobecné súdy z povinnosti urobiť všetko pre spravodlivé riešenie. Zásada súladu výkonu práv s dobrými mravmi predstavuje významný korektív, ktorý v odôvodnených prípadoch dovoľuje zmierňovať tvrdosť zákona a dáva sudcovi priestor na uplatnenie pravidiel slušnosti [nález sp. zn. II. ÚS 3403/11 z 8. 8. 2013 (N 142/70 ZbNU 333), bod 17]. Samotný pojem zneužitie práva (zakotvený v § 8 o.z.) spresňuje judikatúra najvyššieho súdu (rozsudok sp. zn. 22 Cdo 2135/2016): „Za zneužitie práva možno považovať výkon práva v rozpore s jeho účelom, kedy je právo vykonané, hoci nositeľ tohto práva nemá žiadny skutočný alebo len nepatrný záujem na jeho výkone, resp. sa prejavujúci ako rozpor medzi úžitkom oprávneného, ku ktorému výkon práva skutočne smeruje, a úžitkom oprávneného, pre ktorý je právo poskytnuté, ktorý v krajnej podobe môže nadobudnúť povahu tzv. šikanovania, ktorá je výkonom práva za účelom poškodenia druhej strany.“

Iným príkladom kolízie ustanovení občianskeho zákonníka je kolízia princípu *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* a princípu ochrany konania v dobrej viere. Hľadiská jej riešenia načrtol ústavný súd v náleze sp. zn. II. ÚS 165/2011: „V prednáwanej veci je jadrom problému otázka, či sa súdy dostatočným a predovšetkým ústavne konformným spôsobom vysporiadali s tým, či sťažovateľovi ako nadobúdateľovi nesvedčí v danej veci dobrá viera, hoci nadobudol predmetné nehnuteľnosti od nevlastníka. Keďže princíp ochrany dobrej viery nového nadobúdateľa pôsobí proti princípu ochrany vlastníckeho práva pôvodného vlastníka, je nutné nájsť praktickú konkordanciu medzi oboma protikladne pôsobiacimi princípmi tak, aby zostalo zachované maximum z oboch, a ak to nie je možné, potom tak, aby výsledok bol zlučiteľný so všeobecnou predstavou spravodlivosti. ... Judikatúra Ústavného súdu vo veci dobrej viery v prípade nadobudnutia nehnuteľností od nevlastníka prešla značným vývojom, a to smerom k rozšíreniu ochrany osôb konajúcich v dobrej viere.“⁶⁴

⁶³ SIECKMANN, J.-R. *Regelmodelle und Prinzipienmodelle des Rechtssystems*. Baden-Baden 1990, s. 18 a nasl.; obdobne ALEXY, R. *On Balancing and Summation. A Structural Comparison*. Ratio Juris, 16 (2003), s. 433 a nasl. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.0952-1917.2003.00244.x>

⁶⁴ Podľa českého práva možno takto získať do vlastníctva nielen hnutel'né, ale aj nehnuteľné veci (podľa § 1111 § 3064 o.z. vec zapísaná vo verejnom zozname, najmä teda nehnuteľnú vec zapísanú v katastri nehnuteľností).

Konštitucionalizácia aplikácie občianskeho kódexu metódou proporcionality predstavuje akcent na hodnotu individuálnej voči všeobecnej spravodlivosti, svojím dopadom, najmä rozsahom využitia, prináša významné otvorenie textúry kódexu.

Porovnávajúc pôvodné idey nositeľov kodifikačného smerovania, Portalisa či Zeillera, so súčasnosťou, zastavme sa konečne pri legislatívno-technickej požiadavke koncipovať kódex využitím generálnych a nie kazuálnych noriem. Trend súčasných kodifikácií sa však uberať odlišným smerom, čo sa prejavuje najmä v prípade ich novelizácií. Opäť len v podobe ilustrácie pripájam príklad ustanovenia § 2528 českého občianskeho zákonníka v jeho pôvodnom znení (zákon č. 89/2012 Zb.) a v znení jeho novely vykonanej zákonom č. 111/2018 Zb.⁶⁵ Nárast podielu kazuálnych ustanovení dramaticky zvyšuje najmä dynamickú neúplnosť kodifikácií, vytvára tlak na ich neustálu, permanentnú novelizáciu.

V niekoľkých predtým už publikovaných zamysleniach⁶⁶ som sa pokúsil poukázať na kultúrne a spoločenské zmeny prebiehajúce v strednej Európe v priebehu druhej polovice

Ide o prejav zásady materiálnej publicity verejných zoznamov, z ktorej vyplýva, že zapísanému stavu treba dať pri rozpore so skutočným právnym stavom prednosť, nemecké (§ 932–936 BGB) alebo rakúske právo (§ 367 ABGB) umožňuje prelomenie princípu *nemo plus iuris* princípom ochrany konania v dobrej viere iba pri hnutelných veciach. Podrobnejšie pozri: BOHUSLAV, P. *Zásada „nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet“ a problematika nabytí od nevladníka*. Právní rozhledy. - Roč.20, (2012), č.20, s. 695-703; VRCHA, P. *Nabytí nemovitosti (zapsané v katastru nemovitosti) od nevladníka*. Praha 2015. 208 s.

⁶⁵ Ustanovenie § 2528 o.z. v pôvodnom znení: „(1) Podmiňuje-li se uskutečnění zájezdu dosažením určitého počtu zákazníků, uvede to pořadatel v potvrzení o zájezdu výslovně a uvede i lhůtu, v níž musí zákazníkovi nejpozději oznámit zrušení zájezdu proto, že určeného počtu zákazníků nebylo dosaženo. (2) Jsou-li důvody pro určení podmínek, které musí účastník zájezdu splňovat, uvede pořadatel v potvrzení o zájezdu, o jaké podmínky se jedná, a je-li toho třeba, uvede i lhůtu, ve které zákazník může oznámit, že se zájezdu místo něho zúčastní jiná osoba.“

Ustanovenie § 2528 v novelizovanom znení: „Další náležitosti potvrzení o zájezdu (1) Pořadatel v potvrzení o zájezdu dále uvede a) obchodní firmu a adresu sídla nebo adresu bydliště pořadatele, popřípadě i adresu nebo bydliště zprostředkovatele prodeje zájezdu, jejich telefonní čísla a elektronické adresy, b) celkovou cenu zájezdu včetně daní, poplatků nebo jiných obdobných peněžitých plnění a veškerých případných dalších nákladů nebo, nelze-li tyto náklady přiměřeným způsobem vyčíslit před uzavřením smlouvy, uvede druh dalších nákladů, jež mohou zákazníkovi ještě vzniknout, c) způsob platby včetně částky nebo procenta z ceny, jež mají být zaplacený jako záloha, a časový rozvrh pro zaplacení zbývajících částí ceny, nebo peněžité jistoty, které musí zákazník uhradit nebo poskytnout, d) nejnižší počet osob nutný k uskutečnění zájezdu a lhůtu, během níž může pořadatel odstoupit od smlouvy podle § 2536 odst. 1 písm. a), e) obecné údaje o pasových a vízových požadavcích včetně přibližných lhůt pro vyřízení víz a údaje o zdravotních požadavcích státu určení, f) údaj, že zákazník může odstoupit od smlouvy kdykoli před zahájením zájezdu proti zaplacení přiměřeného odstupného za předčasné ukončení závazku ze smlouvy, případně odstupného stanoveného pořadatelem v souladu se zákonem upravujícím některé podmínky podnikání a výkon některých činností v oblasti cestovního ruchu, g) údaj o pojištění pro případ krytí nákladů spojených s ukončením závazku ze smlouvy zákazníkem nebo nákladů na pomoc zahrnujících repatriaci v případě úrazu, nemoci nebo smrti, h) zvláštní požadavky zákazníka, které pořadatel přijal, i) název a kontaktní údaje subjektu, který má poskytnout ochranu pro případ úpadku, včetně jeho adresy, a je-li to důležité, název příslušného orgánu určeného daným členským státem pro tento účel a jeho kontaktní údaje, j) jméno, adresu, telefonní číslo, elektronickou adresu a případně faxové číslo místního zástupce pořadatele, kontaktního místa nebo jiné služby, které zákazníkovi umožní urychleně pořadatele kontaktovat a účinně s ním komunikovat, požádat o pomoc, ocitne-li se zákazník v nesnázích, nebo vytknout vadu zájezdu, k) údaj, že zákazník musí v souladu s § 2537 odst. 2 vytknout vadu zájezdu, l) údaje umožňující spojit se s nezletilým nebo s osobou, která za nezletilého odpovídá v místě jeho pobytu, cestuje-li nezletilý bez doprovodu osoby, která o něj pečuje, a zahrnuje-li zájezd ubytování, m) údaje o dostupných vnitřních postupech vyřizování stížností a o způsobech alternativního řešení sporů podle jiného právního předpisu, n) údaj o právu zákazníka postoupit smlouvu v souladu s § 2532, o) lhůtu, ve které zákazník může oznámit, že se zájezdu místo něho zúčastní jiná osoba, a p) případné další podmínky, které musí účastník zájezdu splňovat, jsou-li pro určení podmínek důvody. (2) V potvrzení o zájezdu pořadatel rovněž sdělí, že odpovídá za řádné poskytnutí všech sjednaných služeb cestovního ruchu a že má povinnost poskytnout zákazníkovi pomoc v nesnázích.“

⁶⁶ Pozri HOLLÄNDER, P. *Ústavněprávní argumentace*. Praha, 2003, s. 11 a nasl.; HOLLÄNDER, P. *Hypertrophie der Gesetzgebung – Entmachtung der Richter?* In: *Globalisierung und Entstaatlichung des Rechts. Ergebnisse der 31. Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung vom 20. bis 22. September 2007 in*

20. a na začiatku 21. storočia, ktoré svojou mohutnosťou vytvárajú, metaforicky vyjadrené, „tektonický“ tlak i na oblasť práva.

Búrlivé dejiny Európy 20. storočia, späté s kataklyzmami svetových vojen, genocíd, vyhnaní, prevratov, a tým aj nevyhnutnosťou nových začiatkov, spoločne s faktormi inými (napr. technologickým optimizmom, masívnymi demografickými posunmi, atď.) nemohli nemať za následok ústup vplyvu náboženstva, morálky, tradície a slušnosti. Úpadok neprávnych normatívnych systémov, absencia autonómneho potenciálu spoločnosti riešiť prípady vnútorného napätia potom nevyhnutne prenáša záťaž spoločenského rozhodovania zabezpečujúceho vnútorný mier na právo. Sme svedkami hypertrofie a nebývalej dynamiky a premenlivosti písaného práva. Technologický optimizmus industriálnej doby 20. storočia, upevňujúci fixáciu paradigmy písaného práva ako technológie moci, ako technológiu riadenia spoločnosti, ďalej búrlivé dejiny Európy 20. storočia, späté s nevyhnutnosťou nových začiatkov (sprevádzaných legislatívnou hyperaktivitou), intenzita technologických a na ne nadväzujúcich spoločenských zmien, to všetko viedlo a vedie k nebývalej hypertrofii písaného práva. V postkomunistických krajinách strednej Európy je expanzia písaného práva a jeho premenlivosť spôsobená ďalšími momentmi: Po roku 1989 nutnosťou radikálnej systémovej zmeny, vlnou nových úprav spojených so vznikom štátu, potom spätých s procesom pridruženia a následne vstupom do Európskej únie. To všetko za pretrvávajúceho legislatívneho optimizmu, naivnej predstavy, podľa ktorej možno každý spoločenský problém vyriešiť prijatím právneho predpisu.

František Cvrček štatistickou analýzou poukazuje na skutočnosť, že tento permanentný novelizačný tlak výrazne smeruje práve do oblastí kodifikácií: „Ak chápeme produkciu zákonov v posledných rokoch ako 100%, potom z vyššie uvedeného vieme, že 80% tejto produkcie pripadá na novelizácie. Analýzou smerovania týchto novelizácií sme však zistili, že 80% novelizácií smeruje len do 20% platných zákonov, t. j. novelizácie sú silne koncentrované. Z obsahového hľadiska oných 20% neustále novelizovaných predpisov ide predovšetkým o veľké zákony, na prvom mieste daňové a finančné, ale hneď vzápätí nastupujú klasické veľké kódexy, t. j. trestné, obchodné, občianske a procesné. Takto popisovaná situácia sa nemení ani v prípade vydania úplne nového kódexu, ktorý je opäť vzápätí novelizovaný s rovnakou frekvenciou zmien ako predchádzajúci kódex. ... Zdá sa, že český právny poriadok vykazuje akési ústredné jadro, ktoré je terčom neustálych zmien, čo nepochybne neposilňuje dôveru v právo v tejto krajine.“⁶⁷

Dynamika a expanzia zmien sa týka i zavádzania, či preberania právnych neologizmov.⁶⁸ Existujú pritom hranice absorpčnej schopnosti aplikačnej praxe vstrebať jazykové zmeny, často znásobené jazykovou nepresnosťou, znásobené predpismi, ktoré sú výsledkom nepresných prekladov zahraničných predlôh, a pod. Neraz pritom absentuje čas nutný na vývoj a rozpracovanie judikatúry, na doktrinálnu reflexiu, a život práva je už konfrontovaný s novelizáciou, či ďalšou kodifikáciou. Jazyková analýza návrhu nového občianskeho zákonníka v Českej republike z pera Františka Cvrčka prináša v tejto súvislosti nielen ilustráciu tohto trendu, ale, a to predovšetkým, metodiku jazykovej analýzy právnych predpisov z pohľadu zavádzaných jazykových zmien.⁶⁹ Možno len konštatovať, že – ako uvádza Cvrček – dôsledkom 63% až 90% obmeny právneho jazyka v jednej kodifikácii⁷⁰ (a to

Halle. Teilband 1: *Beiträge zum Öffentlichen Recht, Europarecht, Arbeits- und Sozialrecht und Strafrecht*. Hrsg. SCHWARZE, J., Tübingen, 2008, s. 93 a nasl.

⁶⁷ CVRČEK, F. *Základní kvantitativní parametry českého právního řádu*. Právník, č. 4, 2006, s. 443. DOI: https://doi.org/10.1007/11861386_32

⁶⁸ K teoretickým požiadavkám na kvalitu právneho jazyka pozri LUBY, Š. *Teoretické otázky právnej terminológie v normotvornom procese*. Právník, č. 8, 1974, s. 728.

⁶⁹ CVRČEK, F. *Návrh nového občianskeho zákonníku (z hľadiska jazykového a legislatívne technického)*. Soudce, č. 4, 2011, s. 7-12.

⁷⁰ Tamže, s. 10.

v závislosti od štruktúry právnych termínov, pri ktorých sa odlišuje štruktúra adjektívum – substantívum, adjektívum – adjektívum – substantívum a substantívum – adjektívum – substantívum) predstavuje radikálne otváranie textúry práva.⁷¹

Hypertrofia pisaného práva a jeho neustála zmena vedie k strate prirodzenej spôsobilosti spoločenského prostredia používaním práva, zvykmi a obyčajmi vstrebať jeho zmysel a interpretovať ho praktickým používaním. Dynamika práva, ktoré neumožňuje pozvoľné uvedomovanie si jeho obsahu, zmyslu a účelu, nevyhnutne potom má za následok tlak na jeho autoritatívnu interpretáciu, prípadne dotváranie zo strany súdov. Tlak na súdne dotváranie práva, prípadne na odstraňovanie interpretačných nejasností zo strany súdov je v Českej republike (a predpokladám, že v Slovenskej republike situácia nie je odlišná) daný vo významnej miere aj nízkou kvalitou prijímaných legislatívnych textov (predstavujúcich v mnohých prípadoch nevydarené preklady zahraničných predlôh).

Tieto zmeny prinášajú kvantitatívnu, inštitucionálnu i kompetenčnú expanziu sudcovského rozhodovania. Prirodzenými sprievodnými javmi nárastu rozhodovacej záťaže súdov spätými s hypertrofiou normatívneho prostredia je obmedzená absorpčná schopnosť aplikačného prostredia, preťaženie súdov, strata funkčnosti a chyby v rozhodovaní. Tieto externality potom majú za následok neraz paradoxné reakcie, ktoré by bolo možné nazvať *akceleráciou Kafkovho expresu*: Na nárast chýb v rozhodovaní reaguje legislatívna prax skepsou k možnosti konverzie systému samotného. Reaguje na neho vierou v možnosť inštitucionálnych riešení, zakotvovaním ďalších a ďalších inštitucionálnych kontrolných mechanizmov súdneho konania, zavádzaním ďalších procesných prostriedkov na ochranu práva, rozširovaním okruhu dôvodov ich prípustnosti, ako aj okruhu aktívne legitimovaných subjektov, zavádzaním ďalších súdnych inšancií. Na iluzórnosť tohto spôsobu myslenia poukázal Ústavný súd Českej republiky v náleze sp. zn. Pl. ÚS 15/01.⁷²

Reakcie na externality spojené s expanziou sudcovského rozhodovania nie sú iba legislatívne, ale môžu byť aj judiciálne. Tou mimoriadne negatívnou je potom rezignácia, neraz spätá s cynizmom (v súdnej a správnej praxi najmä procesným), strata schopnosti orientovať sa v právnom poriadku, úzka špecializácia, v ktorej sa stráca schopnosť reflektovať zmysel a účel aplikovaných noriem, ako aj ich axiologické a teleologické pozadie, dôsledkom je ďalej formalizmus praktického práva.

Dekonštrukcia právneho jazyka a dekonštrukcia systému práva v spojení so životom v zmene, čiže existenciou práva v procese neustálej novelizácie, má za následok dramatické otváranie textúry práva alebo inak nárast neurčitosti normatívnych premís pri aplikácii. Empirickým indikátorom tohto javu je nepredvídateľnosť súdneho rozhodovania či *overruling*⁷³ a jeho početnosť.⁷⁴

⁷¹ Pojem otvorenej textúry práva do právneho myslenia vniesol Herbert Hart: „Ať si už pro sdělování norem chování vybereme jakýkoli prostředek – precedent nebo zákonodárství -, v jisté chvíli vždy vyvstanou pochybnosti o jeho použití a daný prostředek se projeví jako neurčitý, přestože v obrovském množství běžných případů funguje zcela hladce. Bude mít to, co jsme nazvali otevřenou texturou.“ (HART, H.L.A. *Concept of Law*. Cit. podľa českého prekladu: *Pojem práva*. Praha 2004, s. 132.

⁷² „Žádný právní řád není a nemůže být z pohledu soustavy procesních prostředků k ochraně práv, jakož i z pohledu soustavy uspořádání přezkumných instancí budován *ad infinitum*. Každý právní řád generuje a nutně musí generovat i určitý počet chyb. Účelem přezkumného, resp. přezkumných řízení může reálně být takováto pochybení aproximativně minimalizovat a nikoli bezevbytku odstranit. Soustava přezkumných instancí je proto výsledkem poměřování na straně jedné úsilí o dosažení panství práva, na straně druhé efektivity rozhodování a právní jistoty.“

⁷³ Podrobnejšie k tejto problematike pozri HOLLÄNDER, P. *Změna právního názoru v judikatuře Ústavního soudu*. In: *In dubio pro libertate. Úvahy nad ústavními hodnotami a právem. Pocta Elišce Wagnerové u příležitosti životního jubilea*. Ed.: KOKEŠ, M./POSPIŠIL, I., Brno 2009, s. 89-98.

⁷⁴ Pozri nálezy Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 11/02, III. ÚS 613/06, III. ÚS 117/07, IV. ÚS 2170/08, II. ÚS 635/09. V náleze sp. zn. III. ÚS 1275/10 Ústavný súd sformuloval rozhodujúce hľadiska ústavnej akceptovateľnosti zmeny právneho názoru v judikatúre všeobecných súdov: „intertemporálne sudcovské právo

Proces nárastu dynamiky, hypertrofiie a permanentných zmien nazvime procesom dekonštrukcie práva: Domnievam sa pritom, že pojem dekonštrukcie zahŕňa dva komponenty: obsahový a štruktúrny. Prvý je daný fragmentáciou⁷⁵ a stratou schopnosti formulovať a interpretovať účely práva. Druhý možno vidieť v opustení, resp. v relativizovaní tradičných právny systém utvárajúcich princípov (predpokladajme, že medzi tieto princípy patrí najmä bezrozpornosť a obsahová konzistentnosť, stupňovitá výstavba, relatívna ustálenosť systému práva a jeho jazyka, relatívna stálosť práva).⁷⁶

Ivo Appel z univerzity v Hamburgu si v tejto súvislosti kladie otázku, „či môžu byť kodifikácie v dnešnej dobe ešte vôbec opodstatnené, a či sú ešte s ohľadom na ňu aktuálne“.⁷⁷ Appel si uvedomuje, že „otázka pretrvávajúceho významu kodifikácií prichádza v čase, keď sa zmenili podmienky dané spoločenským rámcom a s ním aj forma legislatívy. Zdá sa, že kodifikácie strácajú dôležitosť aj preto, že jednotlivé zákony a najmä novely sa dostávajú čoraz viac do popredia kvôli dynamickej a rýchlej povahe vzťahov. ... Cieľom jednotlivých právnych predpisov, opatrení a zmien a doplnení spravidla nie je, aby právne požiadavky určitej oblasti boli zhrnuté v jednom kódexe na základe systematicky koherentných hľadísk, ale skôr čo najrýchlejšia realizácia politicky želaných účinkov.“⁷⁸ V konfrontácii s charakteristikou dneška ale pripomína: „Naproti tomu tradičná koncepcia kodifikácie vychádza z presvedčenia, že pravidlá uplatniteľné na určitú oblasť života môžu byť ľahšie dostupné a zrozumiteľné, ak sú zhrnuté kompaktné a systematicky navzájom súvisia.“⁷⁹

Diskusia venovaná kríze kodifikačnej idey ale nie je nová. Franz Wieacker, kľúčová postava nemeckej vedy súkromného práva a právnej histórie v druhej polovici 20. storočia, ju nastoľuje už v polovici 50-tych rokov 20. storočia.⁸⁰ V nasledujúcich rokoch sa do nej

(*overruling*) vyžaduje, obdobne ako je to u intertemporálneho písaného práva, prijať hľadiská posudzovania jeho prijateľnosti. Tieto hľadiská musia zohľadniť ochranu uplatneného subjektívneho práva, ako aj stanovenie časového momentu pre určenie hmotného práva relevantného pre posúdenie veci, ďalej zabezpečiť rovnosť v uplatnení práv, ochranu oprávnenej dôvery v právo, ako aj predvídateľnosť súdnych rozhodnutí. Musia ale zároveň zohľadniť aj nevyhnutnosť vývoja súdnej interpretácie a aplikácie zákonného práva, nutnosť zabrániť jej stnulosti, ktorá by sa stala prekážkou dosiahnutia účelov právnej regulácie. Posúdenie kolízie medzi hodnotou sudcovského dotvárania práva na strane jednej a hodnotou právnej istoty a predvídateľnosti súdneho rozhodovania na strane druhej musí vychádzať zo zásady proporcionality. Jeho obsahom musí byť starostlivé váženie negatívnych dopadov zmeny právneho názoru súdov, premietajúcich sa v zúžení možností uplatnenia subjektívneho práva pre účastníkov konania konajúcich v dobrej viere v existenciu práva, daného súdmi ustálenou interpretáciou zákona. Jeho obsahom zároveň musí byť aj zohľadnenie spoločenskej naliehavosti takejto zmeny. Tieto úvahy súdu musia byť transparentne predstreté verejnosti.“

⁷⁵ Václav Bělohradský v rozhovore pre Českú televíziu dňa 27. 9. 2010 v tejto súvislosti hovorí: „Žijeme v tyranii fragmentov, musíme se vzdat' popisu systému ako celku.“ Pozri GUTH, J. *Bělohradský v ČT: Liberalismus je levicový, samozřejmě*. Deník Referendum, 28. 9. 2010. Dostupné na: <http://denikreferendum.cz/clanek/6270-belohradsky-v-ct-liberalismus-je-levicovy-samozrejme>, náhľad 3. 3. 2017.

⁷⁶ Pojem dekonštrukcie vniesol do európskeho filozofického diskurzu Jacques Derrida – označil ním odmietnutie chápania hermeneutiky, ktoré pri porozumení textu vychádza z racionalistického modelu predporozumenia (t. j. modelu definovaného princípmi lineariry, symetrie, bezrozpornosti a pod.) a jeho nahradenie poňatím kontextuálnym. Pozri DERRIDA, J. *Texty k dekonstrukci. Práce z let 1967-72*. Bratislava, 1993. K aplikácii Derridovej koncepcie dekonštrukcie v práve pozri: TEUBNER, G. *Des Königs viele Leiber. Die Selbstdekonstruktion der Hierarchie des Rechts*. Soziale Systeme. Zeitschrift für soziologische Theorie. Vol. 2, 1996, H. 2, s. 229-255; BALKIN, J.M. *Deconstructive Practise and Legal Theory*. The Yale Law Journal, Vol. 96, 1987, s. 743-786 DOI: <https://doi.org/10.2307/796361> ; DE VILLE J. *Deconstruction and Law Derrida, Levinas and Cornell*. Windsor Yearbook of Access to Justice. Vol. 25. (1) 2007, s. 31-61; ŠKOP, M. *Právo v postmoderní situaci*. Brno 2008, s. 74 a nasl.

⁷⁷ APPEL, I. *Zur Aktualität der Kodifikationsidee Anmerkungen am Beispiel des Umweltgesetzbuchs als Dauerprojekt*. In: Kodifikation in Europa. Hrsg. KOCH, A./ROSSI, M., Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien 2012, s. 1.

⁷⁸ Tamže, s. 3-4.

⁷⁹ Tamže, s. 5.

⁸⁰ WIEACKER, F. *Aufstieg, Blüte und Krisis der Kodifikationsidee*. in: *Festschrift für Gustav Boehmer*. Bonn 1954. s. 34 a nasl.

zapájajú ďalšie vynikajúce osobnosti právnej vedy, na tomto mieste spomeniem aspoň Josefa Essera, právneho teoretika a filozofa, priekopníka právnej hermeneutiky.⁸¹

V Taliansku zahajuje túto diskusiu v roku 1979 Natalino Irti, profesor občianskeho práva a teórie práva na Univerzite v Ríme, zavádzajúc na označenie krízy kodifikačného úsilia nový termín: dekodifikácia.⁸² Vo svojich úvahách reagoval na proces revízie občianskeho zákonníka prijatého v roku 1942 (Codice Civile) po roku 1945, ktorý prebiehal formou jeho rozsiahlych nepriamych i priamych noviel – tie boli vyvolané najmä nutnosťou zaviesť demokratické občiansko-právne inštitúty a zároveň vytvoriť súlad občianskeho zákonníka s ústavou z roku 1948.⁸³

Na rozdiel od námietok vznášanych voči kodifikačnému úsiliu, reflektujúcich dynamiku spoločenských zmien odrážajúcich sa v dynamike legislatívy, prelom milénii prináša i ďalšie otázky: opustenie hierarchickej štruktúry právneho systému, tradičného právneho pojmoslovía, vnútorných štruktúrnych väzieb právneho systému (bezrozpornosti, úplnosti), nárast neistoty v oblasti interpretácie práva, stratu absorpčnej schopnosti verejných inštitúcií pri aplikácii práva, život v permanentnej zmene normatívneho i inštitucionálneho prostredia. Zažívame dobu doznievajúcich paradigiem vzišlých z 19. storočia, zároveň rýchlych a hlbokých zmien, ktoré ešte nové paradigmy nesformovali. Tento paradox je prítomný nielen v právnej vede a teórii legislatívy ale aj v politike. Politická sféra v Európe doposiaľ explicitne kodifikačnú sféru nezavrholá, avšak svojím prístupom k zákonodarstvu ju v legislatívnej praxi deštruuje (chaotickou dynamikou práva, nekoncepčným permanentným novelizovaním kodifikácií, narúšaním systematiky práva a pod.). Rovnaký paradox je prítomný i v právnej vede: na jednej strane pretrváva akceptácia tradičných princípov utvárajúcich právny systém (bezrozpornosť, úplnosť, stupňovitá výstavba, hľadiská štruktúrneho formovania, tradičná právna metodológia interpretácie a argumentácie), na strane druhej pozorujeme afinitu voči zmenám a trendom (prejavom ktorých je napr. „Bermudský trojúholník“, t.j. paralelné fungovanie troch súdnych sústav v európskom priestore nárokových si judikovať s konečnými účinkami, prejavom ktorej je ďalej opustenie hierarchie ako garanta bezrozpornosti, dynamika práva neumožňujúca jeho predvídateľnú a ustálenú aplikáciu, nahradzovanie tradičnej právnickej terminológie, z väčšej časti spojenej s pandektistikou a rozvojom verejného práva v 19. storočí, terminológiou prichádzajúcou z politického a mediálneho jazyka).

Obraz dneška v celej svojej mozaike rozširovania myšlienkových zdrojov postmoderných kodifikácií, ich hodnotovej neujasnenosti, prechodu od subsumpcii k proporcionalite v aplikácii kódexov, nárastu podielu kauzálnych v porovnaní s generálnymi ustanoveniami, to všetko v procese narastajúcej fragmentácie a dynamiky permanentných novelizácií, premien právneho jazyka až po relativizovanie právny systém utvárajúcich princípov, je zároveň obrazom neustále sa otvárajúcej textúry postmoderných kodifikácií.

Aké sú v tejto situácii dobových tektonických tlakov možnosti právnej vedy? Určite medzi ne patrí analýza a kritické posúdenie týchto javov, patrí medzi ne i hľadanie teoretických odpovedí, t.j. pojmových sústav zrkadliacich súčasné zmeny. Zastaviť či zbrzdiť proces dekonštrukcie právneho systému je nad silu právnej vedy, teoretické skúmanie však pripravuje odborné právnické prostredie na okamžik, v ktorom sa otvorí príležitosť uplatniť sa.

Právnej vede sa ponúka i ďalšia možnosť. Jej inšpiráciou je ostrá kritika Ernst-Wolfganga Böckenfördeho, kľúčovej osobnosti európskeho právneho myslenia druhej

⁸¹ ESSER, J. *Gesetzesrationalität im Kodifikationszeitalter und heute*. In: VOGEL, H.-J./ESSER, J. (Hrsg.), *100 Jahre oberste deutsche Justizbehörde*. Tübingen 1977, s. 13a nasl., najmä s. 14-18, 24-26, 31-34.

⁸² Pozri IRTI, N. *L'età della decodificazione*. Milano 1979.

⁸³ Pozri BALLOMO, M. *L'Europa del diritto comune. La memoria e la storia*. Rome 1988, 1989. Anglický preklad: *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington 1995, s. 27 a nasl.

polovice 20. storočia, adresovaná tzv. Bolonskému procesu preferujúcemu v oblasti univerzitného právnického vzdelávania „kompetencie“ na úkor „vzdelanosti“: „Vzhľadom na dynamiku a zmeny právneho poriadku a právnicka je vzdelávanie budúcich právnikov formou vedeckého štúdia dôležitejšie ako kedykoľvek predtým, a síce práve a zároveň aj kvôli ich spôsobilosti pre právnu prax.“⁸⁴ Ernst-Wolfgang Böckenförde neočakával takýto obrat zvonka: „Od politiky ... možno toho očakávať len málo, zvlášť nijakú iniciatívu vo veci samotnej.“⁸⁵

Kompenzovať otvárajúcu sa textúru práva – aspoň do určitej miery – možno jeho poučenou, a vzdelanosť sa opierajúcou interpretáciou a aplikáciou, zahŕňajúcou i jeho dotváranie, a to najmä zo strany súdov. Pokiaľ právna veda zostane verná svojej tradícii spojenia s univerzitou, stáva sa dnes jej poslaním vzdelávať nasledujúce generácie právnikov práve týmto smerom.

Literatúra

1. ALEXY, R. *On Balancing and Summation. A Structural Comparison*. Ratio Juris, 16 (2003), DOI: <https://doi.org/10.1046/j.0952-1917.2003.00244.x>
2. APPEL, I. *Zur Aktualität der Kodifikationsidee Anmerkungen am Beispiel des Umweltgesetzbuchs als Dauerprojekt*. In: Kodifikation in Europa. Hrsg. KOCH, A./ROSSI, M., Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien 2012
3. AUSTIN, J. *Lectures on Jurisprudence or the Philosophy of Positive Law*. London, 1890
4. BALKIN, J.M. *Deconstructive Practise and Legal Theory*. The Yale Law Journal, Vol. 96, 1987, DOI: https://doi.org/10.2307/796361_
5. BALLOMO, M. *L'Europa del diritto comune. La memoria e la storia*. Rome 1988, 1989. Anglický preklad: *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington 1995
6. BAUDEWIJN, B. *De exegetische school. Een kritische studie van de rechtsbronnen – en interpretatieleer bij de 19de eeuwse commentatoren van de Code Civil*. Antwerpen 1981
7. BERGBOHM, K. *Jurisprudenz und Rechtsphilosophie*. Erster Band. Leipzig, 1892, DOI: <https://doi.org/10.2307/2175404>
8. BÖCKENFÖRDE, E.-W. *Juristenausbildung – auf dem Weg ins Abseits?* JuristenZeitung, 1997
9. BROCKMÖLLER, A. *Die Entstehung der Rechtstheorie im 19. Jahrhundert in Deutschland*. Baden-Baden, 1997
10. BYDLINSKI, F. *Gesetzeslücke, § 7 ABGB und die „Reine Rechtslehre“*. In: *Gedenkschrift Franz Gschnitzer*. Hrsg. FEISTENBERGER, CH./MAYRHOFER, M., Innsbruck 1969
11. CANARIS, C.-W. *Die Feststellung von Lücken im Gesetz*. 2. Aufl., Berlin 1983; ENGISCH, K. *Einführung in das juristische Denken*. 9. vydání, Stuttgart 1997, s. 180 a nasl.; RÜTHERS, B. *Rechtstheorie. Begriff, Geltung und Anwendung des Rechts*. München 1999, DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-05311-7>
12. CVRČEK, F. *Návrh nového občanského zákoníku (z hlediska jazykového a legislativně technického)*. Soudce, č. 4, 2011
13. CVRČEK, F. *Základní kvantitativní parametry českého právního řádu*. Právnik, č. 4, 2006, DOI: https://doi.org/10.1007/11861386_32

⁸⁴ BÖCKENFÖRDE, E.-W. *Juristenausbildung – auf dem Weg ins Abseits?* JuristenZeitung, 1997, 52. Jahrg., Nr. 7, s. 323.

⁸⁵ Tamže, s. 325.

14. DE BROGLIE, G. *La langue du Code civil*. <http://www.asmp.fr> - Académie des sciences morales et politiques. s. 2, náhl'ad 8.3.2021
15. DE VILLE J. *Deconstruction and Law Derrida, Levinas and Cornell*. Windsor Yearbook of Access to Justice. Vol. 25. (1) 2007
16. ESSER, J. *Gesetzesrationalität im Kodifikationszeitalter und heute*. In: VOGEL, H.-J./ESSER, J. (Hrsg.), *100 Jahre oberste deutsche Justizbehörde*. Tübingen 1977
17. FILLAFER, F.L. *Franz von Zeiller und der Kantianismus in der Rechtswissenschaft*. In: WEIBEL, V.L. (Hrsg.) *Umwege. Annäherungen an Immanuel Kant in Wien, Österreich und Osteuropa*. Göttingen/Wien 2015, DOI: <https://doi.org/10.14220/9783737004800.83>
18. GUTH, J. *Bělohradský v ČT: Liberalismus je levicový, samozřejmě*. Deník Referendum, 28. 9. 2010. Dostupné na: <http://denikreferendum.cz/clanek/6270-belohradsky-v-ct-liberalismus-je-levicovy-samozrejme>, náhl'ad 3. 3. 2017
19. HAFERKAMP, H.-P. *Georg Friedrich Puchta und die ‚Begriffsjurisprudenz‘*. Frankfurt a. M., 2004
20. HART, H. L. A., *Concept of Law*. Český překlad: *Pojem práva*. Praha 2004 DOI: <https://doi.org/10.1093/he/9780199644704.003.0010>
21. HOLLÄNDER, P. *Hypertrophie der Gesetzgebung – Entmachtung der Richter?* In: *Globalisierung und Entstaatlichung des Rechts. Ergebnisse der 31. Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung vom 20. bis 22. September 2007 in Halle*. Teilband 1: *Beiträge zum Öffentlichen Recht, Europarecht, Arbeits- und Sozialrecht und Strafrecht*. Hrsg. SCHWARZE, J., Tübingen, 2008
22. HOLLÄNDER, P. *Ústavněprávní argumentace*. Praha, 2003
23. HOLLÄNDER, P. *Změna právního názoru v judikatuře Ústavního soudu*. In: *In dubio pro libertate. Úvahy nad ústavními hodnotami a právem. Pocta Elišce Wagnerové u příležitosti životního jubilea*. Ed.: KOKEŠ, M./POSPÍŠIL, I., Brno 2009
24. HOLLÄNDER, P., *Přirozené zásady právní a role předporozumění při interpretaci občanského zákoníku*. In: *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Eds. ŠVESTKA, J./DVOŘÁK, J./TICHÝ, L., Praha 2007.
25. HUSSON, L. *Analyse critique de la méthode de l'exégèse*. In: HUSSON, L. *Nouvelles études sur la pensée juridique*. Paris 1974
26. JAKOB, L.M. *von philosophische Rechtslehre oder naturrecht*. Halle 1795
27. KASTNER, B. *Karl Magnus Bergbohm – Werk und Wirkung*. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie/Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*. Vol. 84, No. 2 (1998)
28. KELSEN, H. *Reine Rechtslehre*. 2. Aufl., Wien 1960, DOI: https://doi.org/10.33196/9783704683991_
29. KRČMÁŘ, J. *Právo občanské*. I. *Výklady úvodní a část všeobecná*. (I. vyd. 1929), IV. doplněné vydání, Praha 1946
30. LENTZE, H. *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein*. Wien 1962
31. LENTZE, H. *Joseph Unger-Leben und Werk*. In: *Festschrift 70. Geburtstag von F. Arnold*. Hrsg. PLÖCHL, W.M./GAMPL, I., Wien 1963
32. LEVASSEUR, A.A. *Code Napoleon or Code Portalis?* (1969) *Journal Articles*. 337, https://digitalcommons.law.lsu.edu/faculty_scholarship/337
33. LOBINGIER, CH.S. *Napoleon and his Code*. *Harvard Law Review*, Vol. 32, No. 2, 1918, DOI: <https://doi.org/10.2307/1327640>
34. LUBY, Š. *Teoretické otázky právnej terminológie v normotvornom procese*. *Právnik*, č. 8, 1974

35. MUHS, K. *Geschichte des abendländischen Geistes, Grundzüge einer Kultursynthese*. Bd. 2, Berlin 1950
36. NEWMAN, M.L. *Stendhal and the Code civil*. The French Review, Vol. XLIII, No. 3, February, 1970
37. OGRIS, W. *Der Entwicklungsgang der österreichischen Privatrechtswissenschaft im 19. Jahrhundert*. Berlin 1968 DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110893625>
38. PAVČNIK, M. *Juristisches Verstehen und Entscheiden*. Wien/New York 1993, DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-7091-6659-8>
39. PUCHTA, G. F. *Cursus der Institutionen. Geschichte des Rechts bei dem römischen Volk mit einer Einleitung in die Rechtswissenschaft und Geschichte des römischen Civilprocesses*. Bd. 1, Leipzig 1841
40. ROSS, A. *Theorie der Rechtsquellen. Ein Beitrag zur Theorie des positiven Rechts auf Grundlage dogmenhistorischer Untersuchungen*. Leipzig/Wien, 1929
41. SAVIGNY, F.C. von *Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*. Heidelberg, 1814
42. SIECKMANN, J.-R. *Regelmodelle und Prinzipienmodelle des Rechtssystems*. Baden-Baden 1990
43. SILTALA, R. *Law, Truth, and Reason. A Treatise on Legal Argumentation*. Dodrecht/Heidelberg/London/New York 2011, DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-1872-2_4
44. SLAPNICKÁ, H. *Die Prager Juristenfakultät in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. In: *Die Teilung der Prager Universität 1882 und die intellektuelle Desintegration in den böhmischen Ländern. Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 26. bis 28. November 1982*. Hrsg. SEIBT, F., München 1984
45. ŠKOP, M. *Právo v postmoderní situaci*. Brno 2008
46. ŠTEVČEK, M. *Moderné občianske právo v podmienkach Slovenskej republiky. Autoreferát dizertácie na získanie vedeckej hodnosti doktora právnych vied (právne vedy – 050500)*. Bratislava 2021
47. TEUBNER, G. *Des Königs viele Leiber. Die Selbstdekonstruktion der Hierarchie des Rechts*. Soziale Systeme. Zeitschrift für soziologische Theorie. Vol. 2, 1996, H. 2
48. THIBAUT, A.F.J. *Über die Notwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts in Deutschland*. Heidelberg, 1814
49. TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. 3. vyd., Praha 1925
50. UNGER, J. *System des Oesterreichischen Allgemeinen Privatrechts. Erster Band, Leipzig 1856*
51. WAISMANN, F., *Verifiability*. Proceedings of the Aristotelian Society, suppl. vol. 19 (1945) DOI: <https://doi.org/10.1093/aristoteliansupp/19.1.101>
52. WALTER, R. *Österreichisches Bundesverfassungsrecht*. Wien 1972
53. WEYR, F. *Základy filosofie práva*. Brno 1920
54. WIEACKER, F. *Aufstieg, Blüte und Krisis der Kodifikationsidee*. in: *Festschrift für Gustav Boehmer*. Bonn 1954
55. WRÓBLEWSKI, J. *Legal Reasoning in Legal Interpretation*. In: WRÓBLEWSKI, J. *Meaning and Truth in Judicial Decision*. 2. Ed., Helsinki 1983, s. 72 a nasl.; ALEXY, R. *Recht, Vernunft, Diskurs. Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt a. M. 1995
56. ZEILLER, F. von *Das natürliche Privatrecht*. 2. Aufl., Wien 1808
57. ZEILLER, F.E. von *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*. Erster Band, Wien-Triest 1811
58. ZIEMBIŃSKI, Z. *Problemy podstawowe prawoznawstwa*. Warszawa 198

NÁHRADA ŠKODY NA ZDRAVÍ VO SVETLE PREBIEHAJÚCEJ REKODIFIKÁCIE SÚKROMNÉHO PRÁVA

JUDr. Vladimíra Houdek Běhalová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
advokátka

vladimirabehalova@gmail.com

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-16>

Abstrakt

Príspevok približuje úpravu náhrady škody na zdraví v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v pripravovanom rekodifikovanom Občianskom zákonníku a poukazuje na zmeny v porovnaní so súčasnou právnou úpravou. Osobitne sa venuje aj dlho diskutovanému § 421a Občianskeho zákonníka o absolútnej objektívnej zodpovednosti.

Abstract

The paper describes the regulation of compensation for damage to health in connection with the provision of health care in the forthcoming recodified Civil Code and points out the changes in comparison with the current legislation. He also pays special attention to the long-discussed § 421a of the Civil Code on absolute strict liability.

Kľúčové slová: škoda, náhrada škody na zdraví, absolútna objektívna zodpovednosť, poskytovateľ zdravotnej starostlivosti, premlčacia lehota

Key words: damage, compensation for damage to health, absolute strict liability, health care provider, limitation period

Úvod

Európsky parlament prijal dňa 26.5.1989 uznesenie o priblížení súkromného práva členských štátov¹, v ktorom vyzval orgány Spoločenstva na prípravu európskeho zákonníka súkromného práva a dňa 6.5.1994 prijal uznesenie o harmonizácii určitých oblastí súkromného práva členských štátov,² kde si uvedomil, že pre budovanie vnútorného trhu je nevyhnutná aj harmonizácia súkromného, najmä záväzkového práva³.

V októbri 1999 sa vo fínskom Tampere konalo zasadnutie Európskej rady, na ktorom Európska rada zdôraznila vo vzťahu k súkromnému právu potrebu vypracovať štúdiu o potrebe aproximácie legislatívy členských štátov v občianskych veciach za účelom eliminovania prekážok fungovania civilného procesu. Odozvou na to bolo Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu zo dňa 11.7.2001 o európskom zmluvnom práve,⁴ v ktorom Komisia predložila návrhy riešenia harmonizácie súkromného práva v EÚ.

¹ Uznesenie Európskeho parlamentu z 26.5.1989 o priblížení súkromného práva členských štátov (Úradný vestník ES, C 158, s. 400 a nasl.)

² Uznesenie Európskeho parlamentu z 6.5.1994 o harmonizácii určitých oblastí súkromného práva členských štátov (Úradný vestník ES, C 205, s. 518-519)

³ čo vyplýva najmä z 3. a 4. bodu uznesenia Európskeho parlamentu z 6.5.1994 o harmonizácii určitých oblastí súkromného práva členských štátov (Úradný vestník ES, C 205, s. 519)

⁴ Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu zo dňa 11.7.2001 o európskom zmluvnom práve (KOM(2001) 398)

V roku 2003 vydala Komisia Oznámenie Európskemu parlamentu a Rade pod názvom Akčný plán pre koherentnejšie európske zmluvné právo. Komisia v ňom okrem iného navrhla vypracovať Spoločný referenčný rámec pre európske zmluvné právo, čo privítali Európsky parlament⁵ aj Rada⁶. Odozvou na to bolo vydanie oznámenia Komisie⁷, v ktorom Komisia spresnila ďalší postup prác na Spoločnom referenčnom rámci do roku 2009. V roku 2009 bola publikovaná finálna verzia akademického výskumného Návrhu spoločného referenčného rámca (Draft Common Frame of Reference, ďalej len "DCFR")⁸, ktorý sa ale zatiaľ nestal politicky ani právne záväzným dokumentom. Medzi ďalšie akademické, resp. neštátne návrhy jednotnej právnej úpravy patria okrem DFCR aj princípy UNIDROIT ako aj tzv. Landove princípy (Princípy európskeho zmluvného práva – PECL) ponúkajúce pravidlá a interpretačné pomôcky, na ktoré sa môže odvolávať napríklad Súdny dvor, ale môžu slúžiť aj ako vzor pre vnútroštátneho zákonodarcu.

Tvorcovia nových civilných kódexov v demokraciách strednej a východnej Európy sú týmito dokumentami značne ovplyvnení.

Legislatívne práce na novom Občianskom zákonníku začali v roku 1990. Intenzívnejšie sa pracovalo na vypracovaní a predložení vládneho návrhu Občianskeho zákonníka v rokoch 1996-1998. Ďalej ale legislatívny proces nepokračoval a legislatívne práce sa postupom času vrátili na úplný začiatok. V roku 2002 bol síce predložený legislatívny zámer Občianskeho zákonníka, no k vyústeniu do paragrafového znenia kódexu napokon nedošlo. Potreba rekodifikácie súkromného práva však pretrvávala naďalej a v roku 2007 bola zriadená rekodifikačná komisia pre vypracovanie nového Občianskeho zákonníka.

Od roku 2009, kedy bol tento zámer schválený vládou, je text legislatívneho zámeru dostupný na internetovej stránke Ministerstva spravodlivosti SR. Od tejto udalosti sa intenzívne pracuje na paragrafovom znení nového Občianskeho zákonníka. Inšpiráciou pri príprave vládneho návrhu zákona bola úprava tradičných kódexov v nám príbuzných právnych poriadkoch (najmä nemecký BGB a rakúsky ABGB) ako aj skúsenosti s rekodifikáciou v transformujúcich sa štátoch strednej a východnej Európy (vzhľadom na spoločnú legislatívnu históriu najmä český Občiansky zákonník a ďalej maďarský Občiansky zákonník a estónsky Občiansky zákonník) a medzinárodné kodifikačné práce (PECL, DCFR, UNIDROIT).

1. Zmeny v oblasti náhrady škody na zdraví, ktoré prináša vládny návrh zákona

V súlade s modernými trendmi v slovenskej aj európskej civilistike vládny návrh zákona novelizuje úpravu zodpovednosti za škodu a náhrady škody a to tak, aby primárne chránila poškodeného. Ide o určitý sociálny prvok Občianskeho zákonníka, o zohľadnenie zásady európskeho práva, ktorým je ochrana slabšieho subjektu.

Za navrhované zmeny dotýkajúce sa zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti považujem najmä tieto zmeny:

- vládny návrh zákona zavádza pojem škoda ako spoločný termín tak pre majetkovú ako aj nemajetkovú ujmu
- vládny návrh zákona reaguje na doterajšie príliš úzke poňatie náhrady nemajetkovej ujmy; je možné sa dohodnúť na náhrade nemajetkovej škody

⁵ Uznesenie Európskeho parlamentu z 2.9.2003 o oznámení Komisie Európskemu parlamentu a Rade – Akčný plán pre koherentnejšie európske zmluvné právo (Úradný vestník EÚ, 2004, C 76, s. 95)

⁶ Uznesenie Rady o koherentnejšom európskom zmluvnom práve (Úradný vestník EÚ, 2003, C 246, s. 1)

⁷ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade z 11.10.2004 – Európske zmluvné právo a revízia acquis: ďalší postup (KOM (2004) 651)

⁸ dostupné na: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-privatelaw_en.pdf

- subjektívna premlčacia lehota sa oproti predchádzajúcej úprave predlžuje na tri roky; objektívna premlčacia lehota je desaťročná, bez ohľadu na mieru zavinenia škodcu, a začiatok jej plynutia je viazaný na udalosť, z ktorej škoda vznikla; teda na konanie, opomenutie alebo inú skutočnosť, ktorá vznik škody vyvolala. V prípade nárokov na náhradu škody na zdraví alebo osobnej slobode, pri usmrtení a pri nemajetkovej škode sekundárnych obetí sa objektívna premlčacia lehota nepoužije
- druhý oddiel vládneho návrhu zákona má názov všeobecná zodpovednosť za škodu a upravuje zodpovednosť za škodu spôsobenú konaním v rozpore s dobrými mravmi a zodpovednosť za škodu spôsobenú protiprávnym konaním, pričom pri protiprávnom konaní sa rozlišuje porušenie absolútneho práva (život, zdravie, vlastnícke právo a porušenie zákonnej povinnosti)
- zavádza sa náhrada škody spôsobenej informáciou alebo radou odborníka,
- zavádza sa zodpovednosť za škodu spôsobenú pomocníkom
- modifikuje sa ustanovenie pôvodnej úpravy § 421a Občianskeho zákonníka, ktoré vzhľadom na svoje veľmi prísne poňatie zodpovednosti subjektov, ktoré pri plnení povinnosti použili prístroj alebo inú vec, nezodpovedalo vzhľadom na historické konotácie pôvodu daného ustanovenia, súčasným zmeneným spoločenským podmienkam. Z uvedeného dôvodu sa navrhuje zmiernenie zodpovednostnej záťaže dotknutých osôb obmedzením zodpovednosti na situácie, ak škoda bola spôsobená nie samotnou povahou použitej veci ale vadou takejto veci
- vládny návrh zákona zakotvuje právo osôb, odlišných od primárneho (priameho) poškodeného požadovať náhradu za utrpenú nemajetkovú škodu, ktorá vznikla v priamej nadväznosti na škodu priameho poškodeného, pričom škodou priameho poškodeného môže byť smrť alebo obzvlášť závažné ublíženie na zdraví.

2. Jednotlivé zmeny týkajúce sa náhrady škody na zdraví

2.1. Jednotný pojem škoda a úprava náhrady nemajetkovej škody

V minulosti sa objavili otázky, či nemajetková ujma je škodou alebo škoda musí byť iba majetková a či pojmy ujma a škoda možno používať ako synonymá. Ústavný súd k tomu zaujal stanovisko, v ktorom uviedol, že občiansky zákonník v § 442 pojem „škoda“ síce priamo nedefinuje, ale vymedzuje ju nepriamo, a to tým spôsobom, že ustanovuje rozsah jej náhrady (nahrádza sa skutočná škoda a ušlý zisk), pričom na § 442 nadväzujú ďalšie ustanovenia Občianskeho zákonníka, ktoré ďalej konkretizujú povahu nárokov na náhradu škody a rozsah ich náhrady. V tejto súvislosti je predovšetkým relevantné znenie § 444 Občianskeho zákonníka, z obsahu ktorého vyplýva, že pri škode na zdraví sa jednorazovo odškodňujú bolesti poškodeného a sťaženie spoločenského uplatnenia, teda zjavne nároky svojou povahou nehmotného charakteru, čo signalizuje, že Občiansky zákonník vo všeobecnej rovine v súvislosti používaním pojmu „škoda“ nerobí žiadny rozdiel medzi hmotnou (materiálnou) a nehmotnou (imateriálnou) škodou. Keďže Občiansky zákonník nie je konzistentný pri používaní pojmov škoda a ujma, nemožno z tejto skutočnosti robiť ďalekosiahle závery v tom smere, že škodou je v zmysle občianskoprávnej úpravy len hmotná (materiálna) ujma. Z uvedeného potom vyplýva, že Občiansky zákonník významovo s pojmom škoda nespája iba materiálnu škodu, čo v okolnostiach danej veci znamená, že z právnej úpravy obsiahnutej v Občianskom zákonníku ani z právnej úpravy obsiahnutej v zákone č. 381/2001 Z. z. nevyplýva nič, čo by bránilo takej interpretácii pojmu „škoda“, ktorý by v rámci svojho obsahu zahŕňal škodu majetkovú, ako aj škodu nemajetkovú.⁹

⁹ nález Ústavného súdu SR z 5. decembra 2018, sp. zn. II. ÚS 695/2017

Ustanovenie § 530 ods. 1 vládneho návrhu zákona zavádza pojem škoda ako zastrešujúci termín tak pre majetkovú ako aj nemajetkovú ujmu, čím reaguje na nekonzistentnosť normatívneho používania tohto pojmu v civilnoprávných predpisoch a zároveň sa v časti terminologického označenia inšpiruje zahraničnými právnymi poriadkami rovnako ako európskymi soft law iniciatívami (PETL, DCFR).

Ustanovenie § 530 ods. 2 vládneho návrhu zákona¹⁰ reaguje na doterajšie príliš úzke poňatie náhrady nemajetkovej ujmy v zákone č. 40/1964 Zb. Je vytvorená možnosť širšieho rozsahu jej náhrady. Zároveň sú však vymedzené hranice jej kompenzácie, ktoré predstavuje dohoda škodcu s poškodeným a osobitné zákonné ustanovenie ukladajúce zodpovednosť za nemajetkovú škodu, povinnosť nahradiť nemajetkovú škodu príp. povinnosť poskytnúť plnenie, ktoré má povahu nemajetkovej škody (bolestné, sťaženie spoločenského uplatnenia a pod.).¹¹ Nemajetková škoda sa odčíní primeraným zadosťučinením. Primerané zadosťučinenie sa poskytuje v peniazoch, ak jeho iný spôsob nezaistí skutočné a dostatočne účinné odčinenie spôsobenej škody.

2.2. Škoda spôsobená konaním v rozpore s dobrými mravmi a škoda spôsobená protiprávnym konaním

Pri zodpovednosti za škodu spôsobenú v rozpore s dobrými mravmi sa preberá doterajšia právna úprava s legislatívno-technickými zmenami. Skutková podstata z hľadiska systematického usporiadania jednotlivých skutkových podstát predchádza skutkovej podstate zodpovednosti za škodu spôsobenej zavineným protiprávnym konaním, čím sa zvyrazňuje metaprávny pôvod inštitútu dobrých mravov.

Ustanovenie týkajúce sa škody spôsobenej protiprávnym konaním zavádza ďalšie dve základné (východiskové) všeobecné skutkové podstaty – zavinené protiprávne porušenie absolútneho práva (život, zdravie, vlastnícke právo a pod.) a zavinené porušenie ochranného účelu právnej normy. Inšpiračným zdrojom ustanovenia § 547 vládneho návrhu zákona je ustanovenie § 823 nemeckého BGB.¹²

Ustanovenie § 823 nemeckého BGB (Bürgerliches Gesetzbuch) je základným ustanovením zákonnej zodpovednosti s názvom Zodpovednosť za škodu.

Podľa ust. § 823 ods. 1 BGB Každý, kto úmyselne alebo z nedbanlivosti spôsobí na živote, tele, zdraví, slobode, majetku iného alebo akomkoľvek práve iného škodu, je povinný mu túto vzniknutú škodu nahradiť.

Podľa ust. § 823 ods. 2 BGB Rovnaká povinnosť sa vzťahuje aj na tých, ktorí porušia zákon, ktorého cieľom je ochrana iného. Ak by podľa obsahu toho zákona k porušeniu došlo aj bez zavinenia, povinnosť nahradiť vzniknutú škodu vznikne iba v prípade zavineného porušenia.

Na základe deliktnej zodpovednosti podľa § 823 BGB zodpovedá každá osoba zúčastnená na poskytovaní zdravotnej starostlivosti, teda zdravotnícke zariadenie, lekár aj všetok ostatný zdravotný personál za ujmu na zdraví pacienta, ktorú spôsobí zavineným porušením zákonnej povinnosti. Zavinenie nie je prezumované, ale musí byť poškodeným pacientom preukázané. Záonné povinnosti na liečbe zúčastnených osôb sú podľa nemeckej súdnej praxe zásadne zhodné s povinnosťami zo zmluvy, ktorú pacient uzatvára s poskytovateľom zdravotnej starostlivosti.

¹⁰ § 530 ods. 1 vládneho návrhu zákona: „Škoda môže byť majetková alebo nemajetková.“

§ 530 ods. 2 vládneho návrhu zákona: „Nemajetková škoda sa nahrádza iba v prípadoch stanovených zákonom alebo ak to bolo dohodnuté.“

¹¹ Dôvodová správa k vládne mu návrhu zákona dostupná na: [https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Dôvodová správa \(Záväzkové právo\)_Občiansky zákonník.docx](https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Dôvodová%20správa%20(Záväzkové%20právo)_Občiansky%20zákonník.docx)

¹² tamtiež

2.3. Premlčanie nároku na náhradu škody

Na rozdiel od predchádzajúcej úpravy vychádza Občiansky zákonník zo všeobecne akceptovaného pravidla, že premlčaniu (resp. následkom plynutia času) nepodlieha subjektívne právo ako také, ale právny nárok. Na účely premlčania je nárok definovaný ako právo domáhať sa plnenia zo záväzku. Obdobnú úpravu obsahuje napr. čl. III – 7:101 DCFR alebo § 194 ods. 1 BGB.¹³

Podľa ust. § 194 ods. 1 BGB Právo domáhať sa konania alebo zdržania sa konania (právo domáhať sa splnenia nároku) podlieha premlčaniu.

Subjektívna premlčacia lehota sa oproti predchádzajúcej úprave predlžuje na tri roky¹⁴, ide vlastne o všeobecnú premlčaciu lehotu; avšak začiatok jej plynutia je podmienený (alternatívne) buď tým, že sa poškodený dozvie alebo sa pri náležitej starostlivosti mohol dozvedieť o (kumulatívne) škode a o tom, kto za ňu zodpovedá. Na zachovanie náležitej starostlivosti vyžaduje zákon v základných ustanoveniach o záväzkovom práve dodržanie starostlivosti všeobecne vyžadovanej pre daný typ záväzku a daný druh vzťahu medzi stranami, ak z okolností nevyplýva inak. Objektívna premlčacia lehota je desaťročná, bez ohľadu na mieru zavinenia škodcu, a začiatok jej plynutia je viazaný na udalosť, z ktorej škoda vznikla; teda na konanie, opomenutie alebo inú skutočnosť, ktorá vznik škody vyvolala.

V prípade nárokov na náhradu škody na zdraví alebo osobnej slobode, pri usmrtení a pri nemajetkovej škode sekundárnych obetí sa objektívna premlčacia lehota nepoužije.¹⁵ Ide o reakciu na to, že napr. škoda na zdraví sa zvykne prejaviť s odstupom aj niekoľkých rokov od udalosti, ktorá zakladá nárok na náhradu škody.

2.4. Škoda spôsobená informáciou alebo radou odborníka

Vládny návrh zákona zavádza samostatnú skutkovú podstatu zodpovednosti za škodu spôsobenú nesprávnou, neúplnou alebo škodlivou informáciou alebo radou¹⁶, ktorá zaťažuje dve odlišné skupiny subjektov:

- a) profesionálov (príslušníci určitého stavu, profesie alebo povolania) a osoby, ktoré sa ako profesionáli v určitej oblasti prezentujú. Tieto subjekty zodpovedajú objektívne, pričom zodpovednosti sa zbavia, ak preukážu, že pri poskytovaní informácie alebo rady postupovali s náležitou starostlivosťou.

¹³ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona dostupná na: [https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Dôvodová správa \(Závazkové právo\)_Občiansky zákonník.docx](https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Dôvodová%20správa%20(Závazkové%20právo)_Občiansky%20zákonník.docx)

¹⁴ § 101 vládneho návrhu zákona Všeobecná premlčacia lehota:

„Ak zákon neustanovuje inak, je premlčacia lehota tri roky“.

¹⁵ § 113 vládneho návrhu zákona Premlčanie nároku na náhradu škody

„Pri nároku na náhradu škody začne premlčacia lehota plynúť odo dňa, keď sa poškodený dozvedel alebo pri náležitej starostlivosti mohol dozvedieť o škode a o tom, kto za ňu zodpovedá. Najneskôr sa nárok na náhradu škody premlčí za desať rokov odo dňa, keď došlo k udalosti, z ktorej škoda vznikla; to neplatí, ak ide o nárok na náhradu škody na zdraví alebo osobnej slobode, nárok na náhradu škody pri usmrtení, alebo o nárok na náhradu nemajetkovej škody sekundárnych obetí“.

¹⁶ § 570 vládneho návrhu zákona Zodpovednosť za škodu spôsobenú informáciou alebo radou

„(1) Každý, kto je príslušníkom určitého stavu, profesie alebo povolania a tiež každý, kto ako odborník vystupuje, zodpovedá za škodu spôsobenú nesprávnou, neúplnou alebo škodlivou informáciou alebo radou, poskytnutou za odmenu alebo zisťne v rámci znalostí alebo schopností, ktoré možno od jeho vystupovania ako odborníka očakávať.“

(2) Povinnosti nahradiť škodu sa osoba zbaví, ak preukáže, že postupovala s náležitou starostlivosťou.

(3) Iné osoby hradia škodu, ktorú poskytnutím rady alebo informácie spôsobili vedome.“

- b) iné osoby poskytujúce informáciu alebo radu, pričom tieto subjekty zodpovedajú na základe subjektívnej zodpovednosti za kvalifikované zavinenie („ak škodu spôsobili vedome“).¹⁷

Z hľadiska dokazovania bude potrebné, aby informácia alebo rada bola písomne zachytená. V opačnom prípade bude pozícia poškodeného zložitejšia, pretože bude povinný uniesť dôkazné bremeno, že mu bola nesprávna alebo škodlivá informácia alebo rada poskytnutá.

2.5. Škoda spôsobená pomocníkom

Súčasná právna úprava hovorí, že škoda je spôsobená právnickou osobou alebo fyzickou osobou, keď bola spôsobená pri ich činnosti tými, ktorých na túto činnosť použili. Tieto osoby samy za škodu takto spôsobenú podľa tohto zákona nezodpovedajú; ich zodpovednosť podľa pracovnoprávných predpisov nie je tým dotknutá.

V praxi sa v súčasnosti čoraz viac stretáme so situáciou, že výkony v zdravotníckych zariadeniach realizujú lekári, ktorí majú zväčša ako spoločnosti s ručením obmedzeným so zdravotníckymi zariadeniami uzatvorené zmluvy (iné ako pracovné zmluvy). Používa sa pojem „kolujúci lekári“. Napríklad „kolujúci anesteziológ“ môže „uspávať“ v pondelok na súkromnej plastickej klinike v Prešove a v stredu na inej súkromnej plastickej klinike v Košiciach. Tento „kolujúci anesteziológ“ nie je zamestnancom ani jednej z kliník, kde poskytuje zdravotnícke služby. „Kolujúci lekári“ sú bežnou záležitosťou napríklad v Nemecku, kde už roky v niektorých odboroch takto poskytujú zdravotnícke služby.

Vládny návrh zákona pri úprave zodpovednosti za škodu pri konaní pomocníka rozlišuje medzi užším a širším poňatím pomocníka (nesamostatný a samostatný pomocník). V prípade nesamostatného pomocníka zodpovedá princípál za škodu spôsobenú pomocníkom, akoby škodu spôsobil sám, t.j. porušenie povinnosti pomocníka sa pričíta princípálovi. V prípade samostatného pomocníka sa zodpovednosť princípála obmedzuje iba na culpa in eligendo (zodpovednosť za nedodržanie náležitej starostlivosti pri výbere a dohľade).

Vládny návrh zákona pripúšťa samostatnú zodpovednosť pomocníka za škodu voči poškodenej tretej osobe, ktorú doterajšia právna úprava vylučovala. Za spôsobenú škodu zodpovedá tretej osobe i pomocník, ktorý je zamestnancom; vzhľadom na kompromisné akceptovanie zvýšenej ochrany zamestnanca v pracovnoprávných vzťahoch sa však jeho samostatná zodpovednosť voči tretej osobe obmedzuje maximálne do rozsahu stanoveného pracovnoprávnymi predpismi, pričom sa z dôvodu ochrany zamestnanca tento rozsah započítava na jeho zodpovednosť voči zamestnancovi, čím sa docielia, že nebude zodpovedný či už voči poškodenému, alebo zamestnávateľovi vo väčšom rozsahu, ako pripúšťa pracovné právo.

2.6. Úprava objektívnej zodpovednosti pri poskytovaní zdravotníckych služieb podľa vládneho návrhu zákona

Vládny návrh zákona opúšťa princíp absolútnej objektívnej zodpovednosti za výsledok pri použití veci v rámci poskytovania zdravotníckych služieb. Pripravovaný občiansky zákonník upravuje, že kto pri plnení povinnosti použije vadnú vec, nahradí škodu spôsobenú vadou veci.¹⁸ Výslovne stanoví, že to platí i v prípade poskytnutia zdravotníckych, sociálnych,

¹⁷ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona dostupná na: [https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Dôvodová správa \(Záväzkové právo\)_Občiansky zákonník.docx](https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Dôvodová%20správa%20(Záväzkové%20právo)_Občiansky%20zákonník.docx)

¹⁸ § 564 vládneho návrhu zákona Zodpovednosť za škodu spôsobenú vecou „Kto pri plnení povinnosti použije vadnú vec, zodpovedá za škodu spôsobenú vadou tejto veci. To platí i v prípade poskytovania zdravotníckych, sociálnych, veterinárnych a iných biologických služieb.“

veterinárnych a iných biologických služieb. Povinnosťou pacienta nebude pátrať po výrobcovi vadnej veci, ktorá bola použitá pri poskytnutí zdravotníckych služieb, ale za škodu spôsobenú vadným výrobkom – vadnou vecou bude zodpovedať poskytovateľ zdravotnej služby, ktorý vadnú vec použil. Môže potom uplatniť nárok na náhradu škody, ktorá mu vznikla tým, že musel uhradiť škodu pacientovi voči výrobcovi prístroja, nástroja, lieku, ak boli tieto vadné.

Ďalej nový občiansky zákonník ustanovuje, že za škodu, ktorú spôsobí vec bezprostredne neovládaná človekom, zodpovedá ten, kto mal mať nad vecou dohľad a pokiaľ nie je možné takú osobu určiť, platí že je ňou vlastník veci. Kto však preukáže, že náležitý dohľad nezanedbal, zbaví sa zodpovednosti. Inak povedané: pokiaľ nebolo preukázané, že bol zanedbaný náležitý dohľad a náležitá starostlivosť o príslušnú vec – prístroj, nástroj alebo liek, teda že poskytovateľ zdravotníckej služby „nezanedbal náležitý dohľad nad vecou“ nebude za škodu zodpovedať. V českom občianskom zákonníku podobné ustanovenie (§ 2937 ods. 1 zák.č. 89/2012 Sb. Občiansky zákoník) znie: Způsobí-li škodu věc sama od sebe, nahradí škodu ten, kdo nad věcí měl mít dohled; nelze-li takovou osobu jinak určit, platí, že jí je vlastník věci. Kdo prokáže, že náležitý dohled nezanedbal, zproští se povinnosti k náhradě.

Zrejme pôjde o prípady, kedy inak bezvadný prístroj, nástroj boli ponechané bez dozoru a spôsobili pacientovi škodu. Ak poskytovateľ zdravotníckych služieb použil prístroj, nástroj alebo indikoval liek non lege artis, nepôjde o zodpovednosť za škodu spôsobenú vecou, ale o zodpovednosť za škodu spôsobenú porušením právnej povinnosti poskytovateľa postupovať na náležitej odbornej úrovni.

Podľa vládneho návrhu zákona už nebude existovať absolútna objektívna zodpovednosť za výsledok v prípade, že škoda na zdraví je spôsobená povahou použitej veci – lieku, prístroja alebo nástroja. Za škodu spôsobenú vecou – prístrojom, nástrojom alebo liekom zodpovedá poskytovateľ zdravotnej starostlivosti v prípade, že

- porušil svoju právnu povinnosť tým, že použil vec chybné – non lege artis, a to neindikované alebo nesprávnym spôsobom, a tým spôsobil škodu na zdraví;
- zanedbal náležitý dohľad alebo starostlivosť o príslušnú vec, ktorú mal v starostlivosti a kvôli tomuto zanedbaniu došlo k škode na zdraví pacienta;
- výrobok, ktorý použil (prístroj, nástroj alebo liek) bol vadný. V takom prípade za škodu spôsobenú pacientovi poskytovateľ zdravotníckej služby zodpovedá, ale potom má možnosť uplatniť nárok na náhradu škody voči výrobcovi. Pokiaľ však poskytovateľ zdravotníckej služby použil vec - prístroj, nástroj alebo liek, ktorý nebol vadný, správne a lege artis, ale nad jeho uskladnením a ošetrovaním zanedbal náležitý dohľad a preto vznikla povahou tejto veci škoda na zdraví pacienta (napr. nepredvídateľná alergická reakcia na liečivý prípravok), potom podľa nového občianskeho zákonníka, poskytovateľ zdravotnej starostlivosti za túto škodu už nebude zodpovedať.

2.7. Náhrada nemajetkovej škody sekundárnych obetí

Vládny návrh zákona upravuje právo osôb, odlišných od primárneho (priameho) poškodeného požadovať náhradu za utrpenú nemajetkovú škodu, ktorá vznikla v priamej nadväznosti na škodu priameho poškodeného, pričom škodou priameho poškodeného môže byť smrť alebo obzvlášť závažné ublíženie na zdraví. Nemajetková škoda má vyvažovať duševné strasti sekundárnych obetí.¹⁹ V súčasnosti si pri závažnom ublížení na zdraví

¹⁹ § 590 vládneho návrhu zákona Náhrada nemajetkovej škody sekundárnych obetí:

„Ak usmrtením alebo obzvlášť závažným ublížením na zdraví došlo k naplneniu predpokladov vzniku zodpovednosti za škodu, je škodca povinný odčiniť i nemajetkovú škodu osobám poškodenému blízkym, ktorá spravodlivo vyvažuje ich duševné strasti.“

podávajú rodinní príslušníci žaloby za zásah do ochrany osobnosti podľa ust. § 11 a nasl. občianskeho zákonníka, a to za porušenie práva na zdravý rodinný život a práva na ochranu súkromia. V zmysle vládneho návrhu zákona si sekundárne obeť pri usmrtení alebo obzvlášť závažnom ublížení na zdraví budú podávať žaloby na náhradu nemajetkovej škody, ktorá má vyvážiť ich duševné strasti.

Je otázne, kto každý bude môcť byť pri škode, za ktorú zodpovedá poskytovateľ zdravotnej starostlivosti sekundárnou obeťou. Vládny návrh zákona totiž právo na náhradu nemajetkovej škody priznáva osobám poškodenému blízkym, avšak ani z dôvodovej správy nie je zjavné, či osoby poškodenému blízke sú blízke osoby v zmysle ust. § 116 občianskeho zákonníka.

Záver

Niekoľko rokov, ak počítame od prvých pokusov, viac ako 30 rokov, sa na Slovensku pripravuje rekodifikácia občianskeho zákonníka. Na dĺžku pripravovanej rekodifikácia možno nazerať negatívne, pretože tridsať rokov je veľmi dlhá doba, ale aj pozitívne, že Slovenská republika sa pri dlho pripravovanej rekodifikácii občianskeho zákonníka poučí z neúspešných rekodifikácií v iných krajinách.

Rekodifikácia občianskeho zákonníka je potrebná. Máme totiž stále „socialistický občiansky zákonník“, aj keď v deväťdesiatych rokoch doznel niekoľko takých zásadných zmien, že sa posunul ideovo niekam inam.

V súvislosti s úpravou zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti pozitívne vnímam posilnenie ochrany pacienta ako poškodeného pri škode na zdraví spôsobenej poskytovateľom zdravotnej starostlivosti. Táto ochrana sa prejaví v úprave zodpovednosti za škodu spôsobenú radou alebo informáciou odborníka. Tu je však potrebné si uvedomiť, že každá rada alebo informácia by mala byť poskytnutá písomne z dôvodu ochrany pacienta pri dokazovaní. Zavádza sa odškodňovanie sekundárnych obetí pri obzvlášť závažných ublíženiach na zdraví a usmrtení za duševné strasti.

Veľmi kladne vnímam aj úpravu premlčacej lehoty vo vládnom návrhu zákona, kedy subjektívna 3-ročná plynie odvtedy ako sa poškodený dozvedel o škode a kto za ňu zodpovedá a objektívna 10-ročná od udalosti, z ktorej škoda vznikla, pričom v prípade nárokov na náhradu škody na zdraví, pri usmrtení a pri nemajetkovej škode sekundárnych obetí sa objektívna premlčacia lehota nepoužije. To v praxi bude znamenať, že ak sa poškodený dozvie o škode na zdraví a kto za ňu za 15 rokov od udalosti, v lehote 3 rokov bude môcť na súde uplatniť nárok na náhradu škody.

Na druhej strane oceňujem aj odstránenie ustanovenia § 421a z občianskeho zákonníka a nahradenie ho ustanovením, v zmysle ktorého už poskytovateľ zdravotnej starostlivosti nebude zodpovedať za škodu spôsobenú okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe veci, ale za škodu spôsobenú vadou veci.

Je potrebné si uvedomiť, že rekodifikácia občianskeho zákonníka bude predstavovať zásah do aplikačnej praxe a tým pádom do rozhodovania súdov, lebo nebude k dispozícii judikatúra, keďže tu bude nová právna úprava. A práve z toho dôvodu by nová právna úprava občianskeho zákonníka mala byť jasná, bezchybná a čitateľná.

Literatúra

1. Úradný vestník Európskej únie dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=sk>

2. Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona dostupná na: [https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Dôvodová správa \(Záväzkové právo\)_Občiansky zákonník.docx](https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Dôvodová%20správa%20(Záväzkové%20právo)_Občiansky%20zákonník.docx)
3. Vládny návrh zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákoník v znení neskorších právnych predpisov dostupný na: [https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Návrh zákona \(Záväzkové právo\)_Občiansky zákonník.docx](https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/Návrh%20zákona%20(Záväzkové%20právo)_Občiansky%20zákonník.docx)
4. Zákon č. 89/2012 Sb. Občiansky zákoník v znení neskorších právnych predpisov
5. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákoník v znení neskorších právnych predpisov
6. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)
7. BLAHO, P., ŠVIDROŇ, J. Kodifikácia, europeizácia a harmonizácia súkromného práva, Wolters Kluwer (Iura Edition), 2005, ISBN 8080780544

PACTA SUNT SERVANDA A MOŽNOSTI JEJ KOREKČIE¹

JUDr. Marian Ďurana, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
marian.durana@umb.sk

doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
michal.turosik@umb.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-28>

Abstrakt

Článok sa zaoberá prejavom zásady rebus sic stantibus v slovenskom právnom poriadku vrátane niektorých úvah de lege ferenda. Napriek súčasnému hektickému obdobiu je možnosť jej aplikácie výrazne obmedzená.

Abstract

The article deals with the manifestation of the principle of rebus sic stantibus in the Slovak legal system, including some considerations de lege ferenda. Despite the current hectic period, the possibility of its application is significantly limited.

Kľúčové slová: Pacta sunt servanda, rebus sic stantibus, obtiažnosť plnenia, nemožnosť plnenia

Key words: Pacta sunt servanda, rebus sic stantibus, hardship, impossibility of the performance

Hektický vývoj spoločenských udalostí posledných troch rokov nastoľuje otázku vplyvu okolností vyššej moci na plnenie záväzkov v zmluvných vzťahoch. Na počiatku pandemického obdobia sme riešili otázku podriadenia pandémie pod príslušné inštitúty právneho poriadku a viac menej panovala zhoda, že pandémia predstavuje objektívnu právnu skutočnosť majúcu povahu vyššej moci (vis maior, Acts of God alebo Höhere Gewalt). Vyššou mocou sa pritom rozumie nepredvídateľná a neovplyvniteľná mimoriadna udalosť, ktorej nemožno zabrániť alebo ju odvrátiť ani pri maximálnej opatrnosti. Tieto udalosti môžu mať svoj pôvod v pôsobení prírodných síl alebo aj vo faktickom správaní sa iných osôb, za ktoré nenesie žiadna zo strán právneho vzťahu žiadnu zodpovednosť. Pandémia ešte ani neodznela a právnici sa už zamýšľajú nad právnymi dôsledkami vojny na Ukrajine a jej vplyvu na plnenie záväzkov zo záväzkovo-právnych vzťahov. Je to dané tým, že pri skúmaní vplyvu vojny na plnenie záväzkov sa v oblasti súkromného práva vojna rovnako zaraďuje medzi okolnosti vyššej moci, ktorá môže zásadne a podstatne ovplyvniť či už schopnosť a/alebo možnosť plniť záväzok zo záväzkovo - právneho vzťahu alebo sa môže prejavíť v neúmernom zaťažení strán záväzkovo - právneho vzťahu nad mieru, ktorú predvídala pri jeho uzatvorení, tak že pre túto stranu stratí plnenie záväzku hospodársky význam. Všetky tieto situácie vedú nevyhnutne ku skúmaniu vzájomnej koexistencie dvoch základných zásad záväzkového práva, a to zásady pacta sunt servanda a zásady rebus sic stantibus.

Zásada pacta sunt servanda (zmluvy sa majú dodržiavať) predstavuje od nepamäti

¹ Tento príspevok bol vytvorený v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0472/21: Prierezová analýza mimoriadnych intervenčných zásahov štátu a ich aplikácie v období krízy spôsobenej ochorením COVID-19 na súkromnoprávne vzťahy v Slovenskej republike.

jednu zo základných zásad súkromného zmluvného práva. Ako uvádza Mazaccano je to dané tým, že tento princíp vyjadruje nielen prirodzenú spravodlivosť, ale aj ekonomickú nevyhnutnosť, nakoľko obchod by nebol možný bez spoľahlivých prísľubov.² Aj v slovenskom právnom poriadku sa vychádza z dôsledného uplatňovania zásady *pacta sunt servanda*, čo sa odráža v premise, že zmena pomerov po uzavretí zmluvy zásadne nemá vplyv na trvanie záväzku a plnenie povinností z nej vyplývajúcich. Strany v zásade pri uzatváraní zmluvy s odloženým plnením alebo pri dlhotrvajúcich záväzkoch sú povinné aj odhadnúť riziká, ktoré sú v súvislosti s existenciou takéhoto záväzku spojené. Pri alokácii tohto rizika strany predpokladajú však len existenciu určitých existujúcich negatívnych externalít, ktoré boli v čase uzatvorenia zmluvy. Niekedy však aj najhoršie pesimistické scenáre bývajú prekonané a udalosti sa vyvíjajú horšie ako strany pri uzatvorení zmluvy predpokladali. Je potom za takýchto zmenených okolností spravodlivé naďalej trvať na dôslednom plnení zmluvných povinností a striktnom a absolútnom uplatňovaní tohto princípu? Neviedlo by takéto rigidné zotrúvanie na jednej zo zásad k narušeniu dobrej viery, zneužitiu práva a v konečnom dôsledku k narušeniu rovnosti subjektov?

Určitú odpoveď na nastolenú otázku dáva zásada *rebus sic stantibus* ako určitá miera vyvažovania zásady *pacta sunt servanda*. *Rebus sic stantibus* ako protiváha princípu *pacta sunt servanda* bol známy, aj keď v marginálnej podobe v rímskom práve ale k jeho rozvoju došlo v stredoveku vo filozofii Tomáša Akvinského. V tomto smere MAZACANO uvádza, že Tomáš Akvinský uvádzal, že plnenie zo zmluvy v zmysle zásady *pacta sunt servanda* je podmienené zachovaním podmienok, za ktorých bola zmluva uzatvorená.³ Prípadná podstatná zmena týchto podmienok predstavuje ospravedlniteľný dôvod pre neplnenie. V uvedenom vyjadrení je toto tvrdenie predzvesťou korekčného mechanizmu práve v režime tzv. podstatnej zmeny okolností. Historicky sa však koncept *rebus sic stantibus* vyvinul v oblasti medzinárodného obchodu a do kodifikácií súkromného práva sa implementoval až koncom 18. a 19. storočia.

Samotné presadzovanie podstatnej zmeny okolností v oblasti súkromného práva však bolo rôzne. V mnohých systémoch to bolo dosiahnuté odkazom na koncept vyššej moci, v Anglicku sa vyvinula doktrína frustrácie, vo Francúzsku doktrína *imprévision* alebo neuskutočniteľnosti a v Nemecku teóriu *Wegfall der Geschäftsgrundlage*.⁴ Napriek vzájomnej odlišnosti týchto teórií majú spoločný základ, ktorý práve spočíva v prelomení striktného ponímania princípu *pacta sunt servanda* cez prizmu podstatnej zmeny okolností.

De lege lata úprava práv a povinností v súvislosti s tzv. podstatnou zmenou okolností je buď v rovine dispozitívnej úpravy zmluvných strán alebo v rovine aplikácie zákonnej právnej úpravy obsiahnutej v súkromnom práve, ktorá akceptuje prelomenie zásady *pacta sunt servanda* cez prizmu podstatnej zmeny okolností.

Dispozitívna právna úprava vychádza z možného dojednania tzv. inflačných doložiek,

² MAZACANO, P.: Force Majeure, Impossibility, Frustration & the Like: Excuses for Non-Performance; the Historical Origins and Development of an Autonomous Commercial Norm in the CISG, *Nordic Journal of Commercial Law*, No. 2/2011, s. 6, dostupné na <https://journals.aau.dk/index.php/NJCL/article/view/3001/2533>, DOI:<https://doi.org/10.5278/ojs.njcl.v0i2.3001>

³ MAZACANO, P.: Force Majeure, Impossibility, Frustration & the Like: Excuses for Non-Performance; the Historical Origins and Development of an Autonomous Commercial Norm in the CISG, *Nordic Journal of Commercial Law*, No. 2/2011, s. 8, dostupné na <https://journals.aau.dk/index.php/NJCL/article/view/3001/2533>, DOI:<https://doi.org/10.5278/ojs.njcl.v0i2.3001>

⁴ HORN, Norbert in "Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and in International Law": Horn ed., *Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. (1985); s. 17 citované v CHENGWEI, Liu. Remedies for Non-performance - Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, SiSU on behalf of CISG Database, Pace Institute of International Commercial Law, s. 250 accessed on 2021-01-10, dostupné na: http://www.sisudoc.org/cisg/en/manifest/remedies_for_non_performance_perspectives_from_cisg_upicc_and_pecl.chengwei_liu.html

menových doložiek, možnosti dojednania odstúpenia od zmluvy, v oblasti obchodného práva dojednania osobitných liberačných dôvodov pre náhradu škody, a pod.. V neposlednom rade je možnosť dispozitívnej úpravy daná cez inštitút novácie záväzku. Pri zmluvách, ktoré sú výsledkom verejného obstarávania je však potrebné uplatniť limity vyplývajúce z § 18 zákona č. 343/2015 Z.z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Ex lege k prelomeniu zásady pacta sunt servanda cez prizmu podstatnej zmeny okolností dochádza v prípade

- nemožnosti plnenia (§ 575 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“), resp. mutatis mutandis § 352 a nasl. Zákona č. 513/1991 Z.z. Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej len „ObZ“) upravujúcich niektoré ustanovenia o nemožnosti plnenia;
- zániku zmluvy o budúcej zmluve pre zmenu okolností, z ktorých účastníci pri jej vzniku vychádzali podľa § 50a ods. 3 OZ, resp. v prípade ObZ § 295 ods. 5 ObZ;
- v právnej úprave zmarenia účelu zmluvy podľa § 356 ObZ;
- v možnosti vzniesenia námietky neistoty pri synalagmatických záväzkoch z dôvodu ohrozenia protiplnenia podľa § 560 OZ, resp. § 326 ObZ;
- v osobitnej úprave pri niektorých zmluvných typoch, ako napr. v ustanoveniach § 635, § 636 OZ, pri zmluve o dielo (mutatis mutandis § 547 ObZ), v zmluve o zájazde v zmysle zákona č. 170/2018 Z.z. o zájazdoch, spojených službách cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (§ 19 a nasl. cit. Zákona), v zmluve o úschove (§749 OZ) a pod.

Pri nemožnosti plnenia zovšeobecnením pravidiel OZ ako aj ObZ je zřejmé, že v danom prípade podstatná zmena okolností spočíva v tzv. následnej objektívnej trvalej nemožnosti plnenia. Inými slovami povedané, plnenie je všeobecne fakticky a trvalo nemožné. V zmysle negatívneho vymedzenia však plnenie nie je nemožné, ak ho možno splniť iným spôsobom alebo za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi alebo s omeškaním. A contrario, právne irelevantná je tzv. subjektívna nemožnosť plnenia jednej zo strán záväzkového vzťahu.⁵ Aj keď niektorí autori, napr. Eliáš poukazujú na Knappa, Sedláčka uvádzajú, že aj hospodárska nemožnosť alebo obtiažnosť môže vzhľadom na zásady slušnosti a hospodársky dôvod zmluvy spôsobiť nemožnosť plnenia.⁶ Klausula rebus sic stantibus sa v danom prípade prejavuje v terminácii (zániku) právneho vzťahu. Rozsah prípadných zodpovednostných nárokov, ako aj moment zániku, bude závislý od režimu, ktorým sa uvedený záväzkový vzťah spravoval a plnenia tzv. mitigačných preventívnych povinností zakotvujúcich plnenie notifikačných povinností. Kým v rovine občianskeho práva samotná zodpovednosť za nesplnenie záväzku pre nemožnosť plnenia nevzniká, a právne vzťahy sa riadia výlučne len ustanoveniami o vydaní bezdôvodného obohatenia, tak v obchodnom práve je prípadná zodpovednosť podriadená pod § 353 ObZ. Toto ustanovenie režim náhrady majetkovej ujmy pre nesplnenie záväzku z dôvodu nemožnosti plnenia podriaďuje režimu zodpovednosti za škodu, ako keby došlo k porušeniu záväzku. Z uvedenej zodpovednosti je možná liberácia podľa § 374 ObZ, čiže možnosť liberácie bude závislá, či nemožnosť plnenia bola spôsobená prekážkou, ktorá nastala nezávisle od vôle povinnej strany a bránila jej v splnení jej povinnosti, a nebolo možné rozumne predpokladať, že by povinná strana túto

⁵ Osobitnou kategóriou budú plnenie naviazané na osobu dlžníka (splniteľné len dlžníkom, kedy aj tzv. subjektívna trvalá nemožnosť plnenia (napr. z dôvodu trvalého poškodenia zdravia) bude možné podľa okolností prípadu uvažovať nad nemožnosťou plnenia, Pozri: Grambličková, B., Patakyová, M.: Doktrína rebus sic stantibus ako prostriedok na ochranu výkonných umelcov, In: Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2017, s. 298, dostupné na https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/milniky_zborniky_2011_2018/Zbornik_Milniky_2017.pdf

⁶ Eliáš, K.: Občiansky zákonník, veľký Akademický komentár, 2 svazek § 488 – 880, Linde, Praha, 2008, s. 1681

prekážku alebo jej následky odvrátila alebo prekonala, a súčasne, že v čase vzniku záväzku túto prekážku predvídala. Naproti tomu porušenie tzv. mitigačných povinností vedie v oboch prípadoch, a to či už podľa ObZ ako aj OZ k vzniku objektívnej zodpovednosti.

V prípade zmluvy o budúcej zmluve pri zovšeobecnení oboch pravidiel vyplýva, že tzv. podstatná zmena okolností spôsobuje zánik záväzku uzatvoriť zmluvu. V prípade obchodného práva je však uvedený zánik podmienený plnením notifikačnej povinnosti bez zbytočného odkladu po tom, čo táto zmena nastala.

Pri zmarení účelu zmluvy sa rovnako slovenská civilistika prikláňa k nemeckej teórii Wegfall der Geschäftsgrundlage a možnosti tzv. terminácie zmluvného vzťahu, ak po vzniku právneho vzťahu (zmluvy) dôjde k nepredvídateľnej zmene okolností, ktoré majú za následok zmarenie základného pôvodného účelu zmluvy (nemožno rozumne očakávať, žeby povinná strana za uvedených okolností zmluvu plnila a vstúpila do zmluvného vzťahu). Ako uvádza Najvyšší súd SR v rozhodnutí sp. zn. 1M Obdo V 2/2007, zo dňa 30. septembra 2009 uviedol, že ustanovenie § 356 ods. 1 Obchodného zákonníka umožňuje odstúpiť od zmluvy, ak by jej plnenie bolo pre niektorú zo strán bezúčelné vzhľadom na podstatnú zmenu okolností, za ktorých strany túto zmluvu uzavreli, pričom zmena okolností musí nastať až po uzavretí zmluvy a musí byť podstatná. Nie je pritom rozhodujúce, či táto zmena okolností bola spôsobená konaním niektorej strany alebo okolnosťami, ktoré nemajú pôvod v konaní strán. Okrem toho pre aplikáciu tohto ustanovenia je nevyhnutné, aby bol v zmluve vyjadrený jej základný účel, ktorým treba rozumieť taký účel, dosiahnutie ktorého bolo jediným dôvodom na uzavretie zmluvy.⁷

Prejav zásady rebus sic stantibus v týchto prípadoch je vnímané skôr ako dôvod na ukončenie právneho vzťahu. Zmena okolností najmä v prípadoch tzv. dočasnej zmeny okolností nemusí nevyhnutne viesť k zániku právneho vzťahu. Možnosť dočasnej možnosti pozastavenia povinnosti plniť alebo privodenia zmeny podmienok zmluvy s určitými vyššie uvedenými výnimkami (napr. § 560 OZ resp. v právnej úprave konkrétnych zmluvných typov) náš právny poriadok nepozná. V danom prípade je však možné poukázať na tzv. koncept force majeure resp. koncept hardship, ktorý sa vyvinul v oblasti medzinárodného obchodného práva. V tomto smere je možno sa inšpirovať princípmi medzinárodných obchodných zmlúv UNIDROIT, návrhu PECL alebo DCFR⁸. V rámci UNIDROIT princíпов sa jedná o čl. 6.2.2 vymedzujúcich tzv. hardship a čl. 7.1.7 vymedzujúceho force majeure. V PECL sú to zas čl. 8:108 force majeure a čl.6:111. V prípade DCFR zas čl. III 3:104 force majeure a ustanovenie čl. 1:110 prípad tzv. hardship.

Základný rozdiel medzi force majeure a hardship bez ohľadu na jednotlivé odlišnosti v uvedených návrhoch spočíva v tom, že vis major a zmena okolností s tým spojená pri force majeure vedie k ukončeniu zmluvného vzťahu. V českom Občianskom zákonníku je uvedené pravidlo vymedzené v ustanovení § 2000 zákona č. 89/2012 Sb. v znení neskorších predpisov (ďalej len Český OZ), kedy je súd oprávnený zrušiť záväzok v prípade zmeny okolností, z ktorých strany vychádzali pri uzatvorení zmluvy, že na zaviazanej strane nie je možné spravodlivo požadovať, aby bola zmluvou zaviazaná.

Pri hardship však zmena okolností vedie len k možnosti zmeny záväzkového vzťahu prostredníctvom súdu za účelom vyrovnania vzniknutého nerovnovážneho postavenia zmluvných strán, ktoré nastalo po uzatvorení zmluvy práve v príčinnej súvislosti s podstatnou zmenou okolností. Inšpiráciou by v tomto smere mohlo byť ustanovenie § 1765 a nasl.

⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR 1M Obdo V 2/2007 dostupné na <https://www.najpravo.sk/judikatura/obchodne-pravo/obchodne-zavazky/zanik-zavazkov/ucinky-odstupenia-od-zmluvy.html>

⁸ von BAR, Christian, CLIVE, Eric, SCHULTE-NÖLKE, Hans. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), dostupné na https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/european-private-law_en.pdf, DOI: <https://doi.org/10.1515/9783866537279>

Českého OZ, ktorý umožňuje v dôsledku nepredvídateľnej a neovplyvniteľnej podstatnej zmeny v okolnostiach, ktoré nastali po uzatvorení, a ktoré spôsobili hrubý nepomer v právach a povinnostiach zmluvných strán, obnoviť rokovania o zmluvných podmienkach a v prípade, ak sa v primeranej dobe nedohodnú na novácií záväzku, v možnosti súdnej ingerencie do právneho vzťahu spočívajúcu buď vo vyrovnaní tohto nerovnovážneho stavu alebo v jeho zrušení. Obdobné ustanovenie obsahuje aj Poľský Občiansky zákonník (Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 - Kodeks cywilny) v § 357¹.

Samozrejme základným a ústredným pojmom v oboch prípadoch bude vymedzenie podmienok prípustnosti aplikácie týchto inštitútov práve cez vymedzenie podstatnej zmeny okolností. Vo všeobecnosti sa aplikácia týchto inštitútov viaže na existenciu neobvyklej, nepredvídateľnej okolnosti, ktorá nastala nezávisle od vôle povinnej osoby. Len v prípade naplnenia týchto znakov neovplyvniteľnosti, neobvyklosti, nepredvídateľnosti, neodvratiteľnosti a existencie príčinnej súvislosti medzi zmenou podmienok a príslušným právnym následkom, s ktorým je právo spáa možnosť modifikácie striktného dodržiavania povinnosti plniť je možné uvažovať o aplikácii klauzuly rebus sic stantibus. V tomto smere je možné poukázať aj na práce československých právnych teoretikov medzivojnového obdobia, a to prof. Sedláčka a Krčméryho, kedy zmena hospodárskych pomerov mala význam v prípade, ak strany vymieňajú dve veci rovnakej hodnoty, počítajú s tým, že ekvivalencia hodnôt bude zachovaná aj v dobe plnenia, narušenie ekvivalencie hodnôt nebolo, resp. nemohlo byť stranami predvídané v dobe uzatvorenia zmluvy a narušenie ekvivalencie musí mať zásadný dopad, napr. v tom, že by privodilo hospodársku skazu dlžníka, alebo naopak v rozpore s dobrými mravmi neúmerné obohatenie dlžníka.⁹

Dôvodnosť uvedenej zmeny a úpravy rebus sic stantibus v prípade, ak z nepredvídateľných, neobvyklých, neodvratiteľných a nezavinených dôvodov nastanú obtiaže v plnení je daná aj tým, že tzv. obtiažnosť plnenia, pokiaľ nedosahuje intenzity nemožnosti plnenia de lege lata, nevylučuje zodpovednosť za omeškanie s plnením, a to na oboch stranách záväzkovo-právneho vzťahu. V prípade omeškania, či už dlžníka, alebo veriteľa, nastávajú právne následky spojené s omeškaním objektívne. Právne predpisy expressis verbis neupravujú možnosť liberácie z týchto právnych následkov. Možné dôsledky by bolo možné korigovať len cez inštitút dobrých mravov v nadväznosti na zásady spravodlivosti a poctivosti v kontexte § 3 ods. 1 OZ, upravujúce medze výkonu práva. Samozrejme v tejto súvislosti je však možné poukázať na rímsku zásadou qui suo iure utitur, neminem laedit, turis enim executio non habet iniuria, a teda samotné uplatnenie práva nedovoleným výkonom práva nie je a tento rozpor je možné založiť len vzhľadom na všetky okolnosti prípadu z možného zneužitia práva.

Literatúra

1. CSACH, K, JURČOVÁ, M.: Jednotný systém nesplnenia a prostriedkov nápravy: Návrh koncepcie a pravidiel (ustanovení) budúcej právnej úpravy. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-327-8.
2. ELIÁŠ, K.: Občiansky zákonník- Velký akademický komentář, 1. Svazek, Praha, Linde, 2008
3. GRAMBLIČKOVÁ, B., PATAKYOVÁ, M.: Doktrína rebus sic stantibus ako prostriedok na ochranu výkonných umelcov, In: Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2017, s. 298, dostupné na https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/milniky_zborniky_2011_2018/Zbornik_Milniky_2017.pdf

⁹ Sedláček, J.: Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností? In Druhý sjezd právníků československých: konaný v dnech 31.mája, 1. a 2. júna 1925 v Brne. V Brne: nákladem přípravného výboru druhého práv. sjezdu, 1925, s. 7

4. HART, H.: Pojem práva, Praha, Prostor nakladatelství, s.r.o., 2010, s. 167, 174, ISBN: 978-80-7260-239-1
5. MAMOJKA, M.: Zmluvné umenie v obchodnom práve. Bratislava, Wolters Kluwer s.r.o.. 2014, ISBN 978-80-8168-122-6
6. MAMOJKA, M. a kol.: Obchodný zákonník. Veľký komentár. 2 zväzok. Eurokódex s.r.o. 2016. ISBN 978-80-8155-067-6
7. MACUR, J.: Odpovědnost a zavineňi v občanském právu. Brno, Universita J.E.Purkyne v Brne, 1980
8. MAZACCANO, P.: Force Majeure, Impossibility, Frustration & the Like: Excuses for Non-Performance; the Historical Origins and Development of an Autonomous Commercial Norm in the CISG, Nordic Journal of Commercial Law, No. 2/2011, s. 6, dostupné na <https://journals.aau.dk/index.php/NJCL/article/view/3001/2533>, DOI: <https://doi.org/10.5278/ojs.njcl.v0i2.3001>
9. ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M., a kol.: Obchodní zákonník. Komentář. 12 vydání, Praha, C.H.Beck, 2009, s. 951, ISBN: 978-80-7400-055-3
10. VOJČÍK, Peter a kol. Občianske právo hmotné , 2 vydanie , Plzeň, Aleš Čeněk, 2018, s. 64, ISBN 978-80-7380-719-1
11. Guidance on responsible contractual behaviour in the performance and enforcement of contracts impacted by the Covid-19 emergency dostupné na https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/883737/Covid-19_and_Responsible_Contractual_Behaviour_web_final_7_May.pdf
12. CHENGWEI, Liu. Remedies for Non-performance - Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, SiSU on behalf of CISG Database, Pace Institute of International Commercial Law, s. 17 accessed on 2021-01-10, dostupné na: http://www.sisudoc.org/cisg/en/manifest/remedies_for_non_performance_perspectives_from_cisg_upicc_and_pecl.chengwei_liu.html Adopting EU law. European Commission - European Commission [online]. 2021 [viewed 10 June 2021]. Available from: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/adopting-eu-law_en
13. von BAR, Christian, CLIVE, Eric, SCHULTE-NÖLKE, Hans. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), dostupné na https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/european-private-law_en.pdf, DOI: <https://doi.org/10.1515/9783866537279>
14. Sedláček, J.: Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností? In Druhý sjezd právníků československých: konaný v dnech 31.mája, 1. a 2. júna 1925 v Brne. V Brne: nákladem přípravného výboru druhého práv. sjezdu, 1925
15. UNIDROIT Principles on International Commercial Contracts 2010 [online]. International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT). Available from: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010>

PRÁVO DIEŤATA POZNAŤ SVOJICH RODIČOV V KONTEXTE OSOBITOSTÍ RODINNÉHO PRÁVA¹

Mgr. Peter Koromház, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
peter.koromhaz@upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-35>

Abstrakt

Príspevok sa venuje osobitným inštitútom rodinného práva majúci priamy dopad na poznanie dieťaťa, kto sú jeho biologickí rodičia. Autor predmetnú problematiku analyzuje s prihliadnutím na právo dieťaťa poznať svojich rodičov, pričom pri identifikovaní obsahu predmetného práva nevychádza iba z vnútroštátnej právnej úpravy, ale naopak danú problematiku rozoberá zohľadňujúc tiež medzinárodnú právnu úpravu. Príspevok poukazuje na rôznorodosť práv a záujmov jednotlivých subjektov, ktorých sa autorom vybrané právne inštitúty ako osvojenie či surogácia dotýkajú. Autor poukazuje na stret jednotlivých práv, analyzuje jeho možné riešenie, a to s osobitným dôrazom kladeným na ochranu ľudských hodnôt v aktuálnom právnom, ale najmä spoločenskom prostredí vyznačujúcom sa výrazným pokrokom v oblasti medicíny.

Abstract

The article deals with a special institute of family law having a direct impact on knowing who his biological parents are. The author analyzes the issue with regard to the child's right to know his parents, while the identification of the content of the law in question is not only based on national law, but on the contrary analyzes the issue, taking into account international law. The paper points out the common legal personality and interests of individual entities, the author of which is selected by legal institutes such as notification or surrogacy. The author points out individual rights, analyzes its possible solution, with special emphasis on the protection of human rights in current law, but especially in a social environment suffering from significant values in the field of medicine.

Kľúčové slová: utajený pôrod, surogačné materstvo, osvojenie, domnienka otcovstva

Key words: secret birth, surrogacy, adoption, presumption of paternity

Úvod

Právo poznať svojich rodičov možno považovať za prirodzenú požiadavku, ktorej by právna úprava mala primárne vyhovieť. Rôzne životné situácie však prinášajú okolnosti, v prípade ktorých uplatnenie práva na poznanie rodičov môže prísť do stretu s právami iných. Javí sa, že takýmto právom bude primárne právo na zachovanie súkromia tých osôb, ktoré nechcú byť ako rodičia dieťaťa uznaní právnym poriadkom. V prípade uvedeného stretu práv vychádzame z hypotézy, že jeho riešenie bude podliehať testu proporcionality a v aplikačnej praxi súdov nebude dochádzať k absolútnemu priorizovaniu práva dieťaťa na poznanie rodičov. Z pohľadu dieťaťa a jeho snahy poznať svoju minulosť a predkov, bude podstatné rozlišovať medzi rodičmi v právnom slova-zmysle, t.j. rodičmi zapísanými v príslušnom

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci realizácie projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom „Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekonštrukcie súkromného práva“

zákonom predpokladanom úradnom dokumente a biologickými rodičmi. Cieľom príspevku je identifikovať právnu úpravu, ktorá rieši prípadný stret medzi rodičom v právnom význame a biologickým rodičom, ako aj to či právny poriadok Slovenskej republiky priznáva dieťaťu právo dozvedieť sa identitu svojich biologických rodičov. Uvedené otázky budú riešené s prihliadnutím na medzinárodnú právnu úpravu, pričom cieľom príspevku bude tiež identifikovať tie časti právnej úpravy SR, ktoré môžu predstavovať problém z hľadiska posúdenia ich prípadnej súladnosti s identifikovanou medzinárodnou právnu úpravou. Takto identifikované časti právnej úpravy budú môcť byť následne predmetom hlbšej analýzy v rámci projektu, ktorého spoluriešiteľom je autor príspevku. Uvedené je odôvodnené tým, že právo na poznanie svojich rodičov, v prípade jeho rešpektovania a reálneho vymoženía, je podľa autorov spôsobilé prispievať k ochrane ľudských hodnôt v súkromnom práve. Uvedené otázky sú pritom podľa autorov osobitne aktuálne aj vzhľadom na vývoj medicínskej vedy, ktorá priamo ovplyvňuje otázky súvisiace s určovaním rodičovstva, a teda poznaním kto sú rodičia dieťaťa.

1. Právo dieťaťa poznať svojich rodičov – dohovory a rozhodnutia ESLP

Dohovor OSN o právach dieťaťa prijatý v roku 1989 Valným zhromaždením OSN (ďalej aj ako „Dohovor o právach dieťaťa“) v článku 7 bode 1 ustanovuje, že každé dieťa, pokiaľ je to možné, má právo poznať svojich rodičov. Zohľadňujúc skutočnosť, že Slovenská republika uvedený dohovor ratifikovala, platí, že je povinná rešpektovať z neho vyplývajúce práva a zabezpečovať ich dodržiavanie. Opomenúť nemožno, že Dohovor o právach dieťaťa používa pojem rodič dieťaťa bez toho, aby tento pojem bližšie definoval, resp., aby určil či sa ním má na mysli výslovne biologický rodič alebo rodič v právnom slova zmysle bez ohľadu na jeho genetickú prepojenosť s dieťaťom. Opierajúc sa o logický výklad uvádzaného článku 7 Dohovoru o ochrane práv dieťaťa, sme toho názoru, že predmetné ustanovenie má primárne smerovať k zabezpečeniu ochrany práva dieťaťa poznať svojich biologických rodičov. V prípade rodičov, ktorí síce nemusia byť nevyhnutne biologickými rodičmi dieťaťa, ale za rodičov sú považovaní na základe platnej právnej úpravy, a preto sú ako rodičia dieťaťa zapísaní v príslušnej dokumentácii (pozn. napríklad rodný list v SR), niet dôvodu, aby ich totožnosť nebola dieťaťu známa, resp., aby ich toto dieťa nepoznalo. V takomto prípade rodičov zapísaných v rodnom liste dieťaťa, bude potom z pohľadu práv dieťaťa podstatný skôr dôvetok článku 7 Dohovoru o ochrane práv dieťaťa, ktorý hovorí aj o práve dieťaťa na starostlivosť rodičov. V tomto prípade, už bude rozhodne irelevantné či pôjde o rodičov, ktorí sú jeho rodičmi aj z pohľadu biologického alebo „len“ o rodičov, ktorí sú za rodičov považovaní podľa platnej právnej úpravy.

Dodávame však, že predmetný článok Dohovoru o ochrane práv dieťaťa podľa nášho názoru vytvára potenciálne priestor aj pre interpretáciu, podľa ktorej môže byť vykladaný v tom zmysle, že je povinnosťou štátov prijať takú legislatívu a vytvárať také sociálne podmienky, aby čo najväčšiemu počtu detí bolo umožnené poznať rodičov vo význame - mať rodičov, ktorí sa o nich budú starať.

Záverom dodávame, že aj samotné súdy opakovane v odôvodneniach svojich rozhodnutí poukazujú na právo dieťaťa poznať svojich biologických rodičov, pričom toto právo odvodzujú výslovne z článku 7 Dohovoru o právach dieťaťa.² Sme toho názoru, že článok 7 Dohovoru o právach dieťaťa je potrebné vykladať tak, že pod pojmom rodič sa rozumie biologický rodič dieťaťa. Súčasne je potrebné zdôrazniť, že predmetný článok hovorí o práve poznať svojich rodičov „pokiaľ je to možné“. Z uvedeného vyplýva, že predmetné

² Pozri napr. Rozsudok Krajského súdu Košice sp. zn. 8CoP/453/2015 zo dňa 27.05.2016, Rozsudok Krajského súdu Bratislava sp. zn. 11CoP/46/2021 zo dňa 29.04.2021, Rozsudok Krajského súdu Prešov sp. zn. 21Co/263/2016 zo dňa 26.01.2017

ustanovenie samotné predpokladá aj také situácie, kedy poznatok o biologických rodičoch z pohľadu ich dieťaťa nebude možný. Táto nemožnosť môže byť podľa nášho názoru daná nielen fakticky, ale aj právne, teda odôvodnená právnym stavom, ktorý oznámenie uvedenej skutočnosti neumožňuje. V takomto prípade, však musí byť uvedené jednak predpokladané zákonom a súčasne takéto zákonné ustanovenie nemôže pôsobiť ako svojvoľné obmedzenie práv dieťaťa. Naopak, malo by vždy smerovať buď k ochrane jeho najlepšieho záujmu alebo k ochrane súkromia utajeného, nepoznaného biologického rodiča. Máme však za to, že takýto stret práv a následné priklonenie sa k zvýšenej ochrane práva rodiča na súkromie na úkor práva dieťaťa bude musieť byť odôvodnené testom proporcionality tak, ako je tomu v prípade stretu iných základných práv.

Ďalším podstatným medzinárodným dokumentom, zo znenie ktorého možno odvodiť právo dieťaťa poznať svojich biologických rodičov je Európsky dohovor o ľudských právach. Európsky súd pre ľudské práva konštantne vo svojej rozhodovacej činnosti poukazuje na to, že článok 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach a v ňom ukotvené právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života je potrebné vykladať v tom zmysle, že chráni aj právo dieťaťa na poznanie identity svojich rodičov.³ Narodenie a okolnosti narodenia sú súčasťou súkromného života dieťaťa. Informácie o vysoko osobných aspektoch niečieho detstva, rozvoja a minulosti môžu predstavovať zásadný zdroj informácií o niečej minulosti a rokoch, ktoré ho formovali⁴, preto chýbajúci prístup k týmto informáciám zo strany dieťaťa predstavuje problematiku podľa článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach.⁵ Zároveň si dovoľujeme dodať, že poznanie biologických rodičov alebo minimálne informácií o ich zdravotnom stave, môže mať vplyv aj na kvalitu poskytovania zdravotnej starostlivosti dieťaťu, pričom očakávame, že so stále rýchlejšie napredujúcim vývojom medicínskej vedy bude mať uvedené ešte väčší zmysel z pohľadu adekvátneho nastavenia prevencie, prípadne samotnej liečby. Preto máme za to, že okolnosti narodenia a skutočnosti o biologických rodičoch sú podstatnou zložkou súkromia nielen z pohľadu vývoja osobnosti a jej sebaformovania, ale tiež z pohľadu ochrany života a zdravia.

Samozrejme, ako sme už skôr naznačili, prípadné poskytnutie ochrany dieťaťu vedúce k tomu, že sú mu sprístupnené informácie o jeho biologických rodičoch, a to napriek tomu, že v rodnom liste má zapísaných ako rodičov iné osoby, spôsobuje nevyhnutne stret práv dieťaťa s právami jeho biologických rodičov na ochranu ich vlastného súkromia. Uvedený stret práv bol opakovane posudzovaný Európskym súdom pre ľudské práva (ďalej aj ako „ESLP“), ktorý je orgánom poskytujúcim súdnu ochranu právam ustanoveným Európskym dohovorom o ľudských právach.

V prípade Jäggi proti Švajčiarsku, č. sťažnosti 58757/00 ESLP riešil ESLP možné porušenie článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach tým, že sťažovateľovi nebolo umožnené vykonanie testu DNA za účelom zistenia, či jeho domnelý - právny otec je naozaj jeho otcom. O uvedené sa sťažovateľ pokúšal tak za života domnelého otca, ako aj po jeho smrti. ESLP vo svojom rozhodnutí konštatoval, že došlo k porušeniu práv sťažovateľa, a to práva podľa článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach. ESLP pritom v odôvodnení rozhodnutia odkázal aj na ďalšie svoje rozhodnutie vo veci Odièvre proti Francúzsku, sťažnosť č. 42326/98, v ktorom pri posudzovaní sťažnosti pre porušenie rovnakého článku dohovoru, ESLP o. i. konštatoval, že výber opatrení schopných zaručiť dodržiavanie čl. 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach v zásade vychádza z úvahy zmluvných štátov. ESLP dodal, že neexistuje spoločný právny rámec v otázke prístupu dieťaťa k informáciám

³ Pozri napr. Odièvre proti Francúzsku (sťažnosť č. 42326/98), Mikulić proti Chorvátsku (sťažnosť č. 53176/99), Godelli proti Taliansku (sťažnosť č. 33783/09), Jäggi proti Švajčiarsku (sťažnosť č. 58757/00)

⁴ Pozri Gaskin proti Spojené kráľovstvo (č. sťažnosti 10454/83)

⁵ Neznámy autor. Priručka o európskom práve týkajúcom sa práv dieťaťa, Nakladateľstvo Rady Európy. 2015, ISBN 978-92-871-9898-3, str. 65

o jeho pôvode, resp., o jeho biologických rodičoch, a preto je ponechávané riešenie daného problému na voľnom uvážení jednotlivých štátov. Samozrejme, ESLP zdôraznil, že je potrebné, aby vnútroštátna právna úprava primerane vyvažovala legitímne záujmy zúčastnených strán (pozn. dieťaťa a jeho biologického rodiča) a poskytovala im primerané právne prostriedky smerujúce k ochrane ich práv. Označené konanie vo veci Odièvre proti Francúzsku, sťažnosť č. 42326/98 sa pritom týkalo sťažnosti dieťaťa, ktoré sa narodilo v režime utajeného pôrodu. Sťažovateľka bola následne osvojená a nebolo jej umožnené získať informácie o jej biologickej matke. ESLP v predmetnom prípade nerozhodol o tom, že došlo k porušeniu práv sťažovateľky, pričom svoje rozhodnutie odôvodnil primárne tým, že podľa jeho názoru Francúzsko v predmetnom prípade neprekročilo primeranú mieru uváženia pri uprednostnení práva matky na súkromný život pred právom dieťaťa poznať identitu svojej biologickej matky. Pre ESLP bolo v uvedenom prípade podstatné to, že sťažovateľka mala prístup k informáciám o svojej biologickej matke a rodine v obmedzenom rozsahu, nepoznala ich identitu, avšak dostupné informácie boli podľa ESLP dostačujúce na to, aby si sťažovateľka mohla urobiť obraz o svojich predkoch a o reáliách, z ktorých pochádza. ESLP sa však v tomto prípade de facto stotožnil s tým, že je v súlade Európskym dohovorom o ľudských právach, ak vnútroštátna právna úprava umožňuje biologickej matke v prípade utajeného pôrodu odmietnuť poskytnutie / neudeliť súhlas na poskytnutie svojich identifikačných údajov dieťaťu. Opomenúť určite nemožno skutočnosť, že toto rozhodnutie ESLP bolo spojené aj s uverejnením disidentných stanovísk sudcov ESLP, čo zdôrazňuje to, že aplikovanie testu proporcionality môže viesť v prípade rôznych osôb k rôznym výsledkom. K odlišnému záveru v prípade utajeného pôrodu a následnej sťažnosti podanej na ESLP z dôvodu nesprístupnenia identifikačných údajov o biologickej matke dospel ESLP vo veci Godelli proti Taliansku, sťažnosť č. 58757/00. V tomto prípade mal však ESLP za preukázané, že sťažovateľka nemala možnosť zistiť žiadne informácie o biologickej matke, prípadne svojej biologickej rodine, a to ani informácie smerujúce k možnosti dozvedieť sa bližšie informácie o svojich predkoch, a preto došlo k porušeniu článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Dovolíme si poznamenať, že aj v nadväznosti na nami skôr uvedené ohľadne ochrany zdravia dieťaťa sme roho názoru, že aj v prípade utajeného pôrodu by malo byť umožnené zistiť a disponovať dieťaťu informáciami o zdravotnom stave svojej biologickej matky, ale aj biologického otca. V prípade, ak by mohlo byť vynútitel'né oznámenie identity matky podstupujúcej utajený pôrod, sme toho názoru, že uvedené by mohlo smerovať k stavu, kedy by utajený pôrod takéto matky nechceli z dôvodu obáv z budúcnosti, nikdy absolvovať.

Otázky súvisiace s ochranou práva dieťaťa na súkromie prostredníctvom práva dieťaťa poznať svojich rodičov v minulosti riešil viac či menej priamo aj Ústavný súd Slovenskej republiky. Ten sa zaoberal posúdením súladu ustanovení zákona o rodine s Ústavou SR a s článkom 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Konkrétne bolo posudzované ustanovenie § 86 ods. 1 v spojení s ustanovením § 96 ods. 1 zákona o rodine v platnom a účinnom znení v čase podania návrhu na Ústavný súd SR, podľa ktorého platilo, že manžel matky mohol zaprieť na súde, že je otcom dieťaťa iba do šiestich mesiacov odo dňa, kedy sa dozvedel, že sa jeho manželke dieťa narodilo. Ústavný súd SR v odôvodnení Nálezu ústavného súdu SR, č. k. PL. ÚS 1/2010-57 zo dňa 20.04.2011 (ďalej aj ako „Nález ÚS SR“) síce uviedol, že *„aj právo na ochranu záujmov dieťaťa však nie je absolútne a musí mať rozumné zákonné limity nezasahujúce predovšetkým do práv iných osôb s jemu konkurujúcimi záujmami“*, avšak súčasne konštatoval, že *„v danom prípade je preto potrebné pri posudzovaní súladu napadnutých ustanovení s čl. 8 dohovoru odpovedať na otázku, či vnútroštátna právna úprava zapretia otcovstva, ktorá umožňuje zosúladiť právne otcovstvo s otcovstvom biologickým prostredníctvom súdneho rozhodnutia vydaného na základe žaloby o zapretie, ktorej podanie je časovo obmedzené subjektívnou lehotou plynúcou od momentu,*

keď sa manžel matky dieťaťa dozvedel o jeho narodení, dostatočne zohľadňuje kolidujúce záujmy, ktoré predstavujú predovšetkým právo dieťaťa na zachovanie stability rodinných vzťahov v záujme jeho ochrany, ale i jemu opozitne stojace právo dieťaťa na poznanie svojich biologických rodičov, ako aj právo právneho otca, ktorý nie je biologickým otcom dieťaťa, príp. právo biologického otca domáhajúceho sa nadobudnutia statusu právneho otca či právo matky dieťaťa.“ Ústavný súd SR následne po zohľadnení všetkých argumentov dospel k záveru, že napádané ustanovenie zákona o rodine vo vtedy platnom a účinnom znení nebolo súladné s Ústavou SR a Európskym dohovorom o ľudských právach, pretože ustanovenie začatia plynutia prekluzívnej zapieracej lehoty na moment, keď sa manžel matky dozvedel o narodení dieťaťa, neprimerane oslaboval jeho záujmy, pretože v čase začatia plynutia tejto lehoty ešte nemusel mať žiadne pochybnosti o tom, že nie je biologickým otcom dieťaťa. Z uvedeného dôvodu, Ústavný súd SR v zásade dospel k záveru, že dovtedy platné znenie zákona o rodine spôsobuje neprimeraný zásah do práv otca dieťaťa, ktorý nie je jeho biologickým otcom. Nepriamo tak predmetný Nález Ústavného súdu SR prispel aj k zvýšenej miere ochrany práva dieťaťa poznať svojho biologického rodiča, aj keď toto je v intenciách v zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Zákon o rodine“) zabezpečované primárne inštitútom zapretia otcovstva na návrh dieťaťa.

2. Právo poznať svojich rodičov v právnej úprave SR

Právne ukotvenie otázok súvisiacich s rodinnoprávnymi vzťahmi nachádzame v právnom poriadku Slovenskej republiky naďalej primárne v Zákone o rodine. Tento právny predpis však mlčí, pokiaľ ide o výslovné ukotvenie práva dieťaťa poznať svojich biologických rodičov. Zákon o rodine výslovné neuvádza v žiadnom z ustanovení ani to, že dieťa má právo poznať svojich rodičov alebo má právo na ich určenie.

Zákon o rodine, rovnako ako ani vyššie uvedená medzinárodná právna úprava, nepracuje ani s pojmom biologický rodič, pričom zákonodarca v celom texte zákona používa iba pojem rodič, resp., matka a otec dieťaťa. Opätovne tak možno položiť otázku či pojem rodič v intenciách Zákona o rodine má byť vykladaný a chápaný s prihliadnutím na prirodzenú, biologickú / genetickú väzbu dieťaťa na svojich rodičov alebo skôr s dôrazom kladeným na právny status určitej osoby ako právne určeného rodiča dieťaťa. Pri analyzovaní uvedeného budeme klásť súčasne dôraz na posúdenie toho či vnútroštátna právna úprava SR poskytuje dostatočný právny základ pre poskytnutie ochrany právu dieťaťa podľa článku 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv v intenciách vyššie uvedených súdnych rozhodnutí ESĽP, a tým prispieva k ochrane základných ľudských hodnôt.

Odpoveď na položené otázky možno podľa nášho názoru hľadať jednak v právnej úprave určovania rodičovstva, a súčasne v súvisiacom inštitúte osvojenia. Zohľadňujúc osobitosť inštitútu utajeného pôrodu, ako aj skutočnosť, že právna úprava takéhoto procesu v iných krajinách už bola opakovane predmetom posúdenie pred ESĽP, zameriame sa taktiež na túto oblasť právnej úpravy SR.

Zákon o rodine vymedzuje vo svojom úvode základne zásady, ktoré vytvárajú nosné piliere samotnej rodinnoprávnej úpravy. Uvedené základné zásady poukazujú na potrebu ochrany rodiny, ako aj na poslanie rodičovstva, avšak žiadnym spôsobom nepojednáva osobitne o biologických rodičoch dieťaťa. Zákon o rodine mlčí o biologických rodičoch, resp., o práve dieťaťa poznať svojich rodičov aj v poradí poslednej z piatich základných zásad, ktorá pojednáva o záujme maloletého dieťaťa, ktorý má byť primárnym kritériom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. V uvedených súvislostiach, rešpektujúc judikatúru ESĽP, ako aj to, že právo na sebaopoznanie a poznanie svojej minulosti je úzko späté s poznaním svojich biologických rodičov alebo aspoň základných informácií o nich,

sme toho názoru, že by bolo vhodné, aby bolo právo dieťaťa na poznanie svojich rodičov – a to vo význame biologických rodičov, priamo ukotvené v základných zásadách Zákona o rodine, to všetko s rešpektovaním toho, že toto právo nie je absolútne a v prípade stretu s právami biologických rodičov musí byť podrobené testu proporcionality, resp., v čase rozhodovania súdu vo veciach maloletého dieťaťa prejsť aj testom najlepšieho záujmu maloletého.

2.1 Určovanie materstva v kontexte práva dieťaťa poznať rodičov

Zohľadňujúc koncepciu Zákona o rodine v otázke určenia rodičovstva, možno sumarizovať, že zákonodarca volí odlišný prístup v otázke určovania materstva a určovania otcovstva. Kým určovanie otcovstva prebieha na základe troch domnienok, v prípade určenia materstva sa žiadna domnienka neuplatňuje. Naopak platí, že matkou dieťaťa je žena, ktorá ho porodila, pričom v prípade vzniku pochybností v otázke určenia materstva, má o týchto súd rozhodnúť na základe skutočností zistených o pôrode. Zákon teda v prípade sporu (pozn. napriek skutočnosti, že z pohľadu civilného práva procesného ide o mimosporové konanie) o to, ktorá žena je matkou dieťaťa, neodkazuje na potrebu zistenia skutočností o počatí dieťaťa, resp., o tom ktorá žena je jeho biologickou matkou, ale v ustanovení § 82 ods. 2 Zákona o rodine výslovne odkazuje na potrebu zistenia skutočností o pôrode. *Pavelková* k uvedenej problematike výslovne uvádza, že súd je povinný v prípade sporu o určenie materstva objektívne zistiť, ktorá žena dieťa skutočne porodila.⁶ V rovnakom duchu sa vyjadruje *Šínová*, ktorá konštatuje, že predmetom skúmania súdu v konaní o určenie materstva je v súlade s ustanovením § 82 Zákona o rodine iba okolnosť pôrodu dieťaťa, lebo matkou dieťaťa môže byť určená len žena, ktorá dieťa porodila.⁷ Rešpektujúc uvedenú právnu úpravu, aplikujúc gramatický, ale aj logický výklad zákona, nemožno s prezentovanými názormi nesúhlasiť. Uvedený záver znamená, že v prípade konania o určenie materstva bude pre budovanie skutkového základu rozhodnutia⁸ nepoužiteľný dôkaz získaný vykonaním testu DNA, pretože tento, rešpektujúc aktuálne možnosti medicínskej vedy, síce dokáže stotožniť biologickú matku dieťaťa, avšak nie osobu, ktorá dieťa porodila.

Sme toho názoru, že zákonodarca úpravou zákona o rodine, určujúc materstvo na základe preukázania skutočností o pôrode dieťaťa, aj keď nepriamo, ale predsa uprednostňuje právnu matku dieťaťa pred biologickou matkou. Uvedená koncepcia sa javí byť výsledkom historického vývoja právnej úpravy, ako aj dôsledkom tej skutočnosti, že vo väčšine prípadov sa predpokladá stav, kedy porodí dieťa žena, ktorá je aj jeho biologickou matkou.

Pre účely tohto príspevku možno uzavrieť, že Zákon o rodine v prípade úpravy určenia materstva s pojmom matka dieťaťa nespája nevyhnutne biologickú matku dieťaťa, ale ženu, ktorá dieťa porodila. Rešpektujúc aktuálne možnosti medicíny, musíme poznamenať, že dieťa môže porodiť aj žena, ktorá nie je jeho biologickou matkou. Samozrejme, iba za predpokladu, ak za biologickú matku dieťaťa považujeme ženu, ktorej svedčí test DNA, resp., ktorej reprodukčné bunky boli použité pri splodení dieťaťa.

Z pohľadu práva dieťaťa poznať svojich rodičov, a teda aj svoju matku, inštitút určenia materstva poskytuje bez akýchkoľvek pochybností dieťaťu právny prostriedok, ktorým môže dôjsť k vylúčeniu pochybností o tom, kto je jeho matkou, ale to všetko

⁶ PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine: komentár, 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, ISBN: 978-80-89603-72-5, str. 524

⁷ SMYČKOVÁ, R. a kol. Civilný mimosporový poriadok: komentár. 2017, Bratislava: C. H. Beck, 2017, ISBN: 978-80-89603-54-1, s. 374

⁸ K skutkovému základu rozhodnutia bližšie pozri KOEVEKOVÁ, V. Sudcovská koncentrácia konania vo svetle budovania skutkového základu súdneho rozhodnutia v civilnom sporovom konaní. In: STUDIA IURIDICA Cassoviensia (online). 2021, roč. 9, č. 1, s. 34-43. ISSN 1339-3995. Dostupné na https://sic.pravo.upjs.sk/ecasopis/92021-1/sic_1x20212_full.pdf (30.04.2022)

s prihladením na identifikovanie matky v zmysle ženy, ktorá dieťa porodila. V prípade, ak by dieťa malo záujem o určenie svojej biologickej matky a chcelo by sa v konaní o určenie materstva domáhať znaleckého dokazovania formou testu DNA, takémuto jeho návrhu by z vyššie uvedených dôvodov s najväčšou pravdepodobnosťou vyhovelé zo strany súdu nebolo. Takýto stav de facto vedie k nemožnosti dieťaťa domáhať sa určenia informácií o biologickej matke prostredníctvom právnych inštitútov súvisiacich s určovaním materstva upravených v Zákone o rodine. Považujeme za otázne či by uvedená situácia mohla a mala byť riešená prostredníctvom rozhodovacej činnosti súdov v konaniach o určovanie materstva, pretože v prípade, ak by s poukazom na ochranu práv dieťaťa cez článok 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach pripustili dokazovanie prostredníctvom testov DNA, uvedené by mohlo viesť k popretiu samotného základu koncepcie určovania materstva a zo svojej povahy aj nadväzujúcej koncepcie určovania otcovstva.

Prikláňame sa skôr k záveru, že bude podnetné skúmať v rámci projektu otázky novej novelizácie Zákona o rodine, ktorý by v časti pojednávajúcej o určenie materstva, ustanovoval právo na určenie biologickej matky dieťaťa, avšak to iba za účelom zistenia informácií dieťaťa o svojej biologickej matke v prípade, ak to bude v jeho najlepšom záujme, resp., v prípade, ak by požiadavka takéhoto určenia obstála v teste proporcionality s právom biologickej matky ostať v utajení v prípade, ak táto využila osobitný inštitút utajeného pôrodu. Takéto určenie materstva by nemalo dopad na právne určenie materstva. Uvedené úvahy sú však rozhodne spôsobilé spôsobiť zásadný zásah do doterajšej koncepcie Zákona o rodine, a preto bude nevyhnutné podrobiť ich detailnému skúmaniu v rámci projektu označeného v úvode tohto príspevku, čo podľa nášho názoru môže viesť k zvýšeniu ochrany ľudských hodnôt v právnom poriadku Slovenskej republiky. Sme toho názoru, že identifikované otázky súvisiace s určením biologického materstva, resp., informácií o biologickej matke budú v budúcnosti čoraz aktuálnejšie aj v dôsledku vývoja medicíny a nových právnych inštitútov, ktoré sú do právnych poriadkov inkorporované práve v nadväznosti na vývoj spoločnosti podnietený aj vývojom medicínskej vedy.

2.1.1. Surogačné materstvo v SR v kontexte práva dieťaťa poznať svojich rodičov

Právna úprava Slovenskej republiky v otázke určovania materstva vychádza z rímskej zásady „*mater semper certa est*“. Na rozdiel od koncepcie určovania otcovstva, založenej na systéme troch vzájomne podriadených domniek otcovstva, v prípade určovania materstva zákonodarcovia vychádza z domnelej predstavy, že matka je vždy istá. Nami vyslovené konštatovanie o domnelej predstave alebo predpoklade, že matkou dieťaťa je nevyhnutne žena, ktorá dieťa porodila, sa opiera o aktuálne poznatky medicínskej vedy a jej vývoj, ktorý so sebou priniesol možnosti umelého oplodnenia, resp., asistovanej reprodukcie, ktoré umožňujú okrem iného aj realizáciu tzv. surogačného materstva.

Surogačné materstvo rozlišujeme v zásade v dvoch formách - tradičná forma a gestačná forma. Zatiaľ čo tradičná forma je daná biologickou väzbou surogačnej matky na dieťa s využitím darcovstva spermií, gestačná forma znamená, že surogačná matka nemá genetickú väzbu na dieťa.⁹ Pre účely tohto príspevku sa v nasledujúcom texte zameriame primárne na gestačnú formu surogácie, v dôsledku ktorej bude dochádzať k situáciám, kedy dieťa porodí matka, ktorá by pri výlučnom rozhodovaní na podklade výsledkov testov DNA nemohla byť označená za jeho matku.

Surogačné materstvo je v naznačených súvislostiach založené na kooperácii troch osôb, z toho jednej náhradnej (surogačnej) matky, ktorá vynesie a porodí dieťa a rodičovského

⁹ ERDÓSOVÁ, A.: Náhradné materstvo ako bioetický problém z pohľadu ochrany základných práv a slobôd; Justičná revue, 72, 2020, č. 4, ISSN 1335-6461, s. 471

páru, ktorého pohlavné bunky sú po umelom spojení (oplodnení vajíčka spermiov) vložené do matrice tzv. náhradnej (surogačnej) matky. V prípade surogačného materstva v nami identifikovanom prípade teda dochádza k stavu, kedy žena, ktorá dieťa porodí nie je jeho biologickou matkou. Z medicínskeho hľadiska je surogačné materstvo riešením problému, kedy pár žijúci v partnerstve síce dokáže počať dieťa, a to dokonca aj prirodzenou cestou, avšak následne nie je matka počateho dieťaťa schopná toto dieťa vynosiť a následne zdravé priviesť na svet. Z právneho hľadiska si koncept surogačného materstva vyžaduje uzatvorenie zmluvy, ktorej obsahom je záväzok ženy tzv. náhradnej alebo surogačnej matky odovzdať po pôrode dieťa jeho biologickým rodičom, teda žene a mužovi, ktorí toto dieťa splodili a následne došlo k prenosu oplodneného vajíčka do tela surogačnej matky. Takáto zmluva alebo dohoda je právom predpokladaná napríklad v Spojených štátoch amerických, aj keď nemožno opomenúť, že v závislosti od jednotlivých štátov sa líšia podmienky, za ktorých možno takúto zmluvu uzatvoriť. Odhliadnuc od rôznorodosti právnych a prípadných etických problémov, ktoré sa so surogačným materstvom môžu spájať, pre účely tohto príspevku je nevyhnutné uzavrieť, že existujú právne poriadky, ktoré výslovne dovoľujú uzatvorenie zmlúv o surogačnom materstve, výsledkom ktorých je taký stav, kedy žena, ktorá dieťa porodila, nie je jeho biologickou, ale ani právnou matkou. Takéto situácie rozhodne prinášajú nové spektrum právnych otázok aj v súvislosti s právom dieťaťa na poznanie svojich rodičov.

Právna úprava Slovenskej republiky pojem surogačné materstvo alebo náhradné materstvo nepozná. V Zákone o rodine teda nemožno nájsť ani výslovný zákaz inštitútu surogačného materstva a s ním súvisiaceho uzatvárania surogačných zmlúv. Napriek uvedenému však možno dospieť, podľa nášho názoru, k presvedčivému záveru o tom, že surogácia vo forme spočívajúcej vo vynosení a pôrode dieťaťa náhradnou matkou v prospech biologických rodičov takéhoto dieťaťa, v právnom poriadku Slovenskej republiky možná nie je. Uvedený záver opierame o ustanovenie § 82 ods. 2 Zákona o rodine, ktoré síce výslovne neodkazuje na nemožnosť uzatvorenia surogačnej zmluvy, avšak generalizuje, že akékoľvek zmluvy a dohody, ktoré by boli v rozpore s tvrdením, že matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťa porodila, sú neplatné. Vzhľadom na uvedené, ak by nastala situácia, že dieťa porodí iná ako jeho biologická matka, v zmysle právnej úpravy SR by bola v rodnom liste dieťaťa ako matka zapísaná práve žena, ktorá toto dieťa porodila. Zvrátenie tohto stavu v prospech biologickej matky, by vzhľadom na v predchádzajúcej časti analyzované ustanovenia o určení materstva, nebolo možné. Samozrejme, to by neplatilo za predpokladu, ak by došlo k pozmeneniu údajov o pôrode dieťaťa, resp., k pôrodu mimo nemocnice a následnému klamlivo uvedenému skutkovému stavu súvisiacemu s pôrodom. Takýto stav však rozhodne nie je nielenže dovolený, ale ani žiadaný s prihliadnutím na ochranu novonarodeného dieťaťa, ale aj ženy, ktorá ho porodila.

Rešpektujúc uvedené skutočnosti, sme toho názoru, že surogačné materstvo v jeho gestačnej podobe predstavuje už teraz výzvu z pohľadu určovania materstva a zachovania práva dieťaťa poznať svojich biologických rodičov. Súčasne sme presvedčení, že v budúcnosti možno očakávať snahy, aby aj právna úprava Slovenskej republiky explicitne reagovala na skutočnosť, že medicína umožňuje takúto formu počatia a narodenia dieťaťa, a dokonca umožňovala uzatváranie zmlúv o surogácii. V takom prípade bude nevyhnutné venovať pri príprave právnej úpravy pozornosť aj tomu, aby táto reflektovala právo dieťaťa na poznanie svojich rodičov, a to tak biologických, ako aj tých právnych. V prípade právom uznaných surogačných zmlúv totiž dôjde k obrátenej situácii (pozn. v zmysle v tomto článku analyzovaného vymedzenia práva dieťaťa na poznanie rodičov) z pohľadu práva dieťaťa na poznanie rodičov, keď jeho rodičmi z pohľadu práva budú osoby, ktoré sú aj jeho biologickými rodičmi, avšak v rodnom liste dieťaťa nebude zapísaná žena, ktorá dieťa porodila. Pri rešpektovaní práva dieťaťa na súkromie a sebaopoznanie, sme toho názoru, že s prihliadnutím na článok 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach bude potrebné

uvažovať aj o práve dieťaťa poznať osobu, ktorá ho porodila, a to aj vtedy ak táto osoba nie je rodičom v právnom slova zmysle a dokonca nie je ani jeho biologickým rodičom.

2.1 Určovanie otcovstva v kontexte práva dieťaťa poznať rodičov

Koncepcia určovania otcovstva, založená na domnienkach, výslovne uprednostňuje otcovstvo právne pred otcovstvom biologickým. Zákonodarca podľa nášho názoru pri stanovovaní troch domnienok otcovstva vychádzal z predpokladov, ktoré v čo možno najväčšej miere smerujú k tomu, aby bol za otca dieťaťa považovaný muž, ktorý je aj jeho biologickým otcom. Uvedené je dané tým, že je logickým predpokladom zákonodarcu, že manžel matky dieťaťa bude s najväčšou pravdepodobnosťou aj biologickým otcom dieťaťa, súčasne tiež je logické sa domnievať, že muž, ktorý je dobrovoľne ochotný urobiť vyhlásenie o svojom otcovstve k dieťaťu, je aj jeho biologickým otcom.

Osobitou je podľa nášho názoru v poradí tretia domnienka otcovstva, v prípade ktorej v konaní pred súdom je predmetom dokazovania nielen súlož matky dieťaťa s domnelým otcom dieťaťa v rozhodnom čase¹⁰, ale tiež to či otcovstvo takéhoto muža nevyklučujú závažné okolnosti. Sme toho názoru, že predmetnými zákonom označenými závažnými okolnosťami môžu byť napríklad preukázaná neplodnosť domnelého otca dieťaťa alebo tiež „negatívny“ výsledok testu DNA. Z uvedeného vyplýva, že formulácia tretej domnienky otcovstva predstavuje dostatočný predpoklad pre to, aby otcom dieťaťa nebol určený muž, ktorý nie je jeho biologickým otcom. V uvedenej súvislosti poukazujeme na to, že v rámci konania o určenie otcovstva podľa tretej domnienky, môže podľa nášho názoru dôjsť k nariadeniu znaleckého dokazovania (pozn. vykonanie testov DNA), pričom takéto dokazovanie môže byť nariadené aj bez procesnej aktivity účastníkov konania, pretože konanie o určenie otcovstva je upravené v zákone č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Civilný mimosporový poriadok“). Vzhľadom na skutočnosť, že ide o mimosporové konanie, pre ktoré je vlastný tzv. vyšetrovací princíp, ako aj potreba zistenia skutočného stavu veci, máme za to, že nariadenie znaleckého dokazovania prostredníctvom vykonania testu DNA, by malo byť v predmetnom konaní skôr pravidlom, ako výnimkou. Navyše možno súhlasiť s *Pavelkovou* v tom, že účasť na genetických testoch môže súd účastníkovi konania uložiť ako povinnosť.¹¹

V prípade prvých dvoch domnienok otcovstva, prioritizujúcich právne otcovstvo, je možné dospieť k zvráteniu stavu, kedy je za otca dieťaťa považovaný muž, ktorý nie je jeho biologickým rodičom iba v prípade aplikovania inštitútu zapretie otcovstva. Možno súhlasiť s názorom *Lazára*, ktorý uvádza, že účelom právnej úpravy zapretia otcovstva je odstránenie nesúlady medzi právnym a biologickým otcovstvom.¹² Máme však za to, že je nevyhnutné dodať, že samotný inštitút zapretia otcovstva nevedia priamo k zabezpečeniu určenia otcovstva biologického otca dieťaťa, ale iba vytvára priestor pre určenie otcovstva na základe domnienky otcovstva. Uvedené je však podstatné z pohľadu posúdenia súlady predmetnej právnej úpravy SR s v tomto príspevku analyzovanou medzinárodnou právnou úpravou, a to pri posudzovaní zachovania práva dieťaťa na poznanie rodičov a ochranu jeho súkromia. Máme za to, že uvedená právna úprava zabezpečuje dostatočný právny základ pre zachovanie práva dieťaťa na súkromie a na poznanie svojich rodičov. Uvedené platí o to viac, že Zákon o rodine priznáva právo zapierať otcovstvo aj dieťaťu, teda k zapretiu a následnému

¹⁰ Rozhodným časom je v zmysle ustanovenia § 94 ods. 2 Zákona o rodine čas, od ktorého neprešlo do narodenia dieťaťa menej ako 180 dní a viac ako 300 dní.

¹¹ PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine: komentár, 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, ISBN: 978-80-89603-72-5, str. 559

¹² LAZÁR, J. a kol. *Občianske právo hmotné, 1. zväzok*. Bratislava, IURIS LIBRI, 2018, ISBN 978-80-89635-35-1. str. 366

určení otcovstva na základe tretej domnienky otcovstva môže dôjsť aj na podklade aktivity samotného dieťaťa.

Považujeme za účelné sa na tomto mieste osobitne pristaviť pri druhej domnienke otcovstva založenej na súhlasom vyhlásení matky a muža o tom, že muž robiaci toto vyhlásenie je otcom dieťaťa. Vzhľadom na skutočnosť, že v poradí druhá domnienka otcovstva predpokladá pre jej uplatnenie uskutočnenie súhlasného vyhlásenia, t.j. právneho úkonu, opakovane podnecovala vznik situácií, kedy bola platnosť takéhoto súhlasného vyhlásenia napádaná žalobou na súde. Z uvedeného dôvodu sa viedli v odbornej verejnosti diskusie o tom či je možné pripustiť konanie o určenie neplatnosti súhlasného vyhlásenia rodičov alebo či je vedenie takéhoto konania vylúčené osobitou povahou tohto inštitútu a právnou úpravou zapretia otcovstva určeného na základe druhej domnienky otcovstva.

Prirodzene, žalobu o určenie neplatnosti takéhoto vyhlásenia spravidla podáva muž, ktorý je presvedčený o tom, že je biologickým otcom dieťaťa, ktorého právny otec je určený na základe druhej domnienky otcovstva. Z pohľadu ochrany práv dieťaťa na poznanie svojich rodičov, ako aj ochrany jeho práva na súkromie v zmysle článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach je možné uvažovať aj o podaní takejto žaloby samotným dieťaťom. V takomto prípade by však bolo otázne posúdenie prípustnosti podania takejto žaloby z toho dôvodu, že dieťa môže za účelom dosiahnutia určenia otcovstva jeho biologického otca využiť inštitút zapretia na návrh dieťaťa a následné určenie otcovstva na základe tretej domnienky. V prípade biologického otca, ktorému nesvedčí žiadna z domnienok otcovstva však nemožno z jeho strany pristúpiť k zapretiu otcovstva iného muža, ktorému svedčí niektorá z domnienok a je zapísaný ako otec dieťaťa v rodnom liste. Z uvedeného dôvodu sa preto takýto biologický otec nemôže domáhať určenia svojho otcovstva k dieťaťu, pretože mu v tom bráni domnienka otcovstva svedčiaca inému mužovi – otcovi dieťaťa zapísanému v rodnom liste.

Zlom v rozhodovaní súdov SR o prípustnosti podania predmetnej žaloby o určenie neplatnosti súhlasného vyhlásenia rodičov nastal až potom, čo bolo prijaté Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 6 Cdo/224/2016 zo dňa 31.10.2017 (ďalej aj ako „Judikát“). Judikát bol uverejnený v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR ako R68/2018, pričom prijatá právna veta znie: *„Právny poriadok Slovenskej republiky nevyklučuje možnosť, aby sa ten, kto o sebe tvrdí, že je biologickým otcom maloletého dieťaťa, domáhal určenia neplatnosti súhlasného vyhlásenia rodičov podľa § 91 ods. 1 Zákona o rodine. V konaní má kľúčový význam najlepší záujem maloletého dieťaťa.“* Formulácia predmetnej právnej vety potvrdzuje nami vyššie naznačenú úvahu o tom, že priznanie práva na podanie takejto žaloby aj samotnému dieťaťu ako aktívne vecne legitimovanému subjektu je vylúčená.

Predmetný Judikát v právnej vete síce priamo nepriorizuje biologické otcovstvo dieťaťa, ale rozhodne vytvára právny priestor pre zvrátenie stavu, kedy je právnym otcom dieťaťa určený muž, ktorý preukázateľne nie je jeho biologickým otcom. S prihliadnutím na posudzovanie otázky uprednostňovania biologického alebo právneho otcovstva možno osobitne poukázať na bod 20 odôvodnenia predmetného Judikátu, kde dovolací súd v zásade vyslovil právny záver o tom, že *„pokiaľ matka s otcom dieťaťa pri súhlasnom vyhlásení mali vedomosť o tom, že otec nie je biologickým otcom dieťaťa, potom z ich strany dochádzalo k obchádzaniu zákona, pretože uznaniu cudzieho dieťaťa za vlastné slúži inštitút osvojenia a nie určenia otcovstva podľa druhej domnienky.“* Uvedené potvrdzuje myšlienku, že koncepcia druhej domnienky otcovstva, minimálne podľa názoru dovolacieho súdu, predpokladá, že súhlasné vyhlásenie majú urobiť osoby, ktoré sa minimálne domnievajú, že sú biologickými rodičmi dieťaťa.

Podstatným však je to, že aj v označenom prípade (pozn. ak bolo súhlasné vyhlásenie urobené preukázateľne s vedomím, že ho nerobí biologický otec dieťaťa) bude prípustné rozhodnúť o určenie neplatnosti súhlasného vyhlásenia takéhoto právneho otca dieťaťa s jeho

matkou iba za predpokladu, že to bude v najlepšom záujme maloletého dieťaťa. Uvedenému odkazu na posúdenie najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa je podľa nášho názoru nevyhnutné rozumieť tak, že vytvára priestor pre to, aby o neplatnosti súhlasného vyhlásenia rodičov výnimočne nemuselo byť rozhodnuté ani v prípade, ak sa preukáže, že toto vyhlásenie urobila osoba, ktorá nie je biologickým otcom dieťaťa, to všetko za predpokladu, že by takýto postup odôvodňoval najlepší záujem maloletého dieťaťa. Podstatným je teda v uvedenom prípade najlepší záujem dieťaťa a vymedzenie jeho obsahu v konkrétnom prípade. Súhlasíme totiž s názorom *Karkoškovej*, podľa ktorej princíp najlepšieho záujmu dieťaťa nie je presne vymedzený v právnej úprave z toho dôvodu, že sa jedná o komplexný, pružný a adaptabilný pojem alebo kategóriu, čo zapríčiňuje, že jeho obsah je potrebné určiť podľa okolností každého prípadu zvlášť.¹³ Záverom ešte upozorňujeme, že konanie o určenie neplatnosti je konaním podľa Civilného sporového poriadku, a nie CMP. Berúc do úvahy osobitosti dokazovania podľa uvedených právnych predpisov, sme toho názoru, že takýto osobitý spor, v ktorom ide v konečnom dôsledku o posúdenie najlepšieho záujmu maloletého, by mal byť vedený analogicky s prihliadnutím na ustanovenia CSP o sporoch so slabšou stranou.¹⁴ Uvedené však právna úprava aktuálne nepredpokladá.

Možno teda sumarizovať, že koncepcia určovania otcovstva podľa Zákona o rodine primárne uprednostňuje chápanie pojmu otec v zmysle právom určeného otca dieťaťa, avšak poskytuje právne inštitúty – zapretie otcovstva, a to aj na návrh dieťaťa – ktoré umožňujú nastolenie stavu, kedy bude otcom dieťaťa jeho biologický otec. Nutne však treba dodať, že Zákon o rodine výslovne nezakotvuje požiadavku, aby bol za otca dieťaťa zapísaný v jeho rodnom liste jeho biologický otec. Uprednostnenie biologického otca dieťaťa možno, aj keď nepriamo, identifikovať iba v prípade tretej domnienky otcovstva, ktorej znenie bráni určenie otcovstva v prospech muža, ktorého otcovstvo je vylúčené závažnými okolnosťami. Osobitná ochrana je poskytnutá biologickému otcovi dieťaťa, avšak iba prostredníctvom možnosti podania žaloby o určenie neplatnosti súhlasného vyhlásenia rodičov, o čom výslovne nepojednáva Zákon o rodine. Z dôvodu zachovania právnej istoty, sme toho názoru, že je účelné v budúcnosti novelizovať právnu úpravu Zákona o rodine v časti druhej domnienky otcovstva tak, aby táto reflektovala podstatu v tejto časti uvedeného Judikátu a prijatej právnej vety, pričom by súčasne mala riešiť aj povinnosť skúmať v takomto konaní skutočnosť preukazujúce najlepší záujem maloletého, resp., takéto konanie o neplatnosti súhlasného vyhlásenia rodičov by malo byť subsumované pod úpravu CMP.

2.3 Osvojenie v kontexte práva dieťaťa poznať rodičov

Inštitútom súvisiacim s pojmom – rodič a právom dieťaťa na poznanie rodičov je bez akýchkoľvek pochyb aj inštitút osvojenia maloletého dieťaťa. Zákon o rodine v ustanovení § 97 ods. 1 uvádza, že osvojením vzniká medzi osvojiteľom a osvojencom rovnaký vzťah, aký je medzi rodičmi a deťmi.

Zákonodarca teda opätovne vynechal použitie pojmu biologický rodič, keď neuvádza, že osvojením vzniká vzťah, ktorý nahrádza vzťah medzi biologickým rodičom a dieťaťom. Uvedené je však rešpektujúc vyššie analyzovanú právnu úpravu určovania rodičovstva logické a správne.

¹³ KARKOŠKOVÁ, S. Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. In: Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu: zborník. 2018, Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., ISBN 978-80-571-0138-3, s. 58

¹⁴ K sporom s ochranou slabšej strany bližšie pozri KUŠNÍRIKOVÁ, M. Osobitosti právnej úpravy sporov s ochranou slabšej strany oporiť štandardnému priebehu civilného sporového procesu. In.: STUDIA IURIDICA Cassoviensa, roč. 7, 2019. Č. 1, s. 97-107

Súčasne možno konštatovať, že napriek použitiu pojmov osvojenec a osvojiteľ v ustanoveniach upravujúcich osvojenie dieťaťa, po právne účinnom dovŕšení procesu osvojenia sa na dotknuté osoby budú vzťahovať všetky právne ustanovenia Zákona o rodine, ktoré už pojmovo odkazujú na subjekty označené ako rodičia, matka, otec a dieťa.

Zákon o rodine v ustanovení § 108 výslovne stanovuje, že osvojiteľ sa zapíše v matrike namiesto rodiča osvojenca na základe oznámenia súdu. Platí teda, že v rodnom liste dieťaťa bude označený ako jeho rodič už ten, kto si ho platne osvojil. Súčasne platí, že na základe zapísanej zmeny matrika vystaví dieťaťu nový rodný list, a v tomto budú ako jeho rodičia uvedení osvojiteľa, resp. osvojiteľ ako rodič, na ktorého miesto vstúpil.¹⁵ Z uvedeného dôvodu pri nazretí do rodného listu osvojené dieťa nezistí, kto sú jeho biologickí, resp., predchádzajúci rodičia (pozn. ani títo nemuseli byť rodičmi biologickými). Možno teda sumarizovať, že v prípade osvojenia Zákon o rodine pracuje s pojmami osvojiteľa a osvojenec, resp., rodičia osvojovaného dieťaťa a žiadnym spôsobom osobitne nereflektuje biologických rodičov dieťaťa.

Z pohľadu zachovania práv dieťaťa na poznanie svojich rodičov a zachovanie práva na súkromie z pohľadu článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských hodnôt pri rešpektovaní judikatúry ESĽP, je podstatné dospieť k záveru, či má osvojené dieťa na základe právneho poriadku SR reálnu možnosť dozvedieť sa informácie o svojich predchádzajúcich rodičoch z obdobia pred osvojením. Zákon o rodine riešiť predmetnú otázku tým spôsobom, že ponecháva na posúdení osvojiteľov či mu títo sprostredkujú prístup k informáciám o jeho rodičoch alebo poskytnú informácie, ktorými disponujú oni samotní. Máme za to, že predmetná právna úprava obsiahnutá v ustanovení § 106 ods. 3 Zákona o rodine výslovne smeruje k zachovaniu reálneho práva dieťaťa na ochranu jeho súkromia, avšak v konečnom dôsledku je závislá výslovne od vôle osvojiteľov. Práve preto považujeme za najzásadnejšiu právnu úpravu ustanovenia § 18 zákona č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Zákon o matrikách“), ktorá normuje nazeranie do matriky a výpisy z matriky. Podľa uvedenej právnej úpravy platí, že matričný úrad má povinnosť umožniť nazretie do zápisu o osvojení tak osvojiteľom, ako aj osvojencovi po dovŕšení jeho plnoletosti. Sme toho názoru, že uvedená právna úprava zabezpečuje reálnu možnosť pre realizovanie práva dieťaťa poznať svojich rodičov, avšak až potom, čo toto dovŕši plnoletosť. Sme toho názoru, že pre dosiahnutie reálnej ochrany práv dieťaťa by malo byť v zmysle predmetného zákona nazretie do zápisu o osvojení umožnené pred dovŕšením plnoletosti dieťaťa aj jeho opatrovníkovi, prípadne poručníkovi. Dosiahol by sa tak stav, kedy by v prípade, ak by to uvedené osoby považovali za podstatné a v najlepšom záujme maloletého dieťaťa, bolo dané zadosť jeho právu poznať svojich rodičov. Súčasne sme toho názoru, že matričný úrad by mal mať zo zákona povinnosť v prípade písomne podanej žiadosti oznámiť plnoletému dieťaťu, resp., v prípade maloletého dieťaťa jeho poručníkovi alebo opatrovníkovi informáciu o tom, že dieťa bolo osvojené a existuje zápis o osvojení. V prípade prijatia takejto novely Zákon o matrikách by bolo nesporné, že právny poriadok SR je v súlade s článkom 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

2.4 Utajený pôrod v kontexte práva dieťaťa poznať rodičov

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Zákon o zdravotnej starostlivosti“) normuje právnu úpravu utajeného pôrodu, ktorého podstatou je to, že žena po pôrode dieťaťa v zdravotníckom zariadení nie je zapísaná ako jeho matka v rodnom liste, a toto dieťa môže byť po splnení ďalších podmienok

¹⁵ PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine: komentár, 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, ISBN: 978-80-89603-72-5, str. 634

v zmysle Zákona o rodine osvojené. Zákon o rodine na inštitút utajeného pôrodu prakticky výslovne neodkazuje, s výnimkou jediného ustanovenia, ktoré vylučuje potrebu udelenia súhlasu rodičov s osvojením ich dieťaťa v prípade utajeného pôrodu, ak žena ktorá dieťa porodila počas najmenej 2 mesiacov po jeho narodení neprejavila o dieťa žiadny záujem.

Zákon o matrikách reflektuje právnu úpravu utajeného pôrodu tým spôsobom, že upravuje pravidlá o zápise takéhoto dieťaťa do knihy narodení, a to na základe správy lekára, ktorý pôsobil pri pôrode, pričom táto správa neobsahuje identifikačný údaj o matke dieťaťa, ale iba údaj o pohlaví dieťaťa a deň, mesiac, rok a miesto narodenia dieťaťa, prípadne poradie narodenia pri viacpočetnom pôrode. Z uvedeného vyplýva, že dieťa, ktoré sa narodilo v režime utajeného pôrodu, prakticky nemá možnosť dozvedieť sa žiadne informácie o svojej biologickej matke a už vôbec nie informácie o biologickom otcovi zo svojho rodného listu. V prípade, ak bude osvojené, bude sa môcť dozvedieť iba informácie o osvojení v režime, ktorý sme analyzovali v predchádzajúcej časti príspevku.

Pre posúdenie súladu právnej úpravy Slovenskej republiky s článkom 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv je podstatné zistiť či má dieťa reálnu možnosť dozvedieť sa informácie o svojej biologickej matke, a to aspoň v rozsahu informácií, ktoré prípadne nemôžu viesť k identifikácii jej biologickej matky. Uvedené vyplýva z analyzovanej judikatúry EŠLP, ktorá pripúšťa, že v prípade utajeného pôrodu je možné poskytnúť zvýšenú ochranu súkromiu matky na úkor práva dieťaťa na ochranu súkromia a práva na poznanie svojich rodičov, avšak iba v prípade, ak uvedené prejde testom proporcionality a ak je dieťaťu umožnené dozvedieť sa aspoň nejaké základné informácie o svojom pôvode a minulosti.

Zákon o zdravotnej starostlivosti v prípade utajeného pôrodu vyžaduje vedenie zdravotnej dokumentácie v osobitnom režime. Vede sa osobitná zdravotná dokumentácia v rozsahu zdravotnej starostlivosti súvisiacej s tehotenstvom a pôrodom, ktorej súčasťou sú osobné údaje ženy nevyhnutné na zistenie anamnézy a údaje súvisiace s jej zdravotným stavom, (choroby, epidemiologicky závažné skutočnosti, ...) ako aj údaje o udelenom poučení a zdravotnej poisťovni. Súčasne sa vedú osobitne osobné údaje o takejto žene nevyhnutné na jej identifikáciu a jej písomná žiadosť o utajenie jej osoby v súvislosti s pôrodom. Uvedená koncepcia vedenia osobitnej zdravotnej dokumentácie ženy, ktorá požiadala o utajenie svojej osoby je výsledkom v Zákone o zdravotnej starostlivosti výslovne uvedeného práva takejto osoby na osobitnú ochranu svojich osobných údajov. Zákon o zdravotnej starostlivosti však ukladá povinnosť poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti odovzdať osobitne vedenú zdravotnú dokumentáciu takejto ženy po uplynutí šiestich týždňov odo dňa pôrodu Ministerstvu zdravotníctva SR (pozn. v uvedenej lehote 6 týždňov môže žena odvolať svoju žiadosť o utajenie svojej osoby).

Z pohľadu práva dieťaťa na poznanie svojich rodičov, je koncepcia utajeného pôrodu podľa nášho názoru, prinajmenšom problematická. Z formálneho hľadiska, berúc do úvahy to, že v rodnom liste budú zapísané údaje o pôrode dieťaťa, možno prijať záver, že dieťaťu je umožnené získať aspoň základné informácie o svojej minulosti. Súčasne sme však toho názoru, že informácie o zdravotnom stave, chorobách matky či ostatné údaje vedené v osobitnej zdravotnej starostlivosti matky, ktoré nie sú spôsobilé ju priamo identifikovať, by mali byť dieťaťu známe, a to s prihliadnutím na ochranu jeho zdravia, kedy môžu byť podstatné v procese poskytovania zdravotnej starostlivosti takémuto dieťaťu. Podstatné je z pohľadu práva to, že osobitná zdravotná dokumentácia je po zapečatení uchovaná, avšak je otázná reálna možnosť dieťaťa dostať sa k údajom v nej. Uvedené platí osobitne s prihliadnutím na analyzovanú právnu úpravu určenia materstva, ktorá osobitne nereflektuje na realizovanie utajeného pôrodu. Sme toho názoru, že prípadné podanie návrhu na určenie materstva by v prípade utajeného pôrodu v podmienkach Slovenskej republiky bolo neúspešné, pretože jeho výsledkom by mohlo byť iba identifikovanie konkrétnej osoby ako matky dieťaťa, čo je v priamom rozpore s podstatou utajeného pôrodu. V prípade záujmu

dieťa zistiť o svojej biologickej matke aspoň údaje, ktoré nevedú k jej priamej identifikácii, pri aktuálnom stave právnej úpravy, dieťa podľa nášho názoru nemá účinný právny prostriedok na získanie týchto údajov. Navyše, absentuje akákoľvek šanca, aby v prípade záujmu dieťaťa o poznanie biologickej matky, toto mohlo túto kontaktovať nepriamo prostredníctvom na to určeného štátneho orgánu, ktorý by následne kontaktoval biologickú matku so žiadosťou o sprístupnenie jej identity tomuto dieťaťu, a to bez toho, aby to malo akýkoľvek dopad na otázku určenia materstva. Vzhľadom na uvedené skutočnosti sme toho názoru, že v prípade, ak by sa analyzovaná právna úprava stala predmetom posúdenia v rámci konania pred ESLP proti Slovenskej republike z dôvodu porušenia článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach, táto by v konaní nemusela byť úspešná.

Záver

Možno konštatovať, že právo dieťaťa poznať svojich rodičov, berúc do úvahy medzinárodnú právnu úpravu úzko súvisí s jeho právom na súkromie. Vychádzajúc z rozhodovacej činnosti ESLP, možno potvrdiť v úvode stanovenú hypotézu, že stret práva dieťaťa na poznanie rodičov a ochranu súkromia s právom jeho biologických rodičov na ochranu ich súkromia je nevyhnutné riešiť primárne na základe testu proporcionality. Platí pritom, že je ponechané na jednotlivých štátoch, aby ich vnútroštátna právna úprava poskytovala vyváženosť v otázke zachovania uvedených práv, a teda sama poskytovala proporcionálnu vyváženosť ochrane oboch záujmov. Najmä pokiaľ ide o právo na poznanie rodičov, resp. právo na súkromie a sebaopoznanie, toto nie je absolútne a môže byť obmedzené napr. v dôsledku práva ženy, ktorá sa rozhodla podstúpiť utajený pôrod. Aj v takomto prípade by však dieťa malo mať možnosť získať o svojej minulosti a biologických rodičoch aspoň obmedzené informácie, ktoré mu umožnia uspokojiť jeho odôvodnené požiadavky na poznanie svojej minulosti a informácií o tom odkiaľ pochádza. V nadväznosti na uvedené sme v príspevku identifikovali časti právnej úpravy SR, ktoré by podľa nášho názoru mali byť novelizované tak, aby boli v súlade s medzinárodnou právnu úpravou, čo by samo o sebe prispelo k zvýšeniu ochrany ľudských hodnôt. Návrhy de lege ferenda pritom rešpektujú vývoj medicínskej vedy zasahujúcej aj priamo do otázok rodičovstva.

Literatúra

1. ERDŐSOVÁ, A.: Náhradné materstvo ako bioetický problém z pohľadu ochrany základných práv a slobôd; *Justičná revue*, 72, 2020, č. 4, ISSN 1335-6461, s. 471-480.
2. KARKOŠKOVÁ, S. Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. In: *Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu*: zborník. 2018, Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., ISBN 978-80-571-0138-3, s. 171.
3. KOŤVEKOVÁ, V. Sudcovská koncentrácia konania vo svetle budovania skutkového základu súdneho rozhodnutia v civilnom sporovom konaní. In: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia* (online). 2021, roč. 9, č. 1, ISSN 1339-3995, s. 34-43.
4. KUŠNÍRIKOVÁ, M. Osobitosti právnej úpravy sporov s ochranou slabšej strany oproti štandardnému priebehu civilného sporového procesu. In.: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, roč. 7, 2019. Č. 1, s. 97-107.
5. LAZÁR, J. a kol. *Občianske právo hmotné*, 1. zväzok. Bratislava, IURIS LIBRI, 2018, ISBN 978-80-89635-35-1. s. 698.
6. PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine: komentár*, 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, ISBN: 978-80-89603-72-5, s. 688.
7. SMYČKOVÁ, R. a kol. *Civilný mimosporový poriadok: komentár*. 2017, Bratislava: C. H. Beck, 2017, ISBN: 978-80-89603-54-1, s. 1112.

ELEKTRONICKÉ PRÁVNE ÚKONY A NÁSLEDKY ICH NEPLATNOSTI¹

JUDr. Martina Kerekešová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
martina.kerekesova@student.upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-29>

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na elektronické právne úkony v prípade ich neplatnosti resp. na zákonnú úpravu neplatných elektronických úkonov. V spojitosti s elektronickými právnymi úkonmi sa článok venuje taktiež forme právnych úkonov v zmysle súkromnoprávnej úpravy. Porovnáva vlastnoručný a elektronický podpis ako prejav vôle subjektov, ich plusy a mínusy. Konkrétnejšie sa okrem iných ustanovení týkajúcich sa elektronických úkonov OZ, zameriava na výklad ust. § 40 OZ, ktorý sa doplnil o ods. 5, v ktorom je upravená problematika overenia pravosti elektronického podpisu. V závere príspevku, nachádzame samotné zhodnotenie zákonnej úpravy a judikatúry, venujúcej sa elektronizácii ako takej a elektronickým úkonom samotným.

Abstract

The article focuses on electronic legal acts in case of their invalidity or. for the legal regulation of invalid electronic acts. In connection with electronic legal acts, the article also deals with the form of legal acts in terms of private law. It compares handwritten and electronic signatures as an expression of the will of subjects, their pros and cons. More specifically, in addition to other provisions concerning electronic acts of the Trademark Law, it focuses on the interpretation of Art. § 40 of the Civil Code, which was supplemented by para. 5, in which the issue of electronic signature authentication is regulated. At the end of the article, we find the evaluation of the legal regulation and case law dealing with electronicization as such and the electronic act itself.

Kľúčové slová: elektronický podpis, elektronická pečať, podpis, prejav vôle, právny úkon, vlastnoručný podpis, forma právneho úkonu, neplatný právny úkon.

Key words: electronic signature, electronic seal, signature, expression of will, legal act, handwritten signature, form of legal act, invalid legal act

Úvod

Ak život v 21. storočí nazvem rýchlym a moderným verím, že mi väčšina spoločnosti a potenciálnych opýtaných dá za pravdu. Vzájomná komunikácia, či už v pracovnej alebo súkromnej sfére je prakticky bez akéhokoľvek obmedzenia. Svet neobmedzených možností v oblasti komunikácie vďaka elektronickým službám a internetovým vymoženostiam na seba nenechal dlho čakať ani v oblasti práva. Elektronické právne úkony a podania sú veľmi aktuálnou a najmä témou potrebnou do budúcnosti. Podľa môjho názoru absolútne nevyhnutné ovládať vymoženosti modernej doby a teda vymoženosti internetu respektíve elektronickej komunikácie. Tieto prostriedky a uľahčenie mnoho vecí, neobišli ani oblasť právu. V istých

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva.

úkonoch práve elektronická forma podaní rôzneho druhu vyhľadanejšia ba dokonca preferovanejšia zo strany súdov alebo iných orgánov.

Na margo hlasov označujúcich problematiku elektronických právnych úkonov za symbol modernej doby, posledných pár rokov je možné poznamenať v krátkosti v rámci stručného historického exkurzu nasledovné.

Elektronické právne úkony ako v súčasnosti platný a právom aprobovaný inštitút práva nie sú zďaleka také nové ako by sa spočiatku javilo. Onen prívlastok skutočnosti posledných rokov je s najväčšou pravdepodobnosťou nenáležitý. Pre podporu tohto tvrdenia je možné poukázať i na konkrétny príklad telegrafu, ktorý ako jeden z prostriedkov technického charakteru umožnil celkom úspešný prenos informácií. Dalo by sa teda dôvodiť, že vzhľadom na viac ako dvestoročnú históriu telegrafu (a následne potom i jeho nasledovníka – telefónu) je možné pravdivo označiť elektronické právne úkony ako fenomén 19. storočia. V súčasnej dobe Občiansky zákonník (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov-„, Občiansky zákonník“ v texte aj „OZ“) počíta s existenciou elektronických právnych úkonov a nie je preto nutné obávať sa, že by tento právny inštitút zostával bez právnej regulácie.²

V zmysle OZ, je písomná forma právneho úkonu zachovaná aj v prípade, ak je urobený elektronickými prostriedkami, ktoré umožňujú zachytenie jeho obsahu a určenie osoby, ktorá právny úkon urobila.³

Uvedeným výkladom písomnej formy právneho úkonu, sa vzhľadom na uvedené odstránili nejasnosti v aplikačnej praxi a právny úkon uskutočnený prostredníctvom elektronickej pošty bude považovaný za písomný právny úkon.

V spojitosti s pojmom právny úkon možno poznamenať, že subjektívne práva a povinnosti, vznikajú, menia sa alebo zanikajú z určitého dôvodu. Takýto dôvod bude spravidla právny alebo hospodársky. Právny dôvod je dôvod, ktorý vyvoláva vznik, zmenu alebo zánik nejakého práva, resp. právneho úkonu. Aby bolo možné považovať určitý úkon, za úkon právny, je nutné aby došlo k naplneniu jeho istých pojmových znakov.

V zmysle §34 OZ, je právny úkon prejav vôle, smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv a povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú.

Nato, aby bolo možné určiť za neplatný elektronický právny úkon je potrebné vymedziť si najprv kritéria na platnosť právneho úkonu v zmysle zákonnej úpravy. Predpokladom platnosti právneho úkonu je , že sú splnené všetky náležitosti, ktoré OZ stanovuje. V zmysle uvedeného ide konkrétne o urobenie úkonu spôsobilým a oprávneným subjektom, o vôli konajúcej osoby, ktorá musí byť vážna, slobodná a bez omylu a v neposlednom rade o predmete právneho úkonu, ktorý musí byť možný a dovolený.

Za predpokladu, že k niektorému vyššie uvedenému predpokladu nedôjde, ide o absolútne neplatný právny úkon. Súkromnoprávna úprava vychádza zo zásady bezformálnosti. Z uvedeného vyplýva, že právny úkon je možné realizovať v akejkoľvek forme a teda aj vo forme elektronickej.⁴

V zmysle odborných článkov, ktoré sa vo svojom obsahu venujú problematike elektronických právnych úkonov , možno za písomnosť považovať aj zaslanie e-mailu, SMS alebo faxu, pričom základnou podmienkou je, aby došlo k zachyteniu textu právneho úkonu

² MATUSKÝ, T.: Elektronický podpis, kvalifikovaný elektronický podpis, elektronická pečať a časová elektronická pečiatka. 2018, dostupné online: <https://www.podnikajte.sk/informacne-technologie/elektronicky-podpis-elektronicka-pecat>

³VOJČÍK, Peter a kol. *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. Tretie vydanie. IURA EDITION, spol. s r. o. Bratislava. 2010. ISBN 978-80-8078-368-6

⁴KMENT,V.: *Elektronické právni jednání*. Praha: WoltersKluwer, 2018. 418 s. ISBN: 978-80-7552-814-8 s.42

na hmotnom podklade, z ktorého je možné identifikovať obsah právneho úkonu a osobu, ktorá tento právny úkon urobila (v danom prípade šlo o uloženie SMS správy do pamäti telefónu).

Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojom Rozsudku zo dňa 22.03.2016 sp.zn.: 5Sžo/98/2015, extenzívne rozšíril výklad pojmu elektronický podpis aj „obyčajný elektronický podpis“ teda aj na také jeho formy, ktoré zákon nedefinuje, ako napr. jednoduché uvedenie mena a priezviska odosielateľa na záver e-mailovej komunikácie, alebo podpisový vzor, ktorý sa automaticky pripojí k odosielanej e-mailovej správe, alebo akékoľvek iné znaky a označenia, ktoré zmluvné alebo iné strany považujú za identifikačný kód, v súlade s ktorým sú schopné identifikovať odosielateľa. Predmetné druhy elektronických podpisov je nevyhnutné považovať za elektronický podpis v zmysle významu tohto pojmu.⁵

OZ tak pripúšťa možnosť realizovať právny úkon elektronickými prostriedkami, čím zrovnoprávňuje písomnosti urobené na papierovom nosiči a písomnosti urobené elektronicky na technickom nosiči. Ak sa strany čo i len konkludentne dohodnú na používaní elektronických prostriedkov pre vzájomnú komunikáciu, tak medzi posudzovaním písomností (dátových správ) a písomností na papierovom nosiči nie je rozdiel.⁶

Ak však chceme dosiahnuť nespochybniteľnosť elektronického právneho úkonu, máme možnosť opatriť svoj elektronický dokument tzv. kvalifikovaným elektronickým podpisom („KEP“ – podľa predchádzajúceho znenia zákona sa KEP označoval ako zaručený elektronický podpis). V takom prípade je písomná forma právneho úkonu zachovaná vždy, čo explicitne vyplýva priamo z občianskeho zákonníka.⁷

„Kvalifikovaný elektronický podpis, je v zmysle zákona č. 272/2016 Z. z. o dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu (zákon o dôveryhodných službách v znení neskorších predpisov), zdokonalený elektronický podpis vyhotovený s použitím kvalifikovaného zariadenia na vyhotovenie elektronického podpisu a založený na kvalifikovanom certifikáte pre elektronické podpisy.“⁸

Z uvedeného, vyššie citovaného rozsudku NS SR vyplýva, že písomná forma je zachovaná, ak je právny úkon zrealizovaný elektronickými prostriedkami, ktoré umožňujú zachytenie obsahu daného právneho úkonu a zároveň, je podpísaný zaručeným elektronickým podpisom alebo zaručenou elektronickou pečaťou⁹

Nato, aby sme mohli určiť, či ide o platný alebo neplatný elektronický právny úkon, je samozrejme nutné vymedziť zákonom stanovené znaky platnosti. Z ust. §40 ods. 3 OZ vyplýva, že písomný právny úkon je platný v prípade prítomnosti podpisu osoby ktorej sa týka a ak je tento právny úkon vytváraný viacerými osobami, umiestnenie ich podpisov nemusí byť na tej istej listine, opak platí len v prípade aj zákon ustanovuje inak.¹⁰

Ak je právny úkon, urobený elektronickými prostriedkami, ktoré zachytávajú obsah právneho úkonu a taktiež konkrétne určenie osoby, ktorá daný právny úkon vykonala je písomná forma takto vytvoreného právneho úkonu zachovaná. Uvedená písomná forma právneho úkonu, je v prípade prítomnosti zaručeného elektronického podpisu alebo zaručenej elektronickej pečate zachovaná vždy.

Vlastnoručný podpis, ako prejav vôle či vyjadrenie súhlasu je nepochybne ich najklasickejšou formou. Hlavným rozdielom medzi podpisom vlastnoručným a elektronickým, je skutočnosť, že vlastnoručný podpis neobsahuje technickú špecifikáciu

⁵ Rozsudok NS SR, sp.zn.: 5Sžo/98/2015)

⁶ Právne aspekty elektronického podpisu a jeho využitie v aplikačnej praxi / Regina Hučková, Diana Treščáková. In: Právo, obchod, ekonomika III.: zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. ISBN 9788081520563. s. 80-87.

⁷ https://www.havelpartners.cz/ako-na-digitalne-pravne-ukony-a-elektronicky-podpis/?fbclid=IwAR1RIGpTn0XUW3soHIW_aRCn7hNJo6EIX0Ln6LbLK875R24VpZldQNJLVWs

⁸ https://www.slovensko.sk/sk/slovník/detail/_kep

⁹ Rozsudok NS SR, sp.zn.: 5Sžo/98/2015

¹⁰ BUDIŠ, P. *Elektronický podpis a jeho aplikácie v praxi*, ANAG 2008, 1. Vyd. ISBN 9788072634651, s. 22

prostriedkov na jeho samotné vytvorenie. Pri podpísaní dokumentu sa za najvyšší stupeň ochrany, podľa môjho názoru dá považovať jeho úradné overenie. Iba úradným overením vlastnoručného podpisu, vieme garantovať jeho nevyvrátiteľnú pravosť spojenú s obsahom uvedeného dokumentu. V prípade podpisu elektronického, je vzhľadom na uvedenú technickú špecifikáciu a popísaného tajného (súkromného) kľúča podpis overený automaticky naplnením jeho technických parametrov. Ďalšou, podstatnou odlišnosťou je, že v prípade ak by došlo k akémukoľvek narušeniu, znehodnoteniu či zmene pôvodného znenia obsahu dokumentu od momentu podpísania, takúto skutočnosť bude možné zistiť.¹¹

Pokiaľ ide o písomnosti ako také je vhodné uviesť, že prejav vôle konajúceho kontrahenta zahŕňa všetky podstatné náležitosti zachytené v písomnom texte. Bezvýznamné tak budú všetky eventuálne zámery konajúceho kontrahenta, ktoré v písomnom texte neboli vyjadrené. Táto problematika sa priamo viaže i na otázku podpisu. Jednoducho povedané, písomný prejav musí byť podpísaný a to samozrejme aj v prípade elektronického právneho úkonu. Až na základe podpisu konajúceho kontrahenta v danej transakcii je písomný prejav jeho vôle (právny úkon) platný. Za istých okolností však na druhej strane môže dôjsť k tomu, že je pripustená možnosť nahradiť podpis kontrahenta mechanickými prostriedkami.¹²

Pokiaľ ide o túto problematiku v Českej republike, právne otázky spojené s požiadavkami na písomnosť je možné opäť nájsť v najdôležitejšom civilistickom kódexe – občianskom zákonníku. Nikde v tomto zákone nenachádzame presnú definíciu čo to písomná forma právneho úkonu je alebo znamená. Dalo by sa však povedať, že vzhľadom na prax nespôsobuje interpretačné problémy odsek štvrtý § 562 Českého občianskeho zákoníka (Zákon č. 89/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů – občanský zákoník ďalej v texte len „OZ ČR“) zaoberajúci sa touto problematikou.

Toto ustanovenie vo svojom obsahu zahrnuje eopiso i elektronické prostriedky. Ich použitím je písomná forma právneho úkonu v plnom rozsahu zachovaná.¹³

Typicky sa môže jednať o nahradenie podpisu pomocou pečiatky či faksimili, v podmienkach elektronických kontraktácií bude relevantné predovšetkým naskenovanie podpisu.

Otázkou však zostáva, za akých okolností je takéto nahradenie možné bez ďalšieho uskutočniť. Túto otázku je možné naozaj zodpovedať jednoducho tak, že naskenovaným podpisom je možné nahradiť podpis v prípadoch tam, kde je to v súkromnoprávnom styku obvyklé, a to na základe objektívneho posúdenia.

Práve totožnosť osoby, ktorá právny úkon vykonáva a v ktorej mene sa podáva a overenie takejto listiny resp. úkony je kľúčovým prvkom pri splnení náležitosti subjektu v prípade elektronického právneho úkonu. Aktuálne, kedy je elektronická forma čohokoľvek každodennou súčasťou života, je tento významný predpoklad platnosti takto urobeného právneho úkonu realizovaný rôznymi formami.

Príkladom je vyplňovanie formulárov rôzneho typu, zadávanie čísel platobných kariet až po elektronický podpis v jeho rozmanitých podobách a taktiež využitie sofistikovanejších systémov pre komunikáciu s orgánmi verejnej správy a k tomu pridelený hardware. Podľa nášho názoru, práve z dôvodu vyššie uvedenej podmienky overenia totožnosti danej osoby, sa dnes rozvíjajú a fungujú systémy pre manažment elektronickej identity najmä pre fungovanie

¹¹ SEMANČÍK, R.: Elektronický podpis v praxi, AT&P Journal 9,3 (March 2002), pp. 65-67.

¹² LECHNER, T.: *Elektronické dokumenty v právní praxi*. Praha-Leges, 2013. s. 265

¹³ Konkrétna dikcia tohoto ustanovenia stanoví: (4) *Pisemná forma je zachována, je-li právní úkon učiněn telegraficky, dálnopisem nebo elektronickými prostředky, jež umožňují zachycení obsahu právního úkonu a určení osoby, která právní úkon učinila*

občanov a právnických osôb v rámci elektronizácie verejnej správy v súvislosti s e- governmentom.¹⁴

Z uvedeného jasne konštatujeme, že nato aby bolo možné zodpovedať otázku platnosti, či naopak neplatnosti právneho úkonu, je nevyhnutné jasne a zreteľne identifikovať osobu, ktorej sa daný právny úkon priamo týka a svojim podpisom vyjadruje náležitú vôľu.¹⁵

V prípade prejavu vôle právnickej osoby, zaviedlo Nariadenie eIDAS inštitút elektronickej pečate. Elektronickej pečate vzhľadom na jej účel samotný, možno nazvať „dôkazom“, že daný elektronickej dokument vydala právnická osoba, ktorej sa úkon týka a uvedené nariadenie pre spomínané právnické osoby, zavádza pojem „pôvodca pečate“.¹⁶

Vyjadrenie súhlasu osoby s konkrétnym právnym úkonom v elektronickej podobe však Občiansky zákonník nedefinuje.

Nato, aby sme teda vedeli určiť vyjadrenie súhlasu oprávnenej osoby a tým pádom aj určiť či ide o platný právny úkon, v prípade elektronickej právneho úkonu, musíme nazrieť do právneho predpisu, ktorý svojim obsahom zachytáva konkrétne elektronickej právne úkony, ich náležitosti a podmienky ich platnosti. Jedná sa konkrétne o Zákon o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e- Governmente č. 305/2013 Z. z. v znení neskorších predpisov).

Čo sa týka spomínanej písomnej formy právneho úkonu, v niektorých prípadoch sa okrem tejto formy vyžaduje nielen písomná forma, ale aj úradné overenie pravosti podpisu osoby, ktorá zmluvu alebo iný jednostranný úkon podpisuje.

Do §40 OZ sa doplnil ods. 5, podľa ktorého sa na „*právne úkony uskutočnené elektronickej prostriedkami, podpísané zaručeným elektronickej podpisom a opatrené časovou pečiatkou, osvedčenie pravosti podpisu nevyžaduje.*“¹⁷

Z uvedeného teda možno konštatovať, že na platnosť elektronickej právneho úkonu, pri ktorom zákon vyžaduje osvedčenie pravosti podpisu stačí platný elektronickej podpis v závislosti od konkrétneho prípadu.

V súvislosti s vývojom nových, moderných technológií v dnešnej dobe sa musel zmeniť aj prístup k forme právnych úkonov a taktiež právo sa musí vysporiadať s akceptáciou elektronickej urobeným právnym úkonom ako platným, účinným a vynútitelným prejavom vôle.

Elektronickej právny úkon, ktorý nie je podpísaný zaručeným elektronickej podpisom, ale iba tzv. obyčajným elektronickej podpisom sa tiež uznáva za písomnú formu právneho úkonu. Pravdou ale je že bez zaručeného elektronickej podpisu sa ťažko dokazuje, či prejav vôle pochádza od určitej osoby. Naopak zaručený elektronickej podpis je dostatočne zabezpečený a spoľahlivý prostriedok.¹⁸

Napriek tomu, že právna úprava (ne)platnosti právnych úkonov patrí medzi fundamentálne zložky matérie občianskeho práva hmotného, resp. súkromného práva, stav legislatívno-technického vyjadrenia požiadaviek na vôľu subjektu práva a jej prejav elektronickej formou, nie je v rámci súkromného práva vyslovene vymedzený.

¹⁴ GLANCY, D.J.: Zákon o elektronickej podpise ako cesta k elektronickej obchodu. Preložila Moravčíková, A. Justičná revue, 53, 2001 č. 8-9, s. 891-900.

¹⁵ HUČKOVÁ, R.- TREŠČÁKOVÁ, D. : Právne aspekty elektronickej podpisu a jeho využitie v aplikačnej praxi, In: Právo, obchod, ekonomika III.: zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. ISBN 9788081520563.

¹⁶ Článok 3 ods. 9 Nariadenia európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 910/2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronickej transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES

¹⁷ VOJČÍK, Peter a kol. *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. Tretie vydanie. IURA EDITION, spol. s r. o. Bratislava. 2010. s. 136

¹⁸ VOJČÍK, P.: *Občianske právo hmotné*. 2. aktualizované vydanie, I. diel, Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s.72-73

V zmysle ustanovení OZ neplatný je právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom, a ktorý nebol urobený vo forme, ktorú vyžaduje zákon alebo dohoda účastníkov.¹⁹

V prípade elektronických právnych úkonov, je podľa nášho názoru na posúdenie platnosti alebo neplatnosti daného právneho úkonu okrem zákonom predpísanej formy daného úkonu, ťažiskové najmä už viac krát spomínané určenie totožnosti osoby, ktorej sa právny úkon týka. Uvedené prirodzene vyplýva zo samotnej povahy elektronických právnych úkonov.²⁰

Definícia elektronického podpisu a zaručeného elektronického podpisu, je obsiahnutá v rozsudku NS SR, sp.zn.: 1Sžr/72/2014 a vychádzajúc práve z uvedenej judikatúry, prípadne nedodržanie zákonom predpísanej formy bude v mat' v konečnom dôsledku za následok neplatnosť právneho úkonu.

Elektronický podpis je informácia pripojená alebo inak logicky spojená s elektronickým dokumentom a nemožno ju vyhotoviť bez znalosti súkromného kľúča a elektronického dokumentu. Na základe znalosti tejto informácie a verejného kľúča patriaceho k súkromnému kľúču použitému pri jej vyhotovení možno overiť, že elektronický dokument, ku ktorému je pripojená alebo s ním inak logicky spojená, je zhodný s elektronickým dokumentom použitým na jej vyhotovenie a taktiež obsahuje údaj, ktorý jasne identifikuje podpisovateľa a tým pádom účinne spojí meno s elektronickým podpisom danej osoby. Neplatný právny úkon (negotiuminvalidum) prejavuje také podstatné alebo zákonom určené vady, ktoré v zásade neumožňujú aby v časti, v ktorej je neplatný, spôsobil právne následky.²¹

Podľa uznesenia NS ČR z 24.11.2005, sp.zn. 26Cdo 1079/2005 je platnosť právneho úkonu treba posudzovať podľa všeobecne záväzných právnych predpisov, ktoré existovali v dobe, kedy bol právny úkon urobený.²²

Teleologicky by sa dalo zhrnúť, že cieľom zákonodarcu bolo naplnenie dvoch základných momentov.

Konkrétne išlo spoľahlivo zachytiť príslušný obsah právneho úkonu a rovnako i jednoznačné (v angličtine sa pre označenie tejto skutočnosti používa termín „unequivocal“ – nedvojznačný) určenie tej osoby, ktorá konkrétny právny úkon vykonala. Ide o zásadné a nevyhnutné predpoklady na riadnu a platnú kontraktáciu.

O tejto problematike bolo v odborných publikáciách napísaných mnoho rozborov, viaceré komentáre sú dostupné okrem iného i prostredníctvom systému ASPI, resp. v početných článkoch publikovaných ako na domácej, tak i zahraničnej pôde.

Čo sa týka prípadnej neplatnosti elektronických právnych úkonov, zákon nerozlišuje medzi neplatnosťou „klasických právnych úkonov“ a úkonov elektronických.

Teória občianskeho práva v OZ, rozlišuje absolútne neplatný právny úkon a relatívne neplatný právny úkon. Ako už bolo uvedené, predpokladom platnosti právneho úkonu je to, že spĺňa všetky náležitosti, ktoré stanovujú normy hmotného práva, v opačnom prípade ide o neplatný právny úkon.

Podľa § 37 ods. 1 OZ, právny úkon sa musí urobiť slobodne a vážne, určite a zrozumiteľne; inak je neplatný. Citované ustanovenie stanovuje základné náležitosti právnych úkonov, pričom pokiaľ právny úkon nespĺňa čo i len jednu náležitosť, je postihnutý absolútnou neplatnosťou.²³

¹⁹ HULMÁK, M. *Elektronický právny styk*. Právne rozhledy. 2005 č.7, s. 15

²⁰ DONÁT, J a kol.: *Nariadenie IDAS komentár*. Praha-C.H.BECK, 2017. 304 s. ISBN: 978-80-7400-633-3

²¹ Rozhodnutie NS SR, sp.zn.: 1Sžr/72/2014

²² Uznesenie NS ČR, sp.zn.: 26Cdo 1079/2005

²³ <https://hnonline.sk/prakticke-hn/90189-absolutna-neplatnost-pravných-ukonov>

Druh neplatnosti daného elektronického úkonu sa podľa nášho názoru odvíja od samotného druhu elektronického právneho úkonu ktorý má byť neplatný. Prípadné chyby v písaní a počítaní ešte nezakladajú neplatnosť právneho úkonu, pokiaľ je jeho význam nepochybný (§ 37 ods. 3 Občianskeho zákonníka).²⁴

Ako príklad si môžeme uviesť podpísanie plnej moci, ktorá v prípade zastupovania tvorí základ podania samotného, keďže je v tomto prípade dokument podpísaný zástupcom.

Za predpokladu, že by v takomto podaní absentoval elektronický podpis alebo by bol elektronický podpis neplatný z dôvodu neplatnej licencie podpisovateľa, bol by takýto právny úkon absolútne neplatný. Jeho následok by vzhľadom na definíciu absolútne neplatného právneho úkonu by bol tým pádom taký, že by sa na neho hľadelo ako by neexistoval.²⁵

Z praxe však vyplýva, že práve v prípade absencie elektronického podpisu pri podaniach a komunikácii s orgánmi verejnej moci sa na takýto úkon nehľadí ako na neexistujúci pretože následne daný orgán vyzve odosielateľa podania na opravu vád, ktoré dané podanie obsahuje. Uvedená definícia absolútne neplatného právneho úkonu teda s poukazom na príklad z praxe nezapadá do tejto koncepcie.

Samozrejme, nie všetky elektronické úkony zahŕňajú komunikáciu s verejným sektorom. Na príklade uzavretia zmluvy medzi zmluvnými stranami elektronickou formou si naopak vieme predstaviť absolútnu neplatnosť elektronickej zmluvy ak v tejto zmluve absentuje zákonom predpísaná náležitosť a druhá strana na takúto vadu neupozorní.

V prípade, že na kúpnej zmluve uzavretej elektronickou formou, absentuje kvalifikovaný elektronický podpis predávajúceho máme zato, že by šlo o absolútne neplatný právny úkon, keďže by na takomto právnom úkone absentovala vôľa predávajúceho previesť predmet kúpy na osobu kupujúceho, nehovoriac o tom, že v prípade prevodu vlastníctva k nehnuteľnosti by kataster nehnuteľností konanie zastavil a v prípade neodstránenia tohto „nedostatku“ by nedošlo k zápisu vlastníka nehnuteľnosti do katastra nehnuteľností a vlastnícke právo nevzniklo.

Záver

Vzhľadom na uvedené, si dovoľujeme skonštatovať, že napriek zákonnému nerozlišovaniu medzi následkami neplatnosti klasického právneho úkonu a právneho úkonu, ktorý bol urobený elektronicke možno bádať isté rozdiely.

Práve uvedená výzva, ktorá je v prípade vady právneho úkonu zaslaná zo strany orgánu s ktorým účastník právneho úkonu komunikuje, je z nášho pohľadu akousi ústretovosťou vo vzťahu k elektronickým právnym úkonom. Vychádzajúc z uvedeného si dovoľujeme skonštatovať, že elektronicke formu právnych úkonov v rámci súkromného práva je nevyhnutné presne definovať zákonnou formou.

Prispôsobenie právnych úkonov aj ich v elektronickej forme popri „klasických“ právnych úkonoch a ich taxatívne stanovené náležitosti sú z pohľadu prípadných nezrovnalostí podľa nášho názoru nevyhnutnou súčasťou ich plnohodnotného „začlenenia“ do bežnej praxe.

Aj napriek vyššie uvádzaným zákonom, ktoré sa problematike elektronizácie vo svojom obsahu komplexne venujú, je nutné práve následky neplatnosti elektronického právneho úkonu, podľa nášho názoru špeciálne a osobitne vymedziť. Situácia, kedy sa de facto jedná o rovnakú právnu problematiku a inštitút práva no vyžaduje si akési „rozdielne“ definovanie je v rámci občianskoprávných vzťahov istou raritou.

²⁴WINDISCH, A.: Podpisovanie elektronických dokumentov. 2016,dostupné online: https://www.dcom.sk/oznamy-obec/-/asset_publisher/TansOWSRx517/content/podpisovanie-elektronickych-dokumentov

²⁵ DONÁT, J a kol.: *NariadenieIDAS komentár*. Praha-C.H.BECK, 2017. 304 s. ISBN: 978-80-7400-633-3

Vyššie uvedený príklad s kúpnu zmluvou a absenciou prejavu vôle predávajúceho by teda v prípade, ak by sme postupovali podľa dostupnej judikatúry a výkladu neplatnosti právneho úkonu postupovali bol považovaný za absolútne neplatný právny úkon a kataster nehnuteľností, by sa takouto zmluvou vôbec nemal zaoberať pretože by v uvedenej situácii nepochybne šlo o absolútne neplatný právny úkon.

Aktuálny stav zákonných ustanovení a judikatúry a jeho nerozlišovanie neplatnosti elektronického a klasického právneho úkonu však nedáva priestor na ich rozličné posudzovanie.

Prax realizácie právnych úkonov elektronickou formou a ich prípadnej neplatnosti sa teda podľa nášho názoru mňa definícii klasickej neplatnosti a taktiež jej rozlišovaniu na absolútne a relatívne neplatný právny úkon.

V prípade elektronických právnych úkonov prax smeruje skôr k právnemu názoru, že absolútna neplatnosť elektronického právneho úkonu neexistuje resp. existovať nemusí a to práve s poukazom na vyššie uvedený príklad kúpnej zmluvy a následnej výzvy katastra nehnuteľností.

Na záver tohto článku možno konštatovať ako už bolo viac krát v texte avizované, že podľa nášho názoru, nemožno úplne a celým obsahom stotožňovať elektronický právny úkon a klasický právny úkon a to minimálne vzhľadom na ich prípadnú neplatnosť vo vzťahu ku konkrétnym vybraným právnym úkonom, z dôvodov ich v istých prípadoch rozličného posudzovania a nazerania na právne účinky ktoré zakladajú.

Literatúra

1. DONÁT, J a kol.: *Nariadenie IDAS komentár*. Praha-C.H.BECK, 2017. 304 s. ISBN: 978-80-7400-633-3
2. Elektronické dokumenty - ich reálne využitie a aplikácia pri riešení sporov vzniknutých z elektronického obchodovania / Diana Treščáková, Lukáš Michal'ov; recenzenti Milena Barinková, Michal Radvan. In: *Právo, obchod, ekonomika V. : zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. ISBN 9788081523151. s. 455-466. TREŠČÁKOVÁ, Diana (50%) - MICHAL'OV, Lukáš (50%)
3. Elektronický obchod: 3. kapitola / Diana Treščáková; recenzenti Gabriela Dobrovičová, Ján Matejka. In: *Právo informačných a komunikačných technológií*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020. ISBN 9788081529108. s. 36-58. TREŠČÁKOVÁ, Diana (100%)
4. FEKETE, I.: *Občiansky zákonník : veľký komentár*. 3. aktualizované vydanie, 1. zväzok, Všeobecná časť. Bratislava: Eurokódex, 2017. 1112 s. ISBN: 978-80-8155-073-7
5. GERLOCH, A. 2004. *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. ISBN 80-86473-85-6
6. GLANCY, D.J.: *Zákon o elektronickom podpise ako cesta k elektronickému obchodu*. Preložila Moravčíková, A. *Justičná revue*, 53, 2001 č. 8-9, s. 891-900.
7. HULMÁK, M. *Elektronický právny styk*. *Právne rozhledy*. 2005 č.7 ISBN 978-80-7380-719-1.
8. KMENT, V.: *Elektronické právni jednání*. Praha: WoltersKluwer, 2018. 418 s. ISBN: 978-80-7552-814-8
9. LECHNER, T.: *Elektronické dokumenty v právni praxi*. Praha-Leges, 2013. 265 s. ISBN: 978-80-8757-641-0
10. Nariadenie eIDAS - riešenie pre odstránenie nedôvery v elektronické obchodovanie? / Regina Hučková, Diana Treščáková ; recenzenti Mária Bujňáková, Gabriela Dobrovičová, Alena Krunková. In: *Právo, obchod, ekonomika VII.: zborník príspevkov z vedeckého sympózia : 11. - 13. október 2017, Vysoké Tatry*. Košice : Univerzita Pavla

- Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. ISBN 9788081525285. s. 201-210 HUČKOVÁ, Regina (50%) - TREŠČÁKOVÁ, Diana (50%)
11. Právne aspekty elektronického podpisu a jeho využitie v aplikačnej praxi / Regina Hučková, Diana Treščáková ; recenzenti Viktória Bobáková, Hana Marková. In: Právo, obchod, ekonomika III.: zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. ISBN 9788081520563. s. 80-87. HUČKOVÁ, Regina (50%) - TREŠČÁKOVÁ, Diana (50%)
 12. Právo elektronického obchodu. Širšie súvislosti / Diana Treščáková; recenzenti Gabriela Dobrovičová, Milan Ďurica. 1. vyd. Praha: NakladatelstvíLeges, 2021. - 229 s. ISBN 9788075024961. TREŠČÁKOVÁ, Diana (100%)
 13. Uzatváranie zmlúv v 21. storočí - nové pohľady a výzvy / Diana Treščáková; recenzenti Gabriela Dobrovičová, Milena Barinková. In: Právo, obchod, ekonomika II.: zborník vedeckých prác. Praha: Leges, 2012. ISBN 9788087576335. s. 231-241. TREŠČÁKOVÁ, Diana (100%)
 14. Virtuálna identita a elektronické schránky - vzájomné súvislosti [elektronický zdroj] / Diana Treščáková. recenzované. In: StudiaIuridicaCassoviensia. ISSN 1339-3995. Roč. 5, č. 1 (2017), s. 113-120, online. Spôsob prístupu: http://sic.pravo.upjs.sk/files/10_trescakova_-_elschranky.pdf. TREŠČÁKOVÁ, Diana (100%)
 15. VOJČÍK, Peter a kol. *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. Tretie vydanie. IURA EDITION, spol. s r. o. Bratislava. 2010. ISBN 978-80-8078-368-6
 16. VOJČÍK, Peter et al. *Občianske právo hmotné*. 1. diel. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 382 s.
 17. VOJČÍK, Peter et al. *Občianske právo hmotné*. 2. diel. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 378 s.
 18. VYDROVÁ, P.: *Zaručený elektronický podpis a zaručená elektronická pečať: skutočne rovnocenné*, 2016. dostupné online: <https://www.linkedin.com/pulse/zaručený-elektronický-podpis-zaručená-elektronická-zabudková-ll-m->
 19. WINDISCH, A.: *Podpisovanie elektronických dokumentov*. 2016, dostupné online: https://www.dcom.sk/oznamy-obec/-/asset_publisher/TansOWSRx517/content/podpisovanie-elektronicky-dokumentov
 20. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 45/2001 z 18. decembra 2000 o ochrane jednotlivcov so zreteľom na spracovanie osobných údajov inštitúciami a orgánmi spoločenstva a o voľnom pohybe takýchto údajov
 21. Nariadenie európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 910/2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES
 22. Davidson § Assocs. V. Jung, 422 F. 3d 630 , 632 (8th Cir. 2005)
 23. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn.: 2Cdo/99/2009
 24. Rozhodnutie NS ČR z 3.5..2016, sp. Zn. 23 Cdo 4093/2015
 25. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 18.8.2010, sp. Zn. 2. Sžo 505/2009
 26. Rozsudok vo veci : ESL Worldwide.com, Inc. v. Interland, Inc. 06-VC-2503 (S.D.N.Y. June 21, 2006)
 27. Rozsudok vo veci : LawrenceFeldman v. Google, Inc., 513 F. Supp.2d 229 (E.D.Pa 2007)
 28. Rozsudok vo veci: C-49/11, ContentServicesLtd v. Bundesarbeitskammer, zo dňa 5. Júla 2012
 29. Rozsudok vo veci: ProCD, INCORPORATED v Matthew ZEIDENBERG and SilkenMountain Web Services, Inc. 86 F.3d 1447 (1996)

30. Rozsudok vo veci: SPECHT V NETSCAPE COMMUNICATIONS CORP. 306 F. 3D 17 (2D Cir. 2002)
31. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 20. Júna 2012, sp.z.: 7m Cdo 12/2011
32. Uznesenie Ústavného súdu SR z 15. Decembra 2016 , sp.zn II, ÚS 922/20

RUČENÍ SPOLEČNÍKA A JEDNATELE ZA DLUHY SPOLEČNOSTI S RUČENÍM OMEZENÝM

Mgr. Petra Kotápišová
Univerzita Karlova, Právnická fakulta
kotapisp@prf.cuni.cz

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-14>

Abstrakt

Příspěvek se zabývá možnostmi věřitele, jak prolomit majetkovou samostatnost společnosti s ručením omezeným a domoci se vykonatelné pohledávky na bývalém společníkovi. Možnosti jsou analyzovány na konkrétním příkladu z praxe, kdy jediný společník a zároveň jednatel převedl svůj stoprocentní podíl na tzv. bílého koně před ukončením soudního řízení, kterým byla věřiteli přiznána pohledávka. Věřitel se kupříkladu může domáhat zákonného ručení jednatele (byť bývalého) z titulu porušení péče řádného hospodáře nebo zákonného ručení vzniklého v důsledku ovlivnění společnosti. Má však věřitel skutečnou možnost unést v těchto případech důkazní břemeno? V příspěvku je pojednáno o jednotlivých možnostech uspokojení pohledávky; především je hodnocena jejich efektivita.

Abstract

The present paper deals with the possibilities of a creditor to break the property independence of a limited liability company and to enforce an enforceable claim against a former partner. The options are described using a specific example from practice, where the sole shareholder and also the managing director transferred his 100% share to a so-called white horse before the conclusion of the court proceedings by which the creditor was awarded the claim. For example, a creditor may claim statutory liability of a managing director (even a former managing director) for breach of due care or statutory liability arising as a result of influence on the company. But does the creditor have a real opportunity to bear the burden of proof in these cases? The paper discusses the various options for obtaining payment of a claim, in particular the effectiveness of each option is assessed.

Klíčová slova: Společnost s ručením omezeným, péče řádného hospodáře, zákonné ručení, společník, jednatel, věřitel, pohledávka, dluh

Key words: Limited liability company, due diligence, statutory liability, shareholder, managing director, creditor, claim, debt

Úvod¹

V českém právním řádu, stejně jako v jiných evropských právních rádech, funguje majetkové oddělení společnosti a jejích členů.² Za dluhy společnosti tak společníci odpovídají jen omezeně. Majetkové oddělení společnosti s sebou nese možné problémy spojené s určitou nespravedlností vůči věřitelům společnosti, kteří se nemohou domoci svého plnění za

¹ Tato kapitola byla vytvořena v rámci výzkumného projektu Soukromé právo a výzvy dneška, id. PROGRES Q03

² Srov. EICHLEROVÁ, K. Společnost s ručením omezeným. In. ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I. a kol. Právo obchodních korporací. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 317. ISBN: 978-80-7598-991-8.

dlužníkem, protože například ze společnosti zbyla jen (majetkově) prázdná entita. Tento příspěvek se věnuje vymezení možností, jak se může věřitel společnosti s ručením omezeným domoci své pohledávky po jejím bývalém jediném společníkovi a zároveň jednatelem. U jednotlivých možností bude především zhodnocena jejich efektivita v právní praxi, tedy jaká je šance na úspěch věřitele v případném soudním sporu. Možnosti budou hodnoceny na konkrétním modelovém příkladu, kdy společnost s ručením omezeným měla jediného společníka, který byl zároveň jediným jednatelem. Společnosti jako dlužníkovi byla rozsudkem soudu uložena povinnost zaplatit věřiteli konkrétní dlužnou částku včetně příslušenství. Společník následně převedl společnost na jinou, zahraniční fyzickou osobu, která se stala rovněž i jediným jednatelem společnosti (tzv. bílý kůň). Na soudem přiznaný nárok věřiteli společnost ničeho neuhradila.³

Český právní řád věřiteli poskytuje širší škálu možností, jak se své pohledávky domoci na jiném subjektu, než je sama společnost. V praxi je ovšem často poměrně složité tyto instituty skutečně využít, neboť důkazní břemeno (až na drobné výjimky) vázne na věřiteli, který mnohdy nemá reálnou možnost jej unést, neboť se nachází v informačním deficitu o majetkových hodnotách vůči společníkovi nebo jednatelem.

1. Ručení společníka za dluhy společnosti

Jednou z možných cest, jak se věřitel může domoci své pohledávky, je využití ručení společníka za dluhy společnosti. Zákon o obchodních korporacích stanovuje ručení společníka za dluhy společnosti ještě ve čtyřech dalších případech, a to (i) ručení v případě nesplnění vkladové povinnosti, srov. text níže; (ii) ručení do výše podílu na likvidačním zůstatku společníka, které však není přílehlavé pro uvedený modelový případ; (iii) ručení z titulu výkonu funkce člena statutárního orgánu (více kapitola 2); a (iv) ručení v případě ovlivnění (více kapitola 4).

Ručební povinnost společníků je ve větší či menší míře u všech typů společností.⁴ Ve společnosti s ručením omezeným ručí společníci společně a nerozdílně do výše, v jaké nesplnili vkladové povinnosti podle stavu zapsaného v obchodním rejstříku v době, kdy byli věřitelem vyzváni k plnění (§ 132 odst. 1 z. o. k.⁵). Ve chvíli, kdy je základní kapitál plně splacen a tato skutečnost je zapsána v obchodním rejstříku, tak společníci v podstatě za dluhy společnosti za dobu jejího trvání neručí vůbec.⁶

Vedle ručení společníka za dluhy společnosti podle zákona o obchodních korporacích není možné opomíjet také povinnost nahradit škodu podle občanského zákoníku.^{7, 8} V souladu

³ V uvedené situaci se nabízí předně využít možnosti exekuce nebo soudní výkon rozhodnutí. Cílem tohoto příspěvku však není jakkoliv popisovat nebo hodnotit možnosti vymáhání dluhu přímo po společnosti, proto jsou tyto instituty v příspěvku úmyslně opomenuty. Nadto je vhodné upozornit, že za situace, kdy společnost je neaktivní a neplní ani povinnost ukládání účetních závěrek do obchodního rejstříku, má věřitel jen velmi omezenou možnost využít soudního výkonu rozhodnutí, kdy v návrhu je nutné označit jak způsob vymáhání, tak také majetek společnosti. Při exekuci tento problém nevzniká, avšak věřitel se vystavuje riziku, že exekutor žádný majetek nezjistí a exekuce bude zastavena pro nemajetnost. Věřitel pak bude povinen hradit paušálně určené či účelně vynaložené výdaje exekutora.

⁴ Byť např. u akciové společnosti se ručební povinnost aktivuje až ve chvíli její likvidace, kdy akcionáři ručí do výše likvidačního zůstatku.

⁵ Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „z. o. k.“ nebo „zákon o obchodních korporacích“).

⁶ Shodně LOKAJÍČEK. J. Prolomení majetkové samostatnosti kapitálových společností. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2016, s. 124.

⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obč. zák.“ nebo „občanský zákoník“).

⁸ LOKAJÍČEK. J. Prolomení majetkové samostatnosti kapitálových společností. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2016, s. 124. ISBN 978-80-7400-603-6.

s ust. § 2909 obč. zák. by mohl společník odpovídat za škodu, kterou způsobil úmyslným porušením dobrých mravů. Převod stoprocentního podílu ve společnosti na tzv. bílého koně, který vedl k tomu, že se ze společnosti s ručením omezeným stala (majetkově) prázdna entita, je dle mého názoru možné hodnotit jako porušení dobrých mravů, neboť zde lze sledovat úmysl bývalého společníka zbavit se zadlužené společnosti na úkor věřitelů. Nelze však zapomínat na majetkovou oddělenost společnosti. Věřitelova pohledávka zůstává změnou společníka nedotčena a vůči společnosti trvá i nadále. Rovněž zajímavá je také otázka aktivní legitimace.⁹ Je nutné posoudit, komu vlastně jednáním společníka vznikla škoda. Dalo by se tvrdit, že škoda vznikla spíše novému společníkovi tím, že na něj byla převedena zadlužená společnost. Mám však za to, že náhrady škody by se v uvedeném případě mohl dovolávat právě i věřitel. Věřiteli totiž vznikla škoda právě tím, že společník převedl svůj stoprocentní podíl na tzv. bílého koně, čímž učinil společnost neaktivní a zapříčinil tak, že věřitelova pohledávka nebyla uhrazena i přes pravomocné rozhodnutí soudu. Ust. § 2909 obč. zák. *in fine* však rovněž obsahuje korektiv, ve znění: „*vykonával-li však své právo, je škůdce povinen škodu nahradit, jen sledoval-li jako hlavní účel poškození jiného.*“ Takto stanovené pravidlo prakticky zamezuje možnosti užití uvedeného ustanovení na posuzovaný modelový případ, neboť pro věřitele by bylo nesmírně obtížné před soudem prokázat, že bývalý společník jednal skutečně s úmyslem ho poškodit.¹⁰

2. Doktrína piercing the corporate veil

Při řešení možných způsobů, jak se může věřitel domáhat uspokojení své pohledávky po společníkovi, nemůžeme opomenout doktrínu *piercing the corporate veil* (propichování korporátního závoje). České právosice zatím na tento institut nepamatuje, odbornou praxí je nicméně hojně řešen.¹¹ Doktrína *piercing the corporate veil* vychází z rozhodovací praxe amerických soudů a postupně se rozšířil až do rozhodovací praxe evropských soudů, především francouzských a německých.¹² Možnost „*propíchnout korporátní závoj*“ ve zkratce znamená, že soudním rozhodnutím může být prolomeno majetkové oddělení společnosti od jejích společníků. Společníci pak odpovídají za dluhy společnosti vlastním majetkem, jako by dluhy společnosti byly jejich vlastní.¹³ V právní praxi se jedná o prostředek *ultima ratio*, je k němu tedy přistoupeno jen tehdy, jsou-li pro to zvláště zřetele hodné důvody. Tento přístup soudů je logický, neboť přílišné užívání a časté „*propichování korporátního závoje společnosti*“ by vedlo k narušení právní jistoty ve vztahu k majetkové oddělenosti společnosti.¹⁴ Majetkoprávní samostatnost však nemůže působit bezmezně a jako taková

⁹ K tomu blíže SEDLÁČEK, M. Pojetí věcné legitimace v civilním procesu a možnosti nápravy jejího nedostatku. In KEREKEŠOVÁ, M., MACKO, L., ROMANOVÁ, E. (eds.). Košické dni súkromného práva III. Recenzovaný zborník vedeckých prac. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2021, s. 267 – 276. ISBN 978-80-5740-024-0.

¹⁰ Srov. LOKAJÍČEK, J. op. cit., s. 125.

¹¹ Např. LOKAJÍČEK, J. Prolomení majetkové samostatnosti kapitálových společností. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016. 175 s. ISBN 978-80-7400-603-6.; ČERNÁ, S. Lze prolomit majetkové hranice obchodní společnosti? In. PAUKNEROVÁ, M., TOMÁŠEK, M. et al. Nové jevy v právu na počátku 21. století - sv. 4 - Soukromé právo. Praha: Karolinum, 2009. s. 28 – 46. ISBN 978-80-2461-687-2; PATĚK, D. K možnosti prolomení majetkové samostatnosti české společnosti s ručením omezeným. In. PAUKNEROVÁ, M., TOMÁŠEK, M. et al. Nové jevy v právu na počátku 21. století - sv. 4 - Soukromé právo. Praha: Karolinum, 2009. s. 46 - 54. ISBN 978-80-2461-687-2.

¹² ČERNÁ, S. Lze prolomit majetkové hranice obchodní společnosti? op. cit., s. 28 – 46.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Srov. LOKAJÍČEK, J. op. cit., s. 125.

podléhá základním korektivům soukromého práva jako jsou dobré mravy a zákaz zneužití práva.¹⁵

Možnost, jak prolomit majetkovou samostatnost společnosti a domoci se přiznaného nároku i po společníkovi společnosti s ručením omezeným poskytuje ust. § 8 obč. zák. ve znění: „*Zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany.*“. Tímto ustanovením je prakticky možné využít institut *piercing the corporate veil*, aniž bychom jej takto přímo nazývali. Shodně s Janem Lokajíčkem mám za to, že na zneužití práva je potřeba nahlížet subjektivně.¹⁶ Věřitel by tak musel u soudu prokázat, že společník společnost převedl skutečně s úmyslem zbavit se zadlužené společnosti a s tím spojené hrozby vzniku jeho ručení a poškodit tak věřitele (byť poškození věřitelů by bylo nepřímým úmyslem společníka). Unesení důkazního břemene by v tomto případě bylo věřitele nesmírně obtížné, ne-li zcela nereálné. V posuzované modelové situaci vyvstává ještě další problém, a to, že se jedná o bývalého společníka. Mám však za to, že zákaz zneužití práva se může uplatnit i v tomto případě, kdy společník využil svého práva převést společnost na jinou fyzickou osobu, avšak učinil tak s úmyslem zbavit se zadlužené společnosti.

3. Ručení jednatele za dluhy společnosti

Jak již bylo zmíněno v úvodu, jediný společník společnosti s ručením omezeným byl zároveň i jejím jediným jednatelem. V tomto případě tak může společník odpovídat za dluhy společnosti z titulu porušení péče řádného hospodáře.¹⁷ Je nutné upozornit, že jednatel neručí přímo za dluhy, které společnosti vznikly z důvodu porušení péče řádného hospodáře., ale ručí za dluhy společnosti do výše škody, která společnosti porušením péče řádného hospodáře vznikla.¹⁸ Podle ust. § 159 odst. 3 obč. zák.: „*Nenahradil-li člen voleného orgánu právnické osobě škodu, kterou jí způsobil porušením povinnosti při výkonu funkce, ačkoli byl povinen škodu nahradit, ručí věřiteli právnické osoby za její dluh v rozsahu, v jakém škodu nenahradil, pokud se věřitel plnění na právnické osobě nemůže domoci.*“ Nutným předpokladem pro aktivaci ručení člena voleného orgánu (a to i bývalého) je tak nesplnění povinnosti k náhradě škody společnosti.¹⁹

Na základě uvedeného lze nabýt dojmu, že proto, aby jednatel ručil za dluhy společnosti, musí se nejprve společnost domáhat náhrady škody po jednatele. Věřitel se však může ručení jednatele dovolávat přímo, a to i tehdy, když je společnost neaktivní. Shodně s Bohumilem Havlem jsem přesvědčena, že v případě, kdy se ručení jednatele za nesplacený dluh dovolává přímo věřitel společnosti, bude soud existenci škodního nároku posuzovat jako

¹⁵ PATĚK, D. K možnosti prolomení majetkové samostatnosti české společnosti s ručením omezeným. In: PAUKNEROVÁ, M., TOMÁŠEK, M. et al. *Nové jevy v právu na počátku 21. století - sv. 4 - Soukromé právo.* Praha: Karolinum, 2009. s. 53. Srov. také LOKAJÍČEK, J. op. cit., s. 119 – 124.

¹⁶ LOKAJÍČEK, J. op. cit., s. 121.

¹⁷ Jednat s péčí řádného hospodáře je základní povinností jednatele. (KOTÁPIŠOVÁ, P. Obrácené důkazní břemeno při porušení péče řádného hospodáře. In: SEDLÁČEK, M., STŘELEČEK, T. a kol. *Povinnost a odpovědnost v civilním právu hmotném a procesním. Speciální problémy.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 153 – 163. ISBN 978-80-7676-244-2. Srov. JOSKOVÁ, L. *Povinnost postupovat s péčí řádného hospodáře a obrácení důkazního břemena.* In: DVOŘÁK, J., MACKOVÁ, A. Eds. *Pocita Aleně Winterové k 80. narozeninám.* Praha: Všehrad, 2018, s. 153. ISBN 978-80-85305-53-1. Srov. také ustanovení § 159 odst. 1 obč. zák. Shodně také PATĚK, D. *Povinnost péče řádného hospodáře.* In: ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I. a kol. *Právo obchodních korporací. 2. vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 184. ISBN: 978-80-7598-991-8).

¹⁸ LASÁK, J., *Komentář k § 159* In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654).* Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, dostupné v databázi Beck-online.cz. ISBN 978-80-7400-852-8. Srov. také FILIP, V., FYRBACH, D. *Společnost s ručením omezeným.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 402 – 403. ISBN 978-80-7552-231-3.

¹⁹ LASÁK, J., op. cit.

předběžnou otázku.²⁰ Pokud by se věřitel nemohl dovolávat přímo, podstatně by to omezovalo jeho možnosti domoci se uspokojení své pohledávky, neboť např. v posuzovaném modelovém případě lze jen těžko očekávat, že by se nový společník (tzv. bílý kůň) dovolával náhrady škody po bývalém jednateli. Za situace, kdy je vznik nároku na náhradu škodu společností posuzován jako předběžná otázka, je nutné vždy prokázat předpoklady odpovědnosti jednatele k náhradě škody, a to bez výjimky.²¹ Není proto kupříkladu možné vydat rozsudek pro uznání proti jednateli z titulu zákonného ručení, aniž by bylo skutečně prokázáno, že společností způsobil škodu a že mu vznikla povinnost tuto škodu nahradit.²²

S rozdílným názorem přichází Jan Flídr, který uvádí, že součástí externí složky příkazu legality²³ není povinnost jednatele: „[...] zabezpečit dodržení smluvních závazků korporace, ledaže by porušení takového závazku současně představovalo jednání v rozporu s právními předpisy.“²⁴ Věřitel by se tak v případě porušení smluvní povinnosti společností nemohl dovolávat zákonného ručení jednatele v souladu s ust. § 159 odst. 3 obč. zák.²⁵ S takovou konstrukcí se neztotožňuji. Naopak jsem přesvědčena, že každé porušení smluvních povinností je zároveň protiprávním jednáním, neboť odporuje jedné ze základních zásad soukromého práva, a to zásadě *pacta sunt servanda*, která je také přímo uvedena v ust. § 3 odst. 2 písm. d) obč. zák. Věřitel se dle mého názoru tedy může dovolávat ručení jednatele v souladu s ust. § 159 odst. 3 obč. zák.

Podle ust. § 52 odst. 2 z. o. k.: „*Je-li v řízení před soudem posuzováno, zda člen voleného orgánu obchodní korporace jednal s péčí řádného hospodáře, nese důkazní břemeno tento člen, ledaže soud rozhodne, že to po něm nelze spravedlivě požadovat.*“ Jak je patrné z textace ustanovení, obrácení důkazního břemene se vztahuje na všechna řízení, ve kterých je posuzováno, zda jednatel porušil povinnost péče řádného hospodáře. Mám proto za to, že se důkazní břemeno bude obracet i v případě posuzování porušení péče řádného hospodáře v rámci prejudiciální otázky o vzniku povinnosti k náhradě škody vůči společnosti. Důkazní břemeno se však bude obracet jen v tomto jediném aspektu řízení, dokonce jen u protiprávního jednání a zavinění.²⁶ Jiný výklad by zakládal prakticky nemožnost věřitele unést důkazní břemeno, neboť věřitel má podstatný informační deficit a jen těžko by prokazoval, proč a z jakého důvodu jednatel jednal konkrétním způsobem. Zde je nutné upozornit na to, že věřitel musí nejprve v souladu s ust. § 2021 odst. 1 obč. zák. vyzvat k plnění samotnou společnost a teprve až ve chvíli, kdy není úspěšný, může se obrátit na (bývalého) jednatele společnosti postupem v souladu s § 159 odst. 3 obč. zák.²⁷

Aplikujeme-li výše uvedené na modelový případ, bude mít věřitel šanci na úspěch jen tehdy, nepodaří-li se jednateli u soudu prokázat, že jednal s péčí řádného hospodáře. Problémem však je, že jednatel (a zároveň jediný společník) „*utekl*“ ze společnosti až ve chvíli, kdy společnost prohrála řízení o uložení povinnosti zaplatit svůj dluh. Lze tvrdit, že teprve až v tuto chvíli mohlo být jeho jednání posuzováno jako nečestné, ale ani tak nenaplněvalo porušení povinnosti péče řádného hospodáře. Od novely zákona o obchodních

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 4194/2008, ze dne 22. 1. 2009. Srov. také rozsudek Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 4 Cmo 242/2019, ze dne 4. 3. 2020.

²³ Příkaz legality tvoří součást povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře a skládá se ze dvou složek, interní a externí. Do interní složky příkazu legality spadají povinnosti při správě obchodní korporace. Do externí složky pak spadá zabezpečení, aby obchodní korporace jednala navenek v souladu s právním řádem (FLÍDR, J. Deliktní odpovědnost člena statutárního orgánu obchodní korporace vůči třetím osobám. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 20. ISBN 978-80-7676-034-9).

²⁴ FLÍDR, J. op. cit., s. 20.

²⁵ FLÍDR, J. op. cit., s. 20 – 24.

²⁶ K tomu blíže KOTÁPIŠOVÁ, P. op. cit.

²⁷ LASÁK, J., op. cit.

korporacích s účinností od ledna roku 2021 už v zákoně dokonce nenajdeme ani ustanovení o tom, že by jednatel nemohl ze své funkce odstoupit ve chvíli, kdy to pro společnost není vhodné.²⁸ Pro vznik ručení jednatele za dluhy společnosti se musí porušení péče řádného hospodáře vázat právě ke vzniku tohoto dluhu.

4. Odpovědnost ovládající osoby za dluhy společnosti

V posuzovaném modelovém případě by teoreticky mohlo připadat v úvahu také využití právní úpravy ovlivnění (§ 71 an. z. o. k.). Jediný společník a zároveň jediný jednatel bezesporu je ovládající osobou ovlivňující společnost s ručením omezeným (srov. § 74 odst. 1 z. o. k.). Zákon o obchodních korporacích ukládá ovládající osobě povinnost nahradit společnosti újmu, kterou ji ovlivněním způsobí, a zároveň stanovuje i zákonné ručení za dluhy společnosti (§ 71 odst. 1 a odst. 3 z. o. k.). Zákonné ručení však vzniká teprve ve chvíli, kdy společnost pro ovlivnění nemůže splnit dluh.²⁹ Věřitel by tak musel prokázat nejen neschopnost společnosti uhradit svůj dluh, avšak musel by také prokázat příčinnou souvislost mezi jednáním bývalého společníka jakožto ovládající osoby a vznikem neschopnosti společnosti splatit dluh. Z modelového příkladu nevyplývá, že by společnost nebyla schopná dluhy splácet, pouze je (majetkově) neaktivní a její schopnost či neschopnost splatit dluh je čistě spekulativní. Právní úprava ovlivnění tak v tomto případě není přílehlavá.

Závěr

Přestože česká právní úprava poskytuje poměrně širokou škálu možností, jak se může věřitel společnosti domáhat uspokojení své splatné pohledávky zaspolečníkem, nejsou tyto možnosti dostatečně efektivní. Modelový případ, kdy věřitel nárokoval zaplacení své splatné pohledávky po bývalém jediném společníkovi a zároveň jediném jednatele společnosti s ručením omezeným, v teoretické rovině naplňuje podmínky pro užití téměř všech rozpracovaných institutů. Problém nastává až v rovině praktické, kdy věřiteli ve všech uvedených případech hrozí reálné riziko, že neunese důkazní břemeno a svá tvrzení před soudem neprokáže. Oproti bývalému společníkovi a jednatele má totiž podstatný informační i důkazní deficit.

Nabízí se otázka, zda by řešením bylo obrácení důkazního břemene na stranu žalovanou ve vztahu k jednání a úmyslu společníka, jednatele, nebo vlivné osoby. Mám za to, že takové řešení by nebylo vhodné, nebo alespoň ne obrácení důkazního břemene bez dalšího, neboť by v konečném důsledku mohlo vést k nadměrnému narušení zásady majetkové samostatnosti obchodních korporací, a tím i k narušení právní jistoty. Jako tzv. zlatou střední cestou by se mohla jevit úvaha o zavedení větší majetkové provázanosti společníků a jednočlenných společností. V situaci, kdy má společnost jediného člena, který je zároveň jejím jediným statutárem, lze s mírnou nadsázkou tvrdit, že tato společnost a její člen prakticky splývají v jednu entitu. U těchto typů společností by tak bylo možné uvažovat o větší majetkové provázanosti, nebo alespoň právě o obrácení důkazního břemene. Věřitelům těchto společností by tak byla poskytnuta silnější právní ochrana proti společníkům, kteří se „schovávají za korporátní závoj“.

²⁸ Srov. ust. § 59 odst. 5 z. o. k., ve znění účinném do 31. 12. 2020.

²⁹ Ust. § 71 odst. 3 z. o. k. Srov. ČERNÁ, S. Účast obchodní korporace v podnikatelském seskupení. op. cit., s. 250 – 252.

Literatúra

1. ČERNÁ, S. Lze prolomit majetkové hranice obchodní společnosti? In: PAUKNEROVÁ, M., TOMÁŠEK, M. et al. Nové jevy v právu na počátku 21. století - sv. 4 - Soukromé právo. Praha: Karolinum, 2009. s. 28 – 46. ISBN 978-80-2461-687-2.
2. ČERNÁ, S. Účast obchodní korporace v podnikatelském seskupení. In: ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I. a kol. Právo obchodních korporací. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 250 – 252. ISBN: 978-80-7598-991-8.
3. EICHLEROVÁ, K. Společnost s ručením omezeným. In: ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I. a kol. Právo obchodních korporací. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 317 - 397. ISBN: 978-80-7598-991-8.
4. FYRBACH, D. Společnost s ručením omezeným. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 590 s. ISBN 978-80-7552-231-3.
5. FLÍDR, J. Delikt ní odpovědnost člena statutárního orgánu obchodní korporace vůči třetím osobám. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, 272 s. ISBN 978-80-7676-034-9.
6. JOSKOVÁ, L. Povinnost postupovat s péčí řádného hospodáře a obrácení důkazního břemena. In: DVOŘÁK, J., MACKOVÁ, A. Eds. Pocta Aleně Winterové k 80. narozeninám. Praha: Všehrd, 2018, s. 153 - 165. ISBN 978-80-85305-53-1.
7. KOTÁPIŠOVÁ, P. Obrácené důkazní břemeno při porušení péče řádného hospodáře. In: SEDLÁČEK, M., STŘELEČEK, T. a kol. Povinnost a odpovědnost v civilním právu hmotném a procesním. Speciální problémy. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 153 – 163. ISBN 978-80-7676-244-2.
8. LASÁK, J., Komentář k § 159 In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, dostupné v databázi Beck-online.cz. ISBN 978-80-7400-852-8.
9. LOKAJÍČEK, J. Prolomení majetkové samostatnosti kapitálových společností. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016. 175 s. ISBN 978-80-7400-603-6.
10. PATĚK, D. K možnosti prolomení majetkové samostatnosti české společnosti s ručením omezeným. In: PAUKNEROVÁ, M., TOMÁŠEK, M. et al. Nové jevy v právu na počátku 21. století - sv. 4 - Soukromé právo. Praha: Karolinum, 2009. s. 46 - 54. ISBN 978-80-2461-687-2.
11. PATĚK, D. Povinnost péče řádného hospodáře. In: ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I. a kol. Právo obchodních korporací. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 184. ISBN: 978-80-7598-991-8.
12. PAUKNEROVÁ, M., TOMÁŠEK, M. et al. Nové jevy v právu na počátku 21. století - sv. 4 - Soukromé právo. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009. s. 426. ISBN 978-80-246-1687-2.
13. SEDLÁČEK, M. Pojetí věcné legitimace v civilním procesu a možnosti nápravy jejího nedostatku. In: KEREKEŠOVÁ, M., MACKO, L., ROMANOVÁ, E. (eds.). Košické dni súkromného práva III. Recenzovaný zborník vedeckých prac. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2021, s. 267 – 276. 978-80-5740-024-0

LIMITY ÚPRAVY STYKU BIOLOGICKÉHO OTCA DIEŤAŤA AKO BLÍZKEJ OSOBY¹

doc. JUDr. Alexandra Löwy, PhD., LL.M.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
alexandra.lowy@flaw.uniba.sk

Mgr. Tamara Čipková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
tamara.cipkova@flaw.uniba.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-25>

Abstrakt

Model rodiny, ktorý poznáme z minulosti bol v zásade homogénny, založený na vzťahu otca, matky a detí. Moderná spoločnosť sa ale vyvíja a mení, je konfrontovaná s novými situáciami, ktoré exaktne zákon neupravuje, ale správnu interpretáciou právnej normy je možné ich pokryť. Takou je aj situácia existencie právneho, resp. sociálneho otca, ktorý nie je zároveň biologickým otcom. Je možné, aby v živote dieťaťa relevantne vystupovali obaja títo muži? Aké práva možno priznať biologickému otcovi, pri rešpektovaní právneho otcovstva iného muža? Odpovede na tieto, ale aj ďalšie súvisiace otázky sú obsahom príspevku, ktorý analyzuje aktuálnu právnu úpravu zákona o rodine v kontexte ochrany práv a záujmov zainteresovaných subjektov a hľadania spravodlivej rovnováhy medzi nimi.

Abstract

The family model we know from the past was basically homogeneous, based on the relationship between father, mother and children. However, modern society is evolving and changing, it is confronted with new situations, which are not regulated by law, but it is possible to cover them with the correct interpretation of the legal norm. This is also the situation of the existence of legal, respectively social father who is not also a biological father. Is it possible that both of these men act relevantly in the child's life? What rights can be granted to the biological father, while respecting the legal paternity of the other man? The answers to these and other related questions are the content of the paper, which analyses the current legislation of the Family Act in the context of protecting the rights of the parties involved and finding a fair balance between them.

Kľúčové slová: biologické otcovstvo, právne otcovstvo, najlepší záujem dieťaťa, Európsky súd pre ľudské práva

Key words: biological fatherhood, legal fatherhood, the best interests of the child, European Court of Human Rights

Úvod

Súčasný dynamický vývoj spoločnosti rezonuje nielen v oblasti technologického pokroku, ale aj v rôznorodosti medziľudských vzťahov, ktoré sú oproti minulosti liberálnejšie. Partnerské spolužitie, či splodenie potomka medzi nezosobášenými osobami sú bežnou

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia vedeckého projektu VEGA č. 1/0530/20 „Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium civilného práva“.

súčasťou modernej doby. V okolitých, ale aj susedných štátoch sú zrejme situácie kolízie biologického a tzv. právneho resp. sociálneho rodičovstva. Takáto kolízia môže vzniknúť v dôsledku formulácie jednotlivých zákonných domniek pre určenie otcovstva. Kolíziou biologického a sociálneho otcovstva sa v podmienkach Slovenskej republiky zaoberali už aj najvyššie súdne authority. Tie však konkrétne riešili len prostriedky obrany biologického otca, pokiaľ otcovstvo bolo určené na základe druhej domnienky, a je vylúčené, že otec určený na základe súhlasného vyhlásenia môže byť otcom maloletého dieťaťa.² Biologický otec, resp. muž, ktorý o sebe tvrdí, že je otcom dieťaťa nie je aktívne legitimovaný na podanie návrhu na zapretie otcovstva a jeho možnosti vo vzťahu k potvrdeniu biologickej reality sú preto značne limitované. V otázke možnosti biologického otca podať návrh na zapretie otcovstva právne určeného otca neexistuje európsky konsenzus. Z tohto dôvodu ponecháva aj Európsky súd pre ľudské práva (ďalej tiež „ESLP“) na členských štátoch, akým spôsobom si túto otázku upravujú. Zároveň však ESLP vo svojej rozhodovacej praxi uvádza, že štáty majú širší priestor pre vlastné uváženie vo veciach určenia, resp. zapretia otcovstva ako pri rozhodovaní o povolení styku biologického otca s deťmi.³

1. Úprava styku biologického otca, ktorý nie je zapísaný v rodnom liste dieťaťa

V prípade stretu záujmov dvoch mužov, z ktorých jeden je právnym otcom dieťaťa, zapísaným v rodnom liste a druhý je biologickým otcom dieťaťa považujeme za potrebné riešiť nielen otázku toho, ktorý muž bude mať prednosť vo vzťahu k určeniu, resp. zachovaniu jeho otcovstva, ale aj otázku, akú úlohu bude zohrávať v živote dieťaťa ten muž, ktorý síce nie je v rodnom liste dieťaťa zapísaný ako otec, ale má s dieťaťom vytvorený citový vzťah alebo minimálne pravdepodobnú biologickú väzbu.

V situácii, v ktorej právne, resp. sociálne otcovstvo dosiahlo mieru prednosti pred biologickým otcovstvom je potrebné vysporiadať sa s postavením biologického otca v živote dieťaťa. Aktuálna právna úprava uvedenú situáciu výslovne nerieši.

Predstavme si kazuistiku biologického otca dieťaťa, ktorý s matkou dieťaťa nikdy nežil v spoločnej domácnosti. Napriek tomu, po tom ako otehotnela a porodila ich spoločného potomka, riadne sa o neho staral, stretával sa s ním a dobrovoľne prispieval na jeho základné životné potreby. Nikdy však s matkou nevyriešili otázku právneho určenia otcovstva a dieťa malo v rodnom liste zapísanú len matku. Po niekoľkých rokoch od narodenia dieťaťa si matka našla nového partnera, s ktorým pomerne rýchlo súhlasne vyhlásila, že on je otcom dieťaťa. Biologický otec sa o tejto právnej skutočnosti dozvedel až s odstupom času, po tom ako mu matka so svojim novým partnerom postupne začala obmedzovať styk s jeho biologickým dieťaťom, až do štádia úplného zákazu, resp. bránenia v stretnutiach. Biologický otec je v zásade stotožnený s tým, že dieťa má ako otca právne určeného iného muža, napriek tomu sa považuje za súčasť života dieťaťa, ktoré ho pozná a od ranného veku si k nemu vytváralo citový vzťah. Z tohto dôvodu biologický otec chce zostať súčasťou života dieťaťa aj napriek existujúcemu nesúhlasu matky a právneho otca.

V zásade by sa mohlo zdať, že ide o ojedinelú situáciu, na ktorú zákonodarcia nepamätal, resp. nepovažoval ju za takú, ktorú by bolo potrebné osobitne riešiť. Ako sme už uviedli, spoločnosť a životy jednotlivcov nie sú homogénne, nie je preto možné vytvoriť objektívny vzorec na riešenie každej konkrétnej situácie. Je však potrebné snažiť sa každý prípad riešiť tak, aby boli zachované základné práva zainteresovaných subjektov v čo možno najväčšej miere. Keď zohľadníme skutočnosť, že cieľom biologického otca je pravidelné stretávanie sa so svojim dieťaťom, ochranu jeho záujmu by mohol ponúknuť inštitút úpravy

² K tomu porovnaj uznesenie Najvyššieho súdu SR z 31. októbra 2017, sp. zn. 6Cdo/224/2016 (R 68/2018).

³ Rozsudok ESLP vo veci Kautzor proti Nemecku z 22. 3. 2012, sťažnosť č. 23338/09.

styku maloletého dieťaťa s blízkymi osobami. Sú však pre tento záver splnené všetky hmotnoprávne predpoklady?

Z historického hľadiska je zrejmé, že ustanovenia Zákona o rodine, ktoré upravujú styk maloletých detí s blízkymi osobami, mali reflektovať najmä na prípady, keď dôjde k úmrtiu jedného z rodičov, aby sa udržali vzájomné vzťahy medzi maloletými deťmi a blízkymi osobami pochádzajúcimi zo strany zomrelého rodiča, napr. starými rodičmi.⁴ Práve túto skutkovú situáciu upravuje osobitné ustanovenie § 36 ods. 2 Zákona o rodine. Úprava styku maloletého s blízkymi osobami je však koncipovaná aj všeobecnejšie, konkrétne v § 25 ods. 5 a § 36 ods. 1 ZR. Ustanovenie § 25 ods. 5 ZR je systematicky zaradené v prvej časti, piatej hlave ZR s názvom „Rozvod manželstva“. Z procesnoprávnej, kogentnej úpravy je zrejmé, že účastníkmi konania o rozvod manželstva a úpravu pomerov k maloletým deťom na čas po rozvode sú len manželia a ich maloleté deti. Z tohto dôvodu konanie o úprave styku maloletých s blízkymi osobami je potrebné uskutočniť samostatne. Ustanovenie § 36 ods. 1 ZR je systematicky zaradené v druhej časti, prvej hlave ZR s názvom „Úprava výkonu rodičovských práv a povinností a úprava styku v ďalších prípadoch“. V tejto časti sa možnosť úpravy styku maloletého s blízkymi osobami spomína v súvislosti, resp. v tom istom odseku ako úprava výkonu rodičovských práv a povinností rodičov, ktorí spolu nežijú a nevedia sa na tejto úprave dohodnúť. Vzhľadom na systematicku zákona o rodine by sa mohlo zdať, že úprava styku maloletého s blízkymi osobami prichádza do úvahy len ako následok rozvodu alebo nespoľuzitia rodičov dieťaťa. Uvedený záver nemožno prijať, a to z dôvodu základného účelu právnej úpravy, ktorou je v potrebných prípadoch autoritatívne zabezpečiť styk dieťaťa aj s inými osobami ako len s rodičmi. Z tohto dôvodu je potrebné aplikovať teleologický výklad právnej normy, ktorý možno považovať za nevyhnutný nástroj zachovania základných práv a slobôd v demokratickej spoločnosti, najmä ak sa takýto výklad javí v konkrétnej situácii ako najspravodlivejší. Máme za to, že možnosť úpravy styku s blízkymi osobami prichádza do úvahy aj v situácii rodičov – manželov, prípade rodičov – partnerov, ktorí žijú v spoločnej domácnosti, ale napríklad nemajú dobré vzťahy so svojimi rodičmi, tzn. starými rodičmi maloletého dieťaťa a preto neumožňujú ich vzájomné stretávanie sa.

Vzhľadom na možný stret biologického a právneho otcovstva je potrebné sa zamyslieť nad interpretáciou ustanovenia § 25 ods. 5 a § 36 ods. 1 Zákona o rodine aj v kontexte biologického otca, ktorý nie je zapísaný v rodnom liste maloletého dieťaťa tak, aby mal garantovaný aspoň minimálny rozsah práv vo vzťahu k svojmu biologickému dieťaťu, a to za predpokladu, že má záujem o maloleté dieťa a realizácia takéhoto styku bude v najlepšom záujme dieťaťa.

1.1 Predpoklady úpravy styku maloletého dieťaťa s blízkymi osobami

V každom prípade úpravy styku maloletého s blízkymi osobami je potrebné vyhodnotiť splnenie zákonom stanovených predpokladov. V prvom rade musí byť preukázané, že osoba, ktorá má záujem sa s maloletým stretávať má voči nemu status blízkej osoby. Podľa § 116 Občianskeho zákonníka sú blízkymi osobami v každom prípade „príbuzný v priamom rade, súrodenec a manžel“. Už v tejto časti by sme mohli uvažovať o postavení biologického otca dieťaťa. Napriek tomu, že nie je právnym otcom, možno ho považovať za blízku osobu dieťaťa v kategórii „príbuzný v priamom rade“? Vychádzajme z charakteristiky príbuzenstva podľa § 117 OZ, ktoré sa určuje podľa počtu zrodení dvoch osôb, ktorými v priamom rade pochádza jedna od druhej, tzn. podľa biologickej reality, zároveň z § 10 ZR, ktorý sankcionuje neplatnosťou manželstvo uzatvorené medzi predkami a potomkami, bez ohľadu

⁴ K tomu porovnaj uznesenie Ústavného súdu SR z 9. júla 2014, sp. zn. II. ÚS 379/2014.

na ich právny status a rovnako § 203 TZ, ktorý upravuje skutkovú podstatu trestného činu súložie medzi príbuznými, kde ak objektom je záujem spoločnosti na zdravej populácii, potom príbuzným je najmä biologický príbuzný⁵. Na základe analogického prístupu by sme potom biologického rodiča dieťaťa mali na účely úpravy styku považovať za blízku osobu aj keď jeho rodičovstvo nie je právne potvrdené.

Napriek tomu, že by sme identifikáciu biologického rodiča ako blízkej osoby vedeli uzavrieť už v prvej časti definície podľa § 116 OZ, pri rozhodnutí o úprave styku je podstatné zohľadňovať aj ďalšie zákonné predpoklady, ktoré možno prirovnať k charakteristickým znakom blízkej osoby v druhej časti jej definície. Za blízku osobu považuje § 116 OZ aj osoby v pomere rodinnom alebo obdobnom, vo vzťahu ktorých ujmú, ktorú utrpela jedna z nich, druhá dôvodne pociťuje ako vlastnú ujmu. Podľa § 36 ods. 1 ZR možno upraviť styk maloletého s blízkymi osobami len ak je to potrebné v záujme dieťaťa. Z čl. 3 Dohovoru o právach dieťaťa, ako aj z čl. 5 Zákona o rodine je zrejmé, že záujem dieťaťa je prvoradým hľadiskom vo všetkých veciach týkajúcich sa dieťaťa. Pre účely vyhodnocovania záujmu dieťaťa vo vzťahu k úprave styku s biologickým otcom je potrebné zohľadňovať najmä kritérium zachovania identity dieťaťa, vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi a s inými blízkymi osobami, stabilitu prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava a celkový zdravý vývin a blaho dieťaťa. Máme za to, že práve existujúci vzťah medzi biologickým otcom a dieťaťom, ktorý napĺňa znaky potenciálnej vzájomnej ujmy podľa § 116 OZ je hodným ochrany aspoň v rozsahu úpravy styku.

V neposlednom rade je zákonným predpokladom úpravy styku maloletého s blízkymi osobami skutočnosť, že takúto úpravu si vyžadujú pomery v rodine. Rovnako ako záujem dieťaťa aj pomery v rodine je potrebné posudzovať individuálne v každom konkrétnom prípade. Pomery v rodine si úpravu styku budú vyžadovať najmä v prípadoch, keď rodičia bránia bez primeraného dôvodu v styku maloletého dieťaťa s jeho blízkou osobou.⁶ Zákon prioritizuje dohodu medzi zúčastnenými subjektami a až po tom ako k tejto dohode nedôjde je možné domáhať sa úpravy styku v súdnom konaní. Pomery v rodine si vyžadujú úpravu styku aj v prípadoch, ak matka vedome založí taký vzťah k maloletému dieťaťu, ktorým vylúči z jeho života biologického otca, pretože s iným mužom súhlasne vyhlási, že je otcom dieťaťa. Rovnako si pomery v rodine budú vyžadovať úpravu styku v prípadoch, kedy matka s právnym otcom, bez primeraného dôvodu bránia v kontakte dieťaťa s biologickým otcom.

1.2 Rozhodovacia prax

Otázka možnosti úpravy styku biologického otca, ktorý nie je zapísaný v rodnom liste maloletého, a to prostredníctvom ustanovenia § 25 ods. 5 a § 36 ods. 1 Zákona o rodine nebola doposiaľ v rozhodovacej praxi najvyšších súdnych autorít riešená ani Najvyšším súdom SR, ale ani Ústavným súdom SR.

Ústavný súd Českej republiky sa predmetnou otázkou zaoberal, a to v intenciách obdobných skutkových okolností, ako v nami formulovanej kazuistike. Z hľadiska absolutizácie je odlišným prvkom skutkových okolností to, že na rozdiel od kazuistiky sa v prípade prejednávanej Ústavným súdom ČR maloleté dieťa narodilo v manželstve matky, tzn. že otcovstvo bolo určené na základe prvej domnienky, nie súhlasným vyhlásením rodičov.

⁵ MENCEROVÁ, I. § 203 Súlož medzi príbuznými. In: BURDA, E. a kol. Trestný zákon. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-394-3.

⁶ PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 150.

Ústavný súd ČR v rozhodnutí⁷ primárne riešil otázku zákonných možností určenia otcovstva pre biologického otca voči matrikovému, právnemu otcovi, pričom zdôraznil, že z hľadiska rozdelenia moci v štáte nie je oprávnený realizovať novelizácie zákona resp. zákon dotvárať. Čo je ale zásadné, aj pre prejednávajúcu vec, ponúkol interpretáciu iných nástrojov v prospech biologického otca, akým spôsobom docieľiť kontakt a zachovanie vzťahu medzi maloletým dieťaťom a biologickým otcom.

Otázkou kontaktu medzi biologickým otcom a dieťaťom sa vo svojej rozhodovacej praxi zaoberal už aj ESLP, keď vyzdvihol právo na kontakt biologického rodiča s dieťaťom, ktorý vyžaduje prísnu kontrolu, pretože existuje nebezpečenstvo, že rodinné vzťahy medzi malým dieťaťom a rodičom budú fakticky obmedzené.⁸ Bránenie kontaktu biologického otca a maloletého dieťaťa je v zásade porušením práva na súkromný a rodinný život podľa čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej tiež „Dohovor“). Samozrejme, konštatovať porušenie čl. 8 možno až po zohľadnení individuálnych okolností konkrétnej veci a posúdení dôvodov, pre ktoré sa kontakt medzi biologickým otcom a dieťaťom neuskutočňuje.

V rozsudku Ahrens⁹ ESLP výslovne zhrnul, že čl. 8 musí byť vykladaný tak, že ukladá členským štátom záväzok skúmať, či je v najlepšom záujme dieťaťa umožniť jeho biologickému otcovi založiť medzi nimi vzťah, napríklad práve prostredníctvom úpravy styku. V zásade platí téza, že biologický otec nesmie byť úplne vylúčený zo života dieťaťa, ak tomu nezodpovedajú náležité skutkové okolnosti.

Najvýraznejšie sa potom k predmetnej otázke vyjadril ESLP vo veci Anayo proti Nemecku¹⁰. Sťažovateľ, pán Anayo pochádza z Nigérie a počas svojho pobytu v Nemecku mal pomer s vydatou ženou, ktorá otehotnela a porodila dvojčiky. Deti začala vychovávať spoločne so svojím manželom, napriek tomu, že aj ich farba pleti nasvedčovala tomu, že otcom je sťažovateľ. Matka a právny otec bránili sťažovateľovi v kontakte s deťmi, z tohto dôvodu sa obrátil na nemecké sudy. Súd prvej inštancie rozhodol v jeho prospech a upravil styk s maloletými deťmi. Svoje rozhodnutie odôvodnil najlepším záujmom detí a blízkymi väzbami k deťom, ktoré vyplývajú z biologického rodičovstva. Odvolací súd však konštatoval, že sťažovateľ nemá na styk s deťmi právo. Odôvodnil to neexistenciou rodičovskej zodpovednosti a kontaktu pána Anayo s deťmi. Absenciu sociálneho a rodinného vzťahu medzi biologickým otcom a deťmi súd považoval za rozhodnú prekážku úpravy styku. Nezohľadnil pri tom, že táto je spôsobená zo strany matky a právneho otca, pretože pán Anayo o deti prejavoval záujem.

ESLP posudzoval, či došlo k porušeniu čl. 8 Dohovoru. Z tohto dôvodu považoval za potrebné ustáliť, či medzi sťažovateľom a jeho deťmi existuje rodinný život. Konštatoval, že existencia rodinného života nie je determinovaná len samotným biologickým putom, ale musia k nemu pristúpiť aj ďalšie faktory, z ktorých je možné odvodiť blízky vzťah. Vo výnimočných prípadoch však postačuje, aby existoval zámer viesť rodinný život, tzn. záujem zo strany otca o deti pred ich narodením aj po ňom. Napriek tomu, že medzi sťažovateľom a deťmi neexistoval žiadny faktický vzťah, keďže sa s nimi nikdy nestretol, prejavoval o deti záujem a snažil sa o nadviazanie kontaktu. ESLP uzavrel, že za daných skutkových okolností ide o sféru rodinného života a zároveň súkromného života. ESLP následne zdôraznil, že k posudzovaniu práv biologického otca a detí nemožno pristupovať formálne a striktné prihliadať len na právne rodičovstvo, či existenciu vytvoreného sociálneho vzťahu. Je potrebné hľadať spravodlivú rovnováhu medzi záujmami matky, právneho a biologického otca, ďalších detí právnych rodičov a v neposlednom rade dotknutých maloletých detí.

⁷ Nález Ústavného súdu ČR z 16. mája 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16.

⁸ Rozsudok ESLP vo veci Görgülü proti Nemecku z 26. februára 2004, sťažnosť č. 74969/01.

⁹ Rozsudok ESLP vo veci Ahrens proti Nemecku z 22.3.2012, sťažnosť č. 45071/09.

¹⁰ Rozsudok ESLP vo veci Anayo proti Nemecku z 21.12.2010, sťažnosť č. 20578/07.

Dôležité je uvedomiť si, že úprava styku nemusí a ani automaticky neznamená spochybnenie právneho otcovstva muža, ktorý je zapísaný v rodnom liste dieťaťa a o ktorom možno predpokladať, že sa už stal aj sociálnym rodičom. Napriek tomu v situácii, v ktorej biologický otec prejavuje záujem o svoje deti a zároveň z hľadiska rozhodujúcich kritérií možno vyhodnotiť, že ich vzájomný kontakt bude v najlepšom záujme detí, bolo by v rozpore s čl. 8 Dohovoru, tento kontakt im neumožniť.

Je nepochybné, že slovenská a česká právna úprava sú totožné v tom, že ani v jednom prípade nie je biologický otec aktívne legitimovaný na podanie návrhu na zapretie otcovstva voči právnenému resp. matrikovému otcovi. Ústavný súd ČR v tomto smere konštatuje, že pokiaľ zákon nepriznáva biologickému otcovi aktívnu vecnú legitimáciu, zostáva podstatnou otázkou možnosti kontaktu biologického otca s dieťaťom, ku ktorému sa tento biologický otec hlási. EŠLP aj vo vyššie citovaných rozhodnutiach zdôrazňuje, že z čl. 8 Dohovoru vyplýva povinnosť skúmať, či je v najlepšom záujme maloletého dieťaťa umožniť biologickému otcovi založiť k dieťaťu vzťah, a to aj priznaním práva na styk. Ústavný súd ČR konštatoval v intenciách judikatúry EŠLP, že biologický otec nemôže byť úplne vylúčený zo života vlastného dieťaťa, ibaže by k tomu existovali dôležité dôvody vyplývajúce z najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa.

Vyššie uvedené závery potvrdzuje aj odborná literatúra, ktorá v kontexte obdobnej právnej úpravy ako v Zákone o rodine konštatuje, že „*Európsky súd pre ľudské práva (...) posilnil právo biologického otca, keď mu priznal právo na styk aj v situácii, keď otec nemal možnosť si rodinné puto k dieťaťu vytvoriť, hoci mal záujem časť starostlivosti o dieťa prevziať a vytvoriť si citový vzťah k dieťaťu (...) je rozhodujúci záujem biologického otca a to, že dôvody, pre ktoré neprišlo k vytvoreniu rodinného vzťahu biologický otec nemôže ovplyvniť.*“¹¹

V zásade možno vychádzať z predpokladu, že je v záujme maloletého dieťaťa úprava aspoň minimálneho kontaktu s biologickým otcom, s ktorým má genetickú väzbu, a teda podobné črty osobnosti. Tento záujem je daný aj potrebou rešpektovania a zachovania práva dieťaťa poznať svoj pôvod a rozvíjať vzťah s biologickým rodičom, pokiaľ tento skutočne od narodenia dieťaťa prejavuje a mieni sa na živote dieťaťa podieľať. Pritom poukazujeme aj na čl. 5 najmä písm. f) a h) Zákona o rodine, ktoré upravujú kritériá pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa, medzi ktoré zaraďuje podmienky na zachovanie identity dieťaťa a na rozvoj schopností a vlôh dieťaťa; ako aj podmienky na vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami. Obdobné východiská je pritom potrebné aplikovať u biologického otca, ktorého otcovstvo je preukázané, ale aj u toho, ktorého otcovstvo je len predpokladané.¹² Poukazujeme pritom na rôzne alternatívne formy realizácie styku, z ktorých súd môže identifikovať pre konkrétnu situáciu tú najvhodnejšiu (napr. asistovaný styk v prvých fázach realizácie styku, styk prostredníctvom prostriedkov elektronickej komunikácie, riadny osobný kontakt).

Napriek tomu, že sa vyššie uvedené názory môžu javiť ako jednoznačné závery v prospech úpravy styku biologického otca s maloletým dieťaťom, nie je to nevyhnutne tak. Všetky uvádzané predpoklady musia byť podrobne analyzované v kontexte konkrétneho skutkového stavu. Najmä najlepší záujem dieťaťa a hľadanie spravodlivej rovnováhy medzi záujmami všetkých zainteresovaných subjektov sú tými kritériami, ktoré môžu v konečnom dôsledku prevážiť nad ochranou súkromného a rodinného života biologického otca.

¹¹ K tomu porovnaj Westphalová, L. § 927 – Styk dítete s jinými osobami než rodiči. In: Hrušáková, M., Králičková, Z., Westphalová, L. A kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 117

¹² Rozsudok EŠLP vo veci Schneider proti Nemecku z 15.9.2011, sťažnosť č. 17080/07.

Vo veci Fröhlich proti Nemecku¹³ mal sťažovateľ intímny vzťah s vydatou ženou. Počas trvania vzťahu žena otehotnela a porodila dieťa. Krátko po pôrode svoj neformálny vzťah ukončili. Matka dieťaťa a jej manžel, právny otec, bránili všetkým snahám sťažovateľa o nadviazanie kontaktu s dieťaťom, či uskutočnenie testu otcovstva. Po štyroch rokoch od narodenia dieťaťa podal sťažovateľ návrh na úpravu styku s dieťaťom, a to aj s poukazom na rozsudok vo veci Anayo proti Nemecku. Súd jeho návrh zamietol s odôvodnením, že otcovstvo sťažovateľa nie je preukázané. Proti rozhodnutiu súdu podal sťažovateľ odvolanie, ktoré oprel najmä o rozsudok vo veci Schneider proti Nemecku a navrhoval úpravu styku raz mesačne formou asistovaného styku. Odvolací súd vypočul biologického otca, matku aj právneho otca. Z týchto výsluchov vyplynulo, že napriek nevere sa vzťah medzi matkou a právnym otcom dieťaťa príchodom nového potomka utužil a tvoria usporiadanú rodinu. Súdu poskytla detailné písomné vyjadrenie aj kolízna opatrovníčka maloletého dieťaťa, psychologička, ktorá uviedla, že styk so sťažovateľom by bol pre blaho dieťaťa v tomto veku škodlivý. Odvolací súd zároveň považoval za nevyhnutné zistiť aj názor samotného dieťaťa, a to napriek nesúhlasu kolíznej opatrovníčky, ktorá tvrdila, že informácie súvisiace s prejednávanou vecou by mohli dieťaťu uškodiť. Súd napriek tomu zisťovanie názoru šesťročného dieťaťa uskutočnil za prítomnosti kolíznej opatrovníčky. Dieťa si bolo vedomé, že jeho rodičia vedú spor so sťažovateľom, ktorý sa s ním chce stretávať, nepoznalo však skutočné dôvody. Dieťa vyjadrilo názor, že ani ono a ani jeho rodičia s týmto stretávaním nesúhlasia. Sťažovateľ požadoval vykonanie znaleckého posudku ohľadom práva styku a vymenovanie nového kolízneho opatrovníka. Zároveň žiadal, aby súd informoval dieťa o jeho návrhu. Dodal, že alternatívne, v prípade zamietnutia odvolania navrhuje, aby súd nariadil rodičom dieťaťa poskytnúť mu správu o vývine dieťaťa a dve aktuálne fotografie každých šesť mesiacov.

Odvolací súd návrhy sťažovateľa zamietol, z dôvodu, že kontakt musí byť za každých okolností v najlepšom záujme dieťaťa, čo v tomto prípade potvrdené nebolo, práve naopak. Už samotné posúdenie predbežnej otázky, či je sťažovateľ biologickým otcom dieťaťa považoval súd za rozporné s najlepším záujmom dieťaťa. Prostredie, v ktorom dieťa žilo možno považovať za usporiadané a emocionálne stabilné, pozostávajúce z otca, matky a ďalších súrodencov. Odvolací súd bol presvedčený, že toto prostredie by bolo zničené, pokiaľ by bolo potvrdené biologické otcovstvo sťažovateľa a upravený jeho styk. Aj zo zisťovania názoru maloletého bolo potvrdené, že vo svojom živote vníma jedného otca a matku, s ktorými má vytvorené pozitívne väzby a nie je žiadnym spôsobom v rodine vyčleňované oproti ostatným súrodencom. Odôvodnenie svojho rozhodnutia oprel odvolací súd o všetky vykonané dôkazy a vyjadrenia kolíznej opatrovníčky, skúsenej psychologičky. Sťažovateľ sa následne obrátil na Federálny ústavný súd, ktorý jeho sťažnosť odmietol ako zjavne neopodstatnenú. Následne sa obrátil na ESLP so sťažnosťou na porušenie čl. 8 Dohovoru v spojení s čl. 6 Dohovoru.

ESLP konštatoval, že odvolací súd bol presvedčený o tom, že potvrdenie biologického otcovstva sťažovateľa proti vôli právnych rodičov by predstavovalo riziko rozpadu ich vzťahu a tým by ohrozilo blaho dieťaťa. Odvolací súd si pritom bol vedomý dôležitosti odpovede na otázku otcovstva, ktorú môže pre dieťa v budúcnosti znamenať aj v kontexte práva dieťaťa poznať svoj pôvod. V súčasnej dobe, šesť ročného dieťaťa, by však konfrontácia s odpoveďou na túto otázku bola v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa. ESLP uzavrel, že odvolací súd nezaložil svoje závery na štandardizovaných argumentoch v prospech sociálnych rodín a svoje rozhodnutie dostatočným spôsobom odôvodnil. Zároveň uviedol, že nenariadenie testu otcovstva nie je v rozpore s právami sťažovateľa, pokiaľ nie sú splnené ďalšie podmienky pre

¹³ Rozsudok ESLP z 26.7.2018, sťažnosť č. 16112/15.

úpravu styku. Z tohto dôvodu ESLP vyhodnotil hmotnoprávne posúdenie aj procesný postup odvolacieho súdu ako racionálny.

ESLP sťažnosť ako zjavne neopodstatnenú odmietol. Opakovane však zdôraznil, že podstatným prvkom v rozhodovaní o úprave styku je posúdenie otázky blaha dieťaťa a jeho najlepšieho záujmu. Až potom ako súd uskutoční relevantné dokazovanie za účelom identifikácie čo je v najlepšom záujme dieťaťa, možno zasiahnuť do práva biologického otca na súkromný a rodinný život a nepriznať mu právo styku s dieťaťom. Respektíve, ako to bolo v tomto prípade, ani nezisťovať, či je skutočne biologickým otcom, keďže už samotné toto zistenie by pravdepodobne malo negatívny vplyv na blaho dieťaťa a stabilitu jeho výchovného prostredia.

Namiesto záveru

Od právneho poriadku nemožno očakávať, že bude pamätať na každú jednu skutkovú situáciu, ktorá môže v živote človeka nastať, práve z tohto dôvodu musia mať orgány aplikujúce právo možnosť rozhodnúť tak, aby neprimeraným spôsobom nezasahovali do základných práv a slobôd. Na základe vyššie uvedenej argumentácie máme za to, že úprava styku biologického otca s dieťaťom by mala byť považovaná za štandardný inštitút rodinného práva.

Pri rozhodovaní o úprave styku biologického otca s dieťaťom je potrebné identifikovať naplnenie primárnych zákonných predpokladov, medzi ktoré zaraďujeme:

- a) status biologického otca ako blízkej osoby maloletého dieťaťa,
- b) neexistenciu dohody medzi právnymi rodičmi a biologickým otcom o realizácii styku,
- c) skutočnosť, že úprava styku je potrebná v záujme dieťaťa,
- d) skutočnosť, že úpravu styku si vyžadujú pomery v rodine.

Na podklade rozhodovacej praxe ESLP možno konštatovať, že úprava styku dieťaťa s biologickým otcom je v zásade v záujme dieťaťa, pokiaľ nie je preukázaný opak. Napríklad, ak by z vykonaného dokazovania vyplynul negatívny vplyv takéhoto kontaktu na vývin dieťaťa. Z tohto dôvodu považujeme za nevyhnutný v súdnom konaní vykonať dokazovanie nielen výsluchmi účastníkov, ale aj zisťovaním názoru maloletého dieťaťa, ak sú pre tento postup splnené predpoklady a psychologickým posúdením dieťaťa a možných vplyvov úpravy styku na jeho blaho a zdravý vývin.

Medzi sekundárne predpoklady, ktoré by mal súd v konaní o úprave styku skúmať zaraďujeme to, či je preukázané alebo iba tvrdené, že muž, ktorý navrhuje úpravu styku je biologickým otcom, či sa o dieťa zaujímal pred a po narodení, či majú vytvorený určitý citový vzťah. Zároveň by súd mal skúmať aké sú záujmy ostatných zainteresovaných osôb a aké usporiadanie vzťahov by predstavovalo spravodlivú rovnováhu medzi ich záujmami.

Až po relevantnom vyhodnotení uvedených predpokladov možno dospieť ku konštruktívnemu záveru, či bude úprava styku v najlepšom záujme dieťaťa pri konfrontácii základných práv ostatných subjektov. Článok 8 Dohovoru pritom možno vykladať tak, že kladie členským štátom povinnosť preskúmať, či bude v najlepšom záujme dieťaťa umožniť biologickému otcovi vytvoriť si vzťah s týmto dieťaťom najmä prostredníctvom úpravy styku.

Literatúra

1. BURDA, E. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Praha: C. H. Beck, 2011. 1568 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
2. HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLIČKOVÁ, Z., WESTPHÁLOVÁ, L. a kol. Občanský zákonník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentár. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1392. ISBN 9788074005039.

3. PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, 680 s. ISBN 978-80-8960-372-5.
4. Nález Ústavného súdu ČR z 16. mája 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16.
5. Rozsudok ESLP vo veci Görgülü proti Nemecku z 26. februára 2004, sťažnosť č. 74969/01.
6. Rozsudok ESLP vo veci Anayo proti Nemecku z 21.12.2010, sťažnosť č. 20578/07.
7. Rozsudok ESLP vo veci Schneider proti Nemecku z 15.9.2011, sťažnosť č. 17080/07.
8. Rozsudok ESLP vo veci Ahrens proti Nemecku z 22.3.2012, sťažnosť č. 45071/09.
9. Rozsudok ESLP vo veci Kautzor proti Nemecku z 22. 3. 2012, sťažnosť č. 23338/09.
10. Rozsudok ESLP vo veci Fröhlich proti Nemecku z 26.7.2018, sťažnosť č. 16112/15.
11. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 31. októbra 2017, sp. zn. 6Cdo/224/2016 (R 68/2018).
12. Uznesenie Ústavného súdu SR z 9. júla 2014, sp. zn. II. ÚS 379/2014.

VÝMĚNEK JAKO STARO-NOVÝ SMLUVNÍ TYP (PO 8 LETECH)

JUDr. Tomáš Tintěra, Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta
tomas.tintera@upol.cz

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-22>

Abstrakt

Článek se zabývá rozбором tzv. výměnku jako staro-nového smluvního typu začleněného do právní úpravy občanského zákoníku v České republice. Od účinnosti rekodifikace soukromého práva v České republice již uplynulo více než 8 let. Autor se zaměřuje na reflexi dosavadní soudní rozhodovací činnosti i smluvní praxe týkající se tohoto smluvního typu v ČR.

Abstract

The article deals with analysis of a reserved rights of enjoyment as an old-new type of contract into the new legal order of the Czech Republic in its new Civil Code. More than eight years have now passed since the recodification of private law in the Czech Republic came into effect. The author focuses on the reflection of the existing court decisions and contractual practice concerning this type of contract in the Czech Republic.

Klíčové slová: reservatum rusticum; občiansky zákonník; zmluvné právo, rekodifikácia

Key words: reservatum rusticum; Civil Code; Law of Contract, recodification

Úvod

Smlouva o výměnku byla jako nový smluvní typ začleněna do právního řádu České republiky s účinností od 1.1.2014 v souvislosti s rekodifikací soukromého práva a přijetím občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.¹ Konkrétně je úprava obsažena v § 2707 až § 2715 OZ. Podle důvodové zprávy v rámci legislativního procesu byl výměnek do osnovy nového občanského zákoníku začleněn s poukazem na to, že jde o „tradiční smluvní typ“.² V rámci období rekodifikace soukromého práva patřil tento smluvní typ do skupiny dalších institutů, nad kterými byly v rovině odborné i laické mnohdy vyslovovány pochybnosti o smysluplnosti a účelnosti navrzení takových, z dnešního pohledu archaičtějších, smluvních typů mezi platné právo. Nyní to je již více než 8 let, co si výměnek „žije“ svým životem v českém soukromém právu, stal se předmětem právních jednání mezi smluvními stranami, objevilo se i několik rozhodnutí vyššího soudů, které se problematiky výměnku dotýkají. V určitém ohledu to je stále ještě doba krátká, ale přesto je zde již určitý prostor ohledně reflexe této nové úpravy v soudní judikatuře i smluvní praxi, jakož i prostor pro zvažování dalších souvislostí začlenění tohoto staro-nového smluvního typu do právního řádu České republiky.

1. Vývoj výměnku

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále v textu příspěvku označovaný jako „OZ“. Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. nese v textu zkratku „OZ 64“.

² ELIÁŠ, K. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 961. ISBN 978-80-7208-922-2.

Textace ustanovení upravující výměnek v OZ nebyla od počátku platnosti v r. 2012 do současné doby dotčena žádnou z přijatých dílčích novel OZ. Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. úpravu výměnku v žádném časovém znění neobsahoval, stejně tak není obsažena v zákoně č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník v platném znění na území Slovenské republiky. To však neznamenalo, že nebylo možné jednotlivá práva, ze kterých ve výměnek skládá, sjednat a úpravu funkčně (alespoň z podstatné části) nahradit jiným způsobem. Standardním přístupem tedy bylo zřízení věcných břemen *in personam* s případným (v praxi ne úplně častým) ujednáním doplňujících dílčích plnění ze strany zavázaného vůči oprávněnému z věcného břemene. Výměnek svým způsobem znal zák. č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, kde je spojován s činností v zemědělství a odstoupením nemovitosti. Uvedená úprava byla také fakticky první kodifikací výměnku na území Československa. V případě ABGB totiž neměl výměnek ucelenou úpravu v právním předpisu, šlo spíše o úpravu jednotlivých oprávnění, ze kterých se výměnek skládal.³

Současná platná a účinná úprava v ČR tak má svůj předobraz především ve vládním návrhu československého občanského zákoníku z roku 1937,⁴ jež měl odstranit rozdílnost občanskoprávní úpravy v českých zemích a na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině. Z tohoto návrhu, který ale s ohledem na následující dějinné události nemohl být již přijat, je díkce hned několika ustanovení do současného textu platné úpravy převzata, často jen s drobnou úpravou do současné češtiny.⁵ I když tedy v názvu příspěvku hovoříme o staro-nové úpravě, co do samotného obsahu úprava, která by se blížila nyní platné a účinné, v takové podobě na území ČR nikdy předtím jako psané právo nebyla.

Na jednu stranu tak jde o historický institut, jehož funkce se do značené míry již vyčerpala, současně ale smysl úpravy spočívající v tom, že má představovat právo na zaopatření konkrétní oprávněné osoby, je otázkou velmi praktickou a stále aktuální. U institutu výměnku tak dochází k přeznačení významu od úzké vazby na zemědělsko-rolnickou činnost (k čemuž odkazuje i lat. výraz *reservatum rusticum*) a předávání hospodářství z generace na generaci, na možnost sjednání zaopatření v souvislosti s prodlužováním průměrného věku dožití, stárnutí populace a současně neojedinělé narušení tradičních rodinných vazeb a vztahů, kdy se nelze spoléhat na poskytnutí péče a zaopatření jen na základě mimoprávních normativních systémů. Smlouvené výměnku může stále mít svůj význam.

S ohledem na to, že katastrální úřady evidují výměnky spolu s jinými věcnými břemeny⁶ a také výměnek může mít zcela obligační charakter, jenž nepodléhá žádné evidenci ve veřejném seznamu (katastru nemovitostí), nelze přesně statisticky doložit, na kolik je tento nový smluvní typ využíván či nevyužíván. Záleží na vůli smluvní stran, zda se rozhodnou pro sjednání výměnku jako věcného práva nebo jen v rovině obligační. Zatímco v počátečním období při rekodifikaci soukromého práva bylo na návrat institutu výměnku leckdy pohlíženo jako na určitý anachronismus, který nebude mít valného praktického využití, podobně jako třeba služebnost práva pastvy, postupem času, alespoň co mohu osobně soudit, si výměnek částečnou oblibu získal. Z pohledu převodů nemovitosti to je určitý zaopatřovací charakter,

³ Jak poznamenává J. Sedláček, úpravy výměnku pozbyly účinnosti v souvislosti se zrušením poddanství SEDLÁČEK, J. Obligační právo II. Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních. 1. vydání. Brno: Československý akademický spolek Právnik, 1926, s. 162.

⁴ Vládní návrh obsahoval úpravu poměrně podrobnou. J. Krčmář k úpravě výměnku v OZO poznamenal, že „pojem výměnku není určen nikde a je pochybný“ KRČMÁŘ, J. Právo občanské III. Právo obligační. IV. doplněné vydání. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947, s. 369.

⁵ Tak tomu je například u § 2712 OZ, které má svůj předobraz v § 1104 vládního návrhu Československého občanského zákoníku z roku 1937.

⁶ Přesná čísla v tomto ale nejsou k v ČR dispozici na rozdíl od některých zahraničních zemí.

⁶ Srov. např. statistické přehledy dostupné na [https://cuzk.cz/Katastr-nemovitosti/Statisticke-udaje-o-transakcich/Statisticke-udaje-o-vybranych-transakcich-s-ne-\(1\).aspx](https://cuzk.cz/Katastr-nemovitosti/Statisticke-udaje-o-transakcich/Statisticke-udaje-o-vybranych-transakcich-s-ne-(1).aspx).

kdy povinnost zavázaného vůči výměnkáři není čistě jen pasivní a vždy obsahuje povinnost k pomoci výměnkáři v případech nouze.⁷ Z pohledu nabyvatelů nemovitosti je sjednání výměnku možností, jak při formálně bezúplatném převodu zatížené nemovitosti o něco ztížit možnost revokace získané nemovitosti z důvodu nouze či nevděku, jak bude rozvedeno dále.

Typickým a do značné míry obligatorním charakteristickým znakem výměnku je souvislost jeho zřízení s převodem nemovité věci.⁸ Mám za to, že souvislost může být i volnější, nemusí se jednat o převod a zřízení výměnku jediným právním jednáním, stejně tak časová souvislost nemusí být nutně bezprostřední. Mezi vlastnickým oprávněním k převáděné nemovité věci a osobami oprávněnými z výměnku nemusí být shoda. Výlučným vlastníkem nemovitosti může být pouze jeden z manželů a výměnek se může zřídit ve prospěch obou, stejně tak i nemovitost náležející oběma manželům, ať již z titulu spoluvlastnictví⁹ či společného jmění může v souvislosti s převodem založit výměnek opravňujícího pouze jednoho z manželů. Uvedené se může stát například v situaci, kdy spolu již manželé fakticky nežijí, ač jejich manželství trvá či mají nadále majetek v nevypořádaném společném jmění. Výměnkář, v jehož prospěch je zřízen výměnek, nemusí být ale nutně vlastníkem převáděné nemovité věci.¹⁰ Může darovat bratr byt sestře s tím, že se tam současně zřizuje výměnek ve prospěch svých rodičů.

Výměnek má povahu osobního práva, které je nepřevoditelné a nepostupitelné. Postoupit na jinou osobu lze jen právo na splatné dávky, vyjma těch, jejichž rozsah je určen podle osobních potřeb výměnkáře.¹¹ Nepřechází a nemůže přecházet na žádné právní nástupce. Nejpozději tedy smrtí oprávněné osoby výměnek a oprávnění, ze kterých se skládá, zaniká. Oprávnění z výměnku tak nemůže na manžela, potomka či jinou osobu přecházet na základě právního nástupnictví děděním ani jiným způsobem.

2. Pomoc v nouzi

V předchozí části bylo pojednáno o možnosti funkčně nahradit výměnek sjednáním osobního věcného břemene. Čím se ale odlišuje výměnek od věcného břemene – služebnosti bytu či služebnosti užívacího práva, popř. věcného břemene váznoucího ve prospěch určité osoby podle § 151b an. občianskeho zákonníku, je zaopatřovací charakter výměnku. Mnohá ujednání výměnku podle nové právní úpravy v ČR se totiž fakticky příliš neliší od ujednání o věcném břemeni doživotního užívání pro předchozího vlastníka nemovité věci, kdy jediným, co je ujednáno, je právě oprávnění k doživotnímu užívání celé či části převáděné nemovité věci, zpravidla do konce života oprávněné osoby, čemuž odpovídá pasivní povinnost nového nabyvatele toto jeho užívání strpět.

Pokud ale vůle stran směřovala ke sjednání výměnku, pak se obsahem tohoto sjednání vždy stává ustanovení § 2709 OZ o pomoci výměnkáři v nouzi. Ustanovení zní: *„I když to při zřízení výměnku nebylo ujednáno, přispěje osoba zavázaná k výměnku pomocnými úkony výměnkáři, který to nezbytně potřebuje v nemoci, při úrazu nebo v podobné nouzi. Této povinnosti se zproští, zprostředkuje-li umístění výměnkáře ve zdravotnickém nebo podobném*

⁷ Srov. § 2709 OZ.

⁸ Výměnek lze zřídit pouze v souvislosti s převodem vlastnického práva, nikoliv tedy v zásadě v souvislosti se zřízením jiných věcných práv, k tomu srov. DOBROVOLNÁ, E. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. et al. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2864. ISBN 978-80-7400-747-7.

⁹ D. Elischer dovozuje, že ačkoliv OZ hovoří o převodu nemovité věci, není vyloučeno zřízení výměnku i v případech převodu pouze spoluvlastnického podílu na nemovité věci In ŠVESTKA, J. et al. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 313. ISBN 978-80-7598-955-0.

¹⁰ K tomu dále doplňuji, že mám za to, že ani není nutné, aby převáděná nemovitá věc v souvislosti se zřízením výměnku byla věcí, na které váže nějaké užívací právo výměnkářů.

¹¹ § 2713 OZ.

zařízení. *Nezavazuje-li osobu zavázanou z výměnku k placení nákladů pobytu v zařízení zvláštní právní důvod, nese je výměnkář ze svého.*“

Skutečnost, že uvedená povinnost zavázaného v případě nouze se vztahuje je již potvrzena například v rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2019, sp. zn. 22 Cdo 2769/2018 je judikováno, že dohodnou-li se totiž převodce a nabyvatel v souvislosti s převodem nemovitosti na založení vzájemných práv a povinností formou výměnku, podřizují tím celý režim svého závazku zákonné úpravě v § 2707 a násl. OZ. Proto podle Nejvyššího soudu ČR platí, že i kdyby si to smluvní strany nedohodly, vzniká přímo ze zákona povinnost osobě zavázané k výměnku přispět výměnkáři pomocnými úkony, pokud to nezbytně potřebuje v nemoci, při úrazu nebo v podobné nouzi.

Uvedená podpora ze strany zavázaného z výměnku se aktivuje za předpokladu, že u výměnkáře nastane stav nouze, který může být vyvolán nemocí, úrazem či jinými okolnostmi, a současně výměnkář pomocné úkony vůči své osobě nutně potřebuje.

Co má taková podpora ale prakticky zahrnovat? Zde musíme rozlišovat pomoc v určité „akutní“ fázi a dále pomoc, kterou výměnkář z důvodu nastalé nouze nutně potřebuje z dlouhodobější perspektivy. Jde-li o pomoc jednorázovou či v určité prvotní fázi nastalého stavu nouze, je zavázaný z výměnku povinen aktivně konat a za činnost, kterou sám vynaloží, mu nebude náležet žádná další odměna od výměnkáře. Takovou činností může být obstarání nákupu, doprovod výměnkáře k lékaři, vyzvednutí kompenzačních pomůcek v nemocnici apod. Pokud výměnkář pomoc potřebuje v poměrně významném rozsahu či delší dobu, pak má jeho povinnost převážně zprostředkovatelskou povahu, kdy není povinen sám či prostřednictvím jiné osoby určitá plnění poskytovat, ale svoji povinnost splní například tak, že zajistí pro výměnkáře dovoz obědů z místní jídelny. Dovození, že tato nutná pomoc se nemusí vztahovat pouze na život výměnkáře, ale může zahrnovat i zajištění pohřbu po jeho smrti.¹²

Hovoří-li OZ o zproštění povinnosti zavázaným, pokud zprostředkuje „*umístění výměnkáře ve zdravotnickém nebo podobném zařízení*“, je k tomu třeba poznamenat, že výměnkář je stále osobou, kterou nelze proti jeho vůli¹³ umísťovat do zdravotnického zařízení či zařízení sociálních služeb. Zprostředkováním umístění výměnkáře v takovém zdravotnickém zařízení znamená zproštění se povinností zavázaného z výměnku v případech, kdy stav a situace výměnkáře předpokládá, že je vhodný jeho pobyt v zařízení, kde se o klienty stará již i zdravotnický vyškolený personál. Nelze tak reagovat na jakoukoliv potřebu poukazem na to, že zavázaný zprostředkuje pobyt výměnkáře v domově pro seniory, a nebude-li tento chtít, nemůže již po zavázaném cokoliž žádat, neboť tento se svých povinností již zcela zprostil. Pokud tedy výměnkář s nabídnutým a zprostředkovaným řešením nesouhlasí, musíme rozlišovat, zda je tento nesouhlas důvodným a současně po zavázaném z výměnku lze spravedlivě požadovat i jiné plnění. Potom by se své povinnosti k pomoci nezprostil, i když umístění výměnkáře v určitém zařízení tomuto zprostředkuje. Zprostředkování má navíc povahu plnění zavázaného jako *alternativa facultas*, primárním plněním zavázané osoby je poskytnutí pomoci, nikoliv zajištění umístění výměnkáře v zdravotnických či obdobných zařízeních.

Uvedené pravidlo o pomoci výměnkáři v nouzi je jakási nejnižší úroveň pomoci ze strany zavázaného. Chce-li, aby poskytovaná pomoc byla co do rozsahu i obsahu širší a kvalitnější, je třeba si uvedené výslovně zakotvit do smlouvy o výměnku. Lze mnohdy těžko předvídat, jaký stav nouze u výměnkáře konkrétně nastane, i tak lze ale doporučit v rámci

¹² SEDLÁČEK, J. Obligační právo II. Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních. 1. vydání. Brno: Československý akademický spolek Právník, 1926, s. 163.

¹³ Shodně také ELISCHER, D. In ŠVESTKA, J. et al. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 318, ISBN 978-80-7598-955-0, předpokládáme potřebu souhlasu výměnkáře, že bude umístěn do takového zařízení.

smlouvy o výměnku raději více tuto oblast specifikovat a doplnit. Subjektivní hodnocení stavu nouze a potřeby pomoci může být u jednotlivých osob značně rozrůzněné.

Určitým vodítkem v pochybnosti může být i odkaz zákonodárce na místní zvyklosti.¹⁴ S ohledem na to, že výměnek má ještě poměrně krátkou novodobou tradici, místní zvyklosti ohledně něho se mohly zatím vytvořit jen obtížně. Přesto pro podpůrné vymezení rozsahu při pomoci výměnkáři v nouzi lze z určitých nepsaných zvyklostí v dané oblasti vyjít. Smluvní strany tak mohou nepochybně ustanovení § 2709 modifikovat. Máme ale za to, že pravidlo poskytnutí pomoci v nastalé nouzi, tedy věta první ustanovení § 2709 je kogentní povahy. Pokud si strany ujednali, že výměnkář nemá na žádnou pomoc nárok, takové ujednání by bylo pro zjevný rozpor s dobrými mravy absolutně neplatným.

Poskytnutí pomoci není dluhem, jehož plnění by bylo vázáno na osobní vlastnosti zavázaného z výměnku. Může tedy plnit i pomocí jiné osoby, přičemž odpovídá, jako by plnil sám. Zavázaný z výměnku obecně není omezen v možnosti nabytí nemovitosti, na které výměnek vázne, dále zcizit na třetí osobu. Judikatura Nejvyššího soudu k ABGB k výměnku připouštěla, aby se oprávněný z výměnku domáhal plnění z výměnku i na novém nabyvateli nemovitosti.¹⁵

Východiskem z případně obtížně řešitelné či dle smlouvy splnitelné situace bude představovat možnost transformace výměnku zcela či z části na peněžitý důchod rozhodnutím soudu předvídaná v § 2710 odst. 1 OZ.

3. Výměnek jako úplata za převod vlastnického práva?

Zřízení výměnku si nelze představit bez souvislosti s převodem nemovité věci. Současně ale jde o dvě různé smlouvy – jednou je převodní smlouva týkající se nemovité věci, druhou je smlouva, kterou se zakládá právní vztah výměnku. Mezi těmito závazky je vztah, ale pořád jde o dva právní poměry. Smlouva o výměnku může být zřízena úplatně i bez jejího sjednání. Stejně tak převodní smlouva ohledně nemovité věci. D. Elischer tyto smlouvy staví do pozice závislých smluv v režimu § 1727 OZ.¹⁶ Mám za to, že pojmově postačí mezi těmito právními poměry volnější souvislost, nikoliv nutně závislost ve smyslu § 1727 OZ.¹⁷

Převodní smlouvou může být koupě, darování, smíšené darování, tedy právní jednání, které směřuje ke změně vlastnického práva dané nemovitosti. To je důležité pro stanovení, jaká jsou práva a povinnosti stran, např. že obecně převod nemovité věci není formálně úplatou za zřízení výměnku. Funkčně ale i zřízení výměnku představuje úplatu (poskytnutí majetkové hodnoty či jiné výhody jako protiplnění je k převodu vlastnického práva kauzální). Je-li protiplněním jiná věc,¹⁸ lze typově v tomto smyslu zvažovat i směnu.

Zda je převodní smlouva týkající se nemovité věci úplatná či neúplatná má zásadní vliv minimálně ve dvou oblastech, které v souvislosti se zřízením výměnku se v judikatuře a smluvní praxi objevily. První je materiální publicita veřejných seznamů ve smyslu § 984 OZ,¹⁹ kdy je chráněna dobrá víra nabyvatele jednajícího v důvěře v tento zápis, i když by byl

¹⁴ „Není-li stanoveno nebo ujednáno jinak, rozhoduje pro obsah práv výměnkáře místní zvyklost“ § 2707 odst. 1 poslední věta OZ.

¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25.6.1940, Rv II 147/40.

¹⁶ ELISCHER, D. In ŠVESTKA, J. et al. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 314. ISBN 978-80-7598-955-0.

¹⁷ Byť závislost pokud jde o výměnek zřízený jako věcné právo je dán v případech § 2708 odst. 1 OZ.

¹⁸ Výměnek jako věcné právo k nemovité věci je podle § 498 odst. 1 OZ v právním smyslu také nemovitou věcí.

¹⁹ Podle § 984 odst. 1 OZ není-li stav zapsaný ve veřejném seznamu v souladu se skutečným právním stavem, svědčí zapsaný stav ve prospěch osoby, která nabyla věcné právo „za úplatu“ v dobré víře od osoby k tomu oprávněně podle zapsaného stavu. Dobrá víra se posuzuje k době, kdy k právnímu jednání došlo; vzniká-li však věcné právo až zápisem do veřejného seznamu, pak k době podání návrhu na zápis. Podle § 984 odst. 2 se pro

v rozporu se stavem skutečným. Nejvyšší soud ČR se zabýval právní otázkou, zda ustanovení § 984 OZ a zásada *vigilantibus iura scripta sunt* jsou aplikovatelné u převodů bezúplatných, a není-li tomu tak, zda je u převodů po 1. 1. 2014, tedy za účinnosti OZ, aplikovatelná dosavadní judikatura Ústavního (a Nejvyššího) soudu týkající se dobrověrného nabyvatele za právní úpravy účinné do 31. 12. 2013. Také otázkami, zda „úplatnost“ nabytí věcného práva dle § 984 odst. 1 OZ spočívá jen ve finančním nebo i jiném plnění, a zda zřízení výměnku, spočívajícího v právu doživotního bydlení v domě a užívání pozemku a závazku poskytnout dárce pomoc ve stáří či v nemoci, činí ze smlouvy darovací smlouvu úplatnou.²⁰

Obecně je třeba úplatností rozumět jakékoli protiplnění majetkové hodnoty, nebo poskytnutí jiné výhody, tedy např. poskytnutí peněz, poskytnutí věci (úplata aktivní), tak i např. prominutí dluhu osobou, v jejíž prospěch se věcné právo zřizuje, osobě, která věcné právo zřizuje (úplata pasivní). Úplatnost předpokládá kauzální (podmíněnou) souvislost plnění a protiplnění, kterou lze hodnotit subjektivně, neboli formálně (plnění jedné strany je druhou stranou chápáno jako dostatečná protihodnota a je nevýznamné, zda mezi oběma plněními je dána dostatečná vyváženost) nebo objektivně, neboli meritorně (rozhodující je skutečná ekvivalence plnění). Smlouva tak z hlediska subjektivního může být jednáním bezúplatným (typicky darovací smlouva), z objektivního hlediska se však může jednat o jednání úplatné (např. darování s podmínkou, že obdarovaný bude dárce či třetí osobě něco plnit).²¹

Ne každé zřízení výměnku, ale bude představovat úplatu. „Ustanovení § 2707 odst. 1 o. z. poskytuje totiž účastníkům výměnkové smlouvy širokou smluvní volnost a nelze vyloučit, že v konkrétním případě obsah dohodnutých požitků, úkonů či práv sloužících k zaopatření výměnkáře i se zohledněním zákonných povinností (pomocné úkony v případě nezbytné potřeby výměnkáře, případná přeměna na peněžitý důchod, náhradní bydlení) svým rozsahem, případně omezením na velmi krátké časové období, z objektivního hlediska úvahy o ekvivalentnosti plnění neumožní“²² uzavírá ve svém odůvodnění Nejvyšší soud ČR, když rozhodnutí bylo následně se shodným závěrem přezkoumáváno i Ústavním soudem ČR.²³

Lze proto uzavřít, že ačkoli je darovací smlouva pojmově smlouvou bezúplatnou, je-li v souvislosti s ní uzavřena smlouva o výměnku, posuzuje se pro účel předpokládaný § 984 odst. 1 OZ zpravidla jako smlouva úplatná.

Druhou otázkou je, zda je možné v případě darování nemovité věci, když je současně zřizován výměnek, a podle výše uvedeného se tedy bude funkčně v určitém smyslu jednat o úplatnou smlouvu, aplikovat pravidla o odvolání daru podle § 2068 an. OZ či nikoliv. Zde bude rozhodné, nakolik je převod nemovitosti a zřízení plnění výměnku plnění k sobě navzájem ekvivalentní. Pokud rozhodující a převažující kauza bude nadále darování (liberalita), pak půjde o darování smíšené, ale v základu pořád stále o darování. Podle prvorepublikové judikatury Nejvyššího soudu i v případě smíšeného darování lze poskytnuté plnění odvolat z důvodu nevděku a tohoto práva se nelze platně vzdát.²⁴ Uvedené lze vzít shodně i za současné právní úpravy, tedy že ujednání výměnku samo o sobě nevylučuje *a priori* revokaci daru z důvodu nevděku či nouze.

nezbytnou cestu, výměnek a pro věcné právo vznikající ze zákona bez zřetele na stav zápisů ve veřejném seznamu věta první odstavce 1 nepoužije.

²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.2019, sp. zn. 22 Cdo 2769/2018.

²¹ Srov. např. TĚGL, P. Úplatnost nabytí věcného práva jako podmínka fungování materiální publicity veřejných seznamů v novém občanském zákoníku. In Právní rozhledy. ISBN 9771210641000, 2013, roč. 21, č. 1, s. 28; rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.2019, sp. zn. 22 Cdo 2769/2018, uveřejněný pod číslem 69/2020 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní.

²² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.2019, sp. zn. 22 Cdo 2769/2018, uveřejněný pod číslem 69/2020 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní.

²³ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 22. 3. 2021, sp. zn. II. ÚS 95/21.

²⁴ Například rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.5.1931, Rv II 40/31.

Současně je ale třeba zohlednit ustanovení § 2715 OZ znějící, že „byla-li smlouva o převodu nemovité věci uzavřena v souvislosti se zřízením výměnku, nelze od ní odstoupit pro neplnění povinnosti osobou zavázanou k výměnku.“ Uvedené pravidlo je třeba vnímat k úpravě revokace daru jako speciální, tedy pokud by hrubý nevděk dárce vůči obdarovanému byl spatřován v tom, že neplní své povinnosti z výměnku, pak z tohoto důvodu nelze dar odvolat ani od smlouvy odstoupit. Důvody pro revokaci daru tak musejí převážně ležet jinde, než v „pouhém“ neplnění povinností obdarovaného z výměnku vůči výměnkáři. Zatímco pravidlo § 2715 OZ je dispozitivní povahy a lze jej proto smluvně modifikovat, práva na revokaci daru se platně vzdát nelze, resp. by se k takovému ujednání smluvních stran nepřihlíželo.²⁵

Jiné a v určitém smyslu vhodnější řešení nabízí švýcarská úprava obdoby výměnku, kdy výměnek může jednostranně každá ze stran ukončit, pokud porušením smluvních povinností se stal vztah mezi osobami neúnosným nebo pokud jiné závažné důvody nadměrně ztěžují nebo znemožňují jeho pokračování.²⁶

4. Ohrožení výměnku zadlužením nabyvatele nemovité věci

Výměnek může být zřízen jako pouhá obligace nebo rovněž s účinky věcného práva. Z pohledu ochrany a účinku výměnku vůči třetím osobám a jiným vlastníkům zatížené nemovité věci je věcněprávní podoba výměnku nepochybně výhodnější. Snad i proto zákonodárce výslovně v § 2708 odst. 1 OZ normuje, že výměnek v podobě věcného práva musí být zapsán současně s převodem zatížené nemovité věci, právě jako určitý projev ochrany výměnkáře, který současně pozbývá vlastnické právo k převáděné nemovitosti. Vyjma případů, kdy dojde k uplynutí doby trvání výměnku, případně zkáza stavby, ve které se užívací právo výměnkáře uskutečňuje, mohou nastat i další nepředvídatelné okolnosti vedoucí k zániku práva výměnkáře.

Takovým případem, které hmotněprávní úprava výměnku výslovně neřeší, ale je obsažen v předpisech procesního práva je § 336a OSŘ,²⁷ ohledně úpravy postupu při prodeji výměnku v rámci výkonu rozhodnutí (exekuce), když exekuční soud v rámci vydání usnesení o ceně nemovitosti v rámci procesu jejího zpeněžení současně může rozhodnout o zániku mj. výměnku (obdobně i práva odpovídajícímu věcnému břemeni), jestliže je věcné břemeno či výměnek zcela nepřiměřený výhodě oprávněného, a současně jestliže toho právo výrazně omezuje možnost prodat nemovitou věc v dražbě. Přestože obecně věcněprávní závady nadále vážnou na věci, i když dojde ke změně vlastníka, v případech, kdy tak stanoví zákon, dojde k jejich zániku. Jestliže tedy zavázaný z výměnku a nabyvatel nemovitostí neplní své dluhy a dojde k postižení jeho majetku, či je tento majetek zatížen například zástavním právem k zajištění dluhu třetí osoby, nemůže si výměnkář být jist, že opravdu do konce svého jeho života mu bude umožněno nemovitou věc užívat. Zejména v situacích, kdy bude výměnek zatěžovat prakticky celou nemovitou věc, která bude v užívání vlastníka výrazně limitovat, budou formálně naplněné znaky výměnku nepřiměřeného výhodě oprávněného a současně znamená výrazné omezení možnosti takovou nemovitou věc v dražbě prodat.

K tomuto se nedávno vyjádřil Nejvyšší soud ČR²⁸ tak, že při úvaze, zda je výměnek (či věcné břemeno) zcela nepřiměřený výhodě oprávněného má soud přihlídnout ke konkrétním okolnostem a důvodům jejich vzniku, jakož i k době vzniku pohledávky, jež má být uspokojena prodejem nemovité věci. Z uvedené judikatury lze dovozovat, že pokud bude

²⁵ Viz § 2076 OZ.

²⁶ HONSELL, H., NEDIM, P. V., WIEGAND, W. *Obligationenrecht. I, Art. 1–529 OR. Basler Kommentar*. 5. vydání. Basel: Helbing und Lichtenhahn, 2011. § 527. ISBN 978-3-7190-2951-7.

²⁷ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění, dále jen „OSŘ“.

²⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 1.7.2020, sp. zn. 21 Cdo 40/2020.

prostor, kde je zřízen výměnek skutečně užíván k bydlení dané osoby a současně tento převod nemovitosti se současným zřízením výměnku bude časově předcházet vzniku závazku, ze kterého následně povstane nesplněný exekučně vymáhaný dluh, se uskuteční v době předcházející vzniku tohoto závazku, pak lze očekávat s vysokou mírou pravděpodobnosti, že takový výměnek ani prodejem nemovitosti v nedobrovolné dražbě nezanikne. Jinak je ale třeba, aby oprávněný z výměnku počítal i s variantou, že jeho výměnek může zaniknout a při zřízení výměnku dbal i na majetkové a dluhové poměry na straně osoby, na kterou svoji nemovitou věc takto převádí. Jestliže je výměnek zřízen až poté, co na věci již vázlo zástavní právo, a v ceně zástavy je takový výměnek na újmu, je téměř jisté, že takový výměnek jako tzv. excesivní závada zanikne.²⁹ O případné náhradě pro výměnkáře při zániku lze uvažovat až tehdy, pokud po uspokojení věřitelů a dalších pohledávek zbyl v rozvrhové podstatě ještě nějaký výtěžek. Poněkud odlišný režim nastává, pokud je majetek zpeněžován v rámci insolvenčního řízení.³⁰

Závěr

Výměnek jako nový smluvní typ si přes počáteční rozpaky v českém OZ, v prvních letech účinnosti bylo sjednávání výměnků spíše marginální záležitostí, s preferencí „klasických“ osobních věcná břemena, v posledních letech lze pozorovat určitý nárůst zájmu převodců nemovitosti o sjednávání věcného břemene právě v podobě výměnku, pokud nemovitost chtějí dále sami užívat. Představuje určité výhody pro oprávněného, že vyjma pasivní povinnosti strpění jeho užívání nemovité věci zahrnuje i nezbytnou pomoc v případě nastalé nemoci, nouze či jiné krizové situace. Současně výměnek v souvislosti s darováním nemovitosti představuje funkčně úplatu poskytovanou dárci a jsou tam více chráněny osoby jednající v důvěře v zapsané údaje v katastru nemovitostí. Zatímco u darovací smlouvy je nemyšlenelné vyloučení kogentních pravidel o možnosti dar odvolat pro nouzi či zejména nevděk, sjednání výměnku podstatným způsobem tento postup limituje. Při zřízení výměnku je i v případě věcného práva zvažovat, že i výměnek může v případě neplnění dluhů novým nabyvatelem nemovitosti i zaniknout či být jinak ohrožen, což je aspekt, na který mnohdy výměnkáři při zřízení výměnku stranám uniká a je dobré zvažovat i takové riziko z pohledu zájmů výměnkáře.³¹ Není ale pochyb, že mnohé další teoretické i praktické aspekty úpravy výměnku však ještě i více než osmi letech zůstávají nezodpovězeny.

Literatúra:

1. ELIÁŠ, K. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. 119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.
2. SEDLÁČEK, J. Obligační právo II. Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních. 1. vydání. V Brně: Československý akademický spolek Právník, 1926, s. 162.
3. PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. et al. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2864. ISBN 978-80-7400-747-7.
4. ŠVESTKA, J. et al.. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2021. 1522 s. ISBN 978-80-7598-955-0.
5. KRČMÁŘ, J. Právo občanské III. Právo obligační. IV. doplněné vydání. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947, 413 s.
6. TÉGL, P. Úplatnost nabytí věcného práva jako podmínka fungování materiální publicity veřejných seznamů v novém občanském zákoníku. In Právní rozhledy. ISBN 9771210641000, 2013, roč. 21, č. 1.

²⁹ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2019, sp. zn. 21 Cdo 3059/2019.

³⁰ § 285 odst. 4 zák. č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon.

³¹ Problém je shodný i pokud by šlo o věcné břemeno v podobě služebnosti či reálné břemeno.

7. HONSELL, H., NEDIM, P. V., WIEGAND, W. *Obligationenrecht. I, Art. 1–529 OR. Basler Kommentar*. 5. vydání. Basel: Helbing und Lichtenhahn, 2011. 3289 s. ISBN 978-3-7190-2951-7

CIVILNÉ PRÁVO PROCESNÉ

NEPOSTIHNUTEĽNÁ HODNOTA OBYDLIA V ODDLŽOVACOM KONKURZE

JUDr. Bc. Filip Balla

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
filip.balla@outlook.com

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-38>

Abstrakt

Príspevok analyzuje vybrané osobitosti inštitútu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia v oddlžovacom konkurze s poukazom na aktuálne právno-aplikačné problémy. Následne vo vzťahu k identifikovaným právno-aplikačným problémom autor formuluje riešenia zodpovedajúce teleologickým východiskám skúmaného právneho inštitútu.

Abstract

The paper analyzes selected features of the institute of unreachable value of housing in debt relief with reference to current legal-application issues. Subsequently, in relation to the identified legal-application problems, the author formulates solutions corresponding to the teleological basis of the researched legal institute.

Kľúčové slová: oddlženie, konkurz, obydlie, nepostihnuteľná hodnota obydlia

Key words: debt relief, bankruptcy, dwelling, unreachable value of housing

Úvod

Inštitút nepostihnuteľnej hodnoty obydlia bol do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedený s účinnosťou od 01.03.2017 novelou¹ zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZKR“).² Primárnou myšlienkou vytvorenia inštitútu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia bolo poskytnutie jednej z elementárnych potrieb na riadne fungovanie a začlenenie sa jedinca do produktívnej spoločnosti a to bývania,³ do právneho poriadku bol teda zavedený zo sociálnych dôvodov.⁴ Uplatnenie inštitútu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia sa môže prejaviť nasledovnými spôsobmi:

¹ Zákonom č. 377/2016 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

² K novele ZKR pozri aj: ĎURICA, M.: Osobné bankrot; Bulletin slovenskej advokácie, 23, 2017, č. 3, s. 30 - 53.

³ MIKULAŠKOVÁ, M.: Vybrané inštitúty osobného bankrotu; Justičná revue, 71, 2019, č. 1, s. 64 – 72.

⁴ Osobitná časť Dôvodovej správy k zákonu č. 377/2016 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

- úhrada nákladov na bývanie⁵ tomu dlžníkovi, ktorého obydlie bolo speňažené v oddlžovacom konkurze, alebo
- zamedzenie speňaženia dlžníkovho obydliu, ak by z výťažku po odpočítaní nepostihnuteľnej hodnoty obydliu nebolo možné uspokojiť náklady speňaženia a aspoň sčasti pohľadávky prihlásených veriteľov.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na vybrané právno-aplikačné problémy tohto inštitútu.

1. Pojmové vymedzenie nepostihnuteľnej hodnoty obydliu

Podstatou nepostihnuteľnej hodnoty obydliu je právo dlžníka vylúčiť z konkurznej podstaty majetkovú hodnotu zodpovedajúcu nepostihnuteľnej hodnote obydliu. ZKR legálne definuje pojem nepostihnuteľnej hodnoty obydliu ako „časť hodnoty jednej obývateľnej veci s príslušenstvom vrátane prípadného zastavaného a príľahlého pozemku, ktorú dlžník označil v zozname majetku ako svoje obydlie.“⁶

Dlžník nemusí mať v obydlií evidovaný trvalý pobyt podľa osobitného predpisu.⁷ Obydlie nemusí byť len nehnuteľnosťou, ale môže ísť aj o hnutel'nú vec, ktorá je obývateľná.⁸ V prípade, že je dlžníkovu obydliu v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, tak má každý z bezpodielových spoluvlastníkov právo na nepostihnuteľnú hodnotu obydliu.⁹ Ak je obydlie dlžníka zaťažené zabezpečovacím právom, zabezpečovacie právo má prednosť pred nepostihnuteľnou hodnotou obydliu dlžníka.¹⁰ Výška nepostihnuteľnej hodnoty obydliu je ustanovená na 10.000,- EUR.¹¹

2. Vybrané aplikačné problémy

Aplikácia inštitútu nepostihnuteľnej hodnoty obydliu môže v aplikačnej praxi vyvolávať nejasnosti predovšetkým v nasledovných aspektoch:

- obydlie v podielovom spoluvlastníctve,
- obydlie a príľahlý pozemok,
- uplatnenie nepostihnuteľnej hodnoty obydliu v osobitných prípadoch.

2.1 Obydlie v podielovom spoluvlastníctve

Súčasná právna úprava uvádza (cit.): „Ak je obydlie dlžníka v podielovom spoluvlastníctve, nepostihnuteľnou hodnotou obydliu dlžníka je časť hodnoty spoluvlastníckeho podielu dlžníka k jeho obydliu.“¹² Citované zákonné ustanovenie vyvoláva v aplikačnej praxi určitú spornosť, ktorá vyplýva z jeho gramatickej neexaktnosti. Pokiaľ je dlžníkovu obydliu v podielovom spoluvlastníctve, tak do úvahy prichádzajú nasledovné spôsoby výkladu tohto ustanovenia:

⁵ Podľa § 1 Nariadenia vlády č. 45/2017 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov je nepostihnuteľná hodnota obydliu dlžníka ustanovená na 10.000,- EUR, pričom dlžník je oprávnený požiadať banku o vykonanie platieb mesačne najviac do 250,- EUR.

⁶ § 166d ods. 1 ZKR.

⁷ Zákon č. 253/1998 Z. z. Zákon o hlásení pobytu občanov Slovenskej republiky a registri obyvateľov Slovenskej republiky.

⁸ Môže ísť napr. o obytný prives.

⁹ § 166d ods. 2 druhá veta ZKR.

¹⁰ § 166d ods. 3 ZKR.

¹¹ § 1 Nariadenia vlády č. 45/2017 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹² § 166d ods. 2 prvá veta ZKR.

- 1) Nedochádza ku kráteniu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia – dlžník má teda nárok na nepostihnuteľnú hodnotu obydlia v plnej výške aj vtedy, ak je dlžník vlastníkom (len) spoluvlastníckeho podielu a nie celého obydlia.¹³
- 2) Dochádza ku kráteniu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia, a to podľa pomeru výšky spoluvlastníckeho podielu dlžníka k obydlia.¹⁴

V právnej doktríne sa možno stretnúť s názormi prikláňajúcimi sa k druhému zmienenému spôsobu výkladu ustanovenia § 166d ods. 2 druhej vety ZKR, podľa ktorých: „Ak je obydlie dlžníka v podielovom spoluvlastníctve, dlžníkovi patrí taký podiel z 10-tisíc eur, aký má podiel na označenom obydlí.“¹⁵

V uvedenej súvislosti sa však javí ako sporné, do akej miery uplatnenie tohto výkladu korešponduje s dikciou ustanovenia § 166d ods. 2 druhej vety ZKR. Domnievame sa, že gramatickým výkladom tohto ustanovenia nie je možné dospieť k záveru, že nepostihnuteľnú hodnotu obydlia je potrebné krátiť v prípade, že obydlie je v podielovom spoluvlastníctve. Tento spôsob výkladu nemá oporu ani v dôvodovej správe, ktorá uvádza (cit.): „Ak je obydlie dlžníka predmetom spoluvlastníctva dlžníka s inými osobami, nepostihnuteľnou hodnotou obydlia dlžníka je časť hodnoty podielu dlžníka, ktorá zodpovedá nepostihnuteľnej hodnote obydlia dlžníka.“¹⁶

Vychádzajúc z primárneho účelu inštitútu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia, ktorý možno vymedziť ako zachovanie určitého základného sociálneho štandardu dlžníka, sa prikláňame k prvému zmienenému názoru, podľa ktorého by sa nepostihnuteľná hodnota obydlia krátiť nemala. Suma nepostihnuteľnej hodnoty obydlia je určená pevnou sumou, na ktorú má nárok každý dlžník¹⁷ bez ohľadu na to, či má obydlie v podielovom spoluvlastníctve, alebo vo svojom výlučnom vlastníctve.

Opačný výklad by mohol viesť k absurdným situáciám, keďže hodnota spoluvlastníckeho podielu dlžníka o veľkosti napr. 1/4 k celku obydlia v atraktívnej lokalite¹⁸ môže niekoľkonásobne prevyšovať hodnotu obydlia vo výlučnom vlastníctve iného dlžníka.¹⁹ V prípade krátenia nepostihnuteľnej hodnoty obydlia by mal dlžník v prvom prípade nárok len na 1/4 nepostihnuteľnej hodnoty obydlia (t.j. 2.500,- EUR), zatiaľ čo dlžník v druhom prípade by mal nárok na nepostihnuteľnú hodnotu obydlia v plnej výške. Dlžník nemajúci obydlie vo svojom výlučnom vlastníctve by tak bol neprímerane znevýhodnený, pričom by došlo k negácii ekonomickej a sociálnej podstaty inštitútu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia.

Na zmienený aplikačný problém zareagoval zákonodarca prijatím novely § 166d ods. 2 druhej vety ZKR účinné od 17.07.2022,²⁰ v zmysle ktorej sa do textu právnej normy explicitne zavádza, že výška nepostihnuteľnej hodnoty obydlia sa v prípade podielového spoluvlastníctva pomerne neznižuje. Prijatie novely hodnotíme mimoriadne pozitívne

¹³ Príkladmo možno uviesť prípad, kedy je dlžník vlastníkom spoluvlastníckeho podielu o veľkosti 1/2 k celku obydlia. Dlžník by v prípade uplatnenia tohto výkladu mal nárok na nepostihnuteľnú hodnotu obydlia v plnej výške (de lege lata vo výške 10.000,- EUR).

¹⁴ Pokiaľ by bol dlžník vlastníkom spoluvlastníckeho podielu o veľkosti 1/2 k celku obydlia, tak by v prípade uplatnenia druhého zmieneného, do úvahy prichádzajúceho, výkladu mal nárok len na 1/2 nepostihnuteľnej hodnoty obydlia (de lege lata vo výške 1/2 z 10.000,- EUR, t.j. vo výške 5.000,- EUR).

¹⁵ ĎURICA, M.: Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1148. ISBN: 978-80-7400-846-7.

¹⁶ Osobitná časť Dôvodovej správy k zákonu č. 377/2016 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

¹⁷ Pokiaľ jeho obydlie bolo speňažené v oddlžovacom konkurze.

¹⁸ Resp. v zrekonštruovanom stave a pod.

¹⁹ Najmä pokiaľ je v menej atraktívnej lokalite, v horšom technickom stave a pod.

²⁰ Zákon č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

z hľadiska odstránenia výkladových nejasností. S poukazom na vyššie uvedené skutočnosti však zastávame názor, že dlžníkovi vlastniacemu svoje obydlie v režime podielového spoluvlastníctva svedčil (resp. svedčí) nárok na nepostihnuteľnú hodnotu obydlia v plnom rozsahu aj pred účinnosťou zmienenej novely ZKR.

Zjednotenie výkladu citovaného zákonného ustanovenia považujeme za zásadné nielen v kontexte ochrany práv dlžníka v oddlžovacom konkurze, ale aj v kontexte posudzovania, či došlo k porušeniu povinnosti správcu. Uplatňovanie druhého zmienenej spôsobu výkladu zo strany správcu by mohlo viesť k vzniku zodpovednosti správcu za škodu predovšetkým v nasledovných prípadoch:

- Pokiaľ by správca speňažil dlžníkovu obydlie v podielovom spoluvlastníctve a následne by dlžníkovi neuhradil nepostihnuteľnú hodnotu obydlia v plnej výške.
- Pokiaľ by sa správca v rámci postupu podľa § 167o ods. 2 ZKR²¹ uchýlil k speňaženiu dlžníkovho obydlia (vychádzajúc z nepostihnuteľnej hodnoty obydlia krátenej podľa veľkosti spoluvlastníckeho podielu).

2.2 Obydlie a príľahlý pozemok

Zákonodarca do legálnej definície pojmu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia²² zahrnul aj príslušenstvo jednej obývateľnej veci vrátane zastavaného a príľahlého pozemku. Súčasťou nepostihnuteľnej hodnoty obydlia teda môže byť zastavaný pozemok, ako aj k obydlIU prislúchajúci pozemok. Z pohľadu aplikačnej praxe sa nejaví ako problematické určenie zastavaného pozemku. Pôjde o pozemok, na ktorom je postavené obydlie dlžníka, a to bez ohľadu na druh pozemku zapísaný v evidencii katastra nehnuteľností.

Pri aplikácii inštitútu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia však môže byť sporný obsah pojmu „príľahlý pozemok“, ktorý zákonodarca použil v § 166d ods. 1 ZKR. Právna doktrína definuje pojem príľahlý pozemok na účely aplikácie § 151o ods. 3 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka (ďalej len „OZ“) ako pozemok, cez ktorý sa vlastník stavby môže dostať k verejnej komunikácii,²³ resp. k inému pozemku, z ktorého sa môže oprávnenne dostať k verejnej komunikácii. Príľahlými pozemkami sú teda všetky pozemky, ktoré vlastník stavby nevyhnutne potrebuje na prístup k verejnej komunikácii.²⁴

V rámci snahy o vymedzenie pojmu príľahlého pozemku v zmysle § 166d ods. 1 ZKR možno dospieť k záveru, že príľahlými pozemkami nemusia byť nevyhnutne všetky pozemky v blízkosti dlžníkovho obydlia, ale len tie, ktoré vlastník stavby nevyhnutne potrebuje na zabezpečenie prístupu k verejnej komunikácii. Súčasťou dlžníkovho obydlia preto nebude pozemok situovaný za rodinným domom,²⁵ ktorý dlžník nevyhnutne nepotrebuje na zabezpečenie prístupu k verejnej komunikácii. Vymedzenie pozemkov prislúchajúcich k obydlIU má zásadný význam najmä pri:

- Určení majetku, ktorý podlieha konkurzu.²⁶

²¹ Obydlie dlžníka nemožno speňažiť, ak by z výťažku po odpočítaní nepostihnuteľnej hodnoty obydlia nebolo možné uspokojiť náklady speňaženia a aspoň sčasti pohľadávky prihlásených veriteľov.

²² Podľa § 166d ods. 1 ZKR (cit.): „Nepostihnuteľnou hodnotou obydlia dlžníka je časť hodnoty jednej obývateľnej veci s príslušenstvom vrátane prípadného zastavaného a príľahlého pozemku, ktorú dlžník označil v zozname majetku ako svoje obydlie.“

²³ Najmä k ceste, miestnej, alebo účelovej komunikácii.

²⁴ BARICOVÁ, J.: Občiansky zákonník I. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1394. ISBN: 978-80-7400-770-5.

²⁵ Napr. záhrada.

²⁶ Podľa § 167h ods. 4 ZKR konkurzu nepodlieha nepostihnuteľná hodnota obydlia dlžníka. Podľa § 167o ods. 2 prvej vety ZKR (cit.): „Obydlie dlžníka nemožno speňažiť, ak by z výťažku po odpočítaní nepostihnuteľnej hodnoty obydlia nebolo možné uspokojiť náklady speňaženia a aspoň sčasti pohľadávky prihlásených veriteľov.“

- Zvolení správnej formy speňaženia majetku.²⁷

Pokiaľ by správca postupoval nesprávnym spôsobom a zapísal by do súpisu (aj) taký pozemok, ktorý možno subsumovať pod kategórie pozemkov vymedzených v § 166d ods. 1 ZKR, tak je možné jeho speňaženie zvrátiť prostredníctvom inštitútu excindačnej námietky.²⁸ Aktívna legitimácia na podanie námietky proti zapísaniu majetku do súpisu nesvedčí len dlžníkovi, ale každému, kto tvrdí, že majetok nemá byť zapísaný do súpisu.

Správca doručenú námietku zverejní v Obchodnom vestníku, pričom dňom jej zverejnenia začne plynúť lehota 60 dní, počas ktorej môže veriteľ žiadať od správcu, aby vyzval toho, kto podal námietku, aby podal žalobu o vylúčenie majetku zo súpisu voči tomu veriteľovi, ktorý trvá na jeho zapísaní do súpisu. V súdnom konaní o vylúčenie majetku zo súpisu bude konajúci súd následne zohľadňovať vyššie uvedené definičné znaky pojmu „príľahlý pozemok“, aby bolo možné ustáliť, či pozemok prislúcha k obydlíu.

2.3 Uplatnenie nepostihnuteľnej hodnoty obydlia

Zákon pri podaní návrhu na vyhlásenie oddlžovacieho konkurzu vyžaduje obligatórne procesné zastúpenie centrom právnej pomoci.²⁹ Dlžník si uplatňuje nepostihnuteľnú hodnotu obydlia prostredníctvom tlačiva „zoznam majetku“, ktoré je prílohou návrhu na vyhlásenie konkurzu. K uplatneniu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia vo vzťahu ku konkrétne určenému majetku³⁰ teda dochádza ešte pred vyhlásením konkurzu. Vhodnosť zvolenej koncepcie uplatnenia nepostihnuteľnej hodnoty obydlia môže byť z pohľadu aplikačnej praxe sporná najmä v prípade, že súd po vyhlásení konkurzu potvrdí dlžníkovi nadobudnutie dedičstva po poručiteľovi, ktorého smrť nastala pred vyhlásením konkurzu.

Podľa pozitívneho vymedzenia majetku podliehajúceho konkurzu platí, že konkurzu podlieha majetok patriaci dlžníkovi ku dňu vyhlásenia konkurzu, ako aj výtazok získaný správou a speňažením takéhoto majetku.³¹ V rámci určenia rozsahu majetku podliehajúceho konkurzu je potrebné zohľadniť aplikáciu § 460 OZ, podľa ktorého sa dedičstvo nadobúda smrťou poručiteľa. Dedič nadobúda dedičstvo okamihom smrti poručiteľa, pričom následné potvrdenie nadobudnutia dedičstva má (len) deklaratórne účinky.³² Zohľadňujúc uvedené intencie teda dlžníkovo dedičstvo podlieha konkurzu za predpokladu, že smrť poručiteľa nastala pred vyhlásením konkurzu.³³

Pokiaľ sa dlžník v časovom úseku po podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu a pred vyhlásením konkurzu dozvie o smrti poručiteľa, pričom predpokladá nadobudnutie dedičstva postačujúceho na odvrátenie svojho úpadku, tak môže využiť inštitút späťvzatia návrhu podľa § 171a ZKR.³⁴ Po späťvzatí návrhu súd konanie zastaví. Ak však dlžník nerealizuje

²⁷ Podľa § 167o ods. 1 ZKR možno obydlie speňažiť len dražbou podľa osobitného predpisu. Pokiaľ pozemok v konkrétnom prípade nebude možné subsumovať pod pojem príľahlého pozemku (ktorý prislúcha k obydlíu) a zároveň nepôjde o nehnuteľnosť väčšej hodnoty, tak sa tento pozemok bude speňažovať v ponukovom konaní (§ 167n ods. 1 ZKR v spojení s § 167p ZKR).

²⁸ Podľa § 166j ods. 2 ZKR.

²⁹ SOJKA, P.: Oddlženie podľa nových pravidiel; *Justičná revue*, 69, 2017, č. 5, s. 669 – 690.

³⁰ K jednej obývatelnej veci.

³¹ Podľa § 166h ods. 1 ZKR.

³² Bližšie k problematike dedenia pozri: VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné*. 2.diel, 2. vyd. Plzeň: Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čeněk, s.r.o., 2021. s. 357. ISBN: 978-80-7380-845-7.

³³ Pokiaľ by smrť poručiteľa nastala po vyhlásení konkurzu, tak by dlžník mal postupovať podľa § 166g ods. 1 ZKR, t.j. za účelom preukázania svojho poctivého zámeru by mal aspoň polovicu dedičstva dobrovoľne ponúknuť veriteľom na uspokojenie nevymáhateľných dlhov.

³⁴ Podľa 171a ods. 1 ZKR (cit.): „Návrh na vyhlásenie konkurzu alebo návrh na určenie splátkového kalendára možno vziať späť do vydania uznesenia o vyhlásení konkurzu alebo uznesenia o poskytnutí ochrany pred veriteľmi; na neskôr podané späťvzatie návrhu súd neprihliada.“

späťvzatie návrhu na vyhlásenie konkurzu pred jeho vyhlásením, tak jeho dedičstvo bude podliehať konkurzu. Dlžník v načrtnutom prípade nemá faktickú možnosť uplatniť si nepostihnuteľnú hodnotu obydlia v zozname majetku tvoriacom prílohu návrhu na vyhlásenie konkurzu, pretože v čase jeho vyhotovenia ešte nebol vlastníkom obydlia.

Striktný výklad spôsobu uplatňovania nepostihnuteľnej hodnoty obydlia spočívajúci v možnosti jej uplatnenia výlučne prostredníctvom zoznamu majetku, ktorý je prílohou návrhu na vyhlásenie konkurzu sa v tomto prípade javí ako nespravodlivý. Za súčasného stavu právnej úpravy je však otázne, či by mohlo obstať uplatnenie nepostihnuteľnej hodnoty obydlia na základe „doplneného zoznamu majetku“ doručeného správcovi zo strany dlžníka (až) po vyhlásení konkurzu. Vychádzajúc z účelu inštitútu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia zastávame názor, že tento postup by mohol prichádzať do úvahy, pričom svoje opodstatnenie by mohol nachádzať najmä vo výnimočných prípadoch, akým je popisovaný prípad dedenia.

V aplikačnej praxi sa možno stretnúť aj s prípadmi, kedy k riadnemu uplatneniu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia nedôjde z dôvodu nedostatočnej odbornej erudície osôb poskytujúcich dlžníkom poradenstvo v oblasti oddĺženia, ktoré nepochybne vykazuje znaky pokútnictva.

Za účelom zjednotenia aplikačnej praxe a predchádzania aplikačným problémom možno de lege ferenda uvažovať o novele príslušných ustanovení ZKR, ktorá by umožňovala uplatnenie nepostihnuteľnej hodnoty obydlia v stanovenej lehote plynúcej od zapísania majetku do súpisu v taxatívne stanovených prípadoch.

Záver

Nepostihnuteľná hodnota obydlia je nepochybne významnou súčasťou oddĺžovacieho konkurzu. Jej cieľom je zmierniť negatívne dopady vyhlásenia konkurzu podľa 4. časti ZKR na dlžníkovu majetkovú sféru a zabezpečiť dlžníkovi základný sociálny štandard bývania. Dlžník má nárok na rovnakú sumu nepostihnuteľnej hodnoty obydlia aj vtedy, ak vlastní spoluvlastnícky podiel k svojmu obydlia. Z hľadiska rozsahu dlžníkovho obydlia považujeme za potrebné zdôrazniť, že jeho súčasťou (na ktorú sa vzťahuje nepostihnuteľná hodnota obydlia) bude zastavaný pozemok, ako aj príľahlý pozemok, ktorý je potrebné vymedziť ako pozemok nevyhnutne potrebný na zabezpečenie prístupu k verejnej komunikácii. V aplikačnej praxi sa začínajú objavovať problémy v súvislosti s (ne)uplatnením nepostihnuteľnej hodnoty obydlia v zozname majetku, ktorý bol prílohou návrhu na vyhlásenie konkurzu. V uvedených intenciách príspevok formuloval úvahu nad novelou ZKR, ktorá by explicitne umožňovala uplatnenie nepostihnuteľnej hodnoty obydlia aj vo fáze po vyhlásení konkurzu.

Literatúra

1. BARICOVÁ, J.: Občiansky zákonník I. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1394. ISBN: 978-80-7400-770-5.
2. ĎURICA, M.: Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 4. vydanie. Praha : C.H. Beck, 2021, s. 1148. ISBN: 978-80-7400-846-7.
3. ĎURICA, M.: Osobné bankroty; Bulletin slovenskej advokácie, 23, 2017, č. 3, s. 30 - 53.
4. MIKULAŠKOVÁ, M.: Vybrané inštitúty osobného bankrotu; Justičná revue, 71, 2019, č. 1, s. 64 – 72.
5. SOJKA, P.: Oddĺženie podľa nových pravidiel; Justičná revue, 69, 2017, č. 5, s. 669 – 690.
6. VOJČÍK, P. a kol.: Občianske právo hmotné. 2.diel, 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2021. s. 357. ISBN: 978-80-7380-845-7.

NÁROK PODĽA §369C OBCHODNÉHO ZÁKONNÍKA C/A NÁROK NA NÁHRADU TROV PRÁVNEHO ZASTÚPENIA

JUDr. Dominik Čipka

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
dominik.cipka@umb.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-19>

Abstrakt

Príspevok rieši problematiku nákladov spojených s uplatnením pohľadávky ako nároku, ktorý priamo vyplýva zo zákona v prípade omeškania dlžníka v obchodnoprávných vzťahoch, pričom sa zameriava na jeho uplatnenie popri nároku na náhradu trov konania. Podrobne mapuje podstatu uvedených nárokov s ohľadom na ich legálnu charakteristiku s prihliadnutím na dostupnú judikatúru.

Abstract

Contribution deals with subject of compensation for recovery costs as a claim stipulated by law in case of debtors payment delay and is compared with the claim of compensation of trial costs. Both of claims are described by its legal characteristics supported by legal opinions pretended in court decisions.

Kľúčové slová: náklady spojené s uplatnením pohľadávky, náhrada trov konania, úkon predžalobnej výzvy

Key words: Compensation for recovery costs, compensation of trial costs, pre – litigation filling

Úvod

Pacta sunt servanda – dohody sa majú dodržiavať. Už v starovekom Ríme, ktorý je považovaný za kolísku moderného Európskeho práva, bolo všeobecne známe, že základom poctivých vzťahov, nie len právnych, je dodržiavanie dohôd. Dohody môžu byť rôzne – o plánovaných stretnutiach, konkrétne o ich čase alebo mieste konania, o spolupráci, o neútočení a mnoho ďalších. Dohody majú svoje miesto v práve. Ich dodržiavanie je predpokladom poctivosti a právnej vážnosti. Dohody môžu byť ústne či písomné, pričom váha jedného či druhého typu dohody je rovnaká.

Každý subjekt, vstupujúci do určitého právneho vzťahu, základom ktorého je dojednanie dohody medzi viacerými subjektmi (bilaterálne či multilaterálne), je v prvom rade povinný dodržiavať povinnosti dohodou určené, aby následne mohol užívať s ňou spojené alebo nadobudnuté práva. Nie všetky subjekty sú schopné dodržiavať dohody, či už je to z dôvodov subjektívnych alebo objektívnych. V právnych dohodách, s ktorými sú späté práva a povinnosti ich subjektov, je aj ten najobjektívnejší dôvod nedodržania dohody spôsobilý vyvolať isté obavy nedôvery a neistoty.

Dodržiavane dohôd, ako aj ostatných právnych záväzkov, je principiálnym prejavom každého poctivého právneho vzťahu, ktorého subjekty od jeho počiatku musia pamätať na dôsledky, ktoré so sebou prináša porušenie dohody či záväzku. Takýmto následkom môže byť vymáhanie pohľadávky, či už formou právneho zástupcu alebo inkasnej spoločnosti, alebo zabezpečenie právnej ochrany objektu dohody či záväzku súdnou cestou. So všetkými spomenutými právnymi nástrojmi sú samozrejme spojené určité náklady, ktoré z hľadiska

spravodlivosti nemôže znášať subjekt, ktorý si splnil vlastné povinnosti na úkor subjektu, ktorý svoje povinnosti zanedbal alebo nesplnil.

Pre obchodno-právne vzťahy poskytuje zák. č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník (ďalej len „ObchZ“) právny nárok v podobe nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, ktorý prislúcha veriteľovi okamihom omeškania dlžníka. Aká je ale správna aplikácia uvedeného ustanovenia? Je uvedený nárok samostatne žalovateľným nárokom? Možno popri sebe kumulatívne uplatniť nárok paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky a nárok náhrady trov právneho zastúpenia za úkon právnej služby predžalobnej výzvy?

1. Náklady spojené s uplatnením pohľadávky v zmysle §369c obchz

Zákonom č. 9/2013 Z.z., ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.02.2013, bol novelizovaných ObchZ. Uvedenou novelou, o.i., bol zavedený do právneho poriadku inštitút zákonného nároku nákladov spojených s uplatnením pohľadávky. „*Omeškaním dlžníka vzniká veriteľovi okrem nárokov podľa § 369, 369a a 369b aj právo na paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, a to bez potreby osobitného upozornenia. Výšku paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky ustanoví vláda Slovenskej republiky nariadením.*“¹ Nárok paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky je priamo spätý s omeškaním dlžníka. Omeškanie dlžníka je podmieňujúca okolnosť, ktorá automaticky zakladá vznik nároku náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky. Vznik nároku je zákonom kategoricky vylúčený v spotrebiteľských právnych vzťahoch.

Výška náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, určená Nariadením vlády Slovenskej republiky č. 21/2013 Z.z. ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Obchodného zákonníka (ďalej len „Nariadenie“), je 40,00 eur jednorazovo bez ohľadu na dĺžku omeškania.²

Uvedená norma je transpozíciou čl. 6 Smernice Európskeho parlamentu a rady 2011/7/EÚ zo 16. februára 2011 o boji proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách (ďalej len „Smernica“). Podľa uvedeného článku Smernice sú členské štáty (EÚ) povinné legislatívne zabezpečiť a garantovať oprávnenie veriteľa požadovať od dlžníka minimálne paušálnu sumu vo výške 40,00 eur v prípade vzniku nároku úroku z omeškania. Čl. 6 Smernice upravuje rozsah uplatnenia uvedeného nároku. Podľa Smernice je veriteľ oprávnený od dlžníka požadovať okrem sumy 40,00 eur aj primeranú náhradu všetkých nákladov na vymáhanie presahujúcich túto paušálnu sumu a vzniknutých v dôsledku dlžníkovho omeškania s platbou. Smernica záverom článku konštatuje, že tieto náklady môžu byť priamo spojené s poskytnutím právnych služieb alebo napríklad s využitím služieb poskytovaných inkasnou spoločnosťou. Teleologickým výkladom možno konštatovať, že vymáhaním sa v kontexte ustanovenia čl. 6 nemyslí len vymáhanie, alebo uplatnenie nároku súdnou cestou, ale treba pod ním rozumieť využitie všetkých legálne dostupných prostriedkov smerujúcich k uspokojeniu či zabezpečeniu pohľadávky veriteľa.

Zatiaľ čo Smernica hovorí o minimálnej sume nároku, Nariadenie stanovuje sumu nároku konkrétnym pevným vyčíslením. Ďalším, o čosi výraznejším, rozdielnym prvkom Nariadenia oproti Smernici, je definícia nákladov spojených s uplatnením pohľadávky. Podľa dôvodovej správy k Nariadeniu predstavuje paušálna náhrada nákladov spojených s uplatnením pohľadávky náhradu tzv. administratívnych interných monitorovacích nákladov, ktoré vznikajú pri kontrole dodržiavania zmluvných záväzkov. Prívlastok INTERNÉ v tomto prípade predstavuje veľmi svojské označenie, pričom smernica nepočíta s klasifikáciou

¹ §369c ods. 1 ObchZ

² §2 Nariadenia

nákladov na interné a externé. Takto koncipovaná norma môže, na základe nesprávnej, nepresnej, transpozície vyvolávať značný zmätok v aplikačnej praxi, ktorému sa ešte budeme venovať v rámci 3. kapitoly.

ObchZ stanovuje, za akých okolností nárok nákladov spojených s uplatnením pohľadávky vzniká. Právna úprava, či už v ObchZ alebo Nariadenia, nerozlišuje prípady uplatnenia paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky s ohľadom na právny základ vzniku nároku. Inak, priamo povedané, vzniká nárok paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky za každé očakávané plnenie verifikované vystavením faktúry? Na položenú hypotézu nepozná zjednocujúcu odpoveď ani súdna prax, ktorá je pri priznávaní nároku paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky značne nejednotná. Súdny nárok paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky pristupujú dvojako. Podľa prvého scenára, súdy priznávajú uvedený nárok s ohľadom na existenciu právneho základu uplatnenej pohľadávky. Zjednodušene povedané, 1 právny základ = 1 nárok paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky. Na demonštráciu možno uviesť praktický príklad : uzavretie zmluvy o dielo je právnym základom prípadného vymáhania zaplatenia sumy za dielo. Ak boli v rámci uzatvorenej zmluvy o dielo poskytnuté čiastkové plnenia, ktoré boli samostatne fakturované, nezakladajú tieto automaticky pluralitu uplatnenia nároku paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky. Podľa druhého scenára, súdy priznávajú nárok nákladov spojených s uplatnením pohľadávky samostatne, teda za každú v konaní uplatnenú faktúru.

Ktorý z uvedených scenárov je teda správny ? Ide vyslovene o otázku výkladového posúdenia s ohľadom na účelnosť ustanovenia §369c ObchZ, Nariadenia a Smernice. Pokúsime sa teda výklad analyzovať na už uvedenom príklade zmluvy o dielo. Podľa názoru autora, pokiaľ bolo zmluvou o dielo dohodnuté medzi stranami čiastkové plnenie na základe faktúr a priebežné dodanie služieb, ide o dohodnutie času postupného plnenia ceny za (jedno) dielo, pričom takéto fakturovanie nemožno považovať za samostatne žalovateľné nároky za vykonanie rôznych diel. Autor sa teda stotožňuje s prvým uvedeným scenárom. K uvedenému záveru smeruje aj fakt, že hoci nemožno odoprieť §369c sankčnú funkciu, v prvom rade má mať ustanovenia §369c preventívnu funkciu. ObchZ okrem nároku náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky garantuje veriteľovi voči dlžníkovi aj nárok na úroky z omeškania. Je preto namieste konštatovať, už pri takto koncipovaných povinnostiach dlžníka za omeškanie sa dostáva veriteľ do výhodnejšej pozície v dôsledku omeškania dlžníka. Podľa názoru autora, v prípade viacnásobného uplatnenia nároku nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, by tým pádom došlo k neprimeranému navýšeniu pohľadávky veriteľa a povinnosti dlžníka. Autor zároveň dodáva, že iná je situácia v prípade, ak veriteľ zhotovil pre dlžníka viacero, samostatných, oddelených diel, so samostatným termínom odovzdania či samostatne určenou cenou diela. V takom prípade aj autor zastáva názor, že veriteľovi prislúcha viacnásobný nárok paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky. Na záver je teda potrebné skonštatovať, že pri uplatňovaní nároku paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, je vždy potrebné individuálne posudzovať právny základ uplatnenej pohľadávky a s ohľadom naň posúdiť odôvodnenosť nároku.

2. Úkon predžalobnej výzvy ako nárok na náhradu trov právneho zastúpenia

Všeobecne za trovy konania považujeme všetky preukázané, odôvodnené a účelne vynaložené výdavky, ktoré vzniknú v konaní v súvislosti s uplatňovaním alebo bránením práva.³ Medzi trovy konania patria nepochybne aj trovy právneho zastúpenia.

Úprava trov konania, a teda aj trov právneho zastúpenia, bola prijatím zák. č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok (ďalej len CSP) oproti predchádzajúcej právnej úprave obsiahnutej v zák. č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok (ďalej len OSP) koncepčne upravená.⁴

Rozhodovanie o nároku na náhradu trov konania, vrátenie trov právneho zastúpenia, predstavuje dôležitú súčasť konania. Podľa CSP sa o nároku rozhoduje *ex offo* v rozhodnutí, ktorým sa konanie končí⁵, pričom o samotnej výške nároku rozhoduje súd, ktorý konal v prvej inštancii, samostatným uznesením po právoplatnom skončení konania.

Súd o nároku na náhradu trov konania rozhoduje vždy na základe pomeru úspechu strany v konaní. Pomer úspechu predstavuje rozdiel medzi úspešnosťou strán sporu. Príkladom uvedené, ak si žalobca uplatnil v konaní 5 nárokov a súd žalobe vyhovel v plnom rozsahu, patrí žalobcovi nárok na náhradu trov konania v rozsahu 100% (100% - 0%). Ak by v rovnakom prípade súd žalobcovi priznal 3 uplatnené nároky, a vo zvyšných dvoch uplatnených nárokoch by žalobu zamietol, predstavoval by pomer úspechu žalobcu rozsah 20% (60% - 40%). Na základe priznaného rozsahu následne súdny úradník rozhodne o výške náhrady trov, pričom v rozhodnutí rozhodne aj o tom, za ktoré úkony náhrada patrí, resp. nepatrí, a svoje rozhodnutie je povinný zdôvodniť. A v tomto okamihu nastáva otázka - za ktoré úkony môže vyšší súdny úradník priznať náhradu trov právneho zastúpenia. Vyhláška č. 655/2004 Z. z. o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb (ďalej len „Vyhláška“) upravuje taxatívny výpočet úkonov právnej služby, za ktoré patrí odmena. Jedným z týchto úkonov je aj predžalobná výzva⁶. Zavedenie predžalobnej výzvy, ako úkonu právnej služby, za ktorý prináleží odmena, skomplikovalo rozhodovacie činnosť súdov v otázke rozhodovanie o nároku náhrady trov právneho zastúpenia. Uvedený úkon právnej služby je v zjavnom rozpore s definíciou trov konania v zmysle CSP. Konanie sa začína dorúčením žaloby na súd, čo automaticky úkon právnej služby predžalobnej výzvy, nie len z hľadiska jeho účelu, ale aj názvu, vylučuje z definície trov konania, ktorá striktné určuje časový rámec vykonania úkonov – v konaní.

Predžalobnú výzvu teda nemožno považovať za úkon právnej služby, ktorého náhradu možno spravodlivo uplatniť v súdnom konaní ako nárok náhrady trov konania. Argument, že takýto úkon je predsa priznaný Vyhláškou, neobstojí. Svedčí tomu jednoznačný záver, že z hľadiska hierarchie právnej sily nemá Vyhláška ako právny predpis nižšej právnej sily prednosť pred ustanoveniami CSP a zároveň je vyhláška vykonávacím predpisom zák. č. 586/2003 Z.z. o Advokácii a o zmene a doplnení živnostenského zákona a nie CSP. Uvedený záver potvrdzuje aj viacero súdnych rozhodnutí, napr. rozhodnutie Krajského súdu v Banskej Bystrici sp. zn. 11CoCsp/30/2021, alebo rozhodnutie Krajského súdu Nitra

³ § 251 zák. č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

⁴ Podľa OSP sa za trovy konania považujú najmä hotové výdavky účastníkov a ich zástupcov, včítane súdneho poplatku, ušlý zárobok účastníkov a ich zákonných zástupcov, trovy dôkazov, odmena notára za vykonávané úkony súdneho komisára a jeho hotové výdavky, náhrada výdavkov právnickej osoby, ktorá je oprávnená zastupovať v konaní podľa osobitného predpisu, odmena správcu dedičstva a jeho hotové výdavky, tlmočné a odmena za zastupovanie, ak je zástupcom advokát. Právna úprava OSP žiadnym spôsobom neohraničila časové procesné hľadisko, ktoré zakladá

⁵ Ďalšia zmena oproti OSP, kde súd o nároku na náhradu trov konania rozhodoval na návrh

⁶ § 13a ods. 1 písm. d)

26CoB/96/2016⁷. Samozrejme, ani v tejto otázke nie je súdna prax konzistentná. Existujú prípady, kedy krajské sudy naopak konštatovali, že žalobcovi nárok na náhradu trov konania za úkon právnej služby predžalobnej výzvy prislúcha. Autor sa stotožňuje práve s prvým uvedeným záverom.

Uvedený záver, že náhradu úkonu právnej služby predžalobnej výzvy nemožno priznať ako nárok náhrady trov konania, nepopiera existenciu a možnosť uplatnenia tohto nároku v konaní pred súdom. Zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len ObčZ) v § 121 ods. 3 ustanovuje: „Príslušenstvom pohľadávky sú úroky, úroky z omeškania, poplatok z omeškania a náklady spojené s jej uplatnením.“ V zmysle uvedenej zákonnej definície príslušenstva pohľadávky, možno práve náklady spojené s úkonom predžalobnej výzvy kategorizovať ako náklady spojené s uplatnením pohľadávky, takže sú žalovateľné ako samostatný hmotnoprávny nárok. Možný aplikačný problém by mohol nastať napríklad v prípade, ak by predmetom žaloby vo veci samej bolo určenie vlastníckeho práva (určovací žaloba). Uvedenou žalobou sa teda neuplatňuje žiadna pohľadávka, ku ktorej by sa malo viazať príslušenstvo v zmysle § 121 ods. 3 ObčZ. V tomto prípade, možno zvoliť postup podľa čl. 4 CSP⁸ a analogicky, s poukazom na účel a povahu nároku, priznať nárok na náhradu úkonu právnej služby predžalobnej výzvy ako nárok nákladov spojených s uplatnením pohľadávky.

3. Analýza inštitútov predžalobnej výzvy a paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky v zmysle §369c obchz vo svetle ich vzájomných súvislostí

Obsahom tejto kapitoly bude analýza v názve zmienených inštitútov s ohľadom na možnosť ich uplatnenia. Nárok podľa § 369c ObchZ okrem sankčnej funkcie má plniť funkciu preventívnu, kedy pre záväzkové strany má vyvolať obavu z možnosti ďalšieho navýšenia vlastných nákladov v prospech veriteľa.

Samotná Smernica ustanovuje, že výška nákladov spojených s uplatnením pohľadávky je MINIMÁLNE 40,00 eur. Úmyslom európskeho zákonodarcu v tomto prípade nebolo zastropovať maximálnu výšku predmetného nároku, ale naopak, stanoviť jeho minimálnu sadzbu. Z ustanovení Smernice nevyplýva, že by tento nárok nemohol byť v konečnom dôsledku vyšší. Tento záver rovnako potvrdzuje aj rozsudok Súdneho dvora vo veci C-287/17⁹ (ďalej len „Rozsudok“).

Podľa dôvodovej správy k zákonu č. 9/2013 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník paušálna náhrada nákladov spojených s uplatnením pohľadávky predstavuje náhradu tzv. administratívnych interných monitorovacích nákladov, ktoré vznikajú pri kontrole dodržiavania zmluvných záväzkov. Smernica však vo svojom texte nerozlišuje náklady na interné a externé, pričom takéto delenie nákladov nie je správne a ani účelné v zmysle Rozsudku¹⁰. Účelom smernice je v konečnom dôsledku chrániť

⁷ V tomto rozhodnutí senát Krajského súdu v Nitre vyslovene konštatuje, že cit.: „... Právny zástupca žalobcu sa mylí, ak sa domnieva, že za účinnosti aktuálneho procesného predpisu je možné čo i len uvažovať o možnosti priznať v rámci rozhodovania o náhrade trov právneho zastúpenia náhradu odmeny za úkon právnej služby spočívajúcej v predžalobnej výzve.“

⁸ 1) Ak sa právna vec nedá prejednať a rozhodnúť na základe výslovného ustanovenia tohto zákona, právna vec sa posúdi podľa ustanovenia tohto alebo iného zákona, ktoré upravuje právnu vec čo do obsahu a účelu najbližšiu posudzovanej právnej veci.

2) Ak takéto ustanovenia niet, súd prejedná a rozhodne právnu vec podľa normy, ktorú by zvolil, ak by bol sám zákonodarcom, a to s prihliadnutím na princípy všeobecnej spravodlivosti a princípy, na ktorých spočíva tento zákon, tak, aby výsledkom bolo rozumné usporiadanie procesných vzťahov zohľadňujúce stav a poznatky právnej vedy a ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.

⁹ pozri bod 31 odôvodnenia Rozsudku

¹⁰ pozri bod 35,36 odôvodnenia Rozsudku

veriteľa, ktorého motivuje k tomu, aby sa snažil svoj nárok paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky limitovať sumou 40,00 eur. Smernica však v žiadnom ustanovení nevyklučuje, že tento nárok nemôže byť vyšší. Naopak, podľa čl. 6 ods. 3 Smernice má veriteľ nárok na primeranú náhradu všetkých nákladov na vymáhanie presahujúcich túto paušálnu sumu a vzniknutých v dôsledku dlžníkovho omeškania s platbou. Na základe už uvedených záverov a konštatovaní, možno medzi takéto náklady zaradiť aj náklady spojené s úkonom právnej služby predžalobnej výzvy.

V rámci súdnej rozhodovacej praxe sa objavujú prípady, kedy si žalobca popri sebe kumulatívne uplatňuje obidva uvedené nároky, a teda paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky a nárok na náhradu úkonu právnej služby predžalobnej výzvy (vzhľadom na skoršie konštatovania uvedené v druhej kapitole, budeme posudzovať náhradu úkonu právnej služby predžalobnej výzvy ako nárok nákladov spojených s uplatnením pohľadávky). V zmysle Smernice môže byť výška paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky primerane navýšená o sumu nákladov vynaložených nad rámec stanovenej paušálnej náhrady (40,00 eur), preto je vyššie uvedené uplatnenie nároku priamo v rozpore so Smernicou, ako aj s Rozsudkom.

Aj v samotnom Rozsudku je konštatované cit.: „...článok 6 smernice 2011/7 sa má vykladať v tom zmysle, že veriteľovi, ktorý sa domáha priznania náhrady nákladov upomienok zaslaných dlžníkovi z dôvodu omeškania dlžníka s platbou, priznáva právo získať na tomto základe okrem nároku na paušálnu sumu vo výške 40 eur stanovenú v odseku 1 tohto článku aj primeranú náhradu v zmysle odseku 3 rovnakého článku, pokiaľ ide o časť týchto nákladov presahujúcu túto paušálnu sumu.“ Pre úplne pochopenie, ak by úkon právnej služby predžalobnej výzvy predstavoval hodnotu v zmysle Vyhlášky 100,00 eur, mal by žalobca nárok na paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky vo výške 40,00 eur a nárok na primeranú náhradu nákladov vynaložených na vymáhanie pohľadávky presahujúcich uvedenú paušálnu náhradu, t.j. 60,00 eur. Ak by sme pripustili, že by mal žalobca nárok uplatniť si popri sebe obidva uvedené nároky v plnej sume, predstavovalo by to duplicitu uplatneného nároku.

Záver

Záverom sa pokúsime zodpovedať na hypotézy položené v úvode, s ohľadom na konštatovania a závery ku ktorým sme v príspevku dospeli.

V prvom rade možno konštatovať, že nárok paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky je samostatne žalovateľný nárok. Jeho vznik je podmienený omeškaním dlžníka, teda okamihom splatnosti nároku úroku z omeškania. Ak by aj zo strany dlžníka došlo k dodatočnému plneniu veriteľovej pohľadávky, nárok paušálnej náhrady nákladov spojených nezaniká a veriteľ má právo v plnom zákonom stanovenom rozsahu požadovať jeho zaplatenie, a to bez ohľadu na to, či bol dlžník veriteľom vyzvaný na plnenie.

V prípade, ak veriteľovi vznikli náklady spojené s vymáhaním/uplatnením pohľadávky vyššie, ako je zákonom stanovený rozsah 40,00 eur, predstavuje rozdiel medzi celkovými nákladmi a zákonom stanoveným nárokom ďalší odôvodnený nárok. V prípade uplatnenia nároku, ako súčtu zákonného rozsahu a celkových nákladov spojených s vymáhaním/uplatnením pohľadávky, nemožno takýto nárok považovať za odôvodnený a už vôbec nie primeraný, nakoľko by v zmysle Smernice išlo o duplicitne uplatnený nárok.

Uvedené závery nemožno považovať za závery ktoré sú osvojené a ustálené v rámci súdnej rozhodovacej činnosti. Je všeobecne známe, že súdy sa pri posudzovaní uvedených nárokov rozchádzajú. Je preto namieste konštatovať, že prípadný nesúlad transponovaného ustanovenia Smernice v ustanoveniach ObchZ by mohlo prekonať judikovanie uvedeného

právneho problému najvyššími súdnymi autoritami, ktoré v súčasnosti v rámci judikatúry Slovenskej republiky absentuje.

Literatúra

1. FIAČAN. I. a kol.: *Vyhláška o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb (advokátska tarifa). Komentár*. 1. vydanie. Bratislava : C.H.Beck, 2015. 224 s. ISBN 978/80/89603-34-3
2. FICOVÁ. S., ŠTEVČEK. M. a kol. *Občianske súdne konanie*. 1. vydanie. Praha: C.H.Beck, 2010. 493 s. ISBN 978-80-7400-312-7
3. Smernica Európskeho parlamentu a rady 2011/7/EÚ zo 16. februára 2011 o boji proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách
4. Zák. č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok
5. Zák. č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok
6. Zák. č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník
7. Zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník
8. Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 21/2013 Z.z. ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Obchodného zákonníka
9. Vyhláška č. 655/2004 Z. z.o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb
10. Rozsudok Súdneho dvora z 13. septembra 2018 vo veci C-287/17
11. Rozhodnutie Krajského súdu v Banskej Bystrici sp. zn. 11CoCsp/30/2021
12. Rozhodnutie Krajského súdu Nitra sp.zn. 26CoB/96/2016
13. www.eur-lex.europa.eu
14. <https://www.najpravo.sk>

SÚKROMNÉ PRÁVO PROCESNÉ - KONTEXTY KOEXISTENCIE EXISTUJÚCICH DECÍZNYCH SYSTÉMOV A PRÍSTUP ZÁKONODARCU¹

doc. JUDr. Jaroslav Čollák, PhD.²

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
jaroslav.collak@upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-34>

Abstrakt

Autor sa v predkladanom príspevku zaoberá koexistenciou dostupných decíznych systémov, pričom komparácia ich vlastností je prejavom záujmu zákonodarcu o detailizáciu ich úpravy. Súdny systém je normovaný procesným právom verejným, zatiaľ čo atypické formy alternatívneho riešenia sporov napĺňa procesnoprávnym obsahom iný subjekt. Ak ním nie je zákonodarca, ale súkromnoprávna entita, potom argumentácia o vzniku procesného práva súkromného a jeho existencii podčiarkuje ochotu štátu vyčleniť konkrétne vzťahy a zveriť ich od štátu nezávislej decíznej štruktúry. Áno, koexistencia procesného práva verejného a procesného práva súkromného je začiatkom súboja privátnej autonómie a zákonnej licencie, proti štátom garantovaným (ne)istotám súdneho prejednávania sporov. Kto sa stane víťazom, ukáže len skúška časom.

Abstract

In the presented article, the author deals with the coexistence of available decision-making systems, while the comparison of their properties is a manifestation of the legislator's interest in detailing their regulation. The judicial system is standardized by public procedural law, while atypical forms of alternative dispute resolution are filled by another entity with procedural content. If it is not a legislator but a private entity, then the argument about the emergence of private procedural law and its existence underlines the willingness of the state to set aside specific relations and entrust them with a state-independent decision-making structure. Yes, the coexistence of public procedural law and private procedural law is the beginning of a struggle between private autonomy and legal licensing, against states guaranteed (un) certainty in court litigation. Only the test in time will show who becomes the winner.

Kľúčové slová: decízne systémy, alternatívne riešenie sporov, procesné právo, súkromné procesné právo, spor.

Key word: decision making systems, ADR, procedural law, private procedural law, dispute.

„Zákonodarcova kazuistická snaha legislatívneho uchopenia neznámeho opúšťa koncept bezrozpornosti a vnútornej celistvosti - poznaného“.

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom „Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácii súkromného práva“.

² Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach – katedra občianskeho práva – odborný asistent, ČOLLÁK & PARTNERI advokátska kancelária s.r.o. – advokát, Slovenský futbalový zväz – Komora SFZ pre riešenie sporov – predseda, Ústavný súd Slovenskej republiky – externý poradca, Učená právnická spoločnosť občianske združenie – stály člen Rady.

1. Spor a decízne systémy - úvodné myšlienky sociologickej optiky prejednávania a rozhodovania sporov:

Beletristickým alter egom súkromného práva procesného by sa mohol stať kafkovský proces³ zosobňujúci intenzitu záujmu zákonodarcu o túto oblasť, to v ostrom opozite ku komplexnej snahe procesného práva verejného nájsť svoje kontúry a hodnotové - či procesualistické východiská s prívlastkom a snahou o moorovský - utopistický⁴ ideál. Ak sa v ktorejkoľvek oblasti v poslednom období ideál iba hľadá, a spoločnosť sa nedokáže dohodnúť na ideálnych východiskách procesnej úpravy bazálnych procesualistických východísk, následky - nemôžu byť iné ako - nesprávne, či kazuisticky neaktuálne, pretože v čase platnosti a účinnosti sú minimálne deň staré.

Upozornením v súvislosti s predloženým príspevkom je nasledujúce varovanie čitateľa: jeho nadhľadová optika vylúčila zo záujmu autora citáciu explicitného znenia zákonných predpisov. Zvolený prístup predikuje úspešnosť a komunikatívnosť príspevku istým predporozumením, ktorým by mala byť procesnoprávna znalosť parciálnych normatívnych textov, na ktoré príspevok odkazuje. Dlhodobý *lightmotív* autora, pokúsiť sa písaným textom *freeride-ovať* medzi procesnoprávnymi – koncepčnými východiskami, ktorý sa mu ešte nepodarilo naplniť, uzrie v nasledujúcom texte ďalší pokus. Predpokladáme, že bude neúspešný. Ak sa ale čitateľ po jeho prečítaní zamyslí, a pochopí procesnoprávne kontexty rozoberaného obsahu – nemusel to byť silou mocou *freeride*, stačí, že obsah prezentovaných úvah vyniesol čitateľa lanovkou na vrch kopca s názvom procesné decízne systémy, a zlyžovať stačilo po trati „*súkromného práva procesného*“, povedľa ktorej sa tiahla povestná trať čierna – a to s názvom decízny systém, súdny – alebo – procesné právo verejné. Smutným záverom upozornenia je, že autor nikdy nelyžoval *freeride*, a posledné roky sú skutočne teplé, a lyžovaniu v podmienkach Slovenskej republiky neprajú. Ešte že Tatry majú aj severnú, studenšiu stranu.

1.1 Decízny systém a jeho zlatý grál – procesualistický obsah

Východiskom tohto príspevku by mala byť skutočnosť hovoriaca o tom, že v podmienkach Slovenskej republiky poznáme niekoľko decíznych systémov, v ktorých možno prejednať a rozhodnúť spor. Ak ich je viac, je dôležité zákonné - ale predovšetkým hodnotové a funkcionalistické uchopenie každého z nich, ako aj nastavenie vzájomných pozícií týchto systémov ako celkov. Hľadanie rovnováhy poslania a koexistencie decíznych systémov sa zdá ako najväčšia výzva zákonodarcu, s ktorou sa podľa nášho názoru do dnešných dní - nevysporiadal. Ich vzájomná konkurencia vyprodukuje postupom času víťaza, ktorého si subjekty práva vyberú a prostredníctvom ktorého budú riešiť svoje spory. Nosičmi svetla v tomto údolí tmy nebudú patriarchovia, ktorých Holländer v dnešnej spoločnosti nevidí⁵, a nebudú nimi ani sudcovia či iné decízne osoby rozhodujúce spory, ale budú to tí, ktorí do sveta ľudí dokážu vniesť v dnešnej atomizovanej spoločnosti pokoj, ktorý odsunie decízne systémy do úzadia.

Otázka na záver úvodu znie: "*Dokážeme právne vyjadriť pokoj, dokážeme vyjadriť zdržanlivosť*"? Alebo to nie je treba, a v skutočnosti je riešenie iné? Hodnotovo abstraktnejšie zmýšľajúcemu čitateľovi napadne spojitosť medzi dopytom nad decíznymi systémami a vrchnostensky riešením sporu pred dohodou, či zmierom. Áno, dopyt po decíznych

³ Franz Kafka, Proces, 1925.

⁴ Thomas More, Utópia, 1516.

⁵ HOLLÄNDER, P. Nerovnosť, mutácie pojmu slobody a verejný priestor: právne implikácie, In: Sociálna funkcia práva a narastajúca majetková nerovnosť, XIII. Lubyhova právnické dni, Medzinárodná vedecká konferencia, Smolenice, 28.-29. september 2017. Typi universitatis tyrnaviesis, Trnava 2018, s. 120.

systémov v priamej úmere stúpa a klesá s úrovňou spoločnosti, jej vzdelanostnej úrovne a miere ochoty subjektov práva riešiť spory mimosúdne, v zmysle princípu *pacta sunt servanda*.

Spor, ako skutkové východisko dvoch v zásade rozdielnych záujmov strán sporu, prameniáci v hmotnoprávnom postavení týchto právnych entít môže nájsť svoje "vyriešenie" v rovine klasického - súdneho konania, ale rovnako aj v iných, mimosúdnych prejednacích štruktúrach.

Za decízne systémy, ktoré nepovažujeme za súdne môžeme pokladať všetky alternatívne formy prejednávania a rozhodnutia sporov (*ďalej aj len "ADR"*). Ako sme konštatovali v samostatnej publikácii⁶, tieto alternatívne decízne systémy zákonodarca buď upravuje (i) komplexne, ako je tomu v prípade rozhodcovského konania, či spotrebiteľského rozhodcovského konania alebo mediácie, alebo (ii) východiskami, teda existenciou zákonného zmocnenia ich existencie. V tomto druhom prípade, ak zákonodarca upravuje iba východiská existencie ADR foriem, inkorporuje do príslušných zákonných predpisov možnosť ich existencie, avšak - o niečo laxnejšie pristupuje k úprave ich obsahu, minimálnych náležitostí, či kvalitatívnych vlastností ich procesného priebehu. Prístup zákonodarcu v tomto prípade môžeme označiť "mlčanie zákonodarcu", ktoré však nie je možné považovať za mlčanie v rozsahu starej známej sentencie - mlčať je zlato. Z uvedeného vyplýva, že spor môže byť v podmienkach Slovenskej republiky prejednaný decíznymi systémami, ktoré v zmysle príslušnej legislatívy disponujú istým obsahom, a teda - z pohľadu procesného práva - istými procesnými pravidlami, na základe ktorých prebehne prejednanie a rozhodnutie toho ktorého sporu.

Skutočnosť, že konanie pred súdmi všeobecnej sústavy súdnictva upravuje trojica procesnoprávnych kódexov s prihliadnutím na odlišný charakter sporového, mimosporového a správneho súdneho konania nie je dnes sporná a nie je potrebné dôsledne verifikovať. Ide o zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok (*ďalej aj len "CSP"*), zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok v z.n.p. (*ďalej aj len "CMP"*) a zákon č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok v z.n.p. (*ďalej aj len "SSP"*). Prirodzene, komplex procesnoprávnych predpisov konania pred súdmi všeobecnej sústavy súdnictva dopĺňa zákon č. 307/2016 Z.z. o upomínacom konaní a o doplnení niektorých zákonov (*ďalej aj len "ZoUP"*). Ako podotýka Vojčík, súdy konajú vo veci ochrany občianskoprávnych vzťahov, pokiaľ v konkrétnom prípade nie je daná právomoc nejakého iného orgánu⁷.

Vzhľadom na precíznosť zákonnej úpravy týchto kódexov možno konštatovať, že ide o komplexnú úpravu procesnoprávnych pravidiel konaní, ktoré disponujú detailnosťou dikcie ich priebehu - hoci v menšom meradle ako tomu bolo v minulosti⁸ - s istou preferenciou a snahou zákonodarcu o nie kazuistický prístup zákonodarcu v prospech výkladových pravidiel a princípov, na ktorých je budovaný ten ktorý procesnoprávny predpis. Ide o komplexnú procesnoprávnu úpravu pravidiel konania pred súdmi. Konštatujeme ale, že novelizácia právneho predpisu je priznaním jeho nedokonalosti, a mala by byť výnimočná. Ak je právny predpis po jeho prijatí ihneď niekoľkokrát novelizovaný, je to prejavom dvoch skutočností. Prvou je nedokonalosť zákonodarcu a jeho odbornú nepripravenosť pri jeho prijímaní, alebo neskorší záujem na kazuistickom narúšaní jeho koncepčných východísk. Je logické, že ani jedna alternatíva nie je správna.

⁶ ČOLLÁK, J.: Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodnutia sporov / Jaroslav Čollák ; recenzenti Peter Vojčík, Marek Števíček, Ján Svák. - 1. vyd. - Praha : C.H. Beck, 2022. - 484 s. - ISBN 9788074008641.

⁷ VOJČÍK, P. a kol. Občianske právo hmotné. 3 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. 389 s., ISBN: 978-80-7380-845-7, str. 206.

⁸ Zákon č. 90/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

Územie štátom garantovaných istôt - a teda *terra cognita* - neopustíme, ak sa pozrieme bližšie na procesnoprávnu úpravu ADR foriem v podobe rozhodcovského súdnictva (vrátane spotrebiteľského rozhodcovského konania), kde je nám známa rovnako komplexná úprava procesnoprávneho priebehu týchto konaní⁹. Rovnaký konštatčný záver platí pri mediácii¹⁰. Ak by ale klasik mal zhodnotiť prieskum kvality ďalších decíznych systémov, ktoré dnes sú v podmienkach Slovenskej republiky ako ADR dostupné, konštatoval by, že mlčanie zákonodarcu je prejavom jeho nezáujmu, alebo nechoty garantovať subjektom práva kvalitu - ktorá je prejavom akéhosi - *holländerovského* - výpredaju štátu.

2. Súkromné právo procesné vs. Procesné právo verejné

Ako môžeme vidieť, procesné a procesualistické pravidlá konania pred súdmi sústavy všeobecného súdnictva spracoval zákonodarca podrobne, a to prijatím vyššie uvádzaných procesnoprávnych kódexov. Nie je sporné ak skonštatujeme, že procesné právo upravujúce tieto súdne konania súdneho decízneho systému označujeme ako procesné právo verejné. Procesné právo (i) súdneho decízneho systému, či (ii) ústavného decízneho systému s možnosťou konštatácie ústavného práva procesného¹¹ - je upravené komplexne, a áno, má verejnoprávny charakter.

Zákonodarca ale, na druhej strane, znením právneho poriadku umožňuje prejednávať a rozhodovať spory aj v iných decíznych štruktúrach. Ide o atypické rozhodovacie - decízne štruktúry, ktorých lokalizácia vyžaduje detailnejšiu znalosť osobitného zákonodarstva. Do tejto skupiny ADR foriem zahrňujeme aj rozhodcovské konania, vrátane jeho spotrebiteľskej subvariácie, či mediáciu, alebo ich vzájomne formy (*med-arb, arb-med-arb, arb-med a pod.*). Bez nutného metodologického úvodu popisu oblastí, v ktorých sa tieto atypické decízne štruktúry vyskytujú, bez nutnosti citácie konkrétnych zákonných predpisov uvedme, že ide o nasledujúce oblasti:

- rozhodcovské konanie
 - spotrebiteľské rozhodcovské konanie¹²
- občianske združenia
- záujmová samospráva
 - disciplinárne trestanie
- šport
 - orgány na riešenie sporov
 - riešenie sporov počas súťaží
 - disciplinárne orgány
 - konanie vo veciach dopingu
- online spory
 - online doménové spory
 - spotrebiteľské právo
- zmluvné právo procesné

⁹ Zákon č. 244/2002 Z. z. Zákon o rozhodcovskom konaní a 335/2014 Z. z. Zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁰ Zákon č. 420/2004 Z.z. zákon o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹¹ Bližšie pozri: Drgonec, J. Ústavné právo procesné. Bratislava : C. H. Beck, 2017, 192 s.

¹² Bližšie pozri: Filičko, V.: Alternatívne spôsoby riešenia spotrebiteľských sporov ne/efektívny mechanizmus? In: Košické dni súkromného práva I : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524004. - S. 602-614., rovnako: Niekoľko poznámok k zákonu o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní / Vladimír Filičko, Peter Koromház ; In: Právo, obchod, ekonomika VI. : zborník príspevkov z vedeckej konferencie : 26. - 28. októbra 2016, Vysoké Tatry. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524431. - S. 208-218

- o ničím nelimitované vytváranie zmluvných decíznych orgánov, pod právomoc ktorých sa môže podriaadiť ktorýkoľvek subjekt práva (zákonná licencia a privata autonómia ako reflexia ústavného právneho princípu "čo nie je zakázané, je dovolené").

Je možné konštatovať, že vyššie spomínaný výpredaj štátu sa prejavuje predovšetkým v posledných štyroch typoch ADR. Skutočne nejde o situáciu, v ktorej zákonodarca niečo (nielen procesnoprávne) garantuje, zákonodarca iba vytvára možnosť decízneho prejednávania a rozhodnutia sporov medzi typizovanými subjektami práva v danej oblasti spoločenských vzťahov. O čom je predmetná konštatácia? Je o tom, že zákonodarca atypickou legislatívou pripúšťa možnosť kreácie decíznych štruktúr, nad ktorými nemá žiadnu kontrolu.

Procesualistický pedant - vzhľadom na ešte neuvedené - by už na tomto mieste mohol namietnuť, že uvedené tvrdenie nemôže byť pravdivé, nakoľko čokoľvek sa "udeje" vo svete ADR, akékoľvek rozhodnutie vyprodukuje akýkoľvek ADR systém, na základe priebehu akéhokoľvek konania, každý inštitucionalizovaný decízny výsledok (rozhodnutie) bude "preskúmateľné" v rámci súdneho systému Slovenskej republiky, to na základe čl. 46 Ústavy¹³. Bezpochyby, je to pravda, avšak otázka dohľadu nad ADR decíznymi formami je komplexnejšou otázkou, ktorej sme sa rovnako venovali vo viacerých výstupoch, komplexne pre všetky dostupné formy ADR v už citovanej monografii¹⁴. Sumarizačne ale možno uviesť, že výsledky ADR foriem sú "napadnuteľné" na súdoch všeobecnej sústavy súdnictva, to buď v (i) civilnom, alebo (ii) správnom súdnom konaní v závislosti od charakteru konania a rozhodnutia¹⁵, ktoré pred orgánom ADR prebehlo.

S otázkami napadnutia týchto rozhodnutí samozrejme, z procesného hľadiska, súvisí aj to, ako bude znieť petit týchto žalôb voči výsledkom ADR. Zo systematiky dohľadu nad rozhodcovským konaním vieme, že žaloby na zrušenie rozhodcovských rozsudkov smerujú do civilného sporového konania s petitom znejúcim na zrušenie napádaného rozhodcovského rozhodnutia (na základe explicitnej úpravy ZoRK, hoci CSP takúto žalobu nepozná). V tomto rozsahu – bez zreteľnej väzby na prezentovaný článok, ale o to naliehavejšie vo väzbe na právomoci decíznych systémov ako takých - je potrebné poukázať na jednu výnimočnú situáciu, na ktorú ZoRK nemyslí, a to je možnosť napadnutia uznesenia o zastavení konania¹⁶ pri situácii, ak rozhodcovský súd nesprávne vyhodnotil svoju právomoc. Zákonná úprava, ktorá nedáva možnosť subjektom práva napadnúť na súde všeobecnej sústavy súdnictva toto zastavujúce uznesenie, vytvára (za situácie nesprávneho právneho posúdenia právomoci rozhodcu – samotným rozhodcom alebo rozhodcami) podľa nášho názoru *denegatio iustitiae*. Argumentácia súdov o tom, že napadnúť na súde všeobecnej sústavy súdnictva je možné len rozsudok (v súlade s ustanovením § 40 a nasl. ZoRK) je v prípade uznesenia rozhodcovského súdu o zastavení konania titulom nedostatku právomoci konať – podľa nášho názoru odopretím práva na súdnu ochranu v zmysle čl. 46. Ústavy. Jedine súd všeobecnej sústavy súdnictva môže zhojiť vadu rozhodovacieho procesu rozhodcovského súdu pri rozhodovaní o svojej právomoci, a to v rámci dohľadu nad rozhodcovským súdnictvom ako oblasťou ADR. Procesnoprávny nadhľad nad ustanovenia § 21 ZoRK hovorí o tom, že zákonodarca upravil iba postup strany konania namietajúcej nedostatok právomoci, ale nemyslel na

¹³ Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava.

¹⁴ k tomu bližšie pozri: ČOLLÁK, J.: Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodnutia sporov / Jaroslav Čollák ; recenzenti Peter Vojčík, Marek Števček, Ján Svák. - 1. vyd. - Praha : C.H. Beck, 2022. - 484 s. - ISBN 9788074008641.

¹⁵ V prospech správneho súdneho prieskumu: bližšie pozri: Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4 Asan/25/2018, prípadne NSSR sp. zn. 10 Asan/15/2019. Dostupné v komentovanom formáte: <https://ak-kosice.sk/collak-zvazy-decizne-organy-spravny-sudny-prieskum/> (navštívené dňa 5. mája 2022).

¹⁶ Ustanovenie § 21 ods. 1 ZoRK: Rozhodcovský súd je oprávnený rozhodnúť o svojej právomoci vrátane námietok týkajúcich sa existencie alebo platnosti rozhodcovskej zmluvy. Ak dospeje k záveru, že nemá právomoc rozhodovať vo veci samej, uznesením rozhodcovské konanie zastaví.

situáciu, kedy strana trvá na právomoci rozhodcovského súdu prejednať a rozhodnúť spor. Ak – hoci nesprávne – presvedčenie rozhodcovského súdu o nedostatku právomoci tento inštitucionalizuje v podobe zastavujúceho uznesenia – strana tvrdiaca a trvajúca na právomoci súdu prejednať a rozhodnúť spor nemá garantovaný postup, ako zhojiť ňou tvrdenú nesprávnosť názoru rozhodcovského súdu. Uvedomme si, že v opačnom postavení toto právo strane garantované je, nakoľko strana, ktorá tvrdí, že rozhodcovský súd nemal spor prejednať, ale spor prejednal – má k dispozícii už spomínanú žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku v súlade s ustanovením § 40 a nasl ZoRK. Uvedená situácia bude podľa nášho názoru musieť byť vyriešená, pravdepodobne až na úrovni Ústavného súdu Slovenskej republiky.

Zreteľná je situácia, kedy žaloby voči výsledkom ADR budú smerovať do správneho súdneho konania v zmysle SSP, nakoľko petit týchto žalôb bude znieť rovnako na zrušenie napádaného rozhodnutia.

Iná situácia je, ak orgán ADR prejednal a rozhodol rýdzo súkromnoprávny nárok, voči čomu obrana – alebo inak povedané „súdny dohľad“ smeruje rovnako ako pri rozhodcovskom súdnictve – do civilného sporového konania podľa CSP. Žaloba však petitórne musí sledovať snahu o zhojenie následku vyvolaného týmto ADR rozhodnutím, nie jeho zrušenie, pretože táto žaloba musí byť formulovaná v zmysle ustanovenia § 137 CSP, pričom, zrušenie takto napádaného rozhodnutia nemožno žiadať ani v zmysle CSP, ani v zmysle osobitnej legislatívy (ako tomu je v prípade ZoRK).

Ak sme v skoršom texte konštatovali, že zákonodarca nemá nad priebehom vyššie - posledných štyroch uvedených foriem ADR - kontrolu, znamená to, že zákonodarca nemá vplyv na procesualistické pravidlá konania pred týmito orgánmi. Ide o situáciu, kedy zákonodarca síce pripustil ako možnosť existenciu atypického orgánu, ktorý bude prejednávať spory medzi konkrétnymi subjektami práva (napr. občianske združenia, či záujmové komory), ale kvalita týchto decíznych systémov ho nezaujímá, pretože o procesnom priebehu konania pred týmito decíznymi systémami zákon - mlčí. Aktuálny je dokonca prípad, kedy zákonodarca prikazuje (obligatórne) zriadenie orgánov ADR (oblasť športu¹⁷), avšak, na základe akých pravidiel majú tieto orgány konať - neupravuje žiadnym spôsobom. Kľúčovým je teda zodpovedanie otázky, kto generuje pravidlá konania pred týmito orgánmi, pričom konštatácia je možné hned' v úvode - ide o generátorov pravidiel, ktorí majú súkromnoprávny charakter, pričom ide napríklad o občianske združenia, ktoré môžu vytvárať svoje vlastné decízne orgány, či decízne orgány národných športových zväzov¹⁸, ktoré majú súkromnoprávny charakter s výnimočným postavením orgánov verejnej správy¹⁹. Ak procesnoprávne pravidlá konania pred týmito ADR orgánmi generujú súkromnoprávne entity, ide o konkurenciu verejného práva procesného upravujúceho konania pred súdmi - pred súdnym decíznym systémom. Ako sme už konštatovali v publikácii citovanej v úvode (Decízne systémy), máme za to, že toto je systematika vzniku a existencie súkromného práva procesného.

Aké kvalitatívne nároky na neho kladie zákonodarca? Zodpovedanie tejto otázky vytvára predpoklady pre ďalší výskum, využívajúc predovšetkým komparatívnu a deduktívnu vedeckú metódu.

¹⁷ Ustanovenie § 52 zákona č. 440/2015 Z.z. Zákona o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁸ Napr. Komora SFZ pre riešenie sporov (<https://futbalsfz.sk/komora-pre-riesenie-sporov/>), Arbitrážna komisia SZLH (<https://www.hockeyslovakia.sk/sk/article/arbitrazna-komisnia>), Rozhodovacia rada Slovenskej plaveckej federácie (<https://swimmsvk.sk/organy-zabezpecenia-spravodlivosti>) a pod.

¹⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 5Cdo/124/2019. Dostupné v komentovanom formáte: <https://ak-kosice.sk/collak-zvazy-decizne-organy-spravny-sudny-prieskum/> (navštívené dňa 5. mája 2022).

3. Personálna britva

Otázka, kto rozhoduje spory v dostupných decíznych systémoch je nesmierne podstatná. Pozícia sudcu je kruciálnou v snahe o napĺňanie a realizáciu úlohy súdov - prejednávateľ spory. Sudca však, podľa nášho názoru, nielen rozhoduje spory, ale sudca svojou činnosťou vyplní medzeru medzi objektívnym právom - právnym poriadkom, a adresátom práva. Dnes vieme, že počas vývoja ľudského spoločenstva od čias antického Ríma, nadhľad osoby rozhodujúcej spory dokázal inšpirovať masu a bol - vedel byť prejavom vzdelanosti, skúsenosti a nadhľadu osoby rozhodujúcej spor. Uvedené podčiarkuje naša historická skúsenosť v podobe šalamúnskeho rozsudku, či zvrátov v iných - dejinných, či beletristicky vytvorených²⁰ súdnych procesoch.

Decízna činnosť aplikuje konkrétne právne predpisy na prípady in concreto, a prípady in concreto subsumuje pod účinnú právnu úpravu. Sudca hľadá hodnoty, ktoré sa snažil do zákonov inkorporovať zákonodarca, pričom spomeňme, že hodnoty chránené zákonnými predpismi sa môžu meniť, to aj bez nutnej zmeny explicitného znenia zákona. Práve sudca je osobou, ktorá je ako jediná oprávnená tieto hodnotové - spoločenské posuny a pohyby spoločnosti aplikovať na konkrétne hmotnoprávne vzťahy. Sudca nie je stroj na produkciu rozhodnutí, sudca je decízna osoba súdneho systému usporadúvajúca spoločenské spory, a v zložitých prípadoch je osobou poskytujúcou výklad zákonov, ich obsahu, účelu, či prípadne legislatívne neúplných zákonných klauzúl. Sudca skrakuje takmer neviditeľnú, niekoľko kilometrovú vzdialenosť medzi subjektom práva a právnym poriadkom. Kvalita súdneho aparátu priamo vplýva na udržateľnosť rozhodovacej praxe súdneho decízneho systému. Ako veľmi zaujímavo podotýka Svák, „*tento veľmi zaujímavý fakt vytvoril koncepciu tzv. právnych viet, alebo judikátov. Formálnu podobu súdneho precedensu v našom prostredí získava práve táto veta či judikát, ktorý síce vychádza z konkrétneho rozhodnutia, ale tým, že ho samotný autor (výnimočne aj vydavateľ) po prvé vybral z tohto rozhodnutia, po druhé upravil ho do podoby samostatného normatívneho textu a po tretie aj ho formálne vyčlenil z textu súdneho odôvodnenia (spravidla vo zvýraznenej podobe ešte pred samotným výrok súdneho rozhodnutia) sa súdny precedens v podobe právnej vety alebo judikátu stáva právnou normou veľmi podobnou právnemu predpisu.*“²¹

Cardozo s odkazom na Jamesa uvádza: „*V každom z nás je zárodok tendencie, či už ho nazveme filozofiou, alebo nie, ktorý dáva mysleniu a konaniu súvislosť a smer. Ani sudcovia nie sú výnimkou v porovnaní s inými smrteľníkmi. Po celý život zmietať nimi sily, ktoré nepoznajú a ktoré nevedia pomenovať - zdedené inštinkty, tradičná viera, získané presvedčenie, a výsledkom je životný náhľad, koncepcia spoločenských potrieb, zmysel - povedané Jamesovou frázou - "celkovej tiaže a tlaku vesmíru", ktoré, ak sú dôvody pekne vyvážené, musia určiť, kde voľba padne*“²². Osoba sudcu má dokonca v súdnom systéme priamy vplyv na také následky svojej činnosti, ako je kreácia ustálenosti rozhodovacej praxe súdov, nakoľko je povoláná na nasledovanie tejto praxe pri svojich rozhodnutiach.

V súdnom systéme zákonodarca nastavuje komplexné (ak nie komplikované) pravidlá výberu sudcov, teda decíznych osôb - to prostredníctvom tzv. statusových zákonov, jednak pre oblasť všeobecnej sústavy súdov²³, pre oblasť ústavného súdnictva²⁴.

²⁰ Napr. spor v Shakespearovskej hre a tragikomédii Kupec benátsky (The merchant of Venice) renesančného dramatika Williama Shakespearea, 1856-1858.

²¹ SVÁK, Ján., Súdna moc a moc sudcov na Slovensku / The judiciary and the Power of Judges in Slovakia / Ján Svák – Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, 168s., str. 122.

²² CARDZO, B.: Podstata súdneho procesu, str. 30-31., Brösl, A., Holländer, P., Kaligram, Edícia exempla Iuris, Kaligram, 2011, Bratislava.

²³ Zákon č. 757/2004 Z.z. o súdoch, zákon č. 385/2005 Z.z. zákon o sudcoch.

V rozsahu rozhodcovského konania a spotrebiteľského rozhodcovského konania zákonodarca nenormuje proces výberu decíznych osôb tak komplikovane, avšak, stanovuje pravidlá, kto môže byť rozhodcom. Je preto možné konštatovať, že v prostredí rozhodcovského konania, a taktiež v oblasti mediácie ako - z pohľadu autora nie najšťastnejšie - najznámejších predstaviteľov ADR je "personálna britva" decíznych osôb upravené menej detailne ako v prípade všeobecného či ústavného súdnictva, avšak - akési minimálne štandardy stanovené sú.

To sa ale nedá povedať, a kyvadlo váh sa vychýľuje do smeru *terra incognita* - bez akejkoľvek úpravy, v oblasti športu, občianskych združení, či záujmovej samosprávy pri disciplinárnom trestaní. Zákonodarca tu pri stanovovaní pravidiel pre výber decíznych osôb mlčí. V podrobnostiach to znamená, že (i) zákonodarca je síce ochotný vyčleňovať isté skupiny spoločenských vzťahov do oblasti ADR, avšak (ii) kým budú tieto spory rozhodované, ponecháva bez záujmu. Stanovovanie minimálnych štandardov pre decízne osoby súkromného práva procesného v právnom poriadku absentuje. Zákonodarca vytvoril formy ADR, nad ich obsahom sa nezamýšľala, ale v rozsahu dohľadu nad výsledkami hovorí, že síce prebehnú, ale záverečné slovo bude mať predsa len súd všeobecnej sústavy súdnictva. Správnosť tohto prístupu overí čas, pri právno-filozofickej skúške správnosti tohto prístupu vidíme hmatateľné prasklinky tejto škrapinky už aj pri pohľade voľným okom.

4. Procesnoprávna britva

Ak sa zamyslíme nad tým, na základe akých pravidiel prebiehajú konania pred dnes dostupnými ADR orgánmi, zistíme, že mnohé procesnoprávne pravidlá kresú už vyššie uvedené súkromnoprávne entity. Ide o generovanie súkromnoprávných procesnoprávných pravidiel v oblastiach ADR, ktoré vytvoril zákonodarca, ale o ich obsah, minimálne štandardy, priebeh, základné predpoklady minimálnych vlastností práva na súdnu a inú právnu ochranu - ktorého sú tieto systémy súčasťou - zákonodarca nemyslel.

Tak napríklad, ak by sme sa pokúsili sumarizačne vymedziť procesnoprávne pramene práva v atypických konaniach ADR - teda procesnoprávny základ konaní v týchto decíznych systémoch, produktom bude nasledovné sumarizačné zhrnutie:

- Občianske združenia
 - riešenie sporov orgánmi občiansky združení → súkromnoprávne pravidlá riešenie sporov, stanovy, iné vnútorné predpisy združení²⁵ na základe ZoZO²⁶.
- Šport
 - riešenie sporov orgánmi športovej organizácie (ustanovenie § 52 ZoŠ²⁷)
 - súkromnoprávne pravidlá riešenia sporov → stanovy, poriadky, smernice, a inak nazvané procesnoprávne pravidlá konaní
 - národná / medzinárodná úroveň²⁸

²⁴ Zákon č. 314/2018 Z.z. Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁵ K ochrane členov občiansky združení bližšie pozri: ČOLLÁK, J.: Limity a systematika súdnej ochrany členov občianskych združení - umenie (orientácie) v práve, In: Umenie a právo : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie : 2. jún 2016, Skalnaté pleso. - Bratislava : SAP - Slovak Academic Press, 2016. - ISBN 9788089607440. - S. 117-128. [ČOLLÁK, Jaroslav (100%)], obdobne: ČOLLÁK, J.: Procesnoprávne aspekty obrany člena občianskeho združenia voči rozhodnutiam občianskeho združenia, In: Združenia osôb ako prvok demokracie a sloboda združovania. - Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2019. - ISBN 9788056803110. - S. 72-93.

²⁶ Zákon č. 83/1990 Zb. Zákon o združovaní občanov v znení neskorších predpisov.

²⁷ Zákon č. 440/2015 Z.z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

- riešenie sporov športovými rozhodcami (ustanovenie § 53 ZoŠ - riešenie sporov v priebehu športovej súťaže)
 - súkromnoprávne pravidlá riešenia sporov → stanovy, poriadky, smernice, a inak nazvané procesnoprávne pravidlá konaní
- disciplinárne trestanie (ustanovenie § 54 ZoŠ)
 - súkromnoprávne pravidlá riešenia sporov --> stanovy, disciplinárne poriadky, smernice, a inak nazvané procesnoprávne pravidlá konaní
- antidopingové konanie²⁹ (ustanovenie § 93 ZoŠ)
 - súkromnoprávne pravidlá riešenia sporov --> stanovy, disciplinárne poriadky, smernice, a inak nazvané procesnoprávne pravidlá konaní
- Zájmová samospráva
 - disciplinárne trestanie → zájmové komory
 - disciplinárne poriadky³⁰ entít zájmovej samosprávy - hybridný režim, vychýlený do roviny hybridného - verejnoprávneho charakteru.
- Online riešenie sporov - spotrebiteľ / online doménové spory³¹.
 - súkromnoprávne platformy riešenia sporov → súkromnoprávna procesnoprávna regulácia & hybridné procesné pravidlá
 - čiastočné snahy zákonodarcu o vytváranie verejnej regulácie konania pred online orgánmi na riešenie sporov (spotrebiteľské právo)
- Zmluvné právo procesné
 - súkromnoprávne pravidlá riešenia sporov
 - možnosti vytvárania zmluvných panelov odborníkov (profesorov, docentov, inžinierov a pod.) bez nutnosti ich statusovej inštitucionalizácie, prejednávajúcimi spory osôb, ktoré si tento panel začlenia do svojho zmluvného vzťahu s inou právnou entitou.

Pripomeňme, že procesnoprávne zákonodarca ale nastavil podmienky, priebeh, výsledok ako aj vzťah ku súdnemu systému Slovenskej republiky v prípade rozhodcovského konania (vrátane spotrebiteľského), a mediácie. Ide o zákonný rámec procesnoprávnej úpravy, ktorou zákonodarca garantuje ním vyžadované vlastnosti rozhodcovského konania - na ktoré samozrejme nadväzujú súkromnoprávne akty konania, to v podobe štatútov rozhodcovských súdov³². V prípadoch, v ktorých tak nerobí, je otázka miery právnej istoty skutočne lakmusovým papierikom, ktorý nám ukáže pravdu. Právna istota nie je posilnená, ale oslabená, ak zákonodarca stráca kontrolu nad svojim produktom – ktorý vytvoril. Právna istota v zmysle jedného zo základných účelov v práve je nutné ale chápať v zmysle stability

²⁸ Súkromnoprávne regulatívne pramene procesných práv súkromnoprávných entít - napr. FIFA - procedurálne pravidlá nadnárodných orgánov riešenia sporov: dostupné online: <https://digitalhub.fifa.com/m/29982feff2d2c0a9/original/Procedural-Rules-Governing-the-Football-Tribunal-EN-01-10.pdf> (navštívené dňa 15. mája 2022).

²⁹ Komisia pre konanie vo veci dopingu na prvom stupni a Komisia pre konanie vo veci dopingu na druhom stupni zriadená ex lege na základe zákonného zmocnenia ustanovenia § 92 a konajúca na základe Štatútu (Dostupné online: 1053_910_statut_komisie_konanie vo veci dopingu_f.pdf (antidoping.sk) – navštívené dňa 1. mája 2022) prijatom Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.

³⁰ Napr. Disciplinárny poriadok Slovenskej advokátskej komory, či advokátsky poriadok ako prejav zájmovej samosprávy a korekcie práv a povinností advokátov. Bližšie pozri: dostupné online: https://www.sak.sk/web/sk/cms/document/241/section/245/_event/open (navštívené dňa 2. mája 2022).

³¹ Arbitrážne centrum pre alternatívne riešenie doménových sporov, konajúce na základe pravidiel ním generovaných: dostupné online: Základné dokumenty ADR – Arbitrážne centrum pre alternatívne riešenie doménových sporov (eisionline.org) (navštívené dňa 1. mája 2022).

³² Bližšie pozri: napr. Štatút Rozhodcovského súdu Slovenskej obchodnej a priemyselnej komory: dostupné online: <https://www.sopk.sk/rs/statut> (navštívené dňa 10. mája 2022), alebo Štatút či Rokovací poriadok Rozhodcovského súdu Slovenskej advokátskej komory: <https://sud.sak.sk/pravidla/statut-rs-sak-od-2-9-2019/> (navštívené dňa 10. mája 2022).

práva, jeho stálosti, jeho trvania (inými slovami, obmedzenie spoločenskej entropie)³³. Súkromné právo procesné, na ktoré sa ale zákonodarca v prípade ním nelimitovaných decíznych systémov ADR spolieha, je prejavom tejto entropie – entropie subjektívnej slobody a zákonnej licencie.

5. Záverečné úvahy nad spätnou smyčkou a dekonštrukciou právneho poriadku

Príspevok mal za cieľ poukázať na skutočnosť, že v prostredí Slovenskej republiky existujú rozličné decízne systémy, v rámci ktorých môže byť prejednaný a rozhodnutý spor medzi dvomi subjektami práva. Ak existuje v tomto prípade mnohosť týchto decíznych systémov, je potrebné výskumom skúmať, na akých právnych základoch tieto decízne systémy fungujú. Vzhľad celku vždy determinujú dielčie prvky, vlastnosti množiny dokážu kreovať jej atomárne prvky.

Je celkom zrejmé, že súdny decízny systém funguje na základe obsahu trojice procesnoprávných kódexov, a teda na základe obsahu CSP, CMP, a SSP. Rozhodcovské konanie je realizované na základe samostatného a uceleného zákonného predpisu, ktorým je ZORK³⁴, pričom zákonný podklad nechýba rovnako ani spotrebiteľskému rozhodcovskému konaniu (ZoSRK³⁵), či mediácii (ZoM³⁶).

Zákonný rámec procesnoprávneho priebehu ostatných decíznych systémov, ktoré sú prejavom ADR by sme ale hľadali v rovine verejného práva márne. Zákonodarca disponuje zákonnými pravidlami (i) možností alebo (ii) povinností zriaďovania alternatívnych orgánov na riešenie sporov, avšak, o ich kvalitu sa zákonným znením nestará. To vytvára nasledujúci záver a teda, že zákonodarca nedokáže garantovať kvalitu týchto decíznych systémov. Je rovnako možné konštatovať, že zákonodarcovi postačuje, ak vie, že ak akákoľvek forma ADR vyprodukuje rozhodnutie, čl. 46 Ústavy garantuje právo na súdnu a inú právnu ochranu - teda záver, že každý výsledok ADR je napadnuteľný na súdoch všeobecnej sústavy súdnictva. To, v ktorom systéme súdneho konania (civilný alebo správny) určí charakter alternatívneho prejednávania sporov, alebo jeho výsledku - ako sme demonštrovali vyššie. Problematike súdneho dohľadu nad alternatívnymi riešeniami sporov sme sa venovali v rešpektovanom komentári k SSP³⁷, či v už citovanej monografii³⁸. Obsah príspevku priamo konštatoval, že zákonodarca sa v prípade súdneho systému a rozhodcovského konania zaujíma aj o kvalitatívnu stránku osôb, ktorých vybavuje decíznou právomocou, no, v prípade ostatných decíznych systémov ADR ponecháva túto oblasť bez záujmu, rovnako, ako ponecháva bez záujmu procesnoprávnu stránku priebehu dostupných foriem ADR. Zákonodarca je dokonca natoľko veľkorysý, pričom veľkorysosť tu skôr vyvoláva obavy, že zmocňuje súkromnoprávne subjekty a poskytuje im absolútne panstvo nad touto oblasťou. Nie, zákonodarca negarantuje ani minimálne procesnoprávne kvalitatívne štandardy tohto „procesného sveta“.

³³ HOLLÄNDER, P.: PRÍBĚHY PRÁVNÍCH POJMŮ. PLZEŇ: ALEŠ ČENĚK, 2017, 285S., ISBN 978-80-7380-654-5, STR. 229.

³⁴ Zákon č. 244/2002 Z.z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov.

³⁵ Zákon č. 335/2014 Z. z. Zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³⁶ Zákon č. 420/2004 Z. z. Zákon o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³⁷ Bližšie pozri: ČOLLÁK, J.: Konanie vo veciach politických práv : § 375-411, piata hlava, štvrtá časť / Jaroslav Čollák, Anita Filová, Eduard Korpáš. [Political rights trials]. - recenzované. In: Správny súdny poriadok. - Praha : Nakladatelství C.H. Beck, 2018. - ISBN 9788074006784. - S. 1453-1541.

³⁸ ČOLLÁK, J.: Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodnutia sporov - 1. vyd. - Praha: C.H. Beck, 2022. - 484 s. - ISBN 9788074008641.

Prístup zákonodarcu, za ktorý je priamo zodpovedný³⁹ je z veľkej časti rozpoltený - na jednej strane zákonodarcu priznáva, že (i) čl. 46 Ústavy vytvára (ii) alternatívne štruktúry na riešenie sporov ktoré nachádzajú svoj priemet v alternatívnych decíznych systémoch, o ich (iii) kvalitu z procesualistického pohľadu sa nestará, ale (iv) uspokojuje sa s možnosťou dohľadu všeobecnej sústavy súdnictva nad ich priebehom, obsahom, či závermi. Limity dohľadu prirodzene existujú pri rozhodcovskom konaní⁴⁰, avšak pri ostatných formách ADR zákonodarcu nenastavuje žiadne bližšie pravidlá. Právny poriadok sa na tomto úseku zdá akýsi nedokonalý. Sme svedkami nekontrolovanej atomizácie právneho poriadku, pričom jeho koherentnosť dnes nemá kto sledovať.

Žijeme v smutnej ére organizácie ľudského spoločenstva, kedy priama demokracia neprodukuje spoločenských vodcov a vzdelanostných lídrov, ale štátnikov bez reálneho záujmu o masu, ktorá ich zvolila. Žijeme v absurdnej dobe zneužívania legislatívneho procesu, obchádzania jeho štandardnej kvality, vo forme poslaneckých zmien návrhov zákonov bez spoločenskej odbornej diskusie, dokonca bez medzirezortného pripomienkového konania. Žijeme v dobe, kedy sú zákony ako najvyššie regulatívne formy spoločnosti tvorené zhora, bez diskusie s adresátmi, pričom nimi dochádza k zasahovaniu do práv a právom chránených záujmov subjektov práva. Žijeme dokonca v dobe, kedy sa do základných ľudských práv zasahuje podzákonnými predpismi - vyhláškami orgánu verejnej správy bez jeho ústavnej či inej pozície⁴¹.

„*Quis custodiet ipsos custodes*“ je dnes akousi sentenciou, ktorá nedokáže nájsť svojho pána. Ako krásne uvádza Holländer s odkazom na Rotha komentujúc dekonštrukciu právneho poriadku v kontextoch outsourcingu štátu: „*Okrem toho, „vzhladom na nové globálne výzvy sa zdá, že potenciál štátnej formy pri riešení problému zlyháva ... chradnutie štátnej moci utvárajúcej systém sa nemanifestuje len prázdnyimi verejnými kasami, úpadkom a demontážou štátnych ochranných systémov. A stratou dôvery zo strany občanov, ale aj eróziou právneho systému ktorý sa premenil v mixtum compositum vnútorne rozporných noriem a predpisov v ľubovoľne používaný nástroj panstva a správy... Súčasné ústavy a právne poriadky neobsahujú naďalej nijaké vízie určujúce smer*“⁴².

Ak je *ratio* vytvárania ADR decíznych štruktúr odbremenenie sústavy všeobecných súdov, potom spätná smyčka vo vzťahu k existencii dohľadu nad alternatívou zo strany všeobecných súdov je vlastným gólom, ktorému sa dokonca nepoteší ani súper, ktorý ADR využil. Ide o vzájomný – systematický vnútorný rozpor systematického normatívneho

³⁹ ČOLLÁK, J.: Procesnoprávne súvislosti delenej právomoci súdov a limity združovacieho práva - interdisciplinárna zodpovednosť zákonodarcu za riešenie sporov na Slovensku, In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018.- ISBN 9788081290886.-S.560-585.

⁴⁰ K tomu bližšie pozri: ČOLLÁK, J.: Rozhodcovské konanie ako prejav vôle účastníkov - (posledná?) vôľa ruší skoršiu alebo - niekoľko procesnoprávných úvah o možnosti zrušenia rozhodcovského rozsudku a súvisiacich hmotnoprávných následkoch, In: Právo, obchod, ekonomika 9 : zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého sympózia=Law, commerce, economy 9. - Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019. - ISBN 9788081527760. - S. 261-285.

⁴¹ K tomu bližšie pozri: Odlišné stanovisko Petra Straku k uzneseniu Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 291/2021 z 27. apríla 2021: „*Postup normotvorcu, ktorým dosiahol reguláciu zásahom do základných práv a slobôd vyhláškami, kým tento cieľ pôvodne napĺňal hybridnými opatreniami, musí mať (1.) svoje praktické opodstatnenie, ale súčasne (2.) nemôže znižovať štandard ochrany základných práv. Keď dôjde k faktickému znemožneniu uplatnenia práv na správnych súdoch, nie je splnená minimálne druhá podmienka. Ak normotvorca legislatívnym opatrením vytvoril stav, že nie je prakticky dostupná súdna ochrana v správnom súdnictve tým, že normoval systém v správnom súdnictve nenapadnuteľných vyhlášok, ide vo vzťahu k občanom a iným osobám o ústavne neudržateľné riešenie. Ústavný súd má za takýchto okolností povinnosť poskytnúť súdnu ochranu aj smerom k vyhláškam Úradu verejného zdravotníctva (ďalej len „ÚVZ“) v konaní podľa čl. 127 ústavy uprednostnením ich obsahu pred formálnym označením.“*

⁴² HOLLÄNDER, P.: Pojmy – v Sifyfovej krošni (čriečky z filozofie práva), Kaligram, Bratislava, 2015, ISBN: 978-80-8101-9, STR. 147.

konštrukt, ktorým právny poriadok sám o sebe je. Zdá sa, že aj toto je prejav jeho vnútornej – holländerovskej dekonštrukcie: „Áno, hypertrofia písaného práva a jeho neustála zmena vedie následne ku strate prirodzenej spôsobilosti spoločenského prostredia používaním práva, zvykmi a obyčajmi vstrebať jeho zmysel a interpretovať právo praktickým použitím. Dôsledok týchto javov možno označiť ako dekonštrukcia práva⁴³“. Kým vieme nájsť „nosičov svetla v údoliach tmy“, ktorí dokážu, hoci využitím teleologického, historického, či jazykového výkladu argumentovať racionálnym zákonodarcom⁴⁴ a hľadať v čoraz častejších sa vnútorných rozporoch právneho poriadku logiku či účel, zdá sa, že sa môžeme cítiť bezpečne. Autor príspevku však akosi s útosťou poznamenáva, že aj v rovine odborných či vedeckých fór je v prednáškových sálach akosi tmavšie – a nie je to ani nedostatkom profesorov, docentov, či zmenou klímy a absenciou slnka. „Všetko, čo sa hovorí a píše, možno vždy chápať rôzne, čiže aj chápať zle. To, že si často rozumieme, spočíva zväčša v dobrej vôli, v želaní porozumieť si, v triezvom postoji k problému, či vo viere v ľudský rozum, ktorý spoznal (alebo ešte len spozná) pravú hodnotu slobody. Aj v rámci štátu a v rámci práva⁴⁵.“

Veríme, že tieto vedúce osoby právneho diškurzu nebudú, prístupom zákonodarcu nútení zastať v akomsi vnútornom monológu bez východísk tak, ako sa to stalo Haňtovi⁴⁶ konštatujúc svoju existenciálnu zbytočnosť kvôli technickému pokroku. Ak stratíme schopnosť rozumieť zákonodarcovi, postihne nás strata najnevyhnutelnejšej optiky, ktorú dnes v zmysle *rousseauovskej spoločenskej zmluvy* máme – optiky rešpektovania usporiadania ľudského spoločenstva cestou normatívnych pravidiel, čo môže byť začiatkom konca. Koniec ale nebude zánik života, ale *priorizácia svojpomoci*.

Literatúra

1. BRÖSTL, A.: Frontisterion, alebo búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve), Kaligram, Bratislava, 2009, ISBN: 978-80-8101-179-5, str. 18.
2. CARDZO, B.: Podstata súdneho procesu, str. 30-31., Bröstl, A., Holländer, P., Kaligram, Edícia exempla Iuris, Kaligram, 2011, Bratislava.
3. ČOLLÁK, J.: Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodnutia sporov / Jaroslav Čollák ; recenzenti Peter Vojčík, Marek Števček, Ján Svák. - 1. vyd. - Praha : C.H. Beck, 2022. - 484 s. - ISBN 9788074008641
4. ČOLLÁK, J.: Limity a systematika súdnej ochrany členov občianskych združení - umenie (orientácie) v práve, In: Umenie a právo : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie : 2. jún 2016, Skalnaté pleso. - Bratislava : SAP - Slovak Academic Press, 2016. - ISBN 9788089607440. - S. 117-128.
5. ČOLLÁK, J.: Procesnoprávne aspekty obrany člena občianskeho združenia voči rozhodnutiam občianskeho združenia, In: Združenia osôb ako prvok demokracie a sloboda združovania. - Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2019. - ISBN 9788056803110. - S. 72-93.
6. ČOLLÁK, J.: Procesnoprávne súvislosti delenej právomoci súdov a limity združovacieho práva - interdisciplinarita zodpovednosti zákonodarcu za riešenie sporov na Slovensku, In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ K tomu bližšie pozri: MELZER, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 304s., str. 86 a nasl.

⁴⁵ BRÖSTL, A.: Frontisterion, alebo búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve), Kaligram, Bratislava, 2009, ISBN: 978-80-8101-179-5, str. 18.

⁴⁶ HRABAL, B. Prliš hlučná samota, Odeon, 1989, ISBN: 80-207-0156-7.

- prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018.- ISBN 9788081290886.- S. 560-585.
7. ČOLLÁK, J.: Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodnutia sporov - 1. vyd. - Praha: C.H. Beck, 2022. - 484 s. - ISBN 9788074008641.
 8. ČOLLÁK, J.: Konanie vo veciach politických práv : § 375-411, piata hlava, štvrtá časť / Jaroslav Čollák, Anita Filová, Eduard Korpáš. [Political rights trials]. - recenzované. In: Správny súdny poriadok. - Praha : Nakladatelství C.H. Beck, 2018. - ISBN 9788074006784. - S. 1453-1541.
 9. ČOLLÁK, J.: Rozhodcovské konanie ako prejav vôle účastníkov - (posledná?) vôľa ruší skoršiu alebo - niekoľko procesnoprávných úvah o možnosti zrušenia rozhodcovského rozsudku a súvisiacich hmotnoprávných následkoch, In: Právo, obchod, ekonomika 9 : zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého sympózia=Law, commerce, economy 9. - Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019. - ISBN 9788081527760. - S. 261-285.
 10. Drgonec, J. Ústavné právo procesné. Bratislava : C. H. Beck, 2017, 192 s.
 11. FILIČKO, V.: Alternatívne spôsoby riešenia spotrebiteľských sporov ne/efektívny mechanizmus? In: Košické dni súkromného práva I : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524004. - S. 602-614., rovnako:
 12. FILIČKO, V. – KOROMHÁZ, P.: Niekoľko poznámok k zákonu o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní / Vladimír Filičko, Peter Koromház ; In: Právo, obchod, ekonomika VI. : zborník príspevkov z vedeckej konferencie : 26. - 28. októbra 2016, Vysoké Tatry. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524431. - S. 208-218
 13. HOLLÄNDER, P.: Pojmy – v Sifyfovej krošni (čriepky z filozofie práva), Kaligram, Bratislava, 2015, ISBN: 978-80-8101-9, STR. 147.
 14. HOLLÄNDER, P. Nerovnosť, mutácie pojmu slobody a verejný priestor: právne implikácie, In: Sociálna funkcia práva a narastajúca majetková nerovnosť, XIII. Lubyhova právnické dni, Medzinárodná vedecká konferencia, Smolenice, 28.-29. september 2017. Typi universitatis tyrnaviensis, Trnava 2018, s. 120.
 15. HOLLÄNDER, P.: Příběhy právních pojmů. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, 285s., ISBN 978-80-7380-654-5, str. 229.
 16. HRABAL, B. Příliš hlučná samota, Odeon, 1989, ISBN: 80-207-0156-7.
 17. KAFKA, Franz, Proces, 1925.
 18. MELZER, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 304s., str. 86 a nasl,
 19. MORE, Thomas, Utópia, 1516.
 20. SVÁK, Ján,. Súdna moc a moc sudcov na Slovensku / The judiciary and the Power of Judges in Slovakia / Ján Svák – Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, 168s., str. 122.
 21. VOJČÍK, P. a kol. Občianske právo hmotné. 3 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. 389 s., ISBN: 978-80-7380-845-7, str. 206.

SMRŤ DLŽNÍKA V PROCESE ODDLŽENIA FYZICKEJ OSOBY

Mgr. Jakub Dzimko

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
jakub.dzimko@umb.sk

JUDr. Lenka Ušiaková, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
lenka.usiakova@umb.sk

JUDr. Andrea Barancová, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
andrea.barancova@umb.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-18>

Abstrakt

Právna doktrína chápe smrť fyzickej osoby ako ultimatívnu právnu skutočnosť, pri ktorej je objektívne nespochybniteľné, že v budúcnosti nastane. Smrťou zaniká ex lege spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti, a teda jej právna subjektivita. Smrť fyzickej osoby – dlžníka má nesporne veľký význam na priebeh oddlženia fyzickej osoby podľa zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii v platnom znení. Predkladaný článok analyzuje právnu úpravu, ako aj postup príslušných orgánov v prípade smrti dlžníka počas procesu oddlženia fyzickej osoby, ako aj vplyv prebiehajúceho insolvenčného konania na dedičské konanie.

Abstract

Legal doctrine understands the death of a natural person as a definitive legal fact that is objectively certain to occur in the future. Death deprives a natural person of the capacity to have rights and obligations and, therefore, of legal personality. Thus, the end of a natural person - the debtor is undoubted of great importance for the debt elimination of a natural person under Act No 7/2005 Coll. on Bankruptcy and Restructuring, as amended. This article analyses the legal regulation and the procedure of the competent authorities in the event of the debtor's death in the debt elimination of the natural person, as well as the impact of the ongoing insolvency proceedings on the inheritance proceedings.

Kľúčové slová: Smrť dlžníka. Dedičské konanie. Konkurzné konanie. Oddlženie fyzickej osoby.

Key words: Death of the debtor. Inheritance proceedings. Bankruptcy proceedings. Debt elimination of a natural person.

Úvod

Inštitút oddlženia fyzickej osoby bol v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky implementovaný v podobe zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZKR“), ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. januára 2006. Konceptia oddlženia bola pôvodne koncipovaná ako inštitút, ktorému obligatórne musí predchádzať konkurz na majetok dlžníka – fyzickej osoby, teda ako inštitút, ktorý môže, ale

zároveň aj nemusí, nasledovať výhradne po zrušení konkurzu po splnení konečného rozvrhu výťažku.¹

Dňa 1. marca 2017 vstúpil do účinnosti zákon č. 377/2016 Z.z., ktorým sa inštitút oddĺženia fyzickej osoby úplne transformoval a novelizoval, pričom primárnym cieľom zákonodarca pri koncipovaní tejto novely bolo vytvorenie právneho inštitútu, ktorý má predstavovať pre dlžníka možnosť zbaviť sa svojich dlhov a začať opätovne „fungovať“ bez demotivujúcej vidiny ich celoživotného splácania.

Platná právna úprava pripúšťa dva spôsoby oddĺženia fyzickej osoby, a to konkurzom (podľa štvrtej časti ZKR) alebo splátkovým kalendárom. Voľba formy oddĺženia je výlučne v dispozičnom oprávnení dlžníka, ktorý nepodáva všeobecný návrh na oddĺženie, kde by vhodnú formu určil súd, príp. správca, ale voľbu spôsobu oddĺženia vykoná dlžník podaním príslušného návrhu konkurznému súdu. Súd ani správca nie sú oprávnení zmeniť dlžníkom zvolenú formu oddĺženia. Zároveň je potrebné uviesť, že oddĺženie splátkovým kalendárom podľa štvrtej časti ZKR je určené ako fyzickej osobe – podnikateľovi, tak aj fyzickej osobe – nepodnikateľovi.

Na základe vyššie uvedeného, ako aj zákonnej právnej úpravy je nesporné, že oddĺženie fyzickej osoby konkurzom, ako aj splátkovým kalendárom je výlučne konaním návrhovým, pričom aktívne legitimovaným subjektom na podanie návrhu je výlučne platobne neschopný dlžník – fyzická osoba.²

Smrť je právna udalosť, s ktorou sú spojené zákonom ustanovené právne následky. Vo všeobecnosti smrťou zaniká spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti, teda zaniká jej právna subjektivita.³ Smrť zisťuje lekár v súlade so súčasnými poznatkami vedy, pričom prehliadku mŕtveho tela vykoná lekár za účelom zistenia smrti, jej času a príčiny.⁴ Lekár, ktorý vykonal prehliadku mŕtveho tela, vyplní list o prehliadke mŕtveho a štatistickom hlásení o úmrtí a bezodkladne oznámi úmrtie príslušnému matričnému úradu, ktorý vykoná zápis úmrtia do knihy úmrtí. Fyzická osoba môže byť za mŕtveho vyhlásená aj rozhodnutím súdu. Dôvodmi vydania takéhoto rozhodnutia je buď skutočnosť, že osoba je dlhodobo nezvestná alebo so zreteľom na ďalšie okolnosti možno usúdiť, že osoba nežije (napr. zemetrasenie, letecká nehoda a pod.). Súd v konaní o vyhlásenie sa za mŕtveho vyzve vyhláškou túto osobu, aby sa do jedného roka prihlásila alebo ktokoľvek má o nej vedomosť, má v tejto lehote podať o nej správu. Po uplynutí tejto lehoty súd vydá rozsudok o vyhlásení za mŕtveho, v ktorom uvedie deň, ktorý sa považuje za deň smrti.

Na základe všeobecných právnych následkov smrti fyzickej osoby je možné zaoberať sa jej konkrétnymi právnymi súvislosťami nadväzujúcimi na postavenie dlžníka aj jeho právnu aktivitu v čase jeho smrti.

Predkladaný príspevok sa venuje právnym dôsledkom smrti dlžníka – fyzickej osoby v procese oddĺženia fyzickej osoby, ako aj vzťahu prebiehajúceho insolvenčného konania vyhláseného na majetok dlžníka – fyzickej osoby a dedičského konania. Cieľom príspevku je analyzovať platnú právnu úpravu, ako aj aplikačné problémy, ktoré súčasná právna úprava prináša.

¹ KUBINEC, M.: Oddĺženie dlžníka – fyzickej osoby v rámci konkurzu: súčasná a budúca právna úprava. In: *Obchodné právo : odborný časopis pre podnikateľov, právnikov a špecialistov*, roč. 6, 2005, č. 10, s. 37.

² § 166 ods. 1 ZKR v spojení s § 167 ods. 1 a § 168 ods. 1 ZKR.

³ BAJÁNKOVÁ, J.: § 460 [Nadobúdanie dedičstva]. In: BAJÁNKOVÁ, J. – DULAK, A. – FEČÍK, M. – SEDLAČKO, F. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1759-1766.

⁴ ŠEVCOVÁ, K.: *Zákon o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. Komentár*. Žilina : EUROKÓDEX, 2019, s. 142-143.

1. Smrť dlžníka pred začatím konkurzu podľa štvrtej časti ZKR alebo poskytnutím ochrany pred veriteľmi v konaní o oddĺženie splátkovým kalendárom

Ako už bolo uvedené, insolvenčné konanie – oddĺženie fyzickej osoby konkurzom, ako aj oddĺženie fyzickej osoby splátkovým kalendárom sú návrhové konania, kde aktívne legitimovaným subjektom na podanie návrhu je výlučne dlžník – fyzická osoba.

Z procesnoprávneho hľadiska pôsobí k ZKR ako *lex generalis*⁵ zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v platnom znení (ďalej len „CSP“), ktorý stanovuje, že doručením návrhu na súd sa začína konanie.⁶ Smrť účastníka konania (v tomto prípade dlžníka – fyzickej osoby) je takou právnou skutočnosťou, ktorá má v tomto prípade za následok stratu spôsobilosti mať práva a povinnosti, a tým aj *de facto* stratu procesnej subjektivity, ktorá predstavuje jednu zo zákonných procesných podmienok.

Procesné podmienky predstavujú základné procesné predpoklady, aby mohol súd autoritatívne rozhodnúť vo veci samej. Ustanovenie § 161 CSP má povahu generálneho procesného ustanovenia týkajúceho sa skúmania procesných podmienok. V zásade teda platí, že súd danosť alebo nedanosť procesných podmienok skúma *ex officio*, a to v ktoromkoľvek štádiu konania. V zmysle dôsledného uplatňovania princípu jednotnosti konania, čiže tzv. arbitrárneho poriadku, konanie tvorí jeden celok od momentu jeho začatia až do právoplatného skončenia.⁷

Úmrtie dlžníka – fyzickej osoby, ku ktorému došlo po podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu alebo návrhu na určenie splátkového kalendára, avšak skôr, ako súd vyhlásil konkurz alebo poskytol ochranu pred veriteľmi v konaní o oddĺženie splátkovým kalendárom, je v takomto prípade dôvodom na zastavenie konania, nakoľko vyhláseniu konkurzu alebo poskytnutiu ochrany pred veriteľmi v konaní o oddĺženie splátkovým kalendárom bráni strata právnej subjektivity osoby dlžníka. V tejto súvislosti je osobitne potrebné zohľadniť aj postavenie dedičov, ktorí nadobúdajú dedičstvo dňom smrti poručiteľa.⁸

V nadväznosti na uvedené skutočnosti je v prípade smrti dlžníka – fyzickej osoby, ku ktorej došlo v čase medzi podaním návrhu na vyhlásenie konkurzu podľa štvrtej časti ZKR a vyhlásením konkurzu súdom nevyhnutné, aby príslušný konkurzný súd zastavil predmetné konanie v súlade s § 167v ods. 3 ZKR. V prípade smrti dlžníka – fyzickej osoby v čase medzi podaním návrhu na určenie splátkového kalendára a poskytnutím ochrany pred veriteľmi je potrebné, aby príslušný konkurzný súd toto konanie zastavil v súlade s § 168g ZKR.

Je na mieste, aby príslušný konkurzný súd, v konkurznom konaní podľa štvrtej časti ZKR, zároveň aj samostatným výrokom rozhodol o zrušení oddĺženia, v prípade, že už bolo vydané uznesenie o vyhlásení konkurzu.⁹ Zrušenie oddĺženia má za následok obnovenie pôvodnej vymáhateľnosti a splatnosti pohľadávok dotknutých oddĺžením v rozsahu, v ktorom

⁵ Podľa § 196 ZKR: „*Ak tento zákon neustanovuje inak, na začatie konkurzného konania, na konkurzné konanie, na začatie reštrukturalizačného konania, na reštrukturalizačné konanie a konanie o oddĺžení (ďalej len „konanie podľa tohto zákona“)* sa primerane použijú ustanovenia Civilného sporového poriadku.“

⁶ § 156 CSP.

⁷ KOTRECOVÁ, A.: § 161 [Skúmanie procesných podmienok]. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 606-615.

⁸ Obdobný právny záver je prezentovaný aj v Uznesení Okresného súdu Žilina zo dňa 02.03.2018, sp. zn. 7OdK/35/2018, ako aj v Uznesení Okresného súdu Žilina zo dňa 12.10.2021, sp. zn. 3OdK/82/2021.

⁹ Pôjde najmä o situácie, keď k úmrtiu dlžníka – fyzickej osoby dôjde v období medzi vykonaním lustrácie dlžníka – fyzickej osoby v registri obyvateľov zo strany zodpovedného súdneho úradníka a vydania samotného uznesenia o vyhlásení konkurzu sudcom.

ešte neboli uspokojené, pričom pohľadávky, ktoré mohli byť uplatnené v konkurze prihláškou, sa nepremlčia skôr ako uplynú tri roky od zastavenia konania.¹⁰

V dôsledku smrti dlžníka – fyzickej osoby súd začne postupom podľa § 158 a nasl. zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v platnom znení (ďalej len „CMP“) dedičské konanie, v rámci ktorého dôjde k prechodu práv a povinností fyzickej osoby (poručiteľa) na jeho dedičov. Pozostalosť, ktorá je predmetom dedenia, je pritom tvorená aktívami a pasívami poručiteľa, medzi pasíva poručiteľa budú okrem iného zahrnuté tie záväzky poručiteľa, ktoré mal v úmysle vysporiadať v konaní o oddlžení iniciovanom pred jeho smrťou. Veriteľ má možnosť uplatniť si v dedičskom konaní po zomrelom dlžníkovi – fyzickej osobe svoju pohľadávku, ktorú je notár – súdny komisár v prebiehajúcim dedičskom konaní povinný zahrnúť do súpisu dlhov poručiteľa. K zahrnutiu do dlhov poručiteľa sa majú právo vyjadriť dedičia. V rámci dedičského konania môže dôjsť aj k situácii, keď je dlh medzi dedičmi sporný. Aplikačná prax rieši takéto situácie tým spôsobom, že dlh poručiteľa nemôže byť do súpisu dlhov zaradený proti vôli dedičov, samozrejme za predpokladu, že dôvody takejto spornosti v rámci právneho posúdenia musia obstať (napr. premlčaný dlh, tvrdenie, že dlh nikdy nevznikol a pod.). Ak dedičia označia dlh ako sporný a sú dané ďalšie uvedené podmienky, notár ako súdny komisár sa obmedzí len na zistenie spornosti a pri súpise a vyčíslení dlhov sa naň nebude prihliadať. Nezaradenie dlhu do súpisu neznamená, že dlh neexistuje, v dedičskom konaní je riešená len jeho spornosť.

V súlade s § 470 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom znení (ďalej len „OZ“), dedič zodpovedá do výšky ceny nadobudnutého dedičstva za primerané náklady spojené s pohrebom poručiteľa a za poručiteľove dlhy, ktoré na neho prešli poručiteľovou smrťou. V súlade s uvedeným je veriteľ pohľadávky oprávnený domáhať sa splnenia svojej pohľadávky od dediča, resp. dedičov poručiteľa, pričom veriteľ má možnosť domáhať sa svojho práva aj prostredníctvom exekúcie ako núteného výkonu rozhodnutia. V prípade, ak súčasťou dedičstva sú aj dlhy poručiteľa, pre zodpovednosť dedičov za dlhy poručiteľa je rozhodujúci moment, či zo strany dedičov nedošlo k odmietnutiu dedičstva. Ak dedič dedičstvo neodmietne, od hodnoty nadobudnutého dedičského podielu dediča sa odvíja jeho zodpovednosť za dlhy poručiteľa, pričom po ukončení dedičského konania postihnutý môže byť akýkoľvek majetok dediča, samozrejme obmedzený hodnotou jeho nadobudnutého dedičského podielu (tu dochádza k splynutiu jeho majetku s nadobudnutým dedičstvom). Ak je dedičstvo zaťažené viacerými dlhmi poručiteľa, pričom dedičia majú dojem, že poručiteľ mohol mať aj viaceré dlhy okrem tých, ktoré sa podarilo v dedičskom konaní preukázať, môžu dedičia požiadať notára – súdneho komisára o konvokáciu veriteľov – vydanie uznesenia, v ktorom notár vyzve všetkých veriteľov, aby v určenej lehote prihlásili svoje pohľadávky. Podstata tohto inštitútu je v zistení všetkých veriteľov poručiteľa a umožnení dedičom mať prehľad o výške, do ktorej budú v prípade nadobudnutia dedičstva veriteľom zodpovedať za dlhy poručiteľa.

2. Smrť dlžníka počas vyhláseného konkurzu podľa štvrtej časti ZKR

Procesne aj hmotnoprávne odlišná situácia nastáva v prípade, že príslušný konkurzný súd rozhodol o vyhlásení konkurzu podľa štvrtej časti ZKR na majetok dlžníka – fyzickej

¹⁰ K problematike zrušeniu oddlżenia pozri napr. DZIMKO, J. – UŠIAKOVÁ, L.: Nepoctivý zámer dlžníka ako predpoklad zrušeniu oddlżenia fyzickej osoby. In SAKTOROVÁ, E. – DOLÍHALOVÁ, M. – ÚRADNÍK, M.: *Právne rozpravy on-screen : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 29. 05. 2020 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2020, s. 21-30 Dostupné na: <https://www.prf.umb.sk/veda-a-vyskum/publikacie-zamestnancov-a-doktorandov-fakulty/book-19373/pravne-rozpravy-on-screen.html> alebo DEÁK, M.: Niekoľko poznámok k zrušeniu oddlżenia pre nepoctivý zámer dlžníka. In *Justičná revue* : časopis pre právnu teóriu a prax, 2020, roč. 72, č. 8-9, s. 1192-1214.

osoby a k samotnému úmrtiu dlžníka – fyzickej osoby došlo až počas priebehu samotného konkurzu.

V takomto prípade právna úprava konkurzu podľa štvrtej časti ZKR stanovuje, že súd pokračuje v tomto konaní a odkazuje na primeranú aplikáciu ustanovenia § 104 ZKR, ktorý upravuje úmrtie dlžníka v priebehu konkurzu vyhláseného podľa druhej časti ZKR.¹¹

V dôsledku straty procesnej subjektivity v podobe smrti dlžníka – fyzickej osoby, ZKR umožňuje pokračovať v konkurznom konaní s osobami, u ktorých je možné dôvodne sa domnievať, že sú dedičia.¹²

Máme za to, že v takomto prípade je určenie okruhu osôb, u ktorých je možné sa dôvodne domnievať, že sú dedičia, potrebné chápať ako predbežnú otázku, ktorú nemôže vyriešiť sám správca konkurznej podstaty, ale je v riešení tejto predbežnej otázky odkázaný na činnosť dedičského súdu konajúceho prostredníctvom notára ako súdneho komisára. Postupom podľa § 189 CMP je dedičský súd prostredníctvom notára ako súdneho komisára povinný upovedomiť tých, o ktorých sa možno dôvodne domnievať, že sú dedičmi o ich dedičskom práve a o možnosti dedičstvo odmietnuť v lehote jedného mesiaca odo dňa, keď súd dediča o práve dedičstvo odmietnuť upovedomil; pričom túto lehotu môže súd z dôležitých dôvodov predĺžiť, súčasne dedičov poučí o náležitostiach a o účinkoch odmietnutia dedičstva. Máme za to, že v tomto prípade je bezpredmetné, či ide tzv. zákonných dedičov, resp. závetných dedičov.

Po upovedomení o dedičskom práve vyhodnotí dedičský súd prostredníctvom notára ako súdneho komisára, či došlo k zániku práva dedičstvo odmietnuť alebo či domnelý dedič dedičstvo odmietol. Uvedené hmotnoprávne skutočnosti majú zároveň aj procesný význam. Zánik práva dedičstvo odmietnuť nastáva buď márnym uplynutím lehoty na odmietnutie dedičstva (§ 464 OZ v spojení s § 189 CMP) alebo ešte pred jej uplynutím takým konaním dediča, ktorým dal najavo, že dedičstvo nechce odmietnuť (§ 465 OZ). Konanie dediča, ktoré spôsobuje zánik práva dedičstvo odmietnuť, môže mať podobu rozličných faktických či právnych úkonov, vrátane vyhlásenia dediča, že dedičstvo neodmieta.¹³

Po vysporiadaní sa s touto procesnou otázkou a ustálení okruhu dedičov, notár ako súdny komisár na žiadosť správcu konkurznej podstaty vyhotoví potvrdenie o okruhu dedičov.

Potvrdenie o okruhu dedičov je podkladom pre správcu a konkurzný súd pre určenie okruhu subjektov, ktoré sa stanú účastníkmi konkurzného konania na miesto dlžníka – fyzickej osoby ako osoby, u ktorých je možné sa domnievať, že sú dedičia dlžníka – fyzickej osoby. O pokračovaní v konaní s právnymi nástupcami – dedičmi dlžníka je konkurzný súd povinný rozhodnúť samostatným uznesením, voči ktorému nie je prípustný opravný prostriedok (§ 198 ods. 1 ZKR).

Informovanosť neznámych dedičov je osobitne zabezpečená prostredníctvom ustanovenia § 104 ods. 3 ZKR, ktorý stanovuje povinnosť doručovať uznesenia súdu a iné písomnosti prostredníctvom zverejnenia v Obchodnom vestníku.

Rozhodnutím konkurzného súdu, ktorým rozhodne o právnom nástupníctve dedičov v konkurze podľa štvrtej časti ZKR sa títo dedičia stávajú účastníkmi konkurzu a preberajú na seba povinnosti, ktoré má dlžník, a to najmä povinnosť poskytovať správcovi súčinnosť v súlade s § 166i ods. 5 ZKR v spojení s § 74 ZKR, pričom v tomto prípade sme toho názoru, že bude na rozhodnutí správcu, od ktorého z dedičov bude predmetnú súčinnosť požadovať,

¹¹ § 167w ZKR.

¹² ĐURICA, M.: *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2021, s. 823-825.

¹³ TOMAŠOVIČ, M. § 189 [Upovedomenie o dedičskom práve]. In: SMYČKOVÁ, R. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. – KOTRECOVÁ, A. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s. 664.

avšak povinnosť poskytovať súčinnosť správcovi sa vzťahuje na všetkých dedičov, ktorí budú v konkurze v procesnom postavení právnych nástupcov dlžníka.

Konanie o dedičstve sa nemôže skončiť skôr ako konkurzné konanie, pričom pred právoplatným skončením konkurzného konania súd v konaní o dedičstve nemôže nariadiť likvidáciu dedičstva. Po skončení konkurzného konania sa v dedičskom konaní prejedná len ten majetok, ktorý zostane po skončení konkurzného konania.¹⁴

Dedičské konanie okrem zistenia, kto je dedičom, smeruje aj k zisteniu majetku a dlhov poručiteľa, a teda zistenie, ktorý majetok z ukončeného konkurzného konania má patriť do dedičstva, je možné považovať za podstatnú otázku v rámci dedičského konania. V takomto prípade je vhodné, aby notár ako súdny komisár vydal rozhodnutie – uznesenie o prerušení konania z dôvodu existencie predbežnej otázky v súlade s § 2 ods. 1 CMP v spojení s § 162 ods. 1 písm. a) CSP, nakoľko ide o otázku, ktorú nie je v tomto konaní notár ako súdny komisár riešiť.

Majetkom, ktorý by sa mohol prejednať v dedičskom konaní po skončení konkurzu je podľa nášho názoru potrebné chápať nasledujúci majetok:

- majetok, ktorý nepodlieha konkurzu v zmysle § 167h ods. 4, a teda majetok dlžníka, ktorý nemožno postihnúť v exekúcii v zmysle zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v platnom znení,
- majetok, ktorý podlieha konkurzu, avšak sa správcovi v zmysle § 167p ods. 2 ZKR nepodarí ani v treťom kole verejného ponukového konania speňažiť, a teda prestal podliehať konkurzu,
- majetok, ktorý je zabezpečený zabezpečovacím právom podľa § 8 ZKR a zároveň si zabezpečený veriteľ neprihlásil svoju pohľadávku v konkurze v zmysle § 167k ods. 1 ZKR a contrario,
- nepostihnuteľná hodnota obydlia podľa § 166d ZKR.

Z hľadiska aplikačnej praxe je nepostihnuteľná hodnota obydlia ako predmet dedenia sporná a vznikajú pri jej výklade interpretačné problémy. Autori príspevku majú za to, že ide o majetkové právo dlžníka, ktoré síce patrí dlžníkovi, resp. jeho manželovi podľa § 166d ods. 2 ZKR, avšak ide o majetkové právo, na ktoré má dlžník nárok, a preto ide podľa nášho názoru o právo, ktoré je plne spôsobilé byť predmetom dedenia, a teda ho môžu dedičia poručiteľa zdediť.

Za ďalší aplikačný problém je podľa nášho názoru možné považovať interpretáciu ustanovenia § 167r ZKR, podľa ktorého môže dlžník udeliť oprávnenej osobe podľa § 167r ods. 4 ZKR súhlas s vykúpením majetku podliehajúceho konkurzu. Považujeme za nesporné, že toto právo bude patriť aj dedičom, a to najmä s ohľadom na ochranu oprávnených osôb, ktorú im je poskytovaná v zmysle § 167r ods. 5 ZKR. Interpretčný problém však vzniká podľa nášho názoru v prípade, že dlžník má viac ako 1 dediča, Potenciálny konflikt môže nastať v riešenej otázke, akým spôsobom budú dedičia nakladať s týmto svojím právom v otázke hlasovania a prípadných nezhôd, ako aj v otázke udelenia práva vykúpiť majetok niektorému z dedičov. V prípade otázky rozhodovania dedičov o udelení súhlasu oprávnenej osobe s vykúpením majetku sme toho názoru, že medzi dedičmi ako účastníkmi konkurzného konania na strane dlžníka vzniká nerozlučné procesné spoločenstvo v zmysle § 77 CSP, a teda bude nevyhnutné, aby s udelením súhlasu oprávnenej osobe na vykúpenie majetku podliehajúceho konkurzu súhlasili všetci dedičia, ktorí vystupujú na strane dlžníka. V otázke udelenia súhlasu s vykúpením majetku niektorým z dedičov sme toho názoru, že toto je prípustné, nakoľko osoby oprávnené vykúpiť majetok podliehajúci konkurzu z konkurznej

¹⁴ ĎURICA, M.: *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2021, s. 823-825.

podstaty podľa § 167r ods. 4 ZKR sú totožné s osobami, ktorým svedčí zákonné dedičské právo v súlade s § 473 a nasl. OZ.

3. Smrť dlžníka po poskytnutí ochrany pred veriteľmi v oddlžení fyzickej osoby splátkovým kalendárom

Konanie o oddlžení splátkovým kalendárom sa začína doručením návrhu dlžníka – fyzickej osoby na súd, pričom toto konanie je v zásade dvojstupňovým konaním, nakoľko konkurzný súd najprv rozhoduje o poskytnutí ochrany pred veriteľmi a až následne, ak sú splnené stanovené materiálne podmienky, rozhoduje o určení splátkového kalendára a o samotnom oddlžení.

Základným formálnym predpokladom pre rozhodnutie súdu o poskytnutí ochrany pred veriteľmi je návrh na určenie splátkového kalendára, ktorý spĺňa všetky formálne a obsahové náležitosti vrátane stanovených príloh.¹⁵

Rozhodnutie o poskytnutí ochrany pred veriteľmi má zabrániť individuálnemu uspokojovaniu veriteľov a odňatiu majetku dlžníkovi. Zverejnením rozhodnutia o poskytnutí ochrany pred veriteľmi v Obchodnom vestníku sa odkladajú všetky exekúcie, ktoré sa vedú voči dlžníkovi ohľadne pohľadávok, ktoré môžu byť uspokojené iba splátkovým kalendárom, ako aj pohľadávky, ktoré sa stávajú ex lege nevymáhateľné vydaním rozhodnutia o oddlžení. Rozhodnutie o poskytnutí právnej ochrany pred veriteľmi chráni dlžníka aj pred pokračovaním dražby jeho obydlija. Uvedené účinky rozhodnutia o poskytnutí ochrany pred veriteľmi nastávajú zverejnením uznesenia v Obchodnom vestníku a zanikajú skončením konania.¹⁶

Smrť dlžníka – fyzickej osoby má v tomto prípade za následok zastavenie konania o určenie splátkového kalendára v súlade s § 168g ZKR, rovnako tak aj zanikajú účinky poskytnutej ochrany pred veriteľmi.

Aj v tomto prípade má veriteľ možnosť požadovať uspokojenie svojej pohľadávky od dedičov dlžníka – fyzickej osoby, ktorí budú dediči v dedičskom konaní po poručiteľovi, pričom rozsah plnenia bude daný výškou ceny nadobudnutého dedičstva v súlade s § 407 OZ, avšak „pokus“ o oddlžení poručiteľa nebude mať na výšku vymáhanej pohľadávky žiadny vplyv.

4. Smrť dlžníka po určení splátkového kalendára v oddlžení fyzickej osoby splátkovým kalendárom

Cieľom konania o určenie splátkového kalendára je zostavenie splátkového kalendára správcom. Konkurzný súd je povinný preskúmať správcom zostavený návrh splátkového kalendára a zistiť, či návrh zodpovedá podmienkam ustanoveným ZKR.¹⁷

Ak návrh splátkového kalendára je v súlade s pravidlami, ktoré sú stanovené zákonom, súd určí splátkový kalendár. Zo zákona vyplýva, že výrok rozhodnutia konkurzného súdu, ktorým rozhodol súd o určení splátkového kalendára, má dve časti.

V prvej časti rozhodne súd o tom, že zbavuje dlžníka všetkých dlhov, ktoré môžu byť uspokojené iba splátkovým kalendárom v rozsahu, v akom nebudú uspokojené splátkovým

¹⁵ DURAČINSKÁ J.: *Oddlžení*. In: PATAKYOVÁ, M. – MAMOJKA, M. – DURAČINSKÁ, J. a kol.: *Hospodárske právo. II. diel*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 205.

¹⁶ Bližšie k účinkom rozhodnutia o poskytnutí ochrany pred veriteľmi v konaní o určenie splátkového kalendára pozri napr. DZIMKO, J. – BILAS ŠEVČIKOVÁ: Splátkový kalendár ako nástroj oddlżenia fyzickej osoby. In: *Justičná revue: časopis pre právnu prax*, roč. 74, 2022, č. 1, s. 37-38.

¹⁷ DURAČINSKÁ J.: *Oddlžení*. In: PATAKYOVÁ, M. – MAMOJKA, M. – DURAČINSKÁ, J. a kol.: *Hospodárske právo. II. diel*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 210.

kalendárom. Ide o pohľadávky, ktoré sú uvedené v § 166a ZKR, pričom súd je povinný uviesť vo výrokovej časti aj znenie tohto ustanovenia. Tak ako aj pri rozhodnutí o oddlžení v konkurze, v záujme právnej istoty je potrebné uviesť aj znenie § 166b ZKR, ktoré upravuje pohľadávky vylúčené z uspokojenia, pretože tieto sa stanú rozhodnutím o oddlžení nevymáhateľné. Druhou časťou výroku je určenie rozsahu uspokojenia pohľadávok nezabezpečených veriteľov formou splátkového kalendára. Vo výroku súd určí splátkový kalendár tým spôsobom, že stanoví percentuálne, v akom rozsahu je povinný dlžník splatiť každú pohľadávku nezabezpečeného veriteľa.¹⁸

Smrť dlžníka – fyzickej osoby po určení splátkového kalendára a oddlžení dlžníka má za následok, že veriteľ pohľadávky môže požadovať splnenie svojej pohľadávky od dedičov poručiteľa výhradne v rozsahu, ktorý bol daný určeným splátkovým kalendárom. Nakoľko samotné oddlžení má za následok zánik vymáhateľnosti pohľadávok podľa vylúčených z uspokojenia podľa § 166b ZKR, tieto pohľadávky nadobudnú charakter naturálnych obligácií, teda pohľadávok, ktorých plnenie nemá povahu bezdôvodného obohatenia, a teda tieto pohľadávky nie je od dedičov poručiteľa možné vymáhať a ich plnenie môže byť zo strany dedičov poručiteľov výhradne dobrovoľné.

Záver

Ako vyplýva z vyššie popísaných skutočností, rozhodujúcim okamihom, kedy v potenciálnom vzťahu konkurzného a dedičského konania na majetok dlžníka – fyzickej osoby nastáva prioritizácia konkurzného konania je vyhlásenie konkurzu na majetok dlžníka – fyzickej osoby. Smrť dlžníka, ktorá nastala pred týmto okamihom, bude mať za následok zastavenie konkurzného konania a následné riešenie majetku dlžníka (poručiteľa) výlučne podľa princípov a zásad dedičského konania. Ak však smrť dlžníka nastane až po vyhlásení konkurzu na majetok dlžníka – fyzickej osoby, zákon predpokladá pokračovanie v konkurze s domnelými dedičmi dlžníka podľa štandardných zásad konkurzného konania. Dedičské a konkurzné konanie v takom prípade prebiehajú súčasne a paralelne, pričom dedičské konanie sa nemôže skončiť skôr, než konanie konkurzné, majoritne z dôvodu, že v jeho rámci bude potrebné majetkovo vysporiadať tie vzťahy, a potvrdiť prechod tých aktív a pasív pozostalosti po dlžníkovi (poručiteľovi), ktoré zostali nevysporiadané po skončení konkurzu na jeho majetok.

Osobitne sa prioritizácia konkurzného konania oproti konaniu dedičskému prejaví aj v prípade určenia splátkového kalendára súdom pri oddlžení splátkovým kalendárom, kedy sa celkový objem dlhov a záväzkov dlžníka zníži v zmysle súdom schváleného splátkového kalendára, a teda sa zmení rozsah pozostalosti po dlžníkovi (poručiteľovi) v jej pasívnej časti.

Podstatným problémom pri strete oddlżenia fyzickej osoby a dedičského konania po tejto fyzickej osobe je predovšetkým nedostatočné prepojenie informačných systémov a registrov, s ktorými pracujú správcovia v rámci konkurzných konaní a oddlžení a notári v rámci konaní dedičských. Na jednej strane notár v rámci elektronických evidencií, s ktorými v rámci dedičského konania pracuje, nemá možnosť zistiť, že na majetok poručiteľa, po ktorom dedičstvo prejednáva, bol vyhlásený konkurz, či povolené oddlžení. Rovnako správca v štádiu po vyhlásení konkurzu nemusí zistiť smrť dlžníka, pokiaľ mu nebude táto informácia poskytnutá zo strany potenciálnych dedičov, či veriteľov. Je pritom bežné, že často ani potenciálni dedičia nie sú o konkurze či oddlžení poručiteľa informovaní, preto je veľmi pravdepodobné, že smrťou dlžníka nastane dosť rozsiahle informačné vákuum, ktoré spôsobí minimálne značné prieťahy v konkurznom konaní a skomplikuje situáciu tak správcu, ako aj veriteľov dlžníka, a zároveň bude mať dopad na priebeh dedičského konania.

¹⁸ DZIMKO, J. – BILAS ŠEVČIKOVÁ: Splátkový kalendár ako nástroj oddlżenia fyzickej osoby. In: Justičná revue: časopis pre právnu prax, roč. 74, 2022, č. 1, s. 44-45.

Literatúra

1. BAJÁNKOVÁ, J. – DULAK, A. – FEČÍK, M. – SEDLAČKO, F. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2019, 1578 s. ISBN 978-80-7400-770-5.
2. DURAČINSKÁ J.: Oddĺženie. In: PATAKYOVÁ, M. – MAMOJKA, M. – DURAČINSKÁ, J. a kol.: *Hospodárske právo. II. diel*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 175-212. ISBN 978-80-571-0090-4.
3. ĎURICA, M.: Osobné bankroty. In: *Bulletin Slovenskej advokácie*, roč. 23, 2017, č. 4, s. 30-53. ISSN 1335-1079.
4. ĎURICA, M.: *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2021, 1496 s. ISBN 978-80-7400-846-7.
5. GANDŽALOVÁ, D. – GANDŽALOVÁ, L.: *Konanie o dedičstve*. Praha: Nakladateľství Leges, 2020, 121 s. ISBN 978-80-7502-446-6.
6. GANDŽALOVÁ, D.: *Dedičské právo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, 317 s. ISBN 80-8083-347-8.
7. GANDŽALOVÁ, D.: Súčasná právna úprava konania o dedičstve. In: NÉMETHOVÁ, M. (ed.): *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*, roč. 24. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2020, s. 57-116. ISBN 978-80-557-1748-7.
8. GANDŽALOVÁ, D.: *Vývoj dedičského práva a jeho ďalšie smerovanie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2012, 176 s. ISBN 978-80-557-0282-7.
9. KUBINEC, M.: Oddĺženie dlžníka - fyzickej osoby v rámci konkurzu: súčasná a budúca právna úprava. In: *Obchodné právo : odborný časopis pre podnikateľov, právnikov a špecialistov*, roč. 6, 2005, č. 10, s. 37-40. ISSN 1335-6674.
10. SMYČKOVÁ, R. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. – KOTRECOVÁ, A. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2017, 1112 s. ISBN 978-80-89603-54-1.
11. ŠEVCOVÁ, K.: *Zákon o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. Komentár*. Žilina : EUROKÓDEX, 2019, 180 s. ISBN 978-80-8155-088-1.
12. ŠEVČIKOVÁ, A.: K oddĺženiu fyzických osôb podľa štvrtej časti ZKR. In: VOJČÍK, P. – KOROMHÁZ, P. – VADAS, E. (eds.): *Kos ické dni súkromného práva II.: Recenzovaný zborník vedeckých prác*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, s. 691 – 701. ISBN 978-80-8129-088-6.
13. ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, 1540 s. ISBN 978-80-7400-629-6.

KATASTER NEHNUTEĽNOSTÍ A INŠTITÚTY CIVILNÉHO PRÁVA PROCESNÉHO

JUDr. Róbert Jakubáč, PhD.

Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky
robert.jakubac@skgeodesy.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-15>

Abstrakt

Odborná spisba venuje spravidla iba nepatrnú pozornosť vplyvu inštitútov civilného práva procesného na katastrálnu prax, a to napriek tomu, že tieto inštitúty majú v katastrálnej praxi neraz zásadný vplyv. Autor v predmetnom príspevku približuje niektoré prieniky civilného práva procesného a katastra nehnuteľností, resp. niektoré vybrané inštitúty civilného práva procesného relevantné v katastrálnej praxi.

Abstract

Scientific papers pays only a slight attention to the influence of institutes of civil procedural law on cadastral practice, despite the fact that these institutes often have a significant influence in cadastral practice. In this paper, the author approaches some intersections of civil procedural law and land registry, as well as some selected institutes of civil procedural law relevant in relation to the land registry.

Kľúčové slová: kataster nehnuteľností, inštitúty civilného práva procesného, poznámka spornosti, neodkladné opatrenie, záložné právo

Key words: land registry, institutes of civil procedural law, note of litigation, preliminary measure, pledge

Úvod

Kataster nehnuteľností (ďalej aj len „kataster“), definovaný *de lege lata* v zákone č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov ako geometrické určenie, súpis a popis nehnuteľností obsahujúci aj údaje o právach k nehnuteľnostiam,¹ sa v povedomí odbornej verejnosti obvykle spája s občianskym právom hmotným² a správnym právom hmotným a procesným.³ V rámci právnej spisby sa občianskoprávne hmotné a správnoprávne hmotné a procesné aspekty katastra tešia značnej pozornosti.⁴ Nesporne významné prieniky civilného práva procesného a katastra, resp. vplyvy inštitútov civilného práva procesného na

¹ Pozri § 1 ods. 1 katastrálneho zákona.

² Pozri state venované katastru nehnuteľností v učebniciach občianskeho práva hmotného - napr. LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné I. Bratislava : Iura Edition, a. s., 2006, s. 526 až 540, KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kol.: Občianske právo hmotné I. Praha : ASPI Publishing, s. r. o., 2002, s. 427 až 449.

³ Pozri state venované katastru nehnuteľností v učebniciach správneho práva hmotného a správneho práva procesného - napr. VRABKO, M. a kol.: Správne právo. Procesná časť Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2007, s. 223 až 230.

⁴ Pozri napr. FEČÍK, M., JAKUBÁČ, R.: Posudzovanie platnosti vkladovej zmluvy v správnom súdnom konaní. Právny obzor, 2021, č. 5, ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Občiansky zákonník I., § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 982 až 1000.

katastrálnu prax (ďalej aj len „civilnoprocesné aspekty katastra“) sú však v rámci právnej spisby podstatne menej frekventované.⁵

Ambíciou tohto príspevku je upriamiť pozornosť odbornej verejnosti právne na civilnoprocesné aspekty katastra nehnuteľností. Nie je pochopiteľne možné v rámci jedného príspevku predložiť podrobnú analýzu tejto problematiky, keďže takáto analýza by iste musela mať podobu rozsiahlej monografie. Naša pozornosť sa preto v tomto príspevku upriami „iba“ na niektoré vybrané aspekty prienikov civilného práva procesného a katastra, resp. na niektoré vybrané inštitúty civilného práva procesného dotknuté reformou civilného práva procesného z roku 2015 a relevantné v katastrálnej praxi.⁶

1. Poznámka spornosti v katastrálnej praxi

Jedným z najvýznamnejších prienikov civilného práva procesného a katastra nehnuteľností je inštitút tzv. poznámky spornosti, zapisovanej do katastra v nadväznosti na začatie niektorých typov súdneho konania (ďalej aj len „poznámka spornosti“). V nadväznosti na zápis tejto poznámky v katastri totiž v zákonom stanovených prípadoch dochádza k rozšíreniu subjektívnej záväznosti súdneho rozhodnutia, pričom subjektívna záväznosť súdneho rozhodnutia pre osobu evidovanú v katastri má zásadný význam pri posudzovaní spôsobilosti predmetného súdneho rozhodnutia byť podkladom pre vykonanie zápisu do katastra⁷ a v určitých prípadoch má tiež zásadný význam aj pri rozhodovaní o návrhu na vklad.⁸

Normatívna úprava poznámky spornosti, a inštitútu poznámky vôbec, je v katastrálnom zákone lakonická. Katastrálny zákon pojem „poznámka spornosti“ nepoužíva a v konečnom dôsledku ani nemá vlastnú explicitnú normatívnu úpravu poznámky spornosti – normatívnu úpravu poznámky spornosti možno „iba“ vyabstrahovať zo všeobecnej normatívnej úpravy katastrálnej poznámky⁹ v spojitosti s ustanoveniami zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „CSP“). Vychádzajúc z katastrálneho zákona a CSP je možné poznámku spornosti definovať ako poznámku, ktorá sa do katastra zapisuje na návrh účastníka súdneho konania v nadväznosti na začatie súdneho konania o určenie vecného práva k nehnuteľnosti alebo o určenie neplatnosti dobrovoľnej dražby.¹⁰

Zákonodarca v katastrálnom zákone v nadväznosti na zápis poznámky o súdnom konaní vo všeobecnej rovine ustanovil, že katastrálny odbor zapíše poznámku aj na návrh

⁵ Netvrdíme, že odborná spisba pojednávajúca o prienikoch civilného práva procesného a katastra vôbec neexistuje. Príspevky pojednávajúce o tejto problematike existujú (pozri napr. ANDREJČÍK, P.: Opodstatnenosť nariadenia neodkladného opatrenia vo vzťahu k nehnuteľnosti. *Justičná revue*, 2022, č. 2), avšak ich rozsah je pomerne skromný.

⁶ Bez povšimnutia v tomto príspevku tak zostane napríklad otázka postupu orgánu štátnej správy na úseku katastra, ak dôjde k odkladu vykonateľnosti rozhodnutia súdu, na základe ktorého už bol vykonaný zápis do katastra nehnuteľností – aj takéto prípady sa už v aplikačnej praxi vyskytli.

⁷ Pozri § 36a ods. 2 a ods. 3 katastrálneho zákona.

⁸ Pri rozhodovaní o návrhu na vklad okresný úrad, katastrálny odbor zásadne vychádza zo stavu zápisov v katastri nehnuteľností. Pokiaľ je však okresnému úradu, katastrálnemu odboru v konaní o návrhu na vklad právoplatným rozhodnutím súdu záväzným pre osobu evidovanú v katastri preukázané, že právny stav evidovaný v katastri je v rozpore so skutočným stavom, okresný úrad, katastrálny odbor je pri svojom rozhodovaní povinný vychádzať zo skutočného stavu preukázaného právoplatným rozhodnutím súdu.

⁹ Poznámka spornosti predstavuje iba podmnožinu poznámok zapisovaných do katastra v nadväznosti na súdne konania.

¹⁰ Pozri § 228 ods. 2 CSP. Poňatie poznámky spornosti je de lege lata užšie, ako tomu bolo v kontexte § 159a zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

účastníka súdneho konania¹¹ a že ju vymaže bez návrhu alebo na návrh toho, kto podal návrh na jej zápis, ak sa preukáže, že pominuli dôvody jej zápisu.¹² Zákonodarca už ale v katastrálnom zákone bližšie nešpecifikuje súdne konania, v nadväznosti na ktoré je možné zapísať poznámku do katastra, ani „pominutie dôvodov zápisu poznámky“ odôvodňujúce výmaz poznámky o súdnom konaní z katastra. Z tejto všeobecnej normatívnej úpravy je pritom potrebné vychádzať aj pri zápise poznámky spornosti do katastra a pri výmaze poznámky spornosti z katastra.

1.1 Zápis poznámky spornosti do katastra

V kontexte poznámky spornosti je zrejmé, že jej zápis odôvodňuje začatie súdneho konania o určenie vecného práva k nehnuteľnosti alebo súdneho konania o určenie neplatnosti dobrovoľnej dražby. Je taktiež zrejmé, že táto poznámka sa zapíše len na návrh účastníka vyššie uvedeného súdneho konania, a že teda jej zápis je ovládaný dispozičnou zásadou. Je na účastníkovi konania, či o zápis poznámky spornosti do katastra požiada.

Katastrálny zákon neupravuje prílohy žiadosti o zápis poznámky spornosti do katastra, t. j. neustanovuje, akú listinu je potrebné pripojiť k žiadosti o zápis tejto poznámky do katastra. To však neznamená, že k zápisu poznámky spornosti do katastra stačí okresnému úradu, katastrálnemu odboru (ďalej aj len „katastrálny odbor“) predložiť návrh na zápis tejto poznámky. Z § 39 ods. 1 katastrálneho zákona možno odvodiť, že k žiadosti o zápis poznámky spornosti do katastra je potrebné pripojiť listinu, preukazujúcu začatie súdneho konania – o účastníkovi súdneho konania totiž možno uvažovať len v súvislosti s práve prebiehajúcim súdnym konaním. Listinou preukazujúcou začatie súdneho konania môže byť žaloba s potvrdením súdu o jej prijatí.

1.2 Výmaz poznámky spornosti z katastra

Ako to už bolo vyššie naznačené, všeobecná normatívna úprava výmazu poznámky z katastra a to v kontexte výmazu poznámky o súdnom konaní zapísanej v katastri je pomerne vágna. Zákonodarca totiž bližšie neupravil, akú listinu je potrebné pripojiť k návrhu na výmaz poznámky z katastra. Nie je tak zrejmé, či k výmazu poznámky spornosti z katastra stačí návrh toho, kto podal návrh na jej zápis, alebo je potrebné predložiť právoplatné súdne rozhodnutie, ktorým sa končí súdne konanie, v nadväznosti na začatie ktorého bola predmetná poznámka zapísaná. V katastrálnej praxi v súčasnosti prevažuje právny názor, že k výmazu poznámky spornosti (a poznámky o súdnom konaní vôbec) z katastra je potrebné doložiť právoplatné súdne rozhodnutie, ktorým sa končí príslušné súdne konanie.¹³

2. Neodkladné opatrenie súdu v katastrálnej praxi

V konaní o návrhu na vklad, resp. v konaní o povolení vkladu (ďalej aj len „vkladové konanie“) má ďalekosiahle dôsledky ďalší inštitút civilného práva procesného, ktorým je neodkladné opatrenie súdu, ktorým súd nariadi fyzickej osobe alebo právnickej osobe zákaz nakladať s nehnuteľnosťou (ďalej aj len „neodkladné opatrenie“). Neodkladné opatrenie je totiž skutočnosťou, na ktorú je katastrálny odbor vo vkladovom konaní povinný prihliadať

¹¹ Pozri § 39 ods. 1 katastrálneho zákona. V dôvodovej správe k § 39 ods. 1 katastrálneho zákona v znení zákona č. 125/2016 Z. z. sa uvádza, že „pod súdnym ... konaním treba rozumieť také konanie, ktorého výsledok sa môže bezprostredne týkať nehnuteľnosti alebo práva k nej. Príkladom súdneho konania je konanie o určenie vlastníctva k nehnuteľnosti ...“

¹² Pozri § 39 ods. 3 katastrálneho zákona.

¹³ Pozri napr. stanovisko k otázke č. 11 v Katastrálnom bulletine č. 2/2017.

a to tak, že vkladové konanie rozhodnutím preruší¹⁴ a to až do času zániku, resp. zrušenia neodkladného opatrenia. Je pritom bez právneho významu, či bolo neodkladné opatrenie nariadené pred uzatvorením vkladovej zmluvy alebo po uzatvorení vkladovej zmluvy ako aj to, či bolo neodkladné opatrenie nariadené pred začatím vkladového konania alebo až po začatí vkladového konania.

Neodkladné opatrenie sa katastrálnemu odboru zasiela v elektronickej podobe bezodkladne po jeho vyhotovení,¹⁵ t. j. nie až po nadobudnutí jeho právoplatnosti a vykonateľnosti.¹⁶ V praxi teda môže byť neodkladné opatrenie doručené katastrálnemu odboru skôr, ako nadobudne právoplatnosť a vykonateľnosť. Vzhľadom k tejto skutočnosti vyvstáva pre aplikačnú prax otázka, či je katastrálny odbor povinný skúmať vo vkladovom konaní otázku právoplatnosti a vykonateľnosti neodkladného opatrenia. S prihliadnutím k účelu neodkladného opatrenia máme za to, že katastrálnemu odboru vzniká povinnosť prerušiť vkladové konanie aj na základe neodkladného opatrenia, ktoré ešte nenadobudlo právoplatnosť a vykonateľnosť.

3. Záložné právo ako zabezpečovacie opatrenie súdu v katastrálnej praxi

V zmysle § 343 ods. 1 CSP zabezpečovacím opatrením môže súd zriadiť záložné právo na veciach, právach alebo na iných majetkových hodnotách dlžníka na zabezpečenie peňažnej pohľadávky veriteľa, ak je obava, že exekúcia bude ohrozená (ďalej aj len „záložné právo ako zabezpečovacie opatrenie“). Predmetom tohto záložného práva pochopiteľne môžu byť aj nehnuteľnosti, ktoré sú predmetom evidovania v katastri. Ide teda o inštitút civilného práva procesného relevantný z hľadiska katastrálnej praxe.

3.1 Zápis záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia do katastra

Záložné právo ako zabezpečovacie opatrenie *de lege lata* vzniká zápisom do príslušného registra¹⁷ - ak sa týka nehnuteľnosti, ktorá je predmetom evidovania v katastri, vzniká zápisom do katastra. Zákonodarca ešte ustanovil, že na záložné právo ako zabezpečovacie opatrenie sa použijú primerane ustanovenia o neodkladnom opatrení¹⁸. Táto právna úprava ustanovená v CSP implikuje viaceré otázky, vrátane otázky formy zápisu predmetného záložného práva do katastra.

Práva k nehnuteľnostiam sa totiž do katastra zapisujú formou vkladu alebo záznamu.¹⁹ Vklad má konštitutívne účinky a zapisujú sa ním práva k nehnuteľnostiam vyplývajúce zo zmlúv, pokiaľ zákon neustanovuje, že určité právo k nehnuteľnosti zo zmluvy sa do katastra zapisuje formou záznamu.²⁰ Záznam má evidenčné účinky a zapisujú sa ním práva, ktoré vznikli, zmenili sa alebo zanikli zo zákona, rozhodnutím štátneho orgánu, príklepom licitátora na verejnej dražbe, vydržaním, prírastkom a spracovaním, práva k nehnuteľnostiam osvedčené notárom, ako aj práva k nehnuteľnostiam vyplývajúce z nájomných zmlúv, zo zmlúv o prevode správy majetku štátu alebo z iných skutočností svedčiacich o zverení správy

¹⁴ Pozri § 31a písm. e) katastrálneho zákona. K povinnosti vydať rozhodnutie o prerušení konania o návrhu na vklad pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu SR z 29. 03. 2007, sp. zn. 3Cdo 32/2007.

¹⁵ Pozri § 48 ods. 6 vyhlášky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy Špecializovaný trestný súd a vojenské sudy.

¹⁶ Podľa § 332 ods. 1 CSP je neodkladné opatrenie vykonateľné jeho doručením.

¹⁷ Pozri § 343 ods. 2 CSP.

¹⁸ Pozri § 344 CSP.

¹⁹ K skutočnosti, že formou poznámky sa práva k nehnuteľnostiam do katastra nezapisujú, pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 16. 06. 2008, sp. zn. 8Sžo 64/2008.

²⁰ Pozri § 5 ods. 1 v spojitosti s § 28 ods. 1 katastrálneho zákona.

majetku obce alebo správy majetku vyššieho územného celku sa do katastra zapisujú záznamom, a to na základe verejných listín a iných listín.²¹

Z hľadiska zákonom proklamovaného konštitutívneho účinku zápisu do príslušného registra by záložné právo ako zabezpečovacie opatrenie malo byť zapisované do katastra formou vkladu. Na druhej strane ale takémuto výkladu bráni skutočnosť, že vkladom sa zapisujú do katastra len práva vyplývajúce zo zmlúv, pokiaľ zákon neustanovuje, že určité právo k nehnuteľnosti zo zmluvy sa do katastra zapisuje formou záznamu. Katastrálny zákon v rámci vymedzenia skúmania podmienok na vklad ani vôbec nepočíta s tým, že by sa mal vklad povoliť na základe inej listiny ako vkladovej zmluvy. Čo sa týka eventuálneho zápisu predmetného záložného práva do katastra formou záznamu, právna úprava záznamu nereflektuje konštitutívny účinok záznamu v prípadoch vyplývajúcich z osobitných predpisov (napr. § 343 CSP). Pri uplatnení výlučne prísne gramatického výkladu by bol nevyhnutný záver, že záložné právo ako zabezpečovacie opatrenie súdu podľa § 343 CSP vlastne ani nie je možné zapísať do katastra.

V rámci katastrálnej praxi sa ustálilo stanovisko, že záložné právo ako zabezpečovacie opatrenie sa do katastra zapisuje formou záznamu s tým, že v tomto prípade má záznam vzhľadom na právnu úpravu ustanovenú v CSP konštitutívne účinky. Lehota na zápis záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia je 60 dní odo dňa začatia konania o zázname alebo 30 dní odo dňa začatia konania o zázname, ak bol návrh podaný prostredníctvom elektronického formulára, ktorý Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky zverejní na svojom webovom sídle.²²

Keďže zápis záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia predstavuje zápis práva do katastra, uplatňuje sa pri ňom zásada priority zápisov práv do katastra.²³ To znamená, že ak doručeniu rozhodnutia súdu o zriadení záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia predchádza skôr začaté vkladové konanie alebo skôr začaté konanie o zázname, najprv sa musí ukončiť predmetné skôr začaté konanie a až následne možno pristúpiť k skúmaniu splnenia podmienok na zápis daného záložného práva.

V súvislosti so zápisom záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia do katastra v súlade so zásadou priority zápisov práv do katastra v aplikačnej praxi vyvstáva otázka dopadu rozhodnutia súdu o zriadení tohto záložného práva na vkladové konanie predchádzajúce konaniu o zázname začatého v nadväznosti na doručenie rozhodnutia súdu, ktorým súd zriadil predmetné záložné právo. Tu máme za to, že samotná skutočnosť, že súd svojím rozhodnutím zriadil k určitej nehnuteľnosti záložné právo ako zabezpečovacie opatrenie, nie je dôvodom na to, aby sa zamietol návrh na vklad, o ktorom sa začalo konanie skôr, ako bolo katastrálnemu odboru doručené rozhodnutie súdu o zriadení tohto záložného práva. Pokiaľ ide o otázku súladu zmluvy o prevode nehnuteľnosti, ktorou sa prevádza nehnuteľnosť, ktorá má byť v zmysle rozhodnutia súdu zálohom, s dobrými mravmi, túto okolnosť je potrebné vždy skúmať individuálne v nadväznosti na skutkové zistenia viažuce sa ku konkrétnemu prípadu – nie je možné paušálne konštatovať, že by takáto zmluva bola vždy v rozpore s dobrými mravmi. V tejto súvislosti poukazujeme na stanovisko prezentované v súdnej praxi, podľa ktorého napríklad ani viacnásobný prevod nehnuteľnosti nespôsobuje bez ďalšieho neplatnosť zmluvy²⁴ – pokiaľ vedomosť prevodcu o tom, že jednu nehnuteľnosť predáva viacerým rôznym nadobúdateľom, nespôsobuje automaticky neplatnosť príslušných zmlúv o prevode, potom by zrejme ani vedomosť prevodcu o zriadenom záložnom práve ako zabezpečovacom opatrení súdu podľa § 343 CSP nemala automaticky spôsobiť neplatnosť daného právneho úkonu pre rozpor s dobrými mravmi.

²¹ Pozri § 5 ods. 2 v spojitosti s § 34 ods. 1 katastrálneho zákona.

²² Pozri § 43 ods. 1 písm. b) a ods. 3 v spojitosti s § 35 ods. 2 katastrálneho zákona.

²³ Pozri § 41 ods. 2 katastrálneho zákona.

²⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. 01. 2001, sp. zn. ICdo 31/2000, R 87/2001.

3.2 Výmaz záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia z katastra

CSP explicitné ustanovenia o zániku záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia ani o jeho výmaze z príslušného registra nemá. I keď zákonodarca v súvislosti s inštitútom záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia odkazuje na primerané použitie ustanovení o neodkladnom opatrení, ktorý odkaz sa má zrejme vzťahovať aj na zánik predmetného záložného práva, javí sa, že na zánik tohto záložného práva sa vzťahuje všeobecná právna úprava zániku záložného práva a jeho výmazu z verejného registra ustanovená v zákone č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „Občiansky zákonník“). V praxi by to znamenalo, že k zániku záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia môže dôjsť aj z dôvodov ustanovených v § 151md Občianskeho zákonníka.

Záver

Kataster ako verejný register spravovaný orgánmi verejnej správy sa spravidla spája so správnym právom hmotným a procesným a tiež v súvislosti s rozhodovaním vo vkladovom konaní s občianskym právom hmotným. V katastrálnej praxi však majú svoje miesto a neraz zásadný význam aj inštitúty civilného práva procesného. V tomto príspevku sme poukázali práve na niektoré prieniky civilného práva procesného a katastra, resp. na niektoré vybrané inštitúty civilného práva procesného (dotknuté reformou civilného procesu z roku 2015) relevantné v katastrálnej praxi s dôrazom na ich praktické aplikačné aspekty ako aj na niektoré problematické aspekty normatívnej úpravy v tomto smere (napr. § 343 ods. 2 CSP a normatívna úprava foriem zápisu vzniku, zmeny alebo zániku práva k nehnuteľnosti ustanovená v katastrálnom zákone).

De lege ferenda sa ukazuje byť žiaducou väčšia miera detailu normatívnej úpravy niektorých inštitútov civilného práva procesného (napr. záložného práva ako zabezpečovacieho opatrenia súdu) v kontexte katastra, avšak bez prepadnutia nadmernému legislatívnemu optimizmu. Do budúcnosti sa osobitne žiada bližšie normatívne upraviť postup v nadväznosti na odstúpenie od vkladovej zmluvy a to najmä pre prípad, kedy k odstúpeniu od vkladovej zmluvy dôjde ešte počas vkladového konania a medzi účastníkmi vkladového konania je platnosť odstúpenia od vkladovej zmluvy sporná – časť odbornej verejnosti s poukazom na § 137 CSP totiž odmieta prípustnosť žaloby o určenie neplatnosti odstúpenia od vkladovej zmluvy, i keď katastrálny odbor ako správny orgán spor o platnosť odstúpenia od vkladovej zmluvy rozhodnúť nemôže.²⁵

Literatúra

1. ANDREJČÍK, P.: Opodstatnenosť nariadenia neodkladného opatrenia vo vzťahu k nehnuteľnosti. *Justičná revue*, 2022, č. 2
2. FEČÍK, M., JAKUBÁČ, R.: Posudzovanie platnosti vkladovej zmluvy v správnom súdnom konaní. *Právny obzor*, 2021, č. 5
3. FEČÍK, M., JAKUBÁČ, R.: *Katastrálny zákon. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2021
4. HORVÁTH, E., ANDRÁŠIOVÁ, A.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2015
5. JAKUBÁČ, R.: *Judikatúra vo veciach katastra nehnuteľností*. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2016
6. KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kol.: *Občianske právo hmotné 1*. Praha : ASPI Publishing, s. r. o., 2002

²⁵ Časť odbornej verejnosti má za to, že po reforme civilného procesu už nemožno postupovať podľa stanoviska Najvyššieho súdu SR prezentovaného v rozsudku z 20. 07. 2011, sp. zn. 6Sžo 229/2010, R 81/2014.

7. LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné I. Bratislava : Iura Edition, a. s., 2006
8. SEDLAČKO, F.: Neodkladné a zabezpečovacie opatrenia v CSP. Bulletin slovenskej advokácie, 2016, č. 6
9. ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Občiansky zákonník I., § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019
10. ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016
11. VRABKO, M. a kol.: Správne právo. Procesná časť Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2007
12. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 27. 04. 2017, sp. zn. 1 VCdo 1/2017
13. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 20. 07. 2011, sp. zn. 6Sžo 229/2010, R 81/2014
14. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 29. 03. 2007, sp. zn. 3Cdo 32/2007
15. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. 01. 2001, sp. zn. 1Cdo 31/2000, R 87/2001

ROZHODOVANIE O TROVÁCH KONANIA VEDENÉHO NA PODKLADE FORMULÁROVEJ ŽALOBY¹

JUDr. Viktória Kol'veková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
viktoria.kolvekova@student.upjs.sk

JUDr. Miroslava Kušniríková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
miroslava.kusnikova@upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-27>

Abstrakt

Základné zásady rozhodovania o trovách v štandardných prípadoch neumožňujú odklon od zákonom stanovených pravidiel kreovaných najmä s ohľadom na výsledok konania, ktorými sú zásada úspechu, zásada zodpovednosti za zavinenie, relevantnou je aj zásada zodpovednosti za vznik separátnych trov. Vo výnimočných, odôvodnených prípadoch však ich striktná aplikácia ustupuje potrebe zmierniť, či odstrániť neprimerané následky zákonom regulovaných pravidiel rozhodovania o trovách. V procese kreovania rozhodnutia o trovách konania súdy argumentačne podporujú výsledok rozhodovania prihliadnutím na abstraktné mechanizmy regulácie, akými sú dobré mravy, či spravodlivosť. Predkladaný príspevok je venovaný trovám konania v sporovom procese v kontexte rozhodovania o znížení, či „oslobodení“ od povinnosti ich náhrady v konaniach vedených na podklade tzv. formulárových žalôb. Pri spracovaní príspevku autorky svoju pozornosť primárne zamerali na analýzu aktuálnej rozhodovacej praxe všeobecných súdov, ktoré v tejto otázke vykazujú nejednotnosť, so zohľadnením relevantných rozhodnutí Ústavného súdu SR.

Abstract

The basic principles of deciding on costs in standard cases do not allow for a departure from the statutory rules created, especially with regard to the outcome of the proceedings, which are the principle of success, the principle of liability for fault, the principle of liability for separate costs is also relevant. However, in exceptional, justified cases, their strict application gives way to the need to mitigate or eliminate the disproportionate consequences of the statutory rules on decision-making on costs. In the process of deciding on costs, the courts argue in support of the outcome of the decision, taking into account abstract regulatory mechanisms, such as good manners or justice. The presented contribution is devoted to the costs of the proceedings in the dispute process in the context of deciding on the reduction or "exemption" from the obligation to reimburse them in proceedings conducted on the basis of the so-called form actions. In preparing the paper, the authors focused their attention primarily on the analysis of the current decision-making practice of general courts, which show inconsistency in this issue, taking into account the relevant decisions of the Constitutional Court of the Slovak Republic.

Kľúčové slová: Trovy konania, dôvody hodné osobitného zreteľa, spravodlivosť, dobré mravy, Civilný sporový poriadok, formulárová žaloba

¹ Príspevok je vypracovaný a publikovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom „Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva“

Key words: Costs, justice, reasons worthy of special consideration, good manners, The code of the civil contentious proceedings, form actions

Namiesto úvodu

Imanentnou súčasťou práva na súdnu a inú právnu ochranu v zmysle čl. 46 Ústavy SR² je aj právo na náhradu trov konania³. K naplneniu tohto práva dochádza v procese rozhodovania súdu o trovách konania, pričom relevancia rozhodovania o trovách konania je daná aj s ohľadom na ústavou garantované právo každého vlastníť majetok. Rozhodnutie súdu zhmotňuje zodpovednosť sporových strán za výsledok sporového súdneho konania, čo sa prejavuje nielen v samotnom úspechu či neúspechu ohľadom konečného rozhodnutia o merite veci, ale aj sekundárne v na to nadväzujúcom výroku o trovách konania. Trovy konania, legálne definované ako preukázané, odôvodnené a účelne vynaložené výdavky vzniknuté v konaní v súvislosti s uplatňovaním alebo bránením práva, kopírujú v rovine rozhodovania o ich náhrade mieru (ne)úspechu strany v spore, ako aj zodpovednosť za procesné ukončenie sporového konania, a rovnako odzrkadľujú zodpovednosť strany za vznik tzv. separátnych trov. Zákonodarcom definované pravidlá rozhodovania o náhrade trov konania neumožňujú v štandardných prípadoch vybočiť z týchto zásad. Výnimkou je aplikácia § 257 CSP, ktorá si žiada presvedčivé odôvodnenie potreby prihliadnutia na konkrétne špecifikované dôvody hodné osobitného zreteľa. Relevantná miera súdneho uváženia sa prejavuje aj v druhej fáze rozhodovania o trovách, a to pri rozhodovaní o výške trov, kedy súd posudzujúc kritériá jednotlivých zložiek uplatnených trov konania skrze § 251 CSP⁴ môže dospieť v konečnom dôsledku k zníženiu výšky nahrádzaných trov aj napriek deklarovaniu plného, či čiastočného nároku na náhradu trov konania v konečnom rozhodnutí.

Aj s prihliadnutím na skutočnosť, že Slovenská republika je právny štát, je nevyhnutné, aby súdna moc mala k dispozícii mechanizmy, ktorých prostredníctvom dokáže zmierniť, či odstrániť neprimerané následky zákonom upravených zásad rozhodovania o trovách, avšak ich uplatnenie by malo byť prísne reštriktívne, vzťahujúce sa výlučne na špecifické, osobitnými okolnosťami odôvodnené prípady tak, ako to predpokladá § 257 CSP aktuálne reflektujúci nami prezentovanú potrebu. Pripustenie súdnej modifikácie pravidiel rozhodovania o trovách za akejkoľvek situácie by zasahovalo do právnej istoty sporových strán, narušalo princíp zákazu prekvapivých súdnych rozhodnutí, a napokon zasahovalo aj do práva na súdnu ochranu, ktorého súčasťou je právo na náhradu trov konania. Uvedené tvrdenie neneguje ani názor Ústavného súdu SR, podľa ktorého súd je povinný pred rozhodnutím podľa § 257 CSP dať strane možnosť vyjadriť sa k takémuto postupu. Ústavný súd prezentovaný postoj odôvodnil potrebou vytvorenia "procesného priestoru"⁵ umožňujúceho stranám vyjadriť svoje stanovisko k prípadnej aplikácii tohto ustanovenia.⁵ V neskôr prijatom uznesení sa však od tohto striktného nahliadania ústavný súd odklonil, a zmiernil pohľad na obligatórnosť poskytnutia priestoru na vyjadrenie sa k aplikácii § 257 CSP tak, že ústavný súd nepovažuje v každom jednotlivom prípade za povinnosť dať stranám možnosť vyjadriť sa k rozhodnutiu podľa tohto ustanovenia. Naopak, ústavný súd sa v tomto rozhodnutí prikláňa k potrebe vyčerpávajúceho vysvetlenia, v čom spočívali okolnosti hodné osobitného zreteľa, pre ktoré súd nepriznal úspešnej strane náhradu trov konania, hoci nevyhnutne dopĺňa, že je žiaduce, ak konajúci súd vytvorí stranám priestor uplatňovať

² Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

³ Pozri napr. Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 272/08 zo dňa 22.10.2008

⁴ *Trovy konania sú všetky preukázané, odôvodnené a účelne vynaložené výdavky, ktoré vzniknú v konaní v súvislosti s uplatňovaním alebo bránením práva.*

⁵ Pozri Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 153/2018 z 18.7.2018

námietky a argumenty „za a proti“ aplikácii predmetného zákonného ustanovenia.⁶ S prihliadnutím na princíp kontradiktórnosti sporového procesu a zachovanú dvojinštančnosť pri rozhodovaní o nároku na náhradu trov konania, je skutočne možné dospieť k záveru, že nie je nevyhnutne potrebné pred každým rozhodnutím uplatňujúcim § 257 CSP umožniť stranám vyjadriť sa. Takýto postup by však mal byť skôr ojedinelým a stranami do istej miery predvídaným (s ohľadom na zákaz prekvapivých rozhodnutí), v opačnom prípade je žiaduce strane zachovať právo na vyjadrenie. Ako sme už načrtli, zákonnou normou, o ktorú súdy v súčasnosti opierajú argumentáciu pri znižovaní nároku na náhradu trov konania je ust. § 257 CSP, pričom táto norma vo všeobecnosti poskytuje priestor v individuálnom prípade prihliadnúť na výnimočné, osobitné okolnosti prípadu, ktoré odôvodňujú záver súdu o nepriznaní, či modifikácii trov konania vo vzťahu k strane, ktorej náhrada uplatnených trov konania v zmysle zákona patrí. Odôvodnenie uplatnenia § 257 CSP súdy podporujú okrem iného aj potrebou prihliadania na dobré mravy, či spravodlivosť, ktoré možno vnímať ako abstraktné mechanizmy regulácie, preto si verdikt súdu vyžaduje presvedčivé odôvodnenie⁷ zodpovedajúco argumentujúce nielen prítomnosť dôvodov hodných osobitného zreteľa s ich jasnou špecifikáciou, ale aj aplikáciu týchto abstraktných mechanizmov.

Problematickou, a legislatívne stále nevyriešenou, je ale otázka priznávania náhrady trov (najmä trov právneho zastúpenia) v konaniach vedených na podklade tzv. formulárových žalôb⁸, kde badať konštantnú tendenciu všeobecných súdov nepriznať, alebo znížiť uplatnené trovy právneho zastúpenia. Tým sa do konfliktu dostáva presvedčenie súdov o neúčelnosti takto vynaložených trov s právom na právnu pomoc podľa čl. 47 ods. 2 Ústavy SR. Cieľom tohto príspevku je potvrdiť alebo vyvrátiť hypotézu, či aktuálny právny stav v oblasti rozhodovania o trovách konania so zreteľom na konania vedené na základe formulárových žalôb je postačujúci a udržateľný pre reálne naplnenie práva na súdnu ochranu v zmysle čl. 46 Ústavy SR.

1. Funkcie a účel trov konania

Pri vyvodzovaní záverov o možnostiach modifikácie trov konania sa žiada prihliadnúť na základné funkcie a účel trov konania, predpokladom správneho porozumenia ktorých je navnímanie a výklad definície trov konania v CSP. Zohľadniť je potrebné aj skutočnosť, že trovy konania majú až sekundárny význam, pričom sú nepochybne odvodené od základu nároku.⁹ Východiskovým kritériom uvažovania o určitom výdavku ako o súčasť potenciálne nahrádzaných trov konania, by mala byť súvislosť vynaložených prostriedkov so súdnym konaním, v rámci ktorého sa subjekt uchádza o náhradu takto vynaložených výdavkov. Začiatok a právoplatné skončenie konania je jasne ohraničené, pričom nevyhnutnosť vzniku uplatňovaných trov „v konaní“ zvyrazňuje aj skutočnosť, že strane nemožno priznať v rámci náhrady trov konania výdavky vynaložené v súvislosti s predžalobnou výzvou, nakoľko tieto výdavky vznikli v štádiu pred začatím konania, a preto je potrebné uplatniť ich ako náklady spojené s uplatnením pohľadávky podľa § 121 ods. 3 Občianskeho zákonníka.¹⁰ Potrebe vzniku nahrádzaných trov „v konaní“ nasvedčuje aj skutočnosť, že o trovách dovolacieho

⁶ Pozri Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 113/2019 zo dňa 6.6.2019

⁷ O možnom porušení práva na spravodlivý proces v dôsledku nedostatkov odôvodnenia súdneho rozhodnutia pozri MOLNÁR, P. On violation of the right to a fair trial by insufficient reasoning of the decision. In. *Studia Iuridica Cassoviensia*. 2022, roč. 10, č. 1, s. 70-82. ISSN 1339-3995.

⁸ Pre účely tohto príspevku za tzv. formulárové žaloby považujeme právne jednoduché žaloby podávané v skutkovo a právne obdobných prípadoch, v ktorých žalobca mení len údaje individualizujúce žalovaného a individualizujúce skutkové okolnosti prípadu.

⁹ KOTRECOVÁ, A. *Uznesenie v systéme súdnych rozhodnutí v civilnom procese*. Praha: C. H. Beck, 2016. s. 61

¹⁰ Pozri Rozsudok Krajského súdu Trnava, sp. zn. 11CoCsp/9/2020 zo dňa 7.7.2020

konania, ktoré sa nevyhnutne viažu k určitému (právoplatne skončenému) sporovému konaniu, možno rozhodnúť nezávisle od celkového výsledku sporu.¹¹

Ako sme predznačili už v úvode tohto príspevku, v inštitúte náhrady trov konania sa prejavuje zodpovednosť sporových strán za priebeh a výsledok konania. Účelom náhrady trov však nemá byť potrestanie neúspešného účastníka, ale kompenzovanie nákladov potrebných na účelné uplatnenie alebo bránenie práva.¹² Aj s prihliadnutím na uvedené možno usúdiť, že jednou z funkcií trov konania je funkcia výchovná, či motivačná, ktorých aktivácia by mala spôsobiť, že strana sporu adekvátne prispôsobí svoje procesné správanie sa možnému hroziacemu následku v podobe povinnosti nahradiť protistrane vzniknuté trovy (napríklad v súvislosti s ňou zavineným odročením pojednávania bez ohľadu na úspech strany v spore). Pohľad na rovnakú situáciu až v štádiu rozhodovania o náhrade trov, kedy strana reálne preberá zodpovednosť za trovy konania, nakoľko jej vzniká povinnosť nahradiť ich protistrane¹³, zväzda ku vnímaniu inštitútu trov konania ako zodpovednostného, či dokonca možno povedať sankčného mechanizmu, ktorý vychádza zo zásady zodpovednosti strany nielen za svoj neúspech v konaní, či za zastavenie konania, ale aj za vznik tzv. separátnych trov. Napokon, ekonomickým účelom trov konania je finančné vysporiadanie toho, čo strana v konaní preukázateľne vynaložila a znášala v súvislosti s uplatňovaním alebo bránením práva, a čo zároveň spadá pod definíciu odôvodnených a účelne vynaložených výdavkov. Znamená to, že súd nemôže zaviazať stranu na náhradu trov, ktoré druhá strana vynaložila neúčelne, zbytočne, bez priamej súvislosti so súdnym sporom.¹⁴ Legitímne očakávať priznanie náhrady trov konania možno v zákonom predvídaných situáciách, kedy strana dosiahne v konaní úspech, alebo v prípade, ak protistrana spôsobí zastavenie súdneho konania. Mimo tohto rámca však naplnenie hypotézy § 257 CSP je spôsobilé v konkrétnom prípade vytvoriť priestor pre úvahu súdu, ktorej výsledkom môže byť redukcia, či nepriznanie náhrady trov konania strane, ktorej náhrada trov podľa zákona patrí, a to s prihliadnutím na „výnimočnosť“ a existenciu dôvodov hodných osobitného zreteľa a so zohľadnením s tým súvisiacich abstraktných mechanizmov, ako napr. dobré mravy a spravodlivosť prijatia takéhoto rozhodnutia. Vzhľadom na absenciu čo i len stručného demonštratívneho výpočtu dôvodov hodných osobitného zreteľa v legálnom texte CSP, prinášame ich konkretizáciu v nasledujúcej časti príspevku na podklade rozhodovacej praxe všeobecných súdov a Ústavného súdu SR. Poukazujeme tiež na nevyhnutnú súvislosť vyhodnocovania dôvodov hodných osobitného zreteľa v kontexte abstraktných mechanizmov, ako sú dobré mravy, či spravodlivosť.

2. Abstraktné mechanizmy regulácie v procesnom práve a aplikácia § 257 CSP

Výnimkou, či skôr možno odklonom od aplikácie teoretických východísk rozhodovania o náhrade trov konania, ktoré svoje normatívne vyjadrenie nachádzajú (pokiaľ ide o sporový proces) v §§ 255, 256 CSP, je uplatnenie ust. § 257 CSP, podľa ktorého *výnimočne súd strane neprizná náhradu trov konania, ak na to existujú dôvody hodné osobitného zreteľa*. Zjavne prítomná voľná úvaha súdu (nie však svojvôľa) pri aplikácii § 257 CSP znamená, že súd je subjektom, ktorý zisteným dôvodom prizná charakter dôvodov hodných osobitného zreteľa¹⁵, a na ich základe strane neprizná náhradu trov konania, napriek tomu, že jej v zmysle

¹¹ Pozri Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 453/2019 z 19.11.2019

¹² Pozri Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. I. ÚS 988/12 zo dňa 25.07.2012

¹³ Rozhodnutie o trovách konania má konštitutívny charakter. Pozri: SVOBODA, K.: *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydanie. Praha: C.H.Beck, 2019. s. 341

¹⁴ ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. BECK, 2016. s. 925

¹⁵ Tieto dôvody musia zodpovedať osobitným okolnostiam konkrétneho prípadu a musia mať vždy výnimočný charakter. Pozri Uznesenie Krajského súdu Nitra, sp. zn. 9Co/18/2022 zo dňa 17.2.2022

pravidiel rozhodovania o trovách náhrada trov patrí.¹⁶ Krajský súd v Trnave uvádza, že *hranice sudcovskej úvahy sú dané účelom právnej úpravy náhrady trov konania, ktorá jej nepriznanie úspešnému účastníkovi pripúšťa len ako výnimku zo všeobecného procesného princípu zodpovednosti za výsledok sporového konania (§255 ods. 1) a za zavinenie (§ 256 ods. 1).*¹⁷ Krajský súd Banská Bystrica navyše prináša demonštratívny výpočet dôvodov, ktoré pre účely § 257 CSP možno považovať za dôvody hodné osobitného zreteľa, pričom podľa názoru súdu nimi môžu byť *„neprimeraná tvrdosť, podiel oboch strán na vzniku a priebehu sporu, povaha a okolnosti sporu, zložitost' doposiaľ neriešenej právnej problematiky, zložitost' prípadov výkladu medzinárodnej zmluvy, osobné pomery strany sporu, nízky príjem“*.¹⁸ Najvyšší súd SR však upozorňuje, že *„takéto ustanovenie (pozn. § 257 CSP) nie je možné vykladať tak, že je naň možné prihliadnúť kedykoľvek bez zreteľa na základné zásady rozhodovania o trovách konania“*.¹⁹ Z uvedeného je potrebné vyvodit' čiastkový záver, že aplikácia § 257 CSP nemá byť štandardne a opakovane používaným postupom, ale jej aplikáciu je potrebné obmedziť výlučne na výnimočné prípady, na ktoré je potrebné *ex offio* prihliadať a zvažovať ich v každom jednotlivom prípade.

Limitom voľnej úvahy súdu podľa rozhodovacej praxe pri aplikácii § 257 CSP sú dobré mravy a spravodlivosť rozhodnutia o trovách konania, s ktorými sa súd musí vysporiadať (podľa nášho názoru v každom jednotlivom prípade, v ktorom uvažuje o potrebe aplikovania § 257 CSP). Na tieto všeobecne uznávané abstraktné mechanizmy regulácie je potrebné prihliadnúť nielen vo vzťahu k strane, ktorej nebude priznaná náhrada trov konania, na ktorú podľa zákona má nárok, ale (opačnou optikou) aj vo vzťahu k protistrane, ktorá je takýmto postupom súdu z ekonomického hľadiska značne zvýhodnená. Aj odborná literatúra zvyčajne zdôrazňuje potrebu skúmať, ako sa rozhodnutie o trovách za aplikácie mechanizmu na ich modifikáciu dotkne majetkových pomerov oprávneného účastníka a zvažovať v každom jednotlivom prípade možnosť rozhodnúť napríklad o rozdelení úhrady trov konania na splátky, či o posune splatnosti trov konania.²⁰ V rozhodovacej činnosti sa ustálil názor, že *„jedným z rozhodujúcich kritérií je to, aby sa rozhodnutie nejavilo ako neprimeraná tvrdosť voči strane sporu a aby neodporovalo dobrým mravom“*.²¹ Potvrďuje to aj Ústavný súd, ktorý dodáva, že *„musí ísť o celkom výnimočný prípad, ktorý musí byť v rozhodnutí aj náležite odôvodnený. Výnimočnosť môže spočívať v okolnostiach danej veci, ako aj v okolnostiach u strán sporu. Takéto rozhodnutie o nepriznaní náhrady trov konania sa nesmie javiť ako neprimeraná tvrdosť voči subjektom konania a nesmie odporovať dobrým mravom.“*²² Vo vzťahu k „spravodlivosti“ nepriznania náhrady trov konania s odkazom na § 257 CSP nás z aplikačnej praxe zaujalo rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, ktorý argumentuje, že ak by sporovú stranu zaviazal na náhradu trov konania, bol by takýto postup nespravodlivým, čo odôvodnil tým, že konkrétny subjekt sa do pozície žalobcu dostal výlučne v dôsledku právnej skutočnosti, ktorú nedokázal ovplyvniť (právne nástupníctvo po úmrtí žalobcu), a to za situácie, keď „nový“ dovolateľ vznik trov protistrany nezapríčinil.²³ V danej veci najvyšší súd rozhodoval o dovolaní, pričom dovolacie konanie bolo zastavené. Právny nástupca pôvodného dovolateľa totiž po vstupe do konania uviedol, že na podanom dovolaní netrvá, čo

¹⁶ Ústavný súd v tejto súvislosti ustálil, že *„pred tým, než všeobecný súd dospeje k záveru o potrebe aplikácie ustanovenia § 257 CSP, je potrebné ustáliť otázku procesného úspechu sporových strán, keďže účelom tohto ustanovenia je odstránenie neprimeranej tvrdosti voči strane sporu, ktorá nemala v konaní úspech v záujme dosiahnutia spravodlivosti.“* Pozri *Nález Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 225/2020 zo dňa 27.8.2020*

¹⁷ Pozri Rozsudok Krajského súdu Trnava, sp. zn. 24Co/44/2020 zo dňa 16.6.2021

¹⁸ Pozri Uznesenie Krajského súdu Banská Bystrica, sp. zn. 14CoCsp/12/2021 zo dňa 3.8.2021

¹⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 MCdo/17/2009 zo dňa 28.1.2010

²⁰ Pozri SVOBODA, K. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021. s. 714

²¹ Uznesenie Krajského súdu Bratislava, sp. zn. 7Co/52/2021 zo dňa 30.6.2021

²² Pozri *Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 113/2019 zo 6. 6. 2019*

²³ Pozri Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 6Cdo/47/2016 zo dňa 28.7.2016

súd s prihliadnutím na obsah podania vyložil ako späťvzatie dovolania, dovolacie konanie zastavil a náhradu trov dovolacieho konania stranám nepriznal. Argumentačným základom odôvodnenia rozhodnutia dovolacieho súdu bolo, že dovolateľ sám neinicioval dovolacie konanie svojim dispozičným úkonom, čo nemožno rozporovať, napriek tomu však dodávame, že dovolateľ zaviniť zastavenie konania na základe späťvzatia dovolania. Práve táto skutočnosť aj s ohľadom na prvok spravodlivosti a dobrých mravov podľa nášho názoru podporuje potrebu zaviazat' na náhradu trov konania dovolateľa, a to aj s prihliadnutím na skutočnosť, že právny nástupca prijíma stav konania ku dňu zániku procesnej subjektivity právneho predchodcu. Máme za to, že uvedený prípad neposkytoval priestor pre takú mieru úvahy súdu pri rozhodovaní o trovách, ktorá by odôvodňovala použitie § 257 CSP (ani odkazom na ne/spravodlivosť), nakoľko súd sa mal s otázkou náhrady trov konania vysporiadať aplikáciou § 256 ods. 1 CSP.

V aplikačnej praxi sa objavujú aj názory o potrebe prihliadania na zásadu primeranosti²⁴ pri rozhodovaní o trovách, prípustnosť uplatnenia ktorej však z normatívneho textu, na rozdiel od znenia § 150 ods. 2 OSP²⁵, nemožno vyvodit' ani implicitne, preto sa nazdávame, že nie je (nemala by byť) relevantným kritériom pri rozhodovaní o trovách, ak tieto nie sú v rozpore s kritériami posudzovania trov konania podľa § 251 CSP (účelnosť, odôvodnenosť, ...).

3. Rozhodovanie o trovách konania v sporoch vedených na základe „formulárových“ žalôb

V príspevku sa orientujeme na trovy konaní vedených na podklade tzv. formulárových žalôb. Pojem „formulárová žaloba“ nenachádza v právnych predpisoch aktuálne účinných v Slovenskej republike svoju legálnu definíciu. Napriek tomu sa stal zaužívaným pojmom procesnej teórie a používa sa aj v rozhodovacej činnosti súdov, pričom týmto termínom sa označujú opakovane podávané žaloby, ktoré majú svoju štandardizovanú podobu (vzor), a žalobca v nich mení len údaje individualizujúce žalovaného a konkrétny žalobný nárok. Zdôrazňuje sa tiež automatizácia procesov pri podávaní týchto žalôb softvérovými aplikáciami, s minimálnym zásahom personálneho substrátu. Skôr ako o právnu záležitosť súdna prax považuje tieto žaloby za administratívny úkon, ktorý ale v právnom poriadku Slovenskej republiky nie je žiadnou všeobecne záväznou právnou normou vylúčený z jeho uplatnenia ako súčasť trov konania, zároveň nie je špeciálne limitovaná výška takto uplatniť sa majúcích trov. Ani predchádzajúci procesný kódex explicitne neriešil problematiku trov konania na podklade formulárových žalôb, ustanovenie § 150 ods. 2 OSP však poskytovalo súdom priestor pre primerané zníženie alebo nepriznanie náhrady trov konania, ak 1. išlo o drobný spor, 2. trovy konania boli neprimerané voči žalovanej pohľadávke. Účinnosťou CSP²⁶ však súdy stratili zákonný podklad pre modifikáciu trov konania aj v tzv. bagateľných sporoch bez potreby posudzovania dôvodov hodných osobitného zreteľa v zmysle § 257 CSP.

Na porovnanie uvádzame, že s tzv. „formulárovými žalobami“²⁷ sa v rovine rozhodovania o náhrade trov konania zákonodarca v Českej republike vysporiadal tak, že

²⁴ Pozri Rozsudok Krajského súdu Prešov, sp. zn. 22CoCsp/54/2020 zo dňa 23.3.2021, bod 38

²⁵ Podľa § 150 ods. 2 OSP platilo, že ak sú trovy konania v drobných sporoch neprimerané voči pohľadávke, môže ich súd nepriznať alebo znížiť.

²⁶ K problematike vyrubenia súdneho poplatku pri podaní návrhu na nariadenie zabezpečovacieho opatrenia pozri Koromház, P. Zabezpečovacie opatrenie podľa Civilného sporového poriadku. In. *Legal Point*. 2017, roč. 01-02, č. 5 s. 24-31. ISSN 1338-0104

²⁷ Pozn. Predmetná vyhláška teda rovnako nepoužíva pojem formulárová žaloba, ale opisným spôsobom definuje konania, ktoré boli „zahájané návrhom podaným na ustáleném vzoru uplatněném opakovaně týmž žalobcem ve skutkově i právně obdobných věcech“

novelou č. 120/2014 Sb. s účinnosťou od 1.7.2014 zaviedol § 14b *Vyhlášky Ministerstva spravodlnosti České republiky č. 177/1996 Sb.* o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ktorým limitoval (odstupňoval) sadzby odmeny za úkony právnej služby do podania (formulárovej) žaloby (vrátane) podľa výšky žalovanej peňažnej pohľadávky. Formulárovú žalobu definuje kritériami, ktoré musia byť splnené pre aplikáciu predmetného ustanovenia vyhlášky, a to žaloba podaná na ustálenom vzore, skutkovo a právne obdobný prípad, stanovený hodnotový cenaz, čo so sebou v skutočnosti prinieslo nemalé aplikačné problémy. Aktuálna právna úprava však s istotou pre potenciálnych žalobcov upravuje veľmi nízku výšku odmeny advokáta v prípade, ak sa vec nevyrieši do prvého pojednávania; následne je už výška odmeny advokáta daná klasicky.²⁸ Obdobnú limitáciu Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 655/2004 Z.z. *o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb* (ďalej len „Vyhláška“) a ďalšie všeobecne záväzné právne predpisy neobsahujú. Zároveň treba podotknúť, že právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi je skutočne základným právom garantovaným Ústavou Slovenskej republiky, a nemalo by byť subjektom žiadnym spôsobom upierané pod „hrozbou“ dôvodnej obavy o možnom nepriznaní vynaložených prostriedkov na právne zastupovanie. S ohľadom na princíp právnej istoty, ktorý je dominantným princípom súdneho konania, ako aj s ohľadom na časové obdobie, kedy sa objavili „problémy“ s hromadnými žalobami, sa domnievame, že v súčasnosti na uvedené zákonodarca mal reagovať, a teda už mal existovať normatívny podklad, ktorý by bol hodnotiacim kritériom pred podávaním žaloby (žalôb) s ohľadom na očakávané reálne výdavky súvisiace so zastupovaním a ich očakávanú refundáciu po skončení konania. Napríklad, nemecká právna úprava garantuje úspešnej strane náhradu súdneho poplatku a výdavkov na (jedného) advokáta vo všetkých procesoch²⁹.

De lege lata stav v podmienkach nášho právneho poriadku je daný ustanoveniami CSP upravujúcimi jednak kritéria pre posudzovanie výdavku ako súčasti potenciálne priznaných trov konania, tiež upravujúcimi postup pri rozhodovaní o trovách konania a upravujúcimi možnosť rozhodnúť odkazom na § 257 CSP, ako aj úpravou danou vo Vyhláške. Účel sledovaný českou vyhláškou, ktorá si za cieľ vytýčila limitovať sadzby trov právneho zastúpenia, v podmienkach Slovenskej republiky dosahujú všeobecné súdy vo svojej rozhodovacej činnosti skrze aplikáciu § 257 CSP a § 251 CSP. Objavujú sa situácie, kedy súdy formálne priznajú úspešnej strane 100% náhradu trov konania, avšak rovnakým výrokom zároveň túto výšku limitujú, čím si *de facto* odporujú dve časti jedného výroku. Príkladom takéhoto výroku je rozhodnutie Okresného súdu Prešov, podľa ktorého „žalobca má voči žalovanému nárok na náhradu trov konania v rozsahu 100%, ale trovy právneho zastúpenia najviac vo výške sumy istiny priznanej výrokom I. tohto rozsudku“³⁰ Naším cieľom je zaujať stanovisko k správnosti tejto tendencie v rozhodovaní o trovách konania na základe „formulárových žalôb“.

V prezentovanom prípade súd odôvodnil výrok o trovách potrebou aplikácie § 251 CSP argumentujúc neexistenciou obdobného ustanovenia, akým bol v predchádzajúcom

²⁸ ŠÍNOVÁ, R. – HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2020. s. 376

²⁹ § 91 ods. 2 Zivilprozessordnung „die gesetzlichen gebühren und auslagen des rechtsanwalts der obsiegenden partei sind in allen prozessen zu erstatten, reisekosten eines rechtsanwalts, der nicht in dem bezirk des prozessgerichts niedergelassen ist und am ort des prozessgerichts auch nicht wohnt, jedoch nur insoweit, als die zuziehung zur zweckentsprechenden rechtsverfolgung oder rechtsverteidigung notwendig war. Die kosten mehrerer rechtsanwälte sind nur insoweit zu erstatten, als sie die kosten eines rechtsanwalts nicht übersteigen oder als in der person des rechtsanwalts ein wechsel eintreten musste. In eigener sache sind dem rechtsanwalt die gebühren und auslagen zu erstatten, die er als gebühren und auslagen eines bevollmächtigten rechtsanwalts erstattet verlangen könnte“

³⁰ Pozri napr. Rozsudok Okresného súdu Prešov, sp. zn. 16C/50/2021 zo dňa 21.12.2021

procesnom predpise § 150 ods. 2 OSP³¹. Podľa názoru súdu, rovnaký účinok možno dosiahnuť aplikáciou § 251 CSP (hradia sa len odôvodnené a účelne vynaložené výdavky), pričom zároveň je potrebné zvýrazniť, že súd takto učinil v štádiu rozhodovania o nároku na náhradu trov konania. V ďalšom súd poukázal na (podľa názoru súdu relevantnú) judikatúru Ústavného súdu Českej republiky, v rámci ktorej došlo k formulovaniu názoru o potrebe posúdenia jednotlivých uplatnených zložiek trov v konaniach vedených na základe formulárových žalôb, pričom v tomto kontexte je podľa názoru súdu potrebné tiež posúdiť relevantné okolnosti prípadu ústavne konformným spôsobom, racionálne a zrozumiteľne. Ústavný súd ČR zároveň vyjadril potrebu posúdiť pri rozhodovaní o nákladoch konania účelnosť právneho zastúpenia, obzvlášť vo špecifických prípadoch, akým je aj konanie na základe formulárovej žaloby. Záverom v nami analyzovanom rozhodnutí okresný súd vyjadril presvedčenie, že *vzhľadom na bagatelnosť sporu a jeho nepochybnú typovosť nie je možné ani pri plnom úspechu žalobcu priznať náhradu trov právneho zastúpenia vo výške prevyšujúcej výšku priznanej istiny*.

Aktuálne účinná právna úprava CSP diferencuje, pokiaľ ide o rozhodovanie o trovách konania, dve fázy, čím zároveň stanovuje postupnosť kreovania rozhodnutia o trovách. Rozlišujeme teda rozhodovanie o nároku na náhradu trov konania, o ktorom rozhoduje súd v rozhodnutí, ktorým sa konanie končí, a to bez ohľadu na to, či si strana náhradu trov konania explicitne uplatnila, a rozhodovanie o výške trov konania, ktoré zákonodarca zveril do kompetencie vyššieho súdneho úradníka, ktorý o výške trov konania rozhoduje uznesením po právoplatnosti konečného rozhodnutia. Domnievame sa, že rozhodnutie o nároku na náhradu trov konania predstavuje výlučne percentuálne (alebo obdobné, napr. slovné) vyjadrenie miery nahrádzaných trov konania s ohľadom na úspech v spore, zavinenie zastavenia konania, či potrebu prihliadnutia na dôvody hodné osobitného zreteľa. V tejto fáze by sa súd mal obmedziť na výrok znejúci na nárok na náhradu trov konania „v rozsahu 100%, 50%, 65%, ...“, nárok na náhradu trov konania „v plnom rozsahu“, a pod. Okresný súd Brezno, aj napriek jednoznačnosti zákona, svojim výrokom zvýraznil, výdavky akého charakteru majú byť predmetom 100%-tnej náhrady trov konania nasledovne „žalovaný má voči žalobkyni nárok na náhradu preukázaných, odôvodnených a účelne vynaložených trov konania v rozsahu 100 %“³², a sám tieto výdavky v štádiu rozhodovania o nároku na náhradu trov konania neposudzoval, nehodnotil. Napokon, číselné vyjadrenie výšky nahrádzaných trov sa následne premietne až do uznesenia vydaného vyšším súdnym úradníkom po právoplatnosti rozhodnutia, ktorým sa konanie končí. Vychádzajúc z týchto zákonom definovaných procesných postupov pri rozhodovaní o trovách konania, možno usúdiť, že limitovanie výšky nahrádzaných trov konania (alebo ich jednotlivých zložiek, napr. trov právneho zastúpenia len do výšky priznanej istiny) po konštatovaní nároku na náhradu trov konania v určitom (aj plnom) rozsahu, tak, ako to zrealizoval súd v nami demonštrovanom prípade, sa javí ako nekonzistentné. Možno vyjadriť obavu, že aplikácia popísaného postupu súdu dokonca atakuje právo sporových strán na zákonného sudcu, ak vo veci, v ktorej má rozhodnúť vyšší súdny úradník (výška trov), rozhodne už vopred súd v konečnom rozhodnutí (hoci mal rozhodnúť len o nároku na náhradu trov). K obdobnej problematike zaujal stanovisko Ústavný súd SR, podľa ktorého nemožno vylúčiť, že vo veci, o ktorej zákon ukladá rozhodnúť vyššiemu súdnemu úradníkovi, rozhodne sudca.³³ V nami demonštrovanom prípade však sudca nenahrádza rozhodnutie vyššieho súdneho úradníka, ale iným

³¹ Podľa § 150 ods. 2 OSP platilo: *ak sú trovy konania v drobných sporoch neprimerané voči pohľadávke, môže ich súd nepriznať alebo znížiť*.

³² Rozsudok Okresného súdu Brezno, sp. zn. 1Csp/104/2018 zo dňa 4.12.2020

³³ Pozri Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 502/2019 zo dňa 26.5.2020, podľa ktorého *ústavný súd konštatuje, že iba to, že v danej veci rozhodol sudca, a nie vyšší súdny úradník, nemôže samo osebe spôsobiť zásah do ústavných práv sťažovateľa, pretože dvojinštančnosť nie je všeobecnou zásadou civilného konania*.

rozhodnutím (ktoré má odlišné procesné súvislosti) vytvára vyššiemu súdnemu úradníkovi limitáciu v rozhodovaní. Tým nepochybne narúša nezávislé rozhodovanie o výške trov, pričom podotýkame, že toto rozhodnutie je navyše následne napadnuteľné sťažnosťou, o ktorej rozhoduje sudca, ktorý svoj názor ohľadom výšky priznaných trov konania týmto prejudikoval v skoršom rozhodnutí.

Dovolíme si vyvodit', že reštrikcia trov konania v štádiu rozhodovania o nároku na náhradu trov konania je prípustná výlučne s ohľadom na výsledok konania (úspech, neúspech, zastavenie), či aplikáciu § 257 CSP. Inými slovami, v tejto fáze by súd mal skutočne rozhodnúť „len“ o tom, v akom rozsahu má (ktorá) strana nárok na náhradu trov konania, bez akejkoľvek špecifikácie výšky trov. V nami prezentovanom prípade ale súd rozhodol (odkazom na § 251 CSP) v rozpore so zákonom prezumovaným procesným postupom, ak v rozhodnutí o nároku na náhradu trov konania „ubral“ zo 100%tného nároku na náhradu trov právneho zastúpenia tým, že limitoval výšku trov právneho zastúpenia, pričom o účelnosti, odôvodnenosti jednotlivých zložiek uplatnených trov mal rozhodnúť v ďalšom kroku vyšší súdny úradník. V tejto druhej fáze je namiesto vyhodnocovať (vzhlľadom na absenciu explicitnej právnej úpravy limitácie trov právneho zastúpenia v konaniach na podklade formulárových žalôb), či právne zastúpenie pri podávaní formulárových žalôb je skutočne odôvodnené a účelné, a či je spravodlivé a v súlade s dobrými mravmi priznať plnú náhradu takto uplatnených trov, a to aj so zohľadnením názoru najvyššieho súdu, ktorý sa v rozhodnutí z roku 2014 vyjadril, že trovy konania vzniknuté zastupovaním advokátom v tzv. hromadných veciach nemožno považovať za trovy nevyhnutne vynaložené na riadne bránenie práva, pričom v takom prípade zastupovanie advokátom nezodpovedá účelu, ktoré sleduje procesné právo inštitútom zastupovania advokátom v súdnom konaní.³⁴

Ak sme vyvodili záver, že odkazom na § 251 CSP nemožno moderovať trovy konania v štádiu rozhodovania o nároku na náhradu trov konania, rovnako sa zamýšľame nad správnosťou aplikácie § 257 CSP na odôvodnenie nepriznania, či krátenia náhrady trov v konaní na podklade formulárovej žaloby. Prípustnosť a správnosť takéhoto prístupu prezentujú Löwy a Poništ, pričom tento postup pripúšťajú v prípade, ak ku skutočnosti, že trovy konania preyšujú uplatnený nárok, pristúpi aj skutočnosť, že konanie je vedené na podklade formulárovej žaloby.³⁵ V naznačenej súvislosti je podľa nášho názoru potrebné vysporiadať sa s predpokladmi pre naplnenie hypotézy normy § 257 CSP, a síce posúdiť výnimočnosť a dôvody hodné osobitného zreteľa odôvodňujúce načrtnutý postup súdu. Dovolíme si vysloviť názor, že samotná existencia sporu vedeného na podklade formulárovej žaloby nespĺňa atribúty prezumované v § 257 CSP. Takéto konania nie sú „výnimočné“, práve naopak, štandardnosť ich využívania, či teda „nevýnimočnosť“ ich použitia a existencie okrem iného pramení aj z charakteristiky formulárových žalôb. Možno polemizovať, či samotnú skutočnosť vedenia viacerých konaní rovnakými subjektmi na podklade formulárových žalôb možno označiť za dôvody hodné osobitného zreteľa. Máme za to, že takéto konanie bez potreby zohľadnenia iných (ďalších) skutočností, okolností a kritérií, nie je konaním, ktoré si zasluhuje aplikáciu výnimočného postupu podľa § 257 CSP v rozhodovaní o trovách konania. Tento náš záver však nezodpovedá súčasnému trendu v rozhodovaní, kedy súdy explicitne označujú konania na základe formulárových žalôb za prípady, pri ktorých treba zväžiť aplikáciu § 257 CSP.³⁶ Dokonca v názoroch idú ďalej, keď tvrdia, že aj napriek tomu, že zastúpenie advokátom nemožno hodnotiť ako neúčelné, neznamená to automaticky nárok na náhradu trov právneho zastúpenia v matematickej výške podľa vyhlášky.³⁷

³⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 6MCdo/5/2013 zo dňa 19.3.2014

³⁵ Pozri LÖWY, A. – PONIŠT, V. Rozhodovanie súdu o náhrade trov konania v prípade ich neprimeranosti k pohľadávke. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2021. roč. XXVII, č. 7-8, s. 10-16

³⁶ Pozri Rozsudok Krajského súdu Prešov, sp. zn. 22CoCsp/54/2020 zo dňa 23.3.2021

³⁷ Tamtiež, bod 39

Samozrejme, dá sa pochopiť, že súdy hľadajú riešenia situácií, kedy využitie právnych služieb advokáta sa skutočne zdá byť neúčelné, či možno zneužívajúce právo, avšak tiež treba povedať, že naznačený postup podľa nášho názoru nemá priamu oporu v zákone, preto sa v tejto otázke po dlhej dobe, odkedy tento problém vznikol, žiada skutočne dôsledná legislatívna precizácia. Akceptovateľným riešením by bolo ustálené vyriešenie prezentovanej dilemy najvyššími súdnymi autoritami s odkazom na záväznosť takýchto názorov v rozhodovacej praxi všeobecných súdov podľa čl. 2 ods. 2 CSP. Vzhľadom na nejednoznačnosť pohľadu na dovolací prieskum výroku o trovách konania, však je tento postup otázný, a to aj napriek skutočnosti, že Ústavný súd SR vyjadril názor, že rozhodnutie odvolacieho súdu o trovách konania je rozhodnutím konečným, ktoré podlieha dovolaciemu prieskumu z dôvodov zmätočnosti ako rozhodnutie, ktorým sa konanie končí.³⁸

Záver

Napriek tomu, že trovy konania predstavujú až sekundárny záujem sporového konania, otázka ich platenia a následnej náhrady s ohľadom na úspech, či zastavenie konania, je z ekonomického hľadiska častokrát kľúčovou pri definitívnom rozhodovaní sa o uplatnení žalovaného práva cestou civilného súdu. Aj s ohľadom na uvedené nemožno kritizovať, ak strana, ktorá v konaní dosiahla plný úspech, od ktorého odvodzuje svoje právo na plnú náhradu trov konania (s výnimkou separátnych trov), túto náhradu aj reálne očakáva.

Vyššie uvedené obdobie platí aj u subjektov uplatňujúcich si svoje porušené právo cestou tzv. formulárových žalôb za súčasného využitia právneho zastúpenia v takto iniciovanom konaní, pričom je zrejmé, že možnosť využitia právnych služieb advokáta v súdnom konaní nikomu nemožno uprieť, a to ani pri opakovane podávaných žalobách. V týchto prípadoch však konštantne badať tendenciu súdov dospieť v konečnom dôsledku k zníženiu nahrádzaných trov právneho zastúpenia dôvodiac automatizáciou pri podávaní žalôb, v ktorých je potrebné „iba“ zmeniť prvky individualizujúce konkrétny žalobný návrh, od čoho súdy odvodzujú neúčelnosť právneho zastúpenia, ako aj potrebou zachovania primeranosti výšky priznaných trov k prisúdenej pohľadávke, pričom však toto kritérium nie je súčasťou aktuálneho znenia CSP, a nemožno ho vyvodiť ani implicitne. K výsledku (zníženiu, nepriznaniu trov) spravidla súdy dospejú v „druhom“ štádiu rozhodovania o trovách, a teda pri rozhodovaní o výške trov konania, napriek tomu sa v rozhodovacej praxi objavujú prípady, kedy súdy už pri rozhodovaní o nároku na náhradu trov konania, tieto limitujú napr. maximálnou výškou nahradiť sa majúcich trov právneho zastúpenia s odkazom na § 251 CSP alebo aplikáciou § 257 CSP. Akceptujeme potrebu súdu mať k dispozícii mechanizmy, ktorých prostredníctvom možno dospieť k zníženiu výšky nahrádzaných trov, avšak tieto mechanizmy by mali byť v nami prezentovanom prípade aplikované pri rozhodovaní o výške trov konania posudzovaním kritérií odôvodnenosti a účelnosti vynaložených trov a mali by smerovať k rozumnému usporiadaniu vzťahov. V budúcnosti môžeme očakávať, že dôjde k odstráneniu stavu dvojfázového rozhodovania o trovách, a to návratom ku konštrukcii rozhodovania o trovách (nároku aj výške) jedným rozhodnutím, nakoľko verejnosti sprístupnená Predbežná informácia k novele CSP³⁹ má za cieľ spojiť

³⁸ Pozri Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 275/2018 z 15.8.2018

³⁹ Pozri Predbežná informácia k novele CSP dostupná online https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy?p_p_id=processDetail_WAR_portletsel&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=1&_processDetail_WAR_portletsel_cisloLP=PI%2F2021%2F11&_processDetail_WAR_portletsel_action=files

rozhodovanie o nároku a výške náhrady trov konania tak, ako tomu bolo za čias účinnosti Občianskeho súdneho poriadku z roku 1963.

V súčasnosti všeobecne používanou normou aplikovanou za účelom moderácie, či nepriznania trov konania strane, ktorej táto náhrada v zmysle zásad rozhodovania o trovách patrí, je § 257 CSP. Táto norma je ale využiteľná výlučne vo výnimočných prípadoch, ak vzniká pre súd potreba prihliadnuť na dôvody hodné osobitného zreteľa, čo podľa nášho názoru samo osebe konanie na podklade formulárovej žaloby nespĺňa. Aplikácia tejto normy (alebo iných) je iba snahou o udržanie stavu, ktorý by mal právne záväzným spôsobom vyriešiť zákonodarca. Riešenie dilemy trov konania na podklade formulárových žalôb po zohľadnení skutočnosti, že zákonodarca sa v súčasnosti rozhodol pre dvojfázové rozhodovanie o trovách konania, pričom každá z týchto fáz má viesť k „svojmu“ výsledku, vidíme v precizácii právnej úpravy po vzore českej právnej úpravy. Ideálnym riešením by bola explicitná úprava trov právneho zastúpenia v advokátskej vyhláske, ktorá by presne stanovenými kritériami limitovala výšku uplatňovaných a následne súdmi priznávaných trov právneho zastúpenia, prípadne pomerne nenápadná zmena § 251 CSP tak, že medzi kritériá posudzovania trov by zákonodarca zaradil ich „primeranosť“.

Literatúra

1. FILIČKO, V. – SOKOL, M. Elektronizácia a digitalizácia ako prostriedok odňatia práva na súdnu ochranu – vybrané aspekty. In. *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, 2021, ročník 9., č. 2, s. 34-42 ISSN 1339-3995. Dostupné na <https://doi.org/10.33542/SIC2021-2-03>
2. MOLNÁR, P. On violation of the right to a fair trial by insufficient reasoning of the decision. In. *Studia Iuridica Cassoviensia*. 2022, roč. 10, č. 1, s. 70-82. ISSN 1339-3995. Dostupné na <https://doi.org/10.33542/SIC2022-1-05>
3. KOROMHÁZ, P. Zabezpečovacie opatrenie podľa Civilného sporového poriadku. In. *Legal Point*. 2017, roč. 01-02, č. 5 s. 24-31. ISSN 1338-0104
4. KOTRECOVÁ, A. *Uznesenie v systéme súdnych rozhodnutí v civilnom procese*. Praha: C. H. Beck, 2016. 136 s. ISBN: 978-80-89603-47-3
5. LÖWY, A. – PONIŠT, V. Rozhodovanie súdu o náhrade trov konania v prípade ich neprimeranosti k pohľadávke. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2021, roč. XXVII, č. 7-8, s. 10-16 ISSN 1335-1079
6. SVOBODA, K. – SMOLÍK, P. – LEVÝ, J. a kol.: *Občanský soudní řád. Komentář. 3. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2021. 1834 s. ISBN: 978-80-7400-828-3
7. SVOBODA, K.: *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka. 1. vydanie*. Praha: C.H.Beck, 2019. 712 s. ISBN 978-80-7400-733-0
8. ŠÍNOVÁ, R. – HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 2. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2020. 502 s. ISBN: 978-80-7400-787-3
9. ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. BECK, 2016. 1544 s. ISBN: 978-80-7400-629-6
10. Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 272/08 z 22.10.2008
11. Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 153/2018 z 18.7.2018
12. Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 275/2018 z 15.8.2018
13. Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 113/2019 zo 6. 6. 2019
14. Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 453/2019 z 19.11.2019
15. Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 502/2019 z 26.5.2020
16. Nález Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 225/2020 zo dňa 27.8.2020
17. Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2 MCdo/17/2009 zo dňa 28.1.2010
18. Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 6MCdo/5/2013 zo dňa 19.3.2014
19. Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 6Cdo/47/2016 zo dňa 28.7.2016

20. Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. I. ÚS 988/12 zo dňa 25.07.2012
21. Uznesenie Krajského súdu Banská Bystrica, sp. zn. 14CoCsp/12/2021 zo dňa 3.8.2021
22. Uznesenie Krajského súdu Bratislava, sp. zn. 7Co/52/2021 zo dňa 30.6.2021
23. Uznesenie Krajského súdu Nitra, sp. zn. 9Co/18/2022 zo dňa 17.2.2022
24. Rozsudok Krajského súdu Prešov, sp. zn. 22CoCsp/54/2020 zo dňa 23.3.2021
25. Rozsudok Krajského súdu Trnava, sp. zn. 11CoCsp/9/2020 zo dňa 7.7.2020
26. Rozsudok Krajského súdu Trnava, sp. zn. 24Co/44/2020 zo dňa 16.6.2021
27. Rozsudok Okresného súdu Brezno, sp. zn. 1Csp/104/2018 zo dňa 4.12.2020
28. Rozsudok Okresného súdu Prešov, sp. zn. 16C/50/2021 zo dňa 21.12.2021
29. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších zmien a doplnkov
30. Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších zmien a doplnkov
31. Vyhlášky Ministerstva spravodlnosti Českej republiky č. 177/1996 Sb. o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif)
32. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 655/2004 Z.z. o odměnách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb
33. Zivilprozessordnung, dostupný na <http://www.gesetze-im-internet.de/zpo/index.html>
34. Predbežná informácia k novele CSP dostupná na https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy?p_p_id=processDetail_WAR_portlet&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=1&_processDetail_WAR_portlet_cisloLP=PI%2F2021%2F11&_processDetail_WAR_portlet_action=files

ÚSTAVNOPRÁVNE EXTERNALITY REKODIFIKÁCIE CIVILNÉHO PROCESU

JUDr. Anna Kseňáková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
ksenakova@gmail.com

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-39>

Abstrakt

Ústavný súd Slovenskej republiky je orgánom súdneho typu, čo zohľadňuje aj Ústava Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“), ktorá ho v rámci systematiky zaraďuje do siedmej hlavy venovanej súdnej moci. Súdnú moc v Slovenskej republike vykonávajú súdy. Slovenská republika má koncentrovaný model ústavného súdnictva, v čom nadväzuje na ústavnú tradíciu prvej Československej republiky, v ktorej bol zriadený vo svete prvý takýto typ koncentrovaného ústavného súdu (hoci pre úplnosť treba poznamenať, že Rakúsky ústavný súd, ktorý vznikol len o trochu neskôr, prispel k rozvoju modelu koncentrovaného ústavného súdnictva zrejme výraznejšie).

Vo všeobecnosti možno povedať, že ústavné súdnictvo má pomerne špecifické postavenie, ktoré je odlišné od pôsobnosti tzv. všeobecných súdov. V rámci súdnej moci je ústavné súdnictvo vývojovo mladšou vrstvou súdnej moci. Úlohou ústavného súdnictva je riešiť najmä kompetenčné vzťahy vo federáciách, ďalej kontrolu noriem, v rámci ktorej ústavný súd vykonáva úlohu tzv. negatívneho normotvorcu, prípadne niektoré úlohy súvisiace s vyvažovaním vzťahu jednotlivých zložiek štátnej moci. Najmä po druhej svetovej vojne však začala výraznejšie vystupovať do popredia aj konkrétna kontrola ústavnosti, čo je trend ktorý nastal najmä po roku 2002 aj v Slovenskej republike, a to v súvislosti s tzv. ústavnou sťažnosťou (podľa čl. 127 ústavy).

Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd“) vo svojej rozhodovacej praxi nestále pripomína, že vo vzťahu ku všeobecným súdom nemá automaticky plniť úlohu tzv. opravného súdu, a že sa má riadiť princípom zdržanlivosti. Napriek tomu však sťažnostná agenda ústavného súdu reagujúca na rozhodnutia všeobecných súdov neúmerne hypertrofovala.

Kriticky vnímam to, že aj napriek tomu, že Ústavný súd z pohľadu kvantitatívnych ukazovateľov rieši v mimoriadne veľkom rozsahu agendu tzv. ústavnej sťažnosti vo vzťahu k rozhodnutiam všeobecných súdov, čo už samo o sebe značí odklon od tzv. tradičných oprávnení ústavného súdu, tak v poslednom období je ústavný súd štylizovaný stále viac do pozície tzv. opravného súdu, pričom tento trend sa zvýraznil najmä po rekodifikácii procesných predpisov v roku 2015. Tento odklon má podľa mňa viacero príčin. Jednou z nich je podľa môjho názoru aj „zužovanie“ rozsahu súdnej ochrany na všeobecných súdoch. Tento trend však v konečnom dôsledku deformuje postavenie ústavného súdu.

Abstract

The Constitutional Court of the Slovak Republic is a body of the judicial type, which is also taken into account by the Constitution of the Slovak Republic (hereinafter the "Constitution"), which classifies it in the seventh chapter devoted to the judiciary. Judiciary in the Slovak Republic is exercised by the courts. The Slovak Republic has a concentrated model of the constitutional judiciary, which builds on the constitutional tradition of the first Czechoslovak Republic, which established the world's first such type of concentrated constitutional court (although for completeness it should be noted that the Austrian

Constitutional Court to the development of a model of concentrated constitutional justice is probably more pronounced).

In general, it can be said that the constitutional judiciary has a relatively specific position, which is different from the scope of the so-called general courts. Within the judiciary, the constitutional judiciary is a younger layer of the judiciary. The role of the constitutional judiciary is to address in particular the competence relations in the federations, as well as the control of norms, within which the constitutional court performs the role of the so-called negative legislator, or some tasks related to balancing the relationship between the various branches of state power. Especially after the Second World War, however, the specific control of constitutionality began to come to the fore, which is a trend that occurred especially after 2002 in the Slovak Republic, in connection with the so-called constitutional complaint (under Article 127 of the Constitution).

In its decision-making practice, the Constitutional Court of the Slovak Republic (hereinafter referred to as the “Constitutional Court”) has constantly reminded that in relation to general courts it does not automatically fulfill the role of the so-called the Court of Appeal and that it should be guided by the principle of restraint. Nevertheless, the Constitutional Court's complaint agenda in response to the decisions of the general courts was disproportionately hypertrophic.

I am critical of the fact that, despite the fact that the Constitutional Court, in terms of quantitative indicators, it addresses the agenda of the so-called constitutional complaint in relation to decisions of general courts, which in itself means a departure from the so-called traditional powers of the Constitutional Court, so in the recent period the Constitutional Court has become more and more stylized into the position of the so-called of the Court of Appeal, and this trend became particularly pronounced after the recodification of procedural rules in 2015. In my view, this departure has several reasons. One of them is, in my view, the 'narrowing' of the scope of judicial protection in general courts.

However, this trend ultimately distorts the position of the Constitutional Court.

Kľúčové slová: súdna moc, ústavný súd, ústavná sťažnosť, trovy konania, rekodifikácia, ústavný súd ako opravný súd.

Key words: judicial power, constitutional court, constitutional complaint, court fees, recodification, constitutional court as corrective court

“Ty si však vyhliadni z celého ľudu schopných, bohabojných, verných mužov, ktorí nenávidia úplatky, a ustanov ich and nimi za tisícnikov, stotníkov, päťdesiatnikov a desiatnikov tí nech súdia ľud v každom čase... ..”

(kapitola osemnásta Druhej knihy Mojžišovej, Ustanovenie sudcov)

“Vtedy riekol Hospodin Samuelovi: poslúchni ich hlas a ustanov im kráľa.”

(ôsma kapitola prvej knihy Samuelovej)

Úvod

Pokiaľ ide o rekodifikáciu, a to rekodifikáciu akéhokoľvek právneho odvetvia, je predpokladom jej potrebnosť. Teda ide o reakciu na existujúci stav, ktorý sa vníma ako do istej miery neuspokojivý, a preto je potrebné ho zmeniť. Podstatnou otázkou sa tak javí, v čom je súčasný stav neuspokojivý, aký je zámer, teda, čo je potrebné dosiahnuť a akými prostriedkami a akou formou to urobiť.

Rekodifikácia¹ je nepochybne výrazným zásahom do existujúceho stavu, do stavu, ktorý môžeme vnímať kriticky, ktorý však už určitú dobu existuje, a teda sa už prejavuje svojimi účinkami v spoločenskom živote. Určite existuje zhoda na tom, že rekodifikácia má priniesť zlepšenie, nie existujúcu situáciu zhoršiť alebo skomplikovať.

Súdna moc má v rámci jej učlenia v systéme štátnej moci veľmi špecifické postavenie. Pri zakotvení postavenia súdnictva vystupuje do popredia požiadavka jeho nezávislosti a nestrannosti, bez rešpektovania ktorej by nemohol štát vôbec ašpirovať na označenie „právny“. Jednotlivé zložky tvoriace štátnu moc musia byť oddelené, ale pri súdnej moci je táto separácia od zákonodarnej a výkonnej moci výraznejšia. Zatiaľ čo vzťah legislatívy a exekutívy je, a to najmä v štátoch s parlamentnou vládou formou, medzi ktoré radíme aj Slovenskú republiku, previazaný viacerými vyvažujúcimi inštitucionalizovanými vzťahmi (inštitút vyslovenia dôvery, nedôvery a pod.), tak súdna moc, ktorá nezriedka rieši konflikty medzi inými štátnymi inštitúciami, alebo dokonca môže chrániť pred štátom aj jednotlivca, musí byť už z povahy svojej pôsobnosti „rezistentnejšia“ voči vplyvom iných verejnomocenských zložiek štátu.

Citácie starozákonných biblických textov som uviedla preto, lebo akosi symbolicky vyjadrujú prioritu potreby spravodlivosti (ktorú spoločensky reprezentujú sudcovia) pred samotným výkonom moci, ktorej výkon historicky (v dobe Samuelovej), zastrešoval kráľ.

1. Súdna moc po roku 1989

Spoločenské zmeny, ku ktorým došlo v našej spoločnosti po roku 1989, so sebou priniesli nový pohľad na výkon súdnej moci. Za najdôležitejšie pri tejto zmene paradigmy považujem to, že ak sa akýkoľvek štát chce považovať za právny štát, tak na seba musí prevziať bremeno viazanosti svojim vlastným právnym poriadkom, a to aj v prípade, ak mu to, presnejšie jeho reprezentantom, v istej chvíli nemusí vyhovovať, alebo ak mu (teda im) to dokonca v nejakom prípade aj bude prekážať. Uvedené samozrejme platí v prípade, ak má príslušný štát demokratickú legitimáciu štátnej moci a ústavný systém postavený na princípoch moderného konštitucionalizmu. Ústavnoprávny základ ČSFR a po jej zániku aj Slovenskej republiky môžeme hodnotiť ako taký, ktorý spĺňa kritériá, ktoré kladieme na právny štát. Situácia rodiacej sa Slovenskej republiky si však vyžadovala nielen prijatie demokratickej ústavy, ale aj nové definovanie vzťahu občan – štát, pričom bolo nevyhnutné vysporiadať sa obnovou rešpektu k súkromnému vlastníctvu, umožniť svojim občanom, aby sa realizovali ako tzv. politický ľud a pod. Tieto zmeny si vyžadovali jednak značnú odvahu a precíznosť, pričom nezriedka išlo o celkom úspešnú improvizáciu, ktorú však možno hodnotiť z pohľadu zakotvenej úpravy pozitívne. Lenže jedna strana mince je právny predpis a tou druhou jeho premietnutie do života. A práve toto premietnutie si vyžaduje kvalifikovanú a efektívnu činnosť štátnych orgánov, a teda ja súdov. Napr. rozhodnutie o tom, že v rámci nápravy deformácií, ktoré priniesli predchádzajúce totalitné režimy, bolo pre účely tzv. reštitúcií, zásadným, ale bez reálnej možnosti jednotlivca, resp. iného reštituenta, ak ním nebola fyzická osoba, domôcť sa nápravy krivdy, však len formálnym.² Ak by sme vykonali analýzu tzv. reštitúcií, a to vo všetkých ich podobách, zistili by sme, ako sa premietli do súdnych konaní, koľko rokov trvali, akú záťaž pre súdy predstavovali a vzhľadom na to, že niektoré reštitučné

¹ Vymedzenie predmetu právnej úpravy sa rozumie vymedzenie spoločenských vzťahov, ktoré majú byť zamýšľaným právnym predpisom upravené. Podľa ich povahy a rozsahu (a takisto aj s prihliadnutím k právnej tradícii štátu), potom dochádza k parciálnej právnej úprave alebo ku kodifikácii, t.j. ku koncentrácii právnej úpravy určitého väčšieho úseku spoločenských vzťahov v rozsiahlom zákone, nazývanom zákonník (kódex). KNAPP, V.: Teorie práva, 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1995, s.111, ISBN 80-7179-028-1.

² V Českej republike, ako v krajine s porovnateľnou právnou kultúrou, boli napr. tzv. cirkevné reštitúcie právne uspokojivo riešené až v posledných rokoch.

nároky nie sú doposiaľ uzavreté, tak aké efekty ešte prinesú. Takýchto príkladov je však viac a nie je účelom tohto príspevku sa im detailnejšie venovať, len okrajovo ešte spomeniem transformáciu majetku, a to v rámci rôznych foriem privatizácie, rozmach hypotekárneho bankovníctva, vývoj úverových vzťahov nebankovej povahy a následne v kontexte ochrany spotrebiteľa zásahy do právnej úpravy exekúcií a pod. Inými slovami, na slovenské súdnictvo sa prenieslo mnoho problémov, ktoré so sebou priniesli zásadné spoločenské zmeny, pričom nebrať do úvahy celý sociálny kontext slovenskej spoločnosti uplynulých troch dekád jej existencie prináša riziko čiernobieleho pohľadu a zjednodušovanie pohľadu na možné riešenia, ktoré napokon vyriešia len málo alebo skoro nič.

Ústavodarca ako suverén prijal prostredníctvom parlamentu³ Ústavu, ktorá venuje súdnej moci samostatnú hlavu, čím sa zvýrazňuje rešpektovanie požiadavky trojdelenia štátnej moci a do siedmej hlavy Ústavy zakotvil súdy Slovenskej republiky (druhý oddiel), tak aj osobitný orgán ochrany ústavnosti (prvý oddiel), teda ústavný súd, teda ústavodarca zvolil model koncentrovaného ústavného súdnictva. Pokiaľ by sme analyzovali ústavné zmeny v úprave súdnej moci od prijatia Ústavy po dnešok, tak môžeme zaregistrovať niekoľko zásadných zmien, ktoré je možné rozdeliť do dvoch skupín. Tá prvá sa týka samotného postavenia ústavného súdu a všeobecných súdov a tá druhá vzájomného vzťahu medzi nimi. Účelom tohto príspevku nie je podrobný rozbor týchto zmien, ale za pozornosť stojí nasledovné, ktoré patria do prvej skupiny: pôvodne boli sudcovia všeobecných súdov volení NRSR na návrh vlády SR na štyri roky a po uplynutí tohto obdobia volila NRSR sudcov všeobecných súdov na návrh vlády SR do funkcie sudcu bez časového obmedzenia. Táto konštrukcia so sebou prinášala problém v tom, že sudca počas predmetného štvorročného obdobia si musel byť veľmi dobre vedomý toho, že o jeho voľbe ešte budú politici (teda vláda ako navrhovateľ a parlament ako voliteľ) rozhodovať, a tak to mohlo veľmi reálne vplývať na nezávislosť a nestrannosť pri jeho rozhodovaní. Dnešný model je už transparentnejší a od vymenovania sudcu všeobecného súdu je jeho postavenie v zásade vo vzťahu k iným štátnym mociam odolné. Neskôr došlo k stanoveniu vekovej hranice pre odvolanie sudcu z funkcie. V prípade sudcov ústavného súdu došlo k predĺženiu ich funkčného obdobia zo 7 rokov na 12 rokov s tým, že sudcu ústavného súdu už nemožno opakovane vymenovať do funkcie a novelou Ústavy č. 422/2022 Z.z. došlo k stanoveniu hornej vekovej hranice. Pokiaľ ide o súdnu moc ako celok, významnou zmenou je zriadenie Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky. Celkom prirodzene možno vnímať ako významné zmeny, ktoré súviseli s aspiráciou na členstvo Slovenskej republiky v EÚ, ku ktorým došlo výraznou novelizáciou Ústavy v roku 2001.

Pokiaľ ide o druhú skupinu zmien, tieto priamo súvisia s predmetom tohto príspevku, a preto im venujem väčšiu pozornosť v nasledovnej časti príspevku, pretože sa týkajú samotného vzťahu rozhodovacej činnosti ústavného súdu a všeobecných súdov.

2. Stručný exkurz do vzniku ústavného súdnictva v slovenskej republike

Demokratický a právny štát je nepredstaviteľný bez deľby moci ako jedného z jeho základných princípov. Do deľby moci na výkonnú, zákonodarnú a súdnu ju prepracoval francúzsky filozof Charlese Louis Montesquieu vo svojom diele Duch zákonov. K už existujúcemu názoru Johna Locka, že moc je potrebné rozdeliť do dvoch zložiek, francúzsky mysliteľ a filozof pridal zložku tretiu, a to súdnu.

Aj keď sa Československá republika radí medzi štáty, ktoré zaviedli ústavné súdnictvo do svojho právneho poriadku ako prvé, základy ústavného súdnictva nachádzame v USA, a to prelomovým rozhodnutím z roku 1803 vo veci Marbury vs. Madison. V predmetnom

³ Za suveréna, a teda prvotného ústavodarcu považujeme tzv. politický ľud, pričom parlament, teda aj Národná rada Slovenskej republiky, požívajú odvodenú suverenitu.

rozhodnutí John Marshall ako predseda Najvyššieho súdu USA vyjadril myšlienku, že súdy v prípade zistenia, že na rozhodovanie konkrétnej veci by sa mal aplikovať zákon, ktorý je v rozpore s ústavou, majú povinnosť tento zákon neaplikovať a riadiť sa priamo ústavou.⁴

História vzniku ústavného súdnictva na území Slovenskej republiky sa datuje od roku 1920, kedy bol v ČSR zriadený inštitút ústavného súdnictva, čím sa Československá republika považuje za jedného z priekopníkov v oblasti ústavného súdnictva v Európe (v rámci tzv. koncentrovaného modelu).⁵ Ústavnému súdu ČSR boli zverené iba dve kompetencie, a to rozhodovanie o ústavnosti zákonov ČSR a zákonov Snemu Podkarpatskej Rusi a rozhodovanie o tom, či dočasnými opatreniami stáleho výboru Národného zhromaždenia nedochádza k zmene ústavy a ústavných zákonov. Ústavný súd ČSR tak vykonával výlučne abstraktnú formu kontroly ústavnosti. Aj napriek tomu, že rozhodovacia činnosť Ústavného súdu ČSR nebola početná, hlavný význam zriadenia tohto súdu je práve v samotnom akte konštituovania špecializovaného orgánu, ktorý posudzuje ústavnosť legislatívnych aktov parlamentu. Po tomto období konštituovania ústavného súdnictva na našom území nasledovalo druhé obdobie, ktoré predstavovalo roky 1939 až 1991. Aj z dôvodu historických udalostí a zmeny právnych režimov, existencia orgánov ústavného súdnictva bola buď iba formálne deklarovaná v legislatíve a reálne takéto orgány ani nevznikli alebo neexistovali, alebo nebola o nich v právnych predpisoch ani len zmienka. Roky 1991 až 1992 boli charakteristické transformáciou právneho poriadku, a to prispôsobovaním právnych predpisov podmienkam novovzniknutého demokratického a právneho štátu. Ústavným zákonom č. 91/1991 Zb. bol zriadený Ústavný súd Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky ako súdny orgán ochrany ústavnosti, ktorého abstraktná forma kontrola ústavnosti a rozhodovanie o kompetenčných sporoch boli doplnené o oprávnenie podávať výklad ústavných zákonov Federálneho zhromaždenia, ak je vec sporná. Celý proces konštituovania ústavného súdnictva na území Slovenskej republiky bol dovŕšený prijatím Ústavy Slovenskej republiky (ústavný zákon č. 460/1992 Zb.) spolu so zákonom č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov.

Ústava Slovenskej republiky vo svojej siedmej hlave upravuje súdnu moc ako jednu z brzd a vyvážení v demokratickom právnom štáte. Už z členenia siedmej hlavy vyplýva, že ústavný súd a všeobecné súdy sú dva od seba samostatné, navzájom jeden od druhého nezávislé procesne uzavreté systémy výkonu súdnictva.

V zmysle zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, pri výkone súdnictva súdy v Slovenskej republike prejednávajú a rozhodujú spory a iné právne veci v civilnom procese, prejednávajú a rozhodujú trestné veci podľa predpisov o trestnom konaní, konajú a rozhodujú o žalobách alebo o opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam, zásahom, iným opatreniam alebo nečinnosti v oblasti verejnej správy, rozhodujú o zákonnosti rozhodnutí a postupu orgánov verejnej moci a o ochrane pred nezákonným zásahom alebo opatrením orgánu verejnej moci, v prípadoch ustanovených zákonom rozhodujú vo volebných veciach, vo veciach referenda a vo veciach politických strán a hnutí, ak tak ustanoví zákon, a v ďalších veciach, ak to ustanovuje zákon (ďalej len „správne veci“).

Podľa čl. 124 Ústavy Slovenskej republiky je Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej aj ako „ústavný súd“) nezávislým súdnym orgánom ochrany ústavnosti. Ústavný súd Slovenskej republiky má v právnom poriadku osobitné postavenie a nezaraďujeme ho do sústavy všeobecných súdov, nakoľko ide o samostatný a nezávislý orgán ochrany ústavnosti súdneho typu.

⁴ Aký bol celý kontext predmetného rozhodnutia a čo mu predchádzalo je síce neobvyčajne zaujímavé, ale z pohľadu výsledného rozhodnutia nie tak podstatné.

⁵ ŠRAMEL, B.: Ústavné súdnictvo, Občianske združenie FSV, 2015, 13 s., ISBN 978-80-971952-0-5

3. Vzťah ústavného súdu slovenskej republiky a všeobecných súdov

Všeobecné súdy plnia úlohy ochrany zákonnosti, ich právomoc je vymedzená v článku 142 ods. 1 ústavy a konkrétnejšie špecifikovaná najmä v procesných súdnych poriadkoch. Samostatné a rovnocenné postavenie a poslanie týchto dvoch systémov súdnej moci vylučuje akúkoľvek ich nadriadenosť, resp. podriadenosť navzájom a nepripúšťa, aby orgány jedného systému nahradzovali orgány druhého systému v rozhodovacej právomoci vo zverených im veciach. Ústavný súd preto nie je alternatívnou ani mimoriadnou opravnou inštitúciou vo veciach patriacich do právomoci všeobecných súdov (II.ÚS 1/95).

Oprávnenia patriace do pôsobnosti Ústavného súdu môžeme členiť podľa rôznych kritérií (napr. abstraktná a konkrétna kontrola ústavnosti, predbežná a následná kontrola ústavnosti), ale pre účely tohto príspevku sú pre nás zaujímavé oprávnenia Ústavného súdu vo vzťahu k všeobecným súdom.

Aj napriek tomu, že Ústavný súd vo svojich rozhodnutiach konzistentne poukazuje na to, že nie je tzv. opravným súdom, čo je koniec koncov aj v súlade s, povedzme, tradičným vnímaním postavenia a úloh ústavných súdov, tak nespochybniteľnou skutočnosťou je to, že Ústavný súd disponuje kasačnými oprávneniami voči všeobecným súdom, pričom naopak tomu nie je.

Pritom už samotná Ústava v čl. 129 ods. 4 zveruje ústavnému súdu oprávnenie rozhodovať o tom, či je rozhodnutie o rozpustení alebo pozastavení činnosti politickej strany alebo politického hnutia v zhode s ústavnými a inými zákonmi. Zdôrazniť je v tomto prípade potrebné to, že ústavný súd v súlade s dikciou *inými zákonmi* rozhoduje aj o zákonnosti. Navyše podľa § 181 zákona č. 314/2018 Z.z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o ústavnom súde“) má návrh na rozhodnutie o rozpustení alebo pozastavení⁶ činnosti politickej strany alebo politického hnutia odkladný účinok. Rešpektujúc delenie opravných prostriedkov na riadne a mimoriadne s tým, že riadne smerujú proti ešte neprávoplatným rozhodnutiam, tak sťažnosť podľa čl. 129 ods. 4 Ústavy má účinky ako riadny opravný prostriedok.

V súlade s trendmi v ústavnom súdnictve aj slovenský ústavný súd venuje značnú časť svojej rozhodovacej činnosti kontrole ústavnosti individuálnych právnych aktov, typicky rozhodnutí,⁷ k čomu je oprávnený článkom 127 Ústavy. Zakotvenie inštitútu tzv. ústavnej sťažnosti (presnejšie by bolo hovoriť o sťažnosti podľa čl. 127 Ústavy, pretože Ústavný súd rozhoduje o rôznych druhoch sťažností, nielen o tých podľa čl. 127 Ústavy) predstavovalo zásadný zlom v zmene agendy ústavného súdu. Na základe tejto sťažnosti, ak jej Ústavný súd vyhovie, tak zruší napadnuté rozhodnutie. Tým, že sa zakotvil takto koncipovaný inštitút sťažnosti podľa čl. 127, sa situácia zásadne zmenila. Pôvodne mal podľa čl. 127 Ústavy Ústavný súd oprávnenie rozhodovať o sťažnostiach proti právoplatným rozhodnutiam ústredných orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy, ktorými boli porušené základné práva a slobody občanov, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhodoval iný súd. A podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy Ústavný súd mohol začať konanie aj na podnet právnických alebo fyzických osôb, ak namietali porušenie svojich práv. Ako je zrejmé, pôvodne bola sťažnosť podľa čl. 127 Ústavy vymedzená užšie, pričom podnet podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy

⁶ Zákon o ústavnom súde v zhode s Ústavou počíta aj s pozastavením činnosti politickej strany alebo politického hnutia, pričom ale zákon č. 85/2005 Z.z. o politických stranách a politických hnutiach vo svojom § 17 počíta len s rozpustením politickej strany správnym súdom a rovnako tak aj Správny súdny poriadok v § 11 písm. e) zakladá NSS SR oprávnenie rozhodovať o žalobe generálneho prokurátora na rozpustenie politickej strany. Je preto otázne ako by sa „pozastavovala“ činnosť politickej strany.

⁷ Sťažnosťou podľa čl. 127 Ústavy sa možno, za podmienok uvedených v predmetnom ustanovení, brániť aj proti *opatreniu* alebo *inému zásahu*, ale z kvantitatívneho hľadiska ide najmä o sťažnosť smetujúcu proti rozhodnutiu všeobecného súdu.

bol síce vymedzený širšie, sporná však bola vykonateľnosť takéhoto rozhodnutia o podnete. Dá sa povedať, že účinnosťou od 1. januára 2002⁸ prichádza k zásadnému zlomu, pretože po istom čase sa inštitút ústavnej sťažnosti podľa čl. 127 Ústavy stal bežnou súčasťou inštrumentária advokátov pri obrane práv svojich klientov.

Bez ohľadu na miesto, ktoré by mala takáto sťažnosť zastávať v rámci prostriedkov ochrany práv, teda by sa malo jednať o pomerne ojedinelý prostriedok nápravy, pri rozhodovaní o ktorom sa má ústavný súd riadiť princípom zdržanlivosti.⁹ Ústavný súd však nemôže vykonať nejakú „svojvoľnú“ selekciu ústavných sťažností, zákon o ústavnom súde normuje, kedy môže návrh na začatie konania na neverejnom zasadnutí bez ústneho pojednávania odmietnuť (na prerokovanie ktorého nemá Ústavný súd právomoc, ktorý je podaný navrhovateľom bez zastúpenia, ktorý nemá náležitosti ustanovené zákonom, ktorý je neprípustný, podaný zjavne neoprávnenou osobou, podaný oneskorene, a návrh ktorý je zjavne neopodstatnený). Lenže návrhov, ktoré sú podané v lehote, zástupcom z radov advokátov, spĺňajúcich zákonom ustanovené náležitosti, ktoré smerujú proti rozhodnutiu, proti ktorému nie je iný opravný prostriedok a vo veciach, na prerokovanie ktorých má Ústavný súd právomoc je aj tak veľké množstvo.¹⁰ Priestor tak ostáva v posúdení, či je intenzita namietaného porušenia základných práv všeobecným súdom tak vysoká, že zakladá oprávnenie Ústavného súdu vo veci konať a rozhodnúť. Toto sa vo všeobecnosti netýka konaní vo veci priťahov v súdnom konaní, kedy je oprávnenie Ústavného súdu konať už stabilne ustálené rozhodovacou praxou.¹¹

K zvýšenej litigačnej záťaži vo vzťahu k rozhodovacej činnosti Ústavného súdu podľa môjho názoru prispela aj rekonštrukcia procesných predpisov civilného práva v roku 2015. Príčiny vidím najmä v reštriktívnom prístupe Najvyššieho súdu Slovenskej republiky k dovolaniam, pretože zúženie prístupu k súdu v rámci konania o tomto mimoriadnom opravnom prostriedku vedie celkom prirodzene k „odklonu“ časti agendy na ústavný súd. Takisto došlo aj k zmene rozhodovania napr. o trovách konania, kedy po tom, ako súd rozhodne o nároku na ich náhradu (proti takémuto rozhodnutiu je prípustné odvolanie), už o samotnej výške náhrady trov konania rozhodne vyšší súdny úradník a opravným prostriedkom je sťažnosť, o ktorej rozhodne sudca toho istého súdu. Otázne je, prečo sa vôbec zvolila takáto konštrukcia, ktorá vlastne rozhodovanie o trovách konania výrazne spomalila.¹² Zároveň ale strana, v ktorej prospech sa nárok priznal, alebo ktorá ho má znášať, vlastne nevie v akej výške vlastne náhrada trov konania bude, lebo toto sa dozvie až z rozhodnutia vyššieho súdneho úradníka, proti ktorému je ale následne prípustná len sťažnosť, o ktorej rozhodne sudca toho istého súdu. Vec sa tak už nedostane na krajský súd a už vôbec nie na dovolací súd.¹³ Poslednou možnosťou tak ostáva Ústavný súd. Ten síce môže zaujať postoj, že nakoľko ide o veci, napr. z dôvodu tzv. bagatelnosti, o ktorých ak nerozhoduje krajský súd a už vôbec

⁸ Novelizáciou Ústavy ústavným zákonom č. 90/2001 Z.z.

⁹ Ústavný súd Slovenskej republiky je v tomto ohľade predsa len zdržanlivejší ako napr. Ústavný súd Českej republiky, o ktorom sa zvykne uvádzať, že sa svojim aktivizmom dostal do pozície ďalšej súdnej inštancie vo vzťahu k všeobecným súdom.

¹⁰ A otázne je, či by Ústavný súd mal odmietat návrhy na začatie konanie, ak návrh má len formálne a odstrániteľné nedostatky, napr. nesprávne formulované plnomocenstvo, pretože Ústavný súd sa má riadiť nielen princípom zdržanlivosti, ale aj princípom materiálnej ochrany základných práv.

¹¹ Aj tu je možné poukázať na vývoj tejto praxe v súvislosti s požiadavkou dať pred ústavnou sťažnosťou sťažnosť orgánu riadenia správy všeobecného súdu, a tiež aj na to, čo viedlo k zmene tejto praxe, či išlo o zmenu vychádzajúcu z vnútra Ústavného súdu, alebo dôsledok prístupu EŠLP.

¹² Podľa pôvodnej právnej úpravy, teda Občianskeho súdneho poriadku, bolo potrebné nárok na požadovanú náhradu trov konania vyčíslieť do 3 pracovných dní odo dňa rozhodnutia vo veci samej, a súd tak mal dosť času priznať takúto náhradu trov konania, či už celú alebo v časti, v písomnom vyhotovení rozsudku tzv. súvisiacim výrokom.

¹³ Dovolanie proti rozhodnutiu o trovách konania však nebolo prípustné ani za účinnosti Občianskeho súdneho konania.

nie Najvyšší súd SR, tak prečo by mal o nich rozhodovať Ústavný súd – veď súdnu ochranu možno prirovnať k pyramíde, smerom nahor sa teda zužuje – ale tieto úvahy môžu naraziť na názor ESLP a následne môžu viesť ku korekcii prístupu Ústavného súdu. V tejto súvislosti chcem poukázať na rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj ako „ESLP“), a to vo veci Kľačanová proti Slovenskej republike, v ktorom ESLP uvádza, že požiadavka, aby bol „prípado“ náležite preskúmaný vnútroštátnym súdom v zmysle čl. 35 ods. 3 písm. b) dohovoru nie je splnená, pokiaľ ústavný súd okrem abstraktnej konštrukcie tzv. bagateľných vecí nezoberie do úvahy argumenty sťažovateľa, ktorými odôvodňuje porušenie príslušného článku dohovoru, inými slovami, len tzv. bagateľnosť veci (predmetu konania) nemôže byť jediným a nosným dôvodom odmietnutia ústavnej sťažnosti.

Ak si v súčasnej dobe pozrieme prehľad tlačových správ o rozhodovacej činnosti Ústavného súdu, tak môžeme zaregistrovať, koľko návrhov na začatie konania pred Ústavným súdom sa týka exekučných vecí, tzv. konkurzných vecí a pod., pričom nezriedka smerujú proti rozhodnutiam okresných súdov.¹⁴ Ústavný súd, ktorý predsa má svoju typickú agendu v rámci ochrany ústavnosti, je tak stále viac tlačový do postavenia opravného súdu proti rozhodnutiam okresných súdov, čo je v priamom rozpore s tým, ako by to malo byť. Tento stav považujem za neuspokojivý a domnievam sa, že ani v rámci ďalších zmien, ku ktorým dôjde v oblasti civilného procesného práva, sa situácia bude zhoršovať. Len „mechanické“ zúženie súdnej ochrany pred všeobecnými súdmi vedie k odklonu agendy smerom na Ústavný súd a pokiaľ zákonodarcia zúži aj prístup k Ústavnému súdu, tak otázne je, ako na to vo svojej rozhodovacej praxi zareaguje Európsky súd pre ľudské práva. Iste, možno súhlasiť s argumentom, že súdy sú preťažené. Ale preťažené sú aj preto, lebo nakoľko sa definujeme ako právny štát, teda prinajmenšom ním chceme byť, tak máme pomerne široko vymedzený katalóg základných práv a slobôd, sme stranou medzinárodných dohovorov o ľudských právach a základných slobodách a prejavujeme vôľu (teda mali by sme) ich dodržiavať, a preto máme pomerne robustný systém súdnej ochrany. Obyvatelia si zvykli domáhať, či už dôvodne alebo nedôvodne, sa svojich práv na súdoch, z čoho ale vyplýva v zásade optimistický záver, že lepšie je súdiť sa, než veci riešiť nejakou mimoprávne tak, že to bude hraničiť s trestnou činnosťou.

Záver

Moderná spoločnosť sa prejavuje veľmi úzkou špecializáciou, ktorá je nevyhnutná z dôvodu výraznej zložitosti spoločenských vzťahov. Špecializácia je nepochybne prínosom a tiež aj predpokladom vývoja, ale ako všetko, tak aj ona so sebou prináša riziká, z ktorých najvýraznejším je zrejme „odborová zaslepenosť, ktorá sa zvykne označovať aj menej politicky korektne ako *fachidiocia*¹⁵. V podstate panuje väčšinová zhoda, že výkon spravodlivosti má zabezpečovať štát, dokonca aj libertariánske pohľady na výkon súdnictva v zásade rešpektujú to, že súdna moc má verejnomocenskú povahu. Vyššie citované starozákonné biblické texty svedčia o tom, že výkon spravodlivosti prostredníctvom osobitne ustanovených osôb – sudcov dokonca predchádzalo ustanoveniu kráľa. Inými slovami súdna moc (sudcovia) boli pre fungovanie komunity potrebnější ako kráľ (štát). Uvedené uvádzam v kontexte toho, akú vážnosť treba prikladať výkonu súdnej moci, keď takému pohľadu nás už nabádajú starozákonné texty, a to bez ohľadu na to, aký máme k týmto textom subjektívny,

¹⁴ Rovnaký trend možno vidieť aj pri rozhodovaní Nemeckého spolkového ústavného súdu. RÜTH, C. – LOHSE, K., Ústavní přeskum rozhodnutí obecných soudů Německým spolkovým ústavním soudem in Hranice přezkumu rozhodnutí obecných soudů ústavním soudem v řízení o ústavní stížnosti, Linde Praha, 2005, 63 s., ISBN 80-7201-580-X.

¹⁵ Vysoko, avšak iba jednostranne vzdelaný a špecializovaný odborník, ktorému často chýbajú základy humanitárneho vzdelania, celkové myslenie a sociálne komunikatívne schopnosti a zručnosti.

teda osobný postoj, či už ich vnímame ako dôležité pramene významnej kultúrno-historickej povahy, alebo ako niečo viac. V konečnom dôsledku, bez ohľadu na rozdiely vo vnútornom postoji, je historický exkurz aj takouto optikou prínosný, a to bez ohľadu na to, že žijeme v sekularizovanom štáte.¹⁶

Inými slovami, význam súdnej moci pre fungovanie ľudskej spoločnosti je mimoriadne významný, ak nie priamo zásadný, preto je potrebné pri zmenách jej fungovania, kam môžeme zaradiť aj rekodifikáciu procesných predpisov, potrebné zohľadniť aj možný kontext spočívajúci v možných externalitách týchto zmien. Ja som sa v mojom príspevku zamerala na niektoré aspekty vzťahu výkonu súdnej moci všeobecnými súdmi a dôsledkami pre činnosť ústavného súdu ako ochrancu ústavnosti. Lebo problém sa nevyrieši tým, že sa premiestni z jednej miestnosti do inej.

Literatúra

1. BÖCKENFÖRDE, E., *Sekularizovaný štát. Jeho povaha, jeho zdôvodnenia a jeho problémy v 21. Storočí*, Vydavateľstvo Absynt pod značkou Kalligram, 2022, ISBN 978-80-8224-004-0.
2. KNAPP, V.: *Teorie práva*, 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1995, ISBN 80-7179-028-1.
3. RÜTH, C. – LOHSE, K., *Ústavní přeskum rozhodnutí obecných soudů Německým spolkovým ústavním soudem in Hranice přezkumu rozhodnutí obecných soudů ústavním soudem v řízení o ústavní stížnosti*, Linde Praha, 2005, ISBN 80-7201-580-X.
4. ŠRAMEL, B.: *Ústavné súdnictvo*, Občianske združenie FSV, 2015, ISBN 978-80-971952-0-5.
5. *Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 10.01.1995, sp. zn. II.ÚS 1/95 (Rozhodnutie - Uznesenie z predbežného prerokovania II. ÚS 1_95 (1).pdf)*
6. *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 10.09.2019, sp.zn. I. ÚS 247/2019 (Rozhodnutie - Nález I. ÚS 247_2019 (1).pdf)*.
7. *Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 27.11.2018. sp. zn. 8394/13 (CASE OF KLACANOVA v. SLOVAKIA (European Court of Human Rights) – LawEuro)*.

¹⁶ Viac k tejto problematike *Sekularizovaný štát. Jeho povaha, jeho zdôvodnenia a jeho problémy v 21. storočí*. Ernst-Wolfgang Böckenförde. Vydané v roku 2022 Vydavateľstvom Absynt pod značkou Kalligram. ISBN 978-80-8224-004-0

ROZHODOVACIA ČINNOSŤ SÚDOV O NÁROKU NA PAUŠÁLNU NÁHRADU NÁKLADOV V STREDOEURÓPSKOM PRIESTORE

JUDr. Aneta Kšenzíhová, MBA.¹

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
aneta.ksenzighova@umb.sk

doc. JUDr. Ing. Martin Kubinec, PhD.²

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
martin.kubinec@umb.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-12>

Abstrakt

Omeškanie podnikateľských subjektov s plnením ich peňažných záväzkov riadne a včas negatívne ovplyvňuje podnikateľské prostredie. Implementovaním viacerých nových pravidiel, vyplývajúcich zo smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/7/EÚ zo 16. februára 2011 o boji proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách bol do nášho právneho poriadku zavedený inštitút paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky. Rozsah uplatnenia paušálnej náhrady nákladov vo vzťahu k jednotlivým pohľadávkam veriteľa a ich právneho základu nie je explicitne a bez akýchkoľvek pochybností legislatívne upravený v žiadnom z okolitých štátov a táto otázka je, podobne ako v Slovenskej republike, ponechaná najmä na rozhodovaciu prax súdov jednotlivých krajín. Komparáciou právnej úpravy štátov Strednej Európy autori príspevku poukazujú taktiež na skutočnosť, že aj napriek transponovaniu predmetného inštitútu do právnych poriadkov jednotlivých štátov v súlade s cieľom a požiadavkami smernice, význam paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky zahraničné právne úpravy posilnili zavedením kratšej premlčacej doby, určenej na jej uplatnenie, či jej vyššou sumou ako je minimálne stanovená hodnota 40 Eur. Právne posilnenie tohto inštitútu môže výraznejšie motivovať podnikateľské subjekty venovať pozornosť tomu, aby boli ich záväzky riadne a včas vysporiadané.

Abstract

Delays in the fulfilment of their monetary obligations properly and in a timely manner negatively affect the business environment. By implementing a number of new rules resulting from Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions, an institute of flat-rate reimbursement of claims costs has been introduced into our legal order. The scope of the application of flat-rate reimbursement of costs in relation to individual claims of the creditor and their legal basis is not explicitly and without any doubt legislatively regulated in any of the surrounding countries, and this issue, as in the Slovak Republic, is left mainly to the decision-making practice of the courts. By comparing the legislation of the Central European countries, the authors of the contribution point out that, despite the transposition of the Institute in question into national law in accordance with the objective and requirements of the Directive, the importance of flat-rate compensation for the costs associated with the enforcement of the claim has been reinforced by foreign legislation by introducing a shorter

¹ JUDr. Aneta Kšenzíhová, MBA – interná doktorandka, Katedra obchodného a finančného práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, aneta.ksenzighova@umb.sk

² Doc. JUDr. Ing. Martin Kubinec, PhD. – docent, Vedúci Katedry občianskeho a pracovného práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, martin.kubinec@umb.sk

limitation period for its application, or by a higher amount than the minimum value of EUR 40. The legal reinforcement of this institute may be possible to give greater impetus to entrepreneurs to pay attention to ensuring that their obligations under the contract are settled properly and in a timely manner.

Kľúčové slová: Paušálna náhrada nákladov, omeškanie dlžníka, uplatnenie pohľadávky

Key words: Compensation for recovery costs, delay of the debtor, enforcement of the claim

Úvod

Podnikateľské prostredie je ohrozované omeškaním podnikateľských subjektov s plnením peňažných záväzkov riadne a včas, ako aj ich platobnou neschopnosťou. Najčastejšie sa možno stretnúť so situáciou, keď podnikateľský subjekt v dobe splatnosti záväzku neposkytne plnenie, na ktoré je zaviazaný, a to buď vôbec, alebo ho neposkytne v plnom rozsahu. Dochádza tiež k situáciám, keď faktúry za dodaný tovar alebo poskytnuté služby sú platené dlho po termíne splatnosti. Takéto oneskorené platby, keď zmluvné záväzky podnikateľov nie sú splnené v lehote splatnosti, ovplyvňujú likviditu podnikov a komplikujú ich finančné a hospodárske postavenie. Taktiež negatívne pôsobia na konkurencieschopnosť a ziskovosť podnikov. Navyše, tieto problémy patria k hlavným dôvodom konkurzov, ktoré ohrozujú existenciu podnikov a vedú k strate pracovných miest.

Z dôvodu cezhraničného rozsahu tohto negatívneho javu a v snahe zlepšiť právnu pozíciu veriteľa venovala tejto problematike pozornosť aj Európska únia, prijatím smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/7/EÚ zo 16. februára 2011 o boji proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách (ďalej len „smernica“). Slovenská republika implementovala do národného poriadku viaceré nové pravidlá, vyplývajúce zo smernice, účelom ktorých bola eliminácia nedostatočnej platobnej disciplíny dlžníkov pri plnení ich záväzkov. Jedným z nich je paušálna náhrada nákladov spojených s uplatnením pohľadávky (ďalej aj ako „paušálna náhrada nákladov“), ktorá má predovšetkým podnietiť dlžníkov k tomu, aby svoje peňažné záväzky plnili riadne a včas. Možno konštatovať, že dominantnou je prevenčná a motivačná funkcia tohto nároku.

V rámci príspevku sa tiež pokúsime aj o stručné porovnanie zákonnej úpravy paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky v rámci stredoeurópskeho priestoru (krajín V4).

1. Pojem paušálna náhrada nákladov spojených s uplatnením pohľadávky

Nárok na paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky možno aj v súčasnosti považovať za relatívne nový pojem právnej praxe. Tento inštitút bol do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedený novelou zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka (ďalej len „Obchodný zákonník“ alebo „ObZ“), realizovanou zákonom č. 9/2013 Z. z. zo dňa 18. 12. 2012, ktorým sa s účinnosťou od 1. februára 2013 menil a dopĺňal Obchodný zákonník. Podľa dôvodovej správy (osobitná časť) k zákonu č. 9/2013 Z. z. „Predmetným ustanovením dochádza k transpozícii čl. 6 smernice 2011/7/EU. Predkladateľ transponoval príslušný článok smernice 2011/7/EU a určil predpoklady jeho vzniku a odkazom na osobitné vykonávacie nariadenie vlády Slovenskej republiky aj určenie sumy paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky v § 369c ods. 1. Paušálna náhrada nákladov spojených s uplatnením pohľadávky predstavuje náhradu tzv. administratívnych interných monitorovacích nákladov, ktoré vznikajú pri kontrole dodržiavania

zmluvných záväzkov.“³ Transpozícia smernice bola zavŕšená prijatím osobitného nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 21/2013 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Obchodného zákonníka (ďalej ako „nariadenie vlády“).

Podstata tohto inštitútu spočíva v nároku veriteľa na paušálnu náhradu nákladov, na ktorú je oprávnený v prípade omeškania dlžníka s plnením dlžníkovho záväzku. Podľa ustanovenia § 369c ods. 1 ObZ: „*Omeškaním dlžníka vzniká veriteľovi okrem nárokov podľa § 369, 369a a 369b aj právo na paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, a to bez potreby osobitného upozornenia.*“ Okrem nároku na úrok z omeškania, prípadne nároku na náhradu škody má teda veriteľ nárok na paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, a to vo výške stanovenej nariadením vlády Slovenskej republiky.

Výška paušálnej náhrady nákladov je podľa § 2 nariadenia vlády stanovená v sume 40 Eur jednorazovo bez ohľadu na dĺžku omeškania dlžníka. Nárok na paušálnu náhradu nákladov teda vzniká veriteľovi ex lege bez ohľadu na výšku pohľadávky veriteľa, či dobu dlžníkovho omeškania. Vznik týchto nákladov vo výške neprevyšujúcej 40 Eur nemusí veriteľ žiadnym spôsobom preukazovať.

Tento právny inštitút je aplikovateľný na obchodnoprávne vzťahy, bez ohľadu na to, či ide o relatívny, alebo absolútny obchod. Na rozdiel od českej právnej úpravy, slovenská právna úprava týkajúca sa obchodnoprávných vzťahov explicitne neupravuje charakter paušálnych nákladov spojených s uplatnením pohľadávky vo vzťahu k pohľadávke samotnej. V tejto súvislosti je potrebné uplatniť ustanovenia Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník⁴ (ďalej aj ako „OZ“). „*Vzhľadom na dikciu §121 ods. 3 OZ je možné konštatovať, že ide o náklady spojené s uplatnením pohľadávky, a preto aj paušálna náhrada spojená s uplatnením pohľadávky je príslušenstvom pohľadávky.*“⁵ Možno však polemizovať, či je možné oba tieto inštitúty stotožňovať, pretože príslušenstvo pohľadávky ako také je za účelom jeho úspešného uplatnenia veriteľom potrebné preukázať čo do výšky a právneho dôvodu vzniku. Paušálna náhrada nákladov však predstavuje samostatný zákonný nárok, ktorý prislúcha veriteľovi ex lege, a to samotným omeškaním dlžníka.

Slovenská právna úprava je teda jednoznačná a nespôsobuje polemiku o tom, že nárok na paušálnu náhradu nákladov vzniká už samotným omeškaním dlžníka. Nevznikajú ani pochybnosti o tom, že vznik nároku na paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky nie je závislý na súdnom rozhodnutí a ak si ho veriteľ voči dlžníkovi uplatní mimo súdneho konania a dlžník tento nárok uhradí, nemožno hovoriť o bezdôvodnom obohatení veriteľa. V občianskoprávnej úprave sa náklady súvisiace s uplatnením pohľadávky neaplikujú. Ich uplatnenie je tiež vylúčené v akomkoľvek záväzkovom vzťahu, kde dlžníkom je spotrebiteľ. Paušálna náhrada nákladov sa v zmysle smernice vzťahuje na všetky platby vykonávané ako odplata za obchodné transakcie, akékoľvek jej obmedzenie s výnimkou spotrebiteľských zmlúv je preto vylúčené.⁶

³ Dôvodová správa k Zákonom č. 9/2013 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

⁴ Bližšie pozri § 121 ods. 3 Zákona č. 40/1964 Zb. *Občianskeho zákonníka*: „*Príslušenstvom pohľadávky sú úroky, úroky z omeškania, poplatok z omeškania a náklady spojené s jej uplatnením.*“

⁵ OVEČKOVÁ, O. et al. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Zväzok II. (§ 261 až 775). Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 1248.

⁶ Súdny dvor Európskej únie sa vo veci C-722/18 zaoberal otázkou či smernicu možno vykladať v tom zmysle, že jej ustanovenia bránia takej vnútroštátnej právnej úprave, podľa ktorej je v prípade obchodných transakcií financovaných v celom rozsahu alebo sčasti z prostriedkov pochádzajúcich zo štrukturálnych fondov a z Kohézneho fondu Únie vylúčená náhrada za oneskorenú platbu zaručená uvedenou smernicou a rozsudkom z 28. novembra 2019 rozhodol tak, že „*Článok 1 a článok 6 ods. 3 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2000/35/ES z 29. júna 2000 o boji proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách sa majú vykladať v tom zmysle, že bránia takej vnútroštátnej právnej úprave, o akú ide vo veci samej, podľa ktorej je v prípade*

Aplikácia ustanovenia § 2 nariadenia vlády však vytvára v praxi základnú právnu polemiku, ktorá spočíva v tom, či v prípade, ak si veriteľ voči dlžníkovi nárokuje jednou žalobou viacero pohľadávok a ich príslušenstvo, vzniká mu nárok na paušálnu náhradu nákladov vo výške 40 Eur za každú uplatnenú pohľadávku zvlášť, bez ohľadu na právny základ uplatnených pohľadávok, alebo veriteľovi prislúcha nárok vo výške 40 Eur súhrne za všetky uplatnené pohľadávky, ak tieto majú rovnaký právny základ.

Polemika a názorová nejednotnosť vzniká taktiež v otázke, či popri paušálnej náhrade nákladov môže veriteľ zároveň požadovať plnú náhradu ďalších nákladov spojených s vymáhaním pohľadávky alebo má nárok požadovať súčasne náhradu ďalších nákladov vynaložených na vymoženie pohľadávky len v sume, ktorá prevyšuje sumu 40 Eur.

Podľa dôvodovej správy k nariadeniu vlády predstavuje paušálna náhrada nákladov vo výške 40 Eur tzv. administratívne interné monitorovacie náklady, ktoré vznikajú pri kontrole dodržiavania zmluvných záväzkov, napr. náklady na vedenie evidencie pohľadávok, náklady súvisiace s telefonickou alebo písomnou urgenciou dlžníka, prípadne mzdové náklady na realizáciu týchto úkonov. Samotná smernica však zdôrazňuje, že veriteľ by mal mať zachovaný nárok na náhradu ďalších nákladov spojených s vymáhaním pohľadávky, ktoré mu vzniknú v dôsledku oneskorenej platby dlžníka. Takéto náklady by mali zahŕňať najmä náklady, ktoré vznikli veriteľom v dôsledku využitia právnych služieb alebo služieb spoločností na vymáhanie pohľadávok. Je preto potrebné brať do úvahy aj okolnosti konkrétneho prípadu a ak suma 40 Eur nepostačuje na pokrytie nákladov spojených s vymáhaním pohľadávky, je veriteľ oprávnený domáhať sa zaplata plnej výšky, presahujúcej 40 Eur preukázaných nákladov. V praxi k takejto situácii môže dochádzať napríklad v dôsledku nákladov na jazykové preklady predžalobných výziev, zasielaných dlžníkovi v prípade, ak ide o zahraničného podnikateľa.

K otázkam súvisiacim s administratívnymi nákladmi veriteľa prevyšujúcimi paušálnu náhradu nákladov vo výške 40 Eur zaujal stanovisko aj Súdny dvor Európskej únie (ďalej ako „Súdny dvor EÚ“), keď sa v niekoľkých rozhodnutiach zaoberal interpretáciou kľúčových ustanovení článku 6 ods. 1 a 3 smernice.

Okresný súd České Budějovice položil Súdnemu dvoru EÚ prejudiciálnu otázku: „Má sa článok 6 ods. 1 a 3 smernice vykladať v tom zmysle, že ukladá súdu povinnosť priznať úspešnému žalobcovi v spore o zaplata pohľadávky z obchodnej transakcie vymedzenej v článku 3 alebo článku 4 tejto smernice sumu 40 Eur (alebo ekvivalent v národnej mene) a zároveň náhradu trov súdneho konania, a to vrátane náhrady nákladov na upomínanie žalovaného pred podaním žaloby vo výške stanovenej procesnými predpismi členského štátu?“ Súdny dvor EÚ v rozsudku C-287/17 uviedol že „Článok 6 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/7 zo dňa 16. februára 2011 o postupe proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách sa má vykladať v tom zmysle, že priznáva veriteľovi, požadujúcemu náhradu nákladov na upomienky, zaslané dlžníkovi v dôsledku dlžníkovho omeškania s platbou okrem pevnej čiastky vo výške 40 Eur podľa odseku 1 tohto článku aj nárok na primeranú náhradu v zmysle odseku 3 tohto článku za časť nákladov, presahujúcu túto pevnú čiastku.⁷“

Spolkový súdny dvor Nemecko položil Súdnemu dvoru EÚ nasledujúcu prejudiciálnu otázku: „Má sa článok 6 ods. 3 smernice vykladať v tom zmysle, že paušálnu sumu vo výške 40 eur uvedenú v článku 6 ods. 1 smernice je potrebné započítať na externé náklady právneho zastupovania, ktoré vznikli v dôsledku oneskorenej platby dlžníka predprocesným využitím

obchodných transakcií financovaných v celom rozsahu alebo sčasti z prostriedkov pochádzajúcich zo štrukturálnych fondov a z Kohézneho fondu Európskej únie vylúčená náhrada za oneskorenú platbu stanovená v tejto smernici.“

⁷ Rozsudok Súdného dvora EÚ z 13. septembra 2018 vo veci C-287/1718 [online] 2018. [cit. 2022.01.14.] Dostupné z: file:///C:/Users/HP/Downloads/CaseLaw33_Komplet_FINAL_PUBLIC_2018-10OKT-25.pdf

služieb právnicka, a preto sa podľa článku 6 ods. 3 smernice majú nahradiť?“ Súdny dvor EÚ v uznesení C-131/18 uviedol, že „Z vyššie uvedeného vyplýva, že na položenú otázku treba odpovedať tak, že článok 6 ods. 3 smernice 2011/7 sa má vykladať v tom zmysle, že od primeranej náhrady uvedenej v tomto ustanovení sa musí odpočítať paušálna suma vo výške 40 eur priznaná veriteľovi podľa článku 6 ods. 1 uvedenej smernice.“⁸

Na základe rozhodnutí, prijatých Súdny dvorom EÚ možno paušálnu náhradu nákladov vnímať ako zákonné minimum, ktoré veriteľovi patrí už pri samotnom omeškaní dlžníka s planením svojho záväzku. Náklady súvisiace s uplatnením pohľadávky, prevyšujúce v podmienkach Slovenskej republiky sumu 40 Eur, patria veriteľovi po ich uplatnení vo výške zníženej o sumu paušálnej náhrady nákladov.

2. Paušálna náhrada nákladov a ich uplatnenie v konkurznom konaní

Rozhodovacia činnosť súdov sa zaoberala paušálnou náhradou nákladov spojených s uplatnením pohľadávky nielen v samotnom súdnom, ale aj v konkurznom konaní. Významným rozhodnutím v tomto smere je Nález Ústavného súdu ČR so sp. zn. I. ÚS 865/20 zo dňa 24. novembra 2020.⁹

Sťažovateľka si prihlásila do konkurzného konania svoje pohľadávky. V rámci prihlášky prihlásila sťažovateľka ako príslušenstvo aj náklady spojené s uplatnením pohľadávok vo výške 1 200 ČK za každú splatnú pohľadávku v zmysle platného nariadenia vlády v spojení s § 513 zákona č. 89/2012 Zb. Občiansky zákonník v platnom znení a smernicou. V novembri 2017 bola sťažovateľka informovaná vedľajším účastníkom o tom, že jej prihláška vo výške prihlásených nákladov spojených s uplatnením pohľadávok je popretá, pretože tieto môžu byť uznané len vtedy, ak boli právoplatne priznané. Sťažovateľka s týmto názorom nesúhlasila, a preto podala incidenčnú žalobu na krajský súd, v ktorej poukázala na skutočnosť, že nárok na zaplatenie nákladov spojených s uplatnením pohľadávok vzniká *ex lege* už omeškaním dlžníka s príslušnou platbou. V ústavnej sťažnosti napadnutom rozsudku dospel krajský súd k záveru, že nárok na náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávok má vzniknúť v okamihu akéhokoľvek "uplatnenia" pohľadávky zo strany veriteľa. Tým je potrebné rozumieť napr. podanie na súde, podanie prihlášky do insolvenčného konania alebo aj zaslanie upomienky dlžníkovi. Nariadenie spája podľa krajského súdu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávok s každou pohľadávkou, pričom platba/faktúra nepredstavuje pohľadávku. Pohľadávkou je potrebné rozumieť pohľadávku so samostatným právnym základom, ktorým je zmluva. V prípade uplatnenia niekoľkých rôznych platieb po splatnosti nárok na úhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávok sa priznáva iba raz, ak predmetné platby vyplývajú z rovnakého právneho základu. Proti rozsudku krajského súdu sa sťažovateľka odvolala, pričom Vrchný súd v Prahe sa v ústavnej sťažnosti napadnutom rozsudku s právnym názorom, vysloveným v napadnutom rozhodnutí stotožnil.

Ústavný súd dospel v predmetnom prípade k záveru, že ústavná sťažnosť je dôvodná. Sťažovateľka sa v prejednávanej veci domáhala ochrany svojho ústavne zaručeného práva na spravodlivý proces a práva na zákonného sudcu podľa čl. 36 a čl. 38 charty, ktorá bola dotknutá v konaní pred súdom v dôsledku pochybenia tohto súdu, spočívajúceho predovšetkým v neodôvodnenom nepredložení prejudiciálnej otázky podľa článku 267

⁸ Uznesenie Súdneho dvora EÚ z 11. apríla 2019 vo veci C-131/18 [online] 2019. [cit. 2022.01.14.] Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=213002&pageIndex=0&doclang=sk&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3922795>

⁹ Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 24. novembra 2020 so sp. zn. I. ÚS 865/20 [online] 2021. [cit. 2022.01.14.] Dostupné na: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2020/I_US_865_20_na_web.pdf

Zmluvy o fungovaní Európskej únie. V zmysle Nálezu Ústavného súdu Českej republiky: „*Je na obecných soudech, aby svůj výklad nařízení vlády řádně odůvodnily, a to ve světle související směrnice. Při svém výkladu by přitom neměly odhlížet od v preambuli se zrcadlícího účelu, jehož mělo být směrnici dosaženo. V souvislosti s nepřiznáním tzv. souvisejících nákladů s jednotlivými splátkami se nabízí úvaha o tom, zda by bylo účelu směrnice dosaženo v případě, kdy by jednou paušální náhradou bylo pokryto opožděné placení za několik desítek splátek, vycházející z jedné smlouvy. Oproti tomu je třeba vyvážit i ty situace, kdy by dílčí dlužné splátky byly nižší, než paušální náhrada podle nařízení vlády a kdy by oprávněně vznikala otázka o proporcionalitě takové sankce spojené s nezaplacením jednotlivé dílčí splátky. Obecné soudy by se měly nově věnovat nejen tomu, zda lze náhradou nákladů spojených s vymáháním zatížit jednotlivé splátky (k tomu srov. např. čl. 22 preambule nebo čl. 5 směrnice), ale též vztahem mezi úrokem a náhradou, jak to má na mysli čl. 6 odst. 1 směrnice, či tím, kdy lze příslušnou platbu považovat za opožděnou a kdy tedy účastníkovi smlouvy náleží náhrada podle § 3 nařízení vlády.*

Všeobecné súdy Slovenskej republiky posudzujú právnu otázku, či má veriteľ právo na paušálnu náhradu za každú jednotlivú uplatnenú pohľadávku rôzne a mnohokrát protichodne.

Z rozhodnutia Krajského súdu v Trnave zo dňa 30. 05. 2017 sp. zn. 31Cob/57/2016, Krajského súdu v Žiline zo dňa 21. 02. 2019 sp. zn. 14Cob/214/2018, ako aj z rozhodnutia Krajského súdu v Nitre zo dňa 12. 04. 2016, sp. zn. 15CoB/112/2015, vyplýva názor súdu, že veriteľovi prináleží nárok na paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky za každú uplatnenú faktúru. Niektoré všeobecné súdy Slovenskej republiky však majú opačný právny názor na zodpovedanie právnej otázky, či má veriteľ právo na paušálnu náhradu za každú uplatnenú pohľadávku zvlášť. Krajský súd v Košiciach rozsudkom zo dňa 05. 08. 2020, sp. zn. 4Cob/52/2020 rozhodol tak, že žalobcovi priznal pri 509 žalovaných pohľadávkach len celkovú náhradu paušálnu náhradu nákladov vo výške 40 Eur.

Domnievame sa, že vzhľadom na znenie právnej úpravy je výklad ustanovenia § 369c ods. 1 Obchodného zákonníka vnímaný mnohokrát protichodne, čo odôvodňuje potrebu posudzovať ho individuálne, prihliadať pri tom na počet pohľadávok, či ich nominálnu hodnotu.

3. Paušálna náhrada nákladov v podmienkach českej právnej úpravy

Česká republika transponovaním smernice zakotvila nárok na paušálnu náhradu nákladov v českom Občianskom zákonníku,¹⁰ jej výška je však podobne ako v Slovenskej republike upravená v podzákonnom právnom predpise. Právna úprava zároveň paušálnu náhradu nákladov považuje za príslušenstvo pohľadávky, keď ju tak v § 513 českého Občianskeho zákonníka spolu s úrokmi a úrokmi z omeškania explicitne označila.

V znení § 1932 českého Občianskeho zákonníka zároveň možno *expressis verbis* vidieť spôsob plnenia nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, keď ustanovuje, že v prípade ak má dlžník plniť istinu, úroky a náklady spojené s uplatnením pohľadávky, započíta sa plnenie najprv na úhradu nákladov už určených, následne na úhradu úrokov z omeškania, následne úrokov a nakoniec istiny, ak sa dlžník s veriteľom nedohodnú inak¹¹. Ak je dlžníkom spotrebiteľ, ktorý je v omeškaní s plnením dlhu, započíta sa plnenie najprv na náklady už určené, následne na istinu pohľadávky, následne na úroky a nakoniec na úroky z omeškania¹².

¹⁰ Zákon č. 89/2012 Sb. Občianský zákonník

¹¹ Bližšie pozri § 1932 ods. 1 Zákona č. 89/2012 Sb. Občianský zákonník

¹² Bližšie pozri § 1932 ods. 2 Zákona č. 89/2012 Sb. Občianský zákonník

Česká republika aplikuje paušálnu náhradu na záväzkové vzťahy, ktoré vznikli medzi podnikateľmi, a tiež medzi podnikateľom na jednej strane a verejným obstarávateľom na strane druhej. Výška paušálnej náhrady nákladov je v Českej republike stanovená v minimálnej výške 1.200 Kč, upravuje ju Nariadenie vlády č. 351/2013 Sb., ktorým sa určuje výška úrokov z omeškania a nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, určuje odmena likvidátora, likvidačného správcu a člena orgánu právnickej osoby menovaného súdom a upravujú niektoré otázky Obchodného vestníka a verejných registrov právnických a fyzických osôb¹³. Gramatický výklad českej právnej úpravy nákladov spojených s uplatnením pohľadávky môže budiť dojem, že nárok na paušálnu náhradu nákladov by mal vzniknúť až potom, čo ho veriteľovi prizná súd. To by však bolo v rozpore s podstatou celého nároku, ktorý v zmysle smernice vzniká už omeškaním dlžníka, aj keď to česká právna úprava v porovnaní so slovenskou explicitne neustanovuje.

4. Paušálna náhrada nákladov v podmienkach poľskej právnej úpravy

Poľsko transponovaním smernice zakotvilo v národnej právnej úprave nárok na paušálnu náhradu nákladov Zákomom z 8. marca 2013 o predchádzaní nadmernému omeškaniu obchodných transakcií¹⁴ (ďalej ako „Zákon o predchádzaní nadmernému omeškaniu“), ktorý upravuje konkrétne práva veriteľa a povinnosti dlžníka v súvislosti s platobnými lehotami v obchodných transakciách, účinky neplnenia takýchto povinností a postup pri tzv. zbytočnom omeškaní s plnením peňažných záväzkov. Zákon o predchádzaní nadmernému omeškaniu stanovuje podmienky uplatnenia nároku na úrok z omeškania a nákladov na vymáhanie a ich výšku. V roku 2021 prešiel tento zákon podstatnou novelizáciou, ktorá sa významne dotkla najmä výšky paušálnej náhrady nákladov spojenej s uplatnením pohľadávky.

Ustanovenia Zákona o predchádzaní nadmernému omeškaniu sa nevzťahujú na všetky obchodné transakcie, pretože ich uplatnenie je explicitne vylúčené v prípade záväzkov, ktoré sa spravujú Zákomom o konkurze a rehabilitácii, taktiež tých záväzkov, na základe ktorých sa vykonávajú bankové činnosti v zmysle Zákona o bankách, či zmlúv, ktorých zmluvnými stranami sú iba subjekty patriace do verejného finančného sektora.

Nárok veriteľa na paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky je explicitne naviazaný na vznik nároku veriteľa na úrok z omeškania. Článok 6 ods. 1 Zákona o predchádzaní nadmernému omeškaniu ustanovuje nárok veriteľa na úrok z omeškania na rozdiel od slovenskej právnej úpravy tak, že ak v zmluve nie je uvedený dátum splatnosti pohľadávky, veriteľ má bez vyzvania nárok na zákonný úrok po uplynutí 30 dní odo dňa realizácie dodania tovaru alebo služby.

Podľa článku 7 ods. 1 Zákona o predchádzaní nadmernému omeškaniu, v obchodných transakciách s výnimkou transakcií, v ktorých je dlžníkom verejnoprávny subjekt, je veriteľ oprávnený bez toho, aby bol dlžník vyzývaný, na úrok z omeškania pri obchodných transakciách¹⁵, pokiaľ sa zmluvné strany nedohodli na vyšších úrokoch, ak sú súčasne splnené

¹³ Znenie § 3 nařízení vlády č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku a veřejných rejstříků právnických a fyzických osob ustanovuje: „Jde-li o vzájemný závazek podnikatelů nebo je-li obsahem vzájemného závazku mezi podnikatelem a veřejným zadavatelem podle zákona upravujícího veřejné zakázky povinnost dodat zboží nebo poskytnout službu za úplatu veřejnému zadavateli, činí minimální výše nákladů spojených s uplatněním každé pohledávky 1 200 Kč.“

¹⁴ Zákon z 8. marca 2013 o predchádzaní nadmernému omeškaniu obchodných transakcií [online] 2021. [cit. 2022.01.24.] Dostupné na: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20130000403>

¹⁵ čl. 4 ods. 3) Zákona o predchádzaní nadmernému omeškaniu obchodných transakcií: „Zákonný úrok z omeškania pri obchodných transakciách:

dve podmienky, a to (1) veriteľ vykonal svoje plnenie vo vzťahu k dlžníkovi a (2) veriteľ nedostal platbu za poskytnuté plnenie v lehote určenej v zmluve, ktorá nesmie byť dlhšia ako 60 dní. V obchodných transakciách, kde je dlžníkom tzv. verejná účtovná jednotka, nesmie doba splatnosti záväzku presiahnuť 30 dní.

Odo dňa vzniku nároku veriteľa na úroky z omeškania je bez vyzvania splatný aj nárok veriteľa voči dlžníkovi na paušálnu náhradu nákladov súvisiacich s uplatnením pohľadávky, a to v nasledovnej výške:¹⁶

- o 40 EUR – ak hodnota peňažnej pohľadávky nepresahuje 5 000 PLN;
- o 70 EUR – ak je hodnota peňažnej pohľadávky vyššia ako 5 000 PLN, ale menej ako 50 000 PLN;
- o 100 EUR – ak je hodnota peňažnej pohľadávky rovnaká alebo vyššia ako 50 000 PLN.

Výška paušálnych náhrady nákladov je tiež stanovená ekvivalentom v mene Eur, prepočítaným na PLN priemerným výmenným kurzom eura, vyhláseným Národnou Bankou Poľska v posledný pracovný deň mesiaca, ktorý predchádza mesiacu, v ktorom sa peňažný záväzok stal splatným. Okrem zákonom stanovenej sumy má veriteľ nárok aj na náhradu vynaložených nákladov na vymáhanie pohľadávky v primeranej výške, presahujúcej ustanovenú paušálnu sumu. Nároku na náhradu nákladov súvisiacich s uplatnením pohľadávky sa nemožno vopred vzdať.

V súvislosti s poľskou právnou úpravou nároku na úhradu paušálnych nákladov spojených s uplatnením pohľadávky považujeme za potrebné poukázať na rozhodnutie poľského Najvyššieho súdu z 12. decembra 2019, sp. zn. III CZP 48/19,¹⁷ vydané na základe právnej otázky odvolacieho súdu, ktorý mal pri preskúmaní odvolania žalovaného vážne pochybnosti, týkajúcich sa výšky odmeny vyplácanej subjektom zaoberajúcim sa vymáhaním pohľadávok.

Najvyšší súd prijal uznesenie, v ktorom konštatoval, že zo znenia smernice EÚ sa očakáva, že náhrada nákladov na vymáhanie nároku nad rámec paušálnej sumy by mala byť v primeranom rozsahu a mala by byť založená na spravodlivej kompenzácii. Myšlienka riešenia, ktorú predstavuje Zákon o predchádzaní nadmernému omeškaniu preto vychádza z toho, že rozhodujúci súd posúdi pohľadávku oprávneného z hľadiska účelnosti znášať náklady spojené s jej vymáhaním a racionálnosti určenia výšky týchto nákladov (priznanie náhrady až v primeranom rozsahu). V dôsledku toho môže súd uplatnené nároky úplne zamietnuť s tým, že zákonný nárok pokrýva celý rozsah neúmyselných a neprimeraných nákladov veriteľa na vymáhanie, alebo môže priznať časť zodpovedajúcu konkrétnym a primeraným nákladom súvisiacim s vymáhaním v ich skutočnej výške. Určenie okolností rozhodujúcich pre to, aby súd priznal náhradu trov vymáhania pohľadávok v primeranej výške sa riadi skutkovými okolnosťami konkrétneho prípadu skúmaného rozhodujúcim

a) pre obchodné transakcie, pri ktorých je dlžníkom je verejný zdravotnícky subjekt - úrok vo výške rovnajúcej sa súčtu referenčnej sadzby Národnej banky Poľska a osem percentuálnych bodov,

b) pre obchodné transakcie, kde dlžníkom nie je účtovná jednotka v postavení verejného zdravotníckeho subjektu - úrok vo výške rovnajúcej sa sume referenčnej sadzby Národnej banky Poľska a desať percentuálnych bodov;“

¹⁶ Podľa právnej úpravy, platnej do dňa 23.02.2021, odo dňa vzniku nároku veriteľa na úroky z omeškania je bez vyzvania splatný nárok veriteľa voči dlžníkovi na náhradu nákladov súvisiacich s uplatnením pohľadávky. Výška paušálnych nákladov na vymáhanie pohľadávky je stanovená ekvivalentom 40 Eur, prepočítaným na PLN priemerným výmenným kurzom eura, vyhláseným Národnou Bankou Poľska v posledný pracovný deň mesiaca, ktorý predchádza mesiacu, v ktorom sa peňažný záväzok stal splatným. Ak výška paušálnych nákladov súvisiacich s uplatnením pohľadávky, ktorá vznikla v dôsledku omeškania dlžníka s platbou v obchodnej transakcii presiahne sumu ekvivalentu 40 Eur, vzniká veriteľovi nárok na náhradu týchto nákladov, vrátane trov súdneho konania, znížených o túto sumu.

¹⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu z 12. decembra 2019, sp. zn. III CZP 48/19 [online] 2020. [cit. 2022.01.26.] Dostupné na: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/iii-czp-48-19-zwrot-kosztow-odzyskiwania-naleznosci-w-522847616>.

súdom. Najvyšší súd v rozhodnutí apeloval na primeranosť nákladov na odmenu advokáta alebo inkasnej spoločnosti, pričom východiskom pre posúdenie primeranosti nákladov spojených s uplatnením pohľadávky by mal byť kladený dôraz na trhové sadzby za poskytnutie služby vymáhania pohľadávok pre konkrétny typ pohľadávky. Najvyšší súd zároveň nevytlúčil možnosť súdov aplikovať v prípade uplatnenej paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky ustanovenia zákonov, upravujúcich inštitút zneužitia subjektívneho práva žalobcom.

S názorom poľského Najvyššieho súdu sa možno stotožniť aj v podmienkach slovenskej právnej úpravy, ktorá nevyklučuje právo veriteľa na paušálnu náhradu nákladov súvisiacich s uplatnením pohľadávky za každú neuhradenú pohľadávku bez ohľadu na právny základ jej vzniku, čoho dôkazom sú súdne rozhodnutia o tejto otázke, dokonca aj vo výške presahujúcej 40 Eur ak opodstatnenosť tak vysokej paušálnej náhrady nákladov veriteľ preukáže. Zároveň má súd právo veriteľovi paušálnu náhradu nákladov nepriznať, ak to vzhľadom na okolnosti bude považovať za dôvodné.

5. Paušálna náhrada nákladov v podmienkach maďarskej právnej úpravy

Maďarská legislatíva transponovala do svojho právneho poriadku smernicu prijatím samostatného právneho predpisu, konkrétne Zákona č. 2016 IX o paušálnych nákladoch na vymáhanie (ďalej ako „Zákon č. 2016 IX“)¹⁸. Právna úprava Zákona č. 2016 IX sa vzťahuje na všetky platby za obchodné transakcie, vznikajúce medzi podnikateľmi a medzi podnikateľom a obstarávateľom, a to aj v prípade ak obstarávateľ nie je povinný vykonať verejné obstarávanie. Maďarská právna úprava, obdobne ako slovenská, zakotvuje v prípade omeškania dlžníka s plnením platobnej povinnosti z obchodnej transakcie nárok veriteľa na paušálnu náhradu nákladov v súvislosti s uplatnením pohľadávky vo fixne stanovenej výške 40 Eur.

Veriteľ môže požadovať náhradu 40 Eur aj v maďarskej mene, vo forintoch, a to vo výške určenej na základe centrálného výmenného kurzu Maďarskej národnej banky, platného v prvý deň začiatku omeškania. Zákonná úprava zároveň ustanovuje, že zmluvná doložka, ktorá vylučuje paušálne náklady v súvislosti s uplatnením pohľadávky alebo ktorá ich stanovuje nižšej výške ako 40 Eur, je neplatná.

Nemožno však opomenúť skutočnosť, že veriteľ je oprávnený uplatniť si voči dlžníkovi paušálnu náhradu nákladov na vymáhanie v prekluzívnej lehote jedného roka, ktorá začína plynúť od vzniku omeškania dlžníka s uhradením pohľadávky. Zákon č. 2016 IX zároveň ustanovuje, že dlžník nie je povinný zaplatiť paušálnu náhradu nákladov, ak veriteľ upustí od vymáhania pohľadávky.

Maďarská právna úprava poňala zmysel smernice tak, že priznáva paušálnu náhradu nákladov len v prípade vymáhania pohľadávky, a teda jej dobrovoľné plnenie dlžníkom, ktorý je v omeškaní s plnením svojho záväzku možno analogicky považovať za bezdôvodné obohatenie veriteľa. Zároveň prekluzívnou lehotou časovo limituje veriteľa na uplatnenie si nákladov spojených s uplatnením pohľadávky v lehote jedného roka, čo možno vnímať ako mechanizmus motivujúci veriteľov uplatňovať si svoje pohľadávky v kratšej lehote, ako je to v podmienkach slovenskej, či českej právnej úpravy, čo môže viesť k rýchlejšiemu uplatňovaniu si platobných nárokov. Zároveň však uplynutím pomerne krátkej jednoročnej prekluzívnej lehoty na uplatnenie si paušálnej náhrady nákladov súvisiacich s uplatnením pohľadávky táto zaniká, čím tento inštitút následne stráca svoje uplatnenie a opodstatnenie.

¹⁸ Zákon č. 2016 IX o paušálnych nákladoch na vymáhanie [online]. [cit. 2022.01.17.] Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600009.tv>

Záver

Inštitút paušálnej náhrady nákladov spojených s uplatnením pohľadávky má nepochybne za cieľ motivovať podnikateľské subjekty venovať pozornosť tomu, aby svoje záväzky plnili riadne a včas. Záverom však možno konštatovať, že právna úprava analyzovaného právneho nároku nie je natoľko precízna a jednoznačná, aby v praxi nespôsobovala aplikačné problémy. Tie súvisia najmä s otázkou, či veriteľovi patrí nárok na paušálnu náhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky vo výške 40 Eur za každú uplatnenú faktúru osobitne, alebo jednorazovo za všetky pohľadávky, ktoré majú rovnaký právny základ. Zjednotenie právnych názorov na túto problematiku môže v podmienkach Slovenskej republiky priniesť buď novelizácia právnej úpravy, ktorá by túto problematiku precizovala a odstránila tak jej doterajšiu nejednoznačnosť, alebo rozhodnutie Veľkého senátu Najvyššieho súdu, ktoré vo významnej miere zabezpečuje následnú kontinuitu a stabilitu v rozhodovaní súdov.

Otázka rozsahu uplatnenia paušálnej náhrady nákladov vo vzťahu k jednotlivým pohľadávkam veriteľa a ich právneho základu taktiež nie je explicitne a bez akýchkoľvek pochybností legislatívne upravená v žiadnom zo štátov stredo európskeho priestoru (krajiny V4) a táto otázka je, podobne ako v Slovenskej republike, ponechaná najmä na rozhodovaciu prax súdov jednotlivých krajín.

V komparácii s právnou úpravou Slovenskej republiky je maďarská právna úprava tohto inštitútu posilnená jednoročnou premlčacou dobou, určenou na jeho uplatnenie, úlohou ktorej je motivovať veriteľa k pomerne rýchlemu súdnemu uplatneniu svojej pohľadávky. V Poľsku je výška paušálnej náhrady nákladov nárokovateľná vo výške, zvyšujúcej sa v závislosti od výšky pohľadávky, čo môže taktiež plniť vyššiu motivačnú funkciu a zároveň vo vyššej miere odzrkadľovať výšku nákladov súvisiacich s uplatnením pohľadávky.

Literatúra

1. Dôvodová správa k Zákonu č. 9/2013 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
2. Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 24. novembra 2020 so sp. zn. I. ÚS 865/20 [online] 2021. [cit. 2022.01.14.] Dostupné na: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezy/2020/I_US_865_20_na_web.pdf
3. OVEČKOVÁ, O. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Zväzok II. (§ 261 až 775). Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. 1248 s. ISBN 9788081685736.
4. Rozhodnutie Najvyššieho súdu z 12. decembra 2019, sp. zn. III CZP 48/19 [online] 2020. [cit. 2022.01.26.] Dostupné na: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/iii-czp-48-19-zwrot-kosztow-odzyskiwania-naleznosci-w-522847616>.
5. Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 13. septembra 2018 vo veci C-287/1718 [online] 2018. [cit. 2022.01.14.] Dostupné na: file:///C:/Users/HP/Downloads/CaseLaw33_Komplet_FINAL_PUBLIC_2018-10OKT-25.pdf
6. Uznesenie Súdneho dvora EÚ z 11. apríla 2019 vo veci C-131/18 [online] 2019. [cit. 2022.01.14.] Dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=213002&pageIndex=0&doclang=sk&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3922795>
7. Zákon č. 2016 IX o paušálnych nákladoch na vymáhanie [online]. 2017. [cit. 2022.01.17.] Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600009.tv>

8. Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník
9. Zákon z 8. marca 2013 o predchádzaní nadmernému omeškaniu obchodných transakcií [online] 2021. [cit. 2022.01.24.] Dostupné na: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20130000403>

POSTAVENIE ŽALOBCOV V SPOROCH PROTI POSKYTOVATEĽOM ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI¹

JUDr. Miroslava Kušníriková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
miroslava.kusnirikova@upjs.sk

JUDr. Vikória Kol'veková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
viktoria.kolvekova@student.upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-26>

Abstrakt

Obsahom nasledujúceho príspevku bude analýza postavenia žalobcov, ktorí svoj nárok voči poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti odvodzujú od tvrdeného *non lege artis* poskytnutia zdravotnej starostlivosti, v dôsledku ktorého sa domáhajú náhrady škody na zdraví a/alebo náhrady nemajetkovej ujmy. Cieľom príspevku autoriek je analyzovať postavenie žalobcov v tzv. medicínskom spore za účelom potvrdenia alebo vyvrátenia hypotézy, či v zmysle *de lege lata* právnej úpravy je status žalobcov, ako „štandardných“ sporových strán pri uplatňovaní ich nárokov vyhovujúci, s prihliadnutím na princíp rovnosti strán. Uvedené budeme skúmať jednak v kontexte poslaneckého návrhu zákona, ktorým bol zámer novelizovať CSP tak, aby sa spory s ochranou slabšej strany rozšírili o žalobu o náhradu škody a nemajetkovej ujmy v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, ako aj vo svetle aktuálnej rozhodovacej činnosti všeobecných súdov pri prejednaní a rozhodovaní týchto sporov.

Abstract

The following article will analyze the position of claimants who derive their claim against a healthcare provider from the alleged *non lege artis* provision of healthcare, as a result of which they seek compensation for damage to health and / or non-pecuniary damage. The aim of the paper is to analyze the position of plaintiffs in the so-called medical dispute in order to confirm or rebut the hypothesis that, according to the *de lege lata* legislation, the applicants' status as 'standard parties to the dispute is satisfactory in the exercise of their claims, having regard to the principle of equality of arms. We will examine this both in the context of the usefulness of the parliamentary bill, which was intended to amend the CSP so that disputes with the protection of the weaker party extend to damages and non-pecuniary damages in connection with the provision of health care, as well as the current decision-making of general courts in negotiating and resolving such disputes.

Kľúčové slová: pacient, *non lege artis* zdravotná starostlivosť, spory s ochranou slabšej strany

Key words: patient, *non lege artis* health care, disputes with the protection of the disadvantaged party

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva.

Úvod

V zmysle čl. 40 zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky má každý právo na ochranu zdravia. Zdravie je hodnotou chránenou nielen normami občianskeho práva, ale aj normami ďalších právnych odvetví, predovšetkým verejného práva. K predĺženiu života, zvýšeniu kvality života, prevencie, dispenzarizácie, diagnostiky a liečby slúži zdravotná starostlivosť, ktorej podmienky poskytovania, včítane práv a povinností pacientov a poskytovateľov zdravotnej starostlivosti upravuje zákon č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len ako „zákon o zdravotnej starostlivosti“). Zdravotná starostlivosť sa tak týka bezprostredne základných a najdôležitejších hodnôt chránených právom.² Ak poskytovateľ zdravotnej starostlivosti postupuje v súlade s ust. § 4 ods. 3³ tohto zákona, je zdravotná starostlivosť poskytnutá správne. *A contrario* sa o nesprávne poskytnutú zdravotnú starostlivosť jedná vtedy, ak je prítomný nesúlad s poznatkami lekárskej vedy a štandardnými diagnostickými a terapeutickými postupmi, ktoré sú dostupné v čase jej poskytnutia.

V prípade, ak dôjde k poškodeniu zdravia pacienta alebo ujme na jeho osobnostných právach v príčinnej súvislosti s nesprávnym poskytnutím zdravotnej starostlivosti, nastupuje zodpovednosť poskytovateľa za škodu podľa ust. § 420 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“), resp. zodpovednosť za ujmu na osobnostných právach v zmysle ust. § 11 a nasl. OZ. Tak nárok na náhradu škody, ako aj nárok na náhradu nemajetkovej ujmy, pozostávajú zo štandardných zodpovednostných predpokladov, ktorými sú protiprávny úkon/zásah do osobnostných práv, škoda na zdraví resp. ujma na osobnostných právach, príčinná súvislosť medzi týmito dvoma predpokladmi a zavinenie, ktoré sa prezumuje.⁴

V posledných rokoch je v aplikačnej praxi všeobecných súdov (vrátane názorov najvyšších súdnych autorít), badať príklon k tomu, že sa na civilné spory o náhradu škody na zdraví alebo náhradu nemajetkovej ujmy, ktoré majú pôvod v nesprávne poskytnutej zdravotnej starostlivosti, súhrne označovanej ako tzv. medicínske spory, hľadá ako na nie štandardné sporové konanie a žalobcom je priznávaný *ad hoc* status slabšej strany.

1.1 Žaloba o náhradu škody a náhradu nemajetkovej ujmy vo svetle navrhovanej novely CSP

Snaha o začlenenie tzv. medicínskych sporov medzi spory s ochranou slabšej strany pod názvom „Žaloba o náhradu škody a náhradu nemajetkovej ujmy v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti“, už bola predmetom záujmu⁵ skupiny poslancov

² ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva*. Belanium. Banská Bystrica. 2016. str. 41

³ Poskytovateľ je povinný poskytovať zdravotnú starostlivosť správne. Zdravotná starostlivosť je poskytnutá správne, ak sa vykonajú všetky zdravotné výkony na správne určenie choroby so zabezpečením včasnej a účinnej liečby s cieľom uzdravenia osoby alebo zlepšenia stavu osoby pri zohľadnení súčasných poznatkov lekárskej vedy a v súlade so štandardnými postupmi na výkon prevencie, štandardnými diagnostickými postupmi a štandardnými terapeutickými postupmi pri zohľadnení individuálneho stavu pacienta

⁴ Otázke zodpovednosti za škodu spôsobenú pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti okolnosťami, ktoré majú svoj pôvod v povahe prístroja, a úvahe o možnom náraste medicínskych sporov pri takto koncipovanej skutkovej podstate sa venoval Koromház. K uvedenému bližšie pozri KOROMHÁZ, P.: *Zodpovednosť za škodu spôsobenú pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti okolnosťami, ktoré majú svoj pôvod v povahe prístroja*. In: Právni ROZPRÁVY 2017 : mezinárodná vedecká konferencia oblasti práva a právnických vied - Právni rozpravy 2017 s podtitulem "Právo a bezpečnosť". 2017. str. 157-163

⁵ Predmetná navrhovaná novela CSP riešila aj spory o náhradu škody pri výkone verejnej moci, ktorá však nebude predmetom tohto príspevku

zákonodarného zboru, avšak nenašla dostatočnú podporu a neprešla ani do druhého čítania. Predmetný návrh novely jej navrhovatelia odôvodnili poukazom na tú skutočnosť, že pacient je jednoznačne spotrebiteľom pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, a preto sa javí nespravodlivé, že mu nie je priznaný status slabšej strany v civilnom sporovom konaní⁶. S pohnútkou návrhu novely CSP sa nestotožňujeme, a to z prozaického dôvodu. Ak by pacient bol skutočne spotrebiteľom, vzťahoval by sa na neho *ex lege* režim individuálnych spotrebiteľských sporov podľa ust. § 290 a nasl. CSP. Na uvedené poukázal vo svojom rozhodnutí Krajský súd v Prešove⁷, keď síce potvrdil rozhodnutie súdu prvej inštancie, avšak z odôvodnenia vyplýva, že súd prvej inštancie sa dopustil nesprávneho právneho posúdenia, ak nárok žalobcu (poskytovateľa zdravotnej starostlivosti) na zaplatenie úhrady za neodkladne poskytnutú zdravotnú starostlivosť žalovanej, ktorá bola samoplatcom, posúdil podľa ustanovení vzťahujúcich sa na spotrebiteľské vzťahy,⁸ čím krajský súd jasne deklaroval, že pacient je v prípadnom civilnom konaní štandardnou sporovou stranou.

V tejto časti príspevku analyzujeme navrhovanú úpravu novely CSP v otázke jej potenciálneho prínosu pre dosiahnutie cieľa, ktorým je „dorovnanie“ postavenia žalobcov proti poskytovateľom zdravotnej starostlivosti, a to aj v kontexte aktuálnej aplikačnej praxe všeobecných súdov, ktorí k žalobcom v medicínskych sporoch pristupujú rozdielne. Cieľom analýzy bude vyvodenie záveru o potrebe legálneho priznania statusu slabších strán žalobcom medicínskych sporov, a tiež zhodnotenie prínosnosti navrhovanej novely k dosiahnutiu základného cieľa, ktorým je dorovnanie postavenia k žalovanému – poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti.

Navrhovaná novela CSP počítala so zavedením kauzálnej príslušnosti, kedy by na prejednanie boli kauzálne príslušné 3 sudy, a to Okresný súd Bratislava I pre obvody Krajského súdu v Bratislave, Krajského súdu v Trnave a Krajského súdu v Nitre, ďalej Okresný súd Banská Bystrica pre obvody Krajského súdu v Banskej Bystrici, Krajského súdu v Žiline a Krajského súdu v Trenčíne, a Okresný súd Košice⁹ pre obvody Krajského súdu v Košiciach a Krajského súdu v Prešove. Z dôvodu narastajúceho počtu žalôb, kde žalobcovia svoj nárok odvádzajú práve od nesprávneho poskytnutia zdravotnej starostlivosti, ktoré spravidla svojou odbornou zložitou vyžadujú aj nariadenie znaleckého dokazovania, máme za to, že navrhovaná kauzálna príslušnosť má svoje opodstatnenie a špecializácia súdov na tento druh agendy je žiaduca. Výhrady však možno mať k „oklieštenému“ počtu navrhovaných kauzálne príslušných súdov, ktorými sú len tri okresné sudy, čo vzhľadom na narastajúci počet žalôb nepovažujeme za dostačujúce a navrhovali by sme, aby bol kauzálne príslušný jeden okresný súd pre obvod každého krajského súdu, pričom určenie kauzálne príslušného okresného súdu by malo jednoznačne reflektovať na skutočnosť, či predmetný okresný súd je podľa aktuálnych pravidiel určovania podmienok miestnej príslušnosti príslušný z dôvodu, že v jeho obvode má sídlo poskytovateľ zdravotnej starostlivosti. Uvedené navrhujeme s prihliadnutím na tú skutočnosť, že takéto okresné sudy už majú skúsenosti s prejednaním a rozhodovaním medicínskych sporov, a odbornosť sudcov príslušných okresných súdov, včítane ich doterajších skúseností s touto agendou, by predstavovali základy, na ktorých by bola špecializácia súdov pre tento druh agendy ďalej rozvíjaná.

⁶dôvodová správa k navrhovanej novele Civilného sporového poriadku dostupná na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7309>

⁷ Rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 28. mája 2020, sp. zn. 19Co/96/2019, bod 17

⁸ je však potrebné uviesť, že nároky majúce pôvod v poskytovaní zdravotnej starostlivosti sú posudzované aj podľa ustanovení § 290 a nasl. CSP (napríklad rozsudok Okresného súdu Prešov zo dňa 18. januára 2022, sp. zn. 16C/80/2021)

⁹ Navrhovaná novela riešila len Okresný súd Košice, bez zohľadnenia skutočnosti o existencii Okresného súdu Košice I, Okresného súdu Košice II a Okresného súdu Košice – okolie

Podľa navrhovanej novely, medicínske spory mali byť zaradené do tretej časti druhej hlavy CSP, ktorá by sa doplnila o štvrtý diel pod názvom „Žaloba o náhradu škody a nemajetkovej ujmy v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti“ (ďalej len ako „medicínske spory“), čo považujeme s prihliadnutím na systematiku CSP a dôvody navrhovanej novely, za logicky navrhované začlenie. Ich zaradenie medzi spory s ochranou slabšej strany by obstálo aj s prihliadnutím na aktuálnu aplikačnú prax, ktorá žalobcov prirovnáva k slabším stranám.

Navrhovatelia novely medicínske spory vymedzili ako „*spor medzi žalobcom – fyzickou osobou, ktorá tvrdí, že bola poškodená na svojich právach, zdraví, dôstojnosti, majetku, osobnostných právach alebo iných právach pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti a žalovaným, ktorým je poskytovateľ zdravotnej starostlivosti.*“ S navrhovanou definíciou medicínskych sporov sa však nestotožňujeme, nakoľko máme za to, že táto opomína tzv. sekundárnych žalobcov, ktorí svoj nárok tiež odvodzujú z titulu *non lege artis* poskytnutej zdravotnej starostlivosti ich blízkej osobe. V zmysle navrhovanej úpravy mal byť status slabšej strany priznaný výlučne žalobcovi, ktorý tvrdí, že bol poškodený na svojich právach, zdraví, dôstojnosti, majetku, osobnostných právach alebo iných právach pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti (ust. § 323a navrhovanej novely CSP). Z uvedeného dôvodu je zrejmé, že navrhovatelia ráтали so slabšou stranou len v tzv. užšom slova zmysle, a to len s pacientom, ako primárne poškodenou fyzickou osobou v príčinnej súvislosti s poskytnutím zdravotnej starostlivosti. Na uvedenom mieste je potrebné uviesť, že z dôvodu primárneho zodpovednostného vzťahu medzi poškodeným pacientom a poskytovateľom zdravotnej starostlivosti, do úvahy prichádzajú aj tzv. sekundárne zodpovednostné vzťahy, v rámci ktorých sú aktívne vecné legitimované blízke osoby v zmysle ust. § 116 OZ, ktoré sa spravidla domáhajú náhrady nemajetkovej ujmy¹⁰, ktorá im vznikla v dôsledku *non lege artis* poskytnutia zdravotnej starostlivosti ich blízkej osobe, u ktorej nastalo buď poškodenie zdravia alebo dokonca smrť. Máme za to, že definícia medicínskych sporov by mala reflektovať na túto skutočnosť a umožniť priaznivejšie postavenie aj týmto žalobcom, ktorí pre svoj úspech v spore musia preukázať protiprávny úkon žalovaného, spočívajúci v nesprávnom poskytnutí zdravotnej starostlivosti, ktoré bolo v príčinnej súvislosti so škodou na zdraví, resp. ujmou na osobnostných právach ich blízkej osoby, t.j. v ich prípade je protiprávnym úkonom zodpovednosť poskytovateľa zdravotnej starostlivosti za vznik škody, resp. ujmy pacienta.

Výhrady možno mať aj k navrhovanému "obsahu" práv, o ktorých žalobca musí v podanej žalobe tvrdiť, že boli dotknuté. S prihliadnutím na tú skutočnosť, že v dôsledku poškodenia zdravia sa poškodenému „otvára“ škála nárokov z titulu náhrady škody a s prihliadnutím na skutočnosť, že koncepcia ochrany osobnosti v ust. § 11 OZ ráta s demonštratívnym výpočtom dotknutých práv, sa domnievame, že by postačovalo, ak by sa definícia medicínskych sporov podľa ust. § 323a navrhovanej novely upravila nasledovne: „*Medicínsky spor na účely tohto zákona je spor medzi žalobcom – fyzickou osobou, ktorá tvrdí, že jej vznikla škoda na zdraví alebo ujma na osobnostných právach majúca pôvod v non lege artis poskytnutí zdravotnej starostlivosti a žalovaným, ktorým je poskytovateľ zdravotnej starostlivosti.*“ Navrhované znenie by podľa nášho názoru pokrývalo tak možnosť uplatňovať celú škálu nárokov na náhradu škody, ako aj náhradu nemajetkovej ujmy z primárneho vzťahu medzi poškodeným pacientom a poskytovateľom zdravotnej starostlivosti, ako aj nároky tzv. sekundárnych žalobcov, ktorí sú blízkyimi osobami poškodeného.

¹⁰ nie je však možné vylúčiť ani nárok na náhradu vecnej škody, napríklad z dôvodu vynaložených primeraných nákladov súvisiacich s pohrebom v zmysle ust. § 449 ods. 2 OZ alebo náhradu účelne vynaložených nákladov spojených s liečením podľa ust. § 449 ods. 1 OZ, pokiaľ ich blízka osoba vynaložila (ust. § 449 ods. 1 OZ)

Ust. § 323c navrhovanej novely preberá rozšírenú manudukačnú povinnosť vo vzťahu k slabšej strane, čo je osobitosť príznačná pre spory s ochranou slabšej strany, ktorá je pre naplnenie čl. 6 CSP, nepostrádateľná. Pre účely zachovania rovnakej terminológie v procesnom kódexe by sme však navrhovali, aby sa veta „Súd pri prvom procesnom úkone žalobcu zrozumiteľným spôsobom preukázateľne poučí o.....“ zmenila na „Súd pri prvom procesnom úkone vo vzťahu k žalobcovi vhodným spôsobom žalobcu poučí o...“ tak, ako to upravujú ust. §§ 292, 309 a 318 CSP.¹¹

Ust. § 323d navrhovanej novely obsahuje tzv. modifikovanú podobu prejednávacieho princípu, obdobnú úprave v individuálnych pracovnoprávných sporoch podľa ust. § 319 CSP, ktorá prísnosť štandardného sporového konania spočívajúcu takmer v absolútnej nemožnosti súdu vykonať nenavrhnutý dôkaz¹² zmierňuje tak, že súd môže vykonať aj dôkazy, ktoré slabšia strana nenavrhla, ak je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci, pričom zamestnávateľ a zaväzuje poskytnúť pri obstaraní alebo zabezpečení takéhoto dôkazu súčinnosť, ak to možno od neho spravodlivo požadovať (viď ust. § 319 CSP). Navrhované znenie ust. § 323d novely však už známu modifikovanú podobu prejednávacieho princípu ešte viac zjemňuje tak, že vykonanie nenavrhnutého dôkazu neviaže na nevyhnutnosť, ale prípustnú ingerenciu súdu viaže len na kritériá potrebnosti a účelnosti. Takisto poskytovateľ a zdravotnej starostlivosti viaže pre dosiahnutie tohto účelu k poskytnutiu súčinnosti, a to dokonca bez dovetku známeho z individuálnych pracovnoprávných sporov, „ak to možno od žalovaného spravodlivo požadovať“. Domnievame sa, že navrhovaná úprava vybočuje z medzí čl. 6 CSP, a má za následok postrádanie základných charakteristík sporového konania, kedy nekladie dôraz na diligenciu sporovej strany, ale len z dôvodov účelnosti a potrebnosti umožňuje súdu nahradiť splnenie dôkaznej povinnosti žalobcu, čo výrazne oslabuje princíp kontradiktórnosti, ktorý má mať svoje pevné miesto aj v sporoch s ochranou slabšej strany. Slabšiu stranu takisto zaťažuje¹³ povinnosť tvrdenia a dôkazná povinnosť, a na to nadväzujúce unesenie bremena tvrdenia a dôkazného bremena. Osobitnú úpravu prejednávacieho princípu, by sme preto navrhovali v podobe, ktorá umožňuje súdu vykonať nenavrhnutý dôkaz, len ak je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci, prostredníctvom ktorého by sa zachovalo kontradiktórne postavenie strán sporu a zároveň, súd by mal zachovanú možnosť vykonať aj nenavrhnutý dôkaz, z dôvodu jeho nevyhnutnosti pre rozhodnutie.

Ust. § 323e ods. 1 navrhovanej novely upravuje odklon od štandardnej podoby uplatňovania koncentračného princípu, čím nepochybne uľahčuje postavenie žalobcu v spore tak, že tento je oprávnený uplatňovať prostriedky procesného útoku, resp. obrany bez rizika vyvodenia procesnej preklúzie majúcej za následok neprihliadnutie na ich uplatnenie z dôvodu nevčasnosti. Obdobne, ako pri antidiskriminačných sporoch a individuálnych spotrebiteľských sporoch nám chýba obdobné ustanovenie ako je § 291 ods. 3 CSP, ktoré priaznivejšiu úpravu koncentračného princípu priznáva slabšej strane, len pokiaľ nemá kvalifikovanú pomoc zabezpečenú advokátom. Z uvedého dôvodu by sme navrhovali, aby zastúpenie žalobcu advokátom malo za následok uplatňovanie koncentrácie v jej štandardnej podobe, nakoľko kvalifikovaná pomoc advokáta musí predstavovať dostatočnú záruku riadneho a včasného uplatňovania prostriedkov procesného útoku a obrany.

Ods. 2 predmetného ustanovenia v sebe subsumuje tzv. obrátenie dôkazného bremena, ktoré má za následok stav, že za situácie, ak žalobca oznámi skutočnosť, z ktorých sa možno dôvodne domnievať že došlo k pochybeniu žalovaného pri poskytnutí zdravotnej

¹¹ nad zmenou koncepcie rozšírenej poučovacej povinnosti viazanej len k prvému procesnému úkonu v prospech jej opakovanej aplikácie na základe vhodnosti pozri FILIČKO, V.: *Nové prostriedky ochrany spotrebiteľa v spotrebiteľských sporoch podľa CSP* In: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, č. 1, ročník 6, rok 2018, s. 81. ISSN: 1339 - 3995

¹² výnimky sú ukotvené v ust. § 185 ods. 2 a 3 CSP

¹³ Rozsudok Okresného súdu Žilina zo dňa 27. júla 2018, sp. zn. 6Cpr/1/2012

starostlivosti, nebude žalobca povinný preukázať skutočnosti odôvodňujúce jeho nárok, majúce za následok jeho priznanie súdom, ale práve žalovaný bude povinný preukázať, že k porušeniu práv žalobcu, k vzniku škody alebo k vzniku nemajetkovej ujmy nedošlo. Nakoľko navrhovaná úprava má širšie súvislosti, pri ktorej je potrebné poukázať aj na aktuálnu rozhodovaciu činnosť všeobecných súdov, s identifikáciou základného aspektu, ktorý robí spravodlivé prejednanie a rozhodnutie medicínskych sporov obtiažnym, uvedené bude obsahom nasledujúcej časti príspevku.

Ustanovenie § 323f navrhovanej novely vylučuje vydanie kontumačného rozsudku v neprospech žalobcu, čím nadväzuje na protektívnu funkciu sporov s ochranou slabšej strany, ktoré ani pri pasivite slabšej strany neumožňujú jej okamžitú kontumačnú prehru. Za prekvapujúce však považujeme pokračovanie tohto navrhovaného ustanovenia, ktoré ustanovenia o sudcovskej a zákonnej koncentrácii konania navrhuje vylúčiť, ak by ich uplatnenie bolo v neprospech slabšej strany, ktorého význam akosi postrádame, nakoľko modifikovaná podoba koncentračného princípu je navrhovaná v predchádzajúcom ustanovení a kopíruje aktuálnu *de lege lata* právnu úpravu osobitnej podoby koncentrácie v sporoch s ochranou slabšej strany, ktorá sudcovskú koncentráciu vylučuje a zákonnú posúva na moment vyhlásenia rozhodnutia súdu prvej inštancie.¹⁴ Z uvedeného dôvodu tak nie je jasný účel navrhovanej úpravy, pričom ani dôvodová správa neponúka ozrejmenie jeho zaradenia zo strany navrhovateľov.¹⁵

1.2 Koncepcia obrátenia dôkazného bremena ako riešenie nerovného postavenia strán sporu v medicínskych sporoch?

Z navrhovanej novely CSP práve ust. § 323e ods. 2 zásadným spôsobom reflektuje na tvrdené (ne)rovné postavenie strán sporu a zakotvuje tzv. obrátenie dôkazného bremena. Navrhovaná úprava korešpondovala aj s prezentovaným názorom Ústavného súdu SR, ktorý poukázal jednak na nerovné postavenie žalobcu – pacienta voči poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti a zároveň sa vyslovil za spravodlivé usporiadanie procesných vzťahov medzi stranami sporu v týchto typových situáciách, ktoré podľa názoru Ústavného súdu SR vyžaduje, aby slabšie postavenie poškodeného pacienta bolo kompenzované napríklad odklonom od základnej konštrukcie delenia bremena tvrdenia alebo dôkazného bremena, a to napríklad jeho sekundárnym prenesením na žalovaného.¹⁶ Domnievame sa však, že novelou navrhované znenie nerieši podstatu základnej problematiky rozhodovania medicínskych sporov, ktorou je len výnimočne (ak vôbec) spornosť v otázke vzniku škody (resp. ujmy na osobnostných právach), ale spravidla¹⁷ je spornou otázkou vyžadovanej miery existencie príčinnej súvislosti, ktorá je determinantom, na základe ktorého súd buď žalobe vyhovie alebo ju v celom rozsahu zamietne. Toho času, preukázanie toho, že žalovaný zodpovedá za žalobcom tvrdenú škodu na zdraví, resp. ujmu na osobnostných právach, zaťažuje žalobcu.

K prenosu dôkazného bremena by v zmysle navrhovanej novely malo dôjsť už za tej situácie, že zo skutočností, ktoré sú obsahom žaloby, sa možno dôvodne domnievať, že došlo k pochybeniu žalovaného pri poskytnutí zdravotnej starostlivosti. K splneniu tejto podmienky bude žalobcovi spravidla slúžiť tzv. oznámenie o výsledku prešetrenia podnetu Úradom pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou (ďalej len „UDZS“), v závere ktorého bude vyslovené

¹⁴ k uvedenému pozri MOLNÁR, P., KUŠNÍRIKOVÁ, M. K novotám v sporoch s ochranou slabšej strany. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. č. 4. 2021. s. 44-50. ISSN 1335-1079

¹⁵ dostupná na <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=465968>

¹⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 716/2016 z 24. októbra 2017

¹⁷ k uvedenému pozri napríklad Rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 23. marca 2022, sp. zn. 24Co/71/2021, rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 17. marca 2016, sp. zn. 13Co/159/2014, rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 15. marca 2022, sp. zn. 11Co/91/2021

porušenie ust. § 4 ods. 3 zákona o zdravotnej starostlivosti žalobcovi, žalovaným. V prípade, ak by žalobca takýmto oznámením UDSZ nedisponoval, resp. v závere by bolo vyslovené neporušenie ust. § 4 ods. 3 zákona o poskytovaní, uvedené ani za súčasnej *de lege lata* úpravy nepredstavuje prekážku pre možnosť podať civilnú žalobu. Pozícia žalobcu je značne zjednodušená v prípade, ak disponuje výsledkom o prešetrení, v závere ktorého je skonštatované porušenie poskytovateľa. V takom prípade sa v civilnom konaní vychádza z toho, že prvý zodpovednostný predpoklad je preukázaný a súd má skúmať už len zostávajúce predpoklady tvrdeného porušeného zodpovednostného vzťahu

Na tomto mieste si dovoľíme poukázať na, podľa nášho názoru, nesprávne pristupovanie k protokolu o vykonanom dohľade, ktorým UDZS uložil poskytovateľovi pokutu pri zistení pochybenia, pre účely civilného konania. Krajský súd v Prešove¹⁸ sa vo svojom rozhodnutí vyjadril, že protokol o vykonanom dohľade, v ktorom je skonštatované pochybenie pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, preukazuje splnenie všetkých predpokladov zodpovednosti za škodu, s čím sa nestotožňujeme, nakoľko UDZS v dohľadovom konaní skúma výlučne správnosť postupu poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, t.j. správnosť a včasnosť zvolených postupov v celej reťazi postupov v rámci poskytovania zdravotnej starostlivosti v dohľadovom období a nevyjadruje sa k prípadnej škode na zdraví a už vôbec nie k príčinnej súvislosti medzi vytýkaným pochybením poskytovateľa a škodlivým následkom. Z uvedeného dôvodu je tak záver UDZS o pochybení poskytovateľa pre účely civilného konania podstatný len čo do prvého predpokladu zodpovednosti za škodu, a to protiprávneho úkonu. V žiadnom prípade tento záver neprejudikuje výsledok civilného konania a sám o sebe nemôže založiť zodpovednosť žalovaného. Je preto takmer pravidlom, že v medicínskych sporoch sa nariaďuje znalecké dokazovanie s cieľom potvrdiť alebo vyvrátiť prítomnosť zostávajúcich zodpovednostných predpokladov, pričom nie je vylúčená ani situácia, že komplexné závery znaleckého dokazovania spochybnia aj existenciu protiprávneho úkonu, z ktorého sa v súdnom konaní vychádzalo z dôvodu záverov dohľadového konania pred UDZS.

Navrhované znenie novely skutočnosť, ktorá je rozhodujúca pre spravodlivé rozhodnutie týchto sporov, postráda, nakoľko viaže žalovaného k preukázaniu absencie tretieho predpokladu zodpovednosti za škodu, ktorým je vznik škody, resp. ujmy na osobnostných právach, čím práve žalovaný je povinný preukázať, že k tvrdenému vzniku škody na zdraví, resp. ujmy na osobnostných právach žalobcu, nedošlo. Uvedené nepovažujeme za vhodné poňaté, nakoľko v medicínskych sporoch je škoda na zdraví predpokladom, ktorý máme spravidla splnený a práve uvedený aspekt je rozhodujúci pri skúmaní ďalších predpokladov, a to či poskytovateľ zdravotnej starostlivosti pochybil pri jej poskytovaní a či toto pochybenie bolo v príčinnej súvislosti so škodlivým následkom, ktorý pacient utrpel. Z uvedeného dôvodu tak máme za to, že tzv. prenos dôkazného bremena v zmysle navrhovanej novely, vôbec nerieši základnú problematiku medicínskych sporov, ba sa až domnievame, že by jej prijatie žalovaného poškodzovalo tým, že absenciu v poradí tretieho zodpovednostného predpokladu, by žalovaný spravidla nevedel preukázať.

Navrhovaný prenos dôkazného bremena na žalovaného tak, podľa nášho názoru, nie je spôsobilý riešiť podstatu obtiažnosti medicínskych sporov. Otázkou tak zostáva, či by spravodlivým riešením bol prenos dôkazného bremena v otázke, že žalovaný by musel preukázať, že za tvrdenú škodu na zdraví, resp. ujmu na osobnostných právach nezodpovedá alebo je riešením ponechanie štandardných pravidiel delenia dôkazného bremena v spojení s uplatňovaním aktuálne prevládajúcej koncepcie „*loss of chance*“, známej ako strata šance. Predmetná teória prelamuje požiadavku 100% potreby preukázania príčinnej súvislosti a porovnáva pravdepodobnosť šance na vyliečenie, predĺženia života, či odvrátenia smrti

¹⁸ Rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 17. marca 2016, sp. zn. 13Co/159/2014

v prípade, ak by postup poskytovateľa zdravotnej starostlivosti bol *lege artis*. K aplikácii predmetnej doktríny Krajský súd v Prešove uvádza, že „.... práve pri posudzovaní tejto zložky zodpovednosti za vznik škody je nutné posilniť slabšie postavenie pacienta vo vzťahu ku poskytovateľovi zdravotníckej starostlivosti tým, že nie je nutné stopercentne preukázať predmetnú príčinnú súvislosť, kedy stačí preukázať tzv. stratu šance, resp. stratu očakávania v tom zmysle, že postupom zdravotníckeho zariadenia, ktorý nebol v súlade s právom nepochybne došlo ku strate šance, že by bez nesprávneho lekárskeho zásahu bol následok na zdraví pacienta menší, respektíve žiadny.¹⁹ Predmetná doktrína však nie je všeobecne prijímaná a je možné sa stretnúť aj s názormi, že sa jedná o problematický koncept, ktorý len obchádza problémy spôsobené nemožnosťou objasniť kauzálne priebehy v určitých situáciách, ale k riešeniu týchto situácií v rovine kauzálnej nijak neprispieva.²⁰ S uvedeným sa stotožňujeme, nakoľko jej aplikácia skutočne nie je spôsobilá dosiahnuť tento cieľ, avšak domnievame sa, že pri správnej aplikácii predstavuje prostriedok umožňujúci spravodlivé usporiadanie nárokov medzi sporovými stranami.

Doktrína straty šance už bola opakovane²¹ uplatňovaná v rozhodovacej činnosti všeobecných súdov v prípade, ak o existencii príčinnej súvislosti pochybnosti neboli, akurát nebola splnená požiadavka o jej existencii v 100% miere v otázke, že práve vytýkané pochybenie pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, bolo jedinou a výlučnou príčinou,²² ktorá vyústila do vzniku škody, resp. ujmy. Z aplikačnej praxe je evidentné, že doktrína straty šance v podmienkach aktuálnej rozhodovacej činnosti všeobecných súdov, slúži ako prostriedok k vyvodu domnienky, že príčinná súvislosť je daná, ak sú pochybnosti o jej existencii v 100% miere, čo umožňuje súdu žalobou uplatnenému nároku vyhovieť v plnom rozsahu, pričom v prípade neaplikácie predmetnej doktríny, by žaloba musela byť zamietnutá z dôvodu absencie preukázania jedného zo zodpovednostných predpokladov. Vzhľadom k tomu, že aplikácia predmetnej teórie, sa už dostala do širšieho povedomia tak odbornej verejnosti, ako aj všeobecných súdov a jej neaplikácia je, dá sa povedať, skôr výnimkou, priklonili by sme sa k ponechaniu tejto koncepcie (ponechanie štandardnej úpravy delenia dôkazného bremena sa aj s prihliadnutím na základné pravidlá civilnej procesualistiky javí byť prirodzenejším), avšak s obligatórnou aplikáciou korekčných mechanizmov umožňujúcich znížiť požadovanú náhradu, práve z dôvodu určitej percentuálnej miery neistoty ohľadom príčinnej súvislosti, nakoľko sa domnievame, že na uvedený aspekt problematiky aplikačná prax doposiaľ neupriamovala dostatočnú pozornosť.

V nadväznosti na vyššie uvedené sa domnievame, že pokiaľ súd vyvodí záver o zodpovednosti žalovaného za pomoci aplikácie predmetnej doktríny, uvedené by sa malo premietnuť aj do výšky priznanej náhrady, na ktorú súd vyhovujúcim výrokom rozsudkom žalovaného zaviazá. Toho času nám nie je známe, aby všeobecné súdy skutočnosť, že existenciu príčinnej súvislosti vyvodili prostredníctvom doktríny straty šance, následne zohľadnili vo výške priznanej náhrady, ktorú znížili aplikáciou korekčných mechanizmov obsiahnutých v Občianskom zákonníku.

Pokiaľ žalobca v súdnom konaní preukáže, že nároky titulom zásahu do osobnostných práv podľa ust. § 13 ods. 1 OZ sú nedostačujúce, nakoľko bola v značnej miere znížená jeho dôstojnosť alebo vážnosť v spoločnosti, môže požadovať náhradu nemajetkovej ujmy, výška

¹⁹ Rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 28. novembra 2016, sp.zn. 8Co/298/2015

²⁰ DOLEŽAL, A – DOLEŽAL, T. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2016. s.191

²¹ k uvedenému pozri napríklad rozhodnutie Krajského súdu v Prešove zo dňa 28. novembra 2016, sp.zn. 8Co/298/2015, rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach z o dňa 21. júna 2016, sp.zn. 6Co/197/2015 alebo rozhodnutie Krajského súdu v Trnave zo dňa 25. júna 2019, sp.zn. 9Co/51/2019

²² recentné rozhodnutie Krajského súdu v Nitre však doktrínu straty šancí aplikuje aj za situácie, kedy priama príčinná súvislosť nie je daná a aj nepriama je nepravdepodobná (Uznesenie Krajského súdu v Nitre zo dňa 23. februára 2022, sp. zn. 25Co/31/2021)

ktorej je na úvahe súdu, pričom limitáciu voľnej úvahy súdu predstavuje zásada ne *ultra petitem*.²³ Určenie výšky náhrady nemajetkovej ujmy nie je svojvoľné, ale v zmysle ust. § 13 ods. 2 OZ má súd prihliadnuť jednak na závažnosť ujmy a tiež na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo. Predmetné pravidlá jednoznačne umožňujú výšku uplatnenej náhrady nemajetkovej ujmy žalobcom primerane znížiť, a teda v nami analyzovanej problematike sa domnievame, že by súd cez aplikáciu ust. § 13 ods. 3 OZ vedel zohľadniť skutočnosť, že žalobou uplatnenému nároku vyhovel, hoci ohľadom kauzálneho nexu nebola splnená podmienka jeho 100% existencie, čím by sa dosiahlo spravodlivé usporiadanie vzťahov medzi nárokom poškodeného na odškodnenie a nárokom žalovaného na zaviazanie k povinnosti plnenia v spravodlivej výške, zohľadňujúcej skutočnosť, že v predmetnom zodpovednostnom vzťahu je prítomná určitá percentuálna miera pochybností v existencii kauzálneho nexu.

Pri nároku na náhradu škody na zdraví, sa jej výška určuje podľa Prílohy č. 1 zákona č. 437/2004 Z.z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 273/1994 Z. z. o zdravotnom poistení, financovaní zdravotného poistenia, o zriadení Všeobecnej zdravotnej poisťovne a o zriaďovaní rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZBSSU“), v spojení s Oznámením Ministerstva zdravotníctva SR, ktoré vydáva opatrenie²⁴, ktorým sa ustanovuje výška náhrady za bolesť a výška náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia pre každý rok. Posudky o bolestnom a sťažení spoločenského uplatnenia, ktorých vzor je Prílohou č. 2 ZBSSU, sú spravidla už súčasťou podanej žaloby, ktorou žalobcovia deklarujú vznik škody na zdraví a tým preukazujú dôvodnosť nimi uplatneného nároku, resp. v prípade nariadenia znaleckého dokazovania, určí bodové ohodnotenie poškodenia zdravia súdom ustanovený znalec. Vychádzajúc z nami načrtnutej hypotézy, že aplikácia doktríny straty šancí, by mala obligatórne založiť korekciu výšky nárokov uplatnených žalobcami, v prípade náhrady škody na zdraví, by sa táto dosiahla aplikáciou ust. § 450 OZ, kedy z dôvodov hodných osobitného zreteľa je súd oprávnený náhradu škody znížiť s prihliadnutím k tej skutočnosti, ako ku škode došlo. Domnievame sa, že pokiaľ bolo splnenie zodpovednostného predpokladu - príčinnej súvislosti preukázané pomocou vyvodenia domnienky o jej plnej existencii, uvedené by súd mal následne skorigovať cez aplikáciu ust. § 450 OZ.²⁵

Po pozitívnom závere súdu, že žalovaný zodpovedá za škodu na zdraví, resp. ujmu na osobnostných právach, konkrétnu korekciu výšky náhrady nemajetkovej ujmy, ako aj výšky náhrady škody, navrhujeme nasledovným mechanizmom. Ak by znalec určil, že medzi *non lege artis* poskytnutou zdravotnou starostlivosťou a vytýkaným škodlivým následkom je kauzálny nexus v miere 60 – 70%, súd by mal zaviazat' žalovaného na náhradu škody vo výške 65% z ním požadovanej výšky vyjadrenej v *petite* žaloby, ktorá vyplýva z posudkov o bolestnom a sťažení spoločenského uplatnenia, resp. v prípade nariadenia znaleckého dokazovania, z výšky určenej znalcom, ak predložené posudky o bolestnom alebo sťažení boli

²³ ako poukazuje Molnár, súd sa v sporovom konaní nebude vecne zaoberať iným právnym vzťahom, iným právom, ani iným plnením (čo do druhu alebo výšky), než aké sú uvedené v žalobe a nemôže priznať ani iné plnenie, ako je žiadané v *petite*. K uvedenému bližšie pozri MOLNÁR, P. In: Števček, M., Ficová, S., Baricová, J., Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 800

²⁴ pre rok 2021 Ministerstvo zdravotníctva vydalo Opatrenie z 21. mája 2021 č. S14243-2021-OL o ustanovení výšky náhrady za bolesť a výšky náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia na rok 2021, ktoré bolo publikované v Zbierke zákonov pod č. 204/2001 Z.z.

²⁵ Máme za to, že aj otázky pre znalca by mali smerovať k percentuálnemu určeniu miery existencie príčinnej súvislosti,

spochybnené.²⁶ V prípade nároku na náhradu nemajetkovej ujmy, súd bude robiť *de facto* dvojestupňovú korekciu výšky požadovanej náhrady nemajetkovej ujmy uvedenej v *petite* žaloby. V prvom stupni bude skúmať výšku primeraného zadosťučinenia v zmysle ustálenej rozhodovacej činnosti všeobecných súdov v obdobných prípadoch, v spojení s primeranosťou výšky satisfakcie s prihliadnutím na individuálne okolnosti prípadu. Záverom prvostupňovej korekcie sa dosiahne výška náhrady nemajetkovej ujmy, ktorú by súd priznal, ak by o existencii priamej príčinnej súvislosti v 100% miere, neboli žiadne pochybnosti.²⁷ Následne uplatnením druhostupňovej korekcie v zmysle ust. § 13 ods. 3 OZ poníži nárok žalobcu na náhradu, ktorý bude v rozsahu 65% z takto určenej výšky, čo zodpovedá znalcom určenej miere pravdepodobnosti o existencii príčinnej súvislosti medzi protiprávnym úkonom žalovaného a vznikom škody.

Uvedený mechanizmus je plne aplikovateľný aj na tzv. sekundárnych žalobcov, t.j. blízke osoby, nakoľko v ich spore voči poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti je prvým zodpovednostným predpokladom záver o primárnom zodpovednostnom vzťahu, v rámci ktorého bola určená zodpovednosť poskytovateľa zdravotnej starostlivosti. Máme za to, že ak táto bola vyvodená aplikáciou doktríny straty šance, napriek plnej kauzalite v sekundárnom zodpovednostnom vzťahu (t.j. existencia kauzálneho nexu v sekundárnom vzťahu bola uzavretá v 100% rovine), uvedené odôvodňuje potrebu zohľadnenia tejto skutočnosti, nakoľko v sekundárnom spore bol záver o preukázaní prvého zodpovednostného predpokladu prijatý vyvodením domnienky.

Záver

Osobitná právna úprava tzv. medicínskych sporov v zmysle *de lege lata* platnej právnej úpravy v CSP, absentuje a z uvedeného dôvodu sa žalobca v prípadnom súdnom spore považuje za štandardnú sporovú stranu. Nie je však možné ignorovať silnejšie ohlasy na priznanie osobitného statusu týmto žalobcom, a preto zrejme nie je možné vylúčiť snahy o ich zaradenie k už existujúcim sporom s ochranou slabšej strany, v podobe novelizácie druhej hlavy, tretej časti CSP. Takáto snaha o novelizáciu CSP už bola predmetom záujmu časti poslancov v roku 2019, pričom je potrebné uviesť, že navrhovaná úprava „kopírovala“ známu podobu vybraných osobitostí individuálnych spotrebiteľských sporov, anti-diskriminačných sporov a individuálnych pracovnoprávných sporov, s určitými zmenami. Výhrady možno mať „k navrhovanému počtu“ kauzálne príslušných súdov, ktorý nepovažujeme za dostačujúci a navrhli by sme jeden kauzálne príslušný okresný súd pre obvod každého krajského súdu, pričom pri výbere by sme odporúčali zohľadniť, či v obvode predmetného okresného súdu má sídlo najväčší, a tým pádom pravdepodobne najčastejšie žalovaný poskytovateľ zdravotnej starostlivosti, čo bude dávať záruku, že príslušný okresný súd už má skúsenosti s touto agendou, na ktorú sa môže ďalej hlbšie špecializovať.

Okrem odporúčaní na dodržanie terminológie, ktorú nami analyzovaná novela opomínala, čo nepovažujeme za správne, bolo jej nosnou myšlienkou poskytnutie definície medicínskych sporov a zakotvenie tzv. obrátenia dôkazného bremena, kedy by žalovaný bol povinný preukázať, že k vzniku škody alebo ujmy na osobnostných právach žalobcu nedošlo,

²⁶ ohľadom nároku na náhradu trov konania žalobca bude pri aplikácii tohto mechanizmu korekcie považovaný za „plne úspešného“, pričom výška sa bude vypočítavať len z prisúdenej časti (k uvedenému pozri Rozsudok Krajského súdu v Trnave zo dňa 13. decembra 2017, sp. zn. 10Co/191/2017)

²⁷ „O vzťah príčinnej súvislosti (kauzálny nexus) ide vtedy, ak je medzi protiprávnym konaním škodcu a vznikom škody vzťah príčiny a následku“ (Rozsudok Najvyššieho súdu SR, zo dňa 28. októbra 2010, sp. zn. 3 Cdo 130/2010) obdobne tak Krajský súd Trnava uviedol „Atribútom príčinnej súvislosti je totiž priamosť pôsobenia príčiny na následok pri ktorej príčina priamo (bezprostredne) predchádza následku a vyvoláva ho. Vzťah príčiny a následku musí byť preto priamy bezprostredný, neprerušovaný,“ (Rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 12. decembra 2013, sp.zn. 14S/83/2012)

čo sme vyhodnotili ako nevyhovujúce a neriešiacie základnú problematiku obtiažnosti spravodlivého rozhodnutia medicínskych sporov, ktorou je aspekt príčinnej súvislosti. Ohľadom navrhovanej definície medicínskych sporov máme za to, že táto opomína tzv. sekundárnych žalobcov, čo nepovažujeme za správne a z uvedeného dôvodu sme navrhli jej úpravu tak, aby pod medicínske spory spadali nie len primárni žalobcovia (priamo dotknutí pacienti), ale aj sekundárni, za ktorých považujeme aktívne legitimované blízke osoby, do ktorých osobnostných práv bolo zasiahnuté tým, že zdravotná starostlivosť ich blízkej osobe nebola poskytnutá *lege artis*. V medicínskych sporoch spravidla vznik škody nie je spornou otázkou (práve naopak, vznik škody na zdraví, resp. smrť pacienta je spúšťačom pátrania po záveroch, či poskytovateľ pochybil pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti a má niesť zodpovednosť za škodlivý následok), spornou otázkou v prípade pozitívneho záveru o tom, že zdravotná starostlivosť nebola *lege artis* je spravidla kauzálny nexus, teda či uvedené pochybenie bolo v príčinnej súvislosti so škodlivým následkom. Pri úvahe o tom, či by v záujme vyrovnaného nerovného postavenia medzi žalobcom a žalovaným poskytovateľom zdravotnej starostlivosti malo dôjsť ku koncepcii obrátenia dôkazného bremena a žalovaný poskytovateľ by mal preukazovať, že za vznik škody, resp. ujmy na osobnostných právach nezodpovedá alebo je vhodnejšie nadviazať na aktuálnu rozhodovaciu prax všeobecných súdov, ktoré aplikujú doktrínu straty šanci a pri pochybnostiach o existencii príčinnej súvislosti v 100% miere, pomocou doktríny straty šance, vyvodlia domnienku o jej plnej existencii a vyhovejú uplatnenému nároku, sa aj s prihliadnutím na základné pravidlá civilnej procesualistiky prirodzenejším javí ponechať unesenie dôkazného bremena v otázke zodpovednostných predpokladov na žalobcoch. Jedným dychom však dodávame, že ak súd vyhovie uplatnenému nároku na základe vyvodenia domnienky o existencii kauzálneho nexu, uvedené by malo mať za následok obligatórnu korekciu výšky uplatneného nároku žalobcu súdom, a to cez aplikáciu ust. § 13 ods. 3 OZ v prípade nároku na náhradu nemajetkovej ujmy a ust. § 450 OZ v prípade uplatnenia náhrady škody na zdraví, kedy by súd priznal nárok na náhradu zodpovedajúci percentuálnej miere, v akej znalec určil existenciu príčinnej súvislosti. Predmetný postup považujeme za spravodlivé usporiadanie vzťahov medzi stranami medicínskych sporov, ktorá rozumným spôsobom umožňuje usporiadať nároky strán sporu (žalobcom umožňuje uspieť aj pri určitých pochybnostiach o existencii príčinnej súvislosti a žalovaným garantujú deklarovanie povinnosti náhrady - zohľadňujúc určitú mieru neistoty - v spravodlivej výške.

Záverom uvádzame, že v zmysle *de lege lata* právnej úpravy nepovažujeme nepriznanie statusu tzv. slabšej strany žalobcom v medicínskych sporoch za rozporné s čl. 6 CSP, aj keď určité znaky vykazujúce status slabšej strany v komparácii so spotrebiteľom, žalobcom v antidiskriminačnom spore či zamestnancom sú prítomné (napríklad existencia možného informačného deficitu, či viac skúseností poskytovateľa zdravotnej starostlivosti ako účastníka súdnych konaní v porovnaní so žalobcom), čo podľa nášho názoru nevylučuje zaradenie medicínskych sporov do druhej hlavy, tretej časti CSP. Atypickým by však bolo, že nie všetky nároky majúce pôvod v poskytnutí zdravotnej starostlivosti, by sa riadili režimom sporu s ochranou slabšej strany a napríklad žaloba na plnenie voči pacientovi – samoplatcovi, ktorou sa poskytovateľ zdravotnej starostlivosti domáha úhrady nákladov za poskytnutú zdravotnú starostlivosť, by sa riadila režimom štandardného sporového konania.

Literatúra

1. COLLÁK, J. *Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodnutia sporov*. Bratislava, C.H.Beck, 2022, ISBN 978-80-7400-864-1
2. DOLEŽAL, Adam – Doležal, Tomáš. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-27-2

3. ŠEVCOVÁ, Katarína. *Kapitoly z medicínskeho práva*. Belanium. Banská Bystrica. 2016. ISBN 978-80-557- 1150-8
4. ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha. C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-629-6
5. VOJČÍK, Peter a kol. *Občianske právo hmotné*. 2. aktualizované vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-719-1
6. FILIČKO, V.: Nové prostriedky ochrany spotrebiteľa v spotrebiteľských sporoch podľa CSP In: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, č. 1, ročník 6, rok 2018, s. 76-88. ISSN: 1339 - 3995
7. KOROMHÁZ. P.: Zodpovednosť za škodu spôsobenú pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti okolnosťami, ktoré majú svoj pôvod v povahe v prístroja. In: *Právni ROZPRÁVY 2017 : mezinárodní vědecká konference oblasti práva a právních věd - Právni rozpravy 2017 s podtitulem "Právo a bezpečnost"*. 2017. str. 157-163
8. MOLNÁR, P., KUŠNÍRIKOVÁ, M. K novotám v sporoch s ochranou slabšej strany. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. č. 4. 2021. s. 44-50. ISSN 1335-1079
9. Dôvodová správa k navrhovanej novele Civilného sporového poriadku dostupná na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7309>
10. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 24. októbra 2017, sp. zn. II. ÚS 716/2016
11. Rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 23. marca 2022, sp. zn. 24Co/71/2021
12. Rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 15. marca 2022, sp. zn. 11Co/91/2021
13. Rozsudok Okresného súdu Prešov zo dňa 18. januára 2022 sp. zn. 16C/80/2021
14. Rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 28. mája 2020, sp. zn. 19Co/96/2019
15. Rozsudok Krajského súdu v Trnave zo dňa 25. júna 2019, sp.zn. 9Co/51/2019
16. Rozsudok Okresného súdu Žilina zo dňa 27. júla 2018, sp. zn. 6Cpr/1/2012
17. Rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 13. decembra 2017, sp. zn. 10Co/191/2017
18. Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 28. novembra 2016, sp.zn. 8Co/298/2015
19. Rozsudok Krajského súdu v Košiciach z o dňa 21. júna 2016, sp.zn. 6Co/197/2015
20. Rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 17. marca 2016, sp. zn. 13Co/159/2014
21. Rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 12. decembra 2013, sp.zn. 14S/83/2012
22. Rozsudok Najvyššieho súdu SR, zo dňa 28. októbra 2010, sp. zn. 3 Cdo 130/2010
23. Uznesenie Krajského súdu v Nitre zo dňa 23. februára 2022, sp. zn. 25Co/31/2021

OCHRANA PRÁV VERITEĽOV A DLŽNÍKOV V REŽIME OSOBNÝCH BANKROTŮV PO 5 ROKOCH OD PRIJATIA ZMIEN V ODDLŽENÍ

JUDr. PhDr. Rudolf Manik, PhD., MBA, MHA
ADVOKÁT s.r.o., Masarykova 2, 040 01 Košice
rudomanik@gmail.com

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-10>

Abstrakt

Ochrana práv veriteľov a dlžníkov v režime osobných bankrotov po 5 rokoch od prijatia zmien v oddlžení. Aktuálny stav oddlżenia v Slovenskej republike. Vedenie exekučného konania ako *conditio sine qua non* osobného bankrotu. *Negotium rescissibile* a oprávnenia veriteľov v oddlžení. Proporcionalita práv veriteľov a dlžníkov v oddlžovacích konkurzoch.

Abstract

Protection of creditors' and debtors' rights under personal bankruptcy scheme 5 years after the adoption of changes in discharge of debt. Current state of discharge in the Slovak Republic. Conducting enforcement proceedings as *conditio sine qua non* personal bankruptcy. *Negotium rescissibile* and creditors' entitlements in discharge of debt. Proportionality of the rights of creditors and debtors in debt-saving insolvency proceedings.

Kľúčové slová: Osobný bankrot, správca, platobná neschopnosť, veriteľ, dlžník, oddlžení.

Key words: Personal bankruptcy, administrator, insolvency, creditor, debtor, discharge of debts.

1. Aktuálny stav oddlżenia v Slovenskej republike

Od účinnosti prelomovej novelizácie základnej normy úpadkového práva v Slovenskej republike, ktorá zaviedla režim osobných bankrotov, uplynulo 1. marca 2022 už 5 rokov. Už schválenie zákona č. 377/2016 Z. z., podstatne meniaceho dovtedajšiu právnu úpravu oddlżenia na našom území zavedenú zákonom č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii, bolo v odbornej právnickej, ale i laickej verejnosti prijímané pomerne rozporuplne. Vzhľadom na značne prodlžnícky zameranú osnovu nového poňatia inštitútu oddlżenia, ktorú deklaroval aj zákonodarca a ktorá vyplývala i z dôvodovej správy návrhu zákona, sa predmetom kritiky stávali predovšetkým ustanovenia o zbavení sa svojich záväzkov zo strany dlžníkov pomerne jednoduchým spôsobom. Ani následné zmeny a doplnky oddlżenia výrazným spôsobom nezmenili jeho paragrafové znenie, novelizácia zákona č. 7/2005 Z. z. bola pritom Národnou radou Slovenskej republiky vykonaná doposiaľ až 35 krát.¹

Samotný inštitút oddlżenia (§§166 až 168h zákona č. 7/2005 Z. z.) bol pritom v priebehu viac ako piatich rokov jeho účinnosti zmenený a doplnený celkovo päť krát.

¹ Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 353/2005 Z. z., zákona č. 520/2005 Z. z., zákona č. 198/2007 Z. z., zákona č. 209/2007 Z. z., zákona č. 270/2008 Z. z., zákona č. 477/2008 Z. z., zákona č. 552/2008 Z. z., zákona č. 276/2009 Z. z., zákona č. 492/2009 Z. z., zákona č. 224/2010 Z. z., zákona č. 130/2011 Z. z., zákona č. 348/2011 Z. z., zákona č. 305/2013 Z. z., zákona č. 371/2014 Z. z., zákona č. 87/2015 Z. z., zákona č. 117/2015 Z. z., zákona č. 282/2015 Z. z., zákona č. 389/2015

Novelizácia ustanovení o osobných bankrotoch bola vykonávaná zákonodarcom každoročne a to konkrétne zákonmi č. 264/2017 Z. z., č. 373/2018 Z. z., 390/2019 Z. z. a č. 421/2020 Z. z., pričom posledná novela oddĺženia vykonaná *zákonom č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov* nadobudne účinnosť až 17. júla 2022. Pre celkový vývoj počtu osobných bankrotov fyzických osôb od prijatia zákona o konkurze a reštrukturalizácii je príznačný od aktuálneho stavu odlišný charakter prvého decénia jeho účinnosti v rokoch 2006 až 2016, kedy v Slovenskej republike osem okresných súdov (resp. v odvolacom konaní tri krajské sudy) vyhlásili menej ako 3 000 konkurzov na majetok fyzických osôb. Následne po nadobudnutí účinnosti zákona č. 377/2016 Z. z. s výrazne zjemnenými pravidlami pre oddĺženie nastal každoročný exponenciálny nárast počtu týchto vyhlásení, kedy v roku 2019 bolo zaznamenaných vyše 16 000 osobných bankrotov.² Následný pokles v rokoch 2020 a 2021 už možno nepochybne odôvodniť protipandemickými opatreniami súvisiacimi so šírením koronavírusu SARS-CoV-2, kedy dostupnosť Centra právnej pomoci (*ex lege* podávajúceho návrhy na vyhlásenie konkurzu, či povolenie splátkového kalendára) bola pre občanov výrazne nižšia. Štatisticky možno v následnom prehľade komparatívne sprehľadniť vývoj počtu konkurzov fyzických osôb na Slovensku v uplynulých 15 rokoch.

Osobné bankrot vyhlásené konkurznými súdmi v Slovenskej republike

2006-2016	2 918
2017	5 239
2018	13 848
2019	16 167
2020	9 314
2021	8 641

S poukazom na vyššie uvedené skutočnosť, že „monopol“ na podávanie návrhov na vyhlásenie tzv. likvidačných bankrotov, ako i na povolenie splátkových kalendárov u majetných dlžníkov má Centrum právnej pomoci, je vhodné bilancovať i jeho činnosť od účinnosti zmeny oddĺženia v roku 2017. Aj počet dopytov vo veci potencionálneho poskytnutia právnej pomoci v konkurznom konaní pred touto organizáciou stúpал až do roku 2019, pričom následný pokles telefonických, no najmä osobných dopytov z ďalších rokov zjavne súvisel s vyššie spomenutými protipandemickými nariadeniami štátnych orgánov. Viacnásobné, resp. dlhodobé zatvorenie jednotlivých kancelárií a konzultačných pracovísk Centra právnej pomoci so sebou prinieslo nielen pokles osobných dopytov dlžníkmi, ale v konečnom dôsledku aj s tým súvisiaci nižší počet centru oficiálne podaných žiadostí. Vzhľadom na skutočnosť, že od podania návrhu na vyhlásenie konkurzu, či povolenie splátkového kalendára na súd až po jeho vyhovie súdom trvá v právnej praxi len niekoľko mesiacov, v priamej úmere s tým poklesol v uplynulých dvoch rokoch aj celkový počet dlžníkov v oddĺžení. V prípade dopytov na Centre právnej pomoci v rokoch 2017 až 2021 možno klasifikovať dopyty dlžníkov na emailové, osobné a najčastejšie telefonické v nasledovnom prehľade.

² <https://www.crif.sk/>

Dopyty vo veciach osobných bankrotov na Centre právnej pomoci

rok	telefonicky	osobne	emailom
2017	40 294	26 996	3 232
2018	59 970	41 432	4 849
2019	71 763	39 546	4 404
2020	66 587	20 969	4 083
2021	69 756	20 490	6 907

Kvôli úplnosti sprehľadnenia celého procesu oddĺženia od dopytu na Centre právnej pomoci, cez podanie písomnej žiadosti o poskytnutie právnej pomoci vyhlásením likvidačného konkurzu, alebo schválením splátkového kalendára až po rozhodnutie súdu o vyhovení takémuto návrhu je vhodné uviesť vývoj počtu takýchto oficiálnych žiadostí podávaných na predpísanom tlačive.³ Aj množstvo týchto žiadostí v priebehu rokov 2020 až 2021 oproti roku 2019 kleslo z dôvodu, že kvôli pandémie koronavírusu SARS-CoV-2 boli kancelárie a konzultačné pracoviská Centra právnej pomoci dlhodobo pre osobné konzultácie zatvorené. Nižší počet podaných žiadostí o poskytnutie právnej pomoci v oddĺžení však možno odôvodniť aj krátkou novelou zákona o konkurze a reštrukturalizácii č. 390/2019 Z. z. sprísňujúcou podmienky na vyhlásenie osobného bankrotu (vedenie exekučného konania na majetok dlžníka v dĺžke minimálne 1 roka od vydania poverenia na vykonanie exekúcie alebo od začatia obdobného vykonávacieho konania) a inšpirovanou negatívnymi skúsenosťami so špekulatívnymi návrhmi na vyhlásenie oddĺžovacích konkurzov z rokov 2017 až 2019.⁴

V právnickej obci je predmetom dlhodobej kritiky aj samotná exkluzivita Centra právnej pomoci pri podávaní návrhov na vyhlásenie konkurzov a návrhov na schválenie splátkového kalendára na osem prvostupňových konkurzných súdov Slovenskej republiky. Možno sa domnievať, že podávanie týchto návrhov odborne i praxou erudovanými advokátmi by bolo dostatočne kvalifikované a to i s poukazom na výkon správcovskej činnosti stovkami advokátov zapísaných nielen v zozname advokátov Slovenskej advokátskej komory, ale i v zozname správcov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Žiadosti o poskytnutie právnej pomoci podané Centru právnej pomoci vo veci oddĺženia

Rok	Počet podaných žiadostí
2017	8 954
2018	15 876
2019	16 961
2020	8 879
2021	10 257

2. Vedenie exekučného konania ako *conditio sine qua non* osobného bankrotu

Už v čase schvaľovania návrhu nového zákona o konkurze a vyrovnaní v Národnej rade Slovenskej republiky v roku 2004 bolo zrejmé, že inštitút oddĺženia má *pro futuro* pomôcť v ťaživej hospodárskej a sociálnej situácii najmä fyzickým osobám, voči ktorým sa

³ bližšie KOVAČECHOVÁ, Eva: *Povinné zastúpenie dlžníkov v konaní o oddĺžení Centrom právnej pomoci – pohľad z právnej praxe*, In: *Justičná revue*, roč. 71, č. 2, 2019, s. 167

⁴ *Vlani zbankrotovalo 8 641 Slovákov*, in *Pravda* z 12. 1. 2022, Bratislava: Perex a. s., s. 9

vedie viacero exekučných konaní.⁵ Prioritne sa nemalo jednať o samostatne zárobkovo činné osoby, ale predovšetkým o nepodnikateľov. Práve voči tejto kategórii dlžníkov ako povinných sa viedli státisíce exekučných konaní, pričom niektoré z nich ešte od roku 1995, kedy nadobudol účinnosť zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov. V čase prijímania zásadných zmien v právnom inštitúte oddĺženia sa v roku 2016 viedlo voči fyzickým osobám v Slovenskej republike už takmer 1 000 000 exekučných konaní.⁶ Istou kontroverziou bola sprevádzaná časť novely zákona o konkurze a reštrukturalizácii publikovaná z Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 390/2019 Z. z. (a to práve v rámci štvrtej časti právnej normy týkajúcej sa osobného bankrotu) konkretizovaná v novej esenciálnej podmienke na podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu. Od 1. 1. 2020 pre účely oddĺženia platí, že od vydania poverenia na vykonanie exekúcie alebo od začatia obdobného vykonávacieho konania musí uplynúť minimálne 1 rok. Predmetná novoformulovaná podmienka mala za cieľ vylúčiť podávanie špekulatívnych návrhov na vyhlásenie konkurzu, kedy sa voči viacerým dlžníkom viedli exekúcie na základe notárskych zápisníc, alebo platobných rozkazov, ktoré sa stali vykonateľnými iba krátko pred podaním žiadosti dlžníka o ochranu pred veriteľmi. Takýto dlžník fakticky uznal neexistujúci dlh voči zväčša osobne, či majetkovo spriaznenému veriteľovi, ktorý takto získal v krátkej dobe exekučný titul na vedenie jediného exekučného konania. Na základe uvedeného bola podmienka vedenia aspoň jedného exekučného konania pre účely osobného bankrotu splnená. Následným oddĺžením došlo k ukráteniu zvyšných veriteľov dlžníka najviac spomedzi bankových inštitúcií, resp. nebankových subjektov, ktorí tak nemohli svoje pohľadávky vymáhať od dlžníka následnou exekúciou zrážkami zo mzdy, príp. speňažením majetku dlžníka. Samotný dlžník predmetným spôsobom (často počas uplatnenia pohľadávok voči nemu na súde) získal ochranu pred veriteľmi v rámci oddĺžovacieho bankrotu, v ktorom správca na rozdiel od klasického bankrotu podľa druhej časti zákona č. 7/2005 Z. z. ani nemôže vykonávať zrážky zo mzdy úpadcu. Veriteľmi tak v rámci posilnenia ich oprávnení v konkurze bola doba aspoň ročného vedenia exekučného konania akceptovateľná ako prijateľná, okrem exekúcie sa v praxi môže jednať i napr. o konanie o výkon rozhodnutia, čo však bude predstavovať zjavne len marginálny počet vykonávacích konaní. Vzhľadom na zákonné zastúpenie dlžníka pri podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu na jeho majetok Centrom právnej pomoci medzi esenciálne náležitosti takéhoto návrhu patrí doklad nie starší ako 30 dní preukazujúci vedenie exekučného konania alebo obdobného vykonávacieho konania. Podľa dôvodovej správy zákona č. 390/2019 Z. z. sa sprísnenie podmienok oddĺženia konkurzom stanovením minimálnej dĺžky vedenia exekučného konania alebo obdobného vykonávacieho konania ako podmienky pre oddĺženie prijalo za účelom predchádzania podvodnému konaniu niektorých dlžníkov.

Účelom zmeny bolo podľa Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky sťažiť možnú špekuláciu nepoctivých dlžníkov, ktorí napríklad uznaním dlhu vedeli veľmi rýchlo privodiť splnenie podmienok pre osobný bankrot. Z aplikačnej praxe pritom vyplývalo, že od 1. marca 2017 sa stalo oddĺženie oveľa dostupnejším.⁷

⁵ SERFŐZŐ, Martin: *Vplyv právnej úpravy oddĺženia na exekučné konania podľa slovenského právneho poriadku*. In: Košické dni súkromného práva II. Recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Právnická fakulta, 2018, s. 675

⁶ *Problémy s exekúciami má vyše 400-tisíc ľudí*, in Pravda z 5. 1. 2022, Bratislava: Perex a. s., s. 11

⁷ *Osobný bankrot už pomohol tisíckam ľudí*, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky 1. 3. 2022, in <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=3680>

Počty fyzických osôb – nepodnikateľov voči ktorým sa k 31. 12. 2021 viedla exekúcia

počet exekúcií	počet exekvovaných osôb
1	180 376
2	78 763
3	45 320
4 a viac	114 451

3. *Negotium rescissibile* a oprávnenia veriteľov v oddlžení

Právny inštitút odporovateľnosti právnych úkonov (*negotium rescissibile*) je vedľa ich ničotnosti (*non negotium*) a neplatnosti týchto úkonov (*negotium nullum*) predmetom viacerých civilných súdnych procesov vrátane konkurzných konaní už od schválenia zákona č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní. Aplikácia odporovateľného práva sa v civilnom konaní v podmienkach Slovenskej republiky realizuje zväčša v zmysle ustanovení Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov teda hmotnoprávneho predpisu, ale v právnej praxi sa možno stretnúť aj s využitím odporovateľnosti na základe procesnoprávnej normy a to práve zákona o konkurze a reštrukturalizácii č. 7/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.⁸

Pred nadobudnutím účinnosti zákona č. 377/2016 Z. z., ktorý zásadne zmenil inštitút oddlžovacích konkurzov, právo podať žalobu o určenie neúčinnosti právneho úkonu úpadcu patrilo ako *aktívne legitimovanej osobe* správcovi podstaty v zmysle už zrušeného zákona č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní, ale i správcovi podľa zákona č. 7/2005 Z. z. Týmto právom ale po 1. 1. 2017 nedisponujú správcovia v osobných bankrotoch napriek tomu, že práve desiatky tisíc oddlžení predstavujú takmer absolútnu väčšinu konkurzných konaní evidovaných aktuálne slovenskými konkurznými súdmi. Na druhej strane správcovia v klasických konkurzoch vedených v zmysle druhej časti zákona č. 7/2005 Z. z. majú právo podať žalobu o určenie neúčinnosti právneho úkonu úpadcu naďalej, obdobne ako i veritelia pre prípad nepodania takejto žaloby zo strany správcu napriek kvalifikovanému podnetu veriteľa. Nepripustenie oprávnenia podať odporovaciu žalobu správcom ustanoveným v konaní o oddlžení sa nedá považovať za progresívne a to s ohľadom na tieto skutočnosti:

I. v rámci oddlžovacích konkurzov je pre veriteľov úpadcu príznačná vysoká úroveň ich pasivity, viaceri z nich ani prihlášku do konkurzu u správcu nepodávajú a to pre očakávané nízke percento uspokojenia ich pohľadávok. I v prípade podania prihlášky do konkurzu nerealizujú veritelia v konkurzoch svoje oprávnenia proaktívne, nejavia prílišný záujem o účasť vo veriteľských orgánoch a rovnako sa nezúčastňujú schôdzí veriteľov. Predmetná pasivita veriteľov s príznačnou neochotou vykonávať vlastné šetrenia o bývalom aj aktuálnom majetku úpadcov znamená, že správca je výhradným subjektom oddlžení, ktorý v rámci takýchto šetrení dokáže po nadobudnutí relevantných informácií o odporovateľnom právnom úkone dlžníka podať i kvalifikovanú žalobu na príslušnom súde.

II. za diskriminačný možno považovať selektívny prístup k správcom realizujúcim svoje oprávnenia podľa jednotlivých ustanovení zákona č. 7/2005 Z. z. Keď správcovia v konkurzných konaniach vyhlásených podľa druhej časti tohto zákona môžu podávať odporovacie žaloby, nemal by existovať dôvod správcom pri oddlženích povolených podľa štvrtej časti uvedeného zákona takéto oprávnenie nepriznať. Ak zákonodarca pri schválení novelizovaných ustanovení o oddlžení dôvodil neumožnenie podania žaloby o určenie

⁸ DOLNÝ, Jaroslav: *Odporovateľnosť právnych úkonov v konkurznom práve*, Bratislava : Nakladateľství C. H. Beck s. r. o., 2021, ISBN 978-80-8232-002-5, s. 4

neúčinnosti právneho úkonu úpadcu záujmom na urýchlennom prejednaní oddlžovacích konkurzov, nemôže tento záujem prevyšovať záujem veriteľov na uspokojení ich pohľadávok v čo najvyššej miere. Maximálne uspokojovanie prihlásených pohľadávok veriteľov je pritom nosnou mantrou konkurzov zdôraznenou aj axiómou kolektívneho uspokojovania týchto pohľadávok v zmysle princípu *pari passu*.⁹

III. *ex lege* sú všetci správcovia pri podaní žalôb o určenie neúčinnosti právneho úkonu dlžníka personálne oslobodení od súdnych poplatkov podľa ustanovení *zákona Slovenskej národnej rady č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov* na rozdiel od veriteľov, ktorých sa predmetná poplatková povinnosť zásadne týka. Zo zákona pritom bolo oslobodenie od súdnych poplatkov správcom ustanoveným v klasických konkurzoch vyhlásených súdmi podľa druhej časti zákona č. 7/2005 Z. z. priznané už od jeho účinnosti 1. januárom 2006 i z dôvodu nižšieho hospodárskeho zaťaženia konkurzných konaní poplatkami, čo zodpovedalo aj vyššie uvedenému princípu čo najvyššieho uspokojovania veriteľov (teda zásade všetkých zásad v rámci konkurzných procesov). Aktuálne účinná úprava pritom predstavuje zmenu v porovnaní s predchádzajúcim a už abrogovaným zákonom č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní, pri ktorom správca podstaty oslobodený od súdnych poplatkov zo zákona nebol. Popri poplatkovej povinnosti pri podaní žaloby tvoria pre veriteľov výdavky aj náklady v súvislosti s právnym zastúpením v predmetných súdnych konaniach, zatiaľ čo správca je odborne kvalifikovaná osoba, najčastejšie s právnickým vzdelaním druhého stupňa. S poukazom na absolvovanie správcovskej skúšky a pravidelného vzdelávania správcov je ich zastúpenie advokátmi pri konaniach o určenie neúčinnosti právneho úkonu dlžníka menej častejšie, ako u veriteľov.

Možno poznamenať vzhľadom na v predchádzajúcom odseku uvedené skutočnosti, že veritelia sú oprávnení podávať žaloby o určenie neúčinnosti právneho úkonu dlžníka nielen na základe zákona o konkurze a reštrukturalizácii, ale aj v zmysle ustanovení Občianskeho zákonníka, na ktorý zákon č. 7/2005 Z. z. výslovne odkazuje. Zákonodarcovi sa dá kvitovať priznanie práva podať odporovacie žaloby veriteľmi, ktorých pohľadávky sú v rámci konkurzov oslabené, pričom za takýchto sú označení:

- 1.) veritelia s premlčanými pohľadávkami
- 2.) veritelia s nevymáhateľnými pohľadávkami
- 3.) veritelia s nevykonateľnými pohľadávkami

Podľa § 166h, ods. 2 zákona č. 7/2005 Z. z. sú oprávnení veritelia odporovať nielen právnym úkonom, ktorými úpadca predisponoval svoj majetok na tretie osoby, ale i úkonom tento majetok zaťažujúcim. Veritelia sa takto môžu domáhať odporovateľnosti tiarch zriadených dlžníkom na jeho majetkových hodnotách, hlavne vecných práv k cudzej veci ako napr. záložných práv či vecných bremien.

Z odporovateľných právnych úkonov patria v právnej praxi v súčasnosti k predmetom civilných konaní väčšinou zvýhodňujúce právne úkony.¹⁰ V rámci aplikácie týchto veriteľských oprávnení sa dá poukázať na výrok rozsudku Najvyššieho súdu Českej republiky z 30. augusta 2018 sp. zn. 29 ICdo 78/2016, podľa ktorého: „*podstatou zvýhodnenia je to, že dlžník veriteľovi poskytne ... vyššiu mieru uspokojenia jeho pohľadávky, než by sa mu nebyť tohto úkonu v konkurze dostalo.*“ Podľa početnejšej judikatúry Českej republiky k ukráteniu veriteľov nemôže dôjsť pri tzv. ekvivalentných právnych úkonoch, kedy za prevedené veci, práva, či majetkové hodnoty úpadca obdržal ich obvyklú cenu, príp. rovnocennú náhradu. Pod ekvivalentné právne úkony možno subsumovať i započítanie pohľadávok, čo vyplýva aj napr. z rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 25. novembra 2020 sp. zn.

⁹ DOLNÝ, Jaroslav: *Odporovateľnosť právnych úkonov v konkurze: komparácia amerického, nemeckého a slovenského právneho poriadku*, In: Justičná revue, roč. 69, č. 6-7, 2017, s. 883

¹⁰ DOLNÝ, Jaroslav: *Podmienky odporovateľnosti právnych úkonov v konkurze*, In: Justičná revue, roč. 71, č. 4, 2019, s. 397

3 Obdo 31/2020. K predpokladom odporovateľnosti je treba zaradiť aj úpadok dlžníka čiže objektívny stav vyjadrujúci jeho neschopnosť uhrádzať svoje peňažné záväzky podľa uznesenia Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 7. septembra 2010 sp. zn. I. ÚS 308/2010. V rámci rozoberania otázky likvidity dlžníkov na základe nálezu tohto súdu zo 16. decembra 2015 sp. zn. II. ÚS 273/2012 „*účtovná závierka nie je plnohodnotným výrazom reálnej likvidity spoločnosti, ale principiálne štruktúrovaným súborom údajov podávajúcich prehľad o účtovných prípadoch spoločnosti.*“ V civilných procesoch sú pertraktované i Právne úkony bez primeraného protiplnenia, podľa rozsudku Najvyššieho súdu Českej republiky z 8. februára 2012 sp. zn. 31 Cdo 3986/2009 za obvyklú cenu možno považovať predovšetkým trhovú cenu. V zmysle rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 21. marca 2013 sp. zn. 1 Obo 102/2010 je potrebné zisťovať primeranosť hodnoty prijatej dlžníkom so zreteľom na lokalitu a čas vykonania odporovateľného právneho úkonu. Za právne neúčinnú možno v súlade s uznesením toho istého súdu z 27. februára 2017 sp. zn. 5 Obdo 77/2016 považovať aj zmluvu o postúpení práv a povinností zo zmluvy o finančnom leasingu. V poradí ako tretie z odporovateľných právnych úkonov možno marginálne spomenúť Ukracujúce právne úkony, pri ktorých je potrebné mať splnené ako atribúty ukrátenie veriteľov, existenciu úmyslu dlžníka takto ich poškodiť a skutočnosť, že tento úmysel bol, alebo musel byť druhej strane známy. K uvedenej problematike bol publikovaný v susednej Českej republike rozsudok tamojšieho najvyššieho súdu z 29. februára 2016 sp. zn. 29 Cdo 307/2014, ktorý na jednej strane označil rozdiel 25 % medzi kúpnu a obvyklou cenou nehnuteľnosti za hraničné protiplnenie, ale na druhej strane neodôvodňujúce neúčinnosť odplatného prevodu nehnuteľností.

4. Proporcionalita práv veriteľov a dlžníkov v oddlžovacích konkurzoch

V rámci predkladanej problematiky, teda ochrany práv a veriteľov v režime osobných bankrotov, je vhodné poukázať aj na poslednej dobe často pertraktovaný princíp proporcionality.¹¹

Vyváženosť postavenia veriteľov a ich dlžníkov by mala byť základným motívom zákonodarcu pri prijímaní právnej úpravy týkajúcej sa aj oddlžovacích konkurzov. Prvým predmetom kritiky mnohých veriteľov sa stalo už znenie úvodného odseku 1. paragrafu zákona č. 7/2005 Z. z. upravujúceho režim oddlženia, keďže podľa § 166 platí, že: „*Každý platobne neschopný dlžník, ktorý je fyzickou osobou, je oprávnený domáhať sa oddlženia konkurzom alebo splátkovým kalendárom podľa tejto časti zákona a to bez ohľadu na to, či má záväzky z podnikateľskej činnosti.*“ Pomerne extenzívne prijaté „zbavenie dlhov“ státisícov dlžníkov charakterizuje právnu úpravu v Slovenskej republike bezpochyby ako prodlžnícku. Naopak proveriteľsky by *pro futuro* mohla vyznieť právna úprava s vyššími finančnými nárokmi na dlžníkov, keďže aktuálne sú povinní uhrádzať iba 13,89 eur/mesačne po dobu 36 mesiacov na splatenie sumy 500,- eur zaplatenej na účet príslušného konkurzného súdu Centrom právnej pomoci pri podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu, či schválenie splátkového kalendára. Obdobne by do budúca mohlo proveriteľskú, či aspoň vyváženejšiu právnu úpravu oddlženia na Slovensku charakterizovať spolupodieľanie sa dlžníkov na uspokojovaní veriteľov obdobne ako v susednej Českej republike, kde bolo oddlženie podmienené splatením 30 % záväzkov voči nezabezpečeným veriteľom v lehote 5 rokov. Možno uzavrieť, že vyváženie práv veriteľov a dlžníkov je s poukazom na zásadu právnej istoty dôležitým atribútom pri zachovávaní princípov právneho štátu. Na jednej strane sa dá akceptovať záujem zákonodarcu na vyriešení problémov takmer milióna občanov Slovenskej republiky, voči ktorým sa viedlo exekučné konanie, ale na druhej strane tisícky veriteľov boli

¹¹ ĎURICA, Milan. *Vyvažovanie záujmov veriteľov a dlžníkov pri pandemickej a nepandemickej ochrane dlžníkov*, In: Justičná revue, roč. 74, č. 1, 2022, s. 20

zbavení novelou zákona možnosti vymáhať svoje pohľadávky, tvoriace niekedy významnú časť ich majetku. Od 1. 3. 2017 totiž *en bloc* boli dlžníci v oddlžovacích konkurzoch zbavený väčšiny záväzkov, ktoré boli predmetom vymáhania v exekučných konaniach. Taxatívnym výpočtom v zmysle § 166c, ods. 1 zákona o konkurze a reštrukturalizácii sa za oddlžením nedotknuté pohľadávky považuje len osem dlžníckych záväzkov, z ktorých sa v právnej praxi vyskytujú najviac nasledovné:

1. záväzky na výživnom voči deťom
2. záväzky zo zodpovednosti za škodu spôsobenú úmyselne alebo škodu na zdraví
3. pracovnoprávne záväzky dlžníkov, ktorí boli samostatne zárobkovo činnými osobami, voči svojim zamestnancom
4. peňažné tresty uložené dlžníkom v trestnom konaní
5. nepeňažné záväzky

Za endemicky proveriteľskú časť novely právnej úpravy oddlženia ako pozitívum aktuálne platného zákona o konkurze a reštrukturalizácii možno označiť ustanovenie § 167l, ods. 4, v zmysle ktorého správca písomne upovedomuje o vyhlásení konkurzu každého veriteľa - fyzickú osobu uvedenú v zozname veriteľov. Ako progresívny sa dá uvedený odsek § 167l označiť i v porovnaní s úpravou postavením veriteľov – fyzických osôb v klasických konkurzoch vyhlasovaných podľa druhej časti zákona o konkurze a reštrukturalizácii, ktorým správca vyhlásenie konkurzu neoznamuje a o práve prihlásiť sa do konkurzu u správcu sa títo dozvedia zväčša iba zo zverejnenia v Obchodnom vestníku. Je ťažko akceptovateľné, aby tisícky veriteľov, ktorí sú najmä fyzickými osobami – nepodnikateľmi, pravidelne lustrovali publikácie o vyhlásení konkurzov na majetok ich dlžníkov v Obchodnom vestníku, preto ich oboznamovanie s osobnými bankrotmi týchto dlžníkov zo strany správcov je bezpochyby právne významné. Opozitný názor by znamenal, že mnohí z veriteľov by sa o vyhlásení konkurzov na majetok ich dlžníkov ani nedozvedeli, čo by uspokojenie ich zväčša nezabezpečených pohľadávok značne oslabilo.

Právne úpravy insolvenčných v Európskej únii sa rozdeľujú na tie, ktoré majú charakter skôr prodlžnícky, alebo viac proveriteľský. Zo znenia rozsiahlej novely oddlžovacích konkurzov z roku 2016 je zrejmé, že je prodlžnícka (obdobne ako veľká novela zákona o konkurze a reštrukturalizácii uverejnená v Zbierke zákonov pod č. 348/2011 Z. z.), čo súvisí aj s prevratným doplnením zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti publikovaným pod č. 2/2017 Z. z. V rámci procesu schvaľovania veľkej zmeny oddlženia v roku 2016 zákonodarcia presadil vytvorenie hrubej čiary za minulosťou státisícami obyvateľov Slovenskej republiky, pričom viacerí z nich boli zaťažení až desiatkami úverov, pôžičiek a exekúcií. Predmetnú novelu zákona o konkurze a reštrukturalizácii vypracovalo Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky so súhlasom Konfederácie odborových zväzov SR, Združenia miest a obcí Slovenska i Asociácie zamestnávateľských zväzov a združení Slovenskej republiky. Negatívne stanovisko so zmenami oddlženia prezentovali Republiková únia zamestnávateľov Slovenskej republiky i Americká obchodná komora v Slovenskej republike, ktorá mala k návrhu zákona 46 pripomienok, a Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR dokonca až 109. Zákon č. 377/2016 Z. z. priblížil režim oddlženia na Slovensku jeho právnym úpravám v zahraničí, ktoré regulujú bankrot fyzických osôb nasledovne:

a) reštrukturalizáciou záväzkov dlžníka podľa splátkového kalendára v prípade ak disponuje vyšším príjmom, resp. dostatočným majetkom zaťaženým zabezpečovacím právom veriteľov

b) likvidáciou majetkovej podstaty dlžníka a jeho rýchlym oddlžením, ak má príjmy príliš nízke, čo sa v Slovenskej republike stalo objektom kritických pripomienok najmä pre speňaženie celého majetku úpadcu a následné skúšobné obdobie 3 rokov, počas ktorého

dlžník nemal zabezpečené ani minimálne životné podmienky spočívajúce napríklad v bývaní alebo vlastníctve pracovných nástrojov

Inšpirácia zákonodarcu zahraničnými právnymi normami je zrejmá zo znenia zákonných úprav bankrotového práva Spojených štátov amerických a Nemeckej spolkovej republiky.¹² S poukazom na už spomínanú vyváženosť oprávnení veriteľov a dlžníkov by regulácia reorganizácie, či zrušenia záväzkov dlžníkov by im na jednej strane mala poskytovať ochranu pred enormnými zásahmi veriteľov pri ich vymáhaní, no na druhej strane by mali byť motivovaní k čo najvyššiemu uspokojeniu svojich splatných dlhov.

Literatúra

1. DOLNÝ, Jaroslav: *Odporovateľnosť právnych úkonov v konkurze: komparácia amerického, nemeckého a slovenského právneho poriadku*, In: Justičná revue, roč. 69, č. 6-7, 2017, ISSN 1335-6461
2. DOLNÝ, Jaroslav: *Odporovateľnosť právnych úkonov v konkurznom práve*, Bratislava : Nakladateľství C. H. Beck s. r. o., 2021, ISBN 978-80-8232-002-5
3. DOLNÝ, Jaroslav: *Podmienky odporovateľnosti právnych úkonov v konkurze*, In: Justičná revue, roč. 71, č. 4, 2019, ISSN 1335-6461
4. ĎURICA, Milan: *Vyvažovanie záujmov veriteľov a dlžníkov pri pandemickej a nepandemickej ochrane dlžníkov*, In: Justičná revue, roč. 74, č. 1, 2022, ISSN 1335-6461
5. ĎURICA, Milan: *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii, komentár. 4. vydanie*, Bratislava: Nakladateľství C. H. Beck, s. r. o., 2021, ISBN 978-80-7400-846-7
6. KOVAČECHOVÁ, Eva: *Povinné zastúpenie dlžníkov v konaní o oddlžení Centrom právnej pomoci – pohľad z právnej praxe*, In: Justičná revue, roč. 71, č. 2, 2019, ISSN 1335-6461
7. *Novelizovaný zákon o konkurze a reštrukturalizácii s aktualizovanou dôvodovou správou v úplnom znení*, Ružomberok : M. Mračko-EPOS, 2022
8. POLÁČKOVÁ, Martina., GALOVÁ, Ivana: *Osobný bankrot – oddlžení fyzickej osoby*. In *Zo súdnej praxe*, roč. 22, č. 5, 2017, ISSN 1335-177X
9. SERFŐZÓ, Martin: *Vplyv právnej úpravy oddlżenia na exekučné konania podľa slovenského právneho poriadku*. In: *Košické dni súkromného práva II. Recenzovaný zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Právnická fakulta, 2018, ISBN 978-80-8129-088-6
10. SOJKA, Pavol: *Oddlžení podľa nových pravidiel*, In Justičná revue, roč. 69, č. 5, 2017, ISSN 1335-6461
11. *Osobný bankrot už pomohol tisíckam ľudí*, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky 1. 3. 2022, in <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=3680>
12. *Počet osobných bankrotov klesá*, in *Pravda* z 27. 4. 2021, Bratislava: Perex a. s., s. 12
13. *Problémy s exekúciami má vyše 400-tisíc ľudí*, in *Pravda* z 5. 1. 2022, Bratislava: Perex a. s., s. 11
14. *Vlani zbankrotovalo 8 641 Slovákov*, in *Pravda* z 12. 1. 2022, Bratislava: Perex a. s., s. 9
15. <https://www.crif.sk/>

¹² SOJKA, Pavol: *Oddlžení podľa nových pravidiel*, In Justičná revue, roč. 69, č. 5, 2017, s. 669

NESPRÁVNE PRÁVNE POSÚDENIE VECI V DÔSLEDKU NEODKLONENIA SA OD (PREKONANEJ) JUDIKATÚRY ¹

doc. JUDr. Peter Molnár, PhD.

Ústavný súd Slovenskej republiky
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
peter.molnar@upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-30>

Abstrakt

Autor príspevku pojednáva o právnom posúdení veci v prípadoch, ktoré vyžadujú odklon konajúceho súdu od ustálenej judikatúry z dôvodu, že táto judikatúra na okolnosti daného prípadu nedopadá alebo je prekonaná a zamýšľa sa nad otázkou, či odklonenie sa od ustálenej judikatúry v takomto prípade je možnosťou súdu, alebo jeho povinnosťou. Takisto sa zaoberá možnosťami účastníka konania domáhať sa zmeny právneho posúdenia veci v takejto situácii.

Abstract

The author discusses the legal assessment of the case in cases that require the referring court to deviate from settled case law on the grounds that this case law does not affect or overcome the circumstances of the case and considers whether deviating from settled case law in such a case is a court option, or his duty. It also deals with the parties' ability to require a change in the legal assessment of the case in such a situation.

Kľúčové slová: ustálená rozhodovacia činnosť, najvyššie súdne authority, právne posúdenie veci, odklon od judikatúry

Key words: settled case law, highest judicial authorities, legal assesment of the case, diversion from the settled case law

Úvodné poznámky

Civilné súdne konanie je dôležitým prostriedkom ochrany ľudských hodnôt. Medzi základné princípy civilného práva procesného patrí aj princíp právnej istoty, ktorý článok 2 ods. 2 Civilného sporového poriadku definuje ako stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít a ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo. Právna istota je protikladom prekvapivého rozhodnutia, ktoré je, samozrejme, neželaným stavom ². Logickou súčasťou princípu právnej istoty je teda aj viazanosť súdu (nie v zmysle *de iure*, ale v zmysle *de facto*, teda v zmysle vysokej vecnej authority ³) ustálenou rozhodovacou činnosťou najvyšších súdnych autorít (pre zjednodušenie v ďalšom texte pod viazanosťou alebo záväznosťou máme na mysli túto konštrukciu). Za najvyššie súdne authority možno považovať na vnútroštátnej

¹ Príspevok je spracovaný ako publikačný výstup projektu VEGA č. 1/0765/20 „Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekonštrukcie súkromného práva“

² Na druhej strane, pri hodnotení rozhodnutia ako prekvapivého zohráva úlohu aj subjektívne vnímanie účastníka konania (sporovej strany) a dôležitým aspektom pri skúmaní jeho subjektívneho pohľadu je otázka legitímnosti očakávaní skutkových záverov, právneho záveru a určitého spôsobu rozhodnutia

³ pozri R 17/2017, bod 15

úrovni Ústavný súd SR, Najvyšší súd SR a (od 1. augusta 2021 aj) Najvyšší správny súd SR, na úrovni medzinárodnej Európsky súd pre ľudské práva a Súdny dvor EÚ.

Pojem „ustálená judikatúra“ je ešte predmetom precizácie vedy, ako aj samotnej rozhodovacej činnosti a nateraz možno konštatovať, že (celkom racionálne) za ustálenú judikatúru nemožno považovať ojedinelý v rozhodnutí vyslovený názor dovtedy, kým nebude „potvrdený“ ďalšími rozhodnutiami, alebo „povýšený“ na záväzný právny názor vo forme rozhodnutia veľkého senátu alebo predpísaným postupom kolégia najvyššieho súdu, či najvyššieho správneho súdu (zjednocujúce stanovisko alebo kolégiom schválené rozhodnutie, uverejnené v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky⁴).

Pokiaľ teda existuje vo vzťahu k právnej otázke, ktorá je predmetom posudzovania konajúceho súdu, ustálená judikatúra, v rámci zachovania právnej istoty účastníkov konania je povinnosťou konajúceho súdu „pridržať sa“ jej.

1. Individuálne posúdenie okolností konkrétnej veci

Súbežne so záväznosťou ustálenej judikatúry najvyšších súdnych autorít je nevyhnutné brať do úvahy, že existuje povinnosť súdu právne posúdiť individuálnu vec podľa jej relevantných okolností, a teda zohľadniť pri rozhodovaní jej osobitosti a celkový kontext. Každý súdený prípad – dokonca aj taký, o ktorom sa na prvý pohľad zdá, že je „učebnicovým“ príkladom určitého druhu agendy – obsahuje individuálne prvky, ktoré sa potenciálne vymykajú z kontextu, za ktorého vznikli (a ktorý reflektujú) súdne rozhodnutia, predstavujúce „precedenčné“ východiská. Odlišnosti sa môžu týkať hmotnoprávných, ako aj procesnoprávných otázok. Táto skutočnosť je v niektorých prípadoch podceňovaná (či dokonca prehliadaná), a to tak z pohľadu súdov, ako aj účastníkov konania, argumentujúc právnu vetou alebo časťou odôvodnenia referenčného rozhodnutia inkontextuálne, čo spôsobuje, že tendencia trvania na použití určitého „vzorového“ súdneho rozhodnutia resp. právneho posúdenia môže byť neopodstatnená, až nenáležitá. Nemožnosť bezbrehého nazerania na „povinnosť“ súdu riadiť sa právnym záverom, vyvodeným iným súdom je možné ilustrovať dokonca aj na tzv. kasačnej záväznosti. Za predpokladu, že po zrušení rozhodnutia pri opätovnom prejednaní veci bude novozistený (alebo dotvorený) skutkový stav relevantne odlišný od skutkového základu pôvodného rozhodnutia (z ktorého zistenia a posúdenia opravným súdom kasačné rozhodnutie vychádzalo), tento nový skutkový základ rozhodnutia môže privodiť stav, keď sa kasačná záväznosť rozhodnutia súdu vyššej inštancie naruší a konajúci súd bude musieť postupovať, posudzovať a rozhodnúť v intenciách aktuálnej procesnej situácie, čo môže vyústiť do rozhodnutia nekorešpondujúceho so záväzným právnym názorom opravného súdu.

Okolnosti konkrétneho prípadu (a v rámci prípadu dokonca okolnosti konkrétnej situácie) teda predstavujú možnosť vyargumentovane sa odkloniť od ustálenej judikatúry (či, ako bolo naznačené, od právneho názoru nadriadeného súdu, vysloveného v kasačnom rozhodnutí).

Dôvody pre „iné rozhodnutie“ môžu byť dvojaké: kvôli špecifickým relevantným okolnostiam súdnej veci ustálená rozhodovacia prax na daný prípad nedopadá, alebo súd dospeje k záveru, že právny názor, reprezentovaný ustálenou rozhodovacou praxou, nevyhovuje požiadavke spravodlivého rozhodnutia, nakoľko je zastaraný alebo prekonaný. Na tomto mieste pre akademické účely zámerne rozlišujeme pojmy „zastaraný“ a „preko-

⁴ Ako už autor príspevku spomenul inde, vývoj rozhodovacej činnosti môže byť naozaj rôznorodý (ak sa k prvému rozhodnutiu „pridá“ ďalšie, môžeme začať hovoriť o ustálenej judikatúre, ďalšie zhodné rozhodnutia zvyšujú jej ustálenosť, ak sa objavia oponujúce rozhodnutia, „stav“ sa mení na „otázka rozhodovaná rozdielne“, ak bude niektoré rozhodnutie „povýšené“ na judikát, tento smer sa stáva ustálenou judikatúrou, od nej môže byť zaznamenaný ojedinelý (alebo množiaci sa) odklon, môže dôjsť k prelomeniu doteraz ustálenej judikatúry a ustálenou judikatúrou sa stane odlišný smer rozhodovania atď.).

naný“, nakoľko máme za to, že prekonanosť judikatúry už imanentne predpokladá existenciu rozhodnutí, ktoré ustálenú judikatúru popierajú (čo môže viesť k posunu od ustálenej judikatúry až k záveru o tom, že daná otázka je aktuálne rozhodovaná rozdielne), kdežto zastaranosť môže byť konštatovaná aj bez toho, aby už existovalo opozitné rozhodnutie alebo rozhodnutia (napr. zastaranosť dobového judikátu z dôvodu zmeny hodnotových východísk, právnej úpravy a pod.). K otázke prekonanosti sa žiada uviesť, že podľa Najvyššieho súdu SR je v prípade rozhodnutí uverejnených v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky pre konštatovanie „prekonanosti“ judikátu potrebné, aby bolo ich prekonanie formálne dokonané tým, že bude uverejnené aj „prekonávajúce“ rozhodnutie ⁵. *A contrario* možno uvažovať o tom, že v prípade judikatúry neuverejnenej v Zbierke o jej prekonanosti možno hovoriť aj bez toho, aby novší názor musel byť publikovaný. Malo by preto postačovať zopakovanie nového prístupu k danej právnej otázke.

Rečnickou otázkou, ktorá je motívom tohto príspevku, je nasledovná otázka: Je vyargumentované odklonenie sa od ustálenej judikatúry „len“ právom konajúceho súdu, ktorého uplatnenie je čisto na jeho úvahe, alebo možno uvažovať o odklone ako o povinnosti konajúceho súdu s tým, že dôsledkami existencie takejto povinnosti by bolo na strane účastníka konania legitímne očakávanie toho, že konajúci súd za splnenia určitých predpokladov takýto odklon uskutoční a na strane súdu tomu korešpondujúca povinnosť preskúmateľne justifikovať vyhodnotenie úvahy o (ne)možnosti tohto odklonu?

2. Odklon od ustálenej judikatúry – právo alebo povinnosť súdu?

Ak by sme – v (prirodzenej) snahe o stabilitu a ustálenosť rozhodovacej činnosti – nahliadali na možnosť odklonu súdu od ustálenej judikatúry konzervatívne a čo najzdržanlivejšie, pri snahe (alebo nastavení) konajúceho súdu nevystúpiť z „komfortnej zóny“ ustálenej judikatúry by judikatúra stagnovala, a to potenciálne pomerne dlhý čas. Táto skutočnosť sama o sebe, samozrejme, nepredstavuje negatívum (práve naopak, prehlbuje právnú istotu účastníkov právnych vzťahov). Spoločnosť je však živým organizmom, ktorého potreby prirodzene podliehajú zmenám ⁶. Právo ako regulačný nástroj spoločnosti musí na vývoj a potreby spoločnosti reagovať, a voči tejto nevyhnutnej reflexii nemôže byť odolná ani rozhodovacia činnosť súdov. Pri konkrétnej zmene potrieb alebo nastavenia spoločnosti je otázne, či v oblasti práva bude postačujúcou zmena interpretačná a aplikačná (a teda bude možné a dostačujúce na „posun“ spoločnosti reagovať novou judikatúrou), alebo bude potrebné, aby na spoločenskú potrebu reagovala v prvom rade normotvorba a interpretačno-aplikačná prax nadviaže „až“ na legislatívne opatrenie.

Podľa článku 2 ods. 1 CSP musí byť ochrana ohrozených alebo porušených práv a právom chránených záujmov spravodlivá a účinná tak, aby bol naplnený princíp právnej istoty. Vychádzajúc zo znenia článku 2 ods. 2 CSP by gramatickým výkladom bolo možné vyvodiť záver o tom, že povinnosť súdu rozhodnúť spravodlivo je sekundárnou a nastupuje až a len v prípade neexistencie ustálenej rozhodovacej činnosti, ktorá má pred spravodlivosťou prednosť. Tento výklad by bol podľa nášho názoru nezmyselný, neudržateľný a popierajúci právo na spravodlivý proces, a súd je v prípadnom konflikte týchto dvoch hodnôt nepochybne povinný rozhodnúť vec spravodlivo bez ohľadu na existenciu ustálenej judikatúry. Ak má súd povinnosť rozhodnúť spravodlivo a (ak je to možné) zároveň v súlade s ustálenou judikatúrou, máme za to, že ustálenou judikatúrou spravodlivosť nahradiť nemožno a judikatúra nemôže brániť spravodlivosti ani vtedy, ak prestane byť aktuálnou (a to nielen vo význame jej nesúlady so zmenenou právnou úpravou, ale aj nesúlady v zmenenom nastavení spoločnosti, ktoré zatiaľ nenašlo odraz v legálnom texte). Z týchto úvah vyvodzujeme záver, že odklon

⁵ pozri R 17/2017, body 15.1. a 15.2.

⁶ dynamika vývoja spoločnosti v tomto smere, samozrejme, nie je extrémna

súdu od ustálenej rozhodovacej činnosti je, v prípade stretu povinnosti rozhodnúť spravodlivo a povinnosti rozhodnúť v súlade s ustálenou judikatúrou, obligatórnym. Prednosti spravodlivého rozhodnutia svedčí aj znenie článku 2 ods. 1 CSP.

V prospech záveru o povinnosti súdu pri splnení predpokladov aktívne sa odkloniť od ustálenej rozhodovacej činnosti nás vedú aj ďalšie úvahy. Súčasťou práva na spravodlivý proces je aj právo účastníka konania na to, aby súd v jeho veci postupoval podľa relevantnej právnej normy (relevantnej nepochybne v zmysle „dopadajúcej na daný prípad“) a na to, aby túto normu ústavno-konformne vyložil a aplikoval. Zásada *iura novit curia* teda neznamená len to, že súd pozná právo, právne posúdenie veci patrí súdu a súd nie je viazaný právnym názorom účastníka konania, ale aj náročné požiadavky smerom k súdu. Úlohou administrácie súdnej moci v konkrétnom konaní je poskytnúť účastníkovi konania službu a naplnenie jeho verejného subjektívneho práva, spočívajúce v súdnej ochrane ohrozeného alebo porušeného práva (či v rozhodnutí inej právnej veci) v zodpovedajúcej kvalite (okrem iného) čo do výberu normy, jej výkladu, aplikácie a vyvedenia právnych záverov, ktorá kvalita sa v celom rozsahu odzrkadlí v presvedčivo a preskúmateľne odôvodnenom súdnom rozhodnutí ⁷.

3. Odôvodnenie (ne)odklonenia sa od ustálenej rozhodovacej činnosti

Právne posúdenie veci je obligatórnou náležitosťou odôvodnenia súdneho rozhodnutia (§ 220 ods. 2 CSP). Súd je teda povinný vysvetliť, podľa ktorej právnej normy, akým spôsobom a s akými závermi zistený skutkový stav právne posúdil. Z vysvetlenia týchto krokov musí vyplývať, že použitie inej normy, iného spôsobu jej použitia a vyvedenie iného právneho záveru neprichádzalo do úvahy ⁸.

Prirodzenou súčasťou odôvodnenia právnych záverov súdu je aj odvolanie sa na ustálenú rozhodovaciu činnosť súdov a deklarovanie zotrvania na línii najvyšších súdnych autorít, alebo, naopak, presvedčivé odôvodnenie odklonu od ustálenej rozhodovacej činnosti.

Predmetom záujmu tohto príspevku je situácia, kedy sa súd od ustálenej judikatúry neodklonil, avšak podľa názoru účastníka konania sa odkloniť mal.

Pokiaľ účastník k tomuto právnemu názoru dospeje až po vydaní súdneho rozhodnutia, nie je dôvod na to, aby súčasťou odôvodnenia tohto rozhodnutia boli úvahy a závery súdu o neodklonení sa od ustálenej judikatúry, nakoľko (ako už bolo naznačené), je prirodzeným nastavením súdu rozhodovať v mantineloch ustálených právnych názorov. Svoj názor a argumenty účastník konania prednesie až v prípadnom opravnom konaní a posúdi ich opravný súd.

Ak však účastník konania argumentoval potrebou odklonu od ustálenej judikatúry už v doterajšom priebehu konania na súde prvej inštancie, povinnosti súdu vysporiadať sa s relevantnými tvrdeniami korešponduje právo účastníka na odpoveď na tento právny argument v odôvodnení rozhodnutia, nakoľko ide o argument relevantný ⁹.

Odôvodnenie neakceptovania požiadavky účastníka konania na odklon od ustálenej rozhodovacej činnosti musí mať svoju kvalitu. Strohé konštatovanie súdu o tom, že právne

⁷ Odôvodnenie nebudú obsahovať niektoré druhy rozhodnutí, ale aj pri platobnom rozkaze skutočnosť, že súd pristúpil k jeho vydaniu znamená, že preskúmal zákonom stanovené predpoklady pre jeho vydanie (napríklad v prípade spotrebiteľa neexistencia skutočností uvedených v § 299 ods. 2 CSP, ktoré vylučujú možnosť rozhodnúť platobným rozkazom) a vyvodil záver o tom, že predpoklady pre vydanie tohto rozhodnutia sú splnené.

⁸ K požiadavkám na odôvodnenie súdneho rozhodnutia a dôsledkom jeho nedostatkov pozri napríklad Molnár, P.: On violation of the right to a fair trial by insufficient reasoning of the decision. In: *Studia Iuridica Cassoviensia*. Roč. 10, č. 1 (2022), s. 70-82.

⁹ napríklad Rozsudok ESĽP z 9. decembra 1994 vo veci Ruiz Torija v. Španielsko, sťažnosť č. 18390/91, § 30; Rozsudok ESĽP z 29. mája 1997 vo veci Georgiadis v. Grécko, sťažnosť č. 21522/93, § 43; Rozsudok ESĽP z 24. mája 2005 vo veci Buzescu v. Rumunsko, sťažnosť č. 61302/00, § 67

posúdenie veci je výsadou súdu a preto neprihliadal na právnu argumentáciu účastníkov konania, neobstojí. Ak sa účastník konania výslovne domáha určitého právneho posúdenia jeho veci, súčasťou adekvátneho odôvodnenia súdneho rozhodnutia musí byť aj presvedčivé zdôvodnenie nemožnosti použitia „navrhovanej“ právnej normy, požadovaného spôsobu jej interpretácie a aplikácie, a nakoniec, nemožnosti vyvodenia požadovaného právneho záveru. Zároveň si ale dovoľíme postulovať, že kvalita odôvodnenia rozhodnutia v otázke neodklonenia sa od doterajšej judikatúry má zodpovedať kvalite argumentácie smerujúcej k realizácii právneho posúdenia, predstavujúceho odklon od ustálenej judikatúry, preto očakávania účastníka konania by mali korešpondovať aktivite jeho samotného.

4. Preskúmateľnosť správnosti (ne)odklonenia sa od ustálenej judikatúry v odvolacom konaní

Pokiaľ (podľa názoru účastníka) z odôvodnenia právnych záverov súdu prvej inštancie vyplýva, že súd dospel k nesprávnym právnym záverom, prichádza do úvahy podanie odvolania z dôvodu podľa § 365 ods. 1 písm. h) CSP. Ak je odôvodnenie rozhodnutia čo do právnych záverov nedostatočné v relevantnej miere, účastník konania má dokonca možnosť domáhať sa v odvolaní vyslovenia porušenia svojho práva na spravodlivý proces podľa § 365 ods. 1 písm. b) CSP.

Predmet odvolacieho konania určuje odvolateľ, a to jednak čo do šírky odvolacieho prieskumu (ktoré výroky rozhodnutia súdu prvej inštancie napáda a z akých nominálnych odvolacích dôvodov), ako aj (a to je z pohľadu reálneho prieskumu zo strany odvolacieho súdu ešte dôležitejšie) pokiaľ ide o hĺbku tohto prieskumu, to znamená v čom konkrétne vidí naplnenie toho-ktorého odvolacieho dôvodu. Súd je teda viazaný využitými odvolacími dôvodmi, a to nielen nominálne, ale aj pokiaľ ide o odvolateľom použitú odvolaciu argumentáciu (konkrétne pochybenia, vytykané súdu prvej inštancie v rámci daného odvolacieho dôvodu). Takto odvolateľ vymedzuje konkrétny predmet odvolacieho prieskumu.

Pri iniciovaní odvolacieho konania si musí byť odvolateľ vedomý toho, že vymedzením šírky a hĺbky odvolacieho prieskumu zároveň *pro futuro* kreuje limity pre dovolací prieskum, keďže predmetom prípadného dovolacieho opravného konania bude postup a rozhodnutie odvolacieho súdu, nie pochybenia (včítane prípadného nesprávneho právneho posúdenia veci) súdu prvej inštancie. Pre správne pochopenie tohto tvrdenia je potrebné dodať, že, samozrejme, platí, že rozhodnutia prvej a druhej inštancie tvoria spolu jednotu a v tejto jednote je potrebné ich (v prípade ďalšieho prieskumu) posudzovať, ale toto „jednotiace“ konštatovanie nemožno brať absolútne. Pri prieskume odvolacieho rozhodnutia bude potrebné podrobiť skúmaniu aj rozhodnutie súdu prvej inštancie len v kontexte a postupnosti toho, čo a ako dovolateľ napadol v odvolaní a ako sa (v mantineloch takto vymedzeného predmetu odvolacieho konania) s odvolaním súd druhej inštancie vyrovnal (napríklad, ak odvolací súd odobril skutkové a právne názory súdu prvej inštancie, je potrebné skúmať aj kvalitu záverov súdu prvej inštancie a podrobiť ich kritickému posúdeniu z pohľadu toho, či mohli a mali obstať). Táto optika ale platí aj *vice versa* – ak určitú skutočnosť (v predmete záujmu tohto príspevku predovšetkým nesprávne právne posúdenie veci) odvolateľ nenapadol, táto skutočnosť netvorila predmet skúmania odvolacieho súdu, a preto sa s ňou odvolací súd nie nemusel, ale nemohol „vyrovnať“.

Keďže odvolaním sa napáda neprávoplatné rozhodnutie, možnosť prieskumu skutkovej aj právnej stránky dáva skutočne široký priestor na preskúmanie rozhodnutia a konania, ktoré predchádzalo jeho vydaniu. Právna úprava odvolacieho konania nevymedzuje „judikátorne situácie“, za ktorých malo (resp. mohlo) dôjsť k nesprávnemu právnemu posúdeniu veci, preto prieskum tvrdenej nesprávnosti právneho posúdenia zahŕňa celé spektrum situácií. Odvolací súd sa teda aj v prípade konzervatívneho postoja súdu prvej inštancie môže

vysporiadať so snahou účastníka konania dosiahnuť zmenu zaužívaného právneho posúdenia určitej právnej otázky a jeho argumentáciou a pri „uzatváraní“ konkrétneho konania tak môže prispieť k posunu vo vývoji súdnej praxe. Avšak, opätovne zdôrazňujeme, že potenciálnu šírku možností odvolacieho súdu v posúdení (či prehodnotení) danej právnej otázky limituje obsah odvolania.

Možnosti prieskumu opravného súdu sú však iné – užšie – v dovolaní.

5. Preskúmateľnosť správnosti (ne)odklonenia sa od ustálenej judikatúry v dovolacom konaní

Potenciál najvyššieho súdu a najvyššieho správneho súdu pri riešení právnych otázok je kruciálny. Medzi ich hlavné úlohy patrí zjednocovanie judikatúry, keď podľa § 8 ods. 3 a § 8a ods. 4 zákona č. 757/2004 Z.z. o súdoch tieto súdy dbajú o jednotný výklad a jednotné používanie zákonov a iných všeobecne závažných právnych predpisov vlastnou rozhodovacou činnosťou a tým, že prijímajú stanoviská k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne závažných právnych predpisov a zverejňujú právoplatné súdne rozhodnutia zásadného významu v Zbierke stanovisk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky a v Zbierke stanovisk a rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky (v ďalšom texte však pracujeme s najvyšším súdom v sporovej a mimosporovej agende). Otáznymi však sú možnosti najvyššieho súdu v dovolacom konaní vo vzťahu k otázke odklonu od ustálenej judikatúry, ktorý je podľa názoru dovolateľa žiaduci a ku ktorému do právoplatného skončenia konania nedošlo.

Aj v tomto opravnom konaní je dôležité vymedzenie predmetu prieskumu opravného súdu (jeho šírky a hĺbky) a možnosti (oprávnenia), ktoré platná právna úprava opravnému súdu zveruje. Na obidve tieto kategórie má zásadný vplyv skutočnosť, že vec je právoplatne skončená, pretože záujem spoločnosti na náprave prípadných pochybení súdu sa tak dostáva do konfliktu s právnymi účinkami právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bolo konanie ukončené [jeho záväznosť a (zásadná) nezmeniteľnosť]. V porovnaní s odvolacím konaním (ktorého poslaním bolo apelačným spôsobom „ešte len“ ukončiť vec) je preto dovolacie konanie nastavené zdržanlivejšie.

Priestor pre skúmanie (a nápravu) nesprávnosti právneho posúdenia veci je obmedzený pokiaľ ide o druhy rozhodnutí odvolacieho súdu (pozitívne vymedzenie § 421 a negatívne vymedzenie v § 422 CSP), avšak obmedzenie je *de lege lata* zvýraznené aj (už spomenutými) „judikatórnymi situáciami“ za ktorých muselo byť napádané rozhodnutie odvolacieho súdu vydané.

Podstatou prípustnosti dovolania podľa § 432 CSP je tak popri samotnej skutočnosti, že odvolací súd vec objektívne nesprávne právne posúdil zároveň aj to, že sa tak muselo stať za niektorej z troch zákonom enumerovaných situácií (spôsob vyriešenia právnej otázky predstavuje odklon od ustálenej rozhodovacej činnosti dovolacieho súdu; daná právna otázka doteraz v rozhodovacej činnosti dovolacieho súdu vyriešená nebola; daná právna otázka je v doterajšej rozhodovacej činnosti dovolacieho súdu rozhodovaná rozdielne). Skutočnosť, že Civilný sporový poriadok vymedzuje pozitívne konkrétne judikatórne situácie, samozrejme, predstavuje obmedzenie dovolania.

Pre predmet záujmu tohto príspevku je kľúčovým preskúmanie toho, či situácia, ktorá je kruciálna práve vo vzťahu k jeho téme – tzn. situácia, keď právna otázka, podstatná pre súdenú vec, je rozhodovaná ustáleným spôsobom, ale podľa názoru účastníka konania (v tomto momente potenciálneho dovolateľa) bolo pre spravodlivé rozhodnutie veci potrebné sa od tejto ustálenej judikatúry odkloniť – je subsumovateľná pod § 421 ods. 1 písm. a), b) alebo c) CSP.

Situácia, predpokladaná v § 421 ods. 1 písm. a) CSP, sa logicky, vzťahuje na úplne opačný prípad, to znamená, že účastník konania usilujúci sa o odklon konajúceho súdu od ustálenej judikatúry bol so svojou snahou úspešný a dovolanie podáva iný účastník (v prípade sporového konania jeho protistrana). Zaznamenali sme aj pokus jedného zo senátov najvyššieho súdu o extenzívny výklad ustanovenia § 421 ods. 1 písm. a) CSP v tom smere, že by toto ustanovenie malo dopadať aj na situáciu, ktorá je predmetom skúmania tohto príspevku (t.j. senát odvolacieho súdu sa od ustálenej judikatúry neodklonil, hoci sa podľa názoru dovolacieho súdu odkloniť mal). Tento pokus dopadol neúspešne (pozri Uznesenie veľkého senátu sp. zn. 1VCdo 1/2019 z 26. novembra 2019, body 31 a nasl.).

Pokiaľ o záväznosti ustálenej rozhodovacej činnosti uvažujeme pri judikatúre najvyšších súdnych autorít, predmetu tohto príspevku nevyhovuje ani dikcia § 421 ods. 1 písm. b) CSP, pretože dopadá na právne otázky, pri ktorých nemožno hovoriť o ustálenej rozhodovacej činnosti dovolacieho súdu, pretože ich doposiaľ neriešil. V tom prípade nemožno uvažovať o domáhaní sa odklonu, ani o „neodklonení sa“ od niečoho, čo neexistuje. Modelovo je teda pravdepodobné, že existujú rozhodnutia súdov prvej a druhej inštancie o takejto právnej otázke, ale zároveň táto otázka doteraz nebola predmetom dovolania. Takáto skutočnosť evokuje jednotnosť v rozhodovaní (a teda ustálenosť), ale ustálenosť rozhodovania na úrovni krajských súdov nepredstavuje ustálenú rozhodovaciu činnosť najvyšších súdnych autorít v zmysle článku 2 základných princípov CSP a požiadavka účastníka na odklon od takejto judikatúry a neodklonenie sa zo strany súdu nie je predmetom tohto príspevku. Ak situácia podľa predošlej vety nastane, plne to vyhovuje § 421 ods. 1 písm. b) CSP – vytýkané nesprávne posúdenie právnej otázky kľúčovej pre rozhodnutie veci pri súčasnej neexistencii dovolacej judikatúry k nej.

Napokon, situácia normovaná v § 421 ods. 1 písm. c) CSP dopadá na právnu otázku, ktorá sa síce už „dostala“ pred dovolací súd, ale tento doposiaľ neustálil žiadny z existujúcich právnych názorov, a teda judikatúra k tejto právnej otázke nemá prívlastok „ustálená“, ale „roztrieštená“, „rozdielna“ a podobne. Za predpokladu, že doteraz existujú dve línie rozhodovania o danej právnej otázke, možno pri zameraní tohto príspevku fabulovať, že potenciálny dovolateľ sa pred súdom prvej a druhej inštancie neúspešne domáhal ďalšieho, tretieho spôsobu jej vyriešenia. Opäť ale podotýkame, že ani táto konštrukcia by nepredstavovala vykročenie z komfortnej zóny súdov nižších inštancií, pretože doteraz existujúce názory dovolacieho súdu by neboli záväznými a teda stotožnenie sa, ani nestotožnenie sa súdu s právnym názorom účastníka konania by nepredstavovalo odklon od ustálenej rozhodovacej činnosti najvyšších súdnych autorít.

Výpočet preskúmateľných situácií, za ktorých mohlo dôjsť k neprávnomu právnemu posúdeniu veci odvolacím súdom, je taxatívny (§ 421 ods. 1 CSP). Pri skúmaní možnosti účastníka konania domáhať sa odklonu od ustálenej judikatúry najvyšších súdnych autorít je tak dôležitým záver, že na úrovni dovolania tomu bráni chýbajúca legislatívne upravená „štvrtá judikatórna situácia“. Keďže otázka prípustnosti dovolania ako mimoriadneho opravného prostriedku je postavená na enumeratívnom princípe (§ 419 CSP), je potrebné konštatovať, že *de lege lata* je dovolanie z dôvodu, že sa odvolací súd neodchýlil od ustálenej judikatúry, hoci sa odchýliť mal, neprípustné.

6. Náprava nesprávnosti neodklonenia sa od ustálenej judikatúry v konaní pred ústavným súdom?

Nie je vylúčená snaha účastníka konania podrobiť neodklonenie sa konajúcich súdov od ustálenej judikatúry ústavnému prieskumu, tvrdiac porušenie svojho základného práva na súdnu ochranu a práva na spravodlivý proces. V ústavnej sťažnosti vo vzťahu k „nevyslyšaniu“ jeho volania po odklone od ustálenej judikatúry prichádzajú do úvahy dve

argumentačné línie: vytykanie postupu podľa zjavne nesprávnej právnej normy (tzn. porušenie práva na použitie relevantnej právnej normy a jej relevantného výkladu a aplikácie) a porušenie práva na náležité odôvodnenie súdneho rozhodnutia (to v prípade, že vady odôvodnenia nevyhovena žiadosti o odklon dosahujú kritickú mieru). Pri prvej argumentačnej línii sťažovateľ tvrdiaci neodklonenie od ustálenej judikatúry (vzhlľadom na dikciu § 421 ods. 1 CSP) ani nebol povinný podať dovolanie, pretože takéto dovolanie je zjavne neprípustné¹⁰. Pri druhej argumentačnej línii [vada podľa § 420 písm. f) CSP] bol sťažovateľ povinný podať aj dovolanie. Za predpokladu, že sťažovateľ v pozícii účastníka konania už v konaniach pred všeobecnými súdmi tvrdil, že dozrel čas na odklon od ustálenej judikatúry v konkrétnej otázke, nabádal k tomu neúspešne súd prvej aj druhej inštancie (a, ako bolo uvedené, v druhom prípade aj súd dovolací), takáto ústavná sťažnosť by nebola odmietnutá ako neprípustná, pretože sťažovateľ využil všetky právne prostriedky, ktoré mu zákon priznáva na ochranu jeho práv (§ 132 ods. 2 zákona o ústavnom súde *a contrario*). Inou otázkou je však opodstatnenosť takto odôvodnenej ústavnej sťažnosti, teda posúdenie toho, v čom konkrétne spočívalo (malo by spočívať) tvrdené porušenie základných práv. Podľa právneho názoru súdu prvej inštancie neboli splnené podmienky na odklon od ustálenej judikatúry najvyšších súdnych autorít. Tvrdené nesprávne právne posúdenie vecí bolo predmetom odvolacieho prieskumu. Odvolací súd nevhliadol v právnom názore súdu prvej inštancie v otázke potreby odklonu pochybenie a ani sám (napríklad po zopakovaní alebo doplnení dokazovania) nevidel dôvod na odklon. Dovolací súd takto odôvodnené dovolanie vzhlľadom na dikciu § 421 ods. 1 CSP odmietol ako neprípustné. Ústavná sťažnosť proti rozhodnutiu súdu poslednej inštancie¹¹ by tak mohla byť úspešná len za špecifických predpokladov.

Ústavnej sťažnosti vytykajúcej porušenie práva na postup podľa relevantnej právnej normy, jej ústavno-konformný výklad a aplikáciu by ústavný súd mohol vyhovieť len v prípade zistenia úplne svojvoľného právneho posúdenia vecí, tzn. všeobecnými súdmi vyvedené právne závery nemajú oporu v právnom poriadku. O takúto situáciu však v prípade, kedy všeobecné súdy postupovali pri riešení relevantnej právnej otázky v súlade s ustálenou judikatúrou, nepôjde (resp. išlo by, ak by konajúce súdy zistený skutkový stav subsumovali pod síce ustálenú, ale na daný prípad absolútne neprilievajúcu judikatúru najvyšších súdnych autorít).

Pokiaľ by ústavný súd zistil, že všeobecné súdy (odvolací súd v spojení s rozhodnutím súdu prvej inštancie) sa vysporiadali s argumentáciou sťažovateľa spôsobom porušujúcim právo na spravodlivý proces (napr. súdy len konštatovali svoju viazanosť ustálenou judikatúrou, ale neodôvodnili preskúmateľne irelevantnosť právneho názoru účastníka konania), ústavnej sťažnosti by vyhovel, ale k vyhoveniu by nedošlo z dôvodu nesprávneho právneho posúdenia otázky potreby odklonu od ustálenej judikatúry, ale z dôvodu nepreskúmateľnosti rozhodnutia.

¹⁰ Ak by s týmto odôvodnením podal dovolanie, bolo by odmietnuté pre neprípustnosť a vzhlľadom na plynutie času by bola následná ústavná sťažnosť vo vzťahu k rozhodnutiu odvolacieho súdu podaná oneskorene, pretože „predĺženie“ lehoty na podanie ústavnej sťažnosti o trvanie mimoriadneho opravného konania (pozri § 124 *in fine* zákona č. 314/2018 Z.z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov – ďalej aj „zákon o ústavnom súde“) sa podľa konštantnej judikatúry ústavného súdu netýka konania o mimoriadnych opravných prostriedkoch, ktoré sú podľa zákona zjavne neprípustné.

¹¹ Bez snahy o detailne rozoberanie konania o ústavnej sťažnosti podľa článku 127 Ústavy SR je potrebné uviesť, že ústavná sťažnosť proti rozhodnutiu okresného súdu by bola odmietnutá pre nedostatok právomoci ústavného súdu, pretože preskúmanie postupu a rozhodnutia súdu prvej inštancie patrilo odvolaciemu súdu, sťažovateľ túto možnosť využil a o jeho odvolaní rozhodol odvolací súd. V druhom prípade (tzn. ústavná sťažnosť bola podaná po odmietnutí dovolania a smeruje proti dovolaciemu súdu a odvolaciemu súdu) by nedostatok právomoci ústavného súdu bol prítomný aj vo vzťahu k rozhodnutiu odvolacieho súdu, pretože toto bolo preskúmané dovolacím súdom.

Ako teda z uvedeného vyplýva, ani v jednom prípade potenciálneho meritórneho úspechu v konaní o ústavnej sťažnosti by sa ústavný súd nevyslovil k otázke, tvoriacej predmet výskumu tohto príspevku – ústavný súd by nebol oprávnený zodpovedať otázku, či sa v súdenom prípade všeobecné súdy mali odkloniť od ustálenej judikatúry najvyšších súdnych autorít.

Záver a úvahy *de lege ferendae*

Dospeli sme k záveru o tom, že odklonenie sa od ustálenej judikatúry najvyšších súdnych autorít je pri konflikte spravodlivého rozhodnutia veci a rozhodnutia veci v súlade s touto judikatúrou povinnosťou konajúceho súdu, avšak *de lege lata* nevyhnutiteľnou v dovolacom konaní.

Najvyšší súd je (má byť) garantom nielen zjednocovania judikatúry, ale aj jej „riadeného vývoja“, a to prostredníctvom prijímania stanovísk, zverejňovania právoplatných rozhodnutí súdov (aj nižších stupňov) a vlastnej rozhodovacej činnosti (či už v trojčlenných dovolacích senátoch, alebo vo formácii veľkého senátu). Do rámca tohto poslania podľa nášho názoru rozhodne má patriť aj reagovanie na signály o potrebe zmeniť ustálenú rozhodovaciu činnosť, a to nielen od súdov nižších stupňov, ale aj od účastníkov konania. Právny stav, v ktorom enumerácia judikatórnych situácií, za ktorých muselo dôjsť k nesprávnemu právnemu posúdeniu veci, znemožňuje podrobiť dovolaciemu prieskumu potenciálne nesprávne právne posúdenie v podobe neodklonenia sa od ustálenej judikatúry, keď sa účastník konania takéhoto posunu domáhal, považujeme za neudržateľný, brániaci pokroku vo vývoji rozhodovacej činnosti a popierajúci aj plný potenciál inštitútu veľkého senátu. Pre zmenu postoja najvyššieho súdu v tejto otázke je potrebná legislatívna zmena, po ktorej dovolací prieskum neodklonenia sa od ustálenej judikatúry bude možný.

Komparatívne, v Českej republike § 237 zákona č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád v znení neskorších predpisov prieskum rozhodnutí odvolacieho súdu pripúšťa („*Není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu nebo která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.*“). V Českej republike je dokonca súčasťou rekodifikačných úvah aj návrat k dovolaniu ako (historicky) riadnemu oprávnenému prostriedku¹².

Prostriedkom pre odstránenie medzery v dovolacom prieskume u nás by *de lege ferendae* mohlo byť doplnenie tohto „štvrtého kvadrantu“ ako nové písmeno d) do § 421 ods. 1 CSP. Dovolaciemu prieskumu by tak podliehalo celé spektrum judikatórnych situácií. Za tohto predpokladu, a za existencie viazanosti súdov ustálenou judikatúrou najvyšších súdnych autorít môže byť otázkou na diskusiu, či by jednotlivé „písmenká“ v § 421 ods. 1 CSP nestratili zmysel, a či by preto namiesto doplnenia písmena d) azda nebolo jednoduchšie z legálneho textu judikatórne situácie vypustiť. K nesprávnemu právnemu posúdeniu konkrétnej veci mohlo skutočne dôjsť aj neodklonením sa od ustálenej judikatúry, pretože právo – jeho písané znenie, ale aj výklad a aplikácia účastníkmi právnych vzťahov i orgánmi verejnej moci – má a musí odrážať potreby spoločnosti a reagovať na zmeny jej potrieb, priorit a hodnôt.

¹² Pozri Dvořák B.: Nad koncepcií dovolání v civilních věcech. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva, ročník 157, 4, 2018, s. 343-353

Literatúra

1. Dvořák B.: Nad koncepcí dovolání v civilních věcech. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva, ročník 157, č. 4 (2018), ISSN 0231-6625, s. 343-353
2. Molnár, P.: On violation of the right to a fair trial by insufficient reasoning of the decision. In: Studia Iuridica Cassoviensia, ročník 10, č. 1 (2022), ISSN 1339-3995, s. 70-82. <https://doi.org/10.33542/SIC2022-1-05>
3. Rozsudok ESLP z 9. decembra 1994 vo veci Ruiz Torija v. Španielsko, sťažnosť č. 18390/91
4. Rozsudok ESLP z 29. mája 1997 vo veci Georgiadis v. Grécko, sťažnosť č. 21522/93
5. Rozsudok ESLP z 24. mája 2005 vo veci Buzescu v. Rumunsko, sťažnosť č. 61302/00
6. R 17/2017
7. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1VCdo 1/2019 z 26. novembra 2019

KOMPARÁCIA INŠTITÚTU ŽALOBY NA OBNOVU KONANIA PODĽA SPRÁVNEHO SÚDNEHO PORIADKU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A ČESKEJ REPUBLIKE¹

JUDr. Ján Pollák

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
jan.pollak@student.upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-24>

Abstrakt

Autor sa v príspevku zaoberá komparáciou inštitútu žaloby na obnovu konania, ako mimoriadneho opravného prostriedku, v právnej úprave Slovenskej republiky a právnej úpravy Českej republiky. Cieľom príspevku je poukázať na rozdiely žaloby na obnovu konania, za účelom formulovania návrhov de lege ferenda.

Abstract

The author deals with the comparison of the institute of the action for the restoration of proceedings in the administrative justice, as an extraordinary remedy, in the legislation of the Slovak Republic and the legislation of the Czech Republic. The aim of the paper is to highlight the differences of the action for retrial, in order to formulate de lege ferenda proposals.

Kľúčové slová: žaloba na obnovu konania, správne súdne konanie, mimoriadny opravný prostriedok

Key words: action for retrial, administrative court proceedings, extraordinary remedy

Úvod

Podľa článku 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej ako „Ústava Slovenskej republiky“) je právo na súdnu ochranu upravené tak, že každý koho práva a právom chránené záujmy boli porušené alebo sú ohrozené sa môže zákonným spôsobom domáhať ich ochrany na nezávislom a nestrannom súde alebo inom orgáne Slovenskej republiky.

Ústava Slovenskej republiky ďalej vo svojom článku 46 ods. 2 hovorí, že kto bol na svojich právach ukrátený rozhodnutím orgánu verejnej správy, môže sa obrátiť na súd za účelom preskúmania zákonnosti takéhoto rozhodnutia, a to podľa zákonom stanovených podmienok. Treba však dodať, že rozhodnutia týkajúce sa základných práv a slobôd nemôžu byť zo súdneho prieskumu za žiadnych okolností vylúčené.²

V súčasnom právnom stave však správne súdnictvo na rozdiel od iných členských štátov Európskej únie nie je koncipované ako dvojinstančné. V našich podmienkach je správne súdnictvo charakterizované ako jednoinstančné, a teda zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok (ďalej ako „Správny súdny poriadok“) nepripúšťa možnosť podať proti rozhodnutiu správneho súdu žiadny riadny opravný prostriedok. Správny súdny poriadok

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva.

² ZÁVADSKÁ, E. Osud správneho súdnictva na Slovensku (Aktuálne problémy). In Právny obzor. ISSN 0032-6984, 2012, roč. 95, č. 3, s. 280.

pozná iba dva druhy opravných prostriedkov, a to kasačnú sťažnosť³ a žalobu na obnovu konania.⁴ Vzhľadom na fakt, že uvedené opravné prostriedky je možné podať proti už právoplatným rozhodnutiam správnych súdov, pôjde o mimoriadne opravné prostriedky. Úspešné uplatnenie mimoriadnych opravných prostriedkov je stále podmienené primárnym záverom súdu, že takýto mimoriadny opravný prostriedok je procesne prípustný a následne sekundárnym záverom súdu, že tento mimoriadny opravný prostriedok je aj opodstatnený.

V praxi je inštitút žaloby na obnovu konania, v porovnaní s ostatnými opravnými prostriedkami, veľmi málo využívaný. Žaloba na obnovu konania je špecifická najmä v tom, že ide o opravný prostriedok, ktorý nevedie k preskúmaniu už vydaného napádaného rozhodnutia, ale k jeho odstráneniu a následnému novému konaniu. Podaním žaloby na obnovu konania ako takej sa teda nezačne konanie nové, ale cieľom je obnoviť už predošlé konanie, ktoré bolo právoplatne ukončené. V podstate možno konštatovať, že žaloba na obnovu konania je iba ďalšie štádium predchádzajúceho konania, a že nejde o začiatok nového procesu.⁵

1. Žaloba na obnovu konania vo všeobecnosti

Žaloba na obnovu konania je jedným z dvoch mimoriadnych opravných prostriedkov správneho súdnictva upravený Správnym súdnym poriadkom. V porovnaní s kasačnou sťažnosťou je žaloba na obnovu konania, ktorý je vymedzený užšie a môže byť uplatnený len zo závažných právnych dôvodov. Samotný inštitút obnovy konania môže v zmysle Správneho súdneho poriadku „prelomiť“ prekážku *res iudicata*, skončenú právoplatným rozhodnutím príslušného súdu.⁶

V správnom súdnictve Slovenskej republiky je žaloba na obnovu konania novozavedeným inštitútom, ktorý predošla právna úprava v zákone č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok (ďalej ako „Občiansky súdny poriadok“) nepoznala. Podľa úpravy uvedenej v Občianskom súdnom poriadku bolo možné v správnom súdnictve možné použiť iba taký opravný prostriedok, ktorý bol explicitne vymedzený v piatej časti tohto právneho predpisu. Žalobu na obnovu konania možno využiť proti rozhodnutiam kasačného súdu ale aj krajského súdu v tých prípadoch, kedy zákon ich zmenu a zrušenie napádaného rozhodnutia neumožňuje dosiahnuť inak.⁷

Ako už bolo uvedené, žalobu na obnovu konania možno podať iba zo závažných dôvodov. Rozlišujeme subjektívne a objektívne podmienky prípustnosti žaloby na obnovu konania. Jedinou subjektívnou podmienkou prípustnosti žaloby na obnovu konania je legitimizovaný subjekt, ktorý je oprávnený na podanie predmetného opravného prostriedku.⁸

Medzi objektívne podmienky prípustnosti žaloby na obnovu konania zaradujeme:

- dôvody žaloby na obnovu konania,
- prípustnosť žaloby na obnovu konania proti rozsudku alebo uzneseniu správneho súdu,
- lehota na podanie žaloby na obnovu konania,

³ ustanovenie § 438 a nasl. Správneho súdneho poriadku

⁴ ustanovenia § 472 a nasl. Správneho súdneho poriadku

⁵ ŠEVCOVÁ, K. Žaloba na obnovu konania v občianskom súdnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-89603-49-7. s. 15.

⁶ VOPÁLKA, V. et al. Správni řád soudní. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-864-9. s. 287.

⁷ HANZELOVÁ, I. et al. Správny súdny poriadok: komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-8168-468-5. s. 564.

⁸ BARICOVÁ, J. et al. . Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-678-4. s. 1756.

- miesto podania žaloby na obnovu konania.⁹

Názov príspevku však napovedá, že jeho nosnou témou je komparácia tohto inštitútu v podmienkach právnej úpravy Slovenskej republiky a Českej republiky. Preto budú nasledujúce kapitoly tohto príspevku zamerané na tie oblasti žaloby na obnovu konania, resp. obnovy konania, ktoré sú odlišné. Ustanoveniam, ktoré sú zhodné v našej právnej úprave aj v českej právnej úprave nebude venovaná pozornosť.

2. Dôvody žaloby na obnovu konania

Žaloba na obnovu konania ako každý iný opravný prostriedok znamená určitý ucelený systém, ktorý je rozdielny od ostatných opravných prostriedkov alebo iných inštitútov správneho konania. Aj v rámci pojednávania tohto opravného prostriedku je podstatné dodržiavať zákonom stanovené podmienky prípustnosti.

2.1 Dôvody žaloby na obnovu konania v Slovenskej republike

Žalobu na obnovu konania je možné podať iba zo zákonom ustanovených dôvodov. Správny súdny poriadok pozná tri dôvody žaloby na obnovu konania, ktoré špecifikuje vo svojom ustanovení § 472 Správneho súdneho poriadku.

Prvým dôvodom prípustnosti žaloby na obnovu konania je podľa ustanovenia § 472 písm. a) Správneho súdneho poriadku je situácia, kedy bolo rozhodnuté v neprospech účastníka konania v dôsledku trestného činu sudcu, iného účastníka konania alebo osoby zúčastnenej na konaní.

Správny súdny poriadok tak oproti Občianskemu súdnemu poriadku rozširuje okruh osôb, konanie ktorých bude naplňovať všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu majúúc za následok vydanie rozhodnutia v neprospech účastníkov konania. Hlavnou podmienkou pre uplatnenie tohto dôvodu žaloby na obnovu konania je existencia kauzálneho nexusu medzi vydaním rozhodnutia a trestného činu sudcu, resp. iných účastníkov konania a osôb zúčastnených na konaní. Ďalej sa vyžaduje, aby osoba, ktorá spácha takýto trestný čin, bola za neho aj odsúdená.¹⁰

Žalobou na obnovu konania možno v zmysle ustanovenia § 472 písm. b) napadnúť rozhodnutie v prípade, ak Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že rozhodnutie správneho súdu, resp. konanie, ktoré predchádzalo takémuto rozhodnutiu porušovalo základné ľudské práva alebo slobody účastníka konania, pričom závažné následky, ktoré nastali neboli odstránené primeraným zadosťučinením. Ak rozhodnutím Európskeho súdu pre ľudské práva vznikne povinnosť v konaní pred správnym súdom opätovne preskúmať rozhodnutie, prijaté správnym súdom, možno takéto právoplatné rozhodnutie správneho súdu, za podmienok stanovených Správnym súdnym poriadkom napadnúť žalobou na obnovu konania.¹¹

Posledným dôvodom kedy je možné vydané rozhodnutie napadnúť žalobou na obnovu konania je rozpor rozhodnutia správneho súdu s rozhodnutím Súdneho dvora Európskej únie, Komisie alebo Rady Európskej únie, ktoré je pre účastníkov konania záväzné, tak ako je to uvedené v ustanovení § 472 písm. c) Správneho súdneho poriadku.

Ako môžeme vidieť, oproti civilnému konaniu, v prípade správneho súdnictva absentujú klasické dôvody žaloby na obnovu konania, a to možnosť podania žaloby na obnovu konania ak vyjdú najavo skutočnosti, rozhodnutia alebo dôkazy, ktoré ten, kto obnovu navrhuje bez svojej viny nemohol použiť v pôvodnom konaní, ak môžu privodiť pre neho

⁹ Tamtiež.

¹⁰ BARICOVÁ, J. et al. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-678-4. s. 1756.

¹¹ Tamtiež.

priaznivejšie rozhodnutie vo veci. Zákonodarca vynechanie týchto dôvodov odôvodnil tým, že v správnom súdnictve sa dokazovanie vykonáva iba výnimočne, a preto sa rozhodol nezaradiť tento dôvod aj do Správneho súdneho poriadku.¹²

2.2 Dôvody žaloby na obnovu konania v Českej republike

Česká právna úprava nepoužíva v zákone č. 150/2002 Sb. Soudní řád správní (ďalej len „Soudní řád správní“), ktorý zakotvuje správne súdne konanie v Českej republike, pojem žaloba na obnovu konania nepozná, ale pracuje s pojmom obnova konania, tak ako tomu bolo aj u nás za účinnosti Občianskeho súdneho poriadku.

Soudní řád správní vymedzuje obnovu konania vo svojom ustanovení § 111, podľa ktorého konanie, ktoré je skončené právoplatným rozhodnutím, môže byť na návrh účastníka konania obnovené, ak vyšli najavo dôkazy alebo skutočnosti, ktoré bez jeho viny neboli resp. nemohli byť uplatnené, alebo ak bolo rozhodnuté o predbežnej otázke inak a výsledok obnoveného konania by mohol byť pre účastníka konania priaznivejší.

Platí podmienka, že dôkazy alebo skutočnosti, ktoré bez viny účastníka konania neboli alebo nemohli byť uplatnené v pôvodnom konaní, museli existovať už v čase prvotného rozhodnutia správneho súdu. Uvedené znamená, že účastník konania nepožil dôkazy pretože o nich buď nevedel a ani nemohol vedieť alebo o nich vedel, avšak nemohol takéto dôkazy získať.¹³ Iná situácia nastáva keď dôkazy, resp. skutočnosti v čase rozhodovania správneho súdu ešte neexistovali. V takomto prípade obnova konania neprípadá do úvahy. Okrem uvedeného, obnova konania nenastane ani v tom prípade, kedy účastník mal vedomosť o dôkazoch, resp. skutočnostiach, ale z jeho vlastnej nedbanlivosti ich v prvom konaní nenavrhol.¹⁴

Za novú skutočnosť sa nepovažujú otázky právnej povahy (napríklad ak dôjde k zmene ustálenej judikatúry, ktorá bude v prospech účastníka konania). V takýchto prípadoch je obnova konania vylúčená.

Okrem prvého dôvodu, kedy okrem skutočností alebo dôkazov, ktoré museli existovať už počas rozhodovania správneho súdu, a o ktorých sa v tom čase nevedelo, druhý dôvod obnovy konania vychádza zo situácii, kedy bude po rozhodnutí správneho súdu vydané odlišné rozhodnutie o predbežnej otázke, z ktorej v pôvodnom rozhodnutí správny súd vychádzal. Súd je v zmysle zákona viazaný iba rozhodnutím súdu, ktorý konštatuje, že bol spáchaný trestný čin. Čo sa týka ostatných otázok, vo veci konajúci súd si urobí úsudok sám a ak už o takých otázkach bolo rozhodnuté, vychádza súd z týchto rozhodnutí. Zákon však nezužuje dôvody na obnovu konania iba na predbežné otázky, ktorými by bol súd viazaný. Obnovy konania sa možno domáhať aj s odkazom na rozhodnutia, správneho súdu konajúceho v pôvodnom konaní, ktoré sú odlišné, a ktoré si správny súd rozhodol sám.¹⁵

Čo sa týka dôvodov prípustnosti žaloby na obnovu konania, rozdiel je zrejmý už na prvý pohľad. Slovenská právna úprava obsahuje širší výpočet dôvodov prípustnosti obnovy konania. Vzhľadom na podobnosť právnych poriadkov, je takýto rozdiel nezvyčajný. Ustanovenie § 114 Správneho rádu soudního totiž hovorí, že konanie, ktoré je skončené právoplatným rozhodnutím, môže byť na návrh účastníka konania obnovené, ak vyšli najavo

¹² Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona Správny súdny poriadok. Návrh nového zákona, parlamentná tlač 1335, Dátum doručenia 19.12.2014, Navrhovateľ: vláda (Ministerstvo spravodlivosti SR) [online] nrsr.sk [cit. dňa 12.04.2022] Dostupné z: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakon/zakon&MasterID=5282>>

¹³ Napríklad ak sa stratí listinný dôkaz a znova sa objaví až po tom, čo bolo vydané právoplatné rozhodnutie súdu.

¹⁴ KÜHN, Z. et. al. Soudní řád správní. Komentář. Praha: Wolter Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-479-1. s. 1028.

¹⁵ KÜHN, Z. et. al. Soudní řád správní. Komentář. Praha: Wolter Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-479-1. s. 1029.

dôkazy alebo skutočnosti, ktoré bez jeho viny neboli resp. nemohli byť uplatnené, alebo ak bolo rozhodnuté o predbežnej otázke inak a výsledok obnoveného konania by mohol byť pre účastníka konania priaznivejší. V našich podmienkach tento dôvod zákonodarca z dôvodu, že správny súd vykonáva dokazovanie iba výnimočne úplne vypustil. Do úvahy v tomto prípade prichádza otázka, či nezavedením uvedeného dôvodu do Správneho súdneho poriadku nedochádza k okliešťovaniu práv účastníkov konania na správnych súdoch.

3. Lehota na podanie žaloby na obnovu konania

V zmysle Správneho súdneho poriadku je dodržanie lehoty na podanie žaloby na obnovu konania základnou podmienkou prípustnosti tohto mimoriadneho opravného prostriedku. Pojem lehota vo všeobecnosti označuje časový úsek, ktorý má stanovený deň začatia plynutia a zároveň deň skončenia.

3.1 Lehota na podanie žaloby na obnovu konania v Slovenskej republike

Správny súdny poriadok nedefinuje samotný pojem lehoty, preto je v tomto prípade potrebné aplikovať ustanovenia § 117 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej ako „Civilný sporový poriadok“), ktorý definuje lehotu ako zákonom ustanovený časový úsek, ktorý je určený na uskutočnenie určitého úkonu. V hmotnom práve sú lehoty určené väčšinou na vykonanie práva, splnenie povinnosti alebo aj uplatnenie práva na súde.¹⁶

Právna úprava lehoty na obnovu konania v našom Správnom súdnom poriadku je špecifická v tom, že v prípade inštitútu žaloby na obnovu konania nepozná objektívnu lehotu. Správny súdny poriadok teda pripúšťa vo svojom ustanovení § 475 uplatnenie iba subjektívnej, trojmesačnej lehoty. Uvedené znamená, že subjekt, ktorý je oprávnený podať žalobu na obnovu konania ju musí podať do troch mesiacoch odkedy sa s prihliadnutím na všetky okolnosti a pomery mohol dozvedieť o dôvode na obnovu konania.

Treba však poznamenať, že trojmesačná subjektívna lehota na podanie žaloby na obnovu konania je lehotou prekluzívnou, čo znamená, že po jej uplynutí už nemožno tento inštitút využiť. Keďže ide o lehotu zákonnú, nemožno ju predĺžiť ani odpustiť jej zmeškanie. Subjekt, ktorý podáva žalobu na obnovu konania, je povinný jednoznačne preukázať, že dodržal subjektívnu lehotu, teda kedy sa dozvedel o dôvode obnovy konania alebo kedy ho mohol uplatniť. Ak ten, kto podal žalobu na obnovu konania túto skutočnosť vo svojom podaní neuviedol, môže ho správny súd vyzvať na dodatočné preukázanie zachovania lehoty. V prípade automatického odmietnutia žaloby bez dodatočnej výzvy, nekonal by správny súd v súlade s princípom hospodárnosti.¹⁷

3.2 Lehota na podanie žaloby na obnovu konania v Českej republike

Zákon obmedzuje podanie návrhu na obnovu konania dvoma lehotami, a to objektívnou lehotou a subjektívnou lehotou. Subjektívna lehota je ako v prípade právnej úpravy v Slovenskej republike taktiež stanovená na tri mesiace odo dňa odkedy sa ten, kto navrhuje obnovu konania o dôvod obnovy dozvedel. Avšak na rozdiel od nášho Správneho súdneho poriadku, Správni řád soudní upravuje aj trojročnú objektívnu lehotu. Táto lehota začne plynúť odo dňa nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia, ktoré bude v obnove konania napádané. Po uplynutí objektívnej lehoty už nebude, okrem jedinej výnimky, možné návrh na

¹⁶ VOJČÍK, P. et al. *Občianske právo hmotné*. 3. vyd. Plzeň.: Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-845-7. s. 215

¹⁷ HANZELOVÁ, I. et al. *Správny súdny poriadok: komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-8168-468-5. s. 566

obnovu konania podať. Uvedené platí aj vtedy, ak sa navrhovateľ počas plynutia objektívnej lehoty o dôvodoch na podanie návrhu nedozvedel a subjektívna lehota mu ani nestihla začať plynúť.¹⁸

Spomínanou výnimkou je ustanovenie § 115 ods. 2 Správneho rádu súdneho, podľa ktorého je možné podať návrh na obnovu konania po troch rokoch od právoplatnosti napadnutého rozhodnutia iba vtedy, ak bol zrušený trestný rozsudok, ktorým bol správny súd viazaný pri svojej rozhodovacej činnosti.

Je potrebné zdôrazniť, že zatiaľ čo objektívna lehota začína plynúť od nadobudnutia právoplatnosti napádaného rozhodnutia, teda od presne stanoveného okamihu, tak subjektívna lehota v českej právnej úprave začína plynúť od okamihu, kedy sa navrhovateľ fakticky dozvedel o dôvodoch prípustnosti žaloby na obnovu konania. Nebude teda postačovať, že navrhovateľ sa o dôvodoch na obnovu konania iba mohol dozvedieť. Ak nastanú pochybnosti o začiatku plynutia subjektívnej lehoty, tak táto môže byť predmetom dokazovania.¹⁹ Je takisto potrebné dodať, že objektívna lehota však nijakým spôsobom nepredlžuje subjektívnu lehotu. To znamená, že oprávnený subjekt môže uplatniť právo najneskôr v posledný deň objektívnej premlčacej lehoty.²⁰

Ďalším pomerne významným rozdielom medzi slovenskou právnou úpravou a českou právnou úpravou je absencia objektívnej lehoty na uplatnenie žaloby na obnovu konania v prípade Správneho súdneho poriadku. Avšak vzhľadom na povahu tohto opravného prostriedku berúc v úvahu aké dôvody žaloby na obnovu konania vypočítava Správny súdny poriadok je absencia objektívnej lehoty logickým krokom zákonodarcu, a to z dôvodu, že Správny súdny poriadok počíta aj s možnosťou rozporu rozhodnutia správneho súdu s inštitúciami Európskej únie (príkladmo Európsky súd pre ľudské práva, Súdny dvor Európskej únie, Rada Európskej únie a pod.) Ako je všeobecne známe rozhodovanie na tejto úrovni môže a častokrát aj trvá dlhšie ako sú tri roky. V prípade, ak by Správny súdny poriadok zakotvil objektívnu trojročnú lehotu na uplatnenie inštitútu žaloby na obnovu konania, a účastníci správneho konania by čakali na rozhodnutie niektorej z vyššie uvedenej inštitúcie viac ako tri roky, nemuseli by sa domôcť svojich práv, a to iba z dôvodu uplynutia objektívnej lehoty. Na základe uvedeného preto treba hodnotiť tento krok zákonodarcu, nezavedenie objektívnej lehoty na uplatnenie žaloby na obnovu konania do Správneho súdneho poriadku, ako veľmi pozitívny a prospešný pre osoby, ktoré sa budú dožadovať obnovy konania.

4. Prípustnosť žaloby na obnovu konania

4.1 Prípustnosť žaloby na obnovu konania podľa Správneho súdneho poriadku

Žalobu na obnovu konania je možné podať iba proti takým rozhodnutiam, ktoré nie sú zákonom vylúčené. Žaloba na obnovu konania môže smerovať iba proti výrokom súdnych rozhodnutí, nie však proti dôvodom rozhodnutia. Cieľom aplikácie opravných prostriedkov totiž nie je zmena dôvodov rozhodnutia, ktoré nie sú aj tak právne záväzné, ale dosiahnutie zmeny výrokov, resp. napadnutie vecnej alebo procesnej nesprávnosti výroku z dôvodov, ktoré vznikli v postupe súdu alebo v správnosti súdneho rozhodnutia.²¹

¹⁸KÜHN, Z. et. al. Soudní řád správní. Komentář. Praha: Wolter Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-479-1. s. 1034.

¹⁹Tamtiež.

²⁰Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Obo/13/2017 zo dňa 20.02.2019.

²¹ŠEVCOVÁ, K. *Žaloba na obnovu konania v občianskom súdnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-89603-49-7. s. 73.

Správny súdny poriadok vo svojom ustanovení § 473 negatívne vymedzuje prípustnosť žaloby na obnovu konania. Žaloba na obnovu konania tak nie je prípustná proti rozhodnutiu kasačného súdu, okrem rozhodnutia podľa ustanovenia § 462 ods. 2 Správneho súdneho poriadku²² a proti rozhodnutiu správneho súdu, ktorého zmenu alebo zrušenie možno dosiahnuť inak. Dosiahnuť zmenu alebo zrušenie rozhodnutia správneho súdu možno napríklad vyhotovením protestu prokurátora proti protestu rozhodnutiu orgánu verejnej správy alebo opätovným rozhodnutím Ústavného súdu Slovenskej republiky o podanej sťažnosti po tom, čo ju vrátil Európsky súd pre ľudské práva.²³

4.2 Prípustnosť žaloby na obnovu konania podľa Správneho rádu súdneho

V českom právnom prostredí je žaloba na obnovu konania prípustná iba pri konaní o ochrane pred zásahom správneho orgánu a v konaní vo veciach politických strán a politických hnutí. Obnovu konania možno využiť iba v takých prípadoch, kedy došlo v konaniach k vydaniu právoplatného rozhodnutia. Okrem týchto uvedených prípadov je obnova konania neprípustná.

Ustanovenie § 114 ods. 3 a ods. 4 Správneho rádu súdneho ďalej explicitne vymedzuje, kedy obnova konania nie je prípustná. Obnova konania tak nie je prípustná proti rozhodnutiu Najvyššieho správneho súdu o kasačnej sťažnosti. Dôvody obnovy konania sa môžu týkať iba konania o žalobe pred krajským súdom. V konaní o kasačnej sťažnosti sa totiž nezohľadňujú skutočnosti, ktoré si sťažovateľ uplatnil po tom, čo bolo vydané napádané rozhodnutie krajského súdu ale ani skutočnosti, ktoré si mohol uplatniť v konaní a napriek tomu si ich neuplatnil. Ďalej je podľa štvrtého odseku predmetného ustanovenia obnova konania neprípustná proti dôvodom rozhodnutia alebo výroku rozhodnutia o trovách konania. Cieľom zákonodarcu bolo v tomto prípade obmedziť tento opravný prostriedok na podstatu veci a vylúčiť možnosť podania návrhu na obnovu konania iba pre to, že navrhovateľ sa domáha zmeniť iba odôvodnenie rozsudku, a následne z neho vyplývajúci výrok o náhrade trov konania.²⁴

Okrem vyššie uvedených prípadov z ustanovenia § 114 Správneho rádu súdneho, ako sú napríklad konania proti rozhodnutiam správnych orgánov, ktoré sú najpočetnejšími konaniami, sa inštitút obnovy konania použiť nedá. Každý návrh, ktorý sa bude týkať iných konaní, než tých, ktoré sú uvedené v ustanovení § 114 ods. 1 Správneho rádu súdneho, budú Najvyšším správnym súdom odmietnuté z dôvodu nepríslušnosti.²⁵

Najväčší rozdiel medzi žalobou na obnovu konania resp. obnovou konania v slovenskej právnej úprave a českej právnej úprave spočíva práve v tom, proti akým rozhodnutiam žaloba na obnovu konania môže smerovať. Zatiaľ čo v Českej republike je žaloba na obnovu konania prípustná iba proti rozsudku, ktorý bol vydaný v konaní o ochrane pred zásahom správneho orgánu a vo veciach politických strán a politických hnutí, v Slovenskej republike takéto značné zúženie nenájdem.

²² Podľa uvedeného ustanovenia ak kasačný súd dospeje k záveru, že napadnuté rozhodnutie orgánu verejnej správy nie je v súlade so zákonom, a krajský súd žalobu zamietol, môže rozhodnutie krajského súdu zmeniť tak, že zruší rozhodnutie orgánu verejnej správy a vec mu vráti na ďalšie konanie.

²³ HANZELOVÁ, I. et al. Správny súdny poriadok: komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-8168-468-5. s. 566

²⁴ KÜHN, Z. et al. Soudní řád správní. Komentář. Praha: Wolter Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-479-1. s. 1035.

²⁵ Tamtiež.

5. Úvahy de lege ferenda

Keďže skúmaný inštitút žaloby na obnovu konania podľa Správneho súdneho poriadku nie je v našej právnej úprave žiadnou novinkou, a teda mohlo by sa zdať, že už je v praxi pomerne často využívaný, opak je pravdou. Netreba zabúdať, že ide až o mimoriadny opravný prostriedok, ktorý má za úlohu preskúmať právoplatné rozhodnutia orgánov verejnej moci, v tomto prípade súdu. Mimoriadny opravný prostriedok znamená, že pre jeho uplatnenie musia byť vyčerpané všetky dostupné opravné prostriedky resp. v tomto prípade všetky ostatné dostupné prostriedky nápravy. Vzhľadom na dĺžku súdnych konaní v podmienkach Slovenskej republiky teda nemôže byť prekvapením, že v aplikačnej praxi tento mimoriadny opravný prostriedok ešte nie je využívaný. Rovnako tak sa v súčasnom právom stave sa nevyskytujú súdne rozhodnutia reagujúce na konkrétne aplikačné problémy, a preto tieto úvahy de lege ferenda budú vychádzať iba z nadobudnutých teoretických vedomostí.

Z komparácie dôvodov prípustnosti žaloby na obnovu konania vyšlo najavo, že v prípade slovenskej právnej úpravy, žaloba na obnovu konania nie je prípustná ak vyjdú najavo skutočnosti, rozhodnutia alebo dôkazy, ktoré ten, kto obnovu navrhuje bez svojej viny nemohol použiť v pôvodnom konaní, ak môžu privodiť pre neho priaznivejšie rozhodnutie vo veci. Podľa dôvodovej správy je tomu tak preto, lebo správny súd vykonáva dokazovanie iba výnimočne. Tento argument je však podľa nášho názoru nedostatočný a právo by malo upravovať aj také situácie, ktoré sa síce nedejú na pravidelnej báze, avšak je tu možnosť že nastanú. V uvedenom prípade si myslíme, že takéto ustanovenie v Správnom súdnom poriadku po vzore Správneho rádu soudního ale aj Civilného sporového poriadku je viac ako žiaduce.

Ďalším pomerne závažným problémom, ktorý môže brániť účinnému použitiu žaloby na obnovu konania ako mimoriadneho opravného prostriedku, je lehota na podanie žaloby na obnovu konania. Ako už bolo uvedené, na rozdiel od žaloby na obnovu konania podľa Správneho rádu soudního, Správny súdny poriadok nepozná objektívnu trojročnú lehodu na podanie žaloby na obnovu konania. Správny súdny poriadok pritom zároveň nepripúšťa inštitút odpustenia zmeškania subjektívnej (zákonnej trojmesačnej) lehoty pre podanie mimoriadneho opravného prostriedku žaloby na obnovu konania. Tento stav je z hľadiska právnej istoty účastníkov konania plne vyhovujúci. Ako však bolo uvedené, žaloba na obnovu konania ako mimoriadny opravný prostriedok smeruje len proti už právoplatným rozhodnutiam. Problémom môže byť situácia, ak sa dotknutý účastník konania dozvie o dôvode obnovy konania ešte pred nadobudnutím právoplatnosti rozhodnutia, voči ktorému má žaloba na obnovu konania smerovať. Z úpravy v Správnom súdnom poriadku vyplýva, že ak by bola podaná žaloba na obnovu konania ešte pred nadobudnutím právoplatnosti určitého rozhodnutia, tak takáto žaloba by nemala žiadny účinok. Z pohľadu subjektu dotknutého na právach sa však takýto stav môže javiť ako obmedzujúci. Z uvedeného dôvodu navrhujeme, aby zákonodarca opäť explicitne uviedol, že v prípade ak sa žalobca dozvie o dôvode na podanie žaloby na obnovu konania aj pred nadobudnutím právoplatnosti rozhodnutia, subjektívna trojmesačná lehota začne plynúť až po nadobudnutí právoplatnosti určitého rozhodnutia.

Vzhľadom na rozsah príspevku a skutočnosť, že v súčasnosti ešte nie sú známe aplikačné problémy inštitútu žaloby na obnovu konania v priestore Slovenskej republiky považujeme návrhy de lege ferenda za vyčerpané.

Záver

Cieľom tohto príspevku bola komparácia inštitútu žaloby na obnovu konania v podmienkach slovenskej právnej úpravy a obnovy konania podľa českého právneho poriadku, a to najmä z toho dôvodu, že Správny súdny bol predstavený relatívne nedávno, pričom sa naskytila otázka, do akej miery, tak ako to býva zvykom, sa zákonodarca inšpiroval práve právnou úpravou Českej republiky.

Z predmetnej komparácie však pri tomto mimoriadnom opravnom prostriedku vyplynula značná rozdielnosť. Výhody a nevýhody jednotlivých právnych úprav sú uvedené vyššie. Vo všeobecnosti platí, že právna úprava inštitútu žaloby na obnovu konania je v momentálnej situácii dostačujúca.

V poslednej kapitole, ktorú sme venovali úvahám de lege ferenda sme navrhli zaviesť do Správneho súdneho poriadku aj taký dôvod obnovy konania, kedy žalobu na obnovu konania bude možné uplatniť aj v prípade, ak vyjdú najavo skutočnosti, rozhodnutia alebo dôkazy, ktoré ten, kto obnovu navrhuje bez svojej viny nemohol použiť v pôvodnom konaní, ak môžu prívodiť pre neho priaznivejšie rozhodnutie vo veci, tak ako je to aj Civilnom sporovom poriadku a Správním rádu soudním. Ako druhý problém sme identifikovali problematickosť ustanovenia plynutia subjektívnej lehoty na podanie žaloby na obnovu konania. V uvedenom prípade sme navrhli, aby bola do Správneho súdneho poriadku zavedená formulka, ktorá by presne stanovila začiatok plynutia subjektívnej lehoty od doby právoplatnosti napádaného rozhodnutia.

V súčasnosti považujeme za problematické iba tie ustanovenia, na ktoré sme poukázali vyššie v tomto príspevku. Na ďalšie potenciálne aplikačné problémy, ktoré by mohli vzniknúť v súvislosti s uvedeným inštitútom bude potrebné počkať, a to do času kým tento inštitút začne byť v praxi bežný.

Literatúra

1. BARICOVÁ, J. a kol. *Správny súdny poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 1824 s. ISBN 978-80-7400-678-4.
2. Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona Správny súdny poriadok. Návrh nového zákona, parlamentná tlač 1335, Dátum doručenia 19.12.2014, Navrhovateľ: vláda (Ministerstvo spravodlivosti SR) [online] nrsr.sk [cit. dňa 12.04.2022] Dostupné z: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5282>>
3. HANZELOVÁ, I. et al. *Správny súdny poriadok: komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 596 s. ISBN 978-80-8168-468-5.
4. KÜHN, Z. et al. *Soudní řád správní. Komentář*. Praha: Wolter Kluwer ČR, 2019. 1104 s. ISBN 978-80-7598-479-1.
5. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Obo/13/2017 zo dňa 20.02.2019.
6. ŠEVCOVÁ, K. *Žaloba na obnovu konania v občianskom súdnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-89603-49-7.
7. VOJČÍK, P. et al. *Občianske právo hmotné*. 3. vyd. Plzeň.: Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-845-7.
8. VOPÁLKA, V. et al. *Správní řád soudní. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. 327 s. ISBN 80-7179-864-9.
9. zákon č. 150/2002 Sb. *Soudní řád správní v znení neskorších predpisov*
10. zákon č. 162/2015 Z. z. *Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov*
11. zákon č. 162/2015 Z. z. *Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov*
12. ZÁVADSKÁ, E. *Osud správneho súdnictva na Slovensku (Aktuálne problémy)*. In *Právny obzor*. ISSN 0032-6984, 2012, roč. 95, č. 3.

K NIEKTORÝM ASPEKTOM PREKVAPIVÝCH ROZHODNUTÍ Z POHĽADU ODVOLACIEHO KONANIA

Mgr. Viliam Poništ, PhD.

Národná banka Slovenska
viliam.ponist@nbs.sk, viliamponist@gmail.com

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-09>

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá témou prekvapivých rozhodnutí súdov a ich zamedzeniu. Poukazuje na prijatie právnej úpravy na zamedzenie vydávania prekvapivých rozhodnutí a jej preklopení do nového procesného kódexu. Zaoberá sa zamedzením vydávania prekvapivých rozhodnutí na súde prvej inštancie z pohľadu odvolacieho súdu. Následne sa venuje zamedzeniu vydávania prekvapivých rozhodnutí v odvolacom konaní. Problematiku vníma a predkladá prostredníctvom judikatúry najvyšších súdnych autorít.

Abstract

The article deals with the topic of surprising court decisions and their prevention. It points to the adoption of legislation to prevent the issuance of surprising decisions and how it has been turned into a new procedural rules. It deals with the prevention of surprising decisions in the court of first instance from the point of view of the court of appeal. It then seeks to avoid making surprising decisions by the court of appeal. It perceives the issue and submits it through the case law of the highest judicial authorities.

Kľúčové slová: civilný proces, prekvapivé rozhodnutie, odvolacie konanie, rozhodnutia súdov;

Key words: civil process, suprising decision, appeal proceedings, case-law;

Úvodom

Konečné súdne rozhodnutie reprezentuje výsledok súdneho konania ako takého. Pokiaľ zvážime, že v civilnom procese (na ktorý sa v tomto článku zameriame) ide o ochranu ohrozených alebo porušených práv a právom chránených záujmov a táto ochrana musí byť spravodlivá a účinná, a to tak, aby bol zároveň naplnený princíp právnej istoty, teda tak ako to požaduje čl. 2 ods. 1 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej iba „CSP“ alebo „Civilný sporový poriadok“), tak aj výsledok tohto procesu by mal byť spravodlivý. Spravodlivý v zmysle pravidiel, ktoré zákonodarca uznal za vhodné, t.j. nemusí byť spravodlivý cez prizmu materiálnej pravdy, ale postačuje aj formálna pravda pri dodržaní zákonom stanovených procesných pravidiel.

V zmysle základných článkov je kladený dôraz na naplnenie princípov právnej istoty, a právna istota v zmysle čl. 2 ods. 2 a 3 CSP znamená stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít; ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo ako aj to, že odklon bude presvedčivo odôvodnení.

Z tohto pohľadu môžeme za prekvapivé označiť každé rozhodnutie, ktoré nespĺňa podmienky pre zadefinovanie právnej istoty, a to v duchu aký jej priznáva Civilný sporový poriadok. Teda rozhodnutie je prekvapivé vtedy, ak nie je v súlade s rozhodovacou praxou

najvyšších súdnych autorít a tento odklon nie je presvedčivo odôvodnený. Takéto rozhodnutie sa naozaj môže javiť ako prekvapivé a súdna prax v Českej republike dospela rovnako k zásade zákazu prekvapivých rozhodnutí¹ (zároveň ide v takýchto prípadoch aj o porušenie zásady legitímnych očakávaní).

Z uvedeného je zrejmé, že zásada právnej istoty je založená na akejsi predvídateľnosti súdneho rozhodnutia, keďže toto má byť v súlade s doterajšou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít, resp. každý iný názor má byť riadne odôvodnený. Táto „precedenčná“ predvídateľnosť súdnych rozhodnutí je však iba jedným z aspektov (zásady) právnej istoty. Dalším aspektom je predvídateľnosť spočívajúca v zreteľnej a konzistentnej práci sudcu/sudcov v konkrétnom prípade, a to tým spôsobom, že strany sú oboznámené s právnym posúdením v zmysle § 181 ods. 2 CSP, resp. § 382 CSP. K teórii o prekvapivých rozhodnutiach podľa týchto ustanovení dospela nielen súdna prax, ale zákonodarca ich uviedol do právneho poriadku, aby došlo k zamedzeniu aspektu prekvapivých rozhodnutí. Práve na tento aspekt a tieto „prekvapivé rozhodnutia“ sa v tomto príspevku zameriame.

1. Kategória „prekvapivých rozhodnutí“ z historického pohľadu

V danom prípade nejde ani o nejaký siahodlhý historický exkurz, ale skôr o to bližšie priblížiť, prečo práve uvedené ustanovenia boli vybrané na účely tohto článku, pritom nepôjdeme príliš do minulosti.

Za podstatnú časovú hranicu môžeme považovať 15. október 2008, v tento deň totiž nadobudol účinnosť zákon č. 384/2008 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „OSP“) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Predmetná novela okrem iných ustanovení zavádzala aj ochranu pred prekvapivými rozhodnutiami.

Táto novela doplnila na koniec ustanovenia § 100 ods. 1 OSP novú vetu, ktorá znela: „Počas konania môže súd účastníkom uviesť, ako sa na základe doteraz tvrdených a preukazovaných skutočností javí právne posúdenie veci.“ V dôvodovej správe k tomuto bodu zákonodarca zaujal celkom zaujímavú víziu, víziu o tom ako sa sudca (vtedy) prvostupňového súdu „snaží účastníkov viesť až po samotné rozhodnutie vo veci samej tak, aby vždy mali umožnené právne argumentovať k právnemu posúdeniu veci, ktoré považuje sudca za relevantné.“ Nemalo dochádzať k narúšaniu kontradiktórnosti konania tým, že by sudca vyzýval účastníkov na doplnenie skutočností a dôkazov, ale malo sa garantovať zamedzeniu prekvapivých rozhodnutí. Treba dodať, že pred prijatím tejto úpravy mohol mať a mal sudca obavy z toho, že by vec prejudikoval, čo bolo považované za neprípustné a mohlo mať aj disciplinárne následky. Prijatím tejto novely však došlo k otočeniu celého systému, keď z neprípustného prejudikovania mohol sudca (vtedy to bola iba možnosť) oboznámiť účastníkov s právnym posúdením veci v zmysle zákona.

Dôvodová správa priamo uvádza, že dovtedy panovala prax tzv. „šokovanie účastníkov rozsudkom“, keďže až po vyhlásení rozsudku bolo známe stanovisko súdu, t.j. ako celú vec vidí a účastníci mohli jeho názory napadnúť už iba opravným prostriedkom – odvolaním.

Zároveň treba spomenúť, že oznámenie právneho posúdenia, hoci bolo fakultatívne, môžeme označiť za postup sudcu v konaní, čo malo z hľadiska § 14 ods. 3 OSP značný dosah. Ak by účastník nesúhlasil s postupom sudcu v konaní, t.j. nesúhlasil by s právnym posúdením a nemal by iné možnosti mohol vnímať také konanie sudcu ako zaujaté, a na tomto základe podať námietku zaujatosti. OSP však na takéto prípady pamätal, keď uvádzal, že uvedené nie je dôvodom na vylúčenie sudcu (§ 14 ods. 3 OSP) a súd mohol aj naďalej pokračovať, t.j.

¹ Porovnaj: Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. IV. ÚS 3085/15 zo dňa 29. marca 2016;

prejednať vec alebo uskutočniť iné úkony pred jej predložením nadriadenému súdu, nakoľko bolo možné predpokladať, že námietka nie je dôvodná, vo veci však nemohol rozhodnúť (§ 16 ods. 3 OSP). Obdobne to platí aj dnes podľa CSP.

Toto nové ustanovenie nesledovalo skutočnosť, aby sudca pred vyhlásením rozsudku oznámil účastníkom svoje právne posúdenie. Úlohou súdu bolo oboznámiť účastníkov s takým svojím právnym názorom, na ktoré by získal dostatočnú spätnú väzbu, aby mohol rozhodnutie v merite veci dostatočne odôvodniť, t.j. tak, aby odôvodnenie bolo presvedčivé pre toho, kto bol v konaní neúspešný. V zásade teda mohol oboznámiť účastníkov, že na základe námietky premlčania sa nárok javí ako premlčaný, ale je na žalobcovi, aby dokázal opak a podobne.

Ďalším ustanovením, ktoré sa dostalo do OSP, bolo nové ust. § 213 ods. 2, ktoré uvádzalo, že ak je odvolací súd toho názoru, že sa na vec vzťahuje ustanovenie právneho predpisu, ktoré pri doterajšom rozhodovaní veci nebolo použité a je pre rozhodnutie veci rozhodujúce, vyzve účastníkov konania, aby sa k možnému použitiu tohto ustanovenia vyjadrili. Aj týmto ustanovením zákonodarca sledoval zabránenie vydávania prekvapivých rozhodnutí, keď uložil odvolaciemu súdu povinnosť vyzvať účastníkov na vyjadrenie sa ku konkrétnemu ustanoveniu, ktoré chce súd použiť. Podľa dôvodovej správy mal mať účastník možnosť vyjadriť sa k niektorej aplikácii doposiaľ nepoužitého ustanovenia, resp. inštitútu na zistený skutkový stav. Na základe vyjadrenia účastníka potom súd mohol prehodnotiť použitie predpokladaného ustanovenia, či venovať sa argumentácií, ktorá by bola proti takémuto použitiu.

Ako konštatoval aj Najvyšší súd SR v uznesení sp. zn. 5 Cdo/322/2009 zo dňa 27. októbra 2010² (vo vzťahu ku konaniu na odvolacom súde) „úmyslom zákonodarcu bolo, aby sa týmto ustanovením zabránilo v praxi vydávaniu tzv. prekvapivých rozhodnutí tým, že účastník bude mať možnosť vyjadriť sa k niektorej aplikácii doposiaľ nepoužitého ustanovenia na zistený skutkový stav. Predmetná novela s účinnosťou od 15. októbra 2008 posilňuje právo na spravodlivý proces tým, že účastníkovi umožňuje až po samotné rozhodnutie adekvátne argumentovať a predvídať možné rozhodnutie súdu.“

Tieto dve nové ustanovenia sa stali základom aj pre budúcu právnu úpravu, hoci nie úplne v doslovnom znení, a preto sa neameriame aj v ďalšom výklade, a to aj vo vzťahu ako má k ich aplikácií pristupovať odvolací súd.

2. Posúdenie (ne)použitia § 181 ods. 2 CSP odvolacím súdom

Prečo je práve toto ustanovenie také podstatné pri výklade o prekvapivých rozhodnutiach a hlavne, prečo je toto ustanovenie dôležité z pohľadu odvolacieho súdu, keďže ide o ustanovenie, ktoré bude v konaní na odvolacom súde možné použiť len pomerne zložito, a to aj napriek zneniu ustanovenia § 378 ods. 1 CSP, ktoré uvádza, že na konanie na odvolacom súde sa primerane použijú ustanovenia o konaní pred súdom prvej inštancie, ak tento zákon neustanovuje inak. Navyše v danom prípade totiž obsahuje Civilný sporový poriadok osobitné ustanovenie pre odvolacie konanie, konkrétne ide o § 385 ods. 2 CSP.

Ustanovenie § 181 ods. 2 CSP uvádza, že po úkonoch podľa § 181 ods. 1 CSP odseku 1 súd určí, ktoré skutkové tvrdenia sú medzi stranami sporné, ktoré skutkové tvrdenia považuje za nesporné, ktoré dôkazy vykoná a ktoré dôkazy nevykoná. Súd tiež uvedie svoje predbežné právne posúdenie veci. To neplatí, ak tak už postupoval pri predbežnom prejednaní sporu. Tá podstatná časť tohto ustanovenia z hľadiska tohto príspevku je práve oboznámenie strán s predbežným právnym posúdením veci. Ako je zrejmé, ide o predbežné právne

² Predmetné rozhodnutie bolo publikované v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov ako R 33/2011;

posúdenie, t.j. nie je konečné a v tomto štádiu konania ani nemôže byť, hoci v konečnom dôsledku súd v súlade s takto vysloveným právnym záverom môže vo veci aj rozhodnúť.

Keďže ide iba o predbežný právny názor, otázka možno znie prečo práve toto ustanovenie má zabrániť tomu, aby súd prvej inštancie vydal prekvapivé rozhodnutie a aký vplyv má potom dodržanie, či nedodržanie tohto ustanovenia na rozhodovanie odvolacieho súdu o rozsudku súdu prvej inštancie? Táto otázka je o to podstatnejšia, keď vezmeme do úvahy to, že „v prípade predbežného právneho posúdenia veci nie je súd takto formulovaným záverom striktne viazaný. Opak by nevyhnutne viedol k absurdným dôsledkom a k deformovaniu rozhodovacieho procesu.“³

Teda súd prvej inštancie ďalej nie je týmto názorom viazaný, no zároveň nemá povinnosť už ďalej svoje právne posúdenie oznamovať stranám. Teda prekvapivé rozhodnutie tu môže vzniknúť o to jednoduchšie, nakoľko strany argumentujú a dokazujú v smere naznačenom súdom prvej inštancie, no ten nakoniec môže rozhodnúť na základe úplne iných ustanovení, hoci aj rovnakého právneho predpisu, na ktoré vo svojom predbežnom právnom posúdení nepoukázal. Toto sa môže stať skôr výnimočne, nakoľko súd by mal aj v interakcií na ďalšie predložené dôkazy (a argumentáciu) oboznámiť strany so svojim právnym názorom (no rovnako ako pri predchádzajúcej právnej úprave sa nevyžaduje, aby ich informoval pred vyhlásením rozsudku o tom ako rozhodne), ale nedá sa vyhnúť takýmto situáciám, no napriek tomu si súd prvej inštancie splnil zákonom predpísanú povinnosť, a teda nepoužil nesprávny právny postup. Treba povedať, že v takomto prípade majú strany aj naďalej možnosť brániť sa proti takémuto rozhodnutiu cestou odvolania. Je to potom odvolací súd, ktorý v konečnom dôsledku musí rozhodnúť nielen o tom, či súd prvej inštancie správne rozhodol, ale aj o tom, či súd prvej inštancie postupoval správne.

V praxi teda môže nastať niekoľko situácií, ktoré bude musieť odvolací súd vo vzťahu k predmetnému ustanoveniu riešiť:

- v prvom rade, či súd prvej inštancie dostatočne dodržal § 181 ods. 2 CSP a oboznámil strany s predbežným právnym posúdením;
- či súd prvej inštancie úplne odignoroval ust. § 181 ods. 2 CSP,
- či súd postupoval v súlade s vysloveným predbežným právnym názorom;
- či odvolací súd sám môže postupovať v zmysle ust. § 181 ods. 2 CSP.

Z pohľadu odvolacieho súdu je podstatné, či súd prvej inštancie postupoval riadne podľa § 181 ods. 2 CSP. Hoci v ďalšom výklade poukážeme na to, že postupom v rozpore s týmto ustanovením fakticky nedochádza vylúčeniu strany z realizácie jej procesných práv. Každopádne, však odvolací súd musí na danú skutočnosť zareagovať, ak ju odvolateľ namieta. Takúto námietku by nemal odvolací súd opomenúť pri odôvodňovaní svojho rozhodnutia.

Čo v prípade, ak súd prvej inštancie nedodrží ustanovenie § 181 ods. 2 CSP, t.j. neoboznámi strany s jeho predbežným právnym posúdením? Už skoršia judikatúra dospela k záveru, že táto skutočnosť nemá vplyv na diskvalifikovanie strany v spore a znemožnenie jej procesných práv. Ako konštatuje aj Najvyšší súd SR v uznesení sp. zn. 2Obdo/56/2020 zo dňa 28.12.2020, ak „samosudca toto zákonné ustanovenie nedodrží, nemá to žiaden priamy dosah na možnosť vylúčenia strany sporu z jej procesných práv, ktoré jej Civilný sporový poriadok priznáva. Porušenie citovaného ustanovenia teda žiadnym spôsobom nediskvalifikuje stranu sporu napr. v práve zúčastniť sa pojednávania, robiť prednesy, navrhovať dôkazy, vyjadrovať sa k vykonaným dôkazom, v práve na záver pojednávania zhrnúť svoje návrhy a pod.“ Teda nedodržanie uvedeného ustanovenia potom vzhľadom na ostatný postup súdu prvej inštancie neznamena, že by strane malo byť automaticky porušené právo na

³ SEDLAČKO, F. § 181 [Prednesy strán na pojednávaní]. In: ŠTEVČEK, Marek, FICOVÁ, Svetlana, BARICOVÁ, Jana, MESIARKINOVÁ, Soňa, BAJÁNKOVÁ, Jana, TOMAŠOVIČ, Marek. Civilný sporový poriadok. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 672, marg. č. 6.;

spravodlivý proces. Ako k danej veci uvádza Vyhnálik, „neuvedenie predbežného právneho posúdenia totiž je možné napraviť v odvolacom konaní – strana, ktorá vníma právne posúdenie veci uvedené (až) v rozsudku súdu prvej inštancie ako prekvapivé, môže v odvolaní uviesť svoju argumentáciu a prípadne dôkazy, nasvedčujúce tomu, že vec má byť právne kvalifikovaná inak (v prípade predkladania dôkazov v odvolacom konaní by išlo o prípustné novoty podľa § 366 písm. c) resp. písm. d) CSP).“⁴ Zároveň však platí, že strana sa mohla v rámci odvolania k takémuto rozhodnutiu vyjadriť, a teda odvolací súd, ak dospeje k názoru, že je rozhodnutie súdu prvej inštancie (aj keď prekvapivé, no) správne tak ho môže ako vecne správne aj potvrdiť, no musí sa vysporiadať s námietkami strán sporu, čo do prezentovaného (prekvapivého) právneho posúdenia.

Ako už bolo naznačené, súd prvej inštancie by mal uviesť aké má predbežné právny posúdenie veci, no zároveň sa toto môže počas procesu zmeniť, a to tak, že strany vyargumentujú svoje stanoviská lepšie ako súd (napríklad ich podporia súdnou praxou najvyšších súdnych autorít) alebo sa zmení právne posúdenie na základe vykonaných dôkazov. Tu treba dodať, že aj v zmysle spomenutého uznesenia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2Obdo/56/2020 zo dňa 28. decembra 2020 platí, že „súd pri výkone spravodlivosti nesmie byť obmedzovaný tak pôvodnými predbežnými závermi o skutkovej stránke veci, ako ani prípadným vlastným predbežným právnym posúdením.“ Najvyšší súd SR v inom uznesení sp. zn. 2Obdo/88/2020 zo dňa 28. októbra 2021 dospel k záveru, že námietka dovolateľa týkajúca sa postupu v rozpore s vlastným predbežným právnym posúdením podľa § 181 ods. 2 CSP zo strany konajúcich súdov nie je vzhľadom na ďalší priebeh konania (zápisnica z pojednávania, vykonané dokazovanie, odôvodnenie napadnutého rozhodnutia ako aj rozhodnutia súdu prvej inštancie), relevantná. Teda je zrejmé, a hlavne logické, že súd prvej inštancie nemusí počas celého procesu trvať na svojom predbežnom právnym posúdení, toto by bolo vysoko kontraproduktívne a určite v rozpore s účelom, aký malo toto ustanovenie sledovať. Z pohľadu odvolacieho súdu potom nejde o nesprávny procesný postupom súdu, ktorým by znemožnil strane, aby uskutočňovala jej patriace procesné práva v takej miere, že došlo k porušeniu práva na spravodlivý proces (odvolací dôvod podľa § 365 ods. 1 písm. b/ CSP).

Vráťme sa trochu na začiatok a možnú aplikáciu ust. § 181 ods. 2 CSP na konanie na odvolacom súde. Túto (ne)aplikáciu riešil aj Najvyšší súd Slovenskej republiky v uznesení sp. zn. 3Obdo/77/2020 zo dňa 26. októbra 2021. Ako v tomto rozhodnutí uviedol, napriek tomu, že obsah predloženého súdneho spisu nenasvedčoval tomu, že „by odvolací súd určil, ktoré skutkové tvrdenia sú medzi stranami sporné, ktoré skutkové tvrdenia považuje za nesporné, ktoré dôkazy vykoná a ktoré dôkazy nevykoná, že by uviedol svoje predbežné právne posúdenie veci, a že by vytvoril stranám priestor na prednesenie záverečných vecí. Na druhej strane nemožno dospieť k záveru, že by tento postup odvolacieho súdu bol nesprávny a že by mal žalovanému znemožniť realizáciu jemu patriacich procesných práv.“ Ako ďalej vysvetľuje Najvyšší súd SR s poukazom na § 378 CSP, „všetky ustanovenia upravujúce konanie na súde prvej inštancie sa nepoužívajú automaticky aj na odvolacie konanie, ale možnosť ich použitia (resp. rozsah, v akom sa tieto ustanovenia používajú) je limitovaná aj štádiom a charakterom odvolacieho konania, keď účelom odvolacieho konania je predovšetkým (v rozsahu odvolacích námietok) preskúmanie správnosti rozhodnutia súdu prvej inštancie.“ Najvyšší súd ďalej konštatoval, že ustanovenie § 181 ods. 2 CSP nie je automaticky plne aplikovateľné aj na odvolacie konanie, keďže rozsah právneho posúdenie (ak odvolací súd nepostupoval podľa ustanovenia § 382 CSP) je daný rozhodnutím súdu prvej inštancie a rozsahom odvolacích námietok. Strany po oboznámení sa s predbežným právnym

⁴ Vyhnálik, D. Nadmerná procesná aktivita súdu pri zisťovaní skutkového stavu v konaniach podľa Civilného sporového poriadku v kontexte porušenia práva „na rovnosť zbrani“ a kontradiktórnosť konania. In: *Paneurópske právnické listy. Roč. IV, číslo 1, rok 2021 – dostupné na: <https://www.paneuropskepravnickelisty.sk/index.php/vyhnalik-d-4/>*

posúdením majú na súde prvej inštancie možnosť navrhovať dôkazy, čo v prípade odvolacieho konania už nefunguje, nakoľko tomu bráni samotná zákonná koncentrácia konania ako aj ustanovenia o prípustnosti novôt v zmysle ust. § 366 CSP. Zároveň, ako už bolo uvedené vyššie, pre odvolacie konanie existuje osobitné ustanovenie, ktoré je pre odvolacie konanie tým, čím je pre prvoinštančné konanie ustanovenie § 181 ods. 2 CSP. Ide o ustanovenie § 385 ods. 2 CSP, ktoré uvádza, že ak odvolací súd nariadi pojednávanie, na jeho začiatku podá predseda alebo poverený člen senátu správu o doterajšom priebehu konania. Potom sa vyjadria strany a iné subjekty konania a prednesú svoje návrhy. Teda nejde o žiadne oboznamovanie strán so skutočnosťami, ktoré považujú odvolací súd za rozporné, či oboznamovanie s predbežným právnym názorom, keďže právny názor už bol riadne vyslovený súdom prvej inštancie. Vo vzťahu k posudzovaniu iného právneho názoru ako mal prvoinštančný súd má odvolací súd iný inštrument, ten je upravený v § 382 CSP. Jeho správnu aplikáciu môže odvolací súd rozhodnúť inak ako súd prvoinštančný, a to na základe skutkového stavu ako ho zistil súd prvej inštancie, no pri inom právnom posúdení.

3. Zamedzenie prekvapivých rozhodnutí odvolacieho súd cez § 382 CSP

Plynule nadviažeme na posledný odsek a na ustanovenie § 382 CSP. Podľa tohto ustanovenia platí, že ak má odvolací súd za to, že sa na vec vzťahuje ustanovenie všeobecne záväzného právneho predpisu, ktoré pri doterajšom rozhodovaní veci nebolo použité a je pre rozhodnutie veci rozhodujúce, vyzve strany, aby sa k možnému použitiu tohto ustanovenia vyjadrili. Aj podľa ustálenej súdnej praxe Najvyššieho súdu Slovenskej republiky⁵ má toto ustanovenie zabrániť prekvapivosti súdnych rozhodnutí, pričom „vychádza z princípu predvídateľnosti súdneho rozhodnutia, ktorý je považovaný za komponent princípu právneho štátu, osobitne princípu právnej istoty.“⁶ V zásade sú formulované dve základné podmienky, a to, že musí ísť o nové ustanovenie právneho predpisu⁷, ktoré ešte nebolo použité a druhá podmienka je, že musí byť rozhodujúce vo veci.

Ako ďalej uvádza Najvyšší súd SR v uznesení uznesenie sp. zn. 1Cdo/32/2019 zo dňa 29. septembra 2021 vo vzťahu k prekvapivému rozhodnutiu odvolacieho súdu, aj „Ústavný súd SR vo svojej judikatúre definoval tzv. prekvapivé rozhodnutie, o ktoré ide predovšetkým vtedy, ak odvolací súd založí svoje rozhodnutie vo veci na iných zásadne odlišných právnych záveroch ako súd prvej inštancie, pričom zároveň odvolací súd účastníkovi konania neumožní vyjadriť sa k jeho iným (odlišným) právnym záverom, teda účastník konania nemá možnosť právne argumentovať, prípadne predkladať nové dôkazy, ktoré sa z hľadiska doterajších právnych záverov súdu prvej inštancie nejavili ako významné (II. ÚS 407/2016, I. ÚS 736/2016).“

Odvolací súd pri aplikácii § 382 CSP a zaslaní výzvy stranám civilného procesu, dáva príležitosť predstaviť svoje vlastné argumenty, ktoré sa týkajú právneho posúdenia, čím by sa jeho právny názor (ktorý zatiaľ strany nepoznajú) potvrdil alebo vyvrátil.

Pri použití uvedené ustanovenia je potom z hľadiska odvolacieho konania nutné posudzovať niekoľko situácií:

- posúdenie zaslania výzvy v zmysle § 382 CSP na použitie iného právneho posúdenia,
- formulovanie (náležitosti) výzvy v zmysle § 382 CSP,
- iná právna kvalifikácia nemá vplyv na výsledok, t.j. dôjde k potvrdeniu rozhodnutia súdu prvej inštancie,
- výzva v zmysle § 382 CSP a rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Trančíková vs. Slovenská republika,

⁵ Aj keď v súčasnosti nemusí byť zrejmé, čo za túto ustálenú prax je možné vôbec považovať.

⁶ Porovnaj uznesenie NS SR sp. zn. 1Cdo/32/2019, sp. zn. 2Cdo/288/2019, či sp. zn. 3Cdo/172/2019;

⁷ Porovnaj uznesenie NS SR sp. zn. 3Cdo/172/2019 zo dňa 27. októbra 2021;

- potvrdenie rozhodnutia súdu prvej inštancie a uvedenie ďalších dôvodov založených na iných právnych názoroch.

Prvá otázka teda znie, kedy je výzva podľa § 382 CSP nutná. Podľa uznesenia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Obdo/87/2020 zo dňa 27. októbra 2021 je „výzva odvolacieho súdu podľa ust. § 382 CSP je potrebná vždy, keď odvolací súd dospeje k záveru, že nárok treba posúdiť podľa celkom iného právneho predpisu, ako ho posúdil súd prvej inštancie, alebo síce podľa toho istého právneho predpisu, ako ho posúdil súd prvej inštancie, ale podľa iného ustanovenia za súčasného splnenia podmienky, že toto iné zákonné ustanovenie je pre rozhodnutie veci rozhodujúce.“⁸ Ako už bolo uvedené vyššie ide o dve podmienky, ktoré musia byť splnené kumulatívne.

Ďalšou otázkou nadväzujúcou na použitie výzvy podľa § 382 CSP je skutočnosť, ako je potrebné výzvu formulovať tak, aby bola z pohľadu práva na spravodlivý súdny proces akceptovateľná. Súd musí oboznámiť strany s tým ustanovením, ktoré mieni použiť, a v tomto duchu musí byť formulovaná aj výzva, t.j. musí uviesť konkrétne ustanovenie, nepostačuje uvedenie iba názvu a označenia právneho predpisu. Táto povinnosť je o tom naliehavejšia, ak sa aj v rámci jedného ustanovenia riešia viaceré situácie, ktoré by mohli ovplyvniť daný prípad. Na druhej strane súd nemusí uviesť tú skutočnosť, do akej miery chce dané ustanovenie na predmetný prípad aplikovať, t.j. ako chce vykladať samotné ustanovenie na daný prípad.

V tejto súvislosti môžeme poukázať na rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3Obdo/31/2020 zo dňa 25. novembra 2020⁹ v ktorom konštatoval, že „súčasťou výzvy podľa § 382 CSP nie je uvedenie, akým spôsobom mieni súd „nové“ ustanovenie právneho predpisu pri svojom rozhodovaní vykladať“.¹⁰

Na skutočnosť ako je dôležité formulovať aj konkrétne ustanovenie, ktoré chce odvolací súd použiť poukázal Najvyšší súd SR v uznesení sp. zn. 7Cdo/194/2020 zo dňa 27. októbra 2021. V danej veci riešil najvyšší súd prípad, keď odvolací súd vo výzve uviedol, že sa majú strany vyjadriť k možnému použitiu § 3 Občianskeho zákonníka, no neuviedol, či bude aplikovať na vec ustanovenie § 3 ods. 1 Občianskeho zákonníka (konanie proti dobrým mravom) alebo § 3 ods. 2 Občianskeho zákonníka (prevenčnú klauzulu) ako ani to vo vzťahu k právnemu posúdeniu čoho bude novú právnu úpravu aplikovať (prvostupňový súd totiž vecnoprávne posudzoval viacero pre rozhodnutie relevantných skutočností). Ak potom odvolací súd vec prejednal bez nariadenia pojednávania a potvrdil prvostupňový rozsudok, okrem iného (aj) z dôvodu zisteného rozporu medzi žalovaným vznesenou námietkou premlčania (časti) sporného nároku s dobrými mravmi, neostalo dovolaciemu súdu iné, ako namietanú vadu akceptovať z dôvodu, že zo strany odvolacieho súdu nedošlo k riadnemu splneniu tzv. manudukčnej (poučovacej) povinnosti vyplývajúcej z § 382 CSP. Teda označenie aj samotného odseku konkrétneho ustanovenia sa tu javí ako podstatné.

Čo v prípade, ak odvolací súd potvrdí rozhodnutie prvej inštancie na základe ustanovenia, ktoré tento vo svojom rozhodnutí nepoužil? V zásade prichádzajú do úvahy dve možnosti, prvá je tá, že jedna zo strán v konaní na uvedené ustanovenie poukazovala (hoci platí *iura novit curia*, a teda strany nemusia právne kvalifikovať svoje podania), ale súd prvej inštancie ho nepovažoval za relevantné a druhá situácia je keď odvolací súd bez toho, aby postupoval podľa § 382 CSP použil iné právne posúdenie, no rozhodnutie v konečnom dôsledku potvrdil. Ďalšou možnosťou je to, že bez aplikácie § 382 CSP odvolací súd rozhodol na základe iného právneho posúdenia (doteraz nespomenutého).

⁸ Okrem uvedeného uznesenia porovnaj aj uznesenie NS SR sp. zn. 7Cdo/1/2018, či 4Obdo/108/2019;

⁹ Predmetné rozhodnutie bolo publikované v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov ako R 75/2021;

¹⁰ Porovnaj uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Obdo/1/2019 z 26. februára 2019, publikované ako judikát v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 4/2020 pod R 48/2020 (jeho druhú právnu vetu);

Ako vhodné sa tu javí poukázať na závery uznesenia Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 501/2019 zo dňa 3. decembra 2019, v ktorom sa zhodol s judikatúrou najvyššieho súdu. Aj ústavný súd zastáva názor, že ak odvolací súd nečakane založí svoje rozhodnutie na iných právnych záveroch než súd prvej inštancie, bolo strane sporu odňaté právo namietať správnosť novo zaujatého právneho názoru a tým znemožnené strane, aby uskutočňovala jej patriace procesné práva v takej miere, že došlo k porušeniu práva na spravodlivý proces. V danom prípade, však poukázal aj na výnimku z tohto pravidla. Odvolací súd sa napriek tomu, že nepostupoval podľa § 382 CSP takéhoto porušenia nedopustil, nakoľko ako sám uviedol „nebolo potrebné postupovať podľa § 382 CSP, keďže žalovaný už v konaní namietať, že v danej veci malo byť aplikované ustanovenie § 421a Občianskeho zákonníka – ako ustanovenie, ktoré bolo podľa právneho názoru odvolacieho súdu v danej veci rozhodujúce – a bolo zachované aj procesné právo žalobcu vyjadriť sa k aplikácii § 421a Občianskeho zákonníka v celom konaní.“ Teda ustanovenie, ktoré považoval za relevantné už bolo stranou namietané a protistrana sa k jeho aplikácii mohla vyjadriť už skôr. Zároveň, však táto skutočnosť, t.j. aplikácia uvedeného ustanovenia nemala požadovaný efekt. Teda aj keď žalovaný trval na použití tohto ustanovenia a odvolací súd sa s touto požiadavkou stotožnil, tak výklad odvolacieho súdu bol iný ako výklad, ktorý žalovaný požadoval, a teda nedostavil sa požadovaný následok, ktorý žalovaný požadoval (odvolací súd potvrdil napadnuté rozhodnutie súdu prvej inštancie). Čo je však zaujímavejšie je dodatok Ústavného súdu SR k tejto veci. Dodal, že je možné stotožniť sa „aj s názorom, že postup podľa ustanovenia § 382 CSP neprichádza do úvahy, ak sa odvolací súd rozhodol napadnutý rozsudok potvrdiť, ale z iných právnych dôvodov. Výsledok konania je totiž totožný s výsledkom konania pred prvoinstančným súdom a v takom prípade by bolo zložité vyvodzovať zo zmeny právnej kvalifikácie situáciu, v ktorej došlo k odňatiu možnosti konať pred súdom.“

Ústavný súd SR v danom prípade reagoval na odbornú spisbu, ktorá takisto uvádza, že „postup podľa ustanovenia § 382 neprichádza do úvahy, ak sa odvolací súd rozhodol napadnutý rozsudok súdu prvej inštancie potvrdiť, ale z iných právnych dôvodov.“¹¹ Takýto právny názor má svoje opodstatnenie, pokiaľ sa zamyslíme nad efektívnosťou civilného procesu, no treba dodať, že samotné ustanovenie § 382 CSP nerozlišuje, či zmena právnej kvalifikácie môže zmeniť napadnuté rozhodnutie súdu prvej inštancie, ale podstatné je, že je rozhodujúca pre právne posúdenie danej veci. Ak sa má rozhodnutie súdu prvej inštancie potvrdiť ako vecne správne, no z iných právnych dôvodov, potom sú tieto iné právne dôvody rozhodujúce vo veci. Tento problém je o to vypuklejší, ak vezmeme do úvahy skutočnosť, že odvolací súd nesúhlasí s dôvodmi prezentovanými súdom prvej inštancie v jeho meritórnom rozhodnutí, no zároveň považuje rozhodnutie správne, ak použije na to iné právne (relevantné) dôvody. V takomto prípade by mali strany mať možnosť vyjadriť sa k takémuto postupu. Právna úprava, ktorá má zamedziť prekvapivým rozhodnutia sleduje takisto účel, ktorým je skutočnosť, že strany by mali mať možnosť sa k právnomu posúdeniu vyjadriť. Nielen preto, aby spravodlivosti bolo učinené zadosť, ale aj preto, aby sa javilo, že rozhodovanie je spravodlivé.

Na druhej strane, pokiaľ odvolateľ argumentuje v odvolaní o nesprávnom právnom posúdení a odvolací súd mu de iure vyhovie, keďže rozhodnutie postaví na inej právnej kvalifikácii, tak potom odvolateľ mal možnosť vyjadriť sa k potenciálnemu použitiu iných ustanovení (čo využil podaním odvolania) a úspešná druhá strana by takéto použitie nenamietala.

¹¹ BARICOVÁ, Jana. § 382 [Použitie iného právneho predpisu a výzva odvolacieho súdu]. In: ŠTEVČEK, Marek, FICOVÁ, Svetlana, BARICOVÁ, Jana, MESIARKINOVÁ, Soňa, BAJÁNKOVÁ, Jana, TOMAŠOVIČ, Marek. Civilný sporový poriadok. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1272, marg. č. 3;

Na jednej strane má odvolací súd povinnosť vyzvať strany na to, aby sa vyjadrili k novej aplikácii nového ustanovenia právneho predpisu, no zároveň ďalej neustanovuje, či tieto vyjadrenia strán je nutné zasielať im navzájom (obdobne ako pri replike a duplike) aj po zohľadnení rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva z 13. januára 2015 vo veci *Trančíková proti Slovenskej republike* (v spojení s čl. 4 CSP). Najvyšší súd SR v uznesení sp. zn. 1Cdo/2/2020 zo dňa 27. januára 2021 pri posudzovaní námietky v dovolacom konaní, že odvolací súd takéto vyjadrenie protistrane nezaslal dodal, že „výzva odvolacieho súdu je plnením osobitného druhu tzv. manuálnej povinnosti odvolacieho súdu, jej podstatou je zabrániť odňatiu možnosti konať pred odvolacím súdom, t. j. zabezpečiť riadny prístup k spravodlivému procesu aj po podaní odvolania, čo je súčasťou základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky.“ Zdôraznil, že nešlo o vyjadrenia k odvolaniu tak ako to predpokladá uvádzaný rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva, ale o reakciu na výzvu odvolacieho súdu podľa § 382 CSP. Teda môžeme konštatovať, že nejde o porušenie práva na spravodlivý proces, ak odvolací súd ďalej tieto vyjadrenia, ktoré mu strany na základe výzvy podľa § 382 CSP zaslali, nedoručil im navzájom. Nie je teda povinnosťou odvolacieho súdu oboznamovať protistrany s vyjadreniami na výzvu podľa § 382 CSP.

Za prekvapivé rozhodnutie sa nebude považovať ani také rozhodnutie odvolacieho súdu, hoci aj kedy tento nešiel cestou použitia § 382 CSP a použil novú (dosiaľ nepoužitú argumentáciu), a to v prípade, ak odvolací súd potvrdzuje rozhodnutie prvoinštančného súdu a stotožňuje sa s odôvodnením súdu prvej inštancie, no pridáva len akúsi argumentáciu navyše (z dôvodu presvedčivosti). K takémuto názoru sa judikatúra dopracovala ešte predtým ako bol prijatý Civilný sporový poriadok (a nové procesné predpisy vo všeobecnosti). Konkrétne ide o uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Cdo/165/2010 zo dňa 20. apríla 2011¹², uvádzalo, že „pokiaľ sa odvolací súd v odôvodnení svojho potvrdzujúceho rozsudku v plnom rozsahu stotožnil s dôvodmi prvostupňového rozhodnutia a nad ich rámec uviedol ešte aj ďalšie, z pohľadu prvostupňového konania nové dôvody, jeho rozhodnutie nie je rozhodnutím prekvapivým.“

Uvedený právny názor potom prebrala aj súdobá súdna prax, ako príklad môžeme uviesť uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Obdo/92/2018 zo dňa 20. novembra 2019. V prvom rade môžeme vyhodnotiť, že najvyšší súd celkom správne uchopil aspekt „prekvapivosti“, resp. čo ním nie je, keď konštatoval, že o „prekvapivé rozhodnutie ide vtedy, ak odvolací súd založí svoje rozhodnutie vo veci na iných právnych záveroch, ako súd prvej inštancie, za súčasného splnenia okolností, že proti týmto iným právnym záverom odvolacieho súdu nemá strana sporu možnosť vyjadriť sa, právo argumentovať, prípadne predkladať nové dôkazy, ktoré sa z hľadiska právnych záverov súdu prvej inštancie nejavili ako významné.“¹³ Pokiaľ sa teda odvolací súd plne stotožnil s odôvodnením súdu prvej inštancie, pričom aj aplikoval tie isté ustanovenie právneho predpisu ako aj súd prvej inštancie, za predpokladu, že nevyhlásil (v tomto prípade) žalobkyňu z realizácie jej procesných práv nie je jeho rozhodnutie prekvapivým, či nepredvídateľným, teda „rozhodnutie odvolacieho súdu z pohľadu výsledkov konania na súde prvej inštancie nebolo „nečakane“ založené nepredvídateľne na iných (nových) dôvodoch, než na ktorých založil svoje rozhodnutie súd prvej inštancie.“ Argumentácia odvolacieho súdu, ktorá je založená na novej právnej kvalifikácii, no iba ako doplnok ku už uvedenej argumentácii súdu prvej inštancie je teda v poriadku, nakoľko rozhodnutia súdu prvej a druhej inštancie tvoria kompletizujúcu jednotu.

¹² Predmetné rozhodnutie bolo publikované v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov ako R 56/2012;

¹³ Rovnako aj uznesenia NS SR sp. zn. 1Cdo/32/2019, sp. zn. 4Obdo/108/2019, sp. zn. 7Cdo/1/2018, sp. zn. 7Cdo/129/2019, sp. zn. 7Cdo/21/2020, sp. zn. 2Cdo/275/2019, sp. zn. 5Obdo/87/2020,

Z pohľadu princípu predvídateľnosti súdnych rozhodnutí a zamedzeniu prekvapivých rozhodnutí sa javí ako nutnosť poukázať aj na prípady, ak odvolací súd inak vec právne posúdi, ale na základe právneho predpisu, konkrétneho ustanovenia právneho predpisu, ktoré použil aj súd prvej inštancie. Tu treba hneď na začiatku zdôrazniť, že ak nejde o aplikáciu ustanovenia právneho predpisu, ktorý ešte nebola aplikovaný, a tak neprichádza do úvahy ani aplikácia § 382 CSP, nakoľko strany sa k aplikácii konkrétneho ustanovenia už mali možnosť vyjadriť. Ako konštatoval Najvyšší súd Slovenskej republiky v uznesení sp. zn. 4Cdo/228/2021 zo dňa 27. októbra 2021, za prekvapivé rozhodnutie nie je možné „považovať také rozhodnutie odvolacieho súdu, ktoré je založené na aplikácii toho istého zákonného ustanovenia, ktoré aplikoval súd prvej inštancie, avšak s tým rozdielom, že odvolací súd zo správne zisteného skutkového stavu dospeje k opačnému právnemu záveru, t. j. že rozsudok súdu prvej inštancie zmení tak, že buď žalobe vyhovie (ak bola súdom prvej inštancie zamietnutá), alebo ju zamietne (ak jej súd prvej inštancie vyhovel). V takomto prípade pre postup v zmysle § 382 CSP chýba nielen splnenie predpokladu aplikácie „nového“ ustanovenia právneho predpisu odvolacím súdom (t. j. ustanovenia, ktoré by bolo prvýkrát v priebehu súdneho sporu použité až v meritórnom rozhodnutí odvolacieho súdu), ale aj „nového“ právneho názoru, ku ktorému by strany doteraz nemali možnosť zaujať svoje stanovisko.“ Ďalej zdôraznil, že civilný proces je postavený na kontradiktórnosti, kde každá strana preukazuje svoje tvrdenia, resp. vyvracia tvrdenia protistrany. Teda obidve strany už poznali „možné alternatívy riešenia ich sporu a mali možnosť argumentovať nielen vo svoj prospech, ale aj zaujať stanovisko, prečo argumenty protistrany považujú za neopodstatnené a nespôsobilé privodiť protistrane úspech v spore“.

Záverom

Hoci bol príspevok zameraný primárne na vzťah medzi odvolacím súdom/odvolacím konaním a prekvapivými rozhodnutiami, je zrejmé, že k naplneniu cieľa civilného procesu svoju predvídateľnosťou môžu a musia prispieť súdy na všetkých stupňoch. Zamerali sme sa na niekoľko aspektov prekvapivých rozhodnutí a dúfajme problematiku do značnej miery priblížili. Ako sa javí, tak k zamedzeniu prekvapivých rozhodnutí nemá na súde prvej inštancie prispievať iba § 181 ods. 2 CSP, ale samotný sudca počas celého prejednávania sporu, nakoľko svojim predbežným právnym názorom nie je viazaný, a tento sa môže predkladaním nových dôkazov (v hraniciach zákonnej a sudcovskej koncentrácie konania) meniť. Pohľad na dodržanie uvedeného ustanovenia ako aj vzťah odvolacieho konania a odvolacieho súdu k prekvapivým rozhodnutiam súdu prvej inštancie sa javí ako podstatný, a teda pri odvolacej námietke v tomto smere je nutné sa ňou náležite zaoberať. Nie je možné prehliadnuť námietku, ktorá by smerovala k tomu, že súd prvej inštancie vydal prekvapivé rozhodnutie. Na druhej strane to nevyhnutne neznamená, že odvolací súd musí zrušiť rozhodnutie súdu prvej inštancie. Takisto článok priniesol podstatný výklad vo vzťahu k § 382 CSP a jednotlivým situáciám, ktoré prax už priniesla.

Príspevok do značnej miery vychádza aj z judikatúry najvyšších súdnych autorít, najmä Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Išlo o čiastkový cieľ, ktorým bolo priblíženie novo sa tvoriacej súdnej praxe na najvyššom súde v tejto oblasti.

Literatúra

1. Števec, M., Ficová, S., Baricová, J., Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 1540 s., ISBN 978-80-7400-629-6;
2. Vyhnálik, D. Nadmerná procesná aktivita súdu pri zisťovaní skutkového stavu v konaniach podľa Civilného sporového poriadku v kontexte porušenia práva „na rovnosť

- zbrání“ a kontradiktórnosť konania. In: Paneurópske právnické listy. Roč. IV, číslo 1, rok 2021, ISSN 2644-450X;
3. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 13. januára 2015 vo veci Trančíková proti Slovenskej republike;
 4. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Cdo/322/2009 zo dňa 27. októbra 2010 (R 33/2011);
 5. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Cdo/165/2010 zo dňa 20. apríla 2011;
 6. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Obdo/92/2018 zo dňa 20. novembra 2019;
 7. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3Obdo/31/2020 zo dňa 25. novembra 2020 (R 75/2021);
 8. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2Obdo/56/2020 zo dňa 28. decembra 2020;
 9. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Cdo/2/2020 zo dňa 27. januára 2021;
 10. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Cdo/32/2019 zo dňa 29. septembra 2021;
 11. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3Obdo/77/2020 zo dňa 26. októbra 2021;
 12. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Obdo/87/2020 zo dňa 27. októbra 2021;
 13. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7Cdo/194/2020 zo dňa 27. októbra 2021;
 14. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Cdo/228/2021 zo dňa 27. októbra 2021;
 15. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2Obdo/88/2020 zo dňa 28. októbra 2021;
 16. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 501/2019 zo dňa 3. decembra 2019
 17. Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. IV. ÚS 3085/15 zo dňa 29. marca 2016;
 18. Zákon č. 384/2008 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
 19. Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok;
 20. Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov;
 21. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších ústavných zákonov;

NAD SOUDCOVSKOU MODERACÍ NÁHRADY NÁKLADŮ ŘÍZENÍ – VYBRANÉ APLIKAČNÍ PROBLÉMY

JUDr. Miroslav Sedláček, Ph.D., LL.M.

Univerzita Karlova, Právnická fakulta
sedlacek@prf.cuni.cz

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-23>

Abstrakt

Moderační právo soudu je mimořádný procesní institut. Podle ustanovení § 150 o. s. ř., obdobně § 257 c. s. p., soud může výjimečně, jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele, nebo odmítne-li se účastník bez vážného důvodu zúčastnit prvního setkání s mediátorem nařízeného soudem, náhradu nákladů zcela nebo z části nepřiznat. Při své úvaze, zda se jedná o výjimečný případ a zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, soud musí zkoumat všechny konkrétní okolnosti věci, tedy osobní, majetkové, sociální, zdravotní a další poměry účastníků řízení, včetně těch, které vedly k uplatnění nároku, také chování účastníků v průběhu řízení, stejně jako pravidla ekvity. Nepřiznání náhrady nákladů řízení, byť jen částečné, má sloužit k odstranění nepřiměřené tvrdosti, tedy jinými slovy k dosažení spravedlnosti pro účastníky řízení.

Abstract

The court's right of moderation is an extraordinary procedural institution. Pursuant to the provisions of Section 150 of the Czech Civil Procedure Code or Section 257 of the Slovak Civil Procedure Code the court may exceptionally, if there are grounds of special consideration or if a party refuses without serious reason to attend the first meeting with a mediator ordered by the court, not to award costs in whole or in part. In its consideration of whether the case is exceptional and whether there are grounds of special consideration, the court must examine all the particular circumstances of the case, that is to mention the personal, financial, social, health and other circumstances of the parties, including those which led to the claim, the conduct of the parties during the proceedings, as well as the rules of equity. The purpose of not awarding costs, even if only partially, is to eliminate undue harshness, in other words, to achieve equity for the participants in the proceedings.

Klíčové slová: Civilní soudní řízení, sporné řízení, náklady řízení, náhrada nákladů řízení, moderační právo soudu, nepřiznání nákladů řízení, důvody hodné zvláštního zřetele, soudní praxe.

Key words: Civil proceedings, adversarial proceedings, costs, award of costs, court's right of moderation, non-award of costs, grounds of special consideration, court practice.

Úvod

Problematika nákladů řízení je jedním z nejfrekventovanějších témat nejen procesní nauky, ale také soudní praxe. Civilní soudní řízení je totiž vždy spojeno s výdaji různé povahy. V zásadě platí, že účastníci své náklady platí sami, přičemž tuto svoji povinnost plní průběžně, tak jak jim náklady v průběhu řízení vznikají. A pokud to stanoví zákon, mají právo na jejich náhradu vůči jinému účastníkovi. Základním pravidlem je, že účastník, který vedl řízení ze zpětného pohledu nedůvodně, musí protistraně nahradit náklady tím způsobené.

Tento příspěvek zaměřuje svoji pozornost na aplikaci § 150 o. s. ř.¹, či obdobně § 257 c. s. p.², zejména na vybrané problémy a na připomenutí toho, co se v praxi pomíjí. Osobně považuji za nejdůležitější restriktivní přístup Nejvyššího soudu k užití dané normy, někdy nadužívané nebo dokonce zneužívané nižšími soudy.³ Moderační právo má přece sloužit (pouze) k odstranění nepřiměřené tvrdosti, tedy jinými slovy k dosažení spravedlnosti pro účastníky řízení. To je třeba si uvědomit. Pokud je aplikováno, aniž by všechny relevantní důvody pro takový postup byly zjišťovány a posuzovány, jde o postup libovolný, který je způsobilý zasáhnout do základního práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.⁴ Z velkého množství judikatury je zřejmé, že se praxe neustále pokouší o přesnější postižení dílčích otázek této problematiky, především co do vymezení důvodů hodných zvláštního zřetele, pro které soud náhradu nákladů řízení nepřiznává. A tak se zdá, že se jedná o téma nevyčerpané a díky neustálému společenskému pohybu také nepostizitelné v celém svém rozsahu.

1. Nepřiznání práva na náhradu nákladů řízení

Moderační právo soudu představuje výjimku ze zásady úspěchu ve věci i procesního zavinění na zastavení řízení, kterou soud použije v případech, kdy by důsledná aplikace ustanovení § 142, § 143, § 146 odst. 2, 3, § 146 a § 147 o. s. ř. vedla k nepřiměřeným tvrdostem.⁵

Soud právo na náhradu nákladů podle § 150 o. s. ř. *nemusí* přiznat, jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele spočívající v okolnostech případu nebo poměrech účastníků, a které jsou *výjimečné*.⁶ To samé platí v případě, kdy se účastník bez vážného důvodu odmítl zúčastnit prvního setkání s mediátorem nařízeného soudem. Domnívám se, že uvedené ustanovení řeší tento problém dostatečně, ač jeho dikce může působit určité interpretační obtíže, které z jeho aplikace vyplývají.

Východiskem pro rozhodnutí soudu o nepřiznání práva na náhradu nákladů řízení je tak posouzení, zda jsou v konkrétním případě dány *důvody hodné zvláštního zřetele* (dle § 257 c. s. p. „*dôvody hodné osobitného zreteľa*“). Soud je bude zkoumat *ex officio*, tedy i když se takového postupu žádný z účastníků nebude dovolávat.⁷ Výjimečná povaha tohoto práva vyžaduje, aby soud své rozhodnutí o jeho použití v dané věci vždy náležitě zdůvodnil. V přístupu soudu, který by nebyl odpovídajícím způsobem vysvětlen, lze totiž spatřovat jisté prvky libovůle a nahodilosti. Pouhý formální odkaz na příslušné ustanovení zákona bez objasnění závěru, ke kterému soud dospěl, nemůže být ve smyslu § 157 odst. 2 o. s. ř. (a tedy ve smyslu práva na spravedlivý proces) dostačující (srov. III. ÚS 727/2000).⁸ Na druhou stranu platí, že pokud za řízení nevyjdou najevo výjimečné okolnosti pro nepřiznání náhrady nákladů řízení a postupu dle normy § 150 o. s. ř. se žádný z účastníků ani nedovolává, pak není namístě se touto otázkou v odůvodnění rozhodnutí vůbec zabývat.

¹ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“).

² Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (dále jen „c. s. p.“).

³ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2020, sp. zn. III. ÚS 132/20, podle kterého „*obecně platí, Ústavní soud není oprávněn nahrazovat úvahu obecných soudů o tom, zda v určité věci je či není splněn důvod pro nepřiznání náhrady nákladů řízení podle § 150 o. s. ř.*“.

⁴ Náleží Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 237/05.

⁵ JANEK, K., JIRSA, J. In: JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79–180 občanského soudního řádu. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2019, s. 453.

⁶ SVOBODA, K. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 636.

⁷ Náleží Ústavního soudu ze dne 3. 9. 2008, sp. zn. II. ÚS 446/08.

⁸ VLÁČIL, D. In: SVOBODA, K., HRMADA, M., LEVÝ, J., VLÁČIL, D., TLÁŠKOVÁ, Š., PIRK, T. Náklady řízení. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 141.

Moderační právo soudu se uplatní jak v případě, kdy povinnost k náhradě nákladů řízení plyne z ustanovení § 142 o. s. ř., resp. § 255 c. s. p. (při aplikaci pravidel úspěchu ve věci), tak v situaci, kdy účastník procesně zavinil, že řízení muselo být zastaveno (§ 146 o. s. ř., § 256 c. s. p.). Jde totiž o modifikaci obou zásad, které se promítají do rozhodování o náhradě nákladů řízení. Soud rozhodující o náhradě nákladů řízení si musí nejprve vyjasnit, zda účastník, jenž by jinak měl právo na náhradu nákladů řízení, tyto náklady vynaložil účelně. Ze soudní praxe plyne, že „účastníci v průběhu řízení nesou (platí) náklady řízení sami (§ 140 o. s. ř.), přičemž po skončení řízení mají podle jeho výsledku vůči sobě navzájem právo na náhradu pouze těch nákladů, které byly účelně vynaloženy. U neúčelných nákladů právo na náhradu vůbec nevzniká, není proto zapotřebí aplikace § 150 o. s. ř., jehož smyslem je zohlednit jiné, výjimečné okolnosti spočívající zejména v povaze věci či poměrech účastníků, pro něž by bylo nespravedlivé realizovat (zákonně) právo na náhradu nákladů řízení.“⁹ V této souvislosti je ze strany soudu žádoucí rozlišit, které náklady a v jaké výši jsou skutečně účelné, a ostatní náklady nepřiznat právě s poukazem na jejich neúčelnost (§ 137, § 142 odst. 1 o. s. ř.; resp. § 251, § 255 odst. 1 c. s. p.).¹⁰ Až teprve ohledně zbývajících – účelně vynaložených nákladů lze přistoupit k možné aplikaci § 150 o. s. ř., či § 257 c. s. p.¹¹

Diskusní otázkou zůstává, zda lze moderační právo použít ve zvláštních situacích vycházejících z jiných ustanovení o. s. ř., jež zvýhodňují účastníka, který by za normálních okolností byl povinen k náhradě nákladů řízení. Jde typicky o aplikaci § 143 o. s. ř., podle něhož má žalovaný přes svůj neúspěch právo na náhradu nákladů řízení, pokud nezavdal příčinu k podání žaloby. V praxi půjde spíše o ojedinělé případy, při kterých bude soud zkoumat příčinnou souvislost mezi chováním žalovaného a podáním žaloby. Dalším případem může být aplikace § 142a o. s. ř. v návaznosti na zaslání výzvy k plnění a jejího vlivu na rozhodování o nákladech, nebo dokonce i § 146 odst. 1 písm. a) o. s. ř., podle něhož nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení, jestliže řízení skončilo usmířením. Z konstantní judikatury plyne, že pokud je z dosavadního chování žalovaného zřejmé, že nehodlá svůj dluh dobrovolně splnit (nereaguje na předchozí výzvy, nepřebírá korespondenci, nesplácí delší dobu splátky podle smlouvy, nepřebírá ani soudní písemnosti apod.), je zbytečnou formalitou trvat na předžalobní výzvě a při její absenci náhradu nákladů řízení nepřiznat.¹² Jsou-li však splněny podmínky pro nepřiznání náhrady nákladů řízení žalobci podle § 142a o. s. ř., má aplikace tohoto ustanovení přednost před užitím moderačního práva podle § 150 o. s. ř. (srov. § 257 c. s. p.). Naopak příkladem pro aplikaci § 150 o. s. ř. může být vymáhání nároku, který se stal v důsledku rozhodnutí vrcholného soudu až v průběhu řízení nevymahatelným, což žalobce v době podání žaloby zpravidla nemohl předvídat.¹³

Co se týče výkladu zákonného spojení „soud nemusí výjimečně náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti přiznat“, je judikatura přesvědčivá. Pokud jsou splněny výjimečné důvody hodné zvláštního zřetele pro nepřiznání náhrady nákladů (byť částečné), je třeba termín „nemusí“ vykládat tak, že soud právo na náhradu nákladů moderovat musí.¹⁴ Slovenská úprava je podle mého názoru terminologicky přesnější, když § 257 c. s. p. obsahuje slovo „nepřizná“. Smyslem obou úprav je nicméně zdůraznit, že soud má právo širokého a komplexního uvážení, zda určitá okolnost i s ohledem na další skutečnosti případu a poměry

⁹ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 27. 3. 2014, sp. zn. 93 Co 53/2014.

¹⁰ Např. SVOBODA, K. Op. cit., s. 637.

¹¹ COUFALÍK, P. Několik poznámek k náhradě nákladů řízení v rozhodovací praxi NS. Bulletin advokacie, 2015, č. 3, s. 39 a násl.

¹² Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3228/15.

¹³ VLÁČIL, D. In: SVOBODA, K., HROMADA, M., LEVÝ, J., VLÁČIL, D., TLÁŠKOVÁ, Š., PIRK, T. Op. cit., s. 142.

¹⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2018, sp. zn. 30 Cdo 3477/2017.

účastníků vede k závěru, že je spravedlivé a přiměřené, aby úspěšný účastník své náklady nesl ze svého.¹⁵

2. K důvodům hodným zvláštního zřetele

Při zkoumání, zda jsou ve věci dány *důvody hodné zvláštního zřetele*, soud v první řadě přihlíží k majetkovým, sociálním, osobním a dalším poměrům všech účastníků řízení.¹⁶ Přitom je třeba vzít na zřetel nejen poměry toho, kdo by měl hradit náklady řízení, ale je nutné také uvážit, jak by se takové rozhodnutí dotklo zejména majetkových poměrů oprávněného účastníka.¹⁷ Významné jsou rovněž okolnosti, které vedly k soudnímu uplatnění práva, postoj účastníků v průběhu řízení a další.¹⁸

Výjimečné okolnosti jsou generálním důvodem pro nepřiznání náhrady nákladů řízení, přičemž jak česká, tak slovenská právní úprava je formulována všeobecně, a vytváří tak prostor pro uvážení soudu. Nutno si uvědomit, že aplikace § 150. o. s. ř., resp. § 257 c. s. p. negativně dopadá na účastníka, který by jinak měl právo na náhradu nákladů podle jiných ustanovení zákona. Právě z tohoto důvodu musí použití zmírňovacího práva soudem odpovídat zvláštním okolnostem konkrétního případu a musí mít výjimečný charakter.¹⁹ Souhlasím s Kovářovou Kochovou, že nejde o automatické pravidlo, které by se snad uplatňovalo ve vztahu k typu řízení, ale o prvek *individualizace*, nikoliv libovůli ze strany soudu, přičemž soud k aplikaci § 150 o. s. ř. přistupuje obvykle spíše výjimečně (I. ÚS 191/06).²⁰

Ustanovení § 150 o. s. ř., stejně jako § 257 c. s. p. rozhodně neslouží ke zmírnění nebo odstranění majetkových rozdílů mezi účastníky,²¹ ale k řešení situace, v níž je nespravedlivé, aby ten, kdo důvodně hájil svá porušená nebo ohrožená práva nebo právem chráněné zájmy, obdržel náhradu nákladů, které při této činnosti účelně vynaložil.²² Důvody hodnými zvláštního zřetele se proto rozumějí takové okolnosti, pro které by se jevilo v konkrétním případě nespravedlivým ukládat náhradu nákladů řízení tomu účastníku, který ve věci úspěch neměl, a zároveň by bylo možno spravedlivě požadovat na úspěšném účastníku, aby vynaložené náklady na řízení nesl ze svého.²³

Okolnosti, pro které soud rozhodne podle § 150 o. s. ř., resp. § 257 c. s. p. musí být zcela zásadní.²⁴ Při aplikaci dané normy je třeba vždy důvody a míru naplnění výjimečných okolností řádně vysvětlit a zdůvodnit. Ústavní soud k tomu uvedl, že „*zdůrazňuje-li ustanovení § 150 o. s. ř. výjimečnost nepřiznání náhrady nákladů řízení, okolnosti zvláštního zřetele hodné a možnost nepřiznat náhradu i z části, pak absence odůvodnění použití výjimky je extrémním pochybením, které přesahuje rovinu podústavního práva. Klasická právní zásada (exceptiones non sunt extendendae) vyžaduje, aby výjimky nebyly interpretovány rozšiřujícím způsobem a aby jejich použití bylo vždy náležitě odůvodněno.*“²⁵ Důvody hodné

¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 401/06.

¹⁶ PUTNA, M. In: DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. Občanský soudní řád. I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1005

¹⁷ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 5. 2018, sp. zn. 23 Cdo 56/2018.

¹⁸ SVOBODA, K. Op. cit., s. 638.

¹⁹ BARICOVÁ, J. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 941.

²⁰ KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 710.

²¹ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 5. 11. 2008, sp. zn. I. ÚS 2862/07.

²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 3. 2015, sp. zn. 26 Cdo 4663/2014.

²³ VLÁČIL, D. In: SVOBODA, K., HRMADA, M., LEVÝ, J., VLÁČIL, D., TLÁŠKOVÁ, Š., PIRK, T. Op. cit., s. 142.

²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 3. 2017, sp. zn. 22 Cdo 928/2017.

²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2013, sp. zn. III. ÚS 1526/12.

zvláštního zřetele, ani výjimečné okolnosti ovšem zákon nespecifikuje. Až soudní praxe tyto důvody a okolnosti blíže rozvádí. To zároveň neznamená, že by se tím vytvářel prostor pro libovůli soudů. Podle ustálené judikatury není možné § 150 o. s. ř., shodně § 257 c. s. p., považovat za ustanovení, která by zakládala volnou možnost aplikace (ve smyslu svévole), ale jde o normu, podle které jsou soudy povinné zkoumat, zda jsou v konkrétní věci dány důvody hodné zvláštního zřetele, a ke kterým je potřebné při stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení přihlédnout.²⁶

Pokud jde o příklady mimořádných důvodů pro nepřiznání náhrady nákladů, jsou jimi nejčastěji: a) nepřiměřená tvrdost, b) podíl obou účastníků na vzniku a průběhu sporu, c) povaha a okolnosti sporu, d) složitost dosud neřešené právní problematiky, e) složitost případů výkladu mezinárodní smlouvy, f) osobní poměry účastníků, či g) nízký příjem účastníka.²⁷ Mohou to být dále morální důvody, také zdravotní důvody či nepříznivá sociální situace nastalá bez přičinění účastníka řízení (např. *matka dvouletého dítěte, samoživitelka, kterou opustil partner neplatící výživné na zletilé dítě*).²⁸ Jak ovšem vyplývá z praxe, sama skutečnost, že účastník je nezaměstnaný a jeho manžel/manželka má pouze sezonní příjmy, není sama o sobě natolik výjimečným důvodem, který odůvodňuje užití moderačního práva soudu.²⁹ Aplikace § 150 o. s. ř., či § 257 c. s. p. neodůvodňuje ani skutečnost, že účastník není solventní, nebo že majetková situace účastníka, který ve věci uspěl, je lepší než u účastníka, který neuspěl. Nejsou jimi ani důvody na straně soudu. Jestliže v důsledku nečinnosti soudu či jeho liknavého postupu v řízení došlo ke změně poměrů, nelze jen proto moderovat náhradovou povinnost. Zmírnění povinnosti nahradit náklady řízení má totiž sloužit k odstranění nepřiměřené *tvrdosti*, tedy pro dosažení spravedlnosti pro účastníka, pokud jde o vedení řízení a jeho výsledek.

Byla-li hypotéza § 150 o. s. ř., nebo § 257 c. s. p. v konkrétním případě vymezena správně, pak nemůže být rozhodnutí v rozporu se zákonem z důvodu, že nebyly objasněny okolnosti další, případně že nebylo přihlédnuto k jiným okolnostem, které v posuzovaném případě nelze považovat za podstatné či významné, neboť takové okolnosti nejsou součástí hypotézy právní normy, vymezené soudem v souladu se zákonem, z níž soud při právním posouzení vychází.³⁰ Úvahy soudu ohledně důvodů zvláštního zřetele hodných je možné v rámci opravného řízení (odvolacího či dovolacího) revidovat, ovšem pouze za předpokladu, že jsou zcela nepřiměřené.³¹

Využije-li soud moderaci pro nepřiznání náhrady nákladů zcela, pak formulace výroku rozhodnutí by měla odpovídat dikci užitého ustanovení. Např. tak, že „*Žalobci (žalovanému) se náhrada nákladů řízení nepřiznává*“ nebo „*Stranám sa nárok na náhradu trov konania nepriznáva*“. Výrok, že „*Žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení*“ či „*Žiadna zo strán nemá nárok na náhradu trov konania*“ nemá v zákonné úpravě oporu.³²

3. Další aplikační problémy

V soudní praxi se objevuje řada dalších otázek při aplikaci § 150 o. s. ř. Předně se v některých případech důvody hodné zvláštního zřetele mohou obsahově překrývat

²⁶ Uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ze dne 28. 1. 2010, sp. zn. 2 MCdo 17/2009.

²⁷ BARICOVÁ, J. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Op. cit., s. 942.

²⁸ JANEK, K., JIRSA, J. In: JIRSA, J. a kol. Op. cit., s. 454.

²⁹ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. 10. 2001, sp. zn. 10 Co 611/2001.

³⁰ VLÁČIL, D. In: SVOBODA, K., HROMADA, M., LEVÝ, J., VLÁČIL, D., TLÁŠKOVÁ, Š., PIRK, T. Op. cit., s. 143.

³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. 33 Cdo 4290/2015.

³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 910/2014.

s požadavkem účelnosti³³ vynaložených nákladů. Z judikatury je patrné, že se soudy účelností vynaložených nákladů zabývají zejména v souvislosti s náklady právního zastoupení. Především Ústavní soud konstantně judikuje, že náhradu nákladů řízení nelze aplikovat jako sankční mechanismus.³⁴ Nejvyšší soud k tomu uvádí, že „o účelně vynaložené náklady právního zastoupení ve smyslu § 142 odst. 1 o. s. ř. nejde tehdy, jestliže zastoupení nesleduje svůj hlavní účel, tj. poskytování ochrany porušeným nebo ohroženým skutečným subjektivním právům a právem chráněným zájmům, ale je zneužito ve snaze o zvětšení obohacení zastoupeného účastníka.“³⁵

Interpretace § 142 odst. 1 o. s. ř. je však v praxi problematická, když podstatou problému je posouzení, zda je možné každé zastoupení advokátem z pohledu nákladů řízení přenášet na ostatní (procesně neúspěšné) účastníky řízení. Zásadní interpretační nesprávnost se pak projevuje v závěru, že pokud účastník své právo účelně uplatnil a bránil, má právo na náhradu nákladů, které mu v řízení vznikly.³⁶ Toto absolutní pojetí práva na náhradu nákladů řízení se v posledních letech naštěstí opouští. Mám za to, že správně. Výklad předmětného ustanovení je totiž třeba spojovat nikoliv s uplatněním práva, ale s náklady.³⁷ Přístup k nákladům řízení, resp. k jejich náhradě musí být proto vždy přísně individuální, nikoliv obecný. To je požadavek nejen pro soudní praxi, ale také pro zákonodárce. U neúčelných nákladů právo na náhradu vůbec nevzniká, není proto zapotřebí aplikace § 150 o. s. ř. (či § 257 c. s. p.), jehož smyslem je zohlednit jiné, výjimečné okolnosti spočívající zejména v povaze věci či poměrech účastníků, vůči nimž by bylo nespravedlivé uložit (zákonnou) povinnost k náhradě nákladů řízení.³⁸ Nehospodárné náklady soud úspěšnému účastníkovi nepřiznává.

Další otázkou je, zda je soud povinen předem avizovat úmysl k použití moderace nebo zda postačí, aby se s tím vypořádal až později, např. po přednesu závěrečných návrhů účastníků. Jsem přesvědčen, že náhled soudu na to, že jsou splněny předpoklady pro odklon od obecných pravidel pro rozhodování o nákladech řízení, musí být s dostatečným předstihem sdělen účastníku, kterému není tento postup ku prospěchu. Ten by měl mít přiměřený prostor k uvedení skutečností a důkazů, že pro aplikaci § 150 o. s. ř. není důvod.³⁹ Pro případ, že by toho úspěšný účastník využil, je důvodné slyšet i argumenty účastníka, v jehož prospěch má k moderaci dojít.⁴⁰ Pokud by soud během jednání neumožnil účastníkům činit tvrzení či navrhnout důkazy, kterými by použití § 150 o. s. ř. případně ovlivnily, lze v tomto postupu shledávat závažné pochybení soudu. To nelze napravit tím, že by soud o vyjádření k tomuto postupu požádal účastníky až po závěrečných návrzích, tedy po skončení dokazování.

Z pohledu nepřiznání práva na náhradu nákladů řízení je rovněž nejasné, jak naložit s náklady vedlejších řízení o procesních otázkách – tzv. mezipory, např. s náklady na řízení o místní příslušnosti. Nejvyšší soud označující tyto spory za „procesní apendixy“ dovodil, že „náklady vynaložené na neúspěšně vedené řízení o opravném prostředku proti nemeritornímu rozhodnutí nelze považovat za účelně vynaložené k uplatnění či bránění práva účastníka, který byl ve věci samé procesně úspěšným.“⁴¹ V podstatě se kloním k Pulkrábkově názoru.⁴²

³³ Srov. uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ze dne 29. 9. 2015, sp. zn. 4 MCdo 16/2014.

³⁴ Např. náleží Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. I. ÚS 585/17.

³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 2. 2015, sp. zn. 30 Cdo 3190/2014.

³⁶ DÁVID, R. In: LAVICKÝ, P. a kol. Moderní civilní proces. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 153.

³⁷ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. I. ÚS 988/12.

³⁸ JANEK, K., JIRSA, J. In: JIRSA, J. a kol. Op. cit., s. 428.

³⁹ SVOBODA, K. Op. cit., 2019, s. 641.

⁴⁰ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 2. 7. 2018, sp. zn. I. ÚS 277/18.

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2017, sp. zn. 32 Cdo 3521/2017.

⁴² PULKRABEK, Z. Zásada úspěchu – „novinky“ v rozhodování o nákladech řízení. Bulletin advokacie, 2019, č. 1-2, s. 35.

A tedy, že je nesprávné, aby soud tyto náklady odmítl podřídil pod § 147 o. s. ř. (a zůstal podle všeho u jejich neúčelnosti), tedy, že účastník řízení úspěšný ve věci samé, ale neúspěšný ve vedlejší řízení, má právo na jejich náhradu, sám je však účastníkovi ve věci neúspěšnému, ale úspěšnému ve vedlejší řízení, hradit nemusí.

Za nesprávné je dále také užití § 150 o. s. ř. v řízení, které lze označit za *iudicium duplex*. Tato řízení nejsou svou povahou řízeními spornými (proti sobě nestojí dvě strany, z nichž jedna bude úspěšná a ta druhá neúspěšná), proto je u nich aplikace zásady úspěchu ve věci poněkud problematická. Vždyť jde o řízení, v nichž soud svým konstitutivním rozhodnutím upravuje hmotněprávní poměr mezi účastníky, přičemž se řízení musí účastnit všechny jeho subjekty, bez ohledu na jejich vystupování na straně žalující či žalované. Příkladem může být řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví (srov. § 1143 o. z.⁴³). Právě v těchto řízeních si soudy často zjednodušovaly rozhodování o nákladech řízení prostřednictvím § 150 o. s. ř. Výrok soudu o tom, že „žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení“ nemůže být v tomto řízení odůvodněn aplikací moderační zásady, ale tím, že zde nelze rozlišovat úspěch nebo neúspěch toho kterého účastníka řízení. Užití § 142 o. s. ř. obecně nepřichází v úvahu, ani jiné kritérium není. Zpravidla se jeví jako spravedlivé, aby každý z účastníků sám nesl své náklady řízení a nebyl povinen hradit náklady jiného účastníka, ledaže by pro to byly dány zvláštní důvody.⁴⁴

Závěr

Ustanovení § 150 o. s. ř., resp. § 257 c. s. p. představuje odchylku od aplikace zásady úspěchu ve věci a od zásady zavinění, které se promítají do náhrady nákladů řízení. Souhlasím s názorem Lavického, že procesní úprava, jakož i její interpretace, by měly usilovat o minimalizaci nákladů spojených s projednáním věci.⁴⁵ Je také zřejmé, že oblast rozhodování o náhradě nákladů řízení soustavně čelí snaze učinit si z civilního soudního řízení nástroj obohacení určitých osob. Z tohoto důvodu tak často bývá vyslovován požadavek, aby náklady spojené s řízením byly přiměřené projednávanému sporu, zejména s ohledem na jejich náhradu. Ačkoliv možnost výjimečně a z důvodů zvláštního zřetele hodných korigovat bezvýhradně lpění na náhradové povinnosti ve smyslu § 142 a násl. o. s. ř. (§ 255 a násl. c. s. p.) by bylo možno obecně dovodit již ze základních zásad civilního procesu (srov. předvídatelnost soudního rozhodnutí dle § 6 o. s. ř., srov. také čl. 2 c. s. p.), přesto právní úprava obsahuje výslovné zakotvení možnosti nepřiznat právo na náhradu nákladů řízení.

Důvody zvláštního zřetele hodné, ani výjimečné okolnosti zákon nespécifikuje. Je proto na soudní praxi, aby je blíže konkretizovala, vždy však s ohledem na konkrétní případ. Pokud jsou naplněny, pak soud svého práva musí využít a náhradu nákladů moderovat. Vždyť § 150 o. s. ř., resp. § 257 c. s. p. slouží pro řešení situace, ve které by bylo nespravedlivé, aby ten, kdo důvodně bránil svoje porušené nebo ohrožené právo anebo právem chráněný zájem dostal náhradu nákladů, které při této činnosti účelně vynaložil. Aplikační praxe se s příklady mimořádných důvodů pro přiznání či nepřiznání náhrady nákladů řízení vyrovnává vcelku dobře, a je zcela patrné, že k aplikaci § 150 o. s. ř., nebo § 257 c. s. p. dochází pouze ve výjimečných případech. I přesto však lze některé sporné momenty identifikovat.

⁴³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. z.“).

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2021, sp. zn. I. ÚS 1034/20.

⁴⁵ LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol. Moderní civilní proces. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 149.

Literatúra

1. COUFALÍK, P. Několik poznámek k náhradě nákladů řízení v rozhodovací praxi NS. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 3, s. 39 a násl. ISSN 1210-6348.
2. DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1600. ISBN 978-80-7400-107-9.
3. JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79–180 občanského soudního řádu*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2019, s. 648. ISBN 978-80-7598-369-5.
4. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 1116. ISBN 978-80-7478-987-8.
5. LAVICKÝ, P. a kol. *Moderní civilní proces*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 499. ISBN 978-80-210-7601-3.
6. PULKRABEK, Z. *Zásada úspěchu – „novinky“ v rozhodování o nákladech řízení*. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 1-2, s. 34 a násl. ISSN 1210-6348.
7. SVOBODA, K. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 712. ISBN 978-80-7400-733-0.
8. SVOBODA, K., HROMADA, M., LEVÝ, J., VLÁČIL, D., TLÁŠKOVÁ, Š., PIRK, T. *Náklady řízení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 294. ISBN 978-80-7400-650-0.
9. ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1540. ISBN 978-80-7400-629-6.
10. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
11. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
12. Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.
13. Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2021, sp. zn. I. ÚS 1034/20.
14. Nález Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2020, sp. zn. III. ÚS 132/20.
15. Nález Ústavního soudu ze dne 2. 7. 2018, sp. zn. I. ÚS 277/18.
16. Nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. I. ÚS 585/17.
17. Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3228/15.
18. Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2013, sp. zn. III. ÚS 1526/12.
19. Nález Ústavního soudu ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. I. ÚS 988/12.
20. Nález Ústavního soudu ze dne 5. 11. 2008, sp. zn. I. ÚS 2862/07.
21. Nález Ústavního soudu ze dne 3. 9. 2008, sp. zn. II. ÚS 446/08.
22. Nález Ústavního soudu ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 401/06.
23. Nález Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 237/05.
24. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 5. 2018, sp. zn. 23 Cdo 56/2018.
25. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2018, sp. zn. 30 Cdo 3477/2017.
26. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2017, sp. zn. 32 Cdo 3521/2017.
27. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 3. 2017, sp. zn. 22 Cdo 928/2017.
28. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. 33 Cdo 4290/2015.
29. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 2. 2015, sp. zn. 30 Cdo 3190/2014.
30. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 3. 2015, sp. zn. 26 Cdo 4663/2014.
31. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 910/2014.
32. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 27. 3. 2014, sp. zn. 93 Co 53/2014.
33. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. 10. 2001, sp. zn. 10 Co 611/2001.
34. Uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ze dne 29. 9. 2015, sp. zn. 4 MCdo 16/2014.

35. Uzesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ze dne 28. 1. 2010, sp. zn. 2 MCdo 17/2009.

NEODKLADNÉ OPATRENIE AKO PROSTRIEDOK OCHRANY OBCHODNÉHO TAJOMSTVA

JUDr. Martin Serfózó

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
martin@serfozo.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-07>

Abstrakt

Neodkladné opatrenie je procesným nástrojom na rýchlu a efektívnu ochranu práv. Rýchlosť súdneho zásahu je prioritou na úkor niektorých procesných práv. Vplyvom práva Európskej únie bol v slovenskom právnom poriadku vytvorený osobitný druh neodkladného opatrenia určeného na ochranu obchodného tajomstva. Obchodné tajomstvo je špecifickým nehmotným statkom, ktorý je tvorený komplexom čiastkových skutočností. Zisťovanie existencie a vlastníctva obchodného tajomstva je zložitým procesom, preto na jeho ochranu nemožno využívať „klasické“ neodkladné opatrenie, aby nedochádzalo k zneužívaniu procesných nástrojov v konkurenčnom boji. To však zároveň znamená stratu niektorých relevantných výhod neodkladného opatrenia. V praxi sa zrejme tento druh neodkladného opatrenia bude uplatňovať menej v porovnaní s neodkladným opatrením na ochranu jednotlivých zložiek obchodného tajomstva.

Abstract

Urgent judicial measure is a civil procedural tool for quick and effective protection of individual's rights. Some of procedural rights are reduced in favor of speed of intervention. In the Slovak legal system, as a result of European Union law, a special type of urgent judicial measure was designed to protect trade secret. A trade secret is a specific intangible asset that is built by a complex of partial elements. As proving the existence and ownership of a trade secret is a complicated process, a "classic" urgent judicial measure cannot be used to protect it, in order to prevent abuse of procedural tools in competition. However, this means the loss of some relevant benefits of the urgent judicial measure. In practice, this type of urgent judicial measure is likely to be applied less than an urgent judicial measure aimed to protect respective components of a trade secret.

Kľúčové slová: neodkladné opatrenie, obchodné tajomstvo, duševné vlastníctvo, know-how, údaj – informácia - skutočnosť

Key words: urgent judicial measure, trade secret, intellectual property, know-how, data – information - fact

Úvod

S vysokou mierou zľahčenia možno povedať, že kvázi obligatórnou náležitosťou obchodných zmlúv sa postupom času stala tzv. NDA doložka¹. Jej zmyslom je zabezpečiť adekvátnu ochranu relevantných skutočností pred ich neoprávneným použitím, s cieľom predísť degradácii hodnôt, na ktorých ten-ktorý podnikateľ stavia svoje podnikanie. Šírka a obsah ochrany sú, samozrejme, rôzne a závisia primárne od zamerania hospodárskych

¹ Skratka vytvorená z anglického pojmu *Non-Disclosure Agreement*, čo možno prekladať ako dohodu o mlčanlivosti.

aktivít podnikateľa. Možno sa stretnúť s veľmi rámcovo upravenou² NDA doložkou až po sofistikované úpravy, ktorých analýza zaberie neraz viac kapacít, než samotná matéria dojednávanej záväzku. Častokrát dokonca ide o pomerne abstraktné formulácie hraničiace s požiadavkou určitosti právneho úkonu. Napriek tomu ale faktom ostáva, že prítomnosť NDA doložky v zmluve indikuje existenciu nehmotného statku, ktorý sa podnikateľ snaží viac či menej chrániť. Hoci to neplatí absolútne, takto chráneným statkom býva spravidla obchodné tajomstvo. Donedávna sa ochrana obchodného tajomstva cez NDA doložku mohla zdať nadbytočnou, no od 01.01.2018³ jej používanie nadobúda relatívne nový rozmer⁴. Popri ochrane obchodného tajomstva však platí, že NDA doložka môže byť efektívnym nástrojom ochrany aj iných nehmotných statkov, vrátane tých, ktoré sú čiastkovými zložkami obchodného tajomstva.

Okrem individuálnej ochrany obchodného tajomstva prostredníctvom zmluvných doložiek sa ochrana obchodného tajomstva dostáva do osobitnej pozornosti zákonodarcu. Vplyvom práva Európskej únie⁵ bol do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedený relatívne nový režim ochrany obchodného tajomstva. Popri možnosti využiť všeobecne upravené právne prostriedky ochrany proti nekalej súťaži sa totiž od 01.01.2018 umožňuje aplikácia špecificky nadizajnovaného neodkladného opatrenia ako civilno-procesného zabezpečovacieho prostriedku.

Bezpochyby je možné v tejto súvislosti vyzdvihnúť dobré úmysly zákonodarcu. Podľa dôvodovej správy k už spomenutej novele Obchodného zákonníka bolo cieľom zákonodarcu „stanoviť aj v prípade obchodného tajomstva rýchle a účinné opatrenia na okamžité ukončenie porušenia alebo ohrozenia obchodného tajomstva, ktorými možno flexibilne reagovať na vzniknutú situáciu bez toho, aby bolo potrebné čakať na rozhodnutie vo veci samej“⁶. Rovnako si pozornosť zaslúži aj kreatívny aspekt spočívajúci v tom, že zákonodarcia sa rozhodol neregulovať neodkladné opatrenie ako rýdzo procesný inštitút komplexnou úpravou v civilnom procesnom kódexe, ale jednu jeho časť regulovať prostredníctvom Obchodného zákonníka. Je na škodu veci, že hlbší zmysel tohto kroku ostáva pred verejnosťou ukrytý. Z dôvodovej správy totiž vyplýva len to, že „prostriedky ochrany obchodného tajomstva, boli vzhľadom na špecifickosť obchodného tajomstva, ktoré je predmetom právnej úpravy obsiahnutej v Obchodnom zákonníku i smernice (EÚ) 2016/943, zakotvené v rámci právnej úpravy Obchodného zákonníka“⁷, a že „po vyhodnotení používania nových procesných noriem v praxi a následných prípadných zmenách v nich nie je vylúčené, že bude potrebné zväziť systematické zakotvenie prostriedkov ochrany obchodného tajomstva v právnych predpisoch, ktoré upravujú konanie pred súdom“⁸. Je teda evidentné, že zákonodarcia si uvedomuje problematiku systematickosti svojho riešenia. Napriek tomu bol

² Väčšinou ide o snahu nie príliš vhodným spôsobom zjednodušiť aplikáciu § 271 Obchodného zákonníka tým, že zmluvné strany sa dohodnú na označení všetkých informácií poskytnutých v kontraktáčnom procese, obsiahnutých v texte zmluvy, prípadne poskytnutých počas plnenia záväzkov ako dôverných, s cieľom zabezpečiť ich automatickú ochranu prostredníctvom uvedenej normy.

³ V časti regulujúcej obchodné tajomstvo a jeho ochranu nadobudla dňa 01.01.2018 účinnosť novela Obchodného zákonníka vykonaná zákonom č. 264/2017 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

⁴ Vzhľadom na prípustnosť praktík ako napr. reverzné inžinierstvo (§ 51 ods. 6 písm. b) Obchodného zákonníka) sa NDA doložka javí ako jeden z elementárnych prostriedkov ochrany obchodného tajomstva (napr. § 51 ods. 3 písm. b) Obchodného zákonníka)

⁵ Ide o transpozíciu smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nespripusteného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva)

⁶ Dôvodová správa k návrhu zákona č. 264/2017 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

⁷ Tamtiež

⁸ Tamtiež

tento nový procesný inštitút uvedený do života a je potrebné vnímať ho ako jeden z dostupných prostriedkov na ochranu pred protiprávnym a nepoctivým konaním.

Cieľom tohto príspevku bude v prvom rade preskúmať niektoré aspekty špecifickej úpravy neodkladného opatrenia určeného na ochranu obchodného tajomstva, zhodnotiť jeho prínos z hľadiska zákonodarcom predpokladaného cieľa, ktorým je podľa dôvodovej správy snaha o rýchlu a účinnú ochranu porušeného alebo ohrozeného obchodného tajomstva a prípadne špecifikovať návrhy *de lege ferenda*.

Základnou metódou skúmania bude analýza právnych noriem a relevantnej odbornej literatúry. Súčasne bude použitá metóda komparácie právnych noriem regulujúcich neodkladné opatrenie v Obchodnom zákonníku s úpravou neodkladného opatrenia v Civilnom procesnom poriadku.

1. Obchodné tajomstvo ako predmet ochrany

Teoretická analýza, ale v konečnom dôsledku ani praktická aplikácia neodkladného opatrenia pri zabezpečovaní ochrany obchodného tajomstva nie je objektívne možná bez poznania parametrov predmetu ochrany. Vymedzenie obchodného tajomstva ako predmetu právnych vzťahov (a tým aj predmetu ochrany neodkladným opatrením) je relatívne širokou témou, s množstvom úskalí a výziev. Na účely tohto príspevku a z hľadiska jeho predpísaného rozsahu sa, samozrejme, nemožno pustiť do všetkých aspektov, ktoré by si v tomto ohľade zaslúžili pozornosť, preto sa pokúsime stručne vymedziť aspoň základné znaky, na základe ktorých je možné určitý nehmotný statok vymedziť ako obchodné tajomstvo a tým aj správne aplikovať príslušný druh neodkladného opatrenia.

V praxi sa veľmi často pojem obchodné tajomstvo považuje za synonymum pojmu know-how. Rovnako tak v odbornej literatúre možno nájsť názory, podľa ktorých sú predmetom ochrany obchodného tajomstva aj „informácie označované ako „know-how“, pri ktorých nie sú splnené niektoré zo znakov potrebných pre patentovú ochranu, ale majú značný význam“⁹. Iná skupina názorov však tieto pojmy oddeľuje. Napr. P. Vojčík uvádza, že tieto pojmy sa nemajú zamieňať, nakoľko „zásadný rozdiel spočíva v tom, že obchodné tajomstvo je osobitný inštitút obchodného práva a know-how jeho možným predmetom a naopak, know-how môže existovať samostatne a nemusí byť súčasťou majetku podnikateľského subjektu“¹⁰. Zaujímavými sú názory, ktoré síce obchodné tajomstvo a know-how pojmovo oddeľujú, avšak z hľadiska prostriedkov ochrany ich stotožňujú. Napr. M. Mesarčík uvádza, že „know-how teda predstavuje užšiu rovinu ako obchodné tajomstvo a nič nebráni, aby po splnení zákonných podmienok bolo možné know-how chrániť ako obchodné tajomstvo“¹¹. Ak tento názor spresníme v tom duchu, že ak know-how samo o sebe splní atribúty obchodného tajomstva, možno ho chrániť ako obchodné tajomstvo, je možné s týmto názorom súhlasiť. Ak však pojmové znaky obchodného tajomstva nenaplní, nemožno, podľa nášho názoru, na jeho ochranu využiť neodkladné opatrenie upravené v § 55b Obchodného zákonníka.

Stotožňujeme sa s názormi, podľa ktorých obchodné tajomstvo je širším pojmom, než know-how. Pojem obchodného tajomstva vymedzuje § 17 Obchodného zákonníka. Jeho pojmovými znakmi sú:

- a) musí ísť o skutočnosti obchodnej, výrobnéj alebo technickej povahy
- b) skutočnosti podľa písm. a)

⁹ Černejšová, A. In Ovečková, O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Bratislava: Iura Edition, 2005. ISBN 80-8078-027-7, s. 54

¹⁰ Vojčík, P., Miščiková, R.: Základy práva duševného vlastníctva. Košice: TypoPress, 2004. ISBN 80-89089-22-4, s. 249

¹¹ Mesarčík, M.: Obchodné tajomstvo a jeho ochrana, 28.03.2022. www.epi.sk [cit. 02.04.2022]. Dostupné na <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/obchodne-tajomstvo-a-jeho-ochrana.htm>>

- a. musia súvisieť s podnikom
- b. musia mať skutočnú alebo aspoň potenciálnu materiálnu alebo nemateriálnu hodnotu¹²
- c. nesmú byť v príslušných obchodných kruhoch bežne dostupné
- d. majú byť podľa vôle majiteľa obchodného tajomstva utajené
- e. majiteľ obchodného tajomstva zodpovedajúcim spôsobom zabezpečuje ich utajenie

Z tohto vymedzenia vyplýva, že obchodné tajomstvo ako predmet ochrany je tvorené súborom skutočností obchodnej, výrobnjej alebo technickej povahy resp. ochranu ako obchodné tajomstvo požíva len takýto súbor skutočností. Inými slovami, jednotlivé komponenty (ako napr. know-how) sami o sebe nemusia predstavovať obchodné tajomstvo, ale až v ich systematickom a logickom prepojení, ak sú zároveň naplnené všetky pojmové znaky podľa vyššie uvedeného písm. b), vytvoria samostatný predmet ochrany. Tento názor možno oprieť aj o pojmové vymedzenie obchodného tajomstva v čl. 2 ods. 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva), podľa ktorého obchodné tajomstvo sú informácie, ktoré spĺňajú všetky tieto požiadavky

- a) sú tajné v tom zmysle, že nie sú ako celok alebo pri presnom usporiadaní a spojení ich častí všeobecne známe alebo bežne prístupné osobám v kruhoch, ktoré sa dotknutým druhom informácií bežne zaoberajú;
- b) majú obchodnú hodnotu, pretože sú tajné;
- c) osoba, ktorá s týmito informáciami oprávnené nakladá, podnikla za daných okolností primerané kroky, aby ich udržala v tajnosti

Okrajovo sa žiada uviesť, že smernica dokonca v istom zmysle degraduje ochranu know-how ako samostatnej zložky obchodného tajomstva¹³.

Pri formálnom výklade by za obchodné tajomstvo bolo možné považovať aj len jeden údaj. Spravidla však jeden údaj sám o sebe nebude spôsobilý naplniť pojmové znaky obchodného tajomstva. Spravidla ani jedna informácia ešte sama o sebe nebude obchodným tajomstvom¹⁴. Musí ísť o ich komplex, spojenie vytvárajúce osobitný nehmotný statok. Čl. 2 ods. 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva) môže zväzdať k výkladu, že obchodným tajomstvom sú akékoľvek informácie (keď ustanovuje, že „...,„obchodné tajomstvo“ sú informácie...“). Z nášho pohľadu však ide len o špecifikáciu spôsobu vyjadrenia chránených skutočností, pretože podľa písm. a) predmetného ustanovenia smernice musí ísť o bežne nedostupný celok¹⁵ informácií príp. o špecifické usporiadanie

¹² Je zaujímavé, že podľa čl. 2 ods. 1 písm. b) Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva) nie je podmienka hodnoty viazaná na trhovú hodnotu, ale kritérium hodnoty je splnené už len tým, že informácie sú tajné. Teda podľa Obchodného zákonníka je ochrana z hľadiska jej predmetu užšia, než predpokladá transponovaná smernica.

¹³ Podľa recitálu 16 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva) v záujme inovácií a na podporu hospodárskej súťaže by ustanovenia tejto smernice nemali vytvárať žiadne výlučné právo na know-how ani na informácie chránené ako obchodné tajomstvo. Nezávislý objav rovnakého know-how alebo informácií preto zostáva možný. Reverzné inžinierstvo oprávnené získaného výrobku by sa malo považovať za oprávnený prostriedok získania informácií s výnimkou zmluvne dohodnutých prípadov.

¹⁴ Je dôležité rozlišovať pojmy údaj a informácia. J. Zeman trefne charakterizuje údaje ako stavebné kamene, pričom z niektorých z nich sa vytvárajú informácie, avšak zároveň platí, že informácie sú komunikované v podobe údajov. Pozri Zeman, J. In Maisner, M.: Základy softwarového práva. Praha: Wolters Kluver ČR, 2011. ISBN 978-80-7357-638-7, s. 109

¹⁵ V anglickom preklade je použitý pojem „body“, ktorý možno preložiť aj ako „teleso“, čím je vyjadrená komplexita

a spojenie informácií alebo ich častí. Teda v tomto kontexte považujeme za vhodnejšie znenie § 17 Obchodného zákonníka, ktorý za predmet ochrany explicitne považuje až určité skutočnosti (t. j. „objektívne jestvujúce javy, fakty“¹⁶), samozrejme vyjadrené prostredníctvom informácií ako nosičov.

Rozdiel medzi údajom, informáciou a skutočnosťou možno demonštrovať napríklad na marketingovej stratégii predajcu potravín. Predajca má databázu, v ktorej sú údaje: dni v týždni, počet zákazníkov podľa veku, počet predaných položiek tovaru, počet výtlačkov letákov, miera farebnosti letákov, dátum distribúcie letákov atď. Ide o prosté údaje, ktoré si dokáže zhromaždiť akýkoľvek subjekt. Ak predajca začne tieto údaje spájať, začne tvoriť informácie. Napr. v každý deň týždňa bolo predaných 100 kg banánov, ale vo štvrtok 200 kg. Vo štvrtok bol vekový priemer zákazníkov vyšší než po iné dni. Keď bol použitý farebnejší leták, predaj tovaru sa zvýšil. Predaj tovaru bol zvýšený vždy 2 dni po distribúcii letákov. Zo všetkých týchto informácií následne dokáže predajca „vyskladať“ marketingový model orientovaný na zákazníkov určitého veku a s určitými nákupnými preferenciami. Ak k tomuto know-how pristúpia ďalšie informácie (počet zamestnancov, ich veková štruktúra, mzdové podmienky, situovane predajne, zoznamy dodávateľov a ich ceny atď.), z ktorých sa bude dať abstrahovať relatívne presný model pre úspešný predaj potravín, možno uvažovať o existencii obchodného tajomstva.

Predmetom ochrany teda nebudú jednotlivé údaje ani informácie, ale abstraktné skutočnosti, ktoré sú pomocou údajov a informácií vyjadriteľné (bez ohľadu na spôsob zachytenia alebo vyjadrenia údajov a informácií)¹⁷.

2. Špecifiká neodkladného opatrenia pri ochrane obchodného tajomstva

Jedným z cieľov transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva) je zakotviť právne prostriedky pre okamžité ukončenie porušenia alebo ohrozenia obchodného tajomstva bez potreby rozvinutia celej štruktúry civilného procesu. Slovenský zákonodarca nadviazal pri plnení tohto cieľa na existujúcu a v zásade vyhovujúcu úpravu neodkladných opatrení v Civilnom procesnom poriadku, pričom vytvoril špecifický druh neodkladného opatrenia aplikovateľný len v prípade potreby ochrany obchodného tajomstva. § 55b jednoznačne predstavujú *lex specialis*. Tieto normy nie sú aplikovateľné v prípade, ak predmetom ochrany je individuálna zložka obchodného tajomstva (napr. know-how, databázy a pod.). Na druhej strane, neexistuje prekážka ochrany individuálnej zložky obchodného tajomstva neodkladným opatrením upraveným v Civilnom sporovom poriadku, bez aplikácie § 55b Obchodného zákonníka.

¹⁶Krátky slovník slovenského jazyka 4 z r. 2003. www.juls.savba.sk [cit 07.04.2022]. <Dostupné na [¹⁷ Aj Smernica Európskeho parlamentu a Rady \(EÚ\) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií \(obchodného tajomstva\) vo svojom čl. 4 ods. 2 písm. a\) vychádza z konceptu abstraktného obchodného tajomstva, ktoré je kreované čiastkovými údajmi a informáciami. Totiž podľa predmetného ustanovenia získanie obchodného tajomstva bez súhlasu vlastníka obchodného tajomstva sa považuje za neoprávnené, ak sa uskutoční prostredníctvom neoprávneného prístupu k dokumentom, predmetom, materiálom, látkam alebo elektronickým súborom, s ktorými oprávnené nakladá vlastník obchodného tajomstva a ktoré obsahujú obchodné tajomstvo alebo z ktorých možno obchodné tajomstvo odvodiť, ako aj prostredníctvom ich privlastnenia alebo kopírovania. Teda samotná informácia, ktorá sa síce „podieľa“ na vytvorení obchodného tajomstva a je vyjadrená v nejakom dokumente, nespĺňa parametre potrebné na jej ochranu v režime obchodného tajomstva.](https://slovník.juls.savba.sk/?w=skuto%C4%8Dnos%C5%A5&s=exact&c=1c85&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskes&d=psken#></p></div><div data-bbox=)

2.1 Systematika

Prvým špecifikom, ako už bolo načrtnuté v úvode tohto príspevku, je nesystematická úprava relatívne komplexného procesného inštitútu v typicky súkromno-právnom kódexe, teda v Obchodnom zákonníku. Samozrejme, nie je ničím zvláštnym, keď sa niektoré verejno-právne prvky nachádzajú v predpisoch súkromného práva. Taktiež nie je výnimkou, že niektoré špecifické aspekty neodkladného opatrenia sú (vzhľadom na predmet ochrany) upravené v osobitných predpisoch¹⁸. Avšak v prípade neodkladného opatrenia určeného na ochranu obchodného tajomstva tak, ako je upravené v § 55b Obchodného zákonníka ide o relatívne ucelený a samostatný procesný inštitút (keďže Obchodný zákonník obsahuje aj pravidlá regulujúce procesný postup súdu). Z hľadiska prehľadnosti právnych noriem a eliminácie prípadných interpretačných nedostatkov máme za to, že by bolo vhodnejšie zakotviť reguláciu neodkladného opatrenia slúžiaceho ochrane obchodného tajomstva do príslušnej časti Civilného sporového poriadku rovnako, ako je tomu v prípade neodkladného opatrenia vo veciach práva duševného vlastníctva¹⁹ a prípadne ponechať v Obchodnom zákonníku len niektoré čiastkové, špecifické aspekty procesného zabezpečenia.

Bez ohľadu na osobitosti neodkladného opatrenia zameraného na ochranu obchodného tajomstva a systematiku jeho legislatívneho ukotvenia platí, že ide o procesný zabezpečovací prostriedok spadajúci do sféry pôsobnosti civilného procesného práva. Aplikácia procesného zabezpečenia je predmetom osobitného druhu civilného procesu, tzv. zabezpečovacieho konania²⁰. Je preto logickým imperatívom zakotvený v § 55b ods. 6 Obchodného zákonníka, podľa ktorého *ak tento zákon neustanovuje inak, na neodkladné opatrenie sa primerane použijú ustanovenia Civilného sporového poriadku s výnimkou § 327 v časti vety za bodkočiarkou*. Problémom ale je, že Civilný sporový poriadok obsahuje okrem všeobecnej úpravy procesného zabezpečenia aj špecifickú úpravu neodkladného opatrenia vo veciach duševného vlastníctva, ktorá sa vyznačuje zásadnými odchýlkami od všeobecného neodkladného opatrenia. Napríklad neodkladné opatrenie vo veciach práva duševného vlastníctva nikdy nemôže mať charakter meritórneho rozhodnutia, možno ním ukladať výlučne povinnosť zdržať sa konania²¹, možnosť navrhovateľa žiadať kontra kauciu alternatívne k zdržovaciemu nároku. Na tomto mieste považujeme za potrebné poukázať na zákonodarcom nie celkom korektné použitie nadpisu „Neodkladné opatrenie vo veciach práva duševného vlastníctva“ v tretom diely prvej hlave Civilného sporového poriadku, ktorý je pomyselnou deliacou čiarou medzi všeobecnou úpravou inštitútu neodkladného opatrenia a úpravou špeciálnou, vzťahujúcou sa na oblasť duševného vlastníctva. Ako upozorňuje P. Vojčík, „pojem "porušenie alebo ohrozenie práva duševného vlastníctva" treba ponímať

¹⁸ Napr. § 34 ods. 1 zák. 435/2001 Z.z. o patentoch, dodatkových ochranných osvedčeniach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (patentový zákon) v znení neskorších predpisov; § 29 ods. 1 zák. 444/2002 Z.z. o dizajnoch v znení neskorších predpisov; § 31 ods. 2 zák. 517/2007 Z.z. o úžitkových vzoroch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov; § 13 ods. 1 zák. 506/2009 Z.z. o ochranných známkach v znení neskorších predpisov; § 11 ods. 2 zák. 469/2003 Z.z. o označeniach pôvodu výrobkov a zemepisných označeniach výrobkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

¹⁹ § 341 a 342 Civilného sporového poriadku

²⁰ Aj po zásadnej rekonštrukcii procesného zabezpečenia možno za aktuálny možno považovať názor J. Mazáka, v zmysle ktorého „podľa teórie civilného procesného práva druhom civilného procesu je aj zabezpečovacie konanie“. Pozri Mazák, J.: Zabezpečovacie prostriedky v civilnom procese. Bratislava: Iura Edition, 1997. ISBN 80-88715-35-0, s. 11

²¹ Pokiaľ iný typ nároku neprípúšťajú osobitné predpisy. Napr. podľa § 11 ods. 1 zák. 469/2003 Z.z. o označeniach pôvodu výrobkov a zemepisných označeniach výrobkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov držiteľ osvedčenia o zápise môže navrhnúť, aby súd pri ochrane práv podľa tohto zákona uložil neodkladným opatrením obsahovo rovnaké povinnosti ako v rozhodnutí vo veci samej v prípade, ak mu akékoľvek oneskorenie môže spôsobiť ťažko napravitelnú majetkovú či nemajetkovú ujmu

ako ohrozenie či porušenie určitého konkrétneho subjektívneho práva, ktoré vyplýva z právnych predpisov upravujúcich právo duševného vlastníctva²². Normy obsiahnuté v § 341 a § 342 CSP sa v zmysle uvedeného budú aplikovať vždy, pokiaľ sa bude neodkladným opatrením poskytovať ochrana subjektívnym právam regulovaným právnymi normami spadajúcimi do odvetvia práva duševného vlastníctva.

Podstata obchodného tajomstva ako nehmotného statku (najmä s ohľadom na existenciu jeho hospodárskej hodnoty) zvädza k úvahám o zaradení obchodného tajomstva do systému práva duševného vlastníctva v Slovenskej republike. Nie je tomu však tak. „Právo na ochranu obchodného tajomstvá nepatrí do duševného vlastníctva“²³, ale „ide o všeobecný inštitút obchodného práva, ktorého predmetom môžu byť aj predmety duševného vlastníctva“²⁴. Teda § 55b ods. 6 Obchodného zákonníka je potrebné interpretovať tak, že ide o odkaz na primeranú aplikáciu § 324 - 340 Civilného sporového poriadku s výnimkou § 327 v časti vety za bodkočiarkou. Tento prístup potvrdzuje aj zákonodarca v dôvodovej správe k návrhu zákona č. 264/2017 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony keď uvádza, že ochrana obchodného tajomstva vrátane prostriedkov nápravy je veľmi obdobná tej, ktorá prislúcha predmetom práva duševného vlastníctva²⁵.

Za nie celkom šťastné považujeme, že zákonodarca ukladá len primeranú aplikáciu noriem regulujúcich všeobecné neodkladné opatrenie. Procesný postup súdu by mal byť exaktný, zvlášť v prípadoch osobitných druhov procesu, kde sú procesné práva a povinnosti účastníkov do značnej miery modifikované, spravidla na úkor jednej zo strán. Ak chcel zákonodarca vyjadriť špecialitu právnych noriem zakotvených v Obchodnom zákonníku, bolo vhodnejšie použiť formuláciu „...na neodkladné opatrenie sa inak použijú...“.

2.2 Obsah neodkladného opatrenia

Ako už bolo uvedené, § 55b obsahuje špeciálne normy procesného zabezpečenia v prípade aplikácie pri ochrane osobitného druhu nehmotného statku, ktorým je obchodné tajomstvo. Keďže výpočet povinností, ku ktorým možno rušiteľa obchodného tajomstva zaväzovať je taxatívny, k inému správaniu ho, podľa nášho názoru, zaväzovať neodkladným opatrením nemožno. Jedinými prípustnými spôsobmi, ktorými možno dosiahnuť odstránenie závadného stavu pomocou neodkladného opatrenia (buď samostatne alebo vo vzájomnej kombinácii) v zmysle § 55b ods. 1 Obchodného zákonníka sú:

- a) povinnosť ukončiť alebo zákaz využívania alebo sprístupňovania obchodného tajomstva
- b) zákaz výroby, ponúkania, uvádzania na trh alebo využívania tovaru porušujúceho právo k obchodnému tajomstvu
- c) zákaz dovozu, vývozu alebo skladovania tovaru porušujúceho právo k obchodnému tajomstvu na účel jeho výroby, ponúkania, uvádzania na trh alebo využívania

²² Vojčík, P.: Predbežné opatrenia vo veciach práva duševného vlastníctva, 01.11.2007. www.epi.sk [cit. 03.04.2022]. Dostupné na <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/Predbezne-opatrenia-vo-veciach-prava-dusevneho-vlastnictva.htm>>

²³ Vojčík, P., Miščíková, R.: Základy práva duševného vlastníctva. Košice: TypoPress, 2004. ISBN 80-89089-22-4, s. 297

²⁴ Tamtiež

²⁵ Mätúco však môže pôsobiť druhá časť vety, podľa ktorej primerane sa pri ukladaní zábezpeky podľa tohto odseku použijú ustanovenia Civilného sporového poriadku vo vzťahu k zábezpeke na náhradu škody alebo inej ujmy vzniknutej ohrožením alebo porušovaním práva duševného vlastníctva podľa § 342. Nejde však o odkaz na primeranú aplikáciu § 342 Civilného sporového poriadku, ale zdôvodnenie textu normy vyjadrenie v § 55b ods. 3, ktorá zakotvuje možnosť využitia kontra kaucie podobne, ako § 342 ods. 1 Civilného sporového poriadku.

- d) zaistenie alebo odovzdanie tovaru, ktorým bolo porušené právo k obchodnému tajomstvu, vrátane dovážaného tovaru, s cieľom zabrániť jeho uvedeniu na trh alebo obehu na trhu

Za problematickú považujem v prvom rade absenciu predbežnosti ochrany²⁶. Určenie lehoty na podanie žaloby vo veci samej nemusí byť obligatórnou náležitosťou uznesenia o nariadení neodkladného opatrenia (významné to je, ak súd nariaďuje neodkladné opatrenie pred začatím konania vo veci samej), a teda z neodkladného opatrenia sa môže stať prostriedok definitívnej ochrany obchodného tajomstva. Riešením *de lege ferenda* by bolo zakotviť obligatórnu dočasnú neodkladného opatrenia podobne, ako je upravená pre oblasť ochrany subjektívnych práv regulovaným normami spadajúcimi do odvetvia práva duševného vlastníctva (§ 341 a 342 Civilného sporového poriadku), keďže takéto neodkladné opatrenie nikdy nemôže mať charakter meritórneho rozhodnutia.

Spornou z hľadiska vykonateľnosti je povinnosť zaistiť tovar v zmysle § 55b ods. 1 písm. d) Obchodného zákonníka. *De lege ferenda* by bolo vhodné precizovať túto povinnosť tak, aby nevznikali pochybnosti o jej obsahu²⁷.

V § 55b ods. 3 Obchodného zákonníka je upravená alternatíva k obsahu neodkladného opatrenia vyplývajúceho z § 55 ods. 1 Obchodného zákonníka. Nejde o kontra kauciu tak, ako je upravená v § 342 Civilného sporového poriadku, pretože táto má charakter alternatívy, ktorú si môže odporca sám vybrať namiesto povinnosti uloženej súdom. Inými slovami, súd rozhodne o konkrétnej povinnosti a zároveň (na návrh navrhovateľa) ponechá na vôli odporcu, či sa podvolí takejto povinnosti alebo uhradí kontra kauciu. V prípade ochrany obchodného tajomstva však súd ako jedinú povinnosť uloží zloženie kontra kaucie. Teda voľba nie je na odporcovi, ale výlučne na navrhovateľovi.

De lege ferenda by bolo vhodné upraviť podmienky pre ďalšie nakladanie prípadne vrátenie kontra kaucie.

3. Kaucia

Vzhľadom na špecifickosť predmetu ochrany považujeme za veľmi vhodný prostriedok prevencie pred nepoctivými návrhmi na nariadenie neodkladného opatrenia možnosť súdu podmieniť návrh na nariadenie neodkladného opatrenia tzv. kauciou v zmysle § 55b ods. 2 Obchodného zákonníka. V rámci všeobecnej úpravy procesného zabezpečenia v Civilnom sporovom poriadku takáto možnosť súdu chýba. To platí rovnako aj pokiaľ ide o predbežnú ochranu subjektívnych práv k nehmotným statkom regulovaným normami práva duševného vlastníctva. Na druhej strane, „sféra duševného vlastníctva je na vznik škody alebo inej ujmy vyplývajúcej z nepoctivého zámeru navrhovateľa neodkladného opatrenia zvlášť citlivá. Právo priemyselného vlastníctva, obsahujúce normy *lex specialis* preto vo vzťahu k niektorým predmetom duševného vlastníctva umožňuje súdu rozhodujúcemu o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia zaviazať navrhovateľa (aj bez návrhu) na zloženie peňažnej zábezpeky, ktorej účelom je sanácia prípadnej škody alebo inej ujmy, ktorá by dotknutej osobe v dôsledku „nepoctivého“ alebo nedôvodného neodkladného opatrenia vznikla. Dokonca, zloženie peňažnej zábezpeky môže byť podmienkou vykonateľnosti neodkladného opatrenia. Ide napr. o § 34 ods. 1 zák. 435/2001 Z.z. o patentoch, dodatkových

²⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva) pritom vo svojom čl. 11 ods. 3 písm. a) ukladá pri transpozícii zabezpečiť (okrem iného) automatický zánik predbežnej ochrany v prípade pasivity navrhovateľa pokiaľ ide o snahu o meritórne rozhodnutie. Tým sa navrhovateľovi zabezpečila širšia ochrana, než predpokladá predmetný článok smernice, čo je však v rozpore s požiadavkou vyplývajúcou z čl. 1 ods. 1 smernice.

²⁷ Napríklad by mohlo ísť o povinnosť zložiť tovar do úschovy súdu podobne, ako v zmysle § 325 ods. 2 písm. b) Civilného sporového poriadku

ochranných osvedčeniach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (patentový zákon) v znení neskorších predpisov; § 29 ods. 1 zák. 444/2002 Z.z. o dizajnoch v znení neskorších predpisov; § 31 ods. 2 zák. 517/2007 Z.z. o úžitkových vzoroch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov; § 13 ods. 1 zák. 506/2009 Z.z. o ochranných známkach v znení neskorších predpisov; § 11 ods. 2 zák. 469/2003 Z.z. o označeniach pôvodu výrobkov a zemepisných označeniach výrobkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.²⁸

Vzhľadom na špecifický charakter obchodného tajomstva možno len privítať existenciu možnosti súdu viazať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia kaučnou povinnosťou navrhovateľa. Rovnako považujeme za vhodné, že súd je oprávnený uložiť kaučnú povinnosť v počiatočnom štádiu konania. Treba však mať na pamäti, že súd môže uložiť takúto povinnosť len za podmienky, že je to možné a účelné²⁹, čo implikuje povinnosť súdu aspoň začať proces hodnotenia skutkových okolností tvrdených navrhovateľom neodkladného opatrenia a až po zistení možnosti zloženia kaucie zo strany navrhovateľa a jej účelnosti (napr. známok nepoctivého alebo nedôvodného návrhu) pristúpiť k uloženiu povinnosti navrhovateľa zložiť kauciu. Podmieňovanie samotného začiatku konania o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia bude nezákonné, pretože splnenie podmienky možnosti a účelnosti kaucie nemožno odôvodniť inak, než riadnym preskúmaním návrhu a v primeranom rozsahu aj z neho vyplývajúcich skutkových okolností. Aj v tomto prípade by *de lege ferenda* bolo vhodné upraviť podmienky pre ďalšie nakladanie s kauciou, najmä podmienky pre vrátenie kaucie podobne, ako je tomu v iných prípadoch špeciálnej úpravy neodkladného opatrenia³⁰.

4. Procesné aspekty

Zásadný presah Obchodného zákonníka do civilného procesného práva spôsobuje jeho § 55b ods. 4 a ods. 5. Ide totiž o osobitnú reguláciu procesného postupu súdu v prípade konania o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia na ochranu obchodného tajomstva. Pre konanie o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia je typické, že nesmeruje k úplnému rozvinutiu procesných vzťahov; s určitou dávkou odvahy možno dokonca vysloviť názor, že v každom prípade „ukracuje“ stranu sporu resp. účastníka konania na jeho procesných právach. V situáciách, ktoré celkom zjavne neznesú odklad by právo na súdnu ochranu poškodeného účastníka konania mohlo byť tak vážne a nenapraviteľne porušené, že je celkom legitímne a primerané predchádzať takým následkom prostredníctvom zásahu do práva na spravodlivý proces na strane rušiteľa. Zmyslom práva ako systému je primárne regulácia praktických spoločenských vzťahov. Preto, ak má byť zásah štátu okamžitým a efektívnym a prinášať tak reálny osoh pre dotknutý subjekt, nie je v niektorých situáciách dobre možné ponechať v rámci procesného postupu súdu priestor pre plnú realizáciu procesných práv a povinností všetkým zainteresovaným účastníkom. Ide o prioritizáciu času a účelu ochrany pred dôsledným rešpektovaním všetkých procesných práv a povinností účastníkov konania, primárne však účastníka, proti ktorému je štátomocenský zásah namierený.

Tento princíp vyplýva predovšetkým z § 326 ods. 1 Civilného sporového poriadku, podľa ktorého postačuje hodnoverne osvedčiť (t. j. nie riadne preukázať) dôvodnosť a trvanie nároku, ktorému sa má poskytnúť ochrana, § 327 Civilného sporového poriadku ktorý na

²⁸ Serfözö, M.: Neodkladné opatrenia ako prostriedok ochrany duševného vlastníctva s dôrazom na legislatívu EÚ. In: Duševné vlastníctvo. 2018, č. 3, ISSN 1339-5564, str. 17

²⁹ § 55 ods. 2 Obchodného zákonníka

³⁰ Napr. § 34 ods. 3 zák. č. 435/2001 Z.z. o patentoch, dodatkových ochranných osvedčeniach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (patentový zákon) v znení neskorších predpisov

strane navrhovateľa zvyšuje tlak perfektnosť návrhu pod sankciou okamžitého odmietnutia návrhu bez aktivácie procesu odstraňovania nedostatkov, ako aj z § 329 ods. 1 Civilného sporového poriadku, podľa ktorého súd môže rozhodnúť o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia aj bez výsluchu a vyjadrenia strán a bez nariadenia pojednávania.

Pokiaľ však ide o ochranu obchodného tajomstva, súd je v zmysle špeciálnej úpravy obsiahnutej v § 55b ods. 4 povinný rozvinúť civilný proces do tej miery, aby bola riadne (príslušnými dôkazmi) preukázaná existencia obchodného tajomstva, aktívna vecná legitímácia navrhovateľa a protiprávne konanie domnelého rušiteľa. Tým sa de facto stráca zmysel a význam neodkladného opatrenia, a to jednak z dôvodu zložitosti predmetu ochrany³¹, jednak z dôvodu, že nestačí hodnoverne osvedčiť relevantné skutočnosti ale musia byť produkované dostatočné dôkazy na ich preukázanie. Samozrejme, ide o fakultatívnu možnosť súdu vyžadovať takéto dôkazy, avšak vzhľadom na komplexnosť obchodného tajomstva ako predmetu ochrany sa možno domnievať, že využívanie tejto možnosti sa stane skôr pravidlom.

Okrem toho, súd je povinný v zmysle § 55b ods. 5 Obchodného zákonníka prihliadať na skutočnosti, z ktorých nemalá časť je závislá na skutkových zisteniach, ktoré objektívne nemôžu mať charakter hodnoverne osvedčených skutočností v návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, ale musia byť súdom zistené. Ide najmä o hodnotu obchodného tajomstva, oprávnené záujmy rušiteľa, oprávnené záujmy tretích osôb, verejný záujem.

Tieto procesné aspekty neodkladného opatrenia činia z neodkladného opatrenia akýsi hybrid, ktorý sa skôr približuje riadnemu procesu, než k procesu rýchlej a efektívnej ochrany. Je to však odôvodnené komplexitou obchodného tajomstva ako predmetu ochrany.

Záver

Procesné zabezpečenie je dôležitým procesným nástrojom, ktorého cieľom je poskytovať ochranu ohrozeným alebo porušeným právam alebo právom chráneným záujmom rýchlo a efektívne. Podstatou je, aby realizácia procesných práv v celej ich šírke nebránila okamžitému nástupu účinkov súdneho rozhodnutia v prípadoch, kedy to je objektívne nevyhnutné. V podmienkach Slovenskej republiky je procesné zabezpečenie stelesnené v inštitúte neodkladného opatrenia, ktoré dokonca prekračuje hranice klasického procesného zabezpečenia, pretože nie je postavené na podmienke dočasnosti, predbežnosti.

Pod vplyvom európskej legislatívy slovenský zákonodarca nadizajnoval osobitný druh neodkladného opatrenia určeného na ochranu špecifického nehmotného statku, ktorým je obchodné tajomstvo. Vymedzenie obsahu resp. matérie tohto typu aktíva však môže byť komplikovanejšie, než sa na prvý zdá. Ide o komplex skutočností, ako napr. know-how, ktoré samé o sebe môžu, ale nemusia byť obchodným tajomstvom. Predmetom ochrany nie sú informácie, ale skutočnosti, hoci informácia je v zásade nosičom skutočnosti resp. skutočnosť sa dá vyjadriť len prostredníctvom informácie.

Vzhľadom na charakter obchodného tajomstva ako komplexu skutočností zrejme nebude v praxi jednoduché zistiť, či obchodné tajomstvo ako predmet ochrany vôbec existuje a ak áno, či je v dostatočnom rozsahu možné konštatovať existenciu aktívnej vecnej legitímácie osoby usilujúcej sa o dosiahnutie ochrany tak, aby nedochádzalo k zneužívaniu neodkladného opatrenia v konkurenčnom boji. Zrejme aj z tohto dôvodu sa neodkladné opatrenie určené na ochranu obchodného tajomstva odkláňa od klasického neodkladného opatrenia a oveľa viac sa približuje konaniu vo veci samej.

Aby neodkladné opatrenie na ochranu obchodného tajomstva mohlo lepšie naplniť svoj účel, navrhujeme v príspevku niektoré úpravy, ako napr. systematicky upraviť procesný

³¹ Obchodné tajomstvo je komplexom čiastkových prvkov, ktoré samé vytvárajú súhrnný predmet ochrany až vo vzájomnej logickej a systematickej prepojenosti

postup súdu v predpise, do ktorého vecnej pôsobnosti takáto matéria patrí, t. j. v Civilnom procesnom poriadku alebo zakotvenie obligatórnej predbežnosti ochrany, čo by umožnilo do istej miery eliminovať niektoré prvky meritórneho rozhodovania. Okrem toho, v aktuálnej legislatíve vidíme niektoré problematické prvky, ktoré pri zachovaní aktuálnej podoby neodkladného opatrenia môžu vyvolávať aplikačné problémy. Za vhodné považujeme predovšetkým jasnejšie upraviť podmienky pre vrátenie alebo použitie kaucie a kontra kaucie, ako aj precizovať ustanovenia o možnosti uložiť povinnosť zaistiť tovar.

Výsledkom analýzy je, že v praxi bude zrejme efektívnejšie domáhať sa ochrany neodkladným opatrením jednotlivých zložiek obchodného tajomstva než obchodného tajomstva ako samostatného nehmotného statku, nakoľko pri jednotlivých zložkách obchodného tajomstva bude možné využiť inštitút neodkladného opatrenia v jeho „čistej forme“ a dosiahnuť tak adekvátnu ochranu oveľa rýchlejšie a jednoduchšie.

Literatúra

1. Maisner, M.: Základy softwarového práva. Praha: Wolters Kluver ČR, 2011. ISBN 978-80-7357-638-7
2. Mazák, J.: Zabezpečovacie prostriedky v civilnom procese. Bratislava: Iura Edition, 1997. ISBN 80-88715-35-0
3. Mesarčík, M.: Obchodné tajomstvo a jeho ochrana, 28.03.2022. www.epi.sk [cit. 02.04.2022]. Dostupné na <https://www.epi.sk/odborny-clanok/obchodne-tajomstvo-a-jeho-ochrana.htm>
4. Ovečková, O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Bratislava: Iura Edition, 2005. ISBN 80-8078-027-7
5. Serfözö, M.: Neodkladné opatrenia ako prostriedok ochrany duševného vlastníctva s dôrazom na legislatívu EÚ. In: Duševné vlastníctvo. 2018, č. 3, ISSN 1339-5564
6. Vojčík, P., Miščíková, R.: Základy práva duševného vlastníctva. Košice: TypoPress, 2004. ISBN 80-89089-22-4
7. Vojčík, P.: Predbežné opatrenia vo veciach práva duševného vlastníctva, 01.11.2007. www.epi.sk [cit. 03.04.2022]. Dostupné na <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Predbezne-opatrenia-vo-veciach-prava-dusevneho-vlastnictva.htm>
8. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane neprístupného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva)
9. Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník
10. Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok
11. Dôvodová správa k návrhu zákona č. 264/2017 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

DIETĀ AKO SLABŠIA STRANA V CIVILNOM PROCESE

JUDr. Ing. Simona Smolková

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
simon.smolkova@gmail.com

Mgr. Jakub Dzimko

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
jakub.dzimko@umb.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-06>

Abstrakt

Autori sa v predkladanom príspevku zaoberajú otázkou právneho postavenia maloletého dieťaťa ako slabšieho subjektu v civilnom procese, ktorému má byť v súdnom konaní ako slabšej strane poskytnutá zvýšená ochrana. Zvýšená právna ochrana maloletého má svoj odraz vo viacerých medzinárodných právnych aktoch, ale aj vo vnútroštátnej legislatíve. Medzi základné ľudské práva a slobody patrí aj právo na rodinný život. Aj napriek skutočnosti že deti sú mnohokrát opomínanými subjektmi práv a povinností v civilnom procese, nemožno zabúdať na skutočnosť, že ich právo na rodinný život je potrebné rešpektovať a chrániť.

Abstract

In the present paper, the authors deal with the issue of the legal status of the minor child as a weaker subject in civil proceedings, who should be given increased protection in court proceedings as a more vulnerable party. The enhanced legal guardian of minors is reflected in several international legal instruments and national legislation. Fundamental human rights and freedoms include the right to family life. Even though children are often the neglected subjects of rights and obligations in civil proceedings, it must not be forgotten that their right to family life must be respected and protected.

Kľúčové slová: Dieťa, Ochrana maloletého, Civilný proces, Civilný mimosporový proces

Key words: Child, Protection of a minor, Civil process, Civil extrajudicial proceedings

Úvod

Právna úprava civilného procesu je s účinnosťou od 1. júla 2016 obsiahnutá v troch procesných kódexoch, a to zákone č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v platnom znení (ďalej len „CSP“), zákone č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok v platnom znení (ďalej len „CMP“) a zákone č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok v platnom znení. V predkladanom príspevku sa autori venujú právnej úprave mimosporových konaní, a to najmä s dôrazom na ochranu a postavenie maloletého ako slabšej strany v intenciách CMP.

CMP predstavuje súhrn právnych noriem upravujúcich metodológiu procesného postupu pri presadzovaní ochrany osobitných vzťahov, na ktorých ochrane je verejný záujem. Pojem „mimosporový“ je možné chápať ako precíznejšie vyjadrenie potreby prejednávania určitých zákonom stanovených vecí „mimo“ sporového konania, čo naliehavejšie vyvoláva

a zdôrazňuje potrebu osobitného procesného režimu v týchto veciach.¹ V rámci ochrany týchto vzťahov je nutná nie len ingerencia štátu, ale rovnako aj hľadanie, udržiavanie a ochrana akejsi rovnováhy. Dôvodom je najmä záujem chrániť rodinu, záujem maloletého a jeho hodnoty, a to práve s cieľom zachovania právnej istoty.

V predmetnom príspevku sa tak budeme zaoberať stručnými osobitosťami civilného mimosporového konania, postavením maloletého „dieťaťa“ v civilnom procese a zmenami, ktoré nám Civilný mimosporový poriadok priniesol. Maloletý „dieťa“, ako plnohodnotný nositeľ práv a povinností, musí byť v právnych vzťahoch v plnej miere rešpektovaný, a to ako subjekt s garantovaním všetkých práv a právom chránených záujmov.

1. Osobitosti mimosporového konania

Konanie v mimosporovom procese začína na návrh účastníka alebo v taxatívne stanovených prípadoch na základe vydania uznesenia súdu o začatí konania. Dokazovanie v rámci mimosporového konania je ovládané vyšetrovacou zásadou a teda možnosťou súdu vykonať aj tie dôkazy, ktoré účastníci konania nenavrhl. Na samotný proces dokazovania v rámci mimosporového konania sa subsidiárne aplikujú aj ustanovenia CSP.

V prípade mimosporového konania má súd možnosť rozhodnúť aj „ultra petitum“ ak CMP neustanoví inak.² Napriek prelomeniu zásady „ne ultra petitum partes“ v § 40 CMP nemôže súd rozhodnúť mimo rámca predmetu konania.

Ďalším osobitným špecifikom je, že svoje rozhodnutie súd môže zmeniť aj po jeho právoplatnosti, a to v súlade so zásadou „rebus sic stantibus“, ak dôjde k zmene pomerov v prípadoch ustanovených právnym predpisom. V tejto súvislosti je potrebné okrajovo spomenúť, že opravné prostriedky sú upravené v CSP, pričom CMP upravuje výnimky zo všeobecnej právnej úpravy (napr. odvolacie dôvody, dokazovanie o odvolacom konaní a pod.). S poukazom na vyššie uvedené je potrebné poukázať aj na skutočnosť, že v zmysle ustálenej judikatúry, v mimosporových konaniach účastník konania nenesie žiadne dôkazné bremeno. Nemá dôkaznú povinnosť, pretože v nesporovom konaní sa uplatňuje vyšetrovacia procesná zásada, ktorej obsah realizuje v celom rozsahu súd. Účastníci nesporového konania majú len také procesné povinnosti, ktoré vo všeobecnosti prispievajú k dosiahnutiu jeho účelu, najmä povinnosť súčinnosti nespôsobať zbytočné prieťahy v konaní.³

Pre zdôvodnenie osobitnej procesnej úpravy mimosporových konaní je nutné konštatovať, ktoré právne vzťahy vykazujú potrebu právnej ochrany aj v rovine procesného práva. Na prvý pohľad ide o právne vzťahy širokospektrálne, avšak spoločným, zastrešujúcim identifikátorom týchto právnych vzťahov, ktoré sú sumbsumované pod mimosporové konanie je práve verejný záujem, teda samotný záujem štátu na ich zvýšenej právnej ochrane, ktorá sa prejavuje ako v rovine hmotného práva, tak aj v rovine procesného práva. Je tomu tak aj z dôvodu, že tieto vzťahy sú späté funkčnými väzbami hmotného práva, kedy ide o ochranu záujmov maloletých, statusu fyzických osôb, ktoré trpia duševnou poruchou, či iným hendikepom, sú nezvestné a rovnako aj ochranu manželstva, rodičovstva a iných zásadných hodnôt.⁴

2. Postavenie maloletého dieťaťa v civilnom procese

¹ ŠTEVČEK, M. – IVANČO, M. – SMYČKOVÁ, R.: Čl. 1 [Princíp ochrany verejného záujmu]. In: SMYČKOVÁ, R. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. – KOTRECOVÁ, A. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s. 2.

² Ultra petitum znamená, že súd môže prekročiť návrhy účastníkov a priznať viac, než toho, čoho sa domáhajú (opak zásady ne ultra petitum – zásada viazanosti).

³ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 24.04.2003, sp. zn. IV. ÚS 78/2003.

⁴ SMYČKOVÁ, R. – KOTRECOVÁ, A.: Civilný mimosporový proces a jeho hodnotového nastavenie. In: *Zo súdnej praxe*, roč. 21, 2016, č. 3, s. 105-108.

Ako už bolo uvedené v úvode, CMP zaviedol nové pravidlá a zásady, ktoré sa uplatňujú v rodinnoprávnych konaniach, v ktorým sa rozhoduje o maloletom dieťati. Ide najmä o tieto zásady a pravidlá:

- zásada o najlepšom záujme maloletého dieťaťa a informovanosti, kedy CMP zvyrazňuje, že súd koná v najlepšom záujme dieťaťa, a ak to považuje za vhodné, dieťa informuje o všetkých podstatných záležitostiach týkajúcich sa priebehu konania,
- povinnosť zisťovať názor dieťaťa, kedy súd je povinný zisťovať názor dieťaťa a kedy jeho vyjadrenie nie je podmienené vekovou hranicou, rozumovou vyspelosťou, ale práve schopnosťou svoj názor vyjadriť, a to primárne samostatne, pričom spôsob zisťovania názoru maloletého sa prenecháva v kompetencii súdu, avšak CMP predpokladá prispôsobenie jeho veku a rovnako aj vyspelosti maloletého,
- posilnenie participačného práva dieťaťa, kedy ak sa to neprieči účelu konania, súd je povinný o prebiehajúcom konaní maloletého informovať, pričom úlohou súdu je len zvoliť vhodný procesný úkon primeraný rozumovej a vôľovej vyspelosti maloletého, ktorý mu tak umožní pochopiť význam a následky rozhodnutia v súdnom konaní,
- model procesného opatrovníka, kedy CMP obsahuje osobitnú úpravu ustanovenia procesného opatrovníka maloletému, a to v zmysle § 117 CMP, podľa ktorého ak treba, aby za maloletého konal opatrovník, súd na návrh ustanoví za opatrovníka najmä blízku osobu maloletého, u ktorej je predpoklad, že bude konať v záujme maloletého, ak s ustanovením súhlasí. Inak ustanoví za opatrovníka orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.
- pribratie právno-ochranného subjektu na stranu dieťaťa, kedy súd môže do konania pribrať právno-ochranné subjekty, akými sú napr. verejný ochranca práva a komisár pre deti.
- „novinky“ v súvislosti s výkonom rozhodnutia vo veciach maloletých, a to najmä zvýšenie miery spravodlivosti vo vykonávanom konaní, jasnejšie pravidlá pre plánovanie priebehu výkonu rozhodnutia a taktiež aj posilnenie participačného práva dieťaťa vo vykonávanom konaní.

Ako už bolo uvedené, v súvislosti so zásadou o najlepšom záujme dieťaťa a informovanosti dieťaťa, CMP osobitne upravuje, že súd koná vždy v najlepšom záujme dieťaťa a v prípade, kedy to považuje za vhodné a potrebné informuje dieťa o všetkých podstatných záležitostiach týkajúcich sa priebehu konania. Ak teda dôjde k porušeniu práv a právom chránených záujmov dieťaťa, má aj maloleté dieťa právo na ochranu svojich práv a právom chránených záujmov. Toto právo je mu zároveň garantuje aj čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky v spojení s čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane základných ľudských práv a slobôd. Uvedené právne predpisy poskytujú maloletému dieťaťu postavenie plnohodnotného účastníka súdneho konania s možnosťou využitia akýchkoľvek procesných práv patriacich akejkoľvek fyzickej osobe. Akcentujúc na uvedené možno konštatovať, že maloleté dieťa je povýšené na privilegované miesto, keďže aj čl. 41 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky prezentuje práve zásadu ochrany detí a mladistvých.⁵ V predmetnom prípade tak možno hovoriť o zásade ochrany slabšej strany – maloletého dieťaťa.

Maloleté dieťa je v praxi zvyčajne účastníkom mimosporových konaní, akými sú napr. konanie vo veciach starostlivosti súdu o maloletých, konanie o osvojení, konanie o osvojitelnosti, konanie o návrat maloletého do cudziny pri neoprávnenom premiestnení alebo zadržaní, avšak v súčasnosti nie je vylúčené, aby bol maloletý vystupoval ako účastník konania aj v sporovom konaní, a to už či na strane žalobcu alebo na strane žalovaného.

⁵ Čl. 41 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky: „Manželstvo je jedinečný zväzok medzi mužom a ženou. Slovenská republika manželstvo všestranne chráni a napomáha jeho dobru. Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona. Zaručuje sa osobitná ochrana detí a mladistvých.“

V každom súdnom konaní, tak aj v konaní kde je účastníkom maloletý, súd musí preskúmať základne splnenie procesných podmienok, medzi ktoré patrí procesná subjektivita a procesná spôsobilosť maloletého.

V zmysle § 61 CSP, procesnú subjektivitu má ten, kto má spôsobilosť na práva a povinnosti; inak len ten, komu ju zákon priznáva. CSP pojem „spôsobilosť byť účastníkom konania“ nahrádza pojmom procesná subjektivita, pričom procesná subjektivita sa odvíja od spôsobilosti mať práva a povinnosti, kedy v opačnom prípade ju má len ten, komu ju zákon priznáva. Fyzickým osobám spôsobilosť mať práva a povinnosti v zmysle zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka vzniká narodením a zaniká smrťou, pričom právna subjektivita je priznaná už aj počatému dieťaťu, avšak za predpokladu, že sa narodí živé.⁶

Procesná subjektivita, teda spôsobilosť byť účastníkom konania je nevyhnutnou podmienkou, aby vôbec súdne konanie mohlo prebiehať, pričom práve pre tento dôležitý význam procesnej subjektivity, súd na ňu prihliada v každom štádiu ex offo, pričom jej nedostatok predstavuje prekážku, ktorá je neodstrániteľná.⁷ S poukazom na uvedené, § 62 CSP uvádza, že ak strana nemá procesnú subjektivitu, súd konanie zastaví.

V prípade nedostatku tejto procesnej podmienky u maloletých môže ísť najmä o prípady, kedy sa viedlo konanie s dieťaťom ešte nenarodeným, okrem situácie, že dieťa počaté už bolo a narodilo sa živé alebo s dieťaťom už zomrelým. Je tak potrebné rozlišovať, či k strate procesnej subjektivity došlo pred začatím súdneho konania alebo po začatí súdneho konania.⁸ CSP situáciu, kedy došlo k strate procesnej subjektivity upravuje v § 62 v zmysle ktorého konanie zastaví, avšak ak by k smrti fyzickej osoby (maloletého) došlo po právoplatnosti rozhodnutia, ktorým sa konanie končí, táto skutočnosť už nemá pre toto konanie relevanciu. V tejto súvislosti je nutné spomenúť rovnako aj § 63 ods. 1 CSP, ktorý upravuje postup súdu v prípade, kedy fyzická osoba (maloletý) zomrie po začatí konania, ktoré nie je právoplatne skončené, a to tak, že ak strana zomrie počas konania skôr, ako sa konanie právoplatne skončí, súd posúdi podľa povahy sporu, či má konanie zastaviť, alebo či v ňom môže pokračovať.

Od procesnej subjektivity je potrebné odlišiť procesnú spôsobilosť (spôsobilosť pred súdom samostatne konať). Procesná spôsobilosť sa odvíja od hmotnoprávnej spôsobilosti, a to vlastnými úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti. Fyzickej osobe spôsobilosť na právne úkony vzniká v plnom rozsahu plnoletosťou t.j. dovŕšením 18 roku života. Pred dosiahnutím plnoletosti resp. 18. roku života, možno plnoletosť nadobudnúť uzavretím manželstva, pričom takýmto spôsobom dosiahnutá plnoletosť sa nestráca ani zánikom manželstva a ani jeho vyhlásením za neplatné. Maloleté „dieťa“ má spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané ich rozumovej a vôľovej vyspelosti a ktorá zodpovedá ich veku tzn., že maloletí majú obmedzenú spôsobilosť na právne úkony.⁹ Podľa § 67 CSP, každý môže pred súdom samostatne konať v rozsahu, v akom má spôsobilosť na právne úkony. Podľa § 68 CSP, v rozsahu, v akom nemá fyzická osoba spôsobilosť samostatne konať pred súdom, koná za ňu zákonný zástupca alebo procesný opatrovník. Procesný opatrovník je osoba ustanovená z dôvodov uvedených v tomto zákone súdom, ktorý spor prejednáva a rozhoduje. Ustanovenie § 68 Civilného sporového poriadku, upravuje procesné situácie, kedy fyzická osoba (maloletý) nemá procesnú spôsobilosť v plnom rozsahu a rieši ju prostredníctvom zákonného zástupcu podľa hmotného práva, a to zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v platnom znení (ďalej len „ZoR“) alebo prostredníctvom procesného opatrovníka. V porovnaní s prechádzajúcou právnou úpravou, súd procesného opatrovníka

⁶ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 73.

⁷ FICOVÁ, S.: *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008, s. 26-37.

⁸ FICOVÁ, S.: *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008, s. 26-37.

⁹ VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čenek, 2012, s. 62.

neustanovuje osobe, ktorej pobyt nie je známy.¹⁰ Kto je teda zákonným zástupcom maloletého ustanovuje ZoR, pričom ide spravidla o rodiča alebo poručníka.

Ako už bolo uvedené, maloleté dieťa nemá úplnú spôsobilosť na právne úkony, ale majú len takú spôsobilosť na právne úkony (procesnú spôsobilosť), ktorá je svojou povahou primeraná rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej veku toho-ktorého maloletého dieťaťa. Za rozumovú vyspelosť môžeme považovať najmä vedomosť založenú na vnímaní a predstavách o jednotlivých predmetoch a javoch. Za vôľovú vyspelosť môžeme považovať akési chcenie niečo konať resp. schopnosť byť s následkami konania uzrozmeneý. V súčasnosti je však nutné preskúmať, ako rozumovú tak i vôľovú vyspelosť maloletého v každom veku. V tejto súvislosti sa nám naskytá otázka, či má byť predmetné skúmanie rozumovej a vôľovej vyspelosti maloletého „in abstracto“¹¹ alebo „in concreto“.¹² Občiansky zákonník v § 9 slovami „.....zodpovedajúcej ich veku“, kladie práve požiadavku na objektivizáciu hodnotenia psychickej vyspelosti maloletého, a to podľa primeranej psychickej vyspelosti maloletého v danom veku, čo znamená, že pôjde najskôr skúmanie vyspelosti maloletého „in abstracto“.

Eliáš a Švestka zastávajú stanovisko v podobe skutkovej domnienky, v zmysle ktorej je maloletý spravidla spôsobilý prejavovať právne relevantnú vôľu, a to v rozsahu zodpovedajúcom obvyklej vyspelosti maloletých tohto istého veku, čo však ale nevylučuje možnosť iného záveru s prihliadnutím na konkrétne okolnosti daného prípadu.¹³ V praxi to znamená, že nie je vylúčené, že na posúdenie „vyspelosti“ maloletého budú potrebné odborné znalosti, kedy pre tento účel súd ustanoví znalca. Z ustanovenia § 67 CSP, tak ako sme už spomínali vyplýva, že maloletý má spôsobilosť samostatne konať pred súdom t.j. aktívne realizovať svoje procesné práva, avšak ale len v takej miere, v akej je rozumovo a vôľovo vyspelý posúdiť charakter a následky.

S prihliadnutím na skutočnosť, že konanie na súde je pomerne náročné, pravdepodobne náročnejšie než niektoré hmotnoprávne úkony, na ktoré je maloletý spôsobilý, § 9 CMP umožňuje súdu, aby v prípade, kedy ide o vec, v ktorej by mal maloletý inak samostatne konať ustanovil, že maloletý musí byť v konaní zastúpený. Rozdiel náročnosti medzi hmotnoprávnym a jemu zodpovedajúcemu procesnoprávnemu úkonu je dôvodom opodstatnenosti § 9 CMP, ktorý predstavuje zákonnú poistku v tom, že súd bude v prípade ak to okolnosti vyžadujú, oprávnený rozhodnúť o povinnosti maloletého byť v konaní zastúpený. Uvedené oprávnenie môže súd využiť však až vtedy, ak to okolnosti prípadu vyžadujú. Základným kritériom pre posúdenie potreby zastúpenia maloletého, ktorý je plne procesne nespôsobilý, by mal byť jeho vlastným záujmom, kedy uvedené možno vyvodiť z požiadavky osobitnej ochrany vyjadrenej v čl. 41 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Táto požiadavka bude splnená najmä v prípade, kedy súd bude mať dôvodnú obavu, že samostatné konanie maloletého bez zastúpenia môže byť na jeho ujmu, čo znamená že nebude schopný využiť svoje procesné práva a povinnosti, kedy výsledkom tejto nevedomosti by mohol byť jeho neúspech v spore. S poukazom na uvedené nemôžeme hovoriť o akomsi zasahovaní súdu do rovnosti strán účastníkov konania, ale naopak pôjde práve o zabezpečenie a garanciu rovnosti strán súdom, teda o poskytnutie rovnosti zbraní.¹⁴ Je potrebné doplniť, že § 9 CMP predstavuje poskytnutie zvýšenej právnej ochrany subjektom, ktoré nemajú spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, kedy práve preto je dôvodným, ak je v konaní pred súdom zastúpený zákonným zástupcom, hoci v hmotnoprávných vzťahoch by mohli konať aj

¹⁰ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 80.

¹¹ Prihliadať na vyspelosť maloletého v danom veku všeobecne.

¹² Prihliadať na vyspelosť konkrétneho maloletého, t.j. o ktorého právny úkon sa konkrétne jedná.

¹³ ŠVESTKA, J. a kol.: *Občianský zákonník. Komentár. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1238.

¹⁴ FICOVÁ, S.: *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008, s. 26-37.

samostatne. Súd o povinnosti upravenej v § 9 CMP, ak to okolnosti vyžadujú, môže súd rozhodnúť, že ten, kto nemá spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, musí byť v konaní zastúpený svojím zákonným zástupcom alebo procesným opatrovníkom, aj keď ide o vec, v ktorej by mohol konať samostatne, rozhoduje formou uznesenia, proti ktorému nie je prípustné odvolanie.¹⁵

Záver

Nová právna úprava účinná od 1. júla 2016, ktorá nahradila viac ako päť dekád platný a účinný Občiansky súdny poriadok, výrazným spôsobom priniesla zefektívnenie, zhospodárnenie a zrýchlenie spravodlivosti, ako aj ochrany práv a právom chránených záujmov účastníkov súdneho konania.

CMP priniesol mnohé zmeny, a to nie len v súvislosti s mimosporovými konaniami, ale i v súvislosti s maloletými. Jednou z týchto zmien je aj zásada o najlepšom záujme maloletého a jeho informovanosti, povinnosť súdu zisťovať názor maloletého, model procesného opatrovníka dieťaťa, pribratie právno – ochranného subjektu na stranu dieťaťa. CMP sa vo svojich ustanoveniach zaoberá aj povinnosťou súdu informovať maloletého o prebiehajúcom konaní a povinnosti zisťovať názor maloletého. Dieťa, ako plnohodnotný nositeľ práv a povinností musí byť v právnych vzťahoch plne rešpektovaný, a to s garantovaním všetkých jeho práv a právom chránených záujmov. Nová právna úprava tak uprednostňuje priame zisťovanie názoru maloletého, a to tak aby došlo k naplneniu účelu zachovania ochrany a presadzovania najlepšieho záujmu dieťaťa. Uvedené je nesporne dôležité najmä v otázke rešpektovania záujmu dieťaťa a dosiahnutiu spravodlivosti.

Literatúra

1. FICOVÁ, S.: Kam až siahla princíp ochrany slabšej strany? In: VOJČÍK, P. – FILIČKO, V. – KOROMHÁZ, P. (eds.): *Košické dni súkromného práva I. Recenzovaný zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, s. 593 - 601. . ISBN 978-80-8152-400-4.,
2. FICOVÁ, S.: *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008. , 214 s. ISBN 978-80-89374-04-5.
3. GANDŽALOVÁ, D.: Ochrana slabšej strany v konaní pred súdom po rekodifikácii civilného práva procesného v SR. In *Naděje právní vědy 2020: právní věda v praxi: sborník příspěvků*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2021, s. 402–414. ISBN 978-80-261-1007-1.
4. GANDŽALOVÁ, D.: Osobitosti dokazovania v nových civilnoprávných predpisoch so zameraním na správny súdny poriadok. In TUROŠÍK, M. – ŠEVČIKOVÁ, A.: *Zborník z III. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie BANSKOBYSSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA na tému „Identifikácia únosnej miery autonómie právnych odvetví a súčasnej potreby ich synergie“*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2018, s. 58 - 70. ISBN 978-80-557-1405-9. [online]. Dostupné na internete: <https://www.prf.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=4300>.
5. GANDŽALOVÁ, D.: Základné princípy civilného sporového súdneho konania. In *Visegrad journal on human rights*. 2017, vol. 1, no. 2, s. 12-18. ISSN 1339-7915.
6. HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2016., 504 s. ISBN 978-80-8168-362-6.
7. HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o. , 2015., 844 s. ISBN 978-80-8168-318-3.

¹⁵ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 42-43.

8. ONDROVÁ, J.: *Právo na spravodlivý proces v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky a Európskeho súdu pre ľudské práva*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2018, 144 s. ISBN 978-80-557-1400-4.
9. ONDROVÁ, J.: Právo na súdnu a inú právnu ochranu. In *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii. Roč. 23*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2019, s. 270-330. ISBN 978-80-557-1583-4.
10. SMYČKOVÁ, R. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. – KOTRECOVÁ, A. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2017, 1112 s. ISBN 978-80-89603-54-1.
11. ŠEVCOVÁ, K.: *Princíp ústnosti v civilnom konaní ako element spravodlivého konania a jeho autenticita*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2019, 70 s. ISBN 978-80-557-1620-6.
12. ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, 1540 s. ISBN 978-80-7400-629-6.
13. ŠVESTKA, J. – DVORÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákonník. Komentár. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 1736 s. ISBN 978-80-7478-370-8.
14. VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012., 637 s. ISBN 978-80-7380-402-2.

PRIZNANIE HLASOVACÍCH A ĎALŠÍCH PRÁV SPOJENÝCH S POPRETOU POHLĀDÁVKOU V KONKURZNM KONANÍ

doc. JUDr. Milan Sudzina, PhD.¹

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
milan.sudzina@upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-31>

Abstrakt

Autor v článku podrobne analyzuje problematiku priznania hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou v konkurznom konaní. Veritelia prostredníctvom hlasovania vo veriteľských orgánoch majú významný vplyv na priebeh konkurzného konania. Z tohto dôvodu je dôležité rozhodovanie súdu o tom, komu bude priznané hlasovacie právo, ak je pohľadávka prihlásená do konkurzného konania sporná. Rozhodovanie súdu o uvedenej otázke prichádza do úvahy vtedy, ak je prihlásená pohľadávka veriteľa v konkurznom konaní popretá. Právna úprava priznania hlasovacích práv a iných práv spojených s popretou pohľadávkou je obsiahnutá v zákone č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. V článku je osobitne venovaná pozornosť otázke, či rozhodnutím súdu o nepriznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou, sa prejudikuje konečné rozhodnutie súdu v konaní o určení popretej pohľadávky.

Abstract

The author analyses in detail the issue of granting voting and other rights connected with a denied claim in bankruptcy proceedings. Creditors, through voting in creditor bodies, have a significant influence on the course of bankruptcy proceedings. For this reason, it is important the court decision on who will be granted the right to vote if the claim submitted into bankruptcy proceedings is disputed. The court's decision on that issue comes into consideration if the creditor's claim in bankruptcy proceedings is denied. Legislation for granting voting rights and other rights associated with a denied claim is contained in Act No. 7/2005 Coll. on bankruptcy and restructuring and on amendment and supplementation of certain acts, as amended. The article pays particular attention to the question of whether a court decision not to grant voting and other rights associated with a denied claim prejudices the final decision of the court in the procedure for determining the denied claim.

Kľúčové slová: konkurz, insolvenčné konania, hlasovacie právo, veriteľ

Key words: bankruptcy, insolvency proceedings, voting rights, creditor

Úvod

Veriteľ, ktorého pohľadávka voči úpadcovi nie je pohľadávkou proti podstate, má v konkurze právo, aby jeho pohľadávka bola za podmienok stanovených v zákone č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o konkurze a reštrukturalizácii“ alebo „ZKR“)

¹ doc. JUDr. Milan Sudzina, PhD., Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva. Tento článok vznikol v rámci projektu: „Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva,“ VEGA č. 1/0765/20.

uspokojená rozvrhom výťažku zo speňazenia majetku podliehajúceho konkurzu za predpokladu, že túto pohľadávku riadne a včas uplatní prihláškou. Prihláška pohľadávky musí byť bez väd a má byť podaná v zákonom stanovenej lehote na prihlasovanie pohľadávok. Ak veriteľ svoju pohľadávku v konkurze neprihlási riadne (prihláška nebude obsahovať základné náležitosti stanovene právny predpisom), na túto prihlášku sa v konkurze nebude prihliadať. To znamená, že pohľadávku veriteľa nemožno v konkurze uspokojiť a na práva z tejto prihlášky pohľadávky sa v konkurze neprihliada.

Pohľadávka musí byť prihlásená nielen riadne, ale zároveň aj včas.² Pohľadávku je potrebné prihlásiť v základnej prihlasovacej lehote 45 dní od vyhlásenia konkurzu. Ak veriteľ doručí správcovi prihlášku neskôr (po uplynutí základnej prihlasovacej lehoty), na prihlášku sa prihliada. Avšak veriteľ nemôže vykonávať hlasovacie právo a ani ďalšie práva spojené s prihlásenou pohľadávkou. Právo na pomerné uspokojenie tohto veriteľa zo speňazenia konkurznej podstaty tým nie je dotknuté. To znamená, že veriteľ, ktorý doručí správcovi prihlášku po uplynutí zákonom stanovenej základnej prihlasovacej lehoty, môže byť uspokojený len z výťažku zaradeného do rozvrhu zo všeobecnej podstaty, ktorého zámer zostaviť bol oznámený v Obchodnom vestníku po doručení prihlášky správcovi, avšak hlasovacie právo vykonávať nemôže. Základným predpokladom pre uplatnenie hlasovacieho práva veriteľa v konkurznom konaní je prihlásenie pohľadávky riadne a včas. Hlasovacie právo veriteľa je jeho najdôležitejším právom v konkurznom konaní, prostredníctvom ktorého veriteľ môže ovplyvniť ďalší priebeh a vývoj konkurzu.

1. Zápis prihlásenej pohľadávky do zoznamu pohľadávok

Ďalším predpokladom pre priznanie hlasovacieho práva veriteľa je zápis prihlásenej pohľadávky do zoznamu pohľadávok. Prihlásené pohľadávky správca priebežne zapisuje do zoznamu pohľadávok.³ Na účely výkonu práv spojených s prihlásenou pohľadávkou sa v konkurze vychádza zo zoznamu pohľadávok, ktorý musí správca doručiť súdu najneskôr 5 dní pred konaním schôdze veriteľov. Za práva spojené s prihlásenou pohľadávkou sa v tejto súvislosti považuje hlasovacie právo (hlasovanie na schôdzi veriteľov) a tzv. ďalšie práva spojené s prihlásenou pohľadávkou (právo byť volený za člena veriteľského výboru,⁴ výkon práv zabezpečeného veriteľa). Zoznam pohľadávok je dôležitou listinou pre určenie rozsahu hlasovacích práv veriteľov v priebehu konkurzného konania. Hlasovacie práva veriteľov budú závisieť najmä od výšky prihlásenej pohľadávky, od jej poradia a od skutočnosti, či ide o pohľadávku, ktorá je zabezpečená zabezpečovacím právom.⁵ Podriadený veriteľ ani veriteľ, ktorý by sa v konkurze uspokojoval v poradí ako podriadený veriteľ, nemá právo hlasovať na schôdzi veriteľov, ani právo byť volený do veriteľského výboru. Podmieneny veriteľ môže na schôdzi veriteľov hlasovať len vtedy, ak vznik ním prihlásenej a zistenej podmienenej pohľadávky závisí od splnenia záväzku podmieneným veriteľom za dlžníka a veriteľ oprávnený požadovať splnenie záväzku od podmieneného veriteľa na schôdzi veriteľov v rozsahu podmienenej pohľadávky svoje hlasovacie právo neuplatní alebo si svoju pohľadávku v rozsahu podmienenej pohľadávky v reštrukturalizácii neprihlási.

Ak by v praxi došlo k situácii, že správca nezapísal pohľadávku veriteľa do zoznamu pohľadávok aj napriek tomu, že prihláška pohľadávky bola podaná riadne a včas, veriteľ by sa

² Aštary, A. Prihlasovanie pohľadávok v konkurze a reštrukturalizácii vo svetle práva vlastníť majetok a práva na prístup k súdu. In: *Justičná revue*, Roč. 67, č. 5 (2015), s. 589-606.

³ Steiner, V., Mazák, J. *Konkurz a vyrovnanie*. Systematický výklad. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 1997, s. 97.

⁴ Schelleová, I., Schelle, K. K postavení věřitelských orgánů v konkurzním řízení. In: *Obchodní právo*, Roč. 13, č. 1 (2004), s. 15-25.

⁵ Ďurica, M. *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii*. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 280.

mohol brániť žalobou na súde podanou proti správcovi, ktorou by sa domáhal tohto práva. Išlo by o žalobu o zapísanie pohľadávky do zoznamu pohľadávok, ak pohľadávka vôbec nebola zapísaná do zoznamu pohľadávok. Ak by bola pohľadávka do zoznamu pohľadávok zapísaná ako pohľadávka podaná po lehote alebo pohľadávka, ktorá nemá náležitosti, prichádzala by do úvahy aj určovacia žaloba podľa § 137 písm. c) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Civilný sporový poriadok“ alebo „CSP“), ktorou by sa veriteľ domáhal určenia, že prihlášku podal včas alebo že má všetky stanovené náležitosti.⁶ Veriteľ by musel preukázať naliehavý právny záujem, ktorý by spočíval v tom, že v dôsledku nemožnosti výkonu hlasovacieho práva by došlo k zhoršeniu jeho postavenia (hrozil by vznik škody). Uvedená ochrana veriteľa by prichádzala do úvahy aj vtedy, ak by išlo o prihlásenie zabezpečenej pohľadávky a správca by túto pohľadávku nezapísal do zoznamu pohľadávok ako pohľadávku prihlásenú v základnej prihlasovacej lehote, v dôsledku čoho by sa v konkurze na zabezpečovacie právo neprihliadalo, čo by malo vplyv nielen na výkon hlasovacieho práva, ale aj na uspokojenie pohľadávky daného veriteľa, pretože pohľadávka by sa uspokojovala nie z oddelenej podstaty zabezpečeného veriteľa, ale len zo všeobecnej podstaty.⁷

2. Popretie a zistenie pohľadávky

Pre priznanie hlasovacieho práva a ďalších práv veriteľa spojených s pohľadávkou je rozhodujúce nielen samotné prihlásenie pohľadávky do konkurzného konania veriteľom včas a riadne a zápis pohľadávky správcom do zoznamu pohľadávok, ale významný vplyv na priznanie hlasovacích a ďalších práv veriteľa má aj proces popretia a zistenia pohľadávky. Veriteľ má v konkurzom konaní hlasovacie právo, resp. ďalšie práva spojené s touto pohľadávkou, ak jeho pohľadávka bola zistená. Na účely zistenia prihlásených pohľadávok správca má povinnosť každú prihlásenú pohľadávku preskúmať.⁸ Preskúmanie sa uskutočňuje porovnaním s účtovníctvom úpadcu, prípadne s inou dokumentáciou (zmluvy, faktúry, dodacie listy).⁹ Zároveň je potrebné prihliadnuť aj na vyjadrenia úpadcu a iných osôb.¹⁰ Podstata prieskumu prihlásených pohľadávok spočíva v tom, že správca má ustáliť, ktoré pohľadávky sú sporné a nesporné a v akom rozsahu. Ak správca zistí dôvod na popretie pohľadávky, je povinný (nie iba oprávnený) ju v spornom rozsahu poprieť. Popretím pohľadávky správca chráni záujmy ostatných veriteľov a aj samotného úpadcu. Prihlásená pohľadávka môže byť sporná čo do právneho dôvodu, vymáhateľnosti, výšky, poradia, zabezpečenia zabezpečovacím právom alebo poradia zabezpečovacieho práva.

Prihlásenú pohľadávku nie je možné poprieť v akomkoľvek rozsahu. Pohľadávka má byť popretá len v takej miere, ktorá odôvodňuje predpoklad, že veriteľ prihlásenej pohľadávky nebude v prípade konania o určení popretej pohľadávky úspešný. Prihlásenú pohľadávku je oprávnený poprieť správca alebo veriteľ prihlásenej pohľadávky písomným podaním u správcu. Pohľadávku možno poprieť do 30 dní od uplynutia základnej lehoty na prihlasovanie pohľadávok alebo do 30 dní od zverejnenia zapísania pohľadávky do zoznamu pohľadávok v Obchodnom vestníku, ak ide o oneskorené prihlásenie pohľadávky.

Popretie pohľadávky veriteľa má negatívny vplyv na výkon hlasovacieho práva veriteľa. Keďže môže dochádzať aj k účelovému popieraní pohľadávok veriteľov s cieľom znemožniť im výkon hlasovacieho práva, zákon o konkurze a reštrukturalizácii upravuje

⁶ Ďurica, M.: Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 414.

⁷ Ďurica, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 276.

⁸ Kello, M. Prihláška pohľadávky do konkurzného konania. In: Obchodné právo. Roč. 6, č. 5 (2005), s. 64-70.

⁹ Steiner, V., Mazák, J. Konkurz a vyrovnanie. Systematický výklad. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 1997, s. 98.

¹⁰ Pospíšil, B.: Zákon o konkurze a reštrukturalizácii s komentárom. Bratislava: Iura Edition, 2012, s. 138.

rozhodovanie o priznaní hlasovacích a ďalších práv veriteľa spojených s popretou pohľadávkou, ktorého podstata spočíva v tom, že ak je pohľadávka veriteľa popretá iným veriteľom, môže veriteľ popretej pohľadávky požiadať správcu, aby predložil jeho prihlášku konkurznému súdu, ktorý rozhodne o tom, či prizná hlasovacie právo veriteľovi, ktorého pohľadávka bola popretá. Ak pohľadávka veriteľa nebude v zákonom stanovenej lehote popretá, márnym plynutím lehoty na popretie pohľadávky sa pohľadávka v rozsahu, v akom nebola popretá, považuje za zistenú.¹¹ V nadväznosti na uvedené platí, že rozsahu, v ktorom sa pohľadávka považuje za zistenú, bude zodpovedať aj možnosť výkonu hlasovacieho práva veriteľa v konkurznom konaní.

Pohľadávky, ktoré v konkurze zostali sporné, je potrebné zo strany veriteľa uplatniť v osobitnom sporovom konaní (incidenčné konanie). Veriteľ pohľadávky, ktorá bola popretá, má možnosť brániť sa na súde podaním určovacej žaloby. Veriteľ popretej pohľadávky je aktívne procesne legitimovaný na podanie žaloby o určenie popretej pohľadávky. Využitie tejto žaloby je pre veriteľa dôležité z toho dôvodu, že od úspešnosti žaloby bude do budúcna v konečnom dôsledku závisieť aj uplatnenie jeho hlasovacieho práva, resp. ďalších práv spojených s jeho prihlásenou pohľadávkou. Pasívne procesne legitimované sú osoby, ktoré popreli pohľadávku. Právo musí byť uplatnené na súde v zákonom stanovenej prekluzívnej lehote, a to do 30 dní od doručenia písomného oznámenia správcu o popretí pohľadávky veriteľovi. V opačnom prípade (ak žaloba o určenie popretej pohľadávky nebude podaná na súde v zákonom stanovenej lehote) právnym následkom je skutočnosť, že dôjde k zániku práva veriteľa, čo bude znamenať aj nemožnosť výkonu hlasovacieho práva veriteľa v konkurznom konaní v rozsahu popretej pohľadávky. V žalobe sa veriteľ môže domáhať najviac toho, čo uviedol v prihláške. Rozhodnutie súdu o určení popretej pohľadávky je účinné voči všetkým účastníkom konkurzného konania.

3. Rozhodovanie o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou

Právo zúčastniť sa na schôdzi veriteľov má každý veriteľ prihlásenej pohľadávky a schôdza veriteľov je uznášaniaschopná, ak je prítomný aspoň jeden veriteľ oprávnený na schôdzi veriteľov hlasovať.¹² Rozsahu, v ktorom sa pohľadávka považuje za zistenú, zodpovedá možnosť výkonu hlasovacieho práva veriteľa na schôdzi veriteľov. Právo hlasovať na schôdzi veriteľov má veriteľ, ktorého pohľadávka je v čase konania schôdze veriteľov zistená čo do právneho dôvodu a vymáhateľnosti.¹³ To platí vtedy, ak súd nerozhodol inak. Z uvedeného vyplýva, že v prípade popretia pohľadávky veriteľa iným veriteľom môže byť na základe rozhodnutia súdu podľa § 32a ZKR veriteľovi priznaná možnosť vykonávať hlasovacie právo a ďalšie práva spojené s popretou pohľadávkou v konkurznom konaní aj napriek tomu, že pohľadávka bola popretá.

Z dôvodovej správy k ustanoveniu § 32a ZKR vyplýva, že predmetné ustanovenie slúži na ochranu práv veriteľa pri špekulatívnom popretí jeho pohľadávky v konkurze za účelom odstránenia veriteľa z možnosti rozhodovať o najdôležitejších úkonoch v konkurznom konaní (okrem iného aj výmena správcu konkurznej podstaty, účasť vo veriteľskom výbore, udeľovanie pokynov v konkurznom konaní). Ústavný súd v rámci svojej rozhodovacej činnosti konštatuje, že zmyslom zavedenia označeného ustanovenia bolo rozšíriť právomoc súdov tak, aby konkurzný súd mohol zamedziť účelovému popieraniu pohľadávok v kon-

¹¹ David, O. Malá poznámka k popření pohľadávky v konkursu z hlediska ústavního. In: Právník, Roč. 142, č. 12 (2003), s. 1217-1228.

¹² Ďurica, M.: Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 361.

¹³ Zámožník, J a kol. Civilné právo procesné. Vykonávacie konanie. Konkurz a reštrukturalizácia. Rozhodcovské konanie. Správne súdnictvo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 213.

kurznom konaní a aby v odôvodnených prípadoch veriteľovi popretej pohľadávky umožnil vplyv na priebeh konkurzného konania prostredníctvom uplatnenia hlasovacieho práva.¹⁴

V praxi sa nedá vylúčiť špekulatívne popieranie pohľadávok prihlásených do konkurzného konania. Nie sú výnimočné situácie, keď si veritelia navzájom začnú účelovo popierať pohľadávky len z toho dôvodu, aby jeden veriteľ druhého „odstavil“ od hlasovania v konkurznom konaní. Na túto situáciu reaguje zákon o konkurze a reštrukturalizácii právnou úpravou rozhodovania o priznaní hlasovacích a ďalších práv, ktorej aplikácia prichádza do úvahy v súvislosti s popieraním pohľadávok veriteľov prihlásených do konkurzného konania. Cieľom tohto postupu je zabrániť účelovému popieraniu pohľadávok, ktoré by smerovalo k tomu, aby si veriteľ v konkurznom konaní nemohol uplatniť svoje hlasovacie alebo ďalšie práva spojené s popretou pohľadávkou. Tento postup smeruje nielen k rozhodovaniu o priznaní hlasovacích práv veriteľovi, ale aj k priznaniu ďalších práv, ktoré sú spojené s popretou pohľadávkou veriteľa. Týmito ďalšími právami sú napríklad práva, ktoré môže uplatniť zabezpečený veriteľ, právo veriteľa byť volený za člena veriteľského výboru.

Rozhodovanie súdu o priznaní hlasovacích a ďalších práv veriteľovi sa realizuje tak, že veriteľ popretej pohľadávky podá podnet správcovi, aby predložil súdu prihlášku pohľadávky. Aj keď to zákon výslovne nestanovuje, z hľadiska právnej istoty je potrebné, aby bol podnet veriteľa podaný správcovi písomne. Správca je povinný na základe tohto podnetu predložiť súdu prihlášku veriteľa bez zbytočného odkladu. Ak by bol správca nečinný a nepredložil by prihlášku veriteľa súdu na rozhodnutie, súd je povinný rozhodnúť na základe žiadosti veriteľa. Aj keď to v zákone o konkurze a reštrukturalizácii nie je takto *expressis verbis* uvedené, tento postup vyplýva zo skutočnosti, že veriteľ nemôže doplatiť na nečinnosť správcu, ktorý jeho podnet nepredložil súdu.

Rozhodovanie súdu o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou prichádza do úvahy u troch kategórií pohľadávok. Súd môže priznať veriteľovi hlasovacie právo vtedy, ak ide o pohľadávku, ktorá bola účinne popretá iným veriteľom. To platí bez ohľadu na to, či pohľadávka bola popretá zároveň aj správcom.¹⁵ Teda súd môže priznať veriteľovi hlasovacie právo aj vtedy, ak bola jeho pohľadávka popretá aj správcom. Druhú kategóriu pohľadávok, u ktorých môže súd veriteľovi priznať hlasovacie právo, predstavujú pohľadávky priznané rozhodnutím alebo iným podkladom, na základe ktorého by inak bolo možné nariadiť výkon rozhodnutia alebo exekúciu. Môže ísť o pohľadávky priznané rozhodnutím súdu, orgánu verejnej správy, pohľadávky priznané vykonateľným rozhodnutím vydaným v rozhodcovskom konaní, prípadne pohľadávky na základe notárskej zápisnice, ktorá obsahuje právny záväzok a v ktorej je vyznačená oprávnená osoba a povinná osoba, právny dôvod, predmet a čas plnenia, ak povinná osoba v notárskej zápisnici s vykonateľnosťou súhlasila. Rozhodovanie súdu o priznaní hlasovacích práv pri tomto druhu pohľadávok je opodstatnené z dôvodu, že v praxi dochádza k situácii, keď sa popierajú aj judikované pohľadávky s cieľom špekulatívne zbaviť veriteľa možnosti výkonu jeho hlasovacieho práva.¹⁶ Treťou kategóriou pohľadávok, pri ktorých prichádza do úvahy rozhodovanie súdu o priznaní hlasovacieho práva veriteľovi, sú pohľadávky, ktoré boli veriteľom prihlásené ako zabezpečené a zabezpečovacie právo vyplýva z registra záložných práv, z osobitného registra (napr. register patentov, register ochranných známok, register dizajnov, ktoré sú vedené Úradom priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky, registrácia záložného práva na obchodný podiel v obchodnom registri) alebo ide o záložné právo, ktoré je zapísané v katastri nehnuteľností.

S dôrazom na poskytnutie urgentnej súdnej ochrany pri rozhodovaní o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou nie je možné, aby sa

¹⁴ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 333/2012 z 1. augusta 2012.

¹⁵ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 228/2021 z 27. apríla 2021.

¹⁶ Ďurica, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 323.

vykonávalo rozsiahle dokazovanie vzhľadom na to, že to má byť vykonané v samotnom konaní o určení popretej pohľadávky. Súd pri rozhodovaní o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou nemá nahrádzať dokazovanie, ktoré sa má vykonať v konaní o určení popretej pohľadávky. Pri posudzovaní otázky priznania hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou má súd vykonať dokazovanie len v takom rozsahu, ktorý je nevyhnutne potrebný na ustálenie skutočností rozhodujúcich pre priznanie alebo nepriznanie hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou. Dokazovanie potrebné pre rozhodnutie o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou by malo smerovať iba k tomu, či prima facie išlo len o formálne, účelové popretie pohľadávky smerujúce k znemožneniu výkonu hlasovacích a ďalších práv veriteľa spojených s popretou pohľadávkou.

Súd je povinný pri rozhodovaní o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou kvalifikovane predbežne zvážiť, či pohľadávka veriteľa, ktorá bola popretá, sa prima facie javí byť existujúca a vymáhateľná, a to na základe tvrdení zo strany veriteľa, ktorého pohľadávka bola popretá, a na podklade listín predložených zo strany správcu konkurznej podstaty alebo listín poskytnutých popierajúcim veriteľom. A nadväznosti na to súd v konaní podľa § 32a ZKR rozhodne, či boli preukázané skutočnosti, ktoré odôvodňujú priznanie hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou.¹⁷ Záverečný verdikt týkajúci sa určenia právneho dôvodu a vymáhateľnosti popretej pohľadávky patrí konaniu o žalobe o určenie popretej pohľadávky, v ktorom ak veriteľ, ktorého pohľadávka bola popretá, preukáže existenciu a vymáhateľnosť svojej pohľadávky, bude riadne uspokojený z rozvrhu výťažku zo speňaženia konkurznej podstaty.

V rámci rozhodovania o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou súd nevykonáva dokazovanie v takej šírke ako v konaní o žalobe o určenie popretej pohľadávky. V tomto momente postačuje prieskum existencie kauzy pri prihlásenej pohľadávkou veriteľa, či je táto kauza doložená vierohodným spôsobom a či jestvuje predpoklad existencie práv veriteľa, ktorého pohľadávka bola popretá. Tieto skutočnosti sú potom podkladom pre rozhodnutie o priznaní hlasovacích a ďalších práv veriteľa. Súd bude rozhodovať o priznaní hlasovacích práv veriteľovi po preskúmaní stanoviska správcu obsahujúceho okrem iného aj vyjadrenie, či popretú pohľadávkou uznáva alebo neuznáva. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii nevyklučuje, aby súd priznal hlasovacie právo veriteľovi popretej pohľadávky aj v prípade, ak správca túto pohľadávkou neuznáva. Správca má uviesť aj svoje stanovisko, či je popretá pohľadávka evidovaná v účtovníctve a v akom rozsahu, či túto pohľadávkou namietal úpadca, v akom rozsahu a z akého dôvodu. Tvrdenia správcu v rámci rozhodovania o priznaní hlasovacích práv má súd zvážiť, avšak nie sú rozhodujúce. Rozhodujúca je skutočnosť, či pohľadávka z predložených listín sa prima facie javí ako existujúca a vymáhateľná.

Pri rozhodovaní o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou sa kladie dôraz na poskytnutie urgentnej, rýchlej, účinnej súdnej ochrany veriteľovi, ktorého pohľadávka bola popretá, aby mohol vykonávať hlasovacie právo v konkurznom konaní a na základe toho, aby mohol mať vplyv na priebeh konkurzného konania aj napriek tomu, že o otázke právneho dôvodu a vymáhateľnosti jeho pohľadávky sa definitívne rozhodne až v konaní o žalobe o určenie popretej pohľadávky. Je možné uviesť, že rozhodnutie súdu o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou má predbežnú povahu, pretože v rámci rozhodovania podľa ustanovenia § 32a ZKR neprebíha plnohodnotné dokazovanie, ale súd pre účely rozhodnutia o priznaní hlasovacieho práva skúma len skutočnosť, či popretá pohľadávka sa javí na prvý pohľad ako existujúca a vymáhateľná. Súd má byť preto mimoriadne zdržanlivý, pokiaľ ide o konštatovanie

¹⁷ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 228/2021 z 27. apríla 2021.

meritórnych záverov o právnom dôvode a vymáhateľnosti popretej pohľadávky, ktoré patria až do konania o žalobe o určenie popretej pohľadávky a nie do predbežného rozhodovania o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou veriteľa podľa ustanovenia § 32a ZKR.

Preto pri otázke posudzovania dôvodnosti podnetu veriteľa, ktorého pohľadávka bola popretá, na priznanie mu hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou, konkurzný súd má vychádzať predovšetkým z predloženej matérie¹⁸ (z listín predložených podľa ustanovenia § 32a ods. 2 ZKR, tzn. z listín predložených prihlasujúcim veriteľom, popierajúcim veriteľom a stanoviska správcu) a nie je disponovaný odstraňovať všetky rozpory a riešiť sporné okolnosti v tvrdeniach osôb zúčastnených na konkurznom konaní¹⁹ v celej šírke, pretože to už má byť predmetom konania o žalobe o určenie popretej pohľadávky. Na ďalší prieskum a hĺbkové skúmanie a preukazovanie tvrdených skutočností nie je pri rozhodovaní súdu o priznaní hlasovacieho práva a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou časový priestor s ohľadom na požiadavku poskytnutia rýchlej a účinnej súdnej ochrany pri rozhodovaní o tejto problematike. Tento priestor pre vykonanie podrobnejšieho dokazovania v celej šírke je vyhradený až v konaní o žalobe o určenie popretej pohľadávky. Priznanie hlasovacieho práva veriteľovi popretej pohľadávky nemení nič na samotnom popretí pohľadávky a hlasovacie práva sa priznávajú len do času, kým sa právoplatne nerozhodne v merite veci v incidenčom spore, teda v konaní o žalobe na určenie popretej pohľadávky.²⁰

O otázke priznania hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou má súd rozhodnúť bez zbytočného odkladu. Súd môže rozhodnúť bez pojednávania. Ak to bude súd považovať za potrebné, v súlade s § 197 ods. 1 druhá veta ZKR môže nariadiť na prejednanie veci pojednávanie. Aj keď súd rozhoduje spravidla na základe predložených listín, súdu nič nebráni v tom, aby vykonal aj iné dôkazy. Súd môže aj bez nariadenia pojednávania nariadiť vypočutie osoby, ak jej výpoveď môže mať význam pre rozhodnutie súdu o priznaní hlasovacích práv. Súd môže uskutočniť vypočutie správcu, veriteľa popretej pohľadávky, popierajúceho veriteľa, úpadcu, prípadne aj tretej osoby, ktorá môže disponovať relevantnými informáciami týkajúcimi sa pravosti a vymáhateľnosti popretej pohľadávky, ak je to potrebné pre rozhodnutie o priznaní hlasovacieho práva, prípadne ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou. Výsluch je možné uskutočniť aj mimo pojednávania.

Z hľadiska formy rozhodnutia súd rozhoduje o priznaní hlasovacích práv a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou uznesením. Ak by súd zistil, že popretie pohľadávky veriteľa má na prvý pohľad šikanózný charakter a jeho cieľom bolo len špekulatívnym spôsobom zabrániť výkonu hlasovacieho práva veriteľa v konkurznom konaní, súd má svojim rozhodnutím tomuto veriteľovi priznať hlasovacie a ďalšie práva spojené s popretou pohľadávkou. V tomto prípade výrokovou časťou rozhodnutia súdu bude priznané hlasovacie právo s určením sumy pohľadávky a jej právneho dôvodu. Ak súd nezistí dôvody na priznanie hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou, má vydať negatívne rozhodnutie.²¹ To znamená, že výrokovou časťou rozhodnutia určí, že hlasovacie a ďalšie práva spojené s popretou pohľadávkou zapísanou v zozname pohľadávok pod určitým číslom konkrétnemu veriteľovi nepriznáva. Rozhodnutie súdu sa doručuje správcovi a veriteľovi, o ktorého právach spojených s popretou pohľadávkou súd rozhodoval. Toto rozhodnutie sa nezverejňuje v Obchodnom vestníku.

¹⁸ Ďurica, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 323.

¹⁹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 228/2021 z 27. apríla 2021.

²⁰ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 333/2012 z 1. augusta 2012.

²¹ Ďurica, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 324.

Uznesenie musí byť riadne odôvodnené,²² aby bolo preskúmateľné a aby bol vylúčený priestor pre ľubovôľu súdu.²³ Proti rozhodnutiu je možné podať opravný prostriedok. Odvolanie je oprávnený podať správca a veriteľ, o ktorého právach spojených s popretou pohľadávkou súd rozhodoval.²⁴ Na postup súdu prvej inštancie po podaní odvolania a postup odvolacieho súdu sa subsidiárne použijú ustanovenia Civilného sporového poriadku.²⁵ O odvolaní rozhodne nadriadený súd. Dovoľanie a dovolanie generálneho prokurátora nie je prípustné.

Rozhodnutie, ktorým súd priznal hlasovacie a ďalšie práva spojené s popretou pohľadávkou, je predbežne vykonateľné. Rozhodnutie je vykonateľné bez ohľadu na právoplatnosť.²⁶ Prípadné podanie odvolania nemá vplyv na výkon hlasovacieho práva veriteľa, ktoré mu bolo priznané rozhodnutím súdu. Ak by zákon o konkurze a reštrukturalizácii neupravil predbežnú vykonateľnosť rozhodnutia, ktorým súd priznal hlasovacie a ďalšie práva spojené s popretou pohľadávkou, v prípade podania odvolania proti tomuto rozhodnutiu by v dôsledku suspenzívneho účinku došlo k tomu, že by veriteľ nemohol uplatňovať svoje hlasovacie práva, dokedy by nebolo rozhodnuté o odvolaní v prospech veriteľa popretej pohľadávky.

V súvislosti s rozhodnutím súdu o priznaní hlasovacích práv a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou vzniká otázka, či toto rozhodnutie prejudikuje výsledok konania, v ktorom súd rozhoduje o žalobe o určení popretej pohľadávky. Vzhľadom na to, že dokazovanie pri rozhodovaní o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou má byť vykonávané len v obmedzenom rozsahu (len v rozsahu, ktorý je nevyhnutne potrebný na ustálenie skutočností rozhodujúcich pre priznanie alebo nepriznanie hlasovacích, resp. ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou), súd, ktorý rozhoduje v konaní o určení popretej pohľadávky, nie je preto viazaný tým, či boli alebo neboli veriteľovi priznané hlasovacie a ďalšie práva spojené s popretou pohľadávkou.²⁷ Z vyššie uvedeného vyplýva, že nepriznanie hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou, nemusí mať automaticky za následok neúspech v konaní o určení popretej pohľadávky. Argumentum a contrario tiež platí, že ani priznanie hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou nemusí mať automaticky za následok úspech v konaní o určení popretej pohľadávky. Vydaním rozhodnutia súdu o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou podľa nášho názoru nedochádza k prejudikovaniu rozhodnutia súdu v konaní o určení popretej pohľadávky.

²² Súd by mal vo svojej argumentácii obsiahnutej v odôvodnení svojho rozhodnutia dbať tiež na to, aby premisy zvolené v ňom, rovnako ako závery, ku ktorým na základe týchto premís dospel, boli pre širšiu právnickú (ale aj laickú) verejnosť prijateľné, racionálne, ale v neposlednom rade aj spravodlivé a presvedčivé. Všeobecný súd nemusí dať odpoveď na všetky otázky nastolené účastníkom konania, ale len na tie, ktoré majú pre vec podstatný význam, prípadne dostatočne objasňujú skutkový a právny základ rozhodnutia bez toho, aby zachádzali do všetkých detailov uvádzaných účastníkom konania. Bližšie pozri náleží Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 625/2016 zo 14. februára 2017.

²³ Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. III. ÚS 1824/13 z 26. júna 2014. Pozri aj Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 284.

²⁴ V prípade rozhodnutia o priznaní hlasovacích práv v reštrukturalizačnom konaní odvolanie proti rozhodnutiu nie je prípustné. Bližšie pozri Ďurica, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 1395.

²⁵ Števček, M. a kol. Civilné právo procesné. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 624.

²⁶ Ficová, S., Števček, M. a kol. Občianske súdne konanie. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 288; Kindl, M., Šíma, A., David, O. Občianské právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 218; Bajcura, A. a kol. Občianske procesné právo. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1995, s. 160.

²⁷ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 228/2021 z 27. apríla 2021.

Záver

Zákon o konkurze a reštrukturalizácii neukladá súdu povinnosť vydať rozhodnutie o priznaní hlasovacích práv v konkrétnej lehote. Z povahy veci vyplýva, že pri vydávaní tohto rozhodnutia nesmie dochádzať k zbytočným priet'ahom. Zákonná úprava stanovuje, že súd má rozhodnúť o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou bez zbytočného odkladu. Aby malo rozhodnutie súdu o tejto otázke zmysel, de lege ferenda je potrebné v zákone o konkurze a reštrukturalizácii stanoviť, že súd má povinnosť vydať rozhodnutie o priznaní hlasovacích a ďalších práv spojených s popretou pohľadávkou ešte pred konaním schôdze veriteľ'ov. Dôvodom je skutočnosť, aby veriteľ' stíhol uplatniť svoje hlasovacie právo a aby mal reálnu možnosť ovplyvniť priebeh konkurzného konania prostredníctvom hlasovania na schôdzi veriteľ'ov.

Koncepcia právnej úpravy rozhodovania súdu o priznaní hlasovacích a ďalších práv veriteľ'ovi má významný vplyv na priebeh konkurzného konania. Prostredníctvom tohto rozhodnutia súdu sa umožňuje výkon hlasovacích a ďalších práv veriteľ'ovi, ktorého prihlásená pohľadávka bola popretá. Úprava tohto inštitútu významne prispieva k obmedzovaniu nepriaznivých následkov špekulatívneho popierania pohľadávok v konkurznom konaní.

Literatúra

1. Aštary, A. Prihlasovanie pohľadávok v konkurze a reštrukturalizácii vo svetle práva vlastníť majetok a práva na prístup k súdu. In: Justičná revue, Roč. 67, č. 5 (2015), s. 589-606.
2. Bajcura, A. a kol. Občianske procesné právo. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1995.
3. David, O. Malá poznámka k popření pohľadávky v konkursu z hľadiska ústavného. In: Právnik, Roč. 142, č. 12 (2003), s. 1217-1228.
4. Ďurica, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019.
5. Ďurica, M.: Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006.
6. Ficová, S., Števček, M. a kol. Občianske súdne konanie. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010.
7. Kindl, M., Šíma, A., David, O. Občianske právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005.
8. Pospíšil, B.: Zákon o konkurze a reštrukturalizácii s komentárom. Bratislava: Iura Edition, 2012.
9. Kello, M. Prihláška pohľadávky do konkurzného konania. In: Obchodné právo. Roč. 6, č. 5 (2005), s. 64-70.
10. Schelleová, I., Schelle, K. K postavení věřitelských orgánů v konkurzním řízení. In: Obchodní právo, Roč. 13, č. 1 (2004), s. 15-25.
11. Steiner, V., Mazák, J. Konkurs a vyrovnanie. Systematický výklad. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 1997.
12. Števček, M. a kol. Civilné právo procesné. Bratislava: Eurokódex, 2010.
13. Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2006.
14. Zámožík, J a kol. Civilné právo procesné. Vykonávacie konanie. Konkurs a reštrukturalizácia. Rozhodcovské konanie. Správne súdnictvo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.

PREJUDICIALITA V KONTEXTE PROCESNÝCH PRINCÍPOV V CIVILNOM PROCESSE

doc. JUDr. Katarína Ševcová, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
katarina.svecova@umb.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-05>

Abstrakt

Právne princípy možno chápať ako nosné ideí právneho poriadku, ktoré tu majú dôležitú funkciu. Sú akousi kostrou a nosnými piliermi, základnými postulátmi a najvyššími hodnotami, na ktorých právny poriadok stojí. Inštitút prejudiciality je potrebné vnímať i v nadväznosti na jednotlivé princípy civilného procesu. Príspevok identifikuje ich styčné body a analyzuje odchýlky v aplikácii základných princíпов v prípade riešenia prejudiciálnej otázky.

Abstract

Legal principles can be understood as the main ideas of the legal order, which have an important function here. They are a kind of skeleton and supporting pillars, basic postulates and the highest values on which the legal order stands. The institute of prejudiciality must also be perceived in connection with the individual principles of the civil process. The paper identifies their points of contact and analyzes the differences in the application of the basic principles in the case of a preliminary question.

Kľúčové slová: civilný proces, právna istota, prejudicialita, princíp

Key words: civil proceedings, legal certainty, prejudiciality, principle

1. Procesné princípy a prejudicialita

Procesné princípy predstavujú maximá slúžiace na správnu interpretáciu právnych predpisov. Siahajú do rímskeho práva, a teda majú už vyše dvetisícročnú históriu svojho formovania. Ide o pravidlá všeobecnej povahy, ktoré vyjadrujú základné presadzované hodnoty právneho systému. A preto i krajiny, ktoré patria do rovnakého kultúrneho priestoru, majú spravidla podobné právne tradície a hodnoty. Základné princípy súdneho konania nadobúdajú v priestore integrujúcej sa Európy mimoriadny význam. Pozorujeme, že v oblasti justície vývoj nesmeruje k unifikácii, ale s prihliadnutím na osobitosti súdneho konania v jednotlivých krajinách Európskej Únie je tu skôr markantná tendencia k zblížovaniu princíпов, na ktorých je organizácia súdnictva založená.

Právne princípy nie sú len súčasťou právnej teórie a predmetom akademických diskusií. Problematika právnych princíпов je v právnej vede vnímaná predovšetkým v kontexte interpretácie a aplikácie práva, i keď má svoje miesto i v otázkach vzťahujúcich sa k legislatívnej činnosti.¹ Vyhľadávať tieto princípy nie je len úlohou právnej teórie, ale praxe, keď touto zodpovednou úlohou je poverený sudca, ktorý rozhoduje tak, ako by rozhodol

¹ HARVÁNEK, J. Princípy v právu. In: MACHALOVÁ, T. (eds.). Aktuální otázky metodologie právního myšlení. Praha: Leges, 2014. s. 119-146.

zákonodarca, majú na mysli daný prípad.² Podľa I. Teleca právne princípy „vystihujú večnú pravdu (*maxima iuris*) a pomáhajú nám nezblúdiť pri jej nachádzaní.“³

Teória medzier v práve sa odvoláva na ich použitie v prípade absencie jasného hodnotenia. Pôsobenie procesných princípov je v civilnom procese všeobecné, no keďže sa civilný proces diferencuje, nie je ich pôsobenie vždy rovnaké. Niektoré sa uplatňujú v každom druhu civilného procesu, pôsobenie niektorých z nich je obmedzené len na určité druhy konania, no v žiadnom prípade nie sú v rozpore so všeobecnými či ústavnými princípmi. Sú to základné konštanty a orientácia civilného procesu a možno ich vnímať i z dogmatického hľadiska, kde sa pomocou abstrakcie získajú základné idey a z hľadiska politicko-právneho, ktoré hodnotí tieto princípy vo vzťahu k cieľom inštitúcií konkrétneho obdobia plniac sociálno-politické potreby. Zaručujú legitímnosť rôznych procesných inštitútov prijatých v právnych normách.

Predbežné otázky zase predstavujú tému, ktorá je zložitá už len rôznorodou povahou otázok, ktoré sa v priebehu konania môžu vyskytnúť. I okolnosti, za ktorých civilný súd predbežnú otázku rieši môžu byť odlišné (o predbežnej otázke ešte nebolo rozhodnuté, alebo naopak už bola právoplatne rozhodnutá). V tomto zmysle je potom nutné rozdielne posúdiť, ktoré prejudiciálne otázky si súd môže posúdiť sám, a ktoré naopak takto posudzovať nesmie, prípadne kedy je súd rozhodnutím o predbežnej otázke viazaný a v čom táto viazanosť vlastne spočíva. Procesne sa ich riešenie môže prejaviť obligatívnym, či fakultatívnym prerušením konania. Evidentné je prepojenie predbežnej otázky s materiálno-právnym predmetom procesu, čo však neznamená absolútnu závislosť na hlavnom procese, ale naopak, predbežná otázka je potenciálne sama o sebe autonómny objektom procesu. Naším zámerom je pohľad na niektoré vybrané procesné princípy vo vzťahu k prejudicialite, venujúc osobitnú pozornosť princípu právnej istoty.

1.1 Princíp priamosti a ústnosti

Princíp priamosti a ústnosti konávania dôkazov ako jednu zo základných zásad civilného súdneho konania v právnom poriadku Slovenskej republiky zaručuje jednak Ústava SR (čl. 48 ods. 2), ale aj Dohovor (čl. 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Rím 1950, Rada Európy) ako súčasť práva na spravodlivý proces. Jednou z veľkých výhod ústnych argumentov je spresnenie tvrdení strán a odhalenie nepodstatných tvrdení a ich odstránenie. Princíp ústnosti znamená, že procesné úkony sa vykonávajú pod priamou kontrolou súdu a súdny orgán priamo vníma procesné úkony a tým získava potrebné fakty na riešenie sporu.

V slovenskom civilnom procese dominuje princíp ústnosti. Ústne vypočutie je v zásade pravidlom a nie je potrebné, len ak písomná forma nie je v rozpore s verejným záujmom a ak sa vec môže rozhodnúť na základe písomných dôkazov a ak sa strany výslovne vzdali práva na ústne vypočutie. Je však pravdou, že v rámci rekodifikácie procesných predpisov došlo k značnému rozšíreniu prípadov, kedy súd pojednávanie nariaďovať nemusí a rozhoduje teda bez ústneho kontaktu.

Výnimky zo zásady ústnosti sú dané najmä samotným charakterom konania. Ide hlavne o situáciu v konaní, kde sú fakty jednoznačné, ako napr. pri vydaní platobného rozkazu a v prípade nesúhlasu odporcu má tento jednoduchú možnosť využitia odporu a zrušenia rozhodnutia. Ak strany nepovažujú tvrdené fakty za rozporné a súhlasia s prerokovaním veci bez pojednávania, alebo neprejavujú záujem o priebeh konania. Ústne pojednávanie nie je

² KUBEŠ, V. „Přirozené zásady právní“ a „dobré mravy“ v obecném zákoníku občanském. Praha: S.n., 1934. s. 16 an.

³ TELEEC, I. Právní princípy a některé jiné věci. In: Právník. 2002, roč.141, č.6, s. 622.

nariadené v drobných nárokoch, konaniach vo veciach s nízkou hodnotou sporu. Tiež pri prerokovaní opravných prostriedkov a ich prípustnosti, ak je zrejmé, že neboli splnené procesné podmienky na jeho podanie. Princíp ústnosti sa takisto neuplatňuje v tzv. skrátanom konaní, výsledkom ktorého je vydanie platobného rozkazu, v konaní o úschove, o umorenie listiny a pod.

1.2 Princíp priamosti

Úzko nadväzuje na princíp ústnosti. Spočíva v požiadavke, aby sa súd dostal do priameho styku so stranami konania, ostatnými procesnými subjektami i s jednotlivými dôkaznými prostriedkami. Rozhodne pamätáme i na inštitút zastúpenia, lebo strana nemusí vždy konať v procese sama. To však nič nemení na skutočnosti, že subjekt by sa mal v prípade potreby osobne zúčastniť na pojednávaní. V niektorých prípadoch sa dôkazy vykonávajú nepriamo, prostredníctvom dožiadaného súdu. Prelomom princípu ústnosti a priamosti je rozhodovanie súdu bez nariadenia pojednávania – tzv. písomné konanie (*schriftliches Verfahren*).

1.3 Princíp bezprostrednosti

Jeho účelom je, aby sudca, ktorý rieši konflikt záujmov alebo právnu neistotu mal čo najväčší kontakt so všetkými subjektívnymi a objektívnymi prvkami, ktoré tvoria proces. Sudca by mal mať čo možno najväčší priamy, osobný kontakt s objektom konania, či sú to osoby, dokumenty, miesta. Sprostredkovaných informácií má byť čo možno najmenej a vzťahuje sa hlavne na vykonávanie dôkazov. Zámerom je, aby takáto blízkosť poskytla lepší podklad na vydanie rozhodnutia, ktoré vychádza z toho, čo sa skutočne stalo alebo k čomu došlo; to znamená získať spravodlivý rozsudok. Práve preto je princíp ústnosti priamo naviazaný na tento princíp a často sa vnímajú ako synonymá a uvádzajú ako jeden spoločný princíp. To síce nie je úplne presné a správne, keďže bezprostredný kontakt s dôkazným materiálom môže mať súd i bez ústneho konania. V objektívnom zmysle tak zásada priamosti znamená, že „*súd musí použiť predovšetkým také dôkazné prostriedky, ktoré umožňujú, aby jeho poznanie sporných skutočností bolo čo najbezprostrednejšie.*“⁴ Pojem „bezprostrednosť“, pôvodne znamenal len to, že sudca už nezveril prax svedectiev alebo strán zamestnancom svojho súdneho úradu, ale zabezpečuje to sám.⁵

Princíp bezprostrednosti nevyhnutne neznamená požiadavku ústnosti, pretože chápanie orality ako podmienky sine qua non pre realizáciu princípu bezprostrednosti by znamenalo, že keď neexistujú ústne prednesy súd nemôže rozhodnúť, čo je mylná predstava. Bezprostrednosť nie je synonymom ústnosti, je len znakom priameho kontaktu subjektu s informáciami, či už ústnymi alebo písomnými. Vychádza zo samotnej povahy procesov ľudského poznávania a následnej reprodukcie faktov. Bez bezprostrednosti, priamosti nie je ústnosť.

Pri riešení prejudiciality v procese, teda keď je súd viazaný rozhodnutím iného orgánu, či z neho vychádza, je tento prístup súdu značne obmedzený, lebo súd si sám bezprostredne a priamo nerobí úsudok o skúmaných faktoch, ale ich preberá z rozhodnutia iných orgánov, čo samozrejme neznamená, že tieto princípy neboli rešpektované v postupe rozhodujúcich orgánov. Pokiaľ si súd sám posudzuje predbežné otázky, tu sa mu otvára širší priestor na priame posudzovanie faktov.

⁴ STAVINHOVÁ, J.- HLAUSA, P. Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Masarykova Univerzita, 2003, s. 183

⁵ NIEVA-FENOLL, J. *Los problemas de la oralidad*. In: Justicia:Revista de derecho procesal. Madrid: Editorial. Bosch, 2007. č. 1-2, s.101-130.

1.4 Princíp koncentrácie

Predstavuje snahu o to, aby súdne konanie skončilo s najmenším možným počtom procesných úkonov, z tohto dôvodu sa nazýva koncentrácia, pretože sa za určitých okolností sústreďujú alebo spájajú rôzne procesné úkony, ktoré sa vykonávajú v jedinom akte.⁶ Snaží sa o zamedzenie rozptylu konania. Tento princíp je tiež priamo inherentným k princípu ústnosti. Je tu tendencia obmedziť rôzne činnosti v časovo obmedzenom období, čo zároveň uľahčuje rýchlosť a spravodlivosť rozhodnutia. Toto prepojenie je logické: iba proces, ktorý má ústnu štruktúru môže plne zahŕňať princíp koncentrácie.

Vyžaduje, aby sa procesné úkony realizovali čo možno najbližšie k sebe, pokiaľ možno na jednom pojednávaní. Sudca by mal uchovávať v pamäti predložené fakty a vytvoriť si ucelený pohľad na prípad bez fragmentácie. Účelom je predchádzať zbytočným, nepredvídaným a neodôvodneným prerušeniam v procese.

Procesné úkony by sa mali rozvíjať v čo najkratšom čase, pretože čím bližšie k rozhodnutiu sudcu sú procesné činnosti, tým menšie je nebezpečenstvo, že dojem, ktorý sudca nadobudol, bude vymazaný a skreslený. Tým sa zjednodušia postupy, urýchlia sa fázy procesu, v ktorých sa vykonáva koncentrovane výsluch a v konečnom dôsledku to znamená čo najrýchlejší priebeh procesu na súde.

V prípade či už fakultatívneho, alebo obligatórneho prerušenia konania, čo je častým dôsledkom riešenia prejudiciálnej otázky je uplatnenie tohto princípu značne potlačené. Takýto postup je potrebný pre spravodlivé rozhodnutie, hoci oddiali rozhodnutie vo veci. Dôvody nariadenia prejudiciálneho konania treba vykladať reštriktívne pre predpokladanie obmedzenia základného práva, a to práva na rýchlu a spravodlivú spravodlivosť.

1.5 Princíp kontradiktórnosti (*contra dicere*)

Podstatou princípu kontradiktórnosti civilného sporového konania je existencia právne dvoch proti sebe stojacich sporových strán s protichodným záujmom na výsledku civilného procesu. Žalobca a žalovaný prirodzene vyvíjajú procesnú aktivitu smerom k výsledku konania, ktorý bude pre nich priaznivý. Kontradiktórnosť znamená predovšetkým diskusiu o sporných nárokoch a podstate prípadu. Strana sporu má mať priestor na svoje vyjadrenia voči prednesom protistrany. Ako vymedzil legislatívny zámer pri príprave CSP-kontradiktórnosť sa teda premieta do realizácie procesných úkonov, objasnenia skutkového stavu, do rozsahu oprávnení a možnej aktivity súdu v konaní.

Riešenie predbežnej otázky možno nariadiť z úradnej moci alebo na žiadosť strany. Predloženie príslušného rozhodnutia, či motivovanie súdu k podaniu prejudiciálnej otázky pred Súdny dvor Európskej Únie, sú procesnou aktivitou, ktorou strana chce dosiahnuť úspech v konaní. Keď už hovoríme o protirečení, správna právna úprava prejudiciality by mala prispievať k eliminácii kontradiktórnych rozhodnutí v rámci rozličných systémov poskytovania právnej ochrany v jurisdikcii. Prejudicialita je inštitútom, ktorý sa týka aj jednoty právneho systému a tiež jurisdikčnej organizácie. Jej správna zákonná úprava by mala zabezpečiť, aby pri riešení konfliktov pridelených rôznym sudcom a súdom, ktoré tvoria systém súdnictva, nedochádzalo k diskrepancii súdnych rozhodnutí. Existencia odlišných súdnych rozhodnutí ohľadne totožnej otázky naruša princíp právnej istoty.

⁶ HURTADO REYES, M. *Estudios de Derecho Procesal Civil*. Lima: Editorial Idemsa. 2.vyd.,2014. s. 196.

1.6 Princíp hospodárnosti a procesnej ekonomiky

Viaže sa na úsporu času, nákladov a úsilia, maximalizáciu zdrojov, s ktorými počíta určitý procesný systém. Iste spoločenským cieľom je snaha, aby sa konflikt diskutovaný v procese vyriešil v čo najkratšom čase. Úspora nákladov nemôže stranám brániť v tom, aby boli všetky ich práva účinné uplatnené a vec dôsledne prerokovaná. Úspora úsilia sa chápe ako možnosť spresniť účely konania, eliminujúc vykonanie úkonov, ktoré hoci sú regulované majú na tento účel nepotrebnú kvalitu. Úspora času súvisí so skutočnosťou, že proces by sa nemal vyvíjať tak pomaly, aby sa zdal nehybný, ani tak rýchlo, že by to znamenalo vzdanie sa nevyhnutných formalít.

Ako sa zvykne hovoriť: „pomalá spravodlivosť nie je spravodlivosť“ alebo nič nie je tak nespravodlivé, ako neskorá spravodlivosť. Nadmerné prieťahy v konaní sú v rozpore s podstatou jurisdikčnej funkcie, ktorá bola ustanovená ako ústavná zásada- získanie rozhodnutia veci v primeranej lehote - pretože sa predpokladá, že nadmerné oneskorenie spravodlivosť znamená porušovanie ľudských práv jednotlivcov.

Rozhodovanie o predbežnej otázke rovnako ovplyvňuje hospodárnosť konania, predovšetkým ak súd preruší konanie a čaká na rozhodnutie príslušného orgánu. Ako potvrdzuje judikatúra, prerušenie konania za účelom riešenia predbežnej otázky nepredstavuje prieťahy v konaní a vnímame ho ako potrebné z hľadiska kvality rozhodnutia.

1.7 Princíp voľného hodnotenia dôkazov

V súčasnom systéme si môže sudca sám vytvoriť úsudok o predložených faktoch, pretože to nie je spojené s právnymi predpismi o dôkazoch. No zásada voľného hodnotenia dôkazov neznamená, že súd má slobodnú a všestrannú možnosť posúdenie bez obmedzení, s úplnou nerevidovateľnosťou. Princíp voľného hodnotenia dôkazov znamená, že sudca musí posudzovať vnímané fakty podľa pravidiel logiky a v rámci princípu neprotirečenia, ako aj podľa všeobecných zásad skúsenosti. Správne pochopenie tohto princípu si vyžaduje rozlišovanie dvoch rôznych momentov pri posudzovaní dôkazov. Prvý, ktorý závisí od bezprostrednosti, od priameho vnímania, ako napr. výpovede svedkov. Druhý, v ktorom je potrebné poskytnúť potrebnú racionálnu podporu úsudku. Prvý subjektívny aspekt nie je kontrolovateľný, ani opravnými prostriedkami, má voľný a všeobjímajúci charakter, preto, že by jednoducho nebolo možné tu vstúpiť a stíhať intímny význam, ktorý sudca dal istému dôkazu. Druhý (objektívny aspekt) spája sudcu/súd so zákonmi logiky, skúsenosti a vedeckými poznatkami. Tento aspekt predstavuje kontrolovateľnú materiu aj opravnými prostriedkami.

Z hľadiska systematiky je prejudicialita upravená v časti Civilného sporového poriadku pojednávajúcej o dokazovaní. Súd pri predbežnej otázke je často viazaný predchádzajúcim rozhodnutím a nemá tu priestor na vlastné posudzovanie faktov a nepodrobuje ich dokazovaniu. Odlišná je situácia, keď si súd môže predbežnú otázku posúdiť sám.

1.8 Princíp nezávislosti a nestrannosti

Už nejaký čas je obmedzená ideálna predstava utopistického charakteru „absolútneho modelu nestrannosti“ sudcu a uvažujeme o mechanizme optimálneho hľadania sudcu „čo možno naj nestrannejšieho“. Tento zákonne kvalifikovaný posudzovateľ a subjekt rozhodovania, ktorým sudca je, bez ohľadu na to, ako veľmi sa snaží byť objektívny, je vždy podmienený okolnosťami vonkajšieho prostredia, v ktorom koná, svojimi subjektívnymi pocitmi, vnemami, možno náklonnosťou, emóciami, eticko-politickými hodnotami.

Z tohto dôvodu nie je nestrannosť popisným vyjadrením, ale normatívnym záväzkom sudcu, udržiavať nestranný postoj k záujmom strán v konflikte a skutočnostiam ktoré predniesli, ako aj k relevantným argumentom pre právnu klasifikáciu skutočností, ktoré považuje za preukázané.

Prejudicialita vychádza zo zásady jednotnosti právomoci, teda predbežné otázky majú svoj pôvod v systéme rozdelenia kompetencií, ktorý ustanovil zákonodarca v záujme špecializácie jurisdikčných orgánov, čo vedie k zvýšenému zasahovaniu do činnosti súdnych orgánov pri poznávaní rôznych skutočností. Z organického hľadiska prejudicialnosť sa vo všeobecnosti chápe ako problém "rozdelenia práce" medzi rôzne jurisdikčné orgány, čo predstavuje kľúčový mechanizmus systému komunikácie a koordinácie činnosti súdnych orgánov, podľa zásady jednotnosti právomoci. Okrem tohto organického chápania však pre väčšinu procesnej doktríny problém prejudiciality musí byť nevyhnutne riešený v kontexte konfigurácie a integrácie predmetu procesu a rôznorodosti rozhodnutí, ktoré sa v priebehu tohto procesu uskutočňujú. Predbežné otázky sú kľúčové pri rozhodovaní o návrhu na právnu ochranu požadovanú stranami. Je to fenomén markantný v procese práce sudcu ako logické zdôvodnenie, ktoré sudca musí vykonať, kým sa dopracuje k rozhodnutiu o veci samej. Vyvoláva otázku alebo logicko-právne zázemie, ktoré sa vyžaduje pred vydaním rozhodnutia ohľadne dôvodnosti vyriešenia alebo zohľadnenia zásadných otázok v oblasti identifikácie, vymedzenia a obmedzenia predmetu procesu. Prejudicialnosť nepredstavuje iba procesný vzťah logicko-chronologickej antecedencie alebo logické kroky, ktorými má sudca vopred dospieť k rozhodnutiu a jeho dynamike v procese, ale je daný právnymi väzbami kde samotné hmotnoprávne ustanovenie zakladá medzi rôznymi skutočnosťami alebo právnymi vzťahmi, ktoré vyžadujú jeho rozhodnutie konzistentným- koherentným spôsobom. Zákonodarca 19. storočia však iste nepracoval s prejudiciálnymi otázkami so zámerom, aby sa dosiahla celková koordinácia činností štátnej správy a súdov. Prejudicialita sa nemusí nutne týkať sudcu odlišného od toho, ktorý vec rozhoduje. Nič nebráni tomu, aby sa pred tým istým súdnym orgánom, dokonca pred tým istým sudcom prebiehali dva súdne procesy, ktoré nevedú k litispendencii alebo kumulácii vecí, zakladajúce prejudicialitu.

2. Princíp právnej istoty a prejudicialita

Súdne rozhodnutie je zásadne limitované v šírke svojich dopadov. Súdny môžu v prípade odlišnosti strán konania v praxi opakovane rozhodovať o rovnakých otázkach. Nemožno ani vylúčiť existenciu vzájomne protichodných rozhodnutí. Ústavné právo na účinnú súdnu ochranu a princíp právnej istoty vylučujú vydanie dvoch súdnych rozhodnutí v tej istej veci, najmä ak si navzájom odporujú. Právo Európskej Únie tiež presadzuje princíp legitímnych očakávaní. Ochrana princípu právnej istoty zahŕňa nemožnosť navracania sa k veciam, ktoré už boli súdom vyriešené. Je tu potreba ukončiť právnu debatu a zamedziť pretrvávaniu konfliktu.

Princíp právnej istoty pochádza už zo starovekého Grécka a Ríma. Gréci používali právnu istotu ako hlavné kritérium spravodlivej legislatívy, ale Rimania ju chápali skôr ako požiadavku súdnej činnosti. Právna istota pochádzala z *res iudicata*. Prejudiciálny charakter rozsudku sa prejavil napr. v tom, že v prípade žaloby na vecné bremeno navrhovateľ nemusel opätovne preukazovať vlastníctvo pozemku, ak bolo ako majetkové právo predmetom rozsudku.

Diskrepancia súdnych rozhodnutí v zhodných resp. obdobných veciach je iste nežiadúcim javom. Civilný sporový poriadok z.č.160/2015 Z. z. v Čl. 2 zakotvuje princíp právnej istoty ako stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít; ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho

spor bude rozhodnutý spravodlivo. Pokiaľ sa vec na základe prihliadnutia na prípadné skutkové a právne okolnosti prípadu rozhodne inak, každý má právo na dôkladné a presvedčivé odôvodnenie tohto odklonu. Inými slovami, princíp predvídateľnosti rozhodovania a rozhodnutia znamená, že účastníci právnych vzťahov môžu legitímne očakávať, že štátne orgány budú v skutkovo a právne porovnateľných prípadoch rozhodovať rovnako. Rešpektovanie tohto princípu podporuje dôveru v právo a súdny systém. Princíp je tiež imanentným vyjadrením ústavného práva na súdnu a inú právnu ochranu (čl.46 Ústavy Slovenskej republiky) a rovnako práva na spravodlivé súdne konanie garantované medzinárodnými dohovormi (Dohovor o základných ľudských právach a slobodách, Rada Európy, Rím, 1950). Obsahovým komponentom princípu právnej istoty je veľmi zjednodušene povedané rovnaká odpoveď na právnu otázku za rovnakého alebo analogického skutkového stavu. Teda na rovnakú otázku dávame rovnakú odpoveď. Z uvedeného zároveň vyplýva, že pokiaľ nie je splnená podmienka existencie rovnakého alebo analogického skutkového stavu, nie je splnený základný predpoklad na to, aby všeobecný súd na účel dodržania princípu právnej istoty a predvídateľnosti súdneho rozhodnutia musel dať na určitú právnu otázku rovnakú odpoveď. Ako sa zvykne hovoriť „ak dvaja robia to isté, nemusí to byť vždy to isté“, čím máme na mysli odlišné okolnosti i zdanlivo podobných prípadov. „Rozdielnosť rozhodovania v zdanlivo identických prípadoch navyše môže mať svoj dôvod a bez poznania konkrétnych skutkových okolností oboch (resp. aj viacerých) porovnávaných prípadov nemožno prijať ani záver, že o identické prípady (skutkovo aj právne) naozaj ide.“(Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 9.2.2018, sp. zn. IV. ÚS 99/2018.).

Princíp právnej istoty a predvídateľnosti súdnych rozhodnutí teda požaduje jednotu v posudzovaní podobných prípadov, prípadne presvedčivé vysvetlenie odchýlenia sa od tejto praxe.

„Na druhej strane je nutné uviesť, že predvídateľnosť práva nemožno vnímať absolútne. Obdobnú vec je možné rozhodnúť aj inak než v predošlých prípadoch. V takom prípade je však súd povinný svoje závery riadne, racionálne a ústavne konformne odôvodniť (čl. 2 ods. 3 CSP), a to takým spôsobom, aby predošlé rozhodnutia neboli ignorované, ale práve naopak, aby sa s nimi súd argumentačne vysporiadal.“⁷ Ústavný súd uvádza, že súd má poznať svoju vlastnú judikatúru, t. j. aj rozhodnutia iných sudcov (resp. senátu) toho istého súdu a túto judikatúru musí zohľadniť bez ohľadu na to, či na ňu samotné strany sporu poukazujú. Naopak, postoj všeobecných súdov vyznačujúci sa odlišnosťou prístupu k prejednávanej veci, ktoré sú v podstate identické, bez toho, aby svoj odklon odôvodnili, je prejavom svojvôle, ktorá odporuje spomínanému základnému princípu materiálneho právneho štátu. (m. m. PL. ÚS 21/00, PL. ÚS 6/04, III. ÚS 328/05). Ústavný súd sa v rámci svojej rozhodovacej činnosti už viackrát vyslovil, že k imanentným znakom právneho štátu patrí neodmysliteľne aj princíp právnej istoty (napr. PL. ÚS 36/95), ktorého súčasťou je tiež požiadavka, aby sa na určitú právne relevantnú otázku pri opakovaní v rovnakých podmienkach dala rovnaká odpoveď (napr. I. ÚS 87/93, PL. ÚS 16/95 a II. ÚS 80/99). Diametrálne odlišná rozhodovacia činnosť všeobecného súdu o tej istej právnej otázke za rovnakej alebo analogickej skutkovej situácie, pokiaľ ju nemožno objektívne a rozumne odôvodniť, je ústavne neudržateľná (m. m. PL. ÚS 21/00, PL. ÚS 6/04, III. ÚS 328/05).

V tomto kontexte i judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva zdôrazňuje, že rozdielna judikatúra v skutkovo rovnakých, prípadne podobných veciach je prirodzenou súčasťou vnútroštátneho súdneho systému (v zásade každého súdneho systému, ktorý nie je založený na precedensoch ako prameňoch práva). K rozdielnej judikatúre prirodzene dochádza aj na

⁷ ČENTÍK, T. Čl. 2 CSP- Princíp právnej istoty. ULPIANUS- interaktívne právnické komentáre [online]. 2019 [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: http://www.ulpianus.sk/csp/?paragraph_id=644_ISSN_2644-528X.

úrovni najvyššej súdnej inštalácie (viď rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva *Beian v. Rumunsko* zo dňa 6. 12. 2007 či *Ryabikh v. Rusko*, No.52854/99, 14 HRCD 455 14).

V rámci posudzovania predbežných otázok platí, že prejudiciálny účinok právoplatnosti skoršieho rozsudku v novom (ďalšom) civilnom konaní s neidentickým predmetom konania (inak by tu bola prekážka *rei iudicatae*) je pre súd záväzný, ak právoplatným rozsudkom už bolo o danej otázke rozhodnuté. Aby však takéto posúdenie bolo záväzné, otázka, ktorá je predbežnou otázkou v novom ďalšom konaní, musela byť v predchádzajúcom súdnom konaní právoplatne skončenom priamym predmetom sporu a musela byť posúdená vo výroku rozsudku. Právne posúdenie predbežnej otázky v odôvodnení rozhodnutia nemôže predurčovať hmotnoprávny stav pre rozhodnutie, ktoré ešte súdom nebolo vydané, pretože by tým dochádzalo k obmedzeniu subjektívneho hmotného práva žalobcu a jeho výkonu. Súd je teda viazaný iba výrokom rozsudku, nie jeho odôvodnením. Pre súd je záväzné posúdenie predbežnej otázky uskutočnené v inom konaní medzi totožnými stranami, ak ide o otázku riešenú vo výroku rozhodnutia, t.j. otázku, ktorá bola predmetom konania, pričom riešenie ostatných otázok, s ktorými sa súd musel v odôvodnení svojho rozhodnutia vysporiadať, nie je pre súd v inej veci záväzné (porovnaj rozsudky Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 26 Cdo 2804/2012 z 12. júna 2014 a sp. zn. 32 Cdo 4004/2014 z 3. decembra 2013).

V súvislosti s prejudicialitou je potrebné princíp právnej istoty rozšíriť i na rozhodnutia mimo sféry civilného procesu. Prejudicialita má svoj pôvod v systéme rozdelenia kompetencií medzi jednotlivé jurisdikčné orgány a iné orgány štátu. Civilný súd si pri riešení prípadu v zásade môže sám posúdiť i otázky nepatriace do sféry jeho právomoci. Procesné kódexy podrobne upravujú viazanosť civilného súdu konkrétnymi rozhodnutiami (§193 CSP) a rozhodnutia na ktoré súd má prihliadať (§194 CSP), pokiaľ si prejudiciálnu otázku neposúdil sám. Existencia odlišného posúdenia otázok, ktoré patria do kompetencie iných orgánom rovnako neprispieva k právnej istote strán konania. Je potrebné brať do úvahy, že ak si civilný súd sám posúdi prejudiciálnu otázku tam, kde mu to zákon umožňuje, to nebráni príslušnému orgánu vydať v tejto veci rozhodnutie vlastné, keďže civilný súd o nej vo výroku rozhodnúť nemôže. A často je v praxi rozhodnutie príslušného orgánu v rozpore s posúdením civilného súdu. Rovnako civilný súd môže posúdiť prejudiciálnu otázku s vedomím, že žiadne rozhodnutie iného orgánu o nej neexistuje, a následne sa zistí, že k jej rozhodnutiu už došlo a možno aj odlišne. A do tretice, ak tu aj rozhodnutie príslušného orgánu je a civilný súd ho rešpektuje, nič nebráni tomu, aby sa prípadne dané rozhodnutie ešte zmenilo, využitím opravných prostriedkov. Všetky uvedené prípady vedú prirodzene k situácii, kde aj samotné strany konania strácajú pocit právnej istoty a dôveru v rozhodnutia štátnych orgánov. V takejto situácii majú možnosť využiť napadnutia takéhoto rozhodnutia civilného súdu žalobou na obnovu konania vychádzajúc z dôvodu objavenia sa nových rozhodnutí. Jednotlivé dôvody žaloby na obnovu konania špecifikujú osobitné prípady rozhodnutí, ktoré prichádzajú do úvahy (rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva, Súdneho dvora Európskej Únie).

V otázke posudzovania rozhodnutí riešiacich rovnakú otázku rozdielne a hľadania medzi nimi riešenia, ktoré má byť vzorom pre budúce rozhodovanie súdov podporila rekodifikácia procesného práva v Slovenskej republike prostredníctvom inštitútu veľkého senátu na dovolacom súde, ako garanta princípu právnej istoty.

Nemožno zabúdať, že princíp právnej istoty je naviazaný na zjednocovanie judikatúry. Judikatúru súdov vnímame i ako prameň práva. V systéme kontinentálneho práva je záväznosť judikatúry obmedzená zákonom určeným rozsahom povinnosti súdov nižšieho stupňa aplikovať určeným spôsobom prijatú judikatúru najvyšších súdnych orgánov. Dokonca ak sa právny predpis aplikuje spolu s judikátmi k nemu vydanými a judikáty sú aplikované podobne ako platné právne normy, v praxi tak často dochádza k väčšiemu faktickému vplyvu a významu súdnych rozhodnutí, aký majú precedensy v angloamerickej právnej kultúre. Hoci

súdne rozhodnutie nie je v ponímaní kontinentálneho práva priamo prameňom práva, minimálne má moc presvedčivého zdôvodnenia pri zhodnej aplikácii a interpretácii právnych noriem.

Prostriedky na zabezpečenie jednotnosti judikatúry sú rôzne, napr. zverejňovanie súdnych rozhodnutí zásadného významu Najvyšším súdom Slovenskej republiky. (napr. § 22 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov). Judikatúru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky je možné vnímať podobne ako precedens v zmysle systému *anglo-amerického práva*. Rozhodnutie má povahu záväznosti pre právnu úvahu súdov nižšieho stupňa pri posudzovaní skutkovo obdobnej veci. Povaha záväznosti sa vzťahuje na rozhodnutie súdov inštančne nižších v tej istej veci a jednak je precedenčná- pre podobné prípady v budúcnosti. Ide vždy o hľadanie postupného zjednocovania názorov a hľadanie najlepšieho interpretačného a aplikačného problému.

Rozhodovacia činnosť veľkého senátu priniesla tiež nové výzvy a nie vždy možno jednoznačne hovoriť o jeho úspešnej zjednocujúcej úlohe. Snáď len poukaz na zaujímavý právny stav, ktorý nastal po vydaní Zjednocujúceho uznesenia sp. zn. 1 VCdo 2/2017, kde súčasne existovali dve protichodné rozhodnutia ohľadne kumulácie dovolacích dôvodov. Účelom ustanovenia §48 ods. 1 CSP je riešiť situáciu, keď senát Najvyššieho súdu SR dospeje k záveru, že je daný dôvod na zmenu (na odklonenie sa od konštantnej línie rozhodovania). Senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý dospeje k tomuto záveru, je povinný postúpiť vec veľkému senátu. *A contrario* účelom tohto ustanovenia rozhodne nie je to, aby bola veľkým senátom posudzovaná správnosť názoru senátu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, podľa ktorého neexistuje dôvod na zmenu doterajších právnych náhľadov a rozhodovacej praxe ustálenej v minulosti prijatím judikátu (alebo stanoviska) publikovaného v Zbierke. Senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý zastáva tento názor, nie je povinný postúpiť vec veľkému senátu.

2.1 Právo hmotné alebo procesné?

Princíp právnej istoty vnímame ako princíp platný v celej šírke systému práva. Nachádzame ho upravený v rôznych právnych normách. Keďže sa sústreďujeme na oblasť civilného procesu, ako bolo uvedené, reflektuje ho i Civilný sporový poriadok. Čo nás zaujalo je právna úprava v § 13 Občanského zákoníka z.č 89/2012 Sb. v Českej republike, ten vymedzuje: „Každý, kto sa domáha právnej ochrany, môže dôvodne očakávať, že jeho právny prípad bude rozhodnutý obdobne ako iný právny prípad, ktorý už bol rozhodnutý a ktorý sa s jeho právnym prípadom zhoduje v podstatných znakoch; ak bol právny prípad rozhodnutý inak, má každý, kto sa domáha právnej ochrany, právo na presvedčivé vysvetlenie dôvodov tejto odchýlky.“ Čo je znenie korešpondujúce s čl.2 základných princípov Civilného sporového poriadku.

Z komentáru k českému Občanskému zákonníku uvádzame: “Ochrana subjektívnych práv rozšírená o princíp bližiaci sa zásade *stare decisis*, reflektuje faktický význam judikatúry pri výklade zákonných ustanovení a neurčitých právnych pojmov. Precedenčný účinok už rozhodnutého právneho prípadu relativizovaný výslovnou stanovenou možnosťou odlišného rozhodnutia v obdobnej veci pri súčasnom splnení podmienky náležitého odôvodnenia odchýlky od praxe.“⁸

Ak uvažujeme o precedense a spomenutej zásade *stare decisis*, tiež nie je vnímaný absolútne a jeho rešpektovanie tiež nie je úplné. „*S precedensom sa spájajú ďalšie pojmy, ktoré pomáhajú k stabilite právneho systému a k jeho prispôbovaniu sa meniacim sa podmienkam. Distinguishing je prípad, keď sudca modifikuje precedens, resp. ho neaplikuje, a to*

⁸ BĚLOHLÁVEK, A. J. - ČERNÝ, F. et al. Nový Občanský Zákoník Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o, 2012. s.18.

na základe objektívnych právnych dôvodov. Táto situácia nastane, keď nie je *precedens* na riešenie daného prípadu adekvátny. Sudca poukáže na najdôležitejšie rozdiely medzi *precedensom* a ním riešenou kauzou, následne môže *precedens* prispôbiť pre daný prípad. *Overruling* je názor sudcu, že pre posudzovaný prípad je *precedens* zastaraný alebo vecne nesprávny a nemožno ho pomocou *distinguishing* zmeniť.⁹ Prispôbí ho na súčasné pomery. Každopádne, zaradenie vymedzenia samotného princípu právnej istoty v hmotnoprávnej norme a to dokonca práva súkromného, je podľa nášho názoru nie celkom šťastným riešením.

Ale vráťme sa k skúmanej právnej povahe samotnej prejudiciálnej otázky. Máme za to, že prejudiciálna otázka je striktne povahy procesnej, nakoľko jej účinky ovplyvňujú priamo ďalší priebeh a dynamiku civilného procesu (prerušenie konania) a bránia rozhodnutiu vo veci. Prejudicialita sa týka fenoménu spájania procesov, keď rozhodnutie jedného z nich je logickým právnym základom potrebným na riešenie druhého (pozitívny účinok *res iudicata*). Prejudiciálne otázky majú hmotnoprávny základ, ktorý je jasným odrazom vzájomného vzťahu, ktorý existuje medzi rôznymi subjektmi, inštitúciami, vzťahmi alebo právnymi situáciami z rôznych oblastí, do ktorých je právny systém rozdelený. Je teda i fenoménom extra- procesným. Je daná skutočnosťou existencie vzťahov medzi rôznymi subjektmi, právami, situáciami a vzťahmi upravených hmotnoprávnymi predpismi, ktoré nájdú svoje vysvetlenie v štruktúre hmotnoprávných noriem, ktoré pri regulovaní určitých právnych následkov berú ako *de facto* predpoklad, zase existenciu alebo neexistenciu iných vzťahov alebo právnych následkov. Predstavujú spojenie závislosť, podriadenosť alebo podmienenie medzi vecnými faktami, ktoré nadobúdajú procesný význam, keď sa uvedené skutočnosti alebo fakty spochybnia v rámci procesného postupu, čo spôsobí významné dôsledky na procesnej úrovni. Prejudicialnosť nepredstavuje iba procesný vzťah logicko-chronologickej antecedencie alebo logické kroky, ktorými má sudca vopred dospieť k rozhodnutiu a jeho dynamike v procese, ale je daný právnymi väzbami kde samotné hmotnoprávne ustanovenie zakladá medzi rôznymi skutočnosťami alebo právnymi vzťahmi, ktoré vyžadujú jeho rozhodnutie konzistentným- koherentným spôsobom.

V kontexte civilného procesu existencia spojitosti medzi prejudicialitou alebo podmienenosť medzi hmotnoprávnymi skutočnosťami znamená nevyhnutný imperatív, ktorý je spôsobený samotnou právno-materiálnou povahou. Tento vzťah podmienenosti vyvoláva potrebu, aby vydané rozsudky v konaní pred súdom zodpovedali kritériu koherencie, čím sa vyhýbame vyhláseniam rozporuplných rozhodnutí. Na tento účel musí procesný poriadok mať vhodné prostriedky alebo procesné mechanizmy s cieľom zachovať súdržnosť súdnych rozhodnutí, ktoré spájajú rôzne záujmy a hodnoty, ako je potreba rýchlosti konania, právo na obhajobu strán, súdna nezávislosť. Bez nadsádzky možno povedať, že efektívnosť a súdržnosť hmotného a procesného systému ako celku bude vo väčšej alebo menšej miere závisieť od spôsobu, ako právny poriadok rieši tento inštitút. Treba podotknúť, že pri prejudicialite komunitárnej (obrátenie sa s prejudiciálnou otázkou na Súdny dvor Európskej Únie) a ústavnej (civilný súd iniciuje konanie o súlade právneho predpisu s ústavou na ústavnom súde) rozpor medzi rozhodnutiami nehrozí. Chýba tu i logicko-právny nexus, ako jeden z podstatných faktorov predbežných otázok, preto sa domnievame, že práve tu ide o prejudicialitu osobitného typu.

Podľa nášho názoru to, čo vnáša prejudiciálnu otázku do konania, pochádza zo situácie v hmotnom práve, ktorá nás zaväzuje vydávať vyjadrenie, ktoré je súčasťou predmetu konania.

⁹ FABRY, B. - KASINEC, R.- TURČAN, M.. Teória práva- Druhé prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. s.128.

Záver

Vyššie uvedené teoretické a praktické východiská možno zhrnúť nasledujúcim spôsobom. Prejudicialita sama o sebe je zložitým komplexným pojmom prelínajúcim sa s právomocou štátnych orgánov, vzťahmi medzi jednotlivými právnymi odvetviami. Vo vnútri samotného civilného procesu je potrebné vnímať ju v kontexte konfigurácie a integrácie predmetu procesu a rôznorodosti posudzovaných otázok a rozhodnutí, ktoré sa v priebehu civilného konania uskutočňujú. Je logicko-právnym zázemím, ktoré sa vyžaduje pred vydaním rozhodnutia ohľadne dôvodnosti vyriešenia alebo zohľadnenia zásadných otázok v oblasti identifikácie, vymedzenia a obmedzenia predmetu procesu.

Správna právna úprava inštitútu prejudiciality a jej správna aplikácia súdmi by mala prispievať k realizácii a presadeniu základných princípov, najmä princípu právnej istoty. Vychádzame z premisy, že otázka, ktorá sa vyrieši s účinkami *res iudicata*, viaže súdny tribunál v neskôr prebiehajúcim konaní, keď sa v tomto následnom konaní objaví ako logický predchodca toho, čo je jeho predmetom, za predpokladu, že účastníci oboch procesov sú rovnakí alebo *res iudicata* sa na ne rozširuje zákonným ustanovením. V niektorých krajinách je takéto pravidlo zakotvené i priamo v procesných normách (napr. ustanovenie čl. 222.4 LEC španielskeho procesného kódexu- Ley de Enjuiciamiento Civil 1/2000). Bolo by vhodné zakotviť takéto znenie i do civilných kódexov u nás, či už pri ustanoveniach upravujúcich prejudicialitu, alebo v rámci úpravy záväznosti rozhodnutia, prekážky *res iudicata* či zákazu *ne bis in idem* (v slovenskom Civilnom sporovom poriadku by to mohlo byť v rámci napr. § 230 „Ak sa o veci právoplatne rozhodlo, nemôže sa prejednávať a rozhodovať znova“. Bez fungovania tejto zásady, by dochádzalo k vydávaniu rozhodnutí, ktoré by riešili jednu právnu otázku viackrát a to dokonca i protichodne, čo je v rozpore s princípom právnej istoty. Druhým rozmerom je kontakt činnosti civilného súdu, ktoré si riešia ako otázky prejudiciálne otázky spadajúce do kompetencie iných štátnych orgánov (v zásade najčastejšie správnych orgánov), kde rovnako môže dôjsť k diskrepancii rozhodnutí, čo rovnako princíp právnej istoty nepodporuje. Za súčasť princípu právnej istoty je potrebné považovať i rešpektovanie prekážky *res iudicata* a to i vtedy, ak súd posudzuje otázku už v inom konaní právoplatne rozhodnutú ako otázku prejudiciálnu.

Literatúra

1. BĚLOHLÁVEK, A. J. - ČERNÝ, F. et al. Nový Občanský Zákoník Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o, 2012. 829 s. ISBN 978-80-7380-413-8.
2. ČENTÍK, T. Čl. 2 CSP- Princíp právnej istoty. ULPIANUS- interaktívne právnické komentáre [online]. 2019 [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: http://www.ulpianus.sk/csp/?paragraph_id=644 ISSN 2644-528X.
3. FABRY, B. - KASINEC, R. - TURČAN, M. Teória práva- Druhé prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. 321 s. ISBN 978-80-571-0127-7.
4. HARVÁNEK, J. Principy v právu. In: MACHALOVÁ, T. (eds.). Aktuální otázky metodologie právního myšlení. Praha: Leges, 2014. 336 s. ISBN 978-80-7502-060-4.
5. HURTADO REYES, M. *Estudios de Derecho Procesal Civil*. Lima: Editorial Idemsa. 2.vyd. 2014. 925 s. ISBN 9786124037856.
6. KUBEŠ, V. „Přirozené zásady právní“ a „dobré mravy“ v obecném zákoníku občanském. Praha: S.n., 1934. s. 16 an.
7. NIEVA-FENOLL, J. *Los problemas de la oralidad*. In: Justicia: Revista de derecho procesal. Madrid: Editorial. Bosch. ISSN 0211-7754, č. 1-2, 2007. s.101-130.

8. STAVINHOVÁ, J.- HLAVSA, P. Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Masarykova Univerzita, 2003.600 s. ISBN 9788072391554.
9. TELEČ, I. Právní principy a některé jiné věci. In: Právník. ISSN 0231-6625, 2002, roč. 141, č. 6, s. 621-633.

PRINCÍP PRÁVNEJ ISTOTY A ÚLOHA NAJVVYŠŠIEHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY PRI JEHO POSILŇOVANÍ

JUDr. Ján Šikuta, PhD.

Najvyšší súd Slovenskej republiky
jan.sikuta@nsud.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-04>

Abstrakt

Autor v príspevku ponúka náhľad Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu Slovenskej republiky na uplatňovanie princípu právnej istoty cestou zjednocovania rozhodovacej činnosti súdov. Zaoberá sa procesnými a mimoprocenými nástrojmi zjednocovania Najvyšším súdom Slovenskej republiky, ale aj jeho praktickými aspektmi v podobe zverejňovania rozhodnutí najvyššieho súdu, činnosťou analytickej jednotky a zjednocovacími senátmi. V závere analyzuje pôsobnosť veľkého senátu najvyššieho súdu vo svetle jeho posledných rozhodnutí.

Abstract

In the contribution the author presents the views of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of the Slovak Republic on the application of the principle of legal certainty through case law unification. He deals with procedural and non-procedural instruments of unification of the Supreme Court of the Slovak Republic and practical aspects thereof such as publication of its decisions, activities of its analytical unit and unification panels. The agency of the Grand Panel of the Supreme Court in the light of its latest decisions is analysed at the end of the contribution.

Kľúčové slová: princípu právnej istoty, zjednocovanie rozhodovacej činnosti, judikatúra, veľký senát najvyššieho súdu

Key words: Legal Certainty Principle, Case Law Unification, Case Law, Grand Panel of Supreme Court

Úvod

Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva úzko súvisí s rozhodovacou činnosťou súdov, Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „najvyšší súd“) nevynímajúc. Už pred vyše dvoma desaťročiami, kedy začali práce na rekodifikácii súkromného práva, bolo zrejmé, že Občiansky zákonník a jeho príliš zovšeobecňujúca úprava neponúka uspokojivé riešenia pre komplikované situácie súčasného sveta. Kvalitná a súdržná úprava občianskeho práva obsiahnutá primárne v jednom súkromnoprávnom kódexe a v čo najmenšom počte osobitných zákonov je pritom predpokladom pre hladkú aplikáciu práva a predvídateľnosť súdnych rozhodnutí. Práve tá vloží do rúk sudcov užitočný nástroj pri ich rozhodovacej činnosti a prinesie posilnenie právnej istoty, ktorá je tak potrebným elementom dobre fungujúceho právneho štátu. Sudcovská tvorba práva má nezastupiteľné miesto pri vyplňaní medzier

v právnej úprave, ale jednoznačné, jasné a prehľadné pravidlá obsiahnuté v zákonoch bezpečnejšie prinesú želaný výsledok, ktorým je jednotná rozhodovacia činnosť súdov.¹

1. Európsky súd pre ľudské práva k princípu právnej istoty

S právom vykonávať súdnu moc neoddeliteľne súvisí právo (a povinnosť) interpretovať právnu normu a určitým spôsobom právo dotvárať. Obsahom princípu právneho štátu je vytvorenie istoty, že na určitú právne relevantnú otázku sa pri opakovaní v rovnakých podmienkach dáva rovnaká odpoveď.² Takýto stav však nie je možné dosiahnuť bezvýnimočne, čo ako špecifikum výkonu súdnej moci akceptuje aj Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) vo svojich rozhodnutiach. Podľa neho rozdiely v súdnych rozhodnutiach sú prirodzene obsiahnuté v každom súdnom systéme, ktorý je založený na existencii viacerých nižších súdov s obmedzenou pôsobnosťou (Zielinski, Pradal, Gonzales a ďalší v. Francúzsko). Zároveň však zdôrazňuje, že je v rozpore s princípom právnej istoty, keď najvyšší súd ako zjednocovateľ rozdielnych právnych názorov je sám zdrojom hlbokých a trvalých inkonzistencií (m. m. Beian v. Rumunsko, Baranowski v. Poľsko).³ Kritériá, ktorými sa ESLP riadi pri posudzovaní toho, či sú protirečivé rozhodnutia rôznych vnútroštátnych súdov rozhodujúcich v poslednom stupni v rozpore s požiadavkami článku 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), spočívajú v určení, či v judikatúre existujú hlboké a pretrvávajúce rozpory, či vnútroštátne právo upravuje mechanizmus na odstránenie nesúladow, či tento mechanizmus bol využitý a ak áno, s akým výsledkom.⁴ Je dôležité poznamenať, že princíp právnej istoty zabezpečuje *inter alia* úroveň stability v právnych situáciách a dodáva verejnosti dôveru v súdy. Pretrvávajúce rozporuplné súdnej praxe môže na druhej strane vytvoriť stav právnej neistoty, ktorý prispieva k zníženiu dôvery verejnosti v súdny systém. Táto dôvera je pritom zjavne jedným zo základných prvkov štátu založeného na vláde práva.⁵

Na druhej strane nie je úlohou ESLP zaoberať sa faktickými ani právnymi chybami, ktorých sa dopustil vnútroštátny súd, s výnimkou prípadov zásahu do práv a slobôd chránených Dohovorom.⁶ Obdobne, nie je jeho úlohou, s výnimkou zrejmej svojvôle, porovnávať rôzne rozhodnutia vnútroštátnych súdov, a to ani v podobajúcich sa konaniach, pretože nezávislosť týchto súdov je treba rešpektovať.⁷ Požiadavky na právnu istotu a ochranu legitímnej dôvery verejnosti však netvoria právo na konzistentnosť judikatúry.⁸ Vývoj

¹ Porov. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Podstata a hlavné ciele rekodifikačných prác. (citované dňa 02. 04. 2022). Dostupné na internete: <<https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Rekodifikacia-OZ/Uvod.aspx>>.

² Uznesenie ústavného súdu z 23. septembra 1993 sp. zn. I. ÚS 87/93

³ MORAVČÍKOVÁ, A. Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2016, roč. XXII, č. 11, s. 26.

⁴ Pozri rozsudok ESLP z 2. júla 2009 vo veci Jordan Jordanov a ostatní proti Bulharsku, sťažnosť č. 23530/02, ods. 49-50; rozsudok ESLP zo 6. decembra 2007 vo veci Beian proti Rumunsku (č. 1), sťažnosť č. 30658/05, ods. 34-40; rozsudok ESLP z 27. januára 2009 vo veci Štefan a Štef proti Rumunsku, sťažnosť č. 24428/03 a 26977/03, ods. 33-36; rozsudok ESLP z 2. decembra 2008 vo veci Schwarzkopf a Taussik proti Českej republike, sťažnosť č. 42162/02; rozsudok ESLP z 24. marca 2019 vo veci Tudor proti Rumunsku, sťažnosť č. 21911/03, ods. 31 a rozsudok ESLP z 2. novembra 2010 vo veci Štefánica a ostatní proti Rumunsku, sťažnosť č. 38155/02, ods. 36.

⁵ Pozri rozsudok ESLP z 1. decembra 2005 vo veci Padurararu proti Rumunsku, sťažnosť č. 63252/00, ods. 98; rozsudok ESLP z 1. decembra 2009 vo veci Vinčić a ostatní proti Srbsku, sťažnosť č. 44698/06, ods. 56 a rozsudok ESLP z 2. novembra 2009 vo veci Štefánica a ostatní proti Rumunsku, sťažnosť č. 38155/02, ods. 38.

⁶ Pozri rozsudok Veľkej komory ESLP z 21. januára 1999 vo veci García Ruiz proti Španielsku, sťažnosť č. 30544/96, ods. 28.

⁷ Pozri rozsudok ESLP z 24. júna 2008 vo veci Ādamsons v. Latvia, sťažnosť č. 3669/03, ods. 118.

⁸ Pozri rozsudok ESLP z 18. decembra 2008 vo veci Unédic proti Francúzsku, sťažnosť č. 20153/04, ods. 74.

judikatúry ako taký nie je v rozpore s riadnym výkonom spravodlivosti, keďže bez dynamického a evolutívneho prístupu by vznikalo riziko zamedzenia reformám a zlepšeniam.⁹

2. Ústavný súd Slovenskej republiky k princípu právnej istoty

Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) je pomerne opatrný vo vzťahu k otázkam zjednocovania názorov jednotlivých senátov najvyššieho súdu. Vo svojej rozhodovacej činnosti poukazuje na to, že z ústavnej kompetencie súdov interpretovať a aplikovať zákony vyplýva aj ich oprávnenie dopĺňať a rozvíjať existujúcu judikatúru týkajúcu sa relevantných právnych otázok v prerokovaných veciach. Prípadné odchylenie sa súdu od existujúcej skoršej judikatúry v konkrétnom prípade by mohlo predstavovať zásah do základných práv a slobôd účastníka konania len za predpokladu, že by bolo dôsledkom arbitrárnosti alebo zjavnej neodôvodnenosti súdneho rozhodnutia v prerokovávanej veci. Ak iný senát najvyššieho súdu má iný právny názor, potom ústavnému súdu neprislúcha zjednocovať *in abstracto* judikatúru všeobecných súdov a suplovať tak právomoc, ktorá podľa § 8 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o súdoch“) je zverená práve najvyššiemu súdu.¹⁰ Ústavný súd konštantne poukazuje na to, že právny poriadok Slovenskej republiky upravuje mechanizmus zabezpečujúci koherentnosť judikatúry v § 22 zákona o súdoch.^{11 12}

K záväznosti judikatúry najvyššieho súdu ústavný súd uvádza, že rozhodnutia všeobecných súdov vo veci samej nezaväzujú ostatných sudcov rozhodnúť analogicky v podobných prípadoch. Avšak taká situácia, v ktorej súdy v druhovo rovnakej veci rozhodujú protichodným spôsobom, podkopáva efektivitu fungovania systému spravodlivosti a neguje jeho elementárny princíp a základný predpoklad, ktorým je požiadavka, aby sa o rovnakých veciach rozhodovalo rovnakým spôsobom.¹³ Aj keď právne závery všeobecných súdov obsiahnuté v rozhodnutiach vo veci samej nemajú charakter precedensu, ktorý by ostatných sudcov rozhodujúcich v obdobných veciach zaväzoval rozhodnúť identicky, protichodné právne závery vyslovené v analogických prípadoch neprispievajú k naplneniu hlavného účelu princípu právnej istoty, ani k dôvere v spravodlivé súdne konanie.¹⁴ Podľa ústavného súdu tak diametrálne odlišná rozhodovacia činnosť všeobecného súdu o tej istej právnej otázke za rovnakej alebo analogickej skutkovej situácie, pokiaľ ju nemožno objektívne a rozumne odôvodniť, je ústavne neudržateľná.^{15 16}

Ústavný súd v tejto súvislosti poukazuje na skutočnosť, že ak bola určitá právna otázka alebo jej riešenie predmetom zovšeobecnenia, výsledok ktorého bol publikovaný v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky (ďalej len „Zbierka“) ako judikát alebo stanovisko najvyššieho súdu, princípy materiálneho právneho štátu od všeobecných súdov a ich sudcov vyžadujú, aby súdy v ďalšom konaní o obdobných (skutkovo a právne, resp. druhovo) veciach rozhodovali v súlade s takto zovšeobecneným právnym

⁹ Pozri rozsudok ESEP z 14. januára 2010 vo veci Atanasovski v. „Bývalá juhoslovanská republika Macedónsko“, sťažnosť č. 36815/03, ods. 38.

¹⁰ Nález ústavného súdu zo dňa 30. januára 2013 sp. zn. III. ÚS 551/2012-32

¹¹ Uznesenie ústavného súdu z 21. septembra 2010 sp. zn. IV. ÚS 342/2010 a nález ústavného súdu zo 16. septembra 201 sp. zn. IV. ÚS 209/2010

¹² MORAVČÍKOVÁ, A. Postavenie a povaha judikatúry v novej procesnej právnej úprave. In Právny obzor. ISSN 0032-6984, 2016, roč. 99, č. 4, s. 262.

¹³ Nález ústavného súdu zo 14. septembra 2006 sp. zn. IV. ÚS 49/06

¹⁴ Nález ústavného súdu sp. zn. IV. ÚS 300/06

¹⁵ Nález ústavného súdu z 15. novembra 2000 sp. zn. PL. ÚS 21/00, nález ústavného súdu z 19. októbra 2005 sp. zn. PL. ÚS 6/04, nález ústavného súdu z 29. marca 2006 sp. zn. III. ÚS 328/05

¹⁶ MORAVČÍKOVÁ, A. Postavenie a povaha judikatúry v novej procesnej právnej úprave. In Právny obzor. ISSN 0032-6984, 2016, roč. 99, č. 4, s. 269.

názorom. Všeobecný (aj najvyšší) súd, pokiaľ sú pre to dané dôvody, sa od neho môže vo svojom ďalšom rozhodovaní odchýliť, nesmie však pritom postupovať spôsobom, ktorý by znamenal svojvôľu. Svoje odchýlenie sa od judikátu alebo stanoviska musí súd v takom prípade náležite odôvodniť tak, že predovšetkým poukáže na svoju predchádzajúcu rozhodovacia prax a následne podrobne odôvodní, prečo starý spôsob rozhodovania už nie je vhodný.¹⁷

Ústavný súd sa vo svojich nedávnych rozhodnutiach intenzívne zapojil aj do vymedzovania pôsobnosti veľkého senátu najvyššieho súdu. V náleze z 30. marca 2021 sp. zn. III. ÚS 46/2020 zrušil publikované uznesenie najvyššieho súdu zo 14. júna 2018 sp. zn. 7 Cdo 169/2016 (R 75/2019), pričom jediným dôvodom kasačného výroku bola skutočnosť, že trojčlenný senát najvyššieho súdu pri odklone od skoršieho rozhodnutia iného senátu najvyššieho súdu nepostúpil vec veľkému senátu najvyššieho súdu a o dovolaní rozhodol sám. Konštatoval porušenie základného práva na súdnu ochranu a zdôraznil, že k zjednoteniu judikatúry nedošlo ústavne konformným spôsobom.¹⁸

V tejto súvislosti je potrebné poukázať aj na nález ústavného súdu z 20. októbra 2021 sp. zn. I. ÚS 189/2021, ktorým bolo zrušené uznesenie veľkého senátu občianskoprávneho kolégia najvyššieho súdu z 28. apríla 2020 sp. zn. 1 VCdo 3/2019¹⁹. Ústavný súd konštatoval, že veľký senát najvyššieho súdu vrátením veci trojčlennému senátu najvyššieho súdu v prípade existencie nejednotnej rozhodovacej praxe najvyššieho súdu ohľadom konkrétnej právnej otázky porušil základné právo sťažovateľa na súdnu ochranu, a aj jeho základné právo na zákonného sudcu. Za daných okolností mal veľký senát v postúpenej veci sám rozhodnúť. Reštriktívny výklad ustanovenia § 48 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej len „Civilný sporový poriadok“), ktorý by vylúčil dovolania prípustné podľa § 421 ods. 1 písm. c) Civilného sporového poriadku z pôsobnosti veľkého senátu najvyššieho súdu, odmietol ako ústavne neakceptovateľný. V danom prípade, keď na určitú právnu otázku (pri absencii zjednotenia v Zbierke) navyše existovalo niekoľko vzájomne si odporujúcich rozhodnutí najvyššieho súdu, by namietaný postup veľkého senátu paradoxne viedol k prehĺbeniu právnej neistoty. Objektívne totiž nemožno očakávať, že ak veľký senát odmietne sám o dovolaní precedenčne rozhodnúť a odkáže trojčlenný senát na priklonenie sa k niektorému z viacerých názorových prúdov, bude to viesť k stabilizácii judikatúry. Takéto rozhodnutie by, práve naopak, iba prehĺbilo názorový rozkol a viedlo by k neželaným následkom.²⁰

3. Nástroje zjednocovania judikatúry najvyšším súdom

Judikatúra nevyhnutne súvisí s pojmom sudcovská tvorba práva a je vždy výsledkom výkladu právnej normy v prípadoch, kedy táto nedáva jednoznačnú odpoveď na riešenie situácie položenej pred sudcu. Friedrich Carl von Savigny už pred 200 rokmi formuloval základné princípy interpretácie práva, podľa ktorých má sudca rozhodovať podľa znenia

¹⁷ Nález ústavného súdu z 13. septembra 2016 sp. zn. III. ÚS 190/2016

¹⁸ SEDLAČKO, F. Ústavný súd zaobľúje hrany veľkého senátu. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, roč. XXVII, č. 12, s. 6.

¹⁹ Podstata citovaného rozhodnutia spočívala v tom, že v prípade nejednotnej rozhodovacej praxe ohľadom konkrétnej právnej otázky, reprezentovanej viacerými vzájomne si odporujúcimi rozhodnutiami dovolacieho súdu, sa má konajúci senát najvyššieho súdu jednoducho prikloniť k niektorému názorovému prúdu. Má teda o dovolaní sám rozhodnúť bez toho, aby vec postúpil veľkému senátu príslušného kolégia najvyššieho súdu. To neplatí, ak je sporná právna otázka zodpovedaná v judikatúre uverejnenej v Zbierke alebo v rozhodnutí veľkého senátu, ktoré predstavujú ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu.

²⁰ SEDLAČKO, F. Ústavný súd zaobľúje hrany veľkého senátu. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, roč. XXVII, č. 12, s. 6-7.

zákona, dbať na systematickú súvislosť, na ktorej zákon stojí, nasledovať cieľ regulácie, ktorý mal zákonodarca pred očami a riadiť sa zmyslom, ktorý má zákon v súčasnosti. Správna interpretácia normy najvyšším súdom má v konečnom dôsledku priniesť okrem dobrého rozhodnutia v aktuálne prejednávanej veci aj inšpiráciu a návod pre postup súdov nižšieho stupňa, zosúladenie rozdielnych postupov a výklad zákona pre prípad, že absentuje jeho jednoznačnosť. Sudcovi tak popri zákonodarcovi musíme priznať tvorivú a normatívnu schopnosť v oblasti práva.²¹ Napokon, v praxi možno badať aj ovplyvňovanie legislatívy judikatúrou v prípadoch prevzatia názorov vyjadrených v judikatúre zákonodarcom, alebo naopak zmien právnej úpravy v reakcii na nestotožnenie sa zákonodarcu s vývojom judikatúry.²²

Nezastupiteľnú úlohu pri zjednocovaní rozhodovacej činnosti súdov má práve najvyšší súd, ktorý je vybavený širokým diapazónom nástrojov sledujúcich tento účel. Môžeme ich rozčleniť na procesné a mimoprocessné. K tým procesným patrí vlastná rozhodovacia činnosť najvyššieho súdu v konkrétnych prípadoch, ktorou najvyšší súd dbá o jednotný výklad a jednotné používanie zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov. Hoci nemajú všeobecnú záväznosť, súdom nižších inštancií poskytujú argumentačnú podporu v zhodných alebo obdobných prípadoch. K procesným nástrojom zjednocovania rozhodovacej činnosti možno zaradiť aj rozhodnutia veľkého senátu najvyššieho súdu (ktorému sa budeme venovať v ďalšej časti tohto príspevku).²³

Mimoprocessnými nástrojmi zjednocovania sú predovšetkým stanoviská pléna alebo kolégia najvyššieho súdu k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov. Ide o abstraktné výkladové stanoviská, ktorých obsahom je zhodnotenie aplikácie právnej normy pred súdmi a názory zjednocujúceho súdu na túto interpretáciu. Ďalším mimoprocessným nástrojom je zverejňovanie právoplatných súdnych rozhodnutí zásadného významu v Zbierke. Ide o rozhodnutia najvyššieho súdu, ale aj súdov nižšieho stupňa, ktoré prešli osobitným procesným postupom, boli odsúhlasené príslušným kolégiom, pripomienkované predpokladaným spôsobom, a sú tak považované za súčasť ustálenej judikatúry v obdobných veciach. Rozhodnutia uverejnené v Zbierke síce nemajú vyššiu formálnu záväznosť ako tzv. nepublikované rozhodnutia, ale ich materiálna záväznosť je vzhľadom na proces ich schvaľovania vyššia.²⁴ Od účinnosti nových procesnoprávných kódexov ich význam ešte vzrástol, a to vzhľadom na ustanovenie § 421 Civilného sporového poriadku, v zmysle ktorého rozpor s judikatúrou zakladá možnosť dovolacieho prieskumu, ale aj ustanovenie § 393 spomínaného predpisu, ktoré ukladá povinnosť odvolacieho súdu dôkladne odôvodniť odklon od ustálenej rozhodovacej praxe najvyššieho súdu. Tu je však potrebné podotknúť, že ustálenou rozhodovacou praxou najvyššieho súdu na účely predmetných ustanovení sa rozumejú nielen stanoviská alebo rozhodnutia najvyššieho súdu, ktoré sú (ako judikáty) publikované v Zbierke, ale do tohto pojmu možno zaradiť aj prax vyjadrenú opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu, alebo dokonca aj v jednotlivom, dosiaľ nepublikovanom rozhodnutí, pokiaľ niektoré neskôr vydané (nepublikované) rozhodnutia najvyššieho súdu názory obsiahnuté v skoršom rozhodnutí nespochybnili, prípadne tieto názory akceptovali a z hľadiska vecného na ne nadviazali.²⁵

²¹ MORAVČÍKOVÁ, A. Postavenie a povaha judikatúry v novej procesnej právnej úprave. In Právny obzor. ISSN 0032-6984, 2016, roč. 99, č. 4, s. 259-260.

²² Tamže, s. 263.

²³ MATEJOVÁ, J. Zmysel ďalšej existencie zjednocujúcich stanovísk a všeobecne k nástrojom zjednocovania judikatúry. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2020, roč. XXVI, č. 6, s. 29-36.

²⁴ Tamže.

²⁵ Uznesenie najvyššieho súdu z 24. januára 2018 sp. zn. 6 Cdo 29/2017 publikované v Zbierke ako judikát R 71/2018

4. Praktické aspekty zjednocovania judikatúry najvyšším súdom

Významný dosah názorov najvyššieho súdu na rozhodovanie všeobecných súdov tak prirodzene kladie zvýšené nároky na prácu s jeho rozhodovacou činnosťou, z ktorej vyvstáva potreba dostupnosti, a čo najvyššej užívateľskej pohodlnosti platforiem, na ktorých sú jeho rozhodnutia prístupné. Okrem zverejňovania rozhodnutí najvyššieho súdu na stránke Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ako aj publikácie rozhodnutí zásadného významu v Zbierke (ktorá nepochybne zvyšuje pravdepodobnosť, že sa prijaté rozhodnutia rozšíria do povedomia odbornej verejnosti), nemožno opomenúť aj nedávnu inováciu webovej stránky najvyššieho súdu, a to najmä v časti vyhľadávania rozhodnutí. Na aktuálnej stránke je možné v rozhodnutiach vyhľadávať podľa viacerých kritérií – o. i. aj podľa dátumu vydania rozhodnutia, resp. dátumového rozhrania, podľa príslušného kolégia, spisovej značky, či ECLI ako identifikátora, ktorý umožňuje spojiť príslušné rozhodnutie cez prístup k databázam jednotlivých súdov. Samozrejmosťou je fulltextové vyhľadávanie v obsahu rozhodnutia, ktoré podstatným spôsobom zvyšuje relevantnosť ponúknutého výstupu. Vychádzali sme tiež zo skúsenosti z pôvodnej stránky a na pozadí sú tak prioritované vyhľadávacie preferencie verejnosti (slovné spojenia). Databáza rozhodnutí sa neustále rozširuje o aktuálne, ale aj staršie rozhodnutia. Jednoznačne je dnes možné veľmi jednoducho a pohodlne nájsť všetky rozhodnutia veľkých senátov. Zverejňovanie súdnych rozhodnutí v súčasnej dobe vychádza z rozhodnutí existujúcich v elektronickej podobe, najmä v programe súdny register. Nedokonalosť systému mohla v minulosti spôsobiť, že sa určité súdne rozhodnutia nezverejnili, na odstránení čoho neustále pracujeme a rozhodnutia vyhľadávame a zverejňujeme. Napríklad realizujeme projekt digitalizácie historických rozhodnutí najvyššieho súdu (t. j. existujúcich v papierovej podobe). Naším cieľom je v čo najkratšej dobe zverejniť všetky existujúce rozhodnutia najvyššieho súdu takým spôsobom, aby sa s nimi mohla verejnosť jednoducho oboznámiť. Nezanedbateľnou skutočnosťou je vyššia rýchlosť zobrazovania na webovej stránke, čo v konečnom dôsledku znamená jednoduchšiu prácu s rozhodnutiami najvyššieho súdu.²⁶

Je potrebné spomenúť, že najvyšší súd si koncom roka 2020 prešiel náročným obdobím, a to najmä z hľadiska jeho personálneho obsadenia. V dôsledku hromadného odvolania veľkého počtu sudcov najvyššieho súdu z dôvodu dosiahnutia veku 65 rokov, ktoré sa dotklo predovšetkým stavu na jeho občianskoprávnom kolégiu, bola situácia skutočne havarijná. Z pôvodných 24 sudcov občianskoprávneho kolégia na ňom zostala menej ako polovica (11 sudcov). Namiesto venovania času a energie na zabezpečovanie tak dôležitej úlohy najvyššieho súdu, ktorou je zjednocovanie rozhodovacej činnosti, bolo potrebné inštitúciu personálne zastabilizovať a zabezpečiť jej opätovné bezproblémové fungovanie.

S cieľom prispievať k zjednocovaniu rozhodovacej činnosti v rámci najvyššieho súdu bolo v roku 2017 vytvorené Oddelenie dokumentácie, analytiky a komparistiky (ďalej len „ODAK“). V rámci dokumentačnej činnosti je hlavnou náplňou ODAK-u vytvárať databázu rozhodovacej činnosti najvyššieho súdu a v súvislosti s ňou sledovať rozhodovaciu činnosť jednotlivých senátov a upozorňovať na prípadnú rozdielnu rozhodovaciu prax. Analytici na základe požiadaviek od sudcov a asistentov sudcov vytvárajú rešerše zamerané na určitú právnu otázku. Rešerše pozostávajú z prehľadu judikatúry, ktorá sa danou právnou otázkou zaoberá, pričom tak napomáhajú odstraňovať nejednotnosť rozhodovacej činnosti. Obdobné analytické jednotky majú na najvyšších súdoch mnohých krajín svoju dlhoročnú tradíciu, na iných sa len rozvíjajú a hľadajú si v rámci zjednocovacej činnosti svoje pevné a nezastupiteľné miesto. Po niekoľkoročnom pôsobení ODAK-u na najvyššom súde možno

²⁶ MORAVČÍKOVÁ, A. Ad.: (Ne)Zverejňovanie rozhodnutí veľkého senátu. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2021, roč. XXVII, č. 9, s. 6

konštatovať, že zohráva významnú úlohu pri odstraňovaní rozdielnosti rozhodovania a ním vypracované rešerše poskytujú kvalitný podklad pre rozhodovaciu činnosť sudcov najvyššieho súdu a zjednodušujú ich prácu.

Novinkou, ktorá bola na najvyššom súde zavedená do praxe tento mesiac (Pozn.: jún 2022), sú zjednocovacie senáty, ktoré pôsobia na občianskoprávnom a obchodnoprávnom kolégiu. Sú trojčlenné a okrem vlastnej rozhodovacej činnosti sa budú na požiadanie veľkého senátu podieľať na vypracovaní podkladov a vyjadrení k problematike prejednávanej veľkým senátom daného kolégia. Ich úlohou bude sústreďovať, evidovať a na požiadanie členom kolégia odovzdávať poznatky o výklade a používaní zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov z rozhodovacej činnosti najvyššieho súdu, ústavného súdu a ďalších súdov Slovenskej republiky, o rozhodovacej činnosti ESLP, Súdneho dvora Európskej únie a o názoroch na výklad a používanie zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vyjadrených v odbornej literatúre. Zjednocovacie senáty budú pravidelne sledovať a priebežne vyhodnocovať rozhodovanie senátov kolégia a na podklade získaných poznatkov upozorňovať predsedu kolégia na prípady, v ktorých došlo k rozdielnemu výkladu zákona alebo iných všeobecne záväzných právnych predpisov v rozhodnutiach senátov kolégia a súdov Slovenskej republiky, a rovnako ho upozorňovať na otázky, ktoré vyžadujú zjednotenie výkladu a môžu sa týkať viacerých kolégií, prípadne na otázky, ktoré sú medzi kolégiami sporné. Predsedovi kolégia budú ďalej navrhovať opatrenia minimalizujúce nejednotné rozhodovanie všeobecných súdov Slovenskej republiky a pripravovať podklady na rokovania kolégia, najmä návrhy právoplatných rozhodnutí súdov Slovenskej republiky, ktoré sú vhodné na uverejnenie v Zbierke a návrhy stanovísk. Zjednocovacie senáty tiež budú prostredníctvom predsedov nižších súdov zhromažďovať právoplatné rozhodnutia vydané v zásadnej právnej otázke a vyžadovať k nim stanovisko jednotlivých sudcov príslušného kolégia v zmysle § 22 ods. 1 písm. a) zákona o súdoch.²⁷ Dôjde tak k posilneniu kapacít najvyššieho súdu vo vzťahu k jeho najdôležitejšej úlohe a verím, že po plnom sfunkčnení týchto senátov prinesie ich činnosť svoje ovocie v podobe plynulejšej zjednocovacej činnosti.

5. Veľký senát najvyššieho súdu a jeho miesto pri zjednocovaní judikatúry

Veľký senát je špecifickým typom senátu najvyššieho súdu konajúcim a rozhodujúcim vo vymedzených veciach za účelom zjednocovania rozhodovacej činnosti, resp. za účelom zabránenia rozdielnej rozhodovacej činnosti senátov najvyššieho súdu.²⁸ Ak senát najvyššieho súdu pri svojom rozhodovaní dospeje k právnomu názoru, ktorý je odlišný od právneho názoru, ktorý už bol vyjadrený v rozhodnutí iného senátu najvyššieho súdu, postúpi vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu.²⁹ Zavedením tohto inštitútu do slovenského právneho poriadku došlo k odstráneniu nedostatočnosti predošlej právnej úpravy a situácie, kedy Slovenská republika bola jedným z mála európskych štátov, ktorý tento typ senátu zriadený nemal.

Veľký senát je tak inštitucionálnym zabezpečením princípu právnej istoty, hoci po jeho zavedení trvalo určitý čas, kým si našiel svoje miesto a úlohu. Aj vďaka judikatúre ústavného súdu však postupne došlo k zastabilizovaniu otázky, v ktorých prípadoch dochádza k aktivovaniu funkcie veľkého senátu. Napriek doposiaľ nie veľmi intenzívnej frekvencii jeho rozhodovania (na občianskoprávnom kolégiu to bolo 13 rozhodnutí, na obchodnoprávnom 4) ide nepochybne o účinný nástroj odstraňovania rozdielov v rozhodovacej činnosti senátov najvyššieho súdu. Ak má totiž najvyšší súd ísť príkladom súdom nižšieho stupňa pokiaľ ide

²⁷ Článok XIII všeobecnej časti Rozvrhu práce najvyššieho súdu na rok 2022

²⁸ MATEJOVÁ, J. Zmysel ďalšej existencie zjednocujúcich stanovísk a všeobecne k nástrojom zjednocovania judikatúry. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2020, roč. XXVI, č. 6, s. 31.

²⁹ § 48 zákona Civilného sporového poriadku

o jednotnosť rozhodovacej činnosti, musí v prvom rade názorovo zjednotiť svoje vlastné senáty. A k tomu sú najlepšie usposobené práve veľké senáty.

Po počiatkových kontroverziách spojených s niektorými rozhodnutiami veľkého senátu občianskoprávneho kolégia^{30 31} (v dôsledku ktorých hrozilo vylúčenie aktivácie veľkého senátu pri dovolaní podanom podľa § 421 ods. 1 písm. c) Civilného sporového poriadku) možno vo vzťahu k posilneniu princípu právnej istoty pozitívne hodnotiť prvé dve rozhodnutia veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia najvyššieho súdu. Vo svojom uznesení z 25. februára 2021 sp. zn. 1 VObdo 1/2020 dospel k záveru, že už samotná existencia dvoch alebo viacerých rozhodnutí dovolacieho súdu, ktoré si navzájom odporujú v interpretácii tej istej právnej normy, vedie nevyhnutne k povinnosti postúpiť vec veľkému senátu. Za daných okolností sa totiž z povahy veci nemožno vyhnúť odklonu od právneho názoru iného senátu v zmysle § 48 ods. 1 Civilného sporového poriadku, pokiaľ nejde o už ustálenú rozhodovaciu prax. Vo svojom rozhodnutí ďalej uviedol, že v záujme naplnenia záväznosti rozhodnutí veľkého senátu podľa § 48 ods. 3 Civilného sporového poriadku musí veľký senát príslušného kolégia autoritatívnym spôsobom zaujať jednoznačné stanovisko k právnej otázke predloženej mu trojčlenným senátom najvyššieho súdu, a nie uznesením vrátiť vec trojčlennému senátu bez prejednania veci s tým, že si má vybrať jeden z existujúcich právnych názorov, čím dochádza k prehlbovaniu právnej neistoty nielen v rámci rozhodovacej činnosti najvyššieho súdu, ale aj rozhodovacej činnosti súdov nižšej inštalácie. Veľký senát obchodnoprávneho kolégia zdôraznil, že zjednocovanie rozhodovacej praxe je esenciálnou zákonnou úlohou najvyššieho súdu, ktorú tento musí plniť predvídateľne a dôsledne. Až v situácii, keď je judikatúra najvyššieho súdu jednotná v inštitucionálnej podobe, môžu strany, odborná verejnosť a súdy nižších inštalácií nadobudnúť vedomosť, čo predstavuje ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu. S poukazom na judikatúru ESLP konštatoval, že je porušením práva na spravodlivý proces podľa článku 6 ods. 1 Dohovoru, ak pri existencii rozdielnej rozhodovacej praxe najvyššieho súdu nebola vec predložená veľkému senátu, alebo mu predložená bola, avšak ten sa odmietol vecou zaoberať a rozdielnu rozhodovaciu prax jednotlivých senátov najvyššieho súdu nezjednotil. Predmetné rozhodnutie je tak prekonaním právneho názoru vyjadreného v rozhodnutiach veľkého senátu občianskoprávneho kolégia sp. zn. 1VCdo 3/2019 a 1VCdo 4/2019 a vytvára nový právny stav, ktorý je pre senáty najvyššieho súdu záväzný.³²

Veľkú pozornosť odbornej verejnosti si získalo aj druhé rozhodnutie veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia z 27. apríla 2021 sp. zn. 1 VObdo 2/2020, v ktorom tento uviedol, že v prípade existencie rozdielnej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu, ktorá nebola zjednotená do 30. júna 2016 postupom podľa ustanovenia § 8 ods. 3 v spojení s § 22 ods. 1 zákona o súdoch zverejnením rozhodnutia zásadného významu alebo zjednocujúceho stanoviska v Zbierke, je trojčlenný dovolací senát najvyššieho súdu rozhodujúci o danej (v rozhodovacej praxi dovolacieho súdu rozdielne posudzovanej) právnej otázke povinný podľa ustanovenia § 48 ods. 1 Civilného sporového poriadku postúpiť vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu príslušného kolégia najvyššieho súdu. O rozdielnu rozhodovaciu prax pritom nejde v prípade, ak po dvoch alebo viacerých vzájomne rozporných rozhodnutiach najvyššieho súdu nasledovalo vydanie stanoviska alebo publikovanie niektorého z týchto rozhodnutí v Zbierke. Za iných okolností zakladá rozpor v riešení totožnej

³⁰ Uznesenia veľkého senátu občianskoprávneho kolégia najvyššieho súdu z 28. apríla 2020 sp. zn. 1VCdo 3/2019 a 1VCdo 4/2019

³¹ Porov. MAJCHRÁK, T. Problematická pôsobnosť veľkého senátu Najvyššieho súdu SR. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2020, roč. XXVI, č. 12, s. 7-10. a SEDLAČKO, F. Problematická pôsobnosť veľkého senátu Najvyššieho súdu SR. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2020, roč. XXVI, č. 6, s. 11-12.

³² SEDLAČKO, F. Prvé rozhodnutie veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia NS SR. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, roč. XXVII, č. 4, s. 8-9.

právnej otázky medzi dvoma alebo viacerými rozhodnutiami dovolacieho súdu povinnosť postúpiť vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu.³³

Za pomerne prelomové možno označiť aj časti rozhodnutia veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia sp. zn. 1 VObd0 2/2020, ktoré sa venujú vymedzeniu vzťahu medzi najvyšším a ústavným súdom v otázke zjednocovania judikatúry. Veľký senát v tejto súvislosti konštatoval, že povinnosť postúpiť vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu najvyššieho súdu má trojčlenný senát dovolacieho súdu aj v situácii, ak o právnej otázke, ktorá mala byť predmetom dovolacieho prieskumu, už rozhodol ústavný súd, a to aj vtedy, ak je vec prejednávajúci dovolací senát podľa ustanovenia § 134 ods. 1 zákona č. 314/2018 Z. z. o ústavnom súde viazaný právne záväzným názorom vysloveným v kasačnom náleze ústavného súdu. Najvyšší súd tak zdôraznil, že práve jemu zveril zákonodarca zjednocovanie judikatúry všeobecných súdov a vymedzil sa tak v tejto otázke voči ústavnému súdu. Prípadný zrušujúci nález v rámci ústavnoprávneho prieskumu teda nenahrádza rozhodnutie veľkého senátu a neneguje judikatúru uverejnenú v Zbierke.³⁴

V dôsledku predmetných rozhodnutí veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia najvyššieho súdu sa tak nepochybne procesne vyčistila otázka aktivácie veľkého senátu najvyššieho súdu. Možno tak očakávať výrazný nárast počtu rozhodnutí veľkých senátov, čo bude smerovať k posilneniu zjednocovania a stabilizácii judikatúry, a tým aj rozhodovacej činnosti všeobecných súdov.

V súvislosti s nezastupiteľnou úlohou najvyššieho súdu pri zjednocovaní judikatúry je potrebné poukázať aj na skutočnosť, že s účinnosťou od októbra 2021 došlo k zmene článku 6 Rokovacieho poriadku najvyššieho súdu, v zmysle ktorej budú v Zbierke bez zbytočného odkladu uverejňované aj rozhodnutia veľkých senátov najvyššieho súdu.

Záver

S rozdielnosťou názorov sa pravidelne stretávame v bežnom živote, a preto sa jej nemôžeme vyhnúť ani v rozhodovacej činnosti súdov. Je prirodzenou súčasťou ľudskej povahy nesúhlasiť vždy s názorom toho druhého, väčšiny alebo menšiny, a aj sudcovia sú len ľudia. Právna úprava im koniec koncov aj poskytuje v tomto smere určitý manévrovací priestor. Keďže v porovnaní s konfrontáciou alebo hádkou, ktorá je dôsledkom názorovej nejednotnosti v bežnom živote, názorová nejednotnosť v rozhodovacej praxi súdov (a to najmä najvyššieho súdu) so sebou nesie závažnejšie dôsledky. Má preto zmysel vyvinúť maximálne možné úsilie na elimináciu jej negatívnych dôsledkov v podobe oslabovania princípu právnej istoty, predvídateľnosti súdnych rozhodnutí a dôvery verejnosti v súdnictvo. Práve najvyšší súd, ktorého hlavnou úlohou je zjednocovanie rozhodovacej činnosti, má v rukách najväčšie množstvo zbraní na dosiahnutie tohto cieľa. Okrem takých nástrojov, akými sú stanoviská a rozhodnutia uverejnené v Zbierke, je to aj veľký senát, do ktorého možno vkladať nemalú dôveru (najmä po zastabilizovaní jeho postavenia aj vlastnou judikatúrou). Prínosom pri napĺňaní poslania najvyššieho súdu budú aj zjednocovanie senáty, ktoré verím posunú zjednocovacia činnosť na vyššiu úroveň. Dôležitým aspektom pri posilňovaní právnej istoty je aj dostatočné a prehľadné sprístupňovanie rozhodovacej činnosti, na ktorom najvyšší súd aj prostredníctvom zefektívnenia vyhľadávacích mechanizmov na svojej webovej stránke pracuje.

Účastníci konania sú nepochybne citliví na existenciu rôznych právnych názorov na totožnú právnu otázku. Vývoj spoločnosti si nepochybne vyžaduje aj zmenu ustálených právnych názorov, avšak určitá miera konzistentnosti rozhodovacej činnosti je nielen žiaduca,

³³ SEDLAČKO, F. „Veľké“ rozhodnutie veľkého senátu. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2021, roč. XXVII, č. 6, s. 9.

³⁴ Tamže.

ale nevyhnutná. V tomto smere možno vzhľadom na vývoj právnej úpravy, ale aj súdnej praxe, vyjadriť optimizmus smerujúci k posilneniu princípu právnej istoty.

Literatúra

1. MAJCHRÁK, T. Problematická pôsobnosť veľkého senátu Najvyššieho súdu SR. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2020, roč. XXVI, č. 12, s. 7-10.
2. MAJCHRÁK, T. Zodpovedanie viacerých (procesno)právnych otázok dovolacieho konania veľkými senátmi NS SR. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2022, roč. XXVIII, č. 1-2, s. 6-9.
3. MATEJOVÁ, J. Zmysel ďalšej existencie zjednocujúcich stanovísk a všeobecne k nástrojom zjednocovania judikatúry. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2020, roč. XXVI, č. 6, s. 29-36.
4. MORAVČÍKOVÁ, A. Ad.: (Ne)Zverejňovanie rozhodnutí veľkého senátu. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2021, roč. XXVII, č. 9, s. 6-7.
5. MORAVČÍKOVÁ, A. Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2016, roč. XXII, č. 11, s. 26-32.
6. MORAVČÍKOVÁ, A. Postavenie a povaha judikatúry v novej procesnej právnej úprave. In Právny obzor. ISSN 0032-6984, 2016, roč. 99, č. 4, s. 259-273.
7. SEDLAČKO, F. Problematická pôsobnosť veľkého senátu Najvyššieho súdu SR. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2020, roč. XXVI, č. 6, s. 11-12.
8. SEDLAČKO, F. Prvé rozhodnutie veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia NS SR. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, roč. XXVII, č. 4, s. 8-9.
9. SEDLAČKO, F. Ústavný súd zaoberá hrany veľkého senátu. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, roč. XXVII, č. 12, s. 6-7.
10. SEDLAČKO, F. „Veľké“ rozhodnutie veľkého senátu. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2021, roč. XXVII, č. 6, s. 8-9.
11. Uznesenie ústavného súdu z 23. septembra 1993 sp. zn. I. ÚS 87/93
12. Rozsudok ESLP z 2. júla 2009 vo veci Iordan Iordanov a ostatní proti Bulharsku, sťažnosť č. 23530/02
13. Rozsudok ESLP zo 6. decembra 2007 vo veci Beian proti Rumunsku (č. 1), sťažnosť č. 30658/05
14. Rozsudok ESLP z 27. januára 2009 vo veci Ștefan a Ștef proti Rumunsku, sťažnosť č. 24428/03 a 26977/03
15. Rozsudok ESLP z 2. decembra 2008 vo veci Schwarzkopf a Taussik proti Českej republike, sťažnosť č. 42162/02
16. Rozsudok ESLP z 24. marca 2019 vo veci Tudor proti Rumunsku, sťažnosť č. 21911/03
17. Rozsudok ESLP z 2. novembra 2010 vo veci Ștefănică a ostatní proti Rumunsku, sťažnosť č. 38155/02
18. Rozsudok ESLP z 1. decembra 2005 vo veci Paduraru proti Rumunsku, sťažnosť č. 63252/00
19. Rozsudok ESLP z 1. decembra 2009 vo veci Vinčić a ostatní proti Srbsku, sťažnosť č. 44698/06
20. Rozsudok Veľkej komory ESLP z 21. januára 1999 vo veci García Ruiz proti Španielsku, sťažnosť č. 30544/96
21. Rozsudok ESLP z 24. júna 2008 vo veci Ādamsons v. Latvia, sťažnosť č. 3669/03
22. Rozsudok ESLP z 18. decembra 2008 vo veci Unéđic proti Francúzsku, sťažnosť č. 20153/04
23. Rozsudok ESLP z 14. januára 2010 vo veci Atanasovski v. „Bývalá juhoslovanská republika Macedónsko“, sťažnosť č. 36815/03
24. Nález ústavného súdu zo dňa 30. januára 2013 sp. zn. III. ÚS 551/2012-32

25. Uznesenie ústavného súdu z 21. septembra 2010 sp. zn. IV. ÚS 342/2010
26. Nález ústavného súdu zo 16. septembra 201 sp. zn. IV. ÚS 209/2010
27. Uznesenie ústavného súdu z 21. septembra 2010 sp. zn. IV. ÚS 342/2010
28. Nález ústavného súdu zo 16. septembra 201 sp. zn. IV. ÚS 209/2010
29. Nález ústavného súdu zo 14. septembra 2006 sp. zn. IV. ÚS 49/06
30. Nález ústavného súdu sp. zn. IV. ÚS 300/06
31. Nález ústavného súdu z 15. novembra 2000 sp. zn. PL. ÚS 21/00
32. Nález ústavného súdu z 19. októbra 2005 sp. zn. PL. ÚS 6/04
33. Nález ústavného súdu z 29. marca 2006 sp. zn. III. ÚS 328/05
34. Nález ústavného súdu z 13. septembra 2016 sp. zn. III. ÚS 190/2016
35. Nález ústavného súdu z 30. marca 2021 sp. zn. III. ÚS 46/2020
36. Nález ústavného súdu z 20. októbra 2021 sp. zn. I. ÚS 189/2021
37. Uznesenie najvyššieho súdu z 24. januára 2018 sp. zn. 6 Cdo 29/2017 (R 71/2018)
38. Uznesenie veľkého senátu občianskoprávneho kolégia najvyššieho súdu z 28. apríla 2020 sp. zn. 1VCdo 3/2019
39. Uznesenie veľkého senátu občianskoprávneho kolégia najvyššieho súdu z 28. apríla 2020 sp. zn. 1VCdo 4/2019
40. Uznesenie veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia najvyššieho súdu z 25. februára 2021 sp. zn. 1 VObdo 1/2020
41. Uznesenie veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia najvyššieho súdu z 27. apríla 2021 sp. zn. 1 VObdo 2/2020

PŘEDBĚŽNÁ OPATŘENÍ O ÚPRAVĚ POMĚRŮ DÍTĚTE PO 1. 1. 2022¹

JUDr. Renáta Šínová, Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta
renata.sinova@upol.cz

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-03>

Abstrakt

Text příspěvku se věnuje právní úpravě předběžných opatření o úpravě poměrů dítěte v zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a to v kontextu významné novelizace, kterou právní úprava předběžné úpravy poměrů dítěte prošla s účinností k 1. 1. 2022.

Abstract

The article is dealing with legal regulation of preliminary rulings concerning relationships of a child in the Act no 292/2013 Coll., on special judicial proceedings. The legal regulation was significantly amended, the amendment entered on the 1st of January 2022 into effect.

Klíčová slova: předběžné opatření, dítě, nesporná řízení

Key words: preliminary ruling, child, non-contentious proceeding

Úvodem

Úprava poměrů dítěte soudním rozhodnutím s sebou zpravidla přináší zpravidla řadu souvisících aspektů, zejména zvýšenou emoční zátěž pro dítě samotné i jeho rodinu, respektive osoby, které o něj pečují. Tato zátěž pak bývá zpravidla znásobena, pokud do poměrů dítěte zasáhne specifické rozhodnutí v podobě předběžného opatření. Ačkoli byl původní účel právní úpravy předběžných opatření zajištění práva před hospodářským nebo právním znehodnocením², tj. odpovídající zajištění práva, respektive jeho prozatímní ochrany, v rámci péče soudu o nezletilé se stávají tato rozhodnutí, byť je jejich účel mnohdy odlišný, velmi důležitým institutem, jež nachází své uplatnění v každodenní praxi tzv. opatrovnických soudů.

Předběžná opatření mají, a o tom fakticky již není možné pochybovat, zejména pro rodičovské konflikty, velký význam. S tímto souvisí také poměrně bouřlivá diskuze, jež se k jejich právní úpravě objevuje nejen v odborných, ale též laických kruzích. Do této diskuze pak s účinností od 1. 1. 2022 zasáhla také novelizace zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“) provedená zákonem č. 363/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (dále jen „novela“). I přes úmysl zákonodárce právní úpravu předběžným opatření o úpravě poměrů dítěte zpřehlednit a oprostít od nedostatků je přitom již v době tvorby tohoto příspěvku zjevné, že tento úmysl se nepodařilo zcela naplnit a nová právní úprava s sebou přináší řadu nevyjasněných aspektů. Těchto aspektů je pak celá řada a není možné je všechny pojmout v rámci tohoto příspěvku. Jeho základním účelem je proto

¹ Tento příspěvek je výstupem projektu Interní grantové agentury Univerzity Palackého v Olomouci s názvem Předběžná opatření upravující rodinněprávní poměry, č. projektu IGA_PF_2022_018.

² Srov. bod 495 věcného záměru civilního řádu soudního, dostupné na https://justice.cz/documents/12681/2872506/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br_fin%C3%A1ln%C3%AD+verze+_prosinec+2020.pdf/83cdd87e-18c5-41e9-948e-8defa2525adb, [online][cit. dne 18. 4. 2022]

soustředit se na dvojkolejnost současné právní úpravy předběžných opatření po novele, tj. objasnit, jaká předběžná opatření mohou být po novele pro úpravu poměrů použita a jaké jsou mezi nimi konkrétní rozdíly.³

1. Dvojkolejnost právní úpravy předběžných opatření v ČR před novelou

Jeví se, že základním problémem, se kterým se česká právní úprava začíná potýkat více a více, je jakási „dvojkolejnost“ právní úpravy předběžných opatření upravujících poměry dítěte. Při jeho přijetí byla do ZŘS vložena právní úprava původně tzv. rychlého předběžného opatření, které je známo i slovenské doktríně a právní úpravě (srov. dnes § 365 CMP), tj. předběžného opatření původně vnímaného jako velmi specifický procesní nástroj. Jeho účelem bylo umožnit velmi rychlý zásah soudu v případě, kdy se dítě ocitlo ve stavu nedostatku péče, který takový akutní soudní zásah vyvolá. Charakteristické pro toto zvláštní předběžné opatření, jehož právní úprava byla původně obsažena v § 76a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“) bylo jeho nařízení do 24 hodin a též návrhové oprávnění, které příslušelo výhradně orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Vedle právní úpravy tohoto „zvláštního rychlého předběžného opatření“ existovala právní úprava „obecných“ předběžných opatření v § 74 a násl. OSŘ. Předpokladem jejich nařízení byla zatímní potřeba úpravy poměrů, respektive ohrožení výkonu rozhodnutí.

V kontextu historického výkladu, jenž zahrnuje i období společné československé historie, by výše uvedené shrnutí české právní úpravy nemělo vyvolávat zásadní výkladové problémy, neboť i slovenská právní úprava více druhů předběžného opatření ve věci péče o nezletilé zná a dlouhodobě s nimi pracuje. V českém právním prostředí se však výše naznačená dvojkolejnost dostala, a to již před novelou, do výkladových obtíží, které posunuly vzájemný vztah předběžného opatření podle § 452 a násl. ZŘS (původně tzv. rychlého předběžného opatření) a obecného předběžného opatření podle § 74 a násl. OSŘ do „jiných dimenzí“.

V rámci odborných kruhů se postupně rozvinula diskuze o tom, zda je přípustné aplikovat obecné předběžné opatření podle § 74 a násl. OSŘ na situace, kdy má být předběžným opatřením dítě odňato z péče rodičů. Tento postup s sebou přinášel i spor o to, zda je takový zásah do poměrů dítěte možný bez návrhu, tj. podle § 74 a násl. OSŘ nebo výlučně postupem podle § 452 ZŘS k návrhu OSPOD. K tomuto sporu bylo publikováno množství článků⁴, objevila se i judikatura nižších soudů.⁵ Veškeré pochybnosti měl vyřešit nález Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 3200/20 ze dne 2. 2. 2021, avšak ani tento konkrétní řešení nepřinesl.⁶ Proto si jako svůj cíl stanovila vyřešení této otázky novela.

³ Autorka tohoto příspěvku již k problematice novely vypracovala článek publikovaný jako ŠÍNOVÁ, R. K nové právní úpravě předběžného opatření o úpravě poměrů dítěte. In *Bulletin advokacie*, ISSN 1210-6348, roč. 2021, č. 12, s. 28-35. I po publikaci tohoto článku se přitom objevily nové problematické otázky, a právě těmto se bude věnovat tento příspěvek. Je proto částečně pokračováním článku publikovaného v *Bulletinu advokacie*. Současně však s přihlédnutím k jeho účelu, respektive přednesení v zahraničí objasňuje některé základní aspekty české právní úpravy.

⁴ Je možné poukázat např. HOFFSCHNEIDEROVÁ, A.: O konceptu nejlepšího zájmu dítěte, *Epravo.cz* [online], 31. 10. 2021 [cit. 28-10-2021]. K dispozici na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-konceptu-nejlepsiho-zajmu-ditete-106509.html> či ŠÍNOVÁ, R.: Několik poznámek k použitelnosti obecného předběžného opatření v rámci péče soudu o nezletilé, *Soudní rozhledy*, ISSN: 1211-4405, č. 11-12/2019, str. 353 a násl.

⁵ Srov. např. usnesení Krajského soudu v Hradci Králové, sp. zn. 21Co 14/2015 ze dne 12. 1. 2015, ve kterém tento vyslovil, že *odevzdání dítěte do ústavní výchovy předběžným opatřením je možné jen postupem dle § 452 z.ř.s., nikoli postupem dle § 74 (eventuálně § 102) a § 76 o.s.ř.*

⁶ Předmětný nález fakticky neodpovídal výslovně na otázku, zda je možný postup odnětí dítěte z péče rodičů toliko tzv. rychlým předběžným opatřením podle § 452 a násl. zřs, ale spíše postavil na jisto (byť autorka tohoto příspěvku má za to, že o tomto závěru však nemělo být pochybností), že pokud jsou splněny předpoklady pro nařízení rychlého předběžného opatření, nemá být postupováno podle § 74 a násl. osř. Právní věta nálezu přitom

2. Dvojkolejnost po novele

S účinností od 1. 1. 2022 je možné předběžné opatření podle § 452 ZŘS nařídit, i nadále, pokud se nezletilé dítě *ocitlo-li se ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o dítě pečovat, nebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen*. Ustanovení § 454 ZŘS však nově stanovuje, že *předběžné opatření, jímž má být nařízeno umístění dítěte mimo péči rodičů nebo péči osoby dítěti příbuzné nebo blízké, může soud nařídit jen na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí* a ustanovení § 456 ZŘS vymezuje, že *o návrhu na předběžné opatření soud rozhodne bezodkladně. Rozhodne-li soud po uplynutí 24 hodin od zahájení řízení, uvede v odůvodnění rozhodnutí skutečnosti, pro které nebylo možné rozhodnout dříve*. Konečně je pak třeba upozornit na ustanovení § 452 odst. 3 ZŘS podle kterého se *ustanovení tohoto pododdílu o trvání a prodloužení doby trvání předběžného opatření se použijí i na předběžné opatření podle občanského soudního řádu, jímž má být účastníku uloženo, aby odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče osoby dítěti příbuzné nebo blízké*.

Výše uvedená právní úprava podle mého názoru jednoznačně vedla ke vzniku závažných pochybností o tom, jaká je skutečná a konkrétní hranice mezi předběžným opatřením podle § 452 a násl. ZŘS a předběžným opatřením podle § 74 a násl. OSŘ v případě opatření směřujícího k úpravě poměrů dítěte, tj. určení toho, kdy má být nařízeno předběžné opatření podle § 452 a násl. ZŘS a kdy lze postupovat pouze podle § 74 a násl. OSŘ. Je přitom třeba poznamenat, že vymezení právě této otázky bylo i předmětem výše uvedeného článku autorky, na tento však navázala poměrně bohatá diskuze⁷, jejíž výsledky jsou proto v rámci tohoto příspěvku dále rozpracovány.

výslovně zní „Rozhodne-li soud „obecným“ předběžným opatřením podle § 76 a násl. občanského soudního řádu i za situace, kdy jsou naplněny podmínky pro vydání předběžného opatření podle § 452 zákona č. 292/2012 Sb., o zvláštních řízeních soudních, aniž jsou však dodrženy kogentní podmínky pro vydání takového zvláštního předběžného opatření podle § 459 odst. 1 a § 460 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních, jde o procesní postup neslučitelný s ústavními kautelami řízení ve věcech péče o dítě a zasahující práva dotčeného rodiče na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právem dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.“ Nález však současně ve svém odůvodnění uvedl, že nevyklučuje zásah i obecným předběžným opatřením a je potřeba rozlišovat situace, ve kterých má být postupováno rychlým předběžným opatřením a ve kterém pak tzv. pomalým podle § 74 a násl. osř. Nález přitom vyšel z odborné literatury a ve svém odůvodnění vymezil, že „Ústavní soud uznává, že nalézt „hranici“ pro to, kdy je již namístě vydat „speciální“ předběžné opatření podle § 452 z. ř. s., může činit v praxi nemalých problémů, a bude záležet vždy na skutkových okolnostech v dané opatrovnické věci. Opětovně s odkazem na doktrínu (srov. JIRSA, Jaromír. Komentář k § 452. Op. cit.) lze uvést příklad, že chodilo-li by dítě „za školu“, lze je odevzdat do péče jiné osoby, která na ně lépe dohlédne, a v tomto případě by bylo namístě použít předběžné opatření podle § 76 o. s. ř. Pokoušelo-li by se však dítě za školou v partě starších dětí o experimenty s tvrdými drogami, nepochybně by to byl důvod pro vydání „speciálního“ předběžného opatření podle § 452 z. ř. s. O výjimečnosti „speciálního“ předběžného opatření podle § 452 a násl. z. ř. s. svědčí též to, že toto předběžné opatření může soud nařídit jen na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí (§ 454 odst. 1 z. ř. s.).“ Tato situace však podle všeobecného názoru přesnější vymezení rozdílů mezi tzv. pomalým a tzv. rychlým předběžným opatřením nepřinesla a je spíše předmětem dalších otázek. Pokud jde o tento příklad, pak autorka doplňuje konkrétní zkušenost z konference Efektivní řešení rodičovských konfliktů, která se konala ve dnech 7. – 9. 4. 2022 v hotelu International Praha, již se zúčastnil i autor citovaného textu, dr. Jirsa. V rámci diskuze bylo dosaženo k závěru, že vymezení hranice mezi tzv. rychlým a tzv. pomalým předběžným opatřením podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2021 nelze zjednodušit na jeden takto publikovaný případ a spíše je třeba upřednostnit výklad podle individuálních okolností případu. Této otázce bude věnována v rámci tohoto příspěvku ještě též i pozornost v dalším textu.

⁷ Zejména pak na školení opatrovnických soudců v lednu 2022, které se autorka účastníka a dále též na výše zmiňované konferenci Efektivní řešení rodičovských konfliktů III.

a) „Rychlé“ v. „pomalé“ opatření se stalo spíše „mýtem“

V důsledku výše stanoveného je zjevné, že prvním ze zborcených pilířů odlišení předběžného opatření podle § 452 a násl. ZŘS a předběžného opatření podle § 74 a násl. OSŘ je otázka jejich rozlišení podle časových souvislostí. Jedním z nejcharakterističtějších prvků, který byl imanentní právě zvláštnímu předběžnému opatření o úpravě poměrů dítěte, byla právě lhůta 24 hodin pro jeho nařízení, jež byla současně nejkratší lhůtou, kterou OSŘ, respektive ZŘS znalo. Novela však tento základní pilíř odstranila, neboť pro rozhodnutí o předběžném opatření podle § 452 a násl. ZŘS nyní platí lhůta „bezodkladně“, která není ničím ohraničena. Je toliko stanovena povinnost soudu odůvodnit, pokud rozhodne po uplynutí této lhůty, tj. po uplynutí 24 hodin. Změnu lhůty lze jistě vnímat pozitivně, v řadě případů právě krátká podoba lhůty způsobila následné zhodnocení předběžného opatření jako nevhodného, respektive nezákonného zásahu, neboť ve lhůtě nebyly připraveny odpovídající podklady, respektive nebylo reálně zjistit všechny relevantní okolnosti. Stanovení hranice bezodkladně, jež jasně soudu určuje povinnost rozhodnout bez jakéhokoli zbytečného prodlení se současnou možností zhodnotit, jaké věci mají být prošetřeny a co je potřeba jako odpovídající podklad pro rozhodnutí o návrhu na předběžné opatření, lze jednoznačně považovat za právní úpravu reflektující zájmy nezletilých.

Každopádně však, jak již bylo výše uvedeno, rozlišení předběžných opatření podle § 452 a násl. ZŘS a § 74 a násl. OSŘ z hlediska „rychlosti“, je jednoznačně překonáno, neboť není vyloučeno, aby i předběžné opatření podle § 452 a násl. ZŘS bylo vydáno i později než po uplynutí 7 dnů od podání návrhu, a tedy i později, než tomu je v případně předběžného opatření původně označovaného jako opatření „pomalé“.

b) Aktivní legitimace k podání návrhu jako odlišující kritérium

V kontextu předcházející úpravy by se pak mohlo jevit, že dalším dělicím kritériem předběžného opatření podle § 452 a násl. ZŘS a předběžného opatření podle § 74 a násl. OSŘ je aktivní legitimace k jejich podání. Dle právní úpravy účinné do 31. 12. 2021 bylo přípustné, aby návrh na předběžné opatření podle § 452 a násl. podal pouze OSPOD. Současná právní úprava pak až překvapivě vyvolala poměrně výrazné pochybnosti o aktivní legitimaci k podání návrhu na předběžné opatření podle § 452 a násl. ZŘS. Podle jejího jazykového znění je podle mého názoru zcela zjevné, že se právní úprava aktivní legitimace změnila. Znění ustanovení § 454 ZŘS, tak, jak bylo citováno výše „*předběžné opatření, jímž má být nařízeno umístění dítěte mimo péči rodičů nebo péči osoby dítěti příbuzné nebo blízké, může soud nařídit jen na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí*“, je možné vykládat dvojím možným způsobem. První z nich vychází z toho, že ustanovení § 454 ZŘS určuje, jaké zásahy mohou být předběžným opatřením nařízeny pouze k návrhu OSPOD. Druhým možným výkladem je to, že ustanovení § 454 ZŘS by opětovně podobně jako právní úprava účinná do 31. 12. 2021 vymezovalo toliko aktivní legitimaci OSPOD k podání návrhu. Tento by dával smyslu v kontextu znění citovaného ustanovení pouze, pokud bychom současně předběžné opatření podle § 452 a násl. ZŘS charakterizovali jako opatření, jímž je možné nařídit pouze umístění dítěte mimo péči rodičů nebo péči osoby dítěti příbuzné nebo blízké.

V rámci článku publikovaného v Bulletinu advokacie jsem se vyslovila ve prospěch prvního z uvedených výkladů. Tento již publikovaný názor byl podroben odborné diskuzi⁸, ve které se někteří přiklonili k druhému z prezentovaných výkladů, respektive preferovali výklad umožňující i nadále podání návrhu na nařízení předběžného opatření toliko OSPOD.

⁸ Např. na školení Justiční akademie České republiky určeném pro tzv. opatrovnické soudce v lednu 2022, stejně tak na konferenci Efektivní řešení rodičovských konfliktů III., která se konala ve dnech 7. – 9. 4. 2022 v hotelu International v Praze.

Základním argumentem pro tento výklad vycházel z Důvodové zprávy k novele, jež vymezuje následující: „*Navrhovaná úprava se příklání k řešení, podle něhož by mělo být možné umístit dítě mimo péči rodičů nebo péči osoby dítěti příbuzné nebo blízké pouze na návrh orgánu sociálně-právní ochrany a za podmínek podle ustanovení § 452 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních. Důvodem je skutečnost, že toto opatření představuje krajní a zcela zásadní zásah do práv dítěte a jeho rodičů. Tento zásah představuje jeho úplné vytržení z přirozeného prostředí. K tomuto opatření by tedy mělo být přistupováno pouze v mimořádných situacích ohrožení dítěte, kdy nelze péči o něj zajistit v jeho rodině. Mimořádnost takového zásahu se promítá především v omezené aktivní legitimaci k podání příslušného návrhu, kterou by měl mít pouze orgán sociálně-právní ochrany. Kvalifikovaný návrh příslušného orgánu by měl plnit rovněž regulační funkci k uplatnění mimořádného postupu, který se vyznačuje také dalšími odchylkami od standardního procesního postupu nařízení předběžného opatření směřujícími k urychlení jeho vydání (např. příslušnost obecného soudu navrhovatele, skutečnost, že nezletilý nemusí být zastoupen, vykonatelnost již vydáním atd.).*“⁹ Z tohoto textu by tak mohlo být shledáno přípustným vykládat ustanovení § 454 ZŘS jako upřesňující k § 452 ZŘS, tj. fakticky definující předběžné opatření podle § 452 a násl. ZŘS jako předběžné opatření, kterým je možné zasáhnout do poměrů dítěte pouze tak, že by bylo rozhodnuto o jeho odnětí z péče rodičů, respektive péče osoby příbuzné nebo blízké. Tento výklad však nejen ihned naráží na účel předběžného opatření podle § 452 a násl. ZŘS, kterým je zasáhnout do poměrů dítěte vhodným opatřením vždy individuálně charakterizovaným podle okolností každého případu, a je současně i v rozporu s další částí Důvodové zprávy, která možnost nařídit předběžným opatřením podle § 452 a násl. ZŘS i jiný zásah do poměrů dítěte výslovně připouští. Důvodová zpráva uvádí, že *na návrh jiné osoby nebo i bez návrhu by mělo být podle obecné úpravy možné pouze upravit péči k dítěti mezi jeho rodiči, případně rozhodnout o odevzdání dítěte do péče osob dítěti příbuzných nebo blízkých. Zároveň nemá být ani nadále vyloučeno, aby bylo dítě na návrh orgánu sociálně-právní ochrany na základě tzv. rychlého předběžného opatření umístěno ve vhodném prostředí, kterým může být s přihlédnutím k okolnostem také péče osob dítěti příbuzných nebo blízkých.*¹⁰ I podle textu důvodové zpráva je tak zcela zjevné, že OSPOD je oprávněn podat návrh na nařízení tzv. rychlého předběžného opatření, jímž má být učiněn jiný zásah do poměrů dítěte než umístění dítěte mimo péči rodičů a péči osoby dítěti příbuzné a blízké, tj. např. právě předání dítěte do péče osoby příbuzné.

I z tohoto textu Důvodové zprávy je tak zcela zjevné, že účelem § 454 ZŘS není upřesnění toho, co může být nařízeno předběžným opatřením podle § 452 a násl. ZŘS. Takový výklad by ostatně zcela popíral výše naznačený účel ustanovení § 452 ZŘS, kterým je zasáhnout do poměrů dítěte v případě potřeby takového zásahu, a to v zájmu nezletilého. Právě z důvodu možnosti posouzení nejlepšího zájmu nezletilého stanoví § 452 ZŘS zcela jednoznačně, že nezletilý má být umístěn do „vhodného prostředí“, které je soudem označeno. Tímto vhodným prostředím může být tedy jakékoli prostředí, které vyhovuje potřebám nezletilého. Jestliže však jednoznačně zamítneme druhý výklad, tj. výklad ustanovení § 454 ZŘS, jímž má být upřesněn zásah, který je možné učinit podle § 452 ZŘS, pak nelze než přistoupit k výkladu prvnímu. Ustanovení § 454 ZŘS tedy nikterak nemění obsah § 452 ZŘS z hlediska toho, co může být předběžným opatřením podle § 452 ZŘS nařízeno, ale stanovuje (a v tomto je jeho účel dle mého názoru jednoznačný) aktivní legitimaci k podání návrhu. Ustanovení § 454 ZŘS je pak třeba v rámci jeho analýzy zkoumat v i kontextu historické komparace, tj. srovnat jeho původní znění. Jestliže pak jeho původní znění jednoznačně stanovovalo, že předběžné opatření je možné nařídit pouze k návrhu OSPOD a současné znění formuluje, jaký zásah je možné nařídit k návrhu OSPOD, pak je zcela zjevné, že i v kontextu toho, co sama

⁹ Srov. Důvodová zpráva k novele, zdroj www.noveaspi.cz, [online], [cit. dne 27. 4. 2022]

¹⁰ Srov. Důvodová zpráva k novele, zdroj www.noveaspi.cz, [online], [cit. dne 27. 4. 2022]

Důvodová zpráva uznává, tj. že OSPOD může iniciovat i jiný zásah než zásah vymezený v § 454 ZŘS, je nezbytné účel § 454 ZŘS v jeho novém znění vykládat tak, že toto ustanovení jasně určuje, jaké zásahy je možné nařídit pouze k návrhu OSPOD. S přihlédnutím k tomu, že předběžným opatřením podle § 452 ZŘS je možné nařídit i zásahy jiné, pak stanoví-li § 454 ZŘS, co je možné „jen na návrh OSPOD“, pak je zcela jednoznačné, že jiné zásahy než zásahy vymezené v § 454 ZŘS jsou přípustné i k návrhu jiné osoby. Ani Důvodová zpráva svým zněním, které přisuzuje jiným subjektům než OSPOD možnost podat návrh na tzv. pomalé předběžné opatření na tomto výkladu nemůže změnit ničeho, neboť je fakticky sama vnitřně rozporná. Pokud by mělo platit, že § 454 ZŘS určuje, co lze nařídit jen k návrhu OSPOD, ale současně z něj má být dovozeno, že i další opatření podle § 452 ZŘS může, i když to § 454 ZŘS výslovně neuvádí, navrhnout jen OSPOD, a to i když k tomu není žádný důvod (toliko jen, že to zákonodárce tak chtěl?), pak nejen, že takový výklad nedává smyslu, ale především vede k zcela neodůvodněnému omezení práva na přístup k soudu, neboť je jiným osobám, aniž by to právní norma výslovně stanovila, odepřeno právo podat návrh na předběžné opatření. Procesní právo je přitom právo kogentní. Stanoví-li proto § 454 ZŘS pouze některá opatření, která lze podle § 454 ZŘS, nařídit, navíc s použitím slova „jen na návrh OSPOD“, pak je nezbytné pomocí *argumentum a contrario* dovodit, že jiná opatření, jež výslovně § 452 ZŘS připouští, návrhu OSPOD nepotřebují. To však je pak interpretováno v kontextu § 13 ZŘS, který jasně stanoví, že není-li stanoveno jinak, může soud zahájit řízení i bez návrhu.

Shrneme-li proto výše uvedené, mám za to, že nové znění ustanovení § 454 ZŘS jednoznačně rozšířilo aktivní legitimaci k podání návrhu na nařízení předběžného opatření i pro jiné subjekty, než je OSPOD, tyto nemohou navrhnout to, aby dítě bylo umístěno mimo péči rodičů, péči osoby dítěti příbuzné nebo blízké.¹¹ Současně je však zjevné, že ale i druhý odlišující prvek postupu podle § 452 ZŘS a § 74 OSŘ je tímto překonán.

c) Odlišnost skutkových podstat (předpokladů zásahu)

Jeví se proto, že jediným odlišujícím prvkem, který v právní úpravě zůstává, jsou skutkové podstaty obou předběžných opatření, respektive odlišnost předpokladů jejich nařízení. Zatímco ustanovení § 452 ZŘS hovoří o „stavu nedostatku řádné péče, respektive vážném ohrožení nebo narušení života dítěte, jeho normálního vývoje nebo jiného důležitého zájmu“, ustanovení § 74 OSŘ předpokládá „prostou“ potřebu zatímní úpravy poměrů, respektive ohrožení možného výkonu rozhodnutí.

Na první pohled je zřejmé, že odlišnost obou skutkových podstat je komplikovaná, jednoznačně lze pak konstatovat, že je-li dítě ve stavu nedostatku řádné péče, vážném ohrožení života, vývoje nebo důležitého zájmu, je rovněž třeba upravit jeho poměry, z povahy věci pak předběžným opatřením zatímně. Z tohoto pohledu je tedy § 452 ZŘS nepochybně *lex specialis* k § 74 OSŘ, protože v případě § 452 ZŘS bude zatímní potřeba úpravy poměrů vždy naplněna a je tedy zřejmé, že kromě této musí být pro úpravu poměrů dítěte postupem podle § 452 ZŘS naplněno „ještě něco navíc“. V tomto je pak třeba spatřovat základní rozlišovací prvek obou postupů, z logiky věci je přitom zcela jednoznačně o míru akutnosti, respektive potřebnosti zásahu do poměrů dítěte, tj. o intenzitu jeho ohrožení. Je přitom možné konstatovat, že i nadále, a to přes novou právní úpravu platí charakteristika předběžného opatření podle § 452 ZŘS, jak ji vymezil Jirsa, tj. *jako institut výjimečný, spíše "krajní", určený k řešení těch nejvážnějších situací týkajících se dítěte. Vážnost tohoto institutu podtrhuje i Ústavní soud, který se k předběžným opatřením, na jejichž základě dochází k zatímní úpravě výchovných poměrů nezletilých dětí, vyjadřuje opakovaně.*¹² Rovněž tak je

¹¹ K tomu se přikláněl většinový názor i účastníků konference Efektivní řešení rodičovských konfliktů, viz výše.

¹² Srov, JIRSA, J. in JIRSA, J. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, ISBN:978-80-7598-372-5, komentář k § 452, zdroj www.noveaspi.cz.

možné citovat i např. Ústavní soud, který se k předběžnému opatření podle § 452 ZŘS vyslovil ve své rozhodovací praxi např. takto: „*Nad rámec tohoto rozhodnutí Ústavní soud uvádí, že odvolací soud správně postupoval a odůvodnil možnost nařídit "běžné" předběžné opatření o svěřeni dětí do péče jiné osoby podle § 102 odst. 1 o. s. ř. Úvaha stěžovatelky o tom, že lze v těchto situacích nařídit pouze "zvláštní" předběžné opatření podle § 452 odst. 1 z. ř. s. je mylná, neboť to směřuje pouze na výjimečné situace, ve kterých je nezbytné poskytnout dítěti rychlou a efektivní ochranu spočívající v bezodkladné úpravě jeho poměrů na nezbytně nutnou dobu, a to v důsledku akutního nedostatku péče (ohrožení života, zdraví a zdárného vývoje).*“¹³

Míra intenzity potřeby zásahu je tak základním a primárním kritériem pro to, jak má být ve věci postupováno, zda předběžným opatřením podle § 452 ZŘS nebo § 74 OSŘ. Její stanovení je úlohou soudu, který má posoudit splnění předpokladů k nařízení předběžného opatření. V kontextu výše citovaného nálezu ÚS sp. zn. IV. ÚS 3200/20 je pak nezbytné, aby v případě, kdy je naplněna potřebná míra akutnosti zásahu, tj. míra ohrožení dítěte, pro kterou je třeba upravit jeho poměry, bylo vydáno předběžné opatření podle § 452 ZŘS. V těchto souvislostech je pak potřebné jednoznačně doplnit, že právní úprava bez pochybností vyvolá obavy z toho, že doposud jasně oddělitelné předběžné opatření podle § 452 ZŘS, respektive alespoň více „jasně oddělitelné“ předběžné opatření, se stane pro praxi výrazně méně přehlednějším. Neboť i v důsledku změny věcné legitimace bude nyní velmi obtížné rozlišit, kdy je na místě podat návrh na nařízení předběžného opatření podle § 452 ZŘS a kdy předběžného opatření podle § 74 OSŘ.

Neboť i když výše byla jasně stanovena dělicí linie v podobě akutnosti zásahu, je nutné přiznat, že tato je velmi neurčitá, neboť žádná právní norma jasně nestanovuje, kdy jde již o takovou míru ohrožení, že má být zasaženo postupem podle § 452 ZŘS a kdy postupem podle § 74 OSŘ. Výše citovaný komentář Jirsy, na něj odkazuje i nálezn sp. zn. IV. ÚS 3200/20 a příklad se záškoláctvím spojeným s tvrdými drogami pak nelze považovat za natolik relevantní, aby poskytl uspokojivou odpověď.

Jako základní prvek určující správný postup spatřuji míru ohrožení dítěte, respektive prvek ohrožení dítěte. Zvláštní předběžné opatření podle § 452 ZŘS jako původně výjimečný institut byl právem regulován právě z důvodu, aby byla poskytnuta účinná ochrana dítěti, které ji potřebuje. V případě předběžného opatření nemusí být nutně vývoj nebo život dítěte ohrožen, respektive být ani nesmí, ale je zde jiná potřeba úpravy jeho poměrů. V minulosti byl pak jasným odlišovacím prvkem též časový aspekt, tj. míra ohrožení vyžadovaná předběžným opatřením podle § 452 ZŘS byla zjevně taková, aby bylo nezbytné zasáhnout do 24 hodin. Současná právní úprava však již, jak z výše uvedeného vyplývá, takové odlišení neumožňuje, neboť zásah podle § 452 ZŘS je možný i později než zásah podle § 76 OSŘ. Reálně pak odpadl také prvek nezbytného veřejnoprávního zásahu, který byl dán v původní výlučné aktivní legitimaci OSPOD k podání návrhu, tj. nelze též již ani argumentovat tím, že jde o takovou potřebnost zásahu, která vyvolá zásah orgánu veřejné moci, tj. zásahu třetího subjektu ze zákona povolaného chránit zájmy tzv. ohrožených dětí.¹⁴

Potřebná míra ohrožení pro zásah podle § 452 ZŘS proto vyplývá pouze z aktuálních poměrů dítěte. Mělo by přitom platit, že podání předběžného opatření podle § 452 ZŘS by mělo být na místě tam, kde je akutní a významná potřeba bezodkladného zásahu do jeho poměrů, nebo hrozí závažná újma. Příkladem by proto dle mého názoru mělo platit, že zde není důvod pro zásah předběžným opatřením podle § 452 ZŘS, pokud jde o běžný konflikt mezi rozcházejícím se rodiči, u kterého z nich bude dítě v péči a jakém rozsahu, pokud jde o spor o časové hranice, ale dítě není ohroženo ztrátou kontaktu s jedním z rodičů a narušení vztahu s ním. Naproti tomu bude důvodem pro zásah podle § 452 ZŘS, pokud je dítě typicky

¹³ Usnesení ÚS sp. zn. IV.ÚS 3290/16 ze dne 11. 10. 2016.

¹⁴ Srov. § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů.

bez jakékoli péče (dítě pohozené po narození v parku apod.), je ohroženo nedostatkem péče (rodič je pod vlivem alkoholu či drog a nezvládá péči), samo dítě projevuje znaky nezvládnuté péče (útěk z domova, drogy, násilí apod.).

Určitým pomocným aspektem pro odlišení míry potřebnosti zásahu by mohla být otázka místní příslušnosti, neboť pro předběžné opatření podle § 452 ZŘS je příslušný obecný soud navrhovatele (srov. § 453 ZŘS). Bylo by tedy možné dovodit, že akutnost zásahu musí být v takové míře, že je nezbytné, aby zasáhl soud podle navrhovatele, kde lze předpokládat též, že se dítě nalézá. Toto kritériem je však spíše liché, neboť to, aby navrhovatel měl skutečně dítě u sebe není zákonnou podmínkou pro podání návrhu na nařízení předběžného opatření podle § 452 ZŘS, a nutno pak podotknout, že ustanovení § 453 ZŘS poté, co byla zrušena výlučná aktivní legitimace OSPOD k podání návrhu na nařízení předběžného opatření, je spíše nevhodné. Návrh může být podán nyní kteroukoli osobou, která má za to, že je třeba poměry dítěte upravit a fakticky bude o poměrech v důsledku tohoto rozhodovat soud, který nemusí mít s poměry dítěte vůbec nic teritoriálně společného. Právní úprava příslušnosti je proto spíše důsledkem nevhodné formulace zákonodárce, pokud jde o aktivní legitimaci, když zjevně spíše bylo účelem zachovat tuto pro OSPOD, praxi však nezbyvá než se s ní „popasovat“, neboť porušení ustanovení § 453 ZŘS současně vyvolá polemiku o případném odnětí od zákonného soudce.

Závěrem

Z výše uvedeného tak vyplývá, že novela přinesla do české právní úpravy spíše více problematickou právní úpravu, než tomu bylo před jejím přijetím. Jakkoli byly úmysly zákonodárce dobré, právní úprava je problematická především v základním rozlišení postupu podle § 452 ZŘS a postupu podle § 74 OSŘ, neboť dříve existující rozdíly mezi předběžnými opatřeními byly výrazně setřeny. Základním odlišením zůstává i nadále intenzita potřebnosti zásahu do poměrů nezletilého, dříve existující kritéria, kterými byla lhůta pro rozhodnutí 24 hodin v případě předběžného opatření podle § 452 ZŘS a výlučná aktivní legitimace OSPOD z právní úpravy vymizely. Právní úpravu je pak třeba nadále interpretovat v nejlepšího zájmu dítěte a vnímat ji jako snahu o vyšší míru ochrany (možnou ochranu dvěma nástroji). Výlučné posouzení toho, jak má být do poměrů zasaženo, tj. kterým z těchto nástrojů, přitom přísluší soudu, jehož úlohou je posuzovat každé podání podle jeho obsahu (srov. § 41 odst. 2 OSŘ) bez ohledu na to, jak je označeno. Za nesouladný se zákonem lze proto do budoucna považovat postup, ve kterém by soud odmítl či zamítl návrh na předběžné opatření podle § 452 ZŘS s odůvodněním, že mělo být postupováno podle 74 OSŘ, neboť mám za to, že pokud z podání budou podmínky pro zásah podle § 74 OSŘ jednoznačně vyplývat, je právě postup podle § 41 odst. 2 OSŘ jediným přípustným postupem.

Literatúra

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 363/2021 Sb. zdroj www.noveaspi.cz
2. HOFFSCHNEIDEROVÁ, A.: O konceptu nejlepšího zájmu dítěte, Epravo.cz [online], 31. 10. 2021 [cit. 28-10-2021]. K dispozici na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-konceptu-nejlepsiho-zajmu-ditete-106509.html>
3. JIRSA, J. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, ISBN:978-80-7598-372-5
4. Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 3200/20 ze dne 2. 2. 2020
5. ŠÍNOVÁ, R.: Několik poznámek k použitelnosti obecného předběžného opatření v rámci péče soudu o nezletilé, Soudní rozhledy, ISSN: 1211-4405, č. 11-12/2019, str. 353 a násl.

6. ŠÍNOVÁ, R. K nové právní úpravě předběžného opatření o úpravě poměrů dítěte. In Bulletin advokacie, ISSN 1210-6348, roč. 2021, č. 12, s. 28-35
7. Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové, sp. zn. 21Co 14/2015 ze dne 12. 1. 2015
8. Usnesení ÚS sp. zn. IV.ÚS 3290/16 ze dne 11. 10. 2016.
9. Věcný záměr civilního řádu soudního. dostupné na https://justice.cz/documents/12681/2872506/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br_fin%C3%A1ln%C3%AD+verze+_prosinec+2020.pdf/83cdd87e-18c5-41e9-948e-8defa2525adb

LEKÁRSKY POSUDOK AKO DÔKAZNÝ PROSTRIEDOK V MEDICÍNSKÝCH SPOROCH

JUDr. Katarína Tomková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
tomkova.kt@gmail.com

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-33>

Abstrakt

Poskytovatelia zdravotnej starostlivosti majú v rámci svojej činnosti v rukách najdôležitejšie právne statky, a to zdravie a život svojich pacientov. V prípade pochybení zdravotníckych pracovníkov, v dôsledku ktorých dôjde k vzniku škody je potrebné, aby existovala zodpovedajúca miera odškodnenia prípadného poškodenia zdravia pacientov. Vzhľadom na špecifické postavenie zdravotnej starostlivosti zákonodarca stanovil presné podmienky spôsobu odškodňovania poškodených pacientov. V tejto súvislosti môžeme škodu deliť na škodu nemajetkovú (náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia) a majetkovú (náhrada straty na zárobku počas pracovnej neschopnosti, náhrada straty na zárobku po pracovnej neschopnosti, náhrada za stratu na dôchodku, náhrada účelne vynaložených nákladov spojených s liečením, náhrada pozostalostnej úrazovej renty, náhrada primeraných nákladov na pohreb). V tomto príspevku sa budeme venovať preukazovaniu výšky nemajetkovej škody (náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia) ako súčasť náhrady škody na zdraví.

Abstract

Healthcare providers have the most important legal assets in their hands, namely the health and life of their patients. In the event of errors by healthcare professionals which result in damage, there must be an adequate level of compensation for any damage to patients' health. Given the specific position of healthcare, the legislator has set out the precise conditions for how to compensate injured patients. In this context, we can divide the damage into non-pecuniary damage (compensation for pain and compensation for social hardship) and property damage (compensation for loss of earnings during incapacity for work, compensation for loss of earnings after incapacity for work, compensation for loss of retirement, compensation for purposefully incurred costs associated with treatment, compensation for survivors' accident annuities, compensation for reasonable funeral expenses). In this paper, we will focus on proving the amount of non-pecuniary damage (compensation for pain and compensation for social hardship) as part of compensation for damage to health.

Kľúčové slová: medicínske spory, dôkazný prostriedok, znalecký posudok, súkromný znalecký posudok, poskytovateľ zdravotnej starostlivosti

Key words: medical disputes, evidence, expert opinion, private expert opinion, health care provider

1. Rozsah a spôsob náhrady bolestného a náhrady sťaženia spoločenského uplatnenia

Náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia má osobitné postavenie v kontexte jednotlivých nárokov uplatňovaných v rámci škody na zdraví. Reparačná funkcia zodpovednosti za škodu sa pri nároku za bolesť a nároku za sťaženie spoločenského neuplatnení, pretože náprava pri týchto nemajetkových nárokoch nie je možná

reparáciou. Poskytnutím peňažného ekvivalentu (relutárna náhrada) alebo uvedením do predošlého stavu (náhrada in natura) nie je možné dosiahnuť stav pred spôsobením škody na zdraví, pretože túto škodu nie je možné vyjadriť peňažným ekvivalentom a častokrát nie je ani možné poškodené zdravie uviesť do predošlého stavu.¹ Barancová² uvádza: „náhrada ujmy nemajetkového charakteru plní predovšetkým funkciu satisfakčnú na rozdiel od reparačnej funkcie náhrady majetkovej ujmy“.³ Z uvedeného vyplýva, že účelom poskytnutej náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia nie je reparaovať spôsobenú škodu na zdraví, ale dosiahnuť aspoň zmiernenie nepriaznivých dôsledkov poskytnutím primeraného zadost'učinenia.

Podľa § 444 Občianskeho zákonníka⁴: „Pri škode na zdraví sa jednorazove odškodňujú bolesti poškodeného a sťaženie jeho spoločenského uplatnenia.“ Z citovaného ustanovenia § 444 Občianskeho zákona vyplýva len to, že v rámci škody na zdraví sa odškodňuje nárok za bolesť poškodeného a rovnako sa odškodňuje aj nárok za sťaženie spoločenského uplatnenia. Taktiež z uvedeného vyplýva, že tieto nároky majú jednorazový charakter.

Občiansky zákonník ako *lex generalis* rozsah a spôsob náhrady bolestného a náhrady sťaženia spoločenského uplatnenia neupravuje. Vymedzenie rozsahu a spôsobu náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia nachádzame v osobitnom právnom predpise, ktorým je zákon č. 437/2004 Z. z.⁵, ktorý upravuje náhradu za bolesť a náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia.

Dôležité je pripomenúť, že nárok na náhradu za bolesť a nárok na náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia sú samostatné čiastkové nároky na náhradu škody na zdraví, keďže predpoklady ich vzniku sú odlišné.⁶ Ide o dva na sebe nezávislé nároky, pričom pacientovi môže vznik nárok na náhradu škody na zdraví titulom bolestného, avšak nebude mať žiadne trvalé následky premietnuté do sťaženia spoločenského uplatnenia. Opačné situácie vznikajú len ojedinele. Pacient si nárok náhradu za bolestné a nárok na náhradu za sťaženie spoločenského môže u poskytovateľa zdravotnej starostlivosti uplatniť jednotlivo alebo spoločne.

2. Náhrada za bolesť

Vymedzenie pojmu bolesť, podmienky priznania a poskytovania náhrady za bolesť a zásady na hodnotenie bolesti nachádzame v zákone č. 437/2004 Z.z. Uvedený zákon sa bližšie venuje aj podmienkam na vydanie lekárskeho posudku, na základe ktorého si poškodený uplatňuje a preukazuje výšku nároku na náhradu za bolesť.

V zmysle zákona č. 437/2004 Z.z. sa bolesťou rozumie „ujma spôsobená poškodením na zdraví, jeho liečením alebo odstraňovaním jeho následkov“⁷. Pri zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti hovoríme o bolestiach, ktoré vznikli v dôsledku samotného poskytovania zdravotnej starostlivosti, pričom nehovoríme len o vytrpených

¹ FEKETE, I. a kol. *Občiansky zákonník*. 1. Veľký komentár. Bratislava : EUROKÓDEX, 2011. s. 1177

² BARANCOVÁ H. a kol.: *Medicínske právo*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, vydavateľstvo Trnavskej univerzity, 2008. s. 324.

³ Rovnako aj BARANCOVÁ, pristupuje k extenzívnemu výkladu pojmu škoda, pod ktorý subsumuje pojem ujma.

⁴ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“).

⁵ Zákon č. 437/2004 Z.z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 273/1994 Z. z. o zdravotnom poistení, financovaní zdravotného poistenia, o zriadení Všeobecnej zdravotnej poisťovne a o zriaďovaní rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 437/2004 Z.z.“).

⁶ K tomu pozri R11/1976, taktiež R 28/1970.

⁷ § 2 ods. 1 zákona č. 437/2004 Z. z.

bolestiach pri ich vzniku, ale aj následne pri liečení a odstraňovaní škodlivého následku na zdraví pacienta prostredníctvom napríklad nesprávne prevedenej operácie. Netreba zabúdať, že pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti nehovoríme len o prípadoch kedy dôjde k škode na zdraví konaním (lekár pri operácii slepého čreva omylom poškodí močový mechúr), ale aj nekonaním (lekár nediagnostikuje chorobu). V prvom prípade sa budú odškodňovať následky „úrazu“ a v druhom prípade sa bude odškodňovať „vývoj choroby“, ktorú nediagnostikoval lekár, pričom bude musieť byť preukázané, že ak by lekár správne určil diagnózu nedošlo by k rozvoju choroby do stavu, ktorý sa odškodňuje.

Náhrada za bolesť sa poskytuje jednorazovo, a to na základe lekárskeho posudku, v ktorom posudzujúci lekár uvedie bodové ohodnotenie bolesti. Jednotlivé kvalifikácie poškodenia zdravia, teda diagnózy sú premietnuté do položiek, ktoré sú vymenované v prílohe č. 1 zákona č. 437/2004 Z.z. Pri každej položke je vymedzené rozmedzie počtu bodov, ktoré môže lekár pri vypracovaní lekárskeho posudku prideliť za konkrétne poškodenie, a to podľa zásad hodnotenia bolesti podľa § 9 zákona č. 437/2004 Z.z. Následne výšku konkrétneho nároku na náhradu za bolesť je možné vypočítať na základe súčinu celkového počtu bodov, ktorými posudzujúci lekár v lekárskom posudku ohodnotil bolesť a určenej hodnoty bodu platnej pre konkrétny rok. V zmysle ustanovenia § 5 ods. 2 zákona č. 437/2004 Z.z.: „Výška náhrady za bolesť a výška náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia sa určuje sumou 2 % z priemernej mesačnej mzdy zamestnanca v hospodárstve Slovenskej republiky zistenej Štatistickým úradom Slovenskej republiky za kalendárny rok predchádzajúci roku, v ktorom vznikol nárok na náhradu podľa odseku 1, za jeden bod a výsledná suma sa zaokrúhli na najbližšie celé euro smerom nahor.“⁸ V roku 2022 je na určenie výšky náhrady za bolesť platná hodnota jedného bodu rovnajúca sa sume 24,11 Eur.

V ustanovení § 3 ods. 1 zákona č. 437/2004 Z. z. sa uvádza, že náhrada za bolesť: „musí byť primeraná zistenému poškodeniu na zdraví, priebehu liečenia alebo odstraňovaniu jeho následkov“.⁹

Zákon č. 437/2004 Z.z. priznáva aj tzv. „ďalšiu náhradu za bolesť“ v prípade, že sa po skončení liečenia objavia ďalšie, pôvodne nepredpokladateľné ťažkosti súvisiace s poškodením na zdraví. Na túto situáciu zákonodarca myslí v ustanovení § 3 ods. 4 zákona č. 437/2004 Z. z.: „Ak sa po skončení liečenia vykoná v súvislosti s poškodením na zdraví operačný výkon, ktorý sa pôvodne nepredpokladal, poškodený má nárok na ďalšiu náhradu za bolesť ako za poškodenie na zdraví, s ktorým možno tento operačný výkon z hľadiska bolesti najlepšie porovnať“.¹⁰

Zákon č. 437/2004 Z.z. ako podmienky ďalšieho priznania náhrady za bolesť, v prípade vykonania operačného zákroku po skončení liečenia, ustanovuje:

- vykonanie operačného zákroku,
- operačný zákrok sa pred skončením liečenia pôvodne nepredpokladal,
- medzi samotným poškodením zdravia a neskorším (nepredpokladaným) operačným zákrokom musí byť daná príčinná súvislosť (kauzálny nexus).

Ak operačný zákrok nebude súvisieť s pôvodným poškodením zdravia, ale jeho výlučnou príčinou budú iné okolnosti, nevyhnutná príčinná súvislosť medzi poškodením zdravia a operačným zákrokom nebude daná. V takom prípade by mohol poškodenému popri prvotnom nároku na náhradu škody na zdraví (bolestné) vzniknúť ďalší – od prvého nezávislý – nárok na náhradu škody na zdraví.

⁸ § 5 ods. 2 zákona č. 437/2004 Z.z.

⁹ § 3 ods. 1 zákona č. 437/2004 Z. z.

¹⁰ § 3 ods. 4 zákona č. 437/2004 Z. z.

3. Náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia

Rovnako ako pri náhrade za bolesť aj vymedzenie pojmu sťaženie spoločenského uplatnenia, podmienky priznania a poskytovania náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia a zásady na hodnotenie sťaženia spoločenského uplatnenia nachádzame v zákone č. 437/2004 Z.z..

Sťažením spoločenského uplatnenia sa rozumie: „stav v súvislosti s poškodením na zdraví, ktoré má preukázateľne nepriaznivé následky pre životné úkony poškodeného, na uspokojovanie jeho životných a spoločenských potrieb alebo na plnenie jeho spoločenských úloh“¹¹. Na dotvorenie ucelenej predstavy, čo všetko rozumieme pod sťažením spoločenského uplatnenia si dovoľujeme citovať aj dlhší úryvok, ktorý reflektuje úmysel zákonodarcu prezentovaný v dôvodovej správe: *„Sťaženie spoločenského uplatnenia sa odškodní ak poškodenie na zdraví má preukázateľne nepriaznivé dôsledky pre bežné životné úkony poškodeného, pre uspokojovanie jeho životných a spoločenských potrieb alebo pre plnenie spoločenských úloh. Pri náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia je potrebné sa riadiť zásadou primeranosti povahe následkov a ich predpokladanému vývoju, ako i kvantitatívnou stránkou, ktorá vyjadruje v akom rozsahu sú obmedzené možnosti poškodeného uplatniť sa v spoločenskom živote.“*¹²

K pojmu sťaženie spoločenského uplatnenia poukazujeme aj na súdne rozhodnutie publikované v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod č. R 59/1957: *„Sťažením spoločenského uplatnenia je potrebné rozumieť zohyzdenie trvalejšieho charakteru, ktoré obmedzuje poškodeného v normálnej náplni života tým, že ho vylučuje z uplatnenia v spoločnosti, v športe, v kultúrnom živote a pod. Tak je tomu aj vtedy keď sa následky poranenia prejavujú skôr v celom počínaní a chovaní poškodeného (grimasy, porucha chôdze, spôsob jednania s ľuďmi) než v telesnom zohyzdení. Predpokladom nároku na odškodnenie tu nie je, že si poškodený sám uvedomuje ujmu spôsobenú zohyzdením a že sám je schopný rozhodnúť ako použiť priznané odškodnenie.“*¹³

Sťaženie spoločenského uplatnenia môže nastať aj v oblastiach, v ktorých na prvý pohľad nejde o viditeľné poškodenie a môže sa prejavovať vo forme vylúčenia, či obmedzenia účasti v rôznych sférach osobného, rodinného, športového, či kultúrneho života poškodeného pacienta. Sťaženie spoločenského uplatnenia môže v dôsledku poškodenia zdravia spočívať v zúžení možnosti voľby povolania, či priamo znemožniť výkon povolania. Ďalej sa môže prejavovať v nemožnosti zúčastniť sa v niektorých formách spoločenského uplatnenia (šport, kultúra a podobne) alebo v nedostatku možnosti sebarealizácie.¹⁴

Rovnako ako náhrada za bolesť aj náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia sa poskytuje jednorazovo, a to na základe lekárskeho posudku, v ktorom posudzujúci lekár uvedie bodové ohodnotenie sťaženia spoločenského uplatnenia v súlade so zásadami hodnotenia sťaženia spoločenského uplatnenia podľa § 10 zákona č. 437/2004 Z.z. Následne výšku konkrétneho nároku na náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia je možné vypočítať na základe súčinu celkového počtu bodov, ktorými posudzujúci lekár v lekárskom posudku ohodnotil sťaženie spoločenského uplatnenia a určenej hodnoty bodu platnej pre konkrétny rok. V roku 2022 je na určenie výšky náhrady za sťaženia spoločenského uplatnenia platná hodnota jedného bodu rovnajúca sa sume 24,11 Eur.

Ďalej v ustanovení § 4 ods. 1 zákona č. 437/2004 Z. z. sa uvádza, že náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia: *„musí byť primeraná povahe následkov a ich*

¹¹ § 2 ods. 2 zákona č. 437/2004 Z. z.

¹² Dôvodová správa k ustanoveniu § 4 zákona č. 437/2004.

¹³ R 59/1957.

¹⁴ HOLUB, M. a kol.: *Občanský zákonník. Komentár.* 2. aktualizované a doplnené vydání podle stavu k 1.3.2003. 1. svazek § 1 – 487. Praha: Linde, 2003. s. 509.

predpokladanému vývoju, a to v rozsahu, v akom sú obmedzené možnosti poškodeného uplatniť sa v živote a v spoločnosti.”¹⁵

Ak by po uplatnení nároku na sťaženie spoločenského uplatnenia došlo k takému zhoršeniu následkov, ktorých vývoj sa pri pôvodnom hodnotení následkov nepredpokladal, je možné, aby posudzujúci lekár tieto nepredpokladateľné následky prehodnotil. V takomto prípade posudzujúci lekár vypracuje nový lekársky posudok, v ktorom bodovo ohodnotí sťaženie spoločenského uplatnenia, ktoré zodpovedá zdravotnému stavu poškodeného v čase po zhoršení následkov. Následne je potrebné odpočítať bodové ohodnotenie určené v predchádzajúcom lekárskom posudku, z ktorého bola vypočítaná a už aj uhradená náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia.¹⁶ Zjednodušene povedané, v prípade, že dôjde k zhoršeniu následkov, na uplatnenie nároku je potrebné vypracovanie nového lekárskeho posudku, v ktorom posudzujúci lekár ohodnotí aktuálny stav, teda následky predchádzajúce (bez ohľadu na to, či boli uplatnené a uhradené) a súčasne “nové” následky, ktoré pôvodne neboli nepredpokladané.

Následne ak si poškodený uplatní náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia u povinného subjektu, resp. na súde je potrebné odrátať položky “predchádzajúce následky”, ktoré už boli uplatnené a uhradené predchádzajúcim lekárskeým posudkom. V opačnom prípade by došlo zo strany poškodeného k bezdôvodnému obohateniu, keďže by poškodenému bolo plnené dvakrát z toho istého právneho dôvodu.

4. Lekársky posudok ako dôkazný prostriedok v medicínskych sporoch

Vypracovanie a predloženie lekárskeho posudku v súlade so zákonom č. 437/2004 Z.z. je nevyhnutnou podmienkou preukázania výšky náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia.

Všeobecná právna úprava lekárskeho posudku sa nachádza v § 16 zákona č. 576/2004 Z. z. V kontexte uvedeného ustanovenia lekárske posudok predstavuje výsledok posúdenia:

- zdravotnej spôsobilosti na prácu,
- zdravotného stavu v súvislosti s uznaním choroby z povolania a ohrozenia chorobou z povolania,
- bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia pri úrazoch, chorobách z povolania a iných poškodeniach na zdraví.

Podľa § 16 zákona č. 576/2004 Z. z. ako lex generalis je lekárske posudok vydávaný poskytovateľom zdravotnej starostlivosti a posudzovanie vykonáva poskytovateľom určený lekár. Ďalej, zákon č. 576/2004 Z.z. ustanovuje, že lekárske posudok sa vydáva na žiadosť osoby, ktorej sa má posudzovanie týkať alebo na žiadosť právnickej osoby so súhlasom takejto osoby.

Ustanovenie § 16 zákona č. 576/2004 Z. z. pri lekárskom posudku, ktorého výsledkom je posúdenie bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia pri úrazoch, chorobách z povolania a iných poškodeniach na zdraví odkazuje na zákon č. 437/2004 Z.z. ako lex specialis.

Laická, ale aj odborná verejnosť si lekárske posudok častokrát zamieňa so znaleckým posudkom. Právna úprava lekárskeho posudku a znaleckého posudku sa nachádza v rôznych právnych predpisoch. Lekárskemu posudku sa venuje zákon č. 437/2004 Z.z., pričom znalecká činnosť spolu s podstatnými náležitosťami znaleckého posudku je upravená v zákone č. 382/2004 Z. z.¹⁷ Podstatné náležitosti lekárskeho posudku ako aj postup pri jeho vypracovaní je odlišný od náležitostí a postupu pri vypracovaní znaleckého posudku.

¹⁵ § 4 ods. 1 zákona č. 437/2004 Z. z.

¹⁶ § 10 ods. 7 zákona č. 437/2004 Z. z.

¹⁷ Zákon č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 382/2004 Z.z.“).

Ďalším podstatným rozdielom je osoba, ktorá je oprávnená vypracovať lekársky posudok a ktorá je oprávnená vypracovať znalecký posudok. V prípade lekárskeho posudku je to posudzujúci lekár, ktorým je posledný ošetrojúcim lekárom, naposledy liečiacim poškodeného v súvislosti s poškodením zdravia. Zákon č. 437/2004 Z.z. nevymedzuje ďalšie podmienky na osobu posudzujúceho lekára, ako napr. odbornosť alebo špecializačný odbor, čo predstavuje množstvo aplikačných problémov (viď časť príspevku Lekár oprávnený na vypracovanie lekárskeho posudku). Znalecký posudok je oprávnený vyhotoviť znalec, to znamená fyzická alebo právnická osoba splnomocnená štátom na vykonávanie znaleckej činnosti, ktorá je zapísaná v zozname znalcov a splnila ďalšie podmienky na zápis do zoznamu znalcov (§ 5 a nasl. zákona č. 382/2004 Z. z.).¹⁸ Súčasne, na rozdiel od posudzujúceho lekára pri vypracovaní lekárskeho posudku, znalec nemusí byť ošetrojúcim lekárom osoby, ktorej sa má posúdenie týkať, dokonca nie je vylúčené, aby hodnotenie bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia vypracoval len na základe poskytnutej zdravotnej dokumentácie týkajúcej sa poškodenia zdravia.

Relevantným dôkazným prostriedkom preukazujúcim výšku náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia je teda lekársky posudok, ktorý je vypracovaný v súlade so zákonom č. 437/2004 Z.z.

Zákon č. 437/2004 Z.z. vypracovanie znaleckého posudku predpokladá len v prípade kontroly, ak vzniknú dôvodné pochybnosti o správnom hodnotení bolestného alebo o správnom hodnotení sťaženia spoločenského uplatnenia v lekárskom posudku. V tejto súvislosti tiež doplníme skúsenosti z praxe, kedy v priebehu trestného konania sa orgány činné v trestnom konaní o získanie lekárskeho posudku vôbec nepokúšajú a iniciujú rovno znalecké dokazovanie. Pri preukazovaní výšky náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia preto žiadateľ nemusí vynakladať finančné náklady za vyhotovenie znaleckého posudku znalcom, ale postačuje lekársky posudok vypracovaný posledným ošetrojúcim lekárom. Preto je podľa nášho názoru namieste, ak poskytovateľ náhrady (napr. poisťovňa) odmieta poskytnúť náklady spojené s vypracovaním znaleckého posudku, pretože predloženie znaleckého posudku nie je nevyhnutne potrebné, resp. zákon č. 437/2004 Z.z. pri preukazovaní výšky náhrady za bolesť a za sťaženie spoločenského uplatnenia znalecký posudok nevyžaduje. Uvedené potvrdzuje aj rozhodnutie Krajského súdu v Trenčíne z 13. októbra 2016 sp. zn. 4 Co 250/2016, ktorý zhodne so súdom prvej inštancie nepriznal žalobcovi náklady, ktoré vynaložil na vyhotovenie znaleckého posudku: „ (...) *pre uplatnenie náhrady za bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia nebolo potrebné vyhotoviť tieto znalecké posudky, ale postačovalo vyhotovenie posudku podľa § 7 zák. č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a spoločenské uplatnenie*“. Samozrejme od preukazovania výšky náhrady za bolestné a za sťaženie spoločenského uplatnenia je potrebné odlišovať situáciu, kedy by boli sporné iné otázky ako výška bolestného alebo sťaženia spoločenského uplatnenia, napr. dôvodnosť jednotlivých nárokov, presný dátum ustálenia zdravotného stavu, posúdenie, či poškodenie zdravia nastalo v dôsledku škodovej udalosti a podobne. Lekárskym posudkom sa preukazuje len výška náhrady za bolesť a za sťaženia spoločenského uplatnenia. Za účelom zodpovedania takýchto otázok je potrebné využiť iné dôkazne prostriedky napr. odborné vyjadrenie alebo znalecký posudok v zmysle § 206 a nasl. zákona č. 160/2015 Civilný sporový poriadok.

Naopak, považujeme za nesprávne, ak zodpovedná osoba alebo poskytovateľ náhrady žiada od poškodeného pri preukazovaní výšky náhrady za bolesť a za sťaženie spoločenského uplatnenia predloženie znaleckého posudku, a to nad rámec zákona č. 437/2004 Z.z..

¹⁸ Za znalca môže súd alebo iný orgán verejnej moci ustanoviť aj osobu nezapísanú v zozname znalcov, ak má potrebné predpoklady, súhlasí s ustanovením a súčasne v príslušnom odbore alebo odvetví nie je zapísaná žiadna osoba alebo osoba zapísaná v zozname nemôže úkon vykonať, alebo vykonanie úkonu by bolo spojené s neprímeranými ťažkosťami alebo nákladmi. Takto ustanovený znalec „ad hoc“ musí pred vypracovaním znaleckého posudku zložiť sľub. Pozri bližšie § 15 zákona č. 382/2004 Z. z.

Bežnou praxou poskytovateľov náhrad (napr. poisťovňa) počas súdnych konaní je neakceptovanie predložených lekárskeho posudkov vypracovaných v súlade so zákonom č. 437/2004 Z.z. bez zabezpečenia a predloženia dôkazu, ktorý by preukazoval nesprávnosť vyhotoveného lekárskeho posudku po formálnej alebo odbornej stránke. V tomto kontexte nesúhlasíme so súdnou praxou všeobecných súdov v Slovenskej republike, keď súdy automaticky nariadia znalecké dokazovanie bez ohľadu na to, že žalobca predloženými lekárkami správami preukázal dôvodnosť náhrady za bolesť a za sťaženie spoločenského uplatnenia a rovnako preukázal výšku náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia predloženým lekárskeho posudkom vypracovaným v súlade so zákonom č. 437/2004 Z.z., pričom žalovaný tieto dôkazy relevantne nespochybnil.

5. Lekár oprávnený na vypracovanie lekárskeho posudku

Lekársky posudok spracúva posudzujúci lekár a vydáva zdravotnícke zariadenie, ktorého posudzujúci lekár vypracoval lekárskeho posudok. Posudzujúcim lekárom je lekár, ktorý naposledy liečil poškodeného v súvislosti s poškodením na zdraví [§ 3 ods. 2 písm. d) zákona č. 437/2004 Z.z.].

V tejto súvislosti vyvstáva otázka, ktorý poskytovateľ zdravotnej starostlivosti má povinnosť vydať lekárskeho posudok, ak bol pacient v dôsledku úrazu alebo iného poškodenia zdravia súčasne liečený viacerými lekármi, resp. v rôznych zdravotníckych zariadeniach. Ak sa na liečení poškodeného zúčastnilo viac lekárov, resp. viac zdravotníckych zariadení, má posudok vypracovať poskytovateľ zdravotnej starostlivosti (zdravotnícke zariadenie), u ktorého bol poškodený naposledy liečený v súvislosti s posudzovaným poškodením zdravia. Iní lekári a ďalšie zdravotnícke zariadenia, ktoré sa podieľali na liečbe poškodeného sú povinní posudzujúcemu lekárovi poskytnúť potrebnú zdravotnú dokumentáciu a potrebné vysvetlenia.¹⁹

Podľa nášho názoru podmienka posudzujúceho lekára je zachovaná aj v prípade, ak pred vypracovaním lekárskeho posudku poškodený navštívi nového poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, u ktorého si chce dať vypracovať lekárskeho posudok a ktorý mu v súvislosti s týmto hodnoteným poškodením zdravia poskytne zdravotnú starostlivosť. Následne tento posledný ošetrojúci lekár je oprávnený vypracovať lekárskeho posudok ako posudzujúci lekár v zmysle zákona č. 437/2004 Z.z..

Zákon bližšie ustanovuje špecializačný odbor posudzujúceho lekára len ak je posudzovaná choroba z povolania a opomína vymedzenie špecializačného odboru posudzujúceho lekára v prípadoch, ak bodové hodnotenie bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia treba vyhotoviť z iných dôvodov (napr. pracovný úraz, úraz pri dopravnej nehode, nesprávne poskytnutá zdravotná starostlivosť a iné).

V prípadoch, ak ide o chorobu z povolania je posudzujúcim lekárom lekár so špecializáciou v odbore klinické pracovné lekárstvo a klinická toxikológia príslušného oddelenia alebo príslušnej kliniky zdravotníckeho zariadenia.

Ďalej nám už zákon č. 437/2004 Z.z. nedáva odpovede, kto je posudzujúcim lekárom pri posudzovaní bolesti alebo sťaženia spoločenského uplatnenia, ktoré ošetrovali viacerí lekári podľa charakteru poranenia vo viacerých špecializačných odboroch, odlišných od špecializačného odboru všeobecné lekárstvo. Zákon rovnako neupravuje ani to, či treba vypracovať jeden súhrnný lekárskeho posudok, v ktorom budú bodovo ohodnotené všetky poranenia týkajúce sa poškodenia zdravia. Prípadne či je možné vypracovať viacero

¹⁹ Pozri VOLČKO, V. – PÁZMÁNY, T. – TOMKOVÁ, K. – VOLČKOVÁ, L. *Zákon o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia, Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2019, s. 66.

lekárskych posudkov v závislosti od špecializačného odboru, v ktorom bola poškodenému poskytovaná zdravotná starostlivosť v súvislosti s poškodením zdravia poškodeného.

Pri vypracovaní lekárskeho posudku zákon č. 437/2004 Z.z. na vypracovateľa kladie len jedinú požiadavku a tou je, aby bol posledným ošetrojúcim lekárom v súvislosti s poškodením zdravia. Z uvedeného je možné vyvodit' záver, že lekársky posudok môže vypracovať ktorýkoľvek lekár, ktorý liečil poškodeného v súvislosti s hodnoteným poškodením (napr. všeobecný lekár, chirurg) v prípade, že má k dispozícii potrebné lekárske správy a vyšetrenia pacienta, na základe ktorých je odborne spôsobilý bodovo ohodnotiť diagnózy a komplikácie. Podľa prílohy č. 1 zákona č. 437/2004 Z.z. musia byť niektoré položky overené príslušných špecializačným pracoviskom, napr. pri bodovom hodnotení bolestného musí byť položka č. 223 (otras mozgu) overená neurologickým alebo chirurgickým pracoviskom, kde zranený bol ošetrovaný alebo vyšetrený. Obdobne pri bodovom hodnotení sťaženia spoločenského uplatnenia musí byť položka č. 255 (Vážne duševné poruchy vzniknuté pôsobením otrasných zážitkov alebo iných nepriaznivých psychologických činiteľov a tiesnivých situácií) overená príslušným psychiatrickým pracoviskom.

V súlade s názorom, že posudzujúci lekár, ktorý má k dispozícii lekárske správy poškodeného môže vypracovať "komplexný lekársky posudok" sa vyjadril aj Najvyšší súd ČR (cit.): *„Je tomu tak už preto, že nie je iste podstatné, aká je klasifikácia jednotlivých zdravotných poškodení podľa formálnych kritérií lekárskej vedy, ktorá ich zaraďuje do jednotlivých medicínskych odborov, a že sťaženie spoločenského uplatnenia treba hodnotiť komplexne, "naprieč" jednotlivými lekárske špecializáciami tak, aby sťaženie či strata uplatnenia poškodeného v živote a v spoločnosti bola vystihnutá úplne a bezo zvyšku“*²⁰ (uvedené sa vzťahuje aj na bolestné, pozn. autorov).

V tejto súvislosti je treba položiť si otázku, či odbornosť lekárov konkrétneho špecializačného odboru postačuje na vyhodnotenie všetkých diagnóz a komplikácií aj z iných špecializačných odborov. Podľa nášho názoru nie je vylúčené, že v prípade nie veľmi závažných poškodení môže lekársky posudok vypracovať aj jediný lekár, ktorý liečil poškodeného v súvislosti s poškodením zdravia. Nie je však možné vylúčiť, že odbornosť takého lekárskeho posudku bude namietnutá. Nedostatok špecializácie posudzujúceho lekára by mohol byť kompenzovaný v prípade pribratia konzultantov z iných špecializačných odborov na vypracovanie lekárskeho posudku, zákon č. 437/2004 Z.z. však takúto možnosť neupravuje a ani nevylučuje. Paralelu v tomto prípade možno uviesť v súvislosti s vypracovaním znaleckého posudku, keď znalec je oprávnený pri vykonávaní úkonu znaleckej činnosti pribrať na posúdenie čiastkových otázok konzultanta z príslušného odboru, pričom opodstatnenosť pribratia konzultanta musí v úkone znaleckej činnosti odôvodniť.²¹

Vzhľadom na špecifickosť špecializačných odborov v oblasti medicíny by sa ponúkalo logické riešenie spočívajúce v tom, že každý posudzujúci lekár so špecializáciou v príslušnom špecializačnom odbore, poskytujúci zdravotnú starostlivosť, by vydal lekársky posudok v rámci svojho špecializačného odboru. Príslušným špecializačným odborom sa rozumie špecializačný odbor, v ktorom poskytovanie zdravotnej starostlivosť súvisí s poškodením na zdraví, napr. príslušný špecializačný odbor pre liečbu popálenín kože je plastická chirurgia, pre zlomeninu je úrazová chirurgia, chirurgia, prípadne aj ortopédia, pre poškodenie oka a jeho príslušenstva je oftalmológia a podobne.

S týmto záverom korešponduje aj prax. Pri uplatňovaní si náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia poškodení predkladajú viaceré lekárske posudky v rôznych špecializačných odboroch. Na podklade predkladaných lekárske posudkov vypracovaných posudzujúcimi lekármi príslušných špecializačných odborov dochádza k plneniu náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia.

²⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 10. augusta 2010 sp. zn. 21 Cdo 149/2009

²¹ Ustanovenie § 16 ods. 3 zákona č. 382/2004 Z. z.

V rámci obsahového vymedzenia jednotlivých špecializačných odborov a odvetví sa môžeme pridržiavať prílohy č. 2 k vyhláške č. 228/2018 Z. z. Uvedená príloha obsahuje rozdelenie jednotlivých odborov a odvetví na úseku zdravotníctva a farmácie a ich obsahové zameranie. Pri niektorých špecializačných odboroch sa nachádza aj vymedzenie, s ktorými špecializačnými odbormi sa navzájom prelínajú. Napríklad gynekológia v oblasti problémov s močením u žien sa prekrýva s urológiou, v oblasti pohlavne prenosných nákaz sa prekrýva s dermatovenerológiou alebo chirurgia sa čiastočne prelína s úrazovou chirurgiou, súdnym lekárstvom, neurochirurgiou a plastickou chirurgiou.

Zaujímavosťou je, že podľa vyhlášky č. 228/2018 Z. z. sa v rámci obsahového zamerania jednotlivých špecializácií, hodnotením a posudzovaním návrhov odškodnenia zaoberá úrazová chirurgia a súdne lekárstvo. Uvedené však nevyklučuje, že posúdenie bodového hodnotenia bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia sú oprávnení vykonať aj lekári iných špecializačných odborov. Pri vypracovaní lekárskeho posudku je podstatná skutočnosť, ktorý lekár liečil naposledy poškodeného v súvislosti s poškodením na zdraví.

Záver

Pri uplatňovaní nároku na náhradu za bolesť a náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia je nevyhnutné, okrem dôvodnosti, preukázať aj výšku nároku, pričom stanovenie výšky prostredníctvom bodového ohodnotenia poškodenia si vyžaduje odborné posúdenie ošetrojúceho lekára poškodeného. Relevantným dôkazným prostriedkom, na základe ktorého pacientov v medicínskych sporoch preukazuje výšku náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia je lekárske posudok vypracovaný v súlade so zákonom č. 437/2004 Z.z. Od lekárskeho posudku je potrebné odlišovať znalecký posudok v zmysle zákona č. 382/2004 Z.z. V prípade preukazovania výšky nároku na bolestné a sťaženie spoločenského uplatnenia, zákon č. 437/2004 počíta s vypracovaním znaleckého posudku len v prípade kontroly, ak vzniknú dôvodné pochybnosti o správnom hodnotení bolestného alebo o správnom hodnotení sťaženia spoločenského uplatnenia v lekárskom posudku.

Bežnou praxou poskytovateľov náhrad (napr. poisťovňa) v predsúdnych rokovania a súdnych konaniach je neakceptovanie predložených lekárskeho posudkov, s tým, že často-krát uvedené len tvrdia bez relevantného spochybnenia a dôkazu o nesprávnosti vyhotoveného lekárskeho posudku po formálnej alebo odbornej stránke. Podľa nášho názoru súdy nepostupujú správne v prípadoch, ak na návrh poskytovateľa náhrad v pozícii žalovaného automaticky nariadia znalecké dokazovanie bez ohľadu na to, že pacient v pozícii žalobcu predloženými lekárskeho správami preukázal dôvodnosť náhrady za bolesť a za sťaženie spoločenského uplatnenia a rovnako preukázal výšku náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia predloženým lekárskeho posudkom. Súdy musia vyhodnocovať, či nariadenie znaleckého dokazovania je skutočne potrebné a odôvodnené. V opačnom prípade môže byť narušená kontradiktornosť súdneho konania.

Literatúra

1. BARANCOVÁ H. a kol. *Medicínske právo*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, vydavateľstvo Trnavskej univerzity VEDA, 2008. 425 s. ISBN: 8022410076.
2. DOLEŽAL, T. *Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva*. Praha: Leges, 2012, ISBN 978-80-87576-25-0.
3. FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 1. Veľký komentár*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, ISBN: 978-80-8155-040-9.
4. HOLČAPEK, T. *Dokazování v medicínskopravních sporech*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, ISBN 978-80-7357-643-1.

5. HOLUB, M. a kol.: *Občiansky zákonník. Komentár*. 2. aktualizované a doplnené vydání podle stavu k 1.3.2003. 1. svazek § 1 – 487. Praha: Linde, 2003. s. 509.
6. TĚŠINOVÁ, J. - ŽĎÁREK, R. - POLICAR, R. *Medicínské právo*, 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-050-8.
7. TOMKOVÁ, K., HUSOVSKÝ, T.: *Súčasná rozhodovacia prax súdov pri kvalifikácii subjektívnej a objektívnej zodpovednosti za škodu na zdraví spôsobenú pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti*, In: *Právo a manažment*, roč. 2017, č. 3, ISSN 1338-2071
8. TOMKOVÁ, K., HUMENÍK, I.: *Znalecké dokazovanie v medicínskych sporoch a postavenie súkromného znaleckého posudku vo svetle meniacej sa právnej úpravy*, In: *Slovenský lekár*, roč. 2016, č.7-8, ISSN 1338-2071.
9. TOMKOVÁ, K., HUMENÍK, I.: *Začiatok plynutia premlčacej doby pri náhrade za bolesť a náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia*, In: *Slovenský lekár*, roč. 2016, č. 12/1, ISSN 1338-2071.
10. VOJČÍK, P. a kol.: *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. Tretie, doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION : Bratislava, 2010. ISBN 978-80-8078-368-6.
11. VOLČKO, V. – PÁZMÁNY, T. – TOMKOVÁ, K. – VOLČKOVÁ, L. *Zákon o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia, Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2019, s. 200. ISBN: 9788057100942.

SPECIFIKA PŘEDBĚŽNÉHO ŘÍZENÍ VE VĚCI OCHRANY PROTI DOMÁCÍMU NÁSILÍ V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ ČR, ANEB NABÍZÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA TÝRANÉ OSOBE DOSTATEČNOU POMOC?¹

Mgr. Radka Zálešáková

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

radka.zalesakova01@upol.cz

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-01>

Abstrakt

Příspěvek se zabývá procesními specifiky předběžného řízení ve věci ochrany proti domácímu násilí v právní úpravě České republiky, kdy jeho cílem je zejména posoudit dostatečnost a efektivitu právní úpravy předběžných opatření při poskytnutí ochrany osobě ohrožené domácím násilím. Pro dosažení tohoto cíle je pak využito komparace s německou právní úpravou.

Abstract

The article deals with the procedural specifics of preliminary proceedings in the matter of protection against domestic violence in the Czech legislation, where its aim is to assess the sufficiency and effectiveness of the legal regulation of preliminary measures in providing protection to a person threatened by domestic violence. In order to achieve this objective, a comparison with German legislation is then used.

Klíčová slova: Předběžná řízení, Předběžná opatření, domácí násilí, ochrana před domácím násilím, rodina, násilí v rodině

Key words: Interim proceedings, Interim measures, domestic violence, protection against domestic violence, family, family violence

Úvodem

Předběžné opatření je právní institut, jehož úkolem je zajistit ochranu právům účastníků řízení za situace, kdy není možné z důvodu nezbytnosti zatímní úpravy vyčkat na rozhodnutí soudu ve věci samé. Obecná právní úprava předběžných opatření je v českém právním řádu upravena v § 74 an. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „o. s. ř.“). Předběžná opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí jsou však speciálním druhem předběžného opatření, řízení o něm je ve vztahu k řízením o vydání předběžného opatření dle § 74 an. o. s. ř. řízením zvláštním. Právní úprava tohoto předběžného opatření je obsažena v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „z. ř. s.“), konkrétně v § 400 an. z. ř. s. Vzájemný vztah těchto dvou právních předpisů je upraven v § 1 odst. 3 a 4 z. ř. s., které výslovně uvádí, že nestanoví-li z. ř. s. jinak, použije se o. s. ř., a dále nevyplývá-li z povahy jednotlivých ustanovení z. ř. s. něco jiného, použijí se ustanovení tohoto zákona vedle o. s. ř. Procesní úprava ve věcech domácího násilí je provázána s hmotněprávními ustanoveními zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „o. z.“) týkající se ochrany osobnosti (§ 81 an. o. z.) a ochrany proti domácímu násilí (§ 751-753 o. z.).

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci grantového projektu Studentské grantové soutěže IGA, reg. č. IGA_PF_2022_018.

Obecným účelem předběžných opatření je ochránit osoby před újmou, která jim bezprostředně hrozí, případně zabezpečit výkon soudního rozhodnutí (§ 74 o. s. ř.). Obzvláště důležité, troufám si říct i nejdůležitější, jsou z pohledu závažnosti hrozící újmy, předběžná opatření týkající se úpravy poměrů nezletilých dětí, a dále také právě předběžná opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí, neb právě v těchto případech může hrozit újma nejcitelnější, kdy může dojít až k ohrožení zdraví či života osoby, jejíž ochranu je prostřednictvím předběžného opatření nutno zajistit. K účelu předběžného opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí se vyjádřil i Ústavní soud, který jej vymezil jako poskytnutí včasné a prozatímní ochrany (životu, zdraví, svobody či důstojnosti) ohrožené osobě, případně jejím blízkým proti škodlivému chování násilné osoby s nimi žijící ve společné domácnosti, které z důvodu tělesného nebo duševního násilí vůči navrhovateli nebo jinému, kdo ve společné domácnosti žije, učinilo společné bydlení nesnesitelným².

Právě citlivost a závažnost těchto předběžných opatření by měl zákonodárce zohlednit. Cílem tohoto příspěvku je seznámit čtenáře se specifiky předběžných opatření dle § 400 an. o. s. ř. týkajících se domácího násilí a posoudit jejich dostatečnost ve smyslu přístupnosti ochrany lidských hodnot při současném vyvážení ochrany proti zneužití tohoto institutu. K dosažení tohoto vytyčeného cíle považuji za vhodné srovnání české právní úpravy s právní úpravou německou. Německá procesní úprava ochrany před domácím násilím je zakotvena v německém exekučním řádě³ (dále jen „EO“). Ochrana osoby před domácím násilím je jedním ze zajišťujících prostředků dle § 382 EO.

1. Domácí násilí

Český právní řád ušel v otázce problematiky domácího násilí již dlouhou cestu, a troufám si říct, že správný směrem.⁴ Je však tato cesta již na svém konci? Z § 402 z. ř. s., jež upravuje náležitosti návrhu na vydání předběžného opatření, je zřejmé, na jaké situace tato právní úprava dopadá, resp. jaké osoby má chránit. Zájmová osoba je ta, jejíž společné bydlení s další osobou v domě nebo bytě, ve kterém se nachází jejich společná domácnost, je nesnesitelné z důvodu tělesného nebo duševního násilí vůči této osobě, nebo někomu jinému, kdo ve společné domácnosti žije. Druhou situací je pak, vedle domácího násilí, tzv. stalking, tedy nežádoucí sledování nebo obtěžování. Předběžné řízení ve věcech ochrany proti domácímu násilí slouží k ochraně ohrožené osoby a současně k prozatímní úpravě poměrů mezi ohroženou osobou a agresorem. Právní úprava není omezena pouze na případy domácího násilí mezi manžely, ale užije se i na osoby s manžely spolužijící (typicky jejich děti), ale i na další osoby, které spolu bydlí, např. rodiče a děti, prarodiče a vnoučata či nesezdané partnery.⁵ V § 402 odst. 1 z. ř. s. je tedy patrné rozdělení právní úpravy na dvě linie, kdy jednou je ochrana před domácím násilím a druhou je ochrana před stalkingem. Stejně tak je i německá právní úprava ochrany před domácím násilím rozdělena na dvě oblasti, když krom domácího násilí jako takového EO dále v § 382d rovněž upravuje soudní ochranu proti zásahům do soukromí (stalking, nebezpečné sledování). Tento příspěvek se však nebude vzhledem k jeho omezenému rozsahu dále podrobněji zabývat stalkingem, ale bude zaměřen pouze na samotné domácí násilí.

² Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3512/14 ze dne 16. 12. 2014

³ Gesetz vom 27. Mai 1896, über das Exekutions- und Sicherungsverfahren (Exekutionsordnung – EO).

⁴ K tomuto viz blíže např. ČUHELOVÁ, Kateřina. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr, a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 693-694, ISBN 978-80-7502-004-8, nebo také KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Dávid, Radovan. Rodinné bydlení a domácí násilí. Právní fórum, ISSN 1214-7966, 2008, c. 10, s. 429-436.

⁵ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel, a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 806, ISBN 978-80-7400-788-0

Pro účely tohoto příspěvku je nutno alespoň základně vymezit důležité pojmy. Pokud jde o základní definici domácího násilí, tak tato není v českém právním řádu k nalezení, a stejně tomu tak bylo i v minulosti. Na vůbec první vymezení domácího násilí můžeme narazit v důvodové zprávě k zákonu č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. „*Domácí násilí je označení pro násilné jednání, kterým dochází k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, a to v bytě nebo domě společně obývaném násilnou osobou i osobou, proti níž takový útok směřuje. Domácím násilím se rozumí opakované násilné jednání nebo opakované vyhrožování násilným jednáním, v důsledku kterého dochází nebo hrozí, že dojde, k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, mezi osobami, které jsou či byli spolu v intimním, rodinném či jiném obdobném vztahu a žijí ve společně obývaném bytě nebo domě. V rámci domácího násilí lze jednoznačně identifikovat osobu násilnou i osobu ohroženou, proti níž takové útoky nebo výhrůžky útokem směřují.*“⁶ Za definici domácího násilí lze považovat i např. definici, kterou formulovala Rada Evropy v roce 1985: „*Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin nebo opomenutí, spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou a duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážné poškozují rozvoj jeho osobnosti.*“⁷ Z uvedeného lze tedy vymezit určité charakteristické znaky domácího násilí:

1. *přítomnost některé z forem násilí mezi osobami žijícími ve společném obydlí*
2. *dlouhodobost (cyklus násilí se opakuje: růst napětí – násilný incident – zklidnění)*
3. *jasně rozpoznatelné role (lze rozlišit násilnou a ohroženou osobu, vzájemné postavení je nerovné a role se v průběhu incidentů nemění)*
4. *nárůst intenzity násilí (lze pozorovat, že incidenty jsou častější a krutější nebo hrozí, že se tak stane).*⁸

Eskalaci násilí však lze spíše považovat za podpurný znak, neboť postupem času bylo zjištěno, že ve všech případech domácího násilí k eskalaci nedochází, a to v tom smyslu, že by násilník postupoval od lehčího násilí k těžšímu, či od duševního k fyzickému (dle mého názoru však nelze paušálně označit duševní násilí za lehčí formu domácího násilí).⁹

Jak je uvedeno výše, domácí násilí může mít dvě hlavní formy, a to tělesné násilí a duševní násilí. Mám za to, že pojem tělesné násilí není nutno dále vymezovat. Duševní násilí pak může spočívat v citovém vydírání, ponižování, vyhrožování, zastrašování, ukládání nesmyslných příkazů vedoucích k vyčerpání osoby a prohloubení pocitu závislosti osoby na agresorovi, izolace osoby od okolí prostřednictvím nadměrné kontroly, zadržování peněz atp.¹⁰ Mezi těmito dvěma hlavními formami domácího násilí lze dále konkrétněji rozlišovat násilí fyzické, psychické, sexuální, sociální a ekonomické.¹¹

Jak již bylo naznačeno, mám za to, že zákon by měl na citlivost celé situace adekvátně reagovat a celý proces domáhání se ochrany práv tomu přizpůsobit. Důraz by měl být dán zejména na rychlost řízení a jeho přístupnost. Na pomyslné misce vah však proti tomuto stojí důraz na řádné vyličení skutkových okolností tak, aby nedošlo ani k újmě na právech osoby, proti které předběžné opatření směřuje, např. za situace šikanózního návrhu.

⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím

⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 417, ISBN 978-80-7400-795-8

⁸ Čl. 1 písm. a) METODICKÉ PŘÍRUČKY č. 1/2010 ředitele ředitelství služby pořádkové policie Policejního prezidia České republiky k realizaci závazného pokynu policejního prezidenta č. 166/2009 o provádění vykazání

⁹ ČUHELOVÁ, Kateřina. In: ŠÍNOVÁ, Renáta, a kol. Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha: Leges, 2010, s. 94. ISBN 978-80-8721-250-9

¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 417, ISBN 978-80-7400-795-8

¹¹ HAMPEL, Petr, a kol. Domácí násilí, Soudce, ISSN 1211-5347, 2013, č. 3, s. 11

2. Postup před podáním předběžného opatření

Primární institut, prostřednictvím kterého se může ohrožená osoba domoci své ochrany před násilnou osobou, je vykázaní dle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky (dále jen „ZPČR“). Právní úpravě vykázaní je věnována hlava VII, konkrétně §§ 44 – 47 ZPČR. Vykázaní lze vymezit jako využití oprávnění policisty, na základě, něhož je násilná osoba povinna na dobu 10 dnů opustit společné obydlí a jeho bezprostřední okolí, zdržet se vstupu na tato místa (teritoriální ochrana)¹² a zdržet se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou (personální ochrana)^{13 14}.

Deset dní je doba, která má ohrožené osobě zajistit ochranu před násilníkem a zároveň dostatečný prostor k učinění úkonů potřebných k zajištění potřebných záležitostí tak, aby bylo zamezeno dalšímu negativnímu vlivu násilné osoby na osobu ohroženou (např. podání návrhu na vydání předběžného opatření či návrhu na rozvod manželství, nalezení nového bydlení atp.). Doba deseti dnů počíná běžet dnem provedení vykázaní a nelze ji zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby. Doba trvání vykázaní se nezkrátí ani v případě, pokud je v této době vydáno předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí spočívající v tom, že je odpůrci zakázáno zdržovat se ve společném obydlí nebo do něj vstupovat. V takovém případě se postupuje dle § 408 odst. 2 z. ř. s. a doba trvání předběžného opatření se prodlouží o dobu vykázaní, jež do vykonatelnosti předběžného opatření neuplynula. Policista ve lhůtě 3 dnů od vykázaní provede kontrolu, zda vykázaná osoba dodržuje povinnosti vyplývající z vykázaní (§ 47 odst. 4 ZPČR). ZPČR poté stanoví další práva a povinnosti zejména vykázané osoby a také postup příslušníků Policie ČR.

Vykázaní nepodléhá žádné poplatkové povinnosti a pro samotné vykázaní násilné osoby Policii ČR postačí důvodný předpoklad závadového jednání vůči ohrožené osobě (§ 44 ZPČR), není tedy nutno v tomto směru činit žádné dokazování.

3. Předpoklady nařízení předběžného opatření podle § 400 ZŘS

Pokud je nutno teritoriálně i personálně zabezpečit týranou osobu na dobu delší, než je doba, po kterou je účinné vykázaní, nemá ohrožená osoba většinou jinou možnost než se vydat cestou předběžného opatření dle § 400 an. z. ř. s. K rozhodnutí o návrhu na vydání předběžného opatření je dle § 3 odst. 1 věcně příslušný okresní soud, místně příslušným je obecný soud navrhovatele (§ 400 z. ř. s.), typicky se tedy jedná o okresní soud, v jehož obvodu má navrhovatel bydliště, zde se dále podrobněji užití pravidla dle § 85 a násl. o. s. ř. Předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí je možné vydat jen na návrh (§ 401 z. ř. s.), je zde tedy výslovně vyloučena možnost nařídit tento druh předběžného řízení i bez návrhu, tzv. *ex officio*. Podle § 11 odst. 2 písm. p) zákona č. 549/1991, o soudních poplatcích je návrh na vydání předběžného opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí osvobozen od soudního poplatku, ale je-li takové předběžné opatření vydáno, zaváže soud dle položky 5 sazebníku k zaplacení soudního poplatku ve výši 1 000 Kč odpůrce. Dále dle § 12 odst. 3 z. ř. s. není požadováno složení jistoty, která je pro předběžná řízení typická (§ 75b o. s. ř.).

Účastníky řízení jsou tedy navrhovatel a odpůrce, případně osoba, vůči níž násilí směřuje (§ 6 odst. 2 ve spojení § 403 odst. 1 z. ř. s.), z dikce tohoto ustanovení je tedy zřejmé, že podání návrhu není omezeno pouze na ohroženou osobu. Odborná veřejnost vede na téma legitimity k podání návrhu na vydání předběžného opatření ve věcech domácího násilí hojně

¹²§ 44 odst. 1 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

¹³§ 45 odst. 1 písm. c) zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

¹⁴Čl. 1 písm. i) METODICKÉ PŘÍRUČKY č. 1/2010 ředitele ředitelství služby pořádkové policie Policejního prezidia České republiky k realizaci závazného pokynu policejního prezidenta č. 166/2009 o provádění vykázaní

diskuse.¹⁵ Dle Svobody by § 403 odst. 1 z. ř. s. měl být novelizován tak, že právo domáhat se ochrany před domácím násilím by mělo být přiznáno pouze osobě, která je domácím násilím vystavena. Hlavním jeho argumentem pro tento názor je, že se § 403 odst. 1 z. ř. s. vymyká standardům soukromého práva, pro které je typické, že svá práva si hájí především ten, komu je do těchto práv zasahováno.¹⁶ Této otázce se věnuje také komentářová literatura: „*Navrhovatelem v řízení ve věci ochrany před domácím násilím může být: a) manžel dotčený domácím násilím, přičemž výraz „dotčený“ zahrnuje jak případy, kdy je domácí násilí páčáno přímo na něm, tak i případy, kdy je dotčen páčáním násilí na jiné osobě žijící spolu s ním a násilníkem v rodinné domácnosti (srov. § 751 odst. 1 o. z.), b) rozvedený manžel dotčený domácím násilím (srov. § 751 odst. 2 o. z.), c) jiná osoba žijící s manžely nebo rozvedenými manžely v domácnosti dotčená domácím násilím (srov. § 753 o. z.); i na tomto místě je třeba upozornit na to, že se právní teorie neshoduje v odpovědi na otázku, zda se tato osoba může domáhat ochrany před domácím násilím pouze tehdy, je-li páčáno přímo na ní, anebo může návrhem vystoupit i na obranu jiné osoby žijící ve společné domácnosti; restriktivní výklad by znamenal nedostatek aktivní věcné legitimace a zamítnutí návrhu, pročez lze takovému navrhovateli z procesní opatrnosti doporučit, aby o skutečnostech rozhodných pro podání návrhu vyrozuměl státní zastupitelství, d) jiná osoba (bez zřetele k manželskému svazku) žijící ve společném bydlení s osobou násilníka, dotčená domácím násilím (podle § 3021 ObčZ).*“¹⁷ Ohledně této problematiky mám však za to, že by na dané ustanovení mělo být pohlíženo z hlediska toho, co je ve svém důsledku primárním cílem dané právní úpravy, a totiž ochránit navrhovatele, který domácím násilím trpí (nikoliv vůči němuž domácí násilí přímo směřuje). K tomuto se blíže vyjadřuje Čuhelová, s níž sdílím stejný názor, v tom smyslu, že pokud bychom § 403 odst. 1 z. ř. s. vykládali restriktivně, neposkytoval by zákon ochranu např. dítěti, které by sice bylo svědkem domácího násilí mezi svými rodiči, avšak nemohlo by se účinně dovolat ochrany svého rodiče, přičemž domácím násilím by jistě i samo trpělo, i přesto, že by domácí násilí nesměřovalo přímo proti němu.¹⁸ Lze tedy shrnout, že při posuzování aktivní věcné legitimace nutno postupovat spíše permissivně a vzít v úvahu jak § 751 o. z. ve spojení s § 753 o. z., tak i § 3021 o. z., který stanoví, že § 751 a § 753 se použijí také v případě, společného bydlení jiných osob, než jsou manželé.¹⁹ Zákon dále v § 403 odst. 3 z. ř. s. řeší situaci, kdy je navrhovatelem nezletilá osoba starší 16 let, které přiznává plnou procesní způsobilost, a v odst. 2 citovaného ustanovení je pamatováno i na osoby mladší 16 let či osoby omezené ve svéprávnosti, kdy pokud navrhovatelem nezletilý, podává jeho jménem návrh zákonný zástupce, orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo advokát na základě plné moci, pokud má nezletilý pro udělení plné moci přiměřenou rozumovou a volní vyspělost. Je-li navrhovatelem osoba, jejíž svéprávnost byla ve věcech, o něž v řízení jde, omezena, podává jejím jménem návrh opatrovník nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností.

Podaný návrh na vydání předběžného opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí se vždy na vědomí zasílá státnímu zastupitelství. Dle § 8 odst. 1 písm. c) z. ř. s. je státní zastupitelství oprávněno ke vstupu do řízení, ostatně tak jako k podání návrhu na vydání

¹⁵ Viz srov. HAMULÁKOVÁ, Klára, KŘIVÁČKOVÁ, Jana. In SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 758. ISBN 978-80-7400-297-7. ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, Petr a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s. 2015, s. 685-686, ISBN 978-80-7478-869-7.

¹⁶ SVOBODA, Karel. K nové úpravě práva na ochranu před domácím násilím (1.), Právo, ISSN 1212-866X, 2014, č. 7, s. 8

¹⁷ ŠIMÁNOVÁ, Hana. In: GRIVNA, Tomáš, a kol. Oběti trestných činů. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 688-689, ISBN 978-80-7400-793-4.

¹⁸ ČUHELOVÁ, Kateřina. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr, a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 696, ISBN 978-80-7502-004-8

¹⁹ Tamtéž, s. 695.

daného předběžného opatření dle § 8 odst. 2 za použití § 8 odst. 1 písm. c) z. ř. s., pokud státní zastupitelství svého práva využije a do řízení vstoupí, stane se samostatným procesním subjektem, nikoliv tedy jeho účastníkem. Státní zastupitelství je v řízení oprávněno ke všem úkonům, které může učinit účastník řízení, vyjme těch úkonů, které zákon přiznává pouze účastníku řízení (§ 35 odst. 2 o. s. ř. ve spojení s § 1 odst. 4 z. ř. s.²⁰).²¹ V německé právní úpravě je postup soudu po podání příslušného předběžného opatření upraven ještě podrobněji a dá se říct i přísněji, když dle § 382h EO má soud, u kterého byl podán návrh na vydání předběžného opatření, povinnost neprodleně o podání informovat místně příslušný bezpečnostní úřad (policii), jakož i o jeho rozsahu a případném zpětvzetí. Dále musí soud informovat na území obce, pro kterou je krajské policejní ředitelství zároveň bezpečnostním orgánem prvního stupně, krajské policejní ředitelství, jinak místně příslušný okresní správní orgán jako bezpečnostní orgán, a místně příslušný orgán péče o děti a mládež, jakož i opatrovnický soud, pokud je jedna ze stran nezletilá nebo pokud je ze spisu zřejmé, že v bytě, na který se vztahuje předběžné opatření, žije nezletilá osoba.

Opačným pohledem se lze dále věnovat pasivní věcné legitimaci. Na základě shora uvedeného lze uzavřít, že pasivně věcně legitimován je nejen manžel – násilník, ale také rozvedený manžel nebo také jiná osoba, která se dopouští domácího násilí na osobě, se kterou bydlí v rodinné domácnosti či jinde (§§ 751, 753, 3021 o. z.).²²

Soud musí o návrhu na vydání předběžného opatření, které má poskytnout ochranu proti domácímu násilí, rozhodnout do 48 hodin od jeho podání soudu (§ 404 z. ř. s.). Obecně je tedy nutné přesný okamžik podání návrhu zaznamenat. Jedná se o lhůtu poměrně krátkou, avšak povaha věci si to vyžaduje, není přitom rozhodné, zda konec lhůty připadá na den pracovního klidu. Neznamena to však, že by soud nemohl o podaném návrhu rozhodnout i dříve. Lhůta 48 hodin je nejzazší termín pro rozhodnutí, je povinností soudce, aby o tomto návrhu rozhodl prioritně, a to i přes to, že lhůtu můžeme označit za pořádkovou, neb zákon s jejím nedodržením nespojuje žádné procesní důsledky, krom obecných dopadů spočívajících v kárné odpovědnosti soudce či odpovědnosti státu za nesprávný úřední postup.²³ S ohledem na takto krátkou lhůtu rozhoduje soud o předběžném opatření bez jednání.

Pro úspěšný návrh na vydání předběžného opatření je krom výše popsaného zapotřebí, aby návrh splňoval i další náležitosti. Vedle obecných náležitostí pro písemná podání adresovaná soudu obsažených v § 42 odst. 4 o. s. ř. a obecných náležitostí každého návrhu na vydání předběžného opatření dle § 75 odst. 2 o. s. ř., musí navrhovatel v návrhu vylíčit skutečnosti, které osvědčují, že je společné bydlení navrhovatele a odpůrce v domě nebo bytě, ve které se nachází společná domácnost, pro navrhovatele nesnesitelné z důvodu tělesného nebo duševního násilí vůči navrhovateli nebo jinému, kdo ve společné domácnosti žije (§ 402 odst. 1 z. ř. s.). Z uvedeného „skutečností, které osvědčují“, je patrná nižší míra důkazního standardu, kdy navrhovateli postačí, aby tvrzené skutečnosti osvědčil, nikoliv prokázal. V podstatě se pak jedná o reflexi hmotněprávní úpravy obsažené v § 751 až 753 o. z. Nutno si uvědomit, že objasnění oproti dokazování může vést k méně kvalitnímu výsledku, pokud se týká objektivizace skutkového stavu. Pro dosažení jistoty o skutkovém stavu tak ve věcech vydání předběžného opatření ve věci ochrany před domácím násilím, postačí, pokud se objasňovaná skutečnost stane hodnověrnou. Objasnění tvrzených skutečností tak nejčastěji činí soudce ve své kanceláři pomocí předložených listin. Nižší míru

²⁰ Státní zastupitelství tak není např. oprávněno vzít zpět návrh na zahájení řízení či uzavřít dohodu o předmětu řízení.

²¹ LEVÝ, Jiří. In: SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 16. ISBN 978-80-7400-788-0

²² Tamtéž, s. 696.

²³ JIRSA, Jaromír a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III (Zvláštní řízení soudní). 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 846. ISBN 978-80-7598-372-5

jistoty zkoumaných skutečností zákonodárce předpokládá, za osvědčenou lze zpravidla pokládat skutečnost, která se odehrála s pravděpodobností převyšující 50 %.²⁴ Zákonodárce v tomto případě náležitě zohlednil obtížnost celé situace (strach a stres navrhovatele, časová tíseň) a přizpůsobil tomu i rozsah důkazní zátěže pro navrhovatele. Pro osvědčení tvrzených skutečností je tedy vhodné k návrhu na vydání předběžného opatření doložit i listiny, kterých se navrhovatel dovolává, v tomto případě to mohou typicky být lékařské zprávy o zranění ohrožené osoby, záznamy Policie ČR o provedených úkonech, komunikace mezi navrhovatelem a odpůrcem či čestná prohlášení svědků.²⁵

Pokud návrh neobsahuje všechny výše uvedené skutečnosti a z těchto důvodů o něm nelze kvalifikovaně rozhodnout, soud vyzve navrhovatele vhodným způsobem, aby návrh v potřebném rozsahu doplnil a současně ho poučí o důsledcích nedoplnění této výzvy (§ 402 odst. 2 věta první z. ř. s.). Vzhledem ke krátké lhůtě pro vydání rozhodnutí, není možné vyzvat navrhovatele k doplnění skutečností prostřednictvím poskytovatele poštovních služeb, ale je nutno přistoupit k efektivnějšímu způsobu komunikace. Soudu a ostatně i navrhovateli by mohlo v tomto směru nejvíce pomoci založení datové schránky navrhovatelem, v každém případě by však měl navrhovatel opatřit návrh na vydání předběžného opatření svým telefonním číslem, další možností, kterou může pak soud využít je doručování prostřednictvím soudního vykonavatele či justiční stráže. Pokud návrh nebude ve lhůtě určené pro rozhodnutí náležitě doplněn, soud jej odmítne (§ 402 odst. 2 věta druhá z. ř. s.).

Ust. § 405 odst. 1 z. ř. s. upravuje demonstrativní výčet povinností, které může soud při vydání předběžného opatření odpůrci uložit, zejména se jedná o zajištění územní a osobní ochrany ohrožené osoby, tzn. nevstupovat do bezprostředního okolí společné domácnosti a navrhovatele, žádným způsobem navrhovatele nekontaktovat. Z těchto povinností může soud odpůrci stanovit výjimky, a to s ohledem k jeho oprávněným zájmům (§ 405 odst. 3 z. ř. s.). V tomto ustanovení zákonodárce pamatuje na případy, kdy by mohlo dojít např. k zamezení výkonu povolání odpůrci nebo plnění jiných povinností. Vzhledem k rychlosti celého řízení a omezené možnosti soudu zjistit poměry odpůrce, je tak spíše na odpůrci, aby se určitých výjimek domáhal, a to buď v rámci odvolání či samostatného návrhu vůči soudu.²⁶ Pokud jde o německou právní úpravu, dle § 382b EO soud na návrh osoby, jejíž soužití s jinou osobou je nepřijatelné z důvodu fyzického napadení, hrozby fyzického napadení nebo jednání výrazně ovlivňujícího duševní zdraví, nařídí této osobě, aby opustila domov a jeho bezprostřední okolí a zakáže návrat do obydlí a jeho bezprostředního okolí, pokud obydlí slouží k uspokojení naléhavých bytových služeb žadatele. Důvody pro ochranu ohrožené osoby a samotné prostředky ochrany ohrožené osoby tedy EO stanoví stejné, jako český právní řád. Soud může dále dle § 382c EO odpůrci zakázat pobyt na určených místech, nařídít odpůrci, aby se vyhýbal kontaktu s navrhovatelem, případně zakázat odpůrci, aby se přibližoval k navrhovateli nebo k místům, ve kterých se pohybuje navrhovatel, pokud to není v rozporu s vážnými zájmy odpůrce.

Dále nutno, vedle standardního poučení o řádném opravném prostředku, kterým je v tomto případě odvolání, zmínit speciální poučovací povinnost soudu. V usnesení o nařízení předběžného opatření soud musí poučit, jak navrhovatele, tak odpůrce o jejich zvláštních právech (§ 405 odst. 2 z. ř. s.). Odpůrce má právo si ze společného bydlení odnést věci uvedené v § 493 z. ř. s., a to „své osobní cennosti a osobní dokumenty, jakož i věci, které slouží jeho osobní potřebě; během trvání rozhodnutí podle § 405 pak povinnému umožní

²⁴ MAŘÁDEK, David. Právní režim objasňování skutkového stavu v řízení o návrhu na předběžné opatření podle občanského soudního řádu. Právní rozhledy, ISSN 1210-6410, 2019, č. 1, s. 29-32

²⁵ HAMULÁKOVÁ, Klára, KŘIVÁČKOVÁ, Jana. In SVOBODA, Karel a kol (ed). Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 756. ISBN 978-80-7400-297-7

²⁶ ŠIMÁNOVÁ, Hana. In GRIVNA, Tomáš, a kol. Oběti trestných činů. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 692, ISBN 978-80-7400-793-4

vyzvednout i věci nezbytné k výkonu jeho podnikatelské činnosti nebo výkonu povolání, případně věci nezbytné z jiného vážného důvodu.“ Německá úprava je v tomto obdobná. Dle § 382i EO se předběžné opatření na ochranu před násilím v domácnosti vykoná bezodkladně, přitom exekuční orgán vykáže odpůrce z bytu a odebere mu všechny klíče od bytu a uloží je u soudu. Odpůrce je umožněno vzít si jeho osobní cennosti a doklady, jakož i věci, které slouží výhradně jeho osobní potřebě nebo výkonu jeho povolání. Není-li odpůrce v době výkonu v domácnosti přítomen, poskytne mu vykonávající orgán na jeho žádost možnost, aby si do dvou dnů vyzvedl ve svém bydlíšti své věci. O tomto právu je odpůrce informován orgánem provádějícím výkon rozhodnutí zanecháním oznámení na dveřích bytu a s příkazem k vydání předběžného opatření. Před předáním klíčů převzatých nebo uložených u soudu musí být strany vyslechnuty. Pokud je sporné, kdo je oprávněn s klíči nakládat, jsou strany odkázány na sporné soudní řízení; v tomto případě klíče nadále uchovává soud. Výkonem předběžného opatření na ochranu před násilím může soud pověřit také bezpečnostní orgány, které jsou k dispozici. Dále je v § 382j EO pamatováno na zajištění naléhavých bytových potřeb manžela či manželky, které lze uspokojit dle § 382 odst. 4 až 7 EO, přičemž před vydáním předběžného opatření nesmí být odpůrce zejména vyslechnut, pokud existuje důvodná obava, že by tím byl zmařen účel předběžného opatření.

Pokud se týká navrhovatele, toho soud poučí o dalších vhodných opatřeních směřujících k jeho ochraně, a to zejména o právu podat návrh na zahájení řízení ve věci samé. Jelikož zákon nepodmiňuje trvání tohoto předběžného opatření podáním návrhu na zahájení řízení ve věci samé, jako v případě obecného předběžného opatření dle § 77 odst. 1 písm. a) o. s. ř., lze řízení o vydání předběžného opatření ve věci ochrany před domácím násilím samo o sobě považovat za řízení ve věci samé, soud tedy může poučit navrhovatele o možnosti podání návrhu na rozvod manželství či návrhu na úpravu poměrů nezletilých dětí. Dále je soud povinen poučit navrhovatele o možnosti podat návrh na prodloužení doby trvání předběžného opatření podle § 410 z. ř. s.

Vykonatelnost předběžného opatření podle § 405 z. ř. s. předchází jeho právní moci, tudíž je předběžně vykonatelné, rozhodnutí je vykonatelné jeho vydáním (§ 407 z. ř. s.). Takto vydané předběžné opatření trvá jeden měsíc od jeho vykonatelnosti, jedná se tedy o dobu, která je zákonem dána a není možná diskrece ze strany soudu. Jak již bylo uvedeno výše, doba trvání předběžného opatření se prodlouží o dobu zbývající pro trvání vykazání dle ZPČR, která neuplynula do vykonatelnosti předběžného opatření. Citlivost celého řízení se také promítá do lhůt týkajících se řízení o odvolání, kdy soud prvního stupně musí předložit věc odvolacímu soudu do patnácti dnů od podání odvolání a odvolací soud poté musí o odvolání rozhodnout do sedmi dnů od předání věci (§ 409 z. ř. s.).

4. Prodloužení předběžného opatření

Pokud je nutno ochránit ohroženou osobu po dobu delší, než je doba jednoho měsíce, nabízí zákonodárce možnost prodloužení doby trvání předběžného opatření dle § 405 z. ř. s. Prodloužení předběžného opatření upravují §§ 410–414 z. ř. s. Před uplynutím doby trvání předběžného opatření dle § 408 z. ř. s., může navrhovatel podat soudu návrh na jeho prodloužení. Než soud o takovém návrhu rozhodne, účinnost původně vydaného předběžného opatření se o tuto dobu prodloužuje. Návrh na prodloužení předběžného opatření není tedy možné podat až po jeho zániku, nýbrž ještě v době jeho trvání. Co se týká náležitostí návrhu na prodloužení předběžného opatření, měl by v zásadě splňovat alespoň stejné náležitosti jako ty uvedené v § 402 z. ř. s., navrhovatel by měl dále osvědčit, že stav jeho ohrožení trvá i nadále, měl by však již prokázat majetkové či jiné poměry účastníků, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, na které se vztahuje předběžné opatření, a další rozhodné okolnosti včetně dalších probíhajících řízení mezi účastníky. Jako kritéria pro

rozhodnutí o prodloužení doby trvání předběžného opatření tedy soud hodnotí např. zda odpůrce v době trvání předběžného opatření dle § 405 z. ř. s. kontaktoval navrhovatele nebo se o to pokusil, zda přetrvává jeho násilné chování, zda mezi účastníky již probíhá řízení o rozvod manželství či o úpravu poměrů nezletilých dětí atp. Soud dále významně hodnotí také vlastnická práva ke společnému obydlí, neboť pokud je odpůrce výlučným vlastníkem nemovitosti, ze které je vykázán, je do jeho vlastnického práva významně zasahováno. Jak vidno, zákon již na tomto místě klade větší důraz na navrhovatele ve smyslu důkazního standardu, neboť navrhovateli již nepostačí tvrzené skutečnosti osvědčit, ale musí je i prokázat. Soud musí v každém případě hodnotit všechny okolnosti daného případu v jejich vzájemném souhrnu, a nelze proto paušálně říct, že pokud je odpůrce právě např. výlučným vlastníkem dané nemovitosti, nelze k prodloužení předběžného opatření přistoupit, jedná se o však skutečnost zásadní. Je nutno si uvědomit, že na druhé straně stojí zájem na ochraně zdraví a života ohrožené osoby, případně osob. Před soudem tedy povětšinou stojí nelehký úkol, kdy musí poměřovat zájem na další ochraně navrhovatele a zájem na nezasahování do práv odpůrce.²⁷

Řízení o prodloužení předběžného opatření má již klasičtější charakter, k rozhodnutí o návrhu na prodloužení předběžného opatření již soud zpravidla nařídí jednání. Výraz zpravidla však nutno vykládat restriktivně, což znamená, že soud by měl k rozhodnutí o prodloužení předběžného opatření nařídít jednání vždy, ledaže existují zvláště závažné důvody pro postup opačný, je-li např. nedostižný odpůrce.²⁸ V zásadě však soud rozhoduje o prodloužení předběžného opatření po projednání věci tak, aby se mohl k celé věci vyjádřit také odpůrce, soud dále vyslyší případné svědky závadového jednání odpůrce a provede listinné důkazy.

Pro rozhodnutí o prodloužení předběžného opatření má soud stanovenu již delší lhůtu, a sice lhůtu dvouměsíční. Soud může prodloužit dobu trvání předběžného opatření jen na dobu nezbytně nutnou. Nejdelší možná doba trvání předběžného opatření je zákonem stanovena na šest měsíců. Předběžné opatření dle § 405 z. ř. s. *ex lege* zanikne nejpozději uplynutím šesti měsíců od jeho vykonatelnosti. Je tedy nutno zdůraznit, že pokud soud prodlouží dobu trvání předběžného opatření na šest měsíců, nedojde k prodloužení o dalších šest měsíců, ale šest měsíců je počítáno zpětně od vydání prvního rozhodnutí podle § 405 z. ř. s. Pokud se týká doby trvání německého předběžného opatření na ochranu před domácím násilím, tento může být stejně, jako dle z. ř. s., nařízen podle § 382e odst. 1 EO na domu nejvýše šesti měsíců.²⁹ Soud však může dle § 382e odst. 2 EO dodatečně stanovit dobu trvání i delší, a to v návaznosti na meritorní rozhodnutí v probíhajícím řízení ve věci samé, nebo v řízení, které má být teprve zahájeno v nařízené době trvání předběžného opatření, přičemž řízením ve věci samé se rozumí řízení o rozvod manželství, prohlášení manželství za neplatné, řízení o vypořádání společného jmění manželů a řízení o určení práv k bytu (§ 382e odst. 3 EO). Doba, na kterou je předběžné opatření vydáno, tedy nesmí přesáhnout dobu, od které již nelze uplatňovat nároky týkající se společného bydlení manželů v souvislosti s řízením o rozvod, prohlášení manželství za neplatné nebo zrušení manželství nebo od které bylo řízení týkající se těchto nároků pravomocně ukončeno. Z uvedeného je tedy zřejmé, že EO poskytuje možnost prodloužit trvání předběžného opatření na dobu delší než šest měsíců, což hodnotím velmi pozitivně, neboť mám za to, že takto nastavená délka trvání předběžného opatření ulehčí týrané osobě, která se vydala na „boj“ proti domácímu násilí, celý proces, neb

²⁷ ŠIMÁNOVÁ, Hana. In: GRIVNA, Tomáš, a kol. Oběti trestných činů. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 700, ISBN 978-80-7400-793-4.

²⁸ JIRSA, Jaromír a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III (Zvláštní řízení soudní). 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 771, ISBN 978-80-7598-372-5.

²⁹ Dle § 382e odst. 2 EO dočasný soudní příkaz na obecnou ochranu před násilím nebo na ochranu před narušením soukromí však může být vydán až na dobu jednoho roku.

pokud bude tato osoba aktivní a bude činit zákonné kroky k vyřešení nastalé situace, bude se moci spolehnout na to, že je po tuto dobu chráněna, což bude mít zcela jistě i menší dopad na psychiku týrané osoby.

Závěr

Na základě výše popsaného lze tedy shrnout, že český zákonodárce zohlednil velmi obtížnou životní situaci osoby postižené domácím násilím zejména tím, že:

1. osvobodil návrh na vydání předběžného opatření dle § 405 z. ř. s. od soudních poplatků,
2. nepožaduje složení jistoty,
3. navrhovatelem může být i osoba, vůči které domácí násilí přímo nesměřuje
4. vyžaduje od navrhovatele nižší důkazní standard, kdy postačí pouhé osvědčení tvrzených skutečností,
5. stanoví krátkou lhůtu 48 hodin pro rozhodnutí prvostupňového soudu,
6. soud rozhodne o vydání předběžného opatření bez jednání,
7. neformální kontakt s navrhovatelem v případě nutnosti doplnit návrh na vydání předběžného opatření,
8. doba předběžného opatření se prodlužuje o neuplynulou dobu vykazání,
9. je umožněn vstup státního zastupitelství do řízení a
10. jsou zkráceny lhůty pro rozhodnutí o opravném prostředku.

Na druhou stranu je nutno zdůraznit, že předběžné opatření dle § 405 z. ř. s. má životnost pouze jeden měsíc, lze prodloužit maximálně na dobu šesti měsíců, a to za situace, kdy je již na navrhovatele kladen vyšší důkazní standard. Nad to je nutno poukázat na to, že pokud navrhovatel neprokáže své majetkové či jiné poměry, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, může soud prodloužit dobu trvání předběžného opatření jen z důvodů zvláštního zřetele hodných.

Porovnáním obecných východisek české právní úpravy ve věci ochrany před domácím násilím s těmi německými, dojdeme k závěru, že obě právní úpravy stojí na totožných základech a shodují se v podstatných rysech. Nelze tedy jednoznačně určit, zda větší ochranu osobám ohrožených domácím násilím poskytuje německý či český zákonodárce. Lze však poukázat alespoň na jeden rozdíl, jehož implementaci do z. ř. s. považuji za vhodnou. Jedná se o možnost prodloužit trvání předběžného opatření ve věci ochrany před domácím násilím až do doby, než bude meritorně ukončeno řízení ve věci samé, a to zejména řízení o rozvod manželství či o úpravu poměrů k nezletilému dítěti. Jak již bylo uvedeno výše, v české právní úpravě je doba trvání předběžného opatření omezena na šest měsíců od jeho vykonatelnosti (vydání), stejně tak je tomu i u německých sousedů, avšak EO umožňuje dodatečně prodloužit účinnost předběžného opatření v návaznosti na meritorní rozhodnutí v probíhající řízení ve věci samé, nebo v řízení, které má být teprve zahájeno v nařizené době trvání předběžného opatření. Mám za to, že zakotvení takového zákonného pravidla by v odůvodněných případech velmi ulehčilo situaci ohroženým osobám. Neboť pokud je např. týraná manželka výlučným vlastníkem nemovitosti, ve které má společnou domácnost s manželem – agresorem. Manžel má z titulu manželství právo v dané nemovitosti bydlet (§ 744 o. z.). Manželovi je následně předběžným opatřením uloženo opustit společné obydlí a dále se zde nezdržovat. V průběhu trvání předběžného řízení je pak zahájeno řízení o rozvod manželství, ani za situace, kdy by došlo k prodloužení trvání předběžného opatření na šest měsíců, nemusí být tato doba dostačující, neboť v případě sporného rozvodu manželství bývá mnohdy doba trvání řízení delší než půl roku. Pokud tedy dojde k uplynutí šestiměsíční doby, může se manžel (úspěšně) domáhat svého práva bydlení v předmětné nemovitosti, ohrožené osobě tedy nezbyvá nic jiného než opětovně podat návrh na vydání předběžného opatření. Toto však považuji za nešťastné řešení, neboť ohrožená osoba musí celý proces k ochraně svých práv

podstoupit opakovaně. Zavedením zmiňované možnosti prodloužit předběžné opatření až do doby pravomocného rozvodu manželství, by se popsané situaci dalo úspěšně předejít a ohrožená osoba, která se s pomocí všech svých sil odhodlala svou svízelnou životní situaci řešit, by nebyla jednak opětovně vystavována nebezpečí ze strany odpůrce, a jednak další psychické zátěži, která už tak je v případech domácího násilí značná. Současná česká právní úprava však tuto možnost nepřipouští.

V každém případě mám však za to, že česká procesní právní úprava ochrany před domácím násilím ob stojí i na poli evropské konkurence.

Literatura

1. GŘIVNA, Tomáš, a kol. Oběti trestných činů. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 771 s. ISBN 978-80-7400-793-4
2. HRUŠÁKOVÁ, Milana, a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1256 s. ISBN 978-80-7400-795-8
3. JIRSA, Jaromír a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III (Zvláštní řízení soudní). 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 1136 s. ISBN 978-80-7598-372-5
4. LAVICKÝ, Petr a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s. 2015, 1012 s. ISBN 978-80-7478-869-7
5. MELZER, Filip, TÉGL, Petr, a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, 2064 s., ISBN 978-80-7502-004-8
6. SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1032 s. ISBN 978-80-7400-297-7
7. SVOBODA, Karel, a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1132 s., ISBN 978-80-7400-788-0
8. ŠÍNOVÁ, Renáta, a kol. Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha. Leges, 2010, 368 s. ISBN 978-80-8721-250-9
9. HAMPEL, Petr, a kol. Domácí násilí, Soudce, ISSN 1211-5347, 2013, č. 3, s. 11
10. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DÁVID, Radovan. Rodinné násilí. Právní fórum, ISSN 1214-7966, 2008, c10, s. 429 -436
11. MAŘÁDEK, David. Právní režim objasňování skutkového stavu v řízení o návrhu na předběžné opatření podle občanského soudního řádu. Právní rozhledy, ISSN 1210-6410, 2019, č. 1, s. 29-32
12. SVOBODA, Karel. K nové úpravě práva na ochranu před domácím násilím (1.), Právo, ISSN 1212-866X, 2014, č. 7, s. 8
13. Gesetz vom 27. Mai 1896, über das Exekutions- und Sicherungsverfahren (Exekutionsordnung)
14. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
15. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
16. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
17. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
18. Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3512/14 ze dne 16. 12. 2014
19. Důvodová zpráva k zákonu č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím
20. Metodická příručka č. 1/2010 ředitele ředitelství služby pořádkové policie Policejního prezidia České republiky k realizaci závazného pokynu policejního prezidenta č. 166/2009 o provádění vykázaní

PRÁVO DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA

NOVELA AUTORSKÉHO ZÁKONA: ČO SI VYDAVATELIA OBJEDNALI A ČO VYDAVATELIA DOSTALI

JUDr. Zuzana Adamová, PhD.¹

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
zuzana.adamova@gmail.com

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-40>

Abstrakt

Článok sa zaoberá problematikou nového práva vydavateľov k tlačovým publikáciám pri online používaní, pričom primárne porovnáva prvotné návrhy s finálnym znením smernice 2019/790 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu (tzv. DSM smernica). Zameriava sa pritom aj na okolnosti prijímania úpravy, na analýzu kompromisných znení, následne vyhodnocuje konečný výsledok a konfrontuje ho s pôvodnými očakávaniami vydavateľov. V článku sa venuje pozornosť aj zmenám v oblasti vysporiadania práv v praxi najväčších digitálnych platforiem. Problematika je potom posudzovaná s ohľadom na transpozíciu článku 15 DSM smernice o práve vydavateľov tlačných publikácií pri online používaní do slovenského Autorského zákona, ktorý nadobudol účinnosť 25. marca 2022.

Abstract

This Article deals with the issue of the new right of publishers to press publications concerning online uses, primarily comparing the initial proposals with the final version of Directive 2019/790 on copyright and copyright-related rights in the digital single market (the so-called DSM Directive). It also focuses on the circumstances of the adoption of the regulation, on the analysis of compromise texts, then evaluates the final result and confronts it with the original expectations of the publishers. The article also pays attention to changes in the area of rights settlement in the practice of the biggest digital platforms. The issue is then assessed with regard to the transposition of Article 15 of the DSM Directive on the right of publishers of press publications concerning online uses into the Slovak Copyright Act, which entered into force on 25 March 2022.

Kľúčové slová: digitálny jednotný trh, autorské právo, smernica, transpozícia, vydavateľ, tlačové publikácie, digitálne platformy, online používanie

Key words: digital single market, copyright, directive, transposition, publisher, press publications, digital platforms, online use

Úvod

Poznáte tie MEME – „čo si objednáš z Aliexpress a čo dostaneš z Aliexpress“, ktoré vtipne poukazujú na rozdiely v našich očakávaniach voči reálnemu výsledku? A presne to najlepšie demonštruje veľké očakávania vydavateľov periodickej tlače bojujúcim proti sociálnym sieťam, vyhľadávateľom a iným digitálnym platformám o svoj podiel na zhodnocovaní ich obsahu.

Tieto boje začali už dávno predtým, ako boli v roku 2019 po pomerne náročných rokovaniach a výmenách názorov prijaté dve smernice spadajúce do agendy digitálneho

¹ Tento článok vznikol v rámci realizácie projektu APVV-20-0171 Konkurencia nárokov z deliktov a kvázi-deliktov v mimozmluvných vzťahoch a na pomedzí zmluvného a vecného práva.

jednotného trhu – smernica o online vysielaní a retransmisii² a smernica o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu, ktorá je predmetom nášho záujmu pre účely tohto článku.³ Už v čase jej prijímania sa pozornosť upriamila najmä na dva jej kontroverzné články, a to článok 15 (pôvodne 11) a článok 17 (pôvodne 13). Druhý menovaný článok smernice sa týka problematiky online platforiem a zodpovednosti za zdieľanie obsahu online, ktorá je dnes v centre pozornosti najmä z dôvodu radikálnej zmeny autorskoprávnej úpravy, ktorú zavádza, neskoro predstaveného usmernenia Komisie,⁴ z dôvodu nedávno rozhodnutej poľskej žaloby o neplatnosť článku 17 ods. 4 písm. b) a c) *in fine*,⁵ množstva alternatív, ako túto úpravu transponovať,⁶ v konečnom dôsledku totálnej absencii harmonizácie v tejto oblasti, ale najmä množstva otáznikov, ktoré táto úprava prináša.

V tomto článku sa však budeme venovať druhému z menovaných článkov, a to článku 15 DSM smernice, ktorý upravuje nové výlučné právo vydavateľov. Toto nové právo, priznané vydavateľom periodickej tlače, sú v zmysle smernice povinní vysporiadať poskytovatelia služieb informačnej spoločnosti⁷ používajúci periodické publikácie. Pôvodne sa

² Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/789 zo 17. apríla 2019, ktorou sa stanovujú pravidlá výkonu autorského práva a práv súvisiacich s autorským právom uplatniteľné na niektoré online vysielania vysielateľov a retransmisie televíznych a rozhlasových programov a ktorou sa mení smernica Rady 93/83/EHS (Ú. v. L 130/82).

³ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES (Ú. v. L 130). (ďalej len „DSM smernica“).

⁴ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade. Usmernenia k článku 17 smernice (EÚ) 2019/790 o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu. 4. júna 2021. COM(2021) 288 final.

⁵ Rozsudok Súdneho dvora z 26. apríla 2022 vo veci C-401/19 Poľská republika proti Európskemu parlamentu a Rade Európskej únie.

⁶ HUSOVEC, M. - QUINTAIS, J. P. How to License Article 17? Exploring the Implementation Options for the New EU Rules on Content-Sharing Platforms. GRUR International, 2021, č. 4 (pripravované). [online] SSRN 11. február 2021. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3463011 (cit. 26.5.2022). NORDEMANN, J. B. – WAIBLINGER, J. Art. 17 DSMCD: a class of its own? How to implement Art. 17 into the existing national copyright acts, including a comment on the recent German Discussion Draft – Part 1. Kluwer Copyright Blog, 16. júl 2020 [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/07/16/art-17-dsmcd-a-class-of-its-own-how-to-implement-art-17-into-the-existing-national-copyright-acts-including-a-comment-on-the-recent-german-discussion-draft-part-1/> (cit. 26.5.2022). NORDEMANN, J. B. – WAIBLINGER, J. Art. 17 DSMCD: a class of its own? How to implement Art. 17 into the existing national copyright acts, including a comment on the recent German Discussion Draft – Part 2. Kluwer Copyright Blog, 17. júl 2020 [online] http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/07/17/art-17-dsmcd-a-class-of-its-own-how-to-implement-art-17-into-the-existing-national-copyright-acts-including-a-comment-on-the-recent-german-discussion-draft-part-2/?doing_wp_cron=1597144877.2035028934478759765625 (cit. 26.5.2022). HUSOVEC, M. - QUINTAIS, J. P. Article 17 of the Copyright Directive: Why the German implementation proposal is compatible with EU law – Part 1. 26. august 2020 [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/08/26/article-17-of-the-copyright-directive-why-the-german-implementation-proposal-is-compatible-with-eu-law-part-1/> (cit. 26.5.2022). HUSOVEC, M. - QUINTAIS, J. P. Article 17 of the Copyright Directive: Why the German implementation proposal is compatible with EU law – Part 2. 28. august 2020 [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/08/28/article-17-of-the-copyright-directive-why-the-german-implementation-proposal-is-compatible-with-eu-law-part-2/> (cit. 26.5.2022).

⁷ Ide o službu, ktorá sa bežne poskytuje za odmenu, na diaľku, elektronickým spôsobom a na základe individuálnej žiadosti príjemcu služby – vid' článok 1 písm. b) smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/1535 z 9. septembra 2015, ktorou sa stanovuje postup pri poskytovaní informácií v oblasti technických predpisov a pravidiel vzťahujúcich sa na služby informačnej spoločnosti (kodifikované znenie) (Ú. v. L 241) v spojení s článkom 1 ods. 2 písm. b) smernice Európskeho parlamentu a Rady 2000/31/ES z 8. júna 2000 o určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (smernica o elektronickom obchode) (Ú. v. L 178). K vymedzeniu jednotlivých typov poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti pozri recitál 18 smernice o elektronickom obchode a súvisiacu judikatúru Súdneho dvora EÚ.

s týmto právom spájalo označenie „link tax“, voľne preložené ako daň za linky (hypertextové odkazy), dnes – ako bude uvedené nižšie – už tento prívlastok neplatí.

Predmetom tohto článku bude vyhodnotenie viacerých aspektov súvisiacich s novou právnou úpravou. V úvode si pripomenieme okolnosti vzniku novej právnej úpravy, očakávania a hlavné dôvody, ktoré viedli k prijatiu tejto smernice („čo si vydavatelia objednali“). Následne zhodnotíme finálne znenie smernice s ohľadom na naplnenie pôvodných očakávaní („čo vydavatelia dostali“). Zameriame sa pritom aj na otázky spojené s transpozíciou tejto úpravy do slovenského Autorského zákona,⁸ ktorého ostatná novela nadobudla účinnosť 25. marca 2022.⁹ Ako bude uvedené aj v záveroch tohto článku, vnímame zásadný rozpor medzi pôvodnými plánmi a očakávaniami vydavateľov a konečnou právnou úpravou. Tá je diametrálne odlišná od pôvodných plánov a jej význam je viac než diskutabilný. Z pohľadu vydavateľov je veľké množstvo dôvodov, prečo byť nespokojný. Z akademického pohľadu však možno konštatovať, že i keď sa najväčšie problémy podarilo odstrániť, pachuť nesprávnej investovanej a nasmerovanej energie a výsledok v podobe nekvalitnej právnej úpravy zostáva.

1. Čo si vydavatelia objednali

Zrejme nikto nevie určiť presný čas, kedy sa začala problematika nového práva vydavateľov riešiť, ale všeobecne možno konštatovať, že ide o výsledok dlhodobého napätia medzi spravodajskými médiami na jednej strane a digitálnymi platformami na druhej strane. Veľmi zjednodušene možno konštatovať, že vydavatelia periodickej tlače boli už dlho nespokojní so stavom, kedy digitálne platformy „nejakou formou využívali“ ich obsah a vydavatelia nevedeli nájsť spôsob, ako na tomto využití finančne participovať. Slovné spojenie sme zámerne dali do úvodzoviek, aby sme zdôraznili formu tohto využívania, ktorej sa tiež budeme nižšie venovať.

V prípade sociálnych sietí ide napríklad o náhľady na články, ktoré užívateľ sociálnej siete umiestni na svoju „stenu“. Tento užívateľ zadá na stránku len link (hypertextový odkaz), ostatným užívateľom sociálnej siete sa však v takom prípade zobrazí nadpis článku, niekedy náhľad na obrázok alebo fotku a niekedy aj časť článku, tzv. perex (úvodné riadky k článku, ktoré sú často graficky odlišné oproti ostatnému textu) alebo snippet (vzorka alebo ukážka). Obdobná situácia je aj v prípade vyhľadávačov, kedy sa určitá ukážka v podobe obrázku alebo textu zobrazí po tom, ako užívateľ zadá do vyhľadávača kľúčové slová. Nemožno však nespomenúť určité technické rozdiely. Kým pri sociálnych sieťach užívateľ často len umiestňuje link, pri vyhľadávačoch môže dochádzať aj k vyhotovovaniu rozmnoženín. Linkami sa pritom opakovane zaoberal Súdny dvor EÚ a v rámci tohto článku nie je priestor na komplexnejšie predstavenie tejto problematiky. Základ však tvorí rozhodnutie vo veci Svensson,¹⁰ v zmysle ktorého nejde o použitie autorských diel, ak sú na internetovej stránke poskytnuté hypertextové odkazy na diela, ktoré sú voľne dostupné na inej internetovej stránke. Pokiaľ bol totiž predmet ochrany oprávnené sprístupnený online bez obmedzujúcich opatrení, poskytnutie hypertextového odkazu nepredstavuje sprístupnenie obsahu „novej verejnosti“ (verejnosť v takom prípade predstavujú všetci užívatelia internetu). Ak by však poskytnutý odkaz umožňoval obísť obmedzujúce opatrenia (napr. platobnú bránu, technológiu obmedzujúcu prístup a pod.), išlo by o šírenie novej verejnosti, a teda o použitie v autorskoprávnom význame.

⁸ Zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „AZ“ alebo „Autorský zákon“).

⁹ Zákon č. 71/2022 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov.

¹⁰ Rozsudok Súdneho dvora z 13. februára 2014 vo veci C-466/12 Nils Svensson a i. proti Retriever Sverige AB.

Hlavný argument vydavateľov znie, že sociálne siete, vyhľadávače a iné digitálne platformy participujú na ich obsahu, ale nič za to neplatia a ani ich k takému plateniu platná právna úprava nezaväzuje. Ľudia si často prečítajú len nadpis alebo perex, alebo si pozrú náhľad obrázku či fotky (thumbnail), ale ak si odkaz neotvorí, negenerujú sa žiadne príjmy z reklamy, čo treba zmeniť.

Protiargument digitálnych platforiem je, že oni vlastne vydavateľom pomáhajú, pretože bez nich by sa väčšina ľudí k zdroju vôbec nedostala a že ak si užívateľ neotvorí článok, lebo sa uspokojí len s nadpisom alebo perexom, tak to nie je problém digitálnej platformy, ale skôr ukážka našej spoločnosti a úrovne novinárskej práce.

Takéto a obdobné argumenty potom zaznievali opakovane počas celého procesu rokovania ohľadne DSM smernice, pričom víťazom tejto debaty boli vydavatelia. V roku 2016 bol verejnosti predstavený návrh smernice,¹¹ ktorej jedným zo sledovaných cieľov bolo dať vydavateľom nové právo na online použitie periodickej tlače,¹² ktoré by digitálne platformy prinútilo práva vydavateľov vysporiadať a za použitie obsahu zaplatiť.

Toto právo má dopĺňať systém autorskoprávnej a databázovej ochrany, ktorý funguje už v súčasnosti, avšak od nového práva sa značne líši. Predpokladom na vznik autorskoprávnej ochrany je existencia autorského diela, ktorého základným predpokladom je originalita.¹³ To sa vzťahuje na všetky autorské diela vrátane novinových článkov a iných žurnalistických žánrov.¹⁴ Dokonca v prípade fotografií a tiež v prípade novín a časopisov, ktoré sú chránené ako tvorivá databáza namiesto originality postačí, že je dielo pôvodné.¹⁵ Vo vzťahu k databáze chránenej osobitným právom (sui generis databáza) je zase chránený výsledok podstatného kvalitatívneho alebo kvantitatívneho vkladu, pričom chránený je obsah databázy bez ohľadu na to, či ide o autorské diela alebo nie. V oboch menovaných prípadoch je potrebné na použitie získať súhlas vydavateľa alebo iného nositeľa práv, ktorý vykonáva práva k jednotlivým dielam alebo inému obsahu chránenému už aj v súčasnosti slovenským ako aj európskym autorským právom. Týmto teda vzniká tretie, doplňujúce právo, ktoré je priznané priamo vydavateľom, ktorí nemusia vždy za každých okolností vykonávať práva k druhým dvom menovaným právam.

Plán bol, aby sa ochrana vzťahovala na „čokoľvek“ v periodickej tlači bez ohľadu na to, či sú splnené kritéria originality, pôvodnosti alebo podstatného vkladu. Hodnotové východiská boli zakotvené aj v recitáloch návrhu smernice (2016). Podľa nich, vydavatelia tlačových publikácií pri prechode z tlačených na digitálne publikácie čelia problémom, pokiaľ ide o udeľovanie licencií na online používanie ich publikácií a návratnosť investícií. V situácii, keď vydavatelia tlačových publikácií nie sú uznaní za držiteľov práv, je udeľovanie licencií a presadzovanie práv v digitálnom prostredí často zložité a neefektívne [rec. 31 návrhu smernice (2016)]. Na úrovni Únie preto treba stanoviť zosúladenú právnu ochranu tlačových publikácií, pokiaľ ide o digitálne použitia [rec. 32 návrhu smernice (2016)].

¹¹ Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu. 14.9.2016. COM/2016/0593 final - 2016/0280 (COD) [ďalej len návrh smernice (2016)].

¹² Definícia periodickej tlače bola upravená v článku 2 bod 4 návrhu smernice (2016). V zmysle recitálu 33 návrhu smernice (2016) sa ochrana pre periodickú tlač v zmysle smernice nemala vzťahovať pre periodické publikácie vydané na „vedecké a akademické účely, ako sú vedecké časopisy“. Dôvodom tejto odlišnej regulácie je, že periodická tlač, ktorej účelom je informovať širokú verejnosť a ktorá sa opakovane a pravidelne vylepšuje (updated) sa odlišuje od akademického alebo vedeckého vydávania.

¹³ Platná slovenská právna úprava dokonca pracuje s pojmom jedinečnosť diela. Cf. § 3 ods. 1 AZ. K tomu bližšie ADAMOVÁ, Z. – HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár. C. H. Beck, 2018, s. 32 – 34.

¹⁴ Vylúčené sú však v zmysle § 5 písm. f) AZ denné správy, t. j. informácie o udalostiach alebo skutočnostiach, pričom za dennú správu sa nepovažuje dielo, ktoré o dennej správe informuje alebo v ktorom je denná správa zahrnutá.

¹⁵ Ustanovenie § 3 ods. 5 a § 131 AZ.

V dôsledku toho sa navrhlo, aby členské štáty EÚ zabezpečili vydavateľom tlačových publikácií právo na vyhotovenie rozmnoženín a právo na sprístupňovanie verejnosti v zmysle smernice 2001/29/ES (tzv. InfoSoc smernice)¹⁶ osobitne na digitálne používanie ich tlačových publikácií.

Krátko po predstavení tohto konceptu sa začali ešte intenzívnejšie ozývať digitálne platformy, ktoré upozorňovali na riziká plánovaných zmien, voči ktorým sa zaiste chcú brániť technickými prostriedkami. Poukázali na to, že v dôsledku obdobnej úpravy v Nemecku došlo k deformácii trhu, keď Google získal licenciu zdarma, a v Španielsku zase k zlyhaniu trhu, keď došlo k zániku služby Google News.¹⁷ Argumentovali, že vydavatelia v konečnom dôsledku profitujú zo služieb vystavenia ich obsahu, keďže platformy agregujúce novinové články a iný obsah čitateľov priťahujú, a preto zohrávajú významnú úlohu, ktorá môže byť takto potlačená.

Aby sme vedeli vyhodnotiť, kde je pravda, mali by sme nahliadnúť do nejakej objektívne spracovanej štúdie na túto tému. Poslankyňa Európskeho parlamentu, Julia Reda, poukázala na to, že Európska komisia zadala vlastnému Spoločnému výskumnému pracovisku (Joint Research Centre / JRC) vypracovanie štúdie na tému Agregátory online správ a súvisiace práva pre vydavateľov tlače. Avšak, zverejnenie štúdie bolo naplánované na november 2016, t. j. nie vopred - pred prípravou legislatívneho textu, ale až dva mesiace po jeho zverejnení. V októbri JRC požiadala Komisiu o pripomienky k štúdii, avšak prvé komentáre boli predložené až v júni 2017. JRC bola navyše požiadaná, aby sa zdržala publikovania štúdie.¹⁸ Odhliadnuc od načasovania štúdie a podivných okolností ohľadne jej (ne)zverejňovania, však štúdia nielenže spochybnila význam navrhovaného modelu, ale naopak poukázala na význam agregátorov s ohľadom na zvyšovanie návštevnosti na stránky novín, ako aj väčšie príjmy z reklamy.

Summa summarum, predmetom posúdenia je realizácia právnej úpravy, pri ktorej vlastne neexistuje objektívna dopadová ani iná odborná štúdia, ktorá by potvrdzovala predpoklad, že problém, ktorý popisujú vydavatelia sa dá efektívne vyriešiť spôsobom, ako to navrhujú európske inštitúcie.¹⁹ Navyše, praktická skúsenosť z iných štátov EÚ je negatívna (zlyhanie a deformácia trhu), dokonca sa postavenie vydavateľov (minimálne dočasne) zhoršilo. V ďalšom texte sa preto zameriame na vyhodnotenie finálnej právnej úpravy a najaktuálnejší vývoj v tejto oblasti.

2. Čo vydavatelia dostali

¹⁶ Smernica 2001/29/ES Európskeho parlamentu a Rady z 22. mája 2001 o zosúladiení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti (Ú. v. L 167).

¹⁷ Napr. BBC [online] <https://www.bbc.com/news/business-30426496>. Treba však uviesť, že po zmene právnej úpravy sa Google News do Španielska vrátil, pozri CLEMARES, F., Google News to return to Spain. 3. november 2021 [online] <https://blog.google/around-the-globe/google-europe/google-news-in-spain/> (cit. 26.5.2022).

¹⁸ REDA, J., Commission to scientists: Stop ruining our copyright plans with your facts and your research! [online] <https://juliareda.eu/2017/12/jrc-paper-copyright/> (cit. 26.5.2022). IGEL - Initiative Against an Ancillary Copyright. EU Commission tried to hide a study that debunks the publisher's right as ineffective. 3. január 2018 <http://ancillarycopyright.eu/news/2018-01-03/eu-commission-tried-hide-study-debunks-publishers-right-ineffective> (cit. 26.5.2022).

¹⁹ FROSIO G. F. Reforming Intermediary Liability in the Platform Economy: A European Digital Single Market Strategy. 6. február 2017. 112 Northwestern University Law Review 19, 2017, s. 29. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2912272 (cit. 26.5.2022). Navyše, akademické štúdie už v roku 2016 upozorňovali na negatíva plánu posilniť postavenie vydavateľov. Pozri KRETSCHMER, M., DUSOLLIER, S., GEIGER, CH., HUGENHOLTZ, P.B. The European Commission's public consultation on the role of publishers in the copyright value chain: A response by the European Copyright Society. European Intellectual Property Review (E.I.P.R.), 2016, Vol. 38/10, s. 591 – 595. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2801595 (cit. 26.5.2022).

Nové právo vydavateľov bolo prijaté v rámci DSM smernice v apríli 2019 a úprava mala byť transponovaná vo všetkých členských štátoch EÚ do 7. júna 2021 (čo však mnohé členské štáty EÚ nestihli).²⁰ V tejto časti článku sa pozrieme na to, „čo vydavatelia dostali“, a teda ako sa prijatá verzia smernice líšila od pôvodných plánov prezentovaných v návrhu smernice (2016).

Samotnému vymedzeniu tlačových publikácií sa nebudeme venovať do hĺbky, ale odkazujeme na iné zdroje.²¹ Len krátko spomenieme, že pojem tlačovej publikácie zahŕňa len novinárske publikácie vydávané poskytovateľom služby, a to periodicky alebo pravidelne aktualizované na akomkoľvek nosiči, na účely informovania alebo zábavy. K takýmto publikáciám by mali patriť napríklad denníky, týždenníky a mesačníky všeobecného alebo osobitného záujmu a spravodajské webové stránky. Periodické publikácie, ktoré sa uverejňujú na vedecké alebo akademické účely, ako sú vedecké časopisy, by nemali požívať ochranu priznanú tlačovým publikáciám podľa tejto smernice.

Smernica sleduje cieľ, aby boli poskytovatelia služieb informačnej spoločnosti povinní získať súhlas na použitie tituliek, úvodných fotiek a ich náhľadov (thumbnails), náhľadov, vizuálnych záložiek (pin) a rozličných krátkych zhrnutí. Vo vzťahu k spôsobu použitia používa smernica široký pojem „online používanie“. Avšak v prvom návrhu smernice (2016) sa objavil ešte širší pojem „digitálne použitie“, čo by zahŕňalo aj akékoľvek iné použitie obsahu v digitálnej forme (napr. na USB kľúči). Súhlasíme však, že cieľom tejto úpravy je najmä vytvorenie mechanizmu, ktorý má vydavateľom zabezpečiť možnosť participácie na profíte, ktorý majú poskytovatelia služieb informačnej spoločnosti najmä vo vzťahu k vyhľadávateľom a obsahu generovanému používateľmi na online platformách, a preto je pre tieto účely pojem „online“ vhodnejší.

Vydavatelia tlačových publikácií majú potom výlučné právo rozhodovať o použití svojich publikácií dvomi spôsobmi, a to vyhotovením rozmnoženiny a sprístupňovania verejnosti, v oboch prípadoch v kontexte spomínaného online použitia. Ide o dve základné práva zakotvené v európskom práve v článku 2 a v článku 3 ods. 2 smernice 2001/29/ES, na ktoré aj samotná DSM smernice odkazuje.

Oproti prvému návrhu smernice (2016) sa však doplnili tri zásadné obmedzenia nového práva:

1. tieto práva sa nevzťahujú na súkromné a neobchodné používanie tlačových publikácií individuálnymi používateľmi,
2. priamo do textu smernice sa zaviedlo, že ochrana sa nevzťahuje na úkony nakladania s hypertextovými odkazmi (tzv. hyperlinking) a
3. práva sa neuplatňujú, pokiaľ ide o použitie individuálnych slov alebo veľmi krátkych úryvkov z tlačovej publikácie.

Toto sú asi najzásadnejšie zmeny oproti pôvodnému návrhu smernice (2016), ktoré výrazne okliešťujú práva, ktoré sú vydavateľom priznané, a to natoľko, že je nutné si položiť otázku, načo vlastne celá tá úprava vznikla. To, že sú vyňaté hypertextové odkazy je jasná reakcia na obavy, že sa zavedie akási „dať za linky“, a že sa tým nabúra koncept fungovania internetu tak, ako ho poznáme dnes. Čo ale budú potom vydavatelia licencovať, ak sú vylúčené veľmi krátke úryvky a čo to vlastne je?

²⁰ EURÓPSKA KOMISIA, Copyright: Commission calls on Member States to comply with EU rules on copyright in the Digital Single Market. 26. júl 2021 [online] <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/copyright-commission-calls-member-states-comply-eu-rules-copyright-digital-single-market> (cit. 26.5.2022).

²¹ Aj sa ďalšími odkazmi pozri napr. BAČÁROVÁ, R. Práva vydavateľov periodických publikácií v novej autorskoprávnej úprave. In ADAMOVÁ, Z. Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 5. Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2021, s. 107 – 129.

Práva vydavateľov sa totiž nemajú vzťahovať na nepodstatné časti periodickej tlače, pričom každý členský štát by mal stanoviť osobitne, čo sa nepodstatnou časťou rozumie. Má pritom vziať do úvahy, či sú tieto časti výsledkom tvorivej duševnej činnosti autorov, alebo či ide o individuálne slová alebo veľmi krátke výňatky, prípadne obe tieto kritériá. Uvedená široko koncipovaná textácia je politickým kompromisom medzi tým, či sa má právo vzťahovať aj na slová a krátke výňatky alebo naopak. V tomto smere sa textácia smernice v čase menila, keďže kým v jednej verzii návrhu smernice sa upravovalo, že práva vydavateľov „*shall not apply in respect of uses of extracts of a press publication limited to individual words or very short excerpts of text*“, v konsolidovanom znení z marca 2018 sa navrhol presný opak („*shall also apply*“).²²

Nakoniec sa teda práva neuplatňujú pokiaľ ide o použitie individuálnych slov alebo veľmi krátkych úryvkov z tlačovej publikácie, ale rozhodnutie, ako toto ustanovenie vykladať, sa ponechalo jednotlivým členským štátom, čo zrejme spôsobí len ďalšie rozdiely v právnej úprave jednotlivých členských štátov.²³

Zaiste, môžeme diskutovať o tom, čo to presne znamená „krátke úryvky“ a aký maximálny počet slov môže takýto krátky úryvok tvoriť.²⁴ Ale aj bez toho, aby sme tento aspekt presne kvantifikovali, mali by sme sa zamyslieť nad tým, či nie sú snád' práve snippety a perexy tie krátke úryvky, o ktoré v danom prípade má ísť? Ostáva samozrejme veľká skupina fotiek a obrázkov, ku ktorým je potrebné vysporiadať práva, ale otázka vysporiadania práv k textom v tlačových publikáciách je minimálne sporná.

Na druhej strane, nemôžeme tiež opomenúť fakt, že jednotlivé členské štáty môžu zvoliť rozličné úrovne harmonizácie s ohľadom na nepodstatné časti periodickej tlače (ang. *insubstantial parts of a press publication*), ktoré bude možné aj naďalej používať bez súhlasu vydavateľov. Z toho sú zrejme pochybnosti o skutočnej harmonizácii v tejto oblasti.

Ešte sa krátko pristavme pri výnimke, podľa ktorej sa práva vydavateľov nevzťahujú na súkromné a neobchodné používanie tlačových publikácií individuálnymi používateľmi. V recitáli 55 sa spomínajú pravidlá v oblasti autorského práva Únie, ktoré sa vzťahujú na súkromné alebo neobchodné spôsoby použitia tlačových publikácií jednotlivými používateľmi, zostanú nedotknuté. Takýmto pravidlom je napríklad výnimka na použitie diela vyhotovením rozmnoženiny na súkromný účel v zmysle čl. 5 ods. 2 písm. b) smernice 2001/29/ES. V tomto prípade však nejde o iný spôsob použitia, ale len o vyhotovenie rozmnoženiny. Na rozdiel od toho, nové právo vydavateľov tlačových publikácií zahŕňa právo na vyhotovenie rozmnoženiny aj sprístupňovanie verejnosti, okrem súkromného a neobchodného používania tlačových publikácií individuálnymi používateľmi. Môžeme z toho potom vyvodit' záver, že kým

- sprístupňovanie autorských diel na internete (hoc aj individuálnym používateľom na súkromný a neobchodný účel) podlieha právu autora rozhodnúť o takomto použití, tak
- sprístupňovanie tlačovej publikácie na internete individuálnym používateľom na súkromný a neobchodný účel nepodlieha právu vydavateľa rozhodnúť o takomto použití.

Ak by bol tento záver správny, tak to má potom vplyv na posudzovanie rozličných platforiem. Kým napríklad Google pri prevádzkovaní vyhľadávača a generátora správ sprístupňuje obsah online, a teda by mal vysporiadať svoje práva, tak napríklad Facebook je založený na tom, že

²² Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu – konsolidovaný predsednícky kompromisný návrh. 23.3.2018. 2016/0280(COD), 7450/18.

²³ RENDAS, T. Taking freedom of information seriously: the „very short extracts“ limitation in Article 15 CDSM Directive and how not to implement it – Part 1. 30. marec 2022. Kluwer Copyright Blog. [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2022/03/30/taking-freedom-of-information-seriously-the-very-short-extracts-limitation-in-article-15-cdsm-directive-and-how-not-to-implement-it-part-1/> (cit. 26.5.2022).

²⁴ K tomu bližšie RENDAS, T. Does size matter? The press publishers' right and the implementation of the 'very short extracts' limitation. 27. apríl 2022. *Journal of Intellectual Property Law & Practice* [online] <https://academic.oup.com/jiplp/advance-article/doi/10.1093/jiplp/jpac040/6574821> (cit. 26.5.2022).

podstatnú časť jeho obsahu sprístupňujú individuálni používatelia na súkromný a neobchodný účel, a preto k použitiu tlačových publikácií nedochádza.

Furgal sa vo svojom článku v tejto súvislosti zamýšľa aj nad tým, ako túto otázku ovplyvnili rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veci *Pirate Bay*, *Filmspelers* a *YouTube*. Uvádza, že Súdny dvor EÚ predpokladá situácie, keď je platforma zodpovedná za obsah porušujúci autorské práva nahraný jej používateľmi, tieto scenáre sú však veľmi vzdialené od používateľov zdieľajúcich tlačové publikácie na Facebooku a podobných platformách. Sociálne médiá nehrajú nenahraditeľnú úlohu, ani neporušujú tlačové publikácie zdieľané samotnými užívateľmi.²⁵

Podľa nášho názoru však najmä platí, že v danom prípade ide o súkromné a neobchodné používanie tlačových publikácií individuálnymi používateľmi, z čoho vyplýva, že sa nemôže aktivovať povinnosť sociálneho média ako poskytovateľa služby informačnej spoločnosti.

Dôležité je ešte si uvedomiť, voči komu sa budú môcť vydavatelia perspektívne domáhať ochrany svojich práv. V pôvodnom návrhu smernice sa táto otázka neriešila a právo vydavateľov bolo koncipované všeobecne, takže obdobne ako autorské alebo iné právo duševného vlastníctva by sa mohol vydavateľ domáhať ochrany voči každej osobe, ktorá neoprávnene ohrozuje alebo zasahuje do jeho práv. Z prijatého znenia však vyplýva, že používateľom, voči ktorému sa môže vydavateľ domáhať ochrany je len poskytovateľ služieb informačnej spoločnosti.

Smernica v recitáli 31 poukazuje na okruh potenciálnych nositeľov, a tým zároveň objasňuje dôvody, pre ktoré sa hľadá riešenie. Nimi je nástup nových online služieb, ako sú agregátory správ alebo monitorovacie agentúry (monitoring dennej tlače). Avšak v texte smernice sa používa široký pojem poskytovateľ služieb informačnej spoločnosti. Z toho vyplýva, že používateľom, ktorý bude musieť vysporiadať práva s vydavateľom nebude len agregátor správ alebo monitorovacia agentúra, ale každý, kto poskytuje službu informačnej spoločnosti. Takže povinnou osobou vo vzťahu k použitiu môže byť celý okruh najrozličnejších typov poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti. Dokonca, aj sám vydavateľ môže byť poskytovateľom služieb informačnej spoločnosti, takže aj on sám vo vzťahu k cudziemu obsahu, na ktorý by prípadne odkazoval formou krátkych výňatkov by podľa navrhovanej úpravy potreboval súhlas iného vydavateľa.

2.1 Časová pôsobnosť

Ďalšia zmena oproti pôvodne navrhovanej úprave je, že podľa článku 15 ods. 4 DSM smernice sa výlučné právo nevzťahuje na tlačové publikácie, ktoré boli prvý raz vydané pred 6. júnom 2019. Inými slovami, nové právo sa bude vzťahovať len na tlač prvýkrát vydanú od účinnosti smernice.

Rozsah licencovaného obsahu sa oklieštil aj z tohto hľadiska. V návrhu smernice (2016) sa totižto takéto obmedzenie nevyskytovalo a nové právo vydavateľov by sa vzťahovalo na všetky diela v periodickej tlači, ktoré už boli vydané.

²⁵ FURGAL, U. Press publishers' right: social media enter the stage. Kluwer Copyright Blog. 4. november 2021 [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2021/11/04/press-publishers-right-social-media-enter-the-stage/#:~:text=Whenever%20a%20part%20of%20a,shared%20by%20social%20media%20users> (cit. 26.5.2022).

2.2 Trvanie výlučného práva

Prvý návrh smernice (2016) upravoval, že nové právo vydavateľov má trvať 20 rokov, konsolidované znenie návrhu smernice z marca 2018 však už počítalo len s trvaním v dĺžke 10 rokov²⁶ a ďalšie znenie návrhu smernice z mája 2018 už len s jednoročnou dĺžkou trvania tohto práva.²⁷

V konečnom dôsledku bolo prijaté znenie, že trvanie práv uplynie dva roky po vydaní tlačovej publikácie. Počítanie uplynutia doby ochrany sa má odvíjať až od 1. januára roka nasledujúceho od vydania, takže doba ochrany môže byť v niektorých prípadoch takmer trojročná, aj tak je to však významný rozdiel oproti pôvodnému návrhu smernice (2016), ktorý pracoval s dvadsaťročnou dobou ochrany.

Skutočné dôvody nastavenia týchto dôb nie sú dobre známe a dnes by bolo len špekuláciou tvrdiť, že neskôr dôjde k predĺženiu tejto doby ochrany. V porovnaní s inými výlučnými právami je to však vysoko pravdepodobné.

2.3 Aplikácia v prípade výlučnej licencie

V čase predloženia pôvodného návrhu smernice (2016) sa objavili obavy z toho, ako smernica ovplyvní obsah, ktorý je už voľne šírený pod verejnou licenciou (napr. Creative Commons) a či sa tým nevytvorí nová prekážka ďalšieho použitia.²⁸ Tieto obavy nakoniec rozptýlilo finálne schválené znenie, keďže podľa článku 15 ods. 2, ak je dielo alebo iný predmet ochrany zahrnutý do tlačovej publikácie na základe nevýhradnej licencie, práv vydavateľa sa nemožno dovoliavať s cieľom zakázať používanie inými oprávnenými používateľmi. Týchto práv sa tiež nemožno dovoliavať s cieľom zakázať používanie diel alebo iných predmetov ochrany, ktorých ochrana uplynula.

2.4 Transpozícia smernice a novela Autorského zákona

Nová slovenská úprava práv vydavateľov sa upravuje v osobitnej hlave, ktorá je systematicky zaradená za práva vysielateľov ako nové právo súvisiace s autorským právom. I keď je ústredným pojmom „periodikum“, nejde o významovo totožný predmet ako periodická tlač v zmysle Tlačového zákona,²⁹ ale o nový pojem.³⁰ Podľa § 129c AZ má vydavateľ právo použiť svoje periodikum a právo udeliť súhlas na jeho použitie, a to na vyhotovenie rozmnoženiny online a na sprístupňovanie verejnosti online. Podstatné je, že tieto práva sa nemajú vzťahovať na používanie individuálnymi používateľmi pre súkromnú potrebu a na účel, ktorý nie je priamo ani nepriamo obchodný, ďalej na nakladanie s hypertextovými odkazmi, ani na použitie individuálnych slov alebo veľmi krátkych úryvkov z periodickej publikácie. Výlučné majetkové práva vydavateľa majú trvať 2 roky od vydania periodickej publikácie. Vydavateľ periodickej publikácie bude tiež povinný zaplatiť autorom

²⁶ Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu – konsolidovaný predsednícky kompromisný návrh. 23. marec 2018. 2016/0280(COD), 7450/18.

²⁷ Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu – dohodnutý mandát na rokovanie. 25. máj 2018. 2016/0280(COD), 9134/18.

²⁸ KELLER, P. The proposed publishers right is an attack on the public domain. 6. január 2017. [online] <https://www.communia-association.org/2017/01/06/proposed-publishers-right-attack-public-domain/>.

²⁹ Zákon č. 167/2008 Z. z. o periodickej tlači a agentúrnom spravodajstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (tlačový zákon) v znení neskorších predpisov.

³⁰ Kriticky BAČÁROVÁ, R. Práva vydavateľov periodických publikácií v novej autorskoprávnej úprave. In ADAMOVIČ, Z. Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 5. Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2021, s. 107 – 129.

a iným nositeľom práv k predmetom ochrany zahrnutým do periodickej publikácie primeraný podiel z výnosov z použitia periodickej publikácie poskytovateľmi služieb informačnej spoločnosti. To znamená, že ak sa napríklad vydavateľ novín dohodne s digitálnou platformou na odmene za použitie periodickej publikácie, primeranú časť tejto odmeny bude musieť vydavateľ vyplatiť autorom.

Celkovo možno konštatovať, že slovenská právna úprava sa takmer nelíši od textácie DSM smernice. Najmä vôbec nie je jasné, koľko je „veľmi krátky úryvok“, takže sa vytvára priestor na sudcovskú tvorbu práva.

3. Koniec dobrý, všetko dobré?

Napriek tomu, že sa javí, že právna úprava dopadla pre vydavateľov viac ako nevýhodne a pre poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti umožňuje veľa exitov z plnenia ich povinností, je zaujímavé sledovať vývoj v EÚ.

Tempo štandardne udáva spoločnosť Google, vlastnená spoločnosťou Alphabet, prevádzkujúca najpoužívanejší vyhľadávač na svete. Google vo Francúzsku, ako prvom štáte EÚ, ktorý implementoval článok 15 DSM smernice,³¹ najprv odmietol publikovať online články, pokiaľ nebudú bezplatné. V reakcii na to podali zástupcovia veľkého počtu spravodajských vydavateľstiev vo Francúzsku sťažnosť na Autorité de la concurrence. Tento orgán rozhodol, že tlačovému sektoru bola spôsobená vážna a bezprostredná ujma v dôsledku správania spoločnosti Google, a preto vyhovel žiadosti o predbežné opatrenia, ktoré prinútila spoločnosť Google začať rokovania v dobrej viere s vydavateľmi. Orgán zistil, že praktiky spoločnosti Google by sa skutočne mohli považovať za protisúťažné, keďže technologický gigant má 90 % relevantného podielu na trhu a takýto postup by preto mohol predstavovať obrovskú stratu pre vydavateľov tlače.³²

V Nemecku Google tiež šírila online novinové správy pôvodne publikované nemeckou skupinou vydavateľov VG Media. Vydavatelia sa domáhali podielu na zarobených príjmoch, avšak Google platiť odmietol. Súdny dvor EÚ s týmto postupom fakticky súhlasil, keď rozhodol, že Google nemusí dodržiavať nemeckú legislatívu, ktorá zakazuje neoprávnené šírenie úryvkov, pretože ide o „technický predpis“ a táto úprava mala byť, ale nebola oznámená Európskej komisii. Akonáhle však Komisia notifikovaná bude, vydavatelia sa budú môcť domáhať svojho podielu.³³ Treba však zdôrazniť, že v danom prípade išlo o skutkové okolnosti, ktoré nastali pred nadobudnutím účinnosti DSM smernice, ktorá sa teda neuplatňuje *ratione temporis* na vec samú (rec. 20 rozhodnutia).

V roku 2020 už potom Google oznámil, že do partnerstva s vydavateľmi investuje jednu miliardu dolárov.³⁴ V roku 2021 uviedol, že práva k už viac ako 600 novým publikáciám v rámci 12 štátov sveta je vysporiadaných v rámci dohody na účasti na projekte zvanom Google News Showcase, a že prvým takýmto štátom strednej a východnej Európy je Česká republika.³⁵

³¹ Code de la propriété intellectuelle. [online]

<https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGIARTI000038826736/2019-10-24>

³² IGIR, Implementing the Press Publisher's Right: the German and French experience. Maastricht University, 28. január 2021 [online] <https://www.maastrichtuniversity.nl/blog/2021/01/implementing-press-publisher%E2%80%99s-right-german-and-french-experience> (cit. 26.5.2022).

³³ Rozsudok Súdneho dvora z 12. septembra 2019 vo veci C-299/17, VG Media Gesellschaft zur Verwertung der Urheber- und Leistungsschutzrechte von Medienunternehmen mbH proti Google LLC.

³⁴ PICHAI, S. Our \$1 billion investment in partnerships with news publishers. Google, The Keyword, 1. október 2020 [online] <https://blog.google/outreach-initiatives/google-news-initiative/google-news-showcase/> (cit. 26.5.2022).

³⁵ MOIGNE, T. la, Google News Showcase is launching in Czechia. 20. apríl 2021 [online] <https://www.blog.google/products/news/google-news-showcase-launch-czechia/> (cit. 26.5.2022).

V októbri minulého roka rovnako Facebook oznámil, že dosiahol dohodu s asociáciou francúzskych vydavateľov tlače na šírenie ich obsahu online. Detaily nepoznáme, ale Fulgar upozorňuje, že môže ísť o nebezpečný precedens.³⁶

Zdá sa tak, že vydavatelia sa skutočne k nejakým peniazom dostanú, a to aj napriek mnohým nedostatkom skúmanej právnej úpravy.

Záver

V tomto článku sme analyzovali právnú úpravu, ktorou sa zaviedlo nové výlučné právo v prospech vydavateľov tlačových publikácií voči poskytovateľom služieb informačnej spoločnosti. Ako sme naznačili vyššie, ide o oblasť, kde nemáme jasne preukázané, že riešením na problémy, ktoré popisujú vydavatelia, je skutočne úprava prijatá Európskym parlamentom a Radou v roku 2019. Z odborného hľadiska sme pôvodný návrh smernice (2016) považovali za nevhodný, schválené znenie však tiež prinieslo veľa otvorených otázok a výsledok sa javí ako rozpačitý.

Z praktických príkladov, ktoré sme uviedli vyššie sa zdá, že najväčší hráči na trhu (Google, Facebook) sa rozhodli požiadavkám vydavateľov vyhovieť, aj keď, minimálne v prípade sociálnych sietí, existujú dôvody, prečo by sa na ne povinnosť zakotvená v článku 15 DSM smernice nemala vzťahovať. Nemáme však informácie, ako sa k novým povinnostiam stavajú stredne veľké, malé a mikro subjekty, najmä lokálne agregátory či rozličné sociálne siete.

Ťažko povedať, či si vydavatelia v časoch, keď DSM smernica ešte len vznikala, uvedomili, že nejde o automatické peniaze od poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti (t. j. nejde o remuneračné právo s presne stanovenou sadzbou, ale o výlučné právo). Vydavatelia budú musieť uzatvárať licenčné zmluvy a ak niektorý poskytovateľ služby informačnej spoločnosti nebude chcieť za obsah platiť alebo ak sa strany nedohodnú na výške odmeny alebo na iných náležitostiach zmluvy, budú sa musieť vydavatelia domáhať ochrany súdnou cestou.

Literatúra

1. ADAMOVÁ, Z. – HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár. C. H. Beck, 2018.
2. BAČÁROVÁ, R. Práva vydavateľov periodických publikácií v novej autorskoprávnej úprave. In ADAMOVÁ, Z. Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 5. Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2021, s. 107 – 129.
3. CLEMARES, F., Google News to return to Spain. 3. november 2021 [online] <https://blog.google/around-the-globe/google-europe/google-news-in-spain/>
4. FROSIO G. F. Reforming Intermediary Liability in the Platform Economy: A European Digital Single Market Strategy. 6. február 2017. 112 Northwestern University Law Review 19, 2017, s. 29. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2912272
5. FURGAL, U. Press publishers' right: social media enter the stage. Kluwer Copyright Blog. 4. november 2021 [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2021/11/04/press-publishers-right-social-media-enter-the-stage/#:~:text=Whenever%20a%20part%20of%20a,shared%20by%20social%20media%20users>

³⁶ FURGAL, U. Press publishers' right: social media enter the stage. Kluwer Copyright Blog. 4. november 2021 [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2021/11/04/press-publishers-right-social-media-enter-the-stage/#:~:text=Whenever%20a%20part%20of%20a,shared%20by%20social%20media%20users> (cit. 26.5.2022).

6. FURGAL, U. The EU Press Publishers' Right: Where Do Member States Stand? *Journal of Intellectual Property Law and Practice*, 28. máj 2021 [online] https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3848563
7. HUSOVEC, M. - QUINTAIS, J. P. How to License Article 17? Exploring the Implementation Options for the New EU Rules on Content-Sharing Platforms. GRUR International, 2021, č. 4 (pripravované). [online] SSRN 11. február 2021. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3463011
8. HUSOVEC, M. - QUINTAIS, J. P. Article 17 of the Copyright Directive: Why the German implementation proposal is compatible with EU law – Part 1. 26. august 2020 [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/08/26/article-17-of-the-copyright-directive-why-the-german-implementation-proposal-is-compatible-with-eu-law-part-1/>
9. HUSOVEC, M. - QUINTAIS, J. P. Article 17 of the Copyright Directive: Why the German implementation proposal is compatible with EU law – Part 2. 28. august 2020 [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/08/28/article-17-of-the-copyright-directive-why-the-german-implementation-proposal-is-compatible-with-eu-law-part-2/>
10. IGIR, Implementing the Press Publisher's Right: the German and French experience. Maastricht University, 28. január 2021 [online] <https://www.maastrichtuniversity.nl/blog/2021/01/implementing-press-publisher%E2%80%99s-right-german-and-french-experience>
11. KELLER, P. The proposed publishers right is an attack on the public domain. 6. január 2017. [online] <https://www.communia-association.org/2017/01/06/proposed-publishers-right-attack-public-domain/>.
12. KRETSCHMER, M., DUSOLLIER, S., GEIGER, CH., HUGENHOLTZ, P.B. The European Commission's public consultation on the role of publishers in the copyright value chain: A response by the European Copyright Society. *European Intellectual Property Review (E.I.P.R.)*, 2016, Vol. 38/10, s. 591 – 595. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2801595
13. MOIGNE, T. la, Google News Showcase is launching in Czechia. 20. apríl 2021 [online] <https://www.blog.google/products/news/google-news-showcase-launch-czechia/>
14. NORDEMANN, J. B. – WAIBLINGER, J. Art. 17 DSMCD: a class of its own? How to implement Art. 17 into the existing national copyright acts, including a comment on the recent German Discussion Draft – Part 1. *Kluwer Copyright Blog*, 16. júl 2020 [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/07/16/art-17-dsmcd-a-class-of-its-own-how-to-implement-art-17-into-the-existing-national-copyright-acts-including-a-comment-on-the-recent-german-discussion-draft-part-1/>
15. NORDEMANN, J. B. – WAIBLINGER, J. Art. 17 DSMCD: a class of its own? How to implement Art. 17 into the existing national copyright acts, including a comment on the recent German Discussion Draft – Part 2. *Kluwer Copyright Blog*, 17. júl 2020 [online] http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/07/17/art-17-dsmcd-a-class-of-its-own-how-to-implement-art-17-into-the-existing-national-copyright-acts-including-a-comment-on-the-recent-german-discussion-draft-part-2/?doing_wp_cron=1597144877.2035028934478759765625
16. PICHAI, S. Our \$1 billion investment in partnerships with news publishers. Google, The Keyword, 1. október 2020 [online] <https://blog.google/outreach-initiatives/google-news-initiative/google-news-showcase/>
17. REDA, J., Commission to scientists: Stop ruining our copyright plans with your facts and your research! [online] <https://juliareda.eu/2017/12/jrc-paper-copyright/>
18. RENDAS, T. Does size matter? The press publishers' right and the implementation of the 'very short extracts' limitation. 27. apríl 2022. *Journal of Intellectual Property Law*

& Practice [online] <https://academic.oup.com/jiplp/advance-article/doi/10.1093/jiplp/jpac040/6574821>

19. RENDAS, T. Taking freedom of information seriously: the „very short extracts“ limitation in Article 15 CDSM Directive and how not to implement it – Part 1. 30. marec 2022. Kluwer Copyright Blog. [online] <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2022/03/30/taking-freedom-of-information-seriously-the-very-short-extracts-limitation-in-article-15-cdsm-directive-and-how-not-to-implement-it-part-1/>

VÝKON PRÁV A SLOBÔD V KONTEXTE HODNOTOVEJ ORIENTÁCIE REFORMY AUTORSKÉHO PRÁVA¹

doc. JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
renata.bacarova@upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-32>

Abstrakt

Reforma autorského práva na digitálnom trhu EÚ vyvoláva otázky, ktorých riešenie môže mať zásadný význam aj vo vzťahu k možným obmedzeniam výkonu základných práv a slobôd. Avšak akékoľvek obmedzenie práv a slobôd musí spĺňať legislatívne limity a rešpektovať ich podstatu. Kľúčovým je preto uplatňovanie zásady proporcionality, kde sa skúma nevyhnutnosť obmedzenia, všeobecný záujem a potreba chrániť práva a slobody iných. Príspevok sa venuje zmenám v európskom a slovenskom autorskom práve vyvolaným digitálnou revolúciou. Skúma aktuálne aj pripravované zmeny slovenského právneho poriadku vyvolané najmä implementáciou smernice o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu. Analyzuje riziká a možné negatívne dopady reformy autorského práva na digitálnom trhu EÚ na uplatňovanie práv a slobôd. Základom skúmania je zabezpečenie štandardov ochrany duševného vlastníctva vyplývajúcich z európskej legislatívy, ktorá naráža na uplatňovanie slobody prejavu a práva na informácie, v kontexte aktuálnej judikatúry Súdneho dvora EÚ vo veci C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada.

Abstract

The reform of copyright in the EU digital market raises issues that can also be addressed in relation to possible restrictions on the exercise of fundamental rights and freedoms. However, any restriction of rights and freedoms must comply with legislative limits and respect their essence. The application of the principle of proportionality is therefore crucial, examining the need for restraint, the general interest and the need to protect the rights and freedoms of others. The paper deals with the changes in European and Slovak copyright law caused by the digital revolution. It examines current and forthcoming changes to the Slovak legal system caused in particular by the implementation of the Directive on copyright and related rights in the Digital Single Market. It analyzes the risks and possible negative effects of copyright reform in the EU digital market on the exercise of rights and freedoms. The examination is based on ensuring the standards of intellectual property protection resulting from European legislation which interferes with the exercise of freedom of expression and the right to information, in the context of the current case law of the Court of Justice in Case C-401/19 Poland v Parliament and Council.

Kľúčové slová: Autorské právo, základné práva a slobody, sloboda prejavu, právo na informácie, ochrana duševného vlastníctva, smernica o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu

¹ Článok bol vypracovaný v rámci realizácie projektu VEGA č. 1/0765/20 Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekonštrukcie súkromného práva.

Key words: Copyright, fundamental rights and freedoms, freedom of expression, right to information, protection of intellectual property, Directive on copyright and related rights in the Digital Single Market

Úvod

Podnetom pre napísanie príspevku bolo nedávne rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie (ďalej aj „Súdny dvor EÚ“ alebo „SD EÚ“) z 26. apríla 2022 vo veci C-401/19 Poľská republika proti Európskemu parlamentu a Rade Európskej únie (ďalej aj „C-401/19 - Poľsko/Parlament a Rada“ alebo „C-401/19“), ktoré vyvoláva záujem odvtedy, ako bola prijatá smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES (ďalej „smernica o AP“). Poľsko ako reakciu na úpravu použitia chráneného obsahu poskytovateľmi online služieb zdieľania obsahu v článku 17 citovanej smernice, ktoré v zásade zavádza zodpovednosť týchto poskytovateľov, navrhlo zrušenie písmena b) a písmena c) *in fine* článku 17 ods. 4 smernice o AP a subsidiárne v prípade, že tieto ustanovenia nemožno oddeliť od iných ustanovení článku 17 smernice o AP bez zmeny jeho podstaty, sa navrhuje zrušenie celého článku 17 smernice o AP. Žalobný dôvod bol založený aj na porušení práva na slobodu prejavu a práva na informácie zaručeného v článku 11 Charty základných práv Európskej únie (ďalej aj „Charta“)². Téma kolízie základných práv a slobôd sme sa za ostatné obdobie venovali viackrát³, pričom prijatím citovaného rozhodnutia C-401/19 opätovne oživa táto diskusia. Preto sme sa rozhodli vrátiť sa k skorším úvahám vo svetle spomínaného rozhodnutia a pokúsiť sa aspoň stručne zhodnotiť možné dôsledky a vplyv na slobodu prejavu a právo na informácie.

Keďže uvedená téma úzko súvisí s transpozíčnými povinnosťami SR vo vzťahu k implementácii sporného článku 17 do slovenského právneho poriadku, príspevok sa zameriava aj na tú časť novely zákona č. 185/2015 Z.z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „Autorský zákon“ alebo „AZ“), ktorá sa tejto zmeny týka. Ide najmä o §§ 64a až 64f zákona č. 71/2022 Z.z. zo 16. februára 2022, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „novela AZ“), ktoré upravujú použitie diela poskytovateľom služby zdieľania obsahu online. Záujem sa sústreďuje nielen na pojmové disproporcie pri označovaní subjektov, ale aj samotné vymedzenie subjektov zodpovednosti a zavedenie kontrolného mechanizmu pri blokovaní obsahu.

Cieľom príspevku nie je podrobne preskúmať každú stránku zachovania proporcionality záujmov subjektov. Skôr sa chceme zamerať na problematické ustanovenia slovenskej implementácie článku 17 smernice o AP a porovnať ich s nemeckou transpozíciou, ktorú považujeme v mnohom za inšpiratívnu.

1. Reforma autorského práva z pohľadu nových povinností a zodpovednosti subjektov

Reforma autorského práva v digitálnej oblasti sa opiera o viaceré legislatívne pramene EÚ, pričom z pohľadu témy príspevku bude kľúčovou smernica o AP. Citovaná smernica odkazuje najmä na ďalšie dve smernice, a to smernicu Európskeho parlamentu a Rady

² Ú.v. EÚ 2007/C 303/01. Preambula Charty EÚ okrem iného potvrdzuje práva vyplývajúce najmä z ústavných tradícií a medzinárodných záväzkov spoločných pre členské štáty, Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, sociálnych chárt prijatých Úniou a Radou Európy, ako aj judikatúry Súdneho dvora EÚ a Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj „ESLP“).

³ BAČÁROVÁ, R.: Ústavnoprávne kolízie ochrany výsledkov tvorivej duševnej činnosti v digitálnom svete In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021.

2001/29/ES z 22. mája 2001 o zosúladení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti a smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2000/31/ES z 8. júna 2000 o určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (ďalej aj „smernica o elektronickom obchode“). V tomto kontexte spomenieme aj návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady z 15. decembra 2020 o jednotnom trhu s digitálnymi službami (akt o digitálnych službách) a o zmene smernice 2000/31/ES⁴, prijatím ktorého sa počíta s vypustením článkov 12 až 15 smernice o elektronickom obchode⁵, ktoré sa týkajú zodpovednosti poskytovateľov služieb.

Z pohľadu spôsobu uplatňovania článku 17 smernice o AP sú rozhodujúce aj Usmernenia k článku 17 smernice (EÚ) 2019/790 o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu (ďalej aj „Usmernenia k článku 17“).⁶ Prijatie týchto usmernení vyplýva z článku 17 ods. 10 smernice o AP, kde sa Európska komisia v spolupráci s členskými štátmi zaviazala zorganizovať dialóg zainteresovaných strán s cieľom prediskutovať osvedčené postupy týkajúce sa spolupráce medzi poskytovateľmi online služieb zdieľania obsahu a nositeľmi práv a následne vydať predmetné usmernenia týkajúce sa uplatňovania článku 17. Predpokladalo sa, že sa tak stane do konca roka 2020, no nakoniec boli vydané až 4. júna 2021, pričom transpozičná lehota smernice o AP uplynula 7. júna 2021. Vzhľadom na ich oneskorené prijatie sa v jednotlivých členských štátoch rozbehol proces implementácie smernice o AP bez toho, aby ich zohľadňoval, čím sa zjavne nedosiahol synergický efekt v podobe kompatibilnej úpravy v právnych poriadkoch štátov EÚ v oblasti použitia chráneného obsahu poskytovateľmi online služieb zdieľania obsahu.⁷ Na strane druhej však je potrebné povedať, že mnohé členské štáty, vrátane Slovenska, vykázali transpozičný deficit. Slovenská republika splnila túto povinnosť až prijatím novely AZ zo 16. februára 2022 s účinnosťou od 25. marca 2022.⁸

V tejto súvislosti je potrebné poukázať aj na iné transpozičné deficity, ktoré za aktuálneho právneho stavu spôsobujú právnu neistotu na Slovensku. Ide o smernicu Komisie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1808 zo 14. novembra 2018, ktorou sa mení smernica 2010/13/EÚ o koordinácii niektorých ustanovení upravených zákonom, iným právnym predpisom alebo správnym opatrením v členských štátoch týkajúcich sa poskytovania audiovizuálnych mediálnych služieb (smernica o audiovizuálnych mediálnych službách) s transpozičnou lehotou do 19. septembra 2020.⁹ Právna neistota vyplýva napríklad

⁴ COM(2020) 825 final z 15. decembra 2020.

⁵ Článok 12 - „Mere conduit“ („Púhy kanál“), článok 13 - „Caching“ (Ukladanie informácií v pamäti), článok 14 - Uloženie informácií na hosťiteľskom počítači, článok 15 - Žiadna všeobecná povinnosť monitorovať.

⁶ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, COM(2021) 288 final zo 4. júna 2021; Communication from the Commission to the European parliament and the Council Guidance on Article 17 of Directive 2019/790 on Copyright in the Digital Single Market.

⁷ Pozri aj TOPLANSKÁ, L.: Usmernenia Európskej komisie k článku 17 vyvolali nové otázky, časopis Duševné vlastníctvo, roč. XXV, č. 2021/3-4, s. 35-38. ISSN 1335-2881.

⁸ Pre porovnanie Česká republika doposiaľ smernicu o AP netransponovala a novela českého Autorského zákona je v Poslaneckej snemovni v druhom čítaní. Predložený návrh dostupný na:

<https://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?tqb1=2&utq=2&o=9&na=&tqb25=31&tqb26=&tqa27=on&tqa28=on&tqa29=on&tqa64=on&tqa30=on&tqa31=on&tqa32=on&tqa63=on&tqa33=on&tqa34=on&tqa62=on&tqa35=on&ra=20>

S tým súvisiaca legislatíva týkajúca sa novely zákona o audiovizuálnych mediálnych službách na vyžiadanie je rovnako v druhom čítaní. Predložený návrh dostupný na:

<https://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?tqb1=2&utq=2&o=9&na=&tqb25=30&tqb26=&tqa27=on&tqa28=on&tqa29=on&tqa64=on&tqa30=on&tqa31=on&tqa32=on&tqa63=on&tqa33=on&tqa34=on&tqa62=on&tqa35=on&ra=20>

⁹ Hoci legislatívny proces začal (LP/2021/559) a v Národnej rade SR je návrh nového zákona o mediálnych službách (ČPT 762), ktorý by mal nahradiť zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii v znení neskorších predpisov a tiež zákon o č. 220/2007 Z.z. o digitálnom vysielaní programových služieb a poskytovaní iných obsahových služieb prostredníctvom digitálneho prenosu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon

aj z chýbajúcej definície poskytovateľa online služieb zdieľania obsahu podľa článku 2 ods. 6 smernice o AP, ktorá je transponovaná v novom, zatiaľ neprijatom, zákone o mediálnych službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o audiovizuálnych službách) (ďalej aj „zákon o mediálnych službách“ alebo „ZMS“).

Keďže reformný proces autorského práva pokračuje ďalej, zákonodarca EÚ má pripravený aj ďalší návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o jednotnom trhu s digitálnymi službami (akt o digitálnych službách) a o zmene smernice 2000/31/ES (ďalej aj „Akt o DS“).¹⁰

2. Zodpovednosť subjektov za nelegálny autorskoprávne chránený obsah

Skôr než pristúpime k skúmaniu možného porušenia práva na slobodu prejavu a práva na informácie zaručeného v článku 11 Charty v kontexte použitia chráneného obsahu poskytovateľmi online služieb zdieľania obsahu podľa článku 17 smernice o AP, bolo by vhodné preskúmať ako bola smernica v tejto časti transponovaná do nášho právneho poriadku a porovnať implementáciu aj v iných krajinách. Vzhľadom na blízkosť právnej úpravy a úroveň rozvoja právnej vedy sme sa rozhodli porovnať nemeckú právnu úpravu, ktorá bola prijatá v máji 2021.¹¹ Nám blízka česká právna úprava je stále v legislatívnom procese, preto ju pre účely posúdenia vnímame skôr okrajovo.¹²

Implementovanie ustanovení článku 17 smernice o AP do slovenskej legislatívy počítá so zmenou alebo prijatím viacerých právnych predpisov. Okrem už účinnej novely AZ by sa zmeny mali odzrkadliť aj v novom zákone o mediálnych službách, ktorý zatiaľ nebol prijatý.

Z dôvodu nastavenia zodpovednosti poskytovateľov online služieb zdieľania obsahu sa pozornosť prioritne sústreďuje na vymedzenie základných definícií subjektov, ktoré pri vzájomnom verbálnom porovnaní smernice o AP a novely AZ nie sú súladné, a preto je dôležité ich obsahové vymedzenie. Smernica o AP používa pojem „poskytovateľ online služieb zdieľania obsahu“ (*online content-sharing service provider*) v článku 2 ods. 6 ho vymedzuje ako poskytovateľa služby informačnej spoločnosti, ktorej hlavný účel alebo jeden z hlavných účelov je uchovávať veľký objem diel chránených autorským právom alebo iné

o digitálnom vysielaní) v znení neskorších predpisov, za nedodržanie transpozičnej lehoty čelí Slovensko žalobe zo strany Európskej komisie.

¹⁰ COM(2020) 825 final z 15. decembra 2020.

¹¹ Nemecko bolo jednou z mála krajín EÚ, ktoré dodržali termín transpozície a prijali novelu Autorského zákona včas. Avšak zároveň treba uviesť, že článok 17 smernice o AP bol transponovaný do nového zákona "Urheberrechts-Diensteanbieter-Gesetz vom 31. Mai 2021 (BGBl. I S. 1204, 1215) ďalej aj „UrhDaG“ s platnosťou od 1. augusta 2021.

¹² Podľa § 46 ods. 1 zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právach souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, poskytovatelem služby pro sdílení obsahu online se pro účely tohoto zákona rozumí poskytovatel služby informační společnosti (pozn.36), jejímž hlavním účelem nebo jedním z hlavních účelů je ukládat a sdělovat veřejnosti velký počet děl nahrávaných uživatelem takové služby a která soutěží nebo může soutěžit s jinými online službami zpřístupňujícími díla stejné cílové skupině, přičemž poskytovatel takové služby tato díla uspořádává a propaguje za účelem zisku. [Poznámka pod čarou č. 36 zní: 36) Zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti a o změně některých zákonů (zákon o některých službách informační společnosti), ve znění pozdějších předpisů.]

(2) Za poskytovatele služby pro sdílení obsahu online se nepovažuje ten, kdo poskytuje takovou službu informační společnosti (pozn.36), kterou je nezisková online encyklopedie, neziskové vzdělávací a vědecké úložiště, platforma pro vývoj a sdílení softwaru s otevřeným zdrojovým kódem, služba elektronických komunikací (pozn. 37), online tržiště a mezipodniková cloudová služba a cloudová služba, která uživatelům umožňuje nahrávat obsah pro vlastní potřebu. [Poznámka pod čarou č. 37 zní: Zákon 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), ve znění pozdějších předpisů.]

predmety ochrany, ktoré nahrávajú jej používatelia a ktoré organizuje a propaguje na účely dosiahnutia zisku, a umožniť prístup verejnosti k nim.

Novela AZ však používa pojem „poskytovateľa služby zdieľania obsahu on-line“, hoci ho v samotnom texte nedefinuje a chýba aj odkaz na relevantnú zákonnú definíciu tohto subjektu, čo považujeme za nedostatok právnej úpravy.

Aktuálne sa definícia širšieho pojmu poskytovateľa služieb informačnej spoločnosti ako aj samotná definícia služby informačnej spoločnosti nachádza v zákone č. 22/2004 Z.z. o elektronickom obchode a o zmene a doplnení zákona č. 128/2002 Z. z. o štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 284/2002 Z. z. (ďalej len „zákon o elektronickom obchode“). Podľa § 2 písm. b) zákona o elektronickom obchode sa poskytovateľom služieb informačnej spoločnosti rozumie fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá na účely podnikania alebo na iné účely poskytuje služby informačnej spoločnosti.¹³ Službou informačnej spoločnosti je služba poskytovaná na diaľku počas spojenia elektronických zariadení elektronickou komunikačnou sieťou spravidla za úhradu na žiadosť príjemcu služby informačnej spoločnosti, najmä komerčná komunikácia, spracovanie, prenos, uchovávanie, vyhľadávanie alebo zhromažďovanie dát a elektronická pošta okrem osobnej elektronickej pošty; službou informačnej spoločnosti nie sú rozhlasové a televízne vysielanie vrátane teletextu, hlasové telefonické služby, telefaxové služby a služby, ktorých obsah vylučuje ich poskytovanie na diaľku [§ 2 písm. a) zákona o elektronickom obchode].¹⁴ Podľa nášho názoru je chybou, že zákonodarca napriek formulácii v článku 2 ods. 5 smernice o AP v tomto prípade neodkázal na túto definíciu v relevantnom právnom predpise EÚ.¹⁵

Až z tabuľky zhody predloženej ako podkladový materiál do Národnej rady SR sa dozvieme, že článok 2 ods. 6 smernice o AP je transponovaný do navrhovaného a zatiaľ neprijatého zákona o mediálnych službách, kde v § 9 citovaného predpisu, nazvanom – „Platforma na zdieľanie obsahu a poskytovateľ platformy na zdieľanie obsahu“ sa nachádza definícia „platformy na zdieľanie obsahu“. Podľa § 9 ods. 1 ZMS platforma na zdieľanie obsahu je službou informačnej spoločnosti, ktorej hlavným účelom alebo jedným z jej hlavných účelov alebo ktorej zásadnou funkciou je ukladať veľký počet diel a iných predmetov ochrany podľa osobitného predpisu¹⁶ nahrávaných jej užívateľmi a šíriť ich podľa osobitného predpisu. Negatívne vymedzenie, čo platformou na zdieľanie obsahu nie je, obsahuje § 9 ods. 2 ZMS a patrí tu taxatívne i) on-line encyklopédia a vzdelávacie a vedecké

¹³ Na úrovni EÚ je poskytovateľ služieb informačnej spoločnosti definovaný v smernici 2000/31/ES Európskeho parlamentu a Rady z 8. júna 2000 o určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (smernica o elektronickom obchode) v článku 2 písm. b) ako každá fyzická alebo právnická osoba, ktorá poskytuje služby informačnej spoločnosti.

¹⁴ V článku 2 ods. 5 smernice o AP zákonodarca pri službe informačnej spoločnosti odkazuje na článok 1 ods. 1 písm. b) smernice Európskeho parlamentu a Rady 2015/1535 z 9. septembra 2015 ktorou sa stanovuje postup pri poskytovaní informácií v oblasti technických predpisov a pravidiel vzťahujúcich sa na služby informačnej spoločnosti (kodifikované znenie). Ide o každú službu poskytovanú informačnou spoločnosťou, teda každá služba, ktorá sa bežne poskytuje za odmenu, na diaľku, elektronickým spôsobom a na základe individuálnej žiadosti príjemcu služieb. „Na diaľku“ znamená, že služba sa poskytuje bez toho, aby pri tom boli obe strany súčasne prítomné. „Elektronickým spôsobom“ znamená, že služba sa z miesta pôvodu odošle a na mieste určenia prijíma prostredníctvom elektronického zariadenia, určeného na spracovávanie (vrátane digitálneho komprimovania) a uskladňovanie údajov a je úplne vysielaná, prenášaná a prijímaná po drôte, prostredníctvom rádiových vln, optickým spôsobom, alebo inými elektromagnetickými prostriedkami. „Na základe individuálnej žiadosti príjemcu služieb“ znamená, že služba sa poskytuje prostredníctvom prenosu údajov na individuálnu žiadosť.

¹⁵ K pojmu služby informačnej spoločnosti pozri aj BACHŇÁKOVÁ-RÓZENFELDOVÁ, L.: Právne vzťahy v kolaboratívnom hospodárstve. Bratislava: C.H.Beck, 2022, s. 16 a nasl. ISBN 978-80-8232-014-8.

¹⁶ Odkazuje sa na § 3 Autorského zákona, v ktorom je upravená definícia diela ako predmetu autorského práva.

úložisko, ktorých účelom nie je dosahovanie zisku, ii) platforma na vývoj a zdieľanie počítačových programov s otvoreným zdrojovým kódom a iii) on-line trhovisko, medzipodniková cloudová služba a cloudová služba, ktorá užívateľom umožňujú nahrávať obsah pre vlastnú potrebu alebo potreby štátu. Prvé dva odseky pozitívne aj negatívne vymedzujú platformu ako službu informačnej spoločnosti a § 9 ods. 3 ZMS poskytuje osobné vymedzenie poskytovateľa platformy na zdieľanie obsahu, ktorým je osoba, ktorá poskytuje platformu na zdieľanie obsahu a určuje spôsob jej usporiadania a propagovania šíreného obsahu na účel dosiahnutia zisku.

Aj bez hlbšej analýzy je zjavné, že ide o rozdielne pojmy s nesúladným obsahom v porovnaní s doterajšou úpravou, pričom kvôli chýbajúcemu odkazu nemusí byť jednoznačné, ako a ktoré definície sa budú uplatňovať. Predpokladáme však, že definícia služby informačnej spoločnosti bude zachovaná v súlade s § 2 písm. a) zákona o elektronickom obchode, preto mohol zákonodarca na tento predpis aj odkázať. Rovnako chýbajúci odkaz na § 9 ZMS alebo aspoň na relevantnú európsku úpravu a nejednotné označovanie subjektov môže spôsobiť interpretačné problémy. Ďalej v texte preto budeme používať obidva pojmy, teda poskytovateľ online služieb zdieľania obsahu, keď sa výklad bude týkať smernice o AP. Pokiaľ pôjde o novelu AZ, budeme hovoriť o poskytovateľovi služieb zdieľania obsahu online.

Pritom v Usmernení k článku 17 sa výslovne uvádza, že na účely zabezpečenia právnej istoty by mali členské štáty vo svojich vykonávacích právnych predpisoch výslovne stanoviť vymedzenie pojmu „poskytovateľ online služieb zdieľania obsahu“ z článku 2 bodu 6 (prvého pododseku) v celom jeho rozsahu a výslovne vylúčiť poskytovateľov služieb uvedených v článku 2 bode 6 druhom pododseku, pričom by mali vzhľadom na odôvodnenie 62 uviesť, že tento zoznam vylúčených poskytovateľov služieb nie je úplný¹⁷, čo za súčasného stavu slovenskej právnej transpozície nie je naplnené. Nielen že stále nebol prijatý zákon o mediálnych službách, ale negatívne vymedzenie platformy na zdieľanie obsahu je v § 9 ods. 2 navrhovaného ZMS uvedené taxatívne. Zákonodarca pritom nevyužil ani možnosť, ktorú poskytujú Usmernenia k článku 17, kde sa výslovne uvádza, že na účely zabezpečenia lepšieho výkladu sa členským štátom okrem toho odporúča transponovať a uplatňovať rôzne prvky vymedzenia so zreteľom na odôvodnenia 61, 62 a 63, v ktorých sa uvádzajú dôležité objasnenia týkajúce sa začlenených alebo vylúčených typov poskytovateľov služieb.¹⁸

Pre porovnanie uvádzame nemeckú právnu úpravu, ktorá v § 3 UrhDaG demonštratívne uvádza, že zákon sa nevzťahuje najmä na neziskové online encyklopédie, neziskové vzdelávacie alebo vedecké úložiská, vývojové a distribučné platformy pre softvér s otvoreným zdrojovým kódom, poskytovateľa elektronických komunikačných služieb¹⁹, online trhoviská, cloudové služby poskytované medzi podnikmi a cloudové služby, ktoré umožňujú svojim užívateľom nahrávať obsah pre vlastnú potrebu.

Dôsledné a jednoznačné vymedzenie poskytovateľa služby zdieľania obsahu online je kľúčové s ohľadom na nastavenie zodpovednostného systému, keďže zavedený mechanizmus sa netýka poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti, ktorí nespĺňajú spomínané kritériá podľa článku 2 ods. 6 smernice o AP. Na tieto subjekty sa potom vzťahuje všeobecný režim

¹⁷ Pozri Usmernenia k článku 17, s. 4.

¹⁸ Pozri Usmernenia k článku 17, s. 5.

¹⁹ V zmysle článku 2 číslo 4 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1972 z 11. decembra 2018, ktorou sa stanovuje európsky kódex elektronických komunikácií (prepracované znenie) je „elektronická komunikačná služba“ služba obvykle poskytovaná za odplatu prostredníctvom elektronických komunikačných sietí, ktorá zahŕňa, s výnimkou služieb poskytujúcich obsah alebo vykonávajúcich redakčnú kontrolu obsahu prenášaného pomocou elektronických komunikačných sietí a služieb, tieto typy služby: a) „službu prístupu k internetu“, ako je vymedzená v článku 2 druhom odseku bode 2 nariadenia (EÚ) 2015/2120; b) „interpersonálnu komunikačnú službu“; a c) služby pozostávajúce úplne alebo prevažne z prenosu signálov, ako napríklad prenosové služby používané na poskytovanie služieb komunikácie M2M a na vysielanie;

zodpovednosti upravený v článku 14 smernice o elektronickom obchode za poskytovanie služby uloženia informácií na hosťovacom počítači.²⁰

Aj v samotnom rozhodnutí C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada sa zdôrazňuje zodpovednosť poskytovateľa online služieb zdieľania obsahu ako poskytovateľa služby informačnej spoločnosti za predpokladu, že hlavným účelom alebo jedným z hlavných účelov je uchovávať a sprístupniť verejnosti veľké množstvo obsahu chráneného autorským právom alebo iných predmetov ochrany, ktoré nahrali ich používatelia a ktoré organizuje a propaguje na účely dosiahnutia zisku. Zároveň platí obmedzenie zodpovednosti podľa článku 17 ods. 6 smernice o AP týkajúce sa mikro ako aj malých a stredných podnikov.²¹ V prípade nových poskytovateľov online služieb zdieľania obsahu, ak poskytujú služby menej ako 3 roky s ročným obrátom nižším ako 10 miliónov eur a za splnenia ďalších, z nášho pohľadu neurčitých, podmienok vynaloženia najlepšej snahy (*best effort*) o získanie súhlasu a urýchleného konania, pokiaľ priemerný mesačný počet jedinečných návštevníkov služieb vypočítaný na základe predchádzajúceho kalendárneho roka neprekročí päť miliónov. Do nášho právneho poriadku sa toto ustanovenie transponovalo v § 64b ods. 1 a 2 novely AZ a týka začínajúcich spoločností, napr. startup-ov, hoci zákonodarca medzi rôznymi kategóriami poskytovateľov služieb zdieľania obsahu online pojmovovo nerozlišuje.

Pre porovnanie dávame do pozornosti už spomínanú nemeckú právnu úpravu, ktorá článok 17 smernice o AP transponovala v novom zákone o zodpovednosti poskytovateľa služby pri porušení autorského práva - *Urheberrechts-Diensteanbieter-Gesetz (UrhDaG)*. Táto úprava na základe uvedených kritérií rozlišuje medzi „poskytovateľmi služieb“ (nem. *Diensteanbieter*)²², „startup poskytovateľmi služieb“ (nem. *Startup-Diensteanbieter*)²³ a „malými poskytovateľmi služieb“ (nem. *Kleine Diensteanbieter*)²⁴. Okrem toho z dôvodu právnej istoty zavádza do zákona úpravu, podľa ktorej výpočet obrátu *Startup-Diensteanbieter* a *kleine Diensteanbieter* opiera o Odporúčanie Komisie zo 6. mája 2003 o definícii mikropodnikov, malých a stredných podnikov²⁵, na čo náš zákonodarca v texte novely AZ žiaľ neodkazuje, hoci mohol.

Okrem problematickeho vymedzenia subjektov zodpovednosti za poskytovanie služieb zdieľania obsahu online vnímame rovnako negatívne aj prebratie neurčitých pojmov súvisiacich s plnením ich povinností a podmienok uplatňovania zodpovednosti, bez bližšieho výkladu zo strany zákonodarcu, na čo sme poukázali už v skorších publikáciách.²⁶ V zásade možno konštatovať, že slovenský zákonodarca sa pri koncipovaní novely AZ takmer neodchýlil od textu smernice o AP, a preto možno očakávať praktické problémy pri interpretácii týchto noriem.

3. Obmedzenie slobody prejavu v kontexte článku 17 smernice o AP

²⁰ Pozri článok 17 ods. 3 smernice o AP.

²¹ Odporúčanie Komisie zo 6. mája 2003 týkajúce sa vymedzenia mikropodnikov, malých a stredných podnikov (Ú. v. EÚ L 124, 20.5.2003, s. 36).

²² Pozri § 2 ods. 1 UrhDaG.

²³ Pozri § 2 ods. 2 UrhDaG a ide o poskytovateľov služieb s ročným obrátom v rámci Európskej únie do 10 miliónov eur, ktorých služby verejnosti v Európskej únii sú k dispozícii menej ako tri roky.

²⁴ Pozri § 2 ods. 3 UrhDaG, ktorými sú poskytovatelia služieb s ročným obrátom v rámci EÚ do 1 milióna eur.

²⁵ Ú. v. EÚ L 124, 20.5.2003, s. 36; pozri § 2 ods. 4 UrhDaG.

²⁶ Kriticky sme sa k používaniu neurčitých pojmov vyjadrili v článku BAČÁROVÁ, R. Protichodné záujmy subjektov autorského práva ako príčina konfliktov v autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu európskej únie. In: ADAMOVÁ, Z. (ed.): Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 4. TYPI UNIVERSITATYS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2020 s. 90-118. ISBN 978-80-568-0329.

Všetky vyššie uvedené skutočnosti týkajúce vymedzenia poskytovateľov online služieb zdieľania obsahu ako aj nejednoznačný právny základ pre zavedenie zodpovednosti týchto subjektov v článku 17 smernice o AP spôsobuje právnu neistotu v európskom digitálnom priestore. Vzhľadom na narastajúci digitálny trh s online obsahom a s tým spojené porušovanie autorského práva je legitímny zámer zákonodarcu legislatívne riešiť tento stav. Problematický je však spôsob, ako sa s touto úlohou zákonodarca vysporiadal. Zavedenie zodpovednosti poskytovateľov online služieb zdieľania obsahu, ktorí poskytujú prístup k obsahu, ktorý nahrali ich používatelia, mení doteraz platné pravidlá pre uplatňovanie zodpovednosti poskytovateľov služieb podporené doterajšou judikatúrou Súdneho dvora EÚ.

Zásadná zmena spočíva v explicitnom zavedení objektívnej zodpovednosti poskytovateľov online služieb zdieľania obsahu s možnosťou liberácie. Liberačné dôvody sú uvedené v článku 17 ods. 4 smernice o AP, avšak vyčíta sa im príliš vágna formulácia. Súčasná možnosť zbaviť sa zodpovednosti je postavená na kumulatívnych dôvodoch, ktoré vyplývajú z článku 17 ods. 4 smernice o AP a spočívajú v preukazovaní, že poskytovatelia online služieb zdieľania obsahu a) vynaložili najlepšiu snahu na získanie súhlasu; a b) v súlade s vysokými normami odbornej starostlivosti v sektore vynaložili najlepšiu snahu na zabezpečenie nedostupnosti konkrétnych diel a iných predmetov ochrany, pre ktoré nositelia práv poskytli poskytovateľom služieb relevantné a nevyhnutné informácie; a v každom prípade c) urýchlili konali, po tom, ako dostali dostatočne podložené oznámenie od nositeľov práv, aby znemožnili prístup k svojim webovým sídlam alebo odstránili zo svojich webových sídiel oznámené diela alebo iné predmety ochrany, a vynaložili najlepšiu snahu na to, aby predišli ich budúcemu nahrávaniu v súlade s písmenom b).²⁷

Napriek očakávaniam nedávane rozhodnutie vo veci C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada, v ktorom Súdny dvor EÚ zamietol žalobu Poľska, zosilnela diskusia o obmedzení slobody prejavu a práva na informácie, ktoré sú v EÚ garantované Chartou.²⁸ Podľa článku 11 Charty má každý právo na slobodu prejavu, ktoré zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie a myšlienky bez zasahovania orgánov verejnej moci a bez ohľadu na hranice.²⁹

Generálny advokát v citovanom rozhodnutí vo svojich argumentoch odklonu od zaužívaného mechanizmu, kedy je poskytovateľ služby zodpovedný až v prípade, keď sa dozvie o nezákonnom obsahu alebo po zistení alebo uvedení si týchto skutočností, koná promptne, aby odstránil alebo znemožnil prístup, vysvetľuje, že doterajšia rovnováha medzi dotknutými právami a záujmami už nie je uspokojivá. Preto, aby bola nositeľom práv naďalej

²⁷ K téme pozri aj HUSOVEC, M., QUINTAIS, P.J. How to license Article 17? Exploring the Implementation Options for the New EU Rules on Content-Sharing Platforms. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3463011 (cit: 1.5.2022), ADAMOVÁ, Z. Autorské právo z hľadiska návrhu smernice o autorskom práve In: ADAMOVÁ, Z. (ed.) *Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo* 3. TYPI UNIVERSITATYS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2019 s. 113-150.

²⁸ K téme kolízie práva na slobodu prejavu a práva na informácie pozri napr. REDA, J. - SELINGER, J. – SERVATIUS, M. : Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market: A Fundamental Rights Assessment (November 16, 2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3732223> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3732223> (cit: 1.5.2022) alebo GEIGER, Ch. - JÜTTE, B. J. : Towards a Virtuous Legal Framework for Content Moderation by Digital Platforms in the EU? The Commission's Guidance on Article 17 CDSM Directive in the light of the YouTube/Cyando judgement and the AG's Opinion in C-401/19 (July 18, 2021). *European Intellectual Property Review* (2021), Vol. 43, Issue 10, pp. 625-635., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3889049> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3889049> (cit: 1.5.2022) alebo TOMÁS PEDRO, C.: Sharing Content Online in the Digital Single Market and the Freedom of Expression of the User (September 12, 2019). MIPLC Master Thesis Series (2018/19), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3702209> (cit: 1.5.2022).

²⁹ Ako vyplýva z vysvetliviek k Charte základných práv (Ú. v. EÚ C 303, 2007, s. 17) a v súlade s článkom 52 ods. 3 Charty, práva zaručené v článku 11 Charty majú rovnaký zmysel a rozsah ako práva zaručené v článku 10 EDLP.

zabezpečená vysoká úroveň ochrany je potrebné prijať nový režim zodpovednosti pre určitých poskytovateľov služieb „Webu 2.0“, v rámci ktorého im bude uložená povinnosť monitorovať obsah sprístupňovaný používateľmi ich služieb na internete.³⁰ Síce hovorí o zavedení novej rovnováhy, je však otázne, či nový stav bude naozaj rovnovážny z pohľadu záujmov nielen nositeľov autorského práva a poskytovateľov online služieb zdieľania obsahu, ale predovšetkým používateľov diel. Práve vo vzťahu k ostatne menovaným narastá obava o obmedzenie slobody prejavu a práva na informácie z dôvodu nadmerného a preventívneho blokovania akéhokoľvek obsahu na internete. V tomto kontexte sa ako pádny javí argument, že poskytovatelia online služieb zdieľania obsahu môžu v snahe predísť zodpovednosti, začnú s prísnyim filtrovaním (tzv. *upload filtre*) obsahu *ex ante*, bez ohľadu na legálnosť zdroja na základe výnimiek a obmedzení alebo uzavretej licenčnej zmluvy. Zavedenie pomerne prísnej objektívnej zodpovednosti by mohlo viesť k zmene hospodárskeho modelu fungovania interaktívneho „Webu 2.0“.³¹

V kontexte zavedenia nového mechanizmu zodpovednosti by sme radi poukázali aj na ods. 3 článku 17 smernice o AP, v ktorom sa zákonodarca vysporiadava s uplatňovaním článku 14 ods. 1 smernice o elektronickom obchode.³² Na základe uvedeného možno konštatovať, že za súčasného stavu budú existovať dvojité prístupy k uplatňovaniu zodpovednostného mechanizmu, a to podľa článku 17 smernice o AP ako aj podľa článku 14 ods. 1 smernice o elektronickom obchode.³³ Uvedené potvrdzuje aj nedávne rozhodnutie Súdneho dvora EÚ z 22. júna 2021 vo veci C-682/18 a C-683/18 YouTube a Cyando (ďalej aj „C-682/18 a C-683/18 YouTube a Cyando“), ktoré činnosť prevádzkovateľa platformy na zdieľanie videí alebo platformy na ukladanie a zdieľanie súborov radí do pôsobnosti článku 14 ods. 1 smernice o elektronickom obchode, pokiaľ tento prevádzkovateľ nezohráva aktívnu úlohu takej povahy, že by vďaka nej poznal obsah nahrávaný na jeho platformu alebo mal nad ním kontrolu.³⁴ Dôležitá bude až konkrétna vedomosť o nezákonnom sprístupnení chráneného obsahu na svojej platforme a urýchlene neodstránenie alebo neznemožnenie prístupu k nemu. Rovnako zásadné pri posudzovaní zodpovednosti bude, keď tento prevádzkovateľ, hoci vedel alebo mal vedieť, že vo všeobecnosti používatelia tejto platformy sprístupňujú verejnosti chránený obsah prostredníctvom jeho platformy, nezaviedol primerané technické opatrenia, ktoré možno v jeho situácii očakávať ako od prevádzkovateľa, ktorý je primerane starostlivý, aby dôveryhodne a účinne čelil porušovaniu autorského práva na tejto platforme, alebo tiež, keď sa podieľal na výbere chráneného obsahu, ktorý je nezákonne predmetom verejného prenosu, poskytoval na svojej platforme nástroje osobitne určené na nezákonné zdieľanie takéhoto obsahu alebo vedome podporoval takéto zdieľanie, o čom môže svedčiť okolnosť, že uvedený prevádzkovateľ zaviedol obchodný model podnecujúci používateľov jeho platformy, aby na nej nezákonne uskutočňovali verejný prenos chráneného obsahu.³⁵

Za problematické pri takomto uplatňovaní zodpovednosti vnímame nedostatočné určenie okruhu subjektov, na ktoré sa vzťahuje pôsobnosť smernice o AP, ktoré aj v kontexte

³⁰ Pozri návrhy generálneho advokáta vo veci C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada (bod 136).

³¹ Pozri návrhy generálneho advokáta vo veci C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada (bod 32).

³² Podľa článku 17 ods. 3 (1. veta) smernice o AP platí: „Ak poskytovateľ online služieb zdieľania obsahu vykonáva úkon verejného prenosu alebo úkon sprístupnenia verejnosti podľa podmienok ustanovených v tejto smernici, obmedzenie zodpovednosti stanovené v článku 14 ods. 1 smernice 2000/31/ES o elektronickom obchode sa neuplatňuje na situácie, na ktoré sa vzťahuje tento článok.“ Podľa článku 17 ods. 3 (2. veta) smernice o AP „Prvým pododsekom tohto odseku nie je dotknuté prípadné uplatňovanie článku 14 ods. 1 smernice 2000/31/ES o elektronickom obchode na uvedených poskytovateľov služieb na účely, ktoré nepatria do rozsahu pôsobnosti tejto smernice.“

³³ Pozri aj rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada (bod 30).

³⁴ Pozri aj rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-682/18 a C-683/18 YouTube a Cyando (bod 117).

³⁵ Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-682/18 a C-683/18 YouTube a Cyando (bod 102).

Usmernení k článku 17, môžu byť v jednotlivých členských štátoch EÚ vymedzené rôzne.³⁶ Do pozornosti opätovne dávame porovnanie slovenskej právnej úpravy definície poskytovateľa služby zdieľania obsahu online, resp. poskytovateľa platformy na zdieľanie obsahu a nemeckej definície poskytovateľa služby (*Dienstanbieter* vrátane označenia *Startup-Dienstanbieter* a *kleine Dienstanbieter*), o ktorých sme diskutovali vyššie v texte.

Hoci uvádzané rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-682/18 a C-683/18 YouTube a Cyando napĺňalo istým optimizmom vo veci žaloby C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada o zrušenie článku 17 ods. 4 písm. b) a článku 17 ods. 4 písm. c) *in fine* smernice o AP resp. zrušenia celého článku 17 smernice o AP z dôvodu obmedzenia výkonu práva na slobodu prejavu a práva na informácie používateľov týchto služieb, ktoré zaručuje článok 11 Charty, nakoniec sa očakávania nenaplnili. Generálny advokát vyjadril názor, podľa ktorého normotvorca Únie bol oprávnený nahradiť rovnováhu, ktorú zaviedol pôvodne, novou rovnováhou³⁷ a v kontexte týchto úvah bol formulovaný aj jeho návrh.

Pri akejkoľvek kolízii základných práv, v skúmanom prípade práva na slobodu prejavu a práva na informácie zakotvené v článku 11 Charty s právom na ochranu duševného vlastníctva podľa článku 17 ods. 2 Charty je potrebné dôsledne vyvažovať protichodné záujmy subjektov. Na jednej strane ide o poskytovateľov online služieb zdieľania obsahu a používateľov autorských diel a na strane druhej autorov alebo nositeľov autorského práva. Zásada proporcionality je vyjadrená v článku 52 ods. 1 Charty, podľa ktorého akékoľvek obmedzenie výkonu práv a slobôd uznaných v tejto Charte musí byť ustanovené zákonom a rešpektovať podstatu týchto práv a slobôd. Za predpokladu dodržiavania zásady proporcionality možno tieto práva a slobody obmedziť len vtedy, ak je to nevyhnutné a skutočne to zodpovedá cieľom všeobecného záujmu, ktoré sú uznané Úniou, alebo ak je to potrebné na ochranu práv a slobôd iných.

V rámci naplnenia znakov proporcionality bolo predmetom skúmania, či obmedzenie má zákonný základ, čo v prípade prijatia článku 17 smernice o AP možno považovať za naplnené.

Otázne však zostáva, či obmedzenie vyplývajúce z článku 17 smernice o AP je nevyhnutné, kde sa skúmalo naplnenie troch kumulatívnych predpokladov spočívajúcich vo vhodnosti, nevyhnutnosti obmedzenia a primeranosti.

Pri otázke vhodnosti generálny advokát uzavrel, že povinnosť monitorovať uložená poskytovateľom služieb zdieľania na základe napadnutých ustanovení je spôsobilá prispieť k dosiahnutiu cieľa.³⁸ Tento predpoklad však môže byť naplnený len vtedy, ak orgány verejnej moci neuložia poskytovateľom online služieb zdieľania obsahu priamo alebo nepriamo všeobecnú povinnosť preventívneho monitorovania obsahu. Z uvedeného teda vyplýva, že v súlade s právnou normou síce pôjde o dobrovoľné monitorovanie zo strany poskytovateľov, no budú ho realizovať v zásade z „donútenia“, aby predišli hroziacej zodpovednosti za to, že nevynaložia najlepšiu snahu na zabezpečenie nedostupnosti diel.

Pri skúmaní nevyhnutnosti generálny advokát hovorí o overení, či existujú alternatívne opatrenia, ktoré by boli rovnako účinné ako opatrenie zvolené na dosiahnutie sledovaného cieľa a zároveň by boli menej obmedzujúce. V súvislosti s nevyhnutnosťou by podľa nášho názoru malo byť postačujúca schopnosť preukázať vynaloženie najlepšej snahy na získanie súhlasu a urýchlené konanie v prípade dostatočne odôvodneného oznámenia vrátane zabránenia ďalšieho porušovania práv v súlade so zásadou *notice and stay down*. Skúmanie

³⁶ Pozri Usmernenia k článku 17, s. 4, v ktorom sa uvádza, že zoznam vylúčených poskytovateľov služieb nie je úplný.

³⁷ Pozri návrhy generálneho advokáta Saugmandsgaarda prednesené 15. júla 2021 vo tejto veci, teda krátko pred vydaním rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veci C-682/18 a C-683/18 YouTube a Cyando z 22. júna 2021, v ktorej tiež pripravoval návrh.

³⁸ Pozri návrhy generálneho advokáta vo veci C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada (bod 121).

vynaloženia najlepšej snahy by mohlo byť realizované v súlade s verifikáciou minimálnych zákonom stanovených kritérií, obdobne ako je to napr. v prípade skúmania povinných informačných zdrojov na dôsledné vyhľadávanie.³⁹ Práve neurčitosť kľúčových pojmov označila Poľská republika v žalobe za zásadný nedostatok celej úpravy.

Splnenie tretej podmienky primeranosti sa spája so zabezpečením rovnováhy medzi obmedzeniami a sledovaným cieľom.⁴⁰ Generálny advokát sa ale nezameral na vyvažovanie týchto záujmov z pohľadu slobody podnikania, ktoré je podľa nášho názoru relevantné pri zavádzaní tzv. *upload filtrov* len pre určité subjekty pri poskytovaní online služieb.⁴¹

Zavedením nových pravidiel zodpovednosti sa existujúci mechanizmus v zmysle zásady *notice and take down*, ktorý je podľa nášho názoru postačujúci, mení na *notice and stay down*.⁴² Teda podľa článku 17 ods. 4 písm. c) smernice o AP je zakotvená nová povinnosť predchádzania budúceho nahrávania z dôvodu trvalého blokovania. Práve rozsah blokovania bol z dôvodu nadmerného blokovania (*over blocking*) podrobený najväčšej kritike vo vzťahu k zásahu do slobody prejavu.⁴³ Nemecká úprava sa s tým vysporiadala zavedením režimu predpokladaných dovolených použití obsahu (*mutmaßlich erlaubter Nutzungen*, § 9 UrhDaG), kde okrem iného zahrnula kategóriu nepodstatných použití (*Geringfügige Nutzungen*, § 10 UrhDaG)⁴⁴ a označení ako dovolené použitie (*Kennzeichnung als erlaubte Nutzung*, § 11 UrhDaG).⁴⁵

Podľa nášho názoru by z hľadiska zachovania slobody prejavu bolo viac vyvážené, ak by zostal zachovaný existujúci mechanizmus nahlasovania s povinnosťou následne konať, vrátane zabezpečenia blokovania v prípade snahy o opätovné nahratie toho istého nelegálneho obsahu. Teda dôležité je vyvarovať sa preventívneho monitorovania obsahu s využitím tzv. *upload filtrov*. V tomto smere je pre slobodu prejavu problematikké príliš prísne filtrovanie akéhokoľvek aj autorskoprávne nechráneného obsahu, licencovaného obsahu alebo obsahu, na ktorý sa vzťahujú výnimky či obmedzenia autorského práva, čo v extrémnom prípade by mohlo znamenať až cenzúru internetu.

Je potrebné si uvedomiť, že poskytovatelia online služieb zdieľania obsahu sú súkromné spoločnosti, v rukách ktorých bude rozhodovanie o legalite alebo nelegalite obsahu, hoci sa tomuto problému nevenuje prílišná pozornosť z pohľadu zavedenia kontrolných mechanizmov. Pre porovnanie pripomenieme pomerne intenzívnu diskusiu o legitimitate blokovania škodlivého obsahu alebo aktivity na internete, ktorá sa rozprúdila v súvislosti

³⁹ Pozri prílohu č. 1 Autorského zákona.

⁴⁰ Pozri najmä rozsudok Súdneho dvora EÚ z 9. marca 2021 vo veci C-392/19 VG Bild-Kunst (bod 54).

⁴¹ Pozri napríklad rozhodnutie Súdneho dvora EÚ z 24. novembra 2011 vo veci C-70/10 Scarlet Extended SA proti Sociétés belge des auteurs compositeurs et éditeurs (SABAM) alebo rozhodnutie Súdneho dvora EÚ zo 16. februára 2012 vo veci C-360/10 Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA proti Netlog NV

⁴² Pozri C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada (bod 51).

⁴³ K téme pozri aj HUSOVEC, M.: (Ir)Responsible Legislature? Speech Risks under the EU's Rules on Delegated Digital Enforcement (September 17, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3784149> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3784149> (cit: 1.5.2022).

⁴⁴ Zákonodarca sa rozhodol ísť cestou kvantifikácie obsahu a zahrnul tu nekomerčné použitie až 15 sekúnd na filmové dielo alebo film, použitie až 15 sekúnd na zvukovú stopu, použitie až 160 znakov na text a využitie do 125 kilobajtov na fotografiu, fotografiu alebo grafiku.

⁴⁵ K téme pozri aj BRIESKE, J. - PEUKERT, A.: Coming into Force, not Coming into Effect? The Impact of the German Implementation of Art. 17 CDSM Directive on Selected Online Platforms. CREATE Working Paper 2022/1, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4016185> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4016185> (cit: 1.5.2022).

alebo JAHROMI, H.: Anticipating the CJEU's Judgement? Transposition of Art. 17 CDSMD in Germany (December 01, 2021). Pogacsas, Anett (ed.): "Intellectual Creations in the Service of Mankind" – Study Volume of the Memorial Conference in Honor of Professor Dr. Levente Tattay. Pázmány Press, Budapest, 2022., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3982176> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3982176> (cit: 1.5.2022).

s prijatím novely zákona č. 69/2018 Z.z. o kybernetickej bezpečnosti v znení neskorších predpisov. Paradoxne sa diskutovalo najmä o tom, či sú zabezpečené dostatočné záruky ochrany slobody prejavu, keď o blokovani rozhoduje Národný bezpečnostný úrad. Pritom ide o ústredný orgán štátnej správy so zavedením kontrolných mechanizmov štátu cez kontrolu vo výbore Národnej rady Slovenskej republiky až po možnosť preskúmania rozhodnutia výboru Najvyšším správnym súdom Slovenskej republiky.⁴⁶ To čo vnímame ako problém a na čo poukazuje aj Husovec⁴⁷, sú práve chýbajúce mechanizmy kontroly poskytovateľov služieb pri filtrovaní a následnom blokovaní obsahu.⁴⁸ Smernica o AP síce predpokladá zavedenie účinného a rýchleho postupu na riešenie sťažnosti a žiadostí o nápravu, no opätovne je diskutabilná ich implementácia do vnútroštátnej právnej úpravy jednotlivých štátov EÚ. Keďže slovenský zákonodarca v zásade iba veľmi stručne prebral a rozpracoval filozofiu textu smernice o AP, možno mať za aktuálneho právneho stavu dôvodné pochybnosti o reálnom uplatnení ochrany, pričom sťažnosť musí byť vybavená bez zbytočného odkladu.⁴⁹

Jediná zmienka v novele AZ, ktorá smeruje k praktickej rovine riešenia sporov medzi poskytovateľmi služby zdieľania obsahu online, užívateľmi alebo autormi je odkaz na zákon č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov a zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov v § 64e ods. 5 novely AZ.⁵⁰ Aj vo formulácii tohto ustanovenia sa prejavila nedôslednosť zákonodarcu, keď zákonné znenie uvádza, že postupy podľa citovaných predpisov môže využiť poskytovateľ služby zdieľania obsahu online, užívateľ tejto služby alebo autor na riešenie sporov s iným poskytovateľom služby zdieľania obsahu online, užívateľom tejto služby alebo nositeľom práv. Podľa nášho názoru malo byť oprávnenie formulované širšie a nevzťahovať sa len na autora, ale na nositeľa autorského práva, aby sme predišli rôznym interpretáciám.

Vzhľadom na osobitú problematiku týkajúcu sa možných porušení autorského práva v online priestore a potenciálne veľké množstvo sporov do budúcnosti, nie je vylúčený vznik osobitných rozhodcovských súdov alebo špecializácia mediátorov v tejto oblasti. Avšak vzhľadom na zákonnú požiadavku bezodkladnosti vybavenia sťažnosti a súčasný stav legislatívy je otázne, ako je dnes prakticky zabezpečené vybavovanie sťažností a riešenie možných sporov. Je preto na zváženie, do akej miery by mohli byť súčasťou kreovania tohto ochranného mechanizmu štátne inštitúcie so zameraním na ochranu duševného vlastníctva, napríklad Úrad priemyselného vlastníctva SR alebo neštátne inštitúcie ako napr. European Information Society Institute (EISI), ktoré bolo ustanovené za Centrum alternatívneho riešenia doménových sporov.⁵¹

⁴⁶ Zákon č. 55/2022 Z.z. o niektorých opatreniach v súvislosti so situáciou na Ukrajine.

⁴⁷ HUSOVEC, M.: (Ir)Responsible Legislature? Speech Risks under the EU's Rules on Delegated Digital Enforcement (September 17, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3784149> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3784149> (cit: 1.5.2022).

⁴⁸ Tento problém vníma rovnako aj generálny advokát, keď uvádza, že „zásah“ do slobody prejavu používateľov je skutočne možné pripísať normotvorcovi Únie. Cieľom napadnutých ustanovení je v podstate preniesť na poskytovateľov služieb zdieľania bremeno kontroly porušení autorského práva, ku ktorým dôjde v rámci týchto služieb. Normotvorca však nemôže takto preniesť povinnosť a zároveň odmietnuť akúkoľvek zodpovednosť voči týmto poskytovateľom za zásahy do základných práv používateľov, ktorá z toho vyplýva. Pozri návrhy GA vo veci C-401/19 Poľsko/Parlament a Rada (bod 84). Analogicky odkazuje generálny advokát na rozsudok ESĽP z 25. marca 1993, Costello-Roberts v. Spojené kráľovstvo, CE:ECHR:1993:0325JUD001313487, bod 27: „Štát sa nemôže zbaviť zodpovednosti tým, že svoje povinnosti preniesie na súkromné subjekty alebo jednotlivcov.“

⁴⁹ Nedôslednosť zákonodarcu sa prejavuje aj v iných ustanoveniach novely AZ, keďže napr. poznámka 26b odkazuje na už zrušený zákon č. 351/2011 o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov, namiesto platného zákona č. 451/2021 Z.z. z 24. novembra 2021, účinného od 1. februára 2022.

⁵⁰ Pozri poznámku 26c) uvedenú v § 64e ods. 5 novely AZ.

⁵¹ K problematike ochrany a vymožiteľnosti práv duševného vlastníctva pozri napr. VOJČÍK, P. et. al. *Právo duševného vlastníctva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s.360 ISBN 978-80-7380-719-1a nasl. alebo

V porovnaní s našou právnou úpravou je nemecká omnoho viac prepracovaná a poskytuje v tejto oblasti väčšiu právnu istotu. Splnenie implementačných povinností podľa článku 17 ods. 9 smernice o AP vykonáva viacstupňovo tým, že zavádza interný postup pre vybavovanie sťažností (*interne Beschwerdeverfahren*)⁵² realizovaný poskytovateľom služby (*Dienstanbieter*) a externé miesto na podávanie sťažností (*externe Beschwerdestelle*)⁵³. Interné vybavovanie sťažností je postavené na princípe účinného, bezplatného a prístupného postupu, pričom rozhodujú nestranné fyzické osoby. Druhý mechanizmus na vybavovanie sťažností je postavený na rozhodovaní uznaného externého miesta, ktoré je legalizované na základe rozhodnutia Spolkového úradu pre spravodlivosť (*Bundesamt für Justiz*) a Nemeckého patentového a známkového úradu (*Deutsches Patent- und Markenamt*). Určenie takéhoto miesta by mohlo byť inšpiráciou aj pre Slovensko a prispelo by to k väčšej právnej istote dotknutých subjektov. Okrem tohto mechanizmu nemecký zákonodarca zaviedol mimosúdne riešenie sporov prostredníctvom súkromných rozhodcovských miest (*private Schlichtungsstelle*) a úradného rozhodcovského miesta (*behördliche Schlichtungsstelle*) zriadenom po dohode Spolkového úradu pre spravodlivosť a Nemeckého patentového a známkového úradu.

Záverom tejto časti je vhodné zmieniť aj návrh nariadenia Aktu o DS, prijatie ktorého sa dotkne aj článkov 12 až 15 smernice o elektronickom obchode, ktoré budú vypustené a bude platiť len obdobná úprava v článku 3 (Obyčajný prenos), článku 4 (Kešing), článku 5 (Hosting) a článku 7 (Neexistencia všeobecnej monitorovacej povinnosti alebo aktívnej povinnosti zisťovania skutočností) Aktu o DS. Citované nariadenie si kladie za cieľ zmierniť riziká chybného alebo neodôvodneného blokovania prejavu, riešiť odstrašujúce účinky na prejav, stimulovať slobodu prijímať informácie a zastávať názory a takisto posilniť možnosti nápravy pre používateľov.⁵⁴ Zachová sa zákaz povinnosti všeobecného monitorovania podľa smernice o elektronickom obchode, ktorý Akt o DS vníma ako základ spravodlivej rovnováhy základných práv v online svete, pričom očakávaným prínosom je posilnenie slobody prejavu používateľov a slobody prijímania informácií, ako aj posilnenie slobody podnikania.⁵⁵ Rovnako sa počíta so zavedením mechanizmu oznamovania a vybavovania sťažností na nelegálny obsah vrátane mimosúdneho riešenia sporov. Akt o DS dokonca požaduje výraznejšiu ingerenciu online platforiem do procesu odstraňovania nezákonného obsahu. Hoci nariadenie zatiaľ nevstúpilo do platnosti, vzhľadom na úroveň jeho finalizácie sa náš zákonodarca mohol v mnohom inšpirovať a zaviesť podobné mechanizmy do novely AZ alebo do zákona o mediálnych službách.

Záver

V príspevku sme sa zamerali na kľúčové otázky implementácie článku 17 smernice o AP do nášho právneho poriadku v kontexte možných zásahov do slobody prejavu a práva na informácie. Východiskom skúmania bolo aj rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-401/19, ktoré bolo analyzované v zásade len v kontexte uskutočnenej transpozície novelou AZ. Za značný nedostatok slovenskej právnej úpravy považujeme neurčité označovanie subjektov jednak ako poskytovateľ služby zdieľania obsahu online, ktorý používa novela AZ alebo poskytovateľ platformy na zdieľanie obsahu upravený v zatiaľ neprijatom zákone mediálnych službách. Okrem pojmových nedostatkov sme sa kriticky vyjadrili aj k obsa-

ADAMOVIČ, Z.: Právo duševného vlastníctva. Bratislava: TINCT, 2020, s. 141 a nasl. ISBN 978-80-9735444-0-4.

⁵² Pozri § 14 UrhDaG.

⁵³ Pozri § 15 UrhDaG.

⁵⁴ Akt o DS, s. 12, 13 (dôvodová správa).

⁵⁵ Akt o DS, s. 13 (dôvodová správa).

hovámu vymedzeniu subjektov, ktorých negatívne vymedzenie je uvedené taxatívne, v čom vidíme možné ohrozenie práv subjektov, na ktorých sa môže uplatňovať nový mechanizmus zodpovednosti a s tým spojené povinnosti. Kriticky vnímame ukladanie povinností bez zabezpečenia náležitého kontrolného mechanizmu a zatiaľ absentujúce pravidlá filtrovania obsahu a zjednávania nápravy, aby nedochádzalo k obmedzovaniu slobody prejavu na Slovensku. Z pohľadu právnej istoty považujeme za inšpiratívnu nemeckú právnu úpravu v UrhDaG, ktorá sa snaží o zavedenie transparentných a predvídateľných pravidiel fungovania poskytovateľov služieb na online trhu.

Literatúra

1. ADAMOVIÁ, Z.: Právo duševného vlastníctva. Bratislava: TINCT, 2020, s. 224 ISBN 978-80-9735444-0-4.
2. ADAMOVIÁ, Z. Autorské právo z hľadiska návrhu smernice o autorskom práve In: ADAMOVIÁ, Z. (ed.) *Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo* 3. TYPI UNIVERSITATYS TYRNAVENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2019 s. 113-150.
3. BAČÁROVIÁ, R.: Ústavnoprávne kolízie ochrany výsledkov tvorivej duševnej činnosti v digitálnom svete. In: Košické dni súkromného práva: recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021.
4. BAČÁROVIÁ, R. Protichodné záujmy subjektov autorského práva ako príčina konfliktov v autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu európskej únie. In: ADAMOVIÁ, Z. (ed.): *Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo* 4. TYPI UNIVERSITATYS TYRNAVENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2020 s. 90-118. ISBN 978-80-568-0329.
5. BACHŇÁKOVIÁ-RÓZENFELDOVIÁ, L.: Právne vzťahy v kolaboratívnom hospodárstve. Bratislava: C.H.Beck, 2022, s. 296. ISBN 978-80-8232-014-8.
6. BRIESKE, J. - PEUKERT, A.: Coming into Force, not Coming into Effect? The Impact of the German Implementation of Art. 17 CDSM Directive on Selected Online Platforms. CREATE Working Paper 2022/1, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4016185> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4016185>
7. GEIGER, Ch. - JÜTTE, B. J. : Towards a Virtuous Legal Framework for Content Moderation by Digital Platforms in the EU? The Commission's Guidance on Article 17 CDSM Directive in the light of the YouTube/Cyando judgement and the AG's Opinion in C-401/19 (July 18, 2021). *European Intellectual Property Review* (2021), Vol. 43, Issue 10, pp. 625-635., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3889049> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3889049>
8. HUSOVEC, M.: (Ir)Responsible Legislature? Speech Risks under the EU's Rules on Delegated Digital Enforcement (September 17, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3784149> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3784149>
9. HUSOVEC, M., QUINTAIS, P.J. How to license Article 17? Exploring the Implementation Options for the New EU Rules on Content-Sharing Platforms. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3463011
10. JAHROMI, H.: Anticipating the CJEU's Judgement? Transposition of Art. 17 CDSMD in Germany (December 01, 2021). Pogacsas, Anett (ed.): "Intellectual Creations in the Service of Mankind" – Study Volume of the Memorial Conference in Honor of Professor Dr. Levente Tattay. Pázmány Press, Budapest, 2022., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3982176> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3982176>
11. REDA, J. - SELINGER, J. – SERVATIUS, M. : Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market: A Fundamental Rights Assessment (November

- 16, 2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3732223> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3732223>
12. TOMÁS PEDRO, C.: Sharing Content Online in the Digital Single Market and the Freedom of Expression of the User (September 12, 2019). MIPLC Master Thesis Series (2018/19), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3702209>
 13. TOPLANSKÁ, L.: Usmernenia Európskej komisie k článku 17 vyvolali nové otázky, časopis Duševné vlastníctvo 2021/3-4, s. 35-38. ISSN 1335-2881
 14. VOJČÍK, P. a kolo. Občianske právo hmotné. 2. aktualizované vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, 494 s. ISBN 978-80-7380-719-1.

AUTORSKOPRÁVNÍ OCHRANA LIDSKÝCH HODNOT V DIGITÁLNÍM PROSTŘEDÍ

prof. JUDr. Martin Boháček, CSc.¹
Masarykova univerzita, Právnická fakulta
bohacek.martin@volny.cz

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-20>

Abstrakt

Cílem této statě je posoudit úroveň ochrany autorských děl, výkonů výkonných umělců i jejich zvukových a zvukově obrazových záznamů, rozhlasového a televizního vysílání i databází jako lidských hodnot v digitálním prostředí. Stať je zaměřena v první kapitole na zkoumání pojmu lidských hodnot i jejich právní ochrany a práv k nim v českém právu. Analyzován je i jejich vztah k pojmům jiné majetkové hodnoty, nehmotné statky a nehmotné věci. S tím souvisí výzkumná otázka, zda lze předměty chráněné autorským právem chápat jako lidské hodnoty. Druhá kapitola se zaměřuje na vybrané otázky autorského práva a práv s ním souvisejících v digitálním prostředí. Vodítkem je Směrnice EU o autorském právu a právech souvisejících na jednotném digitálním trhu a její implementace v připravované novele autorského zákona ČR. K tomu pak se vztahuje posouzení možné kolize ochrany některých předmětů chráněných autorským právem jako lidských hodnot a ochrany jiných lidských hodnot, k nimž jsou tyto předměty užívány i bez svolení jejich autorů, např. výuky a vzdělávání, svobody projevu, výzkumu a získávání informací. Náměty na řešení této kolize budou opřeny o analýzu autorského a ústavního práva ČR i práva EU a jejich výklad.

Abstract

The aim of this article is to assess the level of protection of copyright works, performances of performers and their audio and audio-visual recordings, radio and television broadcasting and databases as human values in the digital environment. The article focuses in the first chapter on the study of the concept of human values and their legal protection and rights to them in Czech law. Their relation to the concepts of other property values, intangible goods and intangible things is also analysed. Related to this is the research question of whether copyrighted objects can be understood as human values. The second chapter focuses on selected issues of copyright and related rights in the digital environment. The guide is the EU Directive on Copyright and Related Rights in the Digital Single Market and its implementation in the forthcoming amendment to the Copyright Act of the Czech Republic. This involves assessing the possible conflict between the protection of certain copyrighted objects such as human values and the protection of other human values for which they are used without the permission of their authors, such as teaching and learning, freedom of expression, research and obtaining information. Suggestions for resolving this conflict will be based on an analysis of copyright and constitutional law of the Czech Republic and EU law and their interpretation.

¹ Prof. JUDr. Martin Boháček, CSc. je vysokoškolský učitel na katedře podnikového a evropského práva na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze. Působil též jako zástupce vedoucího katedry průmyslového vlastnictví na Metropolitní univerzitě Praha, v současné době je zde členem katedry právních disciplín a veřejné správy, kde byl po řadu let prvním vedoucím katedry v době založení této univerzity. Zabývá se dlouhodobě ve své pedagogické, vědecké i publikační práci právem duševního vlastnictví, soutěžním právem, právem informačních a komunikačních technologií a srovnávacím obchodním právem. Kontakt bohacek@vse.cz nebo bohacek@mup.cz. Je členem redakčních rad časopisů Obchodní právo, Průmyslové vlastnictví, Acta MUP – Právní ochrana duševního vlastnictví a Acta Informatica Pragensia.

Klíčová slova: autorské dílo, výkon výkonného umělce, zvukový a zvukově obrazový záznam, lidská hodnota, nehmotný statek, zákonné licence, směrnice o autorském právu na digitálním trhu, novela autorského zákona

Key words: copyright work, performance of a performing artist, audio and audio-visual recording, human value, intangible goods, statutory licence, directive on copyright in digital market, amendment to copyright act

Laudatio na počest prof. JUDr. Petera Vojčíka, CSc.

Především bych chtěl poděkovat, že jsem měl tu čest mít možnost být přítomen na mezinárodní vědecké konferenci u příležitosti životního jubilea profesora Petera Vojčíka. Při té příležitosti bych chtěl vyjádřit, že si ho velmi vážím. Znal jsem ho z klíčových publikací o právu duševního vlastnictví, resp. o soukromém právu obecně, z jeho postavení vedoucího katedry občanského práva na právnické fakultě Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košicích i z vedoucí role ve skvělém časopisu Duševné vlastnictví. Pokládám však za svůj životní dar, že jsem měl možnost ho poznat blíže jako člověka a snad mohu říci i přítele, ač nás dělí značná geografická vzdálenost. Bylo to na Metropolitní univerzitě Praha, kde jsem vedl první katedru při jejím založení v r. 2001 – katedru právních disciplín a veřejné správy, jež měla zpočátku jen 34 studentů, dnes je to největší soukromá univerzita v ČR. Bylo šťastnou náhodou, když jsme s prof. Ing. Ladislavem Jaklem CSc. uvažovali o vytvoření zvláštního studijního oboru zaměřeného na duševní vlastnictví, že jsme získali k účasti na tvoření tohoto oboru, na katedru, do Oborové rady i do redakční rady časopisu Acta MUP Právní ochrana duševního vlastnictví profesora Petera Vojčíka, jako vynikajícího právníka a pedagoga z tohoto oboru. Prof. Jakl, který již bohužel není mezi námi, se ujal vedení nové katedry a já jsem se pak stal jeho zástupcem. Podařilo se nám akreditovat nejen bakalářské a magisterské, ale i doktorské studium Průmyslového vlastnictví, jako jediný samostatný studijní obor v celé Střední Evropě. A při této společné práci, formování předmětů a výuky, publikací k nim, na konferencích MUP, při obhajobách, zasedání oborových rad i na plesech MUP v Obecním domě jsem měl možnost blíže Petera poznat. Brzy měl můj obdiv nejen pro své hluboké proniknutí do praxe i vědy duševního vlastnictví, ale i pro široký přehled o soukromém právu vůbec, výborné právnícké myšlení a hlavně uvážlivé a moudré řešení různých záležitostí studentů a výuky. V tom se zračila mnoholetá zkušenost univerzitního učitele. Obdivuji a sdílím i jeho vztah k vážné hudbě a mohu říci, že i v tomto smyslu je to člověk mé krevní skupiny. Rád pozoruji i jeho jemné jednání s lidmi a společenský šarm a humor. Velkou poctou pak bylo, když na naší katedře na VŠE v Praze, se kterou také spolupracuje, resp. na naší mezinárodní vědecké konferenci, byl požádán, aby pokřtil knihu s příspěvky mých milých kolegů v oboru z obou našich bratrských zemí k mé životní poctě – tehdy 70. narozeninám. A jsem opravdu velmi rád, že mu mohu tuto službu alespoň zčásti oplatit a být účasten jeho kulatého životního jubilea a laudatia. Peter, buď stále takový, jaký jsi, ještě mnoho let, k radosti lidí okolo Tebe!

Úvod

Cílem této statě je posoudit úroveň ochrany autorských děl, výkonů výkonných umělců i jejich zvukových a zvukově obrazových záznamů, rozhlasových a televizních vysílání i databází jako lidských hodnot v digitálním prostředí. Stať je zaměřena v první kapitole na zkoumání pojmu lidských hodnot i jejich právní ochrany a práv k nim v českém právu.

Analyzován je i jejich vztah k pojmům „jiné majetkové hodnoty“, nehmotné statky a nehmotné věci. S tím souvisí výzkumná otázka, zda lze předměty chráněné autorským právem chápat jako lidské hodnoty? Druhá kapitola se zaměřuje na vybrané otázky autorského práva a práv s ním souvisejících v digitálním prostředí. Vodítkem je Směrnice EU o autorském právu a právech souvisejících na jednotném digitálním trhu a její implementace v připravované novele autorského zákona ČR. K tomu pak se vztahuje posouzení možné kolize ochrany některých předmětů chráněných autorským právem jako lidských hodnot a ochrany jiných lidských hodnot, k nimž jsou tyto předměty užívány i bez svolení jejich autorů, např. výuky a vzdělávání, svobody projevu, výzkumu a získávání informací. Náměty na řešení této kolize budou opřeny o analýzu autorského a ústavního práva ČR i práva EU a jejich výklad. Navazuji na svůj článek, který se z hlediska digitálního prostředí zabýval právními aspekty digitální výuky z hlediska forem výuky (e-learning, online výuka, výzkum české judikatury k digitální výuce, porovnání současné úpravy autorského práva ČR včetně judikatury a nové úpravy v EU).² Obsahem této stati nejsou aspekty ochrany všeobecných osobnostních práv a osobních údajů při užívání předmětů chráněných autorským právem v digitálním prostředí, např. těchto tzv. přirozených práv vyučujícího či studenta při výuce online, které jako odlišné, i když závažné typy lidských hodnot by vyžadovaly samostatný hlubší rozbor.

1. Autorská díla a jiné předměty chráněné autorským právem jako lidské hodnoty

1.1 Lidské hodnoty v českém právu

V současném českém soukromém právu nenalezneme výslovně zmíněné lidské hodnoty jako předměty právní ochrany. V preambuli Listiny základních práv a svobod (dále jen Listina)³ je uveden obrat „sdílené hodnoty lidství“ a samozřejmě i „lidská práva a základní svobody“, v nadpisu Hlavy II je použita díkce Lidská práva a základní svobody a tam v oddílu prvním Základní lidská práva a svobody. Mezi nimi v čl. 11 i právo vlastnit majetek.

Pokud bychom autorská díla a předměty chráněné autorským zákonem, resp. subjektivní práva k nim vznikající, chápali jako předměty práva duševního vlastnictví, a to jako speciální případ vlastnického práva, lze je pokládat za základní lidské hodnoty, chráněné základními lidskými právy a svobodami v čl. 11. Z takového pojetí vychází Listina základních práv a svobod EU, kde se v čl. 17 odst. 2 jen prohlašuje „duševní vlastnictví je chráněno“, ale není z toho zřejmé, či to právo je, jaké nehmotné předměty duševního vlastnictví to jsou a ani podmínky k jejich ochraně.⁴ Evropská úprava tím zařadila předměty chráněné autorským právem jako součást práv duševního vlastnictví obecně mezi vlastnictví, upraveného v čl. 17 odst. 1 této Listiny EU, tedy do širšího rámce tohoto ústavního práva i lidských hodnot.

² BOHÁČEK, M. Poznámky k autorskopravním aspektům užití autorských děl při digitální výuce (Comments on Copyright Aspects of the Use of Copyright Works in Digital Teaching). *Acta Informatica Pragensia*, 11(2), Praha: VŠE v Praze, 2022, s. 159, ISSN: 1805-4951, dostupné z <https://aip.vse.cz/corproof.php?tartkey=aip-000000-0231> [dostupné 2022/04/29]. <https://doi.org/10.18267/j.aip.178>. Též BOHÁČEK, M. Digitální výuka podle autorského práva České republiky na jednotném digitálním trhu EU. In: ŠKRABKA, J, VACUŠKA, L. (ed.). *Právo v podnikání vybraných členských států Evropské unie. Sborník příspěvků k XII. ročníku mezinárodní vědecké konference* [online]. Praha, 06. 11. 2020. Praha: TROAS, s.r.o, 2020, s. 202–213. ISBN 978-80-88055-10-5. eISSN 2571-4082. ISSN 2571-4074. Dostupné z: https://kpep.vse.cz/wp-content/uploads/post/2473/sbornik-2020_color-FINAL_WEB.pdf. Online konference. [dostupné 2022/03/25]

³ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

⁴ KOUKAL, P. *Autorské právo, public domain a lidská práva*. Brno: Masarykova univerzita (MUNI PRESS), 2019, s. 325-335, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, edice Scientia, 647 ISBN 978-80-2109279-2; DOI: <https://doi.org/10.58917/CZ.MUNI.M210-9280-2019>

Systematické zařazení ústavní ochrany předmětů chráněných autorským zákonem je však v české Listině odlišné a diferencované a je ovlivněno spíše mezinárodními lidskoprávními úmluvami.⁵ Autorská díla a výkony výkonných umělců patří jakožto výsledky tvůrčí duševní činnosti mezi hospodářská, sociální a kulturní práva upravená v části čtvrté Listiny – v čl. 34 odst. 1 – který jen ústavní normou stvrzuje, že „práva k výsledkům tvůrčí duševní činnosti jsou chráněna zákonem“. Tím zákonem u autorských práv a práv souvisejících, resp. práv k databázi je autorský zákon, zákon č. 121/2000 Sb. (dále jen AutZ). Toto zařazení ve třetí skupině ústavních práv - práv hospodářských, sociálních a kulturních konstatuje i odborná literatura ústavního práva - vedle základních, osobních a přirozených práv (oblast první) a politických svobod (část druhá).⁶ Naopak předměty chráněné autorským zákonem, které nejsou výsledkem tvůrčí duševní činnosti, ale organizační a produkční aktivity, jako jsou zvukové a zvukově obrazové záznamy i vysílání rozhlasových a televizních vysílatelů a také tzv. neautorské databáze (jejich obsah) spadají svou povahou do ústavní ochrany vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Ochrana vlastnictví je používána jako obecný nástroj i pro ochranu duševního vlastnictví v judikatuře Ústavního soudu,⁷ a to i když se jedná o nehmotné statky chráněné jen relativními majetkovými právy, jako je doménové jméno.⁸ Ostatně za majetek jsou považována i majetková práva autorská, ač je nelze pokládat za nehmotnou věc.⁹

Je tím vyjádřena diferencovanost předmětů ochrany duševního vlastnictví – a nabízí se otázka, zda povahu lidských hodnot mají jen ty předměty chráněné autorským zákonem z první skupiny, spadající pod čl. 34 odst. 1 Listiny. A také, zda se také jedná o „lidská“ práva, když spadají až do třetí skupiny, resp. zda to nejsou jen „základní práva“ ale nikoliv „lidská práva“. Proti tomu lze argumentovat, že nadpis hlavy druhé Listiny - úpravy, které zahrnuje i čl. 34, tedy i práva hospodářská, sociální a kulturní, zní: „Lidská práva a základní svobody“. Lze tedy z tohoto hlediska konstatovat, že se i v čl. 34 jedná o lidská práva, resp. lidské hodnoty.

Vedle zmíněného rozčlenění skupiny předmětů chráněných autorským zákonem do dvou kategorií základních ústavních práv, je nutno ještě připomenout, že u osobnostních autorských práv je silná vazba i na ochranu tzv. přirozených práv – všeobecných práv na ochranu osobnosti v čl. 10 Listiny, resp. i v čl. 7 Listiny z hlediska ochrany soukromí, i když se jedná o speciální případ osobnostních práv autora ve vztahu k jeho dílu (popř. výkonného umělce ve vztahu k jeho výkonu). To povahu předmětů chráněných autorským zákonem jako lidských hodnot jen podtrhuje – ale budeme se tomu ještě podrobněji věnovat. Lidské hodnoty chráněné ústavní právy jsou samozřejmě mnohem širší kategorií, vztahem duševního vlastnictví, resp. zvláště předmětů chráněných autorským zákonem, se budeme ještě zabývat.

1.2 Lidské hodnoty a jiné majetkové hodnoty, nehmotné statky a nehmotné věci

⁵ V koncepci Listiny ČR se odráží pojetí čl. 27 Všeobecné deklarace lidských práv i čl. 15 odst. 1 písm. c) Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

⁶ KLÍMA, K. *Ústavní právo srovnávací*. Praha: Metropolitan University Prague Press, Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 111-112 ISBN 978-80-7598-883-6

⁷ Např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 298/09, bod 30 z 1. 3. 2010

⁸ Např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2912/12 z 6. 3. 2014. K tomu uvádí Koukal, že by stejný princip měl platit i pro obchodní tajemství, které je také chráněno pouze relativními majetkovými právy - KOUKAL, P. in VOJČÍK, P. (ed.) *Košické dni súkromného práva I*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2016, s. 461 a násl.; též KOUKAL, P. *Autorské právo, public domain a lidská práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 380, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, edice Scientia, 647, ISBN 978-80-2109279-2 (brož.) a 978-80-210-9280-8 (online) DOI: <https://doi.org/10.58917/CZ.MUNI.M210-9280-2019>

⁹ TELEČEK, I. Duševní vlastnictví a jeho vliv na věc v právním smyslu. *Právní rozhledy*, 12/2011, s. 446

Pojem „lidské hodnoty“ je pojem široký a zahrnuje řadu dílčích hodnot, chráněných nejen ústavním právem, ale i právem soukromým. V předchozím občanském zákoníku z r. 1964, v účinnosti v ČR do 31. 12. 2013, se vyskytoval pojem „jiné majetkové hodnoty“, v jeho § 118 odst. 1.¹⁰ Navazoval na vymezení předmětu tohoto občanského zákoníku v jeho § 1 odst. 2, podle něhož upravoval „majetkové vztahy fyzických a právnických osob, majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem, jakož i vztahy vyplývající z práva na ochranu osob“ a odkazoval na úpravu těchto vztahů v jiných zákonech, přičemž v odst. 3 zvláště zmínil, že „právní vztahy vznikající z výsledků duševní tvořivé činnosti upravují zvláštní zákony“, mezi nimiž byl i autorský zákon. Toto vymezení bylo ovšem příliš úzké, protože zákoník ve skutečnosti upravoval i vztahy nemajetkové – především ochranu všeobecných osobnostních práv v 11 a násl. (to by snad mohlo být chápáno jako „ochrana osob“), ale dopadal subsidiárně i na vztahy autorskoprávní, tedy i na autorská osobnostní práva, která byla nemajetková.

Tato obtíž se projevila i ve vymezení předmětu občanskoprávních vztahů, jímž podle § 118 zákoníku byly „věci, a pokud to jejich povaha připouští, práva nebo jiné majetkové hodnoty“. Věci byly chápány jen jako hmotné předměty nebo přírodní síly ovládané člověkem, pokud slouží lidské potřebě. Užitečnost věci byla v komentářích k tomuto zákoníku kritizována, jako velmi obtížně určitelné kritérium (zůstalo i v současném právu ČR v pojetí věci v právním smyslu – viz dále). Ještě větší problém však byl, že mimo toto vymezení zůstaly nemajetkové či nehmotné (imateriální) hodnoty, resp. nehmotné statky, které jsou ovšem v otázce předmětů chráněných autorským zákonem stěžejní, stejně jako v úvahách o nich jako o lidských hodnotách. Problém mohl být zčásti vysvětlen tím, že předmětem vztahů jsou pak práva k těmto nehmotným hodnotám. Tyto nehmotné statky přesto předmětem občanskoprávních (i obchodněprávních) vztahů byly, jak z hlediska praxe, tak i teorie té doby.¹¹

V občanskoprávní či obchodněprávní rovině pak lidské hodnoty z oblasti předmětů chráněných autorským zákonem, jak byly identifikovány v předchozím bodu, lze z hlediska tehdejší terminologie označit jako nemajetkové či nehmotné hodnoty a některé za jiné majetkové hodnoty, než byly věci a práva.

Z hlediska těchto úvah o pojmu „lidské hodnoty“, má-li být použit v kontextu autorských děl či jiných předmětů ochrany autorského zákona v prostředí soukromého práva, je vhodné zmínit vymezení pojmů „nehmotné statky“ a „duševní vlastnictví“,¹² které pokládám za vhodnější pro vystižení specifík těchto vztahů.

Současný občanský zákoník ČR již vychází z jiných pojmových vymezení – věc v právním smyslu vymezuje jako „vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí“ (§ 489). Věci již nejsou jen hmotné předměty, ale člení je na hmotné a nehmotné – a ty chápe jako práva, jejichž povaha to připouští, a jiné věci, bez hmotné podstaty“ (§ 496 odst. 2).¹³ Zatímco v předchozí koncepci byly věci jen jedním z typů předmětů právních vztahů, nová úprava je chápe v podstatě jako synonymum předmětu právního vztahu, resp. poměru, neboť nehmotnou věcí jsou i práva. Pokud však není splněno, že to jejich povaha připouští, autorská díla ani subjektivní práva k nim nehmotnými věcmi nejsou (otázka je, čím takové předměty právních poměrů vlastně jsou, ObčZ to neřeší, jsou nepochybně jiným předmětem právních poměrů – nehmotným statkem). Nedostatek tohoto vymezení spočívá v tom, že omezení na

¹⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění změn a doplňků (zrušen v ČR k 31. 12. 2013)

¹¹ KNAP, K., OPLTOVÁ, M., KRÍŽ, J., RŮŽIČKA, M. *Práva k nehmotným statkům*. Praha: Codex, 1994 i KNAP, K., ŠVESTKA, J. *Ochrana osobnosti v československém občanském právu*. Praha: Panorama, 1989

¹² BOHÁČEK, M., JAKL, L. *Právo duševního vlastnictví*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2002, TELEČEK, I. *Pojmové znaky duševního vlastnictví*. Praha: C. H. Beck, 2012; VOJČÍK, P. et al. *Právo duševního vlastnictví*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Čeněk, 2014, ISBN 978-80-7380-527-2, resp. i výše citovaná publikace vedená K. Knapem.

¹³ Zákon č. 89/2012 Sb., ve znění změn a doplňků (občanský zákoník – ObčZ)

to, co povaha předmětu právního poměru připouští, se uvádí výslovně jen u práv, a ne u nehmotných statků (či nehmotných hodnot) – tento pojem ObčZ ani nepoužívá. Tento nedostatek je vlastně podobný, jako byl u vymezení předmětu právních vztahů v § 118 předchozího občanského zákoníku, jak bylo poukázáno.

Výhradu ohledně nehmotných statků samých, vyjádřenou již v analýze pojmového vymezení nehmotných věcí, lze aplikovat i na práva k nehmotným statkům, neboť prvky či projevy osobnosti člověka a podobně i osobnostní práva – všeobecná i zvláštní autorská – lze stěží chápat jako věci. Nemají majetkovou povahu a nejsou převoditelná a stěží může obstát koncepce věci, která nemá majetkovou povahu a je nepřevoditelná. Tím spíše by nehmotnou věcí neměly být nehmotné předměty těchto nehmotných práv – samy nehmotné statky (např. obchodní tajemství či doménové jméno, popř. jen relativní práva k nim), které někdy mohou být samostatným předmětem transakcí a tedy i právních poměrů. Podle právní vědy však není chápáno jako součást vlastnictví ani majetkové autorské právo, které se ani se neoceňuje (viz k tomuto problému ve výše citovaných dílech Telce a Koukala), i když přechází na dědice. Shodně to konstatuje komentář Telce a Tůmy – „Literární dílo, jiné dílo umělecké a dílo vědecké je totiž hodnotou nemajetkovou. Jako umělecký či vědecký výtvar představující specifickou kategorii osobního projevu člověka není umělecké dílo věcí v právním slova smyslu, nýbrž je jiným předmětem soukromých práv. Tudíž pro něj neplatí stejný právní režim jako pro věci nehmotné, ať již v podobě majetkového práva či jiné majetkové hodnoty (jakou je např. ochranná známka, obchodní tajemství, know-how aj.).“¹⁴ Převoditelnost sice není uvedena jako pojmový znak věci, ale s pojmem věci je v teorii i v právních systémech obecně převoditelnost spojena.

Vlastnické právo, resp. věcná práva obecně, se použijí na věci hmotné i nehmotné, na práva však jen potud, připouští-li to jejich povaha a neplyne-li ze zákona něco jiného (§ 979 ObčZ), tedy i kdyby měly být nehmotné statky či práva k nim za nehmotné věci pokládány, nesplňují uvedeno podmínku vymezenou pro věcná, resp. vlastnická práva. Opět i zde jsou ve výčtu jen práva a chybí zmínka o nehmotných statcích, které tuto podmínku nesplňují tím spíše.

Jiný názor na povahu autorského díla a autorského práva k němu vznikajícímu prezentuje komentář Polčáka et al., kde je vysloven názor, že „autorský zákon nezakládá obecné vlastnické právo k autorskému dílu, ale konkrétně k němu definuje subjektivní práva autora (práva osobnostní a majetková). ... Autor nevlastní dílo, ale je v pravém smyslu slova (tj. ve smyslu čl. 11 Listiny) vlastníkem nehmotných věcí – majících povahu ... subjektivních práv (osobnostních a majetkových).“¹⁵ V této otázce sdílím nikoliv tuto koncepci, ale výklad Telce a Tůmy, což podporuje i s nimi shodný závěr analýzy této otázky v dalším velkém komentáři Holcová et al., když o osobnostních autorských právech uvádí, že je „podstatná a jediná možná pro posouzení s ohledem na povahu těchto práv bytostná spjatost osobnostních práv s osobou autora a nerozdílnost od autora“, což vylučuje, že by se jednalo o věc v právním smyslu.

Podobně majetková autorská práva jsou „nepřevoditelná (tedy nezcizitelná), nelze je postihnout výkonem rozhodnutí, nelze se jich vzdát“ a právě tato jejich povaha vede autory k závěru, že věci nejsou. To platí i pro práva výkonného umělce. Další práva související i právo pořizovatele databáze (a z ostatních práv duševního vlastnictví práva na označení),

¹⁴ TELEČEK, I, TŮMA, P. *Autorský zákon. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 5, ISBN 978-80-7400-748-4

¹⁵ POLČÁK, R. et al. *Autorský zákon. Praktický komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2020, s. 37-38, ISBN 978-80-7502-391-9

ryze majetková, která jsou převoditelná, jsou dle nich věcmi v právním smyslu nesporně, jejich povaha to připouští.¹⁶

1.3 Lze chápat autorská díla a jiné předměty chráněné autorským právem jako lidské hodnoty?

Výchozí otázka zde je, jak široce chápeme výraz „lidské hodnoty“. Je proto nutno zvážit, zda se výrazem lidská hodnota nemíní jen hodnoty chráněné tzv. základními lidskými právy, z první skupiny ústavních práv a svobod, jak byly vymezeny v bodu 1.1, anebo veškeré nehmotné statky chráněné autorským zákonem. Pokud jsou to jen základní lidské hodnoty, týkaly by se zcela jistě ochrany všeobecných osobnostních práv, resp. zvláštních osobnostních práv autorských – autora a výkonného umělce. Protože však do rámce základních lidských práv patří i ochrana práva vlastnit majetek, týkaly by se i majetkových aspektů této skupiny nehmotných statků, byť se o vlastnictví nejedná, jak výše naznačeno. Označení „lidská práva“ a tedy i lidské hodnoty, jejichž pojmový význam analyzuji, se ale v textu Listiny ČR vztahují i na třetí skupiny ústavních práv a svobod, a tedy i na výsledky tvůrčí duševní činnosti, které jsou s člověkem úzce spojeny a představují ochranu jím vytvořených nehmotných hodnot, jak také bylo výše ukázáno. Na vznesenou otázku proto odpovídám kladně a opírám se i o názory právní vědy, které tomu přisvědčují.¹⁷

Nehmotné statky, především výsledky tvůrčí duševní činnosti, představují lidské hodnoty tím, že přinášejí nové poznatky, vytvářejí nové hodnoty kulturní i vědecké, a jsou spjata s osobností svého tvůrce, lze je pokládat i za její výron.

2. Vybrané otázky užívání autorských děl a jiných předmětů chráněných autorským právem v digitálním prostředí

2.1 Způsoby užívání autorských děl a jiných předmětů chráněných autorským právem v digitálním prostředí a jejich lidská hodnota

Autorská díla i ostatní předměty chráněné autorským zákonem jsou běžně užívána v tradičním prostředí, zásadně se souhlasem autora. Nicméně, autorské právo výjimečně umožňuje užívání autorských děl i jiných předmětů chráněných autorským zákonem i bez jeho souhlasu, jako tzv. zákonné výjimky a omezení práva autorského (dále jen zákonné licence). V českém právu jsou upravené obecně v § 29 a násl. AutZ (generální klauzule nebo také tzv. tříkrokový test), opírající se o čl. 9 odst. 2 Bernské úmluvy.¹⁸ Jejich jednotlivé typy pak stanoví v dalších ustanoveních § 30-39b AutZ. Jiný typ zákonné licence není možný, vzhledem k jejich striktně vymezeném rozsahu v uvedených ustanoveních. Dle výslovné dikce § 29 odst. 1 AutZ je „lze uplatnit pouze ve zvláštních případech stanovených zákonem“, tedy ne v případech jiných.¹⁹

¹⁶ HOLCOVÁ, I. et al. *Autorský zákon a předpisy související (včetně mezinárodních smluv a evropských předpisů)*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 30-33, ISBN 978-80-7598-049-6

¹⁷ TELEČEK, I. *Přehled práv duševního vlastnictví.: Lidskoprávní základy, licenční smlouva*. Brno: Doplněk, 2002. KOUKAL, P. *Autorské právo, public domain a lidská práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 380, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, edice Scientia, 647, ISBN 978-80-2109279-2 (brož.) a 978-80-210-9280-8 (online) DOI: <https://doi.org/10.58917/CZ.MUNI.M210-9280-2019>

¹⁸ Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl z r- 1886, revidovaná v dalších změnách a doplňcích – vyhláška č. 133/1980 Sb., ve znění vyhl. Č. 19/1985 Sb.

¹⁹ Nemusí to být jen uvedená ustanovení AutZ, neboť se postupně zcela výjimečně prosadily i úpravy zákonné licence z autorského práva i v jiných zákonech, např. povinné nevýdělečné zveřejnění disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce vysokou školou podle § 47b zákona o vysokých školách č. 111/1998 Sb., které bylo potvrzeno i rozsudkem Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2864/2015 z 29. 10. 2015. Jiným sporným případem bylo odmítnutí Ministerstva zdravotnictví poskytnout informaci, která je předmětem autorského práva, a to podle § 11 odst. 2 písm. c) zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím – k tomu vydal judikát

Tato úprava byla harmonizována i v právu EU v tzv. Informační směrnici,²⁰ která řeší i řadu aspektů užívání autorských děl bez souhlasu autorů na internetu či v síti mobilních komunikací – v prostředí informační společnosti. Tato úprava byla v českém AutZ implementována, pokud se jedná o užití autorských děl v tradičním prostředí, resp. i v obecném prostředí informační společnosti.

Ve stále větším rozsahu jsou autorská díla i další nehmotné statky chráněné AutZ užívány i v digitálním prostředí - v běžné práci uživatelů, mnohdy aniž by k tomu autoři či jiní nositelé práv chráněných AutZ poskytli svolení. Situací, v nichž uživatelé užívají v digitálním prostředí autorská díla (která jsou také v digitální podobě) bez souhlasu jejich autorů, je celá řada. Především to jsou díla již originárně vyjádřená v digitální podobě. Jde ale mnohdy i o díla, vyjádřená původně v tradiční podobě, ale proto, aby bylo možno je užít v digitálním prostředí, bylo nutno je do podoby digitální převést, digitalizovat. Problém souladu s autorským právem pak může být i sama digitalizace, do jaké míry upravené dílo vůbec odpovídá svému předobrazu v tradiční podobě.

Z typů užití autorských děl v digitálním prostředí se zaměřuji na ty, které z hlediska vztahu k dovoleným typům užívání i bez svolení autora – zákonným licencím – jsou nejčastější, popř. budí největší kontroverze. Nelze se na ploše této krátké stati věnovat všem možným typům jejich digitálního užívání, resp. jejich všem aspektům. Vybírám proto jen některé. Kritériem jejich výběru je to, zda jsou užívány k naplnění jiných lidských hodnot, než které reprezentují autorská díla a jiné nehmotné statky chráněné autorským zákonem, a kde tedy může dojít ke kolizi při ochraně různých skupin lidských hodnot, které hodláme podrobit zkoumání v části 3.

Je to především masové prováděné vytěžování textů a dat dostupných v sítích elektronických komunikací včetně pořízení jejich rozmnoženin a extrakce (vynětí), a to jak zvláště pro účely vědeckého výzkumu tak pořizované i pro jiné účely, dále v době světové pandemie covid-19 rovněž masové užití děl a jiných předmětů ochrany při digitální výuce vedené i přeshraničně (aktuální v době omezení pohybu studentů a učitelů přes hranice z důvodu epidemických omezení nebo probíhající války na Ukrajině). Dalším kontroverzním typem užití je digitalizace autorských děl a jiných předmětů ochrany jako kulturního dědictví a možné zpřístupňování jejich digitálních rozmnoženin, zejména jsou-li chráněná díla nebo jiné předměty ochrany nedostupné na trhu. Významným problémem je online sdílení a zpřístupňování nehmotného obsahu chráněného autorským právem bez souhlasu autorů a jiných nositelů práv v rámci služeb pro sdílení obsahu online.

Předmětem vytěžování textů a dat v sítích elektronických komunikací, stejně jako digitální výuky nebo ukládání a sdílení v rámci služeb poskytování obsahu online mohou být různé typy autorských děl, popř. uměleckých výkonů výkonných umělců i jejich zvukových či zvukově obrazových záznamů. Často to může být literární text (při vytěžování textů zejména výzkumné zprávy a výzkumné publikace dostupné na internetu, odborné či jiné články, při digitální výuce především v prezentaci učitele či studenta), ale i fotografie nebo obrázky včetně grafického díla, videa včetně filmu či úryvku z něho, notový zápis i záznam provedení hudebního díla, zobrazení architektonického díla, dramatické dílo a jeho záznam (divadlo), díla pantomimická, ale i vysílání rozhlasových či televizních vysílatelů aj.

Ústavní soud ČR, kde konstatoval, že zde mohlo dojít ke kolizi ústavně zaručených práv na informace podle čl. 17 odst. 1 a 5 Listiny s právy k výsledkům tvůrčí duševní činnosti podle čl. 34 odst. 1 Listiny - Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 3208/16 ze dne 21. 3. 2017 (příznačné ovšem pro téma této statě, že ÚS tento rozpor neřešil a v dovolání zrušil rozhodnutí odvolacího soudu pro zásah práva na spravedlivý proces, neboť obecné soudy se dostatečně nezabývaly splněním podmínek pro odmítnutí žádosti o informace) judikáty dostupné v ASPI Wolters Kluwer ČR

²⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2001/29/ES ze dne 22. 5. 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti (Informační směrnice) dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029&from=CS> [Cit. 2022-04-29].

V online výuce jsou velmi důležité i interaktivní formy, dílčí testy, vyžádané reakce studentů), skupinové diskuze v rámci dílčích skupinek studentů, ale také od vlastní přednášky i časově již vzdálené prvky, jako jsou domácí práce, vlastní tvorba různých autorských děl včetně výsledku společné tvorby dané skupinky, absolvování průběžných výukových testů aj.

Otázka, zda takto užívaná autorská díla a jiné předměty ochrany také mohou být chápány jako lidské hodnoty, stejně jako při jejich vyjádření v tradiční podobě. Digitální podoba totiž umožňuje snadné užívání, šíření (a to i přeshraniční) i změny chráněných předmětů autorského práva, a tím se mohou stát z výjimečných jedinečných jevů spojených úzce s osobou autora v tradiční podobě, o jejichž lidské hodnotě nejsou pochyby, zcela jinak vnímanými předměty běžné denní potřeby. Právě proto si jejich uživatelé v digitální podobě méně uvědomují jejich autorskoprávní ochranu a potřebu ji znát a respektovat. Nicméně i v této podobě jsou digitálně vyjádřená autorská díla mnohdy vnímána jako významná výtvarná díla, ale i výzkumné práce jako díla vědecká aj. Domnívám se proto, že tyto chráněné předměty neztrácejí svou lidskou hodnotu jen proto, že jsou vyjádřeny v digitální podobě. Neumenší se – např. bude-li Mona Lisa vyjádřena digitálně.

2.2 Nová úprava zákonných licencí - Směrnice EU o autorských právech a právech souvisejících na jednotném digitálním trhu a novela autorského zákona ČR

Z hlediska legálních postupů uživatelů je podstatné, zda jsou pokryty buď souhlasem autora, nebo, není-li ho, některou ze zákonných licencí – svolení, které místo autora poskytuje přímo sám zákon. Mohou to být jen závažné případy, která běžně nastávají a jiný postup – licence udělované autorem v každém individuálním případě – by byl v praxi velmi obtížný, a přitom užití autorského díla je ve společenském zájmu, jak je vyjádřeno v citovaných ustanoveních zákona. A právě zde nastává problém – dosavadní právní úprava zákonných licencí v citované Informační směrnici i v národních autorských zákonech (včetně českého AutZ) se výslovně o užití autorských děl v digitálním prostředí nezmiňují. Problém by bylo možno řešit zdánlivě jednoduše – použitím analogie právní úpravy směřované z tradiční podoby užívání i na užívání v digitálním prostředí. Digitální prostředí však umožňuje mnohem širší a pro zájmy autora zranitelnější způsob šíření a užití, než v tradiční podobě. To by však bylo v rozporu s principem kontinentálně-právního typu zákonných licencí, kde je vyloučen jejich širší výklad a aplikace, než je dikce zákona. Vychází se z toho, že podstatou, smyslem úpravy autorských zákonů, je ochrana práv autora. Pokud se pak z této zásady činí výjimka, nelze ji právě proto, že je to pouhá výjimka, vykládat a aplikovat v neprospěch zásady, tedy práv autora a rozšiřovat ji na jeho úkor. Výklad znění autorských zákonů (resp. i zmíněné mezinárodní úpravy či harmonizované úpravy EU autorského práva ohledně zákonných licencí) může být podle tohoto pojetí jen doslovný nebo zužující.

Toto, do jisté míry těžkopádné pojetí, je kritizováno a jsou navrhovány úpravy ve směru k volnější koncepci jen obecné zákonné licence „fair use“ typu amerického autorského práva, kde může soud až v nové konkrétní situaci při výkladu rozhodnout, zda je výjimka přípustná či nikoliv, což lépe odpovídá prudkým změnám ve vývoji technologií i obchodních modelů a způsobu užívání digitálních děl v digitálním prostředí.²¹ Kontinentálně-evropské pojetí se může s technicky novou situací vyrovnat a umožnit jí odpovídající zákonnou licenci, jen novelou zákona. Toto rigidnější pojetí argumentuje potřebou zachování výraznější ochrany autora i v turbulentních změnách.

Řada v současné době běžných činností uživatelů se tak ocitla na hranici legality, aniž by to sami uživatelé či autoři vnímali – na rozdíl od záměrného porušování autorského práva,

²¹ GEIGER, C. et al. Declaration a Balanced Interpretation of the „Three-Step-Test“ in Copyright Law. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commercial Law* (online). 2010(2), roč. 1, ISSN 2190-3387 dostupné z <http://www.jipitec.eu/issues/jipitec -1-2-2010/2621> [Cit. 2022-04-29]

tam, kde si to rušitelé naopak většinou dobře uvědomují. Protože každý stát může ohledně těchto „moderních“ prvků užívání digitálně vyjádřených děl v digitálním prostředí měnit rozsah zákonných licencí různě, byla tato otázka již delší dobu diskutována v EU. Cílem bylo vypracovat a přijmout ohledně kritických typů užívání děl v digitálním prostředí novelu dosavadní úpravy, zakotvené v EU v tzv. Informační směrnici o autorském právu. To se podařilo v přijetí Směrnice o autorském právu a právech souvisejících na jednotném digitálním trhu (tzv. Digitální směrnice o autorském právu).²² Aktivita Komise směrem k novele Informační směrnice ohledně užívání na digitálním trhu započala sice již v r. 2012, oficiální návrh byl ale Komisí podán až v 2016 a po velkých diskuzích v Radě a Evropském parlamentu byla Digitální směrnice nakonec přijata 17. 4. 2019.²³

Text Digitální směrnice je konstruován tak, že se v ní citují jednotlivá ustanovení Informační směrnice a také ustanovení Směrnice o ochraně databází,²⁴ která jsou novou Digitální směrnicí novelizována, resp. doplňována, většinou jako nové či upřesněné zákonné licence směřované do digitálního prostředí. Obě původní směrnice i novou směrnicí je novelizující je proto nutno číst a vykládat spolu. Kontroverzní povaha Digitální směrnice se projevuje i v potřebě výkladu záměru normotvůrců v nebývale vysokém počtu článků Preambule (86), ač jde jen o novelu.

Digitální směrnice měla být v členských státech EU implementována do 7. 6. 2021. I když byl návrh novely AutZ ČR včas na Ministerstvu kultury připraven a prošel mezirezortním připomínkovým řízením, přijmout ji se do odevzdání tohoto textu do redakce nepodařilo, jistě vlivem náročného období pandemie covid-19, voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu a nyní války na Ukrajině, což vážalo a váže aktivity legislativy jinými aktuálními prioritami. Navržený text novely z r. 2019 i podle Důvodové zprávy předcházející vlády z r. 2021 ve vysokém stupni vychází z Digitální směrnice, stejně jako obsahově shodný návrh novely s Důvodovou zprávou předložený hned po volbách novou vládou v listopadu 2021.²⁵

Úzký rozsah této stati nedovoluje rekapitulovat jednotlivá ustanovení Digitální směrnice a navržené novely AutZ. V další části se budeme věnovat řešení kolizí v ochraně některých lidských hodnot, které reprezentují některá tato práva a nově zakotvené zákonné licence.

3. Užívání předmětů chráněných autorským právem k naplnění jiných lidských hodnot a cesty k řešení možných kolizí v ochraně lidských hodnot obou skupin

Předměty chráněné autorským právem reprezentují určité lidské hodnoty, a jako takové jsou chráněny především právě autorským zákonem, popř. Listinou, ale i dalšími předpisy českého práva, mezinárodními úmluvami a právem EU, jak bylo analyzováno výše. Pokud

²² Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 ze dne 17. 4. 2019 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES ze dne 17. 4. 2019 (Digitální směrnice), Úřední věstník EU L 130, ročník 62, české vydání 17. 5. 2019 (Text s významem pro EHP) dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=pt> [Cit. 2022-04-29].

²³ ROMERO-MORENO, F. 'Upload filters' and human rights: implementing Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market. *International Review of Law, Computers & Technology*, (2020/1), 1–31. doi:10.1080/13600869.220.1733760. hdl:2299/20431. ISSN 1360-0869 [Cit. 2022-04-29].

²⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází (Úř. věst. L 77, 27. 3. 1996, s. 20), dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/auto/?uri=oj:l:1996:077:TOC> [Cit. 2022-04-29].

²⁵ Návrh novely autorského zákona č. 31/0 z 11. 11. 2021 - zákona, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony - (9. volební období), předložený vládou ČR, resp. ministrem kultury ČR, dostupný z <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=31&CT1=0> [Cit. 2022-04-29].

však je uživatelé směřují k naplnění jiných lidských hodnot, může se ochrana předmětů autorského práva jako lidských hodnot dostat do kolize s ochranou těchto jiných lidských hodnot. Řešení těchto kolizí v digitálním prostředí je zakotveno jednak právě v analyzované Digitální směrnici v rámci zákonných licencí (podpořených i výkladovým návodem smyslu úpravy v Preambuli), ale též v ústavním právu i praxi Ústavního soudu při řešení kolize jednotlivých lidských práv a svobod. Jednotné obecné řešení kolize ochrany různých lidských hodnot, které mají přednost před kterými, přitom Ústavní soud ve své praxi nekonstatuje. Zdůrazňuje naopak, že je třeba podrobně smysl a spravedlivé řešení těchto kolizí posoudit, a pokud to obecné soudy v předchozích stupních řízení nečinily, vrací jim k novému posouzení a doplnění podle čl. 36 Listiny v rámci zásahu práva na řádný proces, ostatně jako další typ ochrany lidských hodnot.

Posuzování kolize ústavní ochrany předmětů chráněných autorským právem jako lidských hodnot s ústavní ochranou jiných lidských hodnot Ústavní soud již několikrát řešil, i když těchto případů je dosud relativně málo. Několikrát se takto zabýval příliš přísnou aplikací dohledu kolektivních správců nad porušováním autorského práva v hraničních případech, např. ve sporu o vydání bezdůvodného obohacení za domnělé veřejné užívání rozhlasového vysílání prodavačkou v prodejně a servisu jízdních kol.²⁶ Jiný byl případ sporu o použití kritické parodie a úpravy audiovizuální reklamy ČEZ hnutím Greenpeace ČR, kde sice Ústavní soud konstatoval kolizi jednotlivých lidských práv (a tedy i lidských hodnot spočívajících v ochraně svobody projevu a naopak ochrany výsledků tvůrčí duševní činnosti), ale odkázal na zákonnou licenci pro parodii podle AutZ a případ vrátil obecným soudům pro nedostatečné posouzení, a proto zásah do práva stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny.²⁷ Na podobnou kolizi mezi ochranou výsledků tvůrčí duševní činnosti (autorského práva) a svobodným přístupem k informacím, jako kolize dvou typů lidských hodnot, kterou řešil již Ústavní soud ČR, jsme upozornili (náleží Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3208/16 ze dne 21. 3. 2017 v poznámce 19).²⁸

Digitální směrnice se ovšem zabývá novým typem kolizí vyplývajících z digitálního prostředí, které dosud Ústavní soud ani obecné soudy neřešily, a které jsou na hranici legality z hlediska současného práva. První z příkladů užití autorských děl a jiných chráněných předmětů v digitálním prostředí je vytěžování textů a dat z autorských děl či jiných předmětů ochrany. Digitální směrnice v čl. 3 stanoví pro účely vědeckého výzkumu novou zákonnou licenci výzkumným organizacím a institucím kulturního dědictví, ale jen, pokud mají k dílům a chráněným předmětům, z nichž provádějí vytěžování, zákonný přístup. Rozmnoženiny a extrakce takto získané musí být uloženy s vhodnou úrovní zabezpečení, nikoliv např. na veřejných místech. Smějí být uchovávány pro účely vědeckého výzkumu včetně ověření jeho výsledků. Nositelé práv mohou uplatňovat nezbytně nutná opatření k bezpečnosti a integritě sítí a databází.

Další typ zákonné licence umožňuje dle čl. 4 vytěžování dat pro jiné účely, než vědecký výzkum, ale rozmnoženiny a extrakce smějí být v tomto případě uchovávány jen po dobu nezbytnou pro toto vytěžování – výjimka platí za podmínky, že nositelé práv výslovně nevyhradili užití děl a jiných chráněných předmětů vhodným způsobem, např. strojově čitelné prostředky v případě obsahu zpřístupněného veřejnosti online. V obou případech se zákonnými licencemi řeší kolize mezi svobodou vědecky bádát, popř. umělecky tvořit podle

²⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3076/13 – 1 ze dne 15. 4. 2014, dostupné z ASPI Wolters Kluwer ČR

²⁷ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3169/19 ze dne 31. 3. 2020 dostupné z ASPI Wolters Kluwer ČR

²⁸ BOHÁČEK, Martin. Comments on the jurisprudence of the Constitutional Court of the Czech Republic on copyright. In: ŠKRABKA, Jan, GRMELOVÁ, Nicole (ed.). Challenges of Law in Business and Finance. Conference proceedings 13th International Scientific Conference „Law in Business of Selected Member States of the European Union” [online]. Prague, 04.11.2021 – 05.11.2021. Bucharest, Paris, Calgary : ADJURIS – International Academic Publisher, 2021, s. 231–246. eISBN 978-606-95351-1-0. Dostupné z: <http://adjuris.ro/reviste/clbf/Challenges%20of%20Law%20in%20Business%20and%20Finance.pdf>.

čl. 15 odst. 2 a svobody projevu a práva na informaci podle čl. 17 Listiny jako lidských hodnot a jejich jiného typu - ochrany výsledků tvůrčí duševní činnosti dle čl. 34 odst. 1 Listiny.

Použití autorských děl a jiných chráněných předmětů v digitální výuce je aplikací svobody učitele i studenta vědecky bádát, popř. umělecky tvořit podle čl. 15 odst. 2 Listiny, ale i jeho svobody projevu a práva na informaci podle čl. 17 a práva na přípravu k povolání podle čl. 26 odst. 1 a zejména práva na vzdělání podle čl. 33 Listiny. Vzdělání jako lidská hodnota je velmi důležité. Pokud je proto užito autorské dílo a jiné chráněné předměty jen k ilustraci výuky (učitelem nebo studentem), není tím ohroženo společenské hospodářské uplatnění tohoto díla, a tedy ani jeho lidská hodnota. To řeší v Digitální směrnici zákonná licence pro užití těchto chráněných nehmotných statků v digitální výuce. Podle ní jsou státy EU povinny novou úpravu výukové zákonné licence promítnout do svého zákonodárství.

Aby se však z omezeného užití v rámci digitální výuky nestalo všeobecné ukládání užitých chráněných předmětů na veřejných místech a jejich zpřístupňování veřejnosti bez souhlasu autorů užitých děl, stanoví Digitální směrnice v čl. 5 odst. 1, že digitální výuka musí „probíhat na zodpovědnost vzdělávacího zařízení v jeho prostorách nebo na jiných místech anebo prostřednictvím zabezpečeného elektronického prostředí přístupného pouze žákům nebo studentům a vyučujícím vzdělávacího zařízení a je doplněno uvedením zdroje včetně jména autora, je-li to možné.“ Tím jsou zájmy autorů chráněny. Významné je zejména zabezpečené digitální prostředí, které dosud řada vzdělávacích institucí nezajišťovala. Pokud je online výuka vedena přes hranice a je prováděna v souladu s Digitální směrnici i s vnitrostátními předpisy členského státu, kde se vzdělávací zařízení nachází, posuzuje se podle tohoto práva i výuka v zemi, kam online výuka vzdáleně dopadá na tam pobývajících studenty (přeshraniční dopad).

Řeší však také kolizi, která v dosavadním právu zůstávala obvykle nepovšimnuta. Digitální směrnice totiž čl. 5 odst. 2 státům EU umožňuje „vyloučit či omezit na určité způsoby nebo typy děl – jako je materiál primárně určený pro vzdělávací trh nebo notové zápisy, pokud jsou na trhu snadno dostupné vhodné licence k potřebám jim odpovídajícím a specifickým rysům vzdělávacích zařízení.“ Tato výuková autorská díla či jiné autorským právem chráněné předměty totiž jsou primárně určena pro výuku a jejich užití jiným učitelem nebo studentem bez svolení autora není jen pouhou ilustrací výuky, ale samou výukou. Takové užití znamená výrazný negativní zásah do lidských i hospodářských zájmů autora - učitele. Na tuto kolizi povinně zavedené zákonné licence a možností státu ji vyloučit ohledně výukových materiálů a notových zápisů upozornil i Barták.²⁹ Podle této úpravy když stát EU vyloučí či omezí aplikaci nové zákonné výukové licence pro výukové materiály a notové zápisy, „přijme nezbytná opatření k náležitě dostupnosti a viditelnosti licencí povolujících užití děl či jiných předmětů ochrany při digitální výuce pro vzdělávací zařízení“. Pokud tuto zákonnou výjimku členský stát přijme i pro tato díla, může podle čl. 5 odst. 4 stanovit pro nositele práv spravedlivou odměnu za jejich užití. Těmito regulemi a kompenzacemi se vyrovnává tato kolize lidských hodnot.

Poslední kolize, kterou jsme výše vybrali z možného velkého množství jiných, spočívá v nové zákonné licenci pro užití chráněného obsahu poskytovateli služeb pro sdílení obsahu online dle čl. 17 Digitální směrnice, ale i když je z nových typů nejkontroverznější, nemůžeme se jí v tomto omezeném rozsahu věnovat jinak, než velmi stručně. Poskytovatelé těchto služeb provádějí sdílení veřejnosti tím, že poskytují veřejnosti přístup k dílům jiných nositelů práv chráněných autorským právem, jež jsou online sdíleným obsahem nahraným smluvními uživateli svých stránek, resp. virtuálního digitálního prostoru, a jsou přitom povinni získat od nositelů práv svolení ke sdílení či zpřístupnění chráněných předmětů

²⁹ SRSTKA, J. et al. *Autorské právo a práva související*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2019, s. 417, ISBN 978-80-7502-386-5

veřejnosti, např. uzavřením licenční smlouvy. Takové svolení se vztahuje i činnost na uživateli služeb, které na jejich stránky chráněný obsah vkládají, pokud nejednají v podnikatelské činnosti a nevytvářejí tím významné příjmy. Opět se zde objevuje kolize svobody projevu a práva na informaci podle čl. 17 s právem na ochranu výsledků tvůrčí duševní činnosti podle čl. 34 odst. 1, ale i ochrany vlastnictví nositelů práv dle čl. 11 Listiny.

Poskytovatel těchto služeb odpovídá vůči nositelům práv, nebylo-li jimi svolení poskytnuto, ledaže prokáže, že vynaložil veškeré úsilí k získání svolení od nositelů práv i k zajištění nedostupnosti konkrétních děl, o nichž mu nositelé práv poskytli relevantní a nezbytné informace a ihned poté, co obdržel dostatečně odůvodněné oznámení, přístup k chráněným předmětům odstranil ze svých stránek. Pokud poskytoval tyto služby alespoň po dobu tří let a má roční obrát alespoň 10 milionů eur, anebo průměrný měsíční počet jedinečných návštěvníků na jeho stránky překročil 5 milionů, je poskytovatel navíc povinen vynaložit veškeré úsilí k zamezení budoucímu neoprávněnému opětovnému nahrání těchto chráněných předmětů na své stránky. Tato pravidla ovšem Digitální směrnice doprovází řadou omezení a nástrojů.

Závěr

Z provedených analýz je zřejmé, že i když podle dosavadního autorského práva ČR je užití autorských děl a jiných předmětů chráněných autorským právem v digitálním prostředí nevyjasněné a výslovně neupravené, byla již v r. 2019 přijata Směrnice EU o autorském právu a právech souvisejících na digitálním trhu (tzv. Digitální směrnice) a v ČR je připravena a projednávána novela AutZ ji implementující. Tato úprava vychází z vysoké úrovně ochrany autorských práv a jiných chráněných předmětů, a to jak v soukromém, resp. autorském právu, tak v právu ústavním. Zde pak bylo konstatováno, že výsledky tvůrčí duševní činnosti, i když je jejich ochrana zařazena v čl. 34 odst. 1 Listiny - až ve třetí skupině lidských práv a svobod - lze pokládat obecně za lidské hodnoty chráněné lidskými právy. Bylo též konstatováno, že pojem „lidské hodnoty“ české právo výslovně nevymezuje, ale lze je označit v soukromém právu jako nemajetkové hodnoty, popř. zčásti i předměty chráněné jinými majetkovými právy ve smyslu předchozího občanského zákoníku ČR z r. 1964, resp. za nehmotné statky. Výsledky tvůrčí duševní činnosti však nelze pokládat za nehmotné věci, resp. práva k nim za práva vlastnická, a to ani majetkové právo autorské, i když lze na ně doplňkově vztáhnout i ochranu podle čl. 11 Listiny v širokém chápání ústavního práva na ochranu vlastnictví.

Stať dále v části druhé zkoumala vybrané způsoby užití předmětů chráněných autorským právem v digitálním prostředí. Výběr způsobů digitálního užití, které byly zkoumány, byl odvozen od úpravy Digitální směrnice. Zmíněn byl smysl a vznik této směrnice i připravená novela AutZ ČR, která ji implementuje. Bylo též potvrzeno, že lze za lidské hodnoty pokládat i autorské díla a jiné předměty chráněné autorským právem, i když jsou vyjádřeny v digitální podobě. Ve třetí části pak bylo poukázáno na některé případy kolizí ochrany výsledků tvůrčí duševní činnosti (podle čl. 34 odst. 1 Listiny) a jiných lidských hodnot, k jejichž naplnění byly chráněné předměty využívány, resp. byly i citovány některé judikáty Ústavního soudu ČR, pokud se těmito kolizemi zabývaly. Zvláště byly analyzovány kolize mezi uvedenou ochranou různých typů lidských hodnot a jejich individuální řešení v konkrétních případech. Stať se pak podrobně zaměřila na posuzování těchto možných kolizí ochrany lidských hodnot při vytěžování dat pro účely vědeckého výzkumu i mimo něj, dále při digitální přeshraniční výuce a konečně při sdělování a zpřístupňování předmětů chráněných autorským právem veřejnosti v rámci služeb sdílení obsahu online. Vesměs se jedná o nové typy zákonných licencí a postupů k jejich uplatnění podle Digitální směrnice, kde jsou v její úpravě zohledněny požadavky na ochranu různých typů lidských hodnot.

Literatúra

1. BOHÁČEK, M., JAKL, L. *Právo duševního vlastnictví*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2002, ISBN 80-245-0463-4
2. HOLCOVÁ, I. et al. *Autorský zákon a předpisy související (včetně mezinárodních smluv a evropských předpisů)*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 30-33, ISBN 978-80-7598-049-6
3. KLÍMA, K. *Ústavní právo srovnávací*. Praha: Metropolitan University Prague Press, Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 111-112 ISBN 978-80-7598-883-6;
4. KNAP, K., OPLTOVÁ, M., KRÍŽ, J., RŮŽIČKA, M. *Práva k nehmotným statkům*. Praha: Codex, 1994 ISBN 80-901185-3-4
5. KNAP, K., ŠVESTKA, J. *Ochrana osobnosti v československém občanském právu*. Praha: Panorama, 1989 ISBN 8070380144 9788070380147
6. KOUKAL, P. *Autorské právo, public domain a lidská práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 380, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, edice Scientia, 647, ISBN 978-80-2109279-2 (brož.) a 978-80-210-9280-8 (online) DOI: <https://doi.org/10.58917/CZ.MUNI.M210-9280-2019>
7. POLČÁK, R. et al. *Autorský zákon. Praktický komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2020, s. 37-38, ISBN 978-80-7502-391-9
8. SRSTKA, J. et al. *Autorské právo a práva související*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2019, s. 417, ISBN 978-80-7502-386-5
9. TELEC, I. *Pojmové znaky duševního vlastnictví*. Praha: C. H. Beck, 2012 ISBN 978-80-7400-425-4
10. TELEC, I. TŮMA, P. *Autorský zákon. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 5, ISBN 978-80-7400-748-4
11. VOJČÍK, P. et al. *Právo duševního vlastnictví*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Čeněk, 2014, ISBN 978-80-7380-527-2
12. BOHÁČEK, M. Poznámky k autorskoprávním aspektům užití autorských děl při digitální výuce (Comments on Copyright Aspects of the Use of Copyright Works in Digital Teaching). *Acta Informatica Pragensia*, 11(2), Praha: VŠE v Praze, 2022, s. 159, ISSN: 1805-4951, dostupné z <https://aip.vse.cz/corproof.php?tartkey=aip-000000-0231> [dostupné 2022/04/29] <https://doi.org/10.18267/j.aip.178>
13. BOHÁČEK, Martin. Comments on the jurisprudence of the Constitutional Court of the Czech Republic on copyright. In: ŠKRABKA, Jan, GRMELOVÁ, Nicole (ed.). *Challenges of Law in Business and Finance*. Conference proceedings 13th International Scientific Conference „Law in Business of Selected Member States of the European Union” [online]. Prague, 04.11.2021 – 05.11.2021. Bucharest, Paris, Calgary : ADJURIS – International Academic Publisher, 2021, s. 231–246. eISBN 978-606-95351-1-0. Dostupné z: <http://adjuris.ro/reviste/clbf/Challenges%20of%20Law%20in%20Business%20and%20Finance.pdf>.
14. BOHÁČEK, M. Digitální výuka podle autorského práva České republiky na jednotném digitálním trhu EU. In: ŠKRABKA, J, VACUŠKA, L. (ed.). *Právo v podnikání vybraných členských států Evropské unie. Sborník příspěvků k XII. ročníku mezinárodní vědecké konference* [online]. Praha, 06. 11. 2020. Praha: TROAS, s.r.o, 2020, s. 202–213. ISBN 978-80-88055-10-5. eISSN 2571-4082. ISSN 2571-4074. Dostupné z: https://kpep.vse.cz/wp-content/uploads/post/2473/sbornik-2020_color-FINAL_WEB.pdf. Online konference. [dostupné 2022/04/29]
15. GEIGER, C. et al. Declaration a Balanced Interpretation of the „Three-Step-Test“ in Copyright Law. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commercial Law* (online). 2010(2), roč. 1, ISSN 2190-3387 dostupné z <http://>

//www.jipitec.eu/issues/jipitec -1-2-2010/2621 [Cit. 2022-01-23] urn:nbn:de:0009-29-26212

16. ROMERO-MORENO, F. 'Upload filters' and human rights: implementing Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market. *International Review of Law, Computers & Technology*, (2020/1), 1–31. doi:10.1080/13600869.220.1733760. hdl:2299/20431. ISSN 1360-0869 [Cit. 2022-04-29]
17. TELEC, I. Duševní vlastnictví a jeho vliv na věc v právním smyslu. *Právní rozhledy*, 12/2011, s. 446; ISSN 1210-6410
18. TELEC, I. *Přehled práv duševního vlastnictví.: Lidskoprávní základy, licenční smlouva.* Brno: Doplněk, Roč.10, č.4 (2002) Časopis pro právní vědu a praxi, ISSN: 1210-9126 (tištěné), ISSN: 1805-2789 (online)
19. VOJČÍK, P. (ed.) *Košické dni súkromného práva I.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2016, s. 461 a násl.; ISSN 2644-528X
20. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky
21. Zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, ve znění změn a doplňků
22. Zákon č. 89/2012 Sb., ve znění změn a doplňků (občanský zákoník – ObčZ)
23. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění změn a doplňků (v ČR zrušen k 31. 12. 2013)
24. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění změn a doplňků
25. Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění změn a doplňků
26. Návrh novely autorského zákona č. 31/0 z 11. 11. 2021 - zákona, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony - (9. volební období), předložený vládou ČR, resp. ministrem kultury ČR, dostupný z <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=31&CT1=0> [Cit. 2022-04-29].
27. Listina základních práv EU, Úřední věstník C, č. 12016P/TXT, účinnost 1. 12. 2009
28. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází (Úř. věst. L 77, 27. 3. 1996, s. 20), dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/auto/?uri=oj:l:1996:077:TOC> [Cit. 2022-04-29].
29. Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2001/29/ES ze dne 22. 5. 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti (*Informační směrnice*) dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029&from=CS> [Cit. 2022-04-29].
30. Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 ze dne 17. 4. 2019 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES ze dne 17. 4. 2019 (*Digitální směrnice*), Úřední věstník EU L 130, ročník 62, české vydání 17. 5. 2019 (Text s významem pro EHP) dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=pt> [Cit. 2022-04-29].
31. Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl z r- 1886, revidovaná v dalších změnách a doplňcích – vyhláška č. 133/1980 Sb., ve znění vyhlášky č. 19/1985 Sb.
32. Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 3208/16 ze dne 21. 3. 2017 dostupné z ASPI Wolters Kluwer
33. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3076/13 – 1 ze dne 15. 4. 2014, dostupné z ASPI Wolters Kluwer ČR
34. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3169/19 ze dne 31. 3. 2020 dostupné z ASPI Wolters Kluwer ČR

35. Usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 298/09, bod 30 1. 3. 2010 dostupné z ASPI Wolters Kluwer
36. Usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2912/12 z 6. 3. 2014 dostupné z ASPI Wolters Kluwer ČR
37. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2864/2015 z 29. 10. 2015 dostupné z ASPI Wolters Kluwer

PROSAZENÍ A JEHO VÝZNAM V PRÁVU OZNAČENÍ ZEMĚPISNÉHO PŮVODU

Mgr. Michal Černý Ph.D.¹

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta
michal.cerny@upol.cz

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-37>

Abstrakt

Text se zabývá vybranými významy výrazu „prosazení“ v právu označení zeměpisného původu. Také specificky analyzuje některá rozhodnutí Soudního dvora EU a Spolkového soudního dvora (Německo) se vztahem k označením původu v širším kontextu, především ve vztahu k institutu specifikace označení (o. původu a zeměpisného o.) a soutěžní neutralitě; dále pak ve vztahu kolektivní známky obsahující zeměpisné označení v širším kontextu a právu na pokojné užití odpovídajícího výrazu v souladu s dobrými obchodními mravy osobou odlišnou od vlastníka známky nebo člena vlastníka kolektivní známky.

Abstract

The text deals with selected meanings of the term "enforcement" in the law of geographical indications. It also specifically analyzes some decisions of the Court of Justice of the EU and the Federal Court of Justice (Germany) in relation to designations of origin in a broader context, in particular in relation to the institution of designation of origin (origin and geographical origin) and competition neutrality; furthermore, in relation to a collective mark containing a geographical indication in a broader context and the right to peaceful use of the corresponding term in accordance with good business manners, a person other than the proprietor of the mark or a member of the proprietor of the collective mark.

Klíčová slova: Označení původu, zeměpisné označení. Prosazení (práva). Specifikace. Druhový výraz. Obchodní název. Ochranná známka. Kolektivní známka. Údaje o zeměpisném původu. Evropská unie, Česko, Slovensko, Spolková republika Německo.

Key Words: Designation of origin (PDO), geographical indication (PGI/GI). Enforcement (of rights). Specifications. Generic expression. Trade name of the product. Trademark. Collective mark. Indications of Geographical Origin. European Union, Czechia, Slovakia, Federal Republic of Germany.

Úvodní úvahy

Je obtížné vybrat jedno klíčové slovo, které by ideálně reprezentovalo možné problémy, které se vyskytují ve specifické oblasti práva. Pro právo označení zeměpisného původu jedno takové nabízím - je jím „prosazení“.

Právo označení zeměpisného původu je charakteristické tím, že je některým ze známých způsobů upraveno ve většina států světa. Současně ovšem žádný ze způsobů ochrany není výrazně převažující, což samo o sobě působí problémy. Jednoduše se dají spočítat jurisdikce užívající tu kterou metodu právní úpravy, hůře se měří její skutečný dopad. Z ekonomického pohledu ostatně postrádá smyslu prosté počítání jurisdikcí, naopak může mít

¹ autor je odborným asistentem na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Je také evropským zástupcem ETMA&EDA a v ČR patentovým zástupcem (v rozsahu M+D).

mysl brát v úvahu počet státních příslušníků (a právnických osob) a např. průměrnou kupní sílu. Právo označení zeměpisného původu slouží k odlišení specifických výrobků na trhu. Jeho nabídková strana (producenti) a poptávková strana (zákazníci) jsou neodmyslitelně spojeny. Proto úvahy ve vztahu ke skutečnému působení a specifickému pojmání, včetně hodnocení dopadu toho kterého způsobu ochrany na trh. Pojímání těchto institutů se totiž ve světě značně odlišuje.

Nemá-li být právní úprava představující právo označení zeměpisného původu jen úpravou pro sebe samu (což u racionálního zákonodárce předpokládat rozhodně nemůžeme), je nutno zkoumat právo označení zeměpisného původu na všech úrovních (stát, region, mezinárodní úroveň) a také ve vzájemných mezistátních vztazích, včetně jeho působení na soukromoprávní přeshraniční vztahy. Pomineme-li některou z úrovní, mohli bychom snadno dospět k zavádějícím závěrům.

Nejobtížněji se zkoumají a hodnotí trendy, které ovšem napovídají mnohé o budoucím vývoji - jsou-li správně interpretovány. Zde se přikláním k tomu, že má smysl brát v úvahu i např. dvoustrannou mezinárodní úmluvu řešící některé otázky spíše nepřímou (a negativně), dojde-li k působení na jiné jurisdikce a jejich úpravy. Klasickým příkladem z poslední doby je dvoustranná úmluva mezi USA a Čínskou lidovou republikou. Na počet států: 2, na počet přímo zasažených osob - cca 1,73 miliardy lidí ... Dle mého názoru jsou právě trendy klíčem k pochopení mnohého, a to i v právu označení zeměpisného původu. Díky jejich poznání můžeme nejen predikovat, ale také zpětně analyzovat a dospět k závěru o působení právní úpravy (např. na národní úrovni).

Při úvahách o slabinách té které úpravy nemůžeme brát v úvahu jen úpravu samotnou, ale rovněž její působení. Zamyšlení se tématem z hlediska pojmu „prosazení“ umožní vnímat působení mezi vrstvami, konkurencí úprav, srovnat různé sledované cíle apod. Celkově umožní dosáhnout poznání právní úpravy a jejího působení.

Úvahy nad prosazením nám také pomohou, budeme-li srovnávat různé úpravy států patřících do stejné skupiny navzájem nebo úpravu vybraného člena skupinu a úpravu regionální (společnou). To může pomoci při úvahách o budoucích změnách právní úpravy - např. národní. Mnohé problémy by se mohly vyřešit vtělením institutů, které jsou v jiné (podobné) právní úpravě známé. Předpokládá to však shodu na cílech, kterých má právní úprava dosáhnout.

Adresáti právních norem nežijí ve vzduchoprázdnu, ale jsou obvykle vedeni při svém jednání racionální úvahou. Pokud jde o podnikatele (či jiné soutěžitele), obvykle jejich úsilí směřuje k dosažení co nejlepšího místa na trhu. Mohou přitom využít jakékoliv dostupné právní prostředky (instituty), které právní řád nabízí k dosažení tohoto cíle. Z toho plyne, že právní instituty i z jednoho právního řádu mohou fakticky stát vedle sebe a soutěžitel si vybere vždy takovou kombinaci, která mu dle jeho přesvědčení může přinést nejlepší výsledek. V ČR je dlouhodobě zaveden (jako primární) způsob ochrany označení původu a zeměpisných označení zvláštní zápisný systém - zákon č. 452/2001 Sb., o ochraně označení původu a zeměpisných označení. Sekundárně (a spíše doplňkově) je v rámci úpravy práva proti nekalé soutěži poskytována ochrana označením původu a zeměpisným označením, resp. lépe soutěžitelům a zákazníkům proti nekalosoutěžním jednáním majícím vztah k označením původu a zeměpisným označením.

Česká republika obvykle nebývá uváděna mezi státy, které chrání či reguluje zeměpisná označení (ve smyslu Indications of Geographical Origin, IGO) prostřednictvím známkového práva. Je to ovšem v současnosti stále pravda? Z hlediska formálního ano. Z hlediska materiálního působení odpověď na tuto otázku závisí od toho, jaký účel tazatel sleduje.

Právní předpisy konkrétního právního řádu se mění a vyvíjejí, čímž se do pozornosti soutěžitele mohou dostat lepší nástroje. Dochází tedy i ke změnám v čase. Z práva České

republiky lze uvést např. naposled významnou změnu zákona č. 441/2003 Sb. zákonem č. 286/2018 Sb. (s účinností od 28.12.2018), které změnila nejen pravidla pro individuální známky a pro známky kolektivní, ale do národního práva také vtělila známky certifikační. České právo přitom ale nebrání užití (národně chráněných) individuálních známek jako známek s certifikační funkcí.² Součástí známkového práva ČR je ovšem také právo evropsko-unijní - včetně Nařízení (EU) 2017/1001 o ochranné známce EU (a dále také Nařízení Komise v přenesené pravomoci (EU) 2018/625 a Prováděcí nařízení Komise (EU) 2018/626). Protože podmínky pro vlastnictví certifikační známky EU jsou mírnější oproti podmínkám a požadavkům národního zákona, soutěžitelé se tak nabízejí pro realizaci jeho záměru různými cestami.

Odpověď na otázku uvedenou o dva odstavce výše tak bude objektivně odlišná od toho, jaké jsou sledované cíle (a také kdo se bude ptát).

V některých případech jsou sledované cíle v textu právního předpisu explicitně uvedeny - např. ve všech základních nařízeních (EU) upravujících ochranu označení původu a/nebo zeměpisných označení. V jiných explicitní stanovení cílů chybí - např. v případě národní úpravy (zákon č. 452/2001 Sb.). K možnosti euro-konformního výkladu národního zákona nepomáhá však to, že v EU neexistuje přímá harmonizace práva označení zeměpisného původu členských států. To je způsobeno tím, že:

1. právo označení zeměpisného původu je historicky velmi mladé, bylo opomíjeno a různé státy postupovaly a dosud postupují různě,
2. ke vzniku práva označení zeměpisného původu na úrovni EU došlo pod tlakem - k vyřešení střetů vyplývajících z existence některých národních právních úprav členských států chránících označení původu a Jednotným vnitřním trhem (a jednotným soutěžním právem EU), k zavedení zeměpisných označení došlo záměrně v důsledku akceptace různých definičních požadavků (původně pro označení lihovin, následně aromatizovaných vinných produktů), později také v nutnosti vyrovnat se s obsahem Dohody TRIPS a její úpravy ochrany zeměpisných označení (zejména pro vína a lihoviny),
3. k rozvoji práva označení zeměpisného původu na úrovni EU stále dochází i v důsledku působení jiných faktorů - např. některé změny (otevřenost úpravy EU pro ochranu označení z nečlenských zemí) přineslo působení WTO - pravidla Světové obchodní organizace (a všeobecně volný obchod),
4. i v EU se právo označení zeměpisného původu rozvíjí vedle práva známkového a práva proti nekalé soutěži, které významná část členských států používají k ochraně označení původu a zeměpisných označení,
5. ostatními faktory působícími na hospodářské subjekty - ať již např. pandemie Covid (2020-2022) nebo válka.

Smyslem tohoto příspěvku je analyzovat vybrané rozsudky týkající se práva označení zeměpisného původu, sekundárně pak dovést možné obecné problémy související s prosazením práva (označení zeměpisného původu) a aspoň krátce nastínit jejich řešení. Nechci navrhnout naivní pracovní hypotézu, že všechno v právu označení zeměpisného původu je správně. Nechci ani navrhnout hypotézu opačnou. Dle mého názoru je možné udržet pracovní hypotézu spočívající v tom, že je možné národní právo označení zeměpisného původu zlepšit prosazením některých institutů, které se osvědčily v jiných právních řádech.

² k tomu viz. ČERNÝ, M. Používání ochranných známek a chráněných označení k ověření vlastností výrobku ve státech středoevropského prostoru (Česko, Slovensko, Rakousko, Polsko, Maďarsko, Itálie, Slovinsko, Chorvatsko). 2.doplňené a přepracované vydání. Prostějov: Michal Černý, 2018. 225 s. ISBN 978-80-88190-00-4 (PDF). Dostupná on-line na adrese: www.michalcerny.net/MC-Mono18FV.pdf

1. Způsob prosazení označení v členských státech - používané systémy

Ve 27 členských státech EU, Švýcarsku a státech EHP (Norsko, Island, Lichtenštejsko) lze rozlišovat primární a doplňkové systémy ochrany označení původu a zeměpisných označení. Významná skupina států upravuje na národní úrovni možnost zápisu označení původu a/nebo zeměpisných označení nezemědělských produktů. Protože se možnosti zápisu v této skupině zemí navzájem v některých aspektech odlišují (OP/ZO, okruh produktů), používáme zde terminologii zaužívanou v EU (nezemědělské produkty), byť je popisná.

Do shora uvedené skupiny členských států EU patří nejméně Česko, Slovensko, Francie, Maďarsko, Bulharsko, Slovinsko, Chorvatsko, Itálie, Portugalsko, Estonsko. Systémy mají zavedeny také Rumunsko, Španělsko a teoreticky doplňkově také Polsko - kde zákon tuto možnost pro zeměpisná označení připouští, ale dle provedených rešerší v polském rejstříku fakticky dosud není užívána). Dá se tedy dovodit, že mezi členskými zeměmi sui generis systém převažuje. Doplňkově jsou pak označení chráněna právem nekalé soutěže (ČR, SR, Polsko ...). V některých zemích jsou také (v souladu s harmonizační směrnicí (EU) 2015/2436 upraveny určité požadavky na kolektivní či certifikační známky (např. v ČR na kolektivní špatně, na certifikační dle EUTM). Na základě provedených rešerší se dá dovodit, že zvláštní podtyp kolektivní známky garanční je užíván např. v Polsku, zatímco v České republice se kolektivní známky netěší (a naopak jsou zapisovány individuální známky, které mnohdy de facto plní certifikační funkce co do původu).

V německo-jazyčných státech EU (Německo, Rakousko) je situace odlišná. Úprava zvláštních systémů na národní úrovni není zavedena, výjimkou jsou ustanovení nutná k naplnění evropsko-unijních nařízení národními orgány členských států. Německo nalézá obecné řešení v právu nekalé soutěže. K tomu pak přistupuje řešení známkové - převažují kolektivní známky (v rámci povolené výjimky k ochraně údajů (označení) zeměpisného původu - tzv. IGO). K provedení známkového zákona existuje také Nařízení o označení Solingen, které fakticky plní funkci specifikace (vymezení produkčního území, produktů a kvalitativních požadavků na ně). Rakousko nalézá obecné řešení v právu nekalé soutěže. Vedle něj se používá řešení známkové - často jde o individuální známky, užívané třetími osobami na základě licencí či souhlasů - známky s de facto certifikační funkcí.

Švýcarsko - ač není členským státem EU, je vysoce inspirováno systémem EU. Obecně má právem upraven sui generis zápisný systém, a to s drobnými odchylkami oproti EU — vína (AOC), zemědělské výrobky zahrnují také lihoviny - AOP. Obecný systém existuje na úrovni zákonné úpravy také pro nezemědělské výrobky, avšak rešerše v příslušném rejstříku byla negativní. Označení původu i zeměpisná označení (AOP/IGP; AOC) jsou chápány jako podmnožina údajů (označení) zeměpisného původu - IGO. V rámci vytvořeném známkovým zákonem platí také několik nařízení o „švýcarskosti“ - právní předpisy (nařízení) stanoví podmínky, za nichž může být na regulovaných výrobcích (hodinky, potraviny, kosmetika) či službách (upravených v nařízení) uveden švýcarský původ (Swiss Made). Jde o poměrně unikátní využití a skloubení přístupu pr. nekalé soutěže (ochrany před ní) se zápisným systémem. Nařízení pro hodinky, potraviny, kosmetické výrobky - a nakonec i pro služby.

Za inovativní řešení lze považovat zvláštní typ ochranné známky - tzv. zeměpisná známka. Jejím vlastníkem se může stát pouze produkční seskupení výrobku s chráněným označením původu/zeměpisným označením. Dosud existuje fakticky jen jedna („EMMENTALER“). Protože byla cestou mezinárodní zápisu známky rozšířena na teritorium EM (Evropská unie), v podstatě je snaha o přetlačení švýcarského pojetí ochrany tohoto názvu (Emmentaler) v EU nad evropsko-unijním - EU totiž považuje tento název za druhový

výraz.³ Dosud tato snaha nebyla úspěšná, o věci ovšem dosud nerozhodovaly soudní orgány EU, ale pouze EUIPO.

Pokud jde o pobaltské státy, Litva a Lotyšsko poskytuje ochranu soudní cestou.⁴ V Estonsku existuje možnost zápisu označení, avšak nad rámec zápisů označení zemědělských výrobků a potravin je zapsáno pouze označení minerální vody. Ve státech Beneluxu neexistují zvláštní zápisné systémy pro označení původu či zeměpisná označení (opět nad rámec ustanovení nezbytných k aplikaci evropsko-unijních nařízení) a používají se ochranné známky. Obdobně také v Irsku, na Maltě a na Kypru - všechny tyto státy jsou silně ovlivněny Common Law, které úpravu těchto institutů postrádá. Konečně ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska byla zvláštní úprava označení původu a zeměpisných označení přijata až těsně před vypršením přechodného období po Brexitu, a to jako podmínka vzájemného zachování ochrany označení výrobků z EU ve Spojeném království (a opačně).⁵

Také v Norsku a Irsku, které s EU společně tvoří Evropský hospodářský prostor, byly zavedeny zápisné systémy označení původu, zeměpisných označení a zaručených tradičních specialit. Zapsaných označení není mnoho a základní smysl je dle mého názoru jasný - dosáhnout ochrany v EU. Ta je podmíněna odpovídající ochranou ve státě původu. Za pozornost stojí snad jen to, že islandský systém umožňuje zápis označení nejen zemědělských výrobků, ale také výrobků jiných. Již byla poskytnuta ochrana označení Íslensk lopapeysa⁶ (v překladu do češtiny Islandský fleecový svetr).

Na základě shora uvedeného lze uzavřít, že nástrojů možné ochrany je v různých členských státech více a jsou to především hospodářské subjekty, na jejichž vůli záleží, zda-li využití tu či onu možnost danou právním řádem.

Za pozornost a alespoň za malou poznámku stojí, že i v tzv. První Československé republice bylo z řešení původně nekalosoutěžního odvozováno určité zobecnění - zápis chráněných označení na zvláštní seznam, ovšem nestačilo se plně rozvinout. Hamann/Drábek/Buchtela uváděli pouze označení Pražská šunka a Solingen⁷ a také několik dalších desítek názvů, které na zápis mohly aspirovat (po úspěšném projednání v grémiích a komorách), ale v důsledku Druhé světové války a následným změnám politiky a práva v ČSR k tomu již dále nedošlo. Pro doplnění - užívání názvů podléhá různým politikám, právnímu řádu, zájmu hospodářských subjektů atd. Poté, co se v ČR pokusil jeden hospodářský subjekt neúspěšně uzurpovat pro sebe sousloví Pražská šunka jako ochrannou známku, situace se změnila. Česká republika následně v nedávné době dosáhla prosazení (a následného zápisu do EU rejstříku) tohoto sousloví jako evropsko-unijní zaručené tradiční speciality.

Bez ohledu na to, zda-li jsou označení zapsána do rejstříku systému sui generis, do známkového rejstříku nebo do jiného zvláštního seznamu (např. v důsledku publikace soudního rozhodnutí), jsou základními podmínkami ochrany označení v jiných státech (dle

³ Podrobně jsem se této otázce věnoval ve své kapitole ČERNÝ, M. Zeměpisná ochranná známka („EMMENTALER“) jako nástroj opětovného prosazení ochrany označení výrobku zvláštních vlastností? S. 611-632 In RONOVSÁ, K., HAVEL, B., LAVICKÝ, P. a kol. *Pocťa prof. Janu Hurdíkovi k 70. Narozeninám. Základní otázky života, práva a vůbec ...!* Brno : Masarykova univerzita, 2021. ISBN 978-80-210-9937-1.

⁴ ochranou označení se zabývá např. MANTROV, V. *EU Law on Indications of geographical Origin*. Cham/Heidelberg/New York/Dordrecht/London : Springer, 2014. S. xii, a dále všeobecně v celém díle (z různých aspektů), DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-05690-6>

⁵ Těmto otázkám jsem se podrobně věnoval - např. v článku ČERNÝ, M. Změny v právu označení zeměpisného původu v důsledku vstupu Ženevského aktu v platnost, Nařízení (EU) 2019/1753 a Brexitu. In *Duševné vlatnictvo*, 2021, 1. S.6-29. ISSN 1339-5564.

⁶ <https://www.stjornartidindi.is/Advert.aspx?RecordID=b7f72d5e-a648-417f-a8e5-e5ce6f7096c7>

⁷ viz. HAMANN/DRÁBEK/BUCHTELA. *Soutěžní právo československé*. S. 278 - Pražská šunka. Solingenská ocel. + další k návrhu na zápis navržené

Dohody TRIPS) neexistence vzájemně sjednaného seznamu (nebo neexistence rejstříku dle Dohody TRIPS).

Z hlediska států nebo EU řešení tohoto problému může spočívat v následujícím:

1) Snažit se dosáhnout vzájemného smluvního uznání seznamů chráněných označení - obvykle v obchodních dohodách se třetími zeměmi, kde EU podle svého vlastního primárního práva zastupuje členské státy a

2) Členství EU v Lisabonské dohodě na ochranu označení původu a zeměpisných označení (tedy ve znění Ženevského aktu).

Obojí EU činí.

Pokud jde o producenty, mohou se snažit o dosažení vnitrostátní ochrany označení zápisným systémem zeměpisných označení (nebo označení původu) ve třetí zemi na základě ochrany podle práva na domácím teritoriu (na podkladě vzájemnosti) - tím může být právo EU a také národní právo (pro ty produkty, kde unijní systémy nemají vyčerpávající povahu nebo nezahrnují ochranu označení určitých produktů). Systémy EU zahrnují poměrně přísné požadavky, takže není vyloučeno, aby v třetí zemi bylo jako označení původu uznáno zeměpisné označení produktu pocházejícího z EU.

Existuje však i druhá možnost - snažit se dosáhnout územního rozšíření ochrany do třetí země cestou známkovou (mezinárodním zápisem dle Madridské dohody), neboť dle Dohody TRIPS jsou za zeměpisná označení považovány i ochranné známky. Pro producenta je jistě lepší mít ve třetí zemi ochranu ze známkového práva, než ochranu žádnou. Kromě toho systémy ochrany známek jsou postaveny tak, že vlastník známky může svou vůlí ovlivnit podání mezinárodní žádosti. Ev. zůstává možnost podat u úřadu třetí země přihlášku známky podle tamního práva.

V následujících kapitolách se budeme zabývat dvěma rozhodnutími, které mají vztah k právu označení zeměpisného původu a v odborné diskusi jim nebyla v Česku ani na Slovensku věnována dosud dostatečná pozornost.

2. Schwarzwaldská šunka I/II - aneb jaký je vztah mezi změnou specifikace označení a svobodnou soutěží?

Označení „Schwarzwälder Schinken“ bylo jako chráněné zeměpisné označení zapsáno již 25.01.1997 (dle Nařízení (EHS) 2081/92). V původní specifikaci CHZO byl uveden pouze požadavek na produkci v produkční oblasti, nikoliv však na krájení a balení produktu.

V březnu 2005 byla u příslušného německého úřadu, kterým byl (a stále je) Německý patentový a známkový úřad (Deutsches Patent und Marken Amt, dále jen „DPMA“), podána Žádost o změnu specifikace CHZO. Změna měla spočívat v přidání požadavku na krájení a balení produktu v produkční oblasti. Mezi žadatelem o změnu specifikace - spolkem S (který byl také původním žadatelem o zápis shora uvedeného CHZO) a producenty EA, EB a EC byl fakticky spor, neboť tyto producenti návrhu na změnu specifikace oponovali.

DPMA žádost o změnu specifikace zamítl. Následně navrhovatel uplatnil právní prostředky ochrany (v rámci správního soudnictví) a věc se dostala k rozhodnutí ke Spolkovému patentovému soudu (Bundespatentgericht).

Spolkový patentový soud (Bundespatentgericht) předložil Soudnímu dvoru předběžnou otázku, jejíž podstata fakticky spočívala v tom, zda bylo (Německým - Spolkovým) Patentovým a známkovým úřadem oprávněně zamítnuta žádost o změnu specifikace již existujícího CHZO „Schwarzwälder Schinken“ spočívajícího v přidání požadavku na krájení a balení produktu v produkční oblasti. V původní specifikaci uvedeného CHZO tyto požadavky uvedeny nebyly. Formálně se předběžná otázka týkala výkladu ustanovení čl. 4 odst. 2 písm. e) Nařízení (ES) 510/2006 resp. čl. 7 odst. 1 písm. e) Nařízení (EU) 1151/2012, které v mezidobí nahradilo prve uvedené nařízení.

Soudní dvůr dovedil ve svém rozhodnutí C-367/17 (Schwarzwälder Schinken I) ze dne 19.12.2018,⁸ že článek 4 odst. 2 písm. e) nařízení Rady (ES) č. 510/2006 ze dne 20. března 2006 o ochraně zeměpisných označení a označení původu zemědělských produktů a potravin ve spojení s článkem 8 nařízení Komise (ES) č. 1898/2006 ze dne 14. prosince 2006, které stanoví podrobná pravidla pro uplatnění nařízení č. 510/2006 a čl. 7 odst. 1 písm. e) nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1151/2012 ze dne 21. listopadu 2012 o režimech jakosti zemědělských produktů a potravin, musí být vykládány v tom smyslu, že požadavek týkající se balení produktu, na který se vztahuje chráněné zeměpisné označení, v zeměpisné oblasti jeho produkce je v souladu s uvedeným čl. 4 odst. 2 písm. e) odůvodněný, pokud je nezbytným a přiměřeným nástrojem pro zachování jakosti produktu, zaručení jeho původu a zajištění kontroly specifikace chráněného zeměpisného označení. Je věcí vnitrostátního soudu, aby posoudil, zda tento požadavek je řádně odůvodněn jedním z výše uvedených cílů u chráněného zeměpisného označení „Schwarzwälder Schinken“.

Německé soudy následně pokračovaly v řízení a Spolkový Soudní dvůr svým rozsudkem na shora uvedeného rozhodnutí SD navázal. Dle Meyer-Dulheuer⁹ tento rozsudek musel aplikovat závěry Soudního dvora EU a musel rozhodnout, za jakých podmínek musí být Schwarzwald schinken (tzn. Schwarzwaldská šunka) krájena a balena v oblasti produkce - tedy ve Schwarzwaldu. To se stalo v rozsudku Spolkového soudního dvora (Bundesgerichtshof), No.I ZB 72/19, ze dne 03.09.2020, (Schwarzwälder Schinken II), který dovedil následující právní věty:

- a) Změna specifikace spojující udělení chráněného zeměpisného označení (CHZO) s balením v oblasti produkce je opodstatněná pouze tehdy, pokud se uplatní jeden ze tří důvodů odůvodnění uvedených v čl. 1 písm. 7 odst. 1 písm. e) nařízení (EU) č. 1151/2012 – k zajištění kvality nebo k zajištění původu nebo k zajištění kontroly.
- b) Při zkoumání, zda má být pro zachování kvality dotčeného produktu (zde: šunka chráněná CHZO „Schwarzwald Ham“) vyžadován požadavek na balení (zde: krájení a balení) v oblasti produkce (zde: ve Schwarzwaldu - Černém lese), je rozhodující to, zda je tento požadavek u konkrétního produktu oprávněný. Odůvodnění specifické pro produkt se použije pouze v případě, že je dotčený produkt během zpracování mimo oblast výroby vystaven zvýšeným rizikům ve srovnání s jinými srovnatelnými produkty, kterým lze účinně čelit stanovenými opatřeními.
- c) Požadavek na balení v oblasti produkce je oprávněný z hlediska záruky původu a sledovatelnosti produktu pouze tehdy, pokud specifikace stanoví kontroly zaručující původ produktu, které lze účinněji provádět uvnitř (oblasti produkce) než mimo něj.
- d) Požadavek, aby produkt chráněný CHZO byl balen v oblasti produkce, je oprávněný, pokud slouží k zajištění účinné kontroly specifikace daného CHZO. Musí se jednat o takové kontroly, které, pokud by byly provedeny mimo oblast produkce, by poskytly méně záruk jakosti a pravosti tohoto produktu než kontroly prováděné v oblasti produkce v souladu s postupy stanovenými ve specifikaci.¹⁰

⁸ Text rozsudku SD EU je dostupný on-line na adrese: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=209346&pageIndex=0&doclang=CS&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2883225>

⁹ blíže viz. ..., dostupné on-line na adrese: <https://legal-patent.com/international-intellectual-property/ecj-packaging-dispute-black-forest-ham-decided/>

¹⁰ v anglickém překladu ve znění „a) An amendment to the specification linking the granting of a protected geographical indication (PGI) to packaging in the region of production is justified only if one of the three grounds for justification referred to in Art. 7(1)(e) of Regulation (EU) No. 1151/2012 – to safeguard quality or to ensure origin or to ensure control – applies.

b) When examining whether the safeguarding of the quality of the product at issue (here: ham covered by the PGI “Black Forest Ham”) requires the requirement of packaging (here: slicing and packaging) in the region of production (here: in the Black Forest), the decisive factor is whether this requirement is justified for the specific

Ke shora uvedenému se dá poznamenat, že závěry Spolkového soudního dvora jsou zcela v souladu se závěry Soudního dvora EU. A jsou také v plném rozsahu aplikovatelné i do českého či slovenského právního prostředí.

Dokládají, že označení původu a zeměpisná označení jsou nástroje kvality, které mají sloužit především pro orientaci spotřebitelů. V případě označení (o. původu nebo zeměpisného o.) zemědělských výrobků a potravin nebo vín (vinařských produktů) je zásadně věcí žadatele (produkčního seskupení), zda-li požádá o ochranu označení původu nebo zeměpisného označení, a dále také o to, zda-li se bude držet ve specifikaci minimálních požadavků (dle příslušné definice označení) nebo zda-li svou specifikaci učiní dobrovolně přísnější - když do ní např. zahrne u zeměpisného označení potravin nejen jednu produkční fázi v produkčním území, ale ze své vlastní vůle i dvě nebo všechny tři produkční fáze.

Protože po právu existující označení (o. původu nebo zeměpisné o.) je věcí ničí a ne-výhradní subjektivní právo jej užít má každý producent, který dodrží specifikaci (a podrobí své výrobky kontrole), je změna specifikace v unijních předpisech upravena a může být předmětem námitek. Všichni producenti mají rovná práva, ať jsou nebo nejsou členy produkčního seskupení. Ze shora uvedených právních vět obou rozhodnutí je jasně patrné, že zásah do soutěže spočívající ve změně specifikace zahrnující dodatečné požadavky na některé úkony v produkčním území (a zabrahující jejich uskutečnění mimo ně) jsou opodstatněné jen tehdy, pokud by měla být ohrožena základní funkce označení (spočívající mimo jiné v zajištění kontroly kvality v souladu se specifikací). Pokud tomu tak není, dostane přednost soutěžní neutralita. Není-li navržená změna specifikace nezbytně nutná pro vyloučení rizika ohrožení základní funkce označení, prosadí se jiný princip - svobodná soutěž mezi produkčními subjekty (a případně také jinými soutěžiteli). Soutěžní neutralita je důležitý princip, který nemá být existenci označení dotčen.

3. „Hohenloher Landschwein“ - jaký je vztah mezi kolektivní známkou a užitím prostých údajů o zeměpisném původu

Jak již bylo shora uvedeno, německé právo upravuje institut označení původu a zeměpisných označení pouze v rozsahu nezbytném k provádění evropsko-unijních nařízení. V SRN se ovšem používají kolektivní známky, které obsahují i údaje o zeměpisném původu (což je dovoleno i harmonizační známkovou směrnicí (EU) 2015/2436). To přináší nutnost řešit střety mezi užitím prostých údajů o původu a kolektivní ochrannou známkou.

Německé soudy se v poslední době zabývaly užitím některých označení - např. Hohenloher Landschwein (Hohenloherská prasata) nebo Hohenloher Weiderind (Hohenloherský pastevní skot).

Obě tato sousloví byla ve Spolkové republice Německo zapsána jako kolektivní známky (pro výrobky z třídy 29) a nikdy nebyly podány žádosti o zápis označení původu nebo

product. A product-specific justification only applies if the product in question is exposed to increased risks during processing outside the region of production as compared to other comparable products, which can be effectively countered with the measures provided for.

c) The requirement of packaging in the region of production is justified from the point of view of guaranteeing the origin and traceability of the product only if the specification provides for checks to guarantee the origin of the product which can be carried out more effectively inside the region of production than outside it.

d) The requirement that a product covered by a PGI is packaged in the region of production is justified where it serves the purpose of ensuring effective control of the specification for that PGI. These must be such checks that, if effected outside the region of production, would provide fewer guarantees as to the quality and authenticity of that product than checks carried out in the region of production in compliance with the procedures laid down in the specification.“ dostupné In ANONYMUS (Red. IIC). Regulation (EU) No. 1151/2012, Art. 7(1)(e). „Black Forest Ham II (Schwarzwälder Schinken II)“. IIC 52, 1437–1445 (2021). <https://doi.org/10.1007/s40319-021-01086-2> na adrese: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40319-021-01086-2> (předplacený přístup), publikováno 13.07.2021,

zeměpisného označení dle Nařízení (EU) 1151/2012. Pravidla užívání známky obsahují „základní cíl - zajištění vysoké kvality produktů a tím ochrany spotřebitelů před podřadnými imitacemi“. Vlastník kolektivní známky také podmiňuje užívání kolektivní známky jednotlivými producenty určitými požadavky na chov zvířat a jejich reprodukci, krmení, dopravu i porážku.

Vlastník známky podal po neúspěšné předžalobní výzvě žalobu na výrobce masných produktů, který není jeho členem. Vlastník známky se domáhal ochrany proti zásahu do známky, ke kterému mělo dojít tím, že žalovaný ve jmenovaných lokálních denících zveřejnil své reklamy, v nichž použil sousloví „Hohenloher Landschwein“ and „Hohenloher Weiderind“ a propagoval své výrobky. Dále v jiném periodiku uveřejnil informaci o svých výrobcích - vepřových řízcích (z Hohenloher Landschweine) a filetech kebabu (z Hohenloher Weiderind), v jiném pak propagoval svůj výrobek - pečená hovězí kýta z Hohenloher Weiderind a konečně v jiném vydání pak také nabídku předpřipravených - tzv. hotových jídel z Hohenloher Landschweine nebo z Hohenloher Weiderind.

Prvoinstanční (krajský) soud žalobu zamítl. Žalobce se odvolal a trval na tom, aby odvolací soud zakázal žalovanému užití shora uvedených sousloví na výrobcích i v reklamě. Odvolací soud odvolateli vyhověl. Žalovaný podal dovolání.

Dovolací soud aplikoval ustanovení § 19 odst. 1 a § 100 odst.1 druhé věty (německého) Známkového zákona. Na základě nich Spolkový soudní dvůr (Bundesgerichtshof), No.I ZR 163/19, ze dne 29.07.2021) judikoval následující právní větu: „Označení zeměpisného původu [IGO] jako kolektivní známky podle [Spolkového] zákona o ochranných známkách jsou v zásadě chráněny nezávisle na ochraně zeměpisných označení a označení původu podle nařízení (EU) č. 1151/2012 o režimech jakosti zemědělských produktů a potravin. Pokud tedy označení zeměpisného původu [IGO] zapsané jako kolektivní ochranná známka podle německého práva není zapsáno podle nařízení (EU) č. 1151/2012 a nebyla zde podána žádná přihláška k zápisu, použije se § 100 odst. 1 zákona o ochranných známkách k určení limitů pro použití označení třetí stranou a [jeho použití] není nařízením (EU) č. 1151/2012 blokováno ani omezeno. V souladu s tím může být kvalitativní funkce ochranné známky také zohledněna při zvažování, zda je užívání třetí osobou v souladu s uznávanými zásadami morálky ve smyslu § 100 odst. 1 první věty [Spolkového] zákona o ochranných známkách.“^{1112 13}

¹¹ Pozn.autora: Výrazy uvedené v hranatých závorkách [] jsou doplněny autorem pro udržení kontextu a snadnější pochopení textu

¹² v anglickém překladu ve znění „Indications of geographical origin as collective marks under the Trade Mark Act are in principle protected independently of the protection of geographical indications and designations of origin under Regulation (EU) No. 1151/2012 on quality schemes for agricultural products and foodstuffs. Accordingly, if an indication of geographical origin registered as a collective mark under German law is not registered under Regulation (EU) No. 1151/2012 and no application for registration has been filed there, the application of Sec. 100(1) Trade Mark Act to determine the limits to the use of the indication by a third party is neither blocked nor restricted by Regulation (EU) No. 1151/2012. Accordingly, the quality function of the trade mark can also be taken into account when weighing whether the use by a third party is in accordance with accepted principles of morality within the meaning of Sec. 100(1) first sentence Trade Mark Act.“ dostupné In ANONYMUS (Red. IIC). Trade Mark Act, Sec. 100(1). “Hohenloher Landschwein”. IIC 53, 303–312 (2022). <https://doi.org/10.1007/s40319-022-01164-z> na adrese: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40319-022-01164-z> (předplacený přístup), publikováno 02.03.2022,

¹³ § 100 Spolkového známkového zákona zní (v překladu):

§ 100 Omezení ochrany, použití

(1) Kromě ochranných omezení vyplývajících z § 23 nezakládá zápis označení zeměpisného původu jako kolektivní ochranné známky jejímu majiteli právo zakázat třetí osobě používat toto označení v obchodních transakcích, pokud je použití těchto údajů v souladu s dobrými mravy a neporušuje § 127.

(2) Užívání kolektivní známky alespoň jednou osobou k tomu oprávněnou nebo majitelem kolektivní známky se považuje za užívání ve smyslu § 26.

Spolkový soudní dvůr zdůraznil ve vzájemném kontextu, že: (i) zápis označení zeměpisného původu jako kolektivní ochranné známky nezaručuje jeho majiteli právo zakázat třetí osobě používat taková označení v obchodním styku, pokud je toto použití v souladu s přijatými zásadami morálky a není v rozporu s § 127 zákona, a dále že (ii) zejména podle ust. § 100 odst. 1 druhá věta známkového zákona nemůže být taková ochranná známka držena vůči třetí osobě, která je oprávněna používat zeměpisné označení.

Jinými slovy, že ani výkon práva z kolektivní známky nemůže být v rozporu s principy poctivosti a svobodné hospodářské soutěže. Soutěžitelé nelze bránit v tom, aby v souladu s poctivými obchodními zvyklostmi označil své výrobky také údajem o původu.

Česká¹⁴ i slovenská¹⁵ národní známková úprava sice nepřipouští výjimku z obecného pravidla, že známkou nemůže být označení tvořené výlučně údaji, které mohou sloužit v obchodě k určení m.j. zeměpisného původu a tím brání zápisu známky - včetně kolektivní, - obsahující pouze zeměpisné označení - ve smyslu IGO. Na druhou stranu ovšem existuje možnost zápisu jiného než slovního druhu známky, která by takové údaje mohla vedle jiných prvků obsahovat. V takovém případě by shora uvedené závěry mohly být analogicky aplikovatelné.

Shora uvedené platí jen tehdy, pokud neexistuje ochrana označení původu nebo zeměpisného označení dle příslušného nařízení - pro zemědělské výrobky a potraviny dle Nařízení (EU) 1151/2012. Pokud by již označení bylo chráněno dle tohoto nařízení, shora uvedené by se neuplatnilo a producent by musel zvolit takový způsob prezentace svých výrobků, aby se nedostal do kolize s ochranou označení dle nařízení. Poměrně bohatá judikatura Soudního dvora z posledních let dokládá poměrně široký rozsah ochrany, kterého se označením původu a zeměpisným označením dostává.

Nařízení (EU) 1151/2012 řeší pomocí institutu námitek a námitkového důvodu spočívajícího v existenci starší známky s určitou pověstí a proslulostí také potenciální střet spočívající v tom, že by se osoba odlišná od vlastníka (kolektivní) známky snažila prosadit ochranu označení (o. původu nebo zeměpisného o.) podle specifikace jí zpracované. V tomto směru jsou závěry učiněné Spolkovým soudním dvorem přenositelné i do českého a slovenského právního prostředí.

4. Prosazení uvnitř systému

4.1 Prosazení - ve smyslu poskytnutí ochrany (zápisu do rejstříku)

Uvažujeme-li o prosazení ve smyslu poskytnutí ochrany označení původu nebo zeměpisného označení, fakticky prosazení povede ke vzniku označení jako věci ničí.¹⁶ V řízení jde o posouzení zápisné způsobilosti, ve smyslu splnění právem stanovených podmínek a neexistence překážek. To je v zásadě stejné jak u české národní úpravy, tak i evropsko-unijních úprav. V ostatním se ovšem národní úprava od evropsko-unijních odchyľuje. Jsem přesvědčen, že podstatně - a to i přes shodné definice.

Evropsko-unijní úpravy se vyvíjely díky řešení problémů soutěžně-právních. Upravují instituty vedoucí k nalezení lepšího práva, zatímco národní úprava v podstatných rysech absentuje (specifikace, publikace, námitky a námitkové důvody). Obdobné zůstávají podmínky a překážky (zápisná způsobilost - druhový charakter přihlášeného označení, neexistence staršího označení, neexistence starší známky totožně znějící, potenciálně zavádějící charakter přihlášeného označení a některé další důvody - směřující k soutěžně neutrálnímu prosazení). Také se uplatní právo priority.

¹⁴ srov. § 4 písm. c) zákona č. 441/2003 Sb.

¹⁵ srov. § 5 odst. 1 písm. c) zákona č. 506/2009 Z.z.

¹⁶ k charakteru označení původu a zeměpisného označení ve smyslu evropsko-unijních úprav a také české národní úpravy - viz. např. Telec, I. ...

Pokud jde o odchylky, tak národní úprava postrádá nejen specifikaci, publikaci, námítky, ale také dodatečné podmínky pro žádost podanou jednočlenným produkčním seskupením (např. prokázání homogenních a od sousedních území odlišných činitelů, objektivní vymezení produkčního území).

Shora uvedené instituty přitom evropsko-unijní úpravy nepostrádají.

Důležité je také posuzování způsobilosti. Zatímco v případě národní úpravy rozhoduje pouze Úřad průmyslového vlastnictví jako správní orgán (a jiní účastníci řízení než žadatel nejsou), v případě uplatňování pravomoci dle evropsko-unijních nařízení tyto aplikující orgány (v ČR rovněž Úřad v rámci předběžného vnitrostátního řízení, v řízení před Komisí pak Komise EU) jsou tyto orgány spíše specifickými arbitry faktických sporů - mezi žadatelem na straně jedné a namítatelem či namítateli na straně druhé, a to i přes správně-právní charakter řízení. Dle unijní úpravy jsou tak řešení principiálně podobná řešení známým známkovému právu EU (vedeném před EUIPO).

Nemáme-li na národní úrovni klíčové právní instituty, dostane i v zápisném systému přednost priorit (ve smyslu PUÚ). Tento přístup považuji za značně naivní přístup, který může pokrýt soutěž, nikoliv prosadit neutrální řešení. Mohou nastat několik situací - buď zamítnutí přihlášky nebo i zápis. Zamítnutí přihlášky sice formálně vypadá jako špatné řešení (neposkytnutí ochrany), ale zásadní dopad do volné soutěže ve smyslu jejího omezení nenastane. Ochrana proti užívání klamavých označení je zajištěna nezávisle úpravou ochrany proti nekalé soutěži v Občanském zákoníku. Horší dopad může mít zápis provedený na základě přihlášky podané produkčním seskupením, sledujícím pouze své hospodářské zájmy (nezahrnující ovšem veškeré producenty výrobku dosud užívající toto označení). Fakticky by tak mohlo dojít zápisem např. i k zablokování názvu pro jednočlenné produkční seskupení. V ČR je naštěstí zájem podnikatelské produkční veřejnosti o instituty označení původu a zeměpisné označení je na národní úrovni minimální. Toto by nás ovšem nemělo uměle uklidnit, neboť se nejedná jen o akademický problém.

Problém s absencí klíčových institutů zvyhodňuje prvního žadatele (a jeho právo priority). Čím je ovšem způsoben tento problém? Tím, že v evropsko-unijním pojetí jsou označení původu a zeměpisná označení pojímána jako nástroje politiky jakosti, jako svébytné a právem upravené značky, které mají primárně sloužit k orientaci spotřebitelů (a poskytnutí kvalitativních záruk), sekundárně k fair soutěži mezi producenty (a odůvodnění obvykle vyšší cen výrobků této kvality na trhu), terciálně k udržení zaměstnanosti, rozvoji venkova a další efektům, které jsou s existencí označení původu a zeměpisných označení spojeny.

Na národní úrovni tato hodnotová orientace (pro národně chráněná označení) chybí a národní úprava postrádá klíčové instituty. Prosadí-li se právo priority, neznamená to automaticky prosazení nejlepšího možného řešení - z hlediska spotřebitele a fair soutěže. Uznáváme-li stejný důvod existence úpravy těchto institutů (a jiný názor v zásadě nedává smysl), pak je na místě potlačit význam práva přednosti a upravit instituty vedoucí k soutěžní neutralitě.

Abych poskytl důkaz, že shora uvedené nejsou jen akademické obavy a umělé problémy, dovolím si odkázat na jeden příklad z Francie, která zeměpisná označení tzv. nezemědělských výrobků chrání od roku 2015. První dvě žádosti o ochranu byly podány dvěma různými produkčními seskupeními výrobců „téhož“ - v obou žádostech je uvedeno zeměpisné označení „Savon de Marseille“ (tedy v češtině Marseillské mýdlo), ovšem s různými specifikacemi.¹⁷ Francouzský INPI zjevně nespátřuje vhodné řešení dle práva

¹⁷ Tímto problémem jsem se již zabýval v roce 2019 - viz. ČERNÝ, M. - PRCHAL, P. - ADAMOV, N. - KOPCOVÁ, M. Výzvy v právu duševního vlastnictví (MMXIX). Olomouc : Iuridicum Olomoucense, 2019. ISBN 978-80-88266-46-4 (PDF), 978-80-88266-47-1 (ePub). Dostupné on-line na adrese: <http://www.michalcerny.net/UP19PDV-FV.pdf> . S. 109 a násl.

priority, neboť druhou žádost nezamítl. Je ovšem fakt, že až do dnešního dne ¹⁸ jsou obě žádosti dosud nevyřešeny a formálně vedeny ve fázi v řízení, zatímco všechny později podané žádosti byly již vyřízeny.

4.2 Prosazení změny

Při neexistenci právní úpravy specifikace pro jiné výrobky než chráněné evropsko-unijními systémy je těžké hovořit vůbec o prosazení změny. Praxe ÚPV však umožňuje prostřednictvím institutu fakultativních jiných pro označení důležitých údajů (viz. § 13 ZOPZO) i údaje další, které by mohly obsahově odpovídat až specifikaci. Z rešerše národního rejstříku jsem zjistil, že někteří producenti tyto volitelné údaje zapsat nechali - např. Český granát apod. U většiny ostatních označení nezemědělských produktů však takové údaje absentují.

Důsledkem absence specifikace a na ni navazujícího institutu námitek v národní úpravě (oproti evropsko-unijním úpravám) pak je to, že pomyslným pádem nad podrobnostmi je stávající produkční seskupení. Prakticky potřebuje Úřad pouze přesvědčit o tom, že zápis takových údajů je důležitý pro označení. Přitom však ZOPZO opět postrádá ochranná ustanovení ve smyslu publikace návrhu změny, námitek atd. Opět je ohrožena soutěžní neutralita. Fakticky se tak označení (nezemědělského výrobku) svou funkcí přibližuje spíše kolektivní známce (v případě vícečlenného produkčního seskupení), v extrému až známce individuální (v případě jednočlenného produkčního seskupení). V takto fungujícím systému změnu prosadí jen produkční seskupení - to je ovšem prakticky nehlídáno. Mám za to, že národní právní úprava fakticky nefunguje jako institut politiky jakosti (primárně sloužící ochraně zákazníků).

4.3. Prosazení jiného proti zápisu - jde jen o názor Úřadu. Vlastník známky nemá procesní postavení

Dle ustanovení § 4 odst. 4 ZOPZO nemůže být zapsáno označení shodné m.j. s všeobecně známou známkou či zapsanou ochrannou známkou. Protože označení původu i zeměpisné označení jsou dle národní úpravy označení pouze slovní povahy, tato překážka spočívající ve shodnosti záleží opět pouze jen v existenci slovní známky (ať již zapsané nebo všeobecně známé). Opět absentují instituty publikace, námitek atd.

Důležitý rozdíl mezi národní úpravou a evropsko-unijními úpravami pak nespočívá je v absenci publikace a námitek, ale také v jiném pojetí překážky spočívající v existenci starší ochranné známky. V evropsko-unijních úpravách jsou přitom za překážku považovány starší známky s určitou pověstí či proslulostí, což není totéž jako všeobecně známé známky. Dosažení míry určité pověsti a proslulosti si může orgán rozhodující posoudit sám. Není tedy závislý na dosažení kvality všeobecně známé známky (rozsudkem soudu). Kromě toho není formálně omezeno na druh známky (slovní) ani na její typ (individuální, kolektivní, certifikační).

Tyto malé rozdíly přitom mohou mít zásadní důsledky - namítatel (vlastník známky) je v evropsko-unijním systému v procesním postavení účastníka, zatímco v případě národní úpravy (ZOPZO) specifická práva nejsou upravena a zbývají tak pouze instituty normované zákonem o ochranných známkách nebo správním řádem.

¹⁸ k datu odevzdání příspěvku - 01.05.2022

4.4. Prosazení ve smyslu pokojného užívání v. ochrany již existujícího označení

Rozsah zakázaných jednání (tedy věcný rozsah ochrany označení) je v ustanovení § 23 ZOPZO normován prakticky totožně, jako v evropsko-unijních úpravách. Na národní úrovni sice judikatura prakticky neexistuje, ale díky stejnému věcnému rozsahu může být prakticky bez dalšího použitelná judikatura Soudního dvora. Zde bych připomněl mnohé rozsudky Soudního dvora, jejichž rozbohem jsem se již ve svých dřívějších dílech zabýval (a v tomto smyslu na ně odkazuji).¹⁹ Jde především o rozsudky:

- C-75/15 (Viiniverla),
- C-393/16 („Champagner Sorbet“),
- C-44/17 (Scotch Whisky),
- C-614/17 (Queso Manchego),
- C-432/18 (Aceto Balsamico di Modena),
- C-490/19 (Morbier),
- C-783/19 („Champanillo“).

V těchto rozsudcích se Soudní dvůr postupně zabýval novými klíčovými otázkami, a to např. posuzováním zaměnitelnosti z hlediska průměrného evropského spotřebitele (C-75/15 (Viiniverla)), podmínkami pro oprávněné použití názvu chráněného označení produktu jedné skupiny (víno) v obchodním názvu produktu jiné skupiny (C-393/16 („Champagner Sorbet“)), vyvoláváním určité představy použitím některých slov ze specifického (jiného) jazyka při současném uvedení pravdivé informace o původu produktu (C-44/17 (Scotch Whisky)), zásahem do práva k chráněnému označení bez jeho výslovného uvedení při použití takových obrazových (či jiných) motivů, které chráněné označení evokují (C-614/17 (Queso Manchego)), rozsahem ochrany označení jako celku - nezahrnující jednotlivé složky víceslovného výrazu (C-432/18 (Aceto Balsamico di Modena)), zásah do práv k chráněnému označení bez jeho výslovného uvedení pouhým obdobným vnějším vzhledem s charakteristickým prvkem (C-490/19 (Morbier)) a konečně zásahem do práv k označení produktu - vína, - obchodním názvem (a obrazovými motivy) užívaným při poskytování služeb (C-783/19 („Champanillo“)).

Závěry prezentované Soudním dvorem jsou aplikovatelné obecně. Při praktické shodnosti rozsahu věcné ochrany by měly být ideálně i přenositelné bez dalšího. Problém však nastane, pokud je na národní úrovni v rejstříku označení (o. původu nebo zeměpisných o.) zapsáno jen

¹⁹ např. v textech:

ČERNÝ, M. 2021: Champagner sorbet stáhněte z prodeje, protože Champagne netvoří podstatnou složku produktu ... ale on už se stejně neprodával ... In Duševné vlastnictvo, 2021, 3-4. S.39-43. Dostupné on-line (Open Access):

https://www.indprop.gov.sk/swift_data/source/pdf/casopis_dusevne_vlastnictvo/2021/03/eDV_2103_04.pdf

ČERNÝ, M. 2021: Rozsudek Soudního dvora C-490/19 Morbier - zásah do chráněného označení napodobením vzhledu výrobku bez výslovného uvedení samotného označení; referenční prvek a rozlišovací vlastnost. In Duševné vlastnictvo, 2021, 3-4, S. 44-51. Dostupné on-line (Open Access): https://www.indprop.gov.sk/swift_data/source/pdf/casopis_dusevne_vlastnictvo/2021/03/eDV_2103_04.pdf

ČERNÝ, M. Komentář rozhodnutí Soudního dvora C-432/18 (Aceto Balsamico di Modena) In Duševné vlastnictvo, 2020, 2, S. 21-25. ISSN 1335-2881.

ČERNÝ, M. Komentář rozsudku Soudního dvora ve věcech označení původu a zeměpisných označení (Rozsudku týkajících se nedovolených připomenutí (jiným slovním výrazem), připomenutí spočívajících v grafických prvcích a významu celkového kontextu, použití grafických prvků obvykle spojovaných s produkčním regionem na výrobcích nevyhovujících specifikaci chráněného označení, ochraně dílčích (nezeměpisných) prvků chráněného názvu označení. In Janovec, M. - Pohl, J. Zahradníčková, M. - Malý, J. - Šíp, J. - Ferfecký, J. (eds.): COFOLA 2020. Brno : Masarykova univerzita, 2020. S.229-265. ISBN 978-80-210-9670-7 (online ; pdf) Dostupné on-line na adrese: <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola/2020/cofola2020.pdf>

chráněné označení a k němu pouze povinně zapisované údaje. Pokud není zapsán bližší volitelný popis (odpovídající specifikaci), pak může být žalobní nárok prakticky neprosaditelný. Ten samý závěr platí pak i pro správní ochranu. I zde si v podrobnostech dovolím odkázat na svá jiná díla.

Závěr

Mnohost systémů nevede automaticky k širší ochraně, spíše naopak. Producenti se snaží využít co nejlepších dostupných nástrojů, pokud mohou využít známky, klidně je využijí.

Prosazení má mnoho významů. Nekompatibilita je způsobena absencí klíčových institutů, různými pojetími a objektivně různými cíli. Nejednotnost pak vede i ke vzniku ojedinělých nových institutů, kterými se zákonodárci je umožňující a hospodářské subjekty je využívající, prolomit nemožnost dosažení ochrany na jiném teritoriu. Klíčovým příkladem je švýcarská úprava zeměpisné známky, která sice nebyla primárním předmětem zkoumání v tomto příspěvku, ale jako příklad novátorského pokusu o řešení postačí. Zatím však k prosazení ochrany Emmentaler na trhu v EU nevedla.

Pokud jde o národní právní úpravu označení původu (nebo zeměpisných označení v ČR), dá se hodnotit jako významně setrvačná - pokud byla v minulosti poskytnuta ochrana konkrétnímu označení, dosud existuje. Národní rejstřík je tak dosud doslova „zaplevelen“ zápisy označení, které jsou de iure chráněné (národním zápisem), ale v důsledku vyčerpávajícího charakteru unijních úprav (pro zemědělské výrobky a potraviny, a dále pro vína) není většina formálních zápisů efektivně vykonatelná (tedy neprosaditelná). Ke změně (vyčištění rejstříku) má dojít až poté, co bude (pokud bude) přijata (a nabude účinnosti) novela ZOPZO, a to jako nepřímý důsledek tlaku [Nařízení \(EU\) 2019/1753](#) (srov. čl. 11 citovaného nařízení).

Důvodem shora uvedeného stavu je to, že většina zápisů označení zemědělských i nezemědělských výrobků je stále z doby předlistopadové (tehdy nazývané reálný socialismus). Paradoxně tak otázka zápisů či nezápisů těchto „starých označení“ je dosud spíše výsledkem rozhodnutí státních orgánů ČSSR z přelomu 60. a 70.let, v menším množství pak také rozhodnutí tehdy ještě socialistických organizací (příhlášky a zápisy až do počátku 90 let). Teprve s návratem svobody podnikání došlo na příhlášky (žádosti) hospodářských subjektů o ochranu označení výrobků jimi produkovaných. K formální změně národní úpravy pak došlo až účinností zákona 452/2001 Sb., která národní úpravu do jisté míry přiblížila tehdejší komunitární úpravě (označení zemědělských výrobků a potravin). Od té doby ovšem vývoj této části práva v ČR fakticky ustrnul. Po vstupu ČR do EU pak soutěžitelé projevovali zájem spíše o evropsko-unijní ochranu, nadto následně Soudní dvůr potvrdil vyčerpávající charakter evropsko-unijních úprav (označení zemědělských výrobků a potravin, označení vín). Pro tzv. nezemědělské výrobky ovšem evropsko-unijní systém (a ochrana) dosud absentují.

Pokud jde o doložení shora uvedených tvrzení, dá se uvést zajímavý příklad hypotetického označení „Mikulášovické nože“/„Mikulášovické zboží“. Mikulášovice jsou obec nacházející se na severozápadním výběžku Česka - ve Šluknovském výběžku. Katastr Mikulášovic přiléhá až ke státní hranici ČR se SRN (a spolkové země Sasko). Ačkoliv produkce některých výrobků (nože) přežila v místě i celou dobu nesvobody a úspěšně se rozvíjí i v současnosti (např. nože - Mikulášovice), ochranu takovému označení ČR formálně neposkytuje - z rejstříku není patrné, že by byla podána přihláška/žádost o ochranu. Pro producenta má prioritu Mikov (známka). Neví-li čtenář(ka), o jakého výrobce se jedná, dovolím si malou nápovědu. Jde o výrobce populárního kapesního nožiku - tzv. Rybičky. Tu zná převážná část tuzemských čtenářů. Málokdo však ví, že označení Mikulášovické ocelové

zboží / Nixdorfer bylo již v první ČSR navrženo Ministerstvu obchodu k zápisu na zvláštní seznam označení a Hamann/Drábek/Buchtela považovali označení Mikulášovické ocelové zboží / Nixdorfer Stahlwaren nesporně za označení původu.²⁰ Producentu nožů v současnosti ochranná známka přináší odpovídající ochranu. Na obalu ovšem připomíná také český původ svého výrobku a historii výroby nožů sahající až do roku 1794. Národní ochrana případného označení původu nebo zeměpisného označení (ev. rozšířená o ochranu mezinárodním zápisem) v současné době patrně z pohledu producenta nepřináší zvláštní komparativní výhodu na trhu. Změnu v jeho postoji by mohlo přinést zavedení evropsko-unijní ochrany zeměpisných označení EU, k jejímuž zavedení se Komise EU přihlásila pro futuro v doplňujícím prohlášení, které bylo připojeno k textu Nařízení (EU) 2019/1753.

Bylo by samozřejmě možné uvažovat i o problému prosazení v mezinárodním kontextu, kde se také nabízí mnoho otázek. Další zkoumání si např. vyžaduje např. otázka druhového charakteru výrazu, když druhový charakter může efektivně bránit prosazení rozšíření ochrany na teritorium státu, který by přistoupil k mezinárodní Lisabonské dohodě o ochraně označení původu a zeměpisných označení (ve znění Ženevského aktu). Vstupní výzkum jsem ve vztahu k možnému (a v zásadě avizovanému) budoucímu přistoupení Ruské federace k této dohodě na sklonku roku 2021 již publikoval.²¹ Tamtéž jsem také dokumentoval zajímavé rozdíly v přístupech k druhovému charakteru výrazu resp. ochranou označení mezi Ruskou federací a Ukrajinou. Na tomto místě chci zdůraznit, že již před napadením Ukrajiny Ruskou federací (tedy válkou započatou 24.02.2022) byly postoje obou zemí radikálně odlišné - byť jsem posuzoval pouze různý vývoj práva v těchto zemích a v podstatě zejména ve vztahu k ochraně označení původu a zeměpisných označení. Zcela rozdílné přístupy jsou k otázkám vlivu dřívějších (nebo v Rusku i současných) druhových výrazů - zejména výrazů tvořených více slovy, obsahující adjektivum odvozené od v EU chráněného názvu („Champagne“, „Cognac“), které jsou v Ruské federaci druhové (a obsažené v technické normě - viz «России □ское шампанское»²²). S tím se pojí požadavky na producenty k označování výrobků (v zásadě požadavek potravinového práva), které jsou pro producenty z Ruské federace preferenční.

Jednoduché řešení na žádný z těchto problémů neexistuje, má smysl však o jejich řešení i nadále usilovat.

Literatúra

1. ČERNÝ, M. Používání ochranných známek a chráněných označení k ověření vlastností výrobků ve státech středoevropského prostoru (Česko, Slovensko, Rakousko, Polsko, Maďarsko, Itálie, Slovinsko, Chorvatsko). 2.doplňené a přepracované vydání. Prostějov: Michal Černý, 2018. 225 s. ISBN 978-80-88190-00-4 (PDF). Dostupná on-line na adrese: www.michalcerny.net/MC-Mono18FV.pdf.
2. ČERNÝ, M. - HAZUCHA, B. - PRCHAL, P. - MACKO, L. - ROMANOVÁ, R.. Bezkontaktní výzvy v právu duševního vlastnictví (2021). Prostějov : Michal Černý, Ph.D., 2021. ISBN 978-80-88190-18-9 (PDF) 978-80-88190-19-6 (ePub). Dostupná on-line na adrese: <http://www.michalcerny.net/eBoox/VOPD21/VOPD21.pdf>.
3. ČERNÝ, M. 2021: Champagner sorbet stáhněte z prodeje, protože Champagne netvoří podstatnou složku produktu ... ale on už se stejně neprodával ... In Duševné vlastnictví, 2021, 3-4. S.39-43. Dostupné on-line (Open Access): <https://www.michalcerny.net/eBoox/VOPD21/VOPD21.pdf>.

²⁰ S. 279

²¹ viz. ČERNÝ, M. - HAZUCHA, B. - PRCHAL, P. - MACKO, L. - ROMANOVÁ, R.. Bezkontaktní výzvy v právu duševního vlastnictví (2021). Prostějov : Michal Černý, Ph.D., 2021. ISBN 978-80-88190-18-9 (PDF) 978-80-88190-19-6 (ePub). Dostupná on-line na adrese: <http://www.michalcerny.net/eBoox/VOPD21/VOPD21.pdf> - vi. S 145 a násl., a dále S. 184 a násl.

²² podrobně ve zdroji dle předchozí poznámky pod čarou.

- //www.indprop.gov.sk/swift_data/source/pdf/casopis_dusevne_vlastnictvo/2021/03/eDV_2103_04.pdf* .
4. ČERNÝ, M. 2021: Rozsudek Soudního dvora C-490/19 *Morbier* - zásah do chráněného označení napodobením vzhledu výrobku bez výslovného uvedení samotného označení; referenční prvek a rozlišovací vlastnost. In *Duševné vlastnictvo*, 2021, 3-4, S. 44-51. Dostupné on-line (Open Access): https://www.indprop.gov.sk/swift_data/source/pdf/casopis_dusevne_vlastnictvo/2021/03/eDV_2103_04.pdf .
 5. ČERNÝ, M. Informace ze světa označení původu a zeměpisných označení: První sady unijních označení k mezinárodní ochraně podle Ženevského aktu In *Duševné vlastnictvo*, 2021, 3-4, S. 52-55. Dostupné on-line (Open Access): https://www.indprop.gov.sk/swift_data/source/pdf/casopis_dusevne_vlastnictvo/2021/03/eDV_2103_04.pdf .
 6. ČERNÝ, M. Změny v právu označení zeměpisného původu v důsledku vstupu Ženevského aktu v platnost, Nařízení (EU) 2019/1753 a Brexitu. In *Duševné vlastnictvo*, 2021, 1. S.6-29. ISSN 1339-5564.
 7. ČERNÝ, M. - PRCHAL, P. - ADAMOV, N. - KOPCOVÁ, M. *Výzvy v právu duševního vlastnictví (MMXIX)*. Olomouc : Iuridicum Olomoucense, 2019. ISBN 978-80-88266-46-4 (PDF), 978-80-88266-47-1 (ePub). Dostupné on-line na adrese: <http://www.michalcerny.net/UP19PDV-FV.pdf> .
 8. ČERNÝ, M. Komentář rozhodnutí Soudního dvora C-432/18 (*Aceto Balsamico di Modena*) In *Duševné vlastnictvo*, 2020, 2, S. 21-25. ISSN 1335-2881.
 9. ČERNÝ, M. Komentář rozsudků Soudního dvora ve věcech označení původu a zeměpisných označení (Rozsudků týkajících se nedovolených připomenutí (jiným slovním výrazem), připomenutí spočívajících v grafických prvcích a významu celkového kontextu, použití grafických prvků obvykle spojovaných s produkčním regionem na výrobcích nevyhovujících specifikaci chráněného označení, ochraně dílčích (nezeměpisných) prvků chráněného názvu označení. In Janovec, M. - Pohl, J. Zahradníčková, M. - Malý, J. - Šíp, J. - Ferfecký, J. (eds.): *COFOLA 2020*. Brno : Masarykova univerzita, 2020. S.229-265. ISBN 978-80-210-9670-7 (online ; pdf) Dostupné on-line na adrese: <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola/2020/cofola2020.pdf>
 10. HAMANN, L./DRÁBEK, J./BUCHTELA, R.. *Soutěžní právo československé*. Praha : V.Linhart, 1938.
 11. MANTROV, V. *EU Law on Indications of geographical Origin*. Cham/Heidelberg/New York/Dordrecht/London : Springer, 2014., DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-05690-6>
 12. O'CONNOR, B. *The Law of Geographical Indications*. London : Cameron May, 2007.
 13. RONOVSKÁ, K., HAVEL, B., LAVICKÝ, P. a kol. *Pocta prof. Janu Hurdíkovi k 70. narozeninám. Základní otázky života, práva a vůbec ...!* Brno : Masarykova univerzita, 2021. ISBN 978-80-210-9937-1. (vlastní kapitola: ČERNÝ, M. Zeměpisná ochranná známka („EMMENTALER“) jako nástroj opětovného prosazení ochrany označení výrobku zvláštních vlastností? S. 611-632)
 14. SLOVÁKOVÁ, Z. Aktuální otázky označení původu a zeměpisných označení. In *ASPI*, LIT21564CZ.
 15. TELEC, I. Některé základní otázky práva na označení zeměpisného původu výrobků. In *Právní rozhledy*, 2016, 1.
 16. TÝČ, V. - CHARVÁT, R. *Zeměpisná označení v mezinárodních smlouvách a v právu Evropské unie*. Praha : Leges, 2016.
 17. ANONYMUS (Red. IIC). Regulation (EU) No. 1151/2012, Art. 7(1)(e). “Black Forest Ham II (*Schwarzwälder Schinken II*)”. IIC 52, 1437–1445 (2021). <https://www.wipo.int/ipkb/en/1151-2012-07-1-e.html>

- [//doi.org/10.1007/s40319-021-01086-2](https://doi.org/10.1007/s40319-021-01086-2) na adrese: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40319-021-01086-2> (předplacený přístup).
18. ANONYMUS (Red. IIC). Trade Mark Act, Sec. 100(1). “Hohenloher Landschwein”. IIC 53, 303–312 (2022). <https://doi.org/10.1007/s40319-022-01164-z> na adrese: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40319-022-01164-z> (předplacený přístup).
 19. C-75/15 (Viiniverla),
 20. C-393/16 („Champagner Sorbet“),
 21. C-44/17 (Scotch Whisky),
 22. C-614/17 (Queso Manchego),
 23. C-432/18 (Aceto Balsamico di Modena),
 24. C-490/19 (Morbier),
 25. C-783/19 („Champanillo“),
 26. C-367/17 (Schwarzwälder Schinken I)
 27. Spolkový soudní dvůr (Bundesgerichtshof), No.I ZR 163/19, ze dne 29.07.2021
 28. Spolkového soudního dvora (Bundesgerichtshof), No.I ZB 72/19, ze dne 03.09.2020, (Schwarzwälder Schinken II)
 29. ostatní zdroje uvedené v textu tohoto díla (nebo ve vlastních odkazovaných dílech) - pro velké množství zde uvádím jen takto souhrnně

POP ART Z POHLĀDU AUTORSKÉHO PRÁVA

prof. JUDr. Branislav Hazucha, LL.D. Mjur.

Hokkaidská univerzita, Právnická fakulta

bhazucha@juris.hokudai.ac.jp

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-17>

Abstrakt

Autorské právo má za úlohu poskytnúť primeranú právnu ochranu najrôznejším podobám literárnych a iných umeleckých diel. No v poslednej dobe viaceré rozsudky súdov v zahraničí poukazujú na to, že nie všetky normy a požiadavky súčasného autorského práva vždy primerane zodpovedajú potrebám prezentovaným všetkými formami literárnej a inej umeleckej tvorby. Tento príspevok sa preto zaoberá vzťahom medzi tzv. apropriačnými formami moderného výtvarného umenia, ktoré sa vyznačujú používaním diel iných autorov v nových podobách, formách a kontextoch, z pohľadu autorského práva.

Abstract

The role of copyright law is to provide diverse forms of literary and other artistic works with adequate legal protection. Recently, several court judgments abroad have, however, pointed out that not all the norms and requirements of contemporary copyright law are always adequately suitable to the needs presented by each form of literary and other artistic creativity. This Paper thus deals with the relationship between so-called appropriative forms of modern fine art, which are characterized by using the works of other authors in new expressions, forms and contexts, from the perspective of copyright law.

Kľúčové slová: autorské právo, spracovanie diela, dielo výtvarného umenia, fotografické dielo, tvorivosť

Key words: copyright, derivative work, artistic work, photograph, creativity

Úvod

V posledných pár rokoch sa vo viacerých krajinách v zahraničí súdy zaoberali dielami moderného umenia, pri ktorých sa úplne alebo čiastočne použili diela iných autorov bez získania ich súhlasu na také použitie. Súdy sa pritom snažili zodpovedať na otázku, kedy a za akých podmienok môže autor jedného diela výtvarného umenia neoprávnene zasiahnuť do výlučných majetkových alebo morálnych práv iného autora, ktorého dielo bolo do určitej miery spracované v posudzovanom diele. Dôvodom nárastu takýchto prípadov je, že časť moderného výtvarného umenia bežne používa najrôznejšie spôsoby spracovania diel iných autorov obzvlášť z oblasti reklamy a masovej konzumnej kultúry.

1. Spracovanie a kopírovanie diel vo výtvarnom umení

V minulosti bolo bežné, že výtvarní umelci preberali kompozície od stredovekých majstrov alebo dokonca aj v rámci určitých skupín výtvarných umelcov ako spôsob vzájomnej kultúrnej a umeleckej komunikácie. Príkladom môže byť viacero obrazov Édouarda Maneta,

či už ide o *Raňajky v tráve*¹ alebo *Olympiu*,² ktoré sú inšpirované dielami starých majstrov, ako boli Raffael a Tizian. Zároveň jeho dielo *Raňajky v tráve* inšpirovalo ďalších jeho kolegov a neskorších autorov k ich vlastnému poňatiu tejto tematiky a kompozície, či už išlo o Clauda Moneta,³ Paula Cézanna⁴ alebo Paula Gaugina.⁵

Zároveň od polovice 50. rokov minulého storočia vzniká v Spojených štátoch amerických nový smer moderného umenia, tzv. pop art, v ktorom sa umelci inšpirujú vizuálnymi prejavmi, ktoré obklopujú bežných ľudí počas každodenného konzumného života. Keďže sme neustále obklopení najrôznejšími všadeprítomnými reklamami, dizajnami výrobkov a masmédiami a tieto prejavy populárnej konzumnej kultúry a komerčného umenia sú väčšinou chránené autorským právom, nie je vôbec prekvapením, že často vznikajú otázky, do akej miery je autorské právo kompatibilné s týmito novými smermi vo výtvarnom umení.⁶

Typickým príkladom sú diela Andyho Warhola, ktorý používal vo svojich sieťotlačiach fotografie významných osobností a celebrit danej doby, či už išlo o Marilyn Monroe,⁷ Elvisa Presleyho⁸ alebo Mao Ce-tunga.⁹ Ďalším príkladom môže byť Roy Lichtenstein, ktorý sa preslávil povýšením komiksovej tvorby do podoby tradičného výtvarného umenia, kde jeho diela výslovne a doslovne kopírovali rôzne komiksy.¹⁰ Mnohí ďalší predstavitelia pop artu tiež bežne využívali rôzne techniky, či už išlo o sieťotlač alebo koláž, pričom sa snažili podať použité diela iných autorov v inej podobe, forme alebo kontexte.

1.1. Porušovanie autorských práv v modernom výtvarnom umení

Keďže v minulosti pri použití diel iných osôb poprednými predstaviteľmi výtvarného umenia išlo často o poctu¹¹ alebo neplatenú reklamu použitému komerčnému umeniu,¹² málokedy sa dotknutí autori alebo iní nositelia autorských práv domáhali autorskoprávnej ochrany voči takému použitiu ich diel.

Problém nastal s výrazným nárastom cien a výnosov na trhoch s moderným výtvarným umením, keď je časť žijúcich autorov schopná predať svoje výtvarné diela za milióny eur, pričom niektoré z nich sú len s minimálnymi zmenami doslovné kópie fotografií alebo komiksov iných autorov, ktorí sú málokedy požiadaní o udelenie akejkoľvek licencie na dané použitie a nie sú im poskytnuté žiadne kompenzácie v takejto súvislosti.¹³

Z toho dôvodu nie je vôbec prekvapením, že vo viacerých jurisdikciách sa sudy nedávno zaoberali otázkami, či autori výtvarných diel, ktorí použili pri tvorbe svojich diel fotografické

¹ Pozri MANET, É. *Le Déjeuner sur l'herbe*. 1863.

² Pozri MANET, É. *Olympia*. 1863.

³ Pozri MONET, C. *Le Déjeuner sur l'herbe*. 1865-1866.

⁴ Pozri CÉZANNE, P. *Le Déjeuner sur l'herbe*. 1876-1877.

⁵ Pozri GAUGIN, P. *D'où venons-nous? Que sommes-nous? Où allons-nous?* 1897-1898.

⁶ Pozri napr. ADLER, A. *Why Art Does Not Need Copyright*. In: *George Washington Law Review*. ISSN 0016-8076, 2018, roč. 86, s. 313 a nasl.

⁷ Pozri napr. WARHOL, A. *Marilyn Diptych*. 1962. WARHOL, A. *Gold Marilyn Monroe*. 1962.

⁸ Pozri napr. WARHOL, A. *Eight Elvises*. 1963.

⁹ Pozri WARHOL, A. *Mao Series*. 1972-1973.

¹⁰ Pozri napr. LICHTENSTEIN, R. *Look Mickey*. 1961. LICHTENSTEIN, R. *Drowning Girl*. 1963. LICHTENSTEIN, R. *Whaam!* 1963.

¹¹ Pozri napr. diela Roya Lichtensteina.

¹² Pozri WARHOL, A. *Campbell's Soup Cans II*. 1969.

¹³ Pozri napr. rozsudok Odvolacieho súdu Spojených štátov amerických pre 2. obvod z 25.4.2013 vo veci Cariou proti Prince, 714 F.3d 694, a rozsudky francúzskeho Odvolacieho súdu Paríž V (1. komora) (Cour d'appel de Paris, po☐le 5, Chambre 1) zo 17.12.2019 vo veci Jean-Franc☐ois Bauret a i. proti Jeffrey Koons a i., RG 17/09695, a z 23.2.2021 vo veci Jeffrey Koons a i. proti F.D. a i., RG 19/09059.

diela¹⁴ alebo kreslené komiksové postavy,¹⁵ neoprávnené zasiahli do autorských práv dotknutých nositeľov práv k takým použitým dielam.

V podstate možno rozlišovať dva typy prípadov. V prvom type ide o použitie diela inej osoby, pričom buď autor alebo jeho dielo je dostatočne známe alebo slávne.¹⁶ Možno tak povedať, že sú to tradičné prípady, v ktorých používateľ diela môže získať nejakú neoprávnenú výhodu tým, že spája svoje výtvary s iným slávnym autorom alebo jeho dielom.

Pri druhom type prípadov dochádza k tomu, že slávny autor použije umelecké výtvary menej známych autorov. Príkladom môžu byť prípady zo Spojených štátov amerických¹⁷ alebo Francúzska,¹⁸ v ktorých viacerí významní autori moderného výtvarného umenia použili časti diel menej známych autorov, pričom boli schopní získať podstatne vyššie výnosy pri predaji takých diel ako ich pôvodní autori. V tejto súvislosti tiež vystala otázka, či by slávni umelci mali byť oprávnení porušovať autorské práva ich menej slávnych kolegov.

1.2. Sieťotlače Andyho Warhola zo série Prince

Tu možno poukázať na v súčasnosti prebiehajúce civilné sporové konanie pred federálnymi súdmi v Spojených štátoch amerických zaoberajúce sa dielami Andyho Warhola ako jedného z najznámejších predstaviteľov tzv. „apropriálneho umenia“ (*angl.* „appropriation art“).¹⁹ Ide o sériu sieťotlačí ním vytvorených za základe fotografie speváka Princa. Pôvodne bol Andy Warhol oslovený časopisom *Vanity Fair*, aby vytvoril pre nich na základe fotografie, na ktorej použitie mali príslušnú licenciu od dotknutej fotografky známych osôb Lynn Goldsmithovej, vytvoril sieťotlač.²⁰ Pri vydaní daného čísla časopisu v roku 1984 bolo náležite uvedené, kto bol autorom prezentovanej sieťotlače a fotografie, ktorá bola použitá ako predloha.²¹

Problém nastal až o mnoho rokov neskôr, keď po predčasnej smrti speváka Princa bola Nadácia Andyho Warhola, ktorá spravuje autorské práva po zosnulom Andym Warholovi, nanovo oslovená časopisom *Vanity Fair*, či môžu použiť dotknutú sieťotlač vo svojom plánovanom vydaní venujúcom sa spevákovvi Princovi.²² Pri tejto príležitosti nadácia poukázala na skutočnosť, že Andy Warhol pôvodne nevytvoril len jednu sieťotlač, ktorá bola následne použitá v 1984 vo vydaní *Vanity Fair*, ale celú sériu sieťotlačí vychádzajúcich z rovnakej fotografie. Po tom, čo bol *Vanity Fair* informovaný o tejto skutočnosti, získal príslušnú licenciu na použitie celej série sieťotlačí Andy Warhola týkajúcej sa speváka Princa vo svojom vydaní v roku 2016. Avšak na rozdiel od pôvodného vydania z roku 1984 *Vanity Fair* neuviedlo autorku pôvodnej fotografie použitej pri tvorbe výsledných sieťotlačí a ani nepožiadalo dotknutú fotografku o novú licenciu na dané použitie.²³

¹⁴ Pozri napr. rozsudok Odvolacieho súdu Spojených štátov amerických pre 2. obvod z 24.8.2021 vo veci *Andy Warhol Foundation for the Visual Arts, Inc. proti Lynn Goldsmith, a i.*, 11 F.4th 26.

¹⁵ Pozri napr. rozsudok francúzskeho Odvolacieho súdu Paríž V (2. komora) (Cour d'appel de Paris, Pôle 5, Chambre 2) z 18.2.2011 vo veci *SAS Arconsil proti Moulinsart SA a i.*, RG 09/19272, a rozsudok francúzskeho Súdneho tribunálu Rennes (2. civilná komora) (Tribunal judiciaire de Rennes, 2e Chambre civile) z 10.5.2021 vo veci *Moulinsart SA proti F.Y. a i.*, 79A RG 17/04478.

¹⁶ Pozri napr. RG 09/19272 a 79A RG 17/04478.

¹⁷ Pozri napr. 714 F.3d 694 a 11 F.4th 26.

¹⁸ Pozri napr. RG 17/09695 a RG 19/09059.

¹⁹ Pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických z 28.3.2022 vo veci *Andy Warhol Found. for the Visual Arts, Inc. proti Goldsmith*, 2022 U.S. LEXIS 1695.

²⁰ Pozri 11 F.4th 34.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, s. 35.

²³ *Ibidem*.

Fotografka pôvodnej fotografia do nového vydania Vanity Fair nemala vedomosť, že Andy Warhol pri zadaní v roku 1984 nevytvoril len jednu sieťotlač Princa, ale rovno celú sériu.²⁴ Takže následne po dotknutom vydaní Vanity Fair sa obrátila na nadáciu s tým, že došlo k neoprávnenému zásahu do jej autorských práv k pôvodnej fotografii. To viedlo nadáciu k tomu, aby sa domáhala na súde o určenie, že nedošlo k žiadnu neoprávnenému zásahu do práv uvedenej fotografky.

Prvostupňový federálny súd v Spojených štátoch amerických dospel k záveru, že pri použití dotknutej fotografie len minimum z nej zostalo a išlo o tak tvorivé spracovanie danej fotografie, že na také použitie nebolo potrebné získať súhlas od jej autorky na základe doktríny tzv. „férového použitia“ (angl. „fair use“).²⁵ Táto doktrína predstavuje jednu z najvýznamnejších flexibilných výnimiek a obmedzení autorského práva v americkom autorskom práve. Pokrýva viaceré výnimky a obmedzenia v slovenskom autorskom práve, či už ide o citácie,²⁶ karikatúry a paródie,²⁷ použitia diela na informačné účely,²⁸ záznamy vysielania,²⁹ vyhotovenia rozmnoženiny diela pre súkromnú potrebu,³⁰ reprografiu³¹ alebo použitia diela na vyučovacie účely a pri výskume.³² Americký federálny súd prvého stupňa sa pri svojom rozhodnutí opieral o viacero rozhodnutí odvolacích federálnych súdov zaoberajúcich obdobnými použitiami fotografií.

Avšak odvolací súd v tomto prípade dospel k úplne inému záveru s tým, že poukázal na to, že použité časti fotografie boli podstatou pôvodnej fotografie a umožnením takého voľného použitia by došlo k podstatnej ujme spôsobenej autorke použitej fotografie, ak by jej nebola uhradená primeraná autorská odmena pri použitíach sieťotlačí dotknutej série Andyho Warhola v publikáciách, ako sa tomu stalo vo vydaní Vanity Fair v roku 2016, ktorým sa zaoberal tento prípad.³³

Vzhľadom na skutočnosť, že v obdobnom predchádzajúcom prípade iný odvolací federálny súd dospel k úplne odlišnému záveru,³⁴ prijal Najvyšší súd Spojených štátov amerických tento prípad na preskúmanie³⁵ s tým, že sa očakáva konečné rozhodnutie vo veci v priebehu budúceho roka.

V uvedenom prípade išlo o veľmi podobné použitie sieťotlače fotografie primátora jedného amerického univerzitného mesta na tričkách kritizujúcich jedno z jeho rozhodnutí.³⁶ Uvedená fotografia bola verejne prístupná na úradnej stránke daného orgánu miestnej samosprávy.³⁷ Ďalším dôležitým aspektom toho prípadu bolo, že výnosy z predaja dotknutých tričiek boli minimálne a predalo sa len pár desiatok kusov.³⁸ Vzhľadom na to, že v danom prípade išlo o vyjadrenie politického názoru a ujma vzniknutá nositeľovi autorských práv bola minimálna,

²⁴ *Ibidem*, s. 34-35.

²⁵ Pozri rozsudok Okresného súdu Spojených štátov amerických pre Južný okres New Yorku z 1.7.2019 vo veci Andy Warhol Found. for the Visual Arts, Inc. proti Goldsmith, 382 F. Supp. 3d 312.

²⁶ Pozri § 37 zákona č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „AZ“).

²⁷ Pozri § 38 AZ.

²⁸ Pozri § 39 AZ.

²⁹ Pozri § 40 AZ.

³⁰ Pozri § 42 AZ.

³¹ Pozri § 43 AZ.

³² Pozri § 44 AZ.

³³ Pozri 11 F.4th 26 a nasl.

³⁴ Pozri rozsudok Odvolacieho súdu Spojených štátov amerických pre 7. obvod z 15.9.2014 vo veci Kienitz proti Sconnie Nation LLC, 766 F.3d 756.

³⁵ Pozri 2022 U.S. LEXIS 1695.

³⁶ Pozri 766 F.3d 757.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, s. 757 a 759.

odvolací federálny súd v inom obvode dospel k záveru, že išlo o použitie diela spadajúce pod doktrínu férového použitia.³⁹

2. Vzťah autorského práva a výtvarného umenia

Autorské právo sa zaoberá poskytovaním právnej ochrany literárnym a iným umeleckým dielam.⁴⁰ Vo svojej podstate sa však autorské právo sústreďuje na vyhotovovanie rozmnoženín diel vo väčších množstvách⁴¹ a používaniu diel vo vzťahu k verejnosti, napr. verejné vystavenie,⁴² vykonanie⁴³ alebo prenos.⁴⁴ Preto často vznikajú otázky, do akej miery sú normy a pravidlá autorského práva prispôsobené pre potreby tvorby rôznych umeleckých diel iných, ako sú literárne, hudobné a audiovizuálne diela, s ktorých právnou ochranou sú vznik a rozvoj autorského práva úzko späté.

V americkej odbornej literatúre zaoberajúcej sa apropriačným umením z pohľadu autorského práva je možné nájsť rôznorodé prístupy od úplného vylúčenia diel výtvarného umenia z autorskoprávnej ochrany,⁴⁵ cez ich apriorné⁴⁶ alebo flexibilné⁴⁷ ponímanie ako použitie spadajúce pod doktrínu férového použitia, až po ich vnímanie ako spracovanie diela, na ktoré sa vyžaduje získanie súhlasu od dotknutého nositeľa autorských práv⁴⁸ alebo aspoň minimálne úhrada primeranej autorskej odmeny.⁴⁹

2.1. Zástancovia vylúčenia výtvarného umenia z autorskoprávnej ochrany

Zástancovia úplného vylúčenia výtvarného umenia z autorskoprávnej ochrany poukazujú na to, že normy uznávané v rámci výtvarného umenia sú podstatne iné ako pravidlá vyžadované autorskoprávnou úpravou.⁵⁰ Upozorňujú predovšetkým na to, že v oblasti výtvarného umenia je podstatná ochrana voči falzifikátom, t.j. pripisovaniu vytvorenia daných diel k určitým slávnym osobám, ktoré dané diela nevytvorili.⁵¹

Zdôrazňujú teda, že pri modernom výtvarnom umení nie je mnohokrát dôležité samotné dielo alebo jeho obsah, ale je významné, kto sa prezentuje ako osoba, ktorá dané dielo

³⁹ *Ibidem*, s. 759.

⁴⁰ Pozri § 3 AZ.

⁴¹ Pozri § 21 AZ.

⁴² Pozri § 25 AZ.

⁴³ Pozri § 26 AZ.

⁴⁴ Pozri § 27 až 30 AZ.

⁴⁵ Pozri napr. ADLER, A. Fair Use and the Future of Art. In: *New York University Law Review*. ISSN 0028-7881, 2016, roč. 91, s. 559 a nasl. ADLER. Dielo cit. v pozn. č. 6.

⁴⁶ Pozri napr. FISHER, W.W. III. Reconstructing the Fair Use Doctrine. In: *Harvard Law Review*. ISSN 0017-811X, 1988, roč. 101, s. 1659, 1768-1769, 1782. FISHER, W.W. III *et al.* Reflections on the Hope Poster Case. In: *Harvard Journal of Law & Technology*. ISSN 0897-3393, 2012, roč. 25, s. 243, 315-326. SAMUELSON, P. The Quest for a Sound Conception of Copyright's Derivative Work Right. In: *Georgetown Law Journal*. ISSN 0016-8092, 2013, roč. 101, s. 1505, 1554-1558.

⁴⁷ Pozri napr. LANDES, W.M. Copyright, Borrowed Images, and Appropriation Art: An Economic Approach. In: *George Mason Law Review*. ISSN 1068-3801, 2000, roč. 9, s. 1, 18-22.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Pozri napr. MERGES, R.P. Are You Making Fun of Me?: Notes on Market Failure and the Parody Defense in Copyright. In: *AIPLA Quarterly Journal*. ISSN 0883-6078, 1993, roč. XXI, s. 305, 309-310. NETANEL, N.W. Copyright and a Democratic Civil Society. In: *Yale Law Journal*. ISSN 0044-0094, 1996, roč. 106, s. 283, 379-382. GELLER, P.E. Hiroshige vs. Van Gogh: Resolving the Dilemma of Copyright Scope in Remediating Infringement. In: *Journal of the Copyright Society of the U.S.A.* ISSN 0886-3520, 1998, roč. 46, s. 39, 65-66. RUBENFELD, J. The Freedom of Imagination: Copyright's Constitutionality. In: *Yale Law Journal*. ISSN 0044-0094, 2002, roč. 112, s. 1, 55-58.

⁵⁰ Pozri napr. ADLER. Dielo cit. v pozn. č. 45. ADLER. Dielo cit. v pozn. č. 6.

⁵¹ Pozri napr. ADLER. Dielo cit. v pozn. č. 6, s. 330-332.

vytvorila.⁵² Ako príklady sa uvádzajú prípady, v ktorých sa identicky vyzerajúce umelecké diela predali za výrazne odlišné sumy podľa toho, kto bol uvedený ako ich autor.⁵³ Ak je prezentovaným autorom slávna osoba, trhová cena diela môže byť niekoľkokrát vyššia. Mená autorov sú teda niekedy vnímané tak, že plnia obdobnú funkciu ako ochranné známky pri uvádzaní pôvodu výrobkov alebo služieb.⁵⁴

Je pravdou, že normy uznávané v rámci apropriačného umenia sú často protichodné so súčasnou autorskoprávnou úpravou. Táto oblasť výtvarného umenia je charakteristická používaním najrôznejšieho obsahu z komiksov, fotografií, reklám a iných komerčných masmédií. Takýmto preberaním výtvorov z komerčných médií sa jednotliví autori snažia stierať rozdiely medzi kultúrou pre široké masy a umením tvoreným pre expertov a iné elitné skupiny spoločnosti.

Problémom tohto prístupu je, že prehliada skutočnosť, že norma voľného použitia diel iných autorov nie je uznávaná vo všetkých oblastiach výtvarného umenia. Navyše, dokonca aj samotní predstavitelia apropriačného umenia sa domáhajú príslušnej autorskoprávnej ochrany, keď iné subjekty získavajú neoprávnený prospech z komerčného použitia ich diel. Napríklad, Jeff Koons, jeden z popredných predstaviteľov apropriačného umenia v súčasnosti, namietal, keď jedna z galérií predávala záložky do kníh v tvare psa vytvoreného z nafúknutého balóna,⁵⁵ čo je jedným z najznámejších typov jeho diel, kde z leštených kovových plechov vytvára tvary pripomínajúce psov alebo zajacov vytvorených z nafúknutých balónov klaunami na púťach alebo v zábavných parkoch. Ide prakticky o generické tvary s minimálnou mierou tvorivosti.

2.2. Zástancovia apriórneho použitia výnimiek alebo obmedzení autorského práva

Ďalšia skupina komentátorov sa snaží rozlišovať medzi rôznymi spôsobmi spracovania diel. Na jednej strane sú potom bežné alebo tradičné spôsoby spracovania diela, s ktorými môže autor diela odôvodnene počítať. Ide tak o spracovanie literárneho diela do podoby divadelného alebo audiovizuálneho diela. Obdobne pri hudobnom diele môže jeho autor očakávať rôzne jeho spracovania, či už pre určité špecifické hudobné nástroje alebo podľa žánru hudby.

Na druhej strane sú spracovania diela, s ktorými autor bežne nepočíta a nemusí mať vždy odôvodnený záujem o ne. V takých prípadoch väčšinou autorské právo poskytuje nejaké výnimky alebo obmedzenia na dané spôsoby použitia dotknutých diel. Príkladom môžu byť paródie, citácie alebo použitia na informačné alebo vedecké účely. Uvedená skupina tak zastáva, že apropriačné umenie by malo spadať apriórne pod nejakú výnimku alebo obmedzenie autorského práva.⁵⁶ V prípade amerického autorského práva by išlo o tzv. férové použitie diela.

2.3. Zástancovia flexibilného použitia výnimiek alebo obmedzení autorského práva

Na druhej strane sú zástancovia, ktorí poukazujú na to, že nie vždy je takéto apriórne vylúčenie apropriačného umenia nevyhnutné. Zdôrazňujú, že v prípadoch použitia fotografií iných autorov autori fotografií bežne udeľujú licencie na ich najrôznejšie použitia, a preto by

⁵² *Ibidem*, s. 342-351.

⁵³ *Ibidem*, s. 350-351.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 348.

⁵⁵ Pozri napr. ADAMS, G. Jeff Koons Bites Back at 'Copies' of Balloon Dog. In: *Independent* [online]. 27.1.2011. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/news/jeff-koons-bites-back-at-copies-of-balloon-dog-2195544.html> [cit. 30.4.2022].

⁵⁶ Pozri napr. FISHER *et al.* Dielo cit. v pozn. č. 46, s. 315-326. SAMUELSON. Dielo cit. v pozn. č. 46, s. 1554-1558.

väčšinou nemal byť problém získať potrebnú licenciu od dotknutých nositeľov práv k fotografiám použitým v rámci apropriačného umenia.⁵⁷ Navyše sa tiež upozorňuje na skutočnosť, že aj samotní predstavitelia apropriačného umenia sa bežne zaoberajú získavaním a poskytovaním príslušných licencií na najrôznejšie použitia diel, či už ide o ich diela alebo diela niekoho iného.⁵⁸

Preto navrhujú, že pokiaľ sa dielo iného autora použije výtvarným umelcom na vytvorenie jeho výtvarného diela v jednom alebo malom počte vyhotovení, malo by ísť o použitie diela, na ktoré by nemusel byť potrebný súhlas dotknutého autora a tiež by sa nemusela uhrádzať žiadna autorská odmena alebo náhrada odmeny za také použitie.⁵⁹ Naopak, pri použití cudzieho diela na vyhotovovanie veľkého počtu rozmnoženín by nemal byť problém pre takých výtvarných umelcov získať potrebnú licenciu od dotknutého nositeľa práv a tiež mu aj uhradiť primeranú autorskú odmenu.⁶⁰

Takže vo vyššie spomínanom prípade sieťotlačí Andyho Warhola, by nemalo byť problémom použiť danú fotografiu na vytvorenie uvedenej série sieťotlačí Warholom. Avšak pri ich licencovaní pre použitie pri vydaní sporného čísla *Vanity Fair*, by Nadácia Andyho Warhola mala mať licenciu na takéto použitie ich sieťotlačí od dotknutej fotografky, čo by nemalo byť problémom pre ňu, keďže sa bežne venuje licencovaniu použitia diel vytvorených Andym Warholom na najrôznejšie spôsoby. Tiež daná fotografka bežne poskytuje licencie na najrôznejšie použitia svojich fotografií, o čom svedčí aj poskytnutie licencie na pôvodné použitie jej fotografie, pri ktorom došlo k vytvoreniu celej série sieťotlačí Andym Warholom.

2.4. Zástancovia vzájomného delenia majetkového prospechu

Poslednou skupinou predstaviteľov sú zástancovia, ktorí sú toho názoru, že by súhlas dotknutého nositeľa autorských práv nemal byť potrebný, ale zároveň zdôrazňujú to, že by sa nejakým spôsobom mala uhrádzať odmena alebo náhrada odmeny dotknutému nositeľovi práv.⁶¹ Skrátka by išlo o vytvorenie nejakého systému hromadných licencií alebo náhrad odmien. Jednotliví autori sa líšia v konkrétnych navrhovaných spôsoboch uhrádzania peňažnej odmeny dotknutým autorom.

Záver

Ako vyššia analýza poukázala, autorské právo pokrýva najrôznejšie literárne a iné umelecké diela, no potreby tvorby a ochrany v niektorých oblastiach literárnej alebo inej umeleckej tvorby nie sú dostatočne reflektované v jeho právnej úprave. V nedávnej dobe viaceré súdne rozhodnutia v zahraničí poukázali, že jednou z takých oblastí je aj oblasť moderného výtvarného umenia, ktorá sa sústreďuje na dávanie nových foriem, podôb a kontextov rôznym výtvorom v rámci komerčnej konzumnej kultúry. Keďže sú také výtvary často chránené autorským právom, vznikajú kontroverzie, do akej miery by autorské právo malo poskytovať právnu ochranu jednému typu umenia na úkor iného. Z toho dôvodu by zákonodarcovia mali dobre zvážiť rôzne negatívne dopady nimi široko koncipovaného režimu autorskoprávnej ochrany do budúcnosti, pretože tu nejde o jedinú takú problematickú oblasť, ale o iba o jednu z mnohých, ktoré sa postupne vynárajú s vývojom nových technológií a ich použitia pri tvorbe literárnych a iných umeleckých diel.

⁵⁷ Pozri napr. LANDES. Dielo cit. v pozn. č. 47, s. 18-19.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 19 a 21.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 18.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 18-22.

⁶¹ Pozri napr. MERGES. Dielo cit. v pozn. č. 49, s. 309-310. NETANEL. Dielo cit. v pozn. č. 49, s. 379-382. GELLER. Dielo cit. v pozn. č. 49, s. 65-66. RUBENFELD. Dielo cit. v pozn. č. 49, s. 55-58.

Literatúra

1. ADAMS, G. Jeff Koons Bites Back at ‘Copies’ of Balloon Dog. In: *Independent* [online]. 27.1.2011. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/news/jeff-koons-bites-back-at-copies-of-balloon-dog-2195544.html> [cit. 30.4.2022].
2. ADLER, A. Fair Use and the Future of Art. In: *New York University Law Review*. ISSN 0028-7881, 2016, roč. 91, s. 559-626.
3. ADLER, A. Why Art Does Not Need Copyright. In: *George Washington Law Review*. ISSN 0016-8076, 2018, roč. 86, s. 313-375.
4. FISHER, W.W. III. Reconstructing the Fair Use Doctrine. In: *Harvard Law Review*. ISSN 0017-811X, 1988, roč. 101, s. 1659-1795.
5. FISHER, W.W. III *et al.* Reflections on the Hope Poster Case. In: *Harvard Journal of Law & Technology*. ISSN 0897-3393, 2012, roč. 25, s. 243-338.
6. GELLER, P.E. *Hiroshige vs. Van Gogh*: Resolving the Dilemma of Copyright Scope in Remediating Infringement. In: *Journal of the Copyright Society of the U.S.A.* ISSN 0886-3520, 1998, roč. 46, s. 39-70.
7. LANDES, W.M. Copyright, Borrowed Images, and Appropriation Art: An Economic Approach. In: *George Mason Law Review*. ISSN 1068-3801, 2000, roč. 9, s. 1-24.
8. MERGES, R.P. Are You Making Fun of Me?: Notes on Market Failure and the Parody Defense in Copyright. In: *AIPLA Quarterly Journal*. ISSN 0883-6078, 1993, roč. XXI, s. 305-312.
9. NETANEL, N.W. Copyright and a Democratic Civil Society. In: *Yale Law Journal*. ISSN 0044-0094, 1996, roč. 106, s. 283-387.
10. RUBENFELD, J. The Freedom of Imagination: Copyright’s Constitutionality. In: *Yale Law Journal*. ISSN 0044-0094, 2002, roč. 112, s. 1-60.
11. SAMUELSON, P. The Quest for a Sound Conception of Copyright’s Derivative Work Right. In: *Georgetown Law Journal*. ISSN 0016-8092, 2013, roč. 101, s. 1505-1564.
12. Rozsudok Odvolacieho súdu Spojených štátov amerických pre 2. obvod z 25.4.2013 vo veci Cariou proti Prince, 714 F.3d 694.
13. Rozsudok francúzskeho Odvolacieho súdu Paríž V (1. komora) (Cour d’appel de Paris, pole 5, Chambre 1) zo 17.12.2019 vo veci Jean-François Bauret a i. proti Jeffrey Koons a i., RG 17/09695.
14. Rozsudok francúzskeho Odvolacieho súdu Paríž V (2. komora) (Cour d’appel de Paris, Pole 5, Chambre 2) z 18.2.2011 vo veci SAS Arconsil proti Moulinsart SA a i., RG 09/19272.
15. Rozsudok Odvolacieho súdu Spojených štátov amerických pre 7. obvod z 15.9.2014 vo veci Kienitz proti Sconnie Nation LLC, 766 F.3d 756.
16. Rozsudok Okresného súdu Spojených štátov amerických pre Južný okres New Yorku z 1.7.2019 vo veci Andy Warhol Found. for the Visual Arts, Inc. proti Goldsmith, 382 F. Supp. 3d 312.
17. Rozsudok francúzskeho Odvolacieho súdu Paríž V (1. komora) (Cour d’appel de Paris, pole 5, Chambre 1) z 23.2.2021 vo veci Jeffrey Koons a i. proti F.D. a i., RG 19/09059.
18. Rozsudok francúzskeho Súdneho tribunálu Rennes (2. civilná komora) (Tribunal judiciaire de Rennes, 2e Chambre civile) z 10.5.2021 vo veci Moulinsart SA proti F.Y. a i., 79A RG 17/04478.
19. Rozsudok Odvolacieho súdu Spojených štátov amerických pre 2. obvod z 24.8.2021 vo veci Andy Warhol Foundation for the Visual Arts, Inc. proti Lynn Goldsmith, a i., 11 F.4th 26.
20. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických z 28.3.2022 vo veci Andy Warhol Found. for the Visual Arts, Inc. proti Goldsmith, 2022 U.S. LEXIS 1695.

EXCESIVNÍ ČLÁNEK 17 SMĚRNICE O AUTORSKÉM PRÁVU A JEHO IMPLEMENTACE

PhDr. Mgr. Michal Krajčírovič

advokátní koncipient

michal@krajcirovic.cz

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-13>

Abstrakt

Příspěvek se věnuje problematice článku 17 směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790, o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu¹ („směrnice DSM“), jeho implementace do vnitrostátního práva České republiky a potencionálním ústavněprávním kolizím vzniklým v důsledku nikoli řádné transpozice.

Abstract

The paper focuses on Article 17 of Directive 2019/790 of the European Parliament and of the Council on copyright and related rights in the digital single market ("DSM Directive"), its implementation into the national law of the Czech Republic and potential constitutional conflicts arising as a result of improper transposition.

Klíčová slova: transpozice směrnice, implementace směrnice o autorském právu, článek 17 směrnice DSM

Key words: transposition of the directive, implementation of the copyright directive, article 17 of the DSM directive

Úvod

Směrnice DSM patří nepochybně mezi jeden z nejvýznamnějších legislativních počínů v oblasti autorského práva v posledních letech. Její vznik je faktickou reakcí na rychlý technologický vývoj, změny ve vytváření, produkci, rozšiřování a užívání autorských děl a záměrem je rovněž připravit příslušné právní předpisy na budoucnost tak, aby neomezovaly technologický vývoj² či nastolení spravedlivé rovnováhy mezi právy a zájmy autorů a dalších nositelů práv na jedné straně a uživatelů na straně druhé³. Cíle směrnice lze komplexně shrnout jako harmonizaci autorského práva v EU, což, s ohledem na rozvoj moderních technologií je nepochybně otázka vysoce aktuální – šíření autorských děl v prostředí internetu nabylo s jeho rozvojem na síle a jde o významný, ne-li dominantní prostředek, kterým k takovému šíření dochází, a lze předpokládat, že se vývoj bude ubírat stejným směrem.

Směrnice DSM se dotýká širokého okruhu vztahů a zájmů, a tím pochopitelně širokého spektra subjektů s mnohdy zcela odlišnými prioritami. Její výsledná podoba vychází z kompromisu vzniklého mezi Evropskou komisí, Evropským parlamentem a Radou EU

¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 ze dne 17. dubna 2019 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES. In: Úřední věstník Evropské unie, L 130, 17. 5. 2019, s. 92-125. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32019L0790>.

² Op. cit. sub 1, bod 3 odůvodnění

³ Op. cit. sub. 1, bod 6 odůvodnění

a s původním návrhem Evropské komise⁴ nemá mnoho společného, některé její články pak vzbudily značné kontroverze, a to nejen mezi odbornou veřejností.

Mezi nejproblematictější se bezpochyby řadí článek 17 směrnice DSM týkající se užití chráněného obsahu poskytovateli služeb pro sdílení obsahu online. Uvádí-li sama směrnice DSM jako důvody svého vzniku mj. *přetrvávající právní nejistotu nositelů práv i uživatelů, pokud jde o některá užití děl a jiných předmětů ochrany v digitálním prostředí*⁵ a aspiruje-li na vyřešení této nejistoty, je přinejmenším s podivem, že Evropská komise vydala např. pokyny pro uplatňování čl. 17⁶ s časovým odstupem téměř dvou let, a to pouhé tři dny před koncem transpoziční lhůty členských států připadající na 7. 6. 2021.

1. Princip bezpečného přístavu („safe harbour“)

Předmětem úpravy obsažené v článku 17 je užití chráněného obsahu (autorských děl) poskytovateli služeb pro sdílení obsahu online a Evropská unie v něm prakticky opouští dříve vymezený princip tzv. bezpečného přístavu („safe harbour“), který zavedla směrnice Evropského parlamentu a rady č. 2000/31/ES z 8. 6. 2000, do českého právního systému implementovaný v zákoně č. 480/2004 Sb., o některých informačních službách společnosti.

Princip tzv. bezpečného přístavu přitom zakotvil prakticky nezbytné podmínky pro provoz a existenci dnes služeb spočívajících na uživateli vytvářeném obsahu, ať už sociálních sítí či dnes zcela běžných tzv. cloudových služeb spočívajících v ukládání dat třetích osob na úložiště poskytovatele, jehož postavení lze přirovnat k fungování pošty – ukládá obsah, o jehož původu, obsahu ani souladu se zájmem nositelů autorských práv či jiných třetích osob mu není nic známo, neboť jde o obsah uživatelů, a za tento nenese odpovědnost (kromě případu, kdy nepostupuje ve smyslu ust. § 5 zákona o některých informačních službách společnosti, tedy např. ignoruje upozornění na protiprávní povahu ukládaných informací a nezneprístupní informace). Nutno podotknout, že ani princip tzv. bezpečného přístavu zcela nevylučuje odpovědnost provozovatele, a to především v případech, kdy na jednání uživatele spočívajícího v umístění zjevně nelegálních dat fakticky spolupracuje – např. službu prezentuje a propaguje právě způsobem, kdy upozorňuje na zpřístupnění chráněných děl uživatelům, nebo je dáno aktivní vědomí protiprávnosti (k tomu srov. např. rozsudek Soudního dvora EU ze dne 14. 6. 2017 ve věci C-610/2015, Stichting Brein proti Ziggo BV a XS4ALL Internet BV („Pirate Bay“)⁷, obdobně též Usnesení Vrchního soudu v Praze, č.j. 3Co 89/2021-120 ze dne 8. 10. 2021 ve věci FTV Prima, spol. s r.o. proti Ulož.to cloud a.s.).

Tento princip spočívající v nezbytné aktivitě nositelů autorských práv (tj. nutnosti aktivně vyhledávat obsah, o kterém tvrdí, že je užit nezákonně a upozorňovat na něj provozovatele služby ve smyslu zákona o některých informačních službách společnosti) má své hluboké opodstatnění. Základním předpokladem je, že nositel autorských práv ke konkrétnímu dílu si je této skutečnosti vědom, stejně tak je mu známo, v čem spočívá dílo, a toto je schopen jednoznačně a konkrétně identifikovat. Projevem zásady *vigilantibus iura* je pak nahlášení takového porušení provozovateli služby, jehož povinností je příslušná data znepřístupnit, v opačném případě se vystavuje riziku odpovědnosti ve smyslu ust. § 5 zákona o některých informačních službách společnosti.

⁴ Původní návrh Evropské komise ze dne 14. 9. 2016, č. 2016/0280(COD) (Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52016PC0593>) byl odmítnut jak Evropským parlamentem, tak Radou EU.

⁵ Op. cit. sub. 2.

⁶ Tato povinnost vyplývá Evropské komisi z čl. 17 odst. 10 směrnice DSM.

⁷ Řízení o předběžné otázce – Duševní a průmyslové vlastnictví – Směrnice 2001/29/ES – Harmonizace určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících [online]. [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=BCE2680999F0602B73E7F2F97EB72536?text=&docid=191707&pageIndex=0&doclang=CS&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=362906>

Zcela nejpodstatnější vadou přehodnocení principu bezpečného přístavu je tak faktická nesplnitelnost uložených povinností poskytovatelům, neboť je na jejich stranu přenášena povinnost detekce všech⁸ autorsky chráněných děl předtím, než dojde ke zveřejnění uživatelského obsahu.

2. Technické a právní problémy článku 17 směrnice DSM

Základní problém v požadavcích vyplývajících z čl. 17 směrnice DSM spočívá právě v povinnosti poskytovatelů realizovat dopřednou kontrolu obsahu uživatelů před jeho zveřejněním. Takový proces má probíhat plně automatizovaně, dosud však neexistuje technologie, která by umožňovala dosáhnout stoprocentní úspěšnosti a nulové chybovosti, tedy zachycení veškerého obsahu nositelů autorských práv, ale nikoli jakéhokoli jiného obsahu. Na technický problém je třeba nahlížet obdobně, jako na princip fungování známých „spam filtrů“, které dosahují určité úspěšnosti, ale hraniční případy vytvářejí chybovost detekce. I přes značný technologický rozvoj dosud neexistují technologie, které by uměly pracovat s kontextem nahraného obsahu a tento relevantně vyhodnotit, např. tak vyhodnotit, že nejde o autorské dílo, ale jeho parodii. Dojde-li k vadnému vyhodnocení obsahu publikovaného uživatelem, dochází ke kolizi nejen s právem na svobodu projevu a informací zaručenou v Listině základních práv Evropské unie, ale i s Ústavou jednotlivých členských států, přičemž tomuto riziku za současných technologických možností nelze předejít. Asociace Communia v tomto směru hovoří o systémovém odmítání jakýchkoli práv uživatelů ze strany nositelů autorských práv a požadavků na nutnost přísného automatického filtrování i za cenu chybovosti, a tedy zcela nepřijatelné zasahování do práv uživatelů v podobě odstranění jimi zveřejněného legitimního obsahu, např. parodií chybně detekovaných jako legitimní obsah⁹.

Stranou však nemůže zůstat ani otázka, zdali ze strany evropského zákonodárce byl vůbec sledován cíl technického řešení a zastřeným cílem nebylo spíše vyvinout tlak na poskytovatele obsahu ve směru k uzavření příslušných licenčních dohod. K tomu uvádí Senftleben a Angelopoulos, že se zdá, že základní strategie byla následující: *zbavení bezpečného přístavu pro hostování (obsahu) a vystavení přímé odpovědnosti za nahrávání uživatelů porušujících autorská práva, kdy by museli poskytovatelé služeb online sdílení obsahu začít licencovat a filtrovat obsah zveřejňovaný uživateli. Tváří v tvář narušení právní jistoty v důsledku toho tradičního štítu odpovědnosti (princip „safe harbour“), by poskytovatel platformy, který by se chtěl vyhnout rizikům odpovědnosti, uzavíral dohody s vlastníky autorských práv.*¹⁰

3. Best efforts a vysoké odvětvové standardy

Pojem „best efforts“, v české implementaci překládán jako „vysoké odvětvové standardy“ je jedním z nejvýznamnějších a současně nejspornějších pojmů článku 17

⁸ Pojem „všech“ je v daném případě předmětem polemik, neboť přestože došlo k opakovaným zpřesněním definic formou Doporučení Evropské komise a stanoviska Generálního advokáta Soudního dvora EU a k vymezení výjimek, jako je parodie, pastiš apod., je opomíjena celá řada dalších forem děl, jejichž hodnocení je sporné.

⁹ KELLER, P. Article 17 stakeholder dialogue (day 6): Hitting a brick wall [online]. [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: <https://www.communia-association.org/2020/02/13/article-17-stakeholder-dialogue-day-6-hitting-brick-wall/>

¹⁰ SENFTLEBEN, M., ANGELOPOULOS, CH. The Odyssey of the Prohibition on General Monitoring Obligations on the Way to the Digital Services Act: Between Article 15 of the E-Commerce Directive and Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market [online]. Amsterdam/Cambridge, 2020 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3717022

směrnice DSM. Jeho výklad, který nejen v české implementaci směrnice zcela absentuje, má přitom pro otázku odpovědnosti poskytovatelů služeb zabývajících se sdílením obsahu zcela kardinální význam. Pojem je užit v článku 17, odst. 4 písm. b) směrnice jako podmínka pro vyloučení odpovědnosti poskytovatele: „v souladu s vysokými odvětvovými standardy odborné péče vynaložil veškeré úsilí k zajištění nedostupnosti konkrétních děl a jiných předmětů ochrany, o nichž mu nositelé práv poskytlí relevantní a nezbytné informace“.

Členské státy pojem „best effort“ do vnitrostátního práva interpretují na základě překladu do úředních jazyků jednotlivých států. Zatímco v anglickém jazyce jde o obecně užívanou frázi¹¹, pouze 10 z 24 překladů původní význam pojmu interpretuje tak, jak byl zamýšlen¹². Správnou interpretací čl. 17 odst. 4 je přitom nutno dospět k závěru, že poskytovatelé zásadně nemají absolutní povinnost zajistit konkrétní výsledek, neboť ten je závislý jednak na uplatnění zásady proporcionality vymezené v čl. 17 odst. 5, a rovněž na spolupráci dalších subjektů ve smyslu čl. 17 odst. 7 a 8. Výklad pojmu „best effort“ jednotlivými členskými státy určuje mez, která má dopad na poskytovatele i uživatele služeb, budou-li mezní hodnoty příliš vysoké (např. „maximální“, „všechny“ apod.).¹³ Larroyed takto poukazuje např. na překlady chorvatského znění "sve u svojoj moći" (česky „vše, co je možné“), řecké znění „κάθε δυνατή προσπάθεια“ (česky „veškeré možné úsilí“), estonské znění „suurimaid võimalikke pingutusi“ (česky „největší možné úsilí“), lotyšské znění „visu iespējamo“ (česky „vše možné“), španělské znění „los mayores esfuerzos“ (česky „největší úsilí“), či italské znění „i massimi sforzi“ (česky „maximální úsilí“)¹⁴. Významy těchto formulací zjevně zásadně přesahují význam fráze „best effort“ a tím stanovují povinnosti významně nad rámec směrnice DSM.

Nelze ponechat stranou, že i přes ohled na zásadu proporcionality zakotvenou v čl. 17 odst. 5 je rozpětí technologické vyspělosti, které je možným synonymem „vysokých odvětvových standardů“ mezi subjekty na trhu extrémně široké – zatímco nadnárodní korporace jako Google či Facebook disponují pokročilými systémy pro detekci obsahu, tyto jsou pro menší poskytovatele zcela nedostupné. Důvodem přitom není pouze skutečnost, že jednoduše nejsou na trhu k dispozici, neboť si je tyto korporace vyvíjí interně a pouze pro vlastní potřeby, tak skutečnost, že přesnost detekce je zpravidla založena i na množství dat, na kterých se systémy „učí“¹⁵. Ani pokročilé systémy používané společností Google pro zpracovávání obsahu nahraného na službu Youtube však nedosahují potřebné úrovně filtrace, aniž by docházelo k tzv. overblockingu¹⁶.

4. Implementace čl. 17 směrnice DSM do vnitrostátního práva České republiky

Samotná implementace do vnitrostátního práva členských států byla od samého začátku zatížena dvěma komplikacemi. První, již zmíněná, spočívala v absenci výstupu ve smyslu čl. 17 odst. 10 směrnice DSM. *Dialogy se zúčastněnými stranami o osvědčených*

¹¹ Např. Cambridge Dictionary (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/best-efforts>) vykládá pojem „best efforts“ jako "the greatest possible effort to achieve something or do something, especially when this is difficult", volně přeloženo jako „největší možné úsilí něčeho dosáhnout či něco udělat, zvláště když je to obtížné“.

¹² LARROYED, A. More than words: The legal translations of Article 17 DCDSM. Maastricht University [online]. 20.1.2021 [cit. 2022-04-12]. Dostupné z: <https://www.maastrichtuniversity.nl/blog/2021/01/more-words-legal-translations-article-17-dcdsm>

¹³ Op. cit. sub. 19

¹⁴ Op. cit. sub. 19

¹⁵ Srov. např. MORRISON, L. Utilizing Machine Learning for Video Processing. SMPTE Motion Imaging Journal [online]. 2021, 130(8), 107-111 [cit. 2022-04-12]. ISSN 1545-0279. Dostupné z: doi:10.5594/JMI.2021.3101580

¹⁶ KELLER, P. Youtube copyright transparency report: Overblocking is real. InfoJustice [online]. 20.12.2021 [cit. 2022-04-21]. Dostupné z: <http://infojustice.org/archives/43833>

postupech spolupráce mezi poskytovateli služeb pro sdílení obsahu online a nositeli práv trvaly téměř dva roky, a výstup tak byl k dispozici členským státům pouhé tři dny před koncem transpoziční lhůty. Druhou komplikací byla žaloba Polska proti článku 17 směrnice DSM, neboť podle něj tento článek porušuje právo na svobodu projevu a informací zaručené v Listině základních práv Evropské unie, a tedy nejistota členských států stran správného postupu implementace. K tomu příznačně uvedl Paul Keller z právnické fakulty University of Amsterdam: *Při pochybnostech o souladu článku 17 s právem na svobodu projevu a se souladem většiny vnitrostátních implementací zůstávají všechny oči upřeny na Soudní dvůr Evropské unie v Lucembursku, jehož rozhodnutí bude, bez ohledu na to, kam padne, vyžadovat, aby mnoho členských států revidovalo svoji implementaci.*¹⁷

V České republice zvolilo Ministerstvo kultury, v jehož gesci je příprava zákona implementujícího směrnici DSM postup implementace, který se zcela vymyká praxi ostatních členských států. Přestože došlo k formální realizaci konzultací s nositeli autorských práv, poskytovateli služeb založených na obsahu vytvářeném uživateli¹⁸ i asociacemi sdružujících nositele autorských práv, k těmto, stejně jako např. ke stanovisku Generálního advokáta Soudního dvora EU či pokynům Evropské komise, byť právně nezávazným, nebylo přihlédnuto, a článek 17 směrnice DSM má být implementován¹⁹ tak, že se jedná prakticky o kopii textu ze směrnice DSM, eufemisticky Ministerstvem kultury označována jako „minimalistická“. Takový postup zvolila Česká republika i přesto, že odborníci považují takový postup za rozporný s Ústavou i Listinou základních práv Evropské unie. V rámci konference *Copyrights and related laws in the EU's Digital Single Market*²⁰ k tomu uvedl Geiger²¹, že *Pouze zkopírování článku 17 (směrnice DSM) nestačí ke splnění požadavků rozhodnutí generálního advokáta Soudního dvora EU*. Obdobný názor prezentoval též Husovec²², který uvedl, že doslovné zkopírování článku 17 nefunguje a nebude v souladu s národními ústavami a chartou EU. Nobre²³ k tomu doplňuje, že *Je na členských státech, nikoli na soukromých stranách, aby našly praktická řešení, která pomohou filtrům rozlišit mezi nejednoznačným a zjevně porušujícím obsahem*²⁴.

Česká implementace ponechává zcela nedefinované i pojmy v transpozici úpravy odpovědnosti (čl. 17 odst. 4 směrnice DSM), jako např. „vysoké odvětvové standardy odborné péče“, „veškeré úsilí“, „relevantní a nezbytné informace“, případně „dostatečně odůvodněné oznámení“, které jsou však pro její správný výklad naprosto zásadní. Má-li být cílem směrnice DSM řešení *přetrvávající právní nejistoty nositelů práv i uživatelů, pokud jde o některá užití děl a jiných předmětů ochrany v digitálním prostředí*²⁵, je tento způsob implementace o to překvapivější, neboť právní nejistotu přináší všem zúčastněným a nadto přenáší rizika související s vadami technického řešení na provozovatele služeb. Vyjdeme-li z premisy, že *normální je se nesoudit*, opakovaně judikované Ústavním soudem např.

¹⁷ KELLER, P. *Article 17, the year in review (2021 edition)* [online]. In: Kluwer Copyright Blog. [cit. 2022-04-21]. Dostupné z: <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2022/01/24/article-17-the-year-in-review-2021-edition/>

¹⁸ Mezi tyto služby patří sociální sítě (např. Facebook, Tiktok, Twitter, Instagram), tzv. cloudové služby pro ukládání obsahu, ale rovněž diskuzní fóra či platformy jako Youtube.

¹⁹ Návrh novely autorského zákona včetně důvodové zprávy ve sněmovním tisku 31/0, online viz: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=31>

²⁰ Konference *Copyrights and related laws in the EU's Digital Single Market* pořádaná Institutem politických studií Polské akademie věd a Právnické a správní fakulta Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani [online]. [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=JRPIG9tWzKI>

²¹ Christophe Geiger, Luiss Guido Carli University, Řím a generální ředitel centra pro mezinárodní studia duševního vlastnictví (CEIPI) na University of Strasbourg.

²² Martin Husovec, Assistant Professor, The London School of Economics and Political Science

²³ Teresa Nobre, viceprezident asociace COMMUNIA a advokát v Lisabonu, Portugalsko.

²⁴ NOBRE, T. *A look at the AG Opinion on Article 17* [online]. [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.communia-association.org/2021/07/19/a-look-at-the-ag-opinion-on-article-17/>

²⁵ Op. cit. sub. 2.

v Nálezu sp. zn. IV. ÚS 1374/17 ze dne 22. 5. 2018, předpokladem pro směřování k ní je mimo jiné legislativní rámec ji podporující – o tom však nelze hovořit, předpokládá-li zákonodárce již při přípravě zákona nutnost jeho judikatorního dotváření.

5. Ústavněprávní rozměry článku 17 směrnice DSM v České republice

Jak již bylo zmíněno, článek 17 směrnice DSM prakticky vyžaduje použití automatických systémů pro detekci obsahu uživatelů, a to mj. s ohledem na odst. 8, kde výslovně uvádí, že *uplatňování tohoto článku nesmí vést k žádným obecným povinnostem v oblasti dohledu*. Ústavněprávní kolize spočívá v nastaveném modelu „presumpce viny“, kdy obsah, u nějž posouzení automatizovanými systémy nevedlo k jednoznačnému výsledku, má být považován za závadný, a tedy nemá být zpřístupněn (např. do té doby, než dojde k manuálnímu posouzení člověkem). Lze zcela souhlasit s Kolajou²⁶, který uvádí, že *Princip, že sporný obsah má zůstat online, dokud o něm nebude rozhodnuto člověkem, je proto klíčovou pojistkou pro práva uživatelů*.²⁷ Model „presumpce viny“ je však nebezpečný i v dalších ohledech, neboť právní úprava ani neukládá poskytovatelům, ani nezaručuje uživatelům, jakékoli právo na přezkum eventuálně chybného posouzení automatizovanými systémy. Husovec v reakci na slovenskou implementaci směrnice DSM, která je provedena obdobně, jako česká, uvedl, že se nestačí spolehnout na firmy a jejich systémy řešení stížností, neboť je třeba nezbytná součinnost státu, zavedení transparentnosti, dohledu, externího řešení sporů, omezení rozsahu filtrování apod. Považuje za zcela nepřijatelné, že uživatelé, kterým bude zablokován legální obsah, si mohou podle zákona pouze stěžovat, přičemž není řešena otázka, zda vůbec tyto stížnosti někdo čte či řeší, stejně jako skutečnost, že ani není stanoven žádný limit filtrací a je ponechán na uvážení poskytovatelů.²⁸ Zásah do základních práv uživatelů přitom může být, právě proto, velmi intenzivní – a to pouze v závislosti na konkrétním postoji jejího provozovatele a bez legislativního rámce. Rozhodne-li se provozovatel, že nebude sporné případy řešit, ale sporně vyhodnocený obsah rovnou odstraňovat, např. z důvodu, že činí jen zlomek nahraného obsahu, který není v jeho ekonomickém modelu podstatný, dochází k významné kolizi s ústavně garantovaným právem na svobodu projevu, to vše i přes znění čl. 17 odst. 7, který se v kontextu výše jeví spíše jako prázdná proklamace, neboť právní úprava neobsahuje žádné prostředky k jeho vymáhání.

Závěr

Rozvoj a inovace evropské legislativy směřující k harmonizaci autorského práva napříč členskými státy je nepochybně významným i žádoucím krokem, zejména s přihlédnutím k rozvoji služeb poskytovaných na internetu a tím i nárustu přeshraničního užití autorských děl. Je pochopitelné, že úprava tzv. bezpečného přístavu z roku 2000²⁹ již může být v mnoha ohledech nedostačující a vyžadující významnou novelizaci, nelze však připustit separované řešení problémů různých dotčených skupin subjektů tak, že v konečném

²⁶ Marcel Kolaja, poslanec Evropského parlamentu věnující se fungováním společnosti v „digitálním věku“ a svobodě na internetu.

²⁷ Piráti varují před českou verzí směrnice o autorských právech. Chybí v ní ochrana svobody projevu i parodií [online]. [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/Pirati-varuji-pred-ceskou-verzi-smernice-o-autorskych-pravech.html>

²⁸ HUSOVEC, M., ADAMOVIČ, Z. Přiškrcuje práva autorů a ignoruje práva uživatelů. Novela autorského zákona je zřejmá protiústavní. Denník N [online]. 6.12.2021 [cit. 2022-04-23]. ISSN 2729-9198. Dostupné z: <https://dennikn.sk/2636030/priskrcuje-prava-autoru-a-ignoruje-prava-uzivatelu-novela-autorskeho-zakona-je-zrejme-protiustavna/>

²⁹ Směrnice Evropského parlamentu a rady č. 2000/31/ES z 8. 6. 2000. In: Úřední věstník Evropské unie, L 178, 8. 6. 2000. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=celex:32000L0031>.

důsledku dojde k odtržení od situace reálného světa a nastavení podmínek splnitelných pouze ve světě ideálním. Jakkoli mohou být požadavky nositelů autorských práv a kolektivních správců směřující k absolutnímu vymýcení tzv. internetového pirátství oprávněné, jsou v reálném světě obdobně nesplnitelné, jako požadavky společnosti na nulovou kriminalitu či očekávání nulové chybovosti v rozhodovací praxi soudů. Zcela nepřijatelné pak je, aby aplikace směrnice vedla k zásahu do ústavou chráněných práv, případně nutnosti jejich velmi složitěho vymáhání, přitom je pravděpodobné, že řada poskytovatelů z obav před soudními spory bude vykládat implementaci směrnice DSM tak extenzivním způsobem, že k zásahům do práv uživatelů ve významném měřítku jejich kroky povedou. S ohledem na samotnou podstatu harmonizace práva je poměrně nešťastné, že řešení řady sporných otázek bylo ponecháno na implementaci do vnitrostátního práva, když je zřejmé, že nesoulad se záměrem evropského zákonodárce vzniká již v samotném překladu klíčového pojmu do úředních jazyků Evropské unie.

Mimořádné nebezpečí s velmi závažnými důsledky však zakládá implementace provedená způsobem, který zvolila Česká a Slovenská republika a jehož hlavním výsledkem bude nutnost dotvářet (spíše vytvářet) výklad klíčových pojmů judikaturou. Jejím vzniku však pochopitelně předchází nutnost vedení soudních sporů nositelů autorských práv a poskytovatelů se značnými náklady na jejich vedení, které by mohly být ušetřeny, pokud by k implementaci docházelo koncepčně a s cílem skutečné inovace současné právní úpravy způsobem, který sporné otázky redukuje, nikoli produkuje.

Literatura

1. KELLER, P. Youtube copyright transparency report: Overblocking is real. InfoJustice.
2. KELLER, P. Article 17 stakeholder dialogue (day 6): Hitting a brick wall.
3. KELLER, P. Article 17, the year in review (2021 edition).
4. SENFTLEBEN, M., ANGELOPOULOS, Ch. The Odyssey of the Prohibition on General Monitoring Obligations on the Way to the Digital Services Act: Between Article 15 of the E-Commerce Directive and Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market.
5. LARROYED, A. More than words: The legal translations of Article 17 DCDSM. Maastricht University.
6. MORRISON, L. Utilizing Machine Learning for Video Processing. SMPTE Motion Imaging Journal.
7. NOBRE, T. A look at the AG Opinion on Article 17.
8. HUSOVEC, M., ADAMOVIČ, Z. Přiškrcuje práva autorů a ignoruje práva uživatelů. Novela autorského zákona je zřejmě protiústavní.
9. Piráti varují před českou verzí směrnice o autorských právech. Chybí v ní ochrana svobody projevu i parodií (tisková zpráva)
10. Konference Copyrights and related laws in the EU's Digital Single Market pořádaná Institutem politických studií Polské akademie věd a Právnické a správní fakulta Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani, 3. 12. 2021.
11. Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 ze dne 17. dubna 2019 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES.
12. Původní návrh Evropské komise ze dne 14. 9. 2016, č. 2016/0280(COD)
13. Řízení o předběžné otázce – Duševní a průmyslové vlastnictví – Směrnice 2001/29/ES – Harmonizace určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících
14. Směrnice Evropského parlamentu a rady č. 2000/31/ES z 8. 6. 2000.

VÝVOJ APLIKÁCIE ČLÁNKU 17 SMERNICE Č. 2019/790 V KONTEXTE IMPLEMENTÁCIE V ČLENSKÝCH ŠTÁTOCH EURÓPSKEJ ÚNIE¹

JUDr. Lukáš Macko

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
lukas.macko@student.upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-11>

Abstrakt

Článok sa zameriava na vývoj aplikácie článku 17 Smernice č. 2019/790 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na jednotnom digitálnom trhu v súvislosti s harmonizáciou vnútroštátnych predpisov so zdieľaním diel na internete. Príspevok sa venuje vývoju aplikácie priamej zodpovednosti poskytovateľov online služieb zdieľaného obsahu a to najmä z pohľadu aplikačných výziev v praktickej rovine. Snaží sa poskytnúť analytický prehľad riešenia problematiky článku 17 Smernice o autorskom práve na jednotnom digitálnom trhu z pohľadu členských štátov, ktoré postupne implementujú uvedenú smernicu do svojho vnútroštátneho práva.

Abstract

The article focuses on the development of the application of Article 17 of Directive no. 2019/790 on copyright and related rights in the digital single market in the context of the harmonization of national rules on the sharing of works on the Internet. The paper deals with the development of the application of direct responsibility of providers of online services of shared content, especially in terms of application challenges in the practical level. It seeks to provide an analytical overview of the solution to the problem of Article 17 of the Digital Single Market Directive from the point of view of the Member States, which are gradually implementing the Directive into their national law.

Kľúčové slová: autorské dielo, verejný prenos, zodpovednosť poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti, poskytovatelia online služieb zdieľania obsahu, internet

Key words: protected work, communication to the public, liability, information society service providers, internet service provider, internet

Úvod

Je všeobecne známe, že využívanie platforiem poskytovateľov online služieb zdieľaného obsahu (*d'alej v texte len „PSZOO“*) samotnými užívateľmi, každoročne vzrastá čo viedlo Európsku úniu (*d'alej len „EÚ“*) k prijatiu článku 17 prijatej Smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2019/790 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu (*d'alej len „Smernica DSM“*).

Kompozícia nášho je riešená v štyroch na seba nadväzujúcich krátkych kapitolách. Snažíme sa poukázať najmä na zvolené prístupy členských štátov pri aplikácii článku 17 v rámci vnútroštátnych členských poriadkov. V druhej kapitole sa venujeme problematike žaloby Poľskej republiky vo veci C-401/19 v súvislosti s uplatňovaním čl. 17 Smernice DSM.

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva.

V tretej kapitole sa venujeme výkladu Usmernenia k článku 17 Smernice DSM zo dňa 04.06.2021 a v poslednej štvrtej kapitole sa venujeme krátkemu prieskumu implementácie čl. 17 Smernice DSM do vnútroštátnych poriadkov členských štátov.

Po konštruktívnom premietnutí rizík týkajúcich sa ochrany diel na internete Európska komisia dospela k záveru, že v otázke zodpovednosti smernica Európskeho parlamentu a Rady z 22. 05 2001 o zosúladiení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti (*d'alej v texte len „Smernica Infosoc“*) nemôže správne riešiť činy nelegálneho nahrávania materiálov chránených autorskými právami na platformy zdieľajúce tento obsah so širšou verejnosťou. Softvérové pirátstvo a neautorizované streamovanie sa vyvinuli do tej miery, že práva a obchodné modely súvisiace s tvorcami multimediálnych diel boli v posledných rokoch vystavené značným rizikám.²

Smernica DSM bola v roku 2019 prijatá v balíku so Smernicou Európskeho parlamentu a Rady č. 2019/789 zo 17. apríla 2019, ktorou sa stanovujú pravidlá výkonu autorského práva a práv súvisiacich s autorským právom uplatniteľné na niektoré on-line vysielania vysielateľov a retransmisie televíznych a rozhlasových programov (*d'alej „Smernica č. 2019/789“*). Treba povedať, že tieto slúžia len ako doplnenie už existujúcej Smernice Infosoc. Cieľom bolo pokračovať v harmonizácii v tejto oblasti tak, aby bola naďalej zaručená vysoká úroveň ochrany duševného vlastníctva a zároveň bola zabezpečená široká dostupnosť tvorivého obsahu v celej Únii a zachovaná „primeraná rovnováha“ s inými verejnými záujmami v digitálnom prostredí.³ Ďalšími predpokladanými cieľmi bolo nositeľom práv poskytnúť jednoduchšiu kontrolu nad používaním ich diel a iných predmetov ochrany v rámci dotknutých služieb. Smernica DSM v tomto smere v podstate ukladá poskytovateľom uvedených služieb povinnosť používať nástroje na automatické rozpoznávanie obsahu, ktoré už niektorí z nich dobrovoľne zaviedli (napr. platformy Youtube), sa v praxi bežne označujú ako „Upload filter“ (filter pri nahrávaní). Tieto filtre slúžia na overenie prostredníctvom automatizovaného procesu, či daný obsah zahŕňa dielo alebo iný predmet ochrany, a v prípade potreby zablokovať jeho šírenie.⁴

Smernica DSM a jej článok 17 má tak slúžiť ako prostriedok rozvoja zodpovednosti PSZOO na internete vzhľadom na globálne využívanie týchto platforiem. Aj napriek snahe EÚ zharmonizovať úpravu týkajúcu sa zodpovednosti PSSOO na internete musíme konštatovať, že Smernica DSM, konkrétne čl. 17 sa stretol s veľkou mierou kritiky ako aj aplikačných problémov.⁵

Treba povedať, že vzhľadom na viaceré aplikačné problémy stále množstvo štátov k transpozícií Smernice DSM do svojich vnútroštátnych poriadkov nepristúpilo. Množstvo otáznikov totiž vzniká v súvislosti s aplikáciou priamej zodpovednosti PSSOO práve v zmysle čl. 17 Smernice DSM. Výhrady voči aplikácií čl. 17 Smernice DMS vidia členské štáty predovšetkým v uložení povinnosti PSZOO, aby v súlade s vysokými normami odbornej starostlivosti v sektore vynaložili najlepšiu snahu na zabezpečenie nedostupnosti konkrétnych diel a iných predmetov ochrany, pre ktoré nositelia práv poskytli poskytovateľom služieb relevantné a nevyhnutné informácie, ako aj uloženie povinnosti PSZOO vynaložiť najlepšiu

² FERRI, F. The dark side(s) of the EU Directive on copyright and related rights in the Digital Single Market. In SpringerLink [online]. 16.11.2020. Dostupné online: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s12689-020-00089-5>>

³ Návrhy generálneho advokáta HENRIKA SAUGMANDSGAARD ØE vo veci C401/19 zo dňa 15.07.2021

⁴ ADAMOVIČ, Z. Autorské právo z hľadiska návrhu smernice o autorskom práve. In: ADAMOVIČ, Z. (ed) Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 3: UNIVERSITAS TYRNAVIANISS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2019, s. 140-148. ISBN 978-80-568-0181-9

⁵ MORRENO, ROMERO, F. Upload filters and human rights: implementing Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market. In Taylor&Francis Online [online]. 17.03.2020. Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13600869.2020.1733760>>

snahu znemožniť budúce nahrávanie diel alebo iných predmetov ochrany po tom, ako dostali dostatočne podložené oznámenie od nositeľov práv s cieľom zbaviť sa zodpovednosti. Teda potrebu zavedenia predbežného automatického overovania (filtrovanía) zo strany poskytovateľov obsahu sprístupňovaného používateľmi a teda potrebu zavedenia mechanizmov preventívnej kontroly.⁶ Takýto mechanizmus totižto podľa názoru viacerých členských štátov zasahuje do článku 11 Charty základných ľudských práv a slobôd, ktorými je EÚ viazaná. Má ísť najmä o narušenie slobody prejavu a práva na informácie a nespĺňa požiadavku proporcionality a nevyhnutnosti obmedzenia

Problematika filtrovania a monitoringu v súvislosti so vznikom zodpovednosti PSSOO je totiž nastavená na objektívnom princípe, teda PSSOO zodpovedajú aj za konanie, ktoré sami nezavinili. Pre vznik zodpovednosti nie potrebné preukazovať či vedeli o tom, že dielo, ktoré sa nachádza na platforme bez predošlého súhlasu autora v zmysle čl. 3 ods. 1 a 2 Smernice Infosoc bolo nahraté nezákonne. Stačí totiž, že Smernica DSM určitý subjekt považuje za PSSOO a že tento vykonáva úkon verejného prenosu v zmysle čl. 17 ods. 1 Smernice DSM. V zmysle judikatúry Súdneho dvora a výkladu čl. 17 treba povedať, že ak k dielu PSSOO platne neuzavrie licenčnú zmluvu od autora, PSSOO bude zodpovedať už zverejnením diela jeho používateľom na platforme PSSOO.⁷

1. Poľská republika vs. Európsky parlament a Rada

V prípade Poľskej republiky je však potrebné konštatovať značnú mieru odporu voči prijatiu čl. 17 Smernice DSM. Poľská republika v konaní vedenom na Súdnom dvore C 401/19 proti Európskemu parlamentu a Rade navrhovala totiž zrušenie článku 17 ods. 4 písm. b) a článok 17 ods. 4 písm. c) Smernice DSM, resp. navrhovala zrušenie celého dotknutého čl. 17 Smernice DSM. Konečný verdikt v tomto prípade padol rozsudkom Súdneho dvora EÚ zo dňa 26.04.2022.⁸

Z návrhu generálneho advokáta vo veci samej vyplýva, že Poľská republika sa domnieva, že opatrenia v oblasti filtrovania, ktoré musia prijať poskytovatelia služieb zdieľania, aby dodržali článok 17 ods. 4 písm. b) a článok 17 ods. 4 písm. c) *in fine* smernice DSM, predstavujú svojou povahou „preventívne opatrenia“ v oblasti kontroly informácií používateľov. Tieto opatrenia majú za následok „predbežné obmedzenia“ v zmysle judikatúry ESĽP, ktorá sa týka článku 10 Dohovoru o ochrane základných ľudských práv a slobôd. Napadnutými ustanoveniami sa teda v rámci služieb zdieľania zavádza „automatizovaná všeobecná cenzúra preventívnej povahy“, ktorú uskutočňujú ich poskytovatelia. Uvedené ustanovenia vykazujú v tomto zmysle znaky zvlášť závažného „zásahu“ normotvorcu Únie do práva používateľov na slobodu prejavu a na informácie. Aj keď v uvedenej veci aj z pohľadu generálneho advokáta ide o určitý typ zásahu do oblasti slobodného šírenia informácií, nie je tu možné hovoriť o cenzúre, ide tu totiž iba o preventívne opatrenia.⁹ Treba však povedať, že filtrovanie v podobe preventívnych opatrení napĺňa kontrolu informácií šírených v rámci týchto služieb a blokovacie opatrenia, pre účely sankcie za šírenie, ale na účely *predchádzania* prípadným porušeniam autorského práva .

⁶ ADAMOVIÁ, Z. Autorské právo z hľadiska návrhu smernice o autorskom práve. In: ADAMOVIÁ, Z. (ed) Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 3: UNIVERSITAS TYRNAVIENISS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2019, s. 140-148. ISBN 978-80-568-0181-9

⁷ Žaloba Poľskej republiky zo dňa 24.05.2019 vo veci C-401/19 Poľská republika proti Európskemu parlamentu a Rade

⁸ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 26.04.2022 vo veci C-401/19 Poľská republika proti Európskemu parlamentu a Rade

⁹ Bod 77 návrhu generálneho advokáta HENRIKA SAUGMANDSGAARD ØE vo veci C401/19 zo dňa 15.07.2021

Široká verejnosť ako ani generálny advokát sa však nestotožňujú s postupom Európskeho parlamentu a Rady, ktoré zvolili v súvislosti so stratégiou prenosu bremena kontroly (zodpovednosti) na PSZOO pri porušení autorského práva, ku ktorým dôchádza v rámci využívania týchto služieb. EÚ totiž delegovala na týchto poskytovateľov úlohu kontrolovať správne uplatňovanie autorských práv v digitálnom prostredí, čo je však v rozpore s judikatúrou ESLP.¹⁰

Zdôrazňujeme, že ak sa rozprávame o zásahoch do slobody prejavu, môžeme ustáliť, že nejde o absolútne právo. V niektorých situáciách musí sloboda prejavu ustúpiť. Dokonca aj limitačné klauzuly v čl. 26 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky a čl. 10 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd explicitne uvádzajú dôvody obmedzenia slobody prejavu a ide pritom o obmedzenia, ktoré musia zodpovedať vždy demokratickému charakteru spoločnosti („opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné“). Aplikácia čl. 10 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd umožňuje totiž určité zásahy do slobody prejavu za splnenia určitých vymenovaných podmienok, ktoré zákonodarca sám stanovuje.¹¹

Treba však povedať, že aj keď je všeobecná monitorovacia povinnosť v zmysle čl. 15 Smernice Infosoc vylúčená, konkretizované povinnosti v zmysle Smernice DSM tvoria akúsi aplikačnú výnimku. Z judikatúry Súdneho dvora totiž možno vyabstrahovať, že v kontexte povinnosti predchádzať na internete porušovaniu autorských práv možno uložiť PSZOO určitú monitorovaciu povinnosť. Podľa názoru generálneho advokáta treba čl. 17 Smernice DSM pri ďalšej aplikácii podrobiť testu proporcionality, pričom podľa jeho názoru jednoznačne vyplýva, že preventívne opatrenia spočívajúce v monitorovacej povinnosti sú v súlade s čl. 52 ods. 1 Charty. Obmedzenie vyplývajúce pre PSZOO z čl. 17 Smernice DSM je teda zlučiteľné s uvedeným právnym nástrojom. V konečnom dôsledku tak došlo aj z pohľadu rozsudku aj návrhu generálneho advokáta ku konsenzu, že uvedenú žalobu treba zamietnuť.¹²

2. Usmernenie Komisie zo dňa 04.06.2021 k čl. 17 Smernice DSM

Po prijatí smernice DSM však vzhľadom na potrebu užšieho vymedzenia článku 17 Komisia dňa 04.06.2021 pristúpila EÚ k vydaniu Usmernení týkajúceho sa už diskutovaného čl. 17 smernice DSM.¹³

V článku 17 ods. 10 smernice DSM sa navrhuje, aby Komisia EÚ poskytla usmernenia o „osvedčených postupoch spolupráce medzi PSSOO a držiteľmi práv“. Komisia viedla od októbra 2019 do februára 2020 v Bruseli šesť dialógov so zainteresovanými stranami, na ktorých sa zúčastnili držiteľia práv, platformy a organizácie používateľov. Hoci toto usmernenie nebolo záväzné, jeho cieľom bolo vyvážiť konkurenčné záujmy rôznych zainteresovaných strán a poskytnúť praktické rady pred termínom implementácie smernice DSM.

Dňa 04.06.2021, len jeden pracovný deň pred termínom transpozície, vydala Komisia svoje usmernenie k implementácii článku 17 smernice DSM. Viaceré organizácie vyjadrili sklamanie z jej obsahu. Samotná komisia poukazuje na to, že „*článkom 17 sa poskytuje právna istota, pokiaľ ide o to, či poskytovatelia online služieb zdieľania obsahu vykonávajú*

¹⁰ Bod 27 rozsudku ESLP z 25. 03.1993, Costello-Roberts v. Spojené kráľovstvo: „Štát sa nemôže zbaviť zodpovednosti tým, že svoje povinnosti preniesie na súkromné subjekty alebo jednotlivcov.“

¹¹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 78/2019 z 23. 05. 2019

¹² Bod 220 návrhu generálneho advokáta HENRIKA SAUGMANDSGAARD ØE vo veci C401/19 zo dňa 15.07.2021

¹³ OZNÁMENIE KOMISIE EURÓPSKEMU PARLAMENTU A RADE Usmernenia k článku 17 Smernice DSM, COM(2021) 288 zo dňa 04.06.2021

úkony týkajúce sa autorského práva v súvislosti s úkonmi používateľov ich služieb, ako aj právna istota pre používateľov."

Ak sa primárne zameriame na vznik zodpovednosti PSSOO za zdieľanie chráneného obsahu na jeho platformách, treba zdôrazniť, že článok 17 nezavádza nové právo- model do autorského práva EÚ. Vo vzťahu k čl. 3 smernice Infosoc a článku 14 smernice 2000/31/ES určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (ďalej len „*smernica E-commerce*“) je *lex specialis*. Usmernenie však poukazuje na to, že členské štáty by však mali implementovať ustanovenie a jeho režim zodpovednosti vcelku nakoľko nie je možné vychádzať z predchádzajúcej vnútroštátnej úpravy podľa čl. 3 smernice InfoSoc.

Z tohto dôvodu je potrebné, aby členské štáty explicitne implementovali definíciu PSZOO ako aj osobitného režimu zodpovednosti. Členské štáty sa vyzývajú, aby zachovali alebo vytvorili dobrovoľné mechanizmy na uľahčenie dohôd medzi držiteľmi práv a poskytovateľmi služieb alebo riešenia kolektívneho udeľovania licencií. Zároveň sa má podporiť rozvoj registrov držiteľov práv, do ktorých by mohli PSSOO nahliadať.

V prípade výkladu pojmu „najlepšie úsilie“ usmernenie hovorí o tom, že ide o „autonómny pojem“ práva EÚ a členské štáty by ho mali transponovať v súlade s usmerneniami a vykladať vo svetle cieľov a cieľov článku 17. Pri posúdení vynaloženia najlepšieho úsilia sa má zohľadňovať proporcionalita. Napríklad v súvislosti so získaním povolení sa od väčších PSSOO bude očakávať, že oslovia väčší počet držiteľov práv, aby získali povolenia. Od držiteľov práv a PSSOO sa bude očakávať, že budú viesť diskusie o licenciách v dobrej viere a budú uzatvárať licencie na základe spravodlivých podmienok.

Článok 17 ods. 4 písm. b) by sa mal implementovať technologicky neutrálnym a odolným spôsobom do budúcnosti. Členské štáty by nemali nariaďovať používanie technologického riešenia ani ukladať poskytovateľom služieb žiadne konkrétne technologické riešenia s cieľom preukázať čo najlepšie úsilie.

Automatické blokovanie obsahu (zabránenie nahrávaniu obsahu porušujúceho autorské práva ex-ante) by malo byť v zásade obmedzené na „zjavne porušujúce nahrávanie“ vrátane „rýchlej ex ante kontroly človekom“ v prípade obsahu, ktorý je označený ako časovo citlivý a kde nahrávanie by mohli spôsobiť „značnú ekonomickú ujmu“ držiteľom práv. Iné nahrávania, ktoré zjavne neporušujú autorské práva, by mali byť v zásade online a môžu byť predmetom následného preskúmania človekom, ak sa držitelia práv sťažujú zaslaním oznámenia.¹⁴

Pojem „Najlepšie úsilie“ v kontexte systému oznamovania a prevzatia/zostúpenia (kde PSZOO konajú ex post) by sa malo vykonávať individuálne, berúc do úvahy zásadu proporcionality čo bude vyžadovať od držiteľov práv, aby predložili riadne odôvodnené oznámenia.¹⁵

Výnimky pre obsah vytvorený používateľmi, ktorý môže predstavovať citáciu, kritiku, recenziu, karikatúru, paródiu sú povinné a členské štáty by mali zmeniť svoje vnútroštátne zákony, aby zabezpečili dostupnosť týchto výnimiek v online prostredí. Členské štáty musia používateľom poskytnúť mechanizmus mimosúdnej nápravy v prípade sporu o zablokovanie alebo odstránenie ich obsahu a rozhodnutie o tom, či je používanie legitímne alebo nie a či by sa malo obnoviť alebo nie, by malo podliehať na kontrolu človekom v rýchлом časovom rámci.¹⁶

¹⁴ SAETTO, B. La Direttiva Copyright diventa legge degli Stati europei. Valigiablu . [online]. 20.03.2022

¹⁵ Spracované podľa OZNÁMENIA KOMISIE EURÓPSKEMU PARLAMENTU A RADE Usmernenia k článku 17 Smernice DSM, COM(2021) 288 zo dňa 04.06.2021

¹⁶ Simmons&Simmons. The DSM Directive two years on: is it in force? [online]. 09.09.2021

3. Krátky prehľad implementácie v členských štátoch

Všeobecne možno povedať, že aj napriek pokrokovosti myšlienok smernice DSM a jej čl. 17 je záujem členských štátov o rýchlu implementáciu veľmi liknavý.

Smernicu DSM vrátane jej čl. 17 doteraz implementovalo len niekoľko členských štátov. Vzhľadom na čl. 17 vznikli dva základné modely. Väčšina štátov (Francúzsko, Holandsko, Maďarsko, Chorvátsko, Estónsko, Malta, Írsko a Dánsko) sa rozhodla, aj keď s určitými rozdielmi, implementovať smernicu bez väčších odchýliek. Na škodu však potom vyznieva fakt, že tieto štáty v podstate platformám fungujúcich na ich územiach neposkytujú žiadne usmernenia o tom, ako v praxi uplatňovať článok 17. V neposlednom rade tak povinnosť výkladu smernice členské štáty ponechávajú štátom na samotné PSZOO, čo je v rozpore so samotnou dikciou smernice a javí sa tak rozporne.

Niektoré štáty sa rozhodli zahrnúť do legislatívy podstatné zmeny, najmä zavedením špecifických záruk, aby sa predišlo nadmernému blokovaniu obsahu. Nemecko (transpozíčné právo), Rakúsko a Fínsko zavádzajú procedurálne a podstatné záruky pre práva používateľov, ktoré výrazne obmedzujú schopnosť platforiem implementovať plne automatizované filtre nahrávania, aby splnili povinnosti uvedené v článku 17.

Nemecko a Rakúsko napríklad stanovili rovnaké kvantitatívne limity na používanie malých častí pôvodných autorských diel, kedy sa nebude uplatňovať špecifický druh zodpovednosti podľa čl. 17 Smernice DSM. Ide napríklad o využitie 15 sekúnd zvuku alebo videa, 160 znakov textu alebo obrázkov do veľkosti 250 kb. Ak sa teda použije menej ako 50 % pôvodného diela a skombinuje sa s iným materiálom vytvoreným autorom nahrávania (druhá požiadavka sa v Nemecku nevzťahuje na jednotlivé obrázky) a sú splnené kvantitatívne limity, obsah umiestnený online sa považuje za legitímny, a preto ho filtre nahrávania platforiem nesmú blokovať. Obe krajiny navyše umožňujú používateľom označiť (napr. citáciu, paródiu) dlhšie použitie chránených diel ako legitímne. V týchto prípadoch teda obsah nemožno automaticky zablokovať a musia ho ručne skontrolovať držiteľia práv, zostane online, kým sa spor nevyrieši. Povolené použitia sú vo všeobecnosti prepracovania používateľov na účely kritiky, satiry alebo paródie (napr. *meme*).¹⁷

V neposlednom prípade existujú aj iné štáty, ktoré podstatne kladú väčší dôraz na záujmy držiteľov práv. Týmito krajinami sú Španielsko a Taliansko. Obidve zavádzajú ďalšie ustanovenia, ktoré vyžadujú, aby boli nahrávané súbory zablokované a zostali nedostupné, kým sa neuzavrie sťažnosť na obsah, ak to iniciuje používateľ, ktorý video odovzdal.

Holandsko:

Holandsko je jednou z mála krajín, ktoré implementovali smernicu DSM včas. Návrh na implementáciu smernice DSM bol prvýkrát zverejnený 11. 05. 2020. Po niekoľkých úpravách zákon (ktorým sa Smernica DSM implementovala) prešiel 16.12.2020 a nadobudol účinnosť 07.06. 2021. Najdôležitejšie zmeny vyplývajúce zo smernice DSM sú premietnuté do holandského Autorského zákona. Revidovaný Autorský zákon dokazuje, že holandský zákonodarca vo veľkej miere dodržiaval jazyk pôvodnej (anglickej) verzie smernice DSM. Po prvé, pokiaľ ide o použitie a výklad pojmu „najlepšie úsilie“, holandský zákonodarca sa odchýlil od holandskej verzie smernice DSM. Táto holandská verzia uvádza, že PSZOO by mali „vynaložiť maximálne úsilie“, aby získali autorizáciu, zabezpečili nedostupnosť obsahu porušujúceho autorské práva a zabránili budúcemu nahrávaniu. Nakoľko preklad z anglického jazyka nebol dostatočne jasný, holandský zákonodarca sa držal terminológie „najlepšieho úsilia“.

¹⁷ SAETTO, B. La Direttiva Copyright diventa legge degli Stati europei. Valigiablu . [online]. 20.03.2022

Po druhé, revidovaný holandský Autorský zákon výslovne predpokladal usmernenie Európskej komisie. V skutočnosti sa tým otvorila možnosť, aby sa toto usmernenie, ako aj budúce špecifikácie smernice DSM implementovali prostredníctvom nariadenia, t. j. bez toho, aby sa museli riadiť riadnym legislatívnym procesom. To tak umožňuje rýchlu špecifikáciu a flexibilitu ustanovení implementujúcich smernicu DSM.¹⁸

Zaujímavosťou je, že Európska komisia podľa svojich usmernení uprednostňuje explicitnú implementáciu všetkých ustanovení smernice DSM vrátane článku 17 ods. 7 o výnimkách napríklad pre citácie, recenzie a paródie. Pri revidovaní holandského autorského zákona však bolo zdôraznené, že zákon ako taký už poskytuje dostatok príležitostí na používanie diel chránených autorskými právami na citácie, recenzie a paródie, a to aj v online prostredí. Revidovaný holandský autorský zákon preto neobsahuje žiadne „nové“ výnimky z výhradného autorského práva.

Holandský zákonodarca sa rozhodne teda väčšinou pridržal znenia pôvodnej verzie smernice DSM. Na jednej strane to viedlo k úhladnému a včasnému implementačnému procesu. Na druhej strane holandský zákonodarca neposkytol príliš jasno vo výklade niektorých vágnych pojmov obsiahnutých v smernici o DSM.¹⁹

Nemecko:

Aj keď Nemecko súhlasilo so smernicou DSM, vyjadrilo vážne pochybnosti o konečnom znení vo formálnom protokolovom vyhlásení. Napriek týmto pôvodným pochybnostiam o konečnom znení smernice DSM, nemecké ministerstvo spravodlivosti v januári 2020 zverejnilo návrh legislatívy na implementáciu častí smernice DSM. Pôvodne sa návrh legislatívy zameral na práva vydavateľov tlače podľa článku 15 a právo vydavateľov požadovať spravodlivú odmenu, ak im na to autori udelia primerané práva podľa článku 16 smernice DSM. V júni 2020 bol zverejnený návrh „druhého zákona o prispôbení autorského zákona požiadavkám jednotného digitálneho trhu“. Tento sa zameral na zostávajúce časti smernice DSM, ako je implementáciu článku 17 prostredníctvom nového zákona – zákona o zodpovednosti poskytovateľov služieb za zdieľanie online obsahu (UrhDaG).²⁰

Nemecko tak implementovalo smernicu DSM prispôbením nemeckého autorského zákona požiadavkám „jednotného digitálneho trhu“, ktorý nadobudol účinnosť 07.06. 2021. Tento nový zákon implementoval potrebné zmeny nemeckého autorského zákona. V rámci vykonávacej legislatívy bol prijatý nový už spomenutý zákon o zodpovednosti poskytovateľov služieb za zdieľanie online obsahu, ktorý nadobudol účinnosť 01.08.2021. Tento nový zákon rieši právnu zodpovednosť PSZOO a konkrétne obsahuje predpisy o používateľských právach, ako aj nároky tvorcov na odmenu za používanie ich obsahu prostredníctvom PSZOO. Okrem toho bolo zahrnuté právo na informácie pre výskumníkov o ekonomike platforiem. Spomenutý zákon sa vzťahuje najmä na poskytovateľov služieb, ktorí nahrávajú, organizujú a sprístupňujú verejnosti veľké množstvo údajov tretích strán s cieľom dosiahnuť zisk. Nový zákon obsahuje určité výnimky z jeho aplikovateľnosti, napr. na nekomerčné služby, open source projekty alebo online trhoviská. Výmenou za dodatočné požiadavky aplikované na PSZOO sú potom tieto napr. nekomerčné služby od zodpovednosti podľa autorského zákona, pokiaľ plnia svoje povinnosti v súlade s vysokými priemyselnými štandardmi.²¹

Medzi vysoké priemyselné štandardy, ktoré sa od PSZOO vyžadujú, je aby vynaložili maximálne úsilie na získanie licencií na reprodukciu diel chránených autorským právom

¹⁸ Simmons&Simmons. The DSM Directive two years on: is it in force? [online]. 09.09.2021

¹⁹ Odkaz na pozn. 18

²⁰ Zákon o zodpovednosti poskytovateľov služieb za zdieľanie online obsahu (Urheberrechts-Diensteanbieter-Gesetz - UrhDaG) zo dňa 31.05.2021, Nemecká spolková republika

²¹ SCHMID, G., BARUDI, M. Implementierung der DSM Urheberrechts- Richtlinie [online]. 09.07.2020

v obsahu vytváranom používateľmi. Okrem toho majú používatelia dostať možnosť identifikovať povolené spôsoby použitia na ochranu ich obsahu pred zablokovaním alebo odstránením – blokovanie alebo vymazanie obsahu prostredníctvom postupu predbežného označenia nie je povolené. Ak chránený obsah nie je licencovaný a jeho použitie nie je povolené zákonom, PSSOO je povinný po prijatí informácie od držiteľa práv príslušný obsah odstrániť alebo k nemu zablokovať prístup. V prípade sporov medzi držiteľmi práv, platformami a používateľmi musí byť k dispozícii postup podávania sťažností a systém mimosúdneho riešenia sporov.²²

4. Slovenská republika

Slovensko pri implementácii čl. 17 Smernice DSM do vnútroštátneho poriadku zvolilo „tradičný princíp“ po príklade ostatných členských štátov. To znamená, že zvolilo prevzatie právneho textu smernice bez akejkoľvek užšej snahy špecifikovať podmienky uplatňovania objektívnej zodpovednosti v prípade PSZOO za neoprávnené šírenie chráneného obsahu na platformách. Novela zák. č. 185/2015 Autorského zákona bola schválená dňa parlamentom dňa 16.02.2022 pričom do Autorského zákona bola preklenutá ustanoveniami 64a až 64f, ktoré svojimi textovým vymedzením nadväzujú už na spomenuté znenie Smernice DSM. Z uvedeného možno tak vyvodit', že aj Slovenská republika sa vydala skôr cestou „povinnnej jazdy“ čím myslíme povinnosť implementácie uvedeného čl. 17 Smernice DSM (mimočodom lehota uplynula už 07.06.2021). Vidno to najmä z už spomenutého nekritického prevzatia znenia textu bez potreby užšej špecifikácie aplikácie nových ustanovení Autorského zákona v praktickej rovine čím bola de facto táto povinnosť prenesená nepriamo na PSSOO aj keď je má vo svetle názorov, ktoré sme v príspevku poskytli znášať samotný štát.

Záver

Možno konštatovať, že zdieľanie množstva obsahu chráneného autorským obsahom na internete je trendom, ktorý nemožno nijako zastaviť. Zložitosť procesov nahrávania tohto obsahu na internet je na jednej strane expanzívnym nástrojom rozširovania jednotného digitálneho trhu smerujúceho k voľnému šíreniu informácií, na druhej strane však v sebe nesie množstvo aplikačných výziev spočívajúcich v zabezpečení efektívnych prostriedkov ochrany diel spadajúcich pod rámec autorského práva. Vzhľadom na konštrukt objektívnej zodpovednosti vzťahujúci sa na PSZOO je potrebné zdôrazniť, že aj napriek cieľu Smernice DSM zabezpečiť spravodlivé zdieľanie obsahu v legislatívnych procesoch členských štátov chýba istý prvok ochoty zabezpečiť efektívnu ochranu. Toto tvrdenie možno podložiť najmä laxným postojom členských štátov pri implementácii Smernice DSM (osobitne čl. 17) do vnútroštátnych poriadkov. Členské štáty v drvivej väčšine preferujú minimalistický prístup prevzatia textu čl. 17 bez akejkoľvek hlbšej potreby výkladu tohto čl. vo svojich vnútroštátnych poriadkoch. Tento trend podľa nášho názoru tak môže viesť aj napriek snahe Európskej únie ku komplikovanému uplatňovaniu čl. 17. Členské štáty totiž svojimi vnútroštátnymi predpismi vo väčšine prípadov delegujú povinnosť vysporiadať sa najmä s technickými požiadavkami nepriamo obsiahnutými v čl. 17 Smernice DSM na samotných PSZOO. Takýto trend tak podľa nás nevedie k harmonizácii pri uplatňovaní zodpovednosti, ale značnej roztrieštenosti. Východiská odstránenia aplikačných ako aj právnych rozkolov možno vidieť v judikatúrnej činnosti Súdneho dvora EÚ tak ako to bolo aj v prípade Poľskej republiky, čo však vývoj slobodného digitálneho trhu bude len spomaľovať a nie zlepšovať ako bolo predpokladaným cieľom Smernice DSM.

²² Simmons&Simmons. The DSM Directive two years on: is it in force? [online]. 09.09.2021

Literatúra

1. ADAMOVIÁ, Z. (ed) Nové technológie , internet a duševné vlastníctvo 3: UNIVERSITAS TYRNAVIENISS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy , vydavateľstva SAV v Bratislave , 2019, 247 s. ISBN 978-80-568-0329-5
2. BAČÁROVÁ, R. Zmluvné záväzky v autorskom práve.Bratislava: C.H.Beck, 2018, 256s.
3. HAZUCHA, B.: Vyhотовovanie rozmnoženín diel pre súkromnú potrebu: Nový náhľad na tradičnú problematiku. In: ADAMOVIÁ, Z. (ed) Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 4: UNIVERSITAS TYRNAVIENISS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy , vydavateľstva SAV v Bratislave , 2020, 232 s. ISBN 978-80-568-0181-9
4. HUSOVEC, M., QUINTAIS, J.P.: How to License Article 17? Exploring the Implementation Options for the New EU Rules on Content-Sharing Platforms: In *GRUR International*, .(online) . 14.10.2019
5. LUBY, Š. AUTORSKÉ PRÁVO, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, Bratislava. 1962.
6. POLČÁK , R. Internet a proměny práva. 1 vyd. Praha: Auditorium, 2012.
7. VOJČÍK, P., et al. Právo duševného vlastníctva – 2 upr. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk.2014. 494 s.
8. VOJČÍK,P. a kol.: Občianske právo hmotné. 3 vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2021, ISBN 978-7380-845-7
9. EURÓPSKA KOMISIA. „Digitálna agenda pre Európu“: Oznámenie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu Hospodárskemu a Sociálnemu Výboru a Výboru Regiόνov. Brusel, 26.10.2010.
10. Návrh Nariadenia o jednotnom trhu s digitálnymi službami (akt o digitálnych službách) a o zmene Smernice 2000/31ES ,15.12.2020.
11. Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2019/789 zo 17. apríla 2019, ktorou sa stanovujú pravidlá výkonu autorského práva a práv súvisiacich s autorským právom uplatniteľné na niektoré on-line vysielania vysielateľov a retransmisie televíznych a rozhlasových programov
12. Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2015/1535 EÚ z 09. mája 2015 ktorou sa stanovuje postup pri poskytovaní informácií v oblasti technických predpisov a pravidiel vzťahujúcich sa na služby informačnej spoločnosti
13. Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2019/790 zo 17.apríla.2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu
14. Smernica Európskeho parlamentu a Rady z 22. mája 2001 o zosúladení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti
15. Zákon. č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon z 01.07.2015 v znení neskorších predpisov
16. Zákon o zodpovednosti poskytovateľov služieb za zdieľanie online obsahu (Urheberrechts-Diensteanbieter-Gesetz - UrhDaG) zo dňa 31.05.2021, Nemecká spolková republika
17. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 09.01.2014 vo veci C-610/15, Stichting Brein proti Ziggo BV, XS4ALL Internet BV
18. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 13.02.2014 vo veci C-466/12, Nils Svensson a i. proti Retriever Sverige AB
19. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 27.03.2014 vo veci C-314/12, UPC Telekabel Wien GmbH proti Constantin Film Verleih GmbH
20. Návrhy generálneho advokáta zo dňa 15.07.2021 HENRIKA SAUGMANDSGAARD ØE vo veci C401/19
21. Rozsudok ESLP zo dňa 25. 03.1993 vo veci Costello-Roberts v. Spojené kráľovstvo

22. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 26.04.2022 vo veci C-401/19 Poľská republika proti Európskemu parlamentu a Rade
23. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23.05.2019, sp. zn. II. ÚS 78/2019
24. Žaloba Poľskej republiky zo dňa 24.05.2019 vo veci C-401/19 Poľská republika proti Európskemu parlamentu a Rade
25. COMPAGNUCCI.S. Il recepimento della direttiva copyright e la scelta italiana: In Approfondimento [online]. 16.12.2021
26. MORRENO, ROMERO, F. Upload filters and human rights: implementing Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market. In Taylor&Francis Online [online]. 17.03.2020. DOI: <https://doi.org/10.1080/13600869.2020.1733760>
27. SAETTO, B. La Direttiva Copyright diventa legge degli Stati europei. Valigiablu . [online]. 20.03.2022
28. Simmons&Simmons. The DSM Directive two years on: is it in force? [online]. 09.09.2021
29. SCHMID, G., BARUDI, M. Implementierung der DSM Urheberrechts- Richtlinie [online]. 09.07.2020
30. ŠLIWKA,R. Poskytovateľ služieb zdieľania obsahu online podľa smernice (EÚ) 790/2019. *Revue pre právo a technológie* . [online]. 2020, č. 21

OSOBITOSTI AUTORSKOPRÁVNEJ OCHRANY POČÍTAČOVÉHO PROGRAMU¹

Mgr. Renáta Romanová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
renata.romanova@student.upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-36>

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá autorskoprávnou ochranou počítačového programu. V úvode je popísaný stručný exkurz zaradenia počítačového programu pod právnu ochranu, rovnakú, aká prináleží literárnym dielam. Následne príspevok kriticky analyzuje dĺžku autorskoprávnej ochrany počítačového programu a poukazuje aj na rozdielnosť pojmov počítačový program a softvér. Osobitne sa príspevok venuje výnimkám a obmedzeniam autorskoprávnej ochrany počítačového programu reflektujúc novoprijaté ustanovenia a následne poukazuje na právny inštitút vyčerpania práv k počítačovému programu a k nemu sa vzťahujúcu judikatúru Súdneho dvora EÚ.

Abstract

The article deals with copyright protection of a computer program. The introduction describes a brief excursion of the inclusion of a computer program under the same legal protection as it belongs to literary works. Subsequently, the paper critically analyses the length of copyright protection of a computer program and points out the differences between the terms computer program and software. In particular, the paper addresses the exceptions and limitations to the copyright protection of a computer program, reflecting the newly adopted provisions, and then points to the legal institute of exhaustion of rights to a computer program and the related case law of the Court of Justice of the EU.

Kľúčové slová: počítačový program, vyčerpanie práv, výnimky a obmedzenia, autorskoprávna ochrana

Key words: computer program, exhaustion of rights, exceptions and limitations, copyright protection

Úvod

V 70. a 80. rokoch 20. storočia prebiehali rozsiahle diskusie o tom, akú ochranu poskytnúť počítačovým programom. Do úvahy prichádzali viaceré možnosti ako: patentová ochrana, ochrana *sui generis* alebo autorskoprávna ochrana. Tieto diskusie vyústili do všeobecne uznávanej zásady, že počítačové programy by mali byť chránené autorským právom, zatiaľ čo prístroje využívajúce počítačový softvér alebo vynálezy súvisiace so softvérom by mali byť chránené patentom.²

V tomto príspevku chceme poukázať na aktuálnu právnu úpravu týkajúcu sa počítačového programu a to z dôvodu, že aj napriek rozsiahlym diskusiam, ktoré sa zaoberali touto témou a vyústili do končených záverov, tak je potrebné reflektovať aj na aktuálnu

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva.

² WIPO. Copyright Protection of Computer Software. [online]. 2022 [cit. 2022-02-05]. Dostupné na: <https://www.wipo.int/copyright/en/activities/software.html>

situáciu na digitálnom trhu, kde otázka počítačových programov, by mala byť podľa nášho názoru znova otvorená. Hoci počítačový program požíva osobitné ustanovenia v zákone č. 185/2015 Z.z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Autorský zákon“ alebo „AZ“), ale stále osobitne neupravuje určité oblasti ktorými sa líši od literárneho diela. Už len samotná dĺžka autorskoprávnej ochrany počítačového programu je otázna.

Tvorba počítačových programov je dlhšie obdobie na vzostupe a dnes už aj bežný študent strednej školy zvládne jednoduché naprogramovanie počítačového programu. Väčšina veľkých spoločností vo svete používa vlastné počítačové programy a s digitalizáciou obchodu už aj bežní spotrebitelia nakupujú počítačové programy online a nie na hmotnom nosiči, ako to bolo kedysi. Nehovoriac o vede a výskume, kde tvorba počítačových programov už patrí medzi jednu z esenciálnych zložiek potrebných k zmodernizovaniu činností spojených s výskumom. V závere tohto celého tu prichádza do úvahy aj nová technológia tvorby počítačového programu a to prostredníctvom strojového učenia a umelej inteligencie. Z vyššie uvedeného si môžeme položiť otázku. Je autorskoprávna ochrana počítačového programu postačujúca a reflektuje aj aktuálny stav na trhu s počítačovými programami ?

1. Právna ochrana počítačového programu

Programovanie môžeme považovať za tvorivý proces písania konkrétnych znakov. Poradie týchto znakov definuje pre počítač príkaz, na základe ktorého vykoná určitú činnosť. Počítačový program vychádza z množstva príkazov, ktoré musia byť zadávané jasne a podrobne, aby mohol počítačový program konať požadovaným spôsobom. Ada Lovelace³ vytvorila prvý algoritmus pre analytický stroj v roku 1883. Vo všeobecnosti sa za prvý programovací jazyk považuje Autocode⁴, ktorý vznikol až v roku 1952. Hoci vznik počítačového programu môžeme približne datovať od 50. rokov 20. storočia, tak právna regulácia týchto programov bola dlhšie obdobie nepovšimnutá. Až nárastom osobných počítačov a intenzívnejším používaním internetu vzrástol tlak na potrebnú právnu reguláciu v tejto oblasti.

Dlhé roky sa viedli diskusie o tom, ako chrániť a kde zaradiť počítačový program. Výsledkom diskusií na túto tému bolo priznanie rovnakej právnej ochrany počítačovému programu ako literárnemu dielu a to bez ohľadu na to, či je počítačový program vyjadrený v strojovom alebo zdrojovom kóde. Prvý medzinárodný dokument, ktorý zaradil počítačový program pod autorské dielo bol Dohovor o obchodných aspektoch práv k duševnému vlastníctvu (TRIPS) z roku 1994, ktorý v čl. 10 ods.1 odkazuje na Bernský dohovor o ochrane literárnych a umeleckých diel (ďalej len „Bernský dohovor“) z roku 1886 a poskytuje tak počítačovému programu rovnakú ochranu ako pre literárne diela. V podstate veľmi podobnú právnu úpravu počítačového programu obsahuje aj čl. 4 Zmluvy WIPO o autorských právach (WCT) z roku 1996. Na rozmedzí únijnej právnej úpravy bola prijatá smernica EP a Rady 2009/24/ES z 23. apríla 2009 o právnej ochrane počítačových programov (ďalej len „Smernica o počítačových programoch“), ktorá v čl. 1 ods.1 hovorí o tom, že *„členské štáty chránia počítačové programy podľa autorského práva, ako literárne diela v zmysle Bernského dohovoru o ochrane literárnych a umeleckých diel. Na účely tejto smernice zahrňa pojem „počítačové programy“ aj ich prípravný koncepčný materiál.“* Prijatím tejto smernice došlo k zjednoteniu právnej ochrany počítačového programu na území Európskej únie.

³ Bližšie o Ada Lovelace pozri tu: <https://www.computerhistory.org/babbage/adalovelace/>

⁴ Autocode bol všeobecný termín na označenie rodiny prvých počítačových jazykov, zároveň išlo o prvý kompilovaný počítačový program. Kompilovaný znamená, že pomocou programu, ktorý sa nazýva kompilátor, je možné počítačový programovací jazyk priamo preložiť do strojového kódu. Najstarší počítačový programovací jazyk, ktorý sa využíva aj v dnešnej dobe je Fortran tzv. „Formule Translating system“, ktorý bol vyvinutý v roku 1954 a je určený najmä pre výpočtovo náročné aplikácie vo vede a technike.

Právnu ochranu počítačového programu na území Slovenskej republiky poskytuje zákon č. 185/2015 Z.z Autorský zákon (ďalej aj ako „Autorský zákon“ alebo „AZ“), ktorý v § 3 ods.1 vymedzuje predmet autorského práva ako „*dielo z oblasti literatúry, umenia alebo vedy, ktoré je jedinečným výsledkom tvorivej duševnej činnosti autora vnímateľným zmyslami, bez ohľadu na jeho podobu, obsah, kvalitu, účel, formu jeho vyjadrenia alebo mieru jeho dokončenia.*“

Keďže počítačový program považujeme za špecifické autorské dielo, tak právna úprava počítačového programu je vyjadrená v osobitnej časti autorského zákona v § 87 až 89 AZ, pričom v § 87 AZ definuje počítačový program ako „*súbor príkazov a inštrukcií vyjadrených v akejkoľvek forme použitých priamo alebo nepriamo v počítači alebo v podobnom technickom zariadení, je chránený podľa tohto zákona, ak je výsledkom tvorivej duševnej činnosti autora. Príkazy a inštrukcie môžu byť napísané alebo vyjadrené v zdrojovom kóde alebo v strojovom kóde. Súčasťou počítačového programu je aj podkladový materiál použitý na jeho vytvorenie. Myšlienky a princípy, na ktorých je založený prvok počítačového programu, vrátane tých, ktoré sú podkladom jeho rozhrania, nie sú chránené podľa tohto zákona.*“

Aby mohol počítačový program požívať autorskoprávnu ochranu je potrebné, aby spĺňal len jednu podmienku a to podmienku tvorivosti resp. musí byť výsledkom tvorivej duševnej činnosti autora. Pokiaľ sa zameriame na samotný vývoj zobrazenia počítačového programu, tak v tomto smere sa vyžaduje značné intelektuálne úsilie zo strany autora, rovnako ako to je v prípade vytvorenia hudobného či literárneho diela. Za grafickým používateľským rozhraním sa skrýva komplexná štruktúra vyvinutá vývojárom. Vývojár k vytvoreniu tejto štruktúry používa programovací jazyk, ktorý mu slúži k vytvoreniu požadovaného výsledku. Napriek tomu, že na dosiahnutie konkrétneho zobrazenia počítačového programu je potrebné intelektuálne úsilie, tak takéto zobrazenie nebude požívať autorskoprávnu ochranu, pokiaľ ako individuálny výtvor nebude spĺňať podmienky ustanovené Autorským zákonom.⁵

Autorskoprávna ochrana sa nevzťahuje na myšlienky a princípy, čo znamená, že v prípade, ak pôjde o algoritmy či počítačový jazyk, tak na tieto sa ochrana autorským právom nebude vzťahovať. Nasledujúce tvrdenie vyplýva aj z rozhodnutia Súdneho dvora EÚ, ktorý rozhodol, že ochrana autorských práv sa taktiež nebude vzťahovať na funkčnosť softvéru, použitý programovací jazyk a formát dátových súborov, ktoré program používa. Zároveň Súdny dvor EÚ viedol, že nejde o porušenie autorských práv v prípade, ak spoločnosť, ktorá nemá prístup k zdrojovému kódu programu, študuje, sleduje a testuje tento program, aby vytvorila iný program s rovnakou funkcionalitou. Súdny dvor EÚ taktiež podotkol, že ak by bola prijatá myšlienka ochrany funkčnosti počítačového programu autorským právom, umožnilo by to monopolizovať nápady v softvérovom priemysle.⁶

V závere len podotkneme, že na právnu ochranu počítačového programu sa rovnako ako aj na iné autorské diela vzťahuje princíp rozhodného práva a princíp neformálnosti. Takže počítačový program bude chránený autorskoprávnou úpravou toho štátu, na ktorom území vznikol autorskoprávny vzťah a taktiež v prípade počítačového programu sa nevyžaduje žiadna registrácia pre vznik autorskoprávnej ochrany.

1.1 Vymedzenie počítačového programu a softvéru

Pokiaľ ide o rozlišovanie pojmov počítačový program a softvér, tak nejde o synonymá, aj keď tieto pojmy sa zvyknú často zamieňať. Softvér vo všeobecnosti predstavuje širší pojem

⁵ Rozsudok Súdneho dvora EÚ C-5/08 zo dňa 16. júla 2009 vo veci Infopaq International A/S proti Danske Dagblades Forening

⁶ Rozsudok Súdneho dvora EÚ C-406/10 zo dňa 2. mája 2012 vo veci SAS Institute Inc proti World Programming Ltd

ako počítačový program a zvykneme ho definovať, ako programové vybavenie počítača, ktoré môže obsahovať jeden alebo viacero počítačových programov. Pod pojem softvér môžeme zahrnúť napríklad všetky druhy aplikačných programov (textové editory, grafické aplikácie, aplikácie na prehrávanie multimédií, hry a iné.), operačné systémy alebo ovládače zariadení (firmware). Počítačový program radíme do kategórie softvéru, ktorého podstata spočíva vo vykonávaní inštrukcií, ktoré počítač vykonáva pri spustení počítačového programu. Rozlišovanie týchto pojmov zároveň závisí aj od konkrétnej definície počítačového programu.⁷ Taktiež pod označením softvér sa môže vyskytovať aj určitý komplexnejší výtvor, ktorého obsahom sú napríklad súvisiaca dokumentácia, dáta ale aj iné predmety, pričom niektorým z nich ani neprináleží ochrana počítačového programu.⁸ Z vyššie uvedeného vyplýva, že počítačový program tvorí základnú zložku každého softvéru.

2. Doba trvania autorskoprávnej ochrany

Pokiaľ ide o osobnostné práva autora, tak tie sú s autorom späté a zanikajú jeho smrťou. Osobnostné práva autora nemožno previesť na inú osobu a ani sa ich nemožno vzdať. Po smrti autora si nikto nesmie prisvojiť autorstvo k autorovmu dielu a autorovi po smrti prislúcha postmortálna ochrana autorského práva.

Majetkové práva autora sú rovnako neprevoditeľné a nie je možné sa ich vzdať. Možnosť ako disponovať s týmito právami je prostredníctvom udelenia licencie, pričom na rozdiel od osobnostných práv sú majetkové práva autora predmetom dedičstva. Tieto práva trvajú rovnako ako osobnostné a to počas života autora počítačového programu avšak nezanikajú jeho smrťou a trvajú aj naďalej a to až 70 rokov po autorovej smrti.

Bernský dohovor vymedzuje, že autorské právo existuje minimálne 50 rokov po autorovej smrti, pričom mnohé krajiny vrátane krajín Európskej únie⁹, ktoré sú všetky signatármi Bernského dohovoru, a rovnako aj Spojené štáty americké predĺžili túto dobu na 70 rokov s výnimkami na niektoré diela. Najdlhšiu dobu trvania majetkových práv po smrti autora má Mexiko, kde dĺžka trvania je stanovená na 100 rokov po autorovej smrti.¹⁰ V recitáloch smernice EÚ sa uvádzajú aj dôvody predĺženia a harmonizácie tejto doby z 50 na 70 rokov a to napríklad z dôvodu možných prekážok, ktoré by mohli vzniknúť pri voľnom pohybe tovaru a slobodnom poskytovaní služieb.¹¹ Rovnako dĺžka doby trvania ochrany majetkových práv stanovená Bernským dohovorom mala poskytnúť takúto ochranu prvým dvom generáciám potomkov autora, avšak v dnešnej dobe sa priemerná dĺžka života zvýšila natoľko, že by nepostačovala táto lehota na pokrytie dvoch generácií.¹²

V tomto smere je potrebné zdôrazniť, že dĺžka trvania majetkových práv môže presiahnuť aj 120 rokov a to napríklad vtedy, ak autor vytvorí dielo vo svojich 30 rokoch a zomrie ako 80 ročný. Keďže počítačovým programom poskytujeme rovnakú ochranu ako

⁷ WIPO definuje počítačový program, ako súbor inštrukcií schopných, keď sú začlenené do strojov čitateľného média, spôsobiť, že stroj so schopnosťou spracovania informácií indikuje, vykonáva alebo dosahuje určitú funkciu, úlohu alebo výsledok. Bližšie pozri WIPO Model provisions on the protection of computer software, Geneva, 1978 Dostupný na: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/120/wipo_pub_120_1978_01.pdf. Smernica o počítačových programoch definuje počítačový program širšie a zahŕňa aj prípravný materiál na vytvorenie programu, čo neznamená, že rozšírenie definície je povinnosťou každého členského štátu EÚ.

⁸ ADAMOVÁ, Z., HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 648 s. ISBN 978-80-89603-58-9.

⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/116/ES z 12. decembra 2006 o lehote ochrany autorského práva niektorých súvisiacich práv

¹⁰ SCHMIDT, L., TREVIÑO, G., SANTÍN, M. Mexico: Copyright 2021. In Mondaq, September 3, 2020 [online]. Mexiko, 2020 [cit.2022-02-05]. Dostupné na: <https://www.mondaq.com/mexico/trademark/981694/copyright-2021>

¹¹ Recitál č. 3 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/116/ES z 12. decembra 2006

¹² Recitál č. 6 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/116/ES z 12. decembra 2006

literárnym dielam, to znamená 70 rokov po autorovej smrti, tak rovnako môže dôjsť k nadmernej dĺžke ochrany počítačového programu, čo nepovažujeme za vhodnú právnu úpravu v tejto oblasti.

V prípade literárnych diel považujeme dĺžku lehoty 70 rokov za optimálnu, avšak v prípade počítačového programu už nemáme tento názor a to najmä z toho dôvodu, že už samotný počítačový program považujeme za dielo odlišné od iných autorských diel. Ak sa aj zamyslíme nad dĺžkou vzniku počítačového programu a dĺžkou ochrany majetkových práv k nemu, tak máme za to, že v podstate v dnešnej dobe by sme veľmi ťažko hľadali počítačový program, ktorý by už nepožíval ochranu majetkových práv k nemu.

Starnutie literárneho diela a počítačového programu je značne odlišné. Literárne dielo, môže po 70 rokov od autorovej smrti stále rásť na popularite a vykazovať vysokú hodnotu, pričom počítačový program môže pri dnešnom prudkom vývoji technológii mať značný problém pri už samotnom jednoduchom spustení. Keďže vývoj operačných systémov je nezastaviteľný a kompatibilita 70 rokov starého počítačového programu s novým operačným systémom je skôr nepravdepodobná. To znamená, že využiteľnosť pôvodnej verzie počítačového programu je pomerne zanedbateľná a rovnako aj jeho hodnota.

Vzhľadom na vyššie uvedené máme za to, že je načase prehodnotiť dĺžku trvania majetkových práv počítačového programu a prispôbiť ju podmienkam dnešnej doby. V súčasnosti sa dĺžka aktívneho používania počítačového programu skrátila na niekoľko rokov, keďže na trh sú uvádzané nové počítačové programy a to ešte rýchlejšie, ako to bolo v minulosti¹³. Dokonca považujeme stanovenie lehoty ochrany majetkových práv počítačového programu v dĺžke 25 rokov po autorovej smrti za postačujúce, pričom v opačnom smere skrátenie lehoty by mohlo napomôcť aj k rozvoju a zdokonaleniu tvorby počítačového programu. Na druhej strane je potrebné sa zamyslieť aj s tvrdením, že zníženie tejto lehoty by mala dopad na tvorivosť autora pri vzniku počítačového programu. S týmto názorom sa však nestotožňujeme a práve naopak sa domnievame, že skrátenie lehoty by umožnilo ostatným programátorom k inšpirácii a k ešte väčšej tvorivosti v tomto smere, čo by zároveň popohnalo aj samotného autora počítačového programu k ďalšej tvorbe, ak by chcel ustáť krok s dobou.

3. Výnimky a obmedzenia majetkových práv počítačového programu

V §89 AZ sú osobitne vymedzené výnimky a obmedzenia majetkových práv k počítačovému programu a to v súlade so Smernicou o počítačových programoch. Zároveň toto osobitné ustanovenie nevylučuje, aby sa na počítačové programy nemohli aplikovať aj na niektoré ustanovenia týkajúce sa výnimiek a obmedzení majetkových práv, ktoré sú upravené v štvrtej hlave druhej časti Autorského zákona. V súvislosti s aplikáciou určitej výnimky či obmedzenia majetkového práva je nevyhnutné vykonať tzv. trojkrokový test. Splnenie všetkých troch krokov ma za účinok možnosť použitia diela treťou osobou a to bez potreby súhlasu autora, ako aj bez uhradenia odmeny pre autora počítačového programu.

Ak vychádzame z formulácie trojkrovového testu z §34 AZ, tak ten ako prvú podmienku uvádza, že použitie výnimiek a obmedzení majetkových práv autora je dovolený len v osobitných prípadoch. V zmysle tohto ustanovenia môžeme mať k § 89 ods.1 AZ určité výhrady, keďže tu absentuje formulácia prvej podmienky. Vymedzený je len druhý a tretí krok, ktorý hovorí o tom, že počítačový program nesmie byť použitý v rozpore s bežným využitím počítačového programu a nesmie neprimerane zasahovať do právom chránených záujmov autora počítačového programu.¹⁴

¹³ VOJČÍK, P. et. al. Právo duševného vlastníctva. 2 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 127 s. ISBN 978-80-7380-527-2.

¹⁴ BAČÁROVÁ, R. Zmluvné záväzky v autorskom práve. Bratislava : C. H. Beck, 2018, 193 s. ISBN 978-80-89603-63-3.

Oprávnený užívateľ aj bez súhlasu autora počítačového programu nezasahuje do jeho práva, ak použije počítačový program v súlade s jeho riadnym účelom a rovnako aj v prípade ak pôjde o opravu chýb. Pri tejto výnimky je možné sa aj odchýliť od zákonného ustanovenia a autor si môže vyhradiť spôsob, akým sa bude používať jeho počítačový program alebo ako bude prebiehať prípadná oprava jeho chýb. Ak si autor vyhradí toto práva pre seba, tak zákonná výnimka oprávneného používateľa sa nebude na neho vzťahovať.

Vyhotovenie záložnej rozmnoženiny počítačového programu a to za účelom riadneho využitia programu spadá pod zákonnú výnimku a oprávnený užívateľ v tomto prípade nebude zasahovať do práva autora počítačového programu a to aj v prípade ak bude absentovať jeho súhlas. Rovnako to platí aj vtedy, ak oprávnený užívateľ „skúma, študuje alebo skúša funkčnosť počítačového programu na účel určenia myšlienky alebo princípov, ktoré sú základom akejkoľvek časti počítačového programu, a to počas nahrávania, zobrazovania, prenosu, overovania funkčnosti a ukladania počítačového programu do pamäte počítača.“¹⁵

Článok 6 Smernice o počítačových programoch hovorí o spätnom preklade (dekompilácii) a to tak, že v prípade, ak je potrebné dosiahnuť vzájomnú súčinnosť (interoperabilitu) počítačového programu s inými počítačovými programami a to spôsobom reprodukcie kódu či prekladom jeho formy, tak v tomto prípade môže dôjsť k obmedzeniu práva autora počítačového programu a to bez jeho súhlasu. Transpozíciou tejto smernice sme prebrali toto obmedzenie aj do nášho právneho poriadku. Autorský zákon to vymedzil tak, že v prípade činnosti, ktorá bude smerovať k získaniu informácie na dosiahnutie vzájomnej súčinnosti môže okrem oprávneného užívateľa aj nadobúdateľ licencie počítačového programu vyhotoviť rozmnoženinu zdrojového kódu alebo strojového kódu počítačového programu alebo jeho časti a rovnako aj preložiť formu zdrojového kódu alebo strojového kódu počítačového programu alebo jeho časti. Vymedzené sú aj podmienky, ktoré musia byť v tomto smere splnené. Nemôže ísť o bežne dostupnú informáciu a taktiež je potrebné dodržať aj nevyhnutný rozsah tejto činnosti, ktorý je limitovaný len na získanie potrebnej informácie v súvislosti s dosiahnutím interoperability počítačového programu. Získanú informáciu však nie je možné použiť na dosiahnutie iného cieľa, ako je dosiahnutie interoperability nezávisle vytvorených počítačových programov. Poskytnutie tejto informácie inej osobe je dovolené len vtedy, ak je to nevyhnutné na zabezpečenie interoperability nezávisle vytvorených počítačových programov. Zakázané je aj komerčné využitie či iná činnosť, ktorá by porušovala práva autora počítačového programu.

Dekompilácia je povolená v prípade ak chceme dosiahnuť vzájomnú súčinnosť počítačového programu s inými počítačovými programami. Môžeme konštatovať, že v inom prípade nie je možné použiť dekompiláciu. Problém nastáva v momente ak je program poškodený a obsahuje chyby. Oprávnený užívateľ či nadobúdateľ licencie nemá veľa spôsob ako inak program opraviť, ak nebude môcť použiť dekompiláciu. Máme za to, že povolenie dekompilácie aj v súvislosti s opravou chýb v počítačovom programe, by uľahčilo samotný spôsob opravy a nemuselo by to závisieť od súhlasu autora, ako je to aktuálne.

Zákonom č. 71/2022 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 185/2015 Z.z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov boli okrem iného transponované články 4 a 5 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálne jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES. Touto transpozíciou boli doplnené ďalšie výnimky vzťahujúce sa na oprávneného užívateľa alebo nadobúdateľa licencie k počítačovému programu. Pre obidvoch platí, že v prípade, ak použijú počítačový program vyhotovením rozmnoženiny, spracovaním alebo verejným rozširovaním a použijú výsledok jeho spracovania vyhotovením rozmnoženiny alebo verejným rozširovaním na účel názornej ukážky v škole, na zodpovednosť školy

¹⁵ § 89 ods.2 písm. c) Zákona č. 185/2015 Z.z. Autorský zákon

alebo cez zabezpečenú elektronickú sieť školy na neobchodný účel, tak na tento účel nebude pre nich potrebné získať súhlas autora počítačového programu. V krátkosti to môžeme zhrnúť, že táto výnimka sa uplatňuje na použitie počítačového programu na vyučovacie účely. Rovnako smernica (EÚ) 2019/790 stanovila širší rozsah práv k počítačovému programu v súvislosti s použitím diela pri čerpaní údajov. Tento rozsah rozšírila o právo na vyhotovenie rozmnoženiny a právo na spracovanie počítačového programu pri čerpaní údajov a to bez súhlasu autora počítačového programu.¹⁶

4. Vyčerpanie práv k počítačovému programu

Inštitút vyčerpania autorského práva k počítačovému programu predstavuje určitý kompromis medzi právami nadobúdateľa licencie s touto licenciou nakladať a ekonomickými záujmami autora počítačového programu. Pokiaľ bola distribúcia počítačového programu prevažne na pevnom nosiči, tak tento inštitút autorského práva nepredstavoval až taký problém. K zmene došlo v momente, kedy sa počítačové programy začali distribuovať v digitálnom prostredí a licenčné zmluvy vylučovali možnosť ďalšieho prevodu licencie.

Právna úprava vyčerpania práva k počítačovému programu je osobitne upravená v § 88 AZ, ktorý znie: „Právo autora udeliť súhlas na verejné rozširovanie originálu počítačového programu alebo rozmnoženiny počítačového programu prevodom užívacieho práva zaniká pre územie členského štátu alebo zmluvného štátu prvým oprávneným odplatným prevodom originálu počítačového programu alebo rozmnoženiny počítačového programu na území členského štátu alebo zmluvného štátu, a to pre originál počítačového programu alebo rozmnoženinu počítačového programu, ktorá bola predmetom tohto prevodu.“ Aby mohlo dôjsť k uplatneniu tohto ustanovenia, tak je nevyhnutné, aby boli splnené dve podmienky a to, aby prvý prevod počítačového programu bol urobený so súhlasom autora počítačového programu a rovnako, aby bol tento úkon urobený za odplatu. Pri splnení týchto dvoch podmienok, už nebude potrebné pre ďalšom prevode počítačového programu žiadať súhlas autora počítačového programu na tento úkon.

Ak pôjde o vyčerpanie práva na rozširovanie rozmnoženiny počítačového programu, ako to vyplýva z čl.4 ods. 2 smernice 2009/24/ES o právnej ochrane počítačových programov, tak tá hovorí len o rozmnoženinách, kde prvý predaj v rámci EÚ uskutočnil majiteľ práva k počítačovému programu alebo k predaju došlo s jeho súhlasom. Je potrebné poznamenať, že vyčerpanie práva nebude možné aplikovať na zmluvy o poskytovaní údržby, ktoré je možné oddeliť od tohto predaja, prípadne boli tieto zmluvy spojené s predajom, avšak boli uzatvorené len na určitú dobu. Ak dôjde k predaju počítačového programu v nehmotnej podobe a spolu s predajom aj k uzatvoreniu zmluvy o poskytovaní služieb na dobu určitú, tak je potrebné zdôrazniť predpoklad, že takto zakúpený počítačový program bude aktualizovaný a bez chýb. Ak sa bude po určitú dobu vykonávať údržba spojená s predajom počítačového programu, čiže bude dochádzať k aktualizáciám či doplneniam, zmenám a opravám počítačového programu, tak všetky tieto úkony sa budú neoddeliteľne vzťahovať na stiahnutú rozmnoženinu počítačového programu a nadobúdateľ bude môcť takto vykonané úkony využívať neobmedzene dlho a to aj vtedy, ak nedôjde k predĺženiu zmluvy o poskytovaní údržby. Z nasledujúceho vyplýva, že čl.4 ods. 2 smernice 2009/24/ES o právnej ochrane počítačových programov sa bude aplikovať aj na takú verziu rozmnoženiny počítačového

¹⁶ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=502796>

programu, ktorú majiteľ práva k počítačovému programu aktualizoval alebo boli na predmetnom počítačovom programe vykonané opravy.¹⁷

Súdny dvor EÚ bola položená prejudiciálna otázka, ktorá znela, či za vyčerpanie práv prvým predajom, podľa článku 4 ods. 2 smernice 2009/24/ES¹⁸ je možné považovať aj situáciu, kedy nadobúdateľ získa počítačový program stiahnutím z internetu. Rozsudok SD EÚ k tejto problematike vydal jasné a prelomové stanovisko, ktoré znelo: „*Tvorca počítačových programov nemôže brániť ďalšiemu predaju „použitých“ licencií umožňujúcich používanie jeho programov stiahnutých z internetu. Výlučné právo na rozširovanie rozmnoženiny počítačového programu, na ktoré sa taká licencia vzťahuje, sa jej prvým predajom vyčerpá.*“¹⁹ Týmto rozhodnutím bol ustanovený právny základ pre všetky členské štáty EÚ, ktorým sa zlegalizoval druhotný predaj počítačového programu. Zároveň v tomto rozhodnutí vymedzil, že vyššie uvedené stanovisko platí v prípade ak je zákazník oprávnený používať počítačový program po neobmedzenú dobu a to aj vtedy, ak nepôjde o klasickú kúpnu zmluvu ale o licenčnú zmluvu a následne dôjde k stiahnutiu počítačového programu prostredníctvom internetu.

Vyčerpaním práva v nadväznosti s počítačovým programom sa Súdny dvor EÚ zaoberal aj v roku 2016. Prejudiciálna otázka sa týkala toho, či je možné aj ďalej predávať záložné kópie počítačového programu. Stanovisko Súdneho dvora EÚ znela, že hoci pôvodný nadobúdateľ rozmnoženiny počítačového programu, ktorý disponuje neobmedzenou licenciou na používanie je oprávnený ďalej predat túto rozmnoženinu a licenciu novému nadobúdateľovi. Toto oprávnenie mu nepatrí v prípade, ak pôvodný hmotný nosič kópie, ktorý mu bol pôvodne dodaný, bol poškodený, zničený alebo stratený, a poskytol by tak záložnú kópiu počítačového programu novému nadobúdateľovi bez súhlasu autora počítačového programu.²⁰ Ak to zhrnieme, tak pôvodný nadobúdateľ počítačového programu môže ďalej predat kópiu a licenciu počítačového programu, ale nemôže poskytnúť svoju záložnú kópiu následnému nadobúdateľovi, bez povolenia autora počítačového programu.

Záver

Pokiaľ ide o zaradenie počítačového programu pod literárne dielo, tak tu už prienik k diskusiám o inej právnej úprave, ako autorskoprávnej považujeme skôr za nepriechodný a aj z tohto dôvodu sme sa rozhodli bližšie túto problematiku nerozvádzať. Čo považujeme za kritickejšie je dĺžka autorskoprávnej ochrany počítačového programu, ktorú ako sme to uviedli aj vyššie považujeme za prídlhú a to aj vzhľadom k tomu, že je rozdiel, akú hodnotu má dielo vo forme literárneho diela a dielo vo forme počítačového programu po určitých rokoch od jeho vytvorenia a rovnako aj, či počítačový program bude môcť po tak dlhej dobe zodpovedať novým technickým požiadavkám pre jeho spustenie. Zároveň považujeme úpravu dĺžky ochrany počítačového programu na kratšie obdobie, ako 70 rokov po autorovej smrti za prínosnú pre rozvoj tvorby nových počítačových programov.

V tretej časti príspevku sme poukázali na osobitné vymedzenie výnimiek a oprávnený k počítačovému programu, pričom hneď v úvode sme sa nestotožnili s vymedzením

¹⁷ KLIMEK, L. Judikatúra Súdneho dvora EÚ: vo veciach trestných. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 390 s. ISBN 978-80-8168-776-1.

¹⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/24/ES z 23. apríla 2009 o právnej ochrane počítačových programov čl. 4 ods. 2 „Prvý predaj rozmnoženiny počítačového programu v Spoločenstve uskutočnený majiteľom práv alebo s jeho súhlasom vyčerpáva právo na verejné rozširovanie takejto rozmnoženiny v Spoločenstve, s výnimkou práva na kontrolu ďalšieho nájmu počítačového programu alebo jeho rozmnoženiny.“

¹⁹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 3. júla 2012 vo veci C-128/11 UsedSoft GmbH v. Oracle International Corp

²⁰ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 12. októbra 2016 vo veci C-166/15 Aleksandrs Ranks a Jurijs Vasiļevičs proti Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūra a Microsoft Corp.

trojkrovového testu v § 89 AZ, kde prvý krok absentuje a je v podstate zamlčané, či výnimky a obmedzenia počítačového programu sa môžu používať len v osobitných prípadoch, ktoré sa vymedzia v zákone alebo je možné ich aplikovať na akýkoľvek prípad viažuci sa k počítačovému programu. Ponechať právne vákuum k tejto problematike nehodnotíme pozitívne. Rovnako tu vzniká aj otázka, či došlo k správnej transpozícii smernice a to v tom zmysle, či členské štáty majú trojkrovový test preberať do svojej právnej úpravy doslovne, prípadne v akom rozsahu alebo či v tomto smere nepostačí len osobitné vymedzenie prípadov, na ktoré sa budú výnimky a obmedzenia aplikovať. V tejto časti sme taktiež poukázali aj na novelu príslušného ustanovenia, ktorou sme transponovali smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790, ktorou došlo k rozšíreniu výnimiek z majetkovoprávnej ochrany autora počítačového programu v súvislosti s použitím počítačového programu vo vyučovacom procese a pri čerpaní údajov.

V závere sme upriamili pozornosť na vyčerpanie práv k počítačovému programu, keďže v tejto oblasti sa vyskytlo viacero sporných otázok v súvislosti s právnou úpravou vzťahujúcou sa k vyčerpaniu práva autora počítačového programu. V súvislosti s týmto sme poukázali na dve významne rozhodnutia Súdneho dvora EÚ v tejto oblasti.

Síce problematike počítačového programu bolo v minulosti venovaná značná pozornosť, tak stále považujeme túto oblasť za aktívne sa vyvíjajúcu a rovnako aj v dnešnej dobe digitálnych technológií a možno časom aj prudkému nástupu umelej inteligencie za alarmujúcu oblasť k diskusii, keďže názory, ktoré boli k tejto téme aktuálne pred niekoľkými rokmi už nemusia byť rovnaké a rovnako s tým aj právna úprava tejto oblasti nemusí zodpovedať aktuálnemu technickému vývoju počítačových programov.

Literatúra

1. ADAMOVIÁ, Z., HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 1160 s. ISBN 978-80-89603-58-9.
2. BAČÁROVIÁ, R. Zmluvné záväzky v autorskom práve. Bratislava : C. H. Beck, 2018, 232 s. ISBN 978-80-89603-63-3.
3. KLIMEK, L. Judikatúra Súdneho dvora EÚ: vo veciach trestných. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 390 s. ISBN 978-80-8168-776-1.
4. VOJČÍK, P. et. al. Právo duševného vlastníctva. 2 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 494 s. ISBN 978-80-7380-527-2.
5. Zákon č. 185/2015 Z.z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov
6. Dôvodová práva k vládnemu návrhu zákona ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov
7. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/24/ES z 23. apríla 2009 o právnej ochrane počítačových programov
8. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/116/ES z 12. decembra 2006 o lehote ochrany autorského práva niektorých súvisiacich práv
9. Rozsudok Súdneho dvora EÚ C-5/08 zo dňa 16. júla 2009 vo veci Infopaq International A/S proti Danske Dagblades Forening
10. Rozsudok Súdneho dvora EÚ C-406/10 zo dňa 2. mája 2012 vo veci SAS Institute Inc proti World Programming Ltd
11. SCHMIDT, L., TREVIÑO, G., SANTÍN, M. Mexico: Copyright 2021. In Mondaq, September 3, 2020 [online]. Mexiko, 2020 [cit.2022-02-05]. Dostupné na: <https://www.mondaq.com/mexico/trademark/981694/copyright-2021>
12. WIPO. Copyright Protection of Computer Software. [online]. 2022 [cit. 2022-02-05]. Dostupné na: <https://www.wipo.int/copyright/en/activities/software.html>

VÝSLEDKY TRESTNOPRÁVNEHO STÍHANIA PORUŠENÍ AUTORSKÝCH PRÁV NA SLOVENSKU

JUDr. Laura Bachňáková Rózenfeldová, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
laura.rozenfeldova@upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-08>

Abstrakt

Príspevok analyzuje možnosti trestnoprávneho stíhania porušení práv duševného vlastníctva, osobitne autorských práv, v kontexte aplikovateľnej medzinárodno-právnej ako aj vnútroštátnej právnej úpravy. Predmetom tohto príspevku je posúdenie prístupu vnútroštátnych súdov Slovenskej republiky k trestnoprávnemu postihovaniu prípadov porušovania autorských práv prostredníctvom trestného činu porušovania autorských práv, ktorý je upravený v § 283 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon. Osobitne sa v príspevku prihliada na výsledok rozhodnutí prijímaných príslušnými súdmi v trestnoprávných konaniach, ktorých predmetom je vymedzený trestný čin.

Abstract

This paper examines the possibilities of criminal law sanctioning of intellectual property rights infringements, specifically as regards copyright, in the context of the applicable international as well as domestic law. This paper analyses the approach of the national courts of the Slovak republic as regards the criminal sanctioning of cases of copyright infringements through the criminal offence of copyright infringement defined in the Article 283 of the Act No. 300/2005 Coll. Criminal Code. Specifically, this paper considers the results of the decisions adopted by the relevant courts in criminal proceedings, the subject matter of which is the specified criminal offence.

Kľúčové slová: autorské právo, porušenie autorských práv, trestný čin, judikatúra

Key words: copyright, copyright infringement, criminal offence, case law

Úvod

Otázka možnosti trestnoprávneho postihovania porušení práv duševného vlastníctva, vrátane autorských práv, je pomerne sporná a v odborných kruhoch diskutovaná. Základným problémom identifikovaným v tejto súvislosti je posúdenie skutočnosti, či práva duševného vlastníctva patria do rámca verejných záujmov, ktorých porušenie by v dôsledku ich dôležitosti malo byť postihované a sankcionované inštitútmi trestného práva. Argumenty podporujúce možnosť trestnoprávných riešení prípadov porušení týchto práv duševného vlastníctva sa zameriavajú predovšetkým na vyjadrenie závažnosti dôsledkov, ktoré sú výsledkom takýchto porušení. Niektorí autori však považujú takéto argumenty za prehnané¹ alebo poukazujú na nedostatok ekonomického zdôvodnenia, ktoré by závažnosť týchto

¹ X. Seuba, *The Global Regime for the Enforcement of Intellectual Property Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

dôsledkov potvrdilo.² V tomto príspevku sa pokúsime analyzovať spôsob trestnoprávneho postihu porušení autorských práv v podmienkach Slovenskej republiky, a to na základe činnosti orgánov činných v trestnom konaní pri vyšetrovaní ako aj prístupu slovenských súdov pri rozhodovaní o trestnom čine porušovania autorských práv, ktorý je upravený v § 283 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

1. Právny základ trestnoprávneho stíhania porušení autorských práv v medzinárodnom práve

Požiadavka pre umožnenie trestnoprávneho postihu prípadov porušovania autorských práv vyplýva nielen z ustanovení vnútroštátneho práva Slovenskej republiky, ale aj z medzinárodnoprávných záväzkov štátu.

Parížsky dohovor na ochranu priemyslového vlastníctva z r. 1883 (vyhláška ministra zahraničných vecí č. 64/1975 Zb.) ako ani Bernský dohovor o ochrane literárnych a umeleckých diel z r. 1886 (vyhláška ministra zahraničných vecí č. 133/1980 Zb.) priamo neustanovili povinnosť svojim zmluvným štátom zabezpečiť ochranu práv duševného vlastníctva prostriedkami trestného práva, tzn. na základe vytvorenia osobitných trestných činov, ktorých predmetom by bolo postihovanie takýchto porušení. Uvedené však nebránilo tomu, aby jednotlivé zmluvné štáty týchto dohovorov premietli v nich ustanovené povinnosti do svojich právnych poriadkov aj vo forme osobitných trestných činov postihujúcich porušiteľov dotknutých práv duševného vlastníctva spôsobom, ktorý dané štáty uznali za vhodné.

Prvým medzinárodno-právnym dokumentom, ktorý výslovne predpokladal zavedenie možnosti sankcionovania porušení práv duševného vlastníctva ustanovením osobitných trestných činov vo vnútroštátnych právnych poriadkoch zmluvných štátov, bola až Dohoda o obchodných aspektoch práv k duševnému vlastníctvu (TRIPS) z r. 1994, ktorá je prílohou k Dohode o založení Svetovej obchodnej organizácie (WTO) (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 152/2000 Z. z.) (ďalej len „Dohoda TRIPS“). Dohoda TRIPS predstavuje v tomto kontexte minimálny medzinárodno-právne uznávaný štandard pre trestnoprávny postih porušovania práv duševného vlastníctva.³

Základným ustanovením, ktoré v Dohode TRIPS upravuje povinnosť štátov trestnoprávne postihovať porušovanie práv duševného vlastníctva je čl. 61, ktorý vyžaduje, aby jednotlivé zmluvné štáty dohovoru umožnili vedenie trestného konania a uloženie trestných sankcií minimálne v prípadoch:

- a) úmyselného falšovania ochranných známk alebo
- b) porušenia autorských práv v obchodnej oblasti.

Okrem uvedených prípadov porušenia práv duševného vlastníctva je zmluvný štát v zmysle Dohody TRIPS oprávnený trestnoprávne postihovať aj iné prípady porušenia týchto práv, a to najmä v prípade, ak sú spáchané úmyselne a v obchodnej oblasti.

Dohoda TRIPS nadväzuje v predmetnom ustanovení vymedzuje požiadavky kladené na trestnoprávne sankcie ukladané v tejto súvislosti, ktoré by mali zahŕňať trest odňatia slobody a/alebo peňažné pokuty, ktoré musia byť dostatočne vysoké na odradenie páchatel'ov alebo iných subjektov od podobného konania a ktoré musia zodpovedať výške trestov ukladaných za podobné závažné trestné činy. Okrem uvedených trestnoprávných sankcií by mali ukladané nápravné opatrenia zahŕňať aj zabavenie, konfiškáciu a zničenie tovaru, ktorý porušuje práva

² A. Wechsler, 'Criminal Enforcement of Intellectual Property Law: an Economic Approach' in CH Geiger (ed), *Criminal Enforcement of Intellectual Property, A Handbook of Contemporary Research*. Edward Elgar Publishing Limited, 2012.

³ Taubman, A. – Wager, H. – Watal, J. *Handbook on the WTO TRIPS Agreement*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN: 978-1-107-02316-1. S. 151.

duševného vlastníctva, ako aj všetkých materiálov a nástrojov, ktoré sa využívali pri páchaní týchto trestných činov.

Predmetná právna úprava je v unikátnou v tom zmysle, že medzinárodné právne normy spravidla nemajú za cieľ zasiahnuť do výsostného oprávnenia štátu rozhodovať o forme právnej úpravy jednotlivých inštitútov trestného práva, ktoré je doménou predovšetkým ich vnútroštátneho práva.

Okrem samotného znenia Dohody TRIPS pritom možno v tejto súvislosti poukázať aj na rozhodnutia, ktoré sú prijaté vo vzťahu k sporom riešeným prostredníctvom osobitného mechanizmu pre riešenie sporov vytvoreného v rámci Svetovej obchodnej organizácie. V analyzovanom kontexte možno poukázať predovšetkým na rozhodnutie panelu v spore vzniknutom medzi Spojenými štátmi americkými a Čínou týkajúcom sa spôsobu ochrany a vymožiteľnosti práv duševného vlastníctva. V predmetnom rozhodnutí sa panel zaoberal práve interpretáciou vyššie vymedzeného článku 61 Dohody TRIPS, vo vzťahu ku ktorému konštatoval, že predmetné ustanovenie predpokladá možnosť trestnoprávneho postihu všetkých prípadov úmyselného falšovania ochranných známkov a porušenia autorských práv v obchodnej oblasti za kumulatívneho splnenia štyroch predpokladov, a to:

1. povinnosť zmluvných štátov sa vzťahuje výlučne vo vzťahu k vymedzeným predmetom duševného vlastníctva, ktorými sú podľa Dohovoru TRIPS ochranné známky a autorské práva;
2. povinnosťou zmluvných štátov je trestnoprávne postihovať výlučne falšovanie ochranných známkov a porušenie autorských práv („*copyright piracy*“) a nie iné spôsoby porušovania dotknutých práv;
3. porušenie dotknutých práv duševného vlastníctva musí byť úmyselné;
4. porušenie by malo dosahovať obchodný rozsah („*on a commercial scale*“), ktorý sa posudzuje s prihliadnutím na konkrétny štát a závisí primárne od veľkosti alebo množstva typickej alebo obvyklej obchodnej činnosti vo vzťahu ku konkrétnemu produktu na príslušnom trhu, tzn. primárne sa zohľadnia činnosti vedúce k vytvoreniu zisku⁴.

Rozšírením trestnoprávnej úpravy obsiahnutej v Dohode TRIPS bolo prijatie ďalšieho významného medzinárodného dohovoru, a to Budapeštianskeho Dohovoru o počítačovej kriminalite z r. 2001 (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 137/1008 Z. z.). Predmetný dohovor vo svojom čl. 10 vymedzuje osobitné trestné činy týkajúce sa porušenia autorských a príbuzných práv. Zaradenie týchto trestných činov medzi ostatné počítačové trestné činy upravené v tomto Dohovore bolo odôvodnené skutočnosťou, že porušenia týchto práv predstavujú jednu z najrozšírejších foriem počítačových trestných činov a ich eskalácia spôsobuje obavy na medzinárodnej úrovni,⁵ a to nielen vo vzťahu k dotknutým nositeľom práv ale aj na strane správcov počítačových sietí. Práve jednoduchosť, s akou sú neoprávnené kópie autorských diel rozširované na internete a rozsah takéhoto rozširovania zahŕňajúci všetky druhy autorských diel odôvodnili potrebu pristúpiť k regulácii uvedeného aj na medzinárodnoprávnej úrovni.

Povinnosťou zmluvných štátov Dohovoru o počítačovej kriminalite je trestnoprávne postihovať a sankcionovať ako trestné činy také porušenia autorských a príbuzných práv, ktoré boli spáchané úmyselne, v obchodnom meradle a prostredníctvom počítačového systému. Zmluvné štáty sú súčasne oprávnené vyhradiť si právo nezaložiť trestnú zodpovednosť za takéto porušenia autorských a príbuzných práv za predpokladu, že sú dostupné iné účinné právne prostriedky nápravy (civilnoprávne alebo administratívnoprávne) a že taká výhrada nezmení rozsah medzinárodných záväzkov tejto strany vyplývajúcich

⁴ Taubman, A. A Practical Guide to Working with TRIPS. Oxford: Oxford University Press, 2011. ISBN: 978-0-19-957520-6. S. 115.

⁵ Explanatory Report to the Convention on Cybercrime. Dostupné: <https://rm.coe.int/16800cce5b>

z príslušných medzinárodnoprávných dokumentov vzťahujúcich sa na ochranu autorských a príbuzných práv. Zmluvné štáty sú tiež povinné trestnoprávne postihovať aj napomáhanie a navádzanie na spáchanie trestných činov podľa čl. 10 Dohovoru s úmyslom, aby taký trestný čin bol spáchaný za predpokladu, ak bol spáchaný úmyselne. Pokiaľ ide o povahu sankcií ukladaných za spáchanie takýchto trestných činov, čl. 13 Dohovoru požaduje, aby boli takéto trestné činy sankcionované účinnými, primeranými a odradzujúcimi sankciami, ktoré zahŕňajú aj možnosť uloženia trestu odňatia slobody.

2. Právny základ trestnoprávneho stíhania porušení autorských práv vo vnútroštátnom práve Slovenskej republiky

V nadväznosti na vyššie uvedené medzinárodné dohovory možno nájsť úpravu trestného činu porušovania autorského práva v ustanovení § 283 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „TZ“), ktorý umožňuje trestnoprávne potrestať toho, kto neoprávnene zasiahne do zákonom chránených práv k dielu, umeleckému výkonu, zvukovému záznamu alebo zvukovo-obrazovému záznamu, rozhlasovému vysielaniu alebo televíznemu vysielaniu alebo databáze, a to odňatím slobody až na dva roky.

Okrem tejto základnej skutkovej podstaty zákon rozlišuje aj kvalifikované skutkové podstaty trestného činu porušovania autorských práv. Podľa § 283 ods. 2 TZ sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky páchatel' potrestá, ak spácha tento trestný čin a spôsobí ním väčšiu škodu, závažnejším spôsobom konania, z osobného motívu alebo prostredníctvom počítačového systému. Podľa § 283 ods. 3 TZ sa odňatím slobody na jeden až päť rokov páchatel' potrestá, ak spácha tento trestný čin a spôsobí ním značnú škodu. Podľa § 283 ods. 4 TZ sa odňatím slobody na tri až osem rokov páchatel' potrestá, ak spácha tento trestný čin a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu alebo ako člen nebezpečného zoskupenia.

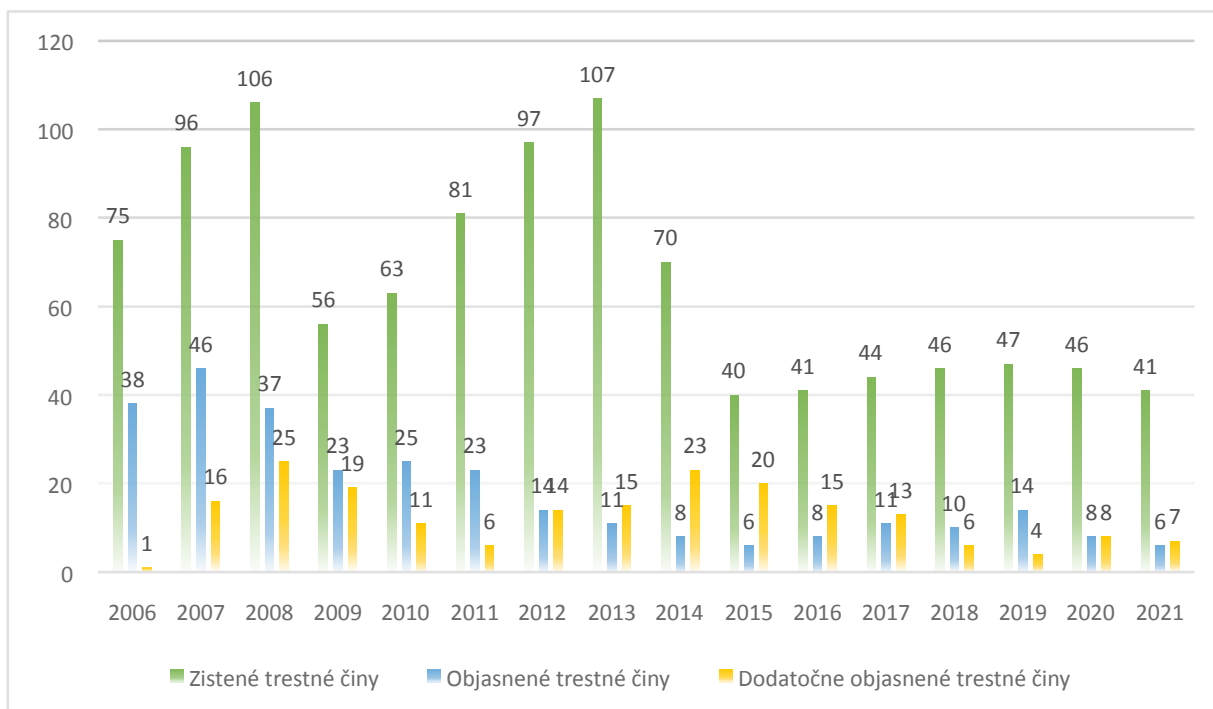
V kontexte porušovania práv duševného vlastníctva Trestný zákon v rámci právnej úpravy trestných činov proti priemyselným právam rozlišuje aj trestný čin porušovania práv k ochrannej známke, označeniu pôvodu výrobku a obchodnému menu (§ 281 TZ) a trestný čin porušovania priemyselných práv (§ 282 TZ), ktorý postihuje neoprávnené zásahy do práv k patentu, úžitkovému vzoru, dizajnu, topografii polovodičového výrobku alebo k uznaným odrodám rastlín alebo k plemenám zvierat. Tieto trestné činy však vzhľadom na zameranie tohto príspevku nebudú bližšie analyzované.

3. Vyšetrovanie trestného činu porušovania autorských práv v Slovenskej republike

Rozsah trestnoprávneho postihu trestného činu porušovania autorských práv podľa § 283 Trestného zákona v Slovenskej republike možno bližšie priblížiť na základe počtu prípadov týchto trestných činov vyšetrovaných príslušnými orgánmi činnými v trestnom konaní.

Na základe údajov pravidelne zverejňovaných Ministerstvom vnútra SR v rámci svojej Štatistiky kriminality v SR⁶ poskytujeme nižšie prehľad zistených, objasnených a dodatočne objasnených trestných činov porušovania autorských práv v rámci časového obdobia od 1.1.2006 (dátum, ku ktorému zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ktorý zaviedol analyzovaný trestný čin, nadobudol účinnosť) do 31.12.2021.

⁶ Dostupné na webstránke Ministerstva vnútra SR: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>

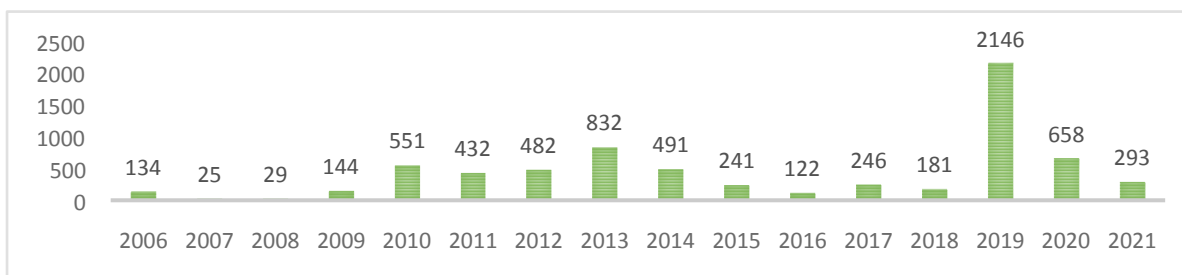


Obrázok 1 Štatistika trestných činov porušovania autorských práv vyšetovaných v SR v období od 1.1.2006 do 31.12.2021

V analyzovanom časovom období bolo zistených a vyšetovaných 1056 prípadov trestných činov porušovania autorských práv, z ktorých bolo iba 491 objasnených. Počet objasnených trestných činov predstavuje teda menej ako polovicu (46,49 %) všetkých zistených trestných činov za uvedené časové obdobie.

Vyššie uvedená štatistika súčasne demonštruje zaujímavú tendenciu pokiaľ ide o počet zistených trestných činov porušovania autorských práv. Prvotný vysoký počet zistených trestných činov (s miernym poklesom v rokoch 2009 a 2010) vystriedalo pomerne významné zníženie počtu zistených trestných činov, ktoré sa od roku 2015 pohybujú na úrovni priemerne 44 zistených trestných činov za kalendárny rok. Tento vývoj môže byť daný rôznymi skutočnosťami, napríklad menším záujmom orgánov činných v trestnom konaní na vyšetovaní a stíhaní týchto trestných činov vzhľadom na ich menšiu závažnosť.

Predpokladaný záver o menšej závažnosti vyšetovaných trestných činov porušovania autorských práv však nepodporuje odhadovaná výška škody spôsobenej spáchaním týchto trestných činov, ktorá môže byť pomerne rozsiahla. Nižšie uvádzame prehľad odhadovanej výšky škody spôsobenej spáchaním trestného činu porušovania autorských práv podľa dát Ministerstva vnútra SR, ktorá v priemere predstavuje sumu vo výške 438,- tisíc Eur ročne.



Obrázok 2 Odhadovaná výška škody spôsobenej zistenými trestnými činmi (v tisícoch Eur)

Ďalšou možnosťou pre vysvetlenie zníženého počtu prípadov porušovania autorských práv vyšetovaných príslušnými orgánmi činnými v trestnom konaní by mohlo byť zvýšené využitie inštitútu priestupku upraveného v § 32 ods. 1 písm. b) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, ktorý vymedzuje priestupok neoprávneného použitia diela podľa autorského práva alebo umeleckého výkonu. Napriek snahe autorky dopátrať sa počtu takýchto priestupkov spáchaných na území SR v analyzovanom časovom období, ako aj výšky pokuty, ktorá bola v prípade spáchania takéhoto priestupku udelená, a to na základe podania žiadosti o poskytnutie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám v znení neskorších predpisov, neboli požadované údaje zo strany príslušného štátneho orgánu poskytnuté s odvolaním sa na skutočnosť, že dopytovaný orgán požadovanými údajmi nedisponuje. Nemožno preto konštatovať, či postihovanie porušení autorských práv prostredníctvom vymedzeného priestupku mohlo alebo nemohlo ovplyvniť rozsah trestnoprávneho postihovania porušení autorských práv.

4. Rozhodovanie o trestnom čine porušovania autorských práv zo strany slovenských súdov

Za účelom posúdenia prístupu vnútroštátnych súdov k trestnoprávnemu stíhaniu trestného činu porušovania autorských práv podľa § 283 Trestného zákona boli analyzované všetky rozhodnutia prijaté slovenskými súdmi v rozmedzí obdobia od 1.1.2016 (od dátumu, ku ktorému sú rozhodnutia publikované v databáze Ministerstva spravodlivosti SR) do 19.8.2021, ktoré vo svojom súhrne zahŕňali 112 rozhodnutí. Analyzované boli rozhodnutia súdov prvého i druhého stupňa, pričom významne prevažovali rozhodnutia prvostupňových súdov (v celkom počte 107 rozhodnutí) nad rozhodnutiami odvolacích súdov (v celkom počte 5 rozhodnutí). Analyzované boli samozrejme výlučne rozhodnutia prijaté v trestnoprávnom konaní. Zámerom autorky je však v budúcnosti bližšie preskúmať aj rozhodnutia, ktorých predmetom je civilnoprávne riešenie prípadov porušení autorských práv.

4.1. Výsledky analyzovaných súdnych rozhodnutí

Zaujímavým výsledkom analýzy skúmaných súdnych rozhodnutí je skutočnosť, že bol identifikovaný významný nepomer medzi rozhodnutiami, v ktorých súd rozhodol o vine obžalovaného, a rozhodnutiami, v ktorých súd oslobodil obžalovaného spod obžaloby. Konkrétne bola identifikovaná výrazná prevaha rozhodnutí, v ktorých súd považoval obžalovaného za vinného (konkrétne až v 101 z analyzovaných rozhodnutí), nad rozhodnutiami, v ktorých súd považoval obžalovaného za nevinného (iba v prípade 6 z analyzovaných rozhodnutí).

Tento výrazný rozdiel medzi odsudzujúcimi a oslobodzujúcimi rozhodnutiami príslušných prvostupňových súdov môže byť na prvý pohľad daný rôznymi skutočnosťami. Do úvahy prichádza napríklad možnosť, že tento nepomer vyjadruje významnú úspešnosť žalôb prokuratúry týkajúcich sa trestného činu porušovania autorských práv podľa § 283 TZ. Ďalšou možnosťou by mohla byť skutočnosť, že iba také prípady porušovania autorských práv sú riešené formou obžaloby zo strany prokuratúry, vo vzťahu ku ktorým sú k dispozícii presvedčivé dôkazy, ktoré sú spôsobilé vyvrátiť akékoľvek pochybnosti súdu o nevine obžalovaného v súdnom konaní.

Iným, pravdepodobnejším vysvetlením tohto nepomeru medzi odsudzujúcimi a oslobodzujúcimi rozhodnutiami, je forma rozhodnutí najčastejšie prijímaných príslušnými vnútroštátnymi súdmi. Ako totiž vyplynulo z našej analýzy, najčastejšie formy rozhodnutí prijímané v analyzovaných súdnych konaniach tvorili na prvom mieste dohody o vine a treste (výsledok súdneho konania v prípade 43 rozhodnutí), na druhom mieste trestné rozkazy

(v prípade 36 rozhodnutí) a na treťom mieste zjednodušené písomné rozsudky neobsahujúce odôvodnenie vydané podľa § 172 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v prípade, ak sa prokurátor a obvinený vzdali odvolania po vyhlásení rozsudku alebo v lehote troch pracovných dní od vyhlásenia rozsudku (identifikované v prípade 11 rozhodnutí).

Pokiaľ ide o dohodu o vine a treste, podľa § 232 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok môže prokurátor začať osobitné konanie o dohode o vine a treste na podnet obvineného alebo aj bez takéhoto podnetu v prípade, ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú záver, že skutok je trestným činom a spáchal ho obvinený, ktorý sa k spáchaniu skutku priznal, uznal vinu a dôkazy nasvedčujú pravdivosti jeho priznania. Úlohou súdu je následne návrh dohody o vine a treste schváliť (ak sú na to splnené zákonné predpoklady) a schválenú dohodu potvrdiť rozsudkom, ktorý súd verejne vyhlási.

Vo vzťahu k trestnému rozkazu § 353 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok umožňuje samosudcovi bez prejednávania veci na hlavnom pojednávaní vydať trestný rozklad za splnenia predpokladu, ak je skutkový stav v prejednávanej veci spoľahlivo preukázaný vykonanými dôkazmi.

Spoločným znakom dohody o vine a treste, trestného rozkazu ako aj zjednodušeného rozsudku podľa § 172 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok je skutočnosť, že neobsahujú odôvodnenie. Podľa § 168 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok by odôvodnenie malo obsahovať informáciu o tom, ktoré skutočnosti súd vzal za dokázané, o ktoré dôkazy opieral svoje skutkové zistenia a akými úvahami sa spravoval pri hodnotení vykonaných dôkazov, najmä ak si tieto dôkazy navzájom odporovali. Z odôvodnenia musí byť súčasne zrejmé, ako sa súd vyrovnal s obhajobou, prečo nevyhovел návrhom na vykonanie ďalších dôkazov a akými právnymi úvahami sa spravoval, keď posudzoval dokázané skutočnosti podľa príslušných ustanovení zákona v otázke viny a trestu.

Absencia odôvodnenia v prevažujúcej väčšine rozhodnutí, ktoré sú predmetom analýzy a ktoré boli prijaté v konaní prejednávajúcom trestný čin porušenia autorských práv podľa § 283 TZ, má za následok limitované možnosti preskúmania týchto rozhodnutí, keďže z nich nie je zrejmé, aké dôkazy boli v súdnom konaní predložené zo strany prokuratúry a ako boli tieto dôkazy posúdené a vyhodnotené súdom pri svojom rozhodovaní. Napriek uvedenému nedostatku možno aj zo samotnej skutočnosti, ktoré formy rozhodnutí sú najčastejšie prijímané súdom ako výsledok trestných konaní, ktorých predmetom je trestný čin porušovania autorských práv, vyvodit' určité závery.

Po prvé, vysoký počet dohôd o vine a treste demonštruje záujem obvineného priznať sa k spáchaniu skutku, ktorý sa mu kladie za vinu, a túto vinu za porušenie autorských práv uznať. Hlavným dôvodom pre uvedené môže byť snaha obvineného vyhnúť sa časovo, finančne a inak náročnému súdному konaniu (napríklad vyhnúť sa zdĺhavému procesu dokazovania skutku, výšky škody, ktorá vznikla dotknutým nositeľom práv a ďalších skutočností), ktoré je v prípade dohody o vine a treste nahradené rýchlejšim vyriešením a sfinalizovaním prípadu. Ďalším dôvodom pre uvedené môže byť aj skutočnosť, že v prípade prejednaných prípadov porušenia autorských práv dochádza zo strany súdu spravidla k prijatiu miernejších trestov.

Po druhé, vo vzťahu k prijímaniu trestných rozkazov, uvedené môže indikovať postoj vnútroštátnych súdov, ktoré vo všeobecnosti považujú dôkazy preukazujúce skutkový stav v prejednaných prípadoch porušenia autorských práv, za spoľahlivé, nepovažujúc za potrebné prejednanie veci na hlavnom pojednávaní, čo môže byť dané najmä jednoduchou povahou stíhaných trestných činov.

Nadväzne limitované množstvo rozhodnutí odvolacích súdov (za skúmané obdobie nájdených iba 5 rozhodnutí) môže ilustrovať neochotu obžalovaných ďalej predlžovať súdne konania v prípadoch prejednávania trestných činov porušovania autorských práv, a to či už

vzhľadom na nízku výšku udelených trestov (z pohľadu obžalovaného) alebo v dôsledku menšieho záujmu príslušných orgánov na obžalovaní menej závažných trestných činov (z hľadiska orgánov činných v trestnom konaní).

Záver

Predmetom tohto príspevku bolo priblíženie možností trestnoprávneho postihovania porušení práv duševného vlastníctva, a to konkrétne autorských práv, v kontexte aplikovateľnej medzinárodno-právnej ako aj slovenskej právnej úpravy. V podmienkach Slovenskej republiky boli analyzované trendy vo vyšetrovaní trestného činu porušovania autorských práv v nadväznosti na výsledky analýzy štatistiky kriminality ako aj v kontexte vydaných súdnych rozhodnutí, ktorých predmetom bolo rozhodovanie o analyzovanom trestnom čine. Osobitne sme v príspevku prihliadli na výsledok rozhodnutí príslušných súdov.

Literatúra

1. Databáza súdnych rozhodnutí Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky
2. Explanatory Report to the Convention on Cyberc
3. Seuba, X. *The Global Regime for the Enforcement of Intellectual Property Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
4. Taubman, A. – Wager, H. – Watal, J. *Handbook on the WTO TRIPS Agreement*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN: 978-1-107-02316-1. S. 151.
5. Taubman, A. *A Practical Guide to Working with TRIPS*. Oxford: Oxford University Press, 2011. ISBN: 978-0-19-957520-6. S. 115.
6. Štatistika kriminality Slovenskej republiky
7. Wechsler, A. ‘Criminal Enforcement of Intellectual Property Law: an Economic Approach’ in CH Geiger (ed), *Criminal Enforcement of Intellectual Property, A Handbook of Contemporary Research*. Edward Elgar Publishing Limited, 2012.
8. Parížsky dohovor na ochranu priemyslového vlastníctva (1883) (vyhláška ministra zahraničných vecí č. 64/1975 Zb.)
9. Bernský dohovor o ochrane literárnych a umeleckých diel (1886) (vyhláška ministra zahraničných vecí č. 133/1980 Zb.)
10. Dohoda o obchodných aspektoch práv k duševnému vlastníctvu (TRIPS) (1994), ktorá je prílohou k Dohode o založení Svetovej obchodnej organizácie (WTO) (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 152/2000 Z. z.)
11. Budapeštiansky Dohovor o počítačovej kriminalite (2001) (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 137/1008 Z. z.).
12. zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
13. zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

SÚDNA OCHRANA KNOW-HOW

JUDr. Štefan Varholík

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
stefan.varholik@student.upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-21>

Abstrakt

Predmetom tohto príspevku je rámcové vymedzenie prostriedkov právnej ochrany know-how. Autor analyzuje vybrané prostriedky právnej ochrany know-how s poukazom na osobitosti ochrany know-how napĺňajúceho kvalifikačné znaky obchodného tajomstva.

Abstract

The subject of this paper is the definition of know-how as a subject of business information (trade secrets). The author analyzes selected means of legal protection of know-how with reference to the peculiarities of protection of know-how fulfilling the qualification features of trade secrets.

Kľúčové slová: know-how, duševné vlastníctvo, súdna ochrana, obchodné tajomstvo

Key words: know-how, intellectual property, judicial protection, trade secrets

Úvod

Každý má právo na ochranu svojho majetku, ktorého súčasťou môže byť aj know-how. Právny poriadok umožňuje ochranu všetkých práv, a to nie iba materiálnej, ale aj imateriálnej povahy. Táto ochrana je zabezpečovaná nie iba vnútroštátnymi a medzinárodnými právnymi predpismi. V slovenskom právnom poriadku je právo na súdnu a inú právnu ochranu vymedzené v článku 46 Ústavy Slovenskej republiky a v čl. 36 Ústavného zákona č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Z medzinárodného práva je právo na súdnu ochranu upravené v čl. 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach (Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.).

Právne predpisy týkajúce sa duševného vlastníctva zakotvujú rôzne právne prostriedky a sankcie v dôsledku porušenia alebo ohrozenia práva.¹ Právna ochrana má pre oprávnené osoby zaručovať možnosť využiť zákonodarcom zakotvené právne prostriedky voči osobám ktoré porušujú alebo ohrozujú práva. Právny poriadok garantuje ochranu know-how pred neoprávnenými zásahmi. Právo na ochranu know-how patrí fyzickej alebo právnickej osobe, ktorá ho získala vlastnou činnosťou, prípadne činnosťou svojich zamestnancov alebo iných osôb, vlastnými prostriedkami (tzv. pôvodný majiteľ know-how). Právo na ochranu patrí aj osobe, ktorá know-how legálne nadobudla od pôvodného majiteľa (tzv. odvodený majiteľ know-how). Právo na má aj ten, kto know-how využíva na základe licenčnej zmluvy (oprávnený užívateľ know-how).²

¹ VOJČÍK, P. et al. *Právo duševného vlastníctva*. 2., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. s. 360. ISBN 978-80-7380-527-2.

² VOJČÍK, P. et al. *Právo duševného vlastníctva*. 2., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-527-2. str. 327.

Právnu ochranu know-how je možné zabezpečiť rôznymi spôsobmi. Subjekt oprávnený domáhať sa poskytnutia právnej ochrany pred neoprávnenými zásahmi môže využiť prostriedky súkromnoprávnej alebo verejnoprávnej povahy, prípadne kumuláciu oboch typov prostriedkov právnej ochrany. Ochrana duševného vlastníctva môže byť súdna, ako aj mimosúdna. V oblasti práva duševného vlastníctva sa najčastejšie uplatňuje súdna ochrana.³

1. Všeobecne o súdnej ochrane know-how

V prípade know-how sa právna ochrana bude vzťahovať na subjekt, ktorý je majiteľom know-how. Ako sme už uviedli v úvode, právo na ochranu know-how prislúcha tej fyzickej osobe alebo právnickej osobe, ktorá ho získala vlastnou činnosťou, prípadne činnosťou svojich zamestnancov, vlastnými prostriedkami (finančnými alebo inými) alebo svojimi metódami. Majiteľovi know-how prislúcha ochrana pred narušiteľmi, ktorí sa neoprávnenne zmocnia určitého know-how, neoprávnenne s ním obchodujú alebo ho neoprávnenne využívajú.⁴ Právna ochrana know-how je obsiahnutá vo vnútroštátnych právnych poriadkoch jednotlivých krajín, ako aj v medzinárodnoprávných prameňoch práva.

Keďže know-how je súčasťou priemyselného vlastníctva a to je súčasťou práva duševného vlastníctva, tak sa žiada priblížiť aj medzinárodnoprávny rámec ochrany priemyselného vlastníctva. Pre oblasť premysleného vlastníctva je základnou multilaterálnou zmluvou Dohovor o zriadení Svetovej organizácie duševného vlastníctva zo dňa 14.07.1967. Z hľadiska hmotnoprávných ustanovení je základnou medzinárodnou zmluvou v oblasti medzinárodnej ochrany priemyselného vlastníctva Parížsky dohovor na ochranu priemyselného vlastníctva zo dňa 20.03.1883 v znení revízie v Štokholme zo dňa 14.07.1967 a revidovaný 02.10.1979, ktorý je publikovaný vo vyhláske č. 64/1975 Zb. v znení vyhlášky č. 81/1985 Zb. (ďalej v texte „Parížsky dohovor“).⁵

Samotný dohovor nepoužíva pojem know-how, preto by sa dalo spochybňovať, či know-how vôbec môže používať túto medzinárodnoprávnu ochranu. V uvedenej súvislosti zastávame názor, že know-how môže byť predmetom ochrany podľa Parížskeho dohovoru, keďže know-how je súčasťou priemyselného vlastníctva, pretože spĺňa uvedené charakteristické znaky.

2. Prostriedky súdnej ochrany know-how

Právna ochrana know-how môže vyplývať priamo zo zákona, alebo môže vyplývať zo súkromnoprávných záväzkových vzťahov, t. j. zo zmluvy. Na to, aby know-how mohlo požívať právnu ochranu z Obchodného zákonníka, musí napĺňať atribúty obchodného tajomstva. Vnútroštátny právny poriadok (ako ani právo Európskej únie⁶) v súčasnosti pre know-how neustanovuje osobitnú zákonnú ochranu a know-how nie je ani súčasťou systému priemyselných práv. Je to označenie pre špecifický predmet nehmotných statkov, ktoré sa stávajú predmetom rôznych súkromnoprávných vzťahov.

Majiteľ know-how sa môže domáhať jeho ochrany prostredníctvom inštitútu obchodného tajomstva, nekalej súťaže alebo na základe dohody zmluvných strán. Pri porušení práv majiteľa know-how sa použijú právne prostriedky, ktoré budú adekvátne spôsobu zásahu

³ VOJČÍK, P. et al. Právo duševného vlastníctva. 2. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. s. 360. ISBN 978-80-7380-527-2.

⁴ VOJČÍK, P. – MIŠČÍKOVÁ, R. *Základy práva duševného vlastníctva*. Košice: TYPOPRESS, 2004. s. 249. ISBN 80-89089-22-4.

⁵ SUCHOŽA, I. – HUSÁR, J. a kol. *Obchodné právo*. 2009. Bratislava: Iura edition, s. 269-270. ISBN 978-80-8078-290-0.

⁶ Pozri: Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2016/943 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva).

do jeho práv. Ak sa neoprávneným zásahom do práv majiteľa know-how spôsobí škoda, tak poškodenému vzniká právo domáhať sa náhrady škody podľa Občianskeho zákonníka - zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej v texte „Občiansky zákonník“), prípadne Obchodného zákonníka - zákon č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej v texte „Obchodný zákonník“), pokiaľ sa know-how týka obchodno-právnych inštitútov resp. obchodnoprávnych vzťahov.⁷

Keďže neexistuje osobitný zákon poskytujúci právnu ochranu know-how, tak je know-how chránené prostredníctvom všeobecných ustanovení obsiahnutých v hmotnoprávnych predpisoch súkromnoprávnej úpravy. Know-how ako nehmotný majetok predstavuje predmet majetku a ako taký požíva zákonnú právnu ochranu vyplývajúcu z inštitútu ochrany majetku.⁸

Ak sa ochrana know-how uplatní súdnou cestou, postupovať sa bude podľa procesnoprávnej úpravy zákona č. 160/2015 Z. z. Civilnom sporovom poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Civilný sporový poriadok“). To znamená, že vlastník know-how v pozícii žalobcu podá na narušiteľa žalobu, čím sa z procesného práva stane žalovaný. V prípade žaloby je potrebné okrem všeobecných náležitosti podania určiť strany sporu, objasniť skutkový stav podložený relevantnými dôkaznými prostriedkami (to závisí od podoby know-how, čiže môžu to byť nákresy, náčrty, postupy a pod.) a žalobný návrh.

Strany sporu, t. j. žalobca a žalovaný, majú právo uzatvárať aj procesné spoločenstva, resp. využiť inštitút intervencie. To znamená, že na strane žalobcu môže vystupovať viacero subjektov. V tomto prípade pôjde o prípady ak na konkrétne know-how je viacero vlastníkov a teda aj viacero poškodených. Keďže právna ochrana know-how je totožná s právnou ochranou na obchodné tajomstvo, podľa ustanovenia § 90 Civilného sporového poriadku musí byť strana zastúpená advokátom.⁹

Pokiaľ know-how v konkrétnom prípade nebude napĺňať atribúty obchodného tajomstva, tak sa oprávnený subjekt bude môcť domáhať súdnej ochrany know-how prostredníctvom nasledovných inštitútov obsiahnutých v Občianskom zákonníku:

- náhrada škody (žaloba o náhradu škody)
- náhrada nemajetkovej ujmy, a to aj v peniazoch, (žaloba o náhradu nemajetkovej ujmy)
- bezdôvodné obohatenie, (žaloba o vydanie bezdôvodného obohatenia).

Pokiaľ vznikla v príčinnej súvislosti s neoprávneným zásahom do know-how škoda, tak možno voči porušiteľovi uplatniť nárok na náhradu škody podľa ustanovenia § 420 ods. 1 Občianskeho zákonníka. Pre úspešné uplatnenie nároku na náhradu škody bude žalobca niesť dôkazné bremeno vo vzťahu k preukázaniu splnenia všeobecných predpokladov zodpovednosti za škodu.

V prípade neoprávneného užívania know-how subjektom bez právneho titulu je možné uplatniť ustanovenie § 451 v spojení s ustanovením § 458a Občianskeho zákonníka a od tohto subjektu žiadať vydanie prospěchu (bezdôvodného obohatenia) z taktu využívaného know-how.¹⁰ Podľa ustanovenia § 458a Občianskeho zákonníka: „*Ak pri porušení alebo ohrození*

⁷ VOJČÍK, P. – MIŠČÍKOVÁ, R. *Základy práva duševného vlastníctva*. Košice: TYPOPRESS, 2004. s. 250. ISBN 80-89089-22-4.

⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Obo/141/2007 zo dňa 07.08.2008 (pozn.: toto rozhodnutie však používa pojem vlastníctvo, čo podľa nášho názoru nie je presné).

⁹ Strana musí byť zastúpená advokátom v sporoch vyvolaných alebo súvisiacich s konkurzom a reštrukturalizáciou, v sporoch z ochrany hospodárskej súťaže, v sporoch z nekalého súťažného konania, v sporoch z ohrozenia alebo porušenia práva na obchodné tajomstvo a v sporoch súvisiacich s ochranou práva duševného vlastníctva.

¹⁰ VOJČÍK, P. *Know-how a jeho ochrana*. In: *Bulletin slovenskej advokácie.*, 2009, roč. 15, č. 10, s. 15. ISSN 1335-1079.

práva duševného vlastníctva nemožno určiť bezdôvodné obohatenie sa inak, na určenie peňažnej náhrady sa použije primerane ustanovenie § 442a ods. 2.¹¹

Rozsah bezdôvodného obohatenia vzniknutého v dôsledku neoprávneného užívania know-how nemusí byť rovnaký ako rozsah spôsobenej škody. V prípade, že neoprávnený subjekt sprístupní know-how ďalším subjektom a nadobudne značne vyšší prospech ako je jeho skutočná hodnota, tak bude poškodený môcť žalovať bezdôvodné obohatenie v plnom rozsahu.¹² „Zastávame názor, že subsidiarita inštitútu bezdôvodného obohatenia má byť zachovaná aj v prípadoch porušenia alebo ohrozenia niektorého z práv duševného vlastníctva. Nie je preto možné súbežne uplatňovať nárok na náhradu škody či náhradu nemajetkovej ujmy a nároky z bezdôvodného obohatenia – aplikačnú prednosť majú príslušné ustanovenia Občianskeho zákonníka o náhrade škody (§ 442 a 442a).“¹³

Okrem toho, v prípade zneužitia know-how je rovnako možné využiť ochranu prostredníctvom ďalších žalôb. V prípade neoprávneného zásahu do know-how sa teda môže ten, koho právo sa ohrozilo alebo porušilo domáhať ochrany predovšetkým nasledovnými spôsobmi:

- určovacia žaloba – aby sa určilo komu know-how patrí,
- zdržovacia žaloba – aby sa zakázalo rušenie alebo ohrozovanie know-how,
- žaloby na plnenie – aby sa plnilo, resp. aby sa niečo vykonalo,
- satisfakčné žaloby – aby bolo poskytnuté zadosťučinenie a to aj v peniazoch,
- žaloba na náhradu skutočnej škody a ušlého zisku
- žaloba na vydanie bezdôvodného obohatenia,
- zverejnenie rozsudku podľa ustanovenia § 442a Občianskeho zákonníka.¹⁴

Vo vzťahu k ochrane know-how môže nachádzať mimoriadne využitie aj inštitút neodkladného opatrenia podľa § 324 a nasl. Civilného sporového poriadku. Neodkladné opatrenie možno vnímať ako osobitný právny prostriedok ochrany, ktorý nie je bezprostredne viazaný na konanie vo veci samej, pričom umožňuje trvanie účinkov neodkladného opatrenia aj po skončení konania.

Výhodou neodkladného opatrenia je zjednodušený a zrýchlený procesný postup súdu pri rozhodovaní o návrhu na jeho nariadenie. Súd spravidla¹⁵ rozhodne bez výsluchu a vyjadrenia strán a bez nariadenia pojednávania, pričom nevykonáva riadne dokazovanie. Konajúci súd pri posudzovaní splnenia podmienok na nariadenie neodkladného opatrenia vychádza z obsahu návrhu a zo skutkových okolností, ktoré považuje za osvedčené v návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia a v jeho prílohách. V záujme prevencie zmarenia účelu neodkladného opatrenia doručí súd návrh na jeho nariadenie ostatným stranám až spolu s uznesením, ktorým bolo neodkladné opatrenie nariadené.¹⁶ Výpočet povinností, ktoré môže súd uložiť žalovanému je obsiahnutý v ustanovení § 325 ods. 2 Civilného sporového poriadku. Tento výpočet je však demonštratívny. Z hľadiska ochrany know-how možno uplatniť najmä neodkladné opatrenia podľa ustanovenia § 325 ods. 2 písm. c) a d) Civilného sporového poriadku.¹⁷ Významnou osobitosťou neodkladných opatrení vo veciach ochrany

¹¹ Ustanovenie § 458a zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka.

¹² VOJČÍK, P. Know-how a jeho ochrana. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2009, roč. 15, č.10, ISSN 1335-1079. s. 16.

¹³ ŠTEVČEK, M. a kol.: *Občiansky zákonník II*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019. s. 1775. ISBN 978-80-7400-770-5.

¹⁴ VOJČÍK, P. et al.: *Právo duševného vlastníctva*. 2., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. s. 371. ISBN 978-80-7380-527-2.

¹⁵ Inak postupuje iba vo výnimočných a odôvodnených prípadoch.

¹⁶ SEDLAČKO, F.: *Civilný sporový poriadok*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1085, marg. č. 1.

¹⁷ Neodkladným opatrením možno strane uložiť najmä, aby c) nenakladala s určitými vecami alebo právami, d) niečo vykonala, niečoho sa zdržala alebo niečo znášala.

duševného vlastníctva je to, že jeho neoprávneným nenariadením môže byť spôsobená škoda, čo zvyšuje nároky na zodpovednosť žalobcu, ktorý by mal starostlivo zvážiť, či je potrebné nariadenie neodkladného opatrenia.¹⁸

3. Ochrana know-how podľa Obchodného zákonníka

Majiteľ know-how má v prípade neoprávneného zásahu právo domáhať sa na súde poskytnutia náhrady škody podľa § 373 a nasl. Obchodného zákonníka.¹⁹ V prípade, že know-how bude naplňať atribúty obchodného tajomstva vzniká subjektom, ktorých práva boli ohrozené alebo porušené právo uplatniť nároky podľa ustanovenia § 53 Obchodného zákonníka. Okrem uvedených ustanovení, je potrebné poukázať aj na ustanovenie § 51 Obchodného zákonníka, ktoré upravuje porušenie obchodného tajomstva ako osobitnú skutkovú podstatu generálnej klauzuly nekalej súťaže a súčasne na ustanovenie § 20 Obchodného zákonníka, ktoré priznáva majiteľovi obchodného tajomstva ochranu ako proti ohrozeniu, tak aj proti porušeniu práva viažuceho sa k obchodnému tajomstvu.²⁰ Medzi prostriedky ochrany majiteľa know-how pred nekalosúťažným konaním z vyššie uvedených ustanovení Obchodného zákonníka možno zaradiť:

- neodkladné opatrenia,
- nápravné opatrenia,
- zdržanie sa zásahu a odstránenie závadného stavu,
- primerané zadosťučinenie, a to aj v peniazoch,
- náhrada škody,
- vydanie bezdôvodného obohatenia,
- zverejnenie rozsudku.²¹

V súvislosti s vyššie uvedenými prostriedkami právnej ochrany majiteľa know-how sa žiada osobitne poukázať na význam neodkladných opatrení podľa ustanovenia § 55b Obchodného zákonníka, ktoré môžu spočívať v:

- ukončení alebo zákaze využívania alebo sprístupňovania obchodného tajomstva,
- zákaze výroby, ponúkania, uvádzania na trh alebo využívania tovaru porušujúceho právo k obchodnému tajomstvu,
- zákaze dovozu, vývozu alebo skladovania tovaru porušujúceho právo k obchodnému tajomstvu na účel jeho výroby, ponúkania, uvádzania na trh alebo využívania,
- zaistení alebo odovzdaní tovaru, ktorým bolo porušené právo k obchodnému tajomstvu, vrátane dovážaného tovaru, s cieľom zabrániť jeho uvedeniu na trh alebo obehu na trhu.

Vyššie uvedené povinnosti uložené narušiteľovi možno aj kumulovať. Právnu úpravu neodkladných opatrení podľa ustanovenia § 55b Obchodného zákonníka však možno použiť výlučne vtedy, ak know-how v konkrétnom prípade spĺňa definíčné znaky obchodného tajomstva (rovnako, ako aj iné prostriedky ochrany know-how upravené v Obchodnom

¹⁸ VOJČÍK, P. et al.: *Právo duševného vlastníctva*. 2., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. s. 368. ISBN 978-80-7380-527-2.

¹⁹ SUCHOŽA, I. – HUSÁR, J. et al. *Obchodné právo*. 2009. Bratislava: Iura edition, s. 269-270. ISBN 978-80-8078-290-0.

²⁰ PEŠKO, L. 2017. Aktuálne trendy v práve Európskej únie pri ochrane obchodného tajomstva. In: *Zborník z II. ročníka vedeckého seminára Deň doktorandov 2017 konaného v Banskej Bystrici dňa 29.03.2017*. Editor Monika Némethová a kol. Banská Bystrica: Belanium. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Právnická fakulta UMB. 2017. 140-146 s. ISBN 978-80-557-1314-4.

²¹ VOJČÍK, P. *Know-how a jeho ochrana*. In: *Bulletin slovenskej advokácie.*, 2009, roč. 15, č.10, s. 15, ISSN1335-1079.

zákonníku). Podľa ustanovenia § 55b ods. 6 Obchodného zákonníka sa na neodkladné opatrenia primerane aplikujú ustanovenia Civilného sporového poriadku.²²

4. Trestnoprávna ochrana know-how

V prípade vyčerpania, resp. zjavnej neúčelnosti prostriedkov súkromnoprávnej ochrany know-how je ochrana know-how zabezpečená prostredníctvom vybraných skutkových podstát trestných činov vymedzených v osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona. Trestnoprávna ochrana duševného vlastníctva vyplýva zo zásady „ultima ratio“, v zmysle ktorej by sa trestné právo malo použiť ako krajný prostriedok ochrany a nemal by nahrádzať prostriedky súkromnoprávne či administratívnoprávne. V uvedenom kontexte možno poukázať na Nález Ústavného súdu Českej republiky I. ÚS 69/06 zo dňa 12. 10.2006 v súvislosti s rozhodovaním o trestnosti reprodukcie diel bez zmluvy s kolektívnym správcom autorských práv, v zmysle ktorého:

- „V projednávané věci autorské svazy spor se stěžovatelem neřešily cestou občanskoprávní, nýbrž ve věci podaly trestní oznámení, ač jsou profesionálními organizacemi předurčenými k odbornému hájení práv autorů.
- Ústavní soud je toho názoru, že pokud k ochraně autorských práv byly vytvořeny takovéto specializované subjekty se zákonem danými oprávněními, mezi jejichž povinnosti patří mimo jiné právě i vymáhání nároků vzniklých z neoprávněného výkonu kolektivně spravovaných práv (srovnej např. § 100 autorského zákona), je třeba nutnost zásahu orgánů činných v trestním řízení zvažovat zvláště pečlivě.
- V této souvislosti lze i poznamenat, že z pohledu práva autorského je nepřijatelné, aby se kolektivní správce autorských práv zbavoval své úlohy hájit práva autorů jejím přenesením na orgány činné v trestním řízení.
- Ústavní soud respektuje, že určovat trestněprávní politiku a kvalifikovat určitý druh jednání do formální podoby jako trestný čin přísluší zákonodárci (obdobně viz publikované usnesení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 4/03, Sbirka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 29, usn. č. 5).
- Podmínky trestnosti činu je však dle přesvědčení Ústavního soudu třeba interpretovat ve světle zásad trestního práva, mezi které patří i výše uvedený princip "ultimaratio". Jeho zohlednění je na místě při posuzování jak formální, tak i materiální stránky trestného činu (nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 469/04, uveřejněn jak uvedeno výše). Ústavní soud vzhledem k uvedenému konstatuje, že tímto principem se v dané věci orgány činné v trestním řízení neřídily a ve svém důsledku tak porušily čl. 1 Listiny a čl. 1 odst. 1 Ústavy.“

Trestné právo by sa teda nemalo zneužívať a zasahovať do rovnosti subjektov pri ochrane práv.²³ Medzi skutkové podstaty trestných činov súvisiacich s know-how možno zaradiť trestné činy proti priemyselným právam a proti autorskému právu vymedzené v § 281-282 Trestného zákona a ohrozenie obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva podľa ust. § 264 Trestného zákona.

Záver

Know-how aktuálne nemá v slovenskom právnom poriadku priznanú samostatnú právnu ochranu. Majiteľ know-how sa však môže domáhať právnej ochrany know-how

²² S výnimkou, že na neodkladné opatrenia podľa § 55b Obchodného zákonníka sa nepoužije ustanovenia § 327 Civilného sporového poriadku, podľa ktorého sa ustanovenia o odstraňovaní väd podania sa nepoužijú.

²³ VOJČÍK, Peter et al. *Právo duševného vlastníctva* – 2 upr. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk. 2014. s. 365, ISBN 978-80-7380-527-2.

prostredníctvom iných inštitútov. Pokiaľ know-how napĺňa definičné znaky obchodného tajomstva, tak sa jeho majiteľ môže domáhať ochrany prostredníctvom prostriedkov právnej ochrany obchodného tajomstva upravených v Obchodnom zákonníku. Pre porovnanie uvedieme, že know-how je širší pojem ako obchodné tajomstvo. Obchodné tajomstvo nemusí byť (na rozdiel od know-how) nevyhnutne vyjadriteľné v peniazoch. V prípade obchodného tajomstva postačuje znak potenciálnej materiálnej alebo nemateriálnej hodnoty. V prípade, že know-how v konkrétnom prípade napĺňa definičné znaky obchodného tajomstva, tak jeho majiteľ môže využiť osobitnú úpravu neodkladných opatrení upravených v § 55b Obchodného zákonníka.

Pokiaľ know-how v konkrétnom prípade neprislúcha k podniku, resp. nie je majetkom podnikateľa, tak sa jeho majiteľ bude môcť domáhať súdnej ochrany výlučne prostredníctvom všeobecnej právnej úpravy. V prípade zjavnej neúčelnosti uplatnenia prostriedkov súkromnoprávnej ochrany je možné domáhať sa poskytnutia právnej ochrany prostredníctvom noriem trestného práva. Právnu ochranu know-how zabezpečujú aj medzinárodné zmluvy v oblasti priemyselného vlastníctva ako aj právne záväzné akty EÚ.

V kontexte hodnotenia systému súdnej ochrany know-how možno vnímať negatívne absenciu legálnej definície pojmu know-how a z toho prameniacych potenciálnych aplikačných problémov. V tejto súvislosti možno de lege ferenda navrhovať nad vytvorením ucelenejšej koncepcie právnej úpravy know-how zahŕňajúcej zakotvenie vnútroštátnej legálnej definície know-how, ako aj na to nadväzujúcej úpravy prostriedkov právnej ochrany know-how.

Literatúra

1. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 01.01.1999 vydaný v konaní vedenom pod sp. zn. 5 Obo 98/99.
2. Uznesenie Krajského súdu Košice zo dňa 07.12.2017 vydané v konaní vedenom pod sp. zn. 4 Cob/121/2017.
3. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30.11.2010, vydaný v konaní vedenom pod sp. zn. 1 MObdV 22/2008.
4. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 07.08.2008, vydaný v konaní vedenom pod sp. zn. 3 Obo 141/2007.
5. PATAKYOVÁ, Mária, BARKOCI, S.: *Obchodný zákonník. 5. vydanie*. Bratislava: Nakladateľství C. H. Beck, 2017, 1696 s. ISBN: 978-80-8960-346-6.
6. PEŠKO, L.: *Aktuálne trendy v práve Európskej únie pri ochrane obchodného tajomstva*. In: *Zborník z II. ročníka vedeckého seminára Deň doktorandov 2017 konaného v Banskej Bystrici dňa 29.03.2017*. Editor Monika Némethová a kol. Banská Bystrica: Belanium. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Právnická fakulta UMB. 2017. 140-146 s. ISBN 978-80-557-1314-4.
7. SEDLAČKO, F.: *Civilný sporový poriadok*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2016, 1544 s. 978-80-740-0629-6.
8. SUCHOŽA, I. – HUSÁR, J. a kol.: *Obchodné právo*. 2009. Bratislava: Iura edition, 1100 s. ISBN 978-80-8078-290-0.
9. ŠTEVČEK, M. a kol.: *Občiansky zákonník II*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019. 3344 s. ISBN 978-80-7400-770-5.
10. VOJČÍK, P. – MIŠČÍKOVÁ, R.: *Základy práva duševného vlastníctva*. Košice: TYPOPRESS, 2004. 342 s. ISBN 80-89089-22-4.
11. VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné. 1. diel*, 2. vyd. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, s.r.o., 2018. 382 s. ISBN 978-80-7380-719-1.
12. VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné. 2. diel*, 2. vyd. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, s.r.o., 2018. 378 s. ISBN 978-80-7380-719-1.

13. VOJČÍK, P.: *Know-how a jeho ochrana*. Bulletin slovenskej advokácie, 15, 2009, č. 10, s. 10 - 16.
14. VOJČÍK, P. et al. *Právo duševného vlastníctva*. 2., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. 496 s. ISBN 978-80-7380-527-2.
15. VOJČÍK, P. *Právo priemyselného vlastníctva*. Bratislava: Iura Edition, 1998. 457 s. ISBN 80-88715-38-5.

OCHRANA ĽUDSKÝCH HODNÔT PO SMRTI ICH TVORCOV¹

prof. JUDr. Peter Vojčík, CSc.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
peter.vojcik@upjs.sk

<https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-02>

Abstrakt

Autor sa v článku zamerával na posmrtnú ochranu ľudských hodnôt, ktoré boli vytvorené tvorivou duševnou činnosťou autorov autorských diel, výkonnými umelcami torbou umeleckých výkonov ale aj pôvodcami predmetov priemyselného vlastníctva, ako sú vynálezy, úžitkové vzory, dizajny. Zaoberá sa jednak ochranou ktorú možno po smrti tvorcov uplatňovať subjektmi ktorým to priznáva právny predpis ako aj ochranou ktorú môžu uplatňovať dedičia zdedených práv. Rozoberá a odlišuje dedenie hmotných substrátov na ktorých resp. v ktorých sú zhmotnené autorské diela, výkony výkonných umelcov a na dedenie autorských práv, ktoré umožňujú dedičom disponovať počas doby ochrany s právami k dielam alebo umeleckým výkonom. V práci poukazuje na odlišnosť dedenia absolútnych a relatívnych majetkových práv. Poukazuje na možnosť dedenia predmetov priemyselného vlastníctva o osobitne na možnosť dedenia, know-how, loga alebo obchodného mena. Osobitnú časť venuje dedeniu nehmotného majetku, ktoré tvoria aj výsledky tvorivých hodnôt a to v rámci dedenia podniku. V závere poukazuje na zásadné odlišnosti v dedičskom práve v Českej republike.

Abstract

In the article, the author focused on the posthumous protection of human values, which were created by the creative intellectual activity of the authors of the works of authors, performing artists and artistic performers, such as inventors, utility models, designs. It deals with both the protection that can be applied after the death of creators by entities to which it is granted by law, as well as the protection that can be claimed by the heirs of inherited rights. Analyzes and distinguishes the inheritance of material substrates on which resp. in which copyright works, performances of performers and copyright inheritances are embodied, which allow heirs to have rights to the works or performances during the term of protection. He points out the difference between the inheritance of absolute and relative property rights. It points to the possibility of inheriting industrial property objects, in particular the possibility of inheritance, know-how, logos or trade names. A special part is devoted to the inheritance of intangible assets, which also form the results of creative values within the inheritance of the company. In conclusion, he points out the fundamental differences in inheritance law in the Czech Republic.

Kľúčové slová: dedenie, autorské dielo, dedičská skupina, obchodné meno, know-how

Key words: inheritance, copyright work, inheritance group, trade name, know-how

¹ Príspevok je vypracovaný a publikovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom „Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva“

Úvodné poznámky

V celej sfére tvorby ľudských hodnôt má svoje významné miesto tvorba nehmotných statkov, najmä v podobe vytvárania autorských diel, umeleckých výkonov ako aj v tvorbe vynálezov, úžitkových vzorov, dizajnov alebo ochranných známk a pod. Často ide o významné výsledky tvorivej duševnej činnosti, ktoré nemajú iba hodnotu ekonomickú (finančnú), ale aj hodnotu kultúrnu a morálnu. Výsledky našich tvorcov často presahujú význam národný, a sú uznávané a využívané aj v zahraničí rovnako ako výsledky tvorivej činnosti cudzincov na našom území.

Je preto dôležité, aby sa ochrana týchto ľudských hodnôt v podobe duševného vlastníctva, resp. ochrana práv nositeľov, ktoré ich za života nadobudli, boli chránené aj po smrti ich tvorcov. V rámci práva duševného vlastníctva ide o ochranu, ktorá sa a priori zabezpečuje dedičským právom. Niektoré výsledky tvorivej práce najmä v podobe autorských diel alebo umeleckých výkonov, požívajú postmortálnu ochranu, ktorá je zakotvená priamo v Autorskom zákone (zákon č. 185/2015 Z.z. v znení neskorších predpisov - texte aj „AZ“), a teda bez ohľadu na priebeh, či výsledok dedičského konania.

Predmetom dedičstva sú aj nehmotné statky, predmety duševného vlastníctva, a to ako predmety a práva chránené autorským právom, tak aj predmety a práva vyplývajúce z priemyselného vlastníctva.²

V dedičskom práve, ako aj v praxi notárov, ale aj samotných dedičov, či ich právnych zástupcov sa stretávame pri dedení s problémami týkajúcimi sa dedenia v oblasti práva duševného vlastníctva, nakoľko ide o osobitné predmety, pričom túto ich osobitosť je potrebné vnímať práve v dedičskom konaní. Ako poukážeme ďalej, je dôležité rozlišovať či ide o dedenie autorských diel, alebo o dedenie autorských práv, resp. či ide o dedenie hmotných nosičov, na ktorých je zachytený (zaznamenaný) umelecký výkon alebo ide o dedenie práv k týmto umeleckým výkonom. Ako ďalej uvedieme, bude potrebné rozlišovať prechod absolútnych (výhradných) majetkových práv a prechod relatívnych majetkových práv (pohľadávok ale aj dlhov).

Pochopiteľne, že na dedenie v oblasti duševného vlastníctva sa vzťahuje všeobecná hmotnoprávna úprava dedenia zakotvená v Občianskom zákonníku (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov – v texte aj „OZ“), ako aj úprava procesnoprávna a to v Civilnom mimosporovom poriadku (zákon č. 161/2015 Z.z. v znení neskorších predpisov - v texte aj „CMP“), ako aj a v zákone č. 232/1995 Zb. o notároch a notárskej činnosti – notársky poriadok, v znení neskorších predpisov (texte aj „NP“).

Dôležitým prameňom je aj zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov (v texte aj „ZMSP“). V dnešnej dobe, kedy sa plne rozvíja slobodný pohyb osôb, to viacnásobne platí u tvorivých osôb, umelcov ktorí často tvoria a pracujú v rôznych krajinách, je potrebné vnímať kolíziu úpravu dedičského práva. Z tohto pohľadu je dôležitý § 17 ZMSP, podľa ktorého dedičské právne pomery sa spravujú právnym poriadkom štátu, ktorého bol poručiteľ príslušníkom v čase smrti. V § 18 ZMSP sa zakotvuje, že spôsobilosť zriadiť alebo zrušiť závet, ako aj účinky väd vôle a jej prejavu sa spravujú právom štátu, príslušníkom ktorého bol poručiteľ v čase prejavu vôle. To isté právo je rozhodujúce i pre určenie, ktoré ďalšie formy závetu sú pre prípad smrti prípustné. Forma závetu sa spravuje právom štátu, príslušníkom ktorého bol poručiteľ v čase, keď závet urobil; stačí však, ak vyhovie právu štátu, na území ktorého bol závet urobený. To isté platí o forme zrušenia závetu.

V súvislosti s dedením predmetov duševného vlastníctva a práv z neho vyplývajúcich môžeme uviesť, že tvoria súčasť majetku, ktorý sa dedí.

² K predmetu a systému práva duševného vlastníctva pozri : Vojčík, P. a kol. : Právo duševného vlastníctva. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. s.25 a nasl.

Občiansky zákonník v § 460 hovorí iba o dedičstve ako predmete dedenia, bez toho, aby bolo bližšie upravené, čo treba pod týmto pojmom rozumieť. Procesné predpisy dedičského práva však poznajú v súvislosti s predmetom dedenia pojem "majetok a dlhy" (napr. § 175 CMP). Občiansky zákonník používa pojem majetkový vzťah, avšak pojem majetok už nevymedzuje.

V Ústave SR (ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov) sa používa pojem majetok napr. v článku 20. V tomto článku sa však pojem majetok stotožňuje s pojmom vlastníctvo. Už dlhodobo poukazujeme na to, že pojem majetok je širší ako pojem vlastníctvo. V tejto súvislosti možno rozlišovať vlastníctvo a majetok a v tom zmysle aj vlastníka a majiteľa. Práve vo sfére práva duševného vlastníctva to má svoje opodstatnenie.

Aj pokiaľ ide o Dodatokový protokol (ETS č.9) k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení protokolu č.11 (ETS č. 155), ktorý je pre Slovenskú republiku záväzný od roku 1999, nadpisuje článok 1 : " Ochrana majetku". V texte sa uvádza : „Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok“.

Z hľadiska úpravy v EÚ je potrebné v súvislosti s dedičským právom spomenúť aj Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve (ďalej ako „nariadenie o cezhraničných dedičstvách“). Z ustanovenia bodu 7 úvodných recitálov k predmetnému nariadeniu je uvedené že je potrebné uľahčiť riadne fungovanie vnútorného trhu odstránením prekážok voľného pohybu osôb, ktoré v súčasnosti narážajú na problémy pri uplatňovaní svojich práv v kontexte dedenia, ktoré má cezhraničné dôsledky. V európskom priestore spravodlivosti musia mať občania možnosť usporiadať svoje dedičstvo vopred, Musia byť efektívne zaručené práva dedičov a odkazovníkov, ďalších osôb s blízkym vzťahom k zosnulému, ako aj veriteľov poručiteľa. Aj v tomto nariadení sa používajú pojmy majetok a majetkové práva (napr. v čl. 1, 6 atď).

1. Dedenie v autorskom práve

1.1 Dedenie autorských diel a umeleckých výkonov

Na úvod tejto časti uvádzame, že ak sa budeme zaoberať dedením v oblasti autorských diel, tak sa to bude vzťahovať aj na výkony výkonných umelcov, nakoľko väčšina ustanovení o autorskom práve sa v zmysle § 106 Autorského zákona vzťahuje aj na výkony výkonných umelcov ako tvorcov významných ľudských hodnôt.

Pri dedení v oblasti autorského práva musíme rozlišovať dedenie autorského diela ako hmotného substrátu, kedy ide vlastne o vec v právnom zmysle slova. Je to vec v ktorej resp. na ktorej je zhmotnený nehmotný statok - autorské dielo ako aj umelecký výkon. Môže ísť napríklad o originál autorského diela (originál obrazu, plastiky, sochy a pod.) alebo o rozmnoženinu autorského diela (ako sú napr. literárne diela-knihy, CD, DVD a iné nosiče na ktorých je zachytené autorské dielo hudobné, obrazové či zvukovoobrazové, alebo nosiče, na ktorých sú zachytené počítačové programy chránené autorským právom, a rovnako na ktorých sú zachytené výkony výkonných umelcov).

Predmetom dedenia sú teda ako originály autorských umeleckých diel, tak aj ich rozmnoženiny, ktoré ku dňu smrti patrili do majetku ich autora. Tu treba podotknúť, že rovnako sú tieto umelecké diela predmetom dedenia ak zomrie iná osoba ako ich autor (ktorá ich vytvorila), a ktorá ich mala vo svojom majetku (vlastníctve). S dedením týchto predmetov totiž nedochádza k dedeniu autorských práv.

Pokiaľ ide o autora, ktorý žil v manželstve, treba pripomenúť, že vytvorené autorské diela jedným z manželov nepatria do ich bezpodielového spoluvlastníctva manželov, a preto

patria do dedičstva po ich autorovi ako celok. Do bezpodielového spoluvlastníctva manželov však budú patriť tie autorské diela, ktoré nadobudli manželia spoločne počas trvania manželstva, teda tie ktoré nadobudli kúpou zo svojich spoločných prostriedkov. Tie autorské diela ktoré jeden z manželov nadobudol darovaním či dedením patria do jeho výlučného vlastníctva (§ 143 OZ). Pochopiteľne pripomeňme, že do výlučného vlastníctva jedného z manželov budú patriť aj všetky autorské diela nadobudnuté pred uzavretím manželstva.

Vo všeobecnosti v autorskom práve platí, že ten, kto napr. nadobudne aj originál diela nadobúda iba právo tento originál (vec) držať a podľa jeho povahy ho umiestniť vo svojom súkromí resp. ho poskytnúť na vystavenie. Ten, kto dedením nadobudne rozmnoženinu autorského diela môže s touto rozmnoženinou nakladať tak, aby nedochádzalo k porušeniu autorských práv. Vlastník rozmnoženiny nemôže toto dielo použiť autorskoprávne, ale iba spôsobmi ktoré patria vlastníkovi veci, z hľadiska výkonu svojho vlastníckeho práva. Vzťah medzi vlastníckym právom a autorskými právami je vymedzený v § 33 AZ.

Rovnako vzťah vlastníckeho práva a autorských práv upravuje aj autorský zákon Českej republiky (zákon č. 121/2000 Sb. ve znění pozdějších předpisů v texte aj AZ ČR) a to v § 9 ods. 3 : „*Nabytím vlastnického práva nebo jiného věcného práva k věci, jejímž prostřednictvím je dílo vyjádřeno, nenabývá se oprávnění k výkonu práva dílo užit, není-li dohodnuto či nevyplývá-li z tohoto zákona jinak. Poskytnutím oprávnění k výkonu práva dílo užit jiné osobě zůstává nedotčeno vlastnické právo nebo jiná věcná práva k věci, jejímž prostřednictvím je dílo vyjádřeno, není-li dohodnuto či nevyplývá-li ze zvláštního právního předpisu jinak.*“

Umelecké diela ako originály diel, ale aj rozmnoženiny autorských diel sa v rámci dedičského konania ohodnotia ako iné predmety a otázka ich dedenia nie je problematická. Pokiaľ ide o rozmnoženiny diel (napr. knihy či CD nosiče) tie z hľadiska dedenia nie sú tak významné a ich cena je často zanedbateľná. Pochopiteľne, že aj tu môže nastať iná situácia. Predmetom dedenia môže byť vzácna knižnica, predmetom ktorej môžu byť knihy, resp. zbierky kníh muzeálnej resp. historickej či kultúrnej hodnoty, ktorých cena je veľmi veľká.

Dedič, rovnako ako aj iné osoby, môžu ako sme uviedli, používať autorské diela tak, aby neporušovali autorské práva a môžu dielo používať v súlade so zákonnými licenciami uvedeným v § 34 - § 57 AZ, ako obmedzenia majetkových práv, ktoré musia strpieť nie iba autori ale aj dedičia.

Na záver tejto časti treba ešte uviesť, že pri dedení autorských diel ako takých (originálov alebo rozmnoženín) dochádza k ich dedeniu za rovnakých podmienok, bez ohľadu nato, či ide o diela, ku ktorým autorské (majetkové) práva autora ešte trvajú alebo nie. Tu teda nezáleží na tom, či ide o diela z hľadiska autorskoprávneho voľné alebo nie.

1.2 Dedenie autorských práv a práv výkonných umelcov

Od dedenia hmotných substrátov, na ktorých (v ktorých) je zhmotnené autorské dielo alebo zachytený výkon výkonných umelcov treba odlišovať dedenie autorských práv. Tu je iná situácia a aj iné právne dôsledky, ktoré sú spojené s dedením takých predmetov, s ktorými sa dedia aj autorské práva. Tieto práva sa dedia bez ohľadu na existenciu hmotného substrátu. Môže však vzniknúť aj taká situácia, že v rámci dedenia dedič zdedí napr. originál obrazu po autorovi (jeho hodnota sa určí tak ako je to v prípade dedenia autorského diela – vid' vyššie pod bodom 1.) a navyše sa stane dedičom autorských práv čo mu umožní s týmto dielom nakladať v budúcnosti a dávať súhlas na jeho autorsko-právne použitie. Dedič, ktorý zdedí originál obrazu po autorovi vrátane autorských práv k nemu, má právo napr. dať súhlas na jeho autorskoprávne použitie v zmysle § 19 AZ, aby sa tento obraz použil na vyhotovenie a následné šírenie plagátov alebo kalendárov a pod. Zdediť majetkové autorské práva však môže dedič aj bez toho, aby zdedil originál diela. Ten môže byť vo vlastníctve inej osoby.

Pokiaľ ide o túto problematiku v Slovenskej republike, táto sa v platnej právnej úprave poníma presnejšie a platný Autorský zákon už výslovne nezakotvuje „dedenie autorského práva“ čo nebolo presné. Preto hovoríme (v súlade aj s platnou právnou úpravou), že ide o dedenie autorských práv, presnejšie povedané niektorých autorských práv. Dediť totiž možno iba majetkové práva, ktoré tvorili obsah autorského práva. Pochopiteľne, treba pripustiť, že možno zdediť aj niektoré povinnosti, ktoré z autorského práva vznikli, či vyplývajú.

Okruh právnych nástupcov (dedičov) je v prípade dedenia autorských práv rovnaký, aký sa v dedičskom práve všeobecne rozoznáva. Odlišnosti a odlišný právny stav je však v prípade dedenia diel spoluautorov, ktorej zásadná odlišnosť je upravená v § 20 ods. 3 AZ, podľa ktorého ak spoluautor nemá dedičov alebo dedičia odmietnu dedičstvo prijať, jeho majetkové práva prechádzajú na ostatných spoluautorov.

Pre zvýraznenie toho, ktoré autorské práva možno zdediť je potrebné uviesť, že obsah autorského práva podľa platnej právnej úpravy tvoria :

- a) výhradné (absolútne) osobnostné práva autora (výkonného umelca),
- b) výhradné (absolútne) majetkové práva autora (výkonného umelca),
- c) relatívne majetkové práva a povinnosti autora (výkonného umelca) .

V zmysle § 20 ods. 3 AZ autor sa nemôže vzdať svojich osobnostných práv za života, tieto práva sú neprevoditeľné a smrťou autora zanikajú.

Za významné treba považovať ochranu ľudských tvorivých hodnôt, ktoré požívajú autorskoprávnu ochranu. Ide o autorov a o výkonných umelcov, v prospech ktorých je zakotvená postmortálna ochrana, podľa ktorej po smrti autora si nikto nesmie prisvojiť jeho autorstvo k dielu, dielo možno použiť len spôsobom neznižujúcim jeho hodnotu a musí sa uviesť meno autora alebo jeho pseudonym, ak nejde o anonymné dielo (§ 18 ods. 4 AZ). Zákon neuvádza o akú hodnotu by malo ísť, ale predovšetkým pôjde o umeleckú, kultúrnu a spoločenskú hodnotu diela.³ Autor už vyjadril výhrady voči zásahom do diela po smrti autorov, najmä pokiaľ ide o predvádzanie diel neznižujúcich ich hodnotu.⁴

Zákon priznáva tzv. postmortálnu ochranu, ktorú môžu uplatniť osoby uvedené v zákone. Ochrany sa môže domáhať ktorákolvek autorovi blízka osoba, a to aj v prípade, ak zanikli majetkové práva k dielu. Rovnako sa tejto ochrany môže domáhať autorský zväz alebo iná príslušná organizácia kolektívnej správy. Tu treba uviesť, že pokiaľ ide o subjekty, ktoré budú uplatňovať ochranu po smrti autora nemusí ísť o dedičov i keď spravidla nimi aj budú. V zmysle § 64 AZ nárokov pri porušení povinností uvedených vyššie (podľa § 18 ods. 4) sa môže po smrti autora domáhať ktorákolvek autorovi blízka osoba, dedič, príslušná profesijná komora alebo príslušná právnická osoba združujúca autorov.⁵ V § 18 ods. 2 AZ sa však uvádza, autor má právo (okrem iného) pred akýmkoľvek hanlivým nakladaním s jeho dielom, ktoré by malo za následok narušenie jeho cti a dobrej povesti.

V tejto súvislosti treba poukázať na §15 OZ, podľa ktorého právo na ochranu osobnosti po smrti fyzickej osoby (napr. autora) patrí uplatňovať právo na ochranu osobnosti manželovi a deťom, a ak ich niet jeho rodičom. V novom občianskom zákonníku Českej republiky sa postmortálna ochrana zomrelej osoby priznáva osobám blízkym čo je správne (§ 82 ods. 2 OZ ČR) .

Aj keď Autorský zákon uvádza, že osobnostné práva autora sú neprevoditeľné a že

³ ADAMOVIČ, Z. – HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár 1. vydanie. Bratislava: C.H.Beck,2018 s. 1160. ISBN 978-80-89603-58-9 . S. 135

⁴ VOJČÍK, P. – BURDOVIČ, A. : Postmortálna ochrana diela so zreteľom na predvádzanie diela neznižujúcim jeho hodnotu. IN : Košické dni súkromného práva III. Zborník vedeckých prác. Univerzita P.J. Šafárika v Košiciach,2021 ISBN 978-80-574-0024-0, s. 498 a nasl.

⁵ K tomu pozri aj ADAMOVIČ, Z. – HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár 1. vydanie. Bratislava: C.H.Beck,2018 s. 1160. ISBN 978-80-89603-58-9, s. 460 a nasl.

jeho smrťou zanikajú nie je to však bezvýnimočne. Napr. pokiaľ ide o právo rozhodnúť o tom, či sa zverejní autorské dielo tak toto je priznané v 90 ods. 6 AZ zamestnávateľovi, ktorý vykonáva majetkové práva k dielu.

1.3 Dedenie majetkových práv autora a výkonného umelca

Ako sme už uviedli predmetom dedenia môžu byť len majetkové práva. Pokiaľ ide o majetkové práva ako sme už vyššie uviedli, je potrebné rozlišovať majetkové práva absolútne (výhradné) a majetkové práva relatívne. To má zásadný význam aj pre riešenie problematiky ich dedenia.

Ak budeme v tejto časti práce rozoberať práva autora plne sa to vzťahuje aj na práva výkonných umelcov.

K tomu prof. Telec uviedol: „Předmětem práva dědického jsou pouze majetková práva autorská (nehmotný majetek). To platí i o majetkových právech spoluautorů. Zákon opustil přírůstek zůstaveného spoluautorského podílu přeživším spoluautorům. Veřejnoprávní zvláštností je, že nepřímá novela veřejnoprávního zákona o oceňování majetku, který se používá i pro stanovení obecné (obvyklé) ceny dědictví, stanoví, že majetková práva autorská a majetková práva výkonných umělců se neoceňují. A to proto, že jde o práva inter vivos nepřevoditelná (viz § 17 odst. 5 zák. č. 151/1997 Sb.). Proto u těchto práv ani nelze určit cenu obvyklou inter vivos.“⁶

A. Absolútne (výhradné) majetkové práva a ich dedenie

Absolútne (výhradné) majetkové práva sú tie, ktoré zákon priznáva autorovi ako aj výkonnému umelcovi, ktoré smerujú voči každému (erga omnes), a ktoré ani udelením súhlasu tretím osobám na konkrétne časovo a vecne obmedzené použitie diela licenčnou zmluvou v zmysle autorského zákona nezanikajú. V takomto prípade iba autor a následne dedič, poskytujú právo na (obmedzené) použitie autorského diela konkrétnemu subjektu, za konkrétnych podmienok, pričom jeho právo na výkon jeho absolútneho práva (jeho majiteľstvo práv) zostáva vo všeobecnosti, a vo vzťahu k všetkým ostatným subjektom, zachované.

Absolútne majetkové práva sú neprevoditeľné, autor (výkonný umelec) sa ich nemôže vzdať a nemožno ich postihnúť exekúciou vedenou podľa Exekučného poriadku (zákon č. 233/1995 Zb. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti v znení neskorších predpisov). Absolútnymi majetkovými právami sú predovšetkým právo na udeľovanie súhlasu na akékoľvek použitie diela, právo na odmenu za každé použitie diela ako aj náhrada odmeny za použitie diela v zmysle zákonných licencií.

Autorský zákon uvádza jednotlivé spôsoby použitia autorského diela, na ktoré je potrebný súhlas autora (§ 19 AZ).

Absolútne majetkové práva trvajú počas života autora (od okamihu vytvorenia) a 70 rokov po jeho smrti. Ide o všeobecne stanovenú dobu trvania majetkových práv autora. Autorský zákon u niektorých diel stanovuje osobitnú dobu trvania alebo iný začiatok jej plynutia. Napríklad ak ide o dielo spoluautorov (§ 32 ods. 1 AZ) majetkové práva trvajú počas života posledného zo spoluautorov a 70 rokov po jeho smrti.

Rovnaká je úprava aj v § 27 ods. 2 AZ ČR kde sa uvádza : „Bylo-li dílo vytvořeno jako dílo spoluautorů, počítá se doba trvání majetkových práv od smrti spoluautora, který ostatní přežil“. Z uvedeného vyplýva, že z hľadiska dedenia a uplatňovania absolútnych majetkových práv bude dôležitá doba trvania majetkových práv po smrti autora.

⁶ Telec, Ivo : *Některé základní a teoretické otázky nového českého autorského práva*. Buletin advokace 3/2001, s.44

Autorský zákon v Slovenskej republike osobitne rieši otázku prechodu autorských majetkových práv v prípade ak ide o dielo spoluautorov ak jeden z nich nemá dedičov. Jeho spoluautorský podiel sa nestáva voľným a ani nepripadá štátu, ale pripadá spoluautorovi (resp. ostatným spoluautorom).

Doba trvania majetkových práv u výkonných umelcov je odlišná, trvajú 50 rokov od podania (zaznamenania) umeleckého výkonu.

Povaha absolútnych autorských majetkových práva a teda aj dedenie týchto práv vykazujú určité osobitosti, ktoré všeobecná úprava dedenia nezohľadňuje, pričom túto všeobecnú úpravu nie je možné použiť. Podľa právnej úpravy v SR na prechod absolútnych autorských majetkových práv nie je možné použiť napr. ustanovenia o odúmrti, keď dedičstvo, ktoré nenadobudne žiadny dedič pripadne štátu. V SR platí, v kontinuite s predošlou úpravou, ak autor nemá dedičov alebo ak dedičia odmietnu dedičstvo prijať, dielo sa stane voľným (§ 9 ods. 1 AZ).

Inak túto problematiku zakotvil AZ ČR, ktorý stanovuje pre prípad, ak dedičstvo nenadobudne žiadny dedič pred uplynutím trvania majetkového práva, nestáva sa dielo voľným, ale majetkové práva pripadnú štátu ako odúmrt' (podrobnejšie pozri § 26 AZ ČR).

Rovnako v Slovenskej republike nemožno v súvislosti s dedením použiť ustanovenie o likvidácii dedičstva alebo ustanovenia o prenechaní predĺženého dedičstva veriteľom na úhradu dlhov (§ 205 a nasl. CMP).

Na prípad dedenia absolútnych majetkových práv nie možné použiť ustanovenie 188 CMP, podľa ktorého ak poručiteľ zanechal dedičstvo nepatrnej hodnoty, môže ho súd vydať tomu, kto sa postaral o pohreb.

Ustanovenia Autorského zákona o absolútnych majetkových právach (§ 19 AZ) sa vzťahujú aj na jeho dedičov, ak z ich povahy nevyplýva niečo iné. Toto ustanovenie sa dotýka najmä ďalšieho výkonu majetkových práv dedičom po smrti autora. Aj tu platí, že dedič je oprávnený sám použiť autorské dielo alebo udeliť súhlas na jeho použitie tretím osobám. Dedič sa môže sám stať subjektom záväzkovo-právneho vzťahu, napr. ak uzavrie licenčnú zmluvu na použitie diela.

Pokiaľ ide o hodnotu týchto absolútnych, práv tá sa v dedičskom konaní neurčuje. Ku dňu smrti je aj problematické určiť ich hodnotu, nakoľko nie je možné predpokladať aké bude uplatnenie (zhodnotenie) týchto práv po smrti autora. Príjmy, ktoré dedič nadobudne v súvislosti s realizáciou absolútnych majetkových práv po smrti autora nie je možné v dedičskom konaní oceniť.

Ak však dedič nadobudne príjmy z titulu realizácie zdedených autorských práv, potom tieto budú už predmetom dane z príjmu v zmysle 8 ods. 1 písm. g/ zákona č. 595/2003 Z.z. o daniach z príjmov v znení neskorších predpisov. V zmysle tohto ustanovenia sa za ostatné príjmy považujú "príjmy zo zdedených práv z priemyselného a iného duševného vlastníctva vrátane autorských práv a práv príbuzných autorskému právu."

Na záver tejto časti treba uviesť, že ak zomrie dedič, ktorý zdedil absolútne majetkové práva autora a tieto zdedené majetkové práva stále trvajú (neuplynulo 70 rokov od smrti autora), prechádzajú tieto práva ďalej dedením na jeho dediča (dedičov) podľa rovnakých zásad, aké sme rozobrali pri dedení po poručiteľovi ako autorovi.

Pokiaľ ide o majetkové práva ktoré vykonáva k zamestnaneckému dielu (§ 50 AZ) zamestnávateľ, treba uviesť, že smrťou autora (zamestnanca) tieto práva naďalej patria zamestnávateľovi, nakoľko ich zo zákona má právo vykonávať počas celej doby ich existencie ,teda aj 70 rokov po smrti autora. Nedochoádza k ich dedeniu. Avšak ak by vykonával majetkové práva zamestnávateľ, ktorý je fyzickou osobou, tak jeho smrťou prechádzajú tieto práva na autora ak zamestnávateľ nemá právneho nástupcu. Tu treba uviesť, že právnym nástupcom môže byť iba ten z dedičov zamestnávateľa, ktorý zdedí podnik a bude ďalej pokračovať v podnikaní v rámci ktorého sa využívali aj autorské práva

k autorskému dielu. Praktické to bude napr. v oblasti počítačových programov ako zamestnaneckých autorských diel, ku ktorým majetkové práva vykonával zamestnávateľ (fyzická osoba). Ak by zamestnávateľ zomrel a nemal dedičov alebo žiaden z dedičov by nezdedil podnik resp. ho zdedil, ale už v podnikaní nepokračoval, čím by zanikol zamestnávateľ ako taký, potom majetkové práva by znovu vykonával autor. Ak by však v čase prechodu majetkových práv späť na autora, autor už nežil prechádzajú jeho práva na jeho dedičov. Pochopiteľne, že táto situácia môže nastať ako pred rozhodnutím o dedičstve, tak aj po ňom. Ak sa tak strane po tom, čo sa dedičské konanie skončilo môže sa na návrh vykonať dodatočné dedičské konanie, v ktorom sa prejedná nový objavený majetok po poručiteľovi.

V praxi sa často stáva, že sa v pôvodnom dedičskom konaní opomenie určenie dedičov absolútnych majetkových práv, a až následne ak vznikne potreba riešiť udelenie súhlasu na použitie diela zomrelého autora tak sa iniciuje dodatočné dedičské konanie.

B. Relatívne majetkové práva autora a ich dedenie

Relatívne majetkové práva, ktoré sú predmetom dedenia sú tie, ktoré smerujú voči konkrétnej osobe, a ktoré vyplývajú z relatívnych právnych vzťahov a ku dňu smrti autora alebo výkonného umelca im patrili (mali na nich právo resp. nárok). Najčastejšie pôjde o pohľadávky, ktoré vznikli najmä na základe zmlúv o vytvorení diela, o vytvorení umeleckého výkonu, alebo na základe licenčných zmlúv. Ide o práva a pohľadávky ktoré vznikli z uplatnenia práv absolútnych. Z hľadiska dedenia pôjde teda o také pohľadávky, ktoré vznikli za života autora a patrili mu, ako sme uviedli, ku dňu jeho smrti. Ide o pohľadávky, ktorých výška a aj splatnosť je v rámci konania o dedičstve známa.

Takáto situácia nastáva v prípadoch, keď autor uzavrel za života licenčnú zmluvu, v ktorej sa druhá zmluvná strana (napr. vydavateľ) zaviazal uhradiť autorovi odmenu, no pred jej vyplatením autor zomrie. Ide o relatívne majetkové právo, ktoré existovalo ku dňu smrti poručiteľa, dá sa vyčíslieť a stáva sa súčasťou aktív pozostalosti. Výška takejto pohľadávky je súčasťou hodnoty dedičstva a v rozhodnutí o dedičstve sa musí takáto pohľadávka uviesť tak, aby povinný subjekt ju mohol na základe tohto rozhodnutia vyplatiť dedičovi (dedičom). V rozhodnutí o dedičstve sa preto musí uviesť voči komu pohľadávka existuje, právny titul z ktorého vznikla, jej výška, prípadne aj jej splatnosť a nakoniec kto ju z dedičov dedením nadobudol.

Ďalej sem patria aj pohľadávky vyplývajúce z ohrozenia alebo porušenia autorského práva, alebo práva výkonných umelcov, napr. pohľadávky zo zodpovednosti za škodu spôsobenú porušením autorských práv ako aj nároky z bezdôvodného obohatenia ktoré uplatnil autor (výkonný umelec) ešte za svojho života.

Pochopiteľne, že predmetom dedenia budú aj majetkové plnenia vyplývajúce z autorského práva, ktoré boli prijaté autorom a ktoré existovali v čase jeho smrti (napr. vyplatené autorské odmeny), ktoré však už budú súčasťou dedičstva, tak ako iné finančné prostriedky, bez ohľadu na skutočnosť, že tieto peňažné prostriedky pochádzajú z autorského práva alebo nie.

Relatívne majetkové práva majú však odlišný právny režim počas života autora a aj po jeho smrti. Relatívne majetkové práva – pohľadávky sú už prevoditeľné na iné osoby. Možno ich napr. postúpiť podľa § 524 OZ.

Vo všeobecnosti platí, že tieto pohľadávky podliehajú premlčaniu v zmysle všeobecnej úpravy premlčania (§100 a nasl. OZ). Relatívne majetkové práva (pohľadávky) sú postihnuteľné exekúciou. Tieto majetkové nároky sú teda súčasťou majetku poručiteľa. Ich hodnota sa započíta do všeobecnej hodnoty majetku poručiteľa a nakoniec aj do čistej hodnoty dedičstva .

Relatívne majetkové práva (pohľadávky) už možno v súvislosti s dedením použiť pri likvidácii dedičstva

V súvislosti s dedením relatívnych majetkových práv je možné použiť ustanovenia Občianskeho zákonníka o dohode dedičov s veriteľmi o prenechaní predĺženého dedičstva veriteľom na úhradu dlhov v zmysle 471 ods. 1 OZ.

Občiansky zákonník Českej republiky účinný od roku 2014 takúto dohodu už nepozná. Práva veriteľov voči dedičom sú upravené v rôznych štádiách dedičského konania. Tak napríklad v § 1703 je zakotvené právo veriteľa pred potvrdením dedičstva :

„Dokud soud nepotvrdí dědici nabytí dědictví, mohou věřitelé vymáhat plnění jen vůči tomu, kdo spravuje pozůstalost, a domáhat se uspokojení jen z majetku náležejícího do pozůstalosti“.

Občiansky zákonník ČR nevyklučuje ani scudzenie dedičstva po smrti poručiteľa ešte pred ukončením konania o dedičstve. Ak by k tomu došlo, tak vo vzťahu veriteľom platí podľa § 1720 že *„nabyvatel i zcizitel dědictví jsou věřitelům za dluhy zůstavitele zavázáni společně a nerozdílně.“*

2. Dedenie v oblasti priemyselného vlastníctva

V súvislosti s dedením predmetov priemyselného vlastníctva je potrebné rozlišovať, či ide o dedenie tých predmetov priemyselného vlastníctva, ktoré sú výsledkom tvorivej duševnej činnosti, alebo nie.

2.1 Dedenie vynálezu, úžitkového vzoru, dizajnu, topografie alebo novej odrody rastliny.

Obsahom práv k týmto nehmotným statkom sú práva dvojakej povahy. Ide o práva osobnostnej povahy a práva majetkovej povahy.

a) Pokiaľ ide o práva osobnej povahy, medzi ktoré patrí predovšetkým právo na pôvodcovstvo, toto právo nemôže byť predmetom dedenia.

Často je majiteľom napr. patentu iná osoba než tá, ktorá ho vytvorila, teda pôvodca. Právo na pôvodcovstvo je vždy zachované bez ohľadu na to, kto je majiteľom predmetu priemyselného vlastníctva. Pôvodca je napr. vždy uvedený aj v patentovej listine.

Pre celú túto oblasť platí, že pôvodcovia v oblasti priemyselného vlastníctva nemajú také postavenie, ako je tomu u autorského práva alebo práva výkonných umelcov. Ak sa napr. prevedie právo k vynálezu resp. právo k prihláške vynálezu pôvodca stráca akékoľvek majetkové práva a aj bez jeho súhlasu možno s vynálezom nakladať. Pôvodcovi zostáva iba (morálne) právo napr. byť uvedený ako pôvodca v patentovej listine, ale bez akýchkoľvek majetkových nárokov.

Na osoby určené v zákone (§ 15 OZ) v rámci úpravy ochrany osobnosti, prechádza právo na ochranu pôvodcov, pokiaľ by neoprávnené zásahy tretích osôb, týkajúce sa ich pôvodcovstva, porušovali práva spojené s osobnosťou zomrelého pôvodcu.

Ide o špecifický výkon práva na ochranu pôvodcovstva po smrti pôvodcu. Ide o oprávnenia smerujúce na ochranu osobných a osobnostných práv po smrti oprávnenej osoby. Takéto oprávnenia dedičov na ochranu pôvodcovstva je dôležité aj preto, že toto právo je časovo neobmedzené a teda nezaniká uplynutím času. Nezaniká ani vtedy, ak napr. zanikla platnosť patentu.

Takáto konštrukcia je podľa nášho názoru v oblasti priemyselných práv dôležitá, pretože v tejto oblasti (na rozdiel od autorského práva) nepôsobia žiadne ochranné zväzy či organizácie (tak ako je to v prípade autorských práv), ktoré by sa zaoberali aj ochranou pôvodcovstva po smrti pôvodcu.

b) Pokiaľ ide o majetkové práva absolútnej povahy tu musíme rozlišovať, či ide o riešenie, ktoré :

- nebolo prihlásené na ochranu (napr. na Úrade priemyselného vlastníctva SR)
- je predmetom prihlášky na Úrade priemyselného vlastníctva
- je naň udelená ochrana (patent, či zápis v príslušnom registri).

Pokiaľ existuje riešenie, ktoré nebolo prihlásené na ochranu a ktoré nebolo prevedené za života pôvodu na inú osobu, a nepatrí k nemu napr. právo zamestnávateľa, potom je možné dedičovi, ktorý zdedí určité riešenie, priznať právo na takéto riešenie a on sa môže rozhodnúť či podá prihlášku k ochrane, alebo uplatní právo previesť toto riešenie na iný subjekt.

Ak už bola podaná prihláška k ochrane, a prihlasovateľom bol poručiteľ, potom má dedič právo v dôsledku zdedenia práv k riešeniu, ktoré je predmetom prihlášky, vstúpiť ako právny nástupca do konania o príslušnej prihláške. Právo na pôvodcovstvo však zostáva poručiteľovi zachované, tak ako by tomu bolo pri prevedení práv z prihlášky na tretiu osobu. Dedič ako prihlasovateľ má potom aj právo na udelenie ochrany.

A ak už bola udelená ochrana a poručiteľ bol ku dňu svojej smrti majiteľom patentu, úžitkového vzoru, dizajnu, topografie alebo odrody, je predmetom dedenia patent na vynález, úžitkový vzor, dizajn, topografia alebo odroda, s tým, že pôvodcovstvo poručiteľa zostáva zachované rovnako, ako v prípadoch prevodov týchto predmetov priemyselno-právnej ochrany.

Na základe právoplatného rozhodnutia, ktorým sa dedičské konanie skončí zapíše Úrad priemyselného vlastníctva SR ako nového majiteľa dediča. Novému majiteľovi potom patria všetky majetkové práva, ktoré zákon priznáva majiteľom predmetov priemyselno-právnej ochrany.

Dedič ako majiteľ napr. patentu nadobudne všetky práva, má výlučné právo využívať vynález, poskytnúť súhlas na využívanie vynálezu, previesť patent na inú osobu alebo zriadiť k patentu záložné právo.⁷

V prípade, ak by prebiehali spory ohľadne riešení, ktoré sú predmetom dedenia, dedič potom vstupuje do týchto súdnych (alebo aj iných) konaní ako právny nástupca zomrelého pôvodcu.

c) Pre dedenie majetkových práv (pohľadávok a dlhov) relatívnej povahy vyplývajúcich z priemyselného vlastníctva sa postupuje rovnako ako pri iných majetkových právach. Na dedičov prechádza napr. právo na vyplatenie všetkých známych odmien splatných, ale aj nesplatných ku dňu smrti poručiteľa (napr. za prevod predmetov priemyselného vlastníctva, licenčné poplatky alebo odmeny v súvislosti s prechodom práv k predmetom priemyselného vlastníctva na zamestnávateľa podľa § 11 PZ). Ide o pohľadávky u ktorých je známa ich výška, splatnosť a aj voči komu smerujú. Známym je teda dlžník. Preto súčasťou rozhodnutia o dedičstve musí byť aj výrok, kto sa stáva dedičom takejto pohľadávky. Na základe tohto rozhodnutia potom môže dedič uplatňovať svoje práva ale aj povinný subjekt, dlžník môže dedičovi plniť.

Pochopiteľne, že dedič dedí aj dlhy a to bez ohľadu, či vznikli v súvislosti s priemyselným vlastníctvom alebo nie. Preto ak poručiteľ zanechal dlh ktorý súvisel s jeho aktivitami v oblasti priemyselného vlastníctva tak po riadnom prihlásení sa veriteľov nasleduje postup podľa platnej úpravy rovnako ako pri ostatných dlhoch⁸. V oblasti priemyselného vlastníctva môže napríklad nastať situácia, že poručiteľ nevyplatil odmenu patentovému zástupcovi či advokátovi za poskytnuté služby v súvislosti s vykonaním rešerše, spracovaním a podávaním prihlášok a pod., takže aj tieto dlhy prechádzajú na dedičov.

⁷ Pozri § 14 zákona č. 435/2001 Z.z. o patentoch a dodatkových ochranných osvedčeniach (patentový zákon) v znení neskorších predpisov

⁸ K tomu pozri :MOLNÁR P.: K niektorým otázkam zodpovednosti dediča za dlhy poručiteľa (1. časť). In: Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax, ISSN 1335-6461, Roč. 71, č. 1 (2019), s. 26-38

V prípade, ak už prebiehali na súde spory ohľadne majetkových práv poručiteľa (pôvodcu) tak dedič, ktorému tieto majetkové práva boli v dedičskom práve priznané vstupuje do týchto konaní.⁹

2.2 Dedenie práv na označenie

Práva na označenia sú charakteristické tým, že právna úprava nezakotvuje ich vytváranie. To znamená, že napr. prihláške ochrannej známky sa neuvádza tvorca a ani do registra ochranných známk sa nezapisuje ich tvorca. To nie je z hľadiska známkového práva potrebné.

Avšak v praxi je časté, že vyobrazenie, ktoré má byť prihlásené ako ochranná známka, je autorským dielom. Prihlasovateľ (následne i majiteľ) ochrannej známky musí mať súhlas od autora na použitie autorského diela ako ochrannej známky a to na účely ochrannej známky. V prípade smrti autora musí dať súhlas dedič. V zmluve o vytvorení autorského diela - návrhu ochrannej známky je potrebné získať súhlas na autorskoprávne použitie diela (rozširovanie) v podobe ochrannej známky a to ako v tlačenej tak aj elektronickej podobe.

Zákon o ochranných známkach č. 506/2009 Z.z. v znení neskorších predpisov (v texte aj ZOZ), dáva možnosť autorovi alebo jeho dedičovi podať námietky proti zápisu určitého označenia ako ochrannú známku do registra v zmysle ustanovenia § 7 písm. j/ ak by použitím tohto označenia mohli byť dotknuté jeho autorské práva. Okrem možnosti podať námietky zakotvuje zákon o ochranných známkach aj ďalší právny prostriedok na ochranu autorských práv, ktoré môže využiť aj dedič autorských práv. V zmysle § 34 ods. 2 ZOZ Úrad priemyselného vlastníctva SR na návrh dotknutého autora (alebo dediča) zruší ochrannú známku na základe súdneho rozhodnutia, podľa ktorého ochranná známka zasahuje do starších práv na autorské dielo.

Majiteľ ochrannej známky, vytvorenej ako autorské dielo, nemôže urobiť ani zmenu vo vyobrazení ochrannej známky, ak by tým zasiahol do autorského diela. To, že je majiteľom ochrannej známky a dostal súhlas na použitie autorského diela na prihlásenie ako ochrannej známky, môže urobiť zmenu vo vyobrazení ochrannej známky, teda v autorskom diele iba so súhlasom autora.

K dedeniu predmetov práv na označenia (ochrannej známky, označenia pôvodu výrobku, zemepisného označenia, obchodného mena) dochádza tak isto iba za podmienky, že majiteľom týchto predmetov priemyselných práv na označenia je ku dňu smrti poručiteľ.

Z charakteru týchto práv vyplýva, že najčastejšie pôjde o fyzickú osobu -podnikateľa a tieto predmety priemyselných práv na označenie budú súčasťou dedenia jeho podniku. Platí to aj pre prípady, kedy budú tieto označenia predmetom prihlášky na úrade priemyselného vlastníctva.

Ak by autor vytvoril počas života návrh ochrannej známky (ako nezapísané logo), tak v takomto prípade musí dať dedič súhlas na použitie loga ako ochrannú známku.

3. Dedenie iných predmetov duševného vlastníctva

Predmetom dedičstva sú aj predmety zaradené medzi práva obdobné priemyselným právam . Sem patria napr. zlepšovacie návrhy, know-how, obchodné meno alebo logo.

A) Doménové mená sú osobitnou formou označenia a ich nadobudnutie a používanie je na báze občianskoprávnej zmluvy, ktorú uzatvárajú registrátori. Sú to podnikateľské subjekty, ktoré vo vzťahu medzi národnou doménovou autoritou a majiteľom domény plnia

⁹ Bližšie pozri : MOLNÁR P.: K niektorým otázkam zodpovednosti dediča za dlhy poručiteľa (2. časť). In: Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax, ISSN 1335-6461, Roč. 71, č. 2 (2019), s. 123,124

predovšetkým sprostredkovateľskú funkciu a zabezpečujú samotný akt registrácie. Majiteľ domény ju môže previesť na tretiu osobu, pričom pôjde o postúpenie práva zo zmluvy o registrácii domény.

Doménové meno ako tzv. iná majetková hodnota je pochopiteľne predmetom občianskoprávných vzťahov a teda môže byť aj predmetom dedenia. V praxi však používanie doménového mena po smrti jej majiteľa spravidla nie je problematické. Pokiaľ pôjde o súkromnú osobu ako majiteľa, kde je doménové meno tvorené jeho menom tak to spravidla zanikne. Avšak záujem na získaní doménového mena a potvrdenie o jeho nadobudnutí v dedičskom konaní môže byť dôležité pre podnikateľské subjekty. Dedičia, ktorí chcú naďalej podnikat' aj po smrti poručiťľa v oblasti, ktorú doména predstavuje budú mať záujem, aby nadobudli práva k doméne, a mali to potvrdené v rozhodnutí o dedičstve.

V súvislosti s doménovými menami možno spomenúť možnosť aj pre dedičov, riešiť spory prostredníctvom Arbitrážneho centra pre alternatívne riešenie doménových sporov ktoré realizujú Centrá ADR.¹⁰

Pokiaľ ide o obchodné meno jeho prípadné dedenie rozoberáme v časti o dedení podniku.

Mnohé predmety najmä priemyselného vlastníctva a práv obdobných priemyselným právam budú najčastejšie ako súčasťou tzv. nehmotného majetku podniku, ktorý bude predmetom dedenia. Niektoré z nich môžu byť zároveň aj predmetom obchodného tajomstva podniku.

Medzi takéto predmety môžeme zaradiť aj know-how. Je to iná majetková hodnota, ktorú možno dediť. Aby know-how bolo spôsobilým predmetom právnych vzťahov a aj spôsobilým predmetom dedenia musí spĺňať základné pojmové znaky¹¹.

B) Know-how môže byť výsledkom tvorivej duševnej činnosti ale nemusí. Môžeme rozlišovať pôvodného majiteľa know-how, ktorý ho vytvoril sám alebo pre ktorého to vytvorili jeho zamestnanci, prípadne iné osoby na základe zmluvy. V prípade jeho smrti, môžu práva ku know-how dediť. Odvodený majiteľ know-how je ten, ktorý ho získal od pôvodného majiteľa. Tu záleží na tom, či pôvodný majiteľ na neho previedol know-how, alebo mu poskytol iba licenciu na jeho využívanie. V prípade prevodu, ak zomrie jeho majiteľ môže sa stať predmetom dedenia. Ak bola uzavretá licenčná zmluva tak treba vychádzať z jej obsahu, a ak to zmluva pripúšťa, môže na dedičov prejsť právo na využívanie (licencia).

Pokiaľ by existovali niektoré riešenia, ktoré by ku dňu smrti poručiťľa neboli súčasťou podniku a išlo by o výsledky jeho tvorivej duševnej činnosti, na dedičov by prešli iba práva disponovať s týmito nehmotnými statkami, napr. právo uzavrieť zmluvu o ich prevode na iný subjekt alebo právo na uzavretie zmluvy o využívaní týchto predmetov.

C) Zlepšovací návrh za určitých podmienok by mohol byť predmetom dedenia a to v štádiu po jeho vytvorení a pred uplatnením práva zo strany zamestnávateľa. Zlepšovací návrh by mal dedič podľa nášho názoru najprv ponúknuť bývalému zamestnávateľovi poručiťľa v zmysle § 73 ods.1 zákona č. 527/1990 Zb. pokiaľ tak poručiťľ ešte neurobil. Ak tak poručiťľ urobil, musel by zamestnávateľ uzavrieť zmluvu o využívaní zlepšovacieho návrhu s dedičom. Ak už bola takáto zmluva uzavretá s poručiťľom, ale nebola vyplatená odmena, tak dedič by zdedil právo na vyplatenie odmeny.

¹⁰ Bližšie pozri : ČOLLÁK, J. : Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodovania sporov. Praha : C.H.Beck,2022, 512 s. ISBN: 798-80-7400-864-1, s. 310 a nasl.

¹¹ K pojmovým znakom pozri : Vojčík, P. a kol. : *Právo duševného vlastníctva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. s.323 a nasl.

4. Dedenie predmetov duševného vlastníctva ako súčasť dedenia podniku.

Ako sme uviedli predmety duševného vlastníctva sú veľmi často súčasťou podniku, ktorý patril poručiteľovi. Ide o súčasť tzv. nehmotného majetku podniku (§ 5 zákona č. 513/1991 Sb. - Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov- v texte aj „OBZ“). O dedení podniku, resp. jeho časti možno hovoriť iba v prípade, ak bola jeho majiteľom fyzická osoba.

Ak by sa dedil obchodný podiel, tak predmety duševného vlastníctva sú súčasťou imania spoločnosti s ručením obmedzeným a ich hodnota sa započíta do celkového imania spoločnosti. Rovnaký princíp platí aj v prípade dedenia akcii v akciovej spoločnosti.

Ak bol podnik, obchodný podiel či akcie v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, tak v rámci dedičského konania sa najprv musí vypridať tento spoločný majetok manželov a následne sa určí, čo je predmetom dedenia.

V dôsledku úmrtia napr. spoločníka v spoločnosti s ručením obmedzeným dochádza iba k dedeniu obchodného podielu, pričom dedičovi vznikne právo na vyplatenie vyrovnacieho podielu, alebo ak to pripúšťajú zakladacie dokumenty spoločnosti môže sa dedič po zdedení obchodného podielu stať spoločníkom a nadobudnúť tak všetky práva patriace spoločníkovi.

V Slovenskej republike žiaľ stále pretrváva už zastaralý a súčasnej dobe nevyhovujúci inštitút bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Takže ak majiteľ podniku - poručiteľ žil v manželstve a medzi ním a druhým manželom nedošlo počas trvania manželstva k zrušeniu bezpodielového spoluvlastníctva manželov (ďalej len „BSM“) napr. rozhodnutím súdu podľa § 148a ods.2 OZ, alebo nedošlo k dohode o zúžení zákonom určenom rozsahu BSM v zmysle § 143a ods. 1 OZ tak, že podnik do BSM nepatrí, potom bol celý spoločne nadobudnutý majetok vrátane podniku v BSM a je potrebné vyporiadať v rámci dedičského konania najprv toto BSM. Predmetom dedenia sa stane iba tá časť majetku (aj podniku), ktorá bude patriť ku dňu smrti zomrelému manželovi (poručiteľovi).

Pochopiteľne, súčasťou dedičstva budú aj nehmotné statky (predmety priemyselného vlastníctva) patriace k podniku ako obchodné tajomstvo (§ 17 OBZ).

Ako vidieť, predmetom dedičstva sa môžu stať veľmi cenné a dôležité predmety priemyselného vlastníctva, ktorým je potrebné ihneď venovať pozornosť a chrániť ich. Preto je v takýchto prípadoch veľmi dôležité ustanoviť správcu dedičstva v zmysle § 182 a nasl. CMP.

Pri dedení podniku je osobitná úprava pokiaľ ide o obchodné meno. Táto úprava je v Obchodnom zákonníku. Podľa § 11 OBZ ten, kto zdedí podnik po podnikateľovi, ktorý bol fyzickou osobou, môže podnikáť pod doterajším obchodným menom s dodatkom označujúcim nástupníctvo a meno nástupcu. To sa teda týka obchodného mena fyzickej osoby, ktorej firma je jej meno a priezvisko. Ak súčasťou obchodného mena právnickej osoby je meno spoločníka alebo člena, ktorý zomrel, môže právnická osoba používať po jeho smrti jeho meno iba so súhlasom dediča (11 ods. 5 OBZ).

V súvislosti s dedením podniku možno, ako sme už uviedli, zdediť aj práva k ochrannej známke, k označeniu pôvodu výrobkov, zemepisnému označeniu výrobkov alebo k obchodnému menu ako predmetom priemyselného vlastníctva, prípadne zdediť aj právo k logu, ku know-how ktoré patrili podniku.

Vzhľadom na povahu týchto predmetov je potrebné upresniť, že predmetom dedenia sú v podstate majetkové práva, ktoré sa viažu na tento nehmotný statok.

Ide o práva výlučnej povahy a to predovšetkým :

- právo chrániť ochrannú známku, označenie pôvodu výrobku, zemepisné označenie výrobku, firmu alebo aj logo,
- právo používať ochrannú známku, označenie pôvodu výrobku, zemepisné označenie výrobku, firmu alebo aj logo,

- právo disponovať ochrannou známkou, označením pôvodu výrobku, zemepisným označením výrobku, firmou alebo logom (t.j. právo poskytnúť licenciu na využívanie alebo aj právo previesť tieto predmety priemyselného vlastníctva na iný subjekt).

To sú teda tri základné oprávnenia, ktoré patria majiteľovi nehmotného statku (predmetu práv na označenie) a ktoré dedením prechádzajú na dediča.

Zmena majiteľa ochrannej známky sa vždy zapisuje do registra ochranných známk. Dedič môže žiadať takýto zápis do registra ochranných známk iba po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia o dedičstve.

Pokiaľ ide o obchodné meno živnostníka, tu je iná situácia ako je tomu u obchodného mena u právnických osôb. Ak budú dedičia pokračovať v živnosti po smrti živnostníka musia oznámiť živnostenskému úradu o.i. aj zmenu obchodného mena. Takúto situáciu je treba riešiť aj v súvislosti s ustanovením § 13 zákona č.455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (ďalej len „živnostenský zákon“) v znení neskorších predpisov. Živnostenský zákon výslovne rieši iba otázku obchodného mena po smrti jedného z manželov. Ak je pozostalý manžel podnikateľom, oznámi živnostenskému úradu o.i. obchodné meno, pod ktorým bude pokračovať v živnosti, čo je potrebné na vydanie nového osvedčenia o živnostenskom oprávnení. Z úpravy možno vyvodiť, že sa predpokladá, že manžel bude pokračovať v živnosti a do nového obchodného mena preberie určitú časť kmeň z obchodného mena ktoré používal zosnulý manžel. Ani u iných pokračovateľov živnosti sa nevyklučuje aby pri zmene živnostenského obchodného mena, ktorého základom je meno a priezvisko živnostníka, prebrali označenie ktoré bolo pridané k menu a priezvisku zosnulého živnostníka. Na tom sa však musia dedičia dohodnúť.

5. Osobitosti právnej úpravy ochrany ľudských hodnôt po smrti ich tvorcov v Českej republike

Problematika dedenia v Českej republike je upravená jednak v občanskom zákoníku České republiky - zákon č. 89/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů, ktorý nadobudol účinnosť od 1.1.2014. Právna úprava dedičského práva hmotného v priniesla od 1.1.2014 viaceré zásadné zmeny.

Procesné aspekty dedičského práva boli vyňaté z pôvodnej úpravy v Občanskom súdnom rádu (zákon č. 99/1963 Sb.) a sú od 1.1.2014 upravené v zákone č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních. Okrem tejto normy je procesná problematika upravená v zákone č. 358/1992 Sb. o notářích a jejich činnosti (notářský řád) ve znění pozdějších předpisů.

Okrem toho je potrebné uviesť aj zákon č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém. Aj keď to v názve zákona nie je, v tomto zákone ide jednak o úpravu medzinárodného práva súkromného ale aj procesného. Tento zákon rieši kolízne právo aj pre oblasť dedičského práva.

Niektoré otázky súvisiace z dedením v oblasti autorského sú upravené v českom autorskom zákone (zákon č. 121/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Občiansky zákonník Českej republiky priniesol od 1.1.2014 aj do dedičského práva veľa zásadných zmien. V tomto príspevku nebudeme môcť poukázať na všetky zmeny, ktoré sa v dedičskom práve nastali ale poukážeme iba na niektoré.¹²

V občianskom zákonníku sa v úvode úpravy vymedzujú aj základné pojmy. Podľa § 1475 NOZ. *Dědické právo je právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní. Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže*

¹² O ďalších zmenách v dedičskom práve pozri napr. HURDÍK, Jan et al. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 308 s. , alebo ELIÁŠ KAREL a kol. : *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem*. SAGIT, 2012

byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Komu náleží dědické právo, je dědic, a pozůstalost ve vztahu k dědici je dědictvím.

V § 1476 NOZ je zakotvený nový spôsob dedenia : „Dědí se na základě dědické smlouvy, ze závěti nebo ze zákona. Tyto důvody mohou působit i vedle sebe. Dědickou smlouvou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá (§ 1582 NOZ). Dědická smlouva vyžaduje formu veřejné listiny. Dědickou smlouvu může uzavřít zletilý zůstavitel, který je plně svéprávný; je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka. Dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle. Chce-li zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí.“

V prípade ak dedičská zmluva sa uzavrie medzi manželmi v § 1593 OZ ČR je upravená situácia v prípade rozvodu:

„(1) Rozvodem manželství se neruší práva a povinnosti z dědické smlouvy, ledaže dědická smlouva určí něco jiného. Po rozvodu manželství se každá strana může domáhat, aby dědickou smlouvu zrušil soud. Soud návrhu nevyhoví, směřuje-li proti tomu, kdo nezapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem nesouhlasil“.

Úplnou novinkou je to, že je možné v závete uviesť podmienky (ide o odkladacie podmienky upravené v § 1561 a nasl. NOZ). Musí ísť o možnú a teda splniteľnú podmienku. Tu môže nastať aj taká situácia, že dedič síce podmienku splní ale to, čo mal zdediť už ku dňu smrti nebude v pozostalosti.

Doposiaľ vždy platila ako v SR tak aj v ČR zásada, že dedič zodpovedá za dlhy poručiteľa iba do výšky ceny nadobudnutého dedičstva. Táto zásada je však v platnom občianskom zákonníku prelomená. To znamená, že dedič môže zodpovedať za dlhy poručiteľa v celom rozsahu, a to bez ohľadu koľko zdedil. Ubrániť sa tomu dá uplatnením výhrady súpisu pozostalosti.

Podle § 1704 „neuplatnil-li dědic výhradu soupisu, hradí dluhy zůstavitele v plném rozsahu. Neuplatnilo-li výhradu soupisu více dědiců, hradí dluhy zůstavitele společně a nerozdílně.“ V § 1705 je uvedené: „Provedení soupisu nemá právní účinky pro rozsah povinnosti k hrazení dluhů u dědice, který výhradu soupisu neuplatnil“.

Okrem odmietnutia dedičstva, ktoré poznal aj predchádzajúci Občiansky zákonník platný v ČR do 31.12.2013, platný občiansky zákonník výslovne zakotvuje aj vzdanie sa dedičstva a to v prospech iného dediča. Ak by tak urobil neopomenuteľný dedič, tak sa týmto vzdáva práva na povinný diel s účinnosťou aj pre svojich potomkov. Dedič, v prospech ktorého sa niekto vzdal dedičstva musí s tým súhlasiť (§ 1490 NOZ).

Nové je aj zakotvenie náhradného dediča. Podľa § 1507 NOZ: „Zůstavitel může pro případ, že dědictví nenabude osoba, kterou povolal za dědice, povolat této osobě náhradníka; také náhradníkům může povolat postupně další náhradníky. Povolá-li zůstavitel takto několik náhradníků, dědí ten, který je ve výčtu nejbližší osobě, která dědictví nenabyla.“

Do 31.12.2013 občiansky zákonník v Českej republike upravoval štyri skupiny dedičov. Nový občiansky zákonník upravuje šesť tried dedičov. Prvá až tretia trieda dedičov je úplne zhodná z predchádzajúcimi skupinami. Zmenená je štvrtá trieda a pribudli nové, a to piata a šiesta trieda. Pôvodne v štvrtej skupine, ak nededili prarodiča poručiteľa, dedili ich deti (tety a strýkovia). Títo sa presunuli do šiestej triedy. V piatej triede v zmysle §1639 NOZ: „Nedědí-li žádný z dědiců čtvrté třídy, dědí v páté třídě jen prarodiče rodičů zůstavitele. Prarodičům zůstavitelova otce připadá polovina dědictví, prarodičům zůstavitelovy matky druhá polovina. Obě dvojice prarodičů se dělí rovným dílem o polovinu, která na ně připadá. Nedědí-li jednotlivý člen dvojice, připadne uvolněná osmina druhému členu. Nedědí-li dvojice, připadne tato čtvrtina druhé dvojici téže strany. Nedědí-li ani jedna dvojice téže strany, připadá dědictví dvojicím druhé strany ve stejném poměru, v jakém se dělí o polovinu

dědictví, která jim připadá přímo. Podľa nášho názoru však taká situácia v živote nemôže nastať, aby žili prarodičia rodičov poručiteľa.

Šiesta trieda dedičov je upravená v § 1640 NOZ: „*Nedědí-li žádný z dědiců páte třídy, dědí v šesté třídě děti dětí sourozenců zůstavitele a děti prarodičů zůstavitele, každý stejným dílem. Nedědí-li některé z dětí prarodičů zůstavitele, dědí jeho děti.*“

K významnej zmene došlo aj pokiaľ ide o výšku zákonného podielu neopomenuteľných dedičov. Neopomenuteľnými dedičmi sú všetky deti poručiteľa, bez ohľadu či pochádzajú z manželstva alebo nie. Neopomenuteľný dedič, ktorý je nezletilý musí dostať aspoň toľko, koľko činí tri štvrtiny jeho zákonného podielu (do 31.12.2012 musel dostať celý zákonný podiel). Zletilé dieťa poručiteľa musí dostať aspoň štvrtinu zákonného podielu (do 31.12.2012 musel dostať polovicu zákonného podielu). Zväčšila sa tak testovacia voľnosť poručiteľa, ktorý môže ostatný majetok odkázať iným osobám ako deťom.

Literatúra

1. ADAMOVIČ, Z. – HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár 1. vydanie. Bratislava: C.H.Beck,2018 s. 1160. ISBN 978-80-89603-58-9
2. BAČÁROVÁ, R.: Tvorivosť zamestnancov a ich odmeňovanie z pohľadu zmien v slovenskom patentovom práve . In: Revue pro právo a technologie. - ISSN 1804-5383. - Roč. 8, č. 16 (2017),
3. BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk,2011
4. 301 s. ISBN 978-80-7380-292-9
5. CIRÁK, J. a kol.: Dedičské právo. Bratislava: Heuréka, 2009. 240 s. ISBN 978-80-89122-55-4
6. ČOLLÁK, J.: Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodovania sporov. Praha: C.H.Beck,2022, 512 s. ISBN: 798-80-7400-864-1
7. ELIÁŠ KAREL a kol.: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem*. SAGIT, 2012
8. GANDŽALOVÁ, D.: Dedičské právo. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2006, 316 s. ISBN 80-8083-347-8
9. HURDÍK, Jan et al. *Občanské právo hmotné.Obecná část.Absolutní majetková práva*.
10. Plzeň: Aleš Čeněk,2013.308 s. ISBN 978-807380-377-3
11. MOLNÁR P.: K niektorým otázkam zodpovednosti dediča za dlhy poručiteľa (1. časť). In: Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax, ISSN 1335-6461, Roč.71, č.1 (2019), s. 26-38
12. MOLNÁR P.: K niektorým otázkam zodpovednosti dediča za dlhy poručiteľa (2. časť). In: Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax, ISSN 1335-6461, Roč. 71, č. 2 (2019), s. 123,124
13. ŠTEVČEK, M., DULÁK, A., BAJANKOVÁ, J., FEČIK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákoník II. §451–880. Komentár*. Praha: C.H.Beck,2015, 1580 s. ISBN: 978-80-7400-597-8
14. ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVA, S., BAJANKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C.H.Beck,2016,1540s ISBN: 978-80-7400-629-6
15. ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol.: *Občanský zákoník.Komentář*. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014
16. TELEČEK, I.- TŮMA, P.: Autorský zákon. Komentář, Praha, C. H. Beck, 2007.
17. VOJČÍK, P. a kol *Právo duševního vlastnictva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 494. s. ISBN 978-80-7380-527-2.
18. VOJČÍK, P. a kol. *Občianske právo hmotné*. 1.a 2. diel. 3.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. 389 a 395 s. ISBN 978-80-7380-845-7.

Košické dni súkromného práva IV.
Pocť profesorovi Vojčíkovi
Recenzovaný zborník vedeckých prác

Zostavovatelia: doc. JUDr. Peter Molnár, PhD.
JUDr. Viktória Kol'vecková
JUDr. Miroslava Kušníriková
Mgr. Renáta Romanová
JUDr. Lukáš Macko

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2022
Počet strán: 448
Rozsah: 43,08 AH
Vydanie: prvé

DOI: <https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-00>

ISBN 978-80-574-0098-1 (e-publikácia)
ISBN 978-80-8129-138-8 (tlačená publikácia)

